

G7804
Uc 4276

fol.

HISTORIARVM
POLONIAE
ET
MAGNI DVCATVS LITHVANIAE
SCRIPTORVM
QVOTQVOT AB INITIO REIPVBLICAE POLONAE AD
NOSTRA VSQVE TEMPORA EXTANT OMNIVM
COLLECTIO MAGNA

ORDINE CHRONOLOGICO DIGESTA
OB EXEMPLARIVM RARITATEM
ITERVM TYPIS EXSCRIPTORVM
SVPPEDITANTE CELEBERRIMA
BIBLIOTHECA ZALVSCIANA
EDIDIT, ANNOTATIONES ADIECIT AC PRAEFATVS EST
LAVR. MIZLERVS DE KOLOF
POLONIAE HISTORIOGRAPHVS ET IN SERENISS. POLON. REGIS AVLA
CONSILIARIVS, MEDICVS VARSAVIENSIS
CVM INDICE LOCVPLETISSIMO

TOMVS SECVNDVS
CONTINEN RESIDVOS SCRIPTORES TOPOGRAPHICOS

CVM SERENISSIMI REGIS POLONIARVM PRIVILEGIO

VARSAVIAE
SVMTIBVS TYPOGRAPHIAE MIZLERIANAE
ANNO MDCCCLXVIII.

HISTORIA
POLONIAE
MAGNI DUCATVS LITHVANIAE
SECRETORVM
COLLECTIO MAGNA

ORDINES CHRONOLOGICI DIVERSI
DE EXEMPLARIVM RARISSIMIS
BIBLIOTHECA REGIA BEROLINENSIS

TOMVS SECVNDVS
COLLECTIO SECRETORVM TOPOGRAPHICORVM

vk 1063489
CVM SERENISSIMO REGI POLONIAE ET LITHVANIAE

LAVRENTIVS MIZLERVS
TYPOGRAPHVS MISERICORDIAE

SERENISSIMO PRINCIPI
AC DOMINO
DOMINO
STANISLAO AVGVSTO

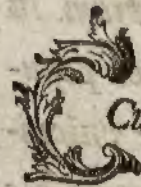
DEI GRATIA
REGI POLONIARVM
MAGNO DUCI LITHVANIAE, RVSSIAE, PRVSSIAE, MASOVIAE,
SAMOGITIAE, KYJOVIAE, VOLHYNIAE, PODOLIAE,
PODLACHIAE, LIVONIAE, SMOLENSCIAE, SEVERIAE
CZERNICHOVIAEQVE

DOMINO SVO LONGE INDVLGENTISSIMO

DEMISISSIME HVNC TOMVM SECVNDVM
D. D. D.

LAVRENTIVS MIZLERVS de KOLOF.

SERENISSIME REX,
DOMINE LONGE INDVLGENTISSIME,

 Cum TIBI, Serenissime Rex, huius collectionis omnium hi-
storiarum Poloniae Scriptorum tomum secundum dicare
atque in conspectu TVO ponere ausus sim, certe non aliam
habui causam, quam ut TIBI Patriae Patri indulgentissimo,
tanquam fidelis filius et incorruptus regni ciuis, laborum meorum
redderem, uti debeo, rationem. TV enim, qui ad regni guber-
nacula virtute TVA sedes, eaque prudentissime dirigis, iure opti-
mo ab vnoquoque TVORVM subditorum exigere potes, ut calcu-
lum ponat, quam multum pro conditione sua ad ampliandam rem-
publicam et ad felicitatem communem conferat. Per leges enim
societatis omnis ciuis obstrictus est, ut tantum commodo publico
seruiat, quantum vires ei suppetiant. Commodum autem publi-
cum non aliis quam his comparatur modis, nempe per consilia et
labores virorum prudentissimorum cordatorumque, qui TVO sub
imperio omnia eo dirigant, ut unicuique suum tribuatur, omnis-
que incola aequali fruatur securitate: deinde per agriculturam,
commercium, artem militarem, et maxime per artes, scientias li-
terasque. Scientiae enim literaeque non solum sua natura ad vi-
tam beatam multum conferunt, sed etiam modos alios ad compa-
randum publicum commodum insigniter iuuant augentque. Nam
scientiarum ope viri prudentes, rerumque ciuilium gnari, qui TE in
administranda republica iuuant, educari tantum possunt. Per
scientias artesque agricultura etiam et commercium mirum in
modum promouentur, atque adeo ars militaris, ope cuius hostis pa-
triae reprimatur, paxque firma ac securitas stabilitur, per scienti-
as artesque ad longe perfectiorem nostris temporibus gradum fuit
perducta. Cum igitur tanta sit literarum scientiarumque in com-
modum publicum redundantia, non mirandum, TE verum Patriae
Patrem,

Patrem, qui non modo magnum scientiarum pretium optime no-
scis, sed ipse etiam ab ineunte aetate iis quam maxime eruditus
fuiſti, tam multum laboris ad eas apud ciues TVOS reſtituendas,
amplificandas, augendasque ſuſcepſiſſe. TVO ſub regimine iam
aliam Polonia prae ſe ferre faciem videbatur, multa etiam in
melius mutari coeperunt; quippe qui nil deſideras, quam ut popu-
lum TVVM, in quo natus es, reddas feliciorē, ut nempe unicui-
que ſuum tribuatur, ut iuſtitia aequaliter diſtribuat, ut omnis
ciuis in ſecuritate aequali et rerum pro ſuſtentanda vita neceſſa-
riarum abundantia viuatur, ut intelligentia incolarum magis magis-
que illuminetur, ut virtutes bonique mores vigeant, vitia depri-
mantur, verbo, ut vera illa et aurea libertas reſtituatur, qua vero
nunquam frui Polonia poterit, niſi omnes, qui ſanciunt, et obediunt.

Sed quanta rerum viciffitudo! illo ipſo tempore, quo tam
laudabiliter pro ſalute communi reipublicae laboras, impeditus
quaſi per machinationes et motus inteſtinos fuiſti, Regiis TVIS
virtutibus uti: ſed ſperamus fore breui, ut Deus ter optimus, TE
moderatore, atque inſtrumento, regnum, illiusque ciues ex miſeria
eripiat, ciues iterum ad concordiam adducat, pacemque firmam et
durabilem reſtituat.

Nil ſuperest, quam ut TIBI, Sereniſſime Rex, ſanitatem
incolumem et longum regimen apprecemur. Sic omnis certo cer-
tius deprehendet, TE fuiſſe, eſſe, et ſemper futurum verum Pa-
triae patrem.

Ad extremum me meosque qualescunque labores, quos per
viginti et ſex annos pro incremento ſcientiarum in Polonia ſuſce-
pi, Regiae TVAE Protectioni etiam atque etiam commendo, qui
nil amplius deſidero, quam ut TIBI, Sereniſſime Rex, atque reipu-
blicae, magis magisque, TE adiutore, poſſim eſſe proficiuus, qui
emoriatur

SERENISSIME REX,
MAIESTATIS TVAE REGIAE

Servus obſequioſiſſimus fideliffimusque ſubditus
Mizlerus de Kolof.

PRAEFATIO.

In lucem tandem prodiit hiftoriarum Poloniae Scriptorum tomus ſecundus,
quem tardius praeter voluntatem meam, ante oculos tuos pono, quam quidem
optaram. Inutile certe eſſet, omnia hic enarrare impedimenta, quae editionem
illius per aliquot annos retardarunt, quia factum per id infectum fieri nequit.
Potius in iſtam debeo nunc incumbere curam, et magnopere laborare, ut retarda-
tionem huius tomi longe citiori tomorum ſequentium editione corrigam, in iis-
que euulgandis haud interrupta ſerie amatorum hiftoriae Poloniae expectationi ex-
actius reſpondeam, id quod quantum in me eſt, caſusque humani ferunt, ſincere
ſpondeo. Sed pro iis forte adhuc in tempore apparet, qui tomum primum vel
nondum legerunt atque euoluerunt, vel non poſſident, quorum quidem nume-
rus, ut opinor, maior longe erit, quam illorum, qui tomi primi uſum habentes
hunc ſecundum impatienter deſiderarunt.

Scriptores reſiduos topographicos in hoc tomo contentos ita Tibi, lector
benevole, exhibeo, quomodo ſcripti fuere, paucis adiectis annotationibus. Ne-
fas enim duxi, verborum contextum ſcriptorum vel in minima re augere vel im-
minuere, quod ſine dubio multis in locis fieri potuiſſet, maxime quod genus ſcri-
pturae attinet, ſi licitum fuiſſet. Dices forte: ſed in annotationibus hoc ſine mo-
leſtia fieri potuit. Noſui autem nunc lectores retardare multis annotationibus,
cum in animo habeam, abſoluto opere ſcriptores ad vnum omnes in ſingulari diſ-
ſertatione recensere, atque indagare, quid verum, quid falſum, quid veriſimile,
quid ſuſpectum in hiftoria Polona ſit. Hi ſcriptores maxima ex parte, nempe
Zeilerus et Connor ex Germanico idiomate, Beauplan ex Gallico in Latinum
ſunt traducti; qui quidem curavi, ut translatio terſa et pura ſit, ſed non omnia
meis potui perluftrare oculis, aliorumque diligentia uti debui, cum tantum tem-
poris variis diſtractis laboribus haud haberem. Quod ſi igitur humani quid no-
bis accidiſſe deprehendes, et mihi et adiutoribus meis ignoſcas velim. Vale et
breui tomum tertium expeſta. Scribebam Varſaviae pridie Idus Septembris
A. S. M. DCC. LXVIII.

C O N I S P E C T V S
T O M I S E C V N D I.

I. MARTINI ZEILERI noua Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae Descriptio	Pag. 1
II. Descriptio Vkrainae per Dom. DE BEAUPLAN	49
III. Descriptio Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae per D. B. CONNOR	85
IV. AVGVSTINI L. B. de MAYERBERG et H. G. CALVVCII Iter in Moschouiam	361
V. MARTINI ZEILERI Posterior Descriptio Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, cui Prussicae, Liuoniae, Mol- dauicae, Moscouiticae, Tartaricae aliaeque res complures sunt insertae	453

I
NOVA DESCRIPTIO

REGNI POLONIAE & MAGNI DVCATVS LITHVANIAE
in qua non solum adiectae Prouinciæ, sed etiam ciuitates prin-
cipales ac loca, quæ quidem in notitiam venerunt, vna cum
historiis rebusque gestis memoria dignis describuntur: ex antiqui-
oribus recentioribusque Scriptoribus, nec non acquisitis relatio-
nibus collecta & in publicum edita

per
MARTINUM ZEILLERUM
A. MDCLXIII. Vlmæ per BALTHASARUM KVHNIUM typographum
Ex Germanico idiomate in Latinum translata.
ILLVSTRI ET GENEROSISSIMO VIRO
DOMINO IOANNI CHRISTOPHORO DE GRUEN
Gubernatori propugnaculi IOUX, Colendissimo suo Fautori.
ILLVSTRIS AC GENEROSISSIME DOMINE

Regnum Polonia non tantum per potentissimum Regem, pacisque amantissimum,
VLADISLAUM IV, sed & per prudentissimos regni Senatores, nostris tem-
poribus ideo etiam celebre, quia, non obstantibus variis in eo religionibus, his temporibus
turbulentis, cum tota fere Europa bello sit pressa, placida utitur pace, atque omne id,
quod ei obesse possit, in tempore e medio tollit, ideo & in posterum dilectæ nostræ patriæ
Germaniæ, forte Turcis illa ab regione oppositum propugnaculum permanet. Et quam-
uis hoc regnum longe lateque pateat, multis ex prouinciis consistens, ob prudentes tamen
belli dispositiones ab hostili impetu facile defenditur, qui etiam si fiat, breui tamen ei oc-
curritur, quia teste THUANO, Rex ex solis nobilibus, qui regno suis sumptibus militare
debeant, centum & quinquaginta millia virorum grauioris leuiorisque armaturæ collige-
re, & si necesse sit, in campum educere potest, quibus neque alimenta defunt. Nam cum
Dux HENRICUS Andegauensis, anno 1378. in comitiis Varsaviæ in regem Polonia
eligeretur, ad centum millia equitum per quatuor circa ciuitatem miliaria, per plus qua-
draginta dies manebant, quibus neque pabulum pro equis, neque victus pro hominibus,
respectu carnis, piscium aliorumque cibariorum, atque adeo vini, quod ibi non crescat,
minime deficiebat. Vid. consultat. D. LANSII, in orat. pro Polonia, p. m. 611. Re-
gnum in multos diuisum est palatinatus, & sic dictor castellanatus, de quorum belli
ducum, nec non praefectorum, vel Capitaneorum, ut aiunt, & Burgrauiorum officiis, pa-
cis tempore, sic scribit M. SEBASTIANUS SCHROETERUS in historica
totius terrarum orbis descriptione, Tom. I. lib. 1. cap. II. pag. 809 seq. Palatini, seu
Woiwodæ, Duces copiarum suæ quisque satrapia, in expeditionibus bellicis, &
in pace conventuum, & iudiciorum nobilitatis praesides, & ludæorum patroni ac
iudices, existunt: Castellani, quasi legati sunt Palatinorum, ductoresque ac praesides
nobilitatis, sub suo quisque palatino, & in suo quisque territorio, vbi nullam alioqui
iurisdictionem, dominium, aut eurationem, præter hanc bellicam legationem, ha-
bent. Capitanei vero praefecti sunt arcium, oppidorum, ac redituum regionum, &
custodes pacis, & tranquillitatis publicæ, in sua quisque praefectura, latrociniorum,
furtorum, aliorumque scelerum vindices, & rerum iudicarum executores. Ideo-
que iurisdictionem, vel coercitionem amplissimam habent. Horum vices gerunt
Vicecapitanei, Burggrauii vulgodicti, & iudices castrenses, qui sexta quaque septi-
mana, de certis causis criminalibus & ciuilibus, etiam aduersus nobiles, qui præ-
dia nulla habent, ius dicunt.

Quia igitur de de alijs Christianorum regnis prouinciisque varia edidi itinera-
ria, in animum induxi, illorum loco de reliquis breues conficere descriptiones, in primis
A
locorum

locorum in iis principalium, cuius rei ante quadraginta sex annos iam initium cum Hungaria regno feci, quod nunc ei adiacens regnum Polonia sequitur.

Quod autem tibi, vir illustris, hanc descriptionem conferam, in causa non solum est, quia magis omnium historiarum, meorumque etiam qualiumcunque libellorum amator es, sed & gratus pro tuis mihi praestitis, iisque magnis beneficiis, animus, qui per tempus haud breue tecum iter facere, variisque in locis, ut Tubingae, Argentorati & Vlmæ eodem visu uti honorem habuerim. Quiaque tibi, vir illustris, placuit, me ad propugnaculum loci inuolare, cuius in descriptione locorum circuli Burgundici mentionem feci, quodque LUDOVICUS GOLLUSIUS in libro: *memoires historiques de la republ. Sequanoise* &c. l. 2. c. 2. f. 79. sic breuiter describit: Ce chateau est sur la pointe d'un roc, semblant de loin une pyramide, coupé à l'entour, fort à une avenue bien tranchée, & remparée, & cela fait un pas en son fond fort assuré. moiennant bien petites forces, que l'on loge dedans la forteresse: Ego vero voluntatis causa, & ob praestitam etatem, iter instituere, nisi necessitate pressus, haud possum, ideo tibi viro illustri hunc libellum mitto, etiam atque etiam rogans, ut mei loco gratiose illud hospitio recipere, meque & in posterum favore tuo dignum iudicare velit. Ad extremum DEUM oro, ut Te saluum incolumemque seruet. Vlmæ d. VI. Martii anni 1647.

ILLUSTRIS TUI NOMINIS

Obsequentissimus

MARTINUS ZEILLER.

ORDO PRINCIPUM REGUMQUE

in POLONIA

LECHI tempus, tanquam populi Poloni auctoris, a quibusdam ad annum Christi 550. refertur, cuius posteris, per seculum, cum dimidio in Polonia regnasse dicuntur, quibus deficientibus duodecim palatini electi constituntur fuerunt, quorum vero potestas haud diu durauit, quia anno Christi 700. Poloni iterum vnico se Principi, nempe CRAGO, subdiderunt, qui ciuitatem Cracouiam condidisse fertur. Huic filius minor natus LECHUS successit, qui fratrem etiam in venatione interfecit, & sine liberis mortuus est. Ideo Poloni fratrem eius VENDAM in principem elegerunt, quæ matrimonium inire noluisse, seque in Vistulam precipitasse dicitur, secundum scriptores Polonos. Post eius mortem iterum duodecim palatini electi, sed circa annum Christi 760. denuo princeps PRÆMISLVS vel LESCVS constitutus qui sine liberis mortuus. Hanc ob causam fortuna, circa annum 84. alium Lescum miro quodam modo ad principatum euexit, cui anno 860. filius eius LESCVS III, & huic filius POPIELVS maior, anno 815. successit. Huius filius erat Popielus, qui anno 823. vna cum coniuge & duobus filiis LECHO & POPIELLO a muribus deuoratus fuit. Post eum cuius Cracouienfis, nomine PIASTA, in principem fuit electus, de cuius posteris plura iam, quam de praecedentibus, comperta sunt, quique sequenti ordine, quantum principes Poloniae attinet, se invicem sequuntur.

1. PIASTVS supra memoratus, mortuus anno 861.
2. ZIEMOVITVS, filius Piasii, fato fundus anno 892.
3. LESCVS IV. huius filius a. 913.
4. ZIEMOVISTUS filius huius a. 964.
5. MESLAUS, MIESCO, MIECISLAUS, primus in Polonia princeps Christianus, qui vitam cum morte a. Christi 999. commutauit.
6. BOLESLAUS I. cognomine CHROBRI vel Acer, Miecislai filius, primus Poloniae Rex anno 1001. factus, & anno 1025. fato concessus.
7. MIECISLAUS huius filius an. 1034.
8. CASIMIRVS Lhuius filius, qui cum matre RIXA e regno electus & monachus factus, deinde iterum in regnum restitutus fuit. Decessit a. 1058.
9. BOLESLAUS. II. cognomine Audax, regis praecedentis Casimiri filius, qui a. 1079. episcopum STANISLAUM Cracouensem occidit. Regno deinde exiuit, & frater eius
10. VLADISLAUS, cognomine HERMANNVS regnauit, qui vero non regem,

regem, sed principem & regni heredem se dixit. Expirauit anno 1102. ei successit filius eius

11. BOLESLAUS III. dictus CRIVOUSTUS, seu DISTORTUS, qui quinquagesies praelium commisisse fertur. Morte extinctus a. 1139. Filius eius

12. VLADISLAUS II. qui anno 1146. expulsus, loco cuius frater eius

13. BOLESLAUS IV. vel CRISPVS imperium adeptus est, morte occubuit anno 1174.

14. MIECISLAUS Senex, duorum praecedentium principum frater, qui vero ab imperio amotus, et in locum ipsius fratris natus minimus, Boleslai III. supra memorati filius, successus fuit, nempe

15. CASIMIRVS anno 1178, mortem oppetit, cui anno 1194. successit filius

16. LESCVS ALBVS, pro quo, cum propter ætatem nondum ex suo arbitrio agere posset, supra dictus depositus patris frater MIECISLAUS Senex imperium gessit, qui iterum inimicis subiit, quamuis tertio imperium adeptus, & tandem a. 1202 mortem obiit, cui successit

17. VLADISLAUS LASCONGVVS, qui tamen nunc dicto LESCO ALBO a. 1206. cessit, tertium etiam ad principatum aspirans, & anno 1226. a SVENTOPELCO, Pomeraniae duce, interfectus. Lescus successit filius eius

18. BOLESLAUS IV. cognomine PUDICVS, qui a. 1279. sine liberis vita functus, pro imperio designauit anunculum

19. LESCUM NIGRUM, Ducis Cuiaviae, Lanciae & Siradiae, Casimiri filium, qui animam a. 1289. deposuit. Illius loco primum BOLESLAUS Masovia dux, deinde HENRICUS Dux Vratislaviensis, & tandem VLADISLAUS LOCTICUS, dicti Lesci Nigri frater, imperium habere conati sunt, vsque dum Poloni anno 1295.

20. PRÆMISLUM, maioris Poloniae ducis Præmiski filium, & Vladislai Spatoris nepotem, in Regem elegerunt & coronarunt, postquam hoc regnum per 215 annos Regibus non fuit vsum. Hic vero breui deinde periit, in locum eius successit

21. VLADISLAUS LOCTICUS, cui regi tribus annis post imperium fuit abrogatum, & loco eius

22. Rex Bohemiae WENCESLAUS, qui praedicti Regis PRÆMISLI filium RIXAM, seu ELISABETHAM, matrimonio sibi iunxit, Poloniae regno praefectus est, qui anno 1305. ex vita migravit, quo facto memoratus VLADISLAUS LOCTICUS imperii summam iterum tenuit, qui animam amittens an. 1333. filium reliquit

23. CASIMIRUM II. dictum MAGNUM, quem sine prole decedentem sororis Elisabethae filius

24. Rex Vngariae LUDOVICUS sequutus fuit, ex vita discedens an. 1382. cuius filia natus minor HEDWIGIS Poloniae regno potitus. Hac postea IAGELLONI, magno Lithuaniae duci nupsit, qui per hoc factus Christianus in baptismo

25. VLADISLAUS appellatus animam efflauit a. 1434. regem Poloniae relinquens filium natum maximum

26. VLADISLAVM II. qui Hungariae etiam rex factus a. 1444. in praelio ad Varnam cum Turcis occubuit. Successit ei frater

27. CASIMIRUS III. qui a. 1492. vita priuatus reliquit filium

28. IOANNEM ALBERTUM, post cuius mortem a. 1506. frater eius regnauit

29. ALEXANDER, quo sua morte mortuo, anno 1606. frater eius & praedicti CASIMIRI III. filius imperium tenuit.

30. SIGISMUNDUS I, cui a. 1548. morbo consumpto in regno successit

31. SIGISMUNDVS II. filius eius, SIGISMUNDVS AVGVSTVS dictus, quocum anno 1572. mascula stirps Iagellonica plane extincta fuit. Et quamquam nonnulli principes ex antiqua regia Piasen prosapia superessent, nempe Lignicenses & Brigenes duces, nec non duces Teschenenses &c. iterum tamen praeteriti a Polonis extraneus rex electus fuit, nempe

32. HENRICVS Dux Andegavenfis, Galliae regis CAROLI IX. frater, qui a. 1574. regio diademate coronatus, eodem anno etiam regno exiuit, fratris CAROLI

ROLI loco Galliae rex factus, quo facto Polonorum pars imperatorem MAXIMILIANVM, altera vero pars

33. STEPHANVM BATHOREVM, Transylvaniam Principem, regem Poloniae elegit, qui, ducta in matrimonium Sigismundi II. regis sorore ANNA, sine prole a. 1586. naturae debitum reddidit. Deinde Polonorum pars Archiducem Austriae MAXIMILIANVM, alia vero eorum pars IOANNIS Sueciae regis filium, ex modo dicti SIGISMVNDI AVGVSTI sorore natu maxima, CATHARINA natum elegit, nempe

34. SIGISMVNDVM III. a. 1587. regio diademate insignitum. Graula cum Suecis, Moscovitis, Turcis & Tartaris bella gessit. Anno 1620. Turcarum imperator OSMAN, adolescens quidem, sed magni animi, insignem ab eo reportavit victoriam, quo in praelio ad viginti millia Polonorum ceciderunt, 50 millia autem Turcarum. Finito praelio Turcae in Polonorum castra irruerunt, atque aliquot millia trucidarunt, quorum in numero magnus Cancellarius & summus exercitus dux ZOLKIEWSKI fuit. Tartari eo tempore diebus 25. & 26. Septembris imperum in Poloniam fecerunt, & praeter varii generis praedas sexaginta rhedas, nobilibus feminis liberisque onustas in captivitatem abduxerunt. Numerus captivorum a Tartaris e Polonia abductorum, quadringenta millia hominum creditur, iis, qui in praelio ceciderunt, vel fame & merore perierunt, non computatis, ut dictum est in nouo METERANO part. 3. lib. 38. huius tenoris: *Anno 1621. Turca per dictum bellum Polonicum, propugnaculum & arcem Chocim, ad fluvium Niester in finibus Moldaviae situm recepit. Tartari eo tempore Polonis maximum damnum attulerunt, multa millia pagorum combusserunt, ducenta millia hominum, maxima ex parte mulieres, atque infantes, in captivitatem abduxerunt, viros vero trucidarunt, vel Turcis vendiderunt. Anno 1623 Tartari in Polonia urbes Radini, Suinica, Livo, & Iaroslawa incendio deliquerunt. Rex SIGISMVNDVS III. circa finem Aprilis an. 1632. morbo consumptus, reliquit filium ex priori coniuge ANNA, Archiducis Austriae CAROLI filia, susceptum.*

35. VLADISLAVM IV, quo regnante in comitiis Varaviae an. 1647, decretum contra Arrianos & Anabaptistas latum, vigore cuius eorum doctrina damnatur omni ex parte, non amplius in regno Poloniae toleranda, illorumque bona fisco adiudicanda. Hanc ob causam quidam inuenti, qui eiusmodi bona tanquam abiudicata sibi expetierunt, ut in 5. parte theatri Europaei fol. 1371. b. & porro fol. 1385. b. scribitur, Arrianos a confederatione exclusos, factos non Christianos fuisse. Pagina vero 1386, in dictis comitiis, Nobilem Schlichtingium, qui Arrianus librum contra catholicos edidit, proscriptum capitis, honoris bonorumque condemnatum fuisse. Rex VLADISLAVS IV, ex priori coniuge, CECILIA RENATA Austriae Archiduce, quae an. 1644. mense Maio, mortua, suscepit filium, an. 1640. qui denatus a. 1647. 19. Augusti, ex posteriori vero vxore ANNA GONZAGA, Mantuae & Neveri ducis filia, nulla prole gausus fuit. Vitae exitum habuit a. 1648. d. 20. Maji, Mericii in Lithuania, decem miliaribus Vilna dissi. Eodem an. d. 17. Nouembris, frater eius, ex altera SIGISMVNDI III. coniuge CONSTANTIA, Austriae Archiducis CAROLI filia natus, nempe

36. CASIMIRVS IV, rex electus fuit, qui fratri principi CAROLO FERDINANDO, Episcopo Vratislaviensi, ducatus in Silesia, Oppolienfi & Ratiboriensi, cessit, VLADISLAVO IV. Regi, ad certum tempus pro pignore traditis. Dissidentium in religione securitatem iuramento confirmavit, & in generali regni Poloniae privilegiorum confirmatione eos, ut alios, tueri promisit, cum prius post VLADISLAVI Regis mortem, (quo tempore Cosaci & Tartari vehementer in Polonia grassabantur, qui a tempore irruptionis & rebellionis 1210000. homines, sub quo numero octo millia Iudeorum computabantur, abduxerunt, trucidaruntque) catholici cum dissidentibus paciscerentur, ut sic dicta inter eos confederatio, in posterum sit ius perpetuum, vim legis regni habens, vigore cuius Evangelici libero exercitio religionis utantur, suisque ecclesiis sine perturbatione fruuntur, ut legere est in relatione Francofurtana autumnali illius anni p. 46. seq.

Rex CASIMIRVS anno 1609 natus & 1649. d. 17 Ian. Cracoviae coronatus, nuptias autem cum defuncti Vladislavi Regis vidua ANNA Regina, Varaviae in viridario celebravit, 30. Maji anno eodem, quae sequenti an. d. 21. Iunii filiam, & nuper etiam filium enixa est, qui vero breui tempore post mortui sunt. Rex Casimirus anno 1651 tempore aestatis insignem a Tartaris reportavit victoriam. NO-

NOVA DESCRIPTIO REGNI POLONIAE
ET MAGNI DUCATUS LITHVANIAE

IN Poloniae regno variae antiquitus gentes nationis Germanicae, nempe Buri, Lygi, Arii, Manimi, Elysi, Naharvali, Peucini, alique plures, domicilia sibi constituerunt, qui partim exinde in alias regiones demigrarunt, partim a Venedis, (Germanis, WENDEN) eorum accolis, fuerunt expulsi. Quo vero tempore isti Venedi, qui posthac in Germania Sorabi, Obotriti, Lutiti, vel Luziti, Rani, Vinuli, Vizzi, Vetalabi, Retarii, Leticavici, Heveli, Vuloni appellati fuerunt, in Poloniam atque conterminas oras penetrarunt, de eo nihil certe constat. Martinus CROMERVS & Salom. NEUGEBAVERVS, autumant, Polonos atque Bohemos circa an. 430, aut paulo postea, temporibus scilicet Atilae, Hunnorum Regis, ex Russia & Sarmatia in hasce regiones venisse, quod quidem facilius efficere potuerunt, quam si primum, ut scriptores nonnulli referunt, in Sclauoniam & Dalmatiam, longius ab eis distantes, & a Romanis tutas regiones, & inde demum huc venissent. Nomen Poloniae derivatur aut a planitie regionis (idiomate illius gentis Pole dicta) aut a venatione, cui incolae quam maxime dediti, aut a principe Polonorum LECHO vel LACHO, fratre CZECHI, Bohemorum Principis, ita ut Polachi, quasi posteritas Lachi, appellentur: ut & hodierno tempore Russi & Mosci Polonos Lachos, & Hungaros LENGEL vocitant, quasi LECHEL a supra dicto Lecho, teste Cromero. Apud exteros scriptores ista denominatio ante 800. annum haud facili inuentu est. Hocce regnum, cum provinciis adnexis, quod ad longitudinem, inde a Marchia Brandenburgica vsque ad Moscoviam, in linea directa, ducenta & quadraginta miliaria, & in latitudine a Russia vel parte Pokutiae vsque ad Pernauiam in Liuania, ducenta miliaria Polonica, comprehendit, quorum vnum quatuor Italica continet, quamvis Lithuanica, Russica & Polonica, paulo sint maiora. Liuania in praesenti, vigore tractatum, maxima ex parte in Suecorum est manibus, ita, ut latitudo quodam modo sit diminuta. Pokutia ea regni pars vocatur, quae inter fluvium Tyram & montes Sarmaticos sita est, referente Cromero, lib. XXX. p. 662. DAVID FROELICHIVS, Vngarorum haud ignobilis Mathematicus, tradit: P. II. Viatorii lib. I. c. II. p. 317. seq. quod Polonia a limitibus Silesiae vsque ad Moscoviam, occidentem inter & orientem, ducenta viginti miliaria & totidem ab extrema parte Liuania, vsque ad confinia Hungariae comprehendat, non vero memorat, utrum Germanica, an Vngarica, quae maxima, sint miliaria. Hoc modo limites habet ab occidentem Marchiam Brandenburgicam, Pomeraniam atque Silesiam: a septentrione mare Venedicum seu Sarmaticum, cuius littora ex adverso Sueci incolunt: ab oriente Russiam, Moscoviam, desertam Tartaricam & provinciam Turecam Biologrod: a meridie Moldaviam, Valachiam, & Vngariam. Exinde apparet ingens huius regni ambitus, quippe quod a montibus Sarmaticis, & Transylvanijs, quae ad principatum Tischen in Silesia, & exinde ad Marchiam Brandenburgicam, Pomeraniam & mare Venedicum, ab altero vero latere circa Moscoviam super Borysthenem, ad mare nigrum vsque patet, abhinc vero iterum per Moldaviam, Podoliam & Valachiam ad Transylvaniam & Hungariam dilatatur, Saepeus tractum comprehendens. Complectitur autem sequentes provincias 1) provinciam maiorem Poloniensem, inde dictam, quod LECHUS supradictus Polonorum princeps, primus illam inhabitasse & urbem Cracoviam condidisse fertur. Fines eius a septentrione Prussia & Masovia, ab oriente minor Polonia, a meridie Silesia, & Marchia Brandenburgica, ab occidentem Pomerania & Cassubia, Warta fluvius mediam provinciam interstitit. Palatinatus eius sunt quinque scilicet Posnaniensis, ubi Posnania & Miedzyecz, confines urbes Silesiae, Marchiae Brandenburgicae, &c. Calissiensis, ubi circa Calissum etiam vides Cracovia, Pysdra, Konin, Slupca, & Kolo. Sieradiensis ubi civitates Sieradia, Vrelanin, Petricovia, Szadek, Rossprza & Spicimiria, Lanciciensis ubi Lancicia, Bura, Orlovnia, Canarua, Biesunia, Platek, &c. Rauenensis ubi praeter Ravanam, Sochaczovia, Gostynum, Gabinum &c. Huc referunt etiam Cracovensem tractum, inter maiorem Poloniam, Pomerelliam & Masoviam, ubi principalis urbs est Cracovia, a qua provinciam quoque appellant: continet duos Palatinatus, Bressensem & Cracovensem, ad priorem spectant Radziechow, Kruszwica, & Konowia, ad posteriorem Inowolocz, Bid-

Bidgofcz & Dobrin ex sententia ABRAHAMI GOELNITII, in compendio Geographico lib. II. c. 7. dissentiente tamen P. Bertio, uti suo loco videbimus.

II. Parua seu minor Polonia, versus meridiem montana, praesertim erga Hungariam, quum ceteri Polonici regni tractus valde plani sint. Vistula eam interfuit. Contermina est maiori Poloniae, Russiae, Hungariae & Silesiae. Dispersitur in tres palatinatus, Cracoviensem, ubi *Cracovia, Biecz, Woynicz, Sadee, Lelow, Xyas, Prosovice* (quo etiam referunt Silesiam Polonicam, duo territoria continentem, Osuicimense & Zatorienfe, quae olim Ducatus & ab urbibus principalibus *Oswiecim* vel *Aufchwitz*, & *Zator* nomina acceperunt.) *Seueriensem* Ducatum quidam hac pertinere existimant, qui vero non hic, sed ultra Borysthenem Moscoviam versus situs. Ceteri palatinatus, Sendomiriensis, ubi *Sendomiria, Chenciny* vel *Chencinium, Borzecz, Wislica, Pilzno, Opoczno, Radomia, Polaniec, Zanichostum, Zarnowa, Malagost, & Polowicz*, inter colles; & Lublinensis ubi *Lublinum, Casimir, Luzow, Parczow, Urzadow* &c.

III. Lithuania, confinis Masoviae, Podlachiae, Poloniae, Prussiae, Samogitiae, Liouoniae, Moscoviae, Volhyniae & Podoliae. Vocatur Magnus Ducatus, more Russorum, ubi iste titulus primordia cepit, & postea apud Lithuanos inualuit. Suis primum ducibus subsuit, ex quibus IAGELLO, matrimonio cum HEDWIGE Regina Poloniae contracto, Christo nomen dedit, & sacro fonte ablatus VLADISLAVS fuit appellatus, de cuius prosapia Cromerus fol. 349. & 435. exponit. Ea tempestate alii principes in Lithuania vixerunt, inter quos VITOVVDVS a Iagellone in tenebris paganis tunc temporis adhuc versante sub praetextu colloqui illeceus, captus & ad mortem damnatus, astutia tamen uxoris & permutatione vestimentorum, viuis seruatus est. Postea IAGELLO ipsi tanquam consobri-no Grodnam, territoria, Brestense, Drohicense, Bielscense, Mielnicense, Surassense, Camenecense & Volciscense, ea conditione dedit, ut fidelis eius cliens foret fiduciarius. Quippe IAGELLO magnus Dux mansit, conseruans Vilnam, Polocum, Creuam, Vitepscum, Nouogrodecum Seuerienfe, Trocchos, Kernouiam, Slonimum, Pinscum, Lunecoliam, Miecislauiam, Orsam, &c. quae loca omnia in Lithuania sita. Rex demum factus, totam Lithuaniam, Samogitiam, & illam, cui dominabatur, partem Russiae cum regno Poloniae vnum in corpus iure perpetuo redegit. Sequentibus temporibus, praesertim anno 1386 alii domini, Principesque, tum Russi, tum Lithuani, obstrinxerunt se fidelitatis vinculo Regi & eius coniugi, HEDWIGI, totique regno. Nihilominus dictus Vitouudus, qui Regis consanguineus erat, fidem haud seruauit, sed contra eum cum ordine equitum Teutonicorum conspirauit, donec anno 1392. denuo inter eos pax confecta, & Vitouudus, magnus Dux Lithuaniae, sed tanquam regni Poloniae cliens fiduciarius, seu vassallus, a Rege constitutus fuerit, id quod Regis frater, CORIBVTHVS Dux Nouogrodenfium Seuerianorum, alique egre tulerunt, quippe Russiae religioni addicti. VITOVVDVS filiam BASILIO, magno Moscorum duci, in uxorem dedit. CORIBVTHVS a Bohemis in bello Hussitico dux electus, quo absente, post Vitouudi mortem, qui ultra 80 annos vixit, Suidrigello, Coributhi & Iagellonis frater, Lithuaniam inuasit, cui vero Sigismundus, Vitouudi frater restitit, qui usque ad an. 1439. quo trucidatus fuit a suis, magnus Dux mansit. Lithuani substituerunt in eius locum Iagellonis, Regis supra dicti, qui anno 1434. decessit, filium iuniorem, Casimirum, qui deinde post mortem fratris, Regis VLADISLAI III. anno 1444. insecutam, Rex Poloniae sub nomine CASIMIRI III. electus fuit, & cum Sigismundi filio, Michaeli, qui cum Suidrigellone anno 1452. obiit, bellum gessit. Verum enim vero Lithuania cum Polonia coniuncta mansit, & quum postea eiusdem Casimiri filius, ALEXANDER, magnus dux electus, post excessum fratris, Regis IOANNIS ALBERTI, an. 1501. regnum Poloniae obtineret, arctius adhuc Lithuania regno iuncta fuit, ita ut ab eo tempore rex Poloniae semper & magnus dux Lithuaniae fuerit. CHYTRAEVS lib. XV. Saxon. fol. 303. sq. ait Lithuaniam in decem palatinatus aut prouincias principales diuisam, qui sunt *Trocensis*, ubi ciuitates, *Grodno, Couna, Lida, & Vpita*, Minscensis, ubi Borisouia, aliaque castra & ciuitates ad fluium Beresinam sita, Nouogrodenfis, Brestensis, Volhyniensis, ubi urbs episcopalis Luceoria, Wlodimiria, & Cremenecia, porro Kyiouiensis, Miecislauensis, Vitebscensis & Polocensis, quarum decem prouinciarum Palatinos & Castellanos

nos in vnum corpus cum Polonis regem SIGISMUNDUM AVGVSTVM in comitiis an. 1569. Lublini habitis, redegit, istisque proceribus Lithuaniae, episcopis, palatinis, & castellanis suum unicuique locum in senatu Regni assignasse. Sed Chytraeus in sua descriptione & partem Russiae subintelligit. *Abrahamus Gelnitius* in compendio geographico, anno 1643. impresso, de Lithuania in quatuor palatinatus diuisa commemorat, scilicet, in Vilnensem, qui tractibus tribus magnis constaret, Osmianensi, ubi Osmiana, Braclauensi, ubi Braclauia, non longe distans a Duna fluuiio, & Vilkomirienti, ubi Vilkomirz prope flumen Swianta: in Trocensem, quatuor complectentem territoria, & quatuor ciuitatibus Grodna, Kowna, Lida, & Vpita, denominata: in Minscensem, ubi Minsko, vnicum tantum territorium, scilicet Reciciensse, ambiens, ubi oppida Rzezki, Rakow, Lohoisco, Borissow, Keidanow, Swislocz, Bodroisko & Odrasko: & denique Nouogrodensem, in quo Nouogrodecum, & duo tractus, a ciuitatibus Slonim & Wolkowiysko, Slonimensis & Wolkowiscensis dicti, reperiuntur. Praeterea etiam principatus & comitatus in hac regione dantur, quos inter ducatus Slucensis, a ciuitate Slucensi nuncupatus, alios antecellit. Duces Radiuilli, Duces de Olykow, Bierze & Nieswiec, Comites de Szydlowiec & Mir &c. item comites Chodkieuicii, Comites de Sklow et Miss, quam maxime in istis oris et fama et potentia atque auctoritate florent. Tribus Radiuillis Ducibus, Iohanni Georgio, Adalberto Vladislao, et Christophoro Nicolao, filiis Nicolai Christophori Radiuilli, palatini Vilnensis, *Matthaeus Raderus* Soc. Iesu, anno 1614. suum *viridarium Sanctorum* dicauit.

IV. SAMOGITIA, Samagitia vel Polonis *Zmudzka Ziemia*, Prussiae, Semigalliae et Lithuaniae confinis, ut tradit *Henneberger* in libro cui tit. *Preussische Landtafel*, p. 407. ubi prolixius hanc regionem describit. Antiquis temporibus Aethiis, populus Germanicus, hanc prouinciam, cum parte Lithuaniae, Masouiae ad Vistulam inhabitarent. Domus hic loci paruulae, oblongiores et haud eleuatae: non raro homines cum pecudibus vnum rectum subeunt. In medio apud focum luculentum paterfamilias confidet. Ad arandum non ferro, sed liguo vtuntur. Sunt, qui nulla ibi castra aut oppida extare perhibent; alii nullum memoratu dignum, praeter *Rossenne* ad fluium Dubissam, *David Fratichius* vnicam Cauniam pro ciuitate habet in hac prouincia. Cromerus lib. XVIII. rerum Polonicarum tradit, Vladislauum Regem anno 1413. *Meduiki* episcopatum erexisse, cum duodecim parochis (totidem enim sunt dioeceses in Samogitia) qui simul Canonico loco sunt. Idem auctor in lib. XV. refert, duos pagos Samogitiae, *Medniki* et *Velzani*, ab hostibus circa anno 1390. combustos fuisse.

V. MASOVIA (Germanis *Masuren*) inter Prussiam, Lithuaniam, Russiam, atque Poloniam sita, duobus palatinatibus constat, quorum vnus Plocensis ad Vistulam, alter Cirnensis, quo pertinent Varfauia, ubi comitia Regni haberi solent, et *Lomze, Pultusk* ad fluium Narew et *Kamieniec* ad Bugum. Cromerus etiam praeter urbem primariam, Varfauiam, nominat oppida, *Cirscum, Rayam, Liuum, Gostiniam, Sochaczouiam, Viskitki, Czerchanouiam, Nawogrodecum, & Ploscum*, addens, hanc regionem per 400. annos, ad an. 1526. usque, suis ducibus subsuisse, quo Ioanne et Stanislaio fratribus, Masouiae ducibus, morte ereptis, tota regio ad Poloniam peruenit.

VI. VOLHYNIA, a Chytraeo, ut supra dictum, ad Lithuaniam relata. Sitae est haec prouincia inter Lithuaniam, Podoliam et Russiam; incolae lingua Russica vtuntur principalis eorum ciuitas est *Wlodimiria*, postquam antiquis temporibus celeberrima Kiovia, ad Borysthenem, primas tenuit, ab eodem Chytraeo etiam ad Lithuaniam relata.

VII. PODOLIA, ubi fluius *Dniester*, qui est Tyras Ptolomaei, et *Bah* vel *Bogus*, (quem multi Hypanim, nonnulli Axiacum appellant) se extendit versus Turcicum imperium et pontum Euxinum, in vicinia habens Transyluaniam et Moldauiam. In eius extremis campi deserti sexaginta prope miliaria German. longe, lateque patent, propter inuasionem Tartarorum. Longissimus ibi dies decem et sex horarum est. Principales ciuitates sunt *Kamieniec, Barum*, a Bona, Regis Sigismundi uxore conditum; *Chmielnik, Braclaw, Smotricia, Scala, Czerwonigrodum, Winnica, Cudniow, & Oczakow*, quo propugnaculo Tartari potantur, teste Gelnitio. Apud Bertium *Myedzibofa* et *Bresania* adhuc leguntur.

VIII. Russia parua aut nigra, cōtermina versus meridiem montibus Sarmaticis, qui Carpathi, vulgo *Karpaki* & *Szypiski* audiunt, versus orientem Volhyniam, Podoliam & Moldauiam, versus septentrionem Lithuaniam, versus occidentem denique Poloniam. Supra dictus Gælnitius refert, quod Roxolania, quæ eadem cum Russia nigra, aut minori Ruthenia, cis Borysthensium sita, partim ad regnum Poloniam, partim ad magnum ducatum spectet, quod Russiam Polonicam ab oriente, partimque a septentrione Russiam Lithuanicam attingat, in eaque Volhyniam et ex parte Podoliam, a septentrione Transylvaniam, ab occidente Poloniam minorem, confines habeat, quod in quinque dispescatur tractus, *Haliciensem*, ubi ciuitas Halicia ad fluvium Dniester, *Leopolensem*, ubi Leopoli (Reussisch Liewoburg, Germanis *Przemischlesnem*, *Bielsensem*, & *Chelmensem*, in quibus triptem ciuitates eiusdem nominis, quod Russia Lithuanica separetur versus septentrionem in palatinatibus, Polocensi et Belsensi, ab oriente a ducatibus, Smolenscensi, et Genieriensi, populisque Cirkessii, a meridie a Podolia, per fluvium Bugum, ab occidente a parua Polonia et Masouia, quod contineat palatinatus, Brestensem, eum oppido *Brestia* ad dictum flumen Bugum, Volhyniam, de qua supra exposuimus, cum ciuitatibus *Luceoria* ad Ster flumen, *Wlodimiria* ad Bugum, et *Cremenitiam*, palatinatum *Kiuouensem* cum urbe, Miecislauensem, in quo *Miecislauia*, *Dambrowia*, *Copycz*, *Sklow*, *Molotouia*, *Bychouia*, *Rozycza* & *Strifin*, Vitepscensem eum oppido *Vitepsco* ad *Danau*, et *Orsha* ad Borysthemem. In nouo Atlante Joh. Ianssonii, anno 1644. edito, ita legitur: „Quodcumque inter mare Balticum, Liouiam, Sueciam, mare glaciale, fluvium Volgam, siue Rha, mare nigrum, Poloniam atque Lithuaniam situm est, vocatur Roxolania, siue Russia, cuius pars illa, quæ trans Borysthemem ad mare Caspium extenditur, sub Moschorum dominio est, ea vero pars, quæ cis Borysthemem sita, Regi Poloniam subest, eaque re Russia regis appellatur, comprehendens territoria, Leopoliensem, Haliciensem, Belsensem, Chelmensem et Præmisiensem, confinis finioris Poloniam, Masouiam, Lithuaniam, et Podoliam. Martinus Cromerus scribit lib. d. de origine et rebus gestis Polonorum, Russorum nomen in Sarmatia longe lateque patere, omnesque terras inter finem Venedicum, Liouiam, Sueciam, mare glaciale, Volgam, fluvium, palum Mæotidem, mare Ponticum, montes Sarmaticos, Poloniam, Lithuaniam et Samogitiam sitas, in se continere: extare affirmat Chæronicon Ruthenicum, quod vero retro computando ab anno 1554. annos 706. non excedat, quia Russi post acceptam demum religionem Christianam literis Bulgaricis, paulo antea interitis, Græcisque literis imitibus, ut fuerint, quibus et nunc parum utuntur. Vbi hodie Russi habitant, ibi antiquis temporibus Roxolani sedes suas fixisse, qui regnante imperatore Romanorum, Ottonis Syluio, in viciniam Mæsanæ irruptionem fecissent, et verisimile est, eos postea, facta Romanorum potentia per Gothos, Hunnos, Vandalos, Alanos, Longobardos, Parthos, Persas ac Saracenos, non solum dictam Mosiam, sed etiam Daciam, Pannoniam, Dardaniam, Liburniam, Myricum, Dalmatiam, et Illyriam sibi subiecisse, Thraciam vero, Macedoniam, et totam Græciam, vexasse, linguam Græcam peritus corripuisse, et rebus ita feliciter gestis, *Slauorum* nomen, quod gloriam significet, sibi dedisse, partem huius populi, apud examinitum instar, versus occidentem se vertisse, a quo forte eorum nomen Germanicum *Wenden*, ortum duceres, eamque partem Germaniam, quæ a Vistula, ad Sath, Albiam, et Visturgam, vique inter montes Carpathos, Danubium, et mare Germanicum extendatur, subiugasse, quæ illa regionis propter contiguam cum Gothis, Vandalis, Alanis, Burgundionibus, et Longobardis bellis, horumque migrationes, hominibus orbata, et deserta erant, deinde in diuersos principatus diuisas, alia quoque nomina, siue ducibus, siue alio locorum, siue denique a veteribus incolis, eorumque actionibus, vestimentis vel rebus memorabilibus, duxisse, eoque *Russi* nomen, ut nunc est, ortum. Russi principibus propriis subiecti fuerant, quarum unus, *Wlodimir*, dicitur viueret inter duodecim filios hunc amplissimum Principatum, diuisit, ita, ut natus maximus *Vladislaus* Novogrodecum, *Stanislaus* Smolenscum, *Sudislaus* Plescoiam, *Vasileus* Vlodimiriam, *Rozislaus* Volhyniam, & sic reliquis vnicuique suam partem tribueret. Patre de viuis excessio, circa an. 1008. bellum intestinum inter fratres ortum, in quo *Stanislaus* filius Suentopolci, Kiuouiam expugnavit, & fratres dedit. *Gleb*um

& *Borislaum*, postea a Russis in Sanctorum numerum relatus, astutia e medio sustulit, quam ob rem a fratre IAROSLAO, qui supra dicto Visseslao in ducatu Novogrodeni successerit, bello petitus, victus, & ex principatu Kiuouensi, pulsus, unde ad Regem Poloniam *Boleslaum* transfugit, qui, Kiuouia denuo expugnata, Iaroslaum Novogrodecum se recipientem, fugauit. Circa annum 1074. de Principe Russorum, Izaslar legitur, quod eius filii, *Stopolcus*, *Polocci*, & *Novogrodecii*, *Vlodimirus* Smolensci, & *Isropolcus* Vissegradii sederint. Anno 1185. *MESCISLAUS* Russorum princeps Haliciæ a suis veneno sublarus, quem secutus *ROMANVS* dux *Vlodimiria* & *Halicia*, in pugna cum Polonis anno 1205. occubuit. Quo facto, *COLOMANNVS* filius *Andree*, Vngarorum Regis, discordia inter Russorum Principes exorta, principatu Haliciensem, Polonis consentientibus, potitus est, id quod Russi egre ferentes, quoniam *Colomannus* exterius & religioni Græcæ haud addictus, *Mescislaum*, qui Halicium, principatum hereditarium renocabat, allexerunt, et postea contra Hungaros atque Polonos cum eo felicibus auspiciis pugnaverunt. Quæ deinde facta sint, refert *Cromerus* fol. 185. sq. Quamvis vero Hungari nihil amplius in Russia possiderent, eorum tamen Reges, Galanæ seu Haliciæ, & Lodomeriæ Reges (quam *Cromerus* lib. VII. fol. 186. eandem cum *Vlodimiria* esse existimat) se appellitare consueverunt. Romani, cuius modo mentionem iniecinus, filius *DANIEL* illo tempore potentia floruit, & simul & insignia regia per *Opirsonem*, Legatum Pontificis Romæ in Polonia, ea conditione accepit, ut cum tota sua gente ad Romanæ Ecclesiæ doctrinam accedat, regionesque Christianas, contra Turcarum irruptiones defendat, quibus promissa nequaquam tenuit, & contrario Polonos, Tartaris & Lithuanis sibi associatis, bello aggressus est. Hæc Russorum Regi *Danieli* successit filius *Leo*, non tamen in regia dignitate, qui circa annum 1280. regnavit. Deinde anno 1340. Polonorum Rex *CASHMIRUS* II. filius *Vladislai* Russiam meridionalem sibi subiecit, inque provinciam Polonicam redegit, quod hoc modo factum. Deficiente ex dicto *Danieli* prole mascula, filius *GEDIMINI* ducis Lithuanie, *LVBARTVS*, quod filiam ducis *Vlodimirienis* uxorem habebat, eam sibi Russiam partem arrogavit, quæ Lithuaniam attingit, quæ eo feliciori successu, quia Principes Russiæ, & multi & discordes & egeni erant, debellare potuit. Reliqua Russia, ubi Halicium, & Leopoli, ad *Boleslaum* Principem Masouie peruenit, quippe ex *Roxolana* muliere natus. Ille vero a Russis veneno necato, *Cashmirus Magnus*, qui Russiam iure postulabat, Leopoli, Præmisiam, Sanocum, Halicium, Trembouliam, Lubassouiam, Tustayum, aliasque propugnacula regionis illius ad *Kremeneciam* vsque cepit, quem locum una cum territorii *Vlodimirienis*, *Luceusi*, *Belsensi*, *Chelmensi*, & *Brestensi*, per aliquod tempus ducibus Lithuanie, affinitate iunctis concessit, qui arces etiam & castra in Volhynia, & Podlachia possidebant. Hæc ratione Russia Provincia Polonica facta, cui Rex ex instituto quod in Polonia viget, palatinos, castellanos, prefectos, iudices, aliosque magistratus prefecit, & ut Russia iisdem cum Polonia iuribus utatur, constituit, ad quam a. 1349. etiam territoria *Vlodimirienis*, *Chelmensis*, *Brestensis* & c. adiecta fuere. Rex quoque principes Russorum, qui se sponte sua dederunt, in bonorum possessionibus seruauit, principalioribus tamen totis Polonos proponens, id quod Russis æque ac Lithuanis adeo displicuit, ut Polonos exinde pepulerint. Supra hæc *Cashmirus* Regi Hungari quoque succensebatur, quod partem Russiæ, quæ Podolia audit, in potestatem suam redegerit, quæ de re cum *Ludouico* Rege transiegit. Quum vero anno 1370. decederet, Poloni, Masouitæ atque Lithuani passim quedam loca ceperunt, quæ tamen eius successor *LVDOVICVS* Rex Hungariæ et Poloniæ, bello cum Russis anno 1376. habito, iectum recuperavit. Hoc emortuo, Lithuani plurima loca occuparunt, præsertim Volhyniam, quæ omnia redierunt ad regnum Poloniæ, matrimonio filie regis *Hedwigis*, cum magno duce Lithuanie, *Iagellone* inito, ut supra de Lithuania differens dixi. Ea tempestate Smolenscenses principe suo, *Suenoslao* utebantur, a Lithuanis Polonisque interempto, cuius in locum filium, *Georgium* successerunt, qui postea in Hungaria exul obiit, quo facto Smolenscum magno Ducum Lithuanie tunc adiectum fuit. Kiuouia vero illo tempore adhuc dux nomine *Andreas* regnabat, cuius filiam *Zonram*, rex *Vladislaus* 1472. in matrimonium duxit, huius filius, *CASHMIRVS* III. deinde a. 1471. suauis Lithuanorum Kiuouiam in provinciam redegit, licet ultimus eius Dux *SIMON*

OLICOVITVS filium et filiam, quos adhuc paruulos regi moribundus commendauit, immo et fratrem Michaëlem reliquerit. Sequentibus vero temporibus, Mosci maximam partem Russiæ albæ Lithuanis et Polonis, præsertim Michaëlis Glinfcii, principis Russi, qui olim in aula regis Alexandri magna auctoritate floruisse, cæterorumque Russorum et militum prædicatorum perfidia, iterum eripuerunt. *Ioannes*, magnus dux Moschorum an. 1506 demortuus, Lithuanis ad 70. arces et castella ademisse teste Cromero lib. XXX. fol. 668. Filius quoque eius BASILIUS propugnaculum eximium, Smolenscum, adiuuante dicto Glinfcio, sub sua potestate sedegit, qui postea ab ipsis Moscis præmium infidelitatis reulit.

IX. Podlachia, inter Masouiam et Lithuaniam, in Bielsensem et Drohicinensem tractum diuiditur. Principales huius prouinciæ ciuitates sunt *Bielsko*, *Augustow*, *Tykoczin* & *Knyssin* quibus Bertius addit *Bransko*, *Suras*, *Narew* fluium et *Waskow*.

X. Prussia, de qua, vii et de Liuania, separatim scripsimus, propter causas ibidem citatas. Prouinciis a nobis enarratis adiungunt Podlesiam, siue *Podlesiam*, quæ est Lithuanicæ pars, Volhyniæ adiacens. Siluis abundat, lacubus quoque & paludibus, qui in quibusdam locis, stagnis haud dissimiles, unde forsitan nomen ortum est. Piscium & mellis haud parua ibi quantitas: quippe incolæ pisces in aëre siccatos in deliciis habent. *Pinsk*, *Davidow*, aliaque loca, memorata digna; Riuus celebrior est *Pripetius*. Refertur huc a quibusdam *Scepustum* (*Zipser-Land*) Hungaricæ ditionis, de quo, quoniam non ad Poloniam omni ex parte spectat, & nisi sub titulo pignoris ad Poloniam pertinet, in descriptione regni Hungariæ exposuimus.

Quod naturam, situm & fertilitatem harum regionum attinet, iam quædam superius memorauimus. Dantur in Polonia multe ciuitates & oppida, sed pauciora muris extructa, nihil nisi ligneas domunculas, exceptis arcibus & ecclesiis, habentia. Etiam templa quandoque ligneæ reperiuntur, præsertim apud Græcorum addictos. Terra frumento omnis generis, præsertim hordeo, ferax. In Podolia agri semel seminati, ferunt per duos annos fruges, & aliquando pentuplices. Alii tradunt, eam terram vna per annum vice consistam tres producere metesses, boumque in graminibus pascendum vix cornua conspici, glebam autem ita duram, ut plures boues vni aratro applicari debeant. Regnum Poloniæ maxime in planitie situm, nisi quod versus Hungariam magis montanum. Paludibus, lacubus, & siluis, præsertim in Lithuania, abundat, quæ in quibusdam locis fertilitatem impediunt. Propter frigus nulla vinearum cultura; sed copia fructuum omnis generis, castanearum, cydoniorum, peponum, florum, herbarum, lupuli atque pascui: pecudum ingens vis, in primis bouum, quorum pars magna in exterarum regiones transfertur. Quemadmodum neque ligno, montibus, aqua, thermis, stagnis, ferina, vris, alibusque carere, ita quoque auium, piscium, ceræ, mellis, picis, falis (excepta Liuania) & quæ sunt reliqua, potius abundantia, quam indigentia est. Inuenitur quoque plumbum argento mixtum, cuprum, argentum viuum, ferrum, &c.

Dispicimus modo paululum Poloniæ incolas. De Germanis, qui eam inhabitauerunt, superius locuti sumus. Sunt, qui Lithuaniam a Gepidis & Alanis inhabitatam fuisse perhibeant. Aliqui opinantur, Litalanum siue Litwonem, Prussiæ Regis Widoviti filium, circa annum Chr. 573. in Lithuaniam, hucusque ab Alanis possessam, venisse, eique oræ similiter atque Liunionem a se dedisse; addunt, Liunos olim Lotialos siue Lotwonos appellatos. Alii tradiderunt, Italos sub eorum duce PALAEMONE, siue propter tyrannidem Neronis, siue alicuius criminis causa exules factos, siue tempore Attilæ, profugos, per varios casus, per tot discrimina rerum in hasque oras venisse. Quæ quidem opinio Lithuanis quam maxime probatur, eandemque ex eo verisimiliorum reddere student, quod non pauca vocabula Latina et Italica, Lithuanorum idiomati congruentia reperiuntur. Ex eodem quoque fundamento prætendunt, a *Palamone* illo, & sequentibus temporibus a *Gastaldis*, *Vrsinis*, & aliis, ipsorum nobilitatem primordia capere, ipsum nomen Lithuanicæ ex voce Italiæ corruptum esse, quod *Palamon* illi regioni indiderit. Circa an. 1296. Tartari illic penetrarunt, vel a VITOLDO, duce Lithuanicæ, deuicti, vel in bellis civilibus & intestinis fuga sibi consulentes, vel ab eodem contra Crucige-

ros vocati, quippe quibus in media Lithuania ultra flumen Vacam agros assignauit, quique hodie adhuc illis in oris manent, vbi æconomiam exercent, aliosque quo lubet, vehunt, aut ducunt, ad militiam quoque haud inepti inuenti sunt. Superstitioni Mahometanæ adhuc adherentes, suis legibus viuunt, cæterum vni reliqui Lithuani, Regi Poloniæ, tanquam M. Duci Lithuanicæ, subiecti. Maxima pars incolarum Regni Poloniæ sunt Slauicæ aut Venedi. Multi quoque reperiuntur Germani, v. c. Vilnæ, in Lithuania, præsertim qui artes sellarias & opificia exercent, etiam mercatores, a regibus ipsis in hasce oras illece. Dantur quædam oppida & pagi fere a solis Germanis habitati, idiomate proprio, a Silesiaco & Pruthenico non multum diuerso, in primis montes versus & Hungariam, atque in Russia, vrentes. *Martinus Cromerus* Polonorum historicus, lib. XII. fol. 311. memoriæ tradidit, Poloniam per Germanos, quos *Casimirus* M. adduxisset, eorumque industriam & assiduitatem premiis affecisset, & oppidis & pagis auctam & exultam fuisse. Scilicet Germani cultiores & circumspetiores in re domestica, Polonis elegantiores quoque respectu habitationum, propterea per Poloniam iter facientes sine negotio intelligunt, vbi Poloni & vbi Germani habitant. Idem auctor addit, muros earum ciuitatum, quæ a Germanis conditæ, in ruinas concidisse, ac, simulatque Poloni eas incolere & administrare cœperint, delapsos. Poloni Germanicam linguam addiscere amant. Reperiuntur quoque apud illos quædam familiæ equestres, a Germanis oriundæ. Cracoviæ Germani proprio iure gaudent. Passim & Itali videntur. Sunt quoque multi adhuc ex prisca Pruthenis, cum primis Russi atque Armeni, mercaturam exercentes, in Russia & Podolia: per totum vero regnum innumera vis Iudæorum, lingua Germanica loquentium. Magnis privilegiis fruuntur, quæ ipsis, antiquis temporibus, a BOLESIAO, duce Calissensi, concessa, & per CASIMIRVM Regem, qui anno 1370. decessit, amplificata fuerunt; hic enim Iudæam, *Esther* nomine, concubinæ loco habuerat, ex ea duos quoque filios NEMIRAM & PELCAM, & aliquot filias, quas in Iudaica religione educare permisit, procreauerat, ipsa per suam intercessionem toti Iudæorum genti multa emolumenta procurauit. *Iodocus Ludov. Decius* lib. III. vetustæ Polon. fol. 114. magnum istum fauorem, quo Iudæi in hoc regno vtuntur, inter causas refert, propter quas continuo a Barbaris infestetur.

Si qua differentia est inter incolas Poloniæ, non minor quoque apparet morum & vitæ generis. Plebei apud Lithuanos admodum sunt insipidi & inertes, adeo ut tum demum dominos suos maximopere diligant, si multum ab illis vapulent. Quidam eiusmodi fortis hominum, in primis qui Russicæ religioni addicti, per mortem a dura seruitute liberati, a consanguineis eleganter vestiuntur, pecuniaque quadam, tanquam viatico, donati, literis ad S. Petrum muniuntur, ut defunctus eo facilius in cælos introeat. Commune hypocautum & hominum & animalium vsui inferuit: puerpera, duro scamno incubans, tribus aut quatuor diebus post partum ad labores redit. Magni habetur, si quis Lithuanorum diues super scamno, pellibus vrsinis superstrato, iaceat, quoniam delicatiora lectum genera dedecori sunt. Matrimonia haud difficulter diuelluntur; vxoribus licet concubinos suos, tanquam adiutores coniugales, habere, sed viris vitio vertitur alienas permovere uxores, ut Horatiano verbo vtatur. Ebrii facti rixas excitant, homicidia committunt: cædes peregrini sedecim *thaleris* mulctatur. Monetæ genus in vsu est, quod centum grossos valere, & *Rubel* vocatur. Qui ad mortem condemnatur, plerumque se ipsum debet interficere & suspendere, quod si id recuset, a domino tandem vapulat, vsque dum mandatum ipse funestum impleat. Plura ad Lithuanorum mores pertinentia inuenies apud Alex. GUAGNIN de reb. Polonorum. *Olam Magn.* lib. III. c. 1. *Thom. Lansum* in Consult. de Princip. &c. *Braunium* in descriptione vrbs Vilnensis, *Salom. Neugebauerum* lib. I. Rerum Polon. & *Laur. Mullerum* in historiis Polon. Liun. &c. Samogetæ, quamvis lux Euangelii iam 1386. ad illos penetrarit, non ab omni tamen labe superstitionis Deorum cultus immunes esse dicuntur, quum adhuc serpentes quosdam domesticos, eorum lingua *Gvoitos*, magni faciant. Generatim loquendo Poloni sunt bellicosi, ingeniosi, nobiles inter eos ciuilitati studentes, libertatem amantes, unde & propugnaculorum non magnam curam habent, dicentes, quod eorum pectora optima sint regni propugnacula. Nobiles æque ac mercatores, præter vernaculam linguam, Germanicæ, Gallicæ etiam, qui Hungariam accolunt, Hungaricæ, maxime autem omnium Latinæ incumbunt

incumbunt, licet hanc accentu insolito enuncient. Antequam Zamoscus, supremus Regni Cancellarius tempore regis STEPHANI, in sua ciuitate noua, ZAMOSCIO ab ipso dicta, vniuersitatem cum Professoribus in omnibus facultatibus, erexisset, vnica tantum apud illos fuit Cracouiensis. Posnanie quoque Academia est, de qua suo loco plura. De ecclesiasticis ita *Cromerus* lib. XXV. fol. 347. scribit: Ab anno 1463, Pontificia auctoritas, in Polonia debilitata est, & electio liberae vis allata, ita vt ex eo tempore ea sublata, vmbra modo eius quaedam penes sacra collegia remaneat, non sine grandi non modo ecclesiasticae auctoritatis, verum etiam religionis & reipublicae iactura &c. quae ibi prolixius exposita. Ecclesiastici, necessitate urgente militare & castra sequi tenentur. Variarum religionum tolerantur, sola tamen Romano Catholica, cui Rex addictus esse debet, dominatur. Numerus nobilium ingens est, & ad minimum 20000. eorum familiae numerantur. Si necessitas exigit, Rex 150 milia nobilium, tam leuis, quam grauis armaturae, in castra ducit, qui iussu regio, ipsis per tres literas restium, intra triam mensium spatium declarato, suis sumptibus militare tenentur.

Hanc ob causam nobiles egregiis quoque prerogatiuis gaudent, quorum decor non ex principis aut comitis titulo, neque ex diuitiis estimatur. Si acciderit, quod nobilis in bello extra fines regni captus fuerit, aut aliquod detrimendum habuerit, Rex ad eius restitutionem aut deliberationem tenetur. *Boterus* commemorat, maximum Poloniae opitatem non habere ultra 25000. coronarum reddituum annuorum. Idem refert Polonos, non, vt Galli, Regem, tanquam patrem, sed tanquam fratrem intueri. Nobiles equestrem militiam constituent, quae tamen multifaria est: quia inter equites Cosaci quoque seruiunt, item, Husari, sceleratissimi, Cemeristi, Heyduci; de quibus aequae ac de pedibus (pro quorum sustentatione subditi contributiones soluere obstricti, exceptis tamen DD magistris et studiosis), legendus *Simon Starouolskius* in libello, quem *Equitem Polonum* inscripsit. Cosacorum, de quibus mentionem fecimus, quidam sunt, qui appellantur vulgo Zaporoouienses, Graecorum cultum sequentes; hi Turcis, quibuscum limites circa mare nigrum partiuntur, negotium continuo facessunt, gens contemnitur, unde etiam illis Cosacorum nomen venit. Maxima pars Episcopi Kioienses, Russi domum agnoscit, qui illos libertate sua frui permittit. Incolunt extra limites Regni Poloniae insulas, quas *Boristhenes*, seu *Dnieper*, fluuius, format. Rege Polono, ipsos comocante, apparendi, & sine stipendio seruiendi obligati sunt: bello ad finem perducto, solet ipsis summam argenti distribuere, etiam primoribus, manera conferre. Huius instituti initium ponitur sub regno SIGISMUNDI I. Reg. Polon. quo tempore eorum Dux *Ostaphaus Duskuitius* erat, ex oppido Ourucko. Sub STEPHANO Rege, POTKOVA, eorum Dux, rebus fortiter gestis maxime, inclauit, qui denique, saluo conductui fidens, in Poloniam venit, ubi propter ingentia Turcis, durante pace, illata damna, capite plexus est. Poloni in vniuersum ad vindictam procliuiores. Agrestes homines pro mancipiis habent. Plebs, non vero omnis, laboriosa, quam ob rem furto, aliisque male fanis artibus student. Historiola ad hanc materiam spectans legitur apud *Caspar. Hennebergeri*, in libro, cui titulus *Preussische groffe Landtassel* p. 232. huius tenoris: Circa an. 1583. Nobilis cuiusdam Poloni seruum, siue scribam, Regiomonti apud Martinum Polkeinen diuersatum fuisse, qui postea reuersus hospitis sui coniugem de pecunia, quam illi tradidisse praese ferebat, in ius vocauit, quod tamen nequaquam verum erat. In vincula propterea coniectus, iudice eum conuincente, & minitante poenam, dixit: Esse morem in Polonia, quod is, qui pecunia indigeat, & unde eam acquirere nesciat, quandam accusat, & testibus falsis accusatum conuincere studeat, se tantum & tot pecunias mutuo dedisse, quo facto accusatus in vincula coniciatur & certis diebus claua ferrea crura eius percuterentur vsque dum ex satietate dolorum debitum ipsi adfictum pro vero agnoscat, & ad voluntatem accusatoris de summa pecuniarum transigat. Eiusmodi artificis se vti voluisse, sed deficientibus testibus, non quaesita assecutum esse. *Ioh. Dubravius* Episcopus Olomucensis, in Chron. Bohem. memoriae refert, quod suo tempore mos fuerit, vt is eum, quem furti conuinceret, etiam suspendere, aut ipsummet se a fure suspendi permittere debuerit, quod exemplo egregii cuiusdam ac diuitis viri Vratislaviae probat, qui hospitem suum, Polonum, qui ipsi 500. florenos abstulerat, suspendere coactus fuerit, quomobrem, postea, a Rege Polon. CASIMIRO & eius filio, VLADISLAO, Rege Bohem. & Hungar. indemnitas documentum retulit.

Dehinc

Dehinc teste *Laur. Mullero* in Historiis Polon. lib. C. STEPHANVS Rex regni leges correxit, quasdam veterum abrogauit, quasdam immutauit, alias denique plene novas substituit, quo referas illud statutum per quod nobilis, pro caede plebei aut agrestis, quamois operta data commissa, tantummodo aliquod florenos pro multa soluere obstrictus erat, quod statutum deinde abrogatum poenaeque in grauiorem mutata. Magnum opprobrium habetur, si quis mendacium dicat, aut mendacii seipsum incuset, & recusat. Quoad victum & vestitum, nihil leges eorum disponunt, quae de casta etiam luxu immoderatus apud illos regnat, cui & in exteris regionibus atque academiis indulgent. Ebrietati non parum dedita gens, in primis vilioris conditionis homines, qui vino sublimato (*Brandwein*) se ingurgitant. Vnde in vigiliis exercendis, & tuendis propugnaculis paulo inertiores inueniuntur. Si quis alterum bibendo saluter, aut propiner, tunc alteri vas, unde bibit, ad caput proficit, siue illud ex vitro, siue ex ligno, aut terra sit. Seruus per tres aut quatuor dies absens, tradatur minimeque puniatur, si tantum, in domini sanitatem se bibisse, dicat. Quod Poloni fere omnes calui incedam, parua tantum in summo capite capillorum portuacula relicta, quidam in magno alii & reparam vsu quatuor, ita vt ea ratione vaporibus viam faciant. Alii dicunt, hanc consuetudinem originem suam debere religiosi instituti S. Benedicti, introductam a CASIMIRO I. Rege Poloniae, qui familia Regia extincta, ex monasterio Cluniacensi in Gallia, ad Regium solum vocatus, & ex monacho Rex factus; quae de re vid. *Casp. Plinius* in nota, *noti Orbis navigationes*. Sexus femineus admodum formosus, ex parte ad libidinem paulo procliuior. Insignia Regni sunt aquila alba, rostro aperto, alis expansis, cui corona imposita, vid. infra Gnesiam.

Senatores Regni sunt, duo Archiepiscopi Gnesnensis & Leopoliensis, a quo pariter atque a cetero clero, id Gnesnensem, qui est perpetuus Sedis Apostolicae legatus, & ab hoc ad supremum Pontificem prouocationes instituuntur, 2) quatuordecim Episcopi, vt Cracouiensis, Posnanienis, Plocensis, Chelmenis in Volhynia, Premisliensis in Russia, Camenecensis in Podolia, Vladislauensis, Vilnensis, Kioiensis, Luccoriensis, Samogitia, Varmiensis, & Culmensis in Prussia, 3) triginta & octo Palatini, computatis nonnullis Castellanis & Capitaneis (quoniam a quibusdam tantummodo XXXII. Palatini numerantur) 4) triginta & vnus Castellani maioris ordinis, quinquaginta & duo minoris ordinis, de quorum atque Palatinorum, Vice capitaneorumque officiis in praefatione quaedam protulimus: 5) & decem supremi regni Ministri, qui sunt, magnus regni Marescallus, M. D. Lith. supremus Marescallus, supremus regni Cancellarius (qui anno 1646. *Ossolinus* erat) supremus M. D. Lith. Cancellarius Vice-Cancellarius regni Vice-Cancellarius M. D. Lith. supremus regni Thesaurarius, supremus M. D. Lith. Thesaurarius, & duo officiales aulici, Marescallus Aulicus Regni, & Marescallus aulicus M. D. Lithuaniae. In quibus decem officiis Cancellarius grauissimum obtrinet, & semper vnus Cancellarius Ecclesiasticus esse debet. Hi 146. primores, ex quibus totus senatus constat, tamdiu quam viuunt, dignitatibus suis fruuntur. Eorum quidam, vt Archiepiscopi, Episcopi, Palatini, quidam maiorum Castellanos, ad secreta consilia vocantur, reliquis exclusis. Qui praesto sunt, cum illis Rex consilium habet, absentes vero senatores non contemnant, nisi negotia grauiora interueniant. Maxime vero in comitiis, quae vt plurimum Varavia, in Masouia, habentur, apparere tenentur, ubi etiam Nuntii terrestres, ex omnibus prouinciis selecti conueniunt, de quorum potestate insigni, quae 1468. primordia cepit, euolui merentur. *Cromerus* lib. XXVII. ref. Polon. & *Muller* Hist. Polon. lib. FF. Sunt quoque in senatu duo exercituum duces, quorum vnus supremus Dux, alter campestris, seu Vicarius, STANISLAUS KONIECPOLSCIVS, qui obiit anno 1646. Varavia, per multos annos Polonorum Dux fuit exercituum. Porro sunt officiales prouinciarum, v. c. Subcamerarii, Capitanei Vexilliferi, Dapiferi, Subdapiferi, Pincernae, Pocillatores, Incisores, Iudices, Thesaurarii, Venatores, Stabularii, &c. in omni prouincia & tractu, in aula autem Secretarii, Notarii. (vt plurimum indocti) Referendarii, satellites denique, &c. Reginae deinde ministri & serui, quos Rex sustentat, vidua vero facta, ex dotallito sustentare eos debet. Silentio praeterimus magistratus in urbibus, pagis, & villis, iudicia ecclesiastica & secularia, quo refertur Cracouiense. Prius temporibus usque ad CASIMIRVM M. prouocationes ex Polonia Halam & Magdeburgum

gum in Germania missa fuerunt, eas dictus CASIMIRVS II. a. 1356. penitus aboleuit, instituto iudicio prouinciali in arce Cracouiensi, iussitque vt in posterum omnes prouocationes ibi instituantur, in vltima vero instantia ad regium tribunal, aut ad Deputatos a ciuitatibus, vel ad commissarios ablegentur. Istud iudicium Cracouiense vocatur *Iuris supremi Mogdiburgici iudicium*, a quo ad iudicium sex ciuitatum, Cracouiæ scilicet, Sandecia, Bochna, Velicia, Casimiria & Ilcusia, in parua Polonia sitarum, in causis, quæ a ciuitatibus pagisque in Regno ibi aguntur, prouocationes fiunt. Rerum præiudicarum ibi magna auctoritas, item, iuramenti. Hoc Regnum aliquando Romano imperio subiectum & tributarium fuisse, volunt nostratum quidam, vt Melch. Goldastus de Heimensfeld, lib. VI. de Bohemia Regno c. 10, qui dicit: *Polonia Regnum Imperio feudatarium & chentelare*, quod vero Polonoꝝ scriptores nullatenus admittunt. Illud vero asseuerant, quod hoc regnum electum sit, cui opinionem dictus Goldastus quoque aduersus, ita enim scribit *Regnum Polonia fuit successuum, hereditarium in Regis familiis, Lechia, Piaskea & Iagellonia, usque ad SIGISMUNDUM AUGUSTUM Regem postremum ex stirpe Iagellonia*, Quæ potestatem Regiam, arctis limitibus circumscriptam, pacta conuenta siue capitulationem, coronationem, redditus, & expensas, belli gerendi rationem, &c. continent, vide apud Cromerum, Neugebauerum, Müllerum, aliosque, in Itinerario Germania, eiusque continuatione, c. 24. citatos scriptores, vbi & series Regum. Quando Rex filium impuberem, in regno successurum olim reliquit, curatores, siue Procuratores vsque ad 15. ætatis annu ipsi additi, quem cum attigerit, curatoribus remotis, ipse regimen adiit, auctore Cromero lib. XXI. fol. 464. Qui hodie gubernacula imperii tenet, Rex VLADISLAVS IV. natus anno 1595, coronatus d. 27. Ian. anno 1633. Cum priore coniuge *Cecilia Renata*, Archiduce Austria, quæ anno 1644 d. 24. Martii in viuis esse desiit, Rex an. 1640. versus finem Mart. suscepit CASIMIRVM SIGISMVNDVM Principem Polonia, & an. 1646 cum ANNA, Ducissa Neueri secundo matrimonium contraxit.

Premissa hac succincta descriptione Regni Polonia, sequuntur modo principales eius ciuitates, aliaque loca, memoratu digna, quæ quidem in notitiam venerunt, secundum ordinem literarum.

ANDREOVVM (*Androw*), oppidum ad ordinis Cisterciensium monasterium, quod ibi est, spectans; quod Ianicus alias *Ianistaus*, episcopus primus Vratislauiensis, postea Archiepiscopus Gnesnensis, vna cum fratre *Clemente*, ex equestri Gryphorum familia progeniti, condidit, præterque oppidum, septem pagos adiunxit, referente Cromero, lib. VI. rer. Polon. fol. 142.

AUGVSTOW, oppidum Podlachia, inter duos lacus, a Rege SIGISMUNDO AUGUSTO exædificatum, vnde & appellatio.

BAR & MIEDZIBOSZ, in paludibus Podolia, cum arcibus, teste Dav. Frölichio in viatorio Part. II. lib. 1. p. 326. De oppidi Bar origine, ad lacum, ex quo riuius oritur, situm, in descriptione prouinciæ Podolia retulimus.

BEDGOSKY, ad flumen Bro, a quibusdam Germanice *Bromberg* appellatur, Cuiania oppidum; ab aliis, vt Hennebergero in maiori Prussia mappa, ad Pomerelliam refertur. In quibusdam tabulis geographicis tanquam duo loca ponunt, quorum vnum *Bidgoskia* alterum *Bromberg*. Cromerus lib. XIII. refert, tractum Bydgoskiensem antiquitus Vilsgradensem audisse.

Beltz, Zidaczow, Rohatin, Lubaczow, Rubieszow, Grabowiec, Thyssowice, Chelma (vbi sedes episcopalis), Krasnostaw, Ratno, Sambor & Sanok, laudatus noster Hungarus, Frölichius vocat oppida, in Russia meridionali, minori, siue rubra, inter paludes sita, cum arcibus haud spernendis, munita. Cromerus lib. XIII. p. 330 tradit, anno 1376. Regem Hungaria & Polonia LVDOVICVM, bello in Russia gesto, Chelmam, Graboueciam, Grodlum, Seuiolosum & Belzam recuperasse. Alia quoque Chelma prope Cracouiam & Osuicium in minori Polonia reperitur.

BELZIC & Lesznic, scholæ Euangelicorum, teste Frölichio celebres reddunt. BENSZIN, oppidum minoris Polonia, ad riuum Brendnicz & prope fines Silesia, ex opposito *Beuten*, situm in via Vratislaui Cracouiam.

BIECZ, ciuitas minoris Polonia, in confiniis Hungaria, 15 miliaria distans a Cracouia, in amenissima planitie sita, muro circumducta, quem fluminis Rapa ex cuius spuma sulphur conficitur, alluit. Habet proprium suum Castellatum. Ter-

ra fructibus fertilis teste Geo. Braunio in P. VI. Theatri vrbiū. Locus cæterum satis munitus. Cromerus asserit, nomen Biecz Hungaricæ potius, quam Polonicæ originis esse. Confer Sandecium infra.

BIEZE, in limitibus Liuania, Semigalliam versus, vna cum Dubinski ad duces Radzivillos, pertinet. Pro principali Lithuanie propugnaculo habitum, cessit tamen conatibus *Gustavi Adolphi*, Regis Suecia, qui illud an. 1625. obsedit & expugnauit.

BLONIE, satis magnæ, sed tota quanta lignea ciuitas, quatuor miliaribus a Varsovia distans, vt *Adrianus Romanus* in theatro vrbiū, p. 260 perhibet.

BOBOVA, Grzibow, Zakliczyn, Voinica, oppidula Polonia exigua, auctore laudato Frölichio.

BOCHNIA, Bochna, ciuitas, 5. miliaria a Cracouia distat, quæ an. 1252. quum salina ibi reperirentur, pagus erat. Sal, quod ibi sub terra maximopere profunda excinditur, & tum hominum, tum equorum ope extrahitur, clarum & perlucidum maxima ex parte instar crystalli, est, & durum, tanquam saxum; adeo vt ex eo ingentes columnæ conformentur, quæ cauernas in iisque habitatiunculas, imo oppidum, quod superædificatum, adiacentesque viculos sustineant, quoniam hæ salina longissimo tractu se extendunt. Ex aqua, quæ ex scaturigine subterranea prouenit, sal album coquitur, vt Cromerus lib. IX. p. 223. refert. Frölichius, Bochna & Vieliczka, inquit, ob salinas celebra oppida, quorum fundamenta instar cuniculorum sunt perforata, ideo habitationi minus tuta. P. Bertius in descript. Polon. p. 444. seq. satis diffusè de ambabus salinis, Bochniensibus, atque Vieliscensibus exponit. Anno 1447. hæc ciuitas combusta. Bochna tunc temporis in numero sex ciuitatum minoris Polonia fuit, quæ in supremo iudicio Cracouiæ sedem habuere, a quibus non amplius prouocari potuit.

BOLSLAVETIA, arx territorii Vielunensis, vt quidam refert. Cæterum Boleslaui quædam prope Vielunum, in confiniis Silesia ad flumen *Protna*, oppidum nuncupatur.

BORISSOW, Lithuanie oppidum, cum arce, ex quercinis lignis fortissime constructa, paladibus circumdata contra Moscorum irruptiones milite prædialiario munita, vt Frölichius tradit.

BOZENTINVM, arx & oppidum, a *Bozenta* Episcopo Cracouiensi denominatum, vt vult Cromerus lib. XII.

BRABOW, oppidum, ad flumen *Protnam* siue *Prausnam*, inter ciuitates Oels & Wartam, in Polonia maiori adhuc, sed in confiniis Silesia, in via, qua iter Vratislaui Varsouiam, situm.

BRANSKO, oppidum Podlachia, quod flumen *Nur* alluit, ibi iudicia regia celebrantur, vt Frölichius refert.

BRASLOW, Brzezana, Chmielniec, Vinnica & Drwinograd, oppida lignea cum arcibus ligneis, in Podolia, auctore Frölichio: qui in Lithuania quoque ciuitatem ponit, cui Bratislauiæ nomen, de qua commemorat, quod arcem, in rupe, prope lacum, extructam habeat. Apud Cromerum legitur, Braclauiam istam in Podolia, oppidum & arcem, an. 1432. a Theodoro, siue *Fedrone Ostrogio*, valentissimo Russorum duce, qui a partibus Suidrigellonis, Lithuaniam inuadentis, stetit, flammis consumtam esse. Circa an. 1463 Cromerus de Braclaw, tanquam vrbe Lithuanie, mentionem facit.

BRESINA, Korczin, Urzędow, Lukow, Parkow, Roscien, Sadek, Rosprza, Orlouia, Piatek, Radzieliow, Lewartow, Gostin, Raczyrz, Srensko & Raczanow. loca paludosa sunt, teste laudato nostro Hungaro, Dav. Frölichio, part. II. Viatorii, lib. I. p. 323. maximam quoque ad partem arcibus & fluminibus prædita.

BRESTE, ciuitas Lithuanie, quam CASIMIRVS I. Rex Polonia anno 1182. cum tota vicinia sub suam potestatem redegit. Duodecim dies in obsidione ciuitatis consumpsit, deinde arcem lateritiā apud illam erexit. Sita est ad limites Podlachia et Polonia, et alluitur fluuio Bugo, qui, et stagna circumiacentia, illam quodammodo munitam reddunt. Antiquitus, et eo quidem tempore, quod, vt diximus, Casimirus illa potitus, sub Russorum dominatione fuit, sub quam denuo redire debuit, quoniam Casimirus M. siue III. illam an. 1349. iterum expugnauit, quod Lithuani quoque ægre ferentes, locum huncce adgressi, deditione ceperunt.

Consortio denique *Jagellonis*, cum tota Lithuania, ad Poloniam pervenit. Quamvis enim ea tempestate dux *Vitoldus* illum tenebat, *Jagello* an. 1390. cum Camenecia, et Grodna, eum occupavit, quia *Vitoldus* Teutonicorum equitum partes sustinebat, nihilominus tamen ipsi iterum postea restituit. Post *Vitoldi* et ante *Jagellonis* excessum, qui an. 1434. sequutus, huius frater, SVITRIGELLO, invasione in Lithuaniam facta, anno 1433. hanc Brestiam, sed frustra obsedit. An. 1505 comitia Lithuanica hic habita sunt.

Alius locus huius nominis, in Cuiavia datur. Hanc civitatem equites Prutheni an. 1332. per triam mensium spatium oblatione cinxerunt, et postremo per deductionem acceperunt, veterem civitatem penitus deleta, in munitioni loco, stagnis et paludibus circumdaram novam exedificaverunt. Ad hanc Brestiam, siue Brestiam Cuiavensem, referunt *Radziewiczum*, *Cruyicium*, et *Cowalam*, siue *Comuloviam*. Legimus apud *Leur. Mullerum* in historiis Polonicis, quod Tartari regnante in Polonia STEPHANO, grassantes ad *Russicum Briesse*, et ad 18. miliaria viterius venerint, et quod in eo loco dictus Rex, ut Turcis gratificetur, ducem *Cosacorum* (ita vi eius antecessorem *Porkouam*) detruere iusserit. Quod *Briesse* probabiliter Lithuanicum istud Brette esse videtur, quod a n. n. *Bresse Russicum*, item *Briesse* et ab Adriano Romano Brestia vocatur, et quod magna sit ciuitas, ad confinia Lithuanie, versus Podlachiam, cum et e haud parva, sed ignea, (in quo fallitur) duabus aquis circumdata, commemoratur. Iter facientes Cracovia, Sandomiria, et Lublino, Vilnam, huc venire necesse habent.

BUSCUM, Iodocus Ludouicus Decius SIGISMUNDO I. Regi a literis, lib. III. de veritatibus Polonorum, fol. 113. memoriam tradidit, an. 1516. Tartaros Russiam invasisse, ingentem ubique perniciem et cladem intulisse, ultra 50000 hominum servitutem abduxisse et denique, praeter ipsorum morem, civitatem Buscum expugnare tentasse, specie facilitatis fortasse seducti, quod, propter aestivum calorem, paludes, quae civitatem quodammodo munivunt, exsiccatas erant. Suburbis vero flamma adposita, ciuitas contra illos conservata fuit. Hoc Buscum dubio procul illud Buscum est, quod mappae geographicae non procul a Leopoli, Russiae metropoli, ad fluvium Bugum exhibent.

BIELSKO, Byelsko, caput Podlachiae, ad flumen *Bialam*, ligneas domus habet.

CALISSVM (Kalisz) vrbs et caput Palatinatus, ad quem etiam Gnesna, Pysdry, Wartha, Naklo, Landa, Konin, Slupca, et Kolb referuntur, in maiori Polonia, non tam arte, quam situ et fluvio *Prozna*, qui in magna planitie se exundat, munita. Hic *Miecislavus*, cognomento *serfex*, qui terna vice in Polonia regnavit, et an. 1202. decessit, in templo S. Pauli, quod aedificavit, et Canoniorum collegio exornavit, inhumatus, quum postea vrbs et templum in alium locum transferretur, sepulcrum regis sub ioue libero substituit. Anno 1270. dicitur hic loci vacca progenita esse, cum duobus capitibus caninis, et septem pedibus vaccinis; et quidem maius caput suo loco, minus vero apud caudam; cuius cadaver canes auesque abhorruerunt, ut narrat *Cromerus* lib. IX. fol. 238. An. 1284. Dux Vratislaviensis HENRICVS arcem cepit, prodicione *Sendiogii* praefecti. Vrbs, paulo ante flammis, fortuito ortis, extincta. Quod arx capta fuerit, occasionem praebuit dux *Fraemislavus*, qui, Polonia per longum temporis spatium regia dignitate orbata, anno 1295. Rex denuo declaratus fuit, quique coniugem suam *Lucardiam*, innocentem interficere iussit, ipse tamen, iam Rex factus, insidiis *Marchionis Brandenburgici* vitam quoque amisit. Idem *Nosocomium* in suburbio extruxit. An. 1306. Lithuani urbem, cum oppido propinquo, *Stanissin* (in mappis male *Estassishin*) combusserunt. An. 1331. *Crucigeri* duabus vicibus, frustra, nec sine suorum detrimento, hunc locum obsederunt. *Dav. Frolichius* p. II. Viatorii lib. I. p. 322. sq. discrimen facit inter *Calissa*, et *Calisav*, utrumque in Polonia, et *Calissaw* Collegio Soc. Iesu clarum esse, adiungit.

CAMENVM, Kamin, oppidum et arx Archiepiscopi Gnesnensis, quae ipsi, eunti oppido *Quecissouo*, post mortem LUDOVICI, Regis Hung. & Poloniae, erepta, hoc devastatione, illud deditione; partes nimirum ducis Masoviae tuebatur, contra reliquam Regis filiam HEDWIGIN.

CAMENECIVM, (Kamieniec) hoc nomine veniunt diversae Poloniae ciuitates.

Vna

Vna in Masovia, in via *Varavia* Grodnam Vilnamque ducente, prope fluvium *Bugum*, altera ad flumen *Ilmam*, in Podlachia, quo veniunt Cracovia Vilnam iter facientes, quippe post Brestiam: tertia denique in Podolia, sedes episcopalis; iudicia ibi quoque terrestria. *Ioh. Micraeus* lib. VI. de situ et incolis Pomeraniae ita scribit: qui *Caminum* in Pomerania a Camienecio in Polonia non distinxerunt, quod postremum a domo lapidea (Kamienica) denominationem acceperit, etiamque sede episcopali clarum sit, sibi persuaserunt, Caminum Archiepiscopo Gnesnensi subesse, quod tamen de Camienecio intelligendum. Quod attinet Camenecium, siue Clepidavum in Podolia, haec civitas in rupe sita, pro inexpugnabili habetur. Arcem habet, & quia iam Moldaviae finibus proxima, inde ad Leopolim 30. miliaria grandia numerantur. A Dacis adhuc ferrum conditum, antequam *Battarnae* populi Germani, sedes suas hic fixerant, qui, cum Gothis in militiam proficiscentes Sclavis illas dereliquerunt, a quibus hodierni incolae proveniunt. Vid. *Frolich.* lib. III. P. I. Viator. p. 216 sq. Camienec Podoliae, inquit ille, divina fere manu inter arduas cinctasque rupes condita, hinc inexpugnabilis censetur, ac superius ab ea Tartari, Walachi & Turcae, cum ingenti strage & dedecore repulsi sunt, quae reperit lib. I. Part. II. p. 326. addens: arx illius etiam rupe petrosa undique cincta est. Conf. *Romanus* p. 265. *Cromerus* in serm. funeb. Sigismundo I. R. Polon. habit, dicit, hunc Regem arcem hanc, itemque arces, Leopoliensem, Sandomiriensem, Corcinensem, Vilnensem & Cracoviensem reparasse & munivisse.

CASIMIRIA, (Kazimirz) oppidum minoris Poloniae, rupibus prope Vistulam insidens, una ex illis ciuitatibus, quae iudicium supremum Cracoviense constituit, unde provocari nequirit. Apud *Cromerum* aliud *Casimirum* habetur, quod una cum *Szamotoli*, utrumque ad nobiles spectans, tempore interregni obitum *Ludovici*, Regis Hungariae & Polonae insequitur, spoliatum fuit.

CAUNVM, (Kowno) ciuitas Lithuaniae, quae a Germanis Lithuanisque promiscue habitatur; satis grandis. Ibi *Vilia* amnis, magno fluvio *Nemeno*, qui antiquitus *Chronon* audiebat, se immiscet. Circa an. 1391 aut 1392 *Crucigeri* Prutheni irriti ausu illam obsederunt. *Paul. Oderbornius*, scriptor rerum gestarum *Ioh. Basilidis*, magni Moscorum ducis, huius loci sacerdos fuit.

CECHANOVIA, oppidum Masoviae, an. 1337. a Lithuanis expilatum.

CHENCINY, oppidum, argentifodinis & lapide lazuli celebratum. Arx rupi innixa, teste *Frolichio*. Apud *Cromerum* eiusdem denominationis locus habetur, ubi *Vladisl. I.* Rex Polon. anno 1331. comitia habuit.

CZYKASSI, ciuitas Volhyniae, ad Borysthenem.

CLECIVM, *Cofrinum*, Srodani & Pobediscos, oppida, milites Teutonici ordinis an. 1331. depopulati sunt & combusserunt, ne templis quidem & monasteriis parcentes.

CLESIVM, (Klecik) ciuitas Lithuaniae, non procul ab origine *Nemeni* fluvii.

CLOBUSCVM, oppidum, a duce *Ioanne de Ozwiec* an. 1457. expilatum & exustum, ut *Cromerus* perhibet. Forsitan idem cum *Clobuczko*, in confiniis Silesiae inter *Boleslaviam* & *Cracoviam*, sito.

COLUMNIA oppidum minoris meridionalis, siue subtrae Russiae, propter sal, quod ibi coquitur, haud ignobile, quod *Frolichius* testatur.

CONIN, Konin, oppidum, cum toto suo territorio ab Ord. Teuton. equitibus an. 1331. devastatum, qui tamen apud lacum *Nezamyslo*, et oppidum *Glassin* haud leue damnum accepit. Situm est ad *Wartam*, inter *Pysdri* & *Kamin*, in maiori Polonia, & quia a flumine circumdatur, non nisi super pontes, eo pervenitur. Nec arce caret.

CORCIN, Corcinum, nova ciuitas lignea, cum arce murata prope fluvium *Vislocam*, in paludibus, ut in p. VI. Theatri urbium *Geo. Braunii* habetur. Mart. *Cromerus*, qui an. 1589 diem supremum obiit, lib. XX. fol. 451. tradit, *Corcinum* etiam novam ciuitatem Poloniae appellari. Chartae geographicae hunc locum non prope *Vislocam*, sed prope *Vistulam* ponunt, inter *Cracoviam* & *Sandomiriam*, & citatus *Braunius* ad posteriorem Palatinatum quoque retulit.

COSTENVM, Koster, oppidum Silesiae Polonicae, in districtu *Fraustadien* si,

E

si, versus magnam Glogouiam, olim ad Silesiam pertinuit, an. 1332. Poloni oppido, per deditionem, & arce per vim potiti, & ab eo tempore iste in stagnis & paludibus situs locus in eorum manibus est, inquit Cromerus, lib. XI. fol. 297. *Currens* habet an. 1333.

CRACOVIA, Krakow, Cracau, vrbs capitalis non solum minoris Poloniae, vbi sita est ad fluvium Vistulam, sed totius Regni (Bertius ipsi subiicit oppida Biecz, Woynicz, Sandecz, Lelow, Kzyaz & Proszowice:) distat a Posnania circa 50. totidem a Leopoli, a Lublino 36, a Vratislavia totidem, a Varsovia 40, a Gedana 80, a Vilna 100. & a Sandomiria 22. miliar. Polonicis. Varii scriptores v. c. *Lundorp* lib. XXVII. *Contin.* Sleidani p. 697, *Chytraus* Saxon. lib. XXVIII. fol. 791. *Braunius* Theatr. urb. Tom. VI. & *Frölich* lib. I. P. II. viatorii, p. 319. de illa exposuerunt, ex quibus pauca depromptari sumus. Scilicet sunt ex illis, quibus etiam *Cromerus* lib. II. rer. Polon. fol. 29. & *Goldschmidt* lib. III. de Regno Bohem. c. 12. adnumerat, qui asserunt, *Cracum* (sive *Crachum*) Bohemorum ducem, *Cechi*, *Lechique*, in utroque principatu, Bohemiae nimirum & Poloniae, successorem, hanc urbem in sinistra Vistulae ripa, loco quippe, vbi prius habitauerat, condidisse, & a suo nomine Cracouiam nuncupasse; & quum in colle *Vauel*, qui ea tempestate Vistulam ab vrbe separabat, arx accesserit, eum *Gnesnam*, ab eius antecessore *Lecho* conditam, reliquisse; & tunc hunc locum caput totius regionis constituisse. *Goldschmidt* quoque opinatur, hanc urbem ex eo tempore Bohemis subiectam fuisse, vsque dum *MESCO*, dux Polonorum, dominium huius urbis obreptit acquisuerit, adiungens, quod ducatu Cracouensi & Sandomiriensi, minoris Poloniae nomen tunc temporis impositum fuerit. Haec vrbs a paruis & ignobilibus initiis, fauore & adiumento Principum, Regumque ad tantum magnitudinis, dignitatis atque splendoris culmen accreuit, vt tam respectu murorum, turrium, aedificiorumque tam publicorum, quam priuatorum, quam etiam intui, opulentiae & abundantiae omnium rerum, non solum ad vitam necessariam, sed etiam ad voluptatem & luxum pertinentium, insuper ratione urbanitatis atque comitatus habitantium, quorum ingens numerus, cum celeberrimis Germaniae, Galliae atque Italiae urbibus in discrimen veniat, inter reliquas vero Poloniae (& vt *Cromerus* vult, totius septentrionalis plagae) vrbes facile principatum obtineat. Ipsius conditor, *Cracas*, ex opposito Cracouiae & Vistulae, in monte *Lassota*, alias *Renkauka*, in tumba ad formam collis exaggerata, inhumatus quiescit, quae, hodie adhuc extat, non procul a *S. Benedicti* aedibus, vt *Cromerus* testatur. Alia eiusmodi tumba, siue collis, prope urbem spectatur, in qua illius filiam, virginem valde celeberrimam, quae *VENDA* nominabatur, repositam esse dicunt. Secundum Polonorum narrationes, haec virgo, vt virginitatem illibatam seruaret, ex ponte in Vistulam se praecipitem dedit, id quod tamen, cum multis aliis, fabulis adnumerat *Phil. Cluuerius*, lib. III. antiq. Germ. c. 44. Pro commento quoque habet *Cromerus*, quod *Wencesl. Hagek*, istum, de quo diximus modo, Cracum, filium faciat *Lechi*. *Cromerus* ponit exstructionem huius urbis in an. Chr. 700. *Petro Apiano* videtur esse Carrodunum *Ptolomaei*. *Rundissa*, flumen, (ita *Daniel Cellarius* in speculo Geograph. in dicto Theatro illud appellat) siue *Rudaua* *Cromeri*, urbem circumfluit, per eamque & in eam ducitur. Sita est sub 42. gradu longitudinis; & sub 50. cum dimidio grad. latitudinis, quum longissimi aestiui dies 16 cum parte octaua horar. sint. Aer valde purus & salubris est. Territorium non solum amenum, sed etiam frumento, fructibus, auro, argento, cupro, ferro, calamite, sale, marmore, aliisque mineris fertile. Vnde ingens commercium ab indigenis perinde atque a Germanis, Italisque mercatoribus ibi frequentatur, ad quod negotium fluvius Vistula maximopere illis inseruit. Neque aqua viua, ex terra scaturiente, caret. Vrba a quibusdam in tres describitur partes, quod totidem praetoria & iurisdictiones habet: ab aliis in quinque. Prima est ipsa vrbs Cracouia sub arce regia, ab vno latere versus meridiem respiciens urbem *Casimirianam*, a qua interlabente Vistula separatur, ei tamen adhucens ponte ligneo, qui amnem sternit & utramque urbem coniungit. Multis cenobiis, templis, aliisque aedificiis sacris exornata, medium locum occupat *S. Mariae templum* primum, plumbo rectum, & duabus turribus admodum altis superbiens, quod Presbyterum vel Archidiaconem insulatum & clerum habet multo copiosum. Ei adiunctum

adiunctum est *S. Barbara* praetorium, ac porro *SS. Trinitatis* ecclesia, a qua non longe abest celebre illud *PP. Praedicatorum* cenobium, cernitur quoque *Soc. Iesu* templum, an. 1597. in *SS. Apostolorum Petri & Pauli* honorem extructum; item, maius Minoritarum *S. Francisci* templum cum conuentu, in quo *B. Salomae*, Haliciae Regina, *Boleslai* Pudici, Poloniae Ducis, soror, quae templum *SS. Andreae* in eadem vrbe condidit, sepulta iacet. Hoc sedilibus insigni artificio constructis memorabile est. Proximum est templum *Omnium Sanctorum*, cui *S. Iacobi* cum spatioso xenodochio & altero *S. Spiritus* huic vicino, ac magnis redditibus diuite, succedit. Reliqua templa sunt *S. Marci*, iuxta *S. Stephani* cenobium; *S. Annae*, *S. Egidii*, *S. Mariae Magdalenae* & plura alia. In medio foro sacellum admodum vetustum conspicitur, in quo ipsa vrbs vetustiore, olim *S. Adalbertus* Polonos Christianam religionem docuit, hodierno autem tempore conciones haberi solent. Porro vrbs haec nouo quoque templo, nouoque foro decoratur, in quo medio curia litibus & iudiciis publicis inseruit, altissima turri quadratis lapidibus eleganter extructa, se extollens, quae etiam longe admodum ab vrbe remotis in oculos incurrit. Altera pars *Casimiria*, ad meridiem constituta, Regi *CASIMIRO* M. conditori suo nomen debet. Nobilitatur templis *S. Corporis Christi*, Regularium Canonorum Ord. Augustini, *S. Catharinae*, *S. Stanislai* Martyris, in rape sito (quod singulis diebus Veneris a populo deuotionis causa frequentatur) & *S. Laurentii*. *Cromerus* lib. XII. fol. 306. miraculum quoddam extra urbem Cracouiae, apud pagum *Bubalo* vel *Bauolo*, contigisse narrat, quo dictum Regem *CASIMIRUM* permorantem an. 1374. templum illud *Corporis Christi* sumptuosum ex lapidibus coctis excitasse, magnumque postea circa illud spatium, muro circumdedit, ibidem deinde urbem surgentem ab ipso nomen sibi adscripsisse, & eam alio quoque monasterio Eremitarum Augustinienfium ab eodem ornata fuisse. Fol. 318. refert ciuitates, quos praeter hanc nouam suam urbem, muris circumdederit, nimirum *Veliciam*, *Seauinam*, *Iloussum*, *Bendinam*, *Lelouiam*, *Sandomiriam*, *Visliciam*, *Sydouiam*, *Radomiam*, *Opocznum*, *Vauelniciam*, *Lublinum*, *Caslissiam*, *Pisdros*, *Stanislauum*, *Vielonum*, *Coinum*, *Petricouiam*, *Lenciciam*, *Ploscum*, *Inoulodum*, *Leopolum*, *Sanocum*, *Crosnam*, & *Cichouum*. Idem Rex in hac noua vrbe *Casimiria* an. 1361. Academiam instituit, permissione a Papa *Vrbano V.* impetrata, quam sigello siue *Vladislaus II.* cum vxore sua *Hedwige*, quae testamento suo eidem splendida legata contulit, & an. 1399. diem supremum obiit, circa an. 1401. tandem ad perfectionem deduxit. De ea Mart. *Cromerus* lib. XVI. fol. 370. ita scribit: „Per haec ferme tempora (an. 1401.) Academia Cracouiensis, ex testamento *HEDVIGIS* Reginae & cumulatione liberalitate Regis condita est, duae domus sine collegia excitata, alteram Philosophis, & Theologis in platea, quae Iudeorum tunc, nunc *De Annae* nomine nuncupatur; alteram Ictis & medicis, quae ex vrbe ad arcem itur, acceperunt magistri & Doctores omnis generis e *Pragenfi* Academia, censurisque his in perpetuum attributi a Rege & Salinis & telonio, & adiuncta omnia sacerdotia apud *D. Floriani*, praeter praeposituram, vt vocant. De statu huius Academiae an. 1617. sequentia inueniuntur in *P. VI. Theatri* urbium *Geo. Braunii* „Rektor vniuersitatis omnibus personis eidem insertis imperat, ipsaque vniuersitas multis iisque insignibus immunitatibus gaudet. Octo Iurisconsulti Collegium suum habent in platea, quae ad arcem ducit. Theologi & Philosophi duo Collegia possident, in quorum maiore, diuersis domiciliis & insigni Bibliotheca instructo, XIX. in minore XIII. Professores Philosophiae. Medici partim in priuatis, partim in publicis ad Academiam pertinentibus aedibus habitant. Omnibus vero Professoribus honoraria ex Salinis & vestigalibus soluuntur. Dialectica, Mathesis, Philosophia, & Theologia, apprime eloquentiae studium, summa cura excoluntur & tractantur. *Casimiriae* versus orientem adhuc Iudeorum ciuitas, iisdem inclusis mœnibus, in qua, tanquam in peculiari loco, segregati Synagogam suam habent, Palatini patrocinio tuti, iudex Christianus ipsis praepositus. Inter arcem vel urbem Cracouiam ac portum intercedit *Stradomia*, municipium, in insula, quam efficiunt Vistula & *Rudaua*, fluiui, hic vno, ille tribus eam alluens lateribus. Tempia in eo sunt *S. Bernardi*, *S. Agnetis*, cum monialium cenobio, *S. Hedwigis* cum celebri xenodochio pro decrepitis aut calamitate aliqua ad pauperatatem redactis senibus, & *S. Sebastiani* cum simili xenodochio. Versus septentrionem ante Cracouiam tertia ciuitas, aliis, suburbium *Clepardia*, nullis mœnibus cinctum, praesertim

S. Floriani templo insigne. De eo Cromerus lib. VI. fol. 169. tradit, quod Poloniae Princeps Casimirus a summo pontifice Lucio III. S. Floriani martyris, reliquias impetrauerit, easque recondiderit in Cracouiae suburbio ad septentrionem sito, postea in urbis formam redacto, ac iam Clepardia nominato, templum etiam eam ob rem magnifice aedificari, in quo, insignibus pro sacerdotibus adiectis ornamentis, ac supellectile sacra admodum pretiosa donata, collegioque Canoniorum fundato, dictas reliquias adseruari. Cetera Clepardiae templa sunt S. Simonis, & Iudae cum xenodochio, S. Philippi & Iacobi, S. Valentini, cui xenodochium quoque adiectum, S. Nicolai cum monasterio, ac tandem extra urbem palatium episcopale. Qua Cracouia proprie dicta occidentem spectat, prope portam sutorum, suburbio praecincta est, a cornariis nomen mutuante, & oculis subiciente S. Mariae in arena, Carmelitarum, & S. Petri, templa. Populosum superiori saeculo, & maxima ex parte Germanis, qui adhuc proprio suo magistratu ac iure municipali gaudent, refertum. Incendio maxime iuxta patris iacturam fecit, quum an. 1587. Craconia ab Archiduce Austriae, MAXIMILIANO in. Polono, regem electo, obsidione cincta esset. Hodie ameni & pulchri horti hic reperiuntur. Extra Cracouiam & dictum coriariorum suburbium offert se villa regia, quae Lobzouia nominari solet, amoenissimis hortis, spectabilibus aedificiis exornata, & muro septa, in qua Rex, quando Cracouiae commoratur, frequens est, & cum Senatoribus consilia init. E regione S. Leonhardi templum cum monasterio, neque procul abest sacellum S. Emaus & S. Margarethae templum. Arx Regia, versus Vistulam & Stradomiam scopulo aut colli insidet, Vauel, dicto, praecipuum praerupto se ad flumen declinanti, & molli decliuitate ad urbem descendenti, spaciola, urbi quam arci similior, splendida, muris, turribus & propugnaculis probe munita, praeterrim S. Stanislai templo superbit. SPANISLAUS olim hic episcopus, BOLES LAI. II. Regis Pol. vitam probrosam saepius perstringere solitus, tandemque Regem a sacri coetus communione exclusit. Rex ira commotus, eum an. 1079. d. 8. Maii in S. Michaelis templo supra Vistulam, praecipiti, & arcem intuenti rupi imposito, interfecit, an. postea decimo in medio templi S. Stanislaus sepultus. Memoriae traditum est MIESLAUM, Miesconem, aut MIECISLAUM, primum Poloniae ducem Christianum, qui a. 999. vita functus est, pulcherrimum templum arci contiguum condidisse, & an. 966. dignitate Archiepiscopali exornasse, quae tamen postea in episcopalem mutata fuit. Episcopatum autem BOLES LAUS V. cognomento Pudicus, an. 1279. multis beneficiis & immunitatibus donauit, omnesque personas ecclesiasticas ab omnibus vestigalibus aliisque eiusmodi tributis, ducibus Poloniae soluendis, vt & iudicium & magistratum publicorum, ipsorumque Ducum iurisdictione liberauit, & vt Episcopus in terris suis, quarum eo tempore multae, & oppidum, *Seuerum* in *partu numero*, iurisdictione ac iure ducali utatur, expresse contulit. Ante illud tempus autem, *Fulco* vel *Pelca*, an. 1207. vita functus, pro se suisque successoribus ab INNOCENTIO III. P. M. proximum in confessu publico post Archiepiscopum Gnesnensem, locum iam obtinuit. Huic successit VINCENT: KADLUBKO, qui primus Polonorum gesta literis mandauit. Sarcophagum dicti S. Stanislai ex argento puro confectum, sex angeli, etiam argentei, sustinent. Ex viginti tribus sacellis lagellonicum, satis spatiosa magnitudine a Sigismundo I. excitatum, & a Sigismundo III. cupro deaurato testum, visu dignissimum est. Altare argenteum & ornamento sacra admodum pretiosa ostentat. In templo sacris plerumque operantur 80. circiter homines, quos inter 30. sunt Canonici, 6. Praelati & Episcopus Iustralis, omnes ex nobilitate electi. Turres eius, vt & arci, plumbo, arx ipsa cupro testata. Arcem Sigismundus I. Rex, redintegrauit, vt versus inscripti testantur, quorum vltimi sunt.

Illum, ne credas, dum momentanea condit

Atria, perpetuam postposuisse domum.

Duplicibus porticibus circumducta, conclauium, quibus fere omnibus sententiae Latinae aureis literis inscriptae sunt, elegantia & pulcritudine mirum in modum se extollit. *Augustinus* L. B. in *Morsperg*, ordinis S. Ioannis eques, in itinerario suo scripto habet, sub arce hac grande antrum esse, rupem longe penetrans, aestiuo tempore admodum frigidum, in cuius introitu vinum & cereuisia promatur

matur, draconem olim, eius incolam, vicinis accolis multo infestum ac nocium fuisse, tandem a futore resina, pice, & aliis eiusmodi materiis enecatam: cauernamque illam hac usque antri Draconis nomen retinuisse, nec longe a Vistula abesse. Rex Sigismundus III. arcem noua porta, nouis aedificiis, nouaque turri, urbem versus, insignem arci defensionem praebente, splendidiorem reddidit. In templo saepius dicto Poloniae Reges coronantur & sepeliuntur, inter quae sepulcrum illud eminet, quod Regi STEPHANO BATHOREO extuendum curauit *Iohannes Zamoisius*, supremus Poloniae Cancellarius, an. 1604. viuis ereptus; de quo monumento legendi *Nathan. Chytraeus, Franc. Sweetius* in deliciis variorum itiner. p. 805. & sq. & p. 658. sq. *Lundorpius* lib. XXVI. p. 661. Coniun. Sleidani &c. episcoporum quoque hic sunt aliqua monumenta. Cum Imperator OTTO III. vtrorumque Polonicarum scriptores memoriae prodiderunt, Poloniae ducem, BOLES LAUM CHRABRY cognominatum, ad regiam dignitatem euexisset, vnum ex clauis, quibus noster Saluator cruci affixus fuit, & S. Mauricii lanceam eidem donauit, quae adhuc in episcopali templo videnda exhibentur. In eadem arce, praeter S. Stanislai templum, sunt & alia duo, S. Michaelis nimirum & S. Georgii, vt & sacellum sub terra in S. Vladislai honorem erectum: Iudicium item prouocationum, seu curia prouincialis atque aulica, ad quas omnes prouocationes ex tota prouincia deferuntur, vbi supra dictum. Vno verbo, Cracouia ingens, visuque dignissima urbs, de qua in P. VI. Theatri urbium sequentes versus legantur:

Africa quid Tripolim iactas? quid Syria? nidos

Pradonum terras, qui mare diripiunt.

Sarmatici en Tripolim, positam melioribus orbis

Vstula qua Vauelum praerit, auspiciis.

Cur Tripolis? triplex vult quid distinctio? nempe

Hic homines, hic Rex, hic habitantque Deos.

Maximo autem haec urbs incremento ab eo tempore aucta fuit, quo dux BOLES LAUS PUDICUS an. 1279. mortuus, ius Saxonicum aut Magdeburgense, quod & Sredense & Germanicum vocatur, inque plurimis Poloniae ciuitatibus, municipiis & pagis vsu receptum, testante *Cromero* lib. IX. fol. 246. introduxit, quoque eius successor, Dux LESCUS NIGER, Germanis solis, ob fidem quam ipsi contra CONRADVM Masouiae Ducem praestiterint, an. 1285. urbis rectionem concedidit, qua adhuc, *Cromeri* tempore an. 1554. fangebantur, vt ex eius lib. X. p. 255. liquet. Idem dux an. 1288. mercatoribus Cracouiensibus, qui anno hunc praecedente, Tartaris fortiter resisterint, urbemque maxima fortitudine defenderint, a vestigalibus, aliisque oneribus publicis immunitatem largitus fuit.

Multae in hac urbe res memoratu dignae contigerunt, quarum aliquas tantum pro cumulo adiiciemus. An. 1125. tota incendio conflagrauit. An. 1234. *Conradus* Masouiae dux, illam frustra obsedit, ac primus in Polonia, teste *Cromero* lib. VIII. fol. 201. extitit, qui templa armis profanare fuerit ausus. An. 1241. a Tartaris obruta fuit, qui eam ab incolis magna ex parte desertam incenderunt. S. *Andreas* templum cum duabus turribus a nonnullis pauperibus & debilibus hominibus, qui in illud fuga se receperant, & Tartaros multos propius accedentes, ex superiori parte templi interfecerant, conseruatum est: Tartari vero in Silesiam, Morauiam & Hungariam properantes, postea ex Scepusio Hungarico in Poloniam venientes, subitaneo impetu Cracouiam inuadunt, in qua, pluribus, quam antea, hominibus trucidatis, per Osijecimensem ducatum in Hungariam, opimis spoliis onusti, reuertentes, totum triennium ibi commorati sunt. An. 1260. iterum hanc urbem, in qua nemo erat, qui eam defenderet, occisis prius, quos offenderant, agrotis & mendicis, incenderunt, excepta arce, quam incolae fortiter defenderunt. Anno 1287. eam denuo aggressi, frustra obsederunt. An. 1291. in Bohemorum potestatem incidit. Nam Ducis, Lesci Nigri, qui Germanis tot immunitates concesserat, urbemque an. 1285. validioribus munimentis auxerat, & an. 1289. e vita migrauerat, relicta vidua GRYPHINA, clandestino nuncio ad WENCESLAUM, Bohemiae Regem, sororis suae Kunigundae filium misso, ipsi Cracouiae & Sendomiriae principatus, quos sibi a Lescio, marito suo donatos, fictis documentis assererat, dono dedit, vt *Cromerus* tradit lib. X. fol. 259. sed Wenceslaus an. 1305. viuis erepto, regno pulsus Rex VLADISLAUS LOCTICVS Cracouiam, recuperauit, & de-

an. 1320. cum coniuge sua HEDWIGE in episcopali templo, tunc temporis instaurato & ad finem perducto, ab Archiepiscopo Gnesnensi coronatus est. Ea tempestate ius Reges coronandi atque ornamenta insigniaque Regni Gnesna Cracoviam translata sunt, propterea, quod hæc urbs cæteris in Polonia magnitudine & dignitate, aliisque commodis antecellit & ibidem hucusque manserunt. An. 1439 incendium duplex subito ortum, magnam urbis partem consumpsit. An. 1439 pars, quæ meridiem & occiduum spectat, haud parvam incendio iacturam passa. An. 1464. Iudæi expulsi, parte eorum interfecta. Sequente anno pars urbis haud exigua, cum S. Francisci templo, & Stradomia tota, solo S. Bernhardi templo & monasterio incolumi manente, conflavit. An. 1473. d. 26. Iulii eandem Stradomiam totam ignis pessum dedit, sequenti die ex monialium cenobio S. Andreae flammæ erumpens, totam plateam ad arcem ducentem & vicinam Canonicorum vastavit, atque ipsa ægre servata est. An. 1494. denuo incendium magnum obortum, quod primo partem urbis portæ novæ proximam invasit, inde per maiorem partem, versus septentrionem & occiduum se dilatans, ædes omnes, & turrium, mitorumque tecta combussit. Post illud tempus, Iudæi, qui adhuc tempus per urbem dispersi habitabant, et incendiis durantibus a milibus spoliati fuerant, certus in Casimiriæ municipio ad Vistulæ ripam locus, quem, ut supra dictum, adhuc hodie magno numero inhabitant, assignatus est. Eodem anno in platea, quæ S. Spiritus nomen gerit, mulier infantem mortuum enixa est, cuius tergo adhærebat serpens vitæ, mortuum corpus rodens et exedens. An. 1498. pars urbis septentrionalis turribus, propugnaculis, vallo et fossa firmiter reddita, huius Rudavi in urbem deductus est, ac pleraque ædificia, incensibus propiora, vltius remota sunt. An. 1504. urbem Casimiriæ, ultra pontem, ut superius dictum, sitam cum turribus et murorum pinis flamma vastavit, ut et an. 1509. d. 22. Martii Stradomiam, in qua tamen S. Hedwigis, S. Agnetis et S. Bernardini templa servata sunt. An. 1580. d. 10. Octob. Lutheranos Augustanæ confessioni addictos, viros, feminas et infantes 1800. numero, in S. Ioannis platea, in domo publica *Landhuis* appellata, verbi d. i. i. audienti causa congregatos, aduersarii obherunt, multum sanguinis innocentis fundentes, domum ipsam expilatam demolientes, ædes Latheranorum ipsas invadentes, ipsosque coegere, ut libros suos traderent, homines interficientes, librosque comburentes, quam ob rem Pontificii laetitia pleni, *Te DEUM laudamus* cecinerunt, quæ refert *Ioh. Bangius* in Chron. Thuringiæ. p. 188. b. ed. Mülhuf. an. 1599. 4. Quam an. 1643. Nuncii terrestres postularent, ut Cracoviensibus incolis conscientia et religionis libertas permitteretur, Episcopus Poloniæ respondit, conscientia libertatem nobilibus tantum, et regni ministris, non autem plebi promiscue concedi posse; quæ responsio maximopere displicuit, ut dicitur in P. V. Theatri Europ. fol. 745. Quæ sequenti tempore anno 48. in Polonia respectu religionis sancita fuerint, ea in hodierni regis CASIMIRI historia supra memorantur. Ita quoque an. 1591 ingens tumultus contra Lutheranos excitatus est, de quo *Chytræus* lib. XXIX. Saxo. fol. 825, et *Seth. Calusius* oper. Chronol. fol. 863. a. legendi, Pontificis domum, ubi conciones fiunt, duabus vicibus vastantibus et demolientibus. An. 1606. eorum templum iterum demolitum d. 20. Aprilis. muri diruti, mortui effossi, et canibus suisque proiecti, auctore *Helduadero*. An. 1646. d. 15. Iulii. Anna Niuernensis Ducissa, in Reginam Poloniæ coronata est.

Tribus, secundum alios quatuor, a Cracovia miliaribus *Landiscorona* sita, optimum omnium in Polonia propugnaculorum, ut *Schadæus* dicit in Sleidano continuato. An. 1607. ad Palatinum Cracoviæ spectat. In P. VI. Theatri urbium memoratur, Nicol. *Zebredonum* Palatinum et Generalem Cracoviensem (non procul ab hac arce Landiscorona) locum, quatuor miliaribus a Cracovia distantem, ad similitudinem Hierosolymitani montis Calvaria accommodasse, omniaque ad memoriam passionis Dominicæ composuisse, magnis quoque sumptibus monasterium Fratr. minorum S. Francisci de observantia, et egregium templum, cum aliquot sacellis et xenodochio, erexisse: unde hic locus propter indulgentias a Papa PAULIO V. concessas a magna peregrinorum multitudine visitatur.

CROBIA, olim grandis et populosus pagus, sub nomine *Sulcovæ* notus, hodie oppidulum ad Episcopum Posnaniensem pertinens, in silva, Puhirzium inter et Kobelinum, situm.

CROBIA, ciuitas territorii episcopalis urbis Premislæ, quæ et Castellatum habet, muro cincta. Flumen *Iasolda* eam circumfluit; sed *Vistola* eam mediam alluens, multa ipsi commoda procurat. Nomen accepit a machinis textoriis, quæ eorum lingua Crobna sonant, nimirum hæc ciuitas pannificio maxime inclaruit et adhuc inelaret. Sita est in confinibus Hungariæ, in Russia meridionali, in terra feraci et amena. Principalia ædificia sunt monasterium S. Francisci, et prætorium. Non procul arx munitissima, Camenec, scopulo altiori insidet, ut Frölichius refert. Param abfuit, quin an. 1474. hæc ciuitas prodicione in Hungarorum potestatem venerit, sed strenue se defendens, se et Abbatis Tinecensis arcem *Golissiam* servauit.

CRUSVicia, ciuitas cum arce, lacui *Goplo* accumbens, unde mures prodierunt, qui Poloniæ Principem Popelum seu Popielum II. in eadem arce deuorant, antiquitus enim hic residentia Principum, antequam alio translata, fuit. POPIELUS senior, Poloniæ quoque Princeps hanc urbem in prouincia, quæ Cuiavia dicitur, in planitie, lacui dicto, hic insulam aquis suis ambientem, et paludes efficiendi, apposuit. In more habuisse fertur, ut diris se deuorando sibi imprecatus eam penam fuerit, quæ a muribus eam suis deuoraretur, quæ imprecatio in filio eius effectum sortita est. Nam Popielus iunior subditorum amore indignus, superbia et crudelitate principatum sibi conseruare, a suisque metu studuit. Eandemque penam et vxor et liberi perpeffi, quod tempore Caesaris LUDOVICI PII contigit, ut *Cromerus* lib. II. fol. 38. indicat, cui assentiunt et alii scriptores Poloniæ, ut *Gugelinus*, *Niegebauerus* et *Herbertus*, qui hoc an. 813. accidisse adnotant, et duos filios, una cum patre deuoratos, LECHUM et POPIELUM, nominant. Post eius mortem, cuius quidam Crusvicensis, Coslisonis filius, qui PIASTUS vocabatur, vitamque ægelli cultura et mellificio sustentabat, in eius locum Princeps Poloniæ surrogatus est. Huic an. 861. satis funesto, posteris longa serie usque ad CASIMIRUM III. cognomento magnum in gubernando regno successerunt. Dicitur PIASTVS, a quo hodierni Duces Lignicenses et Brigenes in Silesia prodierunt, habitationem Principum Poloniæ *Gnesnam*, in qua Lechus sedem suam habuerat, transtulit. Post hanc urbem *Gnesnam* Crusicia Polonicarum ciuitatum antiquissima habetur, utpote quæ circa an. 1094. admodum populosa adhuc fuit, sed tunc temporis VLADISLAI Poloniæ Principis iussu, cuius filio notis *Sbigneo*, patri bellum inferenti, auxilium et opem tulerat, militum victorum depredationi exposita est, quæ calamitas eam miserum in statum coniecit, in quo *Cromeri* adhuc tempore versabatur.

CYNÖVIA, oppidulum, quod circa an. 1502. Tartari Tauricani cum *Ressouia*, *Iaroslavia*, *Radimna*, *Belsco*, *Daunicia*, & ultra Vistulam, *Opatouia* & *Lagonia*, quæ *Cromerus* lib. XXX. omnia appellat oppida, expulsi & incenderunt, usque ad *Pazanouiam* peruenientes.

CZERSKO, *Wissigrod*, *Zakroczyzn*, *Czechanów*, *Pultusk*, *Rosau*, *Liwo* & *Wizna*, oppidula ex ligno structa, in Masouia, ad flumina sita, & arces habentia, ut est apud Frölich. lib. I. Part. II. Viator. p. 324.

CZESTOCHOWIA, oppidum templo B. Virg. celebre, colli proximo ciuitati impositum, quæ peregrinationes frequentissime fieri solent.

DEMBOVECIA, municipium, aut oppidulum in montanis Poloniæ, Hungariam spectantibus oris. Hunc tractum Hungari an. 1474. turbant, oppidulum *Smigrod* noctu occupantes, arcem deditione capientes, & postea ipsam fossis ac propugnaculis denuo munientes. Compilata & exusta tunc temporis municipia seu oppidula, *Iasum*, *Broszecum*, *Colazice*, *Fristatum*, supra dicta *Dembowecia*, *Ducia* & *Pilsna* tunc temporis diuitiis abundantia, cum 200. circiter pagis, & ingens incolarum captiuorum numerus in Hungariam abductus est. *Mussina* ad Cracoviensem episcopatum pertinens, ab defensorum penuriam cæcis conditionibus se hostibus dedit.

DOBZIN, Dobrinum, ad Vistulam propè Vladislauiam, in maiori Polonia, in Masouia ac Cuiavia limitibus, rupi insidet. *Cromerus* modo arcem, modo oppidulum nominat, *Bertius* ciuitatem, qui & oppida *Slonsk*, *Ripsum*, ac *Gorzno* ad eam pertinere dicit. *Conradus* Masouia Dux, eam cum tota diuisione ad eam pertinente, quæ Culmensi regioni & Pomerellia adiacet, Teutonico ordini hæreditario

ditatio iure possidendam concessit; licet eius possessio postea ad Polonos sit deuoluta. An. 1286. die quodam solis, cum incolæ concioni sacræ interessent, Lithuanos & Prussos hanc ciuitatem inopinato impetu oppressisse, diripuisse, incendisse ac incolarum magnam copiam interemisse, Cromerus lib. X. narrat. Arcem huius loci an. 1328 Polonis eripuit Teutonicus ordo, qui postea, Vistula traiecta, Vladislauum aggressus. Eandem an. 1409. iterum occupauit & incendit, oppidulaque Ripinum & Lipno, diripuit. An. 1431. dictus ordo Dobrinensem & Cuiauiensem tractus misere vastauit. In Dobrinensi tractu oppidum etiam *Scampe* situm est, teste *Cromero* lib. 25.

DROCHOBYZ, oppidum Russiæ, salisfodinis clarum.

DUNAIOVIA, *Dunaiow*, oppidum Archiepiscopi Leopoliensis. An. 1474. prope 7000. Tartarorum, qui male etiam armis prouidi, hanc regionem inuadentes totum tractum apud Cameneciam, Haliciam, Glinianum, *Dunaiouiam*, Gologorios, & Zbarasiam, ad 100. miliaria in longitudine & 30. in latitudine hominibus & incendiis impleuerunt, & cum nemo esset, qui resisteret, omnia misere vastarunt, & ad 100000. captiuos abduxerunt, vnde testatur *Cromerus* lib. XXVIII. fol. 609. quauis omnino fidem humanam superare videatur, quod tam exiguum agmen tot milia captiuorum abduxerit, nisi pluribus id vicibus factum esse constaret.

FRAYSTADIVM, vrbs Silesiæ Polonica, duobus miliaribus a maiori Glogonia distans, a Germanis excitata, a quibus & nunc incolitur, in tota circumiacente tractu accolæ fere Germanos habens. Poloni *Vschouam* appellant, olim ad Silesiam pertinuit, an. 1343. vero Rex Pol. CASIMIRVS II. contra pactum cum IOANNE, Bohemiæ Rege, eam occupauit: cui Silesiæ Principes, pacis seruandæ causâ, eam Regi & regno Poloniæ concesserunt, ea tamen lege, vt privilegia & immunitates suas, cum iure eudendi monetarum a Glogouienfibus Ducibus donato, serualet. Plus quam trecentæ molæ ventorum flatibus agitari solitæ hic numerantur. *Valerius Herbergerus*, auctor concionum, typis re-scriptarum, Euangelicus in hac vrbe concionator fuit. An. 1474. *Matthæus Cornini*, Hungariæ Regis copiæ per Silesiam & Gurauienfem territorium ingruentes, hanc locum frustra occupare tentarunt.

Anno 1644. d. 29. Iulii, exceptis templo Euangelico et decem circiter ædificiis, tota incendio conflagrauit. vid. *Relat. Francof. autumnal.* eiusdem anni.

GNEŖNA, vrbs maioris Poloniæ, stagna inter et colles in planitie sita, et muris cincta. Prima Poloniæ ciuitas habetur, quam Princeps *LECHVS* in illa regione condidit, ac etiam incoluit, id quod *PIASTVS* postea quoque fecit. Iam est sedes Archiepiscopi, qui Primas Poloniæ et Legatus natus sedis Apostolicæ est, ad quem ab omni sacerdotio, etiam ab ipsius Archiepiscopi Leopoliensis sententia pronuntiata prouocare licet. *Joach. Cureus* in Chron. Suef. P. I. p. 40. sq. memorariæ prodit, quod *Micislaus*, Dux Christianus in Polonia primus, filium reliquerit, „Boleslaum I. Seuerum cognominatum, ab Imp. *Ottone III.* Poloniæ primum Regem creatum, fabulam vero esse dicit, ipsum Imperatorem peregrinationem (quæ tunc temporis inusitata erat) Gnesnam suscepisse, vt sepulchrum S. Adalberti Germanis hactenus incognitum, inuideret, et magnifico apparatu a *Boleslao* exceptum esse, in cuius tamen potestate non erat eiusmodi factu vi, quem illa tempora ignorabant. Hæc tamen a scriptoribus Polonicis referuntur. Magis veritati congruere, quod Germanici scriptores eodem tempore et paulo post viuentes, tradiderunt, „Poloniæ videlicet regnum tunc temporis Imperio Romano Germanico tributum et concessisse et soluisse, quod tamen Polonorum scriptores plane inficias eunt. „ADALBERTVM, Episcopum antea Pragensem, narrat a barbaris et immanibus Prussis an. 997. trucidatum, corpusque eius a *Boleslao* ab eis redemptum & Gnesnæ sepulturæ mandatum esse. Diem ipsum, quo ADALBERTVS interfectus est, 23. scil. Aprilis, per totam Poloniæ festum solennitate summa quotannis haberi, Gnesnæ cum primis, vbi illo ipso die nundinæ celebrantur. Hactenus *Cureus*, *CROMERVS* Polonorum historicus, memorat, dictum Lechum, posita hac vasta regione, eam inter suos distribuisse, arcis et castella in commodis locis construenda curauisse, ac sedem suam in loco quodam a Varta fluuio sex miliaribus versus Boream distante, et in planitie inter paludes et stagna constituto fixisse, vbi ex crassis et nulla dolabra edolatis lignis domicilium necessitati et commorationi magis, quam fastui et

voluptati inferuiens, sibi erexerit, adiunctis plurium hominum ædibus, vt suos semper in promptu secum haberet. Ciuitati nomen Gnesnæ dedit, a voce *gniaso*, quæ nidum significat, aut quia in posterum hæc arx eius sedes et quasi nidus futura sit, in loco, vbi aues, ærem liberum peruolantes, nidum habent, aut quia aquilæ nidum ibi inuenerit, vnde et ortum creditur insigne regium, aquila nempe alba, expansis alis corpus erigens, quod adhuc in vsu est. Post susceptam a Polonis religionem Christianam, Gnesnæ erectum esse Episcopatum, cuius primo Archiepiscopo ROBERTO nomen fuit; huic successisse ADALBERTVM, qui fratrem *Gaudentium*, aut *Radzinum*, huic muneri præfecerit, ipsum in Prussiam profectum, prope oppidum *Fischhausen* in litore an. 997. d. 23. April. ab ethnicis barbaris vita spoliatum esse, corporis exuias postea primum Regem Poloniæ, BOLESLAVM, cognominatum CHABRY, a Prussis emisse, et Gnesnæ sepeliendas curasse. An. 1338. Bohemiæ Ducem, *Prædislaum* Gnesnam; nondum satis munitam et defensoribus destitutam, occupasse; Bohemos suasu Pragensis Episcopi *Senari*, templum ingressos omne aurum et argentum, omnem vestitum sacrum, quinque corpora Eremitarum, prope urbem *Casimiriam*, dicti Regis *Boleslai Chabry* tempore, a latronibus occisorum, a pio illo Rege huc delata, et *D. Alberti* loco, a templi ministris clam alienubi defossi, dicti *Gaudentii* corpus abstulisse, et secum Pragam detulisse, excepto *Christini*, vnus ex quinque illis eremitis, corpore, quod Dux *Prædislaus* Olomucensibus in Moravia concesserit; interim Bohemos ADALBERTI nactos esse reliquias, persuasos esse. Hactenus *Cromerus*. Contra *Martinus Boregh* in Chron. Bohem. p. 97. commemorat, quod Bohemi, quum *Bretislaus*, Bohemiæ dux, *Vdalnici* filius, an. 1037. vel 38. Gnesnam occupasset, Diuorum, Adalberti, Gaudentii, Christini, et aliorum plurium ossa secum auexerint. *Schiksfus* in Curei chronicis audis, lib. I. c. 7. scribit, Bohemos a. 1038. Poloniæ inuasisse, et S. ADALBERTI corpus secum abduxisse, licet Poloni affirmant, Bohemos Adalberti loco Gaudentium nactos esse, eamque ob rem adhuc sub iudice esse licet. Sunt, qui regnantem *Venceslao*, Bohemiæ et Poloniæ Regem, an. 1305. vita functo, S. Adalberti corpus ex Polonia Pragam deductum esse affirmant, vt *Procopius Lupacius* in suo *Calendario historico* ad. 23. *Rebr.* corpus idem an. 1127. Gnesnæ repertum fuisse refert. Sed Poloni se adhuc S. Adalberti corpus in possessione sua habere, constanter asserunt. Narrando pergens *Cromerus* sequentia porro memorat: *Henricus* Gnesnensis Archiepiscopus, an. 1219. demortuus, huius loci Archiepiscopis perpetuæ legationis munus ab Apostolica sede impetrauit. BOLESLAVS PIVS Calisiensis Dux an. 1279. viuis exemptus, monialium S. Clare monasterium in hac vrbe ædificauit. A. 1331. Teutonici ordinis milites hanc urbem exspoliata incenderunt, nec templis, nec monasteriis, nec vllis sacris parcentes, sed S. Adalberti reliquias, a templi ministris absconditas, reperire non potuerant. Post *Ludouici*, Hungariæ et Poloniæ Regis, obitum, Archiepiscopus Gnesnensis, Masouiae ducis partibus adherens, *Hedwigi* Regis filiae et hæredi se opposuit. Hinc contigit, vt ipsius et sacerdotum reliquorum domicilia compilata fuerint. An. 1613. fere tota ciuitas incendio conflagrauit.

GOLAN, municipium maioris Poloniæ. Via, quæ *Posnania* *Dantiscum* ducit, duplex est; proxima per oppida *Klęczko* et *Golan*, traiectoque *Notęzio* fluuio, *Wientzburgum*, *Cronam*, *Swerzam* et *Stargardiam* tendit, altera per pagum *Wobaditzki*, porro Gnesnam etc. tendit, vt alio loco memoratum.

GRINKY, oppidulum aut municipium Lithuaniae, quo veniunt *VarŖauiā* *Vilnam* tendentes.

GRODECVM, *Gródek*, oppidum Russiæ, in quo an. 1434. Rex *Vladislaus II.* antea *Iagello*, naturæ debitum soluit.

GRODŖA, *Grodno*, Principalis vrbs magni Ducatus Lithuaniae ad flumen *Nemenum*, qui antiquitus *Chronon* audiebat, partim in monte, partim, quæ illius est natura regionis, in planitie sita. Paucæ eius sunt ædes contiguæ aliis, & lapidibus constructæ, sed lignæ, haud elegantè ædificatæ. Ipsa vrbs, nec manibus, nec propugnaculis, nec turribus cincta, Arx editiori loco imposita, Regi tutam præstat commorationem. Incolæ antequam Christo nomen dederunt, multum fuisse idololatram. Hodierno tempore, vt *Casp. Ent.* in *deliciis Apodemiciis per Germ.* p. 302. refert, tria hic extant ex lapidibus structa templa, quorum vnum Poloni, & reliqua duo Rus-

victoria multarum calamitatum causa fuit, ut *Cromerus* lib. IV. fol. 88. docet. Cracoviensis episcopus, *Stanislaus*, an. 1079. ea de causa vitae suae iacturam fecit. Rex ipse regno profugus; nunquam in illud reversus. Polonia vero usque ad Praenislum per 215. annos Regibus caruit. Tandem an. 1415. Tartari populosam & ingentem hanc urbem direptionibus vastatam deleverunt, arcemque ipsam delere, summo, sed irrito conatu, tentarunt. Ab illo tempore nunquam pristini nitore & antiquae magnificientiae compos fieri potuit, quamvis proprios suos principes haberit, usque ad *Simeonem Oleonitum*, post cuius obitum, quamquam filius ac filia, imo, & frater adhuc superstites essent, Poloniae Rex, Luthuanorum instinctu, regionem & urbem Kioniam in provinciam redegit & penitus Poloniae regno subiecit. a quo tempore etiam Poloniae iuncta mansit. *D. Christianus Matthias* system. polit. lib. III. p. 372. sequentem cuiusdam Episcopi Kionien. ad S. Petrum epistolam, legendam exhibet: *Marcaria, Dei Gratia Archiepiscop. Kionia & Halicia & in tota Russia, nostro Domino & amico S. Petri, Janitori Dei Omnipotentis. Praecipimus & indicamus tibi, quod hoc tempore mortuus sit minister Dei & princeps Theodor Selodormizki, ut ipsum recte, & sine omni impedimento ad mora intramittas in regnum Dei. Nos ipsum absolvimus ab omnibus suis peccatis & ipsi benedictionem dedimus. In his rebus tandem nihil transgrediaris & nihil aliud ipsi fiat, ideo dedimus ipsi has, literas absolutionis.* Dat. in summo nostro cenobio Kiofa an. 1541. d. 30. Junii

KNYSSIN, oppidum inter paludes silvasque, in Podlachia situm, ut *D. Frölichius* scribit, & tradit, quod ibi vivarium regium sit. In *Chron. Brunsvici* p. 543. legitur, quod an. 1572. d. 7. Jul. Rex Poloniae **SIGISMUNDVS AVGVSTVS** hic Knissin in Lithuania naturae debitum solverit. Num haec Knissina eadem sit cum ea, quam modo commemoravimus, hoc defectu melioris relationis, suo loco relictum sit.

KOREC & ZBARASZ, oppida Volhyniae, cum arcibus, quae ducatum titulo videntur, ut *Frölich.* p. 329. refert. In mappa reperiuntur Korzet ducatus & Korzec fluvius.

KORSYNVM, oppidulum Lithuaniae, versus Moscoviam, ad fluvium Ros, quod *Rex STEPHANVS* an. 1581. exaedificari iussit.

KRZEMENIEC, *Krzemencum*, in Volhynia, civitas lignea, inter Ostrow & Narew, in via Varsovia Vilnam tendenti, ad flumen Bugum sita. Arcem habet quoque ligneam, teste *Romano*, in Theatro urbium.

LANCUTIA, *Lanciez*, una principaliorum civitatum maioris Poloniae, ad amnem Bsuram ameno & plano situ locata, muro & fossis circumiectis defenditur. Arx scopulo imposita est. Ad hunc Palatinatum referunt Orloviam, Pyatek, Bresniam, Konarzew, Biechow, aliasque civitates, quas *Bertius* recenset. An. 1294. *Vithenas*, Dux Lithuaniae civitatem Lancutiam occupavit, diripuit & incendit, quem cum praeda redeuntem *Casimirus*, huius regionis dux, prope Sochacoviam, Bsurae flumini adiacens oppidum, praelio aggressus est, haud exigua clade affecit. Sed nimio furore in aciem mediam plus iusto progressus & vita spoliatus, victoriam Lithuanis cessit. An. 1300. Bohemi hanc urbem in potestatem suam redegerunt, ut *Boregk* in *Chron. Bohem.* narrat. An. 1331. Teutonici equites potiti sunt arce, quam incenderunt. An. 1462. post comitia celebrata civitas haec fere tota in cineres incendio redacta est. An. 1473. templum Cathedrale cum vicinis Archiepiscopi Gnesnensis & reliquorum sacerdotum aedibus, ignis flamma pessum iit. Eandem tunc temporis calamitatem expertae sunt vrbae Velicia, Goninum, Belsum, Chelma, & monasterium Mogil.

LELOVIA, ad amnem Bialam 20 milliaria a Crusicia distans oppidum, ab eiecto Rege *Vladislao Lothico*, adhuc regnante *Venceslao*, Rege Poloniae & Bohemiae, qui an. 1305. obiit, una cum arce recuperatum.

LESIA, ad fluvium Notecum, inter Gnesnam & Toronium in confiniis Prussiae, & ut in quodam itineralio legitur, octo milliaria a Gnesna inter Smarmensel 5. milliaria a Lesia, ambo vel oppida, vel municipia.

LEOPOLIS, *Lemberg*, *Lewenberg*, de hac vrbe in novo Io. *Ianssonii* atlante haec leguntur: *Leopolis* in Australi Russia, non procul a finibus Podoliae, & circiter 50. milliaria a Cracovia sita, profunda fossa, mœnibus, turribusque bene custodita

Sedes est Archiepiscopi Catholico-Romani, Russici & Armenici. Arces duas habet, unam intra mœnia, alteram extra illa, in monte edito, ad decimum inde miliare viatoribus tempestate serenior & conspicua. In proximo habet latrinas, ubi marmor, gypsum & alabastrum eximium. Praetorium pulcherrimum in foro spatioso. Versus meridiem templum cathedrale B. Virginis, cui proximum collegium Canoniconum cum gymnasio, versus orientem templum S. Crucis cum cenobio, versus septentrionem monasterium cernitur S. Dominici, cui nullum in Polonia praeferebunt aient. Iudei in parte orientali, verbis commorantes in duabus synagogis suo more cultui diuino vacant. In eadem parte & nonnulli Russi habitantes pulcherrimum templum possident. Haec vrbs duas portas habet & totidem suburbia, suis grandibus. An. 1340. Rex **CASIMIRVS**. II. eam expugnauit, haecenus dictus adas. In P. VI. Theatri urbium Brauniani, inter alia de hac Russi vrbe capitioli & emporio celebrato, dicitur, quod fossa duplici profunda sit circumdata, & variis munitionibus ab incurfu hostium tuta praestetur. Cives multum humani. Sedem suam hic habet secundus Archiepiscopus in Polonia, Russi & Armenici Episcopus. Post incendium, quod intra horae spatium Russi & Armenici Episcopus. Post incendium, quod intra horae spatium ferentibus aiquitate deleuit, domus lapideae exstrui coeperunt. Opificum Germanorum, Polonorum & Italorum, magnus hic est numerus. In foro maxime spatiosissimo omnis generis ad vendendum expohuntur, ad latus eius orientem spectans videre est elegans palatium Archiepiscopi. Aduenant quotidie magni numero mercatores Germani, Hungari, Moldavi, Armeni, Turcae & Tartari. Curia, sive praetorium, palata & alta turri conspicua est. Templum Cathedrale est opus splendidum & magnificentum. Prope templum S. Crucis, sub arce inferiorem, magnum conspicitur cenobium Minoritarum S. Francisci. Templum Russorum habet turrem e lapide exurgentem, septentrionem versus, Armeni grandis & pulchri templo gaudent. Hodie in ciuium numerum vix alius nisi Catholicus admittitur. Etiam qui Graecorum, aut Armenorum, aut Iudeorum sectae adherent, nec non Cahini affectis vehementer se opponunt. Turcici mercatores, plerique ex Graecia oriundi, quotannis 500. dolia & plus, vini Malaatici aduehant. Toti vero Poloniae haec civitas sacros pannos, holosericum, pretiosas tapetes, aromata, & alias eiusmodi pretiosas merces subministrare solet. Magnam vim mellis & optimos lucios mirae magnitudinis hic dari aiunt, quia in vicinia civitatis plurimae piscinae. Nec flumina aut riuus defunt, in quibus carpionum, gobiorum, percarum, aliorumque piscium copia, capi solet. Vinum ex Hungaria & Moldavia, allatum magni constat, ideo cives medone suae mulso, quod optimi saporis hic conficitur, contenti sunt. Reperitur hic quoque taberna fusoria, in qua tormenta funduntur. Armamentarium grande & armorum copia instructum. Granarium publicum omnis generis frumento refertum. Typographia ibi quoque extat. In duobus suburbiis ultra 1500. aedes numerantur, & diuersarum religionum temple reperiuntur. Sita est civitas ad riuum *Polteu*, qui apud oppidum Bask Bogo miscetur. Horti in vrbe & extra eam ameni, & vineae nonnullae, vix quotannis 100. dolia, non adeo boni vini reddentes. Armenos *Daniel*, Russorum Rex huc euocauit. Archiepiscopo subsunt Episcopus Praemisliensis, Chelmenis, Camenecensis. Rex **STEPHANVS**, qui an. 1586. e vita excessit, Senatam in vrbe constituit, ex xxx. senatoribus, eique cum magistratu regio, de magni momenti rebus civitatem concernentibus, omnium ciuium nomine consultandi potestatem dedit, in eo viginti sunt ex mercatoribus, & totidem ex opificum numero. Haec ex dicto urbium theatro, qui in reliqua vrbs descriptione cum iis convenit, quae ex atlante relata fuerint. Alii narrant, *Bastarnas* hanc urbem inhabitasse, quam eandem fuisse cum ea, quae a *Ptolomaeo* Carrodunum, & a Polonis *Lwow* appellatur. Carpiones & lucii hic saliti, plerumque *Pisces Leopolienses* appellantur. Hydromeli vero hic paratum optimum censetur. Polonorum, demum historicus *Cromerus* memoriae tenuit, *Lescum* nigrum, Russis, Tartaris & Lithuanis, qui Poloniam vastaverant, devictis, Russiam inuasisse, eamque usque ad hanc urbem vastasse. Vixit tunc temporis, *Danielis*, Regis Russiae, filius **LEO**, a quo hunc Polonorum imperium fugiente & in posteriorem Russiam se conferente, urbem hanc extructam & denominatam putat *Cromerus*. Sed verosimilius est, eum dictam urbem instaurasse, renouasse & firmiorem fecisse. Quam an. 1340. **CASIMIRVS**

MIRVS II. seu Magnus, eam occupasset & utramque arcem ligneam, ne Russi illis confisi iterum rebellarent, igne deleuisset, hi se dedentes, nihil nisi religionis Græcicæ libertatem sibi stipulati sunt. In utraque arce magna vis auri, argenti, lapidum pretiosorum, vestium sumptuosarum, & magni pretii suppellectilis reperta est, ut & Russiæ Ducis thesaurus, in quo duæ cruces aureæ pluribus lapidibus pretiosis ornatae, & duæ coronæ, sella, & vestis erant, plurimo auro & lapidibus pretiosis multum distinctæ. Omnem hunc thesaurum *Casimirus* in Poloniam secum auxit, ex crucibus vero altera, cui frustum crucis Christi insertum fertur, nostris adhuc temporibus in cathedrali templo Cracouiæ extat. Rex idem istas arcas de nouo ex lapidibus constructas, presidio Polonico firmavit, quas Lithuani an. 1350. aggredi non audebant, circumiacentem tantum regionem ferro & igne vastantes. An. 1361. *Christianus* equestriis ordinis, in regis præsentia ab Archiepiscopo Gnesnensi, primas Archiepiscopus Leopoliensis consecratus est, ut docet *Cromerus* lib. XII. & fol. 330. qui lib. XIII. sibi ipsi contradicit, cum an. 1376. Episcopi loco Archiepiscopum constitutum fuisse asseruit. Fieri autem potuit, ut an. 1361. primus Episcopus, & postea, cum plures Episcopi Romani passim in Russia constituerentur, ut *Pramistia*, *Vlodimiria*, *Camenei* &c. Episcopi loco Archiepiscopus ordinatus fuerit.

LIDA, oppidum Lithuanicæ, ubi perinde atque *Vilkomiria*, & *Wolkowiska* (quæ *Frölichius* quoque oppidulis Lithuanicæ accenset) iudicia terrestria sunt, in quibus Nobiles causas suas limitum regundorum discutunt. *Cromerus* dicit Lidam arcem, 12. miliaribus a *Vilna* distantem, alibi oppidum, quod una cum *Vilna* & *Trocio* an. 1433. a *Suirrigellone* flammis deletum fuerit.

LIPOWIC, oppidulum seu municipium, 5. miliaribus a Cracouia, ad *Vistulam*, versus *Silesiam*, & in via *Viennensi*, situm.

LOWICUM, *Lowitz*, ciuitas, cum arce, in *Masouia* ad fluvium *Bluram*, & in paludibus sita, a *IAROSLAO* Archiepiscopo Gnesnensi, in loco ameno ex lapidibus quadratis erecta & bene munita, quamuis & situs ipse illam satis muniat. Sedes est Archiepiscopi Gnesnensis, qui simul *PRIMAS* Poloniæ est, cui præfetur baculus, etiam tympana, durante mensa, pulsantur, honor soli Regi competens. Eius serui non famuli vocitantur, ut reliquorum dominorum, & episcoporum, sed aulici, tanquam Regis. Abundat hæc ciuitas plateis largis, foris amplis, hortis pulchris, templis magnificis, ut est Cathedralis, concinne valde exstructum, cum tribus parochiis & duobus cœnobiis. Copia varii generis opificum hanc ciuitatem *Norimbergæ* urbi fere assimilat in primis propter varia instrumenta bellica, alique, quæ in abundantia, & optime ibi conficiuntur, inclaruit. Vbertas terræ nulli in Polonia cedit. Mirum est quod dicunt, in hoc territorio *Louiciensi* tantum aues niuales inueniri, quas Poloni vulgo *Sniigular* appellant, non excedentes magnitudinem passeris, bonique saporis, cum niue aueniantes, cum eaque disparescentes, quod legitur in P. VI. theatri urbiū *Brauniani*. Curia & prætoria etiam visu haud indigna.

LVBLINVM, illustre minoris Poloniæ emporium, versus orientalem plagam, 36. miliaribus a Cracouia, 24. a *Varfauia*, 14. a *Sandomiria*, & 70. a *Vilna* distat. Inter præcipuas Regni Poloniæ urbes numeratur, quippe quæ situs amoenitate, ædificiis pulchris & munimentis nulli cedit, licet aliæ quoad magnitudinem atque dignitatem ipsi præferantur. Altis moenibus & profundis fossis septa, magnis circumdata piscinis, piscium plena. Exornatur adhuc plurimum arce in colle prope piscinam cubante, & naturæ atque artis adiumento probe munita, ex qua trans pontem in urbem itur. Inter urbis templa spectabile est B. Virginis templum cum monialium cœnobio, cui *S. Brigitta de triumpho* nomen, cuius ordinis monasteria tantum tria in toto orbe Christiano reperiri aiunt, vnum in regno Sueciæ, alterum hic Lublini, & tertium Dantisci, ut P. VI. Theatri urbiū *Braunii* tradit. Distinguendum igitur esset inter hunc, & *S. Brigittæ*, seu *Birgittæ*, etiam *S. Saluatoris* appellatum ordinem, cuius cœnobium vnum inuenitur Colonia in *Sione*, & duo alia in eodem Archiepiscopatu, de quibus *Egid. Gelenius* de magnitudine Colonia lib. II. syn. 49. legendus, ubi auctor laudatus *S. Brigittam* viduam, quæ hunc ordinem fundarit, an. 1373, & filiam eius *S. Catharinam*, adhuc virginem an. 1384.

diem obiisse, narrat. Plura vero huius ordinis monasteria inueniuntur, ut ex *Bavaricæ* topographia apparet. *Heluaderus* etiam in *Silua Chronologica Circuli Baltici* memorat, in *Daniæ* insula *Laland*, *Maricobi*, monialium *S. Brigittæ* cœnobium, existisse, quod an. 1621. demum disturbatum fuisset, monialibus exauctoratis, reditus vero in usum *Academiæ* nobilium *Soroënsis* in *Seelandia* collatis. Templum *Conuersionis S. Pauli* cum monasterio suo, est PP. *Bernardinorum*, templum *S. Spiritus*, lapidibus exstructum, præpositum habet. Collegium Iesuitarum magnificum cum templo *S. Ioannis Baptista*, admodum antiquo, vitæ conditorem habente *Lescum Nigrum*, Poloniæ Principem, ab initio *S. Michaëlis* appellatum, quod cum vetustate aliquo modo collapsum esset, urbis magistratus instaurauit. Altissima turris gaudet. Haud longe abest *S. Stanislas* templum, iunctum monasterio *Dominicanorum*, in cuius vicinia, decliuorem urbis locum occupante, cernitur *S. Adalberti* templum cum xenodochio: quod sequitur *Nicolai* templum, ut & aliud admodum vetustum, in quo Russi *Græcam* suam religionem exercere licet, *Sierhiw*, eiusmodi templum vulgo dicitur. Curia turri pulchra se attollit in medio foro, in qua æstiuo tempore quinque menses, iudiciis, in causis minorem Poloniam concernentibus, consumuntur. Haud paruo quoque urbi huic ornemento sunt in editiore loco magnifice exstructum *Marci Sobiescii*, *Lublinensis* Palatii, palatium, & haud procul inde xenodochium, spatiosa ædificia magno ambitu explicans; ut & priuatorum ciuium ædes plurimæ, sumptibus & impensis haud exiguis excitatæ, præsertim in superiori urbis parte. Iudei multi & frequentes in suburbis, ut plurimum domicilia sua habentes, *Synagogam* possident, omnium *Synagogarum* in tota Polonia primariam. Terra circa urbem omnis generis fructus largissimo prouentu subministrat, & eius quidem bonitatis, ut cum aliis iure meritoque certare possint. Ter undina quotannis celebrantur, quarum quæque mensem integrum fere durat. Ad eas accurrunt ex remotissimis etiam terris mercatores, *Germani*, *Græci*, *Armeni*, *Arabes*, *Moschi*, *Turci*, *Galli*, *Itali* & *Angli*. Arcem præterlabitur fluuiolus *Bystrzyna*, qui deinde in flumen *Wieprz* illabitur. Visu dignæ quoque sunt turris aquæ, & papyri seu chartæ confectio. An. 1205. huius urbis arcem *Romanus*, Russiæ Princeps, iterum mensem frustra obsedit. Eam an. 1240. Tartari incendio vastarunt, quam instauratam postea *Daniel*, Russorum Rex, astutia militari in suam potestatem redegit, turrim rotundam validioribus operibus muniens et arcis presidium imponens, quam Russi 77. annos in potestate sua habuisse dicuntur: sub rege Poloniæ *Venceslao* demum a Polonis receptam. An. 1344. Tartari eam te infecta obsederunt. An. 1447. urbes, *Lublinum*, *Znena*, *Siradia*, & *Xianzum*, prope *Miechouiam*, incendio conflagrarunt, ut *Cromerus* diuersis in locis commemorat. An. 1606. & septimo, incendia ipsam in maxima iterum pericula contecerunt. A. 1664. studiosi Societ. Iesu decem & nouem Iudeorum *Lublini* domus expilarunt, octo eorum trucidarunt, & quinquaginta vulnerarunt. Ad quod factum puniendum Rex proceres nonnullos eo ablegauit. vid. Tom. 5. Theat. Europæi fol. 1102. a.

LVCEORIA (*Lucho*) ciuitas *Volhyniæ*, cum duabus arcibus, ubi sedes episcopalis, ut *Frölich* p. 329. habet. Est *Luscum* *Cromeri*, quod Polonorum Rex *BOLESлавS* circa an. 1074. fere dimidium per annum obsedit, tandemque certis pactionibus expugnauit. An. 1431. tempore belli, inter fratres Regem *VLADISLAVM* & *Suirrigellonem*, combusta, arce tamen conseruata. Ad *Styrum* fluuium sita est hæc ciuitas.

LOMZA, oppidum *Masouicæ*, quod an. 1538. tempore quadragesimali, conflagrauit, ut *Henneberger*. in Tab. Pruss. fol. 264. tradit.

MIECHOVIA, (*Miechow*) oppidum a Cracouia 5. mill. semotum, in quo, ex *Gryphorum* prosapia, Eques quidam, nomine *IAXA*, Canonicis sepulchri Christi templum & habitationem ædificauit. An. 1505. nocte 15. Augusti, torum cum cœnobio & eleganti templo, cuius rectum plumbo obductum erat, incendii flamma consumptum est, quam calamitatem penam diuinam fuisse scribit *Matth. a Miechow* vel *Miechouia*, artium & Med. Doct. ac Canon. Cracov. in *Chronicis suis Polonicis* a. 1521 Cracov. in lucem editis, lib. IV. c. 85. ult.

MIŁECZ Lithuanicæ oppidulum, in via inter *Grodnam* & *Vilnam*, situm.

MESERITZIVM, oppidum maioris Poloniae, in confinibus Lithuaniae & Marchiae Brandeburgicae, prope abbatiam Paradisiensem, non procul a Warta flumine. Cum Reges, *Matthias Corvinus* Hungariae, *Casimirus* Poloniae, & *Vladislaus* Bohemiae, ad Vratislaviam in Silesia castra haberent, a Silesiis Mattheae adherentibus, ubi inuasionem hoc oppidum oppressum fuit, auctore *Bonegh* in Chron. Bohem. fol. 580. qui, an. 1474. haec accidisse, scribit. *Mart. Crumerus* lib. IX. nominat quandam vobem *Medveriam*, cuius arcem dum *Calixtus*, *Boleslaus*, *folis* & propugnaculis munire cepit. Munitione hac nondum perfecta, an. 1269. *Otho*, Marchio Brandenburgensis urbem militibus suis subito inuasit & incendit: arce vero potius non, potius Eodem anno iste *Boleslaus* territorium Lubusense in Marchiam Brandenburgensi depopulatus est. Res circumstantes docent, hanc *Medveriam* eandem cum illo *Meseritzio* esse. *Dav. Frölichius* lib. 1. Parte postea Vratisl. p. 323. urbem habet Poloniae *Miedzyrzecze*, interlimosa aquas & paludes cum, acce admodum munita, quae non nisi fame capi possit. Hunc locum a Germanis aliquot annis frustra obsessum fuisse. Quae vero Germani illi fuerint, & quo tempore hoc contigerit, tacet.

Datur *Miedzyrzecze* in Volhynia, ad flumen *Kora*, haud procul ab oppido *Korczet*: item, *Miedzyrzecze* prope *Strumien* & *Plesz*, in finibus Poloniae, quod, licet mappae ponant in Silesia, ad Ducatum Osuecimensem pertinere videtur, quia huius loci, in Silesiae civitatum recensione, nulla mentio inicitur. Item, *Miedzyrzecze*, prope *Lukouia* in Podlachia, Masouiam versus, in silvis. *P. Bertius* in explicatione Tabulae contract. p. 439. refert, in territorio maioris Poloniae, *Miedzyrzecze*, huiusmodi domibus compositum, Silesiam & Pomeraniam versus situm, sub quo, ut ex sita iudicandum, supradictum *Meseritzium* intelligit, quoniam mappae geograph. in regione vrbis Posnaniae, non Marchiam Brandeburgicam, sed Pomeraniam versus, illud ponunt.

MOSECH, oppidum maioris Poloniae, in via Vratislavia Posnaniam tendente, quatuordecim miliar. ab hac vrbe, in silvis.

NAREW, oppidum Podlachiae, ad flumen *Narew* prope silvas, inter *Krzemien*, & *Grinki*, in via Varsovia Grodnam & Vilnam ducente.

NOCHOW, & *Paluki* oppida, in quorum campis ollae natura factae inveniuntur, ut *Frölich* L. 1. p. 323. refert.

NOVOGRODECVM, *Novogrodum*, vrbs satis ampla in Lithuania, diuersa a magna *Novogrodia*, versus solis occasum & Livoniam, longe a *Kiovia* distans, de qua in Livoniae descriptione diximus. Hoc vero *Novogrodecum* sedes est Palatini. An. 1390. Lithuani & Teutonici Equites, sagellonis inimici, eam una cum *Vilkomiria* in cineres redegerunt. *Sigismundi*, magni ducis Lithuaniae filius, *Micheael*, anno 1452. fato functus, Tartarorum auxilio Seueriensis territorium, Moscouiae finitimum, occupavit, unde inter ipsum & *CASIMIRVM* III. Regem Poloniae bellum exarsit. Sed magno *Novogrodecum* capto a Moschis, an. 1477. Principes Russici Seuerienses sponte ad Moschos, vnam cum ipsis religionem profitentes, defecerunt, ut *Cromerus* lib. 28. dicit. Idem *Novogrodecum* in dicto Seueriensi tractu memorat, perhibens, quod *CORIBVTHVS* *Vladislai* Regis Polon. pater, *Novogrodecum* Seuerianorum dux fuerit. *Nic. Sanson* in tabulis geograph. primo in Lithuania Palatinatum *Novogrodecensem*, postea in parte Moscouiae, quae an. 1644. iuris adhuc Polonici erat, Ducatum *Novogrodecensem* ponit, quem *Novogrodek Seueriski* vocat. In Masouia est *Novogrod*.

ODZIELSKO, oppidulum Lithuaniae, 5. miliar. a Grodnam, in via, qua itur Varsovia Vilnam, *Grinki* inter & Grodnam.

OLESCVM, (*Olesko*,) prope *Buscum* & *Volhyniae* fines, in Russia nigra. Morte *Ludouici*, Hungariae & Polon. Regis, divulgata, arces Russicas, *Cremeneciam*, *Olescum*, *Grodum*, *Lopatinum* & *Sniatynum*, cum suis ditionibus, Hungarorum praefectorum prodicione, in Lithuanorum potestatem incidisse, & ab eo tempore Lithuanos *Volhyniam* sibi vindicare cepisse, auctor est *Cromerus* lib. XIV. fol. 337.

OSTRESOW, oppidulum Poloniae, ubique silvis circumdatum, teste *Frölich* p. 322. In maiori Polonia prope Posnaniam mappae monstrant locum silvis circumseptum *Stensow* dictum.

OSTROW, oppidulum Masouiae, siue Podlachiae, in via, qua itur Varsovia Grodnam aut Vilnam, & *Kamieniec*.

OSVIECIMIA, vrbs principalis ducatus eiusdem nominis, qui hodie ad minorem Poloniam refertur. Septem miliaribus a Cracouia distat, ad Vistulam, Silesiam versus, in via qua Viennam iter fit. In *Augustini* L. B. a *Moesperg*, Equitis S. Ioannis, itinerario sequentia dicuntur. In hac vetusta vrbe, magna negotatio est salinis lapidei, qui in monte non procul a Cracouia excinditur, cuius frusta, viginti & ad triginta centenarios ponderant. Vilis pretii sunt, plerumque 10. ii. aut 12. florenis vendi solent, & in plateis plerumque iacentes magni ad extruenda aedificia lapides esse videntur. Paulo duriores sunt cineritii coloris, splendidi instar eris, & quum sit bonum sal, multum consumitur. Hic ducatus *Osuecimensis* anno 1454. in Regis Poloniae possessionem rediit, quamvis *Ioannes*, dux *Osuecimensis*, postea non prius acquieuit, quam pactis renovatis, plus pecuniae acceperit. Quo facto, omne ius suum triennio post, Regi concessit, ut *Cromerus* lib. XXII. fol. 503. sq. scribit. *P. Bertius* asserit, in Tab. Geogr. contractis p. 447. seq. hunc tractum, a Germanis *Auschwitz* appellari, urbem *Osuecimiam* e ligno constructam & in planitie sitam esse, arcem habere quoque ligneam limbo oblitam, quam limpida & piscosum flumen *Solam*, praeterfluere dicit, ex montibus *Moraviae* oriundum, & haud procul ab vrbe in Vistulam se exonerantem.

PACOSUM, oppidulum & castrum ducis *BOLESLAI* III. an. 1258. in bello intestino a *CASIMIRO*, duce *Siradiae*, *Lenciciae* & *Cuiaviae* occupatum, referente *Cromero* lib. IX. fol. 230.

PARCZOWIA, oppidum nullius momenti, in planitie ad lacum, *Lublinum* inter & *Brestam*, in via, quam tenditur Cracouia Vilnam, sine dubio est *Parsovia* *Cromeri*, qui lib. XXI. tradit, aliquot nobilium conuentus ibi fuisse celebratos.

PETRICOVIA, *Piotrkow*, vrbs ex principalioribus maioris Poloniae, in qua Regni Tribunal singulis annis celebratur hyberno, ut *Lublino*, aestivo tempore, & quidem in suburbio, ubi regia aula & turris. Ob frequentes Episcoporum & nobilium in hac vrbe conuentus, frequentia etiam sunt ipsorum palatia & domicilia: Rex vero extra urbem, sed in paludoso loco situm palatium, in nemore admodum amoenissimo, ex ligno constructum, *Bugay* dictum, habet: quod vero, si *Bertio* fides habenda, ob comitum, quae non, ut antea, nunc hic habentur, collapsum est. An. 1640. ignem totam exussisse urbem publicus nuncius attulit.

PIENIN, arx ab ipsa natura munita, non nisi vno, eoque angusto accessu, praedita: Non procul distat a celebri monasterio *Sandecensi*, vti iterum *Cromerus* lib. X. tradit.

PINCVM, *Pinck*, in maiori Polonia, ubi an. 1478. salinae novae inuenta fuerunt, referente *Cromero* lib. XXVIII.

PINCZOWIA, oppidum munitum, in maiori Polonia. Arx colli imposita, ad flumen *Nidam*, ut *Frölich* p. 322. auctor est.

PIOSCVM, (*Plosko*) *Ploscum*, ad Vistulam inter *Vladislatiam* ac *Varsoviam* sita ciuitas, in Masouia, licet nonnulli Geographi eam ad *Cuiaviam*, maioris Poloniae partem, referant. Sedes Episcopi & Palatini, cui, enumerante *Bertio*, *Bielsko*, *Raciaz*, *Sieprez*, *Grensko*, *Mlawa*, *Plosko* & *Radzanow* subsunt. *Cromerus* lib. IV. fol. 71. narrat, quod interregni tempore post *Miecislauum*, patrem *Casimiri*, *Maslauus*, alias *Masos* appellatus, dicti Regis *Miecislai* pincerna, homo potens & amicus, *Plosensis* ditionis potitus fuerit, eamque de suo nomine *Masosiam*, vel *Masouiam*, denominauerit. Idem lib. VII. Prussos, duce *Conrado*, *Lechi* Albi fratrem hanc regionem regente, *Ploscum*, *Masouiae* caput, igne deleuisse tradit: templum autem praecipuum ibidem in arce, cum pretiosis ornamentis, antea, igne subito exorto, consumptum fuisse. Post *Goslai* mortem hic locus per biennium Episcopo caruit: antequam vrbs incendio consumpta fuerit, dictus Dux *CONRADVS*, *Christinum*, palatinum, magnae dignitatis virum, bonaque consilia suppeditantem, vitam priuauit. Sequuntur sunt Prussorum inuasionem, quibus resistendis quam dux *Conradus* par non esset, equites Teutonicos an. 1227. in auxilium vocauit, ut supra in descript. Prussiae dictum. Lithuani an. 1286. hanc ciuitatem occupatam exusserunt. An. 1325. Poloni eam combusserunt, quod *Masouiae* Ordini Teutonico adhaesissent. Ab excessu Ducum

nis expugnauit ac militibus diripiendam concessit. Russi in arce aqua destituti, & peste afflicti, eam tandem dedere coacti sunt, vita sola, & iis, quæ exportare poterant, seruatis. An. 1498. STEPHANVS, Walachiz Palatinus, eandem urbem diripuit & igne vastauit. Hæc calamitas tunc temporis etiam finitimas vrbes: *Radiminum, Iaroslauiam, Præuorscum*, cæteræque huius oræ oppida, & infinitos pagos, direptionibus & incendiis prostrauit, adeo, vt Walachi, Turcæ, & Tartari plus quam 100000. hominum, prædam incredibilem & maximam copiam pecorum ac pecudum secum abduxisse ferantur. An. 1623. Radiminum, Suiniam, Lovo, cæteræque oppida ac pagos, Præmisliz vicinos, Tartari incendiis vastarunt, vt publico nuntio adlatum fuit.

PROSZEWICE, ad flumen Sozeniaum, vbi palatium regium, in quo Nobilium conuentus habentur.

PULTOVIA, Pultusko, oppidum Episcopi Plocensis, quod circa annum 1325. Lithuani expoliarunt & exusserunt. An. 1364. & sequente, hoc oppidum iterum, cum arce incenderunt, quibus de historiis *Cromerus* consulendus. Ad flumen Narew situm non procul a *Nowemiaslo*.

PRYDRI, oppidulum, ad Vartam, in maiori Polonia citra Poshniam situm, An. 1331. equites Teutonici illud expugnarunt, incolas cum extrema crudelitate tractarunt, oppidum, templaque expoliarunt, & postea exusserunt.

RADOMIUM, huius nominis duo loca reperiuntur, vnum, in minori Polonia, ad fluentem quoddam apud *Swolen*, non procul a *Bochomicze, Schidlowiec, & Cagimiria*; alterum *Wolkowiskam* inter *Rudnicum, profectus Lublino Vilnam* occurrens. In horum oppidulorum vno SIGISMUNDVS I. Rex Poloniz circa annum 1513. conuentum instituit, quod tamen dubio procul in priori Radomio factum est, quod muris vallisque defenditur, & ad Palatinatum Sendomiriensem numeratur.

RAIGRON, ciuitas & arx Podlachiz, teste *Hennebergero*, in maiori Prussiz Tab. fol. 388. secundum mappas non procul abest ab Augustow, ad lacum quendam sita.

RACOVIA, (*Rakow*), ciuitas haud ignobilis, vbi Photiniani scholas habuerunt, nuperius abolitas, vii D. Frölichius fol. 323. ad annum 1643. refert. Habuerunt quoque typographiam.

RAVA, oppidulum maioris Poloniz, non procul a *Rauamoliczno & Nowemiaslo*, quæ verò vltima, æque ac *Inovlocia, Barfa & Warca*, ad amnem Pilczam sita est. P. *Bertius* dicit, *Rauam* esse ciuitatem e ligno constructam, ad flumen eiusdem nominis, eique subesse oppida *Sochaczouiam, Gostiniam, & Gambiniam*, quod apud alios *Cambin*, in tabulæ quoque *Gabin* audit.

RVDNITVM, oppidum Lithuaniz, prope amnem *Mereca*, qui apud oppidam *Merecz* fluuius *Nemeno* miscetur.

SANDECIA, ad fluuium *Donacium*, aliud fluentem hic recipientem, quod quidam typus Geographicus *Cropati*, alius *Proprut*, Braumi Theatr. urbium P. VI. & *Cromerus, Bialam*, Frölichius tandem *Propradam* nominat. Hungariz finibus & Carpathis montibus in minori Polonia vicina vrbs, beneque munita. Territorium ad Episcopum Cracouiensem olim pertinebat, quod WENCESLAVS Rex Bohemiz & Poloniz permutatione facta, sui iuris fecit, & hanc ciuitatem de nouo exædificauit, relicta tamen potestate Episcopo, huic ciuitati parochum imponendi. Rege CASIMIRO III. regnante *Sbigneus* Cardinalis & Episcopus Cracouiensis, collegiam sacerdotum cum prælatu in hac vrbe, quam *Cromerus* *Novam Sandeciam* appellat, instituit. In vicinia arx *Lubowlo* conspicitur.

SENDOMIRIA, (*Sandomierz*), minoris Poloniz vrbs, licet non magna, sed ob Palatinatum illustris, qui statim Cracouiensem sequitur, & ad quem plurima, quæ in introitu enumerauimus, pertinent oppidula. Ex editiore colle *Vistulam* amæno prospectu inspicit, & viginti duo millia a Cracouia distat, muro cincta; arx versus meridiem, lapidibus exstructa præcipiti colli (alii dicunt, rupi) insidet, cuius ascensus & descensus difficilis. Naturæ firus & artis opus ipsam urbem validam reddunt. Iuxta eam duo sunt templa, vnum *S. Jacobi*, alterum *S. Pauli*, vtrumque arboribus pluribus, nemoris instar, cinctum, quo frequenter suscipiuntur peregrinationes. Anno 1240. Tartari hanc urbem occuparunt, & sequente anno eandem

dem denuo inuasert. An. 1259. mense Decembri, a Russis adiuti, iterum urbem potuerunt, eamque exusserunt. Arcem dies noctesque, sed frustra, oppugnauerunt, donec Russorum astutia tandem in suam potestatem redegerunt, multum sanguinis innocens profundentes, pulciores tantum feminas, libidinis faciendæ causa, conseruantes. Cædendo fessi, vulgus promiscuum segregatum in *Vistulam* se præcipitare coegerunt. In arce laniena hominum tanta fuisse fertur, vt cælorum sanguis in *Vistulam* se effuderit. In cuius rei memoriam hodierno adhuc tempore quotannis, vltimo Maii, festus dies huius cædis, quasi Martyrum Christi, celebratur, magno hominum concursu, quibus, ex *Papæ Alexandri IV.* concessione, magnæ indulgentiæ donantur, vid. *Cromer. lib. IX. p. 232.* Laniena hac perpetrata, Tartari arcem incenderunt, ac hinc Cracouiam discesserunt. Sed circa an. 1287. frustra hanc urbem adorti sunt. Eadem fortuna fuit & Bohemorum, qui eam oppugnantes haud exiguæ damno affecti re infecta abierunt. v. *Cromer. lib. X. Borek* contra in annal. Bohem. fol. 250. Sendomirienses haud inuitos in urbem Bohemos admisisse, tradit.

SKARBIMIRIA, Skarbimir, oppidulum septem milliar. Cracouia distitum, quo Tartari quoque an. 1240. perueniunt.

SEHLAKA, inter *Beuten* in Silesia, & *Ilkutzum* in Polonia, oppidulum minoris Poloniz.

SEGINIVM, (*Setzenin*) elegans oppidulum minoris Poloniz in ditione Sendomiriensi in planitie; arx vero ex cælo scopulo immissa, vnde 13. milliar. iter Cracouiam mensuratur. Locum celebrem reddunt lapis lazuli & argentum, quæ ex fodinis eruantur.

SYDLOVIA, (*Szydlow*), oppidulum minoris Poloniz, cauponis Iudaicis scaturiens. Tabulæ Geographicæ *Szydlow*, *Cromerus*, *Sidlowum* nuncupat. Haud procul ab eo, nimirum apud pagum *Chmelico*, an. 1241. d. 18. Martii, Poloni cæsi sunt a Tartaris, qui hac victoria parua Cracouiam perueniunt. Situs huius loci est in vicinia *Vislitzæ*, inter *Pincouiam & Ossolinum*, proxime *Silnam*, haud procul *Chelicio* se expandentem.

SIRADIA, (*Sziratz*) vrbs ad flumen *Vartam*, & vltra eiusdem nominis oppidulum, in minori Polonia, cum arce. Hæc numerantur ciuitates *Vielania, Sadez, Pericouia, Rosprza, & Spicimira* referente *Bertio*. An. 1292. Bohemi eam exusserunt, arci autem in paludibus sita dampnum inferre non potuerunt. V. *Cromer. lib. X. fol. 261. Borek* vero in *Chron. Bohem.* fol. 250. scribit, Bohemos *Siradiam* occupasse, licet arx paludibus, insidens, diu se fortiter tutata fuerit. Cum an. 1231. Teutonici ordinis equites Poloniam horrendis depopulationibus deuastarent, *Siradia, Vneouia, Warta, Stauum, & Schadecum* oppidula cum arcibus suis, igne consumta sunt. *Siradiam* quoque an. 1447. incendium magno detrimento affectit.

SLAVKOVIA, (*Slaukow*) oppidum minoris Poloniz proxime *Ilkutzum* & fines *Silesiz*, quod an. 1455. prædones incenderunt.

SLVPIA, oppidulum Episcopi *Vladislauensis*, infra monasterium *Lysze*. Ibi in monte templum, propter frustulum crucis Christi celebre, vt *Cromerus lib. XVI.* refert.

SLVPCIA, Episcopi *Polnantiensis* oppidulum, in maiori Polonia, satis truncatum, ad *Vartam*, non procul a *Pysdry* situm. An. 1331. ordo Teutonicus illud expugnavit & exulsi.

SLVSEVM, (*Sluck*), ciuitas Lithuaniz, in cuius vicinia SIGISMUNDVS I. Rex Poloniz, per ducem exercituum, *Constantinum Ostrogium*, Ducem & Principem in Lithuaniz, tres Tartarorum exercitus, tribus prælis vicit; hunc propterea ducem *Cromerus* in orat. funeb. dicti Regis, appellat Principem omnium sæculorum memoria dignissimum. Scilicet an. 1514. inter *Balzeram, Scyrswam, Mscislauiam & Radom* ad *Solzam* fluuium, *Moscouitarum* 40000. prostravit. Etiam sub dicto Rege, ex 24000. Tartarorum, post memoratam cladem, ad *Vishnioueciam* paucissimi euaserunt. *Sluscum* est caput ducatus, qui ab eo nomen accepit, ad Palatinatum *Novogrodensem* pertinet.

SMOLENSCYM, (*Smolenko*) celebris vrbs ad *Borysthenem*, seu *Dnieprum*, sita. *Paul. Oderbornius* in historia vice Magni ducis *Moscouiz, Ioannis Basilidis*, de hoc fluuii hæc commemorat: *Dniepr*, quem veteres *Borysthenem* nominabant, oritur apud

munitum esse, & fol. 119, eo tempore, quo Moscovitæ Smolenscū frustra obsiderent, pulnerem pyrium, in vicepalatini palatio asseruatum, ex improviso ignem concepisse, qui omnes seruos & captiuos in palatio praesentes interemerit, solo vicepalatino, ex omnibus incolū seruato, qui vi pulueris pyrii per fenestram in campum eiectus fuit, palatio toto, destructo. Hic scriptor Italus memorat etiam, lib. 5. p. 243. in pace inter Moscouiam & Poloniam an. 1634. initam, stipulatum fuisse, quod Rex & Respublica Polona, magnusque Ducatus Lithuaniae, vrbes & territoria, *Smolenscum, Nouogradum, Bialam* &c. cum duodecim aliis, in perpetuum possideat, neque in posterum Magnus Moscouiae Dux se principem Smolensciae Czernechoviaeque scriberet, tituloque Russiae nigrae abstineret, neque respectu Livoniae, Curlandiae & Estlandiae postulata interponeret.

Frölichius a. 1643. Smolenscum non amplius Poloniae locis accenset. Nic. Sanson contra in Tabul. Geogr. an. 1644. hunc locum ad Poloniam refert.

SOLICIVM, (*Solitz*) ad Vistulam, ab *Hennebergero*, in Cuiavia positum, & p. 436. *Explicat. Tab. Maior. Prussiae* dicit, quod in hoc oppido alumen coquitur. Alius Geographus in Pomerelliam illud reuocat, prope Torunium, in ditio-
ne Culmensi.

SOBATA, vii. *Itinerarium*, vel *Sebota*, vii. mappa nominat. *Lencicium* inter & *Louicium*, prope *Gostiniam* & *Sichlinum*, ad amnem *Bisuram*, in maiori Polonia, municipium.

AREMO, oppidum maioris Poloniae, in cuius vicinia collis, in quo olla, vrcei, aliaque vasa, sponte sua crescunt, quae, e terra eruta, mollia, in aere durescere incipiunt, vt *Neugebauerus* lib. 1. rerum Polonicar. p. 8. auctor est.

SOCHACZOWA, municipium Masouiae, prope *Sochaczouiam*, *Louicium* inter & *Blonie*, praefectura Vratislaviae Varsouiam occurrens.

TARNOVIUM, oppidum minoris Poloniae, vbi *PETRVS* Episcopus Cracouien-
sis, rogatu Ioannis de Tarnow, Palatini Sendomiriensis, qui redituum suorum partem eum in finem destinarat, collegium Sacerdotum circa annum 1402. hic ordinatum.

TROCIUM, (*Troki*), olim celebris locus in Lithuania, non procul a Vilna, partim in paludibus & lacubus situs. Antiquitus magnorum Ducum Lithuaniae sedes erat. An. 1390. Dux *Vitovodus*, contra cognatum suum, *Vladislaum* Regem Poloniae et magnum Ducem Lithuaniae, ordini Teutonico adherens hanc ciuitatem incendit. Hodie Palatini Sedes.

VIELISCA, (*Vielizka*) oppidum prope Bochniam et Cracouiam, in minori Polonia, salisfodinis celeberrimum, ob terram tantum undique effusam et frequentibus cuniculis terebratam, non satis tutam habitationem exhibens. An. 1510. sceleratissimus quidam fossor ex cuniculis exiens, fodinis ac foraminibus ignem subiecit, cuniculos montis, vbique fumo et sapore oppleniem, vt maxima fossorū a fumo impeditorum pars, quo mines per visitatam viam euaderent, misere perierit. *Andreas Koscielski* fodinarum praefectus, summo terrore percussus, quum neminem videret, qui descendere auderet, ipse summo cum periculo descendit, comitante ipsam *Seuerino Bethmanno*, Consule Cracouien-
si, et tunc fossorum magistro, 90. annū agente, a quo quum iam ob fumum decidisset, in immanis profunditate seruatus est. Hi duo ignem restinxerunt et fodinas confertatunt. Vid. *Iodor. Ludov. Decius de Sigismundi I. Regis temporibus*, fol. 73.

VIELYNIA, ciuitas munita, cum valida arce. vid. *Frölich*, lib. I. P. II. Viator. p. 322.

VILNA, (*Wilda*) praesenti tempore vrbs capitalis Lithuaniae, de qua in Augustini L. B. de *Morsperg*, Equit. S. Ioh. Iunioris manu scripto haec leguntur, „Vrbs Vilna arcem habet, magnam, antiquo more exaedificatam, muris defensam. Suburbia maxima et amplissima sunt, inque his multa millia domuncularum ligearum, „arx Palatino quoque habitationem praebet. Vrbs regiones alias omnigenarum „pellium, cinerum, clauellatorum, corii, resinae, picis, cere, aliarumque mercium „participes reddit. Praeterea etiam riuus Vilna, qui Nemenio miscetur, ab anti- „quis *Chrohon* appellato, et in lacum Curonensem se praecipitante. *Olaus magnus de gentium septentrionalium variis conditionibus statibus*, &c. lib. XI. c. 10. fol. 468. perhibet, Vilnam a Moscua, capite Moscouiae, 200. miliaria Germanica abesse. *Georg. Braunius* P. III. Theatri vrbiū, *Casp. Ent.* in delic. Apodem-

per German. p. 303. *Frölichius* P. II. Viatorii lib. I. p. 327. sq. *Chytræus* lib. XV. *Saxon.* fol. 393. alique, commemorant, de hac ciuitate, quod inter colles, quae Vilna et Vilna, flumini, aquas suas congerunt, an. 1305. a *GEDIMINO*, ex stabuli praefecto Magni Ducis Vithenis, quem interemit, Magno Duce facto, magnamque Russiae partem acquirente, condita sit, temporisque progressu tanta incrementa sumserit, vt hodie ad Cracouiam ipsam cum omnibus suis suburbis magnitudine accedat. Incolae *Vielizki* eam appellant, Germani *Wilda*, quae nomina perinde ac *Lapindina* flumine ortum habent. Anno 1506. muro circumdari, non tamen vbique coepit, & hodie, extra belli periculum, portae non clauduntur. Ampla est & spatiosa, sed in aedificando nullus ordo seruatus, domus plerumque lignae, humiles, assensibus aut scandulis rectae, vbi v.g. cubiculum a culina, aliisque habitationibus haud distinctum; stabula parua et pecoris multum. Duae, aut aliquot tantum sunt plateae, ab exteris, praesertim Germanis, habitatae, vbi elegantia aedificia ex lapidibus erecta conspiciuntur. Religionum et nationum ibi magna diuersitas, extra urbem Tartari etiam habitant, Mahomedanae superstitioni addicti, ab eo tempore, quo vel vici huc delati, vel intestinis bellis patria expulsi, vel contra Teutonicum ordinem in auxilium acciti, in Lithuaniam venerunt, qui vsque ad hodiernum diem agros a Vitouudo, magno Duce Lithuaniae, circa annum 1396. in fluminis Vacae vel Waka, haud procul ab vrbe praeterfluentis vicinia concessos, sedulo excolunt, curribus suis iter facientibus operam praestant, ex suis legibus viuentes honeste se gerunt, ceteris vero in rebus Regem Poloniae Dominum agnoscunt. auctore *Cromero* lib. XV. p. 367. Jagello, magnus Dux Lithuaniae, Christianus, simulque Rex Poloniae factus, templum cathedrale in honorem S. STANISLAI erexit, magnis reditibus donatum, et a *Botenta* Archiepiscopo Gnesnensi, consecratum. Primus ei Episcopus, *Andreas Vassila*, nobilis Polonus, praefectus est, qui tanquam Episcopus Catholicus Archiepiscopo Leopoliensi subiectus est, ipse vero omnibus imperat Russiae Episcopis, Graecorum religionis addictis, quanquam Krouien-
sis, Russiae se Metropolitanum esse idcat, eaque re, hoc iuris in ceteros Russiae Episcopos sibi vindicare antehac non dubitauerit. Palatinus huius, loci inter Palatinos Lithuaniae primarius, amplamque iurisdictionem, magni Ducis vel Regis nomine, exercet. *NICOLAVS RADZIVILIVS*, Dux Olikensis et Nieswiecensis ac Palatinus Vilnensis, an. 1565. aut 66. vita foedus, primus Euangelicis exercitiis religionis in suo palatio reliquit, et biblis et Hebr. et Graeca in Polonicam linguam transferendis et typis excubendis, 10000. flor. impendit. Ipsi adtribuitur, quicquid euangelicae religionis in Lithuania reliquum est. *SIGISMUNDO AVGVSTO* Regi admodum charus et familiaris fuit. Quatuor filios habuit, qui religione paterna relicta, ad Catholicam se receperunt, ii fuere *Christophorus*, *Georgius*, Cardinalis, *Albertus*, qui anno 1586. *Annam*, *Gothardi* Curlandiae Ducis filiam in uxorem duxit, et *Stanislaus*. Vid. *Chytræi Saxon.* lib. XXI. fol. 558. & *Lundorpii Contin. Sleidan.* lib. VI. p. 695. Dux ille *Christophorus* forsan fuit *Nicol. Christophorus Radziuilivus*, Dux Olikae et Nieswiecensis, S. R. Imperii Princeps etc. Eques Hierosolymit. qui iter suum in terram sanctam aliquot epistolis descripsit, et propriis sumptibus grandem illum typum Lithuaniae geographicum, an. 1613. iterum, sed non admodum accurate impressum, ac postea in minorem formam reductum conficiendum curauit. In vrbe palatium regium, siue arx inferior, ex lateribus constructa, satis ampla et magnifica, quam *Curuam* vocant. Superior, siue castellum pariter ex lapide aedificatum, duabus turribus se attollens, monti imposita, ad cuius radices armamentarium, in quo varia genera armorum visuntur, licet in tota Lithuania nullas metallifodinas reperiri dicatur. Alteram, de qua retulimus, arcem *SIGISMUNDVS I.* Rex Poloniae exaedificare coepit, quam filius, *SIGISMUNDVS AVGVSTVS* ad finem perduxit, ibique Bibliothecam, omnis generis libros complectentem, instituit. Tempia vt plurimum lapidea, ex parte quoque lignea, quae inter eminet *Bernardinorum* monasterium, lapidis caesi structura eleganti superbiens. Cancellaria, Germanorum domus, curia episcopalis, curia Palatini, templum Graecorum, Russorum domus, in qua Russi omnis generis pelles pretiosas ex Moscouia allatas vendere solent, Collegia denique patrum Soc. IESU cuncta sunt aedificia visu digna. Passim in plateis puri extant, vnam scaturiginem prope portam Germanicam habentes, quae tamen aqua non optima putatur. Cereuisia

reuisa mala, vinunt & pisces (propter incolarum multitudinem & fluminum inopiam) cari constant, nullum bonum, ceteraque quæ ad victum pertinent, satis modico pretio comparantur. Multi hic dantur cæci, quod ex caminorum defectu pronem, item, ex immoderato vsu allii, mulsi, vini cremati &c. Quamuis vrbs magna, nulla tamen xenodochia pro pauperibus. Huc maxime iter fit tempore hyberno, paludibus gelu concretis. Suburbia haud bene sunt collocata, neque nominibus distincta, vrbs quippe innumeris vilibus, ex aliquot lignis compactis domunculis circumdata, quarum multæ transportari possunt. Nullus ibi platearum ordo. Incolæ harum casarum, & varii in vrbe, rudes admodum sunt homines, feri inhumani, pigri, inertes, maximam partem mancipia, quæ dominos amant & eo plus faciunt, quo magis ab iis vapulant. Suppellex vilis. Patercum matre, infantes, & pecudes, omnes una habitatione fetida contenti. Puerpera scammis duro pro lecto vitur, tertia aut quarta die ad laborem rediens. Lectorum non magnus in hac vrbe vsus, diuiores, in primis nobiles, non nisi pelle vrsina vtuntur, & isti nobiles non nisi vestimentis pretiosioribus, auro & argento exornatis, cognoscuntur. Ciues, vxores pulcris indumentis & armillaribus decoratas videre amant. Extra portam, quæ Regis palatium, seu arcem inferiorem, spectat, dimidium milliare ab vrbe, SIGISMVNDVS I. Rex domum recreationi Regum destinatam, ex ligno extruere curauit, cui nomen *Weryupa*, h. e. iuxta aquas, quæ proximæ sunt. In viuario ipsi adiuncto, animalia & feræ plures nutriuntur. Regionem ex Prussia Vilnam iter facientibus ad tertium milliare ab vrbe post horridam siluam, atque altum descensum, occurrit valis repleta pagis & vicis pluribus, vbi Tartari domicilia sua habent, & altero tantum milliari ab vrbe absunt. Sed etiam suburbia, vti diximus, Tartari inhabitant.

Anno 1390. *Vitoldus*, postea magnus Dux Lithuanie, Crucigerorum fratrum auxilio adiutus, inferiorem arcem in vrbe ipsa sitam, obsidione cinxit, quam proditores quidam Lithuani & Russi incenderunt, ita vt in ea 1490 hominum peritum iuerint. Superiorem arcem Poloni defensione animosa tutati sunt. Sequente anno idem *Vitoldus* cum Crucigeris rediit sed præfectus vrbs *Ioan. Olefničius* urbem incendio, ne hostes in ea commorari possent, deleuit.

Anno 1513. die 21. Februarii arx incendio conflagrauit (quod de superiori procul dubio intelligendum) Anno 1562. IOANNES Finlandie dux, postea Sueciæ Rex, Vilnæ cum SIGISMVNDI AUGUSTI, Poloniæ Regis sorore, *Catharina*, nuptias celebravit. An. 1581. magna hic seditio orta est, eo quod Lutherianorum, Caluinistarum & Russorum libros Episcopus igne exussit.

Anno 1610. Mosci de clade, qua Smolensci a Polonis affecti fuerant, vindictam sumpturi, urbem obsuerunt, ac incenderunt, adeo vt 4700. ardes cum inferiorem arce, septem templa Catholicorum & tria Reformatorum in cineres redacta fuerint. Regina Poloniæ tunc temporis ægre nauiculauit, pluribus virginibus ex gynæceo ipsius alia naui submersis. Vide *Seth. Caluissum in Append. huius anni fol. 882.* qui seq. folio narrat, quod an. 1611. Pontificii, *Scargæ S. I.* instinctu protestantium concionem in templo oppræsserint, *Crofnouiciam*, S. Theol. Doct. de suggestu in terram præcipitem dederint, vt crus fregerit, & corpore vehementer læsus fuerit, ac scholæ rectorem, ceterosque ecclesiæ ministros, adeo male tractauerint, vt semianimes ex templo domum delati fuerint. Anno 1644. a literarum studio sis magnus fuit tumultus excitatus, ad quem comprimendum Rex generalem excubiarum præfectum *Offinski*, Regi charum, cum 400. militibus Vilnam misit, qui hoc in tumultu multis cum militibus periit, vti dicitur in *tom. 5. Theatri Europ. p. 291. b.*

VISLICIA, (*Wislicza*) flumini Nidæ affidens, oppidulum minoris Poloniæ in palatinatu Sandomiriensi, supra Corcinium, ligneis ædificiis constans. BOLESLAUS CHROBRI, Rex Poloniæ, quem & *Chabrum* vocant, arcem, vno milliari abhinc, cui nomen *Chrobers*, exædificauit. A Cracouia nouem milliariibus distat Vislicia, in scopulo, dicti fluminis aquis immerso, posita, per angustum aggerem & pontes, qui instrumentis tractoriis leuantur, accedentes admittit. Istæ aquæ late patent, limosasque paludes faciunt, in quibus serpentes, noxiaque insecta prodiguntur.

Anno 1134. Hungarus quidam, prodidit hanc vrbeculam Russis, qui nocte intempesta

intempesta occupatam incenderunt, postquam maiorem incolarum partem, sine villo sexus & ætatis discrimine trucidarunt, nobiles vero ac diuites cum spoliis pecorum instar, gregatim abegerunt. Præmii loco proditori oculos effodiendos, & linguam ac virilia exsecanda curauit Russorum princeps IAROPELCVS. Vide *Cromer. lib. V. fol. 132.* A. 1291. Bohemorum in potestatem deditione venit hic locus, mox tamen a Polonis receptus. Postea Poloni WENCESLAVM Bohemiæ Regem, Poloniæ regno præfecerunt, electo VLADISLAVO LOGTICO, qui aliquot loca, & inter ea quoque Visliciam cum arce *Pelcisca* recepit, ac WENCESLAVO faus facto, Poloniæ Regnum retinuit.

VISNICEA, oppidulum & arx, vbi an. 1643. STANISLAVS LVBOMIRSKI, Palatinus, sedem suam fixit, vid. *David. Frölich p. 323.*

VIA, ad Dwinam, fluvium, ibi Via flumine auctum. Insigni munitione celebris locus Lithuanie, prope Vitpeum, regnante SIGISMVNDI AUGUSTO, Rege Poloniæ, contra Moscos erectus, de quibus etiam an. 1563. 1564. per Polonici exercitus ducem *Nicol. Radziuillum*, Ducem in Dubinski & Bizre, insignem reportauit victoriam. Russorum sub duce *Suisio* ad 30000. fuisse dicuntur.

VNEOVIA, (*Vnieow*) oppidulum minoris Poloniæ, in vicinia vrbiū Kalisz & Warta, an. 1331. combustum, sed postea reædificatum. An. 1376. conuentus ecclesiasticorum hic habitus fuit.

VARSAVIA, Varsovia, (*Warszaw*) Warschau, hodie metropolis Masoniæ, Reginarum olim, forsitan & hodie dotalitium. Hic comitia Regni haberi solent. *Aug. L.B. de Mörsperg. S. Ioh. Eques*, sequentem huius vrbs descriptionem in itinerario suo suppeditat. Ipsa vrbs non magna, sed suburbia, domus ac templa elegantia: duo quoque hic sunt palatia, regia, non adeo grandia, & sibi proxima. Propter situm commodum comitia admodum frequentia hic habentur. Ad Vistulam sedet. Numerus hominum tempore comitionum huc venientium, sæpe 60000. excedit. Multi ante vrbeis tentoria sua figunt & ibidem commorantur, instar militantium. Gens generosa nimirum, & magnifica, nimis in vestimentis ac equis luxurians, ita vt sæpe nonnulli omnia sua bona in corpore gerant. In campis prope Vistulam, extra vrbeis palatium grande & amplum, e ligno compositum, in loco valde ameno situm est, vbi Rex æstiuo tempore, in primis mense Augusto habitare solet, iam satis vetustum, tantum vnus cubiculi altitudinem habens, longis grandibusque scandulis tectum. Interius in omnibus hypocaustis & cubiculis parietes, vermibus & nigredine deformati, taperibus ex corio deaurato tectæ sunt. Prope palatium hortus variis plantis repletus, valde iucundus, iuxta præterfluentes aquas. Hactenus laudatus auctor.

In P. VI. Theatri vrbiū *Braun* & in *Frölich. P. II. Viatoris lib. I. p. 323.* sq. aliisque hæc leguntur: Vrbs fossa & duplici muro cincta, & pari fere, 40. scilicet milliariū intervallo Posnania & Cracouia distans, atque ita quasi in medio regno sita. Duabus constat partibus veteri & noua vrbe, quarum illa, Masouia a Polonis in potestatem redacta, ædificari cœpit, propriam suam iurisdictionem habens. Vtriusque ædes tum publicæ, tum priuatae, ex lapide constructæ. In veteri conspicua Canonicoꝝ domicilia, in noua duo templa magnifica, Parochiale B. Virginis Mariæ, alterum Clericorum regularium cœnobium. Vrbi adhaerent suburbia grandia, pulcreque ædificata, oppidulis peculiaribus similia, ac opificibus artificiosis abundantia. Versus orientem conspicitur arx Regia, lapidibus partim caesis, partim coctis constructa, e cuius regione Bernardinorum cœnobium. Extra vrbeis sacellum SS. Trinitatis visitur, pro veteranis militibus, beneque de republica meritis. In eius vicinia nouum templum, nuper pro Dominicanis erectum, versus occidentem vero prope sacellum, siue bratorium S. Spiritus, ex lateribus structum, xenodochium. Vistula fluvius, ad Varsouiam satis latus & profundus, stratus fuit ligneo ponte, 1150. passus longo, a Rege SIGISMVNDI AUGUSTO ædificato, & ab eius sorore ANNA, demum perfecto. Impetus & aquæ & glaciei ante aliquot annos ita illum pessundedit & absorpsit, vt hodie plane euauerit, vide *Theatr. Urb. Braun. ad an. 1617. Frölichius* cum pontem an. 1643. adhuc vidit, & asserit, p. 334. in Europa longiorem non extare. *Cromerus lib. XVI. tradit*, Canonicatum istum cum templo S. Iohannis in veteri ciuitate, de quo supra retulimus, circa an. 1403. &

Hammerstein in Pomerellia.
 Heiligenpeil in Prussia.
 Heilsberg in Prussia.
 Hele in Calubria.
 Holstein, Holland, Johansburg, Justenburg, Königsberg (Electoris Brandenburgici, vti Ducis Prusiae urbs capitalis) Labiau, hi sex loci omnes in Prussia.
 Landek et Lantz in Pomerellia.
 Landsberg in Prussia.
 Lesjen vel Laseen in Culmia.
 Levenburg vel Lemburg in Pomerellia.
 Leuenburg in Prussia.
 Letzen, Libmuhl, Labua, Lihstaz, Lick, Lobau, Marggrabowa loci omnes partim in Prussia, partim in Culmia tractus, qui ad Prusiam pertinent, sibi.
 Marienburg, urbs capitalis Prusiae Polonae, & antea Crucigeri und magistri domus.
 Marienwerder, Melsack, Memel, in Prussia.
 Meve, vel Gnew in Pomerellia.
 Morung, Muhlhausen, ambo in Prussia.
 Naskel in Pomerellia, iam diu juris Poloni.
 Neuburg vel Novum in Pomerellia.
 Neudenburg, Neumark bis, Neutisch, Nordenburg in Prussia.
 Olva celebre monasterium prope Gedanum in Pomerellia.
 Osterode, Ortelburg, in Prussia.
 Paffenheim, in Prussia.
 Pautze in Pomerellia.
 Pillau in Prussia.
 Polangen, in Samogitia.
 Polplin in Pomerellia.
 Preusschmark, in Prussia.
 Ranyka, Rastenburg, Raden, Rein, Ressel, Risenburg, Rosenburg, in Prussia.
 Salau, Salsfeld, Schippenpeil, hi loci omnes sibi in Prussia; excepto Raden, qui in tractu Culmen.

Schlochau, Schöneck, in Pomerellia.
 Schönsee, in Prussia.
 Schwenza in Pomerellia.
 Seeburg, Sensburg, Soldau, in Prussia.
 Stargard in Pomerellia.
 Stralsburg in Culmen.
 Stum in Prussia.
 Sukau, monasterium in Pomerellia.
 Tannenbergh, Tapan, Taplauken, in Prussia.
 Taubell in Pomerellia.
 Tust, Tolkemitz, Torn.
 Waldau, Warzenburg, Wassenburg, Welau, Worenditz, vel Ornetta, omnes octo in Prussia.
 Zarnowitz, celebre monasterium in Pomerellia & Zanten, oppidulum in Prussia.
 Porro sunt in Livonia (inclusa Esthonia, quae ante secula iam ad Sueciam pertinet, inque regni illius titulus nominatur) loci sequentes annotandi, nempe
 Amboten, Acherade, Bauke in Semigallia.
 Borchelm, Duten, Derps in Esthonia Academia.
 Durben, Dörsburg, Dondangen.
 Goldingen, Grebin, omnes in Curlandia.
 Habsal in Esthonia, Heiligen et Hejenspot in Curlandia.
 Helmer, Kakenhausen, antea Archiepiscopi regis domus.
 Karkus, Kerkholm, Liba in Curlandia.
 Leal in Esthonia; Lemjel, Lode, Lortzen, Marienburg; Mittau; domicilium Ducis Curlandiae.
 Narve in Esthonia, Querpalen, Padis in Esthonia.
 Pernow vel Pernau, Pilson in Curlandia.
 Revel in Esthonia; Riga urbs capitalis in Livonia.
 Rostren; Schmilten, Seletburg in Semigallia.
 Talsburg, Treiden, Vellin in Esthonia.
 Weissenstein in Esthonia. Wenda vel Kiss quondam ord. Crucigerorum magistri in Livonia domicilium.
 Wefenberg in Esthonia, Windau in Curlandia, Wolmar, Zuma ibid.

APPENDIX.

Cum typis an. 1647. exteriora exemplaria huius regni Poloniae descriptionis iam omni ex parte sint distracta, eamque haud pauci desiderant, & hanc op. causam depono excedenda sit; nunc Reges ad haec usque tempus, qui in prima editione non omnes, neque in ordine enumerati fuerunt, in hoc appendice, vix cum aliis memoria dignis rebus, quarum interim notitiam acquisivimus, vel etiam nostris temporibus acciderunt, separatim adiecimus, eum in finem, ut si, qui primam editionem possideant, & hanc appendicem desiderant, illum ad eam aduerso, neque de auctore libelli querulari possint.

I. Ordo Principum & Regum in Polonia.

LECHUM, Polonae gentis auctorem, anno Christi 550 vixisse, perhibent, cuius posteris per seculum cum dimidio in Polonia regnasse dicuntur: quibus extinctis duodecim Palatini creati fuerunt, quorum quidem regimen haud diu duravit, quia Poloni an. 700. iterum vnice se Principi subdiderunt, Craco dicto, urbis Cracoviae auctori. Successit ei filius junior LECHUS, occiso in venatione fratre Craco, sine mascula prole & liberis defunctus. Ideo Poloni fratrem VEDAM in Principem elegerunt, quae nulli viro nubere, & in vultum se precipitasse dicitur. Haec mortua iterum 12. Palatini, sed an. 760. denuo Princeps RAKEMISLUS vel LESCUS electus fuit, sine liberis defunctus, quo facto, an. 814. alius Lescus mirabili fortuna ad Principatum pervenit, cui filius Lescus III. a. 810. huius autem filius POPIELUS natus maior a. 815. successit, huius filius fuit Popielus vltimus, qui a. 824. una cum vxore & duobus filiis LECHO & POPIELO, a muribus dicitur devoratus. Post eum Civis Cracovienis, nomine PIAST, in principem eligebatur, cuius de posteris, iam plura quam de precedentibus constant, ordine sequenti:

1. PIASTUS an. 961. defunctus.
2. ZIEMOVITUS filius eius an. 892. mortuus.
3. LESCUS IV. Ziemoviti filius an. 913.
4. ZIEMOMISLUS Lesci IV. filius a. 964.
5. MIECISLAUS vel MIESCO, primus in Polonia Christianus a. 999. mortuus.
6. BOLESLAUS I. dictus CHROBRI, vel acer, Miecislai filius, qui primus Poloniae Rex an. 1001. dictus fuit, defunctus 1025.
7. MIECISLAUS Boleslai filius an. 1034.
8. CASIMIRUS I. Miecislai filius, qui vna cum matre Rixa patria pulsus, & deinde ex Monacho iterum Rex Poloniae factus, defunctus an. 1058.

9. BOLESLAUS II. dictus audax, Regis praecedentis Casimiri filius, qui an. 1079. Episcopum STANISLAUM Cracoviae interiecit, quo facto & regno exire debuit, & frater eius.
10. VLADISLAUS, cognominatus Hermannus regnavit, qui aetate non Regem, sed Principem & regni heredem se esse dixit. Mortuus an. 1102. successit ei filius.
11. BOLESLAUS III. appellatus Crivauflus, vel distortus, qui quinquagesies praetium fuisse dicitur, mortuus a. 1139. Eius filius
12. VLADISLAUS II. a. 1146. e regno eiecit fuit, quem sequutus.
13. BOLESLAUS IV. vel crispus, mortuus an. 1174.
14. MIECISLAUS Senex, duorum praecedentium frater, a principatu amotus cuius locum occupavit frater natus minimus, supra dicti Boleslai III. filius nempe.
15. CASIMIRUS an. 1178. defunctus an. 1194. cui filius
16. LESCUS ALBUS successit, qui minor annis in tutela Miecislai senis patris, a principatu amotus erat, fuit. Hic Miecislai multorum iterum hoc tempore inimicitias sibi contraxit, quo non obstantia vice regnare cepit, tandem an. 1202. vivere desit. Sequitur eius filius
17. VLADISLAUS LASCONOGUS, qui tamen nunc dicto Lescus albo an. 1206. cessit, tertio etiam vice principatu obvenit, qui Lescus albus an. 1226. a Suentopelco Pomeraniae Duce trucidatus fuit, cui successit filius.
18. BOLESLAUS IV. dictus Podicus, qui a. 1279. sine prole mortuus, &
19. LESCUS NIGRUM, Ducis Casimiri Cracoviensis, Lencicidii & Siradiensis filium successorem nominavit, a. 1289. mortuus. Principatum deinde Masovia Dux Boleslaus, deinde Henricus Vratislaviensis Dux, & tandem Vladislaus Lodovicus, dicti Lesci nigri frater, ambobus usque dum Poloni an. 1295.
20. PRÆMISLUM, Ducis in maiori Polonia Præmislai filium, & Vladislai sputatoris, nepotem, in Regem elegerunt, coronaruntque, postquam per ducentos & quindecim annos regio titulo abstinent. Præmislus brevi interit, & post eum regium thronum ascendit
21. VLADISLAUS LOCYSUS, qui aetate triennio elapsa exauctoratus, & in eius locum
22. WENCESLAS, Bohemiae Rex, qui supra dicti Præmislai Regis filiam Rixam vel Elisabetham in matrimonium duxit, Rex fuit electus, quo an. 1305. defuncto, Vladislaus Lodovicus iterum Rex factus, relinquens an. 1313. filium
23. CASIMIRUM II. cognominatum magnum, qui an. 1360. sine prole decessit, cuius sororis Elisabethae filius
24. LUDOVICUS Hungariae Rex successit, defunctus an. 1382. Huius filia HEDVIG regnum adeptus, Jagellonem Magnum Lithuaniae Ducem, maritum elegit, qui Christianam religionem professus in baptismo.
25. VLADISLAUS appellatus, mortuus a. 1434. cuius filius natus maximus
26. VLADISLAUS, simul & Hungariae Rex fuit, quique in praelio cum Turcis a. 1444. perit. Successit ei frater.
27. CASIMIRUS III. mortuus a. 1492. cuius filius
28. JOHANNES ALBERTUS, a. 1506. vita lunctus, pro successore habuit fratrem
29. ALEXANDRUM, qui a. 1506. mortuus obit, quem frater eius & supra dicti Casimiri III. filius sequutus.
30. SIGISMUNDUS I. decedens a. 1548. hunc filius eius
31. SIGISMUNDUS II. vel Sigismundus Augustus, qui masculae Jagellonorum proles vltimus fuit, postquam ex vita a. 1572. migravit. Et quamvis nonnulli principes ex antiqua Piastorum gente in Suecia supersessent, vti Duces Lignicenses, Brigenenses, nec non Duces Tschensenses, iis tamen tunc temporis praeteritis Poloni extraneum in Regem elegerunt, nempe
32. HENRICUM, Ducem Andegaviensem, Regis Caroli IX. Galliae fratrem, quem anno 1574. regio diademate ornant, sed ille eodem anno clam e Polonia abiit, Rex Galliarum loco defuncti fratris Caroli factus, quo facto Poloni partem Caesarem MAXIMILIANUM II. partem
33. STEPHANUM BATHOREUM, Transilvaniae Principem in Regem elegerunt, qui Rex confirmatus dicti Sigismundi Augusti sororem Annam in matrimonium duxit, decedens orbis prole a. 1586. Deinde Polonorum nonnulli Archiducem Austriae Maximilianum, alii vero Regis Sueciae Joannis ex Sigismundi Augusti Poloniae Regis sorore nati maximam filium
34. SIGISMUNDUM Regem nominarunt, qui sub nomine tertii confirmatus & a. 1587 coronatus fuit. Difficilia gessit bella contra Suecos, Russos, nec non contra Turcas & Tartaros. Turcarum Imperator OSMAN, iuvans quidem, sed magno animo, insignem contra eum obtinuit victoriam, quo in praelio circiter viginti millia Polonorum ceciderunt, licet & quinquaginta millia Turcarum perisse perhibeant. Turcae postea Polonorum etiam castra invaserunt, iterumque aliquot milia trucidarunt, qua occasione Cancellarius & exercitus dux Zolhiemski interit. Tartari illo tempore die 25. & 26. Sept. irruptionem in Poloniam fecerunt, & praeter alias praedas circiter sexaginta rhedas vxoribus liberisque nobilium onustas abduxerunt. Numerus captivorum tunc temporis a Tartaris e Polonia abductorum credebatur 400,000. illis non computatis, qui gladio perempti vel fame & miseria confecti interierunt, vti in novo Meserano part. 3. lib. 37. fol. 37. legitur, quo in libro cap. 38. & hoc annotatur: A. 1621. Turcae propugnaculum Chocym ad Moldaviae fines situm occuparunt. Tartari vero illo tempore Poloniam ingentibus damnis affecerunt, multa millia pagorum incendio confagrantes, & vii ajunt, ultra ducenta millia hominum, maxime vxores & infantes, in captivitate abducentes, maritis vel occisis, vel venditis, qui & a. 1623. oppida Radimi, Smirna, Lovo, Jaroslaw flammis deleverunt. Rex Sigismundus III. circa finem Aprilis a. 1632. diem obiit supremum, cui ex primo matrimonio cum Anna Archiducis Austriae Caroli filia, successit filius.
35. VLADISLAUS IV. sub quo in comitibus Varaviae a. 1646. decretum contra Arrianos & Anabaptistas fuit factum, vi cuius eorum doctrina damnata & bona sileo adiecta fuere. In Theatro Europae fol. 1387. b. legitur Arrianos a confederatione exclusos pro non Christianis declaratos, & nobilem Schleiching qui Arrianus contra Catholicos librum scripsit, proscriptum, librum eius publicae carnificis combustum, ipsum vero vita honore & bonis abudicatum fuisse. Rex Vladislaus IV. cum prima coniuge Cecilia Renata Archiduce Austriae, quae mense Mayo 1644. vitam cum morte commutavit, filium suscepit, qui a. 1647. mense Augusto iterum decessit. Ex altera vero coniuge Anna Gonzaga, nata Duce Mantuana nullam habuit prolem. Mortem occubuit a. 1648. mense Maio Mercedi, Lithuaniae oppidulo decem milliaria a Vilna sito, quo facto frater eius a. patre, quem Sigismundus III. cum altera coniuge Constantia, Archiducis Austriae Caroli altera filia procreavit, nempe

36. JOANNES CASIMIRUS, qui fratri suo Carolo Ferdinando Episcopo Vratislaviensi, principatus Oppoliensem & Ratiboriensem in Silesia tradidit, quos principatus iure hypothecæ obtinuit. Disidentibus in Religione, securitatem iuramento confirmavit. Pax inter Disidentes in Religione & Catholicos Romanos pro iure perpetuo, quod vni legi Regni habeat, confirmata fuit. Casimirus an. 1609. natus fuit, coronatus mense Januario a. 1649. Cracoviz. Nuptus cum defuncti Regis vidua, Regina Anna Varavia celebravit eodem anno mense maio, quæ anno sequenti d. 21. Iulii filiam & deinde filium enixa est, ambo brevi postea defuncti. Victorem Rex Casimirus insignem contra Tartaros 1651. reportavit.

Sequuntur deinde quadam notitiæ memoria dignæ, nempe:

Matheus Raderus Soc. JESU an. 1614. Vicarium Sanctorum tribus filiis Nicolai Christophori Radzivi, Ducis in Olyka, Palatini Vilnensis, nempe Joanni Georgio, Adalberto Vladislao & Christophoro Nicolao dedicavit.

Anno 1580. d. 10. octobris, cum Cracoviz 1800. homines Augustanæ confessioni addicti in platea S. Iohannis convenissent, rem divinam facientes, & parochus in suggestu verba faceret, a Catholicis aggressi fuere, qui innocentium sanguinem fundentes, domum istam diruerunt ac spoliaverunt. Deinde in domus Evangelicorum irruerunt, quos, ut libros suos apportarent, coegerunt, & nonnullos sine misericordia trucidaverunt libros congestos comburentes, quibus factis *Te Deum laudamus* cecinerunt, videatur Joh. Bange in Chronica Thuringiæ p. 188. b. Edit. Muhlhusii anno 1599 in 4. Cum a. 1645. nuntii in comitiis desiderarent, ut civibus Cracoviensibus disidentibus libertas religionis & conscientie concederetur Episcopus respondit: libertatem conscientie tantum ad nobiles, non autem ad plebeios extendi posse, id quod malum in partem acceptum fuit, ut in Tomo V. Theatri Europ. f. 745. legitur.

Anno 1646. studiosi juvenes Lublini decem & novem domos Iudeorum diripuerunt, ostio traxerunt & circiter quinquaginta vulnerarunt, ad quod facinus puniendum Rex commissarios misit.

Anno 1647. cum Petricoviz Iohannis ambitus religionis castra instrueretur & Nobilis quidam disidens præfens; in genia cum aliis non procubisset, per decretum Tribunalis multis per annum & insuper pecuniaria ei irrogata fuit, quo facto disidentes in Polonia valde terrore animis constriati, ut legitur in Theatro Europ. fol. 1547. b. seq.

Ad descriptionem civitatis Smolenscii sequentia addenda:

Anno 1632. Magnus Dux Moscoviæ Michael Federowicz exercitum 100000. militum collegit, inter quos sex milia Germanorum, dux exercitus autem Hermannus Szabin vel Schein, natione Polonus, qui vero religionem Græcam professus domicilium in Moscovia sibi constituit. Hic cum exercitu & trecentis timentis, mense Maio, ad obsidendam hanc civitatem & recuperandam missus fuit, quam quæ facile occupare tantis instructis copiis potuisset, vixit crasso tantum muro sine fossa circumdatam. Cum vero Germanorum Præfetti conatu muros quadam & parte iam dirutus per tormenta fuisset, non solum irruptionem in civitatem facere prohibuit, sed etiam cum nihilominus Germani civitatem iam aggredierentur, tormenta contra eos dirigere, & recedere a conatu iussit. Interam Poloni auxilio civitati venerunt, omnesque vias, per quas Russi commentum pro exercitu sub asportare possent, occuparunt, quo facto tandem magnus Moscoviæ exercitus, postquam plus anno Smolensci in obsidione habuisset, ad discretionem, nisi fame petere voluisset, se dedere coactus fuit, perditis omnibus tormentis, & præter ea Magnus Ann. VI. capitulationis magnam pecuniæ summam solvere debuit. Exercitus dux Scheinus a. 1634. mense Iunio capite plexus; filius eius virgis ad necem cæsus, omnes autem contiguæ ex Moscoviæ provinciis proscripti fuerunt.

II.

II.

DESCRIPTIO VKRAINÆ

Variis ex provinciis Regni Poloniae consistentis, a confinibus Moscoviæ ad Transylvaniae vsque limites patentis, simul incolarum mores, rationem viuendi, bellandique, in se continentis, per Dominum de BEAUPLAN. Rothomagi apud Iacobum Cailloué, in curia palatii. M. DC. LX. Ex Gallico idiomate in Latinum nunc translata.

Serenissimo & Potentissimo Principi, JOANNI CASIMIRO, Dei gratia Regi Poloniae, Magno Duci Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, &c. Regi hæreditario Suecorum, Gothorum & Vandalorum.

Ingens terrarum distantia, qua me a Te, REX POTENTISSIME, separat, non impedit, quo minus Regiæ Tuae Maiestati qualescunque ingenii mei fructus offeram. Multo minus temporis spatium, per quod absui, submissionem, aut ingens studium, Tuae Regiæ Maiestati inferuendi, & opus quoddam utile, Tuae lectione haud indignum, offerendi, diminuere potuit. Ut re potius, quam verbis illud euincam, singulari cum humilitate & submissione summa, Tuae Maiestati Regiæ descriptionem magnæ illius plagæ, quæ Moscoviam & Transylvaniae interiacet, & Ukraina nomine indigitatur, a decessoribus Tuis inde a quinquaginta annis acquisita, cuiusque campi ita nunc fertiles sunt, ac deserti antea fuere, dicere audeo.

Novum enim quasi regnum est, quod non ita diu fortitudine & prudentia magni & incomparabilis Koniecpolscii, Castellani Cracoviensis, & Exercituum Tuorum ducis suppremi, cuius valor nullo non tempore, iudicio maturo iunctus, causa fuit, quod ex nullo praelio, nisi victoria comitatus, discesserit, incrementa haud vulgaria sumit.

Quod tanquam testis oculatus per decem & septem annos, adferere possum, quo scilicet tempore servitiis amborum ultimorum Regum defunctorum, Patris quippe & fratris Tuae Maiestatis Regiæ additus fui, leci per hoc temporis spatium fundamenta plus quinquaginta castrorum (Solobodes) quæ totidem instar coloniarum, paucis annis plus mille pagos constituerunt, augmentatione novarum habitationum. Hi coloni omni cura bono incumbentes publico, fines iam maximopere dilatarunt, & tantum operæ in colendis terris sterilibus infuserunt, ut earum fertilitas redditus ingentes regni civibus adferat.

Hæc regio noviter acquisita propugnaculum validissimum est contra potentiam Turcarum & violentiam Tartarorum, & repagulum firmissimum ad inhibendos cursus eorum tam frequentes, adeo, ut hi populi haud parum mirentur, hanc provinciam, quæ transitum vastatoribus illis præbebat, iam causam opprobrii aque ac interitus eorum divenire.

In mappa topographica huic libro adiecta uno intuitu, Potentissime REX, poteris percurrere latissimum hoc territorium Ukraina, cuius possessio, nescio utrum gloria plus, an vero utilitatis & emolumenti Tibi adferat; ex cuius intuitu de magno eius pretio iudicabis, & secundum Politicæ regulas de modo hanc provinciam magis magisque augendi cogitabis, quod si perficietur, Corona Tua Regia innumeris gemmis inde resplendet.

Multa adhuc haberem, quæ de hoc argumento dicerem, nisi viderem, quod magis conveniat tacere, quam ea manifestare, metuens ne Tuam Regiam Maiestatem salutaribus consiliis imbuendo simul & inimicos, Tuos instruerem, id quod tibi tam salutare, quam Tibi nocivum accidere posset.

Finem igitur huic sermoni imponam, Tuae Regiæ Maiestati in memoriam revocans, quod ille tam bello quam pace magnus atque invictus Koniecpolscius, bene perpendens operam atque laborem, imo tempus, quod infuseram conficiendæ huic mappæ, summa, qua erat, humanitate atque benignitate, defunctum Regem admonuit, immo persuasit, meum qualescunque studium compensare, cumque REX iam in animum induxisset, ut præmio amplissimo afficiar, res tamen locum non habuit, morte cum Rege etiam spem meam eripiente.

Tandem gloria Nominis Tui, Princeps Serenissime, iterum me erexit, haud nescius, Te non minus, atque illustres illos defunctos, amare ac colere litteratos homines,

tum miliaribus a Constantinopoli; unde, omnia igne et ferro vastantes cum ingenti præda & quibusdam mancipiis reuerſi ſunt, quæ ad propria ſeruicia, ſi iuniora ſint, aut, ut primoribus regionis dono dentur, ſeruant; ætatis enim prouectioris, niſi dices, ut ſe redimant, haud facile ſuſtentant. Numerus eorum, qui eiſmodi incurſiones tentant, nunquam ſex millia ad decem uſque, ſuperat, & mare mirum in modum in peſſimis nauiculis, eorum manibus factis, quarum formam & ſtructuram infra explicabo, tranſſerant.

Sufficiat tetigiſſe fortitudinem Coſacorum: non abs re iam erit, de moribus & exercitiis eorum aliquid commemorare. Inueniuntur in hac gente in omnibus opificiis ad vitam ciuilem neceſſariis bene periti, veluti fabri lignarii, cum pro domibus, tum pro nauiculis, carrucarum, fabri ferrarii, ſcriniarii, ſubaſtores coriarii, loriarii, ſutores, ſartores, doliarii, &c. In parando nitro, cuius abundantia eſt in his oris, & puluere pyrio, in primis ſolertes, ſexus ſequior ſilis ex lino & lana deducendis occupatur, unde telas & pannos ad uſum communem conficiunt. Conſti bene apti ſunt ad terram colendam, ad ſemen ſerendum, meriendum, panem & cibos coquendum, nec non ad cereuiſiam, hydromel, (*brcha*) vinum aduſtum &c.

Neminem etiam apud illos inuenies, cuiuscuſque ſit ætatis, ſexus, aut conditionis, qui nollet potando alium antecellere; & inter Chriſtianos, nemo melius illis, monito: *noli de craſtina die ſollicitus eſſe*, reſpondet.

De reliquo extra dubitationis aleam poſitum eſt, ad quaſcunque artes aptos eſſe, licet quidam magis experti aliis, nonnulli etiam notitiam, quam vulgus habere ſolet, ampliorem poſſideant: vno verbo, non carent ingenio, ſed de viliſſimis & neceſſariis rebus tantum, præſertim quæ ad vitam agreſtem ſpectent, ſunt ſolliciti.

Vbertas agri tantam frumentorum copiam ſuppeditat, ut, quid cum ea faciant, haud raro ignorent, fluuiis nauigabilibus, qui mare ingrediantur, deſtituti, excepto Boryſthene, qui tamen 50. miliaribus infra Kiouiam, tredecim cataactis, quarum vltima a prima, ſeptem magnis miliaribus, ſive diei itinere, diſtat, nauigationem impedit, ut in tabula geographica delineatum, & hoc iis obſtaculo eſt, quo minus frumenta Constantinopolim tranſmittant. Hinc prouenit eorum pigrities, adeo, ut non, niſi ſumma neceſſitate coacti, laborent, non habentes unde ea, quibus opus, ſibi comparent, & citius ea, quæ omnino neceſſe habent, a Turcis vicinis amicis, mutuo ſumunt, quam ut ipſi ea ſibi comparent, de reliquo contenti, ſi victus & potus non deſit.

Græcicæ religionis ſunt, eorum idiomate *Ruſſi* dicti, magna veneratione dies feſtos atque ieiunia obſeruant, in quæ 8 vel 9 mēſes anni inſumunt, quæque in abſtinentia a carnibus conſiſtunt. Huic conſuetudini adeo pertinaciter inhaerent, ut, in diſcrimine ciborum ſalutem eſſe poſitam, ſibi perſuadeant. Contra compensationis loco in facilitate compotandi non credo viliam gentem ipſi eſſe parem, ſi ſcilicet in otio ſint; bellum vero aut aliam rem magni momenti meditantem, multum ſunt ſobrii. Perſpicaces ſunt & ſubtiles, prudentes, liberales, haud ambientes diuitias, libertatis amantes, quam vine præferunt; quod in cauſa eſt, ut ad turbas & nouas res quam maxime ſint proueni, qui facile, cum adominis paullo durius ſe videant tractatos, rebellionem faciunt, vixque ſeptem vel octo anni elabuntur, in quibus turbas non excitent. Cæterum gens fraudulenta, & perfida, cui non temere te conſidas. Corporis habitu robuſta, frigus & calorem, ſinem & ſitim facile perferens, in bello indefeſſa, audax, valida, immo temeraria, vitam ſucci pendens.

Genus pugnae, ubi in primis dexteritatem & fortitudinem manifeſtant, eſt illud, quando curriculis, *Tabord* dictis, teſti ſunt. *Tabord* enim vocatur curriculorum multitudo, quibus Coſaci, in campis iter facientes, ſe cingunt. In diſplodendis ſclapetis, armis eorum ordinariis, valde habiles, neque, ut in defendendis oppidis, ſic in præliis maritimis, ſpernendi, ſed equites non æque idonei. Vt pote recordor 200 equites Polonos, 2000 eorum, optimæ notæ militum, fugaffe. Quamuis non negandum, centum Coſacos, in ſuis *Tabord*, incluſos, non multum timere 1000 Polonos, neque vel totidem Tartaros; inuicti ſcilicet futuri, ſi equites tantum valerent, quam pedestreſ. Pulchra corporis forma et procera ſunt, incolumes et laceratoſi, veſtiri amant, quod apparet, quando vicinos ſuos depredati ſunt, alias mediocribus veſtimentis induti. Naturaliter ſemper bona ſanitate gaudent, exper-

tes morbi epidemici, in Polonia frequentis, a Medicis *Plicæ* nomine nuncupati, quia capilli illorum, qui eo laborant, plicantur, et horribilem in modum contunduntur. Coſaci hunc morbum appellant *Gofches*. Pauci admodum ex ægritudine corporis, niſi in extrema ſenectute, & vita decedunt: ut plurimum in bello occumbunt.

Nobiles, quorum exiguus ſane numerus, ad Polonorum exemplum componuntur, et aliam, quam Catholico Romanam, religionem proſeque, pudori habere videntur, quam de die in diem amplectuntur, licet primores, et qui Principum nomine inſignuntur, ex Græca prodierint.

Ruſſici ſunt valde miſeri, tribus per hebdomadam diebus ad laborandum pro domino obſtricti, cui præter ea, ſecundum agrorum proportionem, certum numerum modiorum frumenti, gallinarum, anſerum, caponum, etc. ſtatuto tempore, ſcilicet Paſchatis, Pentecoſtes, et Natiuitatis Chriſti, comportare debent. Inſuper ad ligna vehenda, et quæ ſunt reliqua ſeruicia, tenentur. Taceo pecunias, quas exſoluere obligati, decimas veruecum, porcorum, mellis, omnium fructuum, et tertio quibus anno tertium bouem: ſufficit, coactos eſſe, omnia exhibere, et facere; quæ ab ipſis domini exigunt, unde non mirum, ſi nihil plane colligere queant. Sed parua iſthæc, ſi conſideres, dominos non ſolum in bona eorum, ſed etiam in vitam, poteſtatem abſolutam habere: tanta eſt libertas Nobilium Polonorum, quiſi Paradifum, illi utique purgatorium inhabitare videntur. Qua re ſit, ut infelices eiſmodi homines, ſeruicio dominorum inhumanorum adſtricti, peiorem quam ad triremes damnati, ſortem ſubeant.

Dura hæc ſeruitus in cauſa eſt, quod non pauci fugam capiant, fortiores in Zaporow, qui eſt ſecefſus Coſacorum in Boryſthene, ubi, tempore quodam peracto, et itinere maritimo facto, pro Coſacis Zaporouienſibus reputantur. Eiſmodi deſeſſionibus horum legiones non parum augentur: ut turbæ hac tempeſtate excitatæ ſatis ſuperque docent. Poſt cladem nimirum Polonorum Coſaci pene 200000 rebelles, in campo apparentes, regionem, 120 miliaribus Polonicis longiorem, et 60. mill. largiorem, in poteſtatem redegerunt. Obliuſi ſunt adnotare, quod hæc gens, tempore pacis, ut plurimum in venatione et piſcatura occupata ſit.

Ut ſermonis, quem reliqui, ſilum reſumam, ſciendam eſt, multos perſuaſum ſibi habere, tempore, quo antiqua Kiouia magnificentiâ ſua reſplendebat, alueum maris ad Constantinopolim non fuiſſe apertum. Vero ſimile, vel potius, certum eſt, planities, quæ ab altera parte Boryſthenis ad Moſcouiam uſque ſe extendunt, aliquando ſubmerſas fuiſſe, cuius rei fidem faciunt anchoræ, aliaque ſigna, a paucis abhinc annis circum *Loſſizam*, in ripa fluminis *Sula*, reperta. Super hæc oppida in hac planitie noua, ante aliquot ſæcula modo condita eſſe videntur. Studio nouitatis ductus, diſquiſitiones in hiſtoria Ruſſiæ inſtitui, ſperans, de antiquitatibus huius oræ me certiorem futurum, ſed fruſtraneo auſu. Ex quibusdam eorum doctis, quos conſului, ſolum didici, ſe, regione eorum continuis triſtibusque bellis deuasta, atque bibliothecis ſtatim a principio flamma conſumptis, tanquam veterem traditionem memoria adhuc tenere, dictos campos olim ante 2000 annos ſubmerſos fuiſſe; addunt, quod antiqua Kiouia funditus duobus templis, de quibus ſupra diſſeruiſimus, exceptis, deleta fuerit. Allegant inſuper rationem alicuius momenti, probaturi, mare ad Moſcouiam uſque patuiſſe, quia nempe riuera caſtellorum, aliorumque oppidorum in hiſce oris, tantum in locis eminentioribus, et montanis, nulla plane vero in planitie, reperiuntur; quæ inundata fuiſſe creditur. Adde, quod ſub nonnullis ædificiorum ruderibus caueæ, moneta quadam cuprea repleta inuenta fuerint, cuius ecce effigiem, in Tab. I. fig. I.

Omnis terra, quæ a Boryſthene ad Moſcouiam patet, immo ulterius, eſt valde plana et arenſa, ut clare ex tabula Vukainæ geographica apparet, exceptis fluminibus *Sula*, verſus ſeptentrionem, *Worſho* et *Pſizol*, quorum motus pene non animaduertitur, aquis ſtagnantibus haud diſſimiles. Si conſeras rationes modo allatas cum motu violento et rapido aluei. Maris nigri, Constantinopolim præterfluentis, atque in mare album ſe præcipitantis, non difficile tibi perſuadebis, hæc loca antea inundata fuiſſe. Continuemus nunc deſcriptionem Boryſthenis. Milliarum ſupra Kiouiam ex oppoſita parte, *Deſna* fluuius Boryſtheni iungitur, qui prope Moſcouiam urbem oritur, et ultra centum miliaria longus eſt.

Dimidio sub Kiouia milliari pagus inuenitur, cui nomen *Pieczary*, Cœnobio insignis, ubi Patriarcha siue Metropoli habita solet. Sub monte, cœnobio isti vicino, antra sunt plurima, cuniculis non dissimilia, multis corporibus repleta, ibi a 1500. abhinc annis seruata, quæ ad similitudinem Mumiarum Aegyptiarum proxime accedunt. Traditio est, Christianorum eremitas hæc loca subterranea fabricasse et incoluisse, ut Deo seruirent secreto, & pacifice in his cauernis, durante persecutione Paganorum, uiuerent. Monstratur ibi Sanctus quidam *Joannes*, ad cingulum vsque integer, a quo in terra reconditus est. Monachi illius loci referebant mihi, Sanctum istum Johannem, postquam horam mortis appropinquare sentisset, sibi ipsi fossam preparasse, non quidem, instar aliarum, longam, sed profundam, inquam, ultimo iam momento instante, ad medium vsque corpus se demiserit, quod scilicet, diuina prouidentia ita volente, altius nequibat descendere, licet fossa satis profunda fuerit. Ostenditur ibi quoque, *Sta Helena*, quam in magna ueneratione habent, item, catena ferrea, qua diabolus *St. Antonium* uerberasse dicunt, et cui uirtutem, daemones e corporibus, quæ illa cinguntur, expellendi, tribuunt. Tria capita hominum in patinis conspiciuntur, quæ omni die oleum ad multos variosque morbos salubre destillant.

In hisce cryptis reposita etiam sunt corpora plurium hominum, notatu dignorum, uti duodecim fabrorum lignariorum, qui templum extruxerunt; conseruant ea maxima cum cura, ut cupidis uidendi res nouas, ea monstrent, uti mihi, Kiouiam in hiberna misso, plus una vice accidit. Mihi quidem uidetur, non adeo magnam diuersitatem esse inter hæc corpora & Mumias Aegyptiorum, nisi quod illorum caro non ita dura sit et nigra, quam harum; et, ut mea fert opinio, causa, quod illa corpora tam diu incorrupta maneant, naturæ harum cryptarum tribuenda est, quæ fabulum, ut ita dicam, calculosum continent, hieme calidæ et siccæ, æstate uero frigidæ et siccæ, sine ulla humiditate. Monasterium monachis abundat; Patriarcha totius Russiæ hic loci habitationem habet, ut supra notauimus, nemini, nisi Patriarchæ Constantinopolitano subiectus. Aliud monasterium in uicinia centum circiter Moniales continet, quæ acu laborantes strophia egregia aliæque varia conficiunt, iisque, qui eas inuifunt, vendunt. Libertate quocunque tempore exeundi gaudent, deambulationes Kiouiam, eb earum monasterio dimidio milliari distantem, instituere solent; nigro habitu uestitæ, non nisi binæ, ritu Monachorum Catholicorum, exeuntes. Pulcherrimæ faciei uirgines quasdam inter illas me uidisse recordor, nulli in Polonia uenustate secundas.

Kiouiam inter et Pieczary in monte, qui flumen prospicit, Cœnobium Monachorum Russorum a S. Nicolao appellatum, reperitur, aspectu uere pulcrum.

Monachi non nisi pisces comedunt, cæterum ipsis quandocunque alios inuifere et recreationibus frui licitum est. Infra Pieczary oppidam tanquam in fundo iacet, cui nomen *Tripoly*. Inferius adhuc *Stayky* in dorso montis, ciuitas uetusta, ibi traiectus fluiui. Deinceps *Richow*, pariter in monte quodam; locus spectabilis, et dignus, qui muniatur, quippe sine negotio traiectum fluminis præbens.

Inferius adhuc *Tretemirof*, claustrum ruforum (Cloître des Roux) in precipitiis, scopulis inaccessis stipatis, locus, in quo Cosaci, quæ habent maxime pretiosa, recondunt. Milliari abhinc ex altera parte, inuenies *Pereaslauiam*, ciuitatem, non adeo uetustam, scilicet in humili loco sitam, sed etiam natura fortem, quæ, arce constructa, armamentarii loco contra Moscos et Cosacos esse posset: continet circiter 6000 focos. Cosaci cohortem ibi habent.

Versus Russiam *Kaniow*, oppidum et arx antiquissima, ubi nullo non tempore Cosacorum cohors in præsidio est; flumen quoque ibi in pontone transfretatur.

Ex altera parte, *Bobnowka* et *Domontow*, loca nullius momenti. Inferius et Russiam versus *Cirkassy*, urbs eximie uetustatis, egregie posita et ad muniendum commoda. In splendore suo illam vidi, tanquam centrum aliquod, quo Cosaci refugiant, ipso eorum duce ibi sedente. Sed a. 1637. d. 18. Dec. duobus diebus post prælium, quo Cosacos vincebamus, insequentibus, eam combussimus. Tempore quo cum illis bello contendebamus, cohortem in præsidio habebant. Flumen hic traicitur pontonibus.

Ima occupant *Borowica*, *Buzin*, *Woronowka*, et ex opposito, *Czehrin* ab *Ambrons* circiter quartam milliari partem distans, item, *Krislowia*, quam flumen *Tafz-*
min

min, milliari a Borysthene, alluit. Ad Russiam *Krzemierczow* situm, ad habitationem in primis commodum. In parietinis dirutis a. 1635. arcem depingebant. Ultimam hoc est oppidum, ultra nil nisi terras desertas inuenies.

Milliari inferius ostia *Pfzol*, amnis piscibus abundantis reperiuntur; Russiam uersus riuulus, quem *Omielnik* appellant, Borysthene recipitur, cancris repletus est. In eadem regione amnis fluit, æque cancris abundans, *Drugi Omielnik* uocatus, ex cuius opposito *Worsklo*, flumen satis grande et piscosus, quod Borysthene petit, uti in ipsa eadem regione aliud, *Orël* dictum, piscium multitudine priora multum superans. In ostiis huius fluminis plus 2000 piscium vno retium iactu captorum memini, quorum minimus pedem longus erat.

Ex aduersa parte Russiæ plurimi lacus extant tanta piscium copia exuberantes, ut ex mortuis putrefactio; quam aqua redolet, proueniat. Appellunt hæc loca *Zamokam*, ambiuntur cerasis pygmæis, non ultra duo et dimidium pedem excrecentibus, quæ arbusculæ cerasa admodum dulcia ferunt, magnitudinis pruni, non nisi ineunte Augusto mense maturescunt. Tota ibi uidere est nemora eiusmodi cerasis spissa, non raro dimidio milliari longiora, sed nunquam 2. uel 3000 passibus latiora; uerum enim uero nihil magis uisum delectat, quam silulæ istæ cerasorum, quæ in campis ut plurimum, apprime uero in conuallibus, inueniuntur. Non paucae quoque amygdali pygmæ in ea regione conspiciuntur, siluestres tantum, quippe quarum fructus amarus; præter ea earum numerus non tantus est, ut nemus (ueluti istarum cerasorum, quarum fructus æque dulcis est ac earum, quibus cultura accessit) formare queant. Neque tamen illud intactum relinquere possum, me, curiositate ductum, Barii, ubi sedes mea in hac regione fuerat, eiusmodi cerasos et amygdalos plantasse, et animaduersisse, fructus exinde grandiores et gustus suauioris prouenire, simul etiam arborem, magis magisque excrecentem, naturalem paruitatem transgredi. Supra hæc loca amnis, quem *Dimokant* dicunt, cancris scatet, nouem pollicibus longioribus. Leguntur ibi quoque nuges aquaticæ, muricibus haud absimiles, opimum costæ condimentum præbent. Infra descendentibus *Romanow* se offert, cespes magnus, ubi Cosaci sæpenumero consilium inituri, conueniunt, et exercitum coagmentant; locus opportunus ualde, ubi ciuitas extruatur.

Paulo inferius insula, dimidium milliare, et 150 passus ambiens, etiam *Romanow* nomine uenit, tempore ueris ut plurimum inundatur: appellant eo piscatores multi, Kiouia, aliisque locis uenientes. In extremis huius insulæ fluiuius quam latissimus est, neque per paruas insulas cursus eius impeditur. Hoc de re Tartari audent, absque timore insidiarum, illum transnavigare. Versus Russiam locus quidam est, qui uulgo *Tarenki Rog* audit, ualde pulcher, et ad habitandum in primis congruus. Castellum ibi egregie conueniret, quod totum fluiuium refrenare posset, qui ibi maximæ est amplitudinis, neque tamen ultra 200 passus late patet. Recordor me bombardam explosisse ex vno littore in aliud. Littus aduersum paullo eminentius, uocatur *Soka gora*. Commoditati huius loci accedit, quod undique circumdatus sit canalibus, piscibus repletis, qui in numero insularum habentur.

Insula *Monasterii* in rupe et alta, præcipitiis 25 et 30 pedum circumsepta, excepta parte media, ubi humilior, et hæc est causa, quod nunquam inundetur.

Monasterii, a quo insula denominationem accepit, nulla amplius uestigia apparent. Si per terram firmam non esset dominata, egregiam habitationem præberet: habet circa 1000 passus in longitudine, et 100 in latitudine: serpentibus et colubris repleta est.

Konsky Ostro, alia insula, prope tres partes quartas milliarii longa, et dimidium milliare lata, repleta arboribus, et paludibus, tempore uerno inundationibus obnoxia; multitudo piscatorum in hac insula reperitur, qui, deficiente sale, pisces conseruant in cineribus, et magnam eorum copiam exsiccant. Piscantur in flumine *Samar*, quod ex aduersa parte Borysthene ingreditur. Istud flumen cum terris quas alluit, magni est momenti, tum propter abundantiam piscium, quam propter ceræ, mellis, ferarum et lignorum ad ædificandum copiam, quibus in primis quouis alio ditius est, et quæ Kudaco, de quo mox loquemur, extruendo inseruierunt. Flumen hoc cursum lentum habet et sinuosum. Cosaci audit flumen sanctum, forsitan propter felicem

abundantiam, qua gaudet. Pices capi in illo vidi haleces et acipenseris, tempore verno: alio non inveniuntur.

Infra extrema huius, est insula alia parvula, *Kniaw Ostro*, ex sola rupe, 5 et 600 passis longa et lata, inundationi haud obnoxia, æque ac *Kosack Ostro* inferius, similiter tota ex rupe, sine nemoribus, plena vero serpentum.

Intra teli iactum inferius *Kuak*, ibi primum inuenitur *Porohy*, id est, series rupium, quæ ex transverso fluminis se extendit, et navigationem impedit. Castellum ibi mense Iulii 1635. extruere cæpi, mente vero insequente, post meum discessum, *Soltmanus* quidam, Dux Cosacorum rebellium, e mari revertens, et castellum sibi obstaculum reversuro imponere perspicuens, illud inuadit, et prædarios milites prope 200 sub imperio Marioni, Tribuni, cædit, cumque Cosacis Zaporouiam reuertitur, castro expoliato et occupato.

Non tamen diu in sua potestate retinebant, quippe captiui reddebantur ab aliis Cosacis fidelibus; duce *Konieczpolicio* Magno, Castellano Cracouiensi. Iste dux rebellium tandem cum suis captus, Varlauam ductus et quadratum dissecatus fuit. Poloni postea illud castellum negligentes, Cosacis arrogantiam inspirabant, et occasionem seditioni dabant, quæ a. 1637 facta est. In qua eorum facite 18000, *Tchoruis*, vel curculis munita, in loco, qui vocatur *Kuak*, inueniebamus, d. 16. Decemb. versus meridiem. Licet, nostratum haud amplius 4000 essent, eos tamen aggrediebamur et profligabamus. Pugna ad mediam noctem durabat, eorumque 6000 cadebant, quinque tormenta accipiebamus. Reliqui, qui nobis campum prælii cedebant, suuentibus tenebris, fugam capiebant. Amittebamus in ea pugna circiter 100 nostratum; vulneratorum erant mille, in quorum numero multi tribuni. De *Muruel*, Nobilis Galus, Locumtenens Colonelli, cum vexillifero vitam amittebat. *Jusky* Capitaneus, et Locumtenens Domini *la Crotade* pariter vita præcabantur, plures peregrini ibi lethum inueniebant. Inde ab hac cæde, bellum Cosacicum durabat vsque ad Octobrem anni futuri, et pax, eo finito, facta est. Foris ille et magnanimus *Konieczpolcius* ipsemet cum 4000 hominibus Kudakum veniebat, ubi, tam diu mansit, dum propugnaculum munitum fuerit, scilicet per mensem, aut circiter.

Interea hic Dux abibat, secum ducens 2000 homines, mihiq; iniungens, ut recognoscerem hostes cum quibusdam copiis et tormentis bellicis, vsque ad ultimam limitem cataractarum, seu *Porohi*. Reuersus iussit, ut aduerso flumine in litribus eorum irem cum Illustrissimo *Ostrorogio*, supremo Camerario, qua occasione mihi videre licebat tredecim cataractas, easque in tabula geographica hic adiecta depingere. In hisce tractibus centum, immo mille homines securitatis gratia haud sunt nimii, exercitus ipsi bono ordine progredi debent, quoniam agri hi Tartaris habitationes præbent, qui, non habentes locum fixum, hic illic in huius regionis pluitibus vallis circueunt, non ultra quinque & sex, nonnunquam & decem miliaria, simul iter facientes.

Alio loco de eorum moribus exponam, & qua ratione bellum gerant. Solum hic annotabo, cunctas tredecim cataractas me vidisse, & ascendendo flumen omnes eas vnicuique in litre transfretasse, quod primum non effici posse, videbatur, quum cataractæ nonnullæ, quas transuimus, septem imo octo pedes altæ sint: iudices hunc qua ratione litrem remigare opus habuerimus. Apud illos Cosacos, nemo in eorum numerum recipi potest, quin omnes cataractas, *Porohi*, transierit; qua de ratione facile ego quidem Cosacis esse possum, quod vnica forsitan gloria est, quam hoc itinere consecutus sum.

Ut definiam proprie quid significet *Porohy*, sciendum est, vocabulum esse Russicum, quod denotat caudem. Series scilicet eiusmodi cautum in flumine ex transverso cedit, quarum aliquæ sub aqua, aliæ in superficie, aliæ quoque extra aquam ad octo vel decem pedes surgunt, instar domus magnæ, vna alteri proximæ, ita, ut ea, tanquam agger stratus, fluminis cursum impediunt, quod postea in quibusdam locis ad altitudinem quinque aut sex pedum, in aliis iterum septem ped. &c. utcumque plus aut minus intumescit, ex alto decedit. Veris tempore, quando nix ad solem liquefcit, omnes *Porohy* sub aqua sunt, excepta septima, quæ *Nienafites* vocatur, & sola fere, illa tempestate, navigationem impedit. Aestate & autumno, quando aquæ sunt depressiores, aquæ lapsus quandoque 10 imo 15 pedes attingunt. Inter tredecim hæc cataractas non nisi inter decimam apud *Budilow*, & vndecimam apud *Tawolzan*, Tartari nando flumen transire queunt, propter facilem accessum, quem ripæ præbent, inde a prima

prima *Porohy* vsque ad ultimam. Duas tantummodo insulas reperi, quæ non submergebantur. Prima est in medio cataractæ quartæ, quæ *Stralca* appellatur, ex scopulis composita, vndique præcipitiis circumdata, circiter 500. passus longa, et 70 siue 80 lata. Ignoro an habeat aquas in medio, non enim homines, sed aues solum eo appellant, cæterum ambitus huius insulæ vineis filuestribus obumbratus esse solet. Secunda est multo maior, circiter 2000 passus longa, & 150 lata; tota quoque constat ex rupe, non tamen, ut prior, præcipitiis cincta; locus natura satis munitus, habitationi accommodatus. Affatim ibi crescit *Tuuala*, quod est lignum rubrum, durum instar buxi, virtute, in equis lorium concitandi, prædita. Hæc insula vocatur *Tawolzan*, quod est nomen vndecimæ cataractæ, ut iam diximus. *Porohy* decimus tertius vocatur *Wolny*, locum imprimis commodum præbens, ubi a diceretur vel ciuitas velarx. Intra teli iactum superius insula parvula quædam, ex rupe, quam Cosaci appellant *Kaczawanice*, quod significat milium coquere, quasi gaudium expessuri, quod capiunt ex transitu felici istarum *Porohy*, quo peracto dapes in hac insula parant, in quibus milium apponunt.

Infra *Kaczawanice* vsque ad *Kuczkosow* pulchra loca ad habitationem sunt. *Kuczkosow* est amnis, qui e regione Tartariæ Borysthenem ingreditur, & nomen dat corpori terræ, eodem Borysthene clauso, & duobus præcipitiis circumdato, ut in mappa videre est. Ad illud accessus alius haud patet, quam ex parte camporum, per spatium 2000 fere passuum, in loco satis depresso. Si muris cingeretur, munita & pulchra vrbs futura esset. Nec impedit quod ager non adeo planus, quandam peripheriam formet, & properea littora Tartariæ ei dominantur, ut hic illis. Hæc loca sunt admodum eminentia: fluuius minime impeditus, versus meridiem in primis angustus. Puncta quæ in tabula inuenies, loca præ ceteris angusta denotant. Vidi Polonos sagittas eiaculari, ex vna ripa in alteram, & sagittæ plus centum passibus ab aduersa ripa ceciderunt. Ibi commodissimus & maximus, quem Tartari habeant, est transitus, quoniam hic loci canalis non ultra 150. passus largus esse potest, ripæ accessu faciles, & campus patefactus, ab insidiis immunis. Transitus isto *Kuczkosow* quoque appellatur. Dimidio milliari infra, caput *Chortika* incipit. Sed quia ultra non progressus fui, tantum ea dicam, quæ ex relatu aliorum habeo. Aiunt, hanc insulam consideratione omnino dignam esse, quia eleuata & præcipitiis fere vndique cincta, propterea haud facilis accessu. Duo miliaria in longitudinem, & dimidium in latitudinem se effundit, præsertim versus partem superiorem, ex parte enim occidentali decrefcit paulisper. Neque inundationibus obnoxia est: multis quercubus referta. Optimam habitationem præberet, ubi aduersus Tartaros excubiæ fierent: infra hanc insulam flumen latius patet.

Inferius adhuc *Wielky Ostro*, insula, duo miliaria longa, & tota plana, non magni momenti, verno enim tempore inundatur, præter mediam partem, in qua locus, fere 1500 aut 2000 passuum in diametro siccus remanet. Intransversa insulæ parte, qua Tartariam prospicit, fluminis, cui nomen *Konkawoda*, scaturigo est: Borystheni iungitur, torrens eius admodum rapidus, canalem peculiarem format & duobus miliaribus infra insulam *Tauan* extenditur, secundum oras Tartaricas. Modo fluuium relinquit, modo illum denuo ingreditur, magnis puluinis arenariis, alueum inter & Borysthenem, relictis, cuius diameter tertiam miliaris partem circiter efficit. *Tomahouka* insula, cuius diameter tertiam miliaris partem circiter efficit, fere rotunda, & instar globi dimidii eleuata, arboribus repleta.

In fastigio conspicitur Borysthenes omni ex parte a *Chortika* vsque ad *Tauan*. Insula apprimè elegans, sed non potui resciscere aliquid de littoribus eius. Propior est Russiæ, quam Tartariæ. Chmielnicki elegerat hunc locum pro receptaculo, quando ipsi obsidionis periculum imminabat: & Cosaci, quos ducebat, hic congregari erant, quando aciem parabant mense Maio 1648, & prope Korsunium d. 26. Mai prælio victoriam referebant.

Paulo infra flumen *Czertomelk*, in medio fere Borysthenis insula satis grandis extat, in qua ruinæ inueniuntur. Circumdata est longe lateque plus 10000 aliis insulis, hic & illis dispersis, quarum situs irregularis & confusus, quædam earum siccæ, aliæ paludosæ. Præterea arundinibus repletæ, ad hæc altitudinem, quæ obstaculo sunt, quominus canales, quibus separantur, conspici queant.

In horum locorum ambagibus Cosaci per fugium inueniunt, quod *Shardnica*, *Woyshowa*

Woykowa, id est, thesaurum exercitus eorum idiomate, appellant. Cunctæ hæc insulæ verno tempore inundantur, illo excepto solum loco, ubi ruina. Flumen ab vno littore ad aliud, milliare latum. In his partibus nec Turcarum vires quid efficere possunt. Magnus numerus triremium istius populi hic perit, quæ Cosacos, e mari nigro reuertes, persequerentur, in hisce labyrinthis implicatae, neque, qua reuertendum, viam inuenientes, quo facto Cosaci Turcas glandibus plumbeis inter arundines prosternebant. Ab hoc tempore triemes ultra quatuor & quinque miliaria non progrediuntur. Ferunt, in sic dicta Skarbica Woykowa tormentorum bellicorum copiam inueniri, quæ Cosaci in his paludibus absconderunt, insciis Polonis, qui huc non penetrant. Præter ea ipsorum Cosacorum tantum pauci sciunt, qui taciturniores, quam ut ea Polonis reuelent. Tormenta, quæ Turcis eripiunt, omnia sub aqua abscondunt: argentum quoque eorum ibi reconditum est, neque depromunt, nisi exigente necessitate. Quilibet Colacus suas proprias latebras habet. Direptionibus enim apud Turcas factis, distribuunt prædæ, & reuersi in hæc loca, quibus suas res sub aqua (modo in ea perire nequeant) recondunt.

Hic locorum *Cholna*, siue lintres, ad transfretandum mare parant, longos sexaginta fere pedes, latos decem, siue duodecim, altos octo, cum binis gubernaculis, ut infra videre potes. *Kuir* insula longa quinque aut sex miliaria, plana, ex parte arundinibus referta, ex parte salicibus, canalē ex parte Russiæ currente, insula dilatatur ex parte Tartariæ. Latus occidentale nunquam submergitur.

Wielka Woda, scilicet magna aqua, mediam secat Skoroukam, ubi insulas paucas fluius format, in cuius medio vagus locus relictus est, siue insulis.

Noskowiaka est insula longa, plus duobus miliaribus arboribus carens, veris tempore submersa. Tartari transuersam insulam transgrediuntur, vñ & *Kuir*.

Kojmaka, dimidium milliaretantum continet. Hanc insulam inter et Russiam canalis fluit, *Kojmaka* dictus, per quem Cosaci subrepunt, mare transuecturi, timentes quippe, ne ab excubiis, quas Turcæ nullo non tempore in ruinis vetustæ arcis *Astankorodick*, apud fretum *Tawan* agunt, detegantur.

Tawan fretum est, transitusque Tartarorum, quia flumen non nisi 500 passus latum est. Pars Russiam spectans, eleuata est, precipitiis constipata; altera depressa, quæ insula *Tawan* inundationibus haud obnoxia, admodum accommodata construendo propugnaculo ad Cosacos compescendos, quo minus altum petant. Fluius hic non nisi vnum canalem format per duo miliaria inferius, postea incipit iterum aperiri, ex insulas atque canales denuo formare.

Insula *Tawan* longa duo miliaria cum dimidio, circiter tria lata. Canalis, qui insulam inter & Tartariam, est *Końskawoda*, de quo loquuti sumus: fluius, nisi accreuerit, vadofus est. Pæne dimidia pars insule inundatur, qua occidentem prospicit.

Insula *Kosaky*, fere dimidium milliare longa submergitur.

Insula *Burhanka* circa dimidium milliare continet, submersa, transitui Tartarorum seruit. In hoc loco tres canales sunt transeundi, scilicet *Końskawoda*, et duplici vice *Borysthenes*, quorum nullus vadofus.

A *Kuczakow* ad *Oczakouiam* quinque transitus inueniuntur, quibus Tartari vtuntur, primus *Kuczakow*, secundus *Noskowiaka*, qui valde incommodus, tres partes quartas miliarii longus arundinibus et insulis plenus, quas transire non parua molestia est.

Super hæc Cosaci Tartaros pauent, qui non longe abesse et insidias illis strere consueuerunt; tertius et optimus est *Tawan*, in primis commodus, quia non nisi diei iter a *Crimea* distat, tum etiam quia duos tantum canales habens transitu facilius est, primum, *Końskawoda*, plerumque vadofus hic locorum, postea *Borysthenem*, qui natando, quum non adeo late pateat, transiri debet, prope quinque aut 600 passus comprehendens; Quartus est *Burhanka*, non eiusdem facilitatis quam præcedens. Tres enim canales ibi transfretantur valde lati, scilicet *Końskawoda* et *Borysthenes* bina vice, cuncti haud vadofi. Quintus et postremus *Oczakouia* ad ostia *Borysthenis*, latus milliare Gallicum. Tartari sequenti modo transeunt. Nauiculas complanatas periculis transuersæ positis operiunt, quibus equos

equos, vnum post alterum æquali numero applicant ex utroque latere, æquilibrii seruandi causa. Quo facto nauiculam sarcinis adimpletam aquæ committunt, quam equi applicati sequuntur, et sic pedetentim ostia transfretant. Equis sane anima subinde intercluditur, quoniam autem perticæ, quæ eos sustinent arte adstrictæ sunt, et linte lento cursu progrediente, facili negotio transeunt, ludo nimirum et tranquillo tempore. Turcæ, meo tempore, dicto modo equitatum, qui 40000 equis constabat, transfretabant, magno eorum Imperatore urbem *Ozow* siue *Azakh*, ad *Tanaim* sitam, obsidente et expugnante; Cosaci enim anno præcedente scilicet 1642. Turcis eam eripuerant.

Tribus miliaribus super *Oczakouiam* Bogi fluminis est ostium; ibi insula triangularis formæ, circiter dimidium milliare longa, iuxta *Semenwiruk* ex transuerso.

Supra *Semenwiruk* ad Bogum *Wharadnakirza*, fons in præcipitibus, locus ibi sane puer et habitationi idoneus, tum propter lignum, quod ibi extat, tum propter molas, quæ ibi extrui sine negotio possunt.

Andre Ojro est insula, quæ milliare secundum longitudinem, et quartam miliarii partem secundum latitudinem complectitur, lignis abundans.

Puczani Brod vadofus; flumen non ultra tres pedes profundum, et angustum, ripæ accessu facilissimæ, adeo, ut grauiora tormenta bellica illud transire queant. Supra et infra hunc locum flumen vadofum ut plurimum, ut ex tabula apparet.

Krzeminczow, insula circiter 1500 passus longa, 1000 lata, 20 imo 25. pedes alta; ex parte septentrionali admodum præceps, ex meridionali depressa. Ligna ad edificandum tantum per dimidium milliare inueniuntur versus *Oczakouiam*. In parte septentrionali huius insulæ locus continens, siue terra firma, reperitur, valde conueniens arci aut propugnaculo extruendo, vallibus precipitiis circumseptus. *Ouza sawam*, siue *Konietpol Nowe*, ultima habitatio est, quam Poloni ex parte *Oczakouie* habeant. Fundati eam annis 1634, et 1635 iussi quadrum regium (*quatre royal*) ibi extruit armamentario egregio iste locus quoque contra Turcas conueniret.

Redeamus ad *Oczakouiam*. Vrbs est ad Turcam spectans, ostiis *Borysthenis* inticens, Turcis *Dziancrimenda* appellata. Receptaculum præbet triremibus, qui ostia *Borysthenis* custodiunt, impediunt, ne Cosaci mare nigrum petant. Non est portus, solum ad anchoræ lictum opportunus. Sub arce duæ vrbes sunt sitæ, vna decliuis, altera in precipitiis a *Libanoro* ad *Caurum*. Muri arcis 25. pedes alti sunt, vrbes vero multo humiliores. Vrbs facile 2000 incolas continet: In meridionali parte harum urbium aliud castellum, sublimi ac plano aggere cinctum, et aliquibus tormentis munitum, ad eiectandum in alteram ripam *Borysthenis* (cuius ab ostio distantia milliaria efficit) turres quoque præditum, in qua Turcæ excubias agunt, ad detegendum e longinquo Cosacos nauigantes, et ad signum triremibus dandum, id quod tamen Cosaci parui pendunt, quia ire et reuenire possunt, Turcis insciis, ea, qua postea exposui sum, ratione.

Circiter milliare ab *Oczakouia* portus egregius inuenitur, quem *Berezan* appellant, facile 2000 passus ab ostio abest, satis profundus pro triremibus, quæ ibi ad duo miliaria flumen ascendere possunt; flumen autem, quod portum constituit, vocant *Auczakruk*.

Iezioro, id est, lacus, *Teligol*, longus octo miliaria, septimam vel octauam miliarii partem latus. Agger, inter mare et lacum, natura factus, impedit, quo minus mare et lacus inuicem coalescant. Adeo piscibus abundat, ut aqua deficiente motu exinde fructorem contrahat.

Iezioro Kuialik non nisi 2000 passus a mari abest, ingentem copiam piscium continet, in quo priori assimilis est. Inde quinquaginta miliaribus, piscatum in his lacubus gregum proficiscuntur: in eo carpiones et lucii stupendæ magnitudinis inueniuntur.

Bilegrad, Tyra fluuius, milliare a mari, insidet, quem Turcæ *Kierman* appellant, ciuitas sub imperio Turcarum.

Killa quoque ciuitas Turcica, ex muris constructa, vna cum aggere extimo (*Contrescarpe*)

trelcarpe). Arx iuxta Danubium vrbi insidet, milliaria ab eius ostio. Ex opposito, in altera ripa, antiqua Kilia fuit, cuius adhuc rudera extant.

Budziak Bielegradam inter et Kiliam, planities circiter duodecim milliaria longa, quinque et sex milliaria lata. Eo Tartari seditiosi, qui neque Chamum; neque Turcam, Dominos agnoscunt, confugiunt, effrenatam vitam agentes, qui omni die campos desertos ad depradandum Christianos eosque ad triremes vendendum, circumcurrant. Alio enim victu non viuunt, quam ex praeda, auibz rapacibus haud absimiles: Ingrediuntur quoque non raro Vkrainam et Podoliam: sed non diu remorantur, quippe qui coacti quantocys discedere: quum eorum numerus ultra quatuor aut 5000 non sit maior. Continuo in confiniis et campis desertis inueniuntur: pagi eorum numero octoginta vel nonaginta, sunt ambulatorii, et domus duabus rotis superstructæ, tanquam cæsa pastorum in Gallia. In vno conuallio, herba consumta, castra tollunt, et aliorum discedunt, vti in fine describam.

Tindra insula ab ostiis Borysthenis quatuor milliaria distat, circiter tria aut quatuor milliaria in longitudine habens, plana et arbutis tantum repleta. Aquæ dulcis hic affarim habetur: anchoræ iacius quoque circa circum valde commodus.

Duobus milliariis ab ostiis Danubii insula humilis, duo circiter milliaria ambiens; aqua dulci prædita, a Turcis *Ilanado*, id est, insula serpentium, appellata.

Smil est oppidum Turcarum, muris carens; milliaria supra Smil locus est, in quo *Osmannus*, Imperator Turcarum, pontem a. 1620 struere iubebat, quando in Podoliam venit, 60000 militibus comitatus, nihil aliud peragens, nisi arcem quandam vilem, *Kosin* appellatam, flumini Tyræ in Valachia insidentem, expugnans, quam Poloni, non nisi facto foedere, quod cum Turcis ea conditione inibant, vt quam citius Constantinopolim reuertantur, reddebant: Reuersi perditis plus 80000 hominibus, tam armis, quam fame necatis, quæ exercitum Turcarum invaderebat. Flumen in hoc tractu valde angustum est, non enim ultra quinque aut 600 passus latum, et Turcæ ex vno litore in aliud saginas mittunt. Infra dictum pontem Danubius plurimis brachiis extenditur, et canalis Kiliam præterfluit.

Rene inter et *Obliczica* duæ insulae sunt, vt videre est in tabula.

Palleko parua insula est, quæ formatur Danubium inter et pontem, circiter 2000 passus magna, formæ rotundæ, præcipitiis cincta, et arboribus referta, quarum omni anno Danubius numerum destruit torrente, quo gaudet, admodum rapido. Non nisi terra arenosa compacta est.

Galar ad Valachiam spectat, habitantes sunt religionis Græcæ, Danubio insidet, inter ambo ostia fluminum Sererk et Pruti.

Versus meridiem *Varna*, portus maris nigri in Bulgaria, nullus amplius locus memoratu dignus vsque ad Constantinopolim, trans mare, nisi forsitan turres maris nigri, iuxta ostia canalis, tribus milliariis a Constantinopoli.

DE CRIMEA SIUE REGIONE TARTARORUM.

Crimæa est peninsula in mari nigro, in vicinia Moscoviæ versus meridiem. Habitat a Tartaris, qui magna Tartaria exierunt, ibi Regem habent, quem *Chamum* nuncupant, quique cliens Imperatoris Turcici. Hi Tartari frequentes incursus in Poloniam et Moscouiam faciunt, non nunquam numero 80000, omnia, quæ illis obuia, depradantes et accendentes: deinde 50 immo 60000 mancipia, auerunt, et ad triremes vendunt; solum ex rapto viuentes.

Hæc peninsula dimidium solum milliare in collo ambit, quo demto, insula deueniret. In eo pessimum oppidum, muris carens, situm est, fossa, viginti pedes lata, et sex aut septem alta, pro dimidia parte repleta, et vallo proletario sex aut septem pedes alto, quindecim circiter pedes lato, cinctum. Istud oppidum trecentos passus a litore orientali abest, arce lapideâ, quæ iterum alia cingitur, munitam. Ab oppido ad litus occidentale dimidium milliare interest. Fossa ad mare vsque protenditur. In hoc oppido plus quadringentis focis esse nequeunt: Tartaris appellatur *Or*, Polonis *Perecop*, quod nostro idiomate significat terram fossitiam, (*terre fossoyée*). Hac de causa Geographi hanc partem Tartariæ, Tartariam *Perecopensem* dicunt.

Kojesow

Kojesow oppidum antiquum orientem versus, Chamo subiectum, bis mille focos habere videtur: portui adiacet.

Topsterkan, siue Chersone, ruina vetusta est. *Baciekaray*, sedes est Chami Tartarorum, duo millia focorum facile continet.

Alma, siue *Fozzola* pagus, in quo templum Catholicorum S. Johannis, circiter quinquaginta domus habet.

Bilaslaw, portus & municipium, vbi naues triremes, & gauli (gallions) pro Imperatore Turcico construuntur. Introitus portus, quadraginta passus, portus ipse, octingentos in longitudine, & quadringentos quinquaginta in latitudine, habet. Nullo modo rescire potui, quam altus, & qualis sit fundus, an sabulo, num rupe constet. Videtur tamen habere plus quindecim pedibus, quoniam naues eum ingrediuntur, quingentis doliis grauatae. In hoc pago vix centum & viginti focis plures inuenies. Portus optimis omnium adnumerari meretur, quia naues semper sufficientem aquam habent, & quam magnæ etiam tempestates oriuntur, sub montibus portum includentibus a fluctu ventoque tutæ manent.

Mancupo arx, proletaria, monti, *Baba* dicto, insidens: in arce omnes habitantes sunt Iudæi & ultra sexaginta focos habere nequeunt.

Cassa, caput Crimææ, vbi Imperatoris Turcæ Praefectus est provinciae. Tartarorum pauci, vt plurimum Christiani eam inhabitant, mancipiis, quæ comparant a Tartaris, qui ea in Polonia & Moscouia capiunt, viuentes. Inueniuntur in hac vrbe duodecim templa Græcorum, triginta duo Armenorum, & vnum S. Petro dicatum, Catholicorum; Domi circiter quinque aut sex mille, ad minimum vero 30000. mancipia, quippe non aliud seruorum genus his in oris vsui est. Hæc vrbs magnum commercium exercet tam Constantinopoli, Trapezuntii, Sinopæ, quam aliis in ciuitatibus, veluti in toto mari nigro & Archipelago, adiacentique mediterraneo.

Hymada, valde vetustum, ad Chamum spectat, centum circiter domibus constat.

Karasy ad Chamum pertinet, circiter duo millia focorum.

Tuwtia, salinis notum, octoginta domos continet.

Corubas, 2000. *Czeri* 100. *Akmasyty* 150. focis, consistit.

Arabat siue *Orbolud*, castellum ex lapide, turre, collo peninsulae alicuius insidente præditum, quæ a mari *Lumen* & *Tinkawoda* includitur. Hic sinus non ultra octauam partem milliaria extenditur, vacerris ab vno mari ad alterum cinctus, Peninsula a Cosacis vocatur *Kosa*, quod falcis figuram refert: in hoc loco Chamus rem equariam conseruat, & 70000. equorum ibi inueniri creditur.

Tinkawoda fretum, terram firmam inter & Cosam, passus ducentos latum & vadofum sudo tempore. Cosaci istud curribus, *Tubor* dictis, transeunt, equos gregis illius abducentes, de quo infra differemus.

Bilaslavia Cosam, maris litora alta sunt multum, imo præcipitia, reliquum peninsulae humile & planum, versus meridiem ante *Or*; multos ibi Tartari habent pagos ambulantes, qui in curriculis duarum rotarum domos habent, veluti *Budziakii*.

Montes ad Bilaslaviam & Cosam, appellantur *montes Baba*, abundantes arboribus, fontes septem, qui peninsulam irrigant, in illis reperiuntur.

Flumen *Kabats*, vineis, & flumen *Siagra*, hortis & fructibus, insignita sunt. Fretum *Czeri* Tamani, non ultra tres vel quatuor milliaria gallica extenditur.

Taman vrbecula sub dominio Turcarum in Czirakassiorum terra, ibi nullius momenti arx, in qua triginta milites prætoriani Turcæ (*Janczary*) excubias agunt, æqueatque *Temruki*, quod transitum Azak siue Azosium custodit, quæ vrbs magni momenti ad ostia Tanais. Crienrem versus prope urbem *Taman*, regio Czirakassiorum sita est, qui sunt Tartari Christiani & inter eos vt fidelissimi habiti.

DE TARTARIS CRIMENSIBUS.

Quum in descriptione regionis Tartarorum occupemur, non abs re fore credo, si de modo eorum vivendi, conditione, belli gerendi ratione, scilicet, quomodo itinera, ingressus in regiones hostium, & discessus exinde instituunt, paucis exponamus.

Tartari, simulatque nascuntur, per plures dies non aperiunt oculos, instar canum, aliorumque animalium. Non magnæ sunt staturæ, maximi mediocres nostros haud superant, habitus corporis magis parvus, quam grandis, sed robustis & validis membris, lato & tumido ventre, humeris magnis, collo brevis, capite grandi, facie fere rotunda, fronte lara, oculis minus apertis, nigris tamen, multumque separatis, naso brevis, ore satis minuto, dentibus eboris instar albis, colore adusto, capillis atris, & duris tactu, tanquam equorum in crinibus; vno verbo, alia sunt physiognomia, siue vultus habitus, quam Christiani, adeo, ut statim primo adpectu cognoscantur. Forma corporis & faciei similes sunt, Indis Mexicanis ante Maragnan, & iis, quos *Carabos* vocant. Milites fortes & periti sunt, duris laboribus æqui, iniuriarumque ævis patientes: scilicet a septimo anno, in quo domunculas duobus, rotis insidentes relinquunt, nunquam sub alio testamento dormiunt, quam sub love libero. Ab ista ætate nihil Tartari sibi dant, quod manducant, nisi quæ sagittis petierint; & hac ratione infantes iaculandi dexteritatem sibi comparant. Simulatque attingunt duodecimum annum, in bellum mittuntur. Matres curant infantes teneros aqua lavari, in qua sal solutum est, ut cutis contra frigoris vim indurecat; quia aliquando coguntur tempore hyberno trans flumina nare.

Considerandum nobis est duplex genus Tartarorum: quidam vocantur *Nahaycy*, alii denuo *Krimcy*. Hos iam diximus esse incolæ magnæ peninsulae, quæ mari nigro adiacet, vulgo Scythia Taurica dicta. *Nahaycy* dispersuntur in maiores & minores Nahaisci: utrique habitant inter fluvium Tanaim & amnem Kuban, vagabundi tamen & feri passim sunt, qui partim Chamo, Regi Crimeæ, partim Moscis subiecti, nonnulli neutrum dominum agnoscunt, libertate gaudentes. Sed hi Tartari non sunt ita magnanimes, ut Crimenses, neque ita validi, ut Budziakii. Ecce vestitus Tartarorum. Hoc genus populi indusium habet subbreve, ex tela gossipii, non infra zonam ultra dimidium pedem demissum, caligas ad suras usque ex panno, ut plurimum autem ex tela gossipio disuncta, maiores vero & digniores thoracem (kassan) disunctam gossipio, insuper epitogium ex panno, pelle vulpina vel zibellina munitum, pileum eiusdem modi, utreas denique sine calcaribus ex corio Turcico rubro. Qui inferioris conditionis sunt, humeris sagum ex pelle vervecina impositum gerunt, tempore calido aut pluvio lanam extrinsecus vertentes. Ita vestiti inopinatio in campis occurrentibus terrorem iniiciunt, sumeres enim eos pro viris albis, equos impositis; frigido vero & hyberno tempore sagum invertebant, lanam intrinsecus gerunt, idem quoque faciunt cum pileo ex eadem materia confecto.

Pro armis habent acinacem, arcum cum ph. retrā, octodecim vel viginti sagittis repleta, cultum in zona reconditum, selopetum ad ignem institendum, arcubulam, & quinque aut sex vias funicularum ex corio, capriorum si quos facere possint, ligandorum causa: quilibet, horologii quadrantem Norimbergensem in saculo gestat, nisi sint ditiores, indusis contextis non vivunt, aliis deficientibus commoditatibus, nudi sunt, onnes periti admodum, validique equites, nisi quod equis male insideant, pedes implicatos enim habent, & breviter equitant.

Insident equo eodem modo ac si simiam super vertagum imponeres, nihilominus equos admodum equitando, adeoque sceleres, ut citato gradiente cunctes, desiliant ex equo, cui insident, iam defatigato, in alterum, quem secum ducunt, ut persequenti eo facilius effugiant: equus sessorem amplius non sentiens, illico dextrum latus capit, & ita proxime sequitur, semper paratus, do-

MINIMUM

minum si iterum velit, recipiendi. Hæc ratione equi edocti sunt domines, sequi; ceteri equi, quibus vivunt, deformes sunt, sed ad laborem summe apti. Consciunt illi, quos *Bachmaty* appellant, vno cursu, viginti immo triginta miliaria, crines in collo spissos & ad terram usque pendentes habent; eosque in cauda post se trahunt.

Alimenta non constant ex pane apud agrestes, etiam apud istos demigrantes, nisi nobiscum habuerint. Caro equina magis illos delectat, quam bovina, ovina, vel hircina: vervecem plane ignorant. Equos non nisi valde egrotos interimunt: nulli in iam ab illis sevitium sperantes; & quamvis morbo, quocunque etiam sit, interisset, autem illum manducant: Quippe sciendum, quod hi populi nequaquam delicatioris sint saporis; si etiam qui in castris versantur, eadem ratione vivunt, scilicet, decem associati equum, ad iter faciendum iam ineptum, necare, farinam, si habeant, sanguine istius equi commiscere, (perinde ac solitum est ad sarcinam ex sanguine porcina paranda) postea in olla coquere, & cum traga vel pice ita paratis dapibus cum edere solent. Carpen hoc modo apparent: equum in quatuor partes distribuunt, tres eiusmodi partes sociis suis, qui carne egrotant, commodant, sibi tantum partem posticam servant. Eam dissecant in tessellas, in parte maxime carnosa, & solum unum aut duos pollices spissas, dorso equorum via cum sella imponunt, cingula quam maxime substriata: equum insident, tres horas currunt, omni exercitu una proportione procedente. Quo facto, descendunt, sellam demunt, vertuntque tessellas suas, spuma equi, quam digito accipiunt, eas madefaciunt, dementes, ne nimis exsiccantur. Denuo sellam imponunt, cingula substringunt, iterum duas aut tres horas proficiscuntur, & tunc denum caro ad eorum saporem cocta est, tanquam *studes* Gallorum. Hæc sunt eorum dapes opiparæ. Ceteras partes, quæ in tessellas dissecari nequeunt, coquant sale addito, sed non despumant; existimantes, ollam despumare idem esse, ac saporis & vigorem carnis demere.

Aquam potam bibunt, si eam reperiant, quod raro tamen accidit: duritie hyemæ mixta aqua eorum potus est. Qui maioribus commoditatibus gaudent, ut *Morzei*, siue nobiles, alique, qui iumenta alunt, lacte eorum, vivunt, loco vini aut cerevise.

Quod equorum adipem ariner, milio eum & hordeo emolito, nec non frumento Sarcenico coquant: nihil enim perire permittunt, & ex pelle chorodas, sellas, fiens, scuticas (harum quippe veram satis gnati) & quæ sunt cetera, conficiunt. Scuticas equos compungunt, calcaria enim apud eos non sunt in usu: qui domi manent, neque in militiam proficiscuntur, secundum tempus, & occasorem, vel carne ovilla, vel vervecina & hircina, denique gallinis aliisque avibus (a villa enim abstinent perinde atque Iudæi) vescuntur. Farinam nacti, placentias faciunt super cineres, milium vero, & frumentum Turcicum cum hordeo emolito ordinatum eorum est nutrimentum, quæ fruges præ ceteris ab eis coluntur. Oryza etiam, quæ iis apponatur, se nutriunt. Fructuum apud eos non est copia, sed vel sibi sat est frequens, quod in deliciis habent, & potione exinde faciunt, sine coctione; id quod vehementiorem stomachi ortionem causa est. Civitatum habitatores multo sunt civiliores: panem, nostro similem, coquant. Potas eorum consuetus est *Brahay* ex milio cocto compositus: spissus instar mellis, nihil tamen minus ad inebriandum aptus. Vinum quoque adusto, quod Constantinopoli aduehitur, vivunt; adhuc aliud genus potationis adhibent, imprimis pauperes, & quibus non superest emere *Brahay*; illud hoc modo conficiunt: in vinum idemque vas hic vaccinum, ovillum caprinumque affundunt, bene miscant, & stando vini portionem inde extrahunt, reliquum in vreis servant, ut potationis loco sit, quia vero subito acefeit, omni fere die eam faciunt. Adhuc alium potum parant, ut incolæ *Madagascariæ*, carnem scilicet eorum pice tale coquant, non eam despumantes, huius carnis ita cocta servant insulam, quod *Zurba* appellant, & recitesciunt, cum id bibere velint. Quando eorum assant, eorum venient vel vervecem veru adfigunt, assatam vero in partes, pedem unum longas & quatuor pollices lates, distribuunt. Et tali

entes. Et ita obliquo gradu progrediuntur, arcte semper coagmentati, cum in finem, ut omnes die indicto vno in loco, qui a limitibus duobus aut tribus miliaribus non remotus est, tanquam radii in centro coeuntes, convenire possint. Causa, propter quam in turmas dispersi, iter faciunt, hæc est: quippe timent, ne Cosaci, qui omni tempore per duo aut tria miliaria in campis in statione sunt, numerum eorum resciscant, solummodo de turma, quam viderunt, renunciantes. Horum enim mos est, simulatque Tartaros inveniunt, ut recedant, quam celerrime, luosque certiores faciant per totam plagam: non ultra, 1000. aut circiter detegentes, non eos expauescunt, sed aliquot diebus postea quam notitiam eorum nacti fuerunt, valde mirantur. Continua regionis Tartari, hoc pacto intrant: intra duos fluviis magnos procedunt, semper excessum solum querentes, prosequuntur etiam scaturigines minorum fluminum, quæa maioribus excipiuntur; & hac ratione nullum obtaculum in excursionibus inveniunt; omnia deuastantes ac spoliantes ut priores. Ultra sex aut decem miliaria regionem non ingrediuntur, statim reuertentes, scilicet non amplius in ea duobus diebus morantes, ut supra notauimus. Deinde domum reuersi distribuunt spoliis, quolibet suam habitationem reuolente. Hoc Tartarorum genus petulans est, obsequitur neque Chamo, neque Turcæ; habitant ut plurimum in *Budziak*, quæ planities intra ostia Danubii & Tyræ sita, ubi meo tempore, prope 20000. perfugorum & exulorum fuisse recordor. Sunt tamen hi Tartari magis adhuc validi, quam incolæ Crimæe: quippe in bello magis exercitati illiusque usu subacti. Planities illæ, *Budziak* inter & *Ukrainam*, subinde octo aut 10000. Tartarorum repletae sunt: separati in phalanges, 1000. hominum, quarum una ab altera decem, imo duodecim miliaribus distat, prædam querentes. Cosaci in his oris iter facientes ob periculum in *Tabor* proficiscuntur, hoc est, in medio curriculum. Duas series formant curriculum, octo aut decem eorum a fronte, totidem a tergo: ipsi in medio bombardis, conis, falceibus anatis, quibus curricula circum quæa bene munita, procedunt. Exeribias, quarta miliarii parte a fronte & a tergo agunt, nec non prope singulas alas, in eadem distantia Tartaros conspicientes, signum dant: & statim *Tabor* non se mouet. Si Tartari deteguntur, a Cosacis opprimuntur: si Cosaci primi detegantur, vicissim ab illis opprimuntur, & in suis *Tabor* obli dentur. Ceterum in hisce campis proficiscentes prouerbiis Italorum: *boni piedi, boni oche*, hoc est, *boni pedes, boni oculi*, in mente habere debent.

Plus vice simplici in campis 300. Tartaris obuius factus sum, qui in nostrum *Tabor* incursum faciebant, & quamuis non nisi 30. vel 60. Cosacis comitatus eram, nihil nobis mali facere poterant, æque ac nos illis, scilicet non appropinquabant ad idum armorum nostrorum: sæpe numero, simulabant, nos intasuros, & nubem sagittarum minabantur, autamen non diu morabantur, extra reliquum plus vice duplici recedentes. Ecce astutiam, qua, ne detegantur, se abscondendo in campis, viuunt, conitatum aliquem, vulgo *Karawany* oppressori. Notandum, in illis campis herbam, duos pedes altam reperiri, quæ in causa est, quo minus iter sine illius proculcatione ibi facere possint, unde vestigia apparent, adeo, ut numerus eorum, imo via, qua tetenderunt, investigari queat. Ne sua igitur vestigia cito persequantur, modum inueniunt. Cohors 400. forte hominum quatuor formabit turmas, quolibet 100. equitum, versus septentrionem, versus meridiem, orientem atque occidentem vergentes. Breuiter, harum quatuor turmarum quolibet sequitur suam viam per miliare cum dimidio, qua in distantia, hæc turma iterum se in tres partes diuidit, quarum quolibet circiter 33. homines, continet, qui eodem, quo alii, modo, progrediuntur, semperque litus fluminis sequentes. Deinde absoluto miliari dimidio iterum incipiunt diuidi in tres partes, & hac ratione progrediuntur, ut diximus, usque dum ad numerum denarium sint redacti, quod melius adhuc ex figura sextæ tabulæ, huc pertinentis, quam ex enarratione, elucescet. Omnia hæc minori vnius horæ & dimidiæ spatio peraguntur, & quidem citato gradu. Si enim detegantur, omnis eorum diligentia euanesceat. Intelligunt autem has artes ad amussim, camporumque litum noscant, ut, naucleri portus. Omnis undecim hominum

turma,

turma transversos campos, ut eos lubet, peragrat, neque aliam turmam obuiam habet. Demum die indicto conueniunt in locum designatum, decem vel duodecim leucis abhinc distantem, aqua & graminibus præditum. Quolibet parua cohors separatum progreditur, hi propiores a loco congregationis, alii remotiores, propter obliquas & incuruatas vias. Gramen ab undecim equis proculcatum facile iterum intra diem, ita, ut nihil plene appareat, caput effert. Aduenientes ad dictum locum aliquot dies absconditi restant, postea in vnum corpus vni reperiunt viam, irrumpunt in aliquem pagum confinem, rapiunt & aufugiunt. Hanc igitur artem Tartari inueniunt, ut abscondentes se in campis facilius fallant Cosacos, qui eos persequuntur, opinantes, illorum numerum non ultra quingentos vel 600. ascendere.

Cosaci igitur equos inscendunt, mille vel 1200. numero, eosque persequuntur, vestigia illorum querentes, quibus inuentis, ad centrum usque, de quo supra diximus, perueniunt, sed ibi, quo se vertant, nesciunt, quia vestigia versus omnes terrarum orbis plagas patent, & ob id domum revertendi coacti sunt, idemque est, ac si nihil vidissent. Sic hi Tartari difficile inuestigantur, nisi forte fortuna, quando comedunt vel bibunt, vel noctu dormiunt, quibus tamen temporibus admodum sunt vigiles. Oculis vtuntur subtilioribus, quam nostri, qui partim sunt aperti, & ideo visu plus possunt, citiusque nos detegunt, quam nos eos videamus. Verbo, subtilior, non fortior, palmam præripit.

Quando mane vel vespere mutuo se offendunt, elapsa hora post ortum solis, vel hora ante illius occasum, tunc utraque pars laborat, ut solem a tergo habeat, eodem modo, ac duæ in mari naues ventum nancisci student. Si tandem Poloni in Tartaros intrant, acinacem manu tenentes, hi autem non satis se fortes ad illos sustinendos esse putent, tunc muscarum instar dissipantur, & vnus quisque, ut potest, aufugit, sed recedendo sagittas emittunt equis citato cursu vecti, tanta dexteritate, ut hominem ad sexaginta, usque ad centum passus feriant. Poloni eos persequi nequeunt, quia illorum equi non tanto narium spiramine gaudent, quam Tartarorum: quarta inde miliarii parte Tartari de nouo collecti, iterum a fronte Polonos aggrediuntur, ab his autem adorti denuo aufugiunt, semper, se recipiendo, ad sinistram sagittas emittentes, ad dextram enim haud possunt, & hoc modo Polonos tam diu fatigant, usque dum recedant, & id solum illo fit tempore, quando decem sunt Tartari contra vnum Polonum: aliter enim eminus sagittis iaculantur, neque propius accedunt. Et talis est horum populorum methodus bellandi.

Explicemus nunc, quomodo Tartari fluuios quam maximos transnarent. Omnes eorum equi natate sciunt, in primis in hac frigida regione, ubi aqua grauior, quam in Gallia, quia a sole non tam bene purificata: sed persuasum mihi habeo, quod cum equis suis in Galliam adductis nullo modo Sequanani, v. i. Borysthenem, transnarent, ea re, quia Borysthenis aquæ sunt grauioræ, atque adeo corpora grauiora non tam profunde in eas immergantur. Ecce eorum dispositio, nes, quando cum exercitu Borysthenem, fluuium huius provincie maximum, transare velint. Primum querunt ripas utraque ex parte accessu faciles, & vnus quisque, iugum, prout inuenire potest, acquirere studet, ex quo duos conficit fasciculos, quorum vnusquisque tres pedes longus, decem autem, vel duodecim digitos crassus, fasciculus alter ab altero pede distat; hi duo fasciculi per tres baculos transversim positos supra ligati sunt, infra autem baculus vnus ab angulo ad appositum angulum alligatus est, hoc deinde baculo ad caudam equi sui alligato, Tartarus super scirpeam hanc ratem ponit ephippium, & super ephippium fascinas suas, deinde arcum, sagittas & acinacem, omnia bene inter se ligata, tandem nudus scuticam manu tenens flumen intrat, & equum pellit, freaum, tum dextra tum sinistra, vna cum, colli crinibus, manu tenens, & hoc modo equus natat, ipse simul natans ope vnius manus, altera manu semper crines colli vna cum freno tenens, quod nunquam mittit, & talimodo scuticæ ope equum pellit, usque dum flumen transierit: (vid. fig. 7.) quando iam equus altera in ripa pedem ponit, & aqua ad equi ventrem tantum pertingit, tunc equum continet, ratemque

R 2

cum

cum sarcinis ab equi cauda dissolvit, & ad ripam portat; illoque tempore, ac vnus transnatat, omnes alii etiam flumen transeunt: frontem enim secundum fluminis longitudinem ad dimidium milliare efficiunt. Omnia pecora eodem modo transeunt flumen. Et hæc sunt, quæ de Tartaris resciscere potui.

Superest adhuc, ut enarremus, quomodo Cosaci ducem suum eligant, nec non qua ratione excursions per mare nigrum vsque in Natoliam faciant, bel-landi cum Turcis causa. Sic autem ducis electio instituitur: omnes chiliarchæ senes, alique Cosaci ætate prouecti, fidem qui sibi præstruxerunt, vnum in locum coeunt, & vnusquisque suffragium pro eo fert, quem maxime dignum putet, ac secundum suffragiorum pluralitatem dux eligitur. Si electus officium haud ac-ceptet, sub prætextu imbecillitatis, vel haud sufficientis experientiae, seu etiam senectutis, hæc omnia nulli sunt argumentis; & nil aliud ad hoc respondent, nisi quod ratione quadam visibili hoc sit officio indignus, & confestim eum interi-munt, tanquam proditorem, quamuis ipsi hoc in actu prodicione videntur: hic in me-moriam sunt reuocanda, quæ supra de eorum moribus & prodicionibus diximus. Quod si vero electus Cosacis ducis officium acceperit, gratias agit congregationi ob honorem sibi, quamuis indigno & haud idoneo, delatum, simul tamen pro-mittit, se omnem nauaturum operam, ut diligentia sua & cura, eorum seruitutis dignum se reddat, cum generatim, tum speciatim, utque vitam semper pro vili-tate fratrum (sic se inter se appellant) ponere sit paratus: auditis his verbis vnus-quisque ei applaudit, clamando: *viunt, viuat*: &c. deinde ad vnum omnes se-cundum conditionem eunt eum salutatum, & dux electus ipsorum manus pre-mittit, quæ inter eos forma salutandi est. Tali modo electionem ducis absoluant, quæ sæpius in campis desertis instituitur. Valde sunt duci suo, *Attaman* dicto, obediens, qui summam in eos habet potestatem, & morte quacunque inobe-dientes punit. Valde sunt sedati, nihil tamen sine consilio belli *Rady* dicto faciunt.

Dux tali vii debet prudentia, quando eos in bellum ducit, ne detrimen-tum capiant, & si casus difficilis obueniat, ut se validum & astutum præbe-at, quodsi enim timidum se monstret, tanquam proditorem interimunt, & con-festim alium ducem sub dictis conditionibus eligunt. Ducere eos & imperium tenere, est officium infortunatum pro illo, qui prælio vicitur. Intra decem & septem annos, quibus hæc in regione in seruitutis fui, ii, qui hocungebantur officio, infelices perierant omnes.

Nauigandi maris ducti desiderio, non adhibito Regis sui consensu, in illud descendunt, non tamen non lecto Duce huius itineris; consilium peragunt, ante-quam se accingant itineri, quod Consilium audit eorum vernacula *radyty*. Ele-ctionis ritum eundem adhibent Ducis sui nauigii, quem asserueram, in dicendo Duce supremo, illa differentia adiecta, quod hic ad vitæ suæ, ille vero ad breue tempus, dignitate cumuletur.

Dicto verbo congregiuntur in locum designatum congressus *Szczabioska Woykowiia* nominant, illic nauigia LX. circiter, pedum longitudinis X. aut XII. latitudinis profunda XII. construunt. Materies, salix vel tilia, XLV. pedum lon-ga, quæ ad margines cingitur tabulis X. duodecimque pedum longis, vno vero latis, has subscudibus roborant ac clavis ligneis vnam altera adfirmant. Melius id intelligitur ex tabulæ fig. 8. in qua expressi delineauitque nauigationis eorum machi-nam, cernuntur tortæ arundines crassæ, ut finis vnus alterius tangat vnaue con-torqueatur, bene ligant funibus de tilia aut cerasis duracinis, & ad instar nostro-rum rhedariorum in glutinando se gerunt, pice enim fusa roborant: vtuntur duobus gubernaculis, ut figura ostendit. Navigium enim illorum non modicæ longitudinis si iis destitueretur, multum temporis ad retrogrediendum infumeret atque fugiendum impediret. Communiter decem, quindecim, ad marginem sin-gulum, ramorum ponitur, remigant celerius Turcarum biremibus, adhibent malum cui appingunt velum, quod ut velum dicatur, si consideretur, profecto indignum, solumque sereno celo illud exponunt, ventis agitari remigantes gestiunt. Na-vigii tabularum non noscunt in nauibus suis, naues postquam bene imbiberint aquam omnem viam sulcandi maris impediunt. Cibum nauicum qui dolio longo decem

decem pedum, diametri quatuor includitur: sumunt hunc cibum cochlearibus e ligno dolatis, ut & milium coctum, placenta manducant aqua diluta, quibus admiscunt milium, inseruit hic illis cibus ad sitim extinguendam, ut & ad latran-tem stomachum pacandum, palatus aptus eorum ad subacida. Dapsiliter se esse dicunt, dum prædicto cibo nominato *calysmak* abundant, mihi autem non ex-quisitus hic cibus videtur, utque minime saporis arridet, discedens eo vefcebar me-liori carens. Populi, de quibus sermo, sobrietatis tenacissimi, deprehensus etenim quis inter suos ebrietate notatus per Generalem pellitur, a Christianis nedum pa-ganis colenda virtus! Aquæ recentis de fonte haustus vetatur, tam strictus & superfluous seruandæ sobrietatis conatus!

Aggressuri bellum contra Tartaros (viciscendi vastationum suæ ditionis cau-sa id peragunt) tempore autumnis legunt ut cum maiori successu bellum gerant, omnes res quas reuocare fore necessarias, extra limites *Zaporohy* linguæ eorum, mittunt, & id, quod ad constructionem nauium, seu simauis lintrium, inseruire poterit, ver-bo totum quo se indigere prouident. Demum quinque aut sex millia dextræ manus Cosacorum in armis, congregatorum extra limites conueniunt *Zaporohy*, (*) ibique fabricant lintres, ad quorum vnum construendum sexaginta viri se ingerunt, quod opus spatio quindecim dierum perficiunt, quibus enim huius machine, ut dixi, artifex est. Tribus duabusue hebdomadis LXXX. aut centum suorum nauigio-rum parare queunt, formæ superius à me recensite. Conscendunt nauim suam quinquaginta aut septuaginta homines armati duabus catapulris seu scloperis, framea recurua, ad marginem nauiculæ quatuor, sæpe sex falcata. Munia sti-pendio consueto, induntur indusio, femoralibus, ac veste superiori lacera de arie-tum cute, vel crasse texta lana dicta *fermtaha*, pileus similis. Sex pondo pulue-ris pyrii & glandium de plumbo ad necessitatem, pugillare solarium, quilibet detinet ad cornu, in quo arte fabricato puluerem pyrium asseruant. Ita ornatilèuiter Cosaci ad transnauigandum mare nigrum, aggredi optimas Natoliæ ciui-tates non reformidant.

Instructi telato modo Borysthenem linquant, dux eorum in tertia nauicula residet, quæ à cæteris malo distinguitur. Tam eorum nauigia inter se approximant, ut se inuicem tangant: Turcæ cognita Cosacorum expeditione aliquot haues ad ostia Borysthenis tenent ad impediendum ingressum maris, at Cosaci astutius non ignari transnauigant nocte obscura proxima plenilunio, ac se inter arundines seu scirpos, qui ad quatuor miliaria occupant Borysthenis, abscondunt, quo Turcæ peruenire nullo modo audent, neque numerum Cosacorum notum sibi reddere, in hocque vno persistunt, ut transeuntes possint laceßere ac intercipere, quod in loco nullum emolumentum, delusi a Cosacis, capiunt, sed neque properare audito ad-uentu Turcæ Cosacorum possunt citius quam Cosaci mare ascendant, tunc omnis re-gio Turcica ipsaque Constantinopolis vigilare non cunctatur. Imperator ad omnes partes Natoliæ, Bulgariae ac Romaniae eunt cum mandato iubet delegatis, ut dictarum Prouinciarum accolæ cautos se habeant, ac ad repellendos Cosacos se prepa-rent, nuncios iam nauigare Cosacos. At hæc frustra videtur agere Imperator, illi etenim capto tempore ac ipsa tempestate spatio triginta vel quadraginta horarum in Natoliâ insidunt. Ad illam appulsi a nauigiis descendunt omnes manu solo-petæ tenentes, non plus duobus hominibus ac pueris ad naues relictis. Ingressi, villas vastant, diripiunt, comburunt, aliquando totum milliæ intra regionem ra-pinis suis occupant, sed illico tenentur arreptis prædis, in aliumve locum occa-sione data transiunt, animo surripiendi. Si vero repelli eos contingat arrepta præda in suam ditionem reuertunt. Naui deprehensa in mari Turcorum vel alicuius alterius, insurgunt in eam, aggrediuntur, ac capiunt. Qua nam arte? ausulta: Cum nauigia Cosacorum non supra emineant duobus & dimidio pede, prius quam videantur à nauibus, naues ipsas cerpunt. Malo suspensio demisso explorant ventum, qui de parte impellat, vergente adhuc occasum sole, ita dirigunt ne umbra cadat a nauigis suis, solis occaso posthoram, omni eoque celerrimo impetu pro-

(*) Borysthenis insulæ habent accolæ, quorum nemini possidere licet alterius, neque lice-egredi limites suos, na *porehy* ne *kodysia* *wyity* vernacula ita eorum sonat, indeque dicti *Zaporowscy*.

xime deueniunt ad naues, hunc modum viæ suæ per miliare ferè seruantes. Media vero nocte dato signo, ad ipsas ingenti impetu accurrunt, pars pugnat, pars altera diripit, in naui existentes improviso impetu aggressi, ab octoginta centumque nauigis quid agant, nesciunt. Diripere solent aurum argentum, mercabilia minoris molis, (ne ipsorum nauigia cogantur mergi) id solum modo prædantur, quod sibi profuturum autumant, homines vero cum naui Neptuno deuouent, dum submergunt, ita Cosaci, qui artem nauis dirigendi si notam haberent, profecto interire tam non sinerent, & fundo maris non addicerent, ignorant certe machine miræ fructum. Viso iam tempore reuertendi in suam ditionem, Cosaci, qua uenerant, regredi haud possunt, Turcæ etenim ostiis Borysthenis, additis pluribus copiis, ut eos profigent, adstant. Cosaci tamen hæc minime apprehendunt, imoque de Turcis risum tenent, quamuis viribus sint debiles, si in conspectu quis Cosacorum non perit, aut a mari cum nauigio indurabili non absorbetur, remanet integer, Ancium ueniunt quatuor leucis Oczakovia, illic reperitur vallis sat profunda quarta parte miliaris in longitudinem versus mare, aquæ aliquando continet ad dimidium pedem, distans a Borysthene tribus miliaribus, illac Cosaci trahentes 200 vel 300, vnum nauigium ordine vnus alium insequens, tribus vel duobus diebus Borysthenem cum præda omni attingunt. Certe quamam methode effugione congressum nauium Turcarum expectantium renauigaturos ad Oczakow. Denique reuersi Karbuciam, sortuntur, ut retuli, prædam inter se. Alia gradiuntur via præter hanc, nimirum per sarcolum Don flumini, transeuntes loca incognita intra Tamam & Czary quod ad flumen Mihum extenditur, in illum locum perferunt nauigia, quoniam Taczawoda excipere potest nauigia, incidens in Samaram & his in Dniepre seu Borysthenem, miliari vno a Kaduk, ut perspicue charta geographica edocebit, at hæc via eorum est rarissima, longo enim afficit eos itinere ad pertingendum Zaporohy. Percurrunt hac tunc dum sortem penes ostia Borysthenis classem Turcarum notam sibi habent ad impediendum, resistere autem 20. aut 25. nequeunt nauigia, nauibus aliquot.

A nauibus Turcarum dum cernuntur in mari de die, explosis sclopetis distant, non nulli ad fundum arte semetipsos demergunt, hoc modo dispersi (quo quis potest) aufugiant. Aggredientes naues rostro rostris non opponunt, sed agmine facto petunt naues, tum illico recedant, & iterum omni impetu aggrediuntur ac redeunt, explodit vnus, quem alter post alterum iaculando excipit, metant quis pro arbitrio capis iaculandi, si nauigium persistat in conspectu cum nauis suppetias tribunt a lateribus socii ejus iaculantes, quo, damnum inferunt nauis. Prædantur nummos, Arabicum argentum, rapetes, materias auro textas, gelypinas, sericas similiaque mercimoniorum rapiunt non pauca. Hi sunt Cosacorum sumptus hinc reditus, nullus rei artifices meliores censo quam bibendi ac luxuriandi cum amicis de his, quæ de præda cuique contigerant. Sed redeamus ad ea quæ promiseram de moribus eorum differere, quo ad nuptias quarum ceremoniæ pluribus nouæ atque fidei superantes.

Contra omnium rationum usum commanent filie amoris sui gerunt curam, ac illum demonstrant nihilo euidentiùs maribus: tanta superstitione regnare ab omni rei veritate explorante animaduertitur, ut ab ea infestissimum vel latum vaguem recedere arbitrantur, ac eximium certo certius sibi pollicentur. Res ita est: Filia seu puella nuptura domum patris iuuenis, quem deperit, ingreditur eo tempore quo parentes iuuenis non abesse sperantur, ingressa dicit *Pomahay Boh* quod designat Deus vos adiunget, hæc saluatio eorum est communis, versa ad iuuenem perorat, nominans eum *Iwan, Hfedor, Dimytr, Mykita, Harafym, Hrycko, &c.* (Nomina hæc sunt scilicet: Ioannes, Theodorus, Demetrius, Nicolaus, Erasmus, Gregorius,) cognosco de tua facie bonitatem, quod amator regarque ut tua vxor. Vixit tua pollicetur bonum te fore *Hospodar*, id est, Patrem familias, hæc dotes eximie exigunt a me, quatenus te petam, ut me in tuam vxorem suscipias, similibus Parentem matremque iuuenis, alloquitur, exposcens consensum suæ postulationi. Si id denegatur puella ac non aduenisse tempus iuueni dicitur ad nubendum, puella hucusque non recessuram sponder, quousque maritum non capiet ac vna cum eo

vitam dulcem trahere honori ac felicitati ducet, his ita prolatis, puella contumaciter perseverans non egreditur de domo antequam petitionis suæ effectum videat. Aliquot hebdomadibus transactis parentes adacti importunitate, non solum consentiunt, sed insuper persuadere filio satagunt, ut illam benivolentius intueatur, eamque appellant filiam suam, nam futuram filii vxorem. Iuuenis considerans permanentem in bono puellam incipit illam amore prosequi, ut magistram futuram voluntatis suæ, ideoque a Patre matreque precibus continuo efflagitat, quatenus finem desideriis ipsius velint statuere, & nuptias non prolongare. Hic est mos prolis amatoris in hac ditione. Cum perseverant nupturi, alterius denegare desiderio, iram Dei in se parentes commouere intelligunt, seque infelicitate, si impediant, ac infortunio inuisados. Filia de domo suo ut exeat mandat, est eius omnes affines concitare. Per vim si quis vero pelleret aduenientem, iræ ut dixi, ac penis Ecclesiæ, quæ in hac circumstantia rigidissimam se exhibet, ieiunare, emendationes polliceri mandat, demumque ut infamem de qua pelleretur traducere, subiceretur. Falsæ superstitiones in timore eos continent, si maus formidine, omnibus modis infortunia cauere habent in animo, quæ, ut fidei armentum sustineant, omnino ad futura recusato suo puellæ. Mos hic viget in æqualis status conditione, regionis enim illius rustici non imparibus diuitiis abundant, & minime modicum inter eos discrimen. Sed accipe alium morem colendi amoris intra vtrumque sexum seruata superstitione.

Consuescent huius regionis habitatores singulis Dominicis festisque diebus post prandium in designatum locum conuenire, scilicet ad tabernam seu diuersorium, ubi reliquum diei transigunt in compositionibus, exercentur in illis viri & mulieres inuicem sibi propinantes. Filii vero ac filie saltu se recreant ad lusum instrumenti *Dudy* qui est vter sonorus. Sæpius ad spectandos saltantes Dominus loci cum familia sua solet egredi, nonnunquam ante domos suas eis mandat salutare, ipsæque cum sua vxore & filiabus saltare dignatur. Nobiles igitur rusticis permiscetur. In Podolia ac Ukraina notandum, quod pagi circumdantur siluis caduis, sub quarum umbram de nocte conserunt se rustici, & dum a Tartaris infestantur, extenduntur ad miliare, deinde quod rustici ut mancipia tractentur a Dominis. Habent quoddam antiquum ius ac priuilegium hac occasione data rustici filiam Domini sui ad saltum accipiendi, quod si alio tempore vellet facere, certo non efficerent, imo castigarentur; aliquando post saltum filiam Domini sui vnus eorum rapit in suam eandem aufugiens, in qua 24. horis lateat, felix si non reperiatur hactenus illico & absque ulla iudicio trucidaretur, elapsis 24. horis dum vxor huius rustici vult esse filia rapta & rusticus recusat vna is priuatur, si vero nubere noluerit filia, eruntine rusticus soluitur. Morabar in regione hac XVII. annis sed id accidisse non audiui, a filiabus vero departiri iuuenes masculos multoties vidi, eo modo quo tenet. Profecto est summe audacia de medio congregatorum aufugere, & ut pedum cursu superetur id fieri non potest absque condictione præulo. Rustici pessimo modo tractantur a nobilibus quorum imperia ad effectum perducere religioni ducunt. Aufugienti dicto modo rusticis priuilegium, originem a Polonis sumplisse suspicor, quibus Ducum elegantiorum olim cursus nudi pedibus designabatur, apud quos ideo & equi currentes velociter summo in prælio manent, ut hostem aufugientem citius aggrediantur. At recensitis Cerimoniis antequam nubant, ad ipsas nuptias exponendas accedamus.

Ipsis nuptiis iam aduenientibus iuuenes viriisque sexus nomine sponsi & sponsæ currunt per domos varias, exposcendo ut ad sint nuptiis, *na vechle voseny*. Muneris huius figuram est ad instar baltei pendens vitta longa texta de floribus, qui ita ornati ad poscendum, referunt numerum conuiuatorum, seu illos qui nuptiis aderunt, binè munus adimpleat: hic qui perorat manu gestat virgam. Intermitto quæ dant ferula, ceterosque generis carnes apponunt mensis suis, dicam tantummodo de vestitu nubendorum. Nubenda veste amicis & hys, de fusci coloris panno, per terram repente, circum pellibus agniti ut & tota ab intra circumfusa renis de gelypio et lina, vel lana & serico intextis superpositis, caput apertum sparsosque capillos per humeros gerit, faciem non velat, capique

bus durant, donec homines transeant. Distantia duorum fluminum *Sula* a *Sapog* est sex miliarium, a *Borysthene* vero *Moscouiam* versus, quindecim miliaria protenditur. Per campos, in quibus reperiuntur haec animalcula, citato cursu in equo currere, ob foramina per *bobaki* delata, est arduum. Rustici venantur illa mensibus Maio & Iunio hac arte: Fundunt quinque aut sex situlas aquae, qua de causa cogunt animalcula egredi, tunc egredientes saccis regunt ac capiunt, parui si capiuntur & iis mense Octobri effodere domi latibulum permittatur, efferantur, vrispemet in iis, quas fouebam, deprehendi.

Inueniuntur his in oris coturnices habentes coloris glauci pedes, quas si quis manducauerit, mori, ni adhibeat medicamenta, adigitur.

Animaduerti versus *Za porohy* in campis desertis certum animal ad altitudinem caprae, curis gracilis, & villorum, ut pures de serice textam rasamque materiam coloris castanei, cornua gerit duo, vocaturque a Russis *Synak*, pedes admodum graciles, caro eius sapida ut ceruorum, cornua, quae curiose intuebar, polita alba & digna visu.

In his oris non desunt cerui, caprae, apri ingentes, equi feri turmatim gradientes, quinquaginta vel sexaginta, qui saepius nos ad stringenda arma permouerant, de longe etenim putauimus esse Tartaros. Laborare quamuis hinnuli capiuntur, nequeunt, carnem delatorem habent vitulis, sed meo palatu non arridebat. Populus eam manducans coquit insimul cum leguminibus, quo dulcedinem amittit, venditur caro in macellis ac boquina aut veruecina. Ungulas quas gerunt impediunt pedum cursum eorum. Ita Deo volente nullum genus animalium effugit manus hominum.

In dictis fluminibus cernitur avis cum gutture oblongo, in quo pisces ad manducandum gerit, has easdem vidi in India. Gryum nullibi maior numerus, bubali & aliae maiores bestiae in confinibus *Moscouiae* visuntur, ut etiam lepores albi, feles campestres siluestresque. Habet haec regio versus *Valachiam* verueces lana coopertos oblonga, minore cauda communibus, at ad instar trianguli desinente, cuius pondo decem librarum, diametri eius decem pollices, sunt multa sagina farti.

Domini regionis, quam describimus, videntur equis, qui cute alba, variis coloribus aspersa, reguntur a natura, vocantur *Thurawaty*, eos rhedis iungunt, canes etiam similis coloris visu iucundi nutriuntur ac conseruantur in domibus.

Ukraina his omnibus commoditatibus abundans sale priuatur, ad quod incommodum supplendum ex *Pokutia*, prouincia in limitibus *Transyluaniae* sita ad *Polonos* pertinente, octuaginta centumue miliaribus remota, aduehunt, ut charta Geographica ostendit, in *Pokutia* omnes putei, si ex eis aqua coquatur, sal tribuunt, quod in formam cylindri crassi vno, oblongi duobus pollicibus conficiunt, pro solido nostro 300. dantur, bonum ac iucundum, sed non condit ut nostrum Gallicum. De alni & quercus arboribus, eas cremantes, permiscunt cineribus, & magis manducanti panem cum illo arridet, audit ab ipsis *Sil Kolomyiskaja*. Uruntur adhuc sale, quod in Palatinatu *Craequensi* foditur, crystalli habens puritatem, locus dicitur *Wieliczka*. Aqua non adeo sana efficit potantes, de qua ratione subiectos morbo *Gozdek* esse reor.

Quamuis sub eodem climate *Ukraina*, ac *Normandia*, meae *Galliae* prouincia, nihilominus frigus rigidius & asperius dominatur. Quibusdam annis tantum frigus se extendit, ut superatu difficillimum sit non hominibus tantum, praecipue militiae deditis, sed ipsismet etiam animantibus. Illi qui vitam amittere nolunt, cursu semet praeseruantem partem amittere corporis malunt, scilicet vel digitos manuum aut pedum, vel nasum, vel aures, vel partem, quam recensere verat pudor. Calor naturalis in momento extinguitur, frigus intensum gangrena afficit, de quo etiam cancer serpit, cuius a principio vix signum aduertitur, qui tamen elapsis aliquot horis dilatur, vidi certas duas personas, mihi notas, deliciosissimas partes dicto modo amisisse.

Nonnunquam & saepius accidit, tam hominem velociter frigore perfringi, ut ab illo homo inopinatus occupetur, ac maxime, dum iam interius, quam externe, non

est paratus ad sustinendum frigus. Modo duplici moris afficit homines frigus. Primus est velox, nam violentus, & dulcior, non enim longo tempore cruciatur homo, dormiendoque expirat. Equitantis, siue curru discedentis, si non est vestitus pelibus adhaerendum frigus, a frigore occupantur extremitates pedum aut manuum, ac totum corpus, occupatum a frigore obdormit placide, & ni excitetur, moritur. Ego aliquoties quasi mortem excitatus a meis famulis robustioribus, ad pedes habebam canem, a quo pedes frigori non subiacebant.

Alter modus, quo frigus homines necat, est, quando tanto dolore afficiuntur, ut credas rabie actos fore. Frigus renes stringit, intestinaque tam cito perfradit, ut calor naturalis recedat, pulgusque calido ea refocillari queant, eaque se omnia, quae manducant & bibunt, magno cum dolore vomitu eiciunt: vix horribile intueri homines vociferantes, quibus quod adhibeatur medicamentum ignoratur; relinquo medicis doctis perquirere causam huius doloris, quo ingenuissime homines excruciantur, nam non est meae prouinciae id in praesens agere, id refero quod videram; dissecto caduere mortuis intestina nigra & nulla medicamenta recipi potuisse deprehenduntur, doctoribus maximis afflicti hucusque euiant donec spiritum exhalent.

Anno 1646. intensissimum frigus erat, quo exercitus *Polonus* *Moscouiam* ingressus est, ad extorquendum *Tartaris* id quod in *Polonia* rapuerant. In *Castris* non poteramus durare, in quibus plus quam duo milia hominum frigore duplici modo perierunt, ac etiam bestiae, ut equi, quorum praecipui in curru *Generalis* *Potockii*, demum *Castellani Craequensis*. Hoc frigore pressi eramus, ad fluuium *Merlo*, incidentem in *Borysthenem*. Muniant se homines contra frigus, dum bene vestiti ter de die cereuisia cum butyro paneque, adiecto pipere, calefacta satiantur.

Rege *Sigismundo III.* mortuo *Archiepiscopus Gnesnensis* locum eius tenens conuocat ordines, *Varauiam* ut adeant duabus vel tribus hebdomadibus a morte Regis. Quilibet Senator meditatur ad constituendum tempus, locumque electionis Regis. Designato die Electionis quatuor Palatini proficiscuntur in suum Palatinatum ad comitiola, ad quae omnes cuiusque Palatinatus nobiles congregantur. In omni Palatinatu multis personis in gratiam poni eligendi Regis, Nobiles deputant ad Comititia *Varauiiae* celebranda, nonnullos ex numero suorum, quique Deputati, seu nuntii terrestres dicuntur. Hi tanta auctoritatis sunt, ut quid placeat perorari in congressu suo, senatus concludere absque Deputatis nihil potest, si vero non arridet comitiorum modus contradicunt, ipsaque comitia verbo unico veto: (*nie pozwalam*) rumpunt, omniaque statuta Senatorum irrita efficiunt. Sequentes regulas pro fundamentalibus in *Polonia* habent:

1. Omnis terrigena nobilis praetendere coronam prohibetur, nullique ei pro Rege suffragari eligendo conceditur.

2. Rex eligendus fidem Catholicam Apostolicam Romanam profiteri debet.

3. Ut non eligatur alius praeter extraneum Principem, ut nihil possideat bonorum in Regno. Filii Regis, quamuis nascantur in *Polonia*, ac exere possidereque bona in *Polonia* vetitum, & quasi pro extraneis habentur, ideoque etiam possunt in Reges eligi, sicut *Vladislavus IV.* Princeps maior natus, mortuo *Sigismundo III.* Patre suo, cui successit *Ioannes Casimirus* frater, qui regimine positus in praesenti, attamen hereditarium non asserendum Regnum.

Ordo electionis peragitur communiter in campo, medio miliari a *Varauiia*, civitate principali *Masouiae*, sede Regis ac loco comitiorum ordinariorum, omnium Prouinciarum adhaerentium *Poloniae* tanquam centro. Gedarum versus dimidio miliari a ciuitate sepimentum in circum mille seu 1200. passuum longum erigitur, quod humili fossa quinque pedum latitudinis cingunt, ut arceant equos tantummodo, in quo duo tentoria erigunt, unum ut Senatores, alterum ut deputatos, recipiat, in altero Deputati placita sibi concedita explicant, antequam senatus iungantur, Senatores enim nihil agant absque Deputatis delegatis, conferentes inter se quotidie sex aut septem horis, quo tempore omnia ad conseruandam libertatem media proponunt. In electione defuncti Regis *Vladislai IV.* quindecim intermedia diebus extra fossam sepimentumque perfluerant 8000. equitum, qui erant milites Senatorum; quibus enim Senatorum secum ducit suas copias, quales

quales habet. Palatini Cracouie tunc ad septem millia erant, alii stipati fuerunt amicis subditis suis, horum cunctos ad pugnandum paratissimos fuisse notum mihi. Adverte, quod nobiles ad equos ascendendos parantur sub tempus electionis, si quæ discordiæ nascantur, ut insurgant in eos, qui libertatis eueriores conspiciuntur. Absolutis aliquot sessionibus eligunt regem ac instrumentum electionis scriptum principaliores de Senatoribus & Deputatis obsignant, in crastinum de nuntiando Rege differunt. In locum stationis regredientes mandantur, ut ad iaculandum parati sint, & mandatum expectent, omnes tunc sub vexillum regni confluant, ac quoniam tempore clamaturi sint: *Vivat Rex*, & Regem suo nomine ter vocent, expectant, quo audito explodunt de tormentis, sclopetis, bombardis cum omni exultatione, demum Senatorum principales & deputatorum lecti quæsitum proficiuntur electum, ut Principem, maiorem natu Filium Sigismundi, quem nominarunt Regem, qui in villa distante medio milliari manserat. Rege inuento iure iurando habita oratione obstringuntur, ac se fidelissimos fore subditos, ut regat tantummodo sapienter regnum sibi concreditum, spondent. Senatores statuta & constitutiones (ne eas ignoret) monstrant, quæ se seruatarum fide bona promittit. Deductus fuerat Vladislaus postea ad Templum Diui Ioannis Varsauiæ, in quo ad altare Rex in sequentes condiciones iurauit.

1. Non vindicaturum, præter redditus sibi concessos, Coronæ possessiones, (Regnum suum coronam nominant.)
2. Non empturum bona nec possessurum.
3. Non daturum diplomata seu litteras ad colligendos milites, nisi prius de hoc in comitiis agatur.
4. Neminem nobilem, elapsis 24. horis, ob quamcunque causam, nisi ut aiunt pro crimine læsæ Maiestatis, & status, incarcerationum.
5. Non edicturum bellum, nec missurum nuntium ad externos Principes absque consensu Reipublicæ.
6. Habiturum Senatores tres ad latus suum consilii loco continuo, qui alternatim ex numero Senatorum eliguntur. Rex igitur nihil machinari potest, quod non reueletur.
7. Nec uxorem ducendum, neque fœdus initurum, neque discessurum extra Regnum, nisi accepto consensu Ordinum.
8. Non creaturum Nobiles nisi in præsentia Ordinum.

Quamuis sic sit circumscriptus legibus Rex, attamen auctoritas eius & imperium eminet in distribuendis dignitatibus, beneficiis Ecclesiasticis, dum vacant, at solummodo Nobilibus Regni, præcipue illis, qui de patria, vel belli tempore, vel ob alia negotia publica præclare gesta, bene meriti, ut hoc sit partim mercedis loco, partim in aliis æmulationis & virtutis stimulo.

Habet ius permittendi ut in fundis præfecturarum & honorum, quæ concedit, crementur ligna & cinis clauellatus, dictus *potaz*, conficiatur, unde reditus haud parui proueniunt. Nemo vnquam sine consensu Regis munus vel minimum, dignitatem vel maximam sumit, quæ nemini sine Regis scitu abrogari potest. Præscribit tempus comitiarum ordinariorum Rex, quæ solent quolibet biennio institui. In bello potest exercitum ducere, ac omnem Nobilitatem alicuius Prouinciæ ad strigenda arma euocare, qui vero non obediant, eos exilio mulctare, ac bonâ fisco Regni addicere. Talis est auctoritas Regia, quamuis in aliis sit constricta, neque Regi, id quod velit, agere permittatur. Caput est totius Reipublicæ, ac omnibus statutis suum nomen præponit.

Nobiles Poloni sunt omnes æquales, nullasque superior aliis, ut in Germania, Gallia, Italia, Hispania, quæ Regna Duces, Marchiones, Comites, Barones habent. Hi, qui regunt territorium a Rege datum, dicuntur *Starostæ*, Præfecti. Alii autem Nobiles bonis, quæ habent, utuntur ut heredes, non ut Feudatarii. Pauperrimus Nobilis tam bene de se quam ditissimus æstimat, venerantur attamen Regni Officiales, omnis, si accedat gratia Regis, dignus ut Senatoriam capiat dignitatem æstimatur. Latine ergo lingue operam nauant ad intelligendas leges, quarum pars maior Latine sermone exarata. Omnes etiam ad ob-

obtinenda reipublicæ bona aspirant, ideo militiæ dedit, se belle gerunt, at laudentur a suo Duce & Regi commendentur, qui largitur eis aliquam Præfecturam, *Starostu*. Nullus nobilis potest incarcerationi, nisi prius processu iuris conuincatur, si autem ter vocatus adierit, licitum est ei adhibere & quærere testes, si autem decretum promulgandum est non fauorabile, recipit se in claustrum, quæ in Polonia sunt asyli loco, sæpeque nequissimos cooperiunt ac morte liberant. Primores si condemnentur & sint refractarii, stipari manu armatorum effugiunt processum. Decretum hoc pæne capitis afficit, & bona fisco communi. Vocati in ius ter si non comparuerint, decretum infamiae promulgatur, scilicet quod cuique licitum sit, eum interficere, & quicumque cum infami communicat, infamiae nota ei adscribitur, si vero pars aduersa impotentior, reus soluit id quod exigit victrix, & ad sua bona obento diplomate Regis reuertitur. Si vero reus non sit potentior, suam vitam defendit ad exteras nationes aufugiendo, bona autem sub fisco designantur Regni, de quibus Rex etiam iure hereditario acquirere nequit. Amici atque amicumque non cessant laborare, quousque aufugiens tuto possit redire, ac quod amisit, recuperare.

Inter milites non habetur ratio nobilitatis, sed commisso crimine quanto citius decretum ponitur, publico executioni demandatur.

Nobiles possunt bona conducere ac usum fructum vendere, nihilominus uti in Gallia mercatura prohibetur.

Iniuria si affectus quis Polonorum, non solus vliscitur eam, sed congregatis amicis subditisque, in eum, qui iniuria affectus eiusque socios confurgit, manibus stringendo frangens. Amici concordiam inuenientes tenent ingentia vitra plena liquore Hungaricæ vniuersi alteri propinando.

Insignia Nobilium coronis desuper ornantur ad denotandum dominium aliquod. Nobili liberum est militem scribere, tormenta bellica comparare, erigere propugnacula, in quo nec Rex nec Respublica eos impedire potest, & ut sint Domini summi & liberi, tantummodo eudendæ monetæ potestas deficit, quam usam olim nomine Reipublicæ, nunc nomine Regis signatur. In rusticos sibi subditos summum imperium tenent, uti etiam superius, at qui in bonis regis sunt rustici, in eos non tanta Nobilibus auctoritas est, etenim iniuria affecti queruntur apud Regem, & Rex illos protectione sua fovet.

Dammari capite Nobilis occiso rustico nequit, sed 40. marcas (*Grzywna*) soluere tenetur, (marca valet 30. solidos Gallicos.) Testimonium quorum Nobilium ad condemnandum rusticum sufficit, ad conuincendum vero Nobilem, quatuordecim rustici requiruntur.

Extraneis emere bona hereditatis iure vetitur, ut & rusticis, qui nihil proprii habent, sed ex agris, quos tum illi tum eorum infantes possident ad vitæ tempora, Dominis suis redditus summos exhibent labore manuum suarum, sed eos neque vendere, neque oppignorare possunt, hos etiam Domini nonnunquam recipiunt. Ciuibus licitum emere domus, hortos, iugera, ad ciuitatem sita. Omnes fere territoriorum campos nobiles possident, quibus ditantur, præter eos, qui Regis parent commodis, inter eos sunt prata, molæ, data ignobilibus, *Boiary*, dictis, hi accipientes obligantur suo sumptu bellis inferuire, ac Duci supremo Exercitus parere. Nobilitas Poloniæ quamuis abundet diuitiis, attamen præcipue in Masouia, in qua Nobilitatis non modicus numerus, sexta enim pars incolatum, non pudet multos, agros colere propriis manibus, aut ditioribus seruitiis præstare, quod vltimum nobilissimum est, quam rhedarii officio fungi, ut habueram inter meos famulos duos, dum in hac regione morabar exercens munus Capitanei Artilleriæ & curatoris rei tormentariæ.

Nobilium bona sunt libera ab hybernis, & aliis stationibus militum, pertransire tamen eorum vias potest exercitus, miles in bonis Reipublicæ consistit.

Pluribus Fratribus dum mortuis parentibus obueniunt bona, maior natu diuidit, minimus seligit.

Vidua iterum nubens omnia sua bona marito adscribere potest, quod filios in obedientia ac amore continet parentum.

Nobiles Poloni humiles, comites, erga superiores, sicuti Palatinos & in dignitatibus Regni constitutos, humani, solertes erga aequales & suos populares sed intolerabiles inferioribus; affabiles aduersus extraneos quos non paruo excipiunt animo: tractabiles, non vt Turcæ aut Tartari, qui cognoscere volunt bello, manu stringentes arma. Cum Moscovitis, quos inhumanos & feroces credunt, nullum commercium habere volunt, Suecorum vero & Germanorum incolas auertuntur Poloni, & illos amore prosequi nequeunt, quamuis ad varia artificia eorum ope vtantur. Gallos vero vocitant Poloni fratres suos ex affinitate morum, & Galli summo honore Polonos prosequuntur. Poloni sumptibus non parcunt in vescendo & vestiendo, adhibent pelles variorum animalium pretiosissimas, vidi tunicam e Martis Zibellina pellibus, quæ excessit pretium duorum millium imperialium, cuius clauus aureus, variis lapidibus, adamantibus, distinctus erat. Famulis stipantur pluribus. Sunt validi, generosi, ad arma apti, in quo superant suos vicinos, exercentes se continuo quoniam nunquam pace fruuntur, bella gerunt contra Principes Europæ, contra Turcæ, Tartaros, Moscovitas, Suecos, Germanos, & nonnunquam contra duos & tres insimul, vt accidit anno 1632. & 1633. quo susceperant bellum contra Turcæ, Tartaros & Moscovitas, in quibus tam se belle gesserant, vt multoties recuperata victoria, anno 1635. de Suecis reportarent famosissimam. Interpositione Legati Gallici Domini Dauauy inita pax in Prussia Suecos inter & Polonos cum variisque partibus satisfactione. Poloni amicos lautissime, extraneos summa cum comitate recipiunt, & ad ipsos inuisendos discedunt. Diuites inter Nobiles Polonos sunt, quorum reditus 800000. superant librarum Gallicarum ex bonis hereditariis, præter ea, quæ Reipublicæ ex gratia Regis possident, quæ bona festam Regni partem constituunt. Diuites eos reddit labor rusticorum, qui possidere hereditario iure terram nequeunt. Ne Rex fisco addicendo bona, suo Dominio subiciat, impediunt legibus, inueniunt enim absolutum Regis dominium, itaque instant apud Regem vt bene meritis distribuatur. Miles bello se accingens ornatur armis, in quibus, si in nostrum exercitum pergeret, non tam formidandus quam admirandus foret. Narrabo ornatum Deczynski Magistri Equitum, vernacula Rotmistræ Cosacorum cohortis, qui ita armatus erat: acinaces per indusium hamatum ferreum, si mauis lorica, pendens ad latus, in capite de ferro pileus instar cassidis, brachia autem tegebat idem indusium ferreum, habebat scloperum equestrem; dum arcus & pharetra destituitur, habet ad latus subulam, ignitabulum, cultrum, hæc omnia imposita peræ rubræ, scloperum minus, ad cingulum appensum strophium, de corio plicata alia pera, quæ ad hauriendam aquam inferuit, *Kaletka* seu pera maior de pinno rubro, in qua papyrus, litteræ, pecuniæ, asseruantur, *Nahayka* seu fustica ad concitandum equum, aliquot vinee funiculorum ad liganda mancipia si quæ contingant, hæc omnia appensa sunt lateri opposito ei ad quod acinaces. Præter hæc cornu, in quo medicamenta equorum continentur, ad latus equi vas *buktak*, pro aqua ad potandum equum, tres funiculi de corio ad equi tres pedes stringendos dum pascitur, dicitur *pesto*. Si non summat arcum, accipit bombardam fasciatam, quam suspendit, vt & thecam in qua papyro obvoluta mensuræ pulueris pyri cum globulo variæ, vna pro vna iaculatione, nominatur *ladunek*, insuper pixidem puluerariam. Perpende, hic hominem ita oneratum, num possit liberè hostem aggredi.

Hussaræ seu equites, Hungarorum more vestiti, vel lancearii, qui Nobiles sapienter redituum 300000. florentorum. Bene sunt instructi & equi eorum 200. aureo ordine pretii sunt, ex Tarcici imperii Regni Natoliæ Prouincia Carmentia; quilibet lancearius quinque equos habet, cohorti centum equitum præfunt 20. magistri, qui a fronte gradiuntur, quattuor ordines de seruis lanceariorum consistunt. Lancea 19. pedibus longa, in fine eius ferrum acutum de, cætero lignum, huic applicatur vexillulum nigroalbum vel caeruleo viride, nigro album duplitis semper coloris 4. vel 5. vineis longum ad efferandos equos inimicorum perterrendosque. Vtuntur, scutis, clauis, securibus (*berdyz*). Acinacem ad latus habent, gladium vero dictum *patasz*, sub femore læuo, ad dextram sellæ marginem alligatum,

gatum, ad manubrium largum, versus finem angustiores, quinque pedes longum, vt hominem humi iacentem, nondum mortuum, eo facilius terebrent. Gladii lamina subrotunda, vt melius contra terram ferire, hominemque lorica indutum perforare possint. Acinace vtuntur in pugna & ad præsecanda indusia ferrea, gladio autem ad disseccanda corpora. Adhibent & malleos pondo 6 librarum ad cassides concutiendas, qui ligonibus Gallicis quadratis sunt similes.

Si modus armandi differt a nostratibus, non minus & epulæ, quæ a Polonis peraguntur, iis enim omnium nationum morem transgrediuntur. Domini enim, qui hac in re gloriam quærunt, tam diuorior quam mediocris fortunæ, tam splendide convivia ordinaria agunt, vt ad veritatem affirmare possim, conuiuia eorum ordinaria, quod ad abundantiam, in omnibus nostratum festa superare. Inde conicere licet, quid sit, quando festa celebrent, & extra ordinem conuiventur. In conuiuiis tantum potandum sollicitant, vt modum superet exprimendi. Præcipue Senatores & Officiales Regni sub tempus comitiarum Varsaviæ suetorum, eo die quo a Senatorio vacant consilio ita conuiuantur, vt vnum prandium quinquaginta sexagintaque excedat millia librarum Gallicarum, qui sumptus satis sunt magni, intuitu eorum, quæ in conuiuio adhibentur, horumque apparationis. Non enim ita est, vt aliis in Regionibus, vbi omnia emuntur, & sumptuose apparantur, sed omnia quæ ibi apponuntur, sunt communia, male parata, at in prodigiosa quantitate, insuper mali mores & abusus famulorum inferuentium augent expensam, ad quod demonstrandum dico, in quodam conuiuio, pro centum thaleris, vt dicunt, vitæ fuisse fracta, qui ipse legi regeſtum, ac non erant pretio caro empta, nam solido Gallico. Ad conuiuium postulantur quatuor quinque Senatores, ac nonnulli legati exteri, qui numerus certe exiguus foret, at quilibet, sibi assistentes nobiles adducit secum, qui mensæ etiam assident, ita ut septuaginta, octoginta sint conuiuæ. Mensas iungunt tres insimul, quæ coniunctio longitudinem efficit centum pedum, & ordinariè mappa eleganti tegitur, super quam propter quamlibet personam orbis, & mappa minor, magnitudinis strophii, & panis frustum, cum cochleari sine cultro. Hæ mensæ ita stratae plerumque in spatioſo sunt collocatae conclavi, ad cuius angulum abacus argentaria sita est cum variis vasis, cancellis circum septa, vt præter abaci præfectum eiusque famulos, nemo intrare possit. Discorum argenteorum tantus numerus, vt excedat staturam hominis collocatio cumularis illorum in abaco. Ex opposito abaci, & plerumque super fores, est theatrum musicorum, tam pulsantium instrumenta varia, quam voce sonos edentium, qui alternatim cum primis, recreant concentibus conuiuas, quousque conuiuium duret, & qui iam antea pasti potique sunt. His ita compositis ordinatisque poscuntur ad mensam & ferculis cooperiam commorantes hospites in alio cubiculo ad conuiuii locum. Quatuor conuiuatoris nobiles in cenaculo adsunt, de quibus duo pelvim cum malluio de argento, duo autem mantile tenent, illi aquam fundunt ad lavandas manus, hi ad abstergendum porrigunt. Demum assident iuxta dignitatis gradum poscente patre familias. Assidentibus tres distribuunt structores fercula cum obsoniis, more eorum condita, hoc est in sculis, quorum vnum e croco confectum, dictum flavum, alterum e cerasis, dictum rubrum, tertium e prunis quod nigrum appellant, quartum e succo ceparum coctarum & percolatarum colore griseum *Gazacz* ab ipsis dictum. Carnes in frustra satis magna scissa cuique ad optionem apponuntur, nunquam vero iura, a Gallis *Potager* dicta, caro vero bovina, veruacina, vitulinaque optime parata, uti & pulli sale aromaticisque tam bene eonditi, vt salinis haud opus sit, quibusque non vtuntur. Si vna patina sit vacua alia substituitur, exempli gratia, brassica salita cum lardo, vel milium, vel pastilli, in aqua vel lacte cocti, quos in deliciis habent; vtuntur etiam raphano maiori radula contrito,

cumque aceto mixto, apto ad manducandum tam cum carne bovina recentē cocta, quam sale condita, omnisque generis piscibus.

Evacuatis prima vice datis patenis, quarum maior ferculorum pars ab inferuentibus & conuiuarum famulis deinde devoratur, alia substituantur, quæ omnes carnes assas in se continent, bovinas, veruecinas, vitulina, frusta valde magna efficientia, apponuntur etiam pulli gallinacei, gallina, capones anates, anseres, gallopau, lepores, cerui, capræ silvestres, apri, avesque ferinae, uti perdices, cothurnices, alaudæ, minorisque generis aviculæ, quarum magna abundantia, pulli columbarum vero raro adhibentur, quia iis non abundant, sic & rusticæ cum euniculis deficiunt. Inter hæc fercula locantur sine ordine lactucæ varii generis, uti & fercula secundaria, ex carnibus fritis cum iuribus paratis, & pisces transcolatis cum magno lardi frusto, cuius unusquisque partem accipit, & in minuta frustula ressellata scindit, quæque cum piscis cochleatim magno cum appetitu deglutit, credentes se non laute fuisse exceptos si hoc ferculum defuisset: nec non milium, & hordeum pinsum cum butyro, quod *kusza* vocant, massæ farinaceæ cum caseo mixtæ in formâ turundarum in butyro fritæ cum aliis massis farinaceis & frumento Saracenicis in formâ globulorum, quos in granis papaveris albi contritis volutant, ut satiati eo melius dormiant.

His omnibus de mensa sublatis, bellaria apponuntur, uti diversum anni tempus permittit, nempe flos lactis, butyrum, caseus & cætera, quæ mihi è memoria auferunt. Sed omnia hæc fercula respectu gustus cum nostris neque mediocribus comparanda, ita ut vnum nostrum decem eorum præferam. Sed pisces quam optime apparare sciunt, quos non solum optimos habent, sed tam delicato iure condiunt, ut appetitum quam maxime excitent, quia in re omnes alias nationes superant, non mea solum, sed omnium exterorum sententia, neque mirandum, quia non parcunt sumptibus in oleum olivarum, vinum, aromata, vasas Corinthiacas, reliqua, quibuscum egregie condunt. Sub tempus prandii parum bibunt, sed non parum manducant, ut firmum ponant fundamentum in ventriculo, bibunt verò cerevisiam & vitris longis in modum cylindri, in quibus frusta panis tosti oleo olivarum imbuti ponunt. Mala famulorum inferuentium consuetudo est, ut fercula in orbibus residua, & ab conuiuis, eorum dominis, quando orbis mutant, studio porrecta, cum strepitu indecenti in angulo triclinii edant, seu potius vorent, a dominis ob hunc morem vsu introductum minime vituperati.

Ad finem comestionis iam non cerevisiam sed vinum bibere incipiunt, quod generosum, & quamvis sit album, attamen vultum rubore opplet, & conuiuiorum sumtus, quia non parum bibunt, auget. Mensura vna huius vini constat quatuor libris Gallicis, quod non secundum raritatem sed bonitatem intuitu sanitatis æstimant Poloni.

Postquam pro sanitate alterius biberint, idem vitrum eodem implerum vino alteri propinant, ut potando respondeat, id quod facile & sine famulorum adiumento peragunt, infundentes ipsimet ex magnis lagenis quibus mensa & vitris instructa est, quæ non tam cito evacuantur, quam iterum replentur. Summe recreabar videndo in hora duabusque multiplicēs figuras vitrorum; nam aliud quadratum, circulatum aliud, aliud cylindricum, triangulare aliud, tanto quoque ordine mutantur, ut vix credam cometas irregularius moveri, quem motum vino, uti causæ, tribuendum existimo. Consumtis quatuor vel quinque horis in hoc non oneroso labore, nonnulli dormitum se conferunt, alii levandæ vesicæ foras prodeunt ac ad conflictum vitrorum redeunt, alii sermonem

nem de eiusmodi compotationibus miscant, quamque gloriose victores discesserint.

At hæc, si comparantur cum famulorum potatu, minoris sunt, famuli enim inebriantur adeo, ut magna committant damna quoad tapetes, mappas, vestes denique, & sic Domini, famuli, Musici cuncti inebriantur. Hi vero qui custodiunt argentariam non sunt tam ebrii, & cavent ne vllus exeat foras, vsque dum omnia vasa argentea numerata sint, sed his non obstantibus, semper ferè vasa quædam deficiunt, in quibus quærendis nimium temporis infumunt.

Hæc sunt, quæ memoria mihi suggessit rerum, quas videram audieramque in regionibus septentrionis, quæ ad situm, personarum vestes, religionem, mores, bellandi ritum spectant. Quodsi scripserim incultius, hæc in re ignoscere velis homini conuiuio solium mutanti sueto, & tormentis bellicis operam tota sua in vita navanti.

* Rarissimum hoc opus Gallico idiomate conscriptum talem habet inscriptionem: *Description d'Ukraine, qui sont plusieurs Provinces du Royaume de Pologne connues depuis les confins de la Moscovie, jusques aux limites de la Transilvanie. Ensemble leurs Moeurs, façons de vivre, &c. de faire la guerre par le Sieur de Beauplan. A Rouen chez Jacques Cailloué dans la Cour du Palais. M. DC. LX. (1660)*

In 4to pagg. 111. sine epistola dedicatoria & admonitione ad lectorem.

Gustavus le Vasseur Dominus de Beauplan septemdecim per annos architectus militaria & rei tormentariae centurio Regum Poloniarum Sigismundi III. & Vladislai IV. temporibus, sub exercitus Ducis Koniecpolski Castellano Cracoviensi in Ukraina militabat, quæ in regione hanc Ukrainæ descriptionem confecit, adiecta charta geographica, (quam alio tempore sequentibus in Tomis suppediabo) eoque maiorem meretur fidem, quo fuit diligentior, & præsens hæc in provincia omnia res inspicere oculis. Unicam hanc tantum habemus de Ukrainæ descriptionem, quæ a viro literatis magno æstimatur, quam ob causam ea collectio- ni itinerum fuit inserta, quæ in Angliâ prodit sub hoc titulo: *A collection of Voyages ad Travels, some now first printed from original Manuscripts; Others translated out of Foreign Languages, and now first published in English. &c. in four volumes in Fol. for. J. Curcell. 1704.* quo in libro Tom. I. p. 573. seq. hæc descriptio sub sequenti inscriptione invenitur: *A Description of Ukraine containing several Provin-*

ces of Poland, lying between the confines of Moscow, and the Borders of Transylvania. Together with their Customs, manner of Life, and how they manage their Wars. Written in French by the Sieur de Beauplan, in 1640.

Quamvis merita Domini de Beauplan cum ob hanc descriptionem & chartam geographicam Ukrainæ illis temporibus accuratissimam, & nostris etiam satis accuratam & unicam, tum ob singularia, quæ in acquirenda hæc provincia præstitit officia, haud parva in Poloniam extarent, ad nihilum tamen ea venerunt mortuo Vladislao IV. Rege, cui Koniecpolski Dux exercitus Beauplanum valde commendavit, quique Rex in eo fuit, ut singulari præmio Beauplanum efficere in animum induxerit.

Tentavit quidem Beauplanus fortunam in epistola dedicatoria ad Sereniss. Regem Joan. Casimirum, fratrem Vladislai IV, quem in finem merita sua in Poloniam sincere enarravit, & inter alia & hoc dixit, se multum ad acquirendam Ukrainam contulisse, petens ut Joan. Casimirus Rex ea, quæ Vladislai frater Beauplanio tribuere præmia meditatus fuit, re vera sibi deferre velit. Sed quantum se nihil obtinuit, & sic in catalogum hominum extraneorum bene meritorum, qui post exhaustos viros per annos pro Polonia labores, in fine oleum & operam perdidderant, fuit relictus.

Quia in relatione Bibliopola huic editioni præfixa varia continentur, historiam huius libri attribuentia, eam hic adicere iuvat, secundum orthographiam illo tempore usitatum cum translatione Latina.

LE LIBRAIRE AU LECTEUR.

CHEZ Lecteur, Il y a dix ans que l'Auteur de ce Livre me fit imprimer une centaine d'Exemplaires, qui seulement furent présentés à ses amis, mais parce que beaucoup de personnes après l'avoir vu, ne l'ont trouvé désagréable, ainsi au contraire en ont parlé fort avantageusement, comme méritant une seconde & plus ample Impression. J'ay été satisfait à leur particulière curiosité, je ne serois point de tort au public si je la faisois reimprimer, & plus ample & plus correcte. Ce qui m'a obligé de prier instantment l'Auteur d'icelui que s'il avoit quelque autre traité dont il se peut Resoudre, il me le vouloit donner, ce qu'il a fait très volontiers, non toutefois sans un très

particulier desplaisir de n'avoir peu faire & s'acquiesce de la promesse qui s'étoit faite, de la précédente Impression d'y adjoindre la Carte générale de la Pologne: les figures tant des hommes, animaux brutes, que des plantes & autres choses, sans que l'on voit & remarque en ces Pays, le moyen luy en ayant été osté par la mort de son Grand-père Guillaume Hondius, par qui il en avoit fait graver toutes les planches lesquelles le Roy de Pologne a retirées de la main de sa veuve, sans que depuis il en ait pu avoir aucune connoissance, ce qui est cause que toutes les belles lamieres ont esté mises au tombeau, non sans grandement préjudicier le public qui en auroit reçu une extrême satisfaction.

BIBLIOPOLA LECTORI.

Décem abhinc annis auctor huius libri demandavit mihi, ut centum illius exemplaria typis excubiri curarem, quæ inter amicos distribui, cum vero a multis luc libellus valde estimaretur, qui eum secunda editio dignum, censerent; Republicæ literariæ, me haud male in-fervire putavi, si alteram auctorem suppeditarem editionem. Hinc in hunc ab auctore enixe petit, ut si forte adhuc aliam huius generis scripserit tractatum, vel addere quædam cogitaret, ea communicare precor velle, cui petitioni libenter quidem annuit, sed non sine dolore, quia promissus, se chartam Poniæ geographicam generalem adiecturum, vna cum imaginibus homi-

num, animalium, plantarum, aliarumque rerum memorabilium, quæ hoc in regno videntur, prima in editione factis, haud stare potuit, ideo quod mors sculptoris sui Guilielmi Hondii intercessit, qui omnes pro eo tabulas illas æneas confecerat, quas vero Poniæ Rex & manibus videtur hinc eripuit, ita ut ab illis temporibus nihil plane his de tabulis comperire nullis modo potuerit, id quod in causa fuit, ut omnes illæ æneæ illustrationes magno cum Republicæ literariæ damno æterna fuerint oblivione obrutæ, quæ inde haud contemnendam percepisset fructum.

III.

III.

DESCRIPTIO

REGNI POLONIÆ & MAG. DUC. LITHUANIÆ

PER
D. BERNARDUM CONNOR

MEDICUM LONDINENSEM, ANTEA IOANNIS III. REGIS POLONIÆ

ARCHIATRUM

EX IDIOMATE ANGLICANO IN LATINVM TRANSLATA.

VETERIS & RECENTIORIS REGNI POLONIÆ HISTORIA

PARS PRIOR.

EPISTOLA PRIMA

AD ILLUSTRUM DOMINUM

WILHELMUM LORD. DARTMOUTH.

DE ORIGINE REGNI POLONIÆ, NEC NON DE SUCCESSIONE ET FACTIS
MEMORIA DIGNIS PRIMORUM POLONIÆ DUCUM
AB ANNO CHRISTI 550. VSQUE AD 830.

VIR ILLUSTRIS

Cum ante aliquot annos, ex Gallia profectus per Italiam Germaniamque in Poloniam discedere in animum induxissem, forte fortuna Te, vir illustris, Venetiis offendi, quo tempore deprehendi, Te iter facientem haud sterilibus de locis tantum narrationibus contentum esse, sed præter eas notitiam regiminis, legum, singulariumque populorum, quorum regiones peruaderes, proprietatum, in primis politicæ regularum, variorumque status negotiorum, appetere accuratiorem, eum in finem, ut ex iis, quæ in exterorum Regnis vel laudanda, vel vituperanda inueneris, eo melius, tanquam vir prudens & sagax, cui patriæ salus curæ cordique est, regiminis nostri perfectionem, legumque nostrarum præstantiam, senatusque Regni sapientiam eo melius cognoscere atque admirari possis.

In memoriam reuoces velim, quomodo Venetiis grauiter ægrotans, meis vsus consiliis ex morbo illo fere insanabili conualueris, qui Te deinde vna cum comite Kildare, reliquerim Paduæ ad vires recuperandas, ipse aurem per comitatum Tirolensem, Bauariam, & Austriam Viennam nauim Danubio aduectus vene-

Y

rim

rim, ubi ad tempus, ad videndam Imperatoris aulam, mansi, postea vero una cum quibusdam Polonis Nobilibus per Moraviam Silesiamque Cracoviam, Regni Poloniae Metropolim, discessi, inde intra hebdomadam magno cum comitatu, Varisaviam, Regiam Sedem, profectus. Hic a nuper defuncto Rege *Ioanne Sobieski*, honorifice acceptus, confestim illius Archiater fui declaratus, & paulo post cum Serenissima principe *Theresia*, unica Regis filia, tunc temporis Bavariae Electori desponsata, ad conservandam illius sanitatem in itinere Varisavia Bruxellam missus, qua data occasione citius hoc ex Regno exii, quam ab initio in animum induxi.

Quamvis finem primum, tum aliis in provinciis, tum in Polonia semper habuerim, ut scientias medicas, rerumque naturalium cognitionem magis magisque excolerem, animi tamen causa operam etiam dedi, ut cum ab ipsis incolis, tum eorum historicis, veram status regni huius amplissimi notitiam acquirerem. Hoc quod atiner deprehendi, idem Poloniae, quod aliis regnis, accidisse, de primo nempe illius atque antiquissimo statu, parum litteris fuisse consignatum. Illo enim tempore, quo *Lechus* hoc regnum primus fundavit, nulli reperiebantur viri litterati, qui veras tunc huius regni res circumstantes litteris mandare, posterisque relinquere potuissent; quippe pauca ea, quae de Polonia comperta habeamus, saeculis aliquot post litteris mandata fuere. Cum haud ultra annum hoc in regno moratus fuero, noli quæso hoc argumentum, id quod ex sermone postremum mecum instituto suspicari possis, omnibus numeris absolutum putare: huius tamen facio fidem, sequentem de regni Poloniae origine narrationem, ex probatissimis historicarum scriptoribus hausam fuisse.

Origo Regni
Poloniae.

Polonia, a Romanis *Sarmatia Europæa* dicta (*) pro singula natione putata, atque a suis electione constitutis principibus regta fuit, circa medium saeculi sexti, postea vero, cum Gothi Vandaliqque regiones Europæ meridianas, relictis suis frigidis septentrionalibus domiciliis, dequastarent, ut provincias calidiores, Italiam nempe, Galliam, Hispaniam, & Africam inhabitarent, Slavi seu Sclavoni, hac caprata occasione, Bosphorum Cimmericum, seu fretum prope Caffa, Sarmatiam & Moscoviam reliquerunt, dictasque regiones desertas occuparunt, testibus *SABELLICO THUANO*, aliisque scriptoribus. (**) Tempore insequenti hic populus in duo se diuixit agmina; quorum alterum, transgresso Danubio, in Dalmatia, Istria, Bosnia, & Bulgaria, versus Græciam usque, nec non in quibusdam Germaniæ provinciis sedem fixit. (†) Alterum, ducibus tribus fratribus, videlicet *LECHO*, *CECHO*, & *RUSO*, septentrionem petiit, ad occupandas a Gothis & Vandalis relictas regiones.

Hi fratres civitatem *Bremam* in Germania exædificasse feruntur, nomine ei a verbo Slavonico, onus significante, imposito, quia ibi onera, quibus premerentur, deposuerunt, pristinisque miseriis fuisse levati. Homines, quos secum habebant, in tres partes diuixerunt, quarum una, *Cecho* duce, in eo regno confedit, quod inter Poloniam & Germaniam situm, nostrisque temporibus Bohemia appellatur; altera vero, sub *Lecho*, inferiorem Sarmatiam, occupavit, quae ab incolis, sequioribus temporibus, *Polska*, a vocabulo Slavonico *Pols*, planitiem vel ventionem sonante, vocabantur. Germani dicunt *Pohlen*.

Hartnochius existimat, Sarmatiam iam tempore *Ptolomæi* Poloniam vocitatum fuisse, antequam scilicet Poloni, proprie dicti, planities illas occupauerint, eamque denominationem procul dubio a Bulanis siue Bolanis, *Vistulae* accolis ex Sarmatia prouentibus, accepisse. Tertius denique frater, *Rusus*, in ea provincia Poloniae sedem fixit, quae ab eius nomine *Russia* (†) *Germ. Reussen* dicta est. Caeterum non testimonia solum probatissimorum auctorum, sed proprius quemque intellectus conuincit singulas hæc nationes vnius originis

(*) Pomp. Mela lib. 1. de situ orbis c. 3. & lib. III. c. 4.

(**) Albinus lib. 6. c. 70 & c.

(†) Adam Bremenensis Secl. 9. Scriptor. in lib. I. hist. eccles. c. 10. & c.

ginis esse. Illud ex linguis quoque, quibus vtuntur, manifestum est, quippe quae dialecti sunt aut idiomatica diuersa linguae Slavonicae, quae maioris quam vlla alia lingua Europaea, hoc tempore usus est.

Lecho non difficile erat, in hisce otis stabilem sibi sedem figere, cum, qui se ei opponeret, inueniret neminem. Omnis enim regio paulo ante a Vandalis deuastata relinquebatur. Vnicus traditur princeps Teutonicus, nomine *Regulus*, statim ab initio illi fuisse aduersus, *Lechumque* ad pugnam prouocatus, ab eo occisus, qui provinciam Pomeraniae, isti *Regulo* antea subiectam, sub sua potestate accepit.

Ea tempestate & ciuitates, & pecuniae & leges scriptae in Polonia ignorabantur; Principes decreta sua oretenus ipsi dabant, eodemque modo populo promulgabant, patribus familias, quam principibus, similiores. Reditus modico fatis tributo constabant, laboribus subditorum imposito.

Lechus confedit in magna, Marchiae Brandenburg. finitima provincia, quae *Posnania* postea appellabatur. Primam in ea urbem condidit, & a vocabulo Slavonico *Gneszdo*, quod nidum significat, (*) *Gnesnam* nominavit. scilicet, quia in eo loco arbor caesa est, in cuius fastigio nidus aquilarum erat, quod *Lechus* pro fausto augurio accipiens non solum urbem primam, sedemque, regni futuram, abinde *Gnesnam* nuncupavit, sed insignia quoque Poloniae, aquila expansis alis exornari iussit id quod hodierno adhuc die moris est. Secunda, quam construxit, ciuitas octo miliaribus a priori distabat, in silua sita, nomen *Posnan* accepit a vocabulo Polonico, cognitionem significante, propterea, quod fratrem suum, *Cechum*, Principem Bohemiae, post absentiam viginti amplius annorum prima vice illic viderat & cognouerat. Ab urbe provinciae toti eadem appellatio imposita.

Prima
vrb.

In memoriam huius *Lechi*, regionem, Poloni, in primis poetae, *Lechiam* appellant. D. North quoque ad tempus Constantinopoli commoratus, non ita diu mihi retulit, Turcas vernaculo idiomate Polonum dicere *Lech*, & denominationem a conditore regni, *Lecho*, derivare.

Quamquam *Lechus* hunc populum monarchico more rexit, attamen neque ipse, neque successores eius, ut successio ad haeredes transiret, obtinere potuerunt, ita Polonia per 1100 circiter annos semper regnum electiuum fuit, ordinesque eius nullo non tempore, eligendi ius, neminem nisi qui placeret, sibi referuarunt. Notandum tamen in consuetudinem venisse, quod plerumque, vnum ex Regia familia, si nempe defunctus Rex filios reliquerit, elegerint, excepta vltima electione. Annales eorum ostendunt, filio deficiente, ne quidem filias excludi a regno. Nihilominus Poloni nouis Regibus in memoriam reuocare solent, dignitatem suam nequaquam iuri alicui haereditario se debere, sed Senatus atque equitum consilio ipsis sceptrum offerri, quare inuunt, Reges ipsis esse obligatos, quorum esset officium, bene se erga populum gerere, cuius voluntate in summa positi fuissent dignitate, ad quam capessendam, ius haud melius, quam omnis alius in regno nobilis, habuissent.

Politia Po-
lonorum.

Pariter in memoriam eis reuocabant, se tam diu tantum ipsis subditos obediensque futuros, ac praestitum iuramentum seruarent, quam ob rem ius, deponendi eos, si leges infringere, retinebant. Hoc axioma Polonis ad amplificandam regionem & conseruationem priuilegiorum libertatumque valde fuit utile, ita ut eorum potentia dominiumque latius adhuc, quam vllius in Europa status, patuissent, si & aliae Regni constitutiones tam bene fundatae & tam exacte obseruatae fuissent. Quamvis enim Poloni continuo a vicinis Suecis, Moscovitis, Tartaris, Turcis, Vngaris & Germanis vexati fuerint, eorumque regnum saepius summam in calamitatem tractum, multaue millia hominum in captiuitatem abducta; Regum tamen fortitudine & prudentia, qui semper meritis suis genti se commendare studuerunt, ut filii eorum in thronum vocarentur, Poloni non solum hostium vim a se repulerunt, sed etiam varias regio-

Politia re-
gam.

(*) Herbut de Fastin Senat. Pol. in Chron. p. 2.

nes occupauerunt, ita aliquoties formidabiles facti, quam vllus alius in Europa populus. Sic etiam nunquam potentiae externae, ne Romanis quidem, se subiecerunt, sed potius libertatem, privilegia & singularem formam regiminis, tum contra omnium hostium, externorum conatus, tum contra indigenarum, vel a Regibus excitatas factiones huc vsque semper ita defenderunt & conseruarunt, vt merito in magna eorum laude ponere possim, vnicam in orbe terrarum esse gentem, quae quam diutissime a Regibus electis fuerit gubernata, nunquam summo & haereditario imperio subiecta.

Supra mentionem feci, Polonos nunquam Regum filios a gubernatione exclusisse, id quod non ita intelligendum, ac si Polonia sub vnus semper familiae imperio fuisset. Familia enim regia aliquoties fuit extincta, eaque re saepius coacti, Reges eligere aliis ex familiis. Hoc tamen affirmandum, nunquam exoticum fuisse electum principem, superstitiis pristini Regis liberis, si vltimam excipias electionem (*)

Numerus
Polono-
rum Prin-
cipum

Número Principes & Reges Poloni sunt quinquaginta, inter quos duae mulieres, *Venda* & *Hedvig*, quae ad tempus imperio praefuerunt. Ab initio hi principes, appellabantur tantum Poloniae Duces, quasi eorum non aliud fuisset officium, quam exercitum ducere eique praesse, & notandum, illos neque coronatos fuisse, ad *Boleslaum Chrobri* vsque. Ducis titulus ab anno Christi 550 vsque ad a. 1005 in vfu fuit, quo tempore *Otto III* Imperator, *Boleslaum I.* decimum sextum Poloniae Ducem, principem autem Christianum secum, in Regem coronauit. Omnes enim praecedentes Poloniae Duces, vt & ipsi Poloni, pagani fuere ad seculum decimum vsque, quo tempore *Miecislauus, XV.* Dux, an. C. 964. regnante Papa Ioanne XIII, Christianam fuit professus religionem, id quod in causa fuit, vt Regis postea titulo insigniretur. Principes & Reges Poloni omnes quatuor in classes distribui possunt, quarum prima & vltima variarum fuit familiarum; secunda vero & tertia vnus tantum fuere familiae, in qua imperium a patre ad filiam quoque fuit translata. Prima classis regnauit ab A. C. 550 vsque ad 830. Secunda ab A. C. 830 vsque ad a. 1382. Tertia ab A. 1382 vsque ad a. 1574. et quarta ab a. 1574. ad nostra usque tempora. Hac in dissertatione epistolica, breuiter facta memorabilia Poloniae Ducum primae classis ab a. 550 vsque ad. 830 enarrabo.

Quatuor
classes
Principum
Polonorum

Lechus
550

Gnesna &
Posnania
aedificata.

Vismirus

Illius armo-
rum pro-
gressus.

Lechus, filius *Annonis*, primus, vti dictum, Poloniae fuit Dux & conditor gentis. Primam ibi aedificauit urbem, *Gnesnam* dictam, sedem Archiepiscopi & Regni Primatis, nec non urbem *Posnan*, Germanis *Posen*, principalem in *Posnania* locum. Quam multi post eum regnarunt Duces, res est incerta, vt & quo tempore familia fuerit extincta, qua de re & Poloniae historiarum scriptores multa disputant, & nonnulli perhibent, eum, vt *Alexandrum* magnum, in testamento ordinasse, vt maxime dignus inter eos in Ducem, eligeretur. Post eum fratris filius (*) *Vismirus* electus, qui dominium ad Daniae fines vsque extendisse, & ingentem nauem, quae Danis terrorem intulerit, aedificasse dicitur. Fertur mari Danos profligasse & in regnum eorum intrasse, cuius multas occupauit prouincias, aedificando vrbes varias, inter quas *Vismaria* & nunc ab eo appellaretur. Dicitur etiam in praelio Danorum Regem captiuasse, secum in Poloniam abduxisse, quo facto hic, accepta libertate, & inito cum Suecis & Holsatis foedere clandestino, magno cum exercitu in Poloniam venit, qui vero mox a *Vismiro* profligatus victusque fuisset, adeo vt magnam Daniae partem sub potestatem suam redigeret. Sed clariss. *Pauli*, Sacerdos Danicus, fideri mihi fecit, Polonos nunquam quid in Dania occupasse, id quod facta hoc de Rege narrata in dubium vocat, quamuis verisimile videatur, intra centum & quinquaginta annos, initium inter gubernationis *Lechi* & electionem *Craci* & lapsos, varios regnasse principes. Haud tamen me male fecisse, qui haec in vsum lectoris inferui, suspicor, laudato, ex quo hausi, auctore. Hic *Vismirus* haud

(*) nempe mortuo Ioanne III Rege.

(*) Guagnini Ker. Polon. p. 52.

haud relicta prole, principatu rebus multis ex sententia gestis dilatato. *Vapouius* posteros *Lechi* per omne tempus, inter *Lechum* & *Cracum* elapsam, regnasse perhibet. Me quod attingit, ne minimum quidem vestigium, de illo-
rum principatu & forma regiminis, postquam omnes Poloniae historicos etiam
uolui, inuenire potui. Extincta *Lechi* familia, populus duodecim elegit *Poloni*
launos, (quod verbum Polonico idiomate exercitus ducem significat) qui
regnarent, regione in duodecim partes diuisa. Poloni enim tam va.de liber-
tatem tuebantur, vt principatum vni conferre dubitarent.

Paulo post vero inter hos Palatinos dissensio orta, quam ob causam po-
pulus *Cracum* principem elegit, virum diuitem & valde humanum, ex fami-
lia *Grachorum* Romanorum oriundum, quis vero *Cracus* vere fuerit, histo-
riarum scriptores non concordant. *Lechici* scriptores dicunt, ipsum v-
num ex duodecim fuisse Palatinis, *Bohemi* (*) vero perhibent, principem
Bohemia oriundum fuisse. A subditis valde amarus, breui instans bellum in-
testinum sopiuit, urbem ad *Vistulam* suo nomine *Cracouiam* dictam aedi-
ficauit, Regni sede *Gnesna* ad eam translata, a qua tempore hac ciuitas postea
semper Regia Poloniae fuit, ibique vi regni legum Reges coronantur, quam-
uis *Varaviae* sit Regis aula.

Prope hanc urbem narratur draconem fuisse ingentem, qui habitu veneno-
so omnes appropinquantes necabat, & aliquoties ex antro prorupit pens
multa hominum millia interimebat, & hanc ob causam quotidie ei tres bo-
ues obiectos fuisse dicitur. Cum vero inde annonae difficultas oriretur, Dux
Cracus consilio nouo monstrum sequenti modo e medio sustulit. Iussit pellem
bouinam sulphure, antimonio, pice, aliisque huius naturae materiis confectae,
& dicto monstro obicere, quod statim deglutit, quo facto, materia ista
eum fuisset inflammata, & e *Vistula* ad extinguendam suam aquam kibisset,
illa rupit.

Vita funditus Dux in colle iussu eius, coram ciuitate, fuit inhumatus, vt
incola illius semper fundatoris memoriam tenerent. Tres reliquit liberos,
nempe *Cracum*, *Lechum* & *Vendam*, de quibus *Lechus II.* fratrem *Cracum*
natu maiorem in silua trucidauit, vt in principatu succederet, sed eade
manifestata e patria electus in exilio mortuus est. *Venda*, virgo, succedebat,
id quod confirmat, Polonos semper Regie familiae fuisse addictos. Valde
pulchra fuit princeps, & inter varios procos erat & princeps Germanus,
nomine *Ritiger* (**). Cum vero gratia *Vendae* verbis beneuolis poni non
potuisset, exercitus venit, & vi armorum, vt ei nuberet, efficere conatus
fuit, sed *Venda* fortiter resistit, eumque profligauit, secundum historiarum
Poloniae Scriptores. Germanorum vero historici perhibent, *Vendam* i-
psam in *Vistulam* se praecipitasse cum *Ritigerum* valde ei imminere videret,
id quod alii huic rei adscribunt, nempe quia audiuit, *Ritigerum* pulcher-
timum fuisse virum seque ipsum in rabie interemisse.

Cum igitur morte *Vendae* *Craci* progenies fuisset extincta, Poloni altera vice
duodecim elegerunt Palatinos, hi vero inter se dissentientes, vt praecedentes,
occasionem dederunt, vt Hungari & Moravi irruptionem in Poloniam
facerent, quo facto consilii esse credebant, vt *Premislaum*, aurifabrum, in
Ducem eligerent, qui postea dictus fuit.

Lechus I. Causa electionis eius fuit stratagemata, vi cuius Polonos, a magno
periculo, in quo erant, liberauit. Cum nempe Poloni contra *Vngaros* &
Moravos in campo dimicarent, & hostibus numero impares essent, medium
excogitauit, vt Poloni numero longe maiores, quam ipsa re fuit, apparerent,
quem in finem magnum galearum numerum ex arborum corticibus con-
fectarum congeffit, quas argento vino & bile illiniuit, & noctu in arborum
ramulis in parte siluae anteriore secundum exercitus dispositionem suspendit.

Z

Altera

(*) vide *Bohuslaum Balbinum* lib. I. Hist. Bohem. cap. 10. p. 32. &c.
(**) *Micrahus* lib. 2. Chron. num. 22. p. 161.

Altera die, cum inimici, orto sole, hoc respicerent, persuasi Poloniam esse exercitum, recta contra eum iuere. Interim post arbores stantes Poloni galeas sine mora abstulerunt, qua re suspicabantur, Polonos timere correptos se in silvam abdidisse. Eo magis igitur in pugnam praeibat inimicus, qui in medium silvae Polonos prosequutus, loco, quo ab iis expectabantur, circumventus & ad internecionem profligatus.

Hic Lescus per tempus satis longum in Polonia tranquille regnavit, & nemo tunc temporis pacem turbare ausus est. Quam diu autem Poloniae praesuerit, & quo tempore sit mortuus, incertum est.

Prolem reliquit nullam, ideo post mortem eius certamen fuit in equis institutum, hac data lege, ut is, qui victoriam consequeretur, eligeretur Dux. Hunc in finem ante Cracoviam columna lapidea fuit erecta, super quam corona, sceptrum, aliaque regalia fuerunt posita, his verbis per praekonem proclamatis: ut is in regis thronum vocaretur, qui primus a fluvio *Pradna* ad dictam metam perveniret. Hoc facto varii regni candidati nomina dabant, inter quos & certus quidam Lescus fuit, qui ceteris se prudentiorem & dignum regno existimaret. Eum in finem hamos ferreos posuit in via, super quam certamen iniuri debuit, quare aliorum equi claudicabant, ipse vero prius ad erectam columnam pervenit. Fraude vero hac detecta, in illo ipso loco, quo eligi debuit, in frustra fuit disceptus.

Aperta
fraus

Deinde Lescus II. pauper rusticus, a. C. 776. electus fuit, quia Poloni eum pro principe ipsis destinato respicebant. Hic enim homo, equo carens pedester certatim currebat, magis celeritatis monstrande, quam regni adipiscendi causa, cumque aliorum equi in via, ut dictum, claudicantes facti post postorem secundus ad metam pervenit.

Laudabile
exemplum

Hic Dux in memoriam pristinae conditionis quatuordecim vestes ducales deposuit, quarum loco induit rusticas, quam consuetudinem per totam vitam retinuit, ita ut nullus eius illo tempore pariter vilibus vel vestibus coacti fuerint. Historici referunt, in bellis ipsam contra Carolum magnum interivisse.

Lescus
II.
804.

Lescus III. filius eius successit electione a. C. 804. Hic commemoratum Imperatorem brevi ad pacem coegit, de eius vero morte nihil constat. Plus quam viginti filios naturales habuisse refertur.

Popiel
I.
810.

Popiel filius post eum imperii summam tenuit a. C. 810. Hic Princeps neque patris neque aui virtutibus praeditus fuit, quippe qui bonum publicum plane neglexit, seque ipsum magni tantum pendebat. Cracoviam locum haud securum putans, cui urbi saepius Hungari & Russi multum molestiae parebant, in medium regionis se contulit, ad maiorem personae suae securitatem, sedemque suam primam Gnesnam, deinde Cracoviam fixit, paulo post ibi repente mortuus. Execratio ei familiaris fuit: *ut glires me comedant*, quod quidem haud ipse, sed filius eius Popiel expertus fuit, (*) ut nunc dicemus.

Popiel
II.
810.

Popiel II. praecedentis filius a. C. 815. electus regnavit usque ad annum 830. Impius friuolusque pariter fuit princeps, & in maiori apud populum odio erat, quam pater. Rebus sic stantibus, cum coniux eius animadvertisset, mariti patruos longe magis a populo diligi, quam maritum cum familia, omnem in hoc ponebant curam maritus cum coniuge, ut veneno eos interimerent & sic liberos in regni successione magis firmarent. Popiel deinde simulabat morbum periculosissimum, patruos petens, ut eum inuiscerent, qui statim annuentes ad lectum eius venerunt, & tunc ac si in agone mortis esset constitutus, manus eorum amplexus petiit, ut poculum ipsis oblatum euacuerent qui nil veneni metuens potu vrebantur. Sed paulo post, cum patruo, vale dixissent, summis doloribus extructi mortui sunt. Hoc e consilio uxoris facto impius Dux perhibuit hanc casum ex iusto Deorum decreto accidisse, qui ipsos, ob consilia per prodicionem contra se suamque familiam inita, poena affecissent. Et hanc ob causam illorum cadauera diu inhumata iussu eius fuerunt, ut eo magis criminis suspicionem

Male-
cicia
allata

(*) Herbert de Fulstun p. 11.

suspicionem vitaret. Cum neque Popiel neque uxor eius in suspitione ponerentur, qui dictos viros e medio sustulissent, Deus tandem mirabilem in malefactores statuit poenam. Poloniae enim vetustatis monumenta, in eo consentiunt omnia, quod ex cadaueribus dictorum virorum veneno interentorum, ingens glirum copia prodierit, qui Popielum cum uxore & liberis ubique persequerentur, ita ut neque fluvii, neque muri, neque hypocausta angustia, neque stipatores, glires ab iis arcerent potuerint, qui diu nocturne circa eorum corpora currentes illa corrodebant. Primum filios, deinde coniugem, & tandem Popielum, quamvis securitatis causa in Vistulae insulam se contulerit, devorant. Dicunt tunc nauceros fuisse anxios, ne litorem perforarent, & sic in aquis suffocarentur, ante quam in insulam pervenirent. Glires enim per ignem, & quidquid iis opponebatur, transibant cum strepitu & audacia.

Popiel
a gliribus
comestus

Hac Tibi, vir illustris, fabulae aniles videbuntur, quia vero omnes Poloniae scriptores hac de re mentionem faciunt, eam adicere non dubitavi. Hoc certum est, Polonos nullum Popieli consanguineum in principem eligere voluisse, ob dictum crimen & nomen illius detestantes. Et sic ultimus Dux fuit Popielus, non solum suae familiae, sed etiam primae classis principum Polono.

Mortuo Popielo Poloni elegerunt *Piasum*, fabrum carrucarum, qui neque Popielo, neque maioribus eius agnatus erat. Huius autem Ducis familia continuo per annos 800 regnavit.

Ne Tibi molestiam longiori exhibeam epistola, Vir illustris, finem iam his litteris, enarrato principum Polonorum primo ordine, impono, tuusque totus sum

obsequiosissimus
B. C.

EPISTOLA SECUNDA

ad Virum Illustrissimum, LAURENTIUM Comitem ROFFENSEM (Rochester)
qui CAROLI secundi Regis legatus ad Remp. Polonicam fuit.
Exponit de Poloniae ordinis secundi & tertii, seu de successione & rebus gestis Regum a Piaso & Jagellone oriundorum, ab A. C. 830. ad 1574.

VIR ILLUSTRISIME

Res Polonorum nomenque cum nono demum saeculo increbrescere non nihil atque inclarescere cepissent, eoque accessisset, saeculo proximo, quod decimum erat, a C. N. transitus eorum a sacris paganis ad Christiana, coepere finitimi populi ad eos paulo diligentius attendere, quo factum, ut & nomen Polonicum ab ea inde aetate tanto crebrius in aliarum nationum annalibus commemoraretur, & mihi liceat paulo copiosiora atque certiora de rebus inscutis ad Te perscribere, quam non licebat, nuper, cum de rebus huius gentis sexto saeculo septimoque gentis ad Te exponerem.

Popielo rebus humanis exempto, immani homine, in quo primus ordo regum Polonicorum defuit, principatum suae gentis ambiebant eius ex fratre nepotes, quem fratrem ille veneno sustulerat. Verum Poloni vero, cum consensu summa rerum suarum, potestate eos excluderent, siue quod pa-

rum iis inesse viderent virium ingeniiq; ad tantum imperii onus sustinendum, siue quod alias indignos eo honore haberent, siue quod *Popiel* quam sibi immanitate pepererat inuidiam, eam in suos omnes necessarios posterosque deriuasset. Quare Crusviciæ legendo principi (oppidum id est maioris Poloniæ) comitia indicta sunt, sed sinistris auspiciis. Discessum enim est rebus infectis, quod de nouo legendo principe non idem omnibus videretur. Paulo post tamen ibidem altera indicta sunt comitia, quibus summa rerum, ne malum discordiæ latius serperet, vni demandata est.

Piaſtus
880.

PIASTO fabro lignario quæstum rotis carrozum in conficiendis facili, filio Cossici cuius Crusviciensis idque in animi grati testificationem, quod *Piaſtus* in magna annorum inopia patribus de victu abunde prospexisset. Quæ res ita gesta est.

Causa
e editio
nis

Comitiis coalescentibus, *Piaſto* natus erat filius, cuius honorandi ergo hilari epulo amicos pater excipiebat. Ibi duo quidam peregrini, religionis ergo terrarum orbem obeuntes, interueniunt, *Ioannes* alter dictus, alter *Petrus*; quos postea Romæ martyrii coronam adeptos ferunt. Mendici hi cum stipem rogassent patres conscriptos, exclusi erant, quapropter ad *Piaſtum* adibant, a quo benigne accepti, postea quam puerum recens natum *Ziemovistum* appellarunt, discesserunt. Factum paulo post est, ob multitudinem procerum ad comitia congressorum, ut magna ingrueret annorum caritas, cui *Piaſtus* benigne subuenit. Non enim laute modo patres aluit, sed gratuito quoque, multoque se liberaliorem iis præstitit, quam pro fortunarum mediocritate posse videbatur. Id quod portendis annumerari & benedictioni martyrum eorum, quos modo dicebam, in acceptis referri coepit, ipse *Piaſtus* is videri, quem dii ipsi populo rectorem, imponent, sic vno omnium consensu princeps Polonorum inauguratus est.

Virtutes
eius

Neque tamen cum sorte animum mutauit, sed, ut potentiam, ita liberalitatem beneficentiamque magis indies magisque proferebat atque pandebat. Non caruit eius regnum seditionibus, quas lenitate magis, quam animaduersionis severitate compescuit. Carus probis, terrore sui nominis continebat improbos. A Crusvicio quod abhorreret animo, quodque oppidum *Popiel* scelerum immanitate foedauerat atque infamauerat, sedem *Gnesnam* transtulit.

Mors
eius

Tandem annorum natus 120. vivere desit. Soboles eius per annos sexcentum Polonis summa cum potestate præfuit. Propago quædam adeo Silesiæ partem non parum diu tenuit, usque ad a. 1675. quo *Georgius Wilhelmus*, stirpis huius postremus furculus, conceidit, a cuius excessu ducatus *Lignitiensis* atque *Brigensis* diuioni Imperatoris Romani accessit. Fuit gentilibus suis *Piaſti* huius memoria tam cara, ut regum suorum quemque, qui gentilis esset, *Piaſtum* appellarent. Successit ei e *Reſpicha* vxore susceptus filius.

Ziemovi-
tus

ZIEMOVITVS fortis & bellicosus imperator. Patris ille munia dudum ante eius excessum, obierat, propter ætatem summam infirmi, & rebus gerendis parum idonei. Magnis ille rem Polonicam accessionibus amplificauit. Hungaros, Moravos, Germanos deuicit, magnisque prouinciis multauit. Primus miliciam Polonicam disciplina & moribus & ordine bono excoluit, legatis, tribunis militum, centurionibus instruxit. Regno non modo a *Popielis* gentilibus amissa reddidit, sed multa alia quoque a se parua addidit, mirifice fortis & acer erat, ut armis tractandis natus videretur, non illum labores molestissimi frangebant, quo in suorum admirationem venit maximam, eorumque animos amore sui certimo deuinxit. *Gnesnæ* obiit, & humatus est. Excepit eum filius.

Lesius
IV.

LESCVS IV. impuber adhuc, cum regni gubernationem capesseret, sed tutiores vices eius tanisper obire. Homo placidis moribus, pacis amans, otii, quam barbarum, studiosior, & in tuendo patrimonio, quam proferendo diligentior. Excessit a. 913. relicto filio.

Eius
qualita-
tes

Ziemo-

Ziemovisto, qui post patrem annis 51. rebus præfuit, patris simillimus, animi sedatione. Nam eo regnante Polonia bellis caruit. Non erat enim nisi vnicus filius, *Miecislavus* I. a puero cecus, sed anno ille septimo ætatis latrem communem oculis vsurpare mirabili modo coepit, cum, ritu barbarico, comam poneret. Quæ res sacerdotes barbaros induxit, ut eum fore augurerentur, qui Poloniæ claræ gloriæ salutisque facem præferret. Neque defuit omni euentus. *Ziemovisto* *Gnesnæ* vita defuncto & tumulto, suffecus est filius.

Ziemovi-
tus. Qua-
litates e-
ius.

Miecislavus I. septem vxores, eiusdem thori consortes cum haberet, prole tamen beatus non fuit, quæ res christiane fidei ad Polonos aditum patefecit. Factum enim est, ut qui christiani per illos terrarum tractus discurrerent, semina suæ religionis inter barbaros spargentes, hi *Miecislavum* quoque adirent, negantes, vllam ei spem prolis adipiscendæ superesse, nisi Christo nomen daret. Quorum in auctoritate se esse *Miecislavus* professus, repudiatis vxoribus paganis omnibus, *Dombrowcam* domum duxit *Boleslai* filiam, qui tum *Bohemorum* ducatum gerebat, ea lege, ut *Miecislavus* Christiana sacra suscipere vndisque litralibus iis, quibus Christiani vtuntur, purgaretur. Quo facto *Ioannes* P. M. XII. Aegidium Cardinalem cum magno sacerdotum numero allegavit in Poloniam, spargendæ legis ergo christianæ per illas terras, quibus ea adhuc plane obscura fuerat atque inaudita.

Miecislavus
I. 694.

Quomodo
Poloni
Christia-
nam re-
ligionem
amplexi
sunt.

Cum multis aliis episcopis hic *Gnesnensem* atque *Cracoviensem* instituit, auctusque filio, cui *Boleslao* nomen dedit, omni opera studioque, in id incubuit, ut Polonos suos ad sacra Christiana amplectenda impelleret. Quibus sacris id habuit reuerentiæ, ut lege lata sanxerit, ut quicumque lectioni Evangelii sub officium Missæ interiret, acinacem fere medium vagina extraheret, quo testatum faceret, nil se reculare, quo minus vel cum capitis discrimine causam Evangelii defenderet.

Intercesserunt huic cum *Vladislao*, duce *Reussorum*, bella graua, Marte iniquiore. Premissa enim aliisque oppidis multatus est. *Lambertum* episcopum *Cracoviensem* Romam ad *Benedictum* VII. ablegauit, quem veniam rogaret, regium nomen pro ducali, quo adhuc Poloni principes vsi erant, in posterum vsurpandi, verum repulsam tulit, tum quidem, Pontifice Romano nondum opportuno tempore venisse iudicante gratiæ huius Polonis contribuendæ. *Dombrowcam* cum extulisset, *Iuditham* sibi matrimonio iunxit, *Geysæ* I. regis *Hungari*, filiam. Excepit eum filius.

Bella eius

BOLESLAUS Chrobry, multis laudibus nobilis, anno 999. Huic, consentiente Papa Romano, *Otto* III. Imp. titulum regium primo impertit vnaque titulos iuris remisit, quibus decessores Poloniam ditioni suæ vindicatum ierant, quo gratum animum testaretur erga *Boleslaum*, eiusque humanitati gratiam referret, a qua benigne acceptus habitusque tum esset, cum ad reliquias S. *Adalberti* venerandas, qui *Pragæ* præful fuerat, iter sacrum instituisset.

Boleslaus
Chrobry
999.

Primus
Rex factus.

Sab idem temporis punctum *Otto* idem neprem suam ex fratre, *Rixam*, *Boleslai* filio *Miecislao* despondit. Regnum huic *Boleslao* ab *Otone* delatum testatur vetus aliquod monumentum sepulcrale, manibus eius consecratum, cuius hæc est formula:

Ob famam bonam tibi contulit *Otto* coronam,
Propter lustramen sit tibi salus, Amen.

Additum ei est ob ingenii acumen ceterasque animi laudes cognomen *Chrobry*, bella eius quod vocabulum in sermone Polonico significat acutum. Porussos, Bohemos, Moravos tributarios genti suæ reddidit. Saxonibus item bellum denuntiavit tum *Pomeraniæ* arma infesta intulissent, tum temporis *Lesci* III. posteris pararenti. Duodecim senatorum instituebat collegium, quibuscum reipubl. gerendæ consilia communicaret. Tam cara huius regis fuit Polonis memoria, Coll. magna Tom II.

Boleslaus
cum Se-
natorum
collegium

vt toto anno, quā ab excessu eius proximus exiit, nulla vsquam vox hilarior audita sit. Animo præterea fuit forti & imperterrito, lenis idem & mansuetus. Tumulus & eius & patris, Posnaniæ in basilica Cathedrali celebratur a religiosorum pietate, quos ambos tumulos ipsemet adii & vidi.

Miecislau
II. 1025.

Qualitates
eius.

Casimirus I.
1034.

Suffectus ei est *Miecislau* II. annos 35. natus, quem Hippolytus, Archi-Episcopus Gnesnensis inaugurauit. Dissimilis hic patri fuit, partemque longe maximam prouinciarum, a patre quondam diuioni Polonicæ adiunctarum, rursus amisit. Denegabant quoque Bohemi & Moravi stata vestigalia. Pomeraniam tamen recuperauit, quæ iure Polonorum erat. Simplex nempe & fatuus erat, magisque in auctoritate vxoris & parasitorum fuit, quam senatorum, id quod ei magnam amicorumque & inimicorum contraxit inuidiam. In regno nouem fere annos, viuendo quadraginta, peregit. Fertur rabiolus obiisse, relicto vno filio.

Casimiro I. qui impubes rex dictus, matri Rixæ regni administrandi curam permisit. Incurrit huius electio in non paruas salebras. Aduersabantur enim non pauci Senatores, verentes, ne patris vestigia premeret.

Neque minus offendeabant Polonorum animos Rixæ mores, cui cum alia multa, tum hoc maximo dabant vitio, quod aerarium depeculata cum filio ad fratrem in Saxoniam aufugisset.

Inde Parisios a matre missus Casimirus, ad operam literis dandam, S. Benedicto nomen dedit, & institutis eius initiari se passus est in monasterio Cluniacensi. Quo factum, vt per absentiam regis, Poloni grauibz discordiis ciuilibz exagitarentur. Qui precibus Pontificem Romæ cum fatigaret, vt voti suscepti necessitate absolutum Casimirum regem sibi solioque anito redderet, aegre, sed impetrarunt tandem, ea quidem lege, vt laici quotquot essent, præter nobiles, (hi enim cum clericis priuilegio gaudebant) annum denarium dependerent, quo cereus S. Petro Romano immortalis arderet; item, vt capita in orbem tonderent ad monachorum instar, qui mos hodie ad huc obtinet, & vt in diebus festis officio Missæ albatu interessent. Quibus illi cum conditionibus subscripissent, regem recuperarunt; qui quo tempore diademate sit redimitus nunquam explorare cognoscere potui.

Casimirus
ex Claustris
reueratur.

Cum Iaroslao, Russorum duce, Vladomiri filio fœdus iniit, cuius etiam sororem Mariam, patrio sermone Dobrognevam dictam, matrimonio duxit. Matre hi utebantur Anna, sorore Basilii & Constantini, Imperatorum CPtanorum.

Casimirus Masoviam sibi subegit, cuius oppidum princeps est Warsovia, copiis Maslai fufis & fugatis, Masovia tum dominantis. Paulo post tamen recrudescere hoc bellum. Maslaus enim, a fuga reuersus, populorum finitimorum, ad quos se receperat, auxiliis confirmator, totam Masoviam, qua prætexit vi-stulam, ferro flammisque deuastauit. Sed iterum a Casimiro cæsus & grauiori clade percussus est, & in fugam coniectus, vbi hospitum, quos ante benignos habuerat animos, inuenit a se alienatos, & pro ope sperata, extremum tulit supplicium, viuum enim excoriatum in altissima cruce fixerunt contumelioso illudente hoc diceris: qui ambitione per vitam insatiabili elatus ad res magnas adspirasset, par esse, vt ille ad locum excelsum extollatur.

Casimirus actæ apud monachos Cluniacenses vitæ non sine iucundo grati animi sensu recordatus, magnis eos muneribus cumulauit.

Mors eius

Boleslaus II
1059.

Regno tandem bene constituto atque pacato rex hic virtute insignis, vita excessit relictis tribus filiis, Boleslao, Vladislao, & Miecislao cum filia Suentochna. Humatus est Posnaniæ, quem

BOLES LAUS II. liberorum natus maximus excepit, audax cognomine dictus, qui rebus præfuit annos 23. Initio cum Hungaris, Bohemis, Russis & Prussis bella gessit, ex eo nata, quod tres exules domi suæ recepisset, & protectione sua amplexus esset. Magna contentione Belæ causam tenuit, Principis Vngari, penes quem matrimonio collocata erat amita Boleslai. Andream, a quo Belus electus regno fuerat, vt victum aufugere cōegit. Belam regem Vn-

garis

garis imposuit, tametsi Germani Andream copiis haud contemnendis secundauerant. Reuersus ab Vngarica expeditione Boleslaus vxorem duxit Viles-lavam ducis Reussorum filiam, quæ ducatum hunc ei dotis loco attulit.

Extrema imperii vita dissoluta & crudelitate fœdauit, ciues immanitate exactionum exhaustis, nobilibz vxores filiasque eripuit, quorum corporibus illis Videret & libidinem satiare, mores suos obseruari aegre ferebat, si qui tyrannidem impatientius se ferre haud dissimularent, eos seuerè puniuit, Episcopum Cracoviensem denique, Stanislaum Szczepanovium, sustulit, ad hunc modum. Boleslaus cum finem furori atque sceleribus non faceret, tametsi a viro sanctissimo admonitus, communionis sacræ cœnæ exclusus est. Quæ res ita regem effrauit, vt opportunitatem vltionis venaretur. Ita factum est, vt Rex Episcopum sacris Missæ faciendis intentum, ita stricto ense feriret imprudentem, vt cerebrum penetralibus capitis excussum solum respergeret. Quo signo dato satellites tyranni accurrentes frustatim contrucidarunt. Pontifex M. eo scelere motus sacris Boleslao interdixit, vnde in suorum odium acerrimum venit, vnde metuens salutem suam, quo effugeret insidias, regno excessit vna cum filio Miecislao, quem e Vieslava suscepit, ad Ladislaum regem Vngarum, vbi rabie correptus dicitur ipse sibi manus violentas intulisse. Episcopus autem Stanislaus, quem diximus, a Gregorio VII. P. M. in diuorum numerum relatus ex eo tempore patronus regni Polonici habitus est. Vna cum rege tota regio sacris excludebatur, & post secuti reges per tempus haud modicum regis honoribus caruere.

Vita eius:

Exul e re-gno

Stanislaus
Patronus
Poloniæ

Vladislau
I. 1084

Iam in eo erat res, vt ad Boleslai fratrem, Vladislaum Hermannum, summa rerum deferretur. Hic titulo principis acquiescebat, seu metu Papæ, seu quod fratris reditum formidaret; patrum Miecislau reuocabat, qui sexto anno post vita excessit, ecclesias & monasteria a se structa magnis splendidisque vestigalibus ornabat.

Hic idem Hermannus rebellantes Pomeranos & Porussios comprimebat, copias Vratislai Bohemi fundebat, quem Henricus IV. Imperator titulo regis ornauerat, & iure regni Polonici querendi intruxerat; quamquam id quidem præter ius & fas, posteaquam antecessor eius, Otto III. omni iure illius regni conferendi seque suosque successores abdicauerat, Boleslao rege Poloniæ nuncupando, regnique insignibus condecorando. Sunt tamen in Polonis, qui aiant, quod ipsemet ex iis audiui, meram eam fuisse ceremoniam, cum Otto regnum conferret, cuius conferendi nullum penes eum ius esset; prouinciam enim hanc nunquam cuiusquam extranei fuisse, & ne ipsorum quidem Romanorum, neque maiores suos vnquam cuiquam alieni generis domino paruissè.

Hic idem Vladislau Hermannus post eas res gestas eiusdem Vratislai Bohemi filiam Iuditam matrimonio duxit, e qua Boleslaum III. suscepit, Krivo-ustum dictum, hoc est *κρυφοχέστην* seu curvilabium. Postea filia Henrici IV. Imperatoris ei tres filios peperit. Ipse obiit anno ætatis quinquagesimo, sepultus est in oppido Plocko (seu Plocovia) habuitque successorem

Boleslaus
III. 1103

BOLES LAUM III. **KRIWOUSTUM**, filium, omnium quos Polonia vnquam principes habuit, fortissimum felicissimumque. Hic Sbigneum, fratrem nothum, primum in ordinem coegit, tandemque iterum atque iterum ferocientem, necessitate compulsus, sustulit. Omnium, quæ gessit, facile principem locum tenet contentio, quæ ei cum Henrico V. Imp. intercessit, cuius hæc summa est. Colomanno regi Hungaro, ille, quem diximus, Imperator bellum intulerat, Bohemosque suas in partes pertraxerat. Boleslaus contra Hungaro cum se adiunxisset, quod Germani vires distraheret atque frangeret, irruptione in Bohemia facta, ferro flammisque eam deuastabat. Sed Imperator, quo Polonum vicisceretur, derepente in Silesiam Marchiamque, quæ tum in fide atque potestate Poloni erant, inuadebat. Neque dubium est, quin iis nulla opera

esset

esset potitus, nisi Boleslaus ei magnis cum copiis celeriter occurrisset. Vincere nihilominus tamen Imperator numero copiarum. Quod videns Boleslaus, causaeque suae diffidens, consultum duxit, pacem ab hoste petere, missus legatus qui condiciones offerret, atque posceret. At Imperator insolefcere, quod certam iam manibus tenere victoriam videretur, & nimis dura Polonisque ignominiosa imperare; adiungere etiam orationis superbiae contumelias, iactantiae. Scarbicum nempe, legatum Polonum, in aërium suum inducebat, acervosque auri spectare iubebat; hos facile Polonos, quocunque vellet, esse adducturos. Vehementissime Scarbicum ea visit contumelia, ut percitus ira, & ardens indignatione annulum, quem digito gerebat aureum, detractum profferret in thesauros Imperatoris, minis additis, quaecunque esset illius orationis, qua Imperator erga se esset usus, sententia, nullum tamen se dubitare, quin Polonicum ferrum (acinaces nempe designabat,) nihil auro Germanico de bonitate sit concessurum. Quibus cum dictis ab Imperatore discessit & ad Boleslaum se recepit, ad quem de legationis euentu retulit. Ibi rex Polonus, vir spirituum non contemnendorum, haud minus ira & indignatione inflammari, ut statim decerneret pugna cum Henrico experiri. Confligitur, prospereque res a Polonis geritur, victusque magna clade percussus Imperator in campis, quos dicunt, caninis, apud Breslaviam, Silesiae opidum princeps. Imperator vero hoc facto statim pacem cum Boleslao contraxit, cui sororem Adelaidem in uxorem, filiam Christianam autem eius filio Vladislao, dedit.

Fortitudo
eius & for-
tuna.

Idem princeps Pomeranos, sacra christiana, a quibus antea saepissime defecerant, amplecti coegit. Silesia tunc temporis adhuc perpetuo regis Poloniae potestati parebat; postea vero a regibus Bohemiae expugnata, tandem sub Imperatoris ditionem redacta est.

Ille princeps quadraginta septem prospera praelia conuulisse, & in unico tantum, aduersus Russos rubros pugnans, victus fuisse traditur, cuius quidem iacturae causa ducis cuiusdam Cracoviensis timiditas fuerit, cui Rex, praelio commisso, pellem leporinam atque colum in praemii locum miserit. Nihilominus tamen hanc unicam cladem tam aegre tulit, ut paulo post vita decederet, quatuor filiis relictis, in quos regnum distribueret. Sunt quidem multa alia ab hoc rege laudabiliter facta, quae autem consulo praetereo, ne tibi, Viro Illustrissimo molestiam creem.

Qualitates
eius

Erat princeps forti & intrepido animo praeditus, omne periculum contemnebat, & quae promiserat, religiose seruabat. Praeterea quoque maxima erat liberalitate, & vel minima occasione oblata magnum animum prae se tulit, nec non mirum in modum clementer & modeste se gessit. Acerrimum, quod in eo erat, honoris consequendi studium ita erat comparatum, ut, quamuis a primis fere inconabulis ad bellum assuescens fuisse dicatur, nullo modo tamen pacis esset inimicus.

Vladislaus
II. 1140.

VLADISLAUS, Spurator cognominatus, illius, quem modo commemorauimus, regis filius natus maximus, suum patrem in regno secutus, & anno millesimo, centesimo quadagesimo electus est, & sex modo annos imperio praefuit.

Reliquis tribus filiis pater quasdam modo prouincias concessit, id quod magnis postea turbis in Polonia locum dedit. Natus maximus enim frater Vladislaus prouinciis sibi a patre destinatis eos spoliare studuit. Id quod re vera praestitit. Fratrem enim Boleslaum ex comitatibus Plockovia, & Masovia, atque Henricum ex prouincia Sendomiriensi eiecit, quibus rebus commoti ambo ad tertium confugerunt fratrem, qui Posnaniae praerat.

VLADISLAUM nunquam non nobilis quidam nomine Petrus Dunin, comitatus est. Eum itaque cum rex aliquando venatum profectus secundum duxisset, accidit, ut tam diu ibi commorarentur, ut totam noctem in silua quadam delitescere necesse haberent. Quo loco, Rex cum comite suo hoc modo

modo iocari cepit: Dunin, inquit, uxorem tuam per hanc noctem multo quietius cum Abbate Scrinenfi dormiturum esse, quam nos, credo. Qui sermo fecit ut Dunin suae conditionis immemor audacter ei responderet: forte coniungi Tuae, Rex Potentissime, non deterior erit fors cum *Dobesso* qui, ut facili negotio conicere licet, splendidus fuit aulicus, Regina Christina adamatus. Quam responsionem Rex tam iniquo animo excepit, ut postea Dobessum, quem dixi, ad vindictam a Dunino repetendam, irritaret. Quod ipse fecit, eumque tam horrendo affecit supplicio, ut linguam ex faucibus oculosque ex capite erueret.

Vindicta crudelis.

Populus itaque cum Vladislao ipsos fratres tam crudeliter vexare, & simul quoque ciues suos misere affligere, animaduerneret, in dies magis magisque contra eum exacerbatus est. Id quod Fratrum eius factionem non parum corroborauit, ita, ut Posnaniam oppugnaturus, ab illis funderetur. Nouis itaque factionibus quotidie contra eum insurgentibus, cum in cuiusque odium se incidisse, nullamque fortunam prosperam sibi sperandam esse optime intelligeret, satis mature regno decessit, & in Germaniam ad Imperatorem Conradum III. Coniugis suae CHRISTINAE cognatum confugit, qui regno eum restituere e regno. identidem conatus est. Sed hi conatus irriti fuerunt. Frater enim eius, BOLESLAUS Crispus cum Regno obtinuisse, VLADISLAUS cum Ducatu Silesiae contentus esse necesse habuit, quae postea cum Bohemia coniuncta, & a Polonia nunquam non separata fuit. Ille rex Attenburgi oppido quodam Alsatiae, sepultus est. VLADISLAUS itaque cum filio posteaquam cum regno Poloniae se abdicauerat, in eo administrando secutus est.

Mors eius

BOLESLAUS Crispus cognominatus, qui anno millesimo centesimo quadagesimo sexto electus usque ad annum millesimum centesimum septuagesimum quintum regnauit, licet interea Imperator CONRADUS, VLADISLAUM Regno restituere, omnem impenderet operam. Quem ad finem primo legatos quosdam in Poloniam misit, quorum vero auctoritas nihil valuit. Quo facto Polonis bellum inferre decreuit, quod vero tamdiu dilatat, usque dum Asiatica eius expeditio confecta esset, ad quam maturandam a BOLESLAO veniam, per prouincias eius ad mare nigrum usque proficiscendi impetrauerat. Qui cum domum rediisset, VLADISLAUS, vxorque eius aures eius precibus denuo fatigarunt, auxiliumque ab eo implorare non destiterunt, donec eorum precibus victus numerosissimo cum exercitu Poloniam inuaderet. Poloni autem variis dilatationibus, stratagematibus & insidiis eum ita defatigarunt, ut nihil efficere valeret, donec tandem ad intestinas quasdam turbas in suis prouinciis componendis domum reuocaretur. Quo facto rebus humanis interesse mox desinit. Successor eius, FRIDERICUS Barbarossa eodem modo VLADISLAO opem ferre conatus est, & cum per legatos in eius commodum nihil praestare valuisset, magno cum exercitu aduersus Polonos profectus est, sed haud secus, atque decessor eius, ab illis tamdiu exagitatus & defatigatus est, donec ad pacem incedendam ab iis compelleretur. Quod, quia tunc temporis aduersus Mediolanum quoque bellum gereret, eo facilius fieri potuit. Qua pace BOLESLAUS VLADISLAO Silesiam concessit, quae prouincia deinde ab eius posteris in diuersos Ducatus distributa est, denique autem in Imperatoris potestatem peruenit. Magna illa prouincia fertilissimis, ut in itinere meo intellexi, & vberimis totius Germaniae regionibus annumeranda est.

Bella eius.

Postea BOLESLAUS aliud bellum contra Borussos suscepit, quia tributum consuetum sibi recusauerant, eosque ad officium redire coegit, sub ea tamen conditione, ut sacra, quibus addicti essent, non mutaret; siquidem, se malle mori, quam Christiana sacra rursus amplecti, pertinaciter ei significauerant. Quo BOLESLAUS libertatem in sacris, quibus assueti erant, conseruandis concedere compulsus est. Sed nihilominus tamen paulo post denuo seditionem mouerunt.

Collect: magna Tom: II.

Bb

Mors eius. uerunt, & stratagematis cuiusdam ope vniuersum Polonorum exercitum interfecerunt, Regique fratrem HENRICVM occiderunt. Breui post Rex ipse mortuus, & Cracoviae sepultus est.

MIECISLAUS, cognomine Senex, BOLES LAI frater, eum in Regno excepit, anno septuagesimo quarto vndecimi seculi electus, usque ad eius septuagesimum octauum modo annum regnavit. Eam ob causam cognominatus est senex, quia primis statim adolescentiae annis eximia prudentia & acerrimo ornatus esset ingenio. Avaritia compulsus & nobilitatem & plebem, ad magnos pecuniae acervos corradendos, iniquis tributis aggrauavit, & contra praescripta ciuilia in Poloniae regno usitata, omnes honores vendidit. Qua immodica avaritia, Clericorum, nobilitatis, totiusque populi sibi contraxit inuidiam. Gedeon, Episcopus Cracoviensis, sapissime quidem, misericordiam erga ciues in eius animo excitare, eumque eo, ut pecunias contemneret, adducere studuit, quarum non indigeret; sed admonitionibus eius morem gerere contumaciter recusauit. Quare ille Episcopus eum nobilitate regno, sum exuere, eiusque fratri CASIMIRO, Imperii administrationem, quippe qui ea sit dignior, tradere decreuit, quod etiam, leui quodam praelio commisso, euentum habuit.

Hoc loco facere non possum, quin avaritiam maximum in viro Principe esse scelus commemorem, idque inprimis in rege Poloniae, quippe cuius ciues, ut temetipsum, Vir Illustrissime, animaduertisse probabile est, mirifice liberales esse solent, adeo, ut modum sapissime in eo excedant. Primo quidem CASIMIRUS diadema sibi delatum recusauit, causam interserens, quod id fratris esset, & hac mutatione facile fieri posset, ut bellum intestinum evitetur, cui locum praebere ipse nollet. Cum vero vnanimi consensu, se nullum alium regem, quam ipsum, postulare, & in posterum MIECISLAO obsequi non posse, ei significarent, annuit tandem

CASIMIRUS II. qui anno 1178. electus, ad annum 1195. usque imperio praesuit. Iustus cognominatus est, fratrique sui plane dissimilis fuit, id quod ex sequente exemplo apparebit. Cum aliquando, dum adhuc Princeps Prouinciae Sandomiriensis esset, cum nobili quodam, cui nomen erat Conario, luderet, & in eo lusu omni pecunia eum spoliasset, nobilis vir ira commotus, faciem eius gladio vulneravit, & conspectui eius se subduxit. Postero die ille in Principis conspectum prolatus & ab vnoquoque propter insignem illam audaciam mortis reus iudicatus est. Probus autem ille Princeps his verbis iis respondit:

Minime eum interfici iubebo, iactura enim, quam perpeffus est, quia acerbissimum in animo excitauit dolorem, ille autem ab ipsa fortuna vltionem repetere non potuit, non est, cur miremur, quod eam ab illius fautore repetiit. Multo magis semetipsum obiurgauit quod eum ab illius non repudiasset, & gratias egit, quod eo ictu sibi ostendisset, animoque altius impressisset, quam indecorum sit Principi, tempus illis nugis tam male consumere. Denique nobili omnem restituit pecuniam, ex quo in primis ea, quae inter ipsum eiusque fratrem intercessit, animorum dissimilitudo apparuit.

MIECISLAUS itaque ab Imperio administrando remotus, cum vxore liberisque Ratisbonam ad Imperatorem Fridericum, consanguinitate sibi coniunctum se contulit, eiusque opem implorauit, quam Imperator, quia tunc temporis & in Italia & in Asia bellum gereret, ei praestare non poterat. Quapropter ad fratris benignitatem atque clementiam confugit. Id quod CASIMIRUM eo adduxit, ut praecipuis Imperii ordinibus persuadere studeret, ut in regnum eum renocaret; quod autem magno ei venterunt vitio, quod priuatam fratris salutem Reipublicae saluti praeferreret. Per omne illud tempus MIECISLAUS fratris benignitatem parum adhuc perspicere potuit, quanquam ille postea occasionibus ablatis regno eum restituere summo studio elaborauit.

CASIMIRUS simul ac imperii administrationem susceperat, ciues suos a grauissimis

grauissimis illis tributis, quibus eius frater eos supprefferat, liberauit, & eorum, qui secum imperii administrationem gererent, potentiam nimiam certis terminis inclusit. Cum autem interiecto tempore domo abesset, & in Russia ad controuersias quasdam ibi componendas, commoraretur, nobiles quidam MIECISLAUS impulsu seditionem aduersus eum mouerunt, eumque MIECISLAUM regno restituere conati sunt. Quem in finem, CASIMIRUM in Russia veneno lubiatum esse, mentiebantur, quo populum eo facilius mouerent, ut cepto suo consentiret. Quo facto MIECISLAUS quam celerrime in Poloniam aduolauit, ibique omnibus in locis est receptus, praeter arcem Cracoviensem, quam Episcopus Falco contra eum defendebat. Quorum omnium fama eum confectum ad CASIMIRI aures peruenisset, fratri suo obuiam profectus est, & omque Russorum auxilio vicit, sed tam illi ipsi quam eius exercitui vitam condonauit, quae clementia tandem in MIECISLAO tantum valuit, ut postea nunquam regno eum spoliare studeret.

CASIMIRUS itaque in regno posteaquam confirmatus erat, sediciosorum Borussiae, ut & fratris HENRICI interfecti optime memor, tanto furore & impetu eos inuasit, ut nec viris, nec vxoribus, nec liberis parceret, sed innumeram eorum multitudinem stricto iugulari gladio, terramque eorum eum in modum diriperet atque igni deuastaret, donec tandem summo Poloniae imperio aequo & libenti animo se submitterent. Idem Rex Dantiscum Borussiae in magnae urbis formam redegit, quod antea paruum piscatorum erat oppidum, ad mare Germanicum situm. Cracoviae humatus est, duosque reliquit filios, LESCEUM & CONRADUM, & filiam nomine ADLEIDAM. Vitam degit usque ad annum aetatis sexagesimum quintum. Post eius obitum Poloni elegerunt eius filium

LESCUM V. Album cognominatum, A. C. 1195. qui quoniam admodum adolescens erat, matrem suam Helenam cum Episcopo & Duce Cracoviensi tutores acciperet. Interea factum est, ut eius Patruus MIECISLAUS, qui tunc in viuis adhuc erat, cum maximo exercitu, ex Polonis & Silesiis constans, adueniret ad adolescentem LESCEUM regno exuendum, acerrimoque praelio Ducem Cracoviensem, qui LESCI exercitui praerat, superaret. Quo facto, statim legatos quosdam ad Helenam misit, quo ei ius Regni ad se pertinens (quod nemo sibi abiudicare possit) potentiam suam, eas, quae inter LESCI adolescentis, propter teneram aetatem ad regnum administrandum nondum idonei, tutores intercederent, turbas atque dissensiones, nec non proximo praelio a se impetrata maxima emolumenta, magnam denique affectarum, quae in regno sibi esset multitudinem, proponeret. Porro ab Helena Regina petiit, ut se tutorem filii sui constitueret, seque eum in filium suum adoptaturum, post suum ipsius obitum regnum ei traditurum, & ceterum nihil contra regni instituta suscepturum esse promissit. Quae omnia postulata a Regina & summo regni Consiliario cum optime essent reputata, MIECISLAUS denique anno 1199. grauissimo iureiurando ad omnia promissa sua seruanda obstrictus, in regnum renocatus est, & ad regiam adscendit dignitatem. Sed cum imperii administrationem vix denuo suscepisset, iurisiurandi immemor ciuium suorum quorundam bona proscripsit, eaque aliis distribuit, hac vtens excusatione, regem non diutius ad iusiurandum praestandum obstrictum esse, quam tam diu ei non conduceret, id violare. Quare Dux Cracoviensis, vrbe Cracovia inopinato occupata, LESCEUM in regnum restituit; cum interea MIECISLAUS tunc temporis absens varias artes & callida consilia excogitaret, quibus se in pristinum statum insinuaret. Quem in finem adulatus est populo, & LESCI factionem variorum scelerum se falso insinulasse, praetexit, & si vel maxime aliquid perpetrasset, quo fidem datam fregisset, se ab iis, quos amicos sibi putasset, fraude & dolo malo incitatum esse simulauit.

Illis & aliis eiusmodi verborum lenociniis credulae plebeculae glaucoma obiecit

MIECISLAUS & CASIMIRO victus

CASIMIRUS Borussiae vincit.

Dantiscum fit Vrbs magna.

LESCUS V 1195.

MIECISLAUS Regnum restituitur.

Iterum deponitur. LESCEUS V. restituitur.

MIECISLA-
US tertio re-
stituitur.

Mors eius.

VLADISLA-
US Lascog-
us eligitur.

LESCUS V.
tertio resti-
tuitur.

Equites Or-
dinis Teuto-
nici in Po-
lonia

BOLESLA-
US V. 1223.

obiecit, ut tertio fidem ei adhiberent. Deinde ad Reginam misit, & Nicolaum, Ducem Cracoviensem pristinae seditioni ansam praeuisse ei denuntiari iussit, quapropter eum ab aula remoueret, & se reciperet, suavit. Regina itaque miseram conditionis eius misera, faciles aures ei praeiulit, & quamquam filio suo maximo cederet detrimento, ei gratificata est, ideoque nullam excusationem, neque defensionem ab illo Duce tolerauit, quamquam ille vir in toto regno auctoritate multum valeret. Tum ad MIECISLAUM transiit, multique eius exemplum secuti sunt, adeo ut Regina eum, quem toties dicimus, MIECISLAUM anno 1202. tertio in Regnum reuocare necesse haberet. Solium itaque Regium cum recuperasset, Reginae pro beneficiis sibi praestitis malam gratiam retulit; siquidem tractum Vislicensem & tria alia loca Sendomiriae, iure merito ad Reginae provincias pertinentia, vi occupauit. Eiusmodi autem facinora cum in alios quoque perpetrare constituisset, anno aetatis septuagesimo tertio repentina morte e viuis exemptus est, duosque filios, OTTONEM & VLADISLAUM Lascogum reliquit.

Post MIECISLAUM decessum LESCUS V. qui tum in viuis superstes erat, plurimorum suffragium tulit. Sed Nicolaus, Dux Cracoviensis, eiusque frater, Episcopus urbis Cracoviae, nullo alio modo iis consentire volebant, quam sub hac conditione, ut LESCUS Ducem Sendomiriensem Gutoricum, quem ambo insigni odio prosequerantur e regio prosciberet. Quibus LESCUS respondit, se Regnum iure meritoque sibi conueniens nulla amico suo inferenda iniuria redempturum esse. Cui rei cum consentire non posset, Episcopi & Ducis modum narrati impulsu neglectus, & eius loco

VLADISLAUS Lascogus, hoc est, tenuis pedes habens, anno 1203. electus est. Probus autem ille Princeps, ius imperii ad LESCUM pertinere, cum secum reputaret, tribus annis praeterlapsis sua sponte regnum ei concessit, & hoc modo

LESCUS anno 1206. tertio receptus, usque ad annum 1226. imperio praefuit. Cuius sub imperio fama de Tartaris primo ad Polonos pertinet, qui Tartari erant natio barbarica, a mari Caspio & monte Asiae Immo profecta, quae saepissime Tauricam Chersonesum, finesque Podoliae & Russiae inuaderet, & postea Polonorum nunquam non hostis esset acerrimus. LESCO erat frater, nomine CONRADUS, cui provincias Masoviam & Cuiaviam tradidit. Alium virum, nomine Suentopelcum, Pomeraniae gubernatorem constituit. Sed eorum alter causa erat obitus LESCI; & alter cruentissimis bellis in Polonia ansam praeiulit. Suentopelcus enim, quia summum Pomeraniae Principatum affectabat, homines quosdam nequitia insignes subornauit, qui LESCUM e medio tollerent, quod re vera factum est, cum probus ille Princeps in balneo versaretur; quo facto Suentopelcus Pomeraniae Ducem semet ipse declarauit. CONRADUS vero Equites Ordinis Teutonici, qui tum temporis a Saracenis e Syria expulsi in Germania locum ceperant, in Poloniam arcessiuit, qui sibi aduersus Borussos, regionem suam saepissime inuadere solitos, opem ferrent. Postea illis in auxilium sibi praestiti praemium tractum Culmensis donauit, cum aliis quibusdam exiguis locis, & ea quidem conditione, ut continuo contra Borussos fortiter pugnarent. Hanc vero gentem postquam vicerant, tractum Culmensis restituere coacti sunt, eiusque loco Prouinciatarum expugnataram dimidiam ceperunt partem. Quae auxilia Regno Poloniae magnum postea attulerunt detrimentum; siquidem multa acerrima bella in eo constarunt. Illud, quod diximus, pactum, inter equites Crucigeros (hoc nomine enim quoque inclamarunt) & Conradum a Pontifice Gregorio confirmatum est. Qui equites ceptum, quod aggressi erant, breui temporis spatio sunt exsecuti. Rex LESCUS in templo Cathedrali Cracouiensi sepultus est, teneraque aetatis filium reliquit, nomine

BOLESLAUM V. PUDICUM cognominatum, cuius tutores Fratrem Conradum, Patrumque Henricum, Ducem Breslaviensem, constituit. Quamuis

autem

autem Conradus, qui ipse imperium appetere, varios contra adolescentulum illum Regem excitaret tumultus; ille nihilominus tamen anno 1228. electus ad annum usque 1278. imperio praefuit. Cum Cunegunda, Belae Regis Hungariae filia matrimonium contraxit, cum vero matrimonium ceptum cum ea congruendo perficere non auderet, ambo votum castitatis voverunt. Cuius Regis Tartari primo Poloniam bello inuadere ausi sunt, & tres quidem Poloniam in-
stant. diuersis temporibus impetus in eam fecerunt. Primo quidem, tota regione circa Lublinum atque Russiam deuastata, incredibilem capiuorum numerum multis cum diuitiis secum abduxerunt. Secundo autem reuersi multo maiorem exercuerunt crudelitatem, neque ea, quam in Polonia ceperant, praeda contenti, totam Silesiam copis suis inundarunt, ubi haud procul a Lignio exercitum Christianorum societate coniunctum ad interuicium fuderunt, quo in proelio Henricus, Dux Breslaviensis, Boleslaus, Dux Moraviae filius, cum multis aliis illustrioribus viris, in quibus non mediocri equitum ordinis Teutonici numerus, inprimis autem nobilis quidam Germania Princeps, nomine Poppo, ceciderunt. Interfectorum numerus pene incredibilis erat. Tantis enim fuisse dicitur, ut Tartari nouem ingenti magnitudinis saccos, Christianorum auribus referrent, quamquam a singulis capitibus unam modo aurem absciderant; haud secus atque Hannibal olim in pugna Cannehsi modios nonnullos annulis iis modo, quos dignis equitum Romanorum peremptorum detraxerat, impleuit. BOLESLAUS contra Tartaros, secundo suam regionem inuadentes in aciem progredi non audebat; sed cum regni proceribus in Hungariam refugit, hosque ciues hostium violentiae reliquit. Quae timidas Polonis ita displicuit, ut nouum Regem creare in animo haberent, ad quem BOLESLAUS, Henrici, Ducis Breslaviensis, qui postea praelio cecidit, filium designa-
ent; CONRADUS vero cum huic proposito acerrime resisteret, eo quod Regnum iure ad se pertinere iactaret, nobilitas, ad seditiones intestinas, quas metuebat, declinandas, BOLESLAUM ex Hungaria reuocauit, interea factum est, ut Conradus diem supremum obiret. Non multo post Tartari cum Lithuanis, qui tum pagani adhuc erant, tertio irruptionem in Poloniam fecerunt, terramque usque ad Cracoviam deuastarunt, quam urbem, quia nemo in ea erat, qui iis resisteret, direptam incendio combusserunt. Tum Breslaviam petierunt, quem locum incendio conflagrantem inueniunt. Ciues enim cum de istorum barbarorum aduentu certiores essent facti, omnibus opibus & diuitiis conuatis aufugerant; milites autem, urbem vim hostium nullo modo sustinere posse, sed illis praedae direptionique futuram esse existimantes, urbe incensa in arcem se receperant. Quo Tartari cum in modum exacerbati sunt, ut in ea arce oppugnanda tantam vim adhiberent quanta modo excogitari potest, eamque procul dubio mox fuissent expugnaturi, nisi portentis quodam perterriti & in fugam coniecti essent. Interea BOLESLAUS ipse aduersus Lithuanos profectus est, eos vicit, & in aliis Mindacum quoque, Ducem eorum, sustulit. Borussi, qui tum quoque sacris paganis adhuc erant addicti, Lithuanorum partes tuebantur. Contra quos equites ordinis Teutonici Ottocarum, (*) Regem Bohemiae in auxilium vocarunt, qui eos mox in ordinem redegit, atque, quo eos eo facilius in officio retineret, arcem Regiomontanam extruxit.

BOLESLAUS Princeps pietate atque probitate insignis Cracoviae, in monasterio quodam, quod ipse condidit, sepultus iacet. Alia quoque monasteria diuersis locis praeter ea constituit, & quinquaginta fere annos imperium administravit. Voto itaque castitatis quia se obstrinxerat, liberos non reliquit. Successit igitur ei in imperio patruus sui filius.

LESCUS VI. Niger cognominatus, qui anno 1279 creatus, ad an. 1289. usque modo regnavit. Cuius sub imperii principio Russi, instinctu Lithuanorum atque Tartarorum, sub Ducis eorum Leonis auspiciis Poloniam inuaserunt, sed primo quidam, Regis Duce, deinde vero a Rege ipso ex pago quodam, ubi aggeribus

Colled: magn. Tom. II.

(*) Florus Polonus lib. 2. c. 23. p. 109.

Cc

ic

Regiomon-
tum zuffica-
tur.

LESCUS VI
a. 1275.

se munierant, fugati profligatique sunt. Ille, quem dixi, pagus, ex eorum Ducis nomine postea Leopoldis, lingua autem Germanica Lemberg (*) vocatus, & nostra aetate in vrbis non contemnendae formam redactus est. Quo praelio commisso, hostis maximo cum detrimento fugam capeffere necesse habuit. Non longo interiecto tempore reuersi quidem sunt, sed multo maiorem, quam antea, pestem sibi contraxerunt. Exercitus enim eorum quamuis ex maxima militum multitudine constaret, & insuper magnorum quoque eorum, ad bellum instructorum innumeram secum adducerent cohortem, à LESCO tamen iterum eum in modum fusi sunt, ut natio quaedam lazyges puta, Lituaniae partem illo tempore inhabitantes, & praedandi modo causa Poloniam ingredientibus, radicibus extirparentur, adeo ut nihil nisi nomen eorum superesset. Sed tandem Tartari aliam fecerunt irruptionem, quo meliore utebantur fortuna. Non modo enim LESCO superauerunt, sed praeter viros, uxores, liberosque, plus quam vices millia virginum in captiuitatem secum abduxerunt.

Tartarorum
irruptio.

Post hanc stragem Paulus, Episcopus Cracoviensis seditionem contra LESCO monuit, quia ille Rex, BOLESLO Podico regnante, integrum mensem in custodia eum detinuerat; quapropter Conradus, Dux Masoviensis, ad imperium capeffendum arcesseretur. Quem in finem cum ille in Poloniam adueniret, apud Sendomiriam Dux Varsias, Episcopus Paulus, quem modo diximus, nobiliumque maxima multitudo cum illo se coniunxerunt. LESCO itaque se ab omnibus desertum esse cum animaduertisset, in Hungariam ad Regem VLADISLAVM confugit. Vrbs tamen Cracovia fidem debitam Regi praestitit, & oppugnationem fortiter sustinere constituit. Illa itaque ad deditionem prouocata, se fidem Regi LESCO legitimo Principi datam, nunquam violaturam, sed eius iura ad postremum spiritum usque defensuram esse, respondit. Id quod nobiles tam inique tulerunt, ut oppugnationem, quam vrbi imminenti erant, se exequendos esse, decernerent. Quorum autem exercitus cum ad urbem appropinquasset, vacuum eam inuenit, incolae enim vrbe incensa in arcem se receperant, sperantes, hostem ita eo facilius ad paciscendum adduci posse. Quo facto LESCO, magno cum exercitu, quem a Rege VLADISLAVO acceperat, Cracoviae appropinquauit, quo oppugnationis suis amicis opem ferret, & cum Conrado, obuiam sibi eunte apud fluuium Ravam praelium commisit, quo eum ad internecionem fufum in suam prouinciam redire coegit. Hoc circa annum Christi 1285. factum. Denique ille Princeps mortuus, & Cracoviae in S. Trinitatis monasterio sepultus est.

LESCVS fugit in Hungariam.

Auxilio venit Cracoviae vrbi.

Mortuus sine prole.

HENRICVS 1290.

Quoniam nullos reliquit liberos, regnum post eius mortem in varias partes scissum est. Frater enim eius, Vladislaus Lothicus, Palatinum Siradiensem, BOESLAVS autem, Dux Plocensis, Conradi, Ducis Masoviensis frater, duos Ducatus, Cracoviensem scilicet & Sendomiriensem occupavit. Sed hic posterior ex ea quam sibi vindicauerat, regni parte, paulo post rursus deiectus est per

HENRICVM, Ducem Breslaviensem, honestum cognominatum, & ex PIASTI Familia ortum, anno Christi 1290. Hic vero paulo post a LOCTICO quidem eiectus, mox autem restitutus est, & is sex annos regno praefuit, quanquam eum coronatum esse, nusquam reperio. Premislum, maioris Poloniae Ducem, eundemque ex PIASTI Familia ortum, regni successorem constituit. (**) Qui Premislus prouinciae quoque Pomeraniae a Miescingo, huius terrae Principe, sibi relictae praefuit.

PREMISLVS 1296.

PREMISLVS anno aetatis trigesimo octavo Gnesae a Jacobo Swinka, huius vrbs Archiepiscopo A. C. 1296. regia Corona coonestatus est, qui huius nullo Polonorum Principi ducentis abhinc annis contigit, (*) ab eo nimirum tempore, cum BOESLAVS audax Stanislaum ad aram interfecerat. Premislus autem hac dignitate diu frui non potuit. Septimo enim mense post

coronatio.

(*) Herburt de Falsin lib. 8. p. 136.

(**) Error in historia Polona est, Henricum fuisse Regem, qui regni tantum partem occupavit, & per aliquot annos tenuit.

(*) Hartknoch lib. 1. c. 2. p. 40.

coronationem a Brandenburgicis quibusdam emissis sicariis, ea quidem de causa peremptus esse dicitur, quia Marchio Brandenburgicus eum Regem vehementer timuerat, quippe qui Princeps erat Pomeraniae, quae illius Principis regioni confinis erat. (**) Maiorum suorum in sepultura Pomeraniae conditus est. Illo itaque sublato

VLADISLAVS LOCTICVS (a vocabulo Lokietz vnam significante, ob humilem staturam ita cognominatus) LESCI Nigri frater, A. C. 1296. electus, qui quatuor modo annos regnavit. Hic aduersus Silesios, qui Bohemis, regnum Poloniae iure ad se pertinere contendebant, auxilium contra se ferre decernerent, in aciem profectus est. LOCTICVS itaque, illis fractis eorumque regione admodum deuastata, domum reuersus valde luxuriosam & dissolutam vitam agere cepit, adeo ut omnibus negotiis ad Rempublicam bene gerendum pertinentibus posthabitis, nihil aliud nisi solas voluptates meditatus est. Quo tantam ciuium suorum inuidiam sibi contraxit, ut tribus annis interiectis scepro regio indignum eum iudicaret, aliumque Regem constituere decernerent. Eo itaque exauctorato

VLADISLAVS LOCTICVS, vel III. 1296.

WENCESLAVM, Bohemiae Regem, ut regnum suum administraret, rogant, qui WENCESLAVS RIXAM, regis Premislis filiam uxorem duxerat A. C. itaque 1300. Rex Poloniae creatus est, sed tantummodo ad annum usque 1305. Reipublicae praefuit. Initio statim imperii sui LOCTICVM persecutus est, qui aliquantulum temporis cum se occultasset, regno denique decedere necesse habuit. WENCESLAVS itaque suas res domi in tuto collocatas esse cum videret, & diuersis Poloniae vrbibus Bohemiae praesidia, incolis valde molesta imposuisset, maxime necessarium esse censuit, ut in Bohemiam reuersus omnia in ordinem ibi digraret.

WENCESLAVS Rex Bohemiae 1300.

Interim vero VLADISLAVS Lothicus numerosa adhuc affectarum multitudine, in regno Poloniae instructus erat, quorum numerus, quoniam WENCESLAVS illis minus probaretur, quotidie auctus est. Postquam praeterea copias quasdam ex Hungaria acceperat, recta Poloniam petiuit, quia Bohemicum imperium nationi suae iam quodammodo molestum esse perciperet. Cum vero statim ab initio Bohemis multum praevaleret, ita postea, WENCESLAVO paulo post rebus humanis exempto, omnia ex animi eius sententia successerunt. Bohemi enim in vrbibus praesidia collocati cum in peregrina commorarentur prouincia, & praeterea populo essent infestissimi, aduersus se commouendam seditionem metuentes aequo & lubenti animo omnes, quas possidebant, vrbes, nominatim Cracoviam, Sendomiriam, aliasque plures dederunt. Interim WENCESLAVS, defuncti WENCESLAVI filius, cum exercitu Poloniam inuasit, cum LOCTICO de patris regno, pugnare constituit, sed in ea expeditione, & quidem, ut vulgo traditur, Imperatoris Alberti instinctu trucidatus est; (**) ex quo tempore Bohemi perpetuo extraneis gubernati sunt Principibus. Defunctus Poloniae atque Bohemiae Rex, WENCESLAUS, anno 1305. Pragae sepultus est.

Vterque igitur WENCESLAVS, & Pater & filius postquam diem obierant supremum, VLADISLAVS LOCTICUS vnanimi fere omnium regni ordinum consensu A. C. 1305. regno restitutus usque ad annum 1333. regnavit. Quod factum est, vel quia satis temporis ei fuisse putabatur, vitam pristinam auersandi & emendandi, vel quia, alio Rege electo, bellum intestinum oriturum esse timebatur. Nihilominus tamen Ducatus Pomeraniae & Calissiensis Regem eum agnoscere noluerunt, utpote quorum animis dissoluta eius vita fixa adhuc inhaereret. Eodem modo Pomeraniae Gubernator, qui tunc Poloniae imperio subiectus erat, per Marchionem Brandenburgicum corruptus est, ut ei vrbes huius prouinciae, nec non urbem Dantiscum in manus traderet, arce eius vrbs excepta, cuius Dux, nomine Bogusla, constantis erga regem suum fidei vir, arcem tradere fortiter recusavit. Eo tempore ordinis Teutonici equites, & potentia & diuinis mirum in modum aucti, opes suas in

VLADISLAVS LOCTICVS restituitur.

Cc2

Borussia

(*) Florus Polonus lib. 2. cap. 15. p. 113. Guagnini Tom. 1. p. 97.

(**) Idem lib. 2. cap. 17. p. 118.

Equites Teu-
tonici pueri-
tes in Borussia

In auxilium
vocati, a Rege

Borussia stabiluerunt. Qui quomodo ope pactionis cuiusdam cum Conrado Regis VLADISLAI Lasconogi fratre iuncta (cui contra Borussos, a quibus fuerat suppressus, auxilio venerat) primo ibi sedem occupauerint, supra commemoratum est. Paucis annis ante, urbem Marienburgum aedificauerunt, eamque suorum Principum sedem constituerunt. Hos itaque equites contra Pomeranos & Dantiscanos seditiosos ciues in auxilium vocare necesse habuit, in quo ei libenter gratificati sunt, sub hac tamen conditione, ut praesidium, quod arcem Dantisci teneret, dimidia pars ex suis constaret copiis, quo subsidio breui post tota arce, nec non urbis ipsius potiri sunt. Postea enim non modo Polonos ex arce, sed & tam Brandeburgenses quam Pomeranos, ex ipsa urbe Dantisco expulerunt. Sic quoque factum est, ut sub auxilio Poloniae regi praestiti speciei totam Pomeraniam sibi caperent. Qua cum essent potiti, eiusque possidendae ius pecunia a Lothico redimere vellent, ab eo repulsam tulerunt. Deinde Marchioni Brandeburgico eas obtulerunt pecunias, postulantes, ut ius suum huius provinciae administrandae sibi concederetur. Qui quamvis eius provinciae partem vendere non liceret, illis tamen ea in re obsecutus est.

Poloni omnem eam, quam ab ordinis Teutonici equitibus perperam erant, iniuriam, grauissime tulerunt; antequam vero ultionem propositam exsequerentur, Papam ea de re certiores fieri, istis visum est, qui tunc Avenione residebat, & ea re quatuor annos dilata, cum diu disputatum esset, equites denique, ut Polonis, ut par esset, satisfacerent, iussit. Illi vero, postquam quatuor annorum quiete fuerant usi, quibus res suas optime digererent, & cum Principibus quibusdam vicinis firmas inirent societates, & praeterea quoque numerosissimum, alabant exercitum. Pontifici Romano responderunt, se Polonis acerbissime maxima commoda attulisse, pro quibus id regnum magnas sibi deberet pecunias; se itaque existimare, non modo bona, quae in Borussia & Pomerania possiderent, iure meritoque ad se pertinere, sed Polonos insuper quoque in officiorum a se illis praestitorum praemium multo plus provinciarum acque pecuniarum, sibi debere. Quo facto Pontifex illum ordinem sacris exclusit, & cum statim Poloni sub sui Regis auspiciis in aciem aduersus eos prodierunt.

Hac occasione Lothicus elegantem orationem ad exercitum suum habuit, in quo magnam eam, quam a tam parua cohorte tolerasset, iniuriam animis eius proposuit, cui decessores sui, defuncti Poloniae Reges sola gratia atque clementia inducti patrocinium praestitissent, cum a Saracenis ex sedibus suis fuisset expulsa. Deinde huius ordinis immodicam auaritiam & ambitionem iis proposuit, & viuis quasi coloribus depixit & denique cum adhortatione & excitatione finem dicendi fecit, ut fortissime pugnantes non concederent, eos, qui in sua olim fuissent clientela, imperium in se capessere. Quae Regis oratio Polonorum animum ita confirmavit, ut quamvis hostium numerus suorum paucitatem longe superaret, tam acerrime tamen pugnarent, ut ordo Teutonicus ad internecionem funderetur, & ex eius copiis viginti milia militum caderent; Poloni autem, ut ipsi iactant, non plures, quam quingentos aut sexcentos amitterent.

Teutonici
Ordo ad in-
ternecionem
tunditur.

In vulneratis eques quidam huius ordinis erat, nomine Florianus Szari cuius venter acinace laceratus erat, adeo ut intestina ex eo erumpentia, manibus exciperet. Quem Rex cum fortuito quodam casu praeterisset, & misericordia erga eum commotus esset, eques homini, inquit, o Rex, qui in pago suo malis vicinis affligitur, plura toleranda sunt, quam ego hic perpetuor. Quam hominis moribundi, quae animum subit, sententiam, Rex eum in modum admiratus est, ut eum chirurgorum curae atque fidei tradere commoueretur, qui eum suo iussu sanarent. Qui cum pristinae valetudini esset restitutus praedium a Rege accepit, a reliquis separatim, ne vicinorum malorum incursum sibi esset metuenda.

Ille VLA-

Ille VLADISLAUS, Premisum sine Pontificis permisso suis successoribus regiam dignitatem relinquere non poruisse, sibi persuasisse videtur. Id quod ex eo apparet, quia legatum ad eum mittebat, qui sibi, suaeque coniugi Hedwigae, ut coronam regiam imponi liceret, eum rogaret. Quibus precibus Papa statim annuit. Quo facto coronatio in templo Cathedrali Cracoviensi per Archiepiscopum Gnesnensem multis aliis Episcopis praesentibus, A. C. 1320. est peracta. Tandem Rex mortuus, & Cracoviae sepultus est A. 1333.

CASIMIRUS Magnus patrem in regno excepit, & A. C. 1333. creatus ad annum usque 1370. reipublicae praefuit. Ille Princeps cum ordinis Teutonici equitibus pacem Poloniae genti minime utilem neque laudabilem iniit, cum equitibus, Pontificis minis & literis, quibus a sacris remoti erant, posthabitis, Borussia, Dantiscum & Pomerania concederetur. Ille CASIMIRUS cum liberis careret, ultimus erat ex Piastidarum gente, qui regnum haereditate sortiretur. Quod, ne in plane alienam transferretur gentem, Polonos eo adduxit, ut antequam ipse in viuis esse desineret, Carolum Hungariae Regem, sororis filium, regni successorem constituerent. Qui vero cum ante Casimirum fatum suum obisset, filium eius Ludovicum eligeant. Poloni Russiam iam antea identidem bello captam, non prius, quam illius Casimiri temporibus in pace possederant, quippe qui in eo meliore, quam decessores eius, frueretur fortuna, eamque Provinciam Poloniae imperio adiungeret. Eodem modo Provincia Masovia ab eo superata & cum imperio coniuncta est.

Legibus scriptis Poloni adhuc nondum usi fuerant, & ceterum pauca imperii instituta composuerant, usque dum Casimirus certas leges & instituta praescribere, iudices designare, dispensatores munerum publicorum instituere, arcem extruere, & ut breui defungar, regnum praestantioribus institutis ornare cepit, quam nullus ante eum princeps motus fuerat. Leges itaque & praescripta equitum ordinis Teutonici maxime rationi convenire, & ad rempublicam bene & feliciter administrandam perapposita esse cum sibi videretur, eiusque ordinis praclarum imperium longum tempus vidisset & expertus fuisset, leges eorum in Poloniam intulit, quae postea nunquam non conservatae & Marienburgenses leges sunt appellatae.

Ceterum CASIMIRUS, si mores eius spectes, dissolutissima erat vita, sed admodum liberalis & iustus. Iudaica utebatur meretrice, cuius continuis precibus Iudaeis maxima donavit privilegia. Tantum populi amorem sibi conciliauerat, ut pauperum parentem eum appellarent. Eo regnante permulti Germanorum a suis principibus nimis afflictis & suppressis in Poloniam confugerunt, qui ab eo inde tempore in Carpatheorum montium radicibus habitant. Cum eo tempore Boguslai, Ducis Pomeraniae filia cum Imperatore Carolo IV. matrimonium contraheret, Casimirus maximo cum splendore nuptias Cracoviae celebrauit, quibus Ludovicus, Rex Hungariae, Sigismundus, Rex Daniae, & Petrus Rex Cypri cum Imperatore & multis Germaniae, Poloniae, aliarumque provinciarum Principibus, intererant.

Eo tempore Vallachia libera fere erat respublica, postquam antea Principibus quibusdam, qui Hospodari sunt dicti, fuerat usa. Quorum ultimo visus exempto, Casimirus eius filius, eandem dignitatem appetentibus, exercitum in auxilium misit, qui autem a Vallachis, in occulto quodam loco ei insidentibus, ad internecionem fusus est. Paulo post CASIMIRUS ab equo decedens animam mori pultus est. Magnus cognominatus est (quod cognomen omnium Polonicorum Principum nulli alii est tributum) non autem propter victoriarum, a se reportatarum, magnitudinem atque splendorem, sed propter aedificiorum atque castellorum a se extruendorum, nec non legum atque institutorum salutarium a se conditorum multitudinem.

Ille CASIMIRUS, ut supra narratum est, quia rex postremus ex Piasti familia erat, sororis filium, LUDOVICVM nomine, Hungariae Regem, se adhuc viuo successorem constitui iusserat, qui itaque anno 1370. in Polonia coronatus, annos

Ludovicus
Vagaria Rex
1370.

nos duodecim imperium administravit. Qui, quoniam Princeps erat extraneus, Polonis minus placuit, ideoque non prius corona regia ornare eum voluerunt, quam antiqua eorum iura se non modo defensurum, sed etiam aucturum & amplificaturum esse iureiurando promiserat. Adhuc enim reges ex Piastis gente nullis fere terminis circumscriptam, & saltem longe maiorem potentiam in Polonia exercuerant, quam ii reges, qui nostris temporibus eorum imperio præsunt.

Ludovici
mors.

Interiecto quodam tempore Ludovicus in Hungariam, ad negotia quædam imperii ibi componenda, reuerti necesse habuit, imperii Polonici administratione Matri Elisabethæ, dum abesset, relicta. Qui discessus eius magnis turbis locum dedit. Russi enim seditionem mouerunt, & Litvani in mediam usque Poloniam facerunt irruptionem. Ita Poloni ipsi inter se dissentientes ferre non poterant, quod suas vrbes Hungaricis copiis tuendas creditas esse viderent. Præterea Matri non magni a se æstimata imperium a rege commissum esse, iniussimè tulerunt. Quapropter ei denuntiarent, se, honori satis amplo ipsi futurum esse, existimare, si Poloniæ regnum ipse administraret. Quibus turbis mox in Poloniam ingenti Hungarico cum exercitu reuerit rex coactus est, cum quo exercitu primo sediciosos Russos adortus est, eorumque audaciam fregit, deinde de vero Lituanos petiit, eosque pacem inire coegit. Breui post, cum duodecim annos regnasset, quinquagesimo sexto ætatis anno diem obit supremum, & Belgradi, Hungariæ vrbe sepultus est. Duas reliquit filias, sed nullos filios, quarum altera Sigismundo, imperatoris filio, nupta est, altera autem nomine Hedviga in Poloniæ regno successit.

Ille Princeps sciendi erat cupidissimus, quid populus de se iudicaret, & vitia sibi culpæ data emendare studuit. Quem in finem interdum muris vestibus ex populo sciscitari solitus est, quid sibi de rege suo viderent, & quid in eo reprehensione dignum reperisset, responso itaque eius ut admonitione accepto, illud quod ei displiceret, e medio sustulit.

Hactenus tibi, Vir Illustrissime, breuem regum Poloniæ ex Piastis familia ortum trahentium narrationem posteaquam feci, de Jagellonica gente, quæ gentem Piastis per filiam alteram propagauit, aliquid commemorabo.

DE FAMILIA JAGIELLONICA.

LUDOVICO Rege Poloniæ & Hungariæ mortuo, Poloni illustrem legationem in Hungariam miserunt, quæ filiam regiam, Hedvigam, quæ eo tempore apud matrem, viduam regiam in Hungaria commoraretur, inde arcefferet; quamquam nonnulli adhuc ex gente Piastis principes & in Polonia & Silesia superstiti erant, ii tamen aut regno indigni sunt habiti, aut ad hostium regni Poloniæ salutem promouendam nimis proclues existimati. Hoc modo igitur breui post

HEDVIGA
Regina.

Hedviga cum Cardinali Demetrio, Episcopo Granensi, aliisque nonnullis Hungaricorum nobilium, qui quidem clariores, in Poloniam aduenerunt. Cuius aduentum maxima cum lætitia, & ritibus splendidissimis Poloni exceperunt. Quo facto a Bozenta, Archiepiscopo Gnesensi, peractis consuetis ceremoniis, Cracoviæ, & quidem festo die s. Hedvigæ, qui dies a Polonis quotannis solenniter celebrari solet, anno Christi 1382. coronata est, & ita per quadriennium, ut virgo, imperio præfuit. Nobiles aliquot proci ambierunt, quorum primus Ziemovitus, dux Masoviz repulsam tulit. Deinde Wilhelmus Austriacus dux matrimonium cum ea contrahere quæsiuit, & ipse eam adiit. Qui cum ei placeret, Polonici imperii ordines has nuptias nullo modo approbare voluerunt, semper hoc decretum obseruantes, ut neminem ex hac familia regem sibi crearent, verentes, ne vicinus tam potens regnum ipsorum perpetuo in sua retenturus sit potestate. Tandem vero Jagello, Magnus Litvaniæ Dux, prosperiore, quam illi duo modo commemorati, fortuna usus est. Polonis enim quia maxima & saluberrima

saluberrima officia promiserat, nuptias eius cum Hedviga contrahendas facile approbarunt. Promisit autem primo, se Christiana sacra amplecturum & in tota Prouincia sua diffusurum esse, utpote quæ gentilismo adhuc esset addicta; deinde, se viuo, Lituaniam cum Polonia coniuncturum & in vnam imperii formam redacturum esse, & tandem, quanquam forte futurum sit, ut nullos filios regni hæredes ipse procrearet, Lituaniam tamen in posterum cum Poloniæ regno perpetuo coniunctum esse debere. Quo facto Jagello baptizatus & VLADISLAUS V. appellatus est. Nuptiis itaque cum Hedviga peractis ab Archiepiscopo Bozenta anno 1386. coronatus est, & quadraginta octo annis regnavit. Non multo post coronationem suam cum Sacerdotibus quibusdam in Lituaniam se contulit & anni spatio præterlapsa vniuersam illam gentem ad Christiana sacra amplectenda adduxerat, idque non modo sacerdotum concionibus & assiduitate ac præcipue suo ipsius sincero ardore, & adhortatione ad animos eorum mouendos peridonea præstitit. Postea Cracoviensem Academiam condidit, cuius Casimirus perexigua modo fundamenta iecerat, doctisque viris ex Bohemia accessitis, iuuentutem in his terris adhuc nunquam eruditam, variis artibus & literis instrui iussit. Eo tempore Hedviga Regina mortua est, postquam eam, quam dixi, Academiam, ad studia literarum eo felicius promouenda, multis beneficiis beauerat.

Jagello vel
VLADISLA
US V. 1386

Lituaniam
Christianam
fidem protie
tur.
Academia
Cracoviensis
fundatur.

Ille Princeps cum ordine Teutonico, regni Poloniæ fines tunc temporis miserum in modum affligente, bella gessit diuturna. Poloni igitur cum ab superbo illo & potente populo vindictam repetendi incredibili arderent cupiditate, soli autem illis impares essent viribus, Jagello, ingente Polonorum, Litvanorum, Russorum Tartarorumque exercitu congregato, eos adortus est, qui, ad eum cum exercitu centum & quadraginta millibus militum constante excipiendum erant parati. Diuturnum itaque & anceps inter eos exortum est prælium; in quo Poloni tandem victoriam obtinuerunt, & vniuerso ordinis Teutonici exercitu fasso, Ducem eorum *Viricum Jungingum* cum triginta fere millibus militum interfecerunt, & quindecim fere millia in captiuitatem adduxerunt. Qua victoria Poloni, tam feliciter vi nouerant, ut plurimis Borussiae viribus captis, sine dubio vniuersum ordinem radicitus extirpassent, nisi Imperator Sigismundus equitibus auxilio veniens, Polonos, pacem cum iis contrahere, omniaque bello capta illis restituere, facili negotio coegisset. Postea JAGELLO alias quasdam pugnas cum illo ordine commisit, in quibus omnibus superior discessit.

Rex denique, postquam quadraginta octo annos & aliquot menses, summæ rerum præfuerat, in Russia febri extinctus & Cracoviæ in templo Cathedrali sepultus est. Quatuor habuit coniuges, quas omnes coronari iussit, ut & duos filios VLADISLAUM VI. & CASIMIRUM VI.

VLADISLAUS VI. annos tantummodo nouem erat natus, cum pater prius moreretur, sed nihilominus tamen, postquam in comitiis sat longum tempus variæ de eo contentiones fuerant agitate, denique Bresciæ seu Bressiæ A. C. 1435. electus est, & decem annos regnavit. Qui quoniam ob teneram ætatem coronationis iusiurandum præstare non poterat, interim mater eius Sophia & nonnulli de imperii ordinibus eum id præstiturum esse sponderunt, posteaquam ad maturam peruenturus sit ætatem. Interea temporis regni consilarii imperium administrarunt.

VLADISLA
US VI.
1435

Aliquanto post Tartari magnas in Podoliam fecerunt irruptiones, quæ Podolia tum ad Poloniam pertinebat. Polonorum ducem Bucarium cum maxima exercitus eius parte interfecerunt, & ita magna præda ditari in regionem suam sunt reuersi.

Cum post Imperatoris Alberti obitum Hungaria rege careret, quia Turcis eam defenderet, vndique huic regno minitantibus, Hungarici ordines legationem ad VLADISLAUM miserunt, quæ eum rogarent, ut regni sui administrationem in se reciperet, id quod etiam post deliberationem quandam fecit.

Dd2

Hoc

Vladislaus Vn-
gariz Rex co-
ronatur.

Hoc itaque regnum ingressus Budæ coronatus est, quanquam Imperatoris viduæ Elisabethæ factio, quæ vidua iam quatuor mentes prægnans fuerat, variis ei modis resisteret. Postea Imperatoris vidua filium peperit, eique Ladislai nomen imposuit. Breui autem post mortua ea est, & ita regi Vladislao pacificam & tranquillam imperii sui administrationem domi saltem dederunt, donec Turcæ ad arma capeßenda eum compellerent, quibus aduersus externos hostes se defenderet. Amurathes enim, Turcorum Imperator non modò ipse magno cum exercitu tunc temporis Belgradum, ad eam urbem oppugnandam petiuit, sed etiam ab Hungaris tributum exegit. Quo factò VLADISLAUS bellum ei indicare necesse habuit, & sub ducis Hunniadis auspiciis exercitum ex Poloniis & Hungaris constantem aduersus eum in aciem produxit, qui exercitus nocturno tempore prope Moravam Hungariæ fluvium Turcas inopinato opprellit, & ut fama tradit, plus, quam triginta millia militum ex iis occidit.

Tam prospera itaque reportata victoria VLADISLAUS omnes a sacris Christianis alienos ex Hungaria eiecit, & ad Macedonicos vsque fines in Græciam persecutus est, ubi aliud adhuc prælium contra Carambeium, Asiaticarum copiarum ducem prospere gessit, eum captivum duxit, eiusque exercitum in iuga montium & loca inaccessa coniecit. Quo prælio rex vulneratus est.

Quo factò JOANNES PALÆOLOGUS Imperator Græcorum, nec non Pontifex Romanus, alique Christianorum Reges, ei per legatos gratulati sunt. Postea Amurathes se Carambeium certo pretio custodia liberaturum esse simulans, amicorum suorum quosdam ad eum delegavit, qui cum eo de pace contrahenda agerent. VLADISLAUS autem inducias modo decem annorum inire constituit. Tum Polonorum nobiles a Rege, ut ad se rediret, petierunt; eum autem nonnulli Christianorum Principes, & imprimis Papa, qui eius rei causa legatum ad eum mitteret, ad inducias violandas & bellum persequendum eum incitarent, Polonis ea in re morem non gessit, sed multo magis tantis, quantas colligere poterat, copiis, confestim Bulgariam inuasit, & ad huius provincie urbem præcipuam, Nicopolin accessit, ubi Dronila sive Dracula, Moldaviæ dux obuius ei factus, ut, quamvis Turcæ Christianorum sacrorum essent hostes, regiam tamen fidem a se illis datam servaret, supplex eum rogavit. Cum autem regem a proposito bellum persequendi nullo modo auocari posse videret, quatuor millia militum sub filii sui imperio in auxilium ei dedit. Interea Amurathes inducis cum VLADISLAO compositis in Asiam fuerat profectus, quo ibi gentem quandam, Caramanos puta, in suam redigeret potestatem. Magnam itaque exercitum contra se in aciem progredi cum audisset, statim suis copiis contractis (quæ, ut Jovis tradit, octuaginta circiter millibus constabant) obuius ei processit, quo factum est, ut apud urbem Varnam cum Christianis pugna confligens camelis suis Polonicum & Hungaricum equitatum mirum in modum perterreret, exercitumque Christianorum radicitus deleteret, quo in prælio Rex ipse VLADISLAUS interfectus est. Id quod A. C. 1445. factum. In quem infelicem regem aliquis homo Satyricum illud epitaphium condidit:

Romulidæ Cannas, ego Varnam clade notavi:

Discite, mortales, non temerare fidem.

Ille nisi Pontifices iussissent rumpere fœdus

Non ferret Scythicum Pannonis ora iugum.

Ab eo inde tempore Turci Christianis, quos omnes periuros esse putarent, potentia identidem magis magisque prævaluerunt: ut & breui post Mahometus Magnus anno 1453. Constantinopolim expugnaret, qua occasione Constantinus Palæologus, ultimus orientis Imperator sub porta quadam a plebis pedibus ita conculcatus est, ut animam efflaret. Quoniam Rex VLADISLAUS liberos non relinquebat, Frater eius

Casimirus co-
ronatur 1445.

CASIMIRUS, Magnus Litvaniæ Dux, in eius locum electus, & anno 1446. coronatus, quadraginta quinque annos regnavit. Ille Princeps Elisabetham Impe-

Imperatoris Alberti II. filiam matrimonio sibi iunxit.

Eius imperii initio Borussi, gravi ordinis Teutonici iugo a cervicibus suis decusso, Casimiri tutelæ se tradiderunt. Rex itaque ipse in Borussiam se contulit, quo iusiurandum fidei sibi præstandæ acciperet, quo loco multa illis concessit privilegia, illi autem, & in primis Dantiscani se Regem cum omnibus eius aulicis quoties ad se venturus esset, per quadriduum suis sumtibus sustentaturum esse, religiose promiserunt. Dum hæc aguntur, equites ordinis Teutonici, numerosissimo in Bohemia & Germania exercitu contracto, confestim aduersus CASIMIRUM in aciem prodierunt, eumque vicerunt, antequam propositum suum, quo Mariæburgum cum aliis quibusdam urbibus Borussiae, huic ordini adhuc obsequentibus, oppugnare constiterat, efficere posset. Quod cum CASIMIRUM, qui parum aberat, quin vitam in prælio amisisset, non mediocri dolore afficeret, statim comitiis institutis illud a nobilibus obtinuit, ut sibi ad bellum cum ordine Teutonico continuandum partem annuorum reddituum suorum dimidiam darent. Qua impetrata Teutonici ordinis equites, diuturno prælio commisso eo tandem adduxit, ut pacis conditiones quasdam, quibus conficiendis Pontificis legatus internuntium egit, inirent, cuius pacti beneficio Poloniae regno totam Pomeraniam cum ditionibus Culmensi & Michaloviensi, nec non urbes, Mariæburgum, Stumam & Elbingam concesserunt. Reliqua pars provincie illis sub hac conditione relicta est, ut eorum Dux in posterum Princeps Polonicus & imperii assessor sit, & regi fidei iusiurandum præstet. Pari modo Moldavi CASIMIRUM per Legatum suum rogarunt, ut se aduersus Turcas tueretur, seque ei, ut clientes & gentem tributariam fidei iusiurandum præstituros esse promiserunt, qua conditione postea sat longum tempus permanserunt.

Ille rex quatuor genuit filios, in quibus VLADISLAUS primò Bohemiæ, deinde Hungariæ rex creatus est. Illud enim posterius regnum, rege suo CASIMIRO defuncto, a CASIMIRO perierat, ut sibi suorum filiorum aliquem mitteret, qui sibi præficeret. VLADISLAUS igitur, qui tunc Bohemiæ Rex esset, cum paucis quibusdam copiis celeriter in Hungariam se contulit, ad impediendum, quo minus fratrum suorum aliquis hoc imperium affectaret. Sed nihilominus tamen frater Joannes Albertus breui post cum alio exercitu eum secutus est, ut ei resisteret, ubi etiam factum est, ut acie cum eo decerneret, in quo VLADISLAUS superior discessit, & haud multo post coronatus est. Tam benigne tamen fratri se præbuit, ut oppida quædam Silesiæ, ad Bohemiam tum pertinentis, ei concederet.

Cuius regis CASIMIRI temporibus Prouinciarum legati vel sic dicti provinciarum nuntii primo in omnibus præsto fuerunt. Antea enim summa legum condendarum potestas penes Regem & imperii Senatores solos erat. Hartknochius vsque ad huius regis imperium perpauca in Polonia fuisse tradit, qui Latino sermone periti fuissent, eumque locuti fuissent; cum enim rex Sueciæ Dantisci colloquium cum CASIMIRO instituisset, neque CASIMIRUM, neque alium quendam aulicorum eius latine cum eo differere potuisse, adeo ut monacho interprete uti necesse habuerint. Cuius rei causa CASIMIRUM maximo pudore suffusum fuisse, omnibusque aulicis suis edicto publico præcepisse, ut in posterum latinam linguam edicerent, a quo tempore Poloni assidue in hac lingua se exercuisse, omnesque alias gentes superasse.

Denique ille rex anno Christi 1492. imperii sui autem quadragesimo quinto, & ætatis sexagesimo quarto, diem obiit supremum, & Cracoviæ sepultus est.

JOHANNES ALBERTUS patrem suum CASIMIRUM in imperio excepit, quia eum maxime idoneum esse ad regnum administrandum putabant, quanquam eum in filiis eius maximum natum fuisse, nusquam lego. Anno 1493. coronatus, novem annos regnavit. Ille princeps gloriæ cupidissimus quidem erat, sed res eius minus prosperè succedebat. Vallachos, ut ad officium redirent, cogere voluit, qui clientes quidem erant Poloniæ, sed proper eam, in qua tum constitutum viderent regnum, ei diutius parere volebat, sed interdum

Nuntii primo
in comitiis
præstantes.

Joannes Al-
bertus 1493.

Ec

cum

Alberti fini-
strum cum
Vallachis
bellum,

Turci frigore
pereunt in
Vallachia &
Moldavia,

Alexander
1581.

cum Turcis & Tartaris coniuncti Poloniam deuastabant. Quem finem sibi propositum ut eo facilius consequeretur, se bellum cum Turcis suscepturum esse simulans cum suo exercitu per Vallachiam profectus est, haud secus, ac si nihil aliud, nisi viam in Turciam prosequi secum constituisset. Cum autem hanc provinciam modo ingressus esset, milites suos ut cum Vallachis in praelium descenderent, incitauit, quia frumento, quod flagitauerant, se non instruerent, quod tamen pro eo, quem Rex secum gerebat, exercitu octuaginta millibus militum constante facile fieri non poterat. Quo facto Sozifariam, urbem eorum munitissimam quandam obsidione cinxit, incolae autem tam fortiter resisterunt, & eorum Dux Stephanus oppugnatores, tollendis praefidiis, intercipientis frumentis, ita defatigauit, ut Albertus denique, obsidione sublata in terram suam redire compelleretur, quo facto Dux Vallachiae maximo cum furore eum infectatus est, eiusque exercitus partem non exiguam in silua quadam, ubi insidias absconderat, fregit atque perdidit. Breui post Vallachiae Dux, quo a Polonis grauiorem exigeret ultionem, Turcos & Tartaros in auxilium vocauit, quo factum est, ut copiosissimo cum exercitu in Poloniam ingressi centum ferme millia captiuorum secum abducerent, quorum maxima pars Russis constabat.

Moldavi & Vallachi cum paulo post domum reuersi essent, Turcae, ingenti praedae cupiditate impulsae, tandem in ea Provincia commorati sunt, donec acerrimo frigore & niue opprimerentur, quo factum est, ut ea, quae in hac terra saepe solet, frigoris atrocitate insueri eorum plus, quam quadraginta millia frigore examinarentur. Eorum, qui vitam saepe reportassent, nonnulli squorum suorum ventribus dissectis se absconderunt, quo insitum calorem conseruarent.

Deinde rex Johannes Albertus cum Vallachis & Turcorum imperatore Bajazete pacem contraxit. Quo facto ipse in Borussia profectus est, ut Fridericum, Saxoniae Ducem, eundemque eo tempore ordinis Teutonici Principem, ad fidei iusiurandum obstringeret, id quod aliquandiu recusauerat. Antequam vero suum propositum executioni dare posset, Thoruniae repentina morte e viuentium numero sublatus est, Quoniam filios non relinqueret, imperii ordines eius fratrem

ALEXANDRUM, Magnum Lituaniae Ducem regem creauerunt, quo coniunctionem cum illa Provincia initam eo magis confirmarent. Qui Princeps posteaquam Rex declaratus & proclamatus Cracoviam venerat, a fratre suo Friderico, Cardinali & Archiepiscopo Gnesnensi, Anno Christi 1501. ibi coronatus est. Sed quinque modo annos imperium administravit, & Archiepiscopus coniugem eius Helenam, quia ecclesiae Graecae esset addicta, coronare noluit, Ioannis puta, Magni Ducis Moscoviae filiam, quippe quae tota provincia sacra Graeca amplectitur.

Simul ac coronatus erat, focer eius, Magnus Dux ille, quem modo dixi, bellum ei intulit, urbemque Smolenscium, Provinciae eiusdem nominis locum praecipuum oppugnauit. Alexander autem eam obsidione liberauit, Ducemque Moscoviae sex annorum pacem inire coegit. Eo regnante Moldavi & Tartari Poloniam inuadentes magno cum detrimento sunt repulsi, adeo ut in illo conflictu ex Tartaris modo viginti circiter millia cecidisse dicantur. Cui victorae Rex eorundem non aderat, sed Vilnae, quae praecipua Litvaniae est vrbs, aegrotabat, ubi breui post vitae finem fecit, & terrae mandatus est.

Statura erat mediocri, facie longa & nigro crine, validissimis instructus erat membris, sed incredibilem in modum tardus ingenio, quapropter etiam non multa verba fecit. Sed omnes fratres liberalitate antecellens, hominibusque instrumenta Musica pulsantibus & aliis vilissimi pretii artificibus delectatus est, liberrimeque eos secum habuit. Quae tamen eius liberalitas a plurimis pro prodigalitate habita est, adeo, ut nonnulli tanta essent audacia, ut eum aequissimo tempore mortuum esse, affirmare non dubitarent, alias enim Poloniam & Lituaniam dilapidaturum & decocturum eum fuisse. Quam perniciosam eam liberalitatem ut in posterum cohiberent imperii ordines, legem fixerunt, quam statutum Alexandrinum vocarent, qua omnes immodicas & profusas huius regis largitio-

largitiones reposcens. Ille Rex quoniam nullos liberos, sed tantummodo duos fratres relinqueret, siquidem Archiepiscopus Gnesnensis ante eum iam mortuus erat, Poloni

SIGISMUNDUM regem elegerunt, eumque Vladislao, Hungariae & Bohemiae regi praelulerunt, aut quia nobiles, in quibus fuerat educatus ei plus fauerent, aut quia magnam Vladislai potentiam extimescerent. Electio eius Petricoviae anno 1507. est instituta quo facto, quadraginta unum annos regnavit.

SIGISMUNDUS igitur, administratione Litvaniae resignata, cum in Poloniam se recipere vellet, in locum suum alium quendam, Glinscium nomine, qui singulari apud regem defunctum polluerat auctoritate, huius Provinciae administratorem constituit. Ille dux magna in Litvanis auctoritate erat praedictus, sed tanta honoris cupiditate exarsit, ut sibi hanc provinciam in mancipium subiecturum se esse speraret. Id cum per tempus non mediocre celasset, tandem cum Basilio Moscoviae duce hoc inuit pactum, si opem sibi afferret, id, quod in hac Provincia sui iuris sit, ei concessurum esse. Quae conditio Duci eum in modum placuit, ut ei statim consentiret, & gubernatori Glinscio quam cunctissime exercitum mitteret. Eiusmodi autem graua molimina quemadmodum, sine magno tumultu atque suspitione praestari nequeunt, sic quoque contigit, ut de hac proditione Sigismundus paulo post certior fieret. Hostium itaque irruptionem ut anticiparet, totum suum exercitum contraxit, quo factum est, ut eorum exercitum funderet, provinciam deuastaret, eosque tandem eo angustiarum redegit, ut pacem peteret, quam non sine difficultatibus inuit.

Cum postea Vallachi & Tartari Russiam & Poloniam infestarent, maxima cum iactura domum eos reiecit. Eodem modo cum Moscovitae iterum cum eo bellum exoriri, urbem Smolenscium caperent, nec non tota circumiacente regione potirentur, exercitus eorum rursus iteratis quibusdam praeliis vicit, eorum plus quam triginta millia interfecit, & Smolenscio recuperato, illos eo compulit, ut quinque annorum pacem inirent. Postea Bonam Sforzam Iohannis Galeatii, regis Mediolanensis filiam uxorem duxit. Deinde bellum cum equitibus ordinis Teutonici gessit, eam quidem ob causam, quam Albertus, Marchio Brandenburgicus, sororis filius, fidei iusiurandum ei iurare nollet, id quod post bellum posterius inuita conditio postulabat. Quo facto Sigismundus oppida quaedam ei ademit, & in diuersis conflictibus magnas de eo reportauit victorias. Albertus autem quia sat multas copias e Germania in auxilium missas acceperat, per longum tempus bellum in Borussia duxit.

Hoc tempore Martini Lutheri doctrina in hac provincia innotescere coepit, & a pluribus Dantis incolis est accepta. Quae causa fuit, ut Rex primo acerrime contra eos se gereret; tandem tamen libertatem circa sacra peragenda iis concessit, quia timendum illi erat, ne si, ad tuenda sua sacra, cum ordine Teutonico se coniungerent, & contra se arma mouerent. Interea modo commemoratus ordo Regi maximo tum impetu & vehementia restitit, & tandem, quanquam pari praelio discessum fuerat, Polonicum exercitum ita defatigauit, ut tandem utraque factio in eo consentirent, ut Imperatorem CAESAROLUM V. & LUDOVICUM, Hungariae regem internuntios & arbitros eligerent, qui illud decretum composuerunt, ut Sigismundus Marchioni Brandenburgico vniuersam orientalem Borussiae partem (quae plus, quam dimidium magnae illius Provinciae efficit) concederet, & illud quidem per hereditatem eius posteris (id quod postea ad nostram usque aetatem re vera factum est) sine ulla interpellatione; Marchio autem Brandenburgicus utpote Borussiae dux pro se suisque haeredibus fidei iusiurandum Poloniae regibus iurare, & bellicis temporibus quotannis centum bene instructorum equitum his mittere obstrictus esset, quos autem, simul ac Borussia egressi essent, illi Reges suis sumptibus sustinerent.

Illo tempore domus Austriaca praevaletentem dominationem & praestantes Jagiellonicae genti parentes provincias oculis iniquissimis intuita est. Sigismundus

Sigismundus
1507.

Lutheri doctrina
in Polonia
innotescit.

mundus enim Poloniam, Magnos Litvanæ Ducatus, Smolenscium & Severiam omnes provincias Ponto Euxino & mari Germanico interiectas possedit; eius patruelis autem Ludovicus, Vladislai filius, rex erat Hungariæ, Bohemiæ & Silesiæ. Quapropter hostes aliquot clanculum contra eos irritavit; quorum impulsu Moscovitæ, Moldavi & Tartari tertio Poloniam invaserunt, denique vero cladibus quibusdam illatis iterum repulsi sunt. Eo tempore Turcarum Imperator Solimanus Magnus bello Hungariæ illato, in illustrissimo illo prælio ad Mohazium commisso victoriam reportavit, quo Ludovicus cum præcipua sui exercitus parte fusus, eoque modo præstantissima Hungariæ pars in Turcorum potestatem redacta est. Rex ille Ludovicus unicam reliquit filiam Ferdinando Austriæ duci nuptam, quo Austriaca familia, regnorum Hungariæ & Bohemiæ nec non ducatus Silesiæ possessionem est sortita, quæ provinciæ nostra adhuc ætate, eius potestati subiectæ sunt. Interea Sigismundus paulo post Tridentinum Concilium susceptum vitæ finem fecit, octuagesimo ætatis anno & imperii quadragesimo, quod prosperissime gesserat.

Quomodo Austriaca Domus Hungariam Bohemiam & Silesiam acquirunt.

Mors Sigismundi.

Paulus Jovius eo tempore tres fortissimos principes fuisse dicit, Imperatorem puta CAROLUM V. Franciæ Regem, FRANCISCUM I. & Poloniæ Regem, SIGISMUNDUM I. quorum unusquisque dignus fuisset, qui totius terrarum orbis imperio solus præficeret, dummodo non vno vixissent tempore.

Ille Rex non minus in pace, quam in bello inclutus fuit, pluribusque ornatus virtutibus, quam ullus alius ante eum rex Poloniæ. Quanta autem mentis eius virtus & integritas erat, tanta erat corporis fortitudo & firmitas. Ferreas enim equorum soleas confregisse, funesque robustissimos manibus dilacerasse traditur, sicuti Elector Saxonie, qui nostra ætate Polonico regno præest, sepius idem fecisse dicitur, ut a viris fide dignis accepi.

Duas uxores duxit, quarum prior, erat Barbara, Stephani ducis Transilvaniensis filia, quæ ei filiam, Hedvigam nomine peperit, Ioachimo, Marchioni Brandeburgico, nuptam. Altera erat modo dicta Buoni Sforza, ex qua filium & quatuor filias suscepit. Filius Sigismundus Augustus, qui patri in Regno Poloniæ successit, filia autem Isabella, Sophia, Anna, & Catharina sunt nominatæ. Quarum prima Iohanni, Hungariæ Regi, secunda duci Brunsvicensi, & ambæ posteriores, una ex altera Sveciæ regi sunt nuptæ.

Jacobus Melstinski se Christum esse protestatur.

Martinus Bielscius, Polonus, qui annales Polonicos patrio sermone conscripsit, in aliis nobilem quandam, nomine Jacobum Melstinscum, Starostam Brezinentem, sub huius regis imperii initium in delirium delapsam, se Christum in terram reuersum, iactasse, & cum ciue quodam Cracoviensi, Petro Zatorscio nominato, & vndecim aliis eiusdem farinae hominibus, non pauca oppida & pagos peragrasse & stultam plebeculam infatuasse commemorat. Ille homo, inquit modo dictus auctor, se mortuos excitare posse simulavit, id quod etiam per speciem ementitam præstitit, quæ autem mera erat fraudatio, & sociorum suorum fraudulentorum præstigiis mutuis factum est. Quibus præstigiis varia etiam miracula edidit, cum res quasdam illis in locis inueniret, ubi nullo fere modo esse possent, quos autem clam ibi reponi antea iusserat, ut exempli causa pisces & euleis protulit, & alia plura. Postea in Monasterium Czenstochoviense se contulit, in quo, ut videtur, nemo eum agnouit. Quo loco assecrarum eius quidam se a demone vexari simulavit, qui illico a monachis ad aram eo quidem tempore adductus est, cum magna hominum multitudo ad Missam audiendam adesset. Qui impostor ampla amictus erat toga, profundis aliquot & curvis plicis instructa. Ita etiam lapillos quosdam cingulo suo involuerat. Eum itaque cum nonnulli comprehensum tenerent ab iis inopinato se auulsi, in aram insiliit, omnemque sacratam pecuniam inde abreptam in reconditas sue togæ plicas abdidit. Monachi itaque illud, quod abstulerat, maxima cum diligentia & assiduitate cum apud eum quererent, & nihil aliud in eius cingulo, quod corpori alligauerat, nisi lapides inuenissent, eam pecuniam esse a demone in lapides transmutatam, sibi persuaferunt. Quo facto eos adinquare ceperunt, cum autem lapides suam naturalem formam constanter retinere viderent,

libris

libris suis gravissima cum indignatione abiectis dixerunt: Talem dæmonem nunquam experti sumus, abite cum eo ad omnes dæmones; Cuius pecuniæ ope, dolo illo nefando partæ, totam peragravit Silesiam, & tandem nobilis cuiusdam domum ingressi eius uxori, Christum cum Apostolis aduenisse, persuaserunt, ut ipsam viserent, animum itaque suum ad felicitatem æternam peruenturum esse si vellet, sibi sacrificium offerendum esse affirmarent. Quibus vxor respondit, sibi, quia maritus non adesset, non licere, ut eius precibus satisficeret. Tum vero cum eam interrogassent, numne lintei aliquid sibi sacrificare posset, illa innuens confestim linteam illis obtulit. Quod acceptum sibi referuaturum esse dixerunt, eiusque beneficii ergo Christum ei fauturum eiusque opes & diuitias aucturum obtestati sunt. Deinde cum eam plene lintei sibi superesset, interrogauisset, aliud adhuc frustum ei ostendit. Quod cum eodem modo atque prius secum auferre vellent, vxor, se viro absente, nemini illud tradere debere dixit. Quod responsum cum impostoribus illis minus placeret, paruum quandam prunam linteo clanculum subiecerunt. Quod cum vxor non tentiret, sed secuta linteam in ista referuauit, accidit, ut non modo illa, in qua linteam erat reconditum, cista, sed vniuersa domus incensa in cinerem redigeretur. Cum interea paterfamilias domum reuersus ædes flammis ardere conspexisset, eiusque incendii auctorem requireret, vxor, sibi ideo supplicium diuinitus immisissum esse respondit, quia Christo Domino, qui visitandi ergo ad se venisset, dignum honorem non exhibuisset. Quo maritus vehementissima percitus ira his verbis exclamauit: Proh dolor! nebulo & impostor ille fuit non Christus. Quapropter vicinis suis conuocatis illos impostores insectatus est, donec in propinquo quodam pago eum commorari audiisset. Cuius rei fama cum ad fictitium illum Christum peruenisset, ad Apostolorum suorum quendam, Petrum nominatum, ita dixit: Hora mea nunc venit, Petre, & tempus, quo acerbum mihi poculum ebibendum est, appropinquat, quod alio modo euadere non possem, nisi ut ex hac fenestra desiliam. Cui Petrus respondit: Domini mei exemplum imitabor, ut viuam. Quibus dictis ambo per fenestram desilierunt, & reliqui Apostoli eodem modo, alijs huc, alijs illuc aufugerunt. Rustici autem ab iis decepti eos velocibus gressibus persecuti sunt, & tandem eos oppressos & circumdatos fustibus, flagellis aliisque armis atrocissime commulcarunt, his verbis per ludibrium additis: Vaticinare nobis, Christe cum discipulis tuis, qua in silua fustes illi & flagella nata sint. Qua seuera castigatione illi impostores sanæ menti restituti rem non leuis momenti esse confessi sunt, Christum & eius Apostolos recte imitari.

Impostor Melstinski castigatione sanæ menti restituitur.

Ille, quem modo commemoravi, Rex Sigismundus Regni ordines ante obitum suum adduxit, ut filium suum

SIGISMUNDUM II. eligerent, qui postea Augustus cognominatus, & anno 1548. coronatus, ad annum vsque 1574. regnavit. Coronatus itaque Radzivilam, ducis alicuius viduam matrimonio sibi iunxit, quod imperii ordines quoniam sine eorum consensu id faceret, quod fundamentalibus regni Polonici legibus aduersatur, non parum exacerbauit. Quæ coniux autem cum paulo post sine liberis moreretur, Regni ordines ei persuaferunt, ut cum Catharina ex familia Austriaca matrimonium iniret, quæ antea Francisco, Duci Mantuanensi, nupta fuerat.

Sigismundus II. 1548.

Livonia, magna inter Borussia, Severiam, Moscoviam & Lituaniam sita provincia, quæ sub huius regis imperio partim ad ordinem Teutonicum, partim ad Archiepiscopum Rigensem pertinebat, insuper autem tota Romani imperii fidei erat commissa, parum abfuit, quin eo tempore a Moscovitarum Imperatore caperetur: quem in finem ille Imperator maximo cum exercitu hanc terram inuaderet, & plurima eius oppida expugnaret. Incolæ vero tantis copiis resistere cum diffiderent, ab Imperatore Romano Ferdinando auxilium petierunt. Qui cum illo tempore alijs bellis esset implicatus, se quidem illis opem præstare non posse respondit, iis tamen permisit, ut alius, cuiuscunque vellent, prin-

Quomodo Livonia cum Polonia fuit iuncta.

ff

cipis

Qua occasio-
ne Ketlerus
Curlandiae
Dux factus.

cipis tutelae se traderent. Quo factum est, ut nonnulli regis Sveciae Erici filii dei se committerent, Archiepiscopus Rigenfis autem nec non Magnus Magister ordinis Teutonici cum vniuersa nobilitate regem Poloniae SIGISMUNDUM in auxilium vocarunt, qui non aliter, nisi sub hac conditione illis gratificari voluit, ut suo imperio se plane submitterent, sibi ut Regi fidei iusiurandum praestarent, omnes suas vrbes cum tota prouincia sibi traderent, Livoniamque in perpetuum cum Polonia coniungerent. Quas condiciones inire cum Livoni primo recusarent, satius dixerunt, iis se submittere, quam a Moscovitis, quibus nullo modo resistere poterant, ad multo duriores & iniquiores condiciones ineundas cogi. Re itaque accuratius considerata, in id denique consenserunt, ut Gottardus Ketlerus, eques Westphalicus, qui tunc temporis Imperator & Dux exercitus sui esset, ab imperio suo publice se abdicaret, legato Regio Duci Nicolao Radzivilio, Palatino Vilnensi, urbem Regiam cum arce traderet, & Livonia ab eo inde tempore se Regno Poloniae obedientiam praestitutum esse promittat, quae omnia re vera facta sunt. Radzivil contra, sui principis iussu, Gottardum Ketlerum Curlandiae & Semigalliae, duarum Livoniae prouinciarum ducem, ut & postero die, altero iussu accepto, regem Vicarium & Livoniae administratorem proclamauit. Quas duas prouincias, Curlandiam & Semigalliam Ketleri posterius ad nostram vsque aetatem hereditate possederunt, quanquam adhuc Poloniae sint clientes.

Russi a Polo-
nis vincuntur.

Quo foedere inito, Rex illico bellum Moscovitis indixit, qui, quoniam paulo ante Tartaris regnum Astracanum & Casanum eripuerunt, fortissimi erant. Nihilominus tamen in Lituaniae finibus a Polonis victi, & in suam prouinciam redire coacti sunt. Quanquam vero paulo post sub Imperatoris sui Iohannis Basilowitzi Imperio reuertebantur, non meliore tamen, quam antea, visi sunt fortuna.

Ille, quem dixi, Moscovitarum Imperator, mirandum in modum crudelis fuisse & nouis tormentorum generibus inueniendis maxime delectatus esse dicitur. Leuissima, qua ciues & captiuos suos afficeret, poena, ea erat, ut eos torreri & affari iuberet. Nimis molestum foret, si omnia ea, quibus viros feminas & liberos plecti iussit, atrocita tormentis narrarem. Iis qui noua tormentorum genera inuenerunt, splendida praemia donare solitus est. Quae inhumanae eius atrocitates ciues ita exacerbauerunt, ut Sigismundus facillimo negotio ad pacem secum ineundam eum cogere posset.

Postea Sigismundus exiguum quandam manum in Vallahiam misit, quo Bogdanum, qui imperium huius prouinciae appetebat, ad finem suum consequendum adiunaret. Vallahia autem, Turcorum auxilio Polonos breui post domum redire coegerunt.

Huius Regis sub imperio Lutherana religio longe lateque in Polonia diffusa est, cuius causa fuit controuersia quaedam de meretrice inter aulicos & literarum studiosos orta, qua posteriores in Germaniam se recipere commoti sunt, ubi primo Lutheranae fidei dogmatibus sunt instructi, quae in patriam reuersi vndique disperserunt. Primus ex viris nobilioribus, qui hanc doctrinam amplecterentur, erat Iohannes de Lasco, Palatinus Lenczicensis, qui A. C. 1540. imperio suo relicto, in Bataviam & Angliam se contulit, & post rediit suum aliquot homines ad religionem modo dictam amplectendam adduxit. Quo illud inprimis notatu dignum erat, quod rex eos, qui a fide Catholica deficerent, non modo poena non afficeret, sed iis multo magis faueret, sicut etiam concionatorum Lutheranae fidei addictorum quosdam in aula secum habuit, & in his praecipue Iohannem Cosminis & Laurentium Prasniciam, qui tantum effecerunt, ut plurimi Episcopi ad hanc doctrinam amplectendam maxime essent propensi.

Hoc loco facere non possum, quo minus memorabilem quandam casum commemorem, qui Regiomontii in Borussia Ducatu Regi accidit cum manifestum mortis periculum effugeret. Qui cum ab Alberto, Marchione Brandenburgico

eo inuitatus esset, & aduentu suo omnibus tormentis explodendis salutaretur, accidit, ut explodentis peccato globulus in tormentorum quodam relinqueretur, qui eo tormento explodendo erumpens tam prope ad regem accessit, ut viro cuidam, nomine Wiefnowiczio pone eum equitanti, cerebrum e capite extunderet.

Rex in viro
periculo.

Huius Sigismundi temporibus respublica Babina per iocum sic appellata floruit, quae ex hilaribus quibusdam nobilibus Lublinsibus constabat, loco publica Babina. De iocosa re-
lata floruit, quae ex hilaribus quibusdam nobilibus Lublinsibus constabat, loco publica Babina. De iocosa re-
co constituto, Babino dicto, conuenientibus, ubi omnibus occasionibus oblatis acutum, quo erant ornati, ingenium exercerent. Qui conuentus vreo maiorem sortiretur auctoritatem, in regni formam eum redegerunt, dum regem & Senatorem aliquem cum Consiliariis quibusdam & regni adiutoribus eligerent. Si quis, exempli causa, eorum, de iis rebus, quas intelligeret, dicens, aliquid immiscebat, ad suam artem nullo modo pertinens, Archiepiscopum aut Palatinum eum creabant. Si quis multis metaphoricis verbis & contraditionibus utebatur, oratorem aut Cancellarium eum sibi eligeant. Si quis sua fortitudine nimium gloriabatur, ducem eum creabant, eumque in finem statim mandatum edebant, quod ei maxima cum reuerentia per aliquem minori dignitate praeditum traderetur, qui autem id imperium accipere recusabat, eum tam diu exhibebant, donec acciperet. Eodem modo alios adhuc Imperii ordines diuersis dignitatibus praeditos elegerunt, quo factum est, ut breui temporis spatio de omnibus rebus sapienter iudicarent, apte dicerent, modestas annotationes excogitare, demandata negotia obedienter exequerentur, & de omnibus rectam relationem ederent. In suam Societatem si quem reciperent, eius ingenium antea explorarunt, eiusque specimen postularunt, e quo perspicerent, cui muneri suae reipublicae obeundo esset aptissimus, siquidem praestanter ea, quae modo dixi, alia adhuc inferioris munera haberent. Ita si quis inconditum de suis canibus aut falconibus sermonem ordiretur, continuo aut venatorem aut falconarium eum sibi constituerunt. Si quis in sermonibus, ad sacra pertinentibus nimis occupatus esset, capellanus sic dictus eligebatur. Si quis de controuersis in religionis causa ortis multa differeret, eum statim inquisitorem designarunt. Si quis autem de equis aut rebus aeconomicis multa garrirer, eum aut equorum praefectum aut villicum elegerunt. Quo subsidio breui tempore plurimos abusus & consuetudines minus decoras, quae in Polonicum imperium clam irreperant, emendarunt, & ita inuentis satyricis non pauciora, quam oratoria arte effici posse, ostenderunt.

Cuius suavis conuentus fama cum denique ad regis aures peruenisset, qui sapius eo delectatus erat, si de eorum ceptis audiuisset, contigit die quodam, ut, cum praecipuos eorum socios seiscitaretur, in aliis etiam interrogaret, num regem aliquem sibi creassent? Cui Starostia Babinensis, qui ob vultus hilaritatem & animum iocosum maxime inclauerat, his verbis respondit: Procul a nobis absit, Rex Serenissime, ut Te viuo alium eligamus Regem. Quae verba Sigismundo mirifice placuerunt, ut magno risu ea prosequeretur, & tantum ab erat, ut indignationem ei mouerent, ut ipse potius varios sermones proferret, qui toti caui maximam excitarent hilaritatem atque laetitiam.

Postea graues quaedam controuersiae de Persici, Graeci & Romani imperii antiquitate in hac societate sunt exortae, quo lepidum quoddam ingenium surrexit, totumque caui ita allocutum est: Quid de horum imperiorum antiquitate & dilatazione multa praedicatis, viri nobilissimi, cum Babinicum nostrum Imperium illis omnibus multo antiquius sit atque amplius? Nonne David dicit: Omnis homo mendax? Vnde necessario consequitur, totum terrarum orbem ab omnibus inde temporibus imperii nostri terminis fuisse inclusum. Quae sententia ab omnibus vnaquami consensu est approbata.

Porro illa societas, se nunquam non ab Imperatoribus & Regibus privilegia & munia obtinuisse, gloriata est, ea tamen conditione, ut ii, qui aliorum mores acius perfringerent, ab ea republica ne exciperentur. Locum, ubi illa societas conuenire solebat, eius consortes per iocum Geldam vocabant, quod

Mors Sigismundi Augusti.

vocabulum apud Dantiscanos cauponam, apud Polonos vero acerrimo ingenio præditorum hilare consortium significat.

SIGISMUNDUS Knyfini, quæ vrbs in Lituaniæ finibus sita est, diuturno morbo est extinctus, nullis filiis, sed duabus modo sororibus relictis, quarum nomina erant Catharina & Anna. Quarum altera primum Iohanni, Finlandiæ duci & deinde Regi Sueciæ fuit nupta, & SIGISMUNDUM III. peperit, qui postea Sueciæ & Poloniæ Rex creatus est. Altera autem, Anna scilicet, longum tempus celibem vitam egit, donec tandem, Stephano Batori, principi Transilvaniensi, qui postea Rex Poloniæ electus est, desponsata fuisset.

Quo SIGISMUNDO vita defuncto, gentis Iagellonicæ posterii, qui quidem virilis essent sexus, plane defuerunt.

Vereor, ne vberiore illa narratione, quam de Polonicorum regum secundo & tertio ordine tradidi, Tua, Vir Illustrissime, lenitas nimis diu exercitata fuerit & pæne defatigata, quanquam me breuitatis, quantum per naturam rei propositæ fieri potuit, fuisse studiosissimum, pro certo affirmare possum, quia vero tempus octuagintorum annorum mihi fuit percurrendum, breviori gyro includi nullo modo potui. Interea Te observasse crediderim, Polonicos Reges, quanquam ciues suos nunquam eo adducere potuerunt, ut regnum suum ad posteros hæreditate peruenire concederent, & publice declararent, id tamen aliquoties eos exorasse, ut viuis adhuc Regibus eorum filii regni successores eligerentur. Sic quoque interdum magna merita & officia, quæ Polonicorum Reges ciuibus suis præstiterunt, tantum apud eos valuerunt, ut grato animo commoti, eorum filios post ipsos in imperii fastigium extollerent. Præterea ex ea, quam adhuc tradidi, narratione magnus ille amor clarissime elucet, quo imperii ordines nullo non tempore regiam gentem prosequerentur, quo commoti sunt, ut, si rex aliquis, nullis liberis relictis, e vita decederet, ad proximum eius cognatum regni administrationem deferrent. SIGISMUNDO II. autem mortuo, longe aliter res cecidit. Quamvis enim tunc temporis multi adhuc ex Piastica & Iagellonica gente viri & in Polonia & in Silesia essent superstites, quia nihilominus tamen Poloni vererentur, ne forte, si multi reges ex una eademque gente in Regno succederent, tandem foret, ut illi nullis limitibus & terminis circumscriptam potentiam sibi arrogarent, id quod SIGISMUNDI temporis parum absuit, quin fieret, ad quod deuitandum, in posterum ex aliis gentibus reges eligere constituerunt, quod postea re vera factum est, dum reges e Francia, Transilvania & Suecia arcessitos sibi præficerent. Quoniam autem procul dubio Tibi, Vir Illustrissime, nimis molestum foret, si de reliquis Poloniæ Regibus plenam & perfectam narrationem adderem, finem scribendi hic facio & permaneo Tuus

VIR EXCELLENTISSIME

humillimus & obsequentissimus
Servus
B. C.

EPISTOLARIS DISPUTATIO III.
AD VIRUM SERENISSIMUM WILLIAMUM,
DUCEM DEVONIENSEM (Devonshire) REGIS MA-
GNÆ BRITANNIÆ ARCHIMARESCHALCUM
&c.
DE CONSECUTIONIBVS ET PRÆCIPVIS REBVS GE-
STIS REGVM POLONICORVM QVARTI ORDINIS, E DI-
VERSIS GENTILVSVORIVNDORVM, ABA. C. 1574. AD 1674.

VIR SERENISSIME.

POST SIGISMUNDI II. obitum inclytæ gentis JAGELLONICÆ posterii expirarunt, ut nulli amplius filii ex ea procrearentur, Rex enim modo dictus nullos liberos reliquit, sed duas modo sorores habuit, Catharinam & Annam. Illa Iohanni Finlandiæ Duci, qui postea sub nomine IOHANNIS III. Rex Sueciæ creatus est, nupta SIGISMUNDUM III. peperit, qui deinde & Sueciæ & Poloniæ Rex constitutus est. Hæc autem, Anna scilicet, diu vitam celibem egit, donec tandem Stephanus Batori, qui Princeps Transilvaniensis, postquam Rex Poloniæ electus erat, eam matrimonio sibi iungeret, ex qua vero nullos liberos suscepit.

Postquam Archiepiscopus Gnesnensis, Iacobus Vchanfcius, Regis superioris mortem vniuersæ nobilitati indicauerat, ex more consueto comitia indixit, quibus alium Regem eligeret. Quo facto multi se regnum appetere, professi sunt, qui omnes peculiare suos affectas & amicos in Polonia habebant. Præcipui imperii candidati erant, Ernestus, Archidux Austriae, Imperatoris filius, IOHANNES III. Sueciæ Rex, Magnus Dux Mosconiæ, & Henricus Valesius, Regis Franciæ CAROLI IX. frater, cum aliis quibusdam inquilinis, illustriori dignitate ornatis viris. Longa itaque deliberatione habita Poloni tandem regem proclamauerunt

HENRICVM VALESIVM, Ducem Andegaviensem, ideoque Adamum Conar. Henricus Valesius a. 1574
scium, Episcopum Posnaniensem, & Albertum Lascium, Palatinum Siradiensem, legatos, cum aliis quibusdam Regni Senatoribus in Franciam miserunt, quo eum in Poloniam adducerent, si sequentes condiciones fuisset initurus, quibus observandis & Franciæ Rex, & eius frater, Rex Poloniæ, solenni iureiurando se obstringerent. Condiciones autem, quas modo dixi, erant hæc.

1. Ut Henricus omnes suas facultates & redditus, quos quotannis acciperet, in Poloniam transferret.
2. Ut Rex Franciæ, superioris Regis SIGISMUNDI debita, sua ipsius pecunia solueret.
3. Ut ille Rex centum nobiles Polonorum in aula sua, & quinquaginta in aliis locis sustentaret, & denique
4. Ut classem in mari Germanico construeret, & Polonis in bello contra Moscovitas auxilium ferret.

Præterea adhuc alia conditio erat præscripta, quam Rex nullo modo inire veller, quam in Poloniam pervenisset, quæ ea erat

Coll. magn. T. II.

Gg

5. Ut

5. Ut Annam, superioris Sigismundi sororem, matrimonio sibi iungeret.

Rex Henricus itaque, subscriptis illis conditionibus, Octobris initio A. C. 1576. Lutetia Parisiorum egressus, per Lotharingam & Germaniam recta Polonium, urbem Poloniae petiit, unde paulo post Cracoviam se contulit, ubi die vigesimo primo anno 1577. coronatus est. Sed quatuor menses post eam coronationem literas e Francia missas accepit, quibus mors fratris sui, sine haereditibus defuncti ei significaretur & simul ipse rogaretur, ut domum reuersus suo iure videretur. Quas literas Regni Senatoribus ostendit, & sibi in Franciam redeundum esse indicavit, quo sua praesentia intestinas, quae timendae essent, seditiones cohiberet, suumque in hoc regnum ius obtineret. Sed cum timeret, ne Poloni suum discessum impedirent (quod sane fecissent, ut mihi saepe relatum est) die Martii duodevicesimo clam se subduxit, & cursu publico per Silesiam & Germaniam in Italiam, & inde in Franciam equitavit. Postero die cum Regem desiderarent, Senatores aliquot emisunt, qui eum persequerentur, quo factum est, ut in Silesia eum consecuti rogarent, ut secum rediret, eumque populum, qui sincero & communi amore ipsum, elegisset, ne tam contumeliose desereret. Nihil tamen ab eo impetrare potuerunt, se tamen, simul ac res suas in Francia composuisset, rediturum esse, promisit, usque Polonicae genti propter singularem ab ea sibi exhibitam humanitatem maximas debere gratias confessus est. Deinde Regni Senatores duos in Franciam miserunt legatos, qui precibus ad reditum eum inuitarent, quod Rex non plane recusavit. Sed Franci eius ciues eum denique ad suum propositum mutandum commouerant, proponendo periculo, in quod Francia hoc itinere facile conici posset.

Poloni itaque regem suum nunquam ad se reuersurum esse cum plane desperassent, Archiepiscopus Vchanusius quarto Nouembris die Varaviae comitia indixit, ad nouam electionem suscipiendam, ubi duorum praecipue virorum principum ratio habita est, imperatoris nempe Maximiliani, & ducis Transiluanensis, Stephani Batorii. Cum vero inter se conuenire non possent, utrum horum eligerent, comitia infecta causa sustulerunt. Maximiliani sectatores per legatos aliquot, ipsum electum esse, ei retulerunt, seque aduentum eius ad ipsum coronandum sollicitè expectare confirmarunt. Idem fecerunt Batorii affectu, quippe qui illum principem eodem modo inuitarunt, ut continuo in Poloniam veniret. Quo factum est, ut

Stephanus Batorius coronatur a. 1577.

BATORIVS citius, quam imperator adueniret, quo suae factioni gratificaretur. Confestim enim, Transilvania relicta, per Vallachiam ad Russiam profectus est, & citissime Cracoviam peruenit, ubi die Aprilis duodevicesimo anno 1577. exceptus, et a Karnkowsco Episcopo Vladislauensi coronatus est, quia Archiepiscopus Gnesnensis a Maximiliani partibus stabat, qui tamen postea Batorio sua sponte se tradere, quam obsidionem in arce sua Louiciensis sustinere malebat.

Interea Imperator adhuc cunctatus est, et cum exercitu Poloniam inuadere, suumque ius per vim obtinere decreuit. Eius autem factio cum in dies magis magisque diminueretur, Regni Senatores tandem per legatos quosdam certiore eum fecerunt, tarditate et supinitate semetipsum iure regni administrandi eum priuasse, siquidem ei imperium deferre constituerint, qui prius aduenturus sit. Quo nuntio Imperator, qui tunc comitiis Ratisbonensibus aderat, incitatus, Polonorum legatos in custodia obseruari iussit, et Poloniam coram inuadere constituit. Sed morbo periculoso, quo etiam breui post, Octobris die duodecimo, exspirauit, in hoc proposito impeditus est.

Batorium imprimis propter merita sua ad Polonici regni fastigium euectum fuisse, negare quidem non possumus; sed tamen familia Zboroviorum eum non parum adiuuit, idque ideo, quia eius familiae aliquem, Samuelum nomine (qui, postquam Castellatum Woynicensis, Iohannem Tenczynscium in regia aula percusserat, ex patria sua erat relegatus) humanissime exceperat, eumque defenderat. Quocirco modo dictus Samuel omnia in Batorii commodum expertus est, et electionis tempore consanguineorum et amicorum suorum quibusdam

busdam scripsit, ut huic principi suffragia darent. Poloni autem sicuti eo sunt animo, ut, si cui officia exhibuerint, sibi nunquam merces suis digna rependi posse existiment: ita et hic factum est. Batorius enim quamuis huic familiae omnia grata exhibere, summam daret operam; nihilominus tamen postea Zborowskii acerrimo eum persecuti sunt odio, eam quidem ob causam, quia non ex eorum arbitrio imperium gereret, quod etiam breui post, ei, quem paulo ante dixi, Samueli Zborowsco, vitam ademit, quippe qui per causam coram iudicio etiam e medio tolleretur.

Batorius, ut in scriptis inueni, primo nobilis vir Transilvaniae, ex infimo ordine erat; denique autem sua virtute & fortitudine magnam in suis ciuibus sibi conciliauit auctoritatem. Cum enim aliquando legatus ad Imperatorem admitteretur, negotia sibi demandata cum insigni ambarum partium delectatione & emolumento exsecutus est. Quapropter post obitum Joannis Sigismundi, (qui Poloniae Regis SIGISMUNDI II. consobrinus erat) Transilvaniae princeps electus est.

Postquam itaque a Karnkowsco, quem Archiepiscopum Gnesnensem creabat, Poloniae Rex coronatus erat, inter magnates exortam discordiam & tumultum sedare, & seditionum amorem sibi conciliare studuit, quod tandem feliciter ei successit, & praecipue quidem eo, cum Annam, SIGISMUNDI II. sororem in matrimonium duceret, ex qua vero nullos liberos suscepit.

Quo tempore imperator inter Dantisci incolas seditionem fouit, qui Batorio fidei iusurandum praestare recusarent, sed parati essent, ad exercitum conscribendum, quo libertatem suam tuerentur. Senatus vero Regni Polonici cum seditiones eos declarasset, eorum exercitus mox fusus & urbs oppugnata est, & tandem electoribus Saxónico & Brandeburgico, nec non Hassiae Landgrauio intercedentibus, pactum inire compulsa est. Cuius belli praecipua causa hinc est orta, quod ciues Dantiscani se modo Reipublicae Poloniae, non autem Regi obsequium debere contenderent, sed tandem, ut modo dixi, utrique se submittere coacti sunt.

Omnes controuersiae quoniam adhuc a Rege ipso & Regni Senatu indicatae sunt, nulla alia conuenta ad lites dirimendas erant instituta. Nobiles autem cum eam iudicii formam populo nimis molestiae creare, & Regi grauissimum esse intelligerent, veniam a Batorio praecibus impetrarunt, duo priuata iudicia instituendi, quae vulgo Tribunalia audiebant, alterum quidem Petricoviae, & alterum Lublini, ubi omnes causae ciuiles sine prouocatione ad curiam Regiam dirimerentur, nisi causa, de qua lis esset, ad rempublicam pertineret, quo casu Regi soli & Regni ordinibus conscriptis decisio sit reseruanda.

Idem Rex in puniendo erat acerbior, quam Polonorum leges secum ferrent; neminem tamen in religionis causa turbauit, sed Deum hae tria sibi soli seruasse identidem dixit, ex nihilo aliquid producere, futura praedicere, & conscientias, quas vulgo dicunt, imperare. Porro ille Princeps, SIGISMUNDI I. exemplum imitatus, latini sermonis usum in provinciis suis conseruare & magis magisque propagare & diffundere studuit, cuius rei causa nobiles adolescenterum saepius ita allocutus esse traditur. Discite latine, nam vnum ex vobis aliquando faciam Mosci Panie. Quo iuuentus ad hunc sermonem maxima cum diligentia excolendum, incitata est, id quod ad bonarum artium & scientiarum in Poloniae regno estimationem & incrementum non parum contulit. Cum SIGISMUNDUS I. Varmiae Episcopum, Legatum Viennam misisset, Imperator obstupuit, eum vel Polonicos rhedarios admirabili celeritate latine loqui audiret. Sic quoque cum post Sigismundi obitum legati aliquot in Franciam se contulissent, quo Henricum Valesium in Poloniam adducerent, non parum mirati sunt, quod ne vnus quidem in eorum cœtu reperiretur, cui elegantia in latine loquendo deesset.

Hic cum regnare cepisset, maxima pericula a Moscovitis ei impendebant, utpote qui Polonicas aliquot vrbes in Seueriae, Smolenscii & Lituaniae ducati-

Moscovita
Pontifici Ro-
mano se sub-
mittere pro-
mittunt.

ducatibus expugnarent. Quibus bellis Moscovitæ singulari quadam vñ sunt prudentia: semper enim Polonos adorti sunt, vel cum bella extranea iis gerenda, vel cum intestinis turbis & discordiis essent implicii. Batorius autem civilibus seditionibus compositis postquam denique cum vicinis pacem contraxisset, consentientibus vniuersis; quos conuocauerat, Regni ordinibus, bellum Moscovitis indixit, quod tanta fortitudine & prosperitate gessit, vt intra triennium omnibus, quas amiserat, vrbibus recuperatis, in mediam Moscouiam bellum transferret, & omnia, quæ inuaserat, loca, spoliaret & deuastaret. Quo bello plus quam viginti magnas vrbes & provincias iis ademitt, in quibus erat Polocia, Socolovia Sussa, Crasna, Noscerda, Ducatus Polocensis, Luceorientis, Neuelensis, Zavolovienſis, Ostroviensis & alia plura. Quæ omnia Moscovitis maximam incusserunt terrorem adeo vt continuo legatum ad Pontificem Romanum mitterent, in eamque spem adducerent, si Polonos eo possent cogere, vt exercitu e terra sua remoto, honestam pacem secum inirent, se vniuersos Romanæ ecclesiæ esse submissuros.

Illud igitur, vt facile coniciias, sanctum illum patrem eo commouit, vt, sanctum quoddam medium excogitare studeret; sicuti etiam per Possavinum, Nuntium suum, Moscouitarum Imperatori, se omne in hac re studium & assiduitatem adhibitorum esse pollicitus est. Poloni itaque cum in oppugnando Plescouio, munitissimo Moscouiæ loco, rem infelicitate egissent, & præterea durante bello plus quam quadraginta militum millia amisissent, per Possavinum tandem prudentia confusa commoti decem annorum inducias composuerunt. Eodem modo Rex Poloniæ huius pacti beneficio Moscovitis omnes quas præterito bello iis ademerat provincias & vrbes restituere promissit; Moscouitarum autem Imperator Regi omnia, quæ in Liuania possidebat, concessit. In rebus autem, ad sacra pertinentibus nihil mutauit, quanquam Pontifici ardentissimum eius desiderium excitauerat. Hac ratione bellum cum Moscouia finitum est, quod huic provincie extremum periculum minitari videbatur.

Tartari sub huius Regis imperio Poloniam armis infestare non sunt ausi. Dux eorum per legatos quosdam in Poloniam missos tributum exegit, quod alias a Transilvania ei fuerat datum. Ea legatio maxima cum indignatione est repulsa, cui Rex, se nemini vnquam vllum tributum soluturum esse, testatus est. Eodem modo Turcorum Imperator eum principem misericorditer reueritus est, & Transilvaniam, dum Batorius ei præesset, nunquam armis infestis inuadere ausus est. Cum autem patruelis eius huius provincie princeps constitueretur, Ottomanica, quæ dicitur, porta tributum augere decreuerat. Batorius autem patruelem defensurus cum ea de re legationem ad Turcorum Imperatorem mitteret, ille paucis contentus esse, quam potentissimo illo principe ad iram promovendo semetipsum in periculum omnia amittendi conficere maluit.

Descriptio
Vcrainæ

Magnus ille tractus, qui Vcraina vocatur, & ab oriente ad occidentem in tercenta fere Anglicana milliaria extenditur, a septentrione vero ad meridiem in plus, quam centum milliaria latitudine porrigitur, antea quinquaginta annos in Polonorum fuerat potestate. Commune Vcrainæ nomen Sclauonica lingua idem, quod terminus notat, quoniam ea provincia regno Poloniæ inter Turcas & Tartaros terminus est. Magna illa & fertilis regio in duas primarias provincias distribuitur, in Volhyniam puta & Podoliam. Volhyniæ caput est Kiouia ad fluuium Boristhenem sita, quæ olim, vt fama tradit, maximis Europæ vrbibus annumeranda fuit. Qui locus antea in Ducum Russorum fuit potestate; nunc autem a Turcis et Tartaris misere est dilaceratus. Podoliæ caput est Camienecium, quæ vrbs saxo inædificata et optime munita est. Vcrainæ incolæ vulgo Cosaci audiunt, quod vocabulum Sclauonico sermone idem quod prædones significat. Primo erant agricolæ, qui ex Russia aliisque finitimis provinciis venientes in insulis fluuii Borysthenis residebant, deinde autem totam Vcrainam inundabant, et de rapto vivebant. Tartariam et Turciam sæpiissime inuadere solebant, Trapazuntem et Sinopen diripiebant, et sæpius ad Constantinopolim

Constantinopolim vsque accedebant. Ita quoque in Ponto Euxino piraticam exercuerunt; Polonis bello aduersus Turcas occupatis identidem. egregium tulerunt auxilium. Cum nulla alia gente quam cum *Miquelets* Hispaniæ, quos vocant, aut cum iis Scotiæ septentrionalis incolis, qui vulgo *Hochlander* appellantur, eos melius comparare possum.

Eum populum Rex Stephanus, quo Poloniæ vtiliorem redderet, in bonam disciplinæ formam redegit, & quæ præfectos quosdam militares & ducem præfegit. Sic quoque urbem Trethymiroviam ad fluuium Borysthenem sitam illis, donauit, quam frumentarium, nec non ducum suorum sedem constituerunt, quo contra incurſiones Tartarorum, a quibus sæpius laceſſiti sunt, propugnaculum haberent. Porro multa illis concessit priuilegia pro quibus postea egregiam ei operam præstiterant.

De Cosacis quia sæpiissime multi sermones sparguntur, & parum tamen de iis nuntiatum est, non ingratum Tibi fore, Vir serenissime, spero, si plura quedam de ea gente commemorare.

Albertus Vimina in narratione intestinorum bellorum Polonicorum, nomen eorum a vocabulo Sclauonico *Coza*, quod capram significat, originem traxisse pro certo affirmat; & hoc quidem velleam ob causam, quia vestes ex caprarum pellibus confectas gestare solent, vel ideo, quia vt grex caprarum in rugulis congregati vixerint, quia, vt capræ vndique circum saltant, & nullam regionem accessu tam difficilem inuenerint, in quam non penetraverint. Terra, quam primo possidebant, non supra duodeviginti milliaria in vtroque latere Borysthenis extendebatur, & prope ab eo loco aberat, quo Ovidius in exilium fuerat relegatus, vbi ad nostram vsque ætatem arx quedam, Ovidouia dicta, esse erat relictus, vbi postea Ovidium sepultum esse credibile est. Id quod modo dictus Vimina non improbabile esse putat, quia illius regionis conditio vel maxime cum descriptione quadam, in Ouidii Elegia, ad Rufinum scripta quæ existat, consentiat, cum inter alia ita dicitur.

Non ager hic pomum, non dulces educat vuas;
Non salites ripa; robora monte virent:
Neve fretum landes terra magis, æquora semper
Ventorum rabie, salibus orba, tument.

Ha huius populi virtus, quæ alio quodam loco ab Ouidio est descripta, commemoratum scriptorem in sententia sua magis confirmat, vbi dicit:

Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat
Roma; nec Ausonii militis arma, timet.

Attamen, Cosacos, qui nunc sunt, tam antiquam esse gentem, credibile non est, certe certius enim constat, eos primo circumvagantium perfugarum manipulum fuisse, qui ad evitandam penam in hanc terram confugerint, vbi primum venando & piscando, denique autem (sicut nostra ætate adhuc fit) piratica & raptura vitam sustinerent.

Nostris autem temporibus terra eorum multo est amplior, quam olim fuit: nam in longitudinem centum & in latitudinem quadraginta milliaria extenditur. Græmen in hac terra ad tantam altitudinem vulgo ascendere traditur, sub eo eques facile latere possit. Hæc terra tantam variorum frumentorum copiam profert, vt incolæ, quid cum ea agant, nesciant, præsertim cum eorum fluvii non profundis, & proinde minus idonei sint, vt in iis frumentum in alia loca transferant. Varia quoque habent animalia, pisces & volucres, cum plurimis aliis rebus ad victum necessariis pertinentibus, exceptis vino & sale. Vtuntur ex Hungaria, Transilvania, Wallachia & Moldavia; sale vero ex Polonia accipiunt. Huius terre ædificia vulgo ex mero ligno sunt confecta, & eodem fere modo, atque in Moscouia & Polonia exstructa; & rarissime vna conſignatione sunt altiora. Eorum mœnia ex mera humo sunt congesta, quæ huius palis & asseribus continentur. Neque ineptum illud est inventum, quia

Collett. magn. T. II.

H h

eius

Rex Stephanus
Cosacos priuilegia donat.

Descriptio re-
gionis Cosaco-
rum.

Cosacorum
proprietates

eiusmodi mœnia tormentorum ictus optime sustinere possunt.

Vcrainæ incolæ plerumque sunt robusti, magnanimi, avaritiæ contemptores, & insignes libertatis fautores, adeo, ut ne lenissimam quidem servitutem perferre possint. Ita etiam sunt audaces & impigri, sed ebriositati quam maxime dediti, perfidiamici, & periuri inimici. Vulgariorum negotia sunt venari & piscari. Præterea vero aliquo modo omnibus etiam necessariis pacis & belli artibus sunt periti. Illud autem, in quo perficiendo sunt exercitatissimi, salis nitrati apparatus, quo sale diuersas Europæ partes instruunt. Sic quoque in pulvere nitrato egregio perficiendo sunt peritissimi.

Rustici & huius & finitimarum provinciarum omnes & singuli sunt mancipia. Omnibus hebdomadibus quaternos dies heris suis labores impositos gratis exhibere, & insuper alia quædam grauissima officia præstare eos oportet. Heri non modo eorum possessiones, sed etiam vitam in sua potestate habent. Hinc non est, cur miremur, si miseros illos homines sæpissime seditionem excitasse, suamque libertatem maxima cum vehementia defendisse, audimus.

Religio

Plurimi ex eorum plebe sacris Græcis sunt addicti, quæ A. C. 942. Wlodomiro Russiæ principe regnante amplexi sunt. Attamen maxima nobilium pars partim Catholicæ, partim reformatæ religioni est addicta. Græca religio etiam in Moscouia, Moldauia, Wallachia, Turcia, & Persia exstat. Cosacorum sacerdotes Popæ vocantur, quod vocabulum in ipsorum sermone ducem notat. Multa, & ea quidem accerrima habent ieiunia; quibus se non modo ab omni carne, sed etiam a butyro, lacte, caseo & ouis abstinere, & nihil nisi herbas, legumina, radices & eiusmodi plura comedunt. Quorum nonnulli tam religiosi sunt, ut nunquam neque panem edant, neque aquam bibant, nisi diebus sabbati & solis. In hac terra ea consuetudo obtinuit, ut mulieres viros ambiant, quæ ita invaluit, ut nullo modo indecora illis videatur. Mulieres itaque si viis nubere cupiunt, cum eorum cognatis ea de re loquuntur.

Mulieres viros
ambiant.

Hæc provincia a muscis eum in modum affligitur, ut tempore æstiuo incolæ variis modis iis resistere cogantur. Attamen longe pluribus locustis impleta est, utpote quæ arida tempestate magnarum nubium instar in longitudinem quinque vel sex miliaria porrecta aduolant, & ipso meridie solis splendorem obscurant. Eam, in qua resident, regionem intra duarum horarum spatium plane demerunt. Sex tantum modo menses viuunt. In autumno ubi desident, ibi oua ponunt. Quorum una quæque locusta trecenta fere habet. Ex his verno tempore alias locustas fouendo excludunt, & eorum pauca sunt vacua. Nulla alia re, nisi vehemente procella inter septentrionem & orientem exsurgente, aut vberibus imbris repelli possunt. Antequam recens natæ ad volandum satis corroboratæ sunt, in domos irrepunt, in lectos, mensas, cibos & alias eiusmodi res insiliunt adeo, ut vix bolum comedere possint, cum quo non duas aut tres eiusmodi locustas deglutiant. Nocturno tempore plateis & campis incumbunt, qui in pedis altitudinem iis obstiti esse solent. Si carpentum aut vehiculum in iis vehitur, intolerabilis foetor excitatur.

Musce & locustæ apud
Cosacos.

Cosacorum lingua singularis Polonici sermonis est dialectus, sicuti ille Sclauonici sermonis dialectus est. Lenissime sonat, & multa habet diminutiva, quocirca tam audienti quam loquenti persuasus est.

Cosaci armis præcipue & militaribus exercitiis sunt occupati. Plerumque quidem equestribus proeliis inferiunt; interdum tamen ab equis descendunt, & pedites pugnant. Maximos & molestissimos labores perferre possunt, quibus tolerandis sæpissime parum aut nihil comedunt. Vulgaris eorum cibus, quo optime contenti sunt, est frustum panis bis cocti cum allio & cepis. Pharetram et arcum optime tractare possunt, & præterea quoque genere quodam acinacium vtuntur. Luxuriam magni non faciunt, nisi quod incredibili vini adusti bibendi desiderio ducantur, a quo, quoniam melle temperatum est, sæpissime inebriantur. Varia inter se exercent opificia. Eorum autem vxores præcipue lino &

lana

lana nenda sunt occupatæ. Rustici in agricultura exercenda sunt peritissimi. Reliqui autem incolæ vniuersi ad egregiam cerevisiam coquendam, nec non mulsam & vinum adustum conficiendum, & eiusmodi plura peragendum optime sunt instructi. Vix & ne vix quidem aliquem in iis inuenies, cuiuscunque ætatis, generis aut conditionis sit, quin aliam porando & comissando, superare studeat. Præterea securiores homines. Cosacis toto terrarum orbe reperiri, nullo modo mihi persuadere possum, quanquam a natura ad omnes fere res sunt idonei. Cum in castris versantur, & hostes in eorum conspectum prodeunt, semper mirum in modum sobrietati student. Maximam fortitudinem in suis Taboribus ostendunt, quod curruum quoddam est genus, quibus in bellis vtuntur, ut in iis stantes pugnent. Neque tamen navalibus proeliis committendis plane sunt inepti. Equestribus autem pugnis parum efficiunt; siquidem ducenti Poloni Cosacorum equitum, qui quidem sunt optimi, duo millia facili negotio in fugam conicere possunt. Contra eorum pedites pugnam, licet in summum discrimen adducti, fortissime suscipiunt & perferunt. Si nauem in mari conspiciunt, quam in suam redigere potestatem contendunt, cum litribus suis in mediam usque noctem in insidiis latent. Cuius temporis aduentu maxima cum celeritate aduolant & nauem circumdatam quam facillime sibi arrogant. Quam omnibus mercibus exoneratam plerumque in profundum demergunt, quia eam secum auferre non valent.

Breui itaque de Cosacis narratione obiter tradita, ad Regem Stephanum reuertor.

Qui, quoniam liberis carebat, in comitiis, ut se adhuc viuo Regni successorem eligeretur, postulauit, quo omnibus turbis, interregni temporibus plerumque moueri quæ solent, precauerent. Verum Regni senatores haudquaquam concedere illud voluerunt, quia aut eum flagitaturum esse, ut fratris sui filium quandam Regem crearent, aut illud futuris electionibus malum exemplum esse præbitorum sibi persuaderent, quod in posterum omnium, quibus fruerentur, privilegiorum & potestatis interitum sibi asserere possit. Cum ille Rex Pontificis Romani aliorumque Christianorum principum rogatu bellum contra Turcos suscipere vellet, ex hac vita discessit, postquam decem annos regnauerat, & quinquaginta quatuor fere annos natus erat; obiit itaque die decimo tertio Septembris anno 1586 Grodnæ in vrbe Lithuanicæ, ubi sedem suam posuerat, causam interfrens, hanc regionem præ aliis venatui esse perappositam; quam vera & propria eius causa fuisse dicitur, quia vxoris suæ Annæ consuetudinem fugeret, quæ cum in matrimonium eam duceret, iam sexaginta fere annos fuerat nata.

Moritur Grodnæ a. 1586

Cæterum prudens, cautus & fortis princeps ille erat, & præterea tam iustus, ut multis nimium seuerus esse videretur. Non modo provincias suas ampliauit, sed etiam in iis omnia in meliorem, quam antea fuerant, digessit ordinem; quo factum est, ut ad nostram usque ætatem Poloni maxima cum reuerentia de eo loquantur.

In hunc sapientem & fortem Regem aliquis id elogium composuit, quod in veteri quodam libro manuscripto his verbis exstat:

Elogium Stephani Batorii,

In templo plus, quam Sacerdos.
In republica plus, quam Rex.
In sententia dicenda plus, quam Senator.
In iudicio plus, quam Iurisconsultus.
In exercitu plus, quam Imperator.
In acie plus, quam Miles.
In aduersis ferendis, iniuriisque condonandis plus, quam Vir.
In publica libertate tuenda plus, quam Cuius.
In amicitia colenda plus, quam Amicus.
In conuictu plus, quam Familiaris.

Hh 2.

In venatione

In venatione ferisque domandis plus quam Leo.

In tota reliqua vita plus, quam Philosophus.

Huius Regis obitus totam Poloniam rursus in tantam perturbationem iniecit quanta iam antea a Sigismundi Augusti temporibus bis eos perculerat. A. C. 1587. provinciarum delegati conuenerunt, & fines contra hostiles incursiones, omnes defendere & tutos præstare, pacemque & salutem reipublicæ conseruare studuerunt. Quo facto Archiepiscopus Stanislaus Carnouicius ex more recepto regis mortem publice proclamauit, & Martio vniuersalia comitia, Varsoviae indixit, ubi in eo consenserunt, vt proxime insequente Iunio electionis dies constitueretur.

Carnouicius
Primus, comitia
electionis in-
dixit.

Lutherani libe-
rum religionis
exercitum ob-
stant.

Quibus Lutherani tanto cum studio & ardore emolumenta sua quærebant, vt illis plus concederetur, quam per antiqua Regni instituta illis concedi liceret. Eo enim conuentu eorum factio tantum effectit, vt non modo tolerarentur, sed etiam veniam sua sacra libere peragendi obtinerent. Cui rei episcopi maximo cum impetu & vehementia se opposuerant, quid? quod Primas & episcopus Vladislauensis præ indignatione ex comitiis plane discesserunt. Interea cum Demetrius Sulcovicius Archiepiscopus Lembergensis, qui in eo coetu primas teneret, cum episcopo Camieniecensi Laurentio Goslicio magnam illam confusionem intuerentur, & animis alte imprimerent, cui Primatis absentia locum dederat, necesse esse, se aut Lutheranis cedere & gratificari, aut comitia plane dissoluere, existimarunt. Verum episcopus Camieniecensis hanc denique viam mediam inuenit, vt Lutheranis quidem ea, quæ postulassent, concederentur, hac tamen clausula annexa, quod hæc omnia, quæ hoc conuentu essent facta, ad nihil aliud, nisi pacem publicam conseruandam spectarent.

Factiones tem-
pore interve-
gni.

Tempus itaque electioni destinatum cum adesset, Christophorus Zborouicius, qui Batorio regnante regno expulsus, post obitum eius autem per Lutheranorum potentiam reuocatus erat, cum quinque millibus Francorum, & totidem Germanorum & Lutheranorum in conspectum prodit, vt totus eorum numerus decem fere virorum millia compleret, quibus præterea Stanislaus de Gorca, Palatinus Posoniensis se adiunxit. Vir erat eximia prudentia & erga vnumquemque quam humanissimo se gerebat. Quanquam enim gibbus in corpore gerebat, suis tamen diuini & singulari liberalitate magnam apud quemque sibi conciliauit auctoritatem.

Ita quoque Zamoiscus non exiguum copiarum numerum secum gerebat, quæ quidem multitudine aduersariam factionem non equipararet, multo tamen meliori disciplina & ordine vterentur. Quibus copiis duo fere miliaria a Varſauia castra posuit, & aggeribus vndique congestis se communiuit.

Quas duas factiones prudentissimi eorum, qui in comitiis congregati erant, viri inter se conciliare studebant, quo circa earum factionum vtrique proprium tempus ad eius causam inquirendam indixerunt, eosque vilo telo coram se comparere prohibuerunt. Sic quoque desiderium ea omnia, quæ Lutheranis concessa fuerant, irrita reddendi præ se ferebant, quod posterior factio copiarum suarum multitudine freta, accerrime repudiabat, quam vero Zamoiscus suorum affectuum meliori disciplinæ & ordini confidens deridebat.

Lutherani itaque cum sibi a comitiis nullum ius expectandum esse & sua mandata negligi intelligerent, armati coram Regni senatoribus comparuerunt. Postea rursus discesserunt, & de privilegiis sibi ademptis, questi sunt. Id quod parum aberat, quin Rokosz, quem vocant, locum daret, quæ eius modiest coniunctio, qua nobiles ad resistendum obstringuntur, si quis eos opprimere conatur, nisi Primas satis mature hanc pestem cohibuisset.

Interea Lithuani animi sui sententiam nondum declarauerunt, quæ dubio procul quam difficillime ex iis elicenda fuisset, nisi tumultus quidam sententiam suam proferre iis occasionem dedisset.

Eo igitur modo tres factiones hac electione exstiterunt, quæ quidem potentia

potentia essent pares. Quarum prima erat Lithuania, quæ Theodorum Odono-
viciam, Moscouiæ Imperatorem eligi postulabat, quippe qui provincias suas cum
Poloniæ regno coniuncturum se esse promiserat. Quæ conditio sine dubio fa-
tis grata fuisset visa, dum modo a pluribus quam a Moscouitis solis, proposita
fuisset. Interea nobilium quidam Moscouitarum Imperatorem in spem aliquam
adduxerunt, sed in eum modo finem, quo interregni tempore impedirent, quo-
minus in regnum irruptionem faceret. In altera factione erat Zborouicius &
Gorca, a quorum partibus Palatinus Posoniensis stabat. Illi Archiducis Au-
striae Maximiliani, qui Imperatoris Rudolphi erat frater, commoda quærebant.
Quibus etiam, quamuis Lutheranis, se adiunxit Annibal Capuenſis, Pontificis
Romani legatus, qui tamen eos magis pollicitationibus, quam donis locuple-
tauit. Ad tertiam factionem pertinebant Regni senatorum sectatores, quæ fa-
ctio, quia Zamoiscus cum Polonicorum nobilium optimatibus ab eius partibus
staret, omnium trium erat potentissima.

Rebus itaque sic se habentibus ignotum erat, cui horum competitorum
regni administratio sit deferenda. De Moscouitarum Imperatore & de Piasco
quodam per simulationem modo dicebant. Batorii Transilvaniae duces, legatos
suos in comitia miserant, nihil autem, nisi superioris regis possessiones postula-
bant. Qui regiam singul dignitatem appetissent, eorum familie habitam fa-
ctio rationem, admodum probabile est. Suetia tertio regnum Poloniæ affecta-
bat, quoniam eius Rex Iohannes, quia Lutheri sacris addictus esse putabatur,
in duobus proxime antecedentibus electionibus reiectus erat. Postquam vero
anno 1575. Liturgia Catholica in eo, quod diximus, regno publice erat intro-
ducta, Poloni se in sua opinione deceptos intellexerunt, ideoque eius fi-
lium Sigismundum diutius suspectum non habuerunt. Poloni enim potentem
regem genti Austriacæ opponere necesse habebant, cui negotio suscipiendo ne-
mo erat aptior, quam Sigismundus, qui si maternam eius originem spectes, ex
Iagellonica gente erat ortus. Præterea Rex Iohannes, Lithuaniam iure meri-
toque ad filium suum pertinere, per emissarios suos & legatos contendit, quo-
niam scilicet ex Iagellonica gente originem ille traxerit. Quæ audax postula-
tio procul dubio inter Suetiam & Poloniam bellum conflasset, nisi hoc regnum
callidum excogitasset consiliū, quo illud periculum auerteretur.

Eti interea Lutherani Maximiliani a partibus nunquam discedebant, Zamo-
iscus tamen omnia eorum consilia infregit. Primas regni quem captiui ducere de-
creuerant, in arcem Varſauienſem, eius, quem diximus, ducis monitu, confugit.
Cardinalis Radziuil, cui familia Austriaca principatum donauerat, pari mo-
do Maximiliano suærentem tulit sententiam, cuius exemplum plures alii sunt se-
cuti, id quod Lutheranorum animum auxit, neque tamen Zamoiscii sectatoribus
terrorem iniecit. Denique res eo est adducta, ut ambæ factiones pugna inter
se configere cœpissent, nisi episcopi equis consensu intercessissent.

Prælati itaque sic dicti, cum officium suum exsequerentur, interea legatus
Pontificis Romani, quamuis claudus esset, in altissimam Varſauia turrim ad-
scendit, quo exercitum conspiceret, minime dubitans, amicos suos, Lutheranos
puta, quia copiarum numero aduersariam partem longe superarent, victoriam
reportaturos esse. Id quod Pontificii iniquissime eulerunt, qui tali rerum statu
Maximiliani fortunam secundam collapsuram necessario esse, dicere solebant,
quia gibbosus & marco viro sustentaretur. Lutherani itaque cum Maximiliani
& nomen & genus Polonis maxime inuisum esse intelligerent, unanimi consen-
su ab eo defecerunt, & Moscouitarum Imperatorem eligendum suaserunt, quo
factum est, ut eos ad suas partes pertraherent, qui neque cum Maximiliano,
neque cum Sigismundo facerent.

Postea extranei legati ad regni senatores sunt admissi. Pontificis Nan-
tius primus causam suam proponens Maximiliani virtutes summis extulit laudi-
bus. Verum ille candidatus tam parum æstimatus est, quam ipſius Orator,
eiusque magnifica laudatio.

Collet. Mag. T. II.

II

Quo

Factiones hoc
tempore.

Legatus Pon-
tificis cum Lu-
theranis facit.

Quo facto Stanislaus Pauloufcus, Imperatoris legatus admissus est, qui pari modo Domini sui fratrem commendavit. A quo autem cum plura mala metuere, quam sperare poterant, huius legati orationem eodem modo parum curabant. Deinde Suecici legati introducti sunt, qui erant Ericus Sparr Senator & magnus Cancellarius & Ericus Brahe, filii Regis Sigismundi præceptor. Qui imprimis se a Domino suo idem non prius delegatos esse commemorabant, quia magnus ille amor ei non ignotus esset, quo Poloni gentem Jagellonicam, e qua filius eius originem duceret, perpetuo essent persecuti. Magnificas & splendidas promissiones non fecerunt, non ignorantes, Senatores Maximilianum metuens illud non esse flagituros, quod sub aliis rerum conditionibus sine dubio flagitatum fuissent.

Primas itaque eius terroris, quo ipsum Lutherani perculerant, cum consilium se abducendi cepissent, optime adhuc memor illud ceptum, cuius causa conventus institutus erat, quam cuiusque ad finem perducere conatus est. Quo circa nullis minis obstrictis nono Augusti die statim ad electionem se accinxit, ubi Lutheranicorum numerus admodum diminutus est. Nam quoniam Gorca, eorum dux nonnullos eorum non bene exceperat, illi, quo vindictam ab eo repeterent, ad aduersariam partem transfugerunt. Quo cognoverunt plurima suffragia tulisse

Sigismundus
Rex eligitur.

SIGISMUNDUM de Vasa, quem propterea Primas Poloniae Regem declaravit.

Consuetis itaque acclamationibus & gratulationibus peractis, conventus discessit. Sed Episcopus senatu & nobilibus comitantibus recta templum Varaviae cathedrale petiuit, ut Deo pro felici tam gravis & periculosi negotii confirmatione gratias ageret. Postea legati aliquot illico in Sueciam sunt dimissi, qui nouo Regi de sua electione nuntium afferrent, nec non proxime sequente septimo octobris die coronatum se iri significarent.

Interea cum Pontificii Rege eligendo essent occupati, Palatini Gorca & Zboroufcii factio tempus non aliter, nisi potando consumsit. Cum autem de eo quod accidisset certiores essent facti, maximo stupore sunt percussi. Errorem suum quidem protinus emendare operam dederunt, sed in multo graviores inciderunt. Contra factam electionem statim protestati sunt, eamque contra ordinem & ius susceptam fuisse contenderunt. Concio eorum eligendum Regem ea omnia quae superioris Regis sub imperio contra Christophorum Zboroufcium essent instituta, irrita reddere & derogare postulabat. Ita quoque alias quasdam conditiones proposuerunt, quae omnes & singulae tam mirabilem & prodigiosam gererent faciem, ut earum parum curae atque rationis haberetur. Cui factioni Lithuanica nobilitas suam obtulit intercessionem, quam recipere recusavit, sed Maximilianum se electuram esse firmiter constituisse significavit. Gorca igitur cum suis affectis die vigesimo primo Augusti Maximilianum Poloniae Regem proclamavit, eique per legatos aliquot illud annuntiavit. Quae cum agerentur, Lithuani utramque electionem irritam iudicarunt, & a neutrius factionis partibus stare voluerunt, donec eventus manifestaret, uter horum superior sit discessurus.

Ordines Maxi-
miliani electio-
nem irritam
declarent.

Forte fortuna comitia nondum discesserant, quo factum est, ut imperii ordines Maximiliani electionem seditiosam, eaque, quae Lutherani fecissent, omnia firma & irrita declararent. Optima autem consilia quia in cassum suscipiuntur & evanescent, nisi potentia idonea confirmata effectui dantur; optima simul quaeque instituta & subsidia excogitarunt, quibus imperium a Maximiliani eiusque factionis ausa defenderent. Ille enim princeps Olmutii in Moravia tunc temporis degebat ideoque antequam Sigismundus mare Germanicum autumnali tempore periculosissimum transnavigasset, facili opera in Poloniam venire potuisset. Quem in finem imperii ordines, priusquam discederent, Zamofcio sepius commemorato summam Reipublicae interea tradiderunt.

Quo loco facere non possum, quin clari cuiusdam astrologi mentionem faciam

faciam, qui paucas ante horas, quam Sigismundus eligeretur, cum Zamofcio pranderet, & ab eo duce interrogatus, num sua arte, quis ad regiam dignitatem sit euehendus, sibi prædicere posset, hac re aliquantulum secum reputata, respondit: Quem Deus volet. Quo responso Zamofcius minime contentus erat. Postero autem ab electione die astrologus modo dictus codicillos ad Zamofcium perscriptos in comitia misit, his verbis: Responsum, quod tibi, Vir bone, hesterno die dabam, non intelligebas, quia propter rogo, ut vocabulum Deus retro legas, illud mysterium statim reperies explicatum.

Postea & Maximilianus & Sigismundus in Poloniam perueniunt. Quorum posteriori Oliuæ, quod est monasterium, prope a Dantisco situm, fidei iusiurandum est præstitum, quo facto Cracoviam, a Maximiliano oppugnatam petere constituit, sed quoniam copiis non satis erat instructus, Raviam se recipere compulsus est. Archidux enim, quem antea diximus, locum se certo certius capturum esse sperabat. Germani enim suburbium incolentes duas legiones in suas domos se recepturos esse, ei promiserant, qui porta omnium minime munita potius eum hoc modo in urbem immitterent. Zamofcius autem, urbem obsidione liberaturus, illas astutias detexit, quocirca duas modo dictas legiones ingredi quidem permisit, sed postea suburbii incensis eas una cum animis combussit.

Sublata itaque oppugnatione, Archidux non nimis procul ab urbe castra monit, sed in magna planicie aciem suam ad pugnandum collocavit, quod Zamofcio mirifice placuit, quia non minus quam ille incredibili pugnandi flagraret cupiditate. Denique utraque factio manum conseruerunt, præliumque duas horas duravit, ubi tandem Maximilianus victus Gnestochoviam se recepit, quo Zamofcius eum persequi parum conducere indicavit. Breui post Sigismundus Cracoviam peruenit, ubi Episcopo Camenecensi, qui oratione eum exreperat, Polonico sermone respondit, quem a matre sua fuerat doctus. Ingressus eius magnificentissimis ritibus cohonestatus est, quae tam turbido tempore, quod tunc erat, vix expectasset. Difficultatibus itaque quibusdam e medio sublatis, coronatio eius die vigesimo septimo Decembris indicta, & per Archiepiscopum Gnesnensem peracta est. Interim Lutherani suis flagitationibus, antequam esset identidem maxima cum vehementia instabant, quae illis tandem sunt concessa, quia Maximilianus, licet paulo ante bello superatus, iterum acie decernere institueret.

A. C. 1568. Archidux in Poloniam reuerso Zamofcius confestim obviam Maximiliano processit. Maximilianus autem plura auxilia expectans in Silesiam se recepit, eo hostem nullo modo sequi posse existimans. Fortis autem dux Zamofcius eum inopinato oppressit, & prælio iterato vicis, quid? quod in urbe Biczyna quam oppugnaverat, eum captivum duxit. Quem captivum Zamofcius honorem, eius ordini & conditioni digno prosecutus est, & ne Cracoviae a se ante oppugnatam incolis in conspectum veniret, in arce Crasnostaiensis reliquit, unde a Zboroufcii factione fuisset adiunctus, nisi eius consilia per Marcum Sobiescium, huius arcis præfectum detecta essent. Cæterum Zamofcius captivum suum quam humanissime excepit, quo Archidux commotus postea eius infantem quendam e sacro fonte suscepit. Attamen ea, quam modo dixi, victoria non id modo præstitit, ut Maximilianus captivus duceretur, eiusque tormento & impedimento omnis in Polonorum inciderent potestatem; sed insuper hoc effectum, ut posthac omnes seditiosi Sigismundum protinus legitimum regem agnoscerent, sicuti etiam Zamofcii magnus & excelsus animus, quem erga reliquos captivos significavit, quos omnes fide data in libertatem restitueret, ad id imprimis multum contulit, ut Sigismundus regno confirmaretur, & omnia otio & tranquillitati redderentur. Rebus enim ita se habentibus, familia Austriaca nulla alia de re, nisi de Archiducis libertate erat sollicitus, quae tandem Pontifice Romano intercedente impetrata est. Ille enim Cardinalem Hippolitum Aldebrandinum

Magnanimitas
Sigismundi
Regis.

brandinum in Poloniam misit, ut de eius redemptione cum Polonis ageret, quæ hoc consilio multo facilius, quam familia Austriacæ expectare posset, est impetrata. Quamquam enim Sigismundum eo impellere studebant, ut illum Archiducem sub nulla alia conditione dimitteret, nisi ut pecuniæ copiam, quandam maximæ huius principis dignitati convenientem ab eo exigeret (id quod Carolus V. simili occasione Franciæ regi fecerat) Sigismundus tamen ita respondit, Caroli V. exemplum in illo casu frustra proponi, illo enim exemplo eum Imperatorem aliquid perpetrasse, quod exintæ suæ gloriæ & maiestati quandam adpersisset maculam; se autem victoriam ab hoste reportatam non satis splendide existimare, nisi libertatem illi ut donum restitueret, non autem vendere dignus haberetur. Quæ ratione nihil a Maximiliano flagitatum est, nisi ut Poloniæ regnum se nunquam esse affectaturum promitteret, loca quædam in suam potestatem redacta restitueret, & perpetuam cum Polonia gereret amicitiam, pro quibus omnibus Imperator, eius frater, sponderet. Eas tamen condiciones, quam æquissimas non prius, quam anno 1589. accipere voluit. Quapropter ob suam pertinaciam, usque ad dictum tempus in custodia reservatus est; quo præterlapsa denique, contra fidem datam, clanculum inde se subduxit. Attamen, frater postea eum ad illas condiciones subscribendas adduxit.

Arnoldus
Grothuius
præceptor
Sigismundi.

Sigismundus III. primo Annam, Caroli, Archiducis Austriæ, filiam, & post eius obitum, Constantiam sororem, eius matrimonio sibi iunxit, & quibus duabus vxoribus tres filios, Vladislauum nempe ex priore, ex altera, vero Casimirum, & Ferdinandum suscepit. Quorum, duo priores ei in imperio successerunt. Cum pater suus diem obisset supremum, in Sueciam profectus, & ibi quoque A. C. 1592. rex coronatus est, ea quidem conditione, ut omni quinque in hoc regnum reuenteretur, & coram ei præset. Verum quoniam in diuturno bello contra Moscouitas, Tarcas, & Tartaros esset implicatus, quindecim annorum spatio illinc peruenire non potuit, quapropter senatum aliquem ex solis Jesuitis constantem eo misit, qui Suecis præset, & Lutheranam religionem, longe lateque tunc temporis in ea provincia diffusam, suppresseret. Hic notandum est, huius Regis matrem, Catharinam, sui mariti Regis Sueciæ permissa, Catholice religioni constantissime addictam fuisse, qui etiam maritus eius aliquo modo fauebat. Cum itaque Sigismundi præceptor, Arnoldus Grothuius, filium regium, suæ fidei tradidit, ab ea doctrina abducere, eamque inuisam ipsi reddere studeret, eius pater, Rex Johannes, tam inique illud tulit, ut eum præceptorem stricto gladio pateret, & maximo cum seruire ita exclamaret. Filium meum ita educari volo, ut ad utrumque regnum spes illi pateat; suum proprium & Poloniæ regnum designans.

Quomodo
Sigismundus
Sueciæ re-
gnum perdi-
derit.

Eps itaque quos antea commemoravi, Jesuitas, eadem reuerentia excipi postulabat, atque si ipse eo coram peruenisset. Id quod Sueci tam egre tulerunt, ut eos in portu Holmienti cum ea nauis, quæ a Dantisco erat transmissi in profundum demergerent, & statim Carolum, Sudermannicæ ducem, Sigismundi patrualem, Regem proclamarent, qui paulo ante Lutherana sacra fuerat amplexus, quæ postea perpetuo in Suecia floruerunt.

Hoc atrocissimis bellis inter has duas nationes locum dedit. Sigismundus autem quoniam cum aliis gentibus inimicitias gereret, inducias denique, quæ parum gloriæ sibi conciliarent, inire coactus est. Cuius belli initio Rex Carolus IX. permulta Liouoniæ loca Polonis eripuit, quæ postea a Polonico duce, & Cancellario Zamolsco pleraque recuperata sunt. Præterea Rex Sueciæ quoque acri quodam pælio prope Kircholmiam & Rigam commisso superatus vix vitam abstulit. Internis autem quibusdam discordiis inter Poloniæ regem eiusque nobiles exortis, temporis aliquantum pactus est, quo se resiceret. Bellum inter Polonos & Moscouitas tunc exortum, hoc modo exarsit. Homo quidam in Poloniam veniens, Demetrium, Johannis Basiloviti, Moscouiæ Imperatoris filium se menitum est, seque Borissi Gudenovicii, qui postea Moscouiæ

Imperator

Imperator tratus est, iussu neci fuisse destinatum simulavit, quo ille Imperator, post Theodori mortem regni successorem sibi certiore fieri sperauerit, quod tum factum sit, ut alius loco eius necaretur. Quod Georgium Mnisevichum, Palatinum Sendomiriensem eo commouit, ut ei filiam suam nuptam promitteret, qui Georgius nonnullorum aliorum Poloniæ principum auxilio magnum sibi comparauit exercitum, et cum Demetrio Moscouiam inuasit, ubi Borisso Gudenovio, Moscouitarum Imperatore repente morte extincto Demetrius a Moscouitis quam fortissime exceptus, et Imperator declaratus est. Deinde sponsam suam e Polonia arcessiuit. Cum autem nuptiæ in vrbe Moscoui celebrarentur, populus impostorom eum esse suspicatus concitatus tumultum excitat, arcem inuadit, Demetrium cum plurimis Polonorum, qui cum eo eiusque sponsa aduenerant, viuos dilacerat, et vxorem eius captiuam ducit.

Demetrius
declarat
Moscouita-
rum Impera-
tor.

Deinde Basilus Zuscus, qui maternam originem a Moscouitarum Imperatoribus habebat, et viginti fere millium exercitum sibi comparauerat, Imperator proclamatus est. Statim rumor dispergitur, Demetrium fuga euasisse, quamquam Zuscus eius cadaver exponi iussit, quod autem a nemine agnosci potuit. Interim alius quidam homo existit, qui se Demetrium iactaret, pro quo etiam a Polonis est agnitus; quo factum est, ut illi eum Coscis auxilium ei ferrent, ut in suum ius, et quidem iactabat, restitueretur, et Zuscum aliquoties proelio vincentem, quo ille captiuam sponsam libertati restituere compellus est. Quæ illum Demetrium pro marito spoliavit, num autem reuera fœderis, nec ne, ad nostram vsque ætatem non plene decidi potuit. Quæ occasione Sigismundus ita vixus est, ut saltem periculum faceret, num Smolensciū et Seueriam recuperare posset, nec non priorem igitur locum oppugnauit anno 1609. quod autem non prius potius est, quam anno 1611. cum eum vi expugnaret. Interea Poloni, qui adhuc a Demetrii partibus steterant, Sigismundo domum reuocati sunt, cui tam egregiam sui exercitus partem alius imperio prætere bonum non visum est. Ille itaque exercitus euodiscessit, Zuscus occasionem se corroborandi nactus est; quo facto cum copiis e Suecia sibi in auxilium missis contra Polonos Smolensciū tunc temporis oppugnantes in aciem prodiit, & quibus prope Clusinum ignominiose fusus est. Quæ clade Moscouitæ in tantum discrimen inciderunt, ut ad illud effugendum, Zuscus (qui rebus infelicitate gestis, eorum inuidiam sibi contraxerat) exauctorare, suumque regnum Vladislao, Sigismundi filio offerre, sibi proponerent. Ille Zuscus deinde Polonis in manus traditus Warfouiae in custodia diem obiit supremum. Quo facto Vladislauus A. C. 1610. ingens cum exercitu hanc terram versus profectus est. Quod cum Moscouitis annuntiatum esset, eum ideo venisse sibi persuaserunt, quo ipsorum imperium vi expugnaret, non autem ultro oblatus capesseret, et idcirco vani consensu seditionem aduersus eum excitarunt, præsertim cum Demetrium a Tartaris, satellitibus suis fuisse trucidatum audirent. Hoc igitur modo Vladislai regii filii consilium in cassum cecidit, et ipse cum Moscouitis quatuordecim annorum inducias contrahere necesse habuit, per quas Polonis interea ducatum Seueriæ, Czernichouiæ et Nouogrodia, quos superioribus Moscouiticis turbis silent, possessio concederetur. Interim Georgius Farenbachius Sueciæ regi, Gustavo Adolpho aliquot Liouoniæ loca tradidit, quamquam in eam incidit suspicionem, quod cum illo rege per prodicionem agere sibi proposuerit, ille enim Farenbachius paulo post Sigismundo reconciliatus est, eique omnia loca, excepta Pernauia, restituit.

Basilus Zuscus
procla-
matur.

Zuscus Ver-
fouiae in cu-
stodia mori-
tur.

Anno 1620. Poloni cum Turcis bellum gerere coeperunt, quod, ut vulgo credebatur, per Bethlemum Gaborem, Transiluaniae ducem, constatum et sustentum est; quæ causa postea Turci eum principem expellere studebant, quia cum Polonis faciebat. Anno subsequente Turci cum toto suo exercitu contra Polonos in aciem prodierunt, & quibus prope Chocimū Vladislai auspiciis victi sunt, qui cum exercitu virorum circiter sexaginta quinque millium plus quam trecenta nonaginta duo millia ex Turcis, quibus ipse Imperator Osmanus præerat, fugauit.

Bellum Tur-
cicum, anno
1620.

Kk

Turci

Turci Polonica castra ter inuadere conati semper maximo cum damno sunt repulsi. Interea tamen nihilominus Poloni quoque, cum frumenti inopia laborarent, et insuper per luem in semetipsis et equis saeuientem mirum in modum debilitarentur, grauiter sunt afflicti. Sed nihilominus tamen Turcorum Imperator honestam pacem cum Polonis inire necesse habuit, posteaquam variis incurfionibus, quibus castra Polonica inuaserat, sexaginta fere millia perdiderat, quanquam Constantino polim rediens multo maiorem copiarum numerum amitteret.

Interea *Gustauus Adolphus* in Lituoniam irruptione facta urbem Rigam facili negotio occupauit. Pari modo omnia reliqua huius provinciae oppida, excepto Duneburgo, a Suedis A. 1625. expugnata sunt. Postea *Gustauus A. C.* 1626. in Borussia profectus est, ubi vrbes, Marienburgum et Elbingam cum aliis quibusdam locis cepit. Quod bellum, hostibus non acerrime repugnantibus, usque ad A. 1629. gestum est, cum Iohannes Wrangelius, Suecicus dux prope Gornoluiam Polonos acie vinceret. Posthac Imperator Polonis copias quasdam in auxilium misit, quae in proelio ad Stumam commisso *Gustauum* prope captiuum duxissent. Quoniam vero illo proelio commisso res Polonorum vehementer erant turbatae, Carolo I. rege Angliae et Ludouico XIII. Franciae rege intercedentibus, usque ad A. 1634. inducias fecit, cum interea Suedis Elbinga, Memelia, Braunsbergum, Pillauia, et omnia, quae praeterea in Lituonia ceperant oppida, concederentur.

Mors Sigismundi III. 1632. d. 3. Aprilis. Postea Sigismundus, die trigesimo Aprilis diem obiit supremum, anno 1632. posteaquam sexaginta annos vixerat et quadraginta quatuor annos reipublicae praefuerat.

Omibus ornatus erat virtutibus, principi tam potenti necessariis. Siquidem iustitiae erat amantissimus, et ob eximiam suam probitatem a totius orbis terrarum incolis praedicabatur. Tam secundam, quam aduersam fortunam semper aequo animo tulit, adeo ut neque Polonici regni, quod admodum adolescens obtinuit, splendore ad superbiam efflueret, neque regno Sueciae amisso animum desponderet. Attamen id in eo erat reprehendendum, quod suis coeptis pertinacius insisteret, quod maxima ei attulit detrimenta.

Vladislaus domo tunc temporis aberat, cum eius pater in morbum incidere. Attamen contigit, ut eadem, qua ille moriturus erat, hora in aulam regiam adueniret, eumque praesentia sua ita confirmaret, ut ipsi, filio suo, coronam Suecicam in caput imponere valeret, Polonicam diuino arbitrio relinquens. Sequens electio multo tranquillius et pacatius quam Sigismundi electio est peracta, cum nemo esset, qui de regni successione cum Vladislao contenderet, eique resisteret. Nonnulli *Gustauum Adolphum* Sueciae regem Poloniae regnum quodammodo affecturum esse, existimabant. Negare quidem non possum, illum principem honoris fuisse cupidissimum, et ingentem in toto Poloniae regno huc illuc dispersorum Lutheranorum multitudinem sibi propitiam habebat, quod illam opinionem non parum confirmare videbatur. Sed nihilominus tamen maioris Poloniae nobiles, qui, quoniam cum Sueciae rege in religione consentirent, omnium facillime in suspensionem adduci poterant, erant primi, qui imperio eum excludere studebant; eos enim, qui vnico tantum verbo eum proferre essent ausuri, patriae hostes iudicabant. Pari modo cum in alio quodam coetu Palatinus aliquis vile fore contenderet, si extraneum eligerent principem, vniuersa nobilitas ita exacerbata est, ut ille Palatinus, quo eius effugeret furorem, confestim alio se recipere necesse haberet, praeterea *Gustauo Adolpho* tot bellorum incendia reprimenda erant, ut plures hostes sibi contrahere opus non haberet.

Iohannes Casimirus, Vladislai frater, etiam regnum appetere existimabatur. Quae suspicio multo maiorem, quam prior, habebat speciem. Qui ambo principes Sigismundi III. erant filii, sed diuersis matribus nati. Casimiri mater omnem, quantum poterat, operam impendebat, quo filium suum ad regiam dignitatem promoueret. Imperii ordines Thoruniae congregatos eo adducere contendebat, ut rege adhuc viuo regni successorem eligerent, ideoque Episcopum

quen-

quendam subornauit, qui ipsius filium eligi suaderet, quod ordines tam inique tulerunt, ut illum Episcopum, ut eiusmodi hominem, qui contra imperii privilegia egisset, excipere vellent, quod dubio procul euenisset, nisi a grauioribus quibusdam intercedentibus negotiis, propositum suum omittere essent coacti. Interim Casimirus omnia, quaecumque poterat, fecit, quo reipublicae persuaderet, se nullo modo regnum appetere, sed omnia sua coepta id vnum spectare, ut fratris natu maioris emolumentis consulere.

Posteaquam Primas, *Iohannes Vezik* proxime defuncti regis obitum significauerat, die vigesimo septimo Iulii comitia indixit, ubi Lutherani suas quidem factiones, ut antea continuabant, Vladislai tamen competitoribus non ita, ut proxime antecedente electione fecerant, fauebant. Electionis dies vigesimo septimo Septembris anni modo commemorati indictus est, ubi statuto tempore vniuersa nobilitas conuenit, magis tamen ad eum finem, ut Vladislai fauorem sibi conciliaret, quam ut suffragia sua venderet. Quibus comitis lex quaedam lata est, cuius exsecutio Poloniae regno egregia attulisset commoda, illudque a multis liberasset oppressionibus. Quae in eo cernebatur, ut leges in librum certum conscriberentur, qui per regem recens electum confirmaretur, nec non multi abusus, qui in iuris prudentiam et causas forenses clari resperant, e medio tollerentur. Ea vero, quae id propositum damno sibi fore putabat, factio, tanta vehementia ei restitit, ut illud intermittere necesse esset.

Quo facto imperii ordines ad electionem se accinxerunt. Regius filius Casimirus primus erat, qui fratrem suum Vladislauum eligi suaderet, cui Henricus Firleius, Episcopus Przemisliensis oratione suam assensum declarauit, cuius haec fuit sententia: Senatores quamuis libertatem, quam vellent, eligendi haberent, eos tamen regum suorum posteros singulari benivolentia prosecutos esse: illum autem candidatum, ut inter omnes constaret, ex sigellonica gente ortum trahere; praeterea non modo patrem eius optime de republica fuisse meritum, sed Vladislauum ipsum diuersis expugnationibus virtutem suam satis demonstrasse, quocirca suam sententiam, uti speraret, omnibus approbatum iri, praesertim tam cunctis ex praesentibus imperii ordinibus huius principis virtutes non minus atque sibi essent cognitae atque perspectae. Ad quam orationem a Primate quam humanissime responsum est: postea extranei legati ad suas sententias declarandas sunt invitati.

Primum itaque *Honorius Visconius*, Pontificis Nuntius, admissus est. Qui cum ad Primatis sinistram confidere iussus esset, primo ab imperii ordinibus, ut Catholicum principem traheret, petiuit, et postea regis superioris filium Vladislauum illis commendauit. Deinde Imperatoris et Sueciae regis legati inter se contenderunt, quis prior sententiam esset dicturus, ubi denique posterior illi praerogatiuam concessit, quoniam a podagra ille corripere, aut certe id simularet.

Hoc modo igitur Imperatoris legatus accessit, qui Domini sui nomine Vladislauum itidem laudibus extolleret. Postea Suecicus legatus dicendi vices excipiens firmum et stabile foedus inter Sueciam et Poloniam contrahendum traxit, imperii ordines Reminem et Sigismundi filius, nisi sub hac conditione electuros esse affirmans, ut ab omni iure Sueciae regnum possidendi se abdicaret. Verum illud consilium plane repudiatum est. Idem legatus aliam praeterea conditionem proposuit, quae regni ordinibus admodum displicuit, quod tamen eo, qui tunc erat, temporis statu, suppressere sacius duxerunt, quam acerbo quodam responso *Gustauum Adolphum*, potentissimum illum principem ad iram concitare.

Illis comitiis Dantiscanorum ciuitas singulare quoddam obtinuit privilegium, quod in eo cernebatur, ut in posterum eligendis Poloniae regibus identidem suffragium ferre ei liceret. Quae honoris nulli illi ciuitati antea contigerat, nisi Cracouiae, capiti Poloniae, et Vilnae, principi Lithuaniae loco. Hoc modo igitur

Vladislaus die decimo tertio Nouembris A. 1632. electus est, ubi continuo consuetum iusiurandum iurauit, a Primate rex proclamatus, et die duo de vigesimo Februarii A. 1633. coronatus est.

Vladislaus
Rex eligitur,
et coronatur.

K k 2

Primo

Primo *Gaecliam Renatam*, Imperatoris Ferdinandi II. filiam, et postea *Mariam Ludovicam di Gonzaga*, ducis Neueriensis e familia Mantuana orti, filiam in matrimonium duxit; Franciae enim reges filias ducum Neueriensis et Nemuriensis, utpote regia origine natas nunquam non regibus elocare studebant.

Vladislai Re-
gia hact.

Anno post hanc electionem proximo Vladislavus non modo Moscovitas eo compulsi, ut ab vrbe Smolenscio oppugnanda desisterent, et egregiam de iis reportavit victoriam; sed praeterea quoque exercitum eorum eo angustiarum sede-
git, ut se dederet. Sic quoque Turci, qui Poloniam invaserant, fortiter sunt re-
puls. Breui post tempore Vladislavus pacem sibi commodam cum Moscovitis con-
traxit, cuius vi magnos illos ducatus, Smolensciensem et Czernicouensem sibi ar-
rogare illi plane desinerent, quod Turcis tantum iniicit tereorem, ut eos, quam
superiore irruptione Polonis attulerant, iacturam ultro restituerent, suumque du-
cem, qui suis copiis praerat, jugularent. Ita etiam Suecos, ut loca, quae in
Borussia possiderent, sibi redderent, et inducias in viginti sex annos prolongarent,
coegit. Cui eo facilius consenserunt, quod eorum res in Germania proelio ad
Nordlingam commisso pessime se haberent.

Bellum cum
Cosacis.

Anno 1637. belli cum Cosacis fundamenta sunt posita, quod bellum Po-
lonis ineffabile damnum attulit, et eo modo exarsit. Ea quae Cosaci a rege
Stephano nati erant, privilegia eorum, numerum et potentiam misit, auxe-
runt. Cum enim vicinarum prouinciarum agrorum agricolae ab heris suis gra-
uissime premerentur, gregatim, quo a servitute liberarentur, in Verainiam con-
fugerunt, quo factum est, ut breui tempore post Cosaci et Polonis et Turcis
maximam, timorem incuterent, id quod tam audaces eos reddidit, ut saepius in
Turciam irruptionem facerent, quod postea multis acerrimis bellis inter has duas
gentes locum dedit. Postquam igitur magnates aliquot Poloniae possessiones quas-
dam in Vcrainia sibi redemerant, se suos redditus non mediocriter augere posse exi-
stimabant, si Cosacorum licentia aliquantulum coereretur, et ipsi a vicinorum
Turcorum prouinciis diripiendis deterri agros subs colere, et suis manibus victum
sibi quaerere cogentur. Deinde Poloni regem suum commouerunt, ut duce
Coniecpolsium eos ad officium reducere iuberet. Primum igitur Cosaci fortissime
resistentes, arcis Hudacii destructioni se opposuerunt, quae in eo loco edificaba-
tur, ubi fluvius Zuamer in Borythenem delabitur. Denique autem a Polonis interme-
sione fusi, suumque ducem Paulaccium cum aliis quibusdam virorum principum suo-
rum iis in manus tradere coacti sunt, qui omnes et singuli, quamvis venia ipsis pro-
missa esset, decollati sunt. Praeterea in comitiis decretum fuit, ut omnia pristina
eorum privilegia cum arce Techimorouio, a rege *Stephano* illis concessa, illis rursus
adimerentur, ibique eorum loco aliud militiae genus constitueretur. Quod
consilium ut effectui daretur, Polonicus exercitus confestim in Verainiam profe-
ctus est, ubi a Cosacis acerrimo conflictu est exceptus, qui nihilominus tamen se
Poloniae regno fidem praestitutam esse, promitterent, quemodo antiqua privile-
gia integra et illibata sibi concederentur. Quod Poloni quidem promiserunt, vi-
rum non praestiterunt, imo cum eorum nonnullis pessime egissent. In aliis io-
iuriis, quibus eos afficiebant, haec quoque fuit, ut Graecorum templorum quae-
dam illis eriperent. Postea Cosaci duce *Bogdano Chmielnickio* vires suas quodam
modo receperunt. Cui cum uxorem abductam una cum filio eius trucidassent, in-
urias sibi illatas vlcisci patriamque a Polonici imperii tyrannide liberare sibi
proposuit.

Cosacorum
Dux Bogdan
Chmielnicki-
cius.

Mors Vladis-
lai, 1648.

Cuius regis sub imperio vehicula publica primum in Polonia orta, et ex
more Germanico instituta sunt A. C. 1647. Caeterum regis Vladislai imperium neque prosperrimum fuit, neque infel-
licissimum. Denique febri acuta *Merici* vrbe Lithuaniae peremptus est, die vigesi-
mo Maii A. C. 1648. Moscovitae sub huius imperio bello superati et Turci a pa-
cem rogandam sunt coacti. Cuiuslibet precibus annuere pronus erat, et si non
satis splendida beneficentiae suae specimina edere valeret, id animum eius non parum

solicitaui. Quapropter Poloni non immerito mortem eius deplorarunt, praesertim
cum postea illo principe orbi a Cosacis vinceretur, et nonnullarum urbium iactu-
ram ab iis paterentur. Vladislavus quia filios non relinqueret, successit ei frater

Iohannes Casimirus, qui aliquamdiu ordini clerico addictus, et ab Innocen-
tio X. Cardinalis dignitate honoratus fuerat. Electio eius eodem anno, quo fra-
ter eius mortuus erat, et his quidem ritibus est instituta:

Posteaquam Primas *Matthias Lubiensis* superioris regis obitum per literas Io. Casimirus
Rex eligitur.

in totam Poloniam circumquaque emissas significauerat, et die vigesimo quinto tu-
nii comitia, sexto autem Octobris electionis diem indixerat, omnes senatores et
legati statuto tempore aderant. Qui, cum a Cosacis et Tartaris premerentur,
ideoque concordia illis maxime opus erat, non, ut aliis temporibus, factum erat,
in discordias et confusiones tunc incidebant. Hostes enim varios atrocissimos aduer-
sus eos fecerunt apparatus, quibus facile eorum animus admodum perfringi potuisset,
nisi Poloni illi fuissent, qui sua virtute maxima emolumenta identidem erant consecuti.

Quo facto magnum copiarum numerum conscribi iusserunt, quibus atroci-
bus illis hostibus resisterent. Postea nobiles ad novum regem eligendum se con-
gregarunt, ubi nemo aliquem fore putavit, qui cum Casimiro, qui tunc tempo-
ris regis Sueciae nomine appellaretur et cohonestaretur, de imperii consecutione
contenderet. Moscovitae enim Imperator et Transilvaniae princeps, qui ambo
regnum appetebant, parum aut plane nihil commodi inde sperare posse existi-
mati sunt.

Moscovitae Imperator maxima cum vehementia imperium flagitabat, quod
cum sibi denegaturi essent, per vim se occupaturum esse minitabatur; Georgius Ra-
goccus autem mitius rem aggressus est, dum exercitum suum, ex triginta virorum
millibus constantem reipublicae Polonicae aduersus hostes offerret. Sed nihilomi-
nus tamen hic quoque in eam incidit suspicionem, ut eius coepta Poloniae magis
contraria, quam salutaria esse viderentur. Tandem vero prioris minitationes
non magis, quam alterius pollicitationes curarunt, sed utrumque repudiarunt.

Alius denique competitor ortus est, quem Casimirus omnium minime ex-
spectasset, nempe *Carolus Ferdinandus*, Breslaviae in Silesia, et Ploczcouiae in Po-
lonia Episcopus, qui fratrem quidem commendaret, reuera autem imperium sibi
quaereret. In Sueciam literas misisse putabatur, quo reginam in suas partes allic-
ceret. Idem ad conscribendas copias millena nummorum millia suppeditauerat.
Sub quo tamen singularis prudentia civilis latere non videbatur, siquidem eius fra-
ter, Casimirus antea summus imperator exercitus constitutus erat. Illud malignum
consilium Stanislaus Zaremba, Kioniensis Episcopus Ferdinando dedisse putabatur,
quia illo principe ad regium fastigium euecto, se summam inter clericos dignita-
tem consecuturum sperasset, siquidem Archiepiscopus Gnesiensis octuaginta an-
nos natus in posterum non diu, ut facile conicere liceret, viuis interesse poterat.

Casimirus in omnibus negotiis suis singularem quandam virtutem prae se tu-
lerat. Belli gerendi ex proficiscendi studio maxime delectatus est. A. C. 1638.
Genuas in nauem conscendit, qua Hispaniam se conferret, et hinc regno con-
tra Franciam opem ferret. Verum in Provincia captus et biennium in custodia
detentus est, donec patri Vladislao per legationem ad Francicam aulam missam re-
mitteretur. Qua aduersa fortuna ille tamen ab aliis itineribus suscipiendis non de-
territus est. Nam A. 1643. Polonia iterum relicta Lorettam se contulit, ubi tes-
tarum societate se adiunxit, de quo regi fratri suo multum affert non iussit. E-
qua societate ut sine infamia rursus dimitteretur, et ne forte ob inconstantiam pu-
blica viruperetur, Papa *Innocentius X.* anno 1646. Cardinalem eum creauit, qua
dignitate Casimirus paulo post se rursus abdicauit. Cum enim fratri sui filio A.
1647. rebus humanis exempto, frater alios liberos non procreaturus, neque vitam
longaeuam ducturus esse videretur, felicitatem suam alio modo promouere studeat.
Quem in finem Pontifici Romano Cardinalis insignem remisit, et quidem per *Hob-
lem Gallum, Franciscum Fredi de Mouliner*, quem mirifico semper amore protec-

tus et quo in multis negotiis gerendis usus fuerat, cuius fides probata eum saepius his verbis exclamare commouit: *Principi ab extraneis viris meliorem, quam a ciuibus, praestari operam.*

Casimirus itaque, ut iam diximus, cum Iesuitarum societati se consecrasset, Kiouiensis Episcopus occasionem inde cepit, omnibus viribus contendendi, ut ex imperii administratione eum excluderet, qua in re Protestantes, quippe qui implacabili odio eam societatem persequerentur, egregium ei tulerunt auxilium. Ita quoque ille episcopus maximam nobilium partem secum facere arbitratus est, qui nobiles itidem, ut videbatur, letitiae erant infestissimi. Sed in eo non parum deceptus est; quia enim Casimirus maior erat natu, eumque frater eius, Vladislavus in testamento regni ordinibus commendauerat, aduersaria factio nihil aliud efficere potuit, nisi ut electionem eius paucos quosdam dies impediret, intra quod tempus senatores duos illos fratres inter se conciliare studerent.

Sexto Octobris die electio institui coepit, ubi fere omnes inter se contenterent, et nihil nisi felices Cosacorum successus impedire contenderent. Pontificis Nuntius, *Iohannes de Torres*, Archiepiscopus Adrianopolitanus, adolescens Marchio Granensis, Imperatoris legatus, tum Comes Arpaiouensis, et Burggravius Bregensis, in quibus ille Extraordinarius hic vero Ordinarius Franciae erat legatus, illi omnes, inquam, Casimirum commendabant, deinde die huius mensis vnderigesimo, *Iohannes Tysciowitz*, Samogitiae Episcopus, elegantem eius causa habuit orationem, in qua inter alia Casimiri II. exemplum laudauit, qui, quamquam in Abbatiam Clunensem se contulisset, a regno tamen administrando non fuisset exclusus.

Proximo die ducis Transiluanensis, Ragozzii legatus ad sententiam suam dicendam, prodiit, qui pari modo contra omnem opinionem Casimirum eligendum suavit, hoc tamen admonuit, si eum eligere ipsis non videretur, Dominum suum, qui Poloniam sincero amore semper amplexus esset, ipsorum imperio libentissime praefuturum esse. Quam illius adulationem licet regni ordines detestarentur, nihilominus tamen se illius domino pro illo amore, quem erga se gereret, magnas debere gratias responderunt.

Tertio Nouembris die Ferdinandi legati sunt iussi, qui Episcopum Kiouensem habebant ducem. Quorum virorum consilium admodum frigide est exceptum, et cum ille Episcopus non debita cum reuerentia de Casimiro loqui coepisset, mox silentium ei est impositum, quia omnes regni ordines ei resistere videbantur. Quo facto Ferdinandus illico excusationes suas publice exposuit, et ius regni administrandi fratri concessit. Id quod apud Casimirum tantum valuit, ut amoris et amicitiae eum dignaretur, nec non praeterea Oppolensem et Ratiborensem principatum in Silesia ei donaret, et omnes sumtus compensaret, quos consumserat, cum suae electioni se opposuisset. Verum haec omnia tam magnifica dona non tam laetitiam, quam moerorem in Ferdinando excitauit, utpote cuius animus maxime exercebatur, quod fratri optime de se merito restitisset.

Decimo septimo Nouembris die electio initium habuit, ubi omnibus impeditis, e medio sublati. Casimirus eodem die rex proclamatus fuisset, si eius legati conditionibus sibi propositis subscripsissent. Verum tamen die vigesimo Nouembris sub iisdem conditionibus, quas pater eius Sigismundus inire compulsum erat, ad regiam euectus est dignitatem.

Per Pontificis Romani dispensationem, *Mariam Ludovicam*, viduam regiam, fratris sui coniugem, in matrimonium duxit. Ea Gallica erat matrona, et rebus ad rempublicam pertinentibus crebrius se immiscent, quia, ut conuicere licet, regiam dignitatem aliqui ex sua genere quam libenter attulisset, quod ad sequeutes turbas multum contulisse creditur.

Casimirus simulac dignitatem regiam consecutus erat, Cosacorum dux, Chmielnickius vindictae cupiditatem exercere coepit, et Tartaris in auxilium vocatis horrendo cum exercitu Poloniam aggressus est, omnis, quocunque peruenit, incendit.

incendiis deuastauit atque diripuit, et tantum huic provinciae intulit damnum, quod modo excogitari potest; Polonicum exercitum fudit, et Kiouio capto Lembergum, caput Russiae cum exercitu ex trecentis circiter virorum millibus constante oppugnauit, eius autem moenia et propugnacula licet admodum infirma essent, illud tamen expugnare non potuit. Interim totam circumiacentem regionem multa per miliaria deuastauit. Quam iniuriam ut vlciscerentur Poloni septimam totius exercitus sui partem in arma conuocarunt, et sine regis permissu, qui antea exercitus eorum praeesse recusauerat, in aciem aduersus Cosacos prodierunt, a quibus miserum in modum fusi sunt. Sed nihilominus tamen regis exercitus alio tempore magnificentissima quaedam commoda prae iis obtinuit. Quamuis enim proelio cum iis decernere non valerent, eos tamen ita defatigarunt atque debilitarunt, ut Moscouitas in auxilium vocare necesse haberent. Cum autem eorum alii in Moscouitarum tutelam se traderent, alii ad Turcorum Imperatorem confugerunt. Tam implacabili odio Poloniam sunt persecuti, ut se in posterum omne commercium cum ea deserturos esse confiterentur. Quo animo ad nostram usque aetatem constanter permanserunt, quanquam eo non minus semetipsos perdiderunt, quam Poloniae regno damnum attulerunt.

Vnica pestis, quae ea aetate illis accidit, in sequenti constabat casu: Cum Chmielnicki filius tum Wallachiae principis filia nuptias celebraret, eos Poloni inopinato oppresserunt, et Kiouio expugnato et direpto, Graecum Patriarcham captiuum abduxerunt.

Quo facto Cosaci a rege seiscitabantur, num hoc suo iussu sit factum, quod negabatur, et praeterea illud responsum daretur, nobiles id fecisse, quo multum et varium detrimentum sibi illatum vlciscerentur. Quod cum percepissent, illi cum Tartaris maximo cum furore Poloniam inuaserunt. Rex autem cum nobilitate contra eos in aciem prodit, eosque in proelio vicit, nihilominus tamen postea ad pacem cum iis contrahendam compellus est, ubi nobilibus vehementer displicuit, quod illis ea, quae flagitarentur, concederet, cum scilicet Moscouitae Smolenscum et Kiouium retinerent, quae loca ad nostram usque aetatem possident. Pari modo etiam Moscouitae Vilmam Lithuaniae urbem cum aliis quibusdam egregiis huius Magni Ducatus urbibus expugnarunt.

Anno 1655. *Carolus Gustauus*, Sueciae rex multo periculosiorem belli procel-
lam in Polonia excitauit. Letissimorum enim virorum exercitu hoc regnum in-
uasit, et intra biennium summum imperium eius arripuit. Primo enim Poloniam
maiores et Masouiam, tum vero Poloniam minorem cum Cracouia, huius regni
capite, cepit. Vnde Borussia profectus est, ubi omnes fere vrbes illico ei se de-
derunt, praeter Daniscum, in quo quanquam primum permulti erant ciues, qui
a Suecorum partibus starent, illi tamen ministris aulicis aliquot suadentibus, Polo-
nicae reipublicae datam fidem seruare sibi proponerent. Hac vnica igitur vrbe re-
pugnante factum est, ut omnia, quae Sueci obtinuerant, emolumenta tandem in
causam caderent, et quamuis non modo vnuerfus Polonorum exercitus cum ea,
quae Moscouitis parebat, Lithuaniae parte se Suecis submisisset, sed insuper quo-
que rex Poloniae *Iohannes Casimirus* in Silesiam confugisset, ipsi tamen in Borussia
diutius permanere non valuerunt. Poloni enim ex prima consternatione recreati et
Brandenburgicis atque Tartaricis auxiliis confirmati, Suecicas copias in provincia
huic atque illuc dispersas sunt adorti. Pari modo Lithuani armis arreptis omnes
interfecerunt Suecos, qui apud se in hibernis essent dispositi.

Hi Suecorum, quam diximus, interruptioni locum dedit, quod Casimirus Pro-
cancellarius Radzieiowski (qui eius, qui nunc est, Primatis pater erat) uxore nimis
familiariter fuerat usus. Ille, quem diximus, amplissima dignitate praeditus sena-
tor, pessimum illud exemplum, quod publicae offensionis ansam praeberet, tolera-
re nullo modo potuit. Quapropter primum factionem in regno contraxit, et post-
ea Suecos per Lijoniam inuitauit, ad contumeliam sibi illatam vlciscendam, qui
statim Curlandia capta ducem captiuum abducerent. Quo facto illorum coeptra
tam

Radzieiowski
Suecos exci-
tat.

Non esset ipse Maximus;
Sic minorem, stirps degeneraret
Par ei ad fortitudinem
Religio fuit,
Nec segnius Coelo militavit,
QVAM SOLO
Hinc extructa Monasteria et
Nosocomia Varaviae,
Calvinianorum, fana in
Lithuania excisa;
Socijani regno pulsi, ne Casimirum
haberent regem,
Qui Christum Deum non
Haberent.
Senatus a variis sectis ad
Catholicae Fidei Communionem
Adductus;
Vt Ecclesiae legibus
Continerentur,
Qui iura Populis dicerent.
Vnde illi praetulerunt
ORTHODOXI NOMEN
Ab Alexandro VII.
Inductum.
Humanae denique Gloriae
Fastigium praetergressus,

Cum nihil praetulerat agere
posset,
IMPERIVM SPONTE
ABDICAVIT
ANNO M.DC.LXVIII.
Tum porro lachrymae, quas
Nulli regnans excusserat,
Omnium oculis manarunt,
Qui abeuntem Regem non secus
Atque obeuntem Patrem
Vidae Reliquum in Pietatis
Officiis cum exegisset.
Tandem audita Ramesteciae
Expugnatione, tantae cladis
Superesset,
CHARITATE PATRIAE
VVLNERATVS OCCVBVIT
XVII. KAL. IAN. M.DC.LXXII.
Regium cormonachis Huius
Coenobii, cui Abbas praesuerat,
Amoris pignus reliquit.
Quod illi isthoc tumule Moerentes
condiderunt.

Sed quantam requiem Casimiri abdicatio ei ipsi attulerat, tantas e contrario turbas reipublicae Polonicae excitavit. Quoniam enim ex familia Vasatensi nemo supererat, nonnulli principes regiam dignitatem in suam familiam transferre sunt conati, quorum unusquisque ei se opposuit, cui ex omnium coniectura huius dignitatis spes erat certissima.

Primus Stanislaus Prasmowscius Decembris initio comitia indixit, in quibus post acerrimas contentiones secundus dies Maii a. 1669. nouo regi creando consecratus est. Quod interregnum superioribus plane dissimile fuit, quia Protestantes in illo nullas seditiones mouebant. Socijani enim Sigismundo regnante regno erant expulsi, reliquae autem sectae minimi aestimatae nihil efficere valuerunt.

Electionis dies cum illuxisset, quatuor erant, qui regnum appeterent, Quorum primus Moscouiae Imperatoris erat filius, qui in Polonia educatus huius terrae sermonem loquebatur. Quem ut Poloni regem sibi eligerent, Moscouiae Imperator pater eius his pollicitationibus illos allicere studuit: 1) filium suum religionem mutaturum et ecclesiae Catholicae se addicturum esse; 2) eum ab omni in Moscouiam iure se publice esse abdicaturum; 3) omnia Polonis a Moscovitis antea erepta loca illis restitutum iri; 4) se quater millena millia Imperialium, vt munus spontaneum, Polonis donaturum esse, quibus reliqua Polonici exercitus debita soluerentur; et tandem 5) se Poloniae regno aduersus omnes ejus hostes cum quadraginta millium virorum exercitu opem esse laturum, et praeterea stabile et sempiternum foedus cum illis contracturum. Alter Poloniae regnum ambiens erat dux Neoburgensis, a cuius partibus Gallica factio stabat. Tertius Lotharingiae dux erat, cui Germanica factio adhaerebat; et quartus Principis Condensis erat filius, cui, vt existimabatur, Archiepiscopus Gnesnensis et dux Sobieskius fauebant.

Tandem vero duo tantummodo regni competitora supererant; Moscouiae enim Imperator superbia inflatus legatos suos in Poloniam mittere recusabat, quia Polonis erat infensor; princeps Condensis autem praecumiditate regnum appetere desinebat. Quo factum est, vt nobilitate a duobus reliquis competitoribus in duas fere aequales partes diuisa, tam horrenda facinora ederentur, vt omnibus fere nobilibus viginti aut plures trucidati homines in plateis reperirentur. Quas seditiones

nes comitiorum Marechallus variis modis opprimere studuit, neque meliorem excogitare potuit, nisi eum, vt continuo ad electionem se componere suaderet.

Quarto die Iunii extranei legati primum ad sententiam suam dicendam sunt admissi, vbi Pontificis Nuntius latina oratione senatores congregatos admonuit, vt Catholicum principem eligerent. Septimo huius mensis die Comes Sibasgotsch ad dicendum prodiit, qui praeter omnem opinionem Ducem Neoburgensem sui Domini, Romani Imperatoris nomine, creandum fuissebat.

Duodecimo eiusdem mensis die Ducis Neoburgensis legatus ad dicendum inuitatus Domini sui nomine bis millena millia Imperialium ad exercitui stipendium soluendum se daturum pollicitatus est, et insuper quoque ex suis ipsius sumptibus in reipublicae salutem quatuor virorum millia se semper sustentaturum, tria castella in Polonicis finibus aedificaturum et collegium pro Polonis in Germania conditum esse promisit. Princeps Leixinus dicendi vices ex superioribus excipiens eadem sese de patre suo, Lotharingiae Duce promisit. Quibus Abbas Riquetanus adiecit, principem modo dictum, a quo ipse itidem staret, paratum esse, ad certamen singulare suo cum aduersario de imperio ineundum, quo illud per modum honestissimum obtineret. Verum posterioris huius competitoris arrogantia tam parum valuit, quam prioris pollicitationes.

Inter eos nobiles diuturnam electionis dilationem aegerrime tulerunt, adeo vt tandem ad manus conferendas essent parati. Verum Opalinskius, Palatinus Calisiensis eleganti oratione hunc tumultum sedare conatus est, in qua stultitiam esse significauit, propter eorum principum, quos nunquam vidissent, mutuis vulneribus se conficere, eosque multo prudentius aduersos esse, si utrique repulsi darent, quia eorum natiuitas et cognatio cum familia Austriaca satis causae sit, cur electione excludantur. Deinde Austriacam familiam, si principem ex ea eligere vt contenderent, eodem modo, vt facile conueniendum sit, cum ipsis aduram esse asseuerauit, atque cum Bohemiae et Hungariae regnis antea egerit, quocirca non modo periculosum, sed etiam regni statutis contrarium esse, si nimis arctis vinculis se cum illa coniungerent.

Tumultu itaque parumper sedato, eius animus confirmatus est, vt in sua oratione pergeret, iisque ostenderet, olim aliquando, cum Polonica natio itidem magnis discordiis agitata fuisset, inquilinum (Piastrum significans) fuisse electum, qui tam sapienter imperium administrauerit, vt eum iam centum et viginti annos natum quam multissime amiserint. Eam providentiam (in dicendo perrexit) maioris nostri ambitioni, inuidiae et auaritiae eorum opposuerunt, qui regiam dignitatem affectabant! Dux itaque Neoburgensis angustam suam provinciam et multos liberos gubernaret, et Lotharingiae Dux in paternarum provinciarum recuperationem suas opes conuertat. Nobis Piastrus opus est. Sacri codicis verba recordemur, vbi dicitur: Admitte ad te alienigenam, et subuertet te.

Palatinus itaque Calisiensis, turbulentis nobilium animis sedatis cum de Piastrum egregias cogitationes indidisset, ipse vna cum Palatino Poseniensi Wisniowiecium creandum suavit, qui tunc temporis Warsouiae erat praesens. Quem in templo Recollectarum, qui dicebantur, deprehensum uterque impense rogauit, vt in locum, vbi regis electio sit instituta, secum descenderet, quibus precibus, cum aliquamdiu recusasset, denique annuit. Quo hi tres eodem tempore perueniunt, cum duorum competitorum factiones pugnis inter se confictari constituisent; vbi Palatini Calisiensis et Poseniensis occasionem Wisniowiecii proponendi sibi datam arripuerunt, quibus nobiles serenissimam gentem, ex qua ortus erat, considerantes facillime assenserunt. Vbi notandum est, Wisniowiecium non recta, vt vocant, linea ex Iagellonica gente originem traxisse, utpote quae in Sigismundo Augusto desit, sed a Corybatho, Iagellonis fratre esse ortum.

Dominus Yord, qui cum Petro Wychie, ad Regi Michaeli regiam dignitatem, qua ornatus fuerat, gratulandum, in Poloniam iter fecerat, nuperrime, Palatinum Culmensensem sibi Warsouiae commorantibus, id nuntiasse mihi narrauit, quod

Michael Wisniowiecius
Rex eligitur.

quod Michaëlem regem creare, primum in animo non habuerint, quamvis eum proposuerint, quod consilium eam modo ab causam sit institutum, ut experirentur, num regni ordines ad regiam potestatem inquilino defendendam sint propensi. Verum consilium magnatum aliquot, qui aliquem ex semetipsis regio honore ornare constituerint, in casum cecidisse, cum praeter omnem expectationem unanimi consensu pauper ille princeps electus sit.

Wisniowiecius ipso, cum se nominari audiret, non parum obstupuit; sed multo maiore perturbatione perculsus est, cum eum media in concione residere maxima cum contentione compellerent, et regnum capessere rogarent. Quid? quod plorare coepit, et se tanto oneri ferendo imparem esse confirmavit. Cum autem praecipua concionis pars ab illo desiderio non desisteret, tandem consensit, iis, qui obsecutus est. Id quod Duces Neoburgensem et Letharingias, amicis familiarissimis confestim spoliavit; Lithuani vero eum principem, quem non primi nominassent, regem suum agnoscere nullo modo volebant, aliosque viros proponebant. Quae dissensio novas turbas excitavit, quae ita inualuerunt, ut nobilis aliquis, qui animi sui sensu liberius manifestaret, confestim gladio in minima frustra dilaniaretur. Verumtamen Lithuani, ut factio debiliior, aliis tandem concesserunt, atque Wisniowiecii electionem approbarunt.

Primas autem eam repudiavit, ideoque in castellum suum Loutium se recepit. Verum nobiles minis eum cogere coeperunt, senatores autem precibus ab eo impetrare studuerunt, ut illi electioni consentiret, quod tandem fecit, et regem, ut mos erat, publice proclamavit.

Inter ea cum Palatinus Calisiensis suam orationem haberet, apud examen cum columba supra capita ipsorum transvolasse dicitur, quod Poloni faustum omen existimantes unanimi consensu exclamasse: Vivat Rex Michaël Wisniowiecius! id quod Vir illustrissimus, Liber Baro de Cleuerskerk, qui iam Batavorum legatus in Angliam missus est, mihi narravit, et reuera factum esse affirmavit, quippe qui illius electionis tempore, Warsoviam profectus fuerat.

Michaël coronatur 1670.

Posteaquam itaque Michaël, et praecipue quidem ab inferioris dignitatis nobilibus Rex electus erat, Primas proclamatus et decimo septimo Septembris A. C. 1670. coronatus est, sed modo ad A. 1673. usque regnavit.

Cum Eleonora ex Austriaca gente, Ferdinandi III. filia, et Imperatoris, qui nunc est, Leopoldi sorore matrimonium iniit, quibus nuptiis in suspicionem incidit, ut regnum ad posteros haereditate, translaturus, et Polonorum privilegia subversurus esse putaretur. Quam suspicionem et invidiam facile extinxit, cum iis, qui male sibi cuperant, omnis, quae postulabant, concederet.

Ille princeps, antequam Rex crearetur, erat pauperrimus; siquidem sex millibus modo Polonicorum florenorum vitam sustentabat, quorum Rex Casimirus et Regina Maria Ludouica di Gonzaga, prae amore haeredem eum constituerant. Et quamvis antea splendidae in Vcrania possessiones obtinuerat, illae tamen ea aetate in Cosacorum erant potestate. Idem, ut mihi relatum est, Imperatori, qui nunc regnat, cubiculo fuit; sed nihilominus tamen post electionem suam eius sororem in matrimonium accepit.

Cum A. 1672. Cosaci Tartarorum aliquot accessione confirmati ex more antiquo seditionem mouerent, eos summus exercitus dux Sobiescius cum regis copiis castigavit, eorumque Ducem, cui nomen erat Doroczinko, domum redire coëgit. Vnde Turcorum Imperator occasionem cum Polonis bellum ardiendi cepit, causam interferens, Cosacos, quos Poloni opprimere laborarent, a se in clientelam receptos esse.

Ille Rex a maiorum suorum animo bellicoso quam longissime aberat. Eius enim sub imperio Turcae non modo Podoliam inuaserunt, sed etiam vrbe praecipua Camenecia expugnata, Polonos ad ignominiosas pacis condiciones ineundas coegerunt, quarum xi Michaël Turcis vectigal quoddam quotannis pendere obstringeretur. Quae tota causa secundum omnes eius partes considerata, ita se habet:

bet: Sobiescius, quem Casimirus, a quo semper ille stabat, Archi-Mareschallum et Summum Regni Imperatorem constituerat, regi Michaëli, cum creatus erat, carpentum cum sex equis muneris loco obtulit, idque ideo tantum, ut receptae consuetudini satisfaceret, alias enim Sobiescius ei erat inimicus. Quod donum rex, superba matre suadente, accipere noluit, quod summus exercitus dux iniquissime ferens varios modos et artes excogitavit, quibus vitionem ab eo repeteret. Quem in finem in comitiis saepius factionem contra eum excitavit, et tandem eo rem adduxit, ut comitia dissoluerentur, antequam aliquid in reipublicae salutem decerneretur, cum ipse interea, ut ex viris fide dignis accepi, cum Turcis et Tartaris clanculum ageret, ut ex Cameneciae expugnatione et Lembergae oppugnatione apparet. Iames Walkerus, nazione Scotus, qui oppugnationis tempore in illa vrbe commorabatur, nunc autem Londini degit, aliquando mihi narravit, nonaginta millia Turcorum, viginti millia Tartarorum, et decem millia Cosacorum atque Moldaorum ante illam urbem tum castra posuisse, eamque arctius inclusam ex quinque aggeribus tormentis bellicis perpetuo concussisse. Id quod A. C. 1672. factum est. Cuius urbis praefectus erat Lonskius, eius militiae generis, qui vulgo Dragoni dicuntur, tribunus, qui, Walkero affirmante, quingentos modo suorum militum praesidio habuit, omni equitatu destitutus, quibus autem praeterea millia et centum armatorum incolarum auxilium praestiterunt, quibuscum Lonskius fortissime resistit, et oppugnationem tres hebdomades sustinuit, ad quod id inprimis multum contulit, quod cum Christianis, in Turcorum exercitu militantibus clandestinam societatem fouebat. Denique Rex Morstinum Comitem aliosque Commissarios misit, qui Pactum ignominiosum cum Turcorum Duce, Caplano Bassa paciscerentur, ubi hostes a Rege, si urbem ab oppugnatione liberari desideraret, flagitarunt, ut ipsorum Imperatori viginti duo millia Ducatorum et centum millia leoninorum, quos vocant, thalerorum tributum quotannis penderet, quorum decem millia incolae statim soluerent, reliquias autem a republica datum iri pollicerentur, quae interea octo obsides in pignus dedit, qui Cameneciae retinerentur, ubi etiam, quia illud debitum nunquam solui poterat, diem obierunt. Praeterea decretum est, ut Turci Cameneciam cum tota Podolia retinerent. Verum summus exercitus ducem Sobiescium eiusque reliquos sectatores ignominiosissimi illius pacti pudit, ideoque tandem cum rege in gratiam redierunt, quo amissa recuperarent.

Polonicae itaque et Lithuanicae copiae statim Podoliam versus profecti sunt. Polonicis copiis dux Sobiescius, alteris autem dux Pacius praefuit. Qui duo duces ad Cochimum, quod quinque milliaria a Camenecia distat, splendidissimam a Turcis reportarunt victoriam, et id quidem Moldaorum et Wallachorum perfidia, qui ad ea usque tempora per nihil aliud, nisi periuria inclaruerunt, quibus tunc temporis maximum Polonis attulerunt commodum, quibus nihil, nisi fortitudo deerat. Caplanus Bassa Turcico exercitui praerat, et Moldaorum copias secum ducebat, quibus eorum Hospodar praefectus erat. Cum vero illi huius res gestae minus placerent, eiusque copiae non tam numerosae essent, quam ipse conceperat, acinace eius caput vulneravit, quo Hospodar tanta ira accensus est, ut vitionem meditaretur, quam etiam effectui dedit, dum simul cum Wallachis suae factioni adhaerentibus Turcos reliquit, et ad Polonos transiit. Id quod Duci Sobieskio viam in Turcica castra aperuit, et perfectissimam ipsi attulit victoriam. Quae clades procul dubio res Polonicas felicissimo successu fortunasset, si Duces ea, quam obtinuerant, victoria recte fuissent vsi. Verum, quemadmodum mala ea consuetudo semper apud Polonos obtinuit, ut victoriis recte uti non nouerint, ita et hic fecerunt, quandoquidem copias suas in suam terram illico reducerent, et ita Turcis plenam Prouinciae Podoliae possessionem concederent. Clarissimum illud proelium die quodam Saturni coeptum tribus vix diebus est peractum.

Paucis ante diebus, quam illa victoria obtineretur, Rex Michaël decimo Nouembris A. 1673. aetatis trigesimo secundo fere anno Lembergae defunctus est, cum quatuor tantum annos regnasset. Per Francogallum quendam Zamofciae ve-

N n

nenum

Sobiescius dux Turcos profligat.

Rex Michaël moritur Leo poli. 1673.

penum ei datum fuisse traditur. Eius mortem Poloni non tam doluerunt, quam potius pudore perfusi erant, quod tam malam instituerint electionem, cum ipsum regem sibi creassent.

Illi regi paulo ante obitum is casus aduersus accidit, ut Ministrum aulicum Turcici Imperatoris ad se venientem, et tributum a se exigentem videret, qui sibi scipionem, et Turcicam togam afferebat, quod utrumque significat, eum; qui accipit, ei, qui dedit, vectigalia soluere debere. Liberos non reliquit; quamquam eius coniux, quae postea Lotharingiae Duci, proxime defuncto nupsit, haeredes aliquot ei peperit. Nunc non ita pridem mortua est, et tum, cum ex Italia in Germaniam veneram, Oeniponti, quod Comitatus Tyrolensis caput est, commorabatur, ubi id honoris mihi contigit, quod eius manum oscularer, cum Mylordus Carlingfordius ad eam me duceret. Cuius frater, Romanorum Imperator eam eiusque liberos pecuniae cuiusdam, quae ex Comitatu Tyrolensi redibat, haeredes constituit, qua vitam sustentarent, quia neque ex Polonia, neque ex Lotharingia, aliquid expectare poterat; siquidem posterior provincia in Gallorum adhuc fuit potestate, in Polonia autem ille mos obtinet, ut regia vidua alteri viro nupta, pecuniae, quae ei a comitiis, cum rex coronatur, ad vitam sustentendam destinatur, fruendae iure excidat.

Infans cum
dente aureo
natus Vilnae.

Mirificum quoddam euentum, de infante quodam narratur, qui illo rege imperante A. 1670. Vilnae in Lithuania natus esse dicitur. Ille (ut fama tradit) aureum dentem, simulac lucem adspexit, in ore habuit; qui dens ab omnibus medicis, chirurgis et aurifabris in vrbe et circa urbem illam habitantibus pro auro proba agnitus, et Episcopo Vilnensi praesente examinatus est. Sed multo mirabilius hoc erat, quod, cum posthac A. 1673. ille infans febris correptus esset, aureus eius dens in osseum commutaretur. Quam probabile illud sit, peritissimis naturae exploratoribus diiudicandum relinquo; ego tantum, me hoc euentum in scriptore fide digno reperisse moneo.

Sobiescius Zamoskii viduam in matrimonium ducit.

Rege Michaële rebus humanis exempto, successit ei Iohannes Sobiescius, puer mortuus Poloniae Rex, qui Iohannis Casimiri satellitum tribunus, et ipsi a cubiculis fuerat. Cum illis muneribus fungeretur, Zamoskii viduam matrimonio sibi iunxit, quae tunc reginae erat magistra, et eius nec non Regis Casimiri opera decem millium thalerorum pensionem, qua aleretur, accipiebat. Eius, quem dixi, Sobieskii reditus decem millibus thalerorum, nec pluribus constabant. Eam autem, quam dixi, matronam posteaquam in matrimonium duxerat, splendidiore ei honores rex Casimirus pollicitatus est, quos ei reuera tribuit, adeo ut Sobiescius huius coniugii beneficio identidem ad altiores honorum gradus ascenderet, donec ad regiae dignitatis fastigium perueniret.

Tibi itaque, Vir Serenissime, breuem et accuratam de praecipuis rebus gestis Regum Polonicorum quarti ordinis narrationem tradidi, prout mea tenuitas et operis acceleratio passa est.

Antequam autem huic operi finem impono, id annotandum est, Poloniae quanquam eiusmodi regnum fuit, cui, quae vellent, eligendi libertas esset, regiam nihilominus tamen dignitatem in una familia permanisse, et a patre ad filium, aut saltem a patre ad filiam, aut alium quendam proximum cognatum descendisse, ab A. C. 830. vsque ad A. 1674. hoc est, a Piaſti imperio vsque ad superioris regis Iohannis Sobieskii electionem, quinque iis mensibus exceptis, quibus Henricus Valesius seu Henricus III. Franciae Rex imperio praefuit, qui postea a monacho confossus est. Postrema enim ex Piaſti familia, secundum rectam lineam ex eorum originem trahens, erat Hedwiga, quae Iagelloni, Magno Lithuaniae Duci nupsit. Ab illo principe et Hedwiga orti masculi posterius ad Sigismundi II. tempora vsque regnarunt, quarum altera Regi Stephano Batorio, successoris eius nupta est, altera autem Sigismundi III. mater fuit, qui cum filiis suis regiam potestatem consecutus est, vsque ad Michaëlis Wiesnowicſii imperium, qui a Iagellone non recta quidem linea, sed tamen ex Korybuti, Iagellonis fratris genere originem trahebat.

E qui-

E quibus manifestum est, Polonos electione libera semper quidem usos fuisse, sed nihilominus tamen octingentos quadraginta quatuor annos regibus vnus eiusdemque stirpis continua serie regnantibus paruisse. Sic quoque infitiri non possumus, eos defuncti regis filium ab imperio nunquam exclusisse, neque vnquam Germanicum principem ante nuperrimam Electoris Saxoniae, Friderici Augusti, qui nunc Polonicae reipublicae praest, electionem ad regiam dignitatem extulisse. Verum sicuti omnibus eiusmodi rebus publicis liberum est, imperii statuta toties mutare, quoties communi saluti conducere existimant; ita etiam Poloni postquam posterioribus regibus ex ipsorum gente ortis reipublicae salutem non satis curae fuisse animaduverterunt, in extraneo principe creando sapientissime egerunt, cuius principis potentia et virtus in prouinciarum suarum ampliandarum spem eos adducere potest, ut a rege, cui nunc parent, Friderico Augusto facillime conicere licet, qui eum Imperatore, Moscouitis et Venetis societatem iniit. Caeterum perma-

Vir Serenissime

humillimus et obsequentissimus
seruus.

B. C.

EPISTOLA QVARTA

A D
ILLVSTRISSIMVM DOMINVM

WILLIAM COMITEM DE YARMOUTH

DE
PROGENIE ET MEMORABILIBVS FACTIS REGIS POLONIAE,
IOANNIS III. NEC NON DE DESPONSATIONE EIVS FILIAE
CVM NVNC REGNANTE ELECTORE BAVARIA.

Iohannes Sobiescius, non solum rerum gestarum, post eius electionem, amplitudine, sed et meritis et singulari prudentia clarus, in hoc maxime admirandus, qui neque e familia potentiori, neque e regum priorum progenie natus, attamen per omnia militiae stipendia, ad regiam vsque dignitatem euectus fuerit.

Rege Michaële Wisniouecio vix extincto, Iohannes Sobiescius, qua supremus exercitus imperator, insigni victoria Turcas prope Caminieciam subegit, et per hanc magnam in republica Polona fecit mutationem. Nam post haec Turcarum dux exercitus et thesaurarius, tributum annuum, quem Michaël indigne concesserat, non amplius ita rigore exegerunt, sed ad diem electionis vsque propositam dilationem concesserunt.

Regni Senatus congregatus publicas festiuitates instituit, et Michaëlem plangere desinens consilia inire coepit. Comititia, quae diem electionis praeirent, praefigebantur in diem XV Ianuarii anni 1674. quaeque duas hebdomadas egredi non deberent. Verum enim vero dissidia, solito more eiusmodi actus concomitantes, nec non omnium bonus erga imperatorem exercitus supremum Sobiescium animus, quo regia dignitate eum ornarent, in causa erant, ut vsque ad XXII aut XXXI mensis Februarii prolongarentur, quo in tempore nihil aliud actum, quam ut Reginae viduae pensio annua determinaretur.

Die XX Aprilis dies electionis, in qua multi Candidati nomina dabant, et cuiusuis praerensionis audiebantur, initium cepit. Quamquam Moscouiae Dux magnus in electionibus anterioribus beneuolas aures inuenire non potuit, attamen

N n 2

in hac denuo fecit periculum. Legatus eius postulabat coronam pro filio natu minimo, qui tunc annum decimum tertium, aut quartum non superabat. Sed neque magnas, ut olim, pollicitationes, neque minas, quas irrisissent, quia Polonia in meliori quam antea statu erat, adiecit.

Hunc Transylvanicae Princeps excipiebat, qui Polonis quindecim centum millia imperialium seu *thalerorum*, nec non principatum suum Poloniae coadunandum, et decem et quinque millia militum contra Turcas alere, offerebat. Quoniam vero haec promissa vires eius superare videbantur, de vera eius intentione, aut quod ea implere haud possit, merito dubitabatur. Nam Poloni, maximam Transylvanicae thesauri partem iam eo tempore, quo *Stephanus Batorius*, Rex Poloniae creatus fuerit, in Poloniam fuisse transportatam, sibi persuadebant. Elector Brandenburgicus pari modo non dubitabat, fore ut filius suus, quoniam mutationem religionis statim post eius electionem promitteret, eligeretur. Sed breui post, a proposito, cum ponderaret ea, quae in anterioribus electionibus cum principibus Germanis et in religione dissidentibus acciderant, aberravit. Quod si hic princeps religioni Romano-catholicae addictus fuisset, simulque Borussiae ducatum cum Poloniae regno vnire promississet, certe non frustra, regni fasces sibi deberi, contendisset.

Ducum Mutinensis et Parmensis legati aderant etiam huic electioni. Cumque nemo non, coronam eos petituros, putabat, se tantum venisse, ut coram ob Regis mortem dolorem suum Polonis declararent, et simul de victoria prope Chocimum reportata, gratularentur, significarunt.

Don Pedro di Ronquillas, ex Hispania sine charactere legati veniens Ducis Caroli Lotharingiae partes ut tueretur in mandato habebat, si antea in fauorem *Don Iuan*, Austriaci omnem mouisset lapidem; sed hoc negotium minime successit, et Hispania alio huius principis rebus modo consulere debuit.

Princeps Gallicus, cuius nomen non innotuit, quamquam non dubito, principem de *Conde* fuisse, quam plurimos habuit aemulos; et aliis regni candidatis hunc principem plane non fuisse nominatum, perquam gratum fuit.

Dux Neoburgicus pristina postulata, quamquam antea iam indigne accepta, iterabat. Regni fasces vero non proprio, sed natu minoris filii Philippi nomine quaerebat, et loco filii, easdem condiciones, quas in praecedentibus electionis comitiis ipse obtulerat, proposuit. Lotharingiae Ducem quod attinet, ardentius is regnum appetebat, cuius partes Regina vidua adeo fouebat, ut mundum muliebrem oppignorauerit, quo eius partes commodius tueri possit. Falsus vero rumor, quem nonnullae Roma transmissae litterae dissiparunt, omnem perdidit operam, quem in finem etiam rumor iste spargebatur. Perhibebatur nempe, quod matrimonium Lotharingiae Dux cum Imperatrice vidua iniisset. Neminem enim fugiebat, quam multa ei deberet, quippe quae et patrocinium et amicitiam Imperatoris, et patrimonium per Galliam expulso, comparauit. His non obstantibus Regina vidua fauorem erga illum retinuit, vanumque rumorem subito annihilauit, quo facto Lithuani iterum ad partes illius accesserunt, qui negotium, quod antea cum illa obibat, oblici fuisse videbantur.

Ad extremum haud plures quam tres restabant candidati, quibus tres etiam factiones, minas iactantes, adhaerebant. Prima erat Lithuanica, cuius caput dux exercitus *Pacius* erat, Lotharingiae Ducis partes suscipiens. Is, cum prope Chocimum in castris cum Supremo regni exercitus Duce *Sobiefcio* colloquium faceret, hic inter alia dixit: *opus esse ut Rex eligatur diues, fortis, neque iuuenis*, ad quae *Pacius* adiecit: *et ante omnia caelebs*, id quod satis innuebat; Lithuanos haud alium Regem, quam qui post electionem uxorem ducere possit, electuros. Alteram constituere factionem nobilitas Polona, quae vero minime conspicua fuerat, ideo quia nonnulli *Piastum*, alii aut Ducem Neoburgicum aut Lotharingiae desiderabant. Exercitus erat tertia et maxime metuenda factio: *Sobiefcus*, supremus exercitus dux proposuit quidem Galliae Principem, teste vero sibi ipsi con-

sulebat. Gallia Ducem Neoburgicum commendabat, principem non tam arcte cum domo Austriaca iunctum, ut Lotharingiae Dux, qui ea omnia, quibus fruebatur, et adhuc sperare poterat, huic debebat familiae. Quod si Gallici Principis nomen tantum, cum proponeretur, indicatum fuisset, procul dubio omnes Germanorum conatus fregisset, quibus Respublica minime fauebat, quique magnorum sumptuum rationem habuissent, si nunquam de Poloniae corona cogitassent.

Conuenientibus paulatim in comitiis ordinibus, praecipue utrique Ducem, Poloniae scilicet et Lithuaniae, splendore et pompa omnibus antecellere, et maiori, quam secundum libertatem Polonorum par erat, comitatu in comitiis comparere videbantur. Merita interim a *Sobiefcio* in rem publicam collata tanta erant, ut hac in re ipsi aliquid concedendum existimarent; quae tamen licentia Lithuanis ex iure inter eos communi non erat deneganda. Sed hi Ducem procul dubio consiliis longe differebant. *Sobiefcus* etenim regiam ipse aspirare existimabatur dignitatem; cui vero *Pacius* quousque modò obstacula struere studebat. Neque defuit utrisque occasio armis inter se configendi; id quod vero diuino impeditum est fato, hoc Dux Lotharingiae, quo a partibus suis stantibus animum augetet, castra finibus Silesiae adiuuisset. Lithuani animaduertentes, *Sobiefcium* coronam appetere, omnem conferebant operam in eo, ut ab illa excluderetur. Hanc ob causam nullam praetermiserunt occasionem suspectum et odiosum reddendi regem ortu Polonum, declarantes publice et ducentes in numero hostium patriae omnes aliter sentientes. Quae tamen res tantum iniquitatis videbatur habere, ut plurimi imperii ordines non absque feruore et indignatione rei intercederent; nec erat dubium, quin multum sanguinis effusum fuisset, nisi *Sapieha*, Primarius Lithuaniae Thesaurarius et comitum Mareschallus, egregia sua id impediuit prudentia.

Primus ad comitia aditus patebat *Francisco Bonuifio*, Nuncio Pontificis maximi, qui nomine delegantis hortabatur ordines imperii ad legendum Regem religioni Catholicae addictum. Postea *Christophorus Comes Schafgotschius*, legatus Imperatoris Romani, illis de meliori commendabat Ducem Lotharingiae; cui etiam Episcopus Massiliae, filius Ducis Neoburgensis natu maximus, commendatione aderat nomine Regis Gallorum. Ministri horum candidatorum repetebant promissa iamiam facta. Caeterum quilibet abripiebat studio illarum partium, quas sequi sibi proposuerat. *Sobiefcus* simulans, se fauere Principi Gallico nondum nominato, multa comparabat suffragia. Etsi stantes a partibus Magni Cancellarii *Patzii* numero non adaequarent partes *Sobiefcii*; attamen illis commoda Reginae et Ducis Lotharingiae non minori erant curae. Ideoque periculum erat, ne duplex eueniat electio; quoniam prudentiores reliquis quauis data occasione ante oculos posuere, quanta perturbationes in superioribus electionibus *Batorii* et *Sigismundi* ex eiusmodi discordiis duxerint originem; id quod tamen videbatur animos parum mouere.

Dilato propter has dissensiones die electionis in decimum nonum Maii, Senatus per delegatos quatuor vel quinque Episcopos Reginae Philippum principem Neoburgensem in matrimonium et cum illo coronam obtulit; si partes Ducis Lotharingiae deferere placuerit. Regina legatos honorifice accipiens, gratias egit Senatoribus pro eorum beneuolentia maximas, addendo simul, se dubitare adhuc, an illorum manibus posita sit electio, cum Lithuani eius amici nondum mutauerint mentem. Cognoscentes ex eo legati, permanfuram esse Regnam in proposito, adiuerunt quoque Magnum Ducem *Patzium*, quem pariter in partibus Ducis Lotharingiae perseueraturum fore satis apparebat; qui Reginae vario modo deuinctus, non magnam videbatur ideo incurrere reprehensionem. Congregatis iterum postero die ordinibus Poloniae et Lithuaniae quaelibet partium suscepta studebat exsequi consilia.

Nemini non perspicuum erat, *Sobiefcii* vires eo creuisse, ut potestas dirigendi electionem penes illum esset; quare reliqui se exercitui Ducis Lotharingiae iungere statuerant; id quod omnibus, quibus salus publica curae cordique erat,

maximum iniecerat terrorem. Russiae princeps denique habita grauitatis plena oratione ordinibus posuit ob oculos: Regina matrimonium a Senatoribus oblatum inire recusante, par esse partes eius derelinqui. Multa item se iam iam suscepisse in amicitiam domus Austriacae et Germanicae, absque ulla officiorum remuneratione. Tamen Lithuani in ignominiam patriae suae de viribus reniterentur electioni Regis ortu Poloni: attamen hac vice eligendum esse eiusmodi regem, quo exinde appareat, maiores suos regem ex natione nulla alia ex causa tam raro delegisse, quam ad vitandam inuidiam et aemulationem inter tot ordines, quorum merita regiam permitterent aspirare dignitatem. Adesse vero in praesenti Polonum, cuius merita in rem publicam essent maxima, eum igitur absque mora esse eligendum. Quo facto ille Iohannem Sobiescium denominabat regem, hanc egregiam illi tribuens laudem: impendisse eum totum vitae curriculum vsui reipublicae, eamque percipere ad hunc usque diem fructus ex victoria ad Chozinum ab illo non ita pridem reportata. Adiecitque porro: Esse hoc tantummodo speciminis loco, quid adhuc de illo expectare possit patria. Denique monuit: ad declarandum meritum memorem animum se debere Sobiescio coronam, quippe cui acceptam ferrent libertatem hic confidendi, et more institutoque maiorum agendi. Nobiles Russiae vi huius orationis commoti Sobiescium in illorum regione natum designarunt regem, quorum exemplum reliqui Poloni sequebantur. Accedebant illis quoque quidam Principatus Lithuaniae, instinctu principis Radzeuili, Vice-Cancellarii huius Ducatus. In summa, quilibet eorum elaborabat in concilianda noui regis gratia et beneuolentia. Verum enim vero haec omnia animum Magni Lithuaniae Ducis tanta impleuerant indignatione, ut circa nonam noctis horam campum una cum amicis suis derelinquens nullius consilii eo potuerit reduci. Paulo post protestando, uti dicunt, declarauit, hanc electionem non esse factam communi ordinum imperii consensu, ideoque eam repugnare legibus imperii. Lithuani postero vicesimo Maii campum rursus ingressi, electionem iterum irritam iudicarunt legibusque contrariam, et inde retro, qua venerant, repetiere viam.

Missi erant ad eos reuocandos quidam Senatores et prouinciarum delegati, quibus responderunt: sese deliberatum ire de hac re, et quicquid consilii statuerint, fore ut illis per delegatos communicetur. Poloni autem et Lithuani Sobiescium partes secuti, cohortabantur Episcopum Cracouiensem ad proclamandum regem: qui vero hoc recusabat, pro singulari sua prudentia cogitatione praecipiens varios tumultus intestinumque ac domesticum bellum ex hac praecipitata electione oriundum. Reuenerunt paulo post delecti Lithuani, quorum primarius erat Episcopus Vilnensis, Magni Ducis Lithuaniae frater. Hic verba pro reliquis faciens, Sobiescium non nisi nomine Magni Mareschalli appellauit, adiciens denique, se daturum esse ei suffragium, sed sub hac expressa conditione, ut promulgatio regis in posterum differatur diem, quo Lithuani quoque ad eam accedere, electio concordibus omnium animis fieri possit: id quod videbatur nequaquam abnuendum. Primas regni Czartoriscius, inimicus Sobiesci, sub hoc tempus e vita discesserat, quod iterum mirifico fortunae Sobiescio fauentis casu accidisse videtur. Loquo huius igitur Andreas Trzebicius, Episcopus Cracouiensis adiit vicesimo primo Maii nouum regem in campo adhuc commorantem, ubi etiam Lithuani contulerunt cum Duce suo Patzio: quippe cui consilii visum erat, huic negotio cum tota interesse familia.

Postea Iohannes Sobiescius Rex Poloniarum unanimiter designatus, introductus fuit ab ordinibus in ecclesiam Cathedralē Varsouiensem, et solennia quae vulgo Te Deum laudamus appellant, more consueti sunt celebrata: et quicquid temporis supererat, gratulationibus et omni laetiarum genere est tradendum.

Iohannes Sobiescius ex antiqua et nobili stirpe ortus est, quamuis neque clarissima, neque dirissima regni Polonici. Pater eius, Iacobus Sobiescius, castello Crocouiensi praefectus, non modo reipublicae gerendae peritus, sed etiam in bello clarus et prudens, manuque fortis erat. Anno post Christum

narum

natum millesimo sexcentissimo vigesimo primo legatus et plenipotentarius in pace honesta cum Osmano, Turcarum Imperatore ineunda nauauit operam, qua in re singularem prudentiam et dexteritatem exseruit. Ita etiam multis aliis in rebus se gessit, et tandem post multa et praeclara in patriam merita anno Christi millesimo sexcentissimo quadagesimo sexto diem obiit. Mater erat Stanislaus Zolkiewicium summi cancellarii regni Polonici et summi ducis filia, qui vnde vigesimo Septembris die anni millesimi sexcentissimi vigesimi memoria dignam illam apud Cicorā a Turcis reportauit victoriam, et eosdem, quamuis die secundo Octobris illius anni quinquies imperum in se fecissent, semper tamen fortiter reiecit, donec tandem superatus et a suis relictus, in confertissimis hostium copiis acerrime pugnando exspiraret.

Princeps ille, cuius vitam enarrare incepimus, in pueritia maxima cum cura et diligentia educatus, et in Franciam missus est, ubi pater locum in praefectis ordinis equestris ipsi comparauit, quo maximarum rerum peritiam assecutus est. Sic quoque in Angliam, Germaniam et Italiam iter fecit, quarum nationum varios ritus, leges, disciplinam militarem, potentiam et modum reipublicae administrandae, et ut verbo dicam, omnia, quae viro illustri, in itineribus discenda sunt, obseruauit. Posteaquam in patriam redierat, et rex Casimirus virtutis et prudentiae eius egregia quaedam exempla viderat, ita ut eximiam eius prudentiam et peritiam et in linguis et in disciplinis, nec non rebus militaribus mirifice admiraretur, primo praefectum exercitus pedestris, et deinde tribunum exercitus, domus regiae custodis, seum constituit. Deinde gradatim vnum honoris gradum ex alio capessit, donec tandem in Lubomirscium locum summi Mareschalli regni Polonici, et in Potoscii locum summi ducis deligeretur. Quos omnes honores ita administrauit, ut fortem et prudentem militem decebat, et ita se gessit, ut vir suae aetatis fortissimus, et regni Ottomannici terrore existimaretur.

Matrimonium inuit eum Maria de la Grange, Marobionis de Arquien (qui paulo ante ad Cardinalis dignitatem electus erat) e domo de la Grange, in Francica prouincia Niuernensi, filia. Quae foemina primum Zamoiscio, vni e primariis regni ducibus nupta fuerat, quas nuptias regia Casimiri coniux, apud quam modo dicta foemina a cubiculo erat, reconciliauerat. Verum illo duci mortuo, duci summo Sobiescio nupsit, cui liberos aliquot, et in his tres filios strenuos enixa est. Quorum maximus natus eum Imperatore, rege Hispaniae, rege Portugaliae et duce Mutinensi affinitatem inuit: siquidem Neoburgensis ducis filiam aliquam uxorem duxit.

Rex Iohannes quindecim menses demum, postquam electus erat, coronatus est, intra quod tempus Turcarum potentiam mirum in modum fregit, eosque Zorownae pacem inire coegit, cuius beneficio ab rege Michaelē promissum tributum annuum Polonis Turcae condonabant: quamquam adhuc arcem Caminiacensem obtinebant.

Cum eligeretur, defuncti regis uxorem, sumptibus suis honeste, ut dignitati eius par esset, nutrium, nec non debita exercitus residua is solum iniri promittebat, quoniam ex aerario publico illud praestari non posset. Locum summi Mareschalli Demetrio, regis defuncti propinquo, et summi Legati honores duci Cracouiensi administrandos concessit. Quo facto consilium suum de bello aduersus Turcas acerrime et summis viribus continuando patefecit. Quem in finem, se millia peditum suis impensis conscripturum, et durante bello sustentaturum promisit, quo Senatores aliosque magnates regni ad simile pro facultate conferendum, incitatum in sperauit. Quam ob causam munus summi ducis tandiu obtinere quae-siuit, donec expeditio ad finem perducta foret, cum coronationem eius aliquantum temporis adhuc differri, necessitas exigeret. Cui nobilitas statim consensit.

Quo facto viduae regiae ex regis promisso, ordinibus imperii consentientibus, stipendium ducentorum millium nummorum aureorum Polonicorum quorundam anni decretum est, ipsique libertas concessa sedem figendi, ubi maxime ipsi

O o 1

volu-

volupe esset, Cracouia, aliisque quibusdam munitis locis in Silesiae suis confinio exceptis; quo urbem Borsuffiae, Thiorunium sedem sibi elegit.

Rex autem licet bellum contra Turcas, ut diximus, persequendi maximo flagraret desiderio, nobilitas tamen cum senatoribus admodum segnes se gessit; et enim sexaginta millia militum suis sumptibus se sustentaturum promittebat, quidam, postea tamen, cum quadraginta tantum millia militum posceret; eorum discordia et inuidia tanta erat, ut vel hac copia eum subleuare recusarent.

Verumtamen, cum Turcis, Moscouitis et Tartaris in Vcrainia resistere firmiter decreuisset, quindecim fere aut sedecim millium manum sibi comparauit, qua fretus Warsouia vigesimo secundo die Augusti egressus fines petiit. Contra vero ducis Moscouitici exercitus numerum centum millium excedebat, tamen vero nullam cladem Polonis inferebat, quoniam Turcae stratagemate quodam illis obstant, et ita cum Tartaris totius Vcrainiae duobus tribusue locis exceptis breui temporis intervallo potuerunt.

Lithuanicae copiae, quae ex duodecim millibus fere constabant, regio exercitui eam confociata, eius manus in triginta propemodum millia militum excreuit. Quo facto cum statim Sloczouiae consilium militare iniisset, recta Vcrainiam petere decreuit, ut hostem summa vi adoriretur, quamuis Turcarum legatus consilia quaedam de pace inuenta ipsi proponeret. Quae autem Poloni nihil nisi stratagemata esse statuebant, quibus sibi glaucoma obiceretur, et Moscouitarum aemulatio aleretur et augeretur, quo Turci se (Polonos) dissipare studerent.

In Vcrainiam itaque cum peruenisset, ducem Russensem ad hostis conditionem explorandam emisit, qui prope moenia urbis Caminecii millia equitum Turcicorum oppressit et profligauit, eorumque centum captiuos secum abduxit. Tum forti et intrepido animo progressus, vrbes quasdam Podoliae munitissimas expugnauit. Quo tempore Lithuani rege relicto domum redierunt, causam interferentes, acerbum hyemis gela intolerabile sibi fore. Nihilominus tamen rex in bello perseverare, Polonorum ferocia fretus, et fortunae vices experiri statuit; neque haec ei defuit. Nulla enim fere hebdomas praeteriit, quin vnus et alter locus insignis eius potestati se submitteret, cum Turcae per totum illud tempus illi resistere haudquaquam auderent. Rex itaque totam illam Vcrainiae partem, quae in occidentali Borysthenis ora sita est, expugnauit, sola vrbe Czebryno excepta.

Anno millesimo sexcentissimo septuagesimo quinto Turcae et Tartari ingenti exercitu armati expeditionem susceperunt. Nihilominus tamen fortissimus ille rex ne latum quidem ynguem cedere constituit, sed ante omnia praesidia Mohilouiae, Braclauiae, Nimirouiae, Calmici et Bialaciekieuiae auxit; quo factum est, ut tam parum copiarum ipsi superesset, ut ipsae vix nomine exercitus essent dignae.

Turci et Tartari Sloczouiae profligati recta Leobergum petierunt, ubi regius exercitus, milliariis spatio ab hac vrbe remotus castra posuerat. In qua regione collis trecentorum fere passuum altitudine eminebat, in quem qui adscenderat, per tramitem perangustam, et quidem per siluam nupesime succisam descendere necesse habebat. Iuxta huius collis radices erat planities, quam Tartari ad Polonorum castra iter facturi transire cogebantur. Vbi rex affinem suum, principem Radziuilem cum copiis quibusdam, ad aditum dextrum castrorum suorum muniendum, locauit. Dux autem Cariscus, ad sinistram locatus tormenta quaedam in colle disponi iussit, quibus hostem in planitie concuteret, et siluam ex vtraque viae angustae parte cohortibus aliquot militum levis armaturae clausit. Insuper rex turmas quasdam in planitiem progredi et hostem adoriri iussit, qui hostis circa horam quartam pomeridianam, tanto numero armatorum prodibat, ut tota fere regio, quantum conspici poterat, tegeretur. Interim rex cum in colle motus eorum obseruasset cum reliqua paucarum suarum copiarum parte in planitiem descendit, ubi non modo ipse pro consuetudine fortem et imperterritum se praebuit, sed etiam militibus animum addidit, asseuerando, se cum proposito aut moriendi huc

ve-

venisse, aut vincendi. Deinde nomine Iesu ter pronuntiato, intrepido animo in conspectum hostis prodiit, ubi aduersariae partes maximo cum impetu et furore manum conseruerunt. Quo proelio rex tam singularem fortitudinem, quam prudentiam exhibuit, suoque exemplo omnes duces incitauit, ut exiguis fretus copiis ingentem aduersariorum multitudinem in fugam verteret, ut, antequam nox ingrueret, incredibili intersectorum numero relicto, fugam capefferent.

Rex hostem persequi in animo habebat, sed propositum eius nox interuertit et timor, ne Tartarorum princeps illis auxilio venturus sit. Qua notabili victoria, cuius similis vix vsquam auditum fuisse credibile est, rex, cum reliquam copiarum partem ad Leobergum et angustias custodiendas reliquisset, non plures, quam quinque millia militum secum habuit; ut tam exigua manu trecenta millia militum superata et in fugam coniecta esse, vix credibile videatur. Nihilominus tamen verum est, Tartaros tanto terrore percussos fuisse, ut, quot antea miliaria tridui spatio iter fecerant, totidem vna nocte fugiendo abfoluerent.

Nondum tamen hoc proelium erat confectum. Princeps enim Tartarorum et Ismael Turcarum dux se hac clade non percussos esse ut ostenderent, regi denuo obuiam ire decreuerunt. Quem in finem agmen duorum millium Ianizarorum, quos vocant, selegerunt, arcem quandam, prope Brezezianum sitam, quam sexaginta tantum Poloni tenebant, ut aggredierentur, qui autem tam fortiter resistebant, ut hostem magna cum iactura depellerent. Paulo post agmen decem millium Tartarorum propius Leobergum accessit, contra quod Harcowniscium fortis turma armatum rex delegit. Qui illos acerrima decertatione facta, in fugam coniecit, postquam millia ex eorum commilitonibus ceciderant. Quo certamine multi etiam strenui Polonorum nobiles perierunt.

Postea cum Lithuani denuo regis exercitui se associassent, isque manum quindecim millium secum haberet, hostes inquirere instituit, quorum copiae septuplo saltem numero maiores erant, quam suae. Cum autem Podhaifum ab hoste oppugnari audisset, eo se conuulit, ut illam urbem oppugnatione liberaret. Sed in itinere, hanc urbem hostibus traditam, ab iisque concrematam esse et direptam, et duodecim millia hominum captiuos abductos esse, intellexit, quanquam praesidiarii milites cum hoste pacti essent, ut se illaefos cum armaturis et impedimentis ex vrbe abire sineret.

Moestus ille nuntius regis animum admodum fregit, id inprimis aegre ferentis, quod tam multi Christianorum in seruitutem redigerentur, suaeque provinciae deuastarentur. Quapropter aut illis confestim opem ferre, aut ipse occumbere statuit. Eodem enim die hostes adoriri tentauit, qui ad Bulzatium castra mouerant, aduentu autem eius cognito obsidione discedebant, et cum omnibus copiis Trembowlam recedebant eamque oppugnabant. Vbi saepius magna clade facta repulsi sunt, nihilominus tamen incepto suo persisterunt, donec tandem rusticum, epistolam a rege ad praefectum urbis perferentem interciperent, in qua epistola rex eum de suo aduentu ad urbem obsidione quam citissime liberandum, certiore fecit. Id quod tantum hostibus iniecit terrorem, ut tormentis bellicis, quorum centum erant, ab aggeribus, quos extruxerant, deuectis, maxima cum perturbatione Caminecium peterent. Quod? quod tantopere erant percussi, ut ne Caminecii quidem se satis tutos putarent. Cum Polonis enim acie decernere quoniam non audebant, Tyram traicere et in Wallachiam iter suscipere decreuerunt. Hoc autem propositum cum tanta, qua opus erat, celeritate exsequi non possent, princeps Lubomirscius cum parte copiarum regiarum a tergo eos adortus est, magnamque eorum multitudinem fudit. Quo facto Turci metuentes, ne vterius fugarentur, rursus Danubium traiecerunt, ut etiam Tartari per Biagrodo domum repetierunt. Rex itaque, copiis suis in hyberna locatis domum proficisci statuit, quo omnibus ciuibz suis magnam laetitiam attulit.

Nunc tempus instabat, quo rex coronandus erat. Quem in finem die decimo septimo Ianuarii corpus nuper defuncti regis Michaelis Warsouia in traha octo equis

P p

equis iuncta, omnibus regis ministris multisque illustribus viris comitantibus Cracoviam deportatum, ibique cum regis Casimiri funere, paulo ante ex Francia allato, omnibus consuetis caeremoniis rite peractis terrae mandatum est.

Quibus ritibus finitis, Iohannes Sobiescius cum vxore Maria anno post Christum natum millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto in arce Cracoviensi maximam cum pompa coronatus est.

Quo facto rex honores viris, qui eos gererent, carentes consueti more, alijs committere operam dedit, ita ut Lubomirscius summum regni Mareschallum, Siniawscium Mareschallum aulae regiae et principem Wisnowiscium ducem Belzensensem crearet. Honores autem summi ducatus regni duci Russiensi, Iablonowscio, concessit, qui nunc summi Imperatoris regni Polonici manus gerit.

Insequente mense Iunio Turcarum dux, Naradinas cum duobus filiis principis Tartarorum magno cum exercitu Tyrum traiecit, emissis antea factionibus quibusdam ad provinciam depopulandam. Eodem tempore Ibrahimus, Turcarum dux in stationes quasdam prope Cantinecium sitas, imperum fecit. Quo facto rex omnes copias, quas apud Leobergum conseruare poterat, conuocauit, ibique eas lustrauit, et nobilitatem ad provinciam defendendam, coegit.

Eodem anno Hydus, Comes Rossensis, a rege Magnae Britanniae Carolo secundo ad aulam Polonicam missus est, ut regi Iohanni regnum impetratum gratularetur, et loco principis sui regis Britanniae filiam regis Poloniae, quae nunc Eleonora Bavariae nupta est, e sacro fonte susciperet. Dantiscum mense Augusto cum peruenisset, reginam Poloniae inuenit, quae interea cum ipsius maritus expeditioni vacaret, illic se contulerat. Qui legatus cum aditus ad reginam ipsi esset patefactus, filiam eius recens natam re valde pretiosa, adamantina cruce donauit. Deinde in Poloniam profectus, a rege in castris apud Leobergum in Russia honorificentissime, ut par erat, exceptus est, eique iussu regis vnus ducum primariorum exercitus, et quomodo eius castra essent locata, ostendit.

Furcae et Tartari quauquam ingenti cum exercitu Poloniam rursus inuadebant, praeterea tamen illius, quam proxime superiore anno fecerant, memores, nomen regis Sobiescii ita metuebant, ut nihil nisi pacem optare viderentur. Quem in finem Imperator Turcarum per principem Moldauiensem pacis conditiones Polonis proponi iussit, quae denique, postquam Poloni proelio superiores discesserant, ut utraque pars hostilem animum interdum aperuisset, acceptae sunt et comprobatae.

Pace itaque ad Polonorum salutem inita, rex Nouembri, Zolkieuiam, quam urbem a patre per hereditatem acceperat, reuersus est, quo etiam Comes Rossensis se contulit, ubique multo magnificentioribus caeremoniis, quam vnquam contigerat, potestas regem adeundi ipsi facta est. Primum enim in regis carpento ad ductus, et deinde a Mareschallo aulae, seu cubiculario regis apud scalam palatii exceptus, et ad regem perductus est, qui sub pretioso tegmine stans eum salutauit. Denique, cum legatus duos menses ibi commoratus esset, regi valedicto per Silesiam, Austriam et Germaniam in Angliam rediit.

Poloni pace cum Turcis contracta vsque ad annum Christi millesimum sexcentessimum octogesimum tertium erant fructi, cum barbari illi Cara Mustapha duce Viennam adoriebantur, cuius praefectus Comes Stahrenbergius erat, eamque obsidione clauderent. Quo audito rex Poloniae, cum filio suo, Iacobo, et principe Lubomirscio, multisque alijs Polonorum magnatibus, ad illam urbem obsidione liberandam, et quidem, ut relatum mihi est, non pluribus nisi viginti quatuor millibus militum constante exercitu armatus accessit. Ad quod faciendum rex Poloniae ex ea, quam anno millesimo sexcentesimo octogesimo tertio cum Imperatore inierat, societate obstrictus erat, Electoribus itaque Saxoniae et Bavariae, Duci Lotharingiae, multisque alijs Romani Imperii principibus associatus cum Imperatori succurreret, exercitumque quinquaginta fere millium secum duceret, tanta virtute et prudentia Turcas aggressus est, ut duodecimo Septembris die

quam-

quamuis (ut ex catalogo, qui in magni ducis Turcarum tentorio repperitus est, cernere erat) centies nonagies semel mille et octingentis militibus instructi, incredibili tamen strage affecti, obsidione soluta, in Hungariam redire cogerentur.

Poloni, vexillo, quod dicitur magno, et equina, quam appellant, cauda, potius, Turcas persecuti sunt, quod tamen, iam nimium defatigati, diu continuare non valebant. Magna praeda in Turcarum castris reperta est, quae ita sunt exspoliata, ut ne summi Ducis quidem tentorio, quod auro, argento, aliisque multis pretiosis rebus impletum fulgebat, parceretur. Ita etiam Christiani omnia eorum impedimenta et apparatus armaturasque, in quibus plura, quam centum tormenta bellica erant, ceperunt.

Hae pugna christianorum non plures, quam millia circiter militem ceciderunt, in quibus admodum pauci viri illustres erant. Quae praecleara victoria imprimis magnae prudentiae et fortitudini regis Poloniae adscribenda est, qui in summum periculum et in confertissimos hostes irumpere audebat, suoque, quem diximus, filio, quoniam ipsum semper secum habebat, maturum fortitudinis specimen edendi locum dabat. Verumtamen neque Electores Saxoniae et Bavariae cum Duce Lotharingiae et Principe Waldeccensi gloria, quae illis debetur, sunt defraudandi, quippe qui omnes et singuli hac occasione oblata singularis fortitudinis documenta edebant.

Quo facto rex maximo cum applausu populi Viennam per multissimam ingressus, magnum illud, quod Turcis eripuerat, vexillum sibi anteferebat, et deinde pontifici Romano misit, qui illud postea in templo Lauretano suspendit, ubi ego ipse illud vidi. Proximo die postea in urbem introitum Imperator ad eum inuisit, verbisque humanissimis gratias ipsi egit, ubi rex Polonorum Iohannes mirificam modestiam prae se tulit, virtute illa, quae in bellis gerendis valebat, non minorem. Tum Imperator regis filio Iacobo pretiosum adamantibus distinctum gladium offerri iussit. Quo facto filius regis Imperatori valedixit. Poloniae autem rex cum exercitu suo itinere se accinxit, Wisenique, Hungariae urbem profectus est, vnde vigesimo quinto Septembris die pontem naualem, quem in Danubio milliarium fere infra Poloniis fecerant, transiit, quo insequenti vigesimo septimo eiusdem mensis die Imperatoris copiae eodem fluuio traiecto sunt secutae.

Octobris die vndecimo cum manum Turcicam quatuordecim circiter millium, quae reliquarum copiarum erant, lectissimae, sub ducum quorundam imperio apud Barcanum castra posuisse intelligeret Polonorum rex, ipse cum imperialibus quibusdam copiis eo mouit. Turcas, vix illis inspectis, statim castra mouerunt, maximoque cum impetu eos sunt adorti, simili autem furore excepti et acerrima dimicatione facta in fugam conuersi sunt. Vnus ex eorum ducibus interfectus, alter captus est, reliqui autem eorum aquis sunt demersi. Cum enim pontem apud Strigonium transirent, BLEPTUS EST, adeo ut ex ea, quam diximus satis magna manu aegre quater mille salui euaderent.

Porro Setchinam, urbem Hungariae perinsignem, expugnauit. Rex enim cum Duce Lotharingiae secessionem fecisset, Turcarumque magnum praesidium ibi locatum esse intellexisset, quod suarum Imperatorisque copiarum coniunctionem impedire posset, filium suum, ducemque Lublinensem ad eum locum obsidendum misit, arcemque quo praesidium confestim confugerat, sine mora oppugnare iussit. Tum vexillo albo exserto, Turcicus huius arcis praefectus cum alijs ducibus egressus a rege petiit, ut sibi Budam proficisci permitteret. Quod impetravit. Profecti itaque magnam comitatum atque impedimentorum pone se reliquerunt. Quo facto rex imperialibus hanc urbem in potestatem dedit. Tum duas arcas, Brigh et Holoch ad deditionem excitauit, quae mox pacto se dediderunt. Dein Lithuanicis copiis in hybernis relictis, ipse in regnum suum reuersus est. Vigesimo primo igitur Decembris die Cracoviam peruenit, ubi laeta omnium ciuium cum acclamatione exceptus est, cum confestim laetus nuntius de insigni victoria afferretur, quam Kiniscius, dux Cosacorum in Vcrainia de Turcis et Tartaris reportarat.

P p 2

Post.

Posthac societatem offensivam et defensivam, quae dicitur, cum Imperatore, qui adhuc Romano imperio praestitit, Papa et Venetis contra Turcas inivit, quae adhuc durat, quanquam nulli parti singulari fuit emolumento. Post Vienneensem oppugnationem Poloni a Germanis, quos a Turcarum incursionibus liberaverant, male habiti et diuexati sunt: unde etiam ille eorum (Polonorum) rex annos aliquot Gallicae factioni admodum fuisse creditur.

Eum pecuniae cupidissimum fuisse, vere dicitur: ipsi enim Poloni avarissimum et ditissimum omnium, quorum imperio paruisent, regum eum fuisse, mihi narrauerunt. Sic enim quotannis quingentis thalerorum milibus fiscum suum auxisse comperit, quod viginti duos illos, quos regnavit, annos ad immensam pecuniarum magnitudinem excreuisse, nemo dubitare potest, quas omnes bello impendere ex antecessorum consuetudine debebat. Polonicorum nobilium aliqui me aliquando certiores fecerunt, fore, ut, si filius Iacobus in eius locum sufficeretur, ille optimam thesauri illius partem, ad residua octo annorum exercitui debita solvenda rusus erogare necesse habiturus sit.

Externam regis Iohannis Sobiescii formam quod attinet, corpore erat magno et crasso, pingui facie et magnis oculis, eodemque, quo ciues eius, vestitu utebatur, quem vestitum, quem a reliquorum Europaeorum amictu discrepat, breuibz hic describam, quod, ut spero, Tibi, clementissime Comes, auditu non iniucundum erit.

Poloni itaque circa aures ex monachorum more detonsi, mitris pellitis capita tegunt; barbas alunt superiores, collaribus non utuntur, togam talarem gerunt, et sub ea tunicam eiusdem magnitudinis, quae cingulo corpori est alligata. Manicae eorum, sicuti remigum, perangustae sunt, et usque ad pugnū prominent, quibus manicis alia quaedam annexa est lacinia, quam reuoluerē possunt, et quae ad cubitum usque extenditur. Eam aestate reuolunt, hyeme vero demittunt, siquidem chirothecis non utuntur. Toga talaris ea, quam diximus, panno crasso confecta, hyeme pretiosis pellibus, aestate autem leuibz pannis sericis subfuta est.

Verumtamen viros quosdam generosa stirpe ortos vidi, qui pellibus, etiam per aestatem erant induti, quoniam singulare ornamentum pellitae illae togae asserunt. Sub tunica indusia gerunt ampla, sicut mulierum indusia esse solent, quae circa collum leuiter connexae manicas amplas habent, quae ad manus usque dependent. Eorum bracciae etiam admodum laeae et cum tibialibus idem sunt. Calceorum loco domi forisque paruas ocreas Turcico corio confectas gestant, soleis admodum tenuibus, cauisque et terreis calcaneis instructas, quae calcanea dimidia lunae formam prae se ferunt. Praeterea magno acinace sunt instructi, qui pro hominum varia conditione, multis adamantibus distinctus esse solet. Insuper in toto regno non modo inter nobiles, sed inter plebeios quoque mos secures pugnae adaptatas in manibus secum ferendi obtinuit, quae mirifice fulgentes conseruant, et circa manubrium argento obducunt, imo interdum gemmis distinguunt. Duces, aliosque consiliarios regios eiusmodi securibus armatos in regis conspectum venisse vidi, primoque, cum in eorum aulas venirem, valde miratus sum, quanquam ornamentum illud esse putavi. Postea vero securitatis causa primo illud fieri solitum esse certior factus sum, ut, quoniam populus ille ad motus et seditiones excitandas valde proclivis esset et adhuc sit, in eiusmodi turbis, ubi acinacum usus nullus sit, eae secures vsurparentur.

Omnis ille, quem diximus, ornatus speciem viris eximie decentem praebet, et in primis quidem equitibus, estque hic vestitus omnium, quos in Europa vidi, quam pretiosissimus. Eorum enim pelles, quas vestibus subsumunt, perpulchrae et sumtuosae sunt; quandoquidem solae illae mitrae, quarum mentionem fecimus, pellitae viginti interdum imo triginta scutatis constant. Caeterum in formulis vestium nihilo minus variabiles sunt, quam nostrae occidentales nationes.

Alias

Alias ille Rex affabilis erat, unicuique aditus ad eum patebat, et praeter miram comitatem multis aliis praeclaris virtutibus erat ornatus. Praeterea non modo omnium, quae ad bellum spectabant, negotiorum, verum etiam bonarum literarum omnium erat peritissimus, et praeter suam Schauonicam, etiam Latinam, Gallicam, Italicam, Germanicam et Turcicam callebat linguam. Inprimis historia naturali omnibusque artis medicae partibus magnopere delectatus est. Igitur de eiusmodi argumentis colloquia institui libentissime audiuit, eosque, quorum consuetudine uteretur, perlepide ad disceptationem irritauit, ut me praesente saepius factum est, inprimis semel, cum alia omnia cogitarem. Rex enim cum prandendi causa mensae assideret, et episcopos Posnaniensem, Plocensem, aliosque electos, plures, praecipue vero Patrem Votam, prudentem Iesuitam, secum haberet, latina sermone me interrogauit, in qua corporis parte animae sedes esset? Cuius argumenti inquisitionem a me declinaturus regi respondebam, mihi, ut medico, structuram corporis inprimis inuestigandam esse, et a rege, ut Theologis praesentibus hanc quaestionem discutiendam proponeret, petebam. Cui rex: Verumtamen inquit, quoniam animae cum corpore multa sunt negotia, suasque operationes in illo exerit, animique affectus, ita nimirum et metus, febres aliosque morbos gignunt, necesse esse videtur, ut eius rei causa medici tam animae, quam corporis naturam inquirant. Cui ego his verbis respondi: Medici, natura affectuum seu commotionum animi inuestigata, animam cum corpore et corpus cum anima ita coniunctum esse intellexerunt, ut altera pars in alteram nunquam non operetur, quo et animae cogitationes et corporis operationes perpetuo mutationem subeant. Quoniam vero anima extensionis experta sensum oculorum fugiat, fieri nullo modo potest, ut medici eius naturam et indolem recte perceptam aliis explicent, sicut cum corpore faciunt, quod per anatomiam in minutas partes dissectum per chymiam in subtilissima et minima resoluunt elementa. In eo tantum omnes consentiunt, quod magnus omnium rerum conditor inter animam et corpus eiusmodi leges sanxerit, quarum beneficio mutua negotia exerceant, et illa in hoc operetur. De sede vero (pergebam) animae determinanda praesentibus theologis fortasse non consentiam, sed a vulgari et in scholis trita sententia recedam. Animam enim in toto corpore totam et etiam in singulis corporis partibus totam esse, cum Aristotele fingunt. Id quod mente assequi haudquaquam possum. Anima enim, si in singulis corporis partibus tota est, tot animas in corpore esse consequitur, quot partibus illud constat, fieri enim nullo modo potest, ut substantia quaedam, quamvis in oculos non cadens spiritus, duobus locis simul sit. Praeterea nusquam alio, quam ubi cogitat, esse potest anima. Cogitationes vero neque in manibus, neque in pedibus, sed in capite locum habere, experientia constat; unde animam tantum in cerebro esse colligo, sede sensationum nervorumque origine, quippe qui nervi sensationum motuumque instrumenta sunt.

Quae in hac Europae regione noua et inaudita doctrina cum videretur, Patrem Votam non parum irritauit, ut his verbis responderet: Anima si in capite modo sedet, cumque eam totius corporis vitam esse, vulgaris sit opinio, ideoque ad totum corpus animandum, in vnaquaque eius parte praesentem eam esse necesse sit, totum reliquum corpus vita carere necessario colligitur.

Id quod multo ampliori et vberiori disceptationi animum dedit, hoc enim responsum mihi addendum esse intelligebam: Rationalis anima, inquam, non est corporis vita, quae vita in sanguine tantum et spiritibus, qui ei insunt, animalibus cernitur. Ille sanguis, et illi spiritus, quos vocant, animales, totum corpus perpetuo circueunt, eique calorem et motum naturalem, in quo vita corporis propria sita est, suppeditant. Qui sanguinis spirituumque animalium circuitus fieri nullo modo potest, ut ab anima rationali proficiatur, cum sine hominis voluntate hic motus existat, et mechanica corporis structura impulsuque cordis naturali efficiatur, quippe quod primum mobile totius est structurae. Et quamvis in tota Polonia, ut etiam in aliis terris omnia vel vilissima corporis negotia ab anima rationali

Q9

nali

nali perfici existiment, haec tamen sententia cum libero, quod omnes concedunt, animi arbitrio consistere nequit. Animam enim ea, quae agat, omnia non modo nosse, verum etiam sua sponte et sine coactione agere affirmant. Atqui vitales nostri corporis motus, cordis nimirum et respirationis agitationes, una cum motione stomachi atque intestinorum peristaltica tam artificiose et mechanice, natura impellente fieri constat, ut eas anima neque impedire, neque accelerare, neque retardare villo modo possit. Insuper eorum omnium anima prorsus est ignara. Siue enim de re aliqua cogitemus, siue a cogitationibus vacui simus, ut in somno et animi deliquiis fieri solet, illi, quos diximus, nobis insiti motus vitales vno eodemque tenore permanent.

Episcopus Posnaniensis, qui adolescens medicae arti operam dederat, nec non alii, qui huic conuentui intererant, illi sententiae assentiri cum viderentur, ille Iesuita non parum irritatus, iraque accensus, aequum esse dixit, neque regem, neque alium quemquam huic disputationi, quae receptae in ecclesia sententiae repugnans, si palam esset instituta, multum noxae inferre potuisset, diutius aures faciles praebere. Anima enim, inquit, nisi per totum corpus diffusa omnia vitalia peragit opera, nulli rei prodest, nostramque a brutorum vita plane non discrepare consequitur.

Cui ego sic: Omnino verum est, inquam, naturalis vitae effecta in nobis haud secus atque in bestiis mechanice fieri: siquidem eadem cum illis organa seu instrumenta, atque fluida, quae nos animant, habemus. Animae tamen, quoniam cum vnoquoque corporis naturali opere negotia non intercedunt, deteriores esse partes, haudquaquam existimemus. Cum enim anima naturalium, quae sua sponte eueniunt, corporis motuum causa non sit, liberas tamen actiones omnes, loquendi scilicet et eundi, omnes alios motus corporis spontaneos efficit. Omnes a quinque sensibus impressiones recipit: omnes ab oculis sibi obiectarum rerum notiones sibi format, de iisque iudicat, et corpori quid prodest, quidque obsit, demonstrat. Ut verbo dicam, anima cum navis gubernatore haud inepte comparatur, ita, ut, etsi corpus ea, ut ventus navim, non moueat, omnes tamen eius actiones libere flectat atque dirigat.

Quibus verbis non omnes corporis partes ab anima rationali animari et moueri rex satis instructus, quidnam mors esset, sciscitatus est. Tum ego: Theologia scholastica mortem ita describit, ut sit corporis ab anima rationali separatio. Animam igitur in morte a corpore separari reuera, facile quidem concedo, hanc tamen separationem mortis causam esse, nullo modo ad credendum adduci possum: sed potius mortem corporalem nihil nisi motuum cordis, sanguinis spirituumque animalium cessationem esse puto. Quae cessatio ab animae separatione non oritur, quae anima, cum ea, quam dixi, motione nihil negotii habet, ut supra demonstrauimus: sed vitiis quibusdam organorum et fluidorum, quorum mentionem fecimus, corporis ea efficitur: si nimirum illa organa et fluida debitum ordinem et dispositionem excedunt, eorumque societas et coniunctio cessat, omnes etiam eorum operationes expirant, in qua cessatione mors, quae dicitur, corporalis, proprie cernitur. Anima itaque cum eas, quas commemorauimus, res sui auxilii non capaces et a se non amplius gubernari posse intelligit, corpus mortuum deserit. Ex quo apparet, animae a corpore secessionem non proprie causam mortis, sed multo magis mortis corporis causam esse illius separationis.

Quam opinionem rex ipse trita quadam ab instrumento musico illo, quod vulgo organum vocant, illudque pulsante artifice seu, ut appellant, organico, petita similitudine illustrauit. Organum, inquit, quamdiu debita symmetria et ordine permanet, tamdiu organicus id pulsare potest. Cum vero illud vetustate detritum, confractum aut concentus eius corruptus est, organicus id tractare necessario desinit.

Illam, de qua diximus ab hora tertia pomeridiana usque ad septimam circiter durauit, quo clerici, qui aderant, non parum exacerbati sunt. Quid? quod non.

nonnulli eo audaciae procedebant, ut a rege postularent, ne haereticas eiusmodi opiniones (sic eas appellabant) coram tanto coetu in medium proferri pateretur, doctrinae in ecclesia receptae plane contrarias. Id quod de nonnullis aliis argumentis differendi locum dedit, de quibus, quoniam Tibi, illustrissime Comes, auditu nimis molestum foret, dicere superfedeo.

Interim luculentissime ex eo patet, quam pertinaciter Pontificii clerici inveteratas suas opiniones defendant, et quanta cum constantia Aristotelis dogmatibus inhaerescant, quem tamen humani corporis structuram, principia et motus cum aliis omnibus causis naturalibus aequae bene atque nostri huius aevi physici et medici perspexisse et intellexisse conicere non possumus. Nihilominus tamen illa clericorum consuetudo non modo in Polonia, verum etiam in Hispania, Italia, et in aliis plurimis regionibus obtinet, ubi potentia multum valent adeo, ut nullas, quae Aristoteli repugnare videntur, opiniones, inualescere patiantur. Cum enim suae theologiae systemata huius paganici philosophi fundamentis inaedificauerint, non sine causa verentur, ne, si experientia et sana ratio fundamentum adoriatur et concutiat, totum ipsi superstructum aedificium labefiat atque corruat, id quod etiam procul dubio plerumque esset euenturum.

Ille rex insignes quasdam domos et in Russia et in aliis regni provinciis extrui curauit, et in his amoenissimum topiarium, quod tria millia Warsouia abest, et Villa Noua dicitur, cuius splendidissima est exornatio. Spuriis quosdam liberos susceperat, quorum nullam gessit curam: siquidem in Polonia non aequae ac in aliis terris sit, curari illi solent. Ex legitimo autem matrimonio susceptis liberis magnas reliquit diuitias, et quinque circiter sexve annos, antequam vita decederet, filiorum suorum aliquem regni successorem constituere laborauit. Quem in finem imperii ordinibus turbas in memoriam reuocauit, quae post regum obitus in nouis regibus eligendis vulgo exoriri solere.

Praeterea illis proposuit, qua ratione Turci et Tartari illis temporibus oblata occasione irruptiones in Poloniae regnum faciendi, et maxima mala inferendi vterentur: porro regni nobiles iis temporibus discordem in varias factiones scissum esse, suisque priuatis commodis consulere affirmavit: sibi itaque singulari fore laetitiae, si impenso patriae ciuiumque amore ductus grauibz illis et pestiferis motibus et turbis praeuenire valeret.

Verum cum imperii ordines, consilia ipsius clanculum eo spectare intelligerent, ut vnum filiorum suorum ad regiam extolleret dignitatem, se sperare responderunt, fore, ut aliquanto superstes sit rex, interea opus esse de re tam graui diligentius deliberari asseuerarunt.

Rex itaque hoc nihil nisi humanam desiderii sui denegationem esse cum sentiret, nunquam in posterum in eo consequendo operam posuit, sed eius loco magnam pecuniarum multitudinem relinquere, quantum poterat, curauit, ut, si forte se defuncto, nullus filiorum in regno succederet, haberent, unde alerentur.

Annorum viginti amplius spatium eum quotannis quadraginta fere thalerorum millia reposuisse pro certo compertum est, quam pecuniam partim nummulariis Dantiscanis, Hamburgensibus et Amstelodamensibus, partim Iudaeis, quorum in Polonia permagnus est numerus, foenori dedit. Insuper etiam magnas possessiones coemit, quamquam regni statutis id repugnat, ita ut tres eius filii, Iacobus, Alexander et Constantinus, si rem familiarem bene gerant, laute vivere possint: siquidem unusquisque eorum quotannis quinquaginta millia librarum Anglicarum, quae Sterling appellantur, habet, quae rei familiari infumat. Sciendum enim est, legem Polonis esse, cuius beneficio bona relicta liberis aequali portione distribuuntur.

Regina decem modo duodecimue annos erat nata, quum ipsa et Ducis de Gordon propinqua, quae postea Comiti Morstin, summo aerarii praefecto nupta est, cum regis Vladislai Sigismundi vxore ex Gallia in hoc regnum veniret, quae ambas secum habuit, ut essent sibi a cubiculo, praecipuam autem virginis Arque-

nenſis, inſigni prudentia et venuſtate ornatae, geſit curam: ideoque eam primum principi Zamoiſcio in matrimonium dedit, qui cito morte abreptus, quottantiſſe ducenta millia librarum Anglicarum ipſi reliquit. Poſtea Caſimiro regnante Iohanni Sobieſcio, qui tum tribuni cuſtodum corporis regii fungebatur, matrimonio iuncta eſt, qui eam non prius ducere volebat, quam amplos honorum gradus ipſi rex promitteret, quos etiam poſthac, regina impellente obtinuit. Rex enim ſummum Mareſchallum et ſummum Poloniae Ducem eum conſtituit, quod tantam ei conciliauit auctoritatem, ut poſtea ad regiam euheretur dignitatem. Suam itaque exaltationem maxima ex parte coniugio debebat, quod ipſe optimo agnouit, ut, cum imperii ordines eum, ut diuortium cum vxore faceret, adhortarentur, iis non pareret.

Illæ regina, Iohannis Sobiescii coniux, quanquam annum ætatis quadragesimum excessisse non videtur, tamen circiter quinquaginta quinque annos nata est, Gallico vitæ vestitu, et omnes Polonicæ mulieres illustri stirpe ortæ, facere solent, et ita Polonicam linguam loquitur, ut qui in Polonia sunt nati. Cum præterea mirifica comitate, prudentia, regiaque forma sit prædicta, maximam sibi Polonorum gratiam conciliauit, plurimumque apud regem et imperii ordines valuit. Omnia, quæ obibat, negotia, magna cum prudentia gessit, et, quamdiu maritus superstes erat, plerumque patriæ salutis consuluit, quæ etiam causæ esse creditur, ob quam rex Iohannes annis imperii extremis bellum aduersus Turcas et Tartaros non tanto, quanto antea usus fuerat, ardore et imperii persequeretur. Secum habuit patrem, Cardinalem d'Arquien et fratrem, Comitem Maligny, cuius opes valde tenues erant. Præterea duas habuit sorores, quarum altera nuperrime defuncti Comitis de Bethune vidua est, qui regis Franciæ legatus in Poloniam et postea in Sueciam missus est, ubi diem obiit supremum. Altera Polonici viri nobilis vidua est.

Regina omnes regni honores pro pecunia vendere poterat. Cum enim Rex ex legis cuiusdam præscripto hoc facere non posset, omnibus, qui honores peterent, clanculum præcepit, ut apud reginam nomen suum deferrent, quæ tunc pro omnibus et singulis honoribus pecuniam quandam postulare, prætereaque nobiles, iureiurando obstrinxit ad promittendum, se rege mortuo, operam daturum, ut vnus filiorum eius ad regiam dignitatem extolleretur. Poloni iniurandum illud dare quemuis non dubitarent, id tamen non diutius seruare instituerunt, quam rebus suis proficeret. Id quod ex proxime superiore electione apparuit, cum per pauci a Iacobi, filii regii partibus starent. Ea enim, quam diximus, erga nobiles iniquitas, cum inexplibili regis avaricia, eiusque filii Iacobi erga amicos inconstantia fecit, ut nobilitas ab eo penitus abalienaretur.

Iacobus, regis filius ore nigro, facie tenui et gracili et statura breui, Gal-
lo aut Hispano, quam Polono, similior est. Societatis amans et comis. Cum an-
num aetatis trigessimum non multum excessisse videatur, sat multis tamen iam cum
patre expeditionibus, inprimis Viennensi interfuit. Si tanta eius esset cautio,
quanta alacritas, proculdubio multo maiorem sibi parurus fuisset auctoritatem.
Admirabili est liberalitate, in qua vna virtute patrem antecellit. Cum ditissima fa-
miliae Radziuili in Lichuania haerede sponsalia inierat, Electoris Brandenburgici,
qui nunc imperat, fratris, qui sine prole decedebat, vidua: Legatus itaque Beroli-
num missus est, qui de hoc matrimonio contrahendo deliberaret, cui et Elector
et ea, quam diximus, foemina consensit. Tum ipse regius filius, ad nuptias ce-
lebrandas, magna cinctus caterua eo venit. Eodem tempore etiam Electoris
Palatini et Imperatricis frater, Carolus, princeps Neoburgensis Berolinum profe-
ctus est, quo harum nuptiarum coerimonias modo intueretur. Sed illa foemina
vehementiori amore, erga illum principem, quam regis Poloniae filium, incensa
est, eumque incitauit, vt se ambiret. Id quod Carolus fecit, eoque praeter opi-
nionem rem perduxit, vt nocte superiori ante nuptias cum Poloniae regis filio ce-
lebrandas, eam matrimonio sibi iungeret, vt Iacobus cum pudore et ignominia do-

nam reuerti cogeretur. Id quod pater eius ita aegre tulit, vt ab Electore Brandenburgico satisfactionem exigeret, quod filium suum in aula sua tanta ignominia affici passus esset. Elector autem priuati huius negotii ignarus innocentiam suam patefecit, et denique omnis similitas ita sublata est, vt Iacobus corruualis sui sororem, Ducis Neuburgensis filiam, uxorem duceret, quae ipsi in Poloniam missa est, et duas filias penecit. Id quod non modo in Polonia audiui, sed etiam haud ita pridem in hac ipsa vrbe a viro generosissimo Dankelmanno, qui ab Electore Brandenburgico ad aulam nostram missus erat, mihi confirmatum est.

Iacobo duo erant fratres, Alexander et Constantinus, qui mea aetate non magni aestimati sunt, quorum maior duodeviginti, minor autem sedecim annos erat natus. Quapropter quae de illis dicam, multa non habeo. Alexander formosissimus erat adolescens statura procera, facieque Polonis erat simillimus. Eum regina pluries, quam Iacobum faciebat, si enim valetudine minus prospera vtebatur, admodum de salute eius erat sollicita, quam curam in Iacobum, quanquam tenuissima valetudine praeditum, non impendit.

Obstupui, cum viderem, quam parum reverentiae nobilitas, filiis illis re-
gibus praestaret, qui ob ea non maiore, quam alii nobiles afficerentur. Ex ipsorum
enim legibus regum suorum filios non nisi viros nobiles esse dicunt; et quamvis
principes aut viros altissimos eos appellitent, id tamen potius ex urbanitate erga
ipsos, et ex honore erga regem, quam ex officio fieri affirmant. Populus iuniores
duos filios, Alexandrum et Constantinum, quoniam rege electo, demum erant
nati, pluris, quam Iacobum, ante regis electionem natum, faciebat. Regiam enim
indolem innatam illis esse, ob quam maioris essent aestimandi superstitiose opina-
bantur. Iacobus eques erat aurei velleris, quod Hispanicis seu Austriacis eum impli-
cabat partibus. Alexander et Constantinus temporis progressu, ut mihi narratum
est, in ordinem equitum Spiritus sancti, in quibus rex ipse erat, sunt cooptati;
quo factum est, ut in suspicionem domus Austriacae inciderent, se cum Gallicis
partibus facere.

Rex vnam tantum genuit filiam, cui nomen erat Tereſiae Cunigundae, et quae nunc vigefimum tertium circiter aetatis annum agit, non perfecta licet pulchritudine praedita, at tamen admodum bella et ſtaturae mediocris erat. Infantis quidem ire non poſſumus; alacritate, forma decora et ingenii acuminis matri comparari eam haud poſſe, ingenio tamen ſatis felici, magna modestia, et omnibus, quae eiusmodi foeminam illuſtri genere ortam maxime decet, virtutibus eſt ornata. Gallicam, Italicam, Latinam et Polonicam linguam callet, et cum in conuerſationibus, et colloquiis valde modesta, urbana et affabilis eſſe videatur, ſuperbum tamen gerit animum, et valde imperioſa eſt. Mea aetate Electori Bauariae, qui nunc regnat, nupta locata eſt, qui bis Baronem Zellenſem et deinde Baronem Simeoni, legatum extraordinarium ad illas nuptias contrahendas in Poloniam mitteret. Quoniam enim Bauariae Elector ex defuncta vxore, Imperatoris filia, quam ex Hispanici regis filia, eaque reginae Franciae minore ſorore genuerat, vnum tantum ſuſceperat filium, qui futurus Hispaniae rex conſtitutus eſſet, ſi rex, qui nunc Hispaniae praeeſt, ſine prole deceſſurus ſit, vt facile conici poteſt; Bauari metuentes, ne terra ipſorum in Hispanicae prouinciae formam redigeretur, ab Electore, vt ſecundas iniret nuptias, petiuerunt, quo plures procrearet liberos, qui, ſi maximus natu filius in Hispaniam ad imperium caſſendum vocaretur ſibi praeeſſent.

Cui matrimonio, et rex et regina Poloniae statim consenserunt, eique praeter cimelia, aliosque, quibus in itinere vitam sustentaret, sumtus quingenta scutorum millia dotem dedit. Nuptiae mense Augusto anni post Christum natum millesimi sexcentissimi nonagesimi quarti maximo cum splendore Varsoviae celebratae sunt, quibus plerique illustres viri cum vxoribus et liberis, ex omnibus regni locis intererant; plures enim quam centum quinquaginta anni erant praeterlapsi, quod nulla regis Poloniae filia matrimonium inierat. Foeminae illustres amicum ducum erant splendidissimo, vt tum in aula Polonica multo plures res pretiosas, quam

quam in villo alio loco a me visas esse, fateri cogar. Viri nobiles et foeminae generosa stirpe ortae multa dona magnifica, in quibus erant vasa quaedam argentea, adamantibus distincta horologia, et aliae res pretiosae, filiae regiae ex Polonorum more offerebant, quibus unusquisque gratulationem addebat. Haec dona centum propemodum thalerorum millia constituisse dicuntur. Praeterea princeps Moldauiensis par inaurium pretiosarum muneri ei misit. Ea vero consuetudo sponsae munera offerendi non modo in filiarum regiarum, verum etiam omnium illustri genere natarum foeminarum nuptiis obtinet, quae non tum doti, quam a parentibus accipiunt, quam consanguineorum et amicorum, a quibus dona expectant, multitudini confidunt.

Nuptiarum die Iacobus, sponsae frater, Rege et Electore Bauariae consentiente legati munus in hunc diem obiit, quoniam aula Polonica, ut fama ferebat, Electoris Bauariae, cuius imperium non absolutum, sed Imperatoris potestati subiectum esset, legatos admittere ad se recusaret. Quem in finem tempore maturi no tria miliaria ab vrbe recessit, horaque secunda pomeridiana magnificentissimo cinctus apparatu et equo vestus urbem repetiit. Iuxta ipsum duo fratres, Alexander a dextra, et Constantinus a sinistra equitarunt. Ante eum multa carpenta, quibus seni equi erant iuncti, ferebantur, quae celebris Polonicorum nobilium caterua, binorum vectorum sequebatur.

Hoc modo arcem ingressus, ibique a rege et regina exceptus est. Hora dimidia praeterlapsa summi regis ministri cum Ducibus aliisque imperii consiliariis, nec non incredibili nobilium multitudine ab arce in coccineo panno vsque ad templum Sancti Iohannis, quod trecentos circiter passus ab arce distabat, expanso pedites bini in templum modo dictum incedere coeperunt. Postea Iacobus cum sponsa venit; gallicus vero legatus, Mr. de Polignac, reginam duxit; et tandem rex ipse solitarius admodum imperatorio vultu incessit. Copulatio per Cardinalem Radziwiscium, regis propinquum, qui nunc episcopus regni primarius est, peracta est. Quo facto in arcem sunt reuersi, ubi quatuor dies conuiuio, saltationibus, ignibus oualibus, et carmine pastoralis Italice scripto, et in formam ludii comici, quae vulgo *opera* audit, composito, quod a Pontificii Nuntii Secretario his nuptiis accommodatum erat, delectati sunt. Quibus ritibus peractis, regis filia eaque Electoris Bauariae sponsa discessum Varsoviae Bruxellam parauit. Episcopus Plocensis legatus, et Ducis Vilnensis coniux, principis Czartoriscii filia, sponsae Electoralis Comes optati sunt.

Praeterea Zolowscius, episcopi frater, eiusque coniux, cum permultis nobilibus, et quadraginta fere de regii corporis custodibus, Electoris sponsae viae comites dati sunt. Legatus regi et reginae necesse esse proposuit, ut in itinere tam longinquo, praesertim hyemis acerbitate instante sponsae medicus socius adderetur, si forte in itinere valetudine aduersa affligeretur. Quod munus Reuellius Italus, cum aliis quibusdam medicis ambiit. Regina vero, quod horum nullum magni faceret, omnibus repulsam dedit. Tum ego cum Mr. Albertio, Tuo, Comes illustrissime, fratre, serenissimae reipublicae Venetorum ad aulam Polonicam legato, qui apud regem et reginam plurimum valebat, collocutus sum, eumque, ut ad hoc munus me promoueret, rogati, quoniam ex remota illa terra (quanquam nondum integrum annum ibi fueram) discedendi et in Angliam redeundi maximo flagrabam desiderio. Etsi enim tam rex quam regina gratia magna et fauore me amplectebatur, et inprimis filius regis, Iacobus, (quem factio aulica regni successorem fore credebatur) mihi post regis mortem magna salaria promittebat; ego tamen nihilominus, cum regem, iam tum sexaginta quatuor annos natum, admodum crassum, variisque casibus aduersis, aqua intercute, podagra, grauedine et phthisi vexatum, non diu victurum, et Iacobum regni primoribus minus gratum esse optime intelligerem, et in terra peregrina sedem figere nunquam desiderassem, illud regnum relinquere constitui. Rex itaque et regina cum clandestinum meum in Angliam reuertendi propositum ignorarent, munus filiam regiam in itinere comitandi et valedu-

lectudinem eius curandi mihi demandarunt, quod mihi placuit, quanquam id non nimis gratum mihi esse simulabam. Id quod multo citius, quam speraueram, Polonia discedendi occasionem mihi dedit, quod alias non nisi rege defuncto commode fieri potuisset.

Hoc Ms. Albertii solius amicitiae et curae debeo, qui nationis Anglicanae est amantissimus.

Vndecimo itaque Nouembris die filia regiae, ducentorum ferme hominum cincta agmine viam ingressa est, qui omnes Bruxellam eam sunt comitati. Insuper permulti nobiles vsque ad fines Brandenburgicos eam secuti sunt. In omnibus, quas transibat, urbibus, a prouinciarum principibus magnificentissime tractabatur. Primum, quo excepti sumus, hospitium erat Louitii, in Cardinalis, primarii Episcopi, arce, ubi Electoralis sponsa pernoctauit, et splendidissime tractata est. Proximum hospitium erat Posnaniae, in vrbe insigni prouinciae Posnaniensis, ubi duas noctes egit, et a prouinciae principe et urbis incolis donata, cum vniuerso comitatu bene excepta, ignibusque oualibus cohonestata est. Vnde Francofurtum ad Oderam, urbem in Marchia Brandenburgica sitam, perreximus, quo Elector Brandenburgicus primarios aliquos ministros misit, qui sponsae praesto essent et gratularentur. Hinc Berolinum profecti sumus, ubi Elector et eius vxor magna cum caterua duo miliaria ei obuii venerunt, ad eam excipiendam. Simulac ad illam peruenerant, in eam, qua ipsi vehebantur, rhedam exceperunt, et ita in arcem festinauerunt, cum interea tormenta exploderentur, campanae pulsarentur, et, ut breuibus rem complectar, omnibus, qui excogitari possunt, honoribus ipsa afficeretur. Ibi duas noctes permansit; et ministri aulici maxima cum pompa et frequentia apparuerunt. Porro Elector in eius honorem ignes quosdam ouales accendi iussit, qui Electoris Bauariae, eiusque nuptae nomina, nec non regis Poloniae et eius vxoris repraesentarent. Potentissimi regis filia non modo Electoris Brandenburgici vxorem, sed etiam primariorum ministrorum aulicorum plerosque magnis muneribus donauit. Quod Electoris vxor remuneratura sponsam Electoralem carmine, multis et pretiosis adamantibus distincto donauit, primariis autem eius ministris alia munera distribuit.

Tum iter prosequentes duodecim dies in Electoris terra commorati sumus, qui omnes principes viros et foeminas, quamdiu intra fines Marchiae Brandenburgicae versantur, suis sumptibus alere solet. Cum autem Poloniae regis filia ex eius terra in aliorum Electorum prouincias venisset, suis impensis vitam sustinuit. Verruntamen quoque duae primariae vrbes, Magdeburgum et Minda, nec non Elector Hannoveranus, Episcopus Hildesheimensis et Episcopus Monasteriensis, quorum prouincias etiam perlustrauimus, eam in conuiuium arcessuerunt.

Tandem sub finem Decembris Vesellam peruenimus, quae vrbs munitissima ad Rhenum sita sex fere dierum iter Bruxella abest et Electoris Brandenburgici imperio pareat. Eo Elector cum omni apparatu aulico ad sponsam suam excipiendam venit. Flauium vero, magnis adhuc crustis glacialibus repletum cum bidui spatio traicere non posset, ex nimio sponsam suam videndi desiderio indignabundus cum Principe de Chimey, Barone Simeoni et duobus tribusue ministris aulicis parua scapha vectus eum transire ausus est. Ego in sponsae conclaui eram, cum Elector solitarius per scalam posticam intraret, et sponsam suam maxima cum laetitia et multis blanditiis saluaret. Postquam dimidia fere hora illis consalutationibus esset consumpta, Elector ad legatum et ad reliquam cateruam conuersus nobis omnia pro eo, quem in tam longinquo itinere pertulissemus, labore et molestia gratias egit. Dein ipse et sponsa cum legato in aliud conclaue se contulit, ubi sesquihoram commorabantur.

Interim multi alii de Electorali caterua accedebant, ita ut circa horam nonam vespertinam permagnus eongregatus esset aulicorum coetus. Elector vsque ad horam decimam cum apud sponsam fuisset, ad coenam prodit. Simulac coenauerat, ad sponsam rediit, demumque circa horam primam matutinam ei valedi-

Et in conclave suum cubitum iuit. Proxima aurora rursus eam inuisit, veniantque nuptiarum proxima nocte perficiendarum ab ea petiit; quam et impetrauit.

Tum post mediam noctem cursor publicus ad focum eius missus est, ut de ea re nuntium illi afferret. Altero die regis Poloniae nomine pretiosa vestis Hungarica Electori Bauariae donata est, quam hoc die gestaret, quae triginta scutorum millibus constare existimabatur. Haec erat toga proluxa panno holoserico coccineo confecta, in qua ea, quibus nodi ad vestem colligandam assuti inferuntur, foramina vncis ex auro solido erant distincta, cum tunica filis aureis confecta, cui nodi adamantini, et cingulum ex corio Turcico confectum assutum erat, quod cingulum auro intertextum vncisque seu fibulis, auro solido confectis, atque gemmis distinctis instructum fulgebat. Praeterea oblata est ipsi acinaces, cuius capulus multis adamantibus et carbunculis ornatus erat, cum annullo smaragdino, cuius magnum erat pretium, et manica mustelis scythicis confecta. Post meridiem nos omnes flumen traieimus, quo postera die impedimenta sequebantur. Omnis carpenta cum exercitu regio, et plerique ex ea, quae nos comitata erat, cetera in Poloniam sunt reuersi. Nam ex iis, quae in nuptiis contrahendis pactae sunt, conditionibus nemo apud eam manere debebat, praeter duos pueros nobiles, duas ministras aulicas et pumilionem foeminam. Electoris satellites et carpenta in aduersa fluminis ripa stabat, ad nouam nuptam excipiendam. Postea per Antuerpiam, Mechlinum et inde Bruxellam profecta est, quo, cum duos menses in itinere fuisset, duodecimo Ianuarii die peruenimus. Necessè non est, Tibi, clementissime Comes, omnes apparatus, quos Elector serenissimus nouae coniugi suae instruebat, aut munera, quae eius comitatu dabat, multo minus in eius honorem instituta hilaria recensere: hoc tantum dicam, nusquam aulam elegantior, meliorem ordinem plures caerimonias, et diligentior vnicuique debitae reuerentiae obseruationem a me visam esse, quam Bruxellae. Per totam primam hebdomadem variis delectationum generibus fruebantur, donec aula moestum nuntium de reginae nostrae Mariae obitu acciperet.

Aliquanto post, cum Mr. Pistorini, Electoris medicus primarius, etiam uxoris eius valetudinem curandam susceperat, ei valedicto, Hollandiam profectus sum, et inde mense Februario anni millesimi sexcentissimi nonagesimi quinti Londinum perueni.

Rex Poloniae nullos, qui consanguinitate magis coniuncti ipsi essent, habebat, nisi vnam sororem, ei Duci de Radziuil desponsam, qui a se in terram sanctam susceptum iter vna cum Aegyptiacis pyramidibus descripsit, et iam ante aliquot annos mortuus est. Ea, quam modo dixi, eius vxor, mea aetate Varsoviae vita decessit. Me tam parum gloriae a medicina facienda in Polonia reportasse, eius, quam commemoravi, regiae sororis mors in causa fuit. Varsoviā enim cum peruenissem, rex a me petiit, ut cum omnibus medicis, qui in vrbe erant, et quorum numerus ad decem fere extendebatur, de eius morbo deliberarem. Regis medicus primarius erat D. Ionas Italus, et quidem sacris Iudaicis addictus. Sciendum enim est, in Polonica et praecipue in aula regia, sacra nemini, et imprimis medico honoribus capeffendis obstar, siquidem rex, dum coronatur, se quatuor religiones defensurum promittit, Catholicam puta, cui ipse addictus esse debet Protestantium, Graecam atque Iudaicam.

Morbū itaque sororis regiae cum inuestigarem, eum febrem esse intellexi, ex iecoris exulceratione ortam, quae efficeret, ut omnes, quos caperet cibos, rursus euomere cogeretur. Sicut ego conditionem eius periculossimam esse credebam; ita contra reliqui medici eam contemnentes per continuum sic dicti pulueris Iesuitici vsum ipsam dubio procul sanari posse arbitrabantur. Ego autem internam morbi causam non satis cognitam illis esse demonstrabam, quod anatomicam artem non intelligerent, et, ut eruditorum ministrorum aulicorum plerique praesto essent, et tam eorum, quam mea argumenta audirent rogabam. D. Ionas, cui primae dicendi partes erant, nullum periculum adesse affirmabat, poscebatque

ut

ut eius, quem modo dixi, pulueris vsum continuaret, quo iam tres menses eam excruciauerant. Cui sententiae cum reliqui omnes accessissent, ego dicere incepti, eiusque morbum plane aliter se habere, atque iactarent, ostendi, eorum sanandi modum reieci, eamque, quamuis medici, ut adhuc fecissent, omnem in illa sananda operam impenderent, non diu victuram esse contendi.

Id quod intra quadrantem horae magnas turbas in aula mouit. Illi autem medici Polonici contrarium affirmantes neque huius provinciae naturam et indolem, neque sororis regiae morbum cognitum esse mentiebantur. Quid? quod se breui tempore effecturos promittebant, ut sanitatem pristinam recuperaret; licet aliqui de eo dubitare inciperent. Interim morbus eius indies magis magisque inualuit, ut intra mensem rebus humanis excederet, cum annum aetatis sexagesimum secundum ageret.

Regina statim eam dissecari iussit, ubi tres episcopi, nemo autem medicorum, praeter me aderant. Quo facto non modo vlcus in eius hepate, verum etiam permultos quadratos et tesseres similes in felle et vesica, nec non alios lapides in renum altero, et magnam araneae pondus in iecore, quo illud penitus putrefactum fuerat,prehendimus.

Haec regis soror vnum modo filium vnamque filiam reliquit. Filius eius, dux Radziuil, consanguineam principis Sapięha vxorem duxit; filia vero principi Lubomirscio desponsata est. Dux ille Radziuil mihi narrauit, se, cum rex Iacobus secundus coronaretur, in Angliā fuisse, sibi a Poloniae rege, auunculo suo legati honores tum fuisse delatos, ut regi Iacobo imperium, susceptum regis Polonorum nomine gratularetur. Ille Anglicanam imperii formam valde admirari, omnesque totius Europae reliquas, Polonica excepta, ab ea superari dicere solebat. Praecipua vero causa, cur Polonicam reipublicae gerendae formam Anglicanae praeferret, ea erat, quod regi Angliae ministros imperii honoribus suis priuandi esset potestas et plebs beneficio iuris fruens haud secus possessiones emere posset, atque illustrissima stirpe oriri.

Ille dux etiam Romanum gladium vetustum, a patre suo Hierosolyma allatum mihi ostendit, eundemque esse asseuerauit, quo sanctus Petrus Malcho aurem abscidisset. Multi tam superstitiosi erant, ut hoc verum putantes, hunc gladium magno honore prosequerentur.

Anno altero postquam in Angliam reuersus eram, regis Poloniae aduersa valetudo magis magisque inualuit; quapropter is, cuius supra mentionem fecimus, legatus, Zalowscius, Episcopus Plocensis, Varsovia literas ad me Londinum misit, in quibus de singulari regis et inaudito morbo me consulere. Quarum literarum exemplum infra scriptum est.

Domino D. Connor Londini Episcopus
Plocensis S. P. D.

Varsoviae d. 2 Iunii
A. MDCXCVI.

Quas rogasti, ad regni Polonorum, nostrique regis historiam spectantes relationes Tibi, amice carissime, quam primum fieri poterit, mittam, quod adhuc praestare otium mihi defuit. Interim pergratum regi exhibebis officium, si huic epistolae subscriptam narrationem de eius valetudine attente perlegas, quid Tibi de ea videatur, aperies, et cum viris tuae artis, quorum in Angliā permagnus est numerus, peritissimis de ea deliberabis. Quae cum feceris, et maximo Tibi regem obstringes beneficio et tuae famae non parum confules, quod sincero animo Tibi appreco. Vale.

Regis Polonorum constitutio corporis ita se habet.

Pedes, crura, et coxendices, uti etiam inferior ventris eius pars sat magnum temporis spatium magno tumore infestati fuerunt. Qui tumor cum hac

S s

aesta-

aetate inceperit, quotidie succreuit, licet intrinsecus et extrinsecus, ad eius incrementum impediendum, eumque plane pellendum praesentissima adhibita sint remedia. Cui tumori si quis digitum imprimat, eum ne minimum cedere, sentit, duritiae enim ferrum et pondere plumbum fere aequat. Rex si obambulat, magnum pondus pedibus suis alligatum esse videtur. Huius tumoris durities nullo modo emolliiri potest. Et quanquam, si tumidae corporis partes calido linteo leniter perfricantur, tumor aliquantulum dispelli videtur, paulo post tamen ad pristinum statum redit. Color tumidarum corporis partium non pallidus, sed rubicundus est et fere purpureus.

et fere purpureus.

Proxima hebdomade post has literas acceptas fama de obitu huius regis irrebruit; quod aliter euenire non posse ego conieceram, siquidem morbus eius fere inauditus erat atque periculosissimus. Erat enim aqua intercus, in scirrhum fœd durum et sensationis expertem tumorem mutata. De eiusmodi casibus petraro audimus; siquidem haud ita pridem senes quidam medici, cum quibus eo de re disputarem, sibi nunquam eiusmodi ægrotos oblatos esse confessi sunt. Mihi quidem sitendum est, talem morbum sanandum meae curæ nondum esse commissum. Vnde initio quidem maxime obstupui, cum ex epistola cognoscerem, regis pedes, qui tum, cum aula Polonica adhuc versâret, totius pollicis altitudinem comprimere possent, postea tam duros et ponderosos esse factos, cum tamen considero, sanguinem nostrum multis terrenis et crassis particulis natura repletum esse, quæ in pedes se demittere videantur, et propter grauitatem ad cor adscendere cum fluidis, quæ in circulum rotantur, sanguinis partibus non possint; multo potius, eiusmodi casus non sæpius accidere, miror inprimis in senibus iisque obesis hominibus, qualis ille rex fuit. Durus ille pedum tumor impediuit, quo minus sanguis in inferiores corporis partes circulum agere posset, omnesque humores in caput compulit, qui humores, cum totum cerebrum occupassent et inundassent, apoplexiam excitarent; qua decimo septimo lunii et decimo quinto post literas ad me missas die, anno post Christum natum millesimo sexcentesimo nonagesimo sexto ætatis sexagesimo sexto et impetii vigesimo secundo correptus obiit. Omnium, qui tum imperabant, regum christianorum ætate maximus erat. Cives suos maximo sui timore continuit, ut etiam ab illustrissimis regni viris summus ei honor haberetur; quippe qui cum in aula essent, nunquam eadem, qua ille, mensa conhareret. Prædium semper in omnium conspectu fecit, ubi procures imperii ei apparebant et pocula offerebant. Cuium nemo ipso præsentē caput obtegere ausus est. Vnde maxime sum miratus, cum alio tempore, si rex conuocatis regni senatoribus, in folio sederet, nobiles viros tanta libertate in dicendo aduersus eum uti animaduernerem, ac si cum aequalibus sibi agendum esset; cum tamen, uti diximus, alias summa reuerentia eum colerent. Sed non est, cur mireris. Senatores enim regni Polonici ea vtuntur libertate, ut sine vlllo regis timore loqui, quæ cogitent, et cogitare, quæ velint, ipsis liceat.

Rege itaque rebus humanis exempto, Cardinalis Radziwofcius, Archiepiscopus Gnesnensis et Primas regni, regni administrationem ex more consueto suscepit, extraneis regibus, nec non omnibus prouinciarum ducibus regis mortem pertefecit, et cum iis, qui eo tempore Varsouiae praesentes erant, imperii Senatoribus de proprio modo et opportuno tempore nouum regem eligendi deliberauit. Tum magna comitia in diem vnderigesimum Augusti anni millesimi sexcentissimi nonagesimi sexti sunt indicta. Cum vero plures principes hoc regnum appetere, quorum factiones potentia multum valerent, ea comitia aliquantum differri illis visum est, vt interim nobilium discordiae componerentur. Comitiorum itaque initium in decimum quintum Maii diem insequenti anni est indictum.

Bielinscius orator electus est, quem suum Marechalchum appellitane. Principui, qui illud regnum imbreant, erant primo Iacobus, regis Polonorum defuncti filius, eiusque frater Alexander filius Ducis de Conti, Don Lino Odeschalchi, et Ludouicus, Ducis Badenensis filius. Tandem vero Elector Saxoniae inopinate

multo millibus militum cinctus ad fines Polonicos accessit, et se quoque imperii candidatum professus est, postquam anno proxime superiore a Lutheranorum sacris clanculum defecerat, eoque Pontificem et clericos in suas partes traxerat.

Nulla itaque factio potens supererat, nisi Electoris, Principis de Conti, et Iacobi, filii regii. Primarius regni episcopus cum magna Ducum Polonicorum numero a partibus Principis de Conti stabant; siquidem Franci iam aliquot annis ante (vt ego, cum in hoc regno essem, animaduerti) Polonis magnam de eius prudentia et fortitudine opinionem iniecerant; vnde rex Franciae, se prae reliquis candidatis omnibus, regni Polonici potiturum esse certo credidit. Quod etiam sine dubio factum fuisset, si ipse ei loco, vbi electio instituenda erat, tam propinquus fuisset, quam Elector Saxoniae erat. Vigesimo sexto enim Iunii die, qui Electioni destinatus erat, imperii ordines cum in campum prodiissent, contigit, vt Princeps de Conti plura suffragia haberet, quam Elector Saxoniae et filius regis, Iacobus; quo factum est, vt primarius regni episcopus eiusque factio, simulac illud animaduertenterent, eum statim regem saluarent. Sed reliquae duae partes hoc sine communi comitiorum consensu iure fieri non posse cum bene intellexerent, illi electioni, vt illegitimae, statim contradixerunt. Iacobus itaque cum partes suas potentia minimum valere sentiret, et praeterea, quoniam Imperatricis eiusdemque reginae Hispaniae fororem in matrimonio habet, cum familia Austriaca semper fecisset, omnia sua suffragia ad Electorem Saxoniae detulit, a cuius partibus etiam Imperator staret. Vnitae itaque hae duae factiones Principis de Conti factionem potentia multum superabant, eoque rem adducebant, vt, cum postero die in campum exiissent, episcopus Cuiuiensis (cum primarius regni episcopus id facere recusaret) Electorem Saxoniae

Fridericum Augustum Poloniae regem declararet: quo statim legati aliquot ad eum missi sunt, qui ei id nuntiarent, eumque rogarent, ut regnum sibi delatum capesseret.

Nihilominus tamen primarius regni episcopus cum Principis de Conti partibus priori electioni constanter adstipulantes cursores publicos in Franciam misit, qui cum Principem rogarent, ut festinato in Poloniam veniret. Sic etiam exercitus duces in diuersas abire sententias. Comes enim Iablouowscius, supremus regni Imperator, Electoris Saxoniae partibus fauebat; princeps Sapieha autem summus Lithuaniae Imperator, cum Principe de Conti facere videbatur. Praefectus autem urbis Cracouiae Electorem, a cuius partibus stabat, ut eam urbem prouinciae Cracouiensis primariam cum exercitu suo occuparet, rogauit, ubi insequenti decimo quinto Septembris die coronatus est; id quod effecit, ut omnia eius in hoc regno suscepta negotia prospere succederent. Licet enim primarius regni episcopus multique alii illustri stirpe orti viri suam electionem rite et legitime factam esse pertinaciter contenderent; licet Princeps de Conti ipse magna classe, grandibus pecuniis, copiisque quibusdam bene exercitatis instructus Dantiscum uenisset; licet legatus francicus Mr. de Polignac singulari quadam astutia non exiguum exercitus partem multosque regni Senatores suae partis fecisset; licet Turci et Tartari, ad Principis illius electionem confirmandam, irruptionem in Poloniam minitarentur; et licet Hungari seditionem domi excitarent, ut Saxonicas copias e Polonia elicerent; cum tamen Poloni, Electorem iam coronatum esse; Cracouiam locum Poloniae munificentissimum, ab eo occupatam esse; octo millia lectissimarum eius copiarum in regno versari; maximam exercitus partem in eo creando consensisse, et Moscouitarum Imperatorem inuasionem sibi minitari intelligerent, si Principis de Conti rebus succurrere pergerent, ab eo desiscere, quam bello intestino locum dare satius duxerunt. Saepe enim eos audiui, cum dicerent, se facili negotio reges accipere posse, nec opus esse, ut pro vilo sanguinem effunderent, et sic quoque se eos munere regio rursus exuere facile posse, si maiorem, quam ex legum praescripto ipsis liceret, potentiam sibi arrogarent.

Illud igitur prudentiae civili optime congruere existimant, quod, cum eos, qui regnum ambiunt, pecunia emunxerint, eum tandem eligant, qui primus cum factione sua coniunctus armata manu in campum prodit. Id quod melius esse putant, quam ut illegitimam electionem pertinaciter urgentes, cuius exitus semper dubius est, terram suam praedae et deuastationi dent. Nam ex statutis regni, quibus parent, nulla electio legitima haberi neque lex legitime sanciri sine communi congregatorum imperii et prouinciarum ordinum et Poloniae et Lithuaniae consensu potest.

Cum itaque Princeps de Conti plane perspiceret, quae facies esset rerum Polonicarum, procerum pollicitationibus diutius se fidem adhibere utile non duxit, quippe qui natura inconstantes magis suae salutis, quam principis commodo, prospiciunt. Principes enim et reges nihil nisi fortunae suae instrumenta esse putant, quibus locupletati emergant. Ille itaque princeps cum ad finem propositum se nullo modo peruenire posse intelligeret, siquidem Dantiscum quoque Electoris Saxoniae partibus accesserat, in Franciam redire, quam famam suam maiori periculo exponere maluit, si noui regis auctoritate confirmata, in patriam redire ipse vi cogeretur.

Cum igitur Friderico Augusto, qui se Augustum secundum vocat, regnum soli relictum sit, statum eius corruptum ab eo emendatum et pristino splendori restitutum iri credibile est. Cum enim satis magnas prouincias haereditate acceptas possideat, quae ipsi et milites et pecunias praebere possint, cum praeterea natura bellicosus sit et populo admodum feroci imperet, qui populus cum Imperatore, Moscouitis, Pontifice et Veneris societatem nunc iniit, illud regnum augendi, et vsque ad fines suos, ad Pontum Euxinum vsque, vrbe Caminecio et Vcrania expugnata, ampliandi satis habet occasionis.

Hoc loco facere non possum, quin admoneam, hunc primum esse principem Germanicum, quem Poloni sibi regem crearent, et Iacobum primum fuisse regis filium, qui regno exclusus sit. Nam ab anno Christi quingentesimo quinquagesimo, cum haec monarchia initium cepit, semper filii regii sunt electi, et quamuis reges Poloniae omnes et singuli electione imperium nacti sint, octingentos tamen amplius annos regnum penes unam familiam semper mansit. In posterum vero res aliter videtur se esse habituras. Polonica enim nobilitas regibus suis tantopere aemulatur, et per principes extraneos diuitias quaerendi tanto flagrat desiderio, ut in posterum regem inquilinum Poloni aegre videantur electuri.

Tibi itaque, Comes illustrissime, tam prolixam de Iohannis tertii vita et de rebus, quae mea aetate Varsoviae euenerunt, memorabilibus, narrationem tradi, quam de terra tam procul a nobis remota scitu necessarium est, aut ego tam angustis temporis spatiis, quod in eius, quem descripsi, regis aula consumsi, experiri potui, siquidem propter negotia, quae in medicina facienda obire necesse habui, omnes res ad regnum administrandum pertinentes annotandi et occasio et tempus defuit, quod alius, nullis occupatus negotiis, et virorum aulicorum et illustri stirpe natarum foeminarum consuetudine vtens, facili forte negotia facere potuisset.

Quapropter etiam (ut alias fieri solet) de regis amicis aliisque, qui eius consuetudine vtuntur, praeclaris viris nihil memoriae prodere, imulto minus diuersas huius aulae factiones et priuatas res possum describere. Hoc enim non medicus, qui ego sum, sed viro, rerum civilium perito conuenit. Te itaque, Comes illustrissime, huius epistolae naeuos optime deprehensos, bonas in partes accepturum esse certissime spero, cum scriptor eius sit medicus, nihilque spectat, nisi ut declararet, se esse et manere Tuum,

Comes illustrissime

submissum et obediensimum

Ursil de Seruum

B.

C.

EPISTO-

EPISTOLA QUINTA.

A D

ILLVSTREM DOMINVM

CAROLVM TOWNSEND,

DE

MAGNITVDINE IMPERII POLONICI, IISQVE REBVS, QVIBVS DEVS

HOC REGNVM DITAVIT, ADIECTA DESCRIPTIONE POTIORVM VARIVM

ET Prouinciarym HVIVS REGNI.

ILLVSTRIS DOMINE,

Regis Poloniae ditiones in duas partes principales, nimirum in regnum Poloniae et magnum Ducatum Lithuaniae diuisae sunt. Leges, elocutio, consuetudines et ingenium harum nationum, ita ut Anglorum et Scotorum, sunt diuersa. Ambae autem vnicum tantum efficiunt regni Senatum, qui bis in Polonia, tertio in Lithuania congregatur, ita ut vtriusque nationis Consilarii et legati, tum in Polonia, tum Lithuania conuenire debeant. Nam sine vtriusque partis vnanimi consensu nulla lex condi potest. Quia Polonia separata a Lithuania regio, eiusque incolae aliam constituunt nationem, suppeditabo Tibi breuem de Polonia tantum descriptionem.

Cum Lechus anno Christi 550 fundamenta principatus Poloniae iacisset, idem illi ac aliis regnis et nationibus in incunabilis accidit, nempe ex longe minori, respectu praesentis magnitudinis, terrae tractu constabat. Ab initio enim Polonia superior et inferior, nec non Silesia, sub hoc nomine continebatur, postea vero partim per matrimonia, partim per expugnationes maximum et potentissimum in Europa regnum deuenit, adeo, ut vicini eius inuidis oculis id adspicere coeperint.

Prima huic regno adiecta prouincia erat Pomerania, quam Lechus occiso Regulo occupabat. Boleslaus Chrabry Bohemiae, Moraviae, Russiae, Borussiaeque tributa imperauit. Casimirus II. autem an. 1183. totam Borussiam sub regni Poloniae potestatem redegit, et Casimirus magnus an. 1338. totam Russiam expugnauit, quo anno et Maslaus, Dux Masouiae se Poloniae imperio subiecit.

Post aliquod intervallum temporis Valachia et Moldauia vi armorum, magnus vero Ducatus Lithuaniae per nuptias Iagellonis cum Principe Hedwige Poloniae coniungebantur. Magna et fertilis Liuania prouincia circa an. Christi 1500 expugnabatur. Postea Poloni Moscouitis magnos Ducatus Smolensciae, Seueriae, Czernichouiaeque iure belli auferebant, et Vladislai VII temporibus totam late patentem illam regionem occuparunt. Tandem dominationem ad mare nigrum vsque, occupata tota Ukraina, comparare sibi sciuerunt.

Praeter ea Poloni et per hoc potentiam consequuti sunt, cum vicinos potentes Reges sibi elegerint, et hoc verbi gratia modo cum Bohemia, Vngaria, Suecia, et Transylvania conciliatione coniungebantur. Breui, Polonia a Seculo decimo tertio, vsque ad dimidium Seculi decimi septimi partem, ita in potentia erat, quippe quae omnes inter Moscouiam et Austriam regiones, nec non intra mare balthicum et nigrum sitas prouincias possederet, ut illius vicini, Turcae, Tartari, Moscouitae, Sueci et Germani non sine ratione nimiam Polonorum potentiam metuerent. Inde cruenta Polonorum his cum nationibus nata sunt bella, per quae regnum eorum valde minuebatur. Imperator enim Hungariam, Bohemiam, Transylvaniam, Silesiam, et Morauiam occupauit. Valachia et Moldauia nunc a suis

Te. . . prin-

principibus, quanquam Turcis tributariis, regitur. Turcae et Tartari possident Podoliam *) optimamque Vkrainae partem, quas regiones *Michaelis Korybuti* temporibus sub suam redigerunt potestatem. Moscovitae vero alteram huius provinciae partem, nempe Kiouiam, nec non Ducatus Seueriae, Smolensciae et Czernichouiae possident: Sueci totam fere Liunioniam, excepta Curlandia, quae et nunc Poloniae est feudum, tenent: Et Borussia ducalis omni ex parte ad Electorem Brandenburgicum pertinet, qui nuper summum etiam ius dominii super eam obtinuit. Pomerania itidem ad Suecos et Electorem Brandenburg. pertinet. Gedanum est vrbs hanseatica sub Regis Poloniae protectione.

Ex his apparet, Poloniam a vicinis potentiis ita fuisse imminutam, ut respectu pristinae magnitudinis vix tertiam illius efficeret partem, et quanquam tam multae deperditae fuerint regiones, eiusdem tamen putatur cum Gallia magnitudinis, sed Tartariam versus provinciae pene desertae sunt, quia maxima incolarum pars a Turcis et Tartaris in captiuitatem fuit abducta.

Polonia in octo provincias principales diuidi potest, nempe in Poloniam minorem et maiorem, Prussiam Polonicam, Russiam, Masouiam, Samogidiam, Volhyniam et Podlachiam.

Opus autem esse videtur, nonnulla prius generatim de ratione et natura huius regni disserere.

Fines Poloniae vna cum magno ducatu Lithuaniae septentrionem versus ad Moscouiam vsque, Liunioniam et mare Balthicum pertinent; versus meridiem Moldauiam, Transyluaniam et Vngariam attingit, versus orientem Vkrainae, Ducatus Smolensciae, Seueriae, Czernichouiae et Kiouiae contermina; occidentem versus Pomeraniae, Marchiae Brandenburgicae, Bohemiae et Silesiae confinis. A meridie versus Septentrionem, hoc est a montibus Carpathiae ad Rigam vsque ad ducenta computantur milliaria, a gradu 45. min. 36. vsque ad gradum 55. min. 29. latitud. ab oriente vero versus occidentem; hoc est, a Smolenscio et Vkraina vsque ad fines Pomeraniae, Bohemiae et Silesiae ultra 240 milliaria.

In Polonia terra plerumque est plana, sed versus Hungariae fines multi sunt montes et siluae. In media Polonia minori vnicus est mons, *casius* dictus, in cuius cacumine claustrum est situm, a *Sancta cruce* nomen ducens, seruatori nostro dicatum. Reliqui qui reperiuntur montes, collibus quam montibus sunt verisimiliores. Orientalis huius regni pars multis Siluis, paludibus et fluuiis repleta, id quod e libero campo pulcherrimum suppeditat prospectum.

Antea Poloniam fere nihil quam Siluam fuisse perhibent, nunc vero incolarum labore culta, et varia pomorum, frumentorum herbarumque genera producit, neque victui necessaria et pisces deficiunt; in primis est magna animalium tam domesticorum quam ferorum abundantia. Variis in locis et vites reperiuntur, quarum vuae haud sunt insipidae, maxime aestate atque autumno calidioribus. Vinum vero ex istis vuis Poloniae post fermentationem valde est acre. In montibus inueniuntur argenti, cupri, plumbi, et ferri fodinae, vna cum aliis mineris; nec non Sal commune, quod plerumque e salisfodinis in forma magnorum lapidum extrahitur. Occidentalis huius regni pars frumento abundat, quod magna in copia ad externos mittitur, nec non melle, cera, canabi, omnique suppellectili velari, quae omnia Gedanum, et inde alia in loca, deuehuntur.

Vrbes maxima ex parte, pagi vero omnes, hoc in regno ex ligno aedificantur, confectis ex stramine tectis, id quod etiam de nobilium fedibus in provinciis, paucis exceptis, intelligendum. Numerus maiorum minorumque urbium, vicorum pagorumque in Polonia est 170, 000. in quo non ultra viginti reperiuntur, quae muris circumdatae sunt.

Duo urbium genera in hoc regno sunt, quarum aliae ad rempublicam pertinent, quarum praefecti et aliis honoribus in iis fungentes a rege creantur; aliae vero

*) AUGUSTVS II. Rex vero iterum hanc vastam fertilissimamque provinciam recuperavit et Poloniae coniunxit, quae et nunc in tranquilla illius est possessione.

vero inquilinorum principum potestati parentes non nisi domesticis ducibus vi possunt.

Huius provinciae aer climati eius conueniens interdum tanto frigore horret, ut aqua, antequam in terram decadat, conderfetur. Lacus et fluuii per hiemem glacie ita constringuntur, ut per quinque sexve menses ad finem Martii vsque carpenta et plastra onusta transuehi eos possint.

Huius provinciae flumina maxime notatu digna sunt: Vistula, Varta, Borysthenes; Tyra, Dwina seu Duna, Bohus, Bugus et Nemenus.

Vistula in Silesiae ducatu Teschenensi ex monte Carpatho oriens, varias vrbes et oppida, et in iis nominatim Ofiecum, Cracouiam, Sendomiriam, Casimiriam, Lublinum, Varsouiam, Plefcouiam, Vladislauiam, Thorunium, Culmam, Brombergam, Grudentum, Neoburgum, Elbingam, Mariaeburgum et Dantiscum praeterfluit. Qui fluuius Sarmatiam Europaeam a Germania olim separauit. Centum amplius milliaria Polonica voluitur, et tandem in duos amnes diuiditur, quorum alter in lacum recentem dictum, alter autem in mare Balthicum effunditur.

Varta in Polonia minori ortum habens, Siradiam, Calissium, Posnaniam, Olstiniam, pluraque oppida alluit, et in Oderam, Silesiae fluuium, exit.

Borysthenes Smolenscum irrigat, partem Lithuaniae quandam et Kiouiam perluit, tum in Vkrainam descendit, et tandem prope ab Oczakouia in Pontum Euxinum effunditur.

Tyra prope ad lacum Leopoliensem oriens Haliciam et Camenecium aliasque vrbes praeterfluit, et tandem apud Bialogrodum etiam in Pontum Euxinum influit.

Duna seu Dwina prope ad Biatam in Moscouia featuriens, Vitepscum, Polociam, Duneburgum, Kokenhaufum, et plures vrbes praeterlabitur per centum triginta milliaria in longitudinem extenditur, et denique in sinum Rigensem in Liunia effunditur.

Bohus ex lacu quodam in finibus Podolicis oritur, Constantinouiam, Barum et Braclauiam praeterfluit, et haud longe ab Oczakouia in Borysthenem illabitur.

Bugus in Russia rubra nascens, prope ab Olefco vel Zborouia, Glituanum, Belzam, Socolouiam, Vlodimiriam, Chelmam, Brestiam et Varsouiam praeterfluit, et apud Wischegrodum cum Vistula confunditur.

Nemenus prope Sloninum aut potius Nesuiziam oriens, palatinum No-uogrodensem, Bielicensem, Grodnensem, Trocensem, et Vilnensem perluit, et tandem prope Tilsam in mare Balthicum se effundit.

In Polonia inferiore seu maiore, Cuiua et palatinatu Lublinensi nonnulli lacus notabiles reperiuntur, iique varii generis piscibus repleti. Quorum lacuum praecipuus est Goplus, longitudinem per quinque milliaria, et latitudinem per dimidium milliare extendens. Post eum locum primum occupat Biale, alias etiam per antiphrasin, ut videtur, albus lacus dictus, quoniam pelles Aprili et Maio in se intinctas, fuscas reddit.

In regno Polonico diuidendo Starouolscium secuturus a prima eius provincia ordiar, quae est

Polonia maior aut inferior. Quae provincia septentrionem versus ad Pomeraniam et Prussiam, meridiem versus ad Poloniam superiorem seu minorem, orientem versus ad Masouiam, et occidentem versus ad Silesiam et Marchiam Brandenburgicam vergit, ideoque Polonia maior dicitur, quoniam regni huius auctor, Lechus, primas ibi sedes fixit, eamque provinciam in duas partes distribuit, quae sunt:

- 1) Polonia maior stricte sic dicta; et
- 2) Cuiavia.

Quae duae partes septem palatinatus, Posnaniensem puta, ad quem etiam Wschouienſe territorium pertinet, Califfienſem, Siradienſem, ad quem Vielunſe territorium pertinet, Rauenſem, Lancicienſem, Breſtenſem et lunouladiſlauienſem in ſe continent.

In quibus palatinatibus duae posteriores tantum ad Cuiuiam pertinent. Praeterea horum ſeptem palatinatum primarium locum obtinet.

Posnanienſis, in quo eae, quae ſequuntur, vrbes et oppida ſunt: Poſnania, ſedes episcopalis, palatinatus et Caſtellanus; Gneſna, Archiepiſcopatus et Caſtellanus, Coſtenum, Viſhouia, Sremscum, Medirecium, Nacum, Curnicum, ſlupcia, Pysdra, Keina, Coninum, Premecum et Ragozno.

Quarum vrbiu(m) metropolis eſt

Posnania, ſive, vt a Germania nominatur, Poſen ad ſtadium Vartam ſub vndequadreſimo gradu longitudinis et quinquageſimo ſecundo latitudinis ſita eſt. Septem milliaria occidentem verſus a Gneſna, viginti milliaria Germanica ſeptentrionem verſus a Breſlauia, et quinquaginta milliaria occidentem verſus a Cracouia diſtat. Circumcirca paruis aliquot montibus cingitur.

Muro duplici eoque forti, ſoſſaque admodum profunda haec vrbs munita eſt. Caeterum perexigua quidem, pulchra tamen et admodum ſplendide eſt aedificata; ſiquidem pleraque huius vrbis aedificia lapidibus quadratis ſunt extructa. In aedibus publicis imprimis arx, in paruo colle, inter ſtudios, Vartam et Proſnam ſita, conſpicua eſt, variisque munimentis inſtructa, et neque fortitudine neque pulchritudine caret. Nihilo minus reliqua aedificia publica perelegantia ſunt: quanquam ſplendidiffima in vltiore Vartae ripa, in ſuburbio, et eo quidem permagno, conſpiciuntur. Ibi templum cathedralis eſt cum collegio canonico, et aula Episcopii, circumcirca paludibus incluſa. Quod aedificium, Valiſouia vulgo dictum, tam munitum eſt, vt non ſecus, atque vrbs ipſa, obſidionem a ſe arcere valeat.

Iohannes Lubraſcius, huius loci episcopus, Collegium, cuius cura et inſpectio Cracouienſi Collegio commiſſa erat, ibi inſtituit. Adamus Conarius vero, qui in eius locum ſucceſſerat, illud ampliavit et mirifice exornauit, alius vero, cui nomen erat Coſraſeuio, vberioribus auxit redditibus. Quamuis igitur et leſuitae in vrbe ipſa habeant collegium, in quo literarum ſtudia egregie exerceantur, illud tamen in ſuburbio collegium adoleſcentibus nobilibus nunquam deſtituitur, quod tamen in ſuburbio collegium adoleſcentibus, vt artibus mathematicis, et iure inſtruantur. Illud, quod diximus ſuburbium locis paluſtribus et magno lacu circumdarum, ſaepe, Varta ſuperfluente, inundatur, vt interdum in vicinis pagis per aliquot milliaria, ſaſtigia tantum domorum appareant. Quae inundatio vrbeſem ipſam, excelsis quanquam moenibus cinctam, interdum inuadit, vt per plateas cymbis circumuehi interdum neceſſe habeant. Sed diu non durat, quandoquidem aqua trium quatuorue dierum ſpatio plane rursus deſluere vulgo ſolet. Praeterea in hac vrbe tres mercatores admodum celebres florent, ad quos plurimi mercatores alique praecelſa ſtirpe nati homines ex Germania proſciſcuntur. Quorum mercatum primus ſub initium ieiunii per integrum menſem durans; ſecundus circa feſtum diem Michaelis, per quinque hebdomadas; tertius media aeſtate per aequum temporis ſpatium agitur. Plerique huius vrbis incolae pontificiis ſacris ſunt additi; quanquam multi quoque Iudaei in iſis degunt. Vrbis imperium a praefecto quodam adminiſtratur, qui quotannis ex ſenatoribus eligitur, et quamdiu hoc munere fungitur, Poloniae maioris dux appellatur.

Septem milliaria ab hac vrbe remota eſt Gneſna, inter paludes et colles ſita; et a Germanis Gnieſen dicta. Haec vrbs ſedes Archiepiſcopalis eſt, cuius Archiepiſcopus Primas totius Poloniae eſt. Tria milliaria Polonica ſeptentrionem verſus a Varta ſtudio, ſeptem milliaria ſeptentrionem verſus a Califfio, totidem ortum, verſus a Poſnania, et tredecim circiter milliaria a Thorunia, et triginta a Danſiſco, meridiem et occaſum verſus, et triginta tria milliaria ſeptentrionem et occaſum

ſum verſus a Varſouia diſtat. Totius regni olim erat metropolis, a Lecho, regni Polonici auctore, extructa, et nomen Gneſnae, vt in regis modo dicti vita commemorauimus, ab aquilae cuiusdam nido ſortita eſt.

Haec vrbs anno poſt Chriſtum natum milleſimo ſexcentefimo decimo tertio igni penitus ſere abſumta ideo inprimis notabilis eſt, quoniam Archiepiſcopus et Primas Poloniae magnis vtens priuilegiis ibi ſedem habet. In eo, quod ibi eſt, templo cathedrali theſaurus inaeſtimabilis reperitur, quem plerumque Diui Adalberti ſepulcro debent. Quod ſepulcrum in medio templo conſpicuum a Sigismundo tertio incluſum argento eſt. Porro id templum ab Archiepiſcopo proxime deſuncto, Henrico Firleio, locupletatum eſt, qui in aliis rebus pretioſis etiam tiam ſuam episcopalem, viginti quatuor millibus florenorum Polonicorum aeſtimatam ei donauit. Fores templi omnes ex aere Corinthiaco ſumma arte elaborato conſtae ſunt, quae primum ex monaſterio Corſunenſi in Chertoneſo Tauricae petita, inde Kiouiam, tandemque Boleslai ſecundi iuſſu huc ſunt deportatae. Hic quoque aliquot nundinae ſeu mercatores, in quibus Diui Adalberti mercatus praecipuum tenet locum, frequentantur.

Coſtenum, oppidum mediocri in planitie inter paludes ſitum, duplici muro cinctum, amplexu et profunda ſoſſa circumdatum, ſeptem ſere milliaria a Poſnania diſtat.

Viſhouia, vrbs moenibus circumdata, et itidem in planitie ſita, vndecim circiter milliaria a Poſnania abeſt.

Sremscum, Premecum et Ragozno, tria ſunt ex mero ligno extructa oppida, ad palatinatum Poſnanienſem pertinentia.

Medirecium, vrbs plerumque ex ligno extructa, in planitie, riuis et paludibus cincta, vt et nomen indicat, in Sileſiae et Pomeraniae conſinio ſita, artem et arte et natura munitiſſimam habet, quam non niſi fame ſubigi et occupari poſſe iactant. Id quod nonnulli Germanici principes maximo cum detrimento ſunt experti, quippe qui poſt diuturnam et irritam obſidionem tandem infectis rebus recedere coacti ſunt. Praeterea hic locus quindecim milliaria a Poſnania diſtat.

ſlupcia, vrbs ad Vartam ſita, moenibus fortiſſimis, aliisque minime contemnendis munimentis eſt inſtructa.

Pysdra itidem moenibus concluſa vrbs, ad Vartam in planitie ſita, ſiluofis locis vndique ſepta, nouem milliaria a Califfio diſtat.

Reliquae huius Palatinatus vrbes itidem partim moenibus circumdatae, et plerumque ligno extructae ſunt, exceptis aedificiis publicis, vt exempli cauſa, arcibus, templis, monaſteriis, abbatis, curiis, quae omnia aut lapidibus exciſis aut lateribus aedificata ſunt.

Senatores huius palatinatus ſunt: Archiepiſcopus Gneſnenſis, Episcopus, Palatinus et Caſtellanus Poſnanienſis, Caſtellani Sremsenſis, Mediricenſis, Praemetenſis, Rogosnenſis, Criuinenſis et Santocenſis.

Insuper etiam in hoc palatinatu ſunt alii officiales tam terreſtres, quam caſtrenſes. Praefecti ciuitatum alii cum iuriſdictione, alii ſine iuriſdictione, qui mos in toto etiam regno obtinet.

Huius palatinatus inſigne eſt aquila expanſa argentei coloris in campo rubro. Secundus Poloniae maioris palatinatus Califfienſis eſt, in quo ſequentes vrbes magnae et mediocres ſunt: Califfium, Colum, Landa, Naklo, Odolanouia, Chocia, ſtaupum, Coſminum, Dobra, Grabouia, Opatorecia et Pleſouia.

Califfium huius prouinciae metropolis, inter paludes ad ſtadium Proſnam ſita, muro ex lateribus conſecto et turribus quibusdam humilibus munita, in qua aliquot ſunt monaſteria, nec non ſplendidiffimum Ieſuitarum Collegium, quod Stanislaus Karncouius, Archiepiſcopus Gneſnenſis, inſtituit. Hic etiam rudera veteris cuiusdam eiusque fortis caſtelli adhuc cernuntur, quod per ordinis Teutonici equites olim deſtructum eſt.

Colum, vrbs ligno exstructa, moenibus ex limo et coeno factis cincta, certis temporibus a fluuio Varta, ad quem sita est, tota includitur, et octo fere milliaria a Calissio remota est.

Landa, oppidum mediocre, Vartae adiacet, et quatuor propemodum milliaria a Gnesna distat.

Naklo ex ligno aedificata vrbs, prope lacum Goplum sita, muris circumdatam habet arcem, quae in mediis paludibus delitescit.

Odolanouia, oppidum cum arce, itidem paludibus cinctum est.

Chocia, vrbs, in qua Andreas Lipskius, Episcopus Cracouiensis, templum cathedrale magnis sumptibus exstrui curauit.

Reliquas huius palatinatus vrbes, cum parui momenti illae sint, recensere superfedemus.

Senatores huius palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Calissiensis, Castellani Landensis, Naciensensis et Camenensis.

Huius palatinatus insigne est nigrum bubali caput, inter cornua coronam gestantis, in campo in modum latrunculorum albo et rubro.

Tertius palatinatus Poloniae maioris est Siradiensis, iuxta Vartam fluuium posita, qui in quatuor territoria, Siradiense, Schadcouiense, Radomscense et Petricouiense, diuiditur.

In illo palatinatu hae vrbes sitae sunt: Siradia, Rosprza, Spicimiria, Petricouia, Conaria, Varta, Lascum, Vidauia et Pabianice.

Quarum omnium metropolis est Siradia, in planitie sita, forti muro instructa, quae arcem habet ad Vartam. Ad huius vrbs iurisdictionem ea, quae sequuntur, oppida pertinent.

Rosprza, ligno exstructa vrbs, paludibus est circumdata.

Spicimiria, itidem non nisi ligneas habet domos.

Petricouia moenibus circumdata vrbs, et satis splendida, inter riuulos et paludes profundas sita. In huius loci suburbio quotannis semel magnum Regni tribunal, et quidem in palatio quodam regio celebratur. Haud procul inde aliud quam elegantissime exstructum regis est palatium, quo ille, cum modo dictum tribunal habetur, delectandi animi ergo se interdum confert. Praeterea hanc urbem alia quaedam aedificia magnifica circumiacent, quae Episcoporum, aliorumque virorum principum potestati parent, quorum aedificiorum celeberrima sunt Abbatia Vitrouiensis et palatium Crusmensis, ad modum Italicae architecturae exstructa.

Conaria, vrbs non admodum magni momenti.

Varta, vrbs magna, ad fluuium eiusdem nominis sita.

Lascum, vrbs, in qua olim Iohannes Lascus, Archiepiscopus Gnesnensis, templum cathedrale aedificauit, largisque redditibus ditauit.

Ad hunc palatinatum pertinet quoque

Vielunensis terra, quae Castellatum, alios plures magistratus habet, et in duo territoria, Vielunense puta et Ostreslouienne, diuiditur. In utroque territorio sunt aliquot vrbes, et permulti pagi.

Vrbs praecipua est Boleslauecia, munitissima arce praedita.

Velunia moenibus excelsis et fossa admodum profunda est inclusa, et itidem arcem habet, ad Prosnam fluuium. Domus huius vrbs pleraeque latericiae sunt, quarum nonnullae magnificentia et splendore mirifice excellunt.

Ostreslouia, vrbs lignea, in Silesiae confinio sita, et quidem in planitie amplissima circumquaque propemodum siluis septa est.

In hoc palatinatu nobiles priuilegio epistolas cera rubra obsignandi olim fruebantur, quod alias Senatoribus regni solis in tota reliqua Polonia facere licebat. Quod priuilegium inde adepti sunt, quod vexillum palatinatus Lanciciensis, a Prussis et Teutonici ordinis equitibus ereptum recuperauerant.

Huius Palatinatus Senatores sunt Palatinus et Castellanus Siradiensis, Castellani, Rospirensis, Spicimiriensis et Conariensis.

Ve

Vexillum huius Palatinatus est leo rubeus in campo viridi et aquila nigra, qui in medio sibi inuicem e regione positi sunt.

Vielunensis terra proprium habet insigne, agnum Dei videlicet, cum cruce argentei coloris in campo rubeo.

Quartus Palatinatus maioris Poloniae est Palatinatus

Rauensis, qui in tria territoria, Rauense videlicet, Sochaciouiense et Gostinense diuiditur. Hic sunt variae vrbes magnae et mediocres, vt: Raua, Louicium, Volboria, Gombinum, Sochaciouia, Gostininum, Viasdum et Biala.

Raua, metropolis huius Palatinatus, in planitie posita, meris fere domibus ligneis constans, et hominibus satis repleta. Hic locus arcem habet in fluuio, idem cum vrbe nomen gerente, in qua arce viri illustrissima stirpe nati, si quid deliquerunt, captiui asseruantur. Prouentuum huius arcis quarta pars ad stipendia militibus soluenda adhibetur. Eadem constitutio in Podolia erat, quo pristini reges exercitissimos collocabant milites, qui hanc regionem a crebris Tartarorum incursionibus defenderent. In hac vrbe splendidum Iesuitarum Collegium floreret, quod ab hominibus eruditissimis frequentatur.

Louicium, multitudinem incolarum Rauam longe superat, a qua quinque circiter milliaria remotum est. Haec vrbs ideo inprimis clara est, quoniam Archiepiscopus Gnesnensis seu Primas regni Polonici sedem interdum ibi figit. Cuius palatium, quod ibi est, paludibus cinctum variis aedificiis elegantibus constat. Nichilo secius templum illius vrbs admodum magnifice exstructum, vberimisque prouentibus ditatum est. Porro hic locus splendidis monasteriis et abbatibus abundat. Varias etiam celebres nundinae ibi instituuntur, quae a nobilibus, plurimis, vndique huc confluentibus, frequentantur.

Volboria, vrbs, ubi Archiepiscopus Cuiuiensis plerumque sedet, qui magnificentissimum ibi habet palatium. Hic locus quoque incolis admodum frequens est.

Gombinum, vrbs magna, quae non nisi lignea aedificia habet, in loco plano sita.

Sochaciouia locus palis acutis circumdatus arcem in rupe quadam sitam habet, quae rupes a fluuio Bfura irrigatur.

Gostininum, ligno exstructum oppidum, in planitie inter paludes situm: eo inprimis inclaruit, quod Demetrius Zuscus, Russorum Imperator, longo tempore captiui ibi detinebatur, in qua custodia tandem exspirauit.

Viasdum, non procul a Raua ad sinistram situm, munita et pulchra arce instructum est.

Biala, ad Episcopi Chelmenensis ditionem pertinet. In hoc Palatinatu etiam Squerneuicia sita est, egregium Archiepiscopi Gnesnensis palatium.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Rauensis, Castellani, Sochaciouiensis et Gostinensis.

Huius Palatinatus insigne est aquila nigra, literam R. in pectore gerens, in campo rubro.

Quintus Poloniae maioris Palatinatus est Palatinatus Lanciciensis, qui itidem tria in se continet territoria, Lenciciense videlicet, Brezinense et Orlouienne. Huius provinciae vrbes optimae sunt: Lencicia, Orlouia, Bresinia, Piontkum et Vnieiouia.

Lencicia huius Palatinatus metropolis, locus moenibus inclusus, inter paludes, in planitie situs, lataque et profunda fossa circumdatus et optime munita et rupi in aedificata arce instructus, quam arcem fluuius Bfura praeterfluit. Haud procul inde in pago quodam, Coscia dicto, perelegans templum faxis quadratis aedificatum est. In hac vrbe mercatus aliquot celebres frequentantur, vti etiam, rege iubente, comitia quaedam minora.

Orlouia, ligno aedificata vrbs, inter paruos quosdam lacus et magnum fluuium, coeno repletum sita, quatuor milliaria a Lencicia distat.

Vv 2

Bre

Bresina, iadem ligneas tantum habet domus, mediocris est magnitudinis, inter profundas paludes sita et septem circiter millaria a Lencicia remota est.

Piontkum seu Pistek, in paludibus ad fluuii Bŭrae ripam positum est. Hic locus ob cereuisiam praestantem inclauit, quae inde per totum regnum diducitur. Ibi quoque monasterium est sancto apostolo Paulo consecratum.

Vnieiouia, inclyta arce, ad Vartam sita, est ornata, et vna cum ea Archiepiscopi Gnesnensis ditioni subiecta.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Lenciciensis, Castellani, Brezinenſis, Inoulodenſis et Conariensis.

Insigne huius Palatinatus est aquila argentei coloris, et leo niger, qui in medio sibi inuicem sunt oppositi in campo rubro. Aquila auream gerit coronam.

Sextus et septimus Palatinatus ad Cuiuiam pertinent. Quorum prior est Palatinatus Brestensis, quatuor territoria, Brestense nimirum, Crusiuiense, Coualiense et Praedecense comprehendens.

In illo Palatinatu-variae vrbes sitae sunt, in quibus notantur, Vladislauia, Brestia, Nisauia, Radzieiouia, Coſinouia, Coualia et Sluzeuia.

Vladislauia huius Palatinatus est metropolis in paludibus prope Viſtulam sita. Quae vrbs ideo in primis clara est, quia Episcopus Cuiuiensis ibi sedem habet, qui, si Primas regni aut vita decessit, aut aegrotat, aut electioni non aſſertitur, regem coronare solet. Ibi quoque pulchrum templum cathedrale est, Gothico more aedificatum, quod templum circumcirca Canonorum domus cingunt, cum schola magna. Huius vrbs aedificia pleraque lateribus sunt exstructa, vti etiam arx Viſtulae adiacens. Vicina huic vrbi regio valde palustris est et lutosa, lignique inopia laborat, id quod incolis permolestum est.

Brestia, in loco plano inter paludes sita, fortissimis moenibus et fossa profunda circumdata. Domus, quae hic reperiuntur, etiam plerumque lateribus sunt exstructae.

Nisauia, haud ita procul ab Vladislauia distat, et etiam moenibus cincta est. Radzieiouia, ligno exstructa vrbs, in plana regione prope lacum magnum sita.

Coſinouia, arcem habet munitam.

Coualia, vrbs ligno aedificata, in paludibus sita.

Hic Palatinatus admodum fertilis est, omnisque frumenti tantam habet copiam, vt incolae non modo ipsi commode ex eo sustentari possint, verum etiam magna eius pars fluuiis aliquot nauigabilibus Dantiſcum deuehat, et inde ex Polonico regno asportetur.

Octauus, isque vltimus Poloniae maioris Palatinatus est Iuniuladislauensis, qui tria territoria, nempe Bydgoſtenſe, Bobrounicenſe et Iuniuladislauense continet.

Hic Palatinatus a lacu Goplo et oppido Crusiucia vsque ad Viſtulam et fines Pomeraniae extenditur, et varia habet oppida, quorum praecipua sunt ea, quae sequuntur: Crusiucia, Bydgoſtia, Gnieucouia, Vratislauia, Solecia, Dibuia et Strelce.

Crusiucia, vrbs, si Gnesnam exceperis, antiquissima, ad fines Brestenses sita, arcem bene munitam prope lacum Goplum habet, ex quo laco glires adscendisse dicuntur, qui iusto Dei iudicio regem Popielum secundum cum eius vxore, totaque familia deuorant. In suburbio huius loci templum est S. Petro consecratum, lapidibus quadratis exstructum, cum Collegio, in quo viginti quatuor sunt Canonici. Caeterum haec vrbs olim regum erat sedes, quae postea Cracouiam translata est.

Bydgoſtia, vrbs moenibus cincta in planitie ad fluuium Bardam sita, in quo fluuio variae res Vladislauiam deportantur, sex tantum millaria hinc remotam.

Neque vrbes reliquae sunt contemnendae, quarum pleraeque incolarum frequentia florent.

Sena-

Senatores Cuiuiiae sunt Palatinus et Castellanus Brestensis, Palatinus et Castellanus Iuniuladislauensis, Castellani, Coualiensis, Crusiuiensis et Bydgoſtenſis.

Insigne Cuiuiiae est aquila rubra et leo niger, qui in medio sibi inuicem sunt oppositi, in campo coloris aurei.

Secunda regni Polonici prouincia primaria est

Polonia superior seu minor, quae septentrionem versus ad Masouiam et Podlachiam, occasum versus ad Poloniam inferiorem, meridiem versus ad Hungariam, et ortum versus ad Russiam extenditur et tam longitudine quam latitudine quinquaginta fere complet millaria.

Haec prouincia in tres Palatinatus, Cracouiensem nimirum, Sendomiriensem et Lublinensem, distribuitur.

Primus ergo Poloniae minoris Palatinatus, est Cracouiensis qui quatuor territoria, et tres Ducatus, nec non Comitatum complectitur.

Quatuor territoria sunt Cracouiense, in duas regiones, Xianzenſem puta et Proſſouiensem distributum, Lelouiense, Biecenſe et Sendecense.

Tres ducatus sunt Osuecimenſis, Zatorienſis et Seuerienſis, qui sunt partes Silesiae.

Comitatus est Scepuſienſis, qui ad Hungariam pertinens tres vrbes comprehendit, in quibus Lubouia praecipuum locum occupat, et arce munitissima, cui perpetuum praesidium est impositum, instructa est.

Praecipuae huius Palatinatus vrbes sunt: Cracouia, Biecia, Vounicia, Sandecia, Lelouia, Kzyaz, Osuecimam, Zatoria, Seueria, Proſouia, Czenſtochouia, Slanucouia, Ilcuſſia, Velicia, Bochnia et Dobecia.

Cracouia, totius prouinciae metropolis vrbs admodum clara, in magna planitie prope Viſtulam sita, in quo flumine merces negotiatorum Dantiſcum deuehuntur. Nouem millaria Polonica ortum versus a Silesiae, et vndecim septentrionem versus ab Hungariae superioris finibus, viginti tria occasum versus a Sendomiria, triginta ortum versus ab Olomutio, triginta quinque meridiem et orientem versus a Breslauia, quadraginta ortum et septentrionem versus a Vienna, et quinquaginta circiter millaria a Buda distat, sub gradu longitudinis quadragesimo secundo et latitudinis quinquagesimo posita.

Haec vrbs a Craco, Graco seu Gracho, vno primorum Poloniae Ducum nomen sortita est; quanquam alii hanc urbem eam esse affirmant, qui a Ptolemaeo Cawdamum dicitur, idque nomen in Cracouiam esse conuersum. Verum vndeunque hoc nomen originem ducat, ille locus, et aedificiorum splendore et magnificentia, et rerum ad victum quotidianum pertinentium, copia et vbertate, paucis Germanicis et Italicis vrbibus nostrae aetatis cedit.

Caeterum si quis illam vrbi Cracouiae a Starouoſcio tributam laudem in dubium vocet, eam saltem gloriam ei nemo facile detrahere audebit, quod maxima et optime aedificata vrbs totius Poloniae sit. In quatuor partes, Cracouiam videlicet, stricte sic dictam, Caſimiriam, Stradomiam atque Clepariam, diuiditur.

Prima pars Cracouia dicta, muro praecelso circumdata, et rotundis turribus latericiis ornata est. Ita etiam amplissimam et profundissimam fossam, eamque muratam, nec non arcem habet splendidam, quae dimidiam fere horam in circuitu aequans in rupe, Vauelia dicta, ad Viſtulae ripam fundata est. Haec arx magnum et lapideum est aedificium, et duobus pinnis constat, circa aulam quadratam magnifice elatis; quae aula porticus, pilis insistentes, nigroque et candido marmore stratas ostentat. Conclauia regia cum aliis aedibus picturis et simulacris lepidis diuersi generis sunt ornata, et regio circumiacens prospectum, quem vsquam in Europa inuenias, praebet quam amoenissimum.

In hac vrbe templum cathedrale S. Stanislai conspicitur, in quo Martinus Szyschowius, qui haud ita pridem Episcopus fuit Cracouiensis, sancti modo dicti sepulcrum, antea penitus argenteum, instaurauit et pulcherrime exornauit. Cui operi perficiendo rex Sigismundus tertius, eiusque filius Vladislauſ septimus mul-

X x

ta

ta vasa aurea et argentea contulerunt. Porro Sigismundus primus in huius sancti honorem altare argenteum prope sepulcrum eius exstruxit, et aureas aliquot crucees, totidemque variis gemmis abunde distinctas vestes missales in illud altare donavit. Sigismundi illius filia, regis Stephani vxor, Anna, aliud altare argenteum in sacello Annunciationis Mariae, cuius tectum plane deauratum est, constitui iussit, in quo sacello reges Poloniae sepeliuntur. Illud templum cathedrale ob capitulum et aerarium praecipue notandum est.

Multas, easque inaeestimabiles res pretiosas, in hoc templo conspicuas, ne commemorem, id vnum silentio praeterire non possum, quod cultus diuinus nunquam cesset, siquidem vox sacerdotum neque interdiu, neque noctu silet. Huius dioeceseos Episcopus tredecim urbium, et ducatus Seueriensis dominus est. Cuius Capitulum, quod triginta fere Canonicis, aliisque quibusdam inferioris ordinis sacerdotibus constat, prouentibus floret vberimis. Haec vrbs initio statim, cum christiana religio in Polonia primum fundaretur, a Miecislao primo sedes Archiepiscopalis constituta; saeculo autem post, sub Archiepiscopo Gnesnensi, cum Lambertus Zula pallium a Pontifice Romano accipere pertinaciter recusaret, in Episcopatum conuersa est, qui Zula tamen postea, cum Pontifici se submitteret, archiepiscopalem dignitatem recepit, quanquam sibi soli, quamdiu viueret; eius enim successores non nisi Episcopi in posterum fuerunt.

Praeterea quinquaginta alia et in arce et in vrbe sunt templa. Quorum clarissimum est Beatae Mariae Virginis intra moenia Cracouiae, quod ab Archipresbytero quodam gubernatur, decent magnas plateas prospectat, et insuper undique quatuor seriebus magnificentissimorum aedificiorum stipatur.

Huius vrbs Academia, cuius fundamenta Casimirus Magnus iecit, non prius, quam anno millesimo quadringentesimo primo, Vladislai Iagellonis ope et beneficentia, vi testamenti ab eius coniuge compositi, ad summum perfectionis gradum ascendit. Paulo post huius academiae privilegia a Pontifice Urbano sexto sunt confirmata. Anno post Christum natum millesimo quingentesimo vnde- quingentesimo studiosi ab hac academia discesserunt, quoniam Andreae Czarnicowscii famulos, qui exorta contentione multos eorum interfecerant, magistratus ad supplicium trahere recusabant. Quo in diuersas Germaniae provincias dispersi Lutherana sacra receperunt, quae per vniuersam Poloniam propagantes permultos in partes suas pertraxerunt. Nihilominus tamen Romani Pontificis potestati tandem denuo se subiecerunt.

In hac academia varia exercentur studia, vt illa regno Polonico haud secus nostra aetate sit ornamento, atque Athenae olim in Graecia exsplenderent. Vndecim hic sunt collegia, scilicet:

Collegium maius, quod ad Philosophos modo pertinet.

Collegium Iurisperitorum, in quo Professores Iuris omnes habitant et praelegunt.

Collegium Medicorum, in quo medici, cum plerique vxorati sint, et familiis aucti, non habitant.

Collegium Dlugosii, in quo iuuenes, disciplinae Iuridicae operam dantes habitant.

Collegium pauperum, sedes stipendiatorum.

Collegium Noscouii, aliis disciplinis destinatum.

Collegium Hierosolymitanum, seu Olesnicii.

Collegium Zisinii, nuperrime demum erectum.

Collegium Staringelii.

Collegium Smiecowiczi.

Collegium literarum humaniorum.

Praeterea quoque in hac vrbe quatuordecim sunt scholae, in quarum nonnullis etiam academicae disciplinae traduntur.

Omnia

Omnia haec collegia et scholae ab vno Rectore seu Cancellario Vicario diriguntur, qui eorum curam gerit, vt omnes Professores et magistri munia sua rite obeant, et officiis suis sedulo fungantur. Omnes et ecclesiastici et ciuiles regni Polonici honores ab iis fere solis administrantur, qui huius academiae doctrina sunt imbuti.

Similiter etiam in monasteriis et Philosophiae et Theologiae praecepta traduntur, inprimis autem in monasterio Dominicano SS. Trinitatis, in quo quotidie lectiones instituuntur, et varia studiorum genera exercentur.

Insuper etiam diuersae monachorum mendicantium in hac vrbe sunt Confraternitates, quae solennibus diebus festis, iuxta veterem ritum ex ordine per plateas circumeuntes variis coloribus sunt vestitae. Nam exempli gratia:

Confraternitates	Rosarii	harum vestes sunt coloris	rubri
	Misericordiae		viridis
	pallii		caerulei
	passionis		nigri
	corporis christi		albi
	S. Sophiae		purpurei
	S. Annae		cinericei
	S. Monicae		coccinei

Huius vrbs domus plerumque lapidibus quadratis exstructae ad quatuor seu quinque contignationum altitudinem adscendant, verum asserculis tantum aut tabulis ligneis loco faxorum scissilium aut laterum tectae sunt.

Ea vrbs pars, quae Casimira vocatur, ponte ligneo, eoque satis nitido, reliquis vrbs partibus annexa est, qui pons in fluuio Rudawka, Vistulae brachio, factus est. Reliquae duae partes, Stradomia et Cleparia, inter Cracouiam et modo dictum pontum sitae, a Vistula irrigantur.

Biecia, in prouincia eiusdem nominis, et quidem in loco plano sita, moenibus circumdata, a flumine Rapa alluitur, ex cuius spuma bonum sulphur conficitur. Hic locus quindecim circiter milliaria Polonica a Cracouia, et quinque a Sandecia distat.

Vounicia, ligno exstructa vrbs, ad fluuium Donaecium sita, et nouem circiter milliaria a Cracouia remota.

Sandecia, vrbs moenibus cincta, in regione amoenissima, in territorio eiusdem nominis, ad fluuium Donaecium sita, vndecim fere milliaria a Cracouia distat, et templum episcopale et quaedam monasteria habet. Incolae huius loci maxime laboriosi et artium peritissimi sunt homines.

Lelouia, in territorio Lelouensi, cuius metropolis est, vetustis moenibus, et colli inaedificata, eaque munita arce septa est, in qua arce palatium et horti aliquot Italico more instructi cernuntur. Hic locus ad fluuium Bialam situs vndecim circiter milliaria a Cracouia distat.

Kzyacz, ligno exstructum oppidum, septem circiter milliaria a Cracouia remotum est.

Osuecimum, metropolis Ducatus Osuecimensis, domibus ligneis repleta, in planitie inter paludes sita, ligno exstructam habet arcem, cuius parietes ex limo sunt facti. Hic locus septem circiter milliaria a Cracouia distat.

Zatoria, metropolis Ducatus Zatoriensis, ligno aedificata, in loco plano prope Vistulam sita, quinque circiter milliaria a Cracouia distat.

Seueria, metropolis Ducatus Seueriensis satis ampli, arcem in insula quadam, quae in medio lacu magno sita est, habet munitissimam, aliamque Lipoueciae in alta rupe sitam, quae ideo inclaruit, quia clerici inobedientes Episcopatus Cracouiensis ibi in custodia asseruantur. Cum enim Episcopus Cracouiensis simul princeps huius Ducatus sit, vrbes aliquot, in iisque Lipoueciam apud Cracouiam,

X x 2

con-

continentis, hic locus, ad eos, qui aliquid deliquerunt, in custodiam ibi includendos, maxime est idoneus.

Czenstochouia, vrbs ob bonam cereuisiam, quae inde non modo in omnes Poloniae vrbes, verum etiam in vicinas Germaniae prouincias deuehitur, celebrata. Extra hanc urbem notissimum est monasterium, colli inaedificatum, in quo Beatae Virginis Mariae imago exstat, quam a sancto Euangelista Luca pictam esse iactitant, quapropter vndique peregrini huc conueniunt, quo ipsi munera offerant.

Cum iter facientes ex Silesia Cracouiam proficisceremur, huius monasterii contemplandi ergo, vasa aurea et argentea plurima, pretiosa ad altare pertinentia ornamenta et vestimenta, variis gemmis et praecipue multis vniouibus distincta, ibi monstrata nobis sunt. Illustrissimae enim familiae Polonicae et sibi et posteris suis summo id ducunt honori, si pretiosum aliquid huic loco donent, et pietatis et liberalitatis suae memoriam eo conseruari existimantes. Monachi multa nobis miracula garriebant, quae ibi facta esse ostentabant, quo in animis superstitionis plebis tantum efficiunt, vt coeci illi et miserandi homines summam sibi egestatem contrahere nil dubitent, quo hunc modo locum diuitiis impleant. Non solum vero templum huius monasterii est ditissimum, sed etiam monachi magnam regionem circumiacentem possidentes suis sumptibus praesidium trecentorum militum alunt, qui, vt animaduerti, multo meliore, quam omnes reliqui totius regni milites, conditione utebantur. Nullus est locus, cum quo hoc monasterium aptius compares, quam Lauretum in Italia, seu diuitias, quibus splendet, incredibiles, seu superstitionem, quae ibi cum imagine Mariae Lauretanae agitur, spectes.

Slanucouia, in eodem Ducatu sita, argentifodinis, quae ibi sunt, inclaruit, e quibus vberissimi prouentus ad Episcopum redeunt.

Ilcussia, prope Slanucouiam sita, vrbs regia, itidem argento et plumbo diues. Incolae huius loci splendidissime se gerunt, magnamque pecuniam luxu dilapidant, nihilominus tamen religiosi sunt, siue potius superstitionis et pietatis stimulatores. Vrbs moenibus circumdata est. Domus plerumque lateribus sunt extructae. Optimus hic est panis, et eximia caro bubula, qualem in Cracouia, a qua hic locus vix quinque distat miliaria, non facile reperias.

Prope Cracouiam ortum versus sita est Velicia, duo aut tria miliaria inde remota, quae sale crystallino abundat, qui sal non ita pellucidus est, quam is, qui Bochniae, loco quinque circiter miliaria a Cracouia remoto, reperitur; vbi salis admodum clari maxima effodiuntur fragmenta.

Proxime Hungariam Dobcicia sita est, vrbs munita cum arce ei adiacente.

Prope Cracouiam septentrionem versus posita est Profouia; vrbs ligno extructa, in planitie sita, vbi regium est palatium, ad ripam fluminis Slozeniauae, quatuor fere miliaria a Cracouia distans, vbi prouincialia, quae vocant, celebrantur comitia.

Alia adhuc in hoc Palatinatu plura sunt oppida, procerum Polonicorum potestati subiecta, nec non permulta castella, palatia, monasteria, et eiusmodi loca plura, non splendidissima, quae breuitatis studiosus praetereo.

Hic Palatinatus, si Sandomiriensem exceperis, metallis reliquos omnes superat. Argentum et plumbum circa Ilcussiam, Slanucouiam, Seueriam et Nouagoram; cuprum et aurum apud Nouotargum, et in montanis locis circa Sandeciam; sal metallicus, qui veluti ingentia saxa et lapides quadrati, effoditur, apud Bochniam et Veliciam; marmor variorum colorum apud Seleciam, qui locus est monachorum discalceatorum; stibium apud Visliciam; vitriolum apud Bieciam, et carbones metallici apud Tencinum reperiuntur. Ferrisodinae et vasorum vitreorum officinae apud Olstiniam, nec non in nonnullis aliis huius regni locis deprehenduntur.

De sale tantum et vitro adhuc aliquid addam, quod in hac prouincia reperi et accuratissime consideraui.

Cum

Cum salis metallici fodinis, circa Cracouiam detectis, ita se habet. Per quatuor aut quinque paria scalarum lignearum in illas fodinas descendunt, quatum scalarum ope ex vna salis fodina in alteram perueniri potest. Per eandem viam equi etiam deducuntur. Tota huius salisfodinae altitudo in trecentos fere passus geometricos extendi fertur.

In illis fodinis innumeri anfractus, et modo huc, modo illuc vergentes meatus, vt etiam multi vici et plateae, haud secus atque in vrbe deprehenduntur, quae plateae per integram hebdomadem permeari vix possunt, sicut ipse possessor et praefectus huius salisfodinae, quam haereditate accepit, Morstinus Coualscius, testatus est. In nonnullis horum metallorum locis permultum aquae dulcis scaturit, quam metalli fossiores bibunt; plurimis autem in regionibus falsa est aqua, e qua per exhalationem sal conficitur. Optimus autem sal est naturalis, nulla praeparatione indigens. Venti in his metallis interdum tam vehementes sunt, vt nihil fere illis resistere valeat. Praeterea tanta frigoris acerbitas in illis salisfodinis esse solet, vt vix tolerari queat. Quamdiu pluit, sal vulgo insipidus est. Machinis certis seu instrumentis vtuntur, quorum ope aqua, ne operis molestiam creet, ex salisfodinis extrahitur.

Proventus ex hac salisfodina redeunt in octingenta fere aureorum Polonicorum millia quotannis excurrunt, quae pecunia quadringenta circiter librarum Gallicarum millia aequat, quorum aureorum quinquaginta millia ad regem, decem millia ad reginam, aliquot millia ad ministros aulicos, nec non ad metalli fossiores et alias operas redeunt. Praeterea vero horum metallorum possessor vrbes Poloniae et magnas et mediocres omnes, et praecipue earum praefecturas muneribus quotannis prosequi debet. Hae salisfodinae anno post Christum natum millesimo quingentesimo duodequingentesimo a futuro sunt detectae. Hic enim, cum prope ab hoc loco fontem foderet, scaturiginem, in qua media murus exilis ex sale concretus erat, conspexit. Nescius itaque, quid cum eo muro ageret, eum confregit.

Quo facto eius prouinciae possessoribus, familiae scilicet Morstinianae, quae contigissent, patefecit. Qui, quoniam in partibus superioribus non multum salis offenderent, cum altius foderent, tantam eius copiam inuenerunt, vt centum et quinquaginta annis illum thesaurum exhaurire non potuerint. Salis illius fossiores, fragmenta salaria in metallis multo leuiori esse pondere, quam in terram euecta, affirmant, quod, cum eius rei specimen non viderim, pro certo dicere haud possum.

Varia salis genera in hac fodina reperiuntur. Quorum vnum, quasi chrysellus, admodum durum est et saxum. Alterum genus minus durum et multo subtilius. Tertium genus molle et fragile est, vti etiam candidum et purum. Quae tria genera omnia acris sunt. Quartum vero genus aliquanto mitius est. In his salisfodinis saepius in vno latere amnis aquae salae, et in altero amnis aquae dulcis deprehenditur. Tandem loca quaedam in eis sunt, vbi fodere haud licet, quoniam sine summo discrimine lux iis inferri non potest, ne vapores, qui semper nitrosi facillime ignem concipiunt, incenduntur.

In hoc et in aliis quibusdam Palatinatibus singulare quoddam mannae genus reperitur, quod mensibus Maio et Iunio colligitur, et ita quidem, vt vna cum rore ab herba excipiat. Hac manna incolae vescuntur, variisque fereulis illam adaptare sciunt. De ea plura dicendi occasio in sequentibus mihi offerretur.

Senatores huius Palatinatus sunt, Episcopus, Castellanus et Palatinus Cracouienensis, Castellani Voinicensis, Osuecimensis, Sandecensis et Biecensis.

Castellanus Cracouienensis ob eam causam, quae in Boleslai tertii, alias Crivousti dicti, vita est indicata, Palatinum dignitate antecedit. Huius Palatini iurisdictio est amplissima, et non modo in ciues et rusticos, verum in nobilitatem sui Palatinatus ipsam extenditur.

Proximum honoris gradum occupat Praetor seu Consul supremus Cracouienensis. Hoc munus, inquit Guagninus, sublatum est, postquam Praetor quidam

Y y

dam

dam Vladislai temporibus, Duci Oppolensi, Boleslao, per prodicionem, urbem tradiderat, qui postea perfidiae dignas poenas cum suis complicibus dedit. Praetura vero ipsa ad regem delata est, qui iam ipse aliquem creare solet. Mea aetate hoc munus a Scoto aliquo administratum est.

Arx Cracouiensis Palatini imperio praecipue parat, qui decem habet delegatos seu Burggrauios, qui et pacis et belli temporibus noctu et interdiu excubias agunt accuratissimas. Hi Burggrauii semper e nobilibus eliguntur. In hac arce corona cum aliis regni insignibus custoditur.

Huius Palatinatus insigne est aquila expansa coloris argentei cum corona aurea in campo rubro, per cuius alas trabs protenditur.

Territorium Sandecense insigne habet peculiare, in campo partim albo, partim caeruleo.

Ducatus Osuecimensis insigne habet aquilam nigram expansam, quae litteram O in pectore gerit, in campo caeruleo.

Ducatus Zatoriensis insigne habet aquilam caeruleam expansam, quae in pectore litteram Z gerit.

Secundus Poloniae minoris Palatinatus est

Sandomiriensis, qui octo territoria, Sandomiriense videlicet, Radomien-
se, Stenzicense, Corcinen-
se, Vislicien-
se, Chencinen-
se, Opocinen-
se et Pilsnen-
se territorium continet.

In illo Palatinatu sunt urbes eae, quae sequuntur: Sandomiria, Opatouia, Viasdum, Radomia, Iedlinsco, Solecia, Ilza, Cunouia, Bozentinum, Kielcia, Malogostia, Sulouia, Dreucia, Inoulodia, Sidlouecia, Ianouecia, Slupecia, Lagouia, Racouia, Corzinum, Vislicia, Pilsna, Chencinia, Polouicia, Zauichostum, Zarnouia, Zaclicynum, Lezaifcum, Osiecum, Stafouum, Polanecia, Stobnicia, Olesnicia, Osolinum, Paczanouia, Sendifouia, Zarnouecia, Socolouia, Praeclauia et Zaclicynum.

Sandomiria, huius Palatinatus est metropolis, locus amoenissimus, in paruo colle ad Vistulam situs, prospectum habet iucundissimum et a nobilitate saepius frequentatur, quoniam ibi ab officialibus huius prouinciae dies aliquot iudiciales instituuntur. Haec urbs ei regioni, ubi Sanus cum Vistula commiscetur, vicina, duodeviginti miliaria Polonia orientem versus a Cracouia, et triginta duo meridiem versus a Varfouia distat. Moenia habet fortissima, arcemque insignem, in parte australi prope Vistulam sitam, in qua Palatini sedes est, cum aliis quibusdam forte exstructis munimentis, quae Casimirus Magnus parari curauit. In aedificiis publicis monasterium Dominicanorum imprimis eminet, ab Iuane Archiepiscopo Cracouiensi institutum. Hic anno millesimo quingentesimo septuagesimo contra Stancari haeresin Synodus coacta est, quam alia excepit, a qua Augustana, Bohemica et Heluetica Confessio damnata est. Anno Christi millesimo sexcentesimo quadragesimo haec urbs a Tartaris direpta, et anno eiusdem saeculi quinquagesimo quinto a Suecis capta, anno proximo autem Polonis restituta est.

Opatouia, quatuor miliaria a Sandomiria remota, in regione amoenissima ad fluium Pilozam sita, celebra quaedam habet monasteria.

Viasdum, urbs nuper exstructa, quae a magna hominum multitudine frequenteratur, et optime munita est.

Radomia, metropolis territorii Radomiensis, in planitie sita, fortique muro, et aliis munitionibus septa est.

Iedlinsco ludum celebrem literarium et bene exstructum habet templum.

Solecia, ad Vistulam sita, arcem habet insignem, a Duce Christophoro Zborauio instauratam et exornatam.

Ilza, urbs elegans, lateribus exstructas habet domos, et Episcopi Cracouiensis potestati subiecta est. Hic locus ex vasis testaceis, de quibus vniuersae Poloniae prospicit, inclaruit. Cui arx, aedificiis plerumque vetustis constans adiacet. Episcopi tamen palatium nuperrime exstructum magnificentissimum est.

Ad

Ad hanc urbem pertinent Cunouia, ubi marmor omnium colorum effoditur.

In hoc Palatinatu multum etiam ferrum reperitur, et imprimis Bozentini, sede Episcopi Cracouiensis. Hic est locus pulcherrimus et munitissimus, in quo is, quem modo diximus, Episcopus palatium habet quam elegantissimum, cui suauissimi adiuncti sunt horti. Haec urbs prope radices montis calui, qui omnes fere totius Poloniae montes altitudine excedit, sita est.

Occasum versus posita est Kielcia, ex cupri metallis et Lapide Lazulo clara. Haec duo loca in Episcopi Cracouiensis sunt potestate, qui hic perelegans templum collegiatum, sedemque habet episcopalem.

Chencinia, tria fere miliaria a Kielcia distans, item argento, plumbo, et diuersorum generum marmore est ditissima. Regis potestati subiecta est. Arcem habet in rupe sitam, in qua Chencinen-
sis territorii iudicia exercentur.

Malogostia, seu, ut alii vocant, Malogsch, oppidum ligno exstructum, nihil habet memoria dignum, nisi quod Castellani alicuius sit sedes.

Sulouia inde innotuit, quod loca quaedam vicina sub eius ditionem pertinent.

Dreucia et Inoulodia duae sunt urbes ob castellorum duorum veterum splendida monumenta notabiles.

Sidlouecia, comitatus, qui olim Ducum erat Radiuillorum, ferri fodinis, pisciumque et ligni copia est vberimus. Huius comitatus metropolis moenibus vetustis cineta, et egregie munita arce ornata est. Hic locus, permultis et elegantissimis aedificiis repletus, minime contemnendus est.

Stenzice, territorii Stenzicensis metropolis, monasterium Benedictinorum habet praestantissimum.

Paulo superius sita est Ianouecia cum arce in ripa fluii vltiore.

Slupecia ad Abbatem St. Crucis ditionem, in montis Calui fastigio sita, pertinet, in cuius montis radicibus haec urbs exstructa est.

Lagouia, urbs, Episcopo Cuiuensi parens, ob vasorum fictilium, quae ibi conficiuntur, multitudinem inclaruit.

Racouia, nidus Socinianorum, incolis olim sacis repleta urbs, celebrique florebat academia seu schola, in qua variis disciplinis iuuentus imbuebatur. Hoc autem posteaquam edicto publico vetitum erat, religio catholica ibi restituta est, quamquam hic locus multo deteriore, quam antea, conditione vititur.

Corzinum, territorii Corcinen-
sis metropolis, ex ligno recens exstructus locus cum arce adiacente, ad flumen Vislociam situs, et paludibus circumquaque cinctus.

Vislicia, ligno aedificata urbs, ad flumen Nidam, muro forti instructa, et in rupe in limosa et paludosa regione sita. In hac urbe est templum cathedrale saxi quadratis exstructum, cum pulcherrima aedicula, in qua Canonici habitant. In regionibus circumiacentibus varii serpentes et insecta, quae autem hominibus nullum damnum inferunt, quia scilicet, ut incolae iactant, illud a Pontifice Romano iis interdictum est, et simulac ex hoc loco in alium transferuntur, expirant. Haec urbs Castellani sedes est.

Pilsna ligno exstructa urbs ad fluium Vislociam sita.

Polouicia urbs eiusdem structurae, inter colles sita, est Castellanus.

Zauichostum, urbs ligno exstructa, ad Vistulam sita, cum arce, muro duplici munita, ad alteram fluminis ripam, item est Castellanus.

Zarnouia, eiusdem structurae oppidum et Castellanus.

Zaclicynum, celebres habet nundinas.

Lezaifcum, in clypeum habet monasterium, in quo variae sanctorum, ut opinantur, reliquiae asseruantur, quapropter vndique itinera religiosa eo suscipiuntur.

Senatores huius Palatinatus sunt: Palatinus et Castellanus Sandomiriensis, Castellani, Vislicien-
sis, Radomiensis, Zauichosten-
sis, Zarnouiensis, Malogosten-
sis, Polanecensis et Cechouiensis.

Yy 2

Hic

Hic Palatinatus insigne habet campum partim album, partim caeruleum; in quorum priore tres pessuli rubri, et in altero tres stellae nigrae, triangulum representantes, conspiciuntur.

Tertius Palatinatus Poloniae minoris est

Lublinensis, quo etiam Lucouienſe territorium refertur, quod duo millia propemodum domuum nobilium complectitur. Hic Palatinatus cum duobus superioribus ad dioecesin Cracouiensem pertinet, quae mille et duodeviginti ecclesias, in iisque tredecim collegiatis, comprehendit.

In hoc Palatinatu variae vrbes sitae sunt, in quibus notantur, Lublinum, Casimiria, Czemiernici, Vrzendouia, Lulouia, Parcouia, Opolia, Curouia, Crasnica, Leuarta et Lenczna.

Lublinum metropolis, sub gradum longitudinis quadregesimum quintum, et latitudinis quinquagesimum primum sita, quinque millaria a finibus Russiae rubrae, duodecim occasum versus a Cholma, quatuordecim septentrionem versus a Sendomiria, viginti quatuor meridiem versus a Varſouia, et triginta sex millaria septentrionem et ortum versus a Cracouia distat, ad collis cuiusdam radices, apud fluium Byſtricium exstructa, alto muro atque fossa circumdata, cum arce munitissima, a Russis exaedificata. Haec vrbs magnitudinis est modicae, sed mirificae salubritatis, elegantissimaeque structurae. A Turcicis, Armenicis, Moscouiticis et Germanicis mercatoribus, inprimis quatuor mercatum celebrium tempore, qui quotannis hic aguntur, creberrime frequentatur. Circumquaque propemodum paludibus cincta, et a Casimiro Magno moenibus inclusa est. Iudaei plerumque in suburbio habitant, ubi etiam Synagoga habent. Templum, quod in hac vrbe est, primum a Lefco Nigro, postquam ille prope ad hunc locum splendidissimam de Lithuanis reportauerat victoriam, aedificatum, et sancto Michaeli, qui nocte superiore, fortunam prosperam, ut traditur, ei promiserat, consecratum est. Insuper alia quaedam bene exstructa templa in vrbe conspiciuntur, vti etiam magnifica quaedam monasteria, quorum praecipuum ab Vladislao Iagellone conditum est. Haec vrbs iudicia duo tribunalicia totius Poloniae habet, quam ob causam magna nobilium multitudo nunquam non hic versatur.

Casimiria, vrbs admodum bella, ligno exstructa, rupibus vndique septa, ad Vistulam sita, qui fluius ripas interdum excedens ad medias domos vrbis ascendit. Hic locus septem circiter millia a Lublino distat.

Czemiernici, pulchrum habent palatium, a prudente et inclyto Henrico Firleio, Archiepiscopo Gnesnensi, olim exstructum, et venustis aliquot hortis exornatum.

Vrzendouia, vrbs magna, ligno aedificata, in lacu quodam sita, septem circiter millia a Lublino distat.

Lulouia, territorii Lubouienſis metropolis, in loco plano sita, ligneas habet domos, et partim palude profunda, partim palis acutis cincta est. Hic locus quatuordecim fere millia a Lublino remotus amplam habet ditionem.

Parcouia, ligno exstructa vrbs, in planitie prope lacum admodum magnum sita, nouem circiter millia a Lublino distat.

Hic Palatinatus duos tantum habet Senatores; Palatinum videlicet, et Castellatum Lublinensem.

Insigne gerit hic Palatinatus ceruum album currentem cum collari aureo in campo rubro.

Tertia Poloniae prouincia est

Prussia, quae prouincia ex parte tantum a iurisdictione regni Polonici dependet. Leges enim, mores et iudicia habet peculiaria. Satis magna est, vbiq; fluiis opportunis irrigata, et in mari Balthico multis et commodis portibus instructa. In longitudinem sexaginta circiter, et in latitudinem quinquaginta millia Polonica porrigitur, occasum versus ad Pomeraniam, meridiem versus ad

Cu-

Cuiuiam et Masouiam, ortum versus ad Lithuaniam et Samogitiam et septentrionem versus ad mare Balthicum extenditur.

Haec prouincia metallis quidem non est ditissima, sed variis generibus pecorum, ferarum, piscium atque pomorum fertilissima, et aer eius terrae optime temperatus est.

Haec prouincia merces, quae ex Polonia, Russia et Lithuania huc deducuntur, et quarum magna est copia, in alia loca transfert, et rursus, quas Europa aut India mittit, merces, plerumque permutatione accipit. Quo fit, ut incolae Prussici multo ditiores sint, ea conditione multo meliore vtantur, quam prouinciarum reliquarum Polonicarum incolae.

In hac prouincia, ex ligni cuiusdam cinere vitrum conflatur, qui cinis antequam vitro conficiendo fiat aprus, per duodecim horas coquitur. Vitrum si clarius et subtilius esse velint, quam vulgo est, terram quandam cineri immiscent, quae eadem est forma atque duritie, qua tartarum, vnde vitrum varios colores nanciscitur, quo maior minorue huius terrae portio ei immisceatur. Cui vitro si sal admisceatur, multo facilius et commodius artifex illud tractare potest.

Praecipua huius prouinciae flumina sunt, Vistula, Nemenus, Nogat, Elbinga, Vefera, Passaria, Alla, Pregela, Ossa, Drebnicia, Lica et Lauia.

Praeterea quoque permulti lacus in hac prouincia deprehenduntur, quibus pisces varii generis innatant. Quorum praecipui sunt:

Habus, qui lacus quindecim fere millia in longitudinem et duo millia in latitudinem porrectus, per exiguum tantummodo Isthmum, Neringam dictum, a mari Balthico separatur, quocum commercii aliquid ei intercedit. Ibi incolae paruis et oblongis retibus amplo supra foramine patentibus, infra autem perangustis electrum colligunt. Quae retia periculis longis alligata, fluctibus exortis, in lacum demittunt, quibus frustra, pugnum magnitudine interdum aequantia, extrahunt. Quod electrum seu succinum a multis abietibus, iuxta hunc lacum excreſcentibus originem ducere creditur; ab his enim quia multum bituminis seu resinae terebinthinae in hunc lacum destillatur, haec massa in mare Balthicum deuehi, ibique vi et impetu fluctuum in electrum transformari existimatur, id quod mltcae et alia insecta, in eo reperta videntur confirmare. Verum temporis progressu melius edoctus hoc electrum per naturam suam succum esse metallicum deprehendi, qui in lacum defluit; quem cum primum extraxeris, mollem reperiēs, paulo post autem ab aere indureſcentem. Illud electrum etiam in toto Prussico litore maris Balthici reperitur.

Lacus alius est Curouienſis in Prussia Ducali, qui superiorem illum magnitudinis aliquantulum superat.

Prussia in Regiam et Ducalem Prussiam vulgo diuiditur.

Haec prouincia primum Ducibus quibusdam, nullius imperio subiectis, parebat, donec equites ordinis Teutonici post bellum diuturnum eam in suam redigerent potestatem. Anno Christi millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto pars occidentalis a Polonis occupata est; et anno millesimo quingentesimo vigesimo fiebat, ut Marchio Brandenburgicus, Albertus, trigessimus quartus, isque vicinus huius ordinis Magnus Magister, iugo Polonico excusso, partem orientalem sub Ducatus nomine obtineret; ex quo tempore ea, quam commemorauimus, diuisio exorta est. Idem Albertus sacris Lutheranis addictus, plurimis equitum suorum, ut matrimonium inirent, persuasit, et sacra puriora in hanc prouinciam introduxit. Incolae huius terrae veteres dudum sunt extirpati; Prussi autem, qui nunc ibi versantur, mixtus est populus, a diuersis, Suecicis nimirum, Polonicis, Germanicis et aliis coloniis exortus.

Prussia Regia in quatuor Palatinatus, Pomeraniam videlicet, Culmensem, Marienburgensem et Varmienſem Palatinatum diuiditur.

Primus horum Palatinatum, Pomerania scilicet, cum in Polonorum potestate esse desierit, eam hic describere, necesse non habeo.

Z z

Secun-

Secundus Prussiae Regiae Palatinatus est Culmenfis, quo etiam territorium Michalouienfe, meridiem versus situm, pertinet. Hic vrbes, quae sequuntur, sunt notandae: Culma, Thorunium, Grudentum, Colmenfee, Brodnica, Radinum, Colubia, Rogozna, Brathianum, Lubouia et Copriunicza.

Culma, metropolis huius Palatinatus, locus peruetustus et clarissimus, in colle ad Vistulam situs, quatuor circiter milliaria Germanica septentrionem versus a Thorunio et quindecim meridiem versus a Dantisco remotus. Haec vrbs anno millesimo ducentesimo vigesimo tertio ab equitibus ordinis Teutonici exstructum, et contra Prussorum ethaicorum incursiones munitum est.

Magrus huius loci Magister, Hermannus de Salza, leges quasdam, quae ad feliciorum eius gubernationem aliquid conferrent, instituit. Tempore inuasionis Sueuicae magnam hic locus iacturam fecit, et adhuc incolis parum frequentatum est, adeo ut sedes episcopalis, quae sub Archiepiscopi Gnesnensis ditionem pertinet, in urbem vicinam, Colmenfee, dictam, aliquamdiu translata sit. Tandem pulchra templa ibi sunt, in quibus multa et splendida ornamenta et alia donaria conspicienda sunt.

Thorunium, ad Vistulam situm, quo flumine haec vrbs in duas partes diuiditur, quatuor milliaria Polonica a Culma, austrum versus, tredecim a Mariaeburgo, viginti duo a Dantisco, quindecim a Lencicia, et vndetriginta a Varsovia distat. Hic locus olim erat ciuitas imperii Romani, a quo postea separata ad hoc vsque tempus permixtis fruitur privilegiis. Nomen vrbs a vocabulo Germanico *Thor*, quod *portam* significat, originem videtur traxisse, quia videlicet haec vrbs ab ordine Teutonico eum in finem exstructa est, ut quasi porta esset seu ianua, qua copiae peregrinae, si iis opus esset, in Prussiam peruenirent.

Vnde etiam haec vrbs castellum cum porta semipatente insigne gerit. Thorunium, quod nunc est, non eo loco, cui antiquum Thorunium inaedificatum erat, positum est, quippe quod milliaria integrum occalum versus ab eo, quod nunc floret, distabat, ubi adhuc reliquiae quaedam arcis vetustae cum aliis monumentis exstant. Caeterum haec vrbs elegantissima et optima est totius Prussiae Regiae, quandoquidem platearum latitudine, et aedificiorum magnificentia Dantiscum longe superat. Anno Christi millesimo sexcentesimo nono a Consule, Henrico Stubando, pulcherrime exornata est, qui etiam parvam academiam ibi instituit et redditibus vberibus locupletauit. Idem xenodochium exstrui, et bibliothecam publicam institui curauit, in qua duae Ciceronis epistolae in tabulis cereis scriptae asseruantur. Ita etiam curia, in medio foro posita, ab illo exstructa est. Incolae anno Christi millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto contra equites ordinis Teutonici seditionem mouerunt, et imperio Polonico se submiserunt. In hac vrbe clarissimus ille astronomus, Nicolaus Copernicus, natus est. Ita etiam anno Christi millesimo quingentesimo primo rex Poloniae Iohannes Albertus ibi diem obiit supremum. Anno Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto hic locus a Suecis captus, et tribus annis post a Polonis recuperatus est. Postea Sueci iterum hanc urbem occuparunt; anno autem millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto a Polonis denuo sunt eieci.

Grudentum, arce et moenibus fortissimis munitum est.

Colmenfee seu Culmenfee, sedes est episcopalis Episcopi Culmenfis, qui a Culma huc se contulit. Hic locus nouem milliaria septentrionem versus a Thorunio, vnde viginti a Grudento, et duodecim meridiem et ortum versus a Culma distat. Michalouienfe territorium exigua est prouincia inter fluuios Brodniam et Drebnicam, quae prouincia bellorum inter equites ordinis Teutonici et Polonos cruentorum causam dedit. Eius metropolis est Michalouia, quae cum aliis huius territorii locis descriptione digna non est.

Tertius Palatinatus Prussiae Regiae est Palatinatus

Mariaeburgensis, in quo vrbes sequentes sitae sunt: Mariaeburgum, Elbinga, Struma, Mewa, Gnieuum, Nouum, Stargardia et Orneta.

Mariae-

Mariaeburgum, metropolis, ad Nogatum, brachium Vistulae, sita, sex fere milliaria a Dantisco remota, fortia moenia et excelsas habet turre, cum arce permagna, in qua captiui, illustrissima stirpi orti, belli tempore asseruantur. Haec vrbs magno fruitur emolumento ex vicinia insulae Zulauae, quae regio est ditissima, et duas partes complectitur, nempe

1) maiorem, quae proxime Mariaeburgum sita est; et

2) minorem, quae ad Dantiscum spectat, cuius vrbs incolis etiam parer.

Elbinga, vrbs bene munita, et commercii, quae ibi florent, celebris, in qua Angli Consulem olim habuisse dicuntur. Albertus, primus Prussiae Dux, anno millesimo quingentesimo quadagesimo secundo academiam, quae autem maximi momenti non est, ibi instituit.

Vrbium reliquarum descriptionem nullam reperio.

Quartus Palatinatus Prussiae Regiae est

Varmiensis Episcopatus, cuius nobilitas omni regia potestate plane exempta est, et legibus solis institutisque Prussicis regitur, et ab Episcopo, qui ciuilem exercet potestatem, gubernatur. Vrbes eius sunt: Heilsberga, Fraumberga, Brunsberga, Gutesstadia, Allensteinum, Resla, Vormita, Messacum, Vartemberga, Sebergum, et aliae plures.

Heilsberga, huius prouinciae metropolis, sedes Episcopi, moenibus fortibus aliisque munitionibus firmis est instructa.

Fraumberga, templo cathedrali Episcopatus Varmiensis ibi exstructo inclaudit, cuius Canonicus olim erat Copernicus, astronomus ille celeberrimus.

Brunsberga, ad fluuium Passariam sita, hospitibus frequens, optima quaedam in Prussiae vrbibus habetur. Collegium, quod ibi est, Iesuitarum, a Cardinali Hosio aedificatum est.

Reliquarum vrbium descriptionem non inuenio, quas igitur praetereo.

Prussia Ducalis, quae nunc integra Electoris Brandenburgici potestati subiecta est, sequentes vrbes complectitur: Regium montem, Pillauiam, Memeliam, Velauiam, Tilsam, Marienwerder, et alias plures, quarum numerus ad sexaginta vsque excurrit.

Regius mons, metropolis, in tres partes diuiditur, et arcem habet bene munitam. Sub gradum longitudinis quadagesimum tertium, et latitudinis quinquagesimum quartum sita est, et academiam habet, anno millesimo quingentesimo quadagesimo quarto ab Alberto, Magno Magistro Ordinis Teutonici, primoque huius prouinciae Duce, erectam.

Incolae huius vrbs plerumque sacris a Luthero emendatis sunt addicti, vti etiam pars huius prouinciae maxima. Quapropter Rex Sigismundus tertius, cum anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo a Duce Prussiae homagium reciperet, legem sanciu, ut Pontificiis sacra libere ibi exercere permitteretur.

Senatores Prussiae sunt, Episcopus Varmiensis, reliquorum princeps, Episcopus, Palatinus et Castellanus Culmenfis, Palatini Mariaeburgensis et Pomeranicus, Castellani Elbingensis et Gedanensis.

Praeter illos alii adhuc sunt praefecti, quae in potestate Senatorum Prussiae sunt, a quibus etiam, nisi ad magna regni Polonici comitia conuocati sint, sustentantur. Hi sunt Camerarii vicarii Culmenfis, Mariaeburgensis, Pomeranicus, Thorunienfis, Elbingensis et Gedanensis.

Praeterea etiam Prussi Thesaurarium, Praefectos arcium, sic dictos Gladi-feros, Iudices et Scabios habent, quorum nullus in Senatoribus Regni locum occupat.

Palatini Prussici multo maiorem habent potentiam, quam caeterarum Poloniae prouinciarum Palatini.

Insigne Prussicum est aquila nigra expansa cum gladio euaginato, qui ab alba dextra tenetur, in campo coloris aurei.

Quarta regni Polonici provincia est

Russia rubra, quae cum Russia alba, ad Lithuaniam pertinente, confundenda non est. Haec provincia a Lithuaniae finibus ad Borysthenis ostium extenditur, qui fluuius in Pontum Euxinum effunditur, et hanc provinciam ortum versus a Moscouia disiungit, sicuti montes Carpathici meridiem et occasum versus ab Hungaria eam separant. Magnam frumenti habet copiam, variisque generibus pecorum et piscium, nec non melle abundat. Porro in hac provincia ad ripam fluuii Sani quotidie diuersae arbores reperiuntur, quae duritie et nigritie eburnum aequant. Quos arbores a diluuii vniuersalis temporibus ibi iacuisse incolae tradunt; verum ab vnde praeterlabentis impetu dudum prostratas eas esse multo credibilius est. Haec provincia meridiem versus ad Hungariam, Moldauiam et Bessarabiam; ortum versus ad desertam Tartaricam, et praecipue ad Moscouiam; septentrionem versus ad Russiam albam, a qua fluminibus, Stiro et Pripecio disiungitur, et occasum versus ad Poloniam minorem spectat, a qua fluuijs, Visloca et Vepro, separatur.

Russia rubra septem Palatinatus continet, Palatinatum videlicet Russiae, Podoliae, Braslauiae, Kiouiae, Volhyniae, Belzae et Chelmensem Palatinatum.

Primus huius provinciae Palatinatus est

Russia, quae quatuor territoria, Leopoliense nimirum, Praemisliense, Halicience et Sanocense comprehendit.

In primo horum territoriorum sequentes vrbes memoria dignae sitae sunt: Leopoli, Grodecia, Iauris, Zolhuia, Gliniani, Zloczouia et Comarna.

Leopolis, a Polonis *Lwow* seu *Luwow*, a Germanis vero *Lemberg* seu *Reus-fisch-Lemberg* dicta, huius Palatinatus metropolis, sub gradum longitudinis quadragesimum sextum, et latitudinis vndequinquagesimum sita, circumcirca montibus inclusa, ripae fluuii Pettauiae adiacet, et quindecim milliaria Polonica septentrionem versus a montibus Carpathicis, totidemque ortum versus a Praemislia, triginta a Camenecio, quadraginta a Cracouia, et quinquaginta circiter meridiem et ortum versus a Varsovia distat. Ampia est haec vrbs et optima munita, et duas habet arces, vnā in tra, et alteram extra moenia, in paulo altius elato fundamento sitam, quae urbem gubernat. Quas duas arces vna cum vrbe Leo, (seu, vti Russi eum vocant, Loo) Dux Russicus, circa annum Christi millesimum ducentissimum videnonagesimum aedificauit. Archiepiscopus Leopoliensis, et sacras suae dioeceseos et ciuiles res administrat; cuius Archiepiscopi sedes anno millesimo trecentesimo sexagesimo primo, rege Casimiro iubente, ex Halicia huc translata est. Hic quoque Archiepiscopus Armenicus et Episcopus Russicus sedet, qui Patriarchae Constantinopolitani potestati subiecti sunt. Ad vtrumque Episcopatum aliquot ecclesiae pertinent. Armeni, sacris catholicis addicti, diutius, quam cogites, hic habitauerunt, et a peculiari prorsus episcopo reguntur. Haec vrbs variis obsidionibus vexata fuit. Primum quidem a Cosacis et Tartaris terribili exercitu instructis obfessa est; deinde anno millesimo sexcentesimo duodequingagesimo a Moscouitis et Cosacis, exercitu, qui centum et viginti milibus militum amplius constabat, armatis, qui duos menses cum dimidio eam claudebant; et denique anno millesimo sexcentesimo septuagesimo secundo a Turcis, qui quin eam cepissent, parum aberat, sed tamen inita pactione infectis rebus tandem discedendum ipsis fuit. Id quod imperante Michaeli Wiesenowiczio factum est, qui et anno proxime insequente ibi mortuus est. In eadem vrbe viri docti maximi aestimantur, et ab ea, quae ibi est, academia quam humilissime excipiuntur et tractantur. Huius academiae Professores a Cracouiensi constituuntur. Ibidem mercatus admodum celeberrimus hiemali tempore agitur, quo permulti ex Hungaria, Moldauia, et pacatis temporibus, etiam ex Turcia mercatores proficiscuntur.

In alijs fluminibus huius regionis Roxolania eminet, in quo nulli mirificae magnitudinis capiuntur. Ita etiam circa hanc urbem multae sunt piscinae, diuersis pinguisimorum piscium generibus impletae, quorum piscium ingens multitudo sale condita per totam Poloniam distrahitur. Tempa huius vrbs plerumque

que pulcherrima sunt et elegantissime exstructa, multisque pretiosis ornamentis repleta.

Grodecia, vrbs palis acutis septa, arcem habet in planitie sitam, paludibus cincta est, et quatuor fere milliaria a Leopoli distat.

Iaurisua ex balneo tepido inclaruit, quod in pago proximo, Selouia dicto, scaturit. Balneum illud multis morbis insanabilibus medetur, vt Sixtus Leo, medicas artis peritissimus in ea, quam de hoc balneo scripsit, dissertatione testatur.

Zolcuia, arcem habet, cum multis et amoenis hortis, vti etiam elegans templum, in media vrbe positum, variisque marmoris generibus exstructum. Qui nuperrime vita decessit, rex Iohannes Sobiescius, saepissime ibi commoratus est, vbi etiam illustrissimus Comes Rossensis ad eius colloquium admissus est.

Hoc territorium insigne habet leonem salientem corona aurea ornatum apud rupem nigram in campo caeruleo.

Secundum huius Palatinatus territorium est Praemisliense, in quo vrbes notatu dignissimae sunt hae: Praemislia, Samboria, Iaroslauia, Lancutum, Resouia, Fultinia, Visnia, Zidaczouia, Moscisca, Dubiecia, Canczuga et Praeorscia.

Praemislia, metropolis, ad fluuium Sanum sita, fortia et bene munita habet moenia, et arcem rupi cuidam in aduersa fluminis ripa insistentem. Haec vrbs sex circiter milliaria supra Iaroslauiam sita, et duodecim a Leopoli occasum versus remota est. Duo ibi sunt Episcopi, nempe Pontificius, qui huius territorii curam gerit, et Praelatus Russicus ecclesiae Graecae.

Orichowsius, Canonicus templi cathedralis huius loci, sacerdotibus matrimonium inire licitum esse contendebat. Porro Collegium Iesuitarum ibi est ad educandam iuuentutem. Incolae huius negotiationi admodum dediti memorabiles aliquot quotannis celebrant mercatus. Prope hanc urbem magnum est theriotrophium, variis ferarum belluarum generibus repletum et firmis muris circumdatum, vt istae belluae nemini damnum inferre possint. Regio finitima multa habet castella, ad incursiones Tartarorum arcendas. Quorum praecipuum est castellum Cracisicinum, haud ita pridem ad fluuium Sanum exstructum.

Samboria, vrbs palis acutis circumdata, ad fluuium Tyram sita, castellum habet prope fines Hungaricos.

Iaroslauia, ob mercatum celebris est, qui festo die Purificationis Mariae ibi agitur, et totius Poloniae est clarissimus.

Non solum merces ex Persia, Constantinopoli, Veneriis, Moscouia et Amstelodamo, verum etiam, vt traditur, quadringenta millia amplius pecorum et dimidijs fere equorum numerus huc transportantur.

In hac vrbe Iesuitae habent collegium pro studiosa iuuentute. Extra urbem vero elegantissimum est monasterium monialium, secundum recentissimam structuram aedificatum. Neque arx, huic vrbi adiacens, ortum versus ad fluuium Sanum sita, contemnenda est.

Lancutum, ob varia templa pretiosa clarum, quae Stanislaus Lubomirscius, Palatinus Cracouiensis, condidit, et arce ad Tartarorum incursiones prohibendas munitissima instructum.

Resouia, itidem castello forti et monasterijs nonnullis exornata. Die S. Alberti mercatus ibi celebratur. Haec vrbs imprimis ex linteorum officina, quae a Germanis exercetur, inclaruit, quorum Germanorum maiores a Casimiro Magno capti, et in illum locum vicinasque regiones transportati sunt.

Hoc territorium insigne habet aquilam bicipitem expansam, quae capita ambo coronam auream gestant in campo caeruleo.

Tertium territorium Palatinatus Russiae est territorium

Halicience, quod occidentem versus montibus Transyluaniae, et meridiem versus Valachiae siluis faginis circumdatum est, et orientem versus a Tyra, rapidissimo fluuiio, qui in montibus Carpathicis ortus in Pontum Euxinum influit,

in duas partes diuiditur. Pars huius territorii australis Pocutia vocatur. Totum vero territorium sequentes vrbes notatu dignas continet: Haliciam, Sniatinum, Colomiam, Martinouiam, Dolinam, Strium, Podocum, Brezanum, Buczauiam seu Busko et Podhaieciam.

Halicia, olim erat metropolis regni Russici, in tetrarchias aliquot tunc diuisa, quarum tetrarchiarum unaquaeque a peculiari Duce regebatur. Hic locus est vrbs magna, ligno exstructa, quae flumine Pruto a Moldauia disiungitur, et ex altera parte a Tyra irrigatur. Arcem habet itidem ligno aedificatam, in loco edito positam, Tyrae adiacentem. Incolae huius loci sunt subrustici, magisque agriculturae, quam aliis negotiis dediti.

Sniatinum, vrbs ligno structa et palis acutis cincta, ad Valachiae fines sita, et a fluuio Pruto irrigata. Pocutiae est metropolis. Nundinae olim hic celebratae sunt, quapropter Valachi frumentum suum et commeatum ibi reposuerunt. Hinc quoque factum est, ut hic locus pecoribus, melle, cera, et genere eorum egregio nunquam non abundaret.

Colomia, vrbs ligno aedificata, ad montis cuiusdam radices prope fluitium Prutum sita, ob salis subtilitatem creberrime frequentata, quo de sale toti reliquae Russiae et Lithuaniae prospiciunt, neque vllus alius locus, si territorium Praemisliense exceperis, in his duabus prouinciis reperitur, ubi sal conficiatur. In hoc autem tractu vbique fere putei profundi exstant, ex quorum aqua sal excoquitur. In regionibus Vkraniae desertis prope Borysthenem lacus quidam est, cuius aqua solis ardore itidem in solida salis frusta condensatur, quo sale non nisi incolae huius regionis vtuntur.

Martinouia, vrbs Pocutiae, arcem habet in mediis paludibus sitam.

Dolina seu Dobrilouia, oppidum ligno exstructum et inter montes situm.

Strium itidem ligno structum, fluuio eiusdem nominis adiacet.

Podocum, in aduersae Tyrae ripa situm, castello bene munito instructum, et pulchro monasterio exornatum, quod monasterium Stephanus Potucius, Palatinus Braclaiensis, condidit, qui etiam hic vita decessit et humatus est.

Brezanum vrbs incolis frequens, ligno aedificata, arcem habet muratam, quae prope urbem in colle sita est.

Buczauia seu Busko, inter paludes sita. Prope ab hac vrbe fluuius, Bugus oritur, in quo variae merces negotiatorum Leopoli transferuntur.

Podhaiecia, muro aliisque munitionibus instructa. Haud procul inde Zauaouia, arx illa celebris, sita est.

Quartum Palatinatus Russiae territorium est territorium

Sanocense, quod, cum Hungariae et Transyluaniae montibus propinquum sit, multis collibus, ea, quae ad Crosnam spectat, parte excepta, repletum est. In quo hae vrbes notantur: Sanocum, Crosna, Brozouia, Rimanouia, Dinouia et Lesko.

Sanocum, metropolis, ligno exstructa, inter montes prope fluuium Sanum sita. Arx huius vrbs, rupi cuidam inaedificata, haud contemnenda est.

Crosna, incolis magis abundat, quam Sanocum, vti etiam a peregrinis crebrius frequentatur.

In hac vrbe Hungarorum est emporium, qui omnes merces suas et vina eo transportant. Vnde etiam mercatus, qui ibi frequentantur celebriores sunt, quam vicinarum urbium. Hic quoque Iesuitae Collegium ad iuuentutem erudiendam habent.

Vrbes reliquae, vt Brozouia, Rimanouia, Dinouia, et Lesko, non sunt admodum munitae, vt incursiones Tartarorum prohibere possint.

Senatores Palatinatus Russiae sunt: Archiepiscopus Leopoliensis, Episcopus Praemisliensis, Episcopus Kiouiensis, Palatinus Russiae, Castellanus Leopoliensis, Praemisliensis, Haliciensis et Sanocensis.

Secundus Palatinatus Russiae rubrae est

Podol-

Podolia, quae creberrimis Turcorum et Tartarorum incursionibus, multisque, quae ibi cum iis commissa sunt, proeliis inclauit.

Si incolae huius terrae (inquit Starouolscius) optata pace possent ita frui, vt occidentiores Europae populi, certe nec Italiae aut Hungariae soli vbertatem et diuitias inuiderent. Hic Palatinatus haud paucis in locis diuersa marmoris et alabastrum habet genera, et tria territoria continet, nempe Camenecense, Trembouliense et Laticzouiense.

In hoc Palatinatu vrbes sequentes sitae sunt: Camenecia, Tremboula, Laticzouia, Barum, Husiatinum, Czartcouia, Ianouia, Zuanecia, Chmielnicum, Miendzibozia, Zincoouia, Iesupolis, Iaslouiecia, Satanouia, Tarnopolia, Kitagrodum et Dunaigrodum.

Camenecia, metropolis, in Valachiae confinio inter saxa et colles sita, et natura et arte optime munita est, arcemque habet fortissimam, quae rupi vicinae inaedificata urbem gubernat. Aditus ad illam arcem propugnaculo tectus est, quod a reliquo loco fossa profunda secernitur. Et vrbs et castellum fluuio Smotrica circumdata sunt, qui fluuius haud procul inde in Tyram effunditur. Rupes, quae huic vrbi circumiacent, vbique tantae sunt altitudinis, vt summarum tantum domorum non nisi fastigia extrinsecus appareant. Hic locus quindecim milliaria octasum versus a Baro, triginta a Leopoli, triginta sex a Iassy, triginta a Kiouia, octoginta a Varsouia, et centum septuaginta circiter milliaria a Constantinopoli distat. Episcopus huius vrbs Archiepiscopo Leopoliensi est subiectus. Anno Christi millesimo sexcentesimo sexagesimo nono ex incendio maximum cepit detrimentum. Turci et Tartari summis saepe viribus, sed frustra, eam sunt adorti, donec tandem anno millesimo sexcentesimo septuagesimo secundo illi in suam potestatem eam redigerent. Anno Christi millesimo sexcentesimo octogesimo septimo hic locus a Motula, Cosacorum Duce, obsessus est, quo Potori cum eius copiis se coniungere maxime laborabant. Verum Ottomannico exercitu appropinquante, ambo infectis rebus discedere coacti sunt. Anno Christi millesimo sexcentesimo octogesimo octauo hic locus a Polonico exercitu denuo obsessus, et anno proximo oppugnatus est, quae oppugnatio mense Augusto initium cepit. Insequente autem Septembri finem ei imposuerunt.

Tremboula, vrbs, ad radices magni cuiusdam montis sita, arcem habet colli vicino inaedificatam.

Laticzouia, contra barbarorum incursiones bene munita, arcem adiacentem habet et incolas bellicosos.

Barum, palis acutis circumdata vrbs, a Buona, Ducis Mediolanensis, Iohannis Sforzae, filia, eademque regis Poloniae, Sigismundi, coniuge, exstructa est, quae patriae suae nomen huic loco indidit. Cui castellum adiacet, in colle situm et vndique paludibus et lacubus circumdatum.

Husiatinum, contra hostium incursiones bene munitum.

Czartcouia, itidem firmis munitionibus et castello instructa.

Ianouia et Zuanecia cum aliis vrribus compluribus loca sunt munitissima.

Chmielnicum, vrbs ligno aedificata, non nisi palis acutis septa, castellum habet ligneum, ad fluuium Bohum.

Miendzibozia, vrbs, cum magna ex ligno exstructa arce, in paludibus sita est, neque alium habet aditum, nisi pontes quosdam. Hic locus multa olim a Tartaris perpeffus est.

Senatores huius Palatinatus sunt Episcopus Camenecensis, Palatinus Podoliae et Castellanus Camenecensis.

Hic Palatinatus insigne gerit solem in pleno, quo fulget, splendore, in campo caeruleo.

Tertius Palatinatus, Russiae rubrae est Palatinatus

Braslaiensis seu Braclaiensis. Haec prouincia trans Podoliam in finibus Tartaricis sita, Polonico imperio nunc subiecta non est. Sequentes vrbes ad eam

A a a

perti-

pertinent: Braslauiā, Vinnicā, Zitomirā, Sarogrodum, Morachnā, Iarofouia, Felstinum et Chmielnicum.

Braslauiā, ad fluuium Bohum sita, arcem habet ligno exstructam cum aliis munitionibus. Anno Christi millesimo sexcentesimo septuagesimo secundo hic locus a Turcis captus et misere vexatus est.

Vinnicā, ligno exstructa vrbs, ad fluuium Bohum sita, murum habet cum castello. Haec vrbs ex conuentu nobilitatis et iudicio aulico inclauit. Iesuitae hic habent Collegium ad educandam iuuentutem.

Haec duae vrbes a Tartaris grauiter sunt afflictæ. Reliquarum vrbiū descriptionem non inuenio.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Braslauiensis.

Quartus Palatinatus Russiæ rubrae est

Kiouienſis. Haec prouincia ex vno latere ad Tartariā, et ex altero ad Moscouiam porrigitur. In media parte notissimo illo fluuiō, Borysthenē, diuiditur, et late ad Pontum Euxinum, et ad fines Russiæ albae in Lithuania extenditur. Praecipuae eius vrbes sunt sequentes: Kiouia, Caniouia, Circassia, Oczacouia, Stepanouia, Fastouia, Bohuslauiā, Pereslauiā et Bialocerqua.

Kiouia, seu Kiouf, vt incolae pronunciant; vrbs vetustate et magnitudine clara, incolis admodum frequens, palis fortibus munita, castellum et alia munimenta affabre facta habet, et ad Borysthenem sita est. Kiouia vetus in colle quodam sita erat, ab vltiore fluminis ripa aliquantulum remota, vbi ad haec vsque tempora multorum fornicum, altorum murorum, templorum et sepulcrorum, in quibus reges aliquot conditi sunt, reliquiae cum inscriptionibus Graecis conspiciuntur. Horum templorum vetustorum duo satis bona conditione adhuc videntur, templum nimirum sanctae Sophiae et sancti Michaelis. Muri templi sanctae Sophiae opere musuo elegantissime sunt exornati. Fornix vasis scitilibus constat, quae bene ferruminata sunt et calce arenata impleta. Templum sancti Michaelis in primis ob tectum deauratum notabile est. Sepulcra veterum Russorum illustri genere ortorum in cauernis aliquot prope hanc urbem erant, quarum nonnullae octoginta millaria amplius vsque ad Moscouiae fines extendi dicuntur. Corpora defunctorum, hic recondita, adhuc integra sunt et incorrupta, et in iis corpora duorum principum, vestimentis vetusti habitus indutorum, quae cadauera haud ita pridem iter facientibus a Russicis monachis monstrata sunt. Locus, vbi haec sepulcra structa sunt, lapis est arenosus et admodum aridus, et eiusdem generis cum Romanorum Catacombis esse videtur. Kiouia vrbs olim erat amplissima, id quod murorum veterum reliquiae, octo millaria in circuitu complectentes, satis indicant. A Russorum principe, Kio, anno salutis instauratae octingentesimo sexagesimo primo fundata et Scythiae Tauricae metropolis constituta esse dicitur. Tum haec vrbs imperii Russici sedes facta est, postea vero domesticos habuit principes. Anno Christi millesimo sexcentesimo decimo quinto a Tartaris oppugnata et direpta pristinum splendorem indies magis magisque amisit. Intra triginta annorum spatium saepius mox ab his mox ab illis partibus occupata est; his autem temporibus in Moscouitici Imperatoris est potestate, cui a Cosacis oppignorata est. Episcopus Kiouienſis, Archiepiscopi Leopoliensis ditioni est subiectus. In hac vrbe etiam habitat Archiepiscopus Russorum, qui omnium totius Poloniae ecclesiarum, suae religioni addictarum, curam gerit. Hic quoque nonnulla et Catholica et Russica sunt templa cum multis monasteriis.

Caniouia, septendecim millaria a Kiouia distans incolas habet admodum bellicosos, cuius etiam naturae et indolis plerique huius viciniae habitatores esse solent.

Circassia, ligno exstructa vrbs, ad Borysthenem sita, viginti quinque circiter millaria a Kiouia distat. Huius loci incolae veteres erant Circassi, gens admodum bellicosa, quorum in historiis crebra fit mentio. Quae natio etiam reliquas regiones ad ripam Borysthenis sitas tenuit.

Oczacouia, ad ostium Borysthenis sita a Tartaris incolitur, a Turcis vero gubernatur.

Stepanouia, arcem habet bene munitam, et moenibus fossaque cingitur.

Fastouia, ideo notanda est, quoniam Episcopus Kiouienſis sedem suam ibi constituit. Similiter etiam Iesuitae Collegium suum a Kiouia huc transtulerunt.

Bohuslauiā, Pereslauiā, et Bialocerqua, hominibus satis refertae et castellis munitae sunt.

Senatores huius Palatinatus sunt Episcopus, Palatinus et Castellanus Kiouienſis.

Insigne huius Palatinatus est campus partim albus, partim caeruleus. In illo Lithuanicum insigne; in hoc autem vrsus saliens conspicitur.

Quintus Russiæ rubrae Palatinatus est

Belzenſis, quae prouincia ad territorium Leopoliense, et ad Palatinatum Chelmenſem porrecta in media Russiā rubra sita est, et territoria, Belzenſe, Buscense, Grodlenſe et Grabouiecenſe complectitur.

In hoc Palatinatu vrbes sitae sunt sequentes: Belza, Buscum, Grodlouia, Grabouia, Socalia et aliae plures.

Belza, vrbs ligno aedificata, satis magna, in paludibus inter Leopolin et Zamoscium sita, quinque fere millaria a fluuiō Bugo distat. Arcem habet ligneam, colli inaedificatam, et circumcirca paludibus profundis cinctam.

Buscum, in palude situm, in ea regione, vbi fluuius Bugus oritur, in quo fluuiō merces negotiatorum Leopolin transuehantur, quinque tantum millaria hinc remotam.

Grodliouia, vrbs palis acutis circumdata, in colle sita, qui a fluuiō Bugo irrigatur.

Grabouia, vrbs ligno exstructa, in ampla planitie sita, arcem et natura et arte munificentissimam habet, et fere inexpugnabilem.

Socalia, vrbs, ad paludem sita, et non nisi palis cuspidatis circumdata.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Belzenſis.

Hic Palatinatus insigne gerit gryphum album volentem in campo rubro.

Sextus Russiæ rubrae Palatinatus est

Chelmenſis, inter Lublinenſem Palatinatum, Lithuaniam et Volhyniam situs, et territoria, Chelmenſe et Crasnostauienſe continens.

In hoc Palatinatu sequentes vrbes sitae sunt: Chelma, Crasnostauia, Zamoscium, Radnouia, Lynbowly, Rozana, Vlodauia, Scebreſinum, Turobinum, Tamogrodia, Tomasouia et Ctesouia.

Chelma, vrbs parua, castellum habet, cuius partes exteriores ligno structae sunt, et decem circiter millaria ortum versus a Lublino, viginti quatuor septentrionem versus a Praemislia, et duodecim a Belza disiuncta est. Hic locus in superioribus bellis a Moscouitis et Tartaris spoliatus et combustus est, quae causa fuit, cur Episcopus huius vrbs sedem suam Crasnostauiam transferret. Verumtamen Episcopus Russicus seu Graecus ad haec vsque tempora hic habitat.

Crasnostauia, vrbs moenibus cincta, ad Veprum fluuium sita, vbi nunc Episcopi Chelmenſis domicilium est in palatio secundum recentem structuram aedificato. Prope ab hoc loco Archidux Maximilianus, cum ad regnum Polonicum occupandum exercitu instructus huc peruenisset, a Iohanne Zamoiscio contumeliose in fugam coniectus est, qui Zamoiscius in illa vicinia urbem exstruxit, et ex suo nomine eam appellauit.

Zamoscium, altis moenibus, fossa profunda, aliisque munitionibus fortibus recentis structurae ornatum, pulchro templo cathedrali superbum, variisque rebus ad victum quotidianum pertinentibus instructum. Hic quoque praeclara est academia, quae ab academia Cracouiensi Professoribus eruditis ornatur. Ille, quem diximus, Dux Iohannes Zamoiscius tantus doctrinae erat fautor, vt non modo Zamoscium, verum etiam alia quaedam loca Russiæ rubrae eius beneficentia fruerentur.

Radnouia, vrbs ligno exstructa, in paludibus sita, arcem habet, hic fluuio Perepet, illic paludibus et Tyra inclusam. Hic locus viginti quatuor fere miliaria a Chelma distat.

Lynbowly, vrbs Bugo adiacens arcem habet non mediocriter munitam.

Senatores huius Palatinatus sunt Episcopus et Castellanus Chelmenfis.

Hic Palatinatus insigne gerit vrsu album salientem inter tres arbores in campo aureo.

Quinta prouincia regni Polonici est

Masouia, in media fere Polonia sita, a septentrione Prussiam, ab oriente Lithuaniam, a meridie Poloniam superiorem, et ab occidente Poloniam inferiorem finitimam habet. Principibus olim domesticis utebatur; sed anno Christi millesimo quingentesimo vigesimo sexto, post vltimorum Ducum, Iohannis et Stanislai, obitum, hic Ducatus cum regno Polonico coniunctus est. Incolae huius prouinciae ad bellum valde procliuus sunt. Eodem cum Polonis sermone vtuntur, nisi quod diuersos quosdam accentus gutturales habeant. Ita etiam, si mores, vestes et sacra eorum spectes, cum Polonis omnino conueniunt. Haec prouincia in tres Palatinatus diuiditur, qui sunt Palatinatus Masouiae strictae sic dictae, Palatinatus Plocensis et Dobrinensis.

Primus huius prouinciae Palatinatus est proprie sic dicta

Masouia. Haec prouincia in rebus sacris soli Episcopo Posnaniensi subiecta est; res autem ciuiles quod attinet, duodecim haec territoria complectitur: territorium nempe Varsouiense, Vifnense, Cynrense, Zembrouiense, Nurense, Vissogrodienae, Zacrociense, Ciechanouiense, Lomzenae, Rozanenae, Macouienae et Liuenae.

Praecipuae eorum vrbes idem cum territoriis nomen gerunt.

Praeterea haec oppida in hoc Palatinatu sunt notandae: Pultouia, Czerniensium, Czersko, Akrocim, Varca, Blonye, Pultowsco, Tarcinum, Grodzyec, Prasnia, Garuolinia, Vengrouia, Stanislanouia, Brocum, Viscouia et Sercicza.

Varsovia, huius prouinciae metropolis, castello, moenibus et fossa instructa, in loco plano in medio regno sita, quam ob causam comitia vniuersalia ibi celebrantur. Haec vrbs ad Vistulam in gradu longitudinis quadragesimo tertio et latitudinis quinquagesimo secundo sita in quatuor partes, in veterem scilicet et nouam urbem, cum suburbiis, Cracouia et Praga, diuiditur.

Varsovia multis et splendidis aedificiis, et inprimis magno et quadrato palatio ornata est, quod Sigismundus tertius exstruxit, successores autem eius magis amplificauerunt et exornauerunt. Ibi reges plerumque habitare solent. E regione in aduersa fluuii ripa aliud regium est palatium inter amoena nemora et hortos positum, ab Vladislao septimo exstructum et Viasdouia appellatum, vbi Senatores Regni olim sedere, et de rebus ad rempublicam pertinentibus deliberare solebant. Porro ibi est regis Iohannis Casimiri palatium; vti etiam aliud valde magnificum, quod Comes Morstinus, Magnus regni Polonici Thesaurarius, exstrui curauit. Milliare ab hoc loco Rex Iohannes Sobiescius pulchrum topiarium aedificari iussit, quod Villam nouam appellauit. Neque minus reliqua aedificia publica adpectu digna sunt, vt exempli causa, templum sancti Iohannis, in quo Canonici saeculares munus suum obeunt, armamentarium, castellum, forum, et plura eius generis aedificia. Varia mercium genera ex vicinis prouinciis in fluuio quodam huc transportantur, quae hinc Dantiscum transuectae in peregrinas prouincias distrahuntur. In suburbio Cracouiensi est paruum sacellum, ad sepulturam Magni Ducis Moscouiae, Iohannis Demetrii Suiscii, aedificatum, qui cum duobus fratribus in arce Gostinia captiuus exspirauit. Anno Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto haec vrbs a Suedis occupata est. Vix tria miliaria Polonica a Polonia minori, viginti quatuor fere a Leneicia, totidem septentrionem et occasum versus a Lubli-

no,

no, triginta septentrionem versus a Sendomiria, triginta tria ortum versus a Gnesna, et quadraginta septentrionem et ortum versus a Cracouia et Posnania distat.

Vifna, in planitie prope fluuium Narew sita, arcem habet, colli adiacenti inaedificatam.

Vissogrodum, vrbs ligno exstructa, in planitie prope Vistulam sita, arcem habet conspicuam, et duodecim fere miliaria a Varsovia distat.

Ciechanouia, totidem fere miliaria a Varsovia distat, in planitie sita, et arcem habet paludibus circumdatam.

Lomza, vrbs magna, ad fluuium Narew, nauibus frequentem, sita, elegantibus aedificiis constat, et viginti circiter miliaria a Varsovia remota est.

Rozana in planitie prope fluuium Narew sita.

Liua, vrbs ligno exstructa, castellum habet, ad ripam fluuii Liuecii situm.

Pultouia, vrbs lateribus exstructa, arce munita aliisque aedificiis elegantibus ornata, sedes est Episcopi Plocensis.

Czerniensium, vrbs magna, ligno exstructa, ad Vistulam sita.

Acrocim itidem ligno aedificata, Vistulae adiacens, castello instructa, octo circiter miliaria a Varsovia distat.

Varca, vrbs magna, in loco plano prope fluuium Pilzam sita, itidem octo miliaria a Varsovia distat.

Blonye, quatuor fere miliaria a Varsovia remota est.

Pultowsco, vrbs moenibus cineta, castello munita, ad fluuium Narew sita est.

Tarcinum, oppidum, ligno exstructum, quinque circiter miliaria a Varsovia distat.

Grodzyec, septem miliaria a Varsovia, et duo a Tarcino distat.

Prasnia, vrbs magna, multis aedificiis lapideis elegantissime exstructis ornata est.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus Masouiensis, Castellani, Cynrensis, Varsouiensis, Vissenfis, Vissogrodensis, Zacrociensis, Ciechanouiensis et Liuenfis.

Hic Palatinatus insigne gerit aquilam albam expansam in campo rubro.

Secundus Palatinatus Masouiae est

Plocensis Palatinatus, qui ortum versus inter Vistulam et Prussiam situs, territoria, Plocense, Zancrense, Mlauiense et Stenenense complectitur.

Praecipuae vrbes eius sunt: Plosco, Siepercia, Srensco, Mlaui et Radzanouia.

Plosco, metropolis Palatinatus Plocensis, in edito aggere seu ripa Vistulae sita, vnde in amoenissimam et fertilissimam regionem prospicitur. Hic locus fluuio nauigabili instructus, admodum diues est et incolis frequens, et iam dudum sedes fuit episcopalis. Praeter templum cathedrale multa alia ibi sunt templa et monasteria splendida, largis redditibus locupletata, quo inprimis Abbatia Benedictinorum in suburbio pertinet, vbi inter alias sanctorum reliquias etiam caput Sancti Sigismundi deauratum asseruatur, quod a Rege Sigismundo tertio illi Abbatiae donatum est.

Siepercia, vrbs ligno aedificata, in colle sita, paludibus circumquaque cineta, quinque circiter miliaria a Plosco distat.

Srensco, vrbs ligno exstructa, in planitie sita, arcem habet paludibus profundis circumdatam. Hic locus decem circiter miliaria a Plosco remotus est.

Mlaui, vrbs in Prussiae confinio sita, Prussiae, fluuio, adiacens, decem fere miliaria a Plosco distat.

Radzanouia, oppidum, ligno exstructum, ad fluuium Vcram, arcem habet, in rupi quadam structam, et inter paludes sitam, et octo circiter miliaria a Plosco disiunctum est.

Senatores huius Palatinatus sunt Episcopus, Palatinus et Castellanus Piotens, Castellani Sieperensis et Racianzensis.

Hic Palatinatus insigne gerit aquilam nigram expansam, quae in pectore literam P gestat in campo rubro.

Tertius Palatinatus Masouiae est

Dobrinensis, occidentem versus inter Cuiuiam et Prussiam situs, qui variorum fructuum et piscium magnam habet vbertatem, et territoria, Dobrinense, Ripinense et Slonnense, continet.

Praecipuae vrbes eius sunt: Dobrinum, Ripinum, Slonsk et Gorzno.

Dobrinum, seu Dobrzin, metropolis, ligno exstructa, rupi cuidam prope Vistulam inaedificata, castellum olim habebat, ab equitibus ordinis Teutonici destructum.

Ripinum, vrbs itidem ex ligno constructa, in planitie ad fluuium Odleck sita, et quinque circiter milliaria a Dobrino remota est.

Slonsk, in planitie ad Vistulam sita, duo fere milliaria a Dobrino distat.

Gorzno seu Gurzna, vrbs ex ligno confecta, et tam naturae beneficio quam artificis manu munitissima, sex fere milliaria Polonica a Dobrino distat.

Hic Palatinatus creberrimis bellis inter Polonos, equites ordinis Teutonici et Prussos gestis causam olim praebuit.

Senatores huius Palatinatus sunt Castellani, Dobrinensis, Ripinensis et Slonnenensis.

Insigne huius Palatinatus est caput humanum duplici corona aurea et argentea ornatum in campo rubro.

Sexta prouincia regni Polonici est Samogitia, in qua nulli Palatinatus, sed multae sunt Praefecturae. Principem in hac prouincia locum obtinet Toparcha, in Senatoribus regni sedem occupans, in qua dignitate nullus alius praefectus totius regni ei similis est, nisi excellentiore munere praeterea fungatur. Haec prouincia sic satis magna et fertilis est, quanquam multis siluis obsita. A septentrione ad Curlandiam et mare Balthicum, ab occasu ad Prussiam Ducalem et mare Balthicum, a meridie vero et ortu ad Lithuaniam extenditur. Varias habet vrbes, quae partim regis partim nobilium potestati sunt subiectae et plerumque ligno exstructae. Nomen Samogitiae a situ nata est, haec prouincia, quippe quae humilis est et paludibus referta. *Samogitz* enim ex lingua incolarum huius terrae est *humile* et *palustre*. Multi ibi sunt lacus et montes inaccessi. Caeterum haec prouincia melle abundat, quod Lithuanicum et Liouonicum mel puritate longe superat. Ita etiam singulare quoddam equorum genus profert, qui ob celeritatem maximi aestimantur. Plebs huius prouinciae in paruis casulis habitat, quae plerumque lacubus aut fluuiis adiacent, et vel stramento vel tabulis ligneis tectae sunt. Agrum non ferreis, sed ligneis vomeribus proscindunt, quamuis tellus ipsorum admodum pinguis et densa esse soleat; quam consuetudinem ita constanter et pertinaciter seruant, vt ab ea nullo modo abduci queant. Cum enim, praefectus quidam huius prouinciae vomeres ferreos introducere constituisset, et messis minus prospera esset subsequuta, hanc calamitatem mutationi vomerum foli tribuerunt; veterem ita consuetudinem illis concedere necesse habebat, ne forte seditio in iis commoueretur. Ipsorum equi plerumque tam parui sunt, vt, quomodo eius, cui adhibentur, laboris difficultates et molestias exantlare possint, mirandum sit. Incolae huius prouinciae plerique moribus, vestimentis, et lingua a Lithuanis parum discrepant. Verumtamen eorum aliqui idolorum diuersorum cultus firmiter confirmant, idque inprimis in locis desertis, vbi serpentem quadrupedem sub nomine Giuosit diuino honore prosequuntur. Similiter etiam in his regionibus aegre domum reperias, in qua non sint aliqui penates. Quid? quod in multis et Lithuanicis et Prussicis pagis ad hunc vsque diem ab agricolis pauperibus, quamuis christianis, viperas quasdam in ipsorum domibus foueri deprehendimus, quas summa reuerentia colunt, maximo detrimento sibi fore existimantes, si quid aduersi his penatibus accideret.

Do-

Domus ipsorum, si nobilium aedes exceperis, humiles sunt et oblongae, in quarum media parte focus est, et vnum tantum conclaue seu spatium, in quo et homines et pecora cohabitant. Homines illustriori genere nati ex poculis corneis bibunt, et ex patinis ligneis edunt. Mel, quod hic reperitur, est praestantissimum, ceruae autem non multum habet. Cuius mellis genus quoddam perfecte candidum est, quo omnes fere arbores in siluis obductae sunt. Ratio sacrificiorum et dierum festorum gentilium, quae in Samogitia circa finem Octobris ad haec vsque tempora celebrantur, ita se habet. Primum itaque locus certus conuentui destinatur. Deinde mariti cum vxoribus, liberis et famulis hora indicta sine cunctatione ibi conueniunt. Congregati igitur panum in stramento expandunt, eique panes aliquot ex ordine imponunt, quibus panibus singulis vrceum magnum cereuisia impletum interponunt. Quo facto varia animalia vtriusque sexus adducta ex antiquo ritu ita immolantur. Primum vates seu sacerdos ad ea accedens pauca quaedam verba misit. Tum virgula, quam in manu tenet, horum animalium terga et aluos percutit, quo omnes praesentes eius exemplum secuti exclamant: O Ziemiennick (ita enim deum suum vocant) haec sacrificia ideo tibi offerimus, quia tam propitius adhuc nobis affuisti; et vt in posterum quoque eadem clementia erga nos vtaris et ab igni, bello, pestilentia et hostibus nostris nos defendas, saluosque et incolumes nos conserues, supplices rogamus atque obsecramus. Quibus verbis effatis, ab vnoquoque ferculo frustulum defecant, et in medium proiciunt, exclamantes: O Ziemiennick, a victimis nostris haec benignus accipias, tuisque famulis misericors adsis, oramus. Tum cibo et potu largiter se ingurgitant, et ita huic ritui finem imponunt. Quae sacrificia in multis Lithuaniae et Russiae locis ad hanc vsque aetatem ab agricolis conseruantur.

Samogitia tria territoria, Rosienae videlicet, Mednicienae et Poniuuensis territorium complectitur.

Praecipuae vrbes huius prouinciae sunt: Rosienae, Mednicia, Poniuuensis et Cauna.

Rosienae, vrbs parua, male aedificata, attamen primarius Samogitiae locus ad fluuium, Dubisium, situs, duodecim circiter milliaria Polonica septentrionem versus a Cauna, triginta meridiem versus a Riga, et viginti septem occasum versus a Vilna distat.

Mednicia, aliquanto melioris est structurae, quam Rosienae, et Episcopum habet, qui ad Archiepiscopi Gnesnensis dioecesein pertinet. Haec vrbs ad fluuium Viruicium sita est.

Poniuuensis est metropolis territorii Poniuuensis.

Cauna ad fluuium Nemenum sita, celebri Iesuitarum Collegio, vt etiam monasteriis quibusdam ornata est. A Germanicis mercatoribus creberrime olim frequentabatur, qui magnifica quaedam aedificia lateribus et saxis confecta exstruxerunt, quos incolae imitati sunt, et quodammodo superarunt.

Senatores huius prouinciae sunt Episcopus, Praefectus et Castellanus Samogitiae.

Septima prouincia regni Polonici est Volhynia, quae duo illa magna territoria, Luceorienae et Cremenecense territorium comprehendit.

Vrbes huius prouinciae insigniores hae sunt: Luceoria, Volodimiria seu Woldziemiers, Cremenecia, Brodi, Olica, Constantinouia, Zbarauia, Ostropium, Visniouecia, Zaslaui, Balsica, Miedieczum, Rubesouia, Dubna, Czaratoriscum, Olescum et Crilouia.

Luceoria, metropolis, non tantum territorii Luceorienae, sed etiam totius Volhyniae, ligno exstructa, ad fluuium Ster sita, lacui cuidam propinqua, qui lacus partem arcis circumdat. Haec vrbs vix septem milliaria ortum versus a finibus Russiae rubrae, et viginti septentrionem et ortum versus a Leopoli distat. Magnus est hic locus et sedes Episcopi, qui ad Dioecesein Archiepiscopi Gnesnensis pertinet. Templum cathedrale et Capitulum in alterutra arce exstructa sunt,

Ccc

quae

quae arces apud hanc urbem in collibus propinquis sitae sunt. Hic quoque Episcopus Russicus sedet.

Volodimiria, ligno exstructa et munitionibus lignaeis instructa urbs, in paludibus prope Luceoriam sita, sedes est Russici cuiusdam Episcopi, cui territorium haud exiguum subiectum est.

Cremenecia, locus primarius territorii Cremenecensis, urbs magna, ligno constructa, castellum ligneum et moenia lutea habet.

Brodi, urbs a Stanislao Conicepoliscio, Castellano Cracoviensi, exstructa, fortes munitiones, templum collegiatum et academiam habet publicam.

Olica, urbs familiae Radivillanorum potestati subiecta, pulchrum habet templum cathedrale, cum academia, in qua variae artes et disciplinae traduntur.

Constantinovia arcem habet bene munitam.

Zbarania, ciuitas olim erat libera, et territorium quoddam ad eam pertinebat, nunc autem territorio Cremenecensi annumeratur.

Senatores huius provinciae sunt Episcopus Luceoriensis, Palatinus et Castellanus Volhyniae.

Haec provincia insigne habet campum partim album, partim caeruleum, in quorum priore insigne Lithuanicum gerit.

Octava regni Polonici provincia est

Podlachia, ampla provincia et Palatinatus, qui ab occasu Masoviam, et ab ortu Lithuaniam habet, cuius Lithvaniae etiam pars olim fuit, donec Sigismundus Augustus anno millesimo quingentesimo sexagesimo nono cum Polonia eam coniungeret. In rebus sacris haec tota provincia Episcopo Luceoriensi est subiecta, sed in rebus civilibus in tria territoria, in Bielscanse videlicet, Drohiczyense et Mielnicense territorium diuiditur.

Praecipuae eius urbes sunt, quae sequuntur: Bielsco, Drohiczyum, Mielnicum, Ticocinum, Knisnum, Augustouia, Mordi, Wasilcouia, Narew, Bransco, Visokie et Holouacze.

Bielsco, urbs magna, ligno exstructa, primarius huius provinciae locus est, ad fluvium, Bialam, situs, qui fluvius hanc provinciam a Lithvania disiungit. Arx, ad hanc urbem pertinens, fulmine incensa, et postea nunquam instaurata est.

Drohiczyum, metropolis territorii Drohiczyensis, in fundamento editiori prope fluvium Bugum sita. Haec urbs inclyto iudicio aulico insignis est, in quo lites nobilium diiudicantur. Decem circiter miliaria a Bielsco, et triginta a Varsovia distat.

Mielnicum, urbs, itidem ad fluvium Bugum sita, territorii Mielnicensis est metropolis, et quinque fere miliaria a Drohiczyo remota.

Ticocinum, in planitie ad fluvium Narew sita urbs, arcem habet et arte et natura optime munitam, magnis paludibus circumdata, et ubique grauibis tormentis instructa. Pars thesauri regii hic asseruatur. Ibidem Sigismundus Augustus numismata cudi iussit. Hic locus decem circiter miliaria a Bielsco, et quadraginta duo a Vibra distat.

Knisnum, urbs ligno aedificata, meris paludibus et silvis interiaceret. Ibi regis est palatium, et permagnum theriotropheum, variis ferarum generibus repletum, nec non magnae piscinae, diuersis piscium pinguisimorum generibus abundantes.

Augustouia, urbs amplissima, a Sigismundo Augusto exstructa, viginti circiter miliaria a Bielsco distat.

Mordi, urbs ligno exstructa, ad lacum permagnum sita, quinque fere miliaria a Drohiczyo remota.

Wasilcouia, urbs ex ligno constructa, ad fluvium Narew sita, sedes est Praefecti regii.

Narew,

Narew, in media silua ad fluvium cognominem sita, quatuor circiter miliaria a Bielsco distat.

Bransco, ad fluvium Nar sita, iudicium habet aulicum, et tria circiter miliaria Polonica a Bielsco disiuncta est.

Sutrasia, urbs ad radices montis cuiusdam sita, fluvio Narew adiacens, castellum habet, quod urbem gubernat.

Senatores huius provinciae sunt Palatinus et Castellanus Podlachiae.

Insigne huius provinciae campus est partim albus, partim ruber; in illo Lithuanicum est insigne, in hoc autem aquila expansa.

Totam igitur Poloniam ex ordine descripsi, resque notatu maxime dignas, quae mihi cognitae factae sunt, enarraui; e quibus, Clementissime Princeps, regnum Polonicum non tam parvi aestimandum esse cognosces, quam nos, occidentales Europae provincias incolentes opinari consueuimus. Omnibus enim necessariis rebus, quibus et bello et pace opus est, abundat, ut vicinorum auxilio ne indigeat. Quod si mercatura cum aliis negotiis ita, ut in aliis provinciis, ibi floreret, sine dubio nulli Europae regno in aliqua re cederet, praesertim cum a natura admirabili praedita sit fertilitate.

Quae Rex Franciae probe sentiens, cum aliis principibus, magnis pecuniis aut in suam, aut in propinquorum suorum potestatem hoc regnum redigere aggressus est, quanquam hoc ausum minus prospere iis cesserit; sibi enim, voti compositis, omnes, quos in hoc regno sibi comparando fecerint, sumtus vberime restitutum iri optime intelligunt. Siquidem Rex Poloniae tantum exercitum; praesertim equestrem, quantum vix ullus alius Christianorum princeps, contrahere valet. Polonorum reges apud principes orientales magna semper praediti fuerunt auctoritate; siquidem in narrationibus de regibus Polonicis, haud secus atque in aliis historiis, res notatu dignissimae reperiuntur.

Inficias quidem ire non possumus Polonos reipublicae bene administrandae non tam peritos fuisse, suaeque saluti non ita prudenter consuluisse, quam nonnulli ex eorum fecerunt; quandoquidem peruersis moribus et negligentia, non fortitudinis penuria, partem prouinciarum praestantissimam amiserunt. Nostra vero aetate alienarum rerumpublicarum statum suaeque ipsorum, quibus in imperio administrando utuntur, statuta inuestigare incipiunt, quo multo cautiore rerumque civilium peritiores fiunt. Illos itaque sub eius, cui nunc parent, regis imperio et amissam famam et prouincias recuperaturos esse, omnino conlici potest.

Multa alia, quae vel ad geographiam, vel ad historiam naturalem spectant, de hac terra commemorare potuissem, si aut ipse ea vidissem, aut aliorum relationibus indubitate credere liceret. Verum id potius intermittere, quam in Te, Clementissime Princeps, credulitatis suspensionem a me admittae excitare decreui. Finem itaque his literis impono, et permaneo.

Princeps Clementissime

obedientissimus Tuus et humilissimus
seruus

B. C.

Ccc

EPISTO.

EPISTOLA SEXTA

A D

DOMINVM

GEORGIVM STEPNEIVM,

MAGNAE BRITANNIAE REGIS LEGATVM EXTRAORDINARIVM
AD ELECTORES ET PRINCIPES IMPERII ROMANI.ORIGINE ET MAGNITVDINE MAGNI DVCATVS LITHVANIAE,
VTI ETIAM DE SVCCESIONE DVCVM LITHVANIAE, CVI PRAECIPVARVM
HVIVS PROVINCIAR VRBIVM ET REGIONVM ADIVNCTA EST.

DOMINE CLEMENTISSIME

Magnus Lithuaniae Ducatus, ab incolis Litwa dictus, Regi Poloniae, sicuti Scotia Regi Angliae, cum sit subiectus, populus tamen eam provinciam incolens natio est a Polonis plane diuersa, aliis moribus et alia dialecto vtens, nec non aliis privilegiis gaudens, quanquam ab eodem, quo Polonia, imperii Senatore gubernetur. Haec provincia ab ortu Moscouiam, a septentrione Liuoniam, mare Balthicum, et Moscouiae partem, ab occasu Samogitiam, Prussiam et Podlachiam, et a meridie Russiam, Volhyniam, Podoliamque habens confinem, nonaginta circiter miliaria a finibus Palatinatus Lublinensis ad confinium Liuoniae in longitudinem, in latitudinem vero octoginta fere miliaria a fluuio Nemena ad Borysthenem patet. Verum sub Magno Duce Vitoldo multo amplior erat; siquidem a Ponto Euxino ad mare Balthicum fere extendebatur.

Haec provincia plana regio est et aequa, quamuis olim siluis plane obducta, quarum multae ad hanc vsque aetatem supersunt. Quoniam vero a Sigismundi temporibus inde pace exoptatissima vsa est haec terra, eiusque incolae agriculturam summo labore et industria exercere coeperunt, varii frumenti nunc admodum ferax est. Insuper etiam mellis, picis, et ligni, aedificiis extruendis apti magnam habet vbertatem, pisciumque et carniū copia abundat. Aëre autem admodum insalubri cum infestetur, multa eius loca parum culta, alii plane deserta sunt.

Anno post Christum natum millesimo trecentesimo octogesimo sexto per Jagellonem haec provincia cum Polonia coniungi coepta est. Quae coniunctio quamuis viginti septem annis post Grodnae renouaretur, Lithuania tamen adhuc identidem inquilinis paruit ducibus vsque ad primum saeculi decimi sexti annum, cum, Magno Duce Alberto Poloniae Rege creato, haec terra sub regni Polonici ditionem penitus redacta est. Id quod duodeseptuaginta annis post, Sigismundo Augusto regnante, in comitiis Lublini habitis confirmatum, statutumque est, vt Lithuania, siluis legibus et privilegiis domesticis Polonicae Reipublicae pars haberetur, ita, vt sine Lithuanicorum ordinum consensu nihil in posterum agi et de cerni licitum esset.

Duas partes primarias haec provincia complectitur, nempe

- 1) Lithuaniam proprie sic dictam, et
- 2) Russiam Lithuanicam siue albam.

Quae duae partes in diuersos Palatinatus, hique rursus in territoria nonnulla distribuuntur. Quarum partium vnquamque Ducatum singularem dicas, quippe etiam territoria singula suos habuerunt duces.

In Lithuaniae insigni campus est partim ruber, partim caeruleus. In illo equus albus citato impetu currens conspicitur, cui vir armatus, gladium super capite

capite vibrans, insidet. In hoc autem campo, in caeruleo puta, virgo Maria cum Christo recens nato, iurare circumfusa apparet.

Hanc provinciam vero antequam secundum loca, quibus floret, describam, de Ducatus Lithuanici origine, nec non de Ducum et Magnorum Ducum Lithuaniae et Samogitiae vita et rebus gestis insignioribus, pauca quaedam mihi sunt dicenda, quod, vt spero, ingratum non erit.

Lithuania, vt Guagninus existimat, nomen inde sortita est. Cum Palaemon, primus Lithuaniae princeps, propter Imperatoris Neronis crudelitatem Italiam reliquisset, longum iter dimensus cum popularibus aliquot in hanc regionem confugit. Qui cum aliquamdiu post ab incolis huius terrae princeps electus esset, ex patriae suae nomine La Italiam eam appellauit, quod vocabulum postea (vt is, quem modo diximus, scriptor tradit) ab incolis huius regionis, linguae Latinae rudibus facili negotio in Lithuaniam mutari potuit. Alii vero huius provinciae appellationem a Litore, Latino vocabulo ortam esse contendunt, quoniam nimirum princeps ille, antequam in mediam Lithuaniam peruenerit, in litore maris Balthici primam sedem fixerit. Hunc principem in illam regionem peruenisse, indicio sunt multa verba Italica et Latina, ad hanc vsque aetatem linguae Lithuanicae commixta. Quod et inde probabile fit, quod nobiles provinciae huius omnes propemodum familiae nominibus vtuntur Romanis; quanquam homines plebeii ex gente Selauonica originem ducere omnino videantur. Nihilominus tamen Hartknochius cum aliis quibusdam, hanc terram a Lituo, ex Alanorum gente orto, nomen sortitam esse pro certo affirmare non dubitat, qui Lituus iamdudum ante Palaemonis aduentum Dux huius provinciae fuisse traditur, adeo, vt illa a Lituo Alano dicta sit Littualania, quod vocabulum postea in Littuaniam contractum sit.

Palaemon primus Lithuaniae Dux a Romanis Patriciis ortum ducens multum periculi perpassus est, et multis rebus praecclare gestis tempore pacato decessit, tresque nepotes, Borcum, Cunossū et Speram reliquit, qui omnes et singuli in territoriis eius ei successerunt.

Borcus partem Samogitiae, cui praeesset, accepit, vbi arcem prope flumen Iuriam, qui fluuius Nemeni brachium est, extruxit, quam ex suo fluuiique modo dicti nomine Iurburgam appellauit, quod nomen hucusque retinuit.

Cunossus provincias suas amplificauit, itidemque arcem aedificauit, quae adhuc floret, et ex eius nomine Cunossouia dicitur.

Spera ad fluuium Swendam, vbi imperium suum fundaret, castellum extruxit.

Borcus et Spera vita defunctis, Cunossus vtriusque provincias cepit; sed paulo post et ipse obiit, duobus filiis, Kyerno et Gybuto, relictis.

Kyernus in Lithuania confedit, arcemque Kiernouiam a se extructam domicilium sibi elegit.

Gybutus autem in Samogitia sedem fixit, eamque provinciam gubernauit. Qui duo fratres coniuncti Russiam inuaserunt, eaque provincia misere deuastata, magnam praedam secum abduxerunt. Sed inde domum reuersi, Samogitiae similem eladem a Liuois illatam esse intellexerunt. Cuius rei vlciscendi causa protinus Liuoniam ingressi sunt, vbi obuia quaeque incendio combusta deuastarunt. Kyerno mortuo filius Ziubundus in Lithuania, Gybuto autem filius Montuilo in Samogitia successit. Qui posterior cum exiguum tempus regnasset, vita decessit, filio

Vikinto imperii haerede in Samogitia relicto. Sed

Ziubundus sit longum temporis superstes, multas a Russis et Tartaris reportauit victorias. Russicum enim iugum excutere cum gestiret, fratrem Wikintium Erdziuilum in Russorum terram misit, qui arcem et urbem Nouogrodecum captum sedem ducalem sibi delegit. Quo altius progressus Grodnam, arcem illam munitam ad Nemenum amnem condidit. Tum Podlachiam ingressus vrbes aliquot expugnauit, breuique temporis spatio totam illam provinciam subegit.

D d d

Vicit

Vicit quoque Curdassum, Tartarorum principem ad urbem Mozeram, in vicinia fluvii Okuniowkae sitam. Ille tandem Erdziuitus, multis rebus fortiter gestis cum fratri Ziulbundo in imperio successisset, in viuis esse desit, duosque filios, Mingailum et Algimuntum, qui paternas provincias inter se dividerent, reliquit.

Algimuntus itaque Samogitiam possidendam sibi delegit.

Mingailus vero Lithuaniae et terrae Polocensi praefuit, quam provinciam posteriorem Russis extorserat: quo facto toto etiam Ducatu Novogrodensi potitus est. Vita decedens duos filios, Skirmundum et Ciuilonem, imperii haeredes reliquit.

Skirmundus itaque, simulac patrem humo mandarat, Magnum Ducatum Lithuaniae et Ducatum Novogrodensem regendos suscepit.

Ciuilo autem terram Polocensem occupavit, et cum aliquamdiu imperium administrasset, mortuus est, relicto filio.

Boriso, qui per longum tempus Polocensem provinciam gubernavit, ubi clarissimum templum lateribus confectum extruxit, et Sanctae Sophiae consecrauit. Ita etiam alia quaedam aedificia celebriora, in iisque urbem et arcem Borisouiam fluvio Berezinae adiacentem condidit. Successorem imperii habuit filium Basilium Rechuoldum, qui ad summam peruenit senectutem, filiumque, Hlebum, et Poroscopiam filiam reliquit.

Hlebus post patris obitum parum temporis superstes fuit.

Poroscopia sacris Graecis plane se addixit: postea vero Romam se contulit, ubi mortuus et sanctorum numero adscripta est. Sed ut ad Lithuaniae Duces redeamus, notandum nobis est,

Skirmundum insignes a Tartaris et Russis reportasse victorias: qui vita defunctus cognatum reliquit.

Kukouoitum, qui in Lithuania et Samogitia ei successit. Qui cum per sat longum temporis intervallum imperio praefuisset, etiam diem obiit supremum, suasque provincias concessit genero suo,

Giedruffo, qui suam filiam Poiatam uxorem duxit. Cui vita defuncto successit filius

Ringoldus, qui, simulacque patrem ritibus ethnicis sepeliuerat, Lithuaniae et Samogitiae imperium administrandum suscepit. Contra quem ducem Russi cum Tartaris bellum mouerunt, quo cum vestigalem facerent. Is vero tempore opportuno viribus armatus paribus illis restitit, eosque prope Mohilaam ad fluvium Nemenum sitam, fudit. Quo facto Ringoldus ille alias quasdam victorias memorabiles consecutus est, tandemque mortuus successorem reliquit.

Mindogum seu Mendogum anno Christi nati millesimo ducentesimo quadragesimo, qui cum Ducibus, Smolenscensi et Volkyniensi aliquot proelia commisit, et utrumque tandem prorsus devicit. Ita etiam cum Boleslao Casto, Polonorum Rege, et Daniele, Moscovitarum Imperatore, acie aliquoties decrevit, ubi Christiani plerumque victi maximisque cladibus sunt affecti. Saepius Masouiam, Dobrinam, Cuiaviam, aliasque provincias inuasit, magnaue praeda potitus domum rediit. Ita etiam cum Equitibus Ordinis Teutonici in Prussia et Livonia cruenta bella gessit. Denique anno millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo a Magno Magistro, qui tum erat, Henrico de Zatoxa exoratus ei, quem diximus, Ordini, ad gratum animum pro variis sibi tributis honoribus et officiis significandum suas provincias omnes tradidit, et sacra christiana se amplexurum promisit. Quo facto Romam Legatum misit, ut Pontifici obedientiam polliceretur. Quo Pontifex Innocentius quartus commotus per fratrem suum Hemdericum coronam regiam ipsi conferre statuit. Verum Mindogus aut dolore ob amissas provincias suas ductus, aut aliis quibuscunque causis impulsus, Nuntium illum admittere recusavit, eodemque anno ad pristinam idololatriam reuersus est. Nihilominus tamen Equites ordinis Teutonici regem eum agnouerunt, et sub eius imperio cum Lithuanis et Samogetis Masouiam adorti et atrocissime depopu-

lati

lati sunt. Postea vero Mendogus omnium ab Equitibus in se collatorum officiorum oblitus arma contra terram eorum conuertit, et plurimis ipsorum urbibus deuastatis ingenti praeda onustus domum rediit.

Deinde Mendogus, magnis copiis collectis, cum Suarnone, Russorum Duce, confociatus, contra Semouitum, Masouiae Ducem, expeditionem suscepit, quem cum filio eius, Conrado, in arce ipsius lasdouiae inopinatam oppressit, ubi Suarno sua ipsius manu Semouito caput praecidebat. Conradus vero a Mendogo viuis conseruatus, et postea a popularibus suis redemptus est. Paulo post Lithuani et Russi in Masouia crudelissime se gessere, magnaue praeda et ingenti captiuorum multitudine petiti provincias suas repetiuere. Proxime insequenti anno nationes illae Masouiam iterum infestant: sed cum parum praedae ibi offenderent, (siquidem superiore anno omnia corripuerant) nihil egerunt, nisi, ut domum quandam, quae Archiepiscopi Gnesnensis erat, incensam diriperent, et tum in terram suam reuerterentur.

Tandem anno Christi millesimo ducentesimo sexagesimo tertio Mindogus a nepote suo, Stroinato et a Dowmanto, genero suo, iugulatus est.

Stroinatus eo, quem modo diximus, anno, regnare cum incepisset, Towciuilum, fratrem suum, eundemque Ducem Polocensem, protinus interfecit. Haud ita multo post factum est, ut Volkiničius, Mendogi filius, qui tunc temporis Russicus esset monachus, ad patris mortem viciscendam, hunc Stroinatum pariter trucidaret, eiusque provincias confectum et sine cunctatione occuparet.

Volkiničius igitur, Ducis nomine sumo, in principio statim imperii sui Poloniam, Masouiam atque Prussiam saepius inuasit. Anno autem millesimo ducentesimo sexagesimo septimo cum Russiam in suam potestatem redigere tentaret, a Leone, Duce huius provinciae, qui et Leopolin extruxit, cinctus et in monasterio Wronscensi victus et occisus est.

Postquam igitur cum hoc principe familia Ducum Lithuaniae expirauerat, Vtenus seu Vcienus a Kitauris, priscis huius terrae principibus, originem ducens, unanimi omnium consensu primus Lithuaniae et Samogitiae Magnus Dux creatus est. Qui post varia bella cum Russis et Prussis gesta ex hac vita decessit, suasque provincias filio

Suintorogo reliquit, qui, cum parum quidem temporis, sed optime tamen, imperium administrasset, etiam vita defunctus, successorem reliquit filium

Trahum, qui et pace et bello aliquantum temporis summae rerum optime praefuit, urbemque et arcem aedificauit, quam ex suo nomine appellauit. Magnus ille Dux quinque filios reliquit, Narimundum puta, Daumantum, Hollanum, Giedruxum et Troidenum, qui omnes et singuli patri in provinciis eius successerunt.

Narimundus, natu maximus, Magnum Lithuaniae Ducatum et Samogitiam aetatis iure ac beneficio nactus ex Novogrodeco Kiernouiam sedem Ducalem transtulit. Prima bella cum fratribus suis contra Poloniam, Russiam, Masouiam et Prussiam gessit. Tum fratri Daumanto ob raptam ab eo uxorem bellum indixit, qua uxore mox recuperata fratrem ex ipsius provinciis eiecit, qui a Russis in terra Polocensi habitantibus, ad quos confugerat, communi omnium consensu Princeps constitutus est.

Dux ille, Narimundus, si annalibus Russicis fides adhibenda est, insignie Lithuanicum primus inuenisse dicitur, quod insigne campum rubrum habet, in quo eques, a capite ad calcem lorica nigra armatus, equo albo insidens et gladium supra caput vibrans, conspicitur. Huic successit frater Troidenus, cuius res gestas antequam describam, de reliquis fratribus pauca quaedam dicenda sunt.

Daumantus territorium Cosnienſe regendum accepit, ubi arcem Velanum condidit.

Hollanus, frater tertius trans flumen Wiliam, ortum versum, territorium quoddam consecutus est.

Giedrutus seu Giedrotus, frater quartus, arcem ad lacum quendam exstruxit, quam ex suo nomine appellatam, sedem Ducalem sibi delegit. Posterius in hunc usque diem incolti fuere.

Troidenus, frater quintus, Narimundo in Lithuania et Samogitia successit, exercitumque triginta millium collectum in tres partes disiecit. Quarum unam in Masoviam, reliquas autem duas contra Equites Ordinis Teutonici in Prussiam misit, ubi urbibus aliquot dirutis ingenti captiuorum atque pecorum praeda locupletatus domum repetiit. Eodem anno Lithuani in Cuiaviam irruerunt. Paulo post Daumantus, princeps Polocensis, fratrem minorem in solio paterno sedere aegre ferens, tres rusticos subornauit, qui illum in balneum intratum trucidarent. Tum Daumantus, magnis copiis instructus Lithuaniam inuasit, quo hanc provinciam occuparet, sed victus atque profligatus est.

Rimundus, Troideni filius, patrem in imperio secutus est, quod cum aliquamdiu administrasset, comitiis Kiernouiae celebratis imperio se abdicauit, vitamque solitariam agere coepit. Quo facto

Vithenes, a Kitauris, Romanorum principum posteris, originem ducens, Magnus Dux creatus est, vir forti et bellicoso animo praeditus. Quapropter Rimundus interrogatus, cur patruorum suorum, Giedruti et Holfanti, familias praeteriret, respondit, quoniam nemo ad maturam pertuisset aetatem, principem Lithuaniae vero cum eo, quod patruus suus Narimundus inuenerit, terrarum suarum insigni, equitem, a capite ad calcem lorica, hostiumque vincendorum spe laetum, repraesentante, conuenire oporteret. Magnus ille Dux, Vithenes, anno Christi millesimo ducentesimo octogesimo primo regnare coepit. Anno proximo insequente Palatinum Lublitem adortus est, ubi per quindecim dies crudelissime se gessit, donec tandem Polonorum Rex, Lesus Niger, visione nocturna impulsus, ei obuiam iret, et inter flumines, Narew, et Nemenum, pugna commissa, memorabilem ab eo reportaret victoriam, cuius in memoriam templum parochiale Lublini condidit, sanctoque Archangelo Michaeli consecrauit.

Anno Christi millesimo ducentesimo octogesimo septimo Lithuani, Prussi et Samogitae terram Dobrinensem inuasunt, cuius metropolim die quadam dominica, cum incolae sacris interessent, inopinatam oppresserunt, et ciues partim interfecerunt, partim in seruitutem secum abduxerunt.

Duobus annis post Lithuani cum exercitu, qui octoginta virorum millibus constabat, Prussiae partem infestarunt, ubi incendiis omnia perdiderunt, et incolis trucidatis, omnibusque, quas incurfabant, regionibus deuastatis, antequam ciues illis resistere valerent, magna praeda domum redierunt. Quam cladem Prussi ut vicisceretur, proximo anno in Lithuaniam sunt profecti, ubi pariter magnum incolarum numerum partim occiderunt, partim in captiuitatem abduxerunt. Porro sub praefecti urbis, qui Regius Mons vocatur, ducatu Merabdae, gravis munitissima, positi sunt. Postea Memerus, Magnus Prussiae Magister, terribili armatus exercitu Lithuaniam inuasit, duoque eius territoria prorsus deuastauit.

Non multo post idem Vithenes Cuiaviam adortus, regionem Bressicensem igni ac ferro corruptit, magnamque hominum multitudinem secum captiuam asportauit.

Anno Christi millesimo ducentesimo nonagesimo tertio Conradus Statigius, urbi Ragnetae praefectus, Mindogum, Lithuaniae arcem, expugnauit, quam Vithenes, cum in Prussiam venisset, mox recuperauit, ibique per octoginta dies crudelissime saeuit.

Deinde, anno vertente, Vithenes mille et octingentorum equitum turma instructus cum silvas, et varia diuerticula et ambages peragrasset, ingentem hominum in templo cathedrali Lenciciensi congregatorum multitudinem praeter optionem suppressit, quorum plerosque interfecit, reliquos autem, qui plerumque clerici erant, captiuos in seruitutem abduxit. Templum expoliavit.

vero,

vero, qui eo fugere laborabant, fumo sunt suffocati, tota domo in vicinia templi circumquaque accensa. Tum totam provinciam peragratus, pecora incolarum omnia abegit. Inde autem reuertenti Calimirus, Palatinus Lenciciensis obuiam factus est, et aliquamdiu fortissime resistit, donec Vithenes copiis quibusdam auxiliaribus confirmatus Christinos prope Sochacouiam ad internecionem fudit. Quo facto terram suam repetiit.

Caeterum Vithenes iste magistrum equitum habuit, nomine Gedeminum, hominem maxime superbum, qui cum vxore Magni Ducis clandestina consilia iniit, domini sui vita priuandi. Quod cum breui tempore perfecisset, filiam eius vxorem duxit, imperique potitus est.

Gedeminus itaque anno millesimo trecentesimo Magnus Lithuaniae Dux factus est. Ineunte eius imperio equites Prussici et Liouonici magno cum exercitu in Samogitiam irruerunt, eamque terram, quocumque venirent, crudelissime deuastarunt. Cunoisouiam, arcem munitam vi expugnarunt, et summum Lithuaniae imperatorem, qui ibi versabatur, captiuum abduxerunt. Proximo anno Gedeminus, ut intolerabilem illam iniuriam vicisceretur, magno exercitu ex ipsis ciuibus suis collecto armatus et a Russis atque Tartaris adiutus contra equites ordinis Teutonici expeditionem suscepit. Congressi igitur apud fluvium Okmienam, vterque exercitus per aliquot horas manum conseruit, donec tandem Samogitae ab equitibus desciscerent, et ad Gedeminum transfrent, quo vires eius mirifice auctae, hostium vero valde attritae sunt. Eos igitur maximo cum impetu adortus facili negotio in fugam vertit. Qua victoria feliciter ab hostibus reportata, Gedeminus in mediam usque Prussiam penetrauit, ubi nihil illi resistit, duobus castellis, Ragneta et Cilza, exceptis, quae nihilominus tamen breui tempore occupauit. Gedeminus itaque, hac provincia misere deuastata, Samogitiaeque Ducatu penitus recuperato pacatus domum rediit.

Idem Magnus Dux anno Christi millesimo trecentesimo quarto in Russicorum quorundam principum dissidium incidit, contra quos bellum parauit, et protinus in Russiam profectus cum Duce Volhyniae, Vlodimiro, acie decreuit, quem cum toto eius exercitu profligauit. Tum copias suas aduersus Leogem, Ducem Luceoniensem, eduxit, quem pariter vicit, eiusque metropolim, Luceoniam, cepit.

His itaque duobus principibus caesis, summus Volhyniae Dux Gedeminus factus est. Vere ineunte, receptis viribus, contra Stanislauum, Ducem Kiouiensem, arma mouit, quem cum aliis, quibusdam principibus vicinis, qui ipsi auxilio venerant, profligauit. Qua victoria Gedeminus non parum confirmatus est, adeo ut altius progressus plerasque Russiae vrbes expugnaret, victorque in terram suam reuerteretur.

Postea Gedeminus quinque millia trans flumen Wiliam venatum profectus est, id quod arcis prope lacum quendam una cum vrbe exstruendae ansam ei praebuit, quam urbem Trocum appellauit, eoque sedem suam a Kiernouia transiit. Deinde anno millesimo trecentesimo quinto Gedeminus iterum venatum exiit orientem versus, ubi in varios casus aduersos incidit, donec postremo eum huius negotii prorsus taederet. Nocte igitur ingruente, sedem suam in monte quodam figere necesse habuit, cui monti tunc nomen erat Krzyunagorae, iam vero Turzagoria seu Lissa dicitur. Ibi cum mox obdormiisset, magnum lupum eumque ferreum per somnium vidit, eumque alulare audiuit, cuius venter centum amplius lupos contineret, pariter horribilem edentes vocem. Quo perterritus statim euigilaui. Aurora illucescente hoc insomnium aulicis suis narrauit. Quorum quisque suam sententiam de eo cum dixisset, paganus tandem sacerdos, nomine Ledzieicus, (quem in nido aquilae cuiusdam inuentum esse ferunt) hoc visum ita interpretatus est: Lupus ferreus, inquit, urbem munitam, lupi autem reliqui in eius ventre magnam incolarum multitudinem significant. Statimque Gedemino suauit, ut urbem munitam cum castello ibi locorum exstrueret. Vnde

Ecc

hic

hic sacerdos Radziuli nomen sortitus est, quod consultorem Vilnae condendae denotat.

Ex huius hominis (Radziuli puta) prosapia permulti celeberrimi atque fortissimi viri originem duxerunt, qui omnes in bello et pace mirifice inclaruerunt.

Illo itaque suatore Gedeminus commotus in vicinia huius loci duo castella, vnum quidem in colle, alterum vero in planitie extruxit. Ita etiam urbem, a flumine praeterlabente Wilia Vilnam dictam, condidit. Quae urbs nostra aetate incolis admodum frequens primum locum inter vrbes Magni huius Ducatus obtinet, quo Gedeminus paulo post sedem suam a Troco transtulit.

Anno Christi millesimo trecentesimo sexto Lithuani, cum Polonos securos quasi dormire intelligerent, per silvas et diuerticula in Poloniam inferiorem profecti sunt, ubi Calissio cum plurimis vrbibus aliis combusto et expoliato iuvenes et senes trucidarunt, et reliquos captiuos abduxerunt. Eodem anno Henricus Plecensis, natione Saxo, Magnus Ordinis Teutonici in Prussia Magister, Gartinum, Samogitiae arcem, oppressit, omnesque Lithuanos ibi deprehensos gladio interfecit. Tum Germanorum auxilio adiutus hoc bellum amplius persecutus est, et territorio Carsouiaensi miserrime deuastato, magna cum praeda magnoque captiuorum numero superbus Prussiam denique repetiit.

Anno proximo Lithuani Siradiensem et Calissensem terram inuaserunt, iis magnum damnum intulerunt, statimque in suam provinciam sunt reuersi.

Anno Christi millesimo trecentesimo octavo Olgerdus, Gedemini filius, magno cum exercitu in Prussiam iter fecit, ubi omnia, quo peruenit, igni et ferro vastauit magnaque praeda locupletatus terram suam repetiit. Tanta crudelitate et saeuitia Lithuani et Prussi per annos aliquot in se mutuo grassati sunt. Anno Christi millesimo trecentesimo decimo quinto Lithuani territorium Dobrinense adorti sunt, ibique iterum atrocissime saeuierunt, Dobrinumque, huius provinciae metropolin, captam direptamque incendio deleuerunt. Septem annis post Liouoniam inuaserunt, et per complura miliaria eam depopulati sunt. Eodem anno tempore hiemali David, Starosta Gartinensis, hanc provinciam ad Reualiam vsque perdidit, et ampla spolia multosque captiuos secum abduxit. Deinde eadem hyeme Lithuani arce Memelia expugnata in Prussiam iter fecerunt, ubi proelio commisso praefectum Capionensem interfecerunt. Eodem tempore David Gartinensis Masouiam inuasit, multasque eius vrbes et pagos deuastauit.

Anno Christi millesimo trecentesimo vigesimo tertio Lithuani iterum terram Dobrinensem clam ingressi sunt, eique plurimum damni intulerunt. Anno proxime sequente Starosta Gartinensis iterum in Masouiam profectus est, et vsque ad terram Plocensem penetrauit, ubi triginta et centum amplius pagos cum triginta vrbibus depopulatus, quatuor fere hominum millia in captiuitatem secum abduxit. Dum haec aguntur alius exercitus in Liouoniam irruit, et eandem crudelitatem erga hanc provinciam exercuit.

Anno Christi millesimo trecentesimo vigesimo tertio Anna, Gedemini filia, Casimiro, Vladislai, Regis Polonorum, filio, nupsit, ubi omnia, quae Polonis antea erepta fuerant, restituta sunt, et inter duas illas nationes Polonos nimirum et Lithuanos, pax conciliata est.

Denique Magnus ille Dux, Gedeminus, in oppugnanda arce Friburgo, quae arx erat equitum Ordinis Teutonici in Samogitia, sagitta vulneratus est, quo vulnere etiam periit. Septem habuit filios, Montiuidum, Narimundum, Olgerdum, Keystutum, Coriatum, Iaunutum et Lubartum, vti et filias aliquot, quarum vna, vti diximus, Casimiro nupta erat. Moriturus provincias suas inter septem filios distribuit.

Montiuidus, natu maximus, Kyernouiam et Slonimum cum territoriis eo pertinentibus accepit.

Narimundus eas, quas in Russia et aliis terris ceperat, provincias obtinuit.

Olger-

Olgerdus Kreuum, eam tota regione, quae inde Beresinam vsque extenditur, nactus est.

Keystutus Samogitiam, Trocum, Vitepscum et alias vrbes fortitus est.

Coriatum urbem Novogrodecum cum territoriis eo pertinentibus accepit.

Iaunuto vero, quem filium maxime amabat Gedeminus, Vilnam, urbem Lithuanae primariam, nec non Osmianam et Braslauiam cum suprema in omnium fratrum provincias potestate concessit.

Lubartus, filius natu minimus, quod patre adhuc superstite cum Ducis Russiae filia matrimonium inierat, eoque imperium huius Ducatus ad ipsum peruenerat, nullam cum fratribus suis portionem paternae haereditatis accepit.

Quorum fratrum Olgerdus imprimis et Keystutus Iaunutum, fratrem minorem tanta auctoritate et potentia valere indignissime tulerunt. Patre itaque defuncto consilium de fratre ex Vilna expellendo ceperunt. Cui perficiendo tempus certum praefinierunt. Olgerdus autem cum propter euentum quoddam inopinatum non adesset, hoc consilium statuto tempore perfici non poterat. Nihilominus tamen Keystutus propositi sui tenacissimus erat, quod solus sine fratre, Olgerdi, auxilio efficere constituit. Quem in finem clanculum Vilnam petiit, eamque urbem cum duabus eius arcibus praeter opinionem cepit. Iaunutus in siluam vicinam confugit, ubi a Keystuti militibus captus et ad fratrem perductus est, qui eum in vincula coniici iussit. Paulo post Olgerdus rediit, cui, quippe fratri maiori Keystuti imperii administrationem tradere volebat. Verum Olgerdus eam recusauit, causam interferens, se eam haudquaquam meritum esse, et itaque, quamuis aetatis beneficio imperium sibi vindicare possit, id tamen se non appetere assueuerat. Denique tamen in provinciis suis inter se distribuendis consenserunt, ubi Vilna cum suprema potestate Olgerdo concessa est. Porro alterum alteri in territoriis ipsius nullas molestias creaturum esse addito iureiurando sibi mutuo promiserunt. Fratri Iaunuto Palatinatum Braslauiensem in Russia possidendum tradiderunt.

Olgerdus igitur ad solium Ducalem euectus, ante omnia id egit, quod Prussiam et Liouoniam adoriretur, ubi equites Ordinis Teutonici ei resistere ausi non sunt. Totam itaque hanc regionem peruagatus cum copias suas ingenti praeda locupletasset, victor Lithuaniam repetiit, ubi equites captiuos vmbris patris sui, quem illi telo confossum occiderant, immolauit. Eodem anno Olgerdus clanculum in Marchionatum Brandenburgicum iter fecit, quam terram Francofurtum ad Oderam vsque expoliata deuastauit.

Postea Tartaros ex Podolia eiecit, quo tempore a Patruelibus ipsius Camenecium exstructum est. Deinde Ianouitius, Moscouitarum Imperator, ob insignem, qua valebat, potentiam admodum superbus atque elatus ad Olgerdum, tunc temporis in vrbe Vitepsco febri laborantem, misit, seque ante mensem praeterlapsum ita ad ipsum inuisurum esse ei denunciavit, vt in morbum delapsurus sit atque febrem. Cui tam superbae orationi Olgerdus nihil responsit, nisi haec: Se, mente eius intellecta, ei praeuenturum et Moscuam appariturum esse. Tum lecto exsiliit, vitae famam anteferens, quo factum est, vt paucis diebus interiectis prosperam recuperaret valetudinem.

Olgerdus itaque, magno exercitu quam celerrime collecto, protinus in Moscouiam se contulit, urbem Moscuam oppugnauit, eaque expugnata Moscouitarum Imperatorem cepit, qui, vt libertatem recuperaret, pacem ignominiosam inire et Olgerdo magnam imperii sui partem concedere necesse habuit. Deinde maximam Russiae partem iterum in suam redegit potestatem, et provinciis suis adiunxit, cum antea Russi Magni Lithuaniae Duci tantummodo tributum certum soluere solerent.

Hic princeps ex vxore Maria duodecim filios suscepit, e quibus Iagello tantum et Skirgello patrem in Magna Lithuania Ducatu administrando exceperunt.

runt. Fratri autem Keystuto sex erant filii, e quibus Vitoldus et Sigismundus ad Magnorum Lithuaniae Ducum dignitatem perueniunt.

Posteaquam Olgerdus anno Christi millesimo trecentesimo octogesimo primo ex hac vita decesserat, Jagello, patruo Keystuto consentiente, Lithuaniae impetium cepit. Dux ille ministrum aulicum, cui mirifice faueret, Voidilum, habuit, qui humili stirpe ortus artem pistoniam primo exercuerat, postea vero Jagellonis Secretarius et primarius minister factus est. Hunc virum Jagello tanto amore benevolentiaque amplectebatur, ut ei sororem in matrimonium daret, quod patruus eius aegerrime tulit, verbisque grauissimis has nuptias improbauit. Hic Voidilus itaque cum vereretur, ne Keystutus aliquando gratia domini sui se priuaret, Jagelloni persuadere studebat, ut patruum suum pro hoste haberet, neque aliter cum eo, atque cum hoste, ageret. Quapropter cum equitibus Ordinis Teutonici, contra quos antea bellum gesserat, clandestinam iniit societatem, omni ratione bellum contra patruum parauit. De qua re Keystutus certior factus, in maximam animi perturbationem incidit, donec tandem filius Vitoldus suspicionem eius reprimeret, cum Jagellonem id nunquam facturum esse ei persuaderet. Sed cum tandem Jagello contra Russos Polocenses, qui tunc Keystuti imperio parebant, expeditionem susciperet, res in propatulo esse coepit. Keystutus itaque, tantis, quantas poterat, copiis comparatis, patruelis sui prouincias inuasit, Vilnamque expugnauit, et nisi Vitoldus filius, qui Jagellonis amicitiam nondum deseruerat, ipsum cohibuisset, altius eum persecturum fuisse, admodum credibile est.

Cum vero postea Keystutus in Corybutho proditore opprimendo esset occupatus, Jagello non modo Vilnam recuperauit, verum etiam Trocum obsedit, et per prodicionem cepit. Tum Keystutus, cum ad hanc urbem recuperandam se accingeret, una cum filio Vitoldo Jagelloni in manus traditus est, et quidem per fratrem eius Skergelonem, qui se pacem inter hos duos principes conciliaturum esse simularet. Sed cum Jagello patruum semel deprehendisset, firmiter eum tenuit et in custodiam tradidit, tandemque in carcere, in vrbe Creua, iugulari eum iussit. Vitoldum, patrum filium, ingrato animo per longum tempus Vilnae captiuum tenuit, qui postea inde Creuam deductus est. Cum iam tempus certum eius interficiendi esset definitum, ipse vxoris auxilio a custodia euasit, fugaque sibi consuluit. Vxor enim, cui aditus ad maritum nunquam non pateret, ancillae suae vestes aliquando induit, maritumque suis vestimentis vestitum inde abduxit. Hoc modo custodia liberatus ad cognatum suum Iohannem, Ducem Masouiae, confugit. Cum vero se ibi non satis tutum putaret, in Prussiam se contulit, ubi primum equites Ordinis Teutonici ei exprobrarunt, quod tantum temporibus aduersis confugium apud se quaereret; deinde vero quam humanissime eum exceperunt, ipsique in paternis prouinciis recuperandis se opem laturos esse promiserunt. Deinde cum Samogitis, qui a Vitoldo stabant, irruptione in Lithuaniam facta, Trocum expugnarunt; quem vero locum postea rursus relinquere coacti sunt.

Denique Jagello ipse per legatos clam emissos hunc patruum suum ex Prussia reuocatum in possessiones per haereditatem a patre acceptas, cum se ei fidum fore promississet, restituit. Non multo post Ludouici, Hungarorum regis, morte regnum Polonicum regem amisit. Quae causa fuit, cur Jagelloni hoc regnum sub certis conditionibus offerretur, de quo in vita eius satis copiose dictum est.

Jagello igitur magno subiectorum numero stipatus, qui sibi apparerent, cum in Polonia abesset, Magni Prussiae et Liouoniae Magistri opportunam illam Liouoniae adoriendae occasionem audissime arripuerunt.

Deinde omnia igni atque ferro usque ad Lucomum, Russiae arcem, deuastarunt, quam captam febus omnibus ad vim hostilem sustinendam et propulsandam necessariis ornarunt, eique Andream, Jagellonis fratrem, quo impellente haec expeditio suscepta fuerat, praefecerunt. Eodem tempore Suetoslaus, Dux

Smo-

Smolenscenfis Russiam inuasit, Mscislauiamque cum aliis quibusdam locis vi expugnauit. Cuius rei nuntius simul atque ad Jagellonem esset allatus, fratrem, Skirgellonem, et Vitoldum, patruum filium, in Lithuaniam proficisci iussit: qui cum copias equitum ordinis Teutonici retro cessisse sentirent, Lucomum arcem sine mora obsederunt. Quam cum cepissent, Mscislauiam quoque adorti expugnarunt, Suetoslaus, qui hunc locum teneret, interfecto. Postea omnes reliquas, quae defecerant, et ad Andream Ducis partes accesserant, prouincias ad officium redire coegerunt, ipsumque Ducem Andream captiuum in Poloniam abduxerunt, ubi Jagellone iubente in carcerem spurcum atque foedum coniectus, sed non multo post, Vitoldo, homine leni et mansueto, deprecante, rursus ex eo liberatus est.

Jagellone defuncto fuere quidem adhuc Magni aliquot Lithuaniae Duces; verum cum illi regibus Poloniae uectigales essent, et deinde Lithuania ipsa cum Polonia coniuncta in eandem imperii formam redigeretur, illis diutius immorari necesse non habeo. Etenim quae illorum aetate memoria digna gesta sunt, ea omnia in vitis Regum ex Jagellonica stirpe ortorum, qui a Jagellonis inde aetate ad Regem Michaëlem Wiesznowiscium imperio Polonico praefuerunt, enarrandis comprehensa sunt. Quapropter ad Geographicam Magni huius Ducatus descriptionem transeamus.

Duae prouinciae Lithuaniae Palatinatus sequentes continent:

Lithuania proprie sic dicta Vilnensem, Trocensem, Brescianensem Palatinatum, qui postremus Palatinatus etiam Polesia vocatur, comprehendit.

Russia Lithuanica Palatinatum Nouogrodensem, Mscislauiensem, Vitepskensem, Miniscensem et Polocensem complectitur.

Russia Lithuanica vulgo Russia Alba dicitur, vel quod montes eius semper nigri obiecti esse solent, quae ibi multo diutius, quam in vllis huius prouinciae regionibus durat; vel quod animalia huius terrae, ne iis quidem exceptis, quorum color in aliis prouinciis alius est, plerumque alba sunt.

Vtraque prouincia plurimarum rerum ad victum necessariorum, magnam copiam profert, nec non variis negotiatorum mercibus abundat, quae merces partim in fluuio Dana Rigam, Liouoniae urbem, partim in fluuio Nemeni Regium Montem in Prussia situm deportantur.

Primus Palatinatus Lithuaniae proprie sic dictae est Palatinatus

Vilnensis, cuius Palatinus summus vrbis Vilnae praefectus est. Hic Palatinatus tria magna territoria, Osmianense nimirum, Bratislauiense seu Braslauiense, et Vilcomitienae territorium complectitur.

In hoc Palatinatu sequentes vrbes sunt notandae: Vilna, Osmiana, Bratislauiam seu Braslauiam, Vilcomitium, Icaznia et Driswiatum.

Totius Magni Ducatus Lithuaniae metropolis est

Vilna, ab incolis Wilenski, a Germanis vero *Wildau* seu *die Wilde* dicta. In ea regione sita est, ubi duo flumina, Vilia et Vilna, a qua vrbs nomen sortita est, confluunt, et centum triginta circiter millia Polonica septentrionem et ortum versus a Cracouia, duodequingenta austrum versus a Riga, septuaginta septentrionem et ortum versus a Varsovia et centum millia occasum versus a Smolensco distat. Est vrbs magna et incolis admodum frequens arcesque duas habet satis munitas, quarum altera planitiei, altera monti inaedificata est. Illa a flumine Vilia, haec a Vilna alluitur. Quorum fluminum prius amplum est et nauigiorum plenum, in quibus incolae merces suas Danciscum deuehant; posterius paruum est et angustum. Aedificia huius vrbis plerumque humilia, minime splendida et ligno exstructa sunt, nobilium mercatorumque peregrinorum domibus quibusdam, nec non publicis aliquot aedificiis exceptis, quae omnia vel lateribus vel lapidibus compacta sunt. Inter arces duas ea, quae in monte structa est, peruetusta et propemodum plane destructa, altera vero perelegans et secundum architecturam recentissimam condita est. Templum huius vrbis, tam Pontificiorum,

Fff

quam

quam Graecorum seu Russorum, omnino lapidea sunt. Templum cathedralis in arce humiliore exstructum est, ubi sancti Casimiri, a Pontifice Leone decimo in Diuorum numerum relati, fuit in argenteo maximi pretii atque splendoris monumento inclusum iacet, ubi quoque est campana mirificae magnitudinis Cracouienensis instar, a viginti quatuor amplius viris robustis tractanda. Intra hanc arcem est etiam sedes Archiepiscopalis Archiepiscopi Russiae. In aliis aedificiis publicis Magni Ducis palatium praecipue eminet, in quo celeberrimum armamentarium variorum armorum generibus instructum conspicitur. Duo circiter millaria Anglicana ab hac vrbe aliud palatium Ducale structum est, quod a situ Rudnicum, hoc est, *prope aquam*, dicitur. Hoc palatium non nisi ligno confectum, et theiotropheo topiariisque et pomariis amoenis exornatum est. Proxime notanda est huius vrbis Academia, a Rege Stephano anno millesimo quingentesimo septuagesimo nono fundata, eodemque anno a Pontifice Gregorio decimo tertio, Veleriani, Episcopi Vilnensis, rogatu, Vniuersitatis nomine insignita et confirmata. In qua Academia publice docendi munere funguntur sex Professores Theologiae, quinque Professores Philosophiae, quatuor Professores Iuris, et septem Professores Literarum humaniorum. In domibus mercatorum imprimis memoria dignum est aedificium quoddam perelegans, a negotiatoribus Moscouiticis societate coniunctis, ut ibi merces pelliceas, aliasque res pretiosas, ex Moscouia huc allatas seponerent et afferuarent, aedificatum. Multa insuper alia, eaque perpulchra, hic conspiciuntur aedificia, quae breuitatis ergo praetereo. Porro in hac vrbe multa tormenta maiora constant et alia complura instrumenta bellica insignia et praestantissima conficiuntur. Vilna iudicium habet provinciale, in quo causae totius Lithuaniae deciduntur. Anno Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Moscouitae hac vrbe potiti, paulo post autem eam Polonis restituere coacti sunt.

Osmiana, ligno exstructa vrbs, locus primarius territorii Osmianensis septem circiter millaria a Vilna distat, et magnam ditionem cum vrbibus aliquot haud contemnendis sibi subiectam habet.

Bratslauia seu Braslauia, vrbs ligno aedificata, ad magnum lacum sita, arcem habet colli superstructam. Hic locus viginti fere millaria a Vilna remotus satis amplum habet territorium.

Vilcomitium, vrbs ligno compacta, ad fluvium Suientam sita, iudicium habet aulicum, in quo nobilium controuersiae dirimuntur, et territorium haud exiguum, vrbes complures continens, quae partim Regi, partim Episcopis, partim nobilitati parent.

Icaznia, vrbs ligno exstructa, fluuius eiusdem nominis adiacens, tria circiter millaria Polonica a Bratslauia distat.

Driswiatum oppidum, lacui vicinum, iuxta fluvium cognominem situm, quinque fere millaria a Bratslauia remotum.

Senatores huius Palatinatus sunt tantum duo, Palatinus videlicet et Castellanus Vilnensis. Sciendum enim est, nullos per totam Lithuaniam minores esse Castellanos.

Hic Palatinatus quadruplex habet insigne. Insigne Palatinatus ipsius campum album et caeruleum habet; in illo insigne Lithuanicum apparet; in hoc vero duae columnae conspiciuntur. Sed praeterea vnumquodque territorium insigne habet peculiare. Territorium Osmianense insigni utitur Vilnensi, nisi quod columnarum loco gladii erecti cernantur. Territorium Braslauenense insigne habet campum rubrum. Territorium Vilcomitiense idem insigne gerit, nisi quod columnarum loco imago sancti Michaelis in eo appareat.

Secundus Palatinatus Lithuaniae stricte sic dictae est Palatinatus

Trocensis, quatuor territoria magna complectens, quae sunt Grodnense, Lidense, Caunense et Vpitense territorium.

Vrbes

Vrbes praestantiores huius Palatinatus sunt Trocum, Grodna, Lida, Cauna et Vpita.

Trocum seu Troccum, ab incolis Troki dictum, metropolis, vrbs ligno constructa, et in angusto terrae tractu sita, qui tractus in lacum quendam altius excurrit, quatuor circiter millaria occasum versus a Vilna remota. Haec vrbs fortibus moenibus olim erat circumdata, quae vero iam dudum ab Equitibus ordinis Teutonici, Prussiae rectoribus, sunt destructa. Adhuc tamen habet arcem, in lacu fundatam, naturaeque beneficio et arte hominum bene munitam.

Huius vrbis fundamenta prima iecit Gedeminus, Magnus Lithuaniae Dux, cuius sedes Ducalis erat, antequam Vilnae domicilium sibi constitueret. Anno Christi millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Moscouitae hunc locum expugnatum expoliatumque incendio deleuerunt.

Grodna, vrbs ligno exstructa, fluuius Nemenus seu Crononi adiacens, castellum habet munitum, rupi finitimae a Stephano Rege inaedificatum, qui ob venandi opportunitatem sedem ibi posuit. Sigismundus tertius hic locorum pontem eleganter structum in fluuius Nemenus fecit, cuius similem tota Polonia non habere creditur. In hac vrbe Iesuitae Collegium ad iuuentutem erudiendam instituerunt. Porro varia mercium genera a mercatoribus ex diuersis Lithuaniae regionibus huc allata Dantiscum inde deportantur. Territorium Grodnense satis amplum Ducatus quondam fuit illustrissimus.

Lida, territorii Lidensis metropolis, vrbs ligno compacta, et castello satis munito, ut etiam iudicio aulico, in quo nobilium causae deciduntur, instructa.

Cauna, vrbs clara, ligno quidem aedificata, domibus tamen aliquot lapideis interpositis, in ea regione sita, ubi duo fluuii, Nemenus et Vilia, confluant, castello vetusto, eoque forti, rupi superstructo, superba.

Vpita, vrbs ligno constructa, locus est primarius magni cuiusdam territorii, vrbes non paucas complectentis.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Trocensis.

Hic Palatinatus insigne gerit Lithuanicum in campo caeruleo.

Tertius Palatinatus Lithuaniae proprie sic dictae est Palatinatus

Brescianensis, Palatinatus Lublinensis confinis, cuius provinciae moribus et consuetudinibus omni ex parte consentit. Vnum tantum idque magnum territorium, Pinscense videlicet, complectitur.

Vrbes huius Palatinatus praecipuae hae sunt: Brescia, Pinscum, Biala, Pripetia, Camenecia, Cobrinia, Ianouia, Voinia, Rososia et Vlodava.

Brescia seu Bressici, metropolis, vrbs magna, ligno constructa, in Lithuaniae confinio ad flumen Bugum sita, arcem habet ligneam rupi superstructam, quae arx a fluuius Muchaueio irrigatur. Haec vrbs viginti circiter millaria septentrionem et ortum versus a Lublino, et triginta octum versus a Varsovia distat. Hic Iudaei Academiam habent totius Europae celeberrimam, qua magnus eorum numerus ex Italia, Germania, Moravia et Silesia, aliisque provinciis conuenire solet, non modo ut literis operam dent, sed etiam ut ad gradus honorum, qui inter eos vsitati sunt, altiores ascendant. Extra hanc urbem palatium est regium, ex recentissima structura aedificatum, multisque amoenis hortis exornatum.

Pinscum, vrbs ligno aedificata, magnitudinis haud exiguae, fluuius Pripeto adiacens, qui Russiae vrbes aliquot praeterlapsus in Borysthenem effunditur. Loci huius incolae admodum laboriosi mercaturae ergo in Moscouiam et Germaniam saepius proficiscuntur. Horum plerique sacris Graecis sunt addicti, habentque Episcopum, qui in hac vrbe sedet.

Biala ex palatio quodam, a Ducibus gentis Radivillorum exstructo, inclaudit, in quo Collegium fundatum est, ubi iuuentus instruitur.

Pripetia, castello vetusto munita fluuius Pripeto adiacet.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Brescianensis.

Fff 2

Insigne

Insigne huius Palatinatus cum superiore prorsus conuenit, nisi quod discriminis causa litera B. in medio campo addita sit.

Primus Palatinatus Russiae Lithuanicae est Palatinatus

Nouogrodenfis, duo territoria, Nouogrodenfe uidelicet et Slonimense, comprehendens.

Praecipuae urbes huius Palatinatus sunt eae, quae sequuntur: Nouogrodecum, Slonimum, Volcouiscum, Lachouicia, Mysza, Slucum, Rozana, Nesuicia et Selecia.

Nouogrodecum, urbs magna ex ligno structa, filiis Magnorum Lithuaniae Ducum natu minoribus olim subiecta erat. Hic loci et in urbe Minsco alterna comitia celebrantur, in quibus de rebus Lithuanicis deliberatur.

Slonimum, urbs ligno constructa, cuius territorium Ducatus quondam erat.

Volcouiscum, urbs magna, iudicium habet aulicum, in quo nobilium controuersiae dirimuntur.

Lachouicia, ex palatio pulchro inclauit, quod Summus aliquis Lithuaniae Imperator exstruxit, et ex more recentissimo communiuit.

Mysza, urbs cum castello, ad lacum quendam sita, quam urbem planities circumdat.

Slucum, maximis huius provinciae urbibus annumerandum, non nisi ligneis aedificiis constat, si templum cathedrale et palatium Ducale exceperis.

Haec urbs non multis temporibus ante suum habebat principem, qui territorium haud exiguum quidem possidebat, sed semper tamen regno Polonico uel ligalis erat. Nunc Radiuillorum potestati paret.

Rozana, urbs bene constructa, plateis pulcherrimis superba.

Nesuicia, multis aedificiis publicis iisque splendidissimis, a Nicolao Radziuillo, Peregrino cognominato, exstructis, ornata, quae breuitatis studiosus hic describere non possum.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Nouogrodenfis.

Hic Palatinatus insigne gerit Magni Ducatus Lithuaniae in campo caeruleo.

Secundus Palatinatus Russiae Lithuanicae est Palatinatus

Mscislauiensis, a meridie fluuium Pripetum, ab ortu uero Borysthenem habens. Hic Palatinatus formam triangularem repraesentans, plerumque partim siluis obitus, partim aqua perfusus est. Loca plana huius provinciae admodum feracia esse solent. Variis quoque pecorum generibus, ferisque auibus plurimis atque lautissimis haec regio abundat. Duo territoria amplissima, Mscislauiense nimirum et Modzirienfe territorium hic Palatinatus continet.

Urbes eius sunt: Mscislaui, Modziria, Dambrownuna, Bychouia, Copiscum, Sclouia, Reczyca, Wiszchorodum, Strislum, Clecum, Ouruccum, Homlia, Criczouia et Ostercum.

Mscislaui, urbs ligno constructa, ad fluuium Soszam sita, arcem habet palis ligneis praecutis cinctam. Haec urbs cum Moscouiae sit confinis, praesidio firmo instructa est. Territorium illius suos quondam habuit principes, quibus nunc caret.

Modziria, territorii Modzirienfis metropolis, in paludibus sita est.

Dambrownuna, arcem habet munitam in Moscouiae finibus sitam, et quatuordecim fere milliaria a Smolensco distat.

Bychouia, itidem castello ornata, Borystheni adiacet, et duodecim circiter milliaria a Mohilouia distat.

Copiscum, urbs cum castello ad Borysthenem sita.

Sclouia, castello instructa, ad Borysthenem sita, Comitatus nomen gerit, cuius Palatinum haereditarium se appellat Iohannes Chodkieuilius.

Reczyca, ad Borysthenem sita, arcem habet.

Wiszchorodum, Borystheni adiacens, tria circiter milliaria a Kiouia distat.

Strif-

Strislum, urbs et arx, ad Borysthenem sita.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Mscislauiensis.

Huius Palatinatus insigne cum insigni Magni Ducatus Lithuanici conuenit, nisi quod discriminis ergo literam M. in medio campo gerat.

Tertius Palatinatus Russiae Lithuanicae est Palatinatus

Vitepsensis, qui, sicut superior, ortum uersus ad Dunam extenditur, et unum tantummodo, idque magnum territorium, Orshanense puta, complectitur.

In hoc Palatinatu sequestres urbes notantur: Vitepscum, Orsa, Mohilouia, Czafnicum, Siennum, Leplum et Voronecium.

Vitepscum, urbs ligno aedificata, magnitudinis minime contemnendae, ad fluuium Dunam sita, in quo fluuii variae merces negotiatorum in Liouoniae urbem, Rigam, inde deuehuntur. Duabus magnis arcibus, et arte et natura contra Moscouitarum, qui saepius grauissima clade accepta hinc depulsi sunt, incursiones, optime munitis instructa est. In hac urbe quatuor cohortes peditum, quarum unaquaeque quingentis uiris constat, perpetuo locatae sunt. Harum uni, inquit Guagninus, ego ipse decem fere annos praefui. Hic locus octoginta circiter milliaria a Vilna remotus est, suumque olim habuit principem.

Orsa, urbs magna, ligno constructa, quam ex altera parte palis lignei, itaque acuti et crassi, ex altera uero Borysthenes fluuius circumdant, cum arce lapidea, quae a flumine Orshicza irrigatur. Hic locus duodeviginti circiter milliaria a Vitepsco distat.

Mohilouia, emporium amplissimum, quod a Moscouitis, merces suas pelliceas hinc in Poloniam atque Germaniam mittentibus, creberrime frequentatur.

Czafnicum, oppidum ligno compactum, quod Vla fluuius alluit.

Siennum, sex circiter milliaria a Czafnico distans, castello munitum est.

Leplum, lacui adiacens, septem fere milliaria a Czafnico remotum, arcem habet munitissimam.

Voronecium, urbs castello ornata, ad fluuium Wiszaczam sita, tria circiter milliaria a Polocio distat.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Vitepsensis.

Hic Palatinatus insigne Lithuanicum gerit in campo viridi.

Quartus Palatinatus Russiae Lithuanicae est Palatinatus

Minscensis, duo territoria, Minscense uidelicet et Borisouienfe territorium, continens.

In hoc Palatinatu urbes sitae sunt sequentes: Minscum, Borisouia, Coidanouia, Radoscouice, Loboiscum, Suislocium, Bobroiscum, Odrucium, Smolnany et Turcum.

Minscum, locus primarius huius provinciae, urbs magna est, ligno aedificata, muro duplici, arce munita, fossa admodum profunda, aliisque munitionibus instructa. A fluuii quodam, multas molas mouente, irrigatur. Russi, qui cum haec urbs exstrueretur, illum Palatinarum tenebant, urbes suas praestantiores muro duplici et duobus castellis munire consueuerunt. In hac urbe, ut etiam Vilnae et Nouogrodecum comitia quondam alterna celebrata sunt.

Borisouia, urbs ligno constructa, fluuii Berezinae adiacens, arcem habet optime communitam. Quadraginta circiter milliaria a Vilna distat, et forti praesidio contra Moscouitarum incursiones firmata est.

Coidanouia, urbs arce munita viginti circiter milliaria a Vilna distat.

Radoscouice, urbs castello ornata, ubi anno Christi millesimo quingentesimo duodecesimo Sigismundus Augustus centum milia militum amplius uno tenore hstrauit.

Loboiscum, urbs cum arce, octo circiter milliaria a Borisouia distat.

Suislocium, fluuii cognomini adiacet.

Bobroiscum, ad fluuium Berezinam situm.

G g g Odrucium

Odrucium, vrbs et arx, a qua olim Ducatus quidam appellatus est, vnde Russi aliqui illustri stirpe orti nomen sortiti sunt.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Minscensis.

Huius Palatinatus insigne cum Lithuanico insigni prorsus conuenit, nisi quod in ora campi litera M. adiecta sit.

Quintus Palatinatus Russiae Lithuanicae est Palatinatus

Polocensis, duo territoria, Polocense nimirum et Vsiuatense territorium complectens.

In hoc Palatinatu hae vrbes notandae sunt: Polocium, Vsiutum, Disna, Drissa, Druha, Starcicia et Volisia.

Polocium, metropolis, ad flumen Dunam seu Dwinam sita, locus olim erat valde conspicuus, anno autem millesimo quingentesimo sexagesimo secundo a Moscouitarum Imperatore, Iohanne Basilouitio, captus et plerisque incolis priuatus est, quippe qui captiui abducti sunt. Hic locus in Moscouitarum potestate permansit usque ad annum millesimum quingentesimum septuagesimum nonum, cum Stephanus Batorius eum, cum toto eius territorio recuperaret. Haec regio quondam Ducatus erat, et suos habebat principes. Iam haec vrbs sedes est Episcopi Russici. Hic quoque Iesuitae clarissimum habent Collegium, quod Stephanus Batorius instituit, et redditibus locupletauit.

Vsiutum, fluuium eiusdem nominis adiacens, tria circiter milliaria Polonica a Polocia distat.

Disna, ad flumen Dunam sita, satis bene munita, sex fere milliaria a Polocio, et quadraginta a Vilna distat.

Druha, ad fluuium cognominem sita.

Senatores huius Palatinatus sunt Palatinus et Castellanus Polocensis.

Hic quoque Palatinatus insigne Magni Ducatus Lithuanici gerit, nisi quod discriminis ergo in medio campo litera P. conspiciatur.

Posteaquam igitur Magni Ducatus Lithuanici magnitudinem praesentem vrbesque praecipuas descripsi, de huius nationis indole quaedam dici necessarium quidem videatur; sed cum de natura, et de moribus atque consuetudinibus tam Polonorum, quam Lithuanorum in altera huius operis parte acturus sim, id tantummodo nunc commemorabo, quod Lithuani usque ad Iagellonis tempora, hoc est, usque ad saeculum decimum quartum pagani fuerint, multosque deos, seu potius daemones, adorauerint. Primo ignem coluerunt, (quem sermone suo *Znicz*, id est, *sanctum* vocabant) eumque in celebrioribus aliquot vrbus semper ardentem conseruauerunt. Quem in finem certos habebant sacerdotes: qui cum forte ex incuria vel alia quadam de causa ignem extinguere sinerent, confestim capite truncati sunt. Deinde etiam fulmen adorauerunt, quod lingua Sclauonica *Perunum* vocabant. Tum quoque lucos quosdam habebant, in quibus omnes rectas et proceras arbores religiose colerent, quas attingere grauissimum scelus putabant. Vbi Diabolus, seu potius sacerdotes illi veteratores tam versuti erant, ut eiusmodi superstitionem omni ratione confirmare et deastrorum cultores a saniore mente detertere laborarent. Nubilante coelo, solem sibi irasci arbitrabantur; quem precibus, variisque instrumentis musicis reconciliare summis viribus

bus contendebant. Porro etiam serpentes, quos pro Penatibus habebant, diuino honore prosecuti sunt. Quapropter vnaquaeque familia serpentem domi alebat, cui quotidie lac, aues, et aliae eiusmodi res offerrentur. Quem serpentem si qua in re forte laeserant, signum interitus totius familiae hoc esse credebatur. Certum quoque tempus illis erat, quo palam sacra facere solerent, nempe circa initium Octobris. Quo tempore cum vxoribus et liberis congregati triduum epulabantur, sicuti supra de Samogitis narrauimus. E bello reuerfi vnum captiuorum illustrissimo stirpe ortorum cum omni praeda, quam ceperant, igni immolare solebant. Funera concremare consueuerant, et quidem cum omnibus eorum vestibus et ornamentis pretiosissimis, quae viui gerere soliti fuerant. Quibus etiam aliquem de seruis fidelissimis defuncti cum eius equis, armis atque canibus addiderunt. Interea, cum haec fierent, omnes propinqui et amici defuncti lac, mel, cereuiciam, et alia cibaria afferebant, maxima cum hilaritate conuiuia agebant, et varia instrumenta musica pulsantes circa rogum saltabant.

Hos omnes cultus idololatricos atque errores Iagello, Christianis sacris addictus, maxima ex parte extirpauit. Quem in finem cum Hedwiga coniuge, Archiepiscopo Gnesnensi, maximo sacerdotum numero, multisque aliis viris doctis, anno millesimo trecentesimo octogesimo septimo sub veris initium, in Lithuaniam profectus ante omnia ignem factum Vilnae accensum, exstinxit, et locum, ubi ille ignis aletur, in templum, sancto Stanislao consecratum, conuertit. Quo facto serpentes interfici, lucos succidi, altaria eorum destrui, aliosque plures ritus ethnicos aboleri iussit. Id quod Lithuani supersticiosi valde mirati dixerunt: Proh dolor! quomodo tandem Dii nostri a Christianis, nefariis illis hominibus haec tolerare sustinent, qui manibus suis profanis eos tantopere violare audent! Nos rebus vel leuissimis illos laedere si tentauimus, confestim et sine omni mora poenam eorum grauissimam experti sumus. Tandem vero cum haec Polonorum scelera tam atrocia, ut putabant, et horrenda non puniri a suis Deastris sentirent, omnes et singuli, vanitate suorum sacrorum perspecta, se baptizari rogarunt, quo factum est, ut vno die tricies mille homines religionem Christianam amplexi fonte sacro abluerentur. A quo tempore Lithuani plerique Christianis sacris addicti fuerunt, quamuis adhuc aliquot idolorum cultores versus Moscouiae et Samogitiae fines in iis reperiuntur, qui in magnis siluis degentes varios ritus supersticiosos exercent, serpentesque et alia idola adorant, ut veteres idololatrae facere solebant. Porro in hoc Magno Ducatu triginta fere millia sunt Tartarorum, quibus Turcicam, quam proscuntur, religionem libere exercere licitum est. Qua libertate iam per aliquot saecula sub hac lege frui sunt, ut mille et ducentos viros in bellum contra Turcos et Tartaros quotannis mittant. Mohametani illi templa sua *Meczets* vocant.

Nulla prouincia Regis Polonorum siluis et locis desertis magis repleta est, quam Lithuania. In quibus silua quaedam notatu digna est, quae centum milliaria in longitudinem patet, a populo admodum fero et rudi inhabitata; quanquam Lithuani nobiles urbanitate, agilitate, celeritate et humanitate in societatibus Polonicos longe vincant. Cum in aula regia versarer, ab vtriusque quorum in siluis Lithuanicis magnus est numerus, infantes saepius lactatos et educatos esse certior factus sum, id quod etiam per totum Poloniae regnum verissimum esse existimatur. Eiusmodi infans, cum ego in Polonia versarer, in monasterio quodam alebatur, cuius in dissertatione mea Latina de Suspensione Legum Naturae, mentionem feci. Hic puer decem circiter annos natus, (ut ex eius statura et ore conici poterat) toruo erat vultu, et neque ratione, neque lingua uti valebat. Manibus pedibusque incedebat,

er, si humanam corporis eius structuram exceperis, nihil in eo, quod homini simile esset, reperiebatur. Cum vero animali, rationis capaci, similis videretur, baptizatus est. Semper tamen inquietus et vultu gestibusque inhumane erat, et saepissime aufugere moliebatur. Tandem corpore eius erigendo, ita ut parieti inniteretur, pedibus rectus stare doctus est, sicuti canibus facere solemus, quos pedibus posterioribus insistentes, anterioribus erectis, nobis adesse docemus. Sensim itaque ad mensam cum aliis hominibus cibum capere assuefactus et progressu temporis aliquantulum cicuratus, rudi et fere inhumana voce atque oratione sensum suum exprimere coepit. De ea autem, quam in silvis egerat, vita interrogatus tam parum referre poterat, quam nos, quae in incunabulis egerimus, narrare possumus. Hos Rex ipse cum Senatoribus aliquot aliisque primoribus regni mihi ut rem certam narrauit. Immo in toto regno Polonico nemo de hac re dubitat. Tradunt etiam, vrsu famelicum marem quidem, si infantem ex incuria vsquam relictum inuenerit, illum statim dilacerare; infantem autem ab vrsa lactante deprehensum statim ab ea in speluncam deferri, et cum catulis eius nutrir et educari, et inde fieri, ut saepe aliquanto post eiusmodi infans a venatoribus captus ex vrsarum vngulis eripiat, ut anno Christi millesimo sexcentesimo vnde septuagesimo contigit, quod ex epistola apparet. Viro Excellentissimo Cleuerskerkio, Reipublicae Batauorum ad Regem Poloniae Legato, ad me scripta, quam epistolam hic adicere non inutile fore duxi.

I. P. van den Brande de Cleuerskerk Domino Connoro
salutem plurimam dicit.

Vt Tuo desiderio, Vir amicissime, satisfacerem, breuem narrationem de puero quodam, ab vrsis educato, quem anno salutis humanae instauratae millesimo sexcentesimo vnde septuagesimo Varaviae vidi, Tibi tradidi. Cum in urbem modo dictam venissem, ut electioni Regis Polonici, quae, postquam Iohannes Casimirus sua sponte imperio se abdicauerat, instituebatur, ad essem, inter alia, quid in hac vrbe aut circa eam visu dignum esset, exploravi. Vbi in aliis mihi relatum est, in suburbio, quod ad Regis Casimiri palatium ducit, et quidem in monasterio monialium puerum asseruari, ab vrsis educatum, et ante tempus aliquod in vrsorum venatione captum. Quo audito, cum statim ad hunc locum me contulissem, puerum ante portam monasterii sub testis ludentem vidi. Duodecim circiter aut tredecim annos natus esse hic puer videbatur. Ad quem cum propius accessissem, ad me assillibat, quasi vestitum meum admiraretur, eoque delectaretur. Primo nodorum argenteorum, quibus vestes meae ornatae erant, vnum maximo cum impetu arreptum naribus admouit. Tum repentino cursu in angulum quendam se coniecit, clamoremque insolentem, vrsorum voci non ab similem, excitauit. Domum ingressus ancillam offendi, quae mihi fuisse quidem narrauit, quomodo ferus ille puer captus esset, sed cum librum, in quo res notabiliores in itinere mihi obuias consignare consueueram, penes me non haberem, hanc narrationem Tecum communicare non possum. Haec ancilla puero illi ad se vocato magnum frustum panis ostendit. Quod simul atque conspexit, manibus atque pedibus in scamnum, quod ad parietem domus positum erat, assiliit. Tum maxima cum concussione se erexit, et panem amabatibus manibus comprehensum naribus admouit, et cum postea a scamno in pavementum saltu se recepisset, vocem aequae toruam, atque antea edidit. Porro eum nondum loqui posse dicebant, quod tamen fore, ut mox disceret,

sceret, se sperare affirmabant, quoniam auditu valeret. Cicatrices quasdam in vultu gerebat, quae ab vrsorum vngulis ipsi inflictas credebantur.

Haec sunt, quorum ex iis, quae ante tempus tam longinquum vidi, adhuc recordor. De cuius narrationis veritate nemo habet, qui dubitet, cum exempla quaedam similia in historiis reperiantur. Immo in Polonia quoque et Lithuania haec fieri posse, iis, quae adiungam, verisimile redditur. Tartaros regnum Poloniae saepissime inuadere constat. Id quod incredibili celeritate faciunt, ut breui temporis spatio permagnam terrae partem quasi inundent, cum equi ipsorum, quamuis cibum non capiant, per totam diem sine cessatione currere possint. Qui Tartari vbi ad locum quo volebant, peruenerunt, statim circulum formant, et omnes illi circulo inclusos, tanquam magno reti, capiunt, et in seruitutem secum abducunt. In quod periculum si mares aut foeminae inciderint, et illud effugere laborant, liberorum saluti prospicere illis saepe non vacat. Eum itaque, quem dixi, puerum in eiusmodi discrimine a parentibus neglectum, et deinde ab vrsis, quorum tam in Polonia, quam in Lithuania, magnus est numerus, repertum et enutritum esse, vero admodum consentaneum est. Cuius rei narrationem vberiore Tibi me impertiri non posse doleo; haec tamen, ut spero, sufficiens erit ad meam beneuolentiam in Te declarandam et amicitiam nostram confirmandam atque stabiliendam. Vale.

Ad hanc rem magis confirmandam, multum conferet testimonium scriptoris fide dignissimi, M. Christophori Hartknochii, Passenhemio, Prussiae Ducalis vrbe, oriundi, qui de regni Polonici statu duos libros conscripsit. Hic narrat rem sequentem, quae anno Christi millesimo sexcentesimo vnde septuagesimo sub Regis Iohannis Casimiri imperio euenit, posteris autem vix credibilis videbitur. Hoc tempore, inquit, a cohorte quadam militum duo pueri in silua prope Grodnam inter vrsos laniati reperti. Quorum vnus, simul ac vrsos maximo cum impetu inuadi cerneret, in viciniam se protinus occultauit. Alter, cum quoque fugam moliretur, a militibus exceptus et vrsu sauiam deductus est, vbi baptizatus nomen Iosephi accepit. Duodecim fere aut tredecim annos natus videbatur, vti ex eius statura colligi poterat. Gestus eius et actiones ut brutorum erant; siquidem non modo carne cruda, melle siluestri, pomis siluestribus, et aliis fructibus, quos vrsi avidissime appetunt, vesceretur, verum etiam, sicut illi, quadrupes incederet. Postquam vero baptizatus erat, rectum illum incedere, quamuis maximo cum labore, docebant. Linguam vero Polonicam ut aliquando caperet, nullo modo fieri posse videbatur. Nam si quid posceret, voce terribili, qua vrsi vtuntur, id posse videbatur. Aliquamdiu post Rex Casimirus Cancellario Vicario provinciae Posnanienfis, Petro Adamo Opalinscio eum donauit, qui Opalinscius pro Seruo ipsum habuit, ut ligna et aquam in culinam afferret, aliisque muneribus seruilibus fungeretur. Indolem suam feram illam et inhumanam nunquam exiit, sed ad mortem vsque retinuit. Saepius siluas petiit, et vrsis se associavit, minime timens, se ab illis violatum iri, utpote qui ipsum alumnus suum adhuc agnoscere videbantur.

Huic exemplo alia quaedam adicere possem, quae in Polonia audiui. Quid? quod ipsum Gibsonum, Parlementi nostri assessorem, nonnulla huiusmodi exempla in hoc regno quondam vidisse, certior factus sum. Verum ex iis, quae protuli, iam satis apparebit, narrationem de Romulo et Remo non tam fabulosam esse, quam vulgo existimatur, et sicut ipse, antequam

Hhh

tequam

requam in Poloniam veneram, putati. Cum enim animalia bruta, quibus Philosophi et Theologi animam ratione praeditam tribuendam esse negant, prolem suam non nisi ex instinctu naturali curent et alant, quod hic explicare non necessarium esse iudico: infantes quoque et alius generis animalia ab iis lactari et enutrirī posse, non incredibile mihi videtur, praesertim cum eius rei tam multa exempla, quae negari non possunt, experti simus. Sed disceptationibus istis philosophicis non diutius immorabor, neque hoc loco inquiram, num his exemplis sententia de sic dictis innatis ideis refutari aut confirmari possit, ut in Medicina Mystica feci; sed finem literis meis impono, et permaneo Tuus

PRINCEPS CLEMENTISSIME

seruus obedientissimus

B. C.

STATVS

STATVS PRAESENTIS
REGNI POLONICI
ET
MAGNI DVCATVS LITHVANICI
ALTERA PARS.

EPISTOLA PRIMA

AD

VIRVM EXCELLENTISSIMVM ET SVMME
REVERENDVM

ARCHIEPISCOPVM CANTERBVRIENSEM.

DE

IMPERII FORMA REGNI POLONICI, DE REGIS POTESTATE,
NEC NON DE EIVS MINISTRIS AVLICIS
ET REDITIBVS.

Tam summi honores, quibus Rex merita Tua, Vir Excellentissime et maxime Reuerende, remuneravit, quam gravissima reipublicae administrandae negotia, quae Rex absens Tibi committere non dubitavit, Te non minus reipublicae, quam ecclesiae gubernandae peritissimum esse, satis declarant. Cum Tibi itaque, Vix Excellentissime, ante tempus aliquod pars regiae auctoritatis concessa, et potestatis Regis nostri cum emolumentis eius accuratius, cognoscendae occasio facta sit, de Regis Polonorum potestate eiusque commodis narrationem quandam Tibi tradere, meum esse puto, non alium in finem, nisi ut, utroque regno inter se comparato, formae imperii, quae apud nos obtinet, praestantiam eo luculentius perspicias, ex qua imperii forma regia maiestas et auctoritas cum civium salute arctissime coniuncta est: siquidem, seu singularem prudentiam, qua imperii nostri statuta ordinata sunt, species, seu incredibilem severitatem atque constantiam, qua illa observantur, Tecum perpendas, regno Anglicano longe maiorem, quam reipublicae Polonicae et aliis, quae in Europa florent, imperiis omnibus felicitatem tribuendam esse, nullo modo dubitabis.

Quamvis igitur in aula Regis Poloniae proxime defuncti ne integrum quidem annum commemoratus notitiam huius regni perfectam et omnibus numeris absolutam minime iactare possim: in Polonia tamen haud secus atque in aliis plerisque imperiis, reipublicae administrandae formam quod attinet, varias identidem, praecipue vero a medio saeculo sexto inde, quo tempore natio illa ab aliis separari coepit, obortas esse mutationes deprehendi, quamdiu nempe duae illae familiae celeberrimae, Piastidarum et Jagellonidarum, dignitatem regiam gesserint.

Ex quo tempore hoc regnum Lechus fundavit, Reges haud secus, ac si imperii possessio a parentibus ad liberos haereditatis iure descenderet, creati sunt. Imperium habuerunt absolutum atque perfectum, et voluntas eorum pro lege fuit. Bella enim gesserunt, et pacem fecerunt, quando ipsis placeret; tantum copiarum, quantum ipsis videretur, et necesse esset, aluerunt, poenis affecerunt, quos

Hhh 2

quos vellent, veniam dederunt, quibus vellent, praemiis donarunt, quos vellent, et, ut breuibus rem complectar, omnia et publica et priuata ita ex suo arbitrio gerere consueuerunt, ut Sigismundum secundum, ultimum regem de stirpe Jagellonica, in imperio administrando tam libere egisse, quam nostra aetate Regibus Franciae atque Daniae vix agere liceret, Polonos ipsos dicentes audierim.

Reges itaque Poloniae quamdiu potestatem tam liberam et absolutam obtinerent, fines imperii sui admodum dilatarunt; ab extraneis formidari, a domerent, fines imperii sui admodum dilatarunt; ab extraneis formidari, a domesticis amati sunt; exercitus numerosissimos et validissimos in aciem producere potuerunt, et consilia eorum pleraque non minore felicitate, quam celeritate exequuta sunt. Quae omnia iis tam prospere cesserunt, quoniam tunc temporis diuina ordinum deliberationibus et molestis comitiorum turbulentorum decretis, ut fieri solet, obsequi necesse non habebant. Cum vero mortuo Sigismundo secundum Jagellonidarum stirps exspiraret, a quo Rege Senatu cum nobilitate Polonica plena potestatem, cui vellet, et quem optime imperio praefuturum speraret, post suum exitum conferendi libertas concessa erat, Polonicorum Regum successionem per electionem, non per haereditatem, fieri debere, denuo constitutum est, ita ut omnibus principibus Christianis, dummodo virtutibus necessariis ornati essent, hoc regnum ambiendi copia daretur.

Id quod ab illo tempore plerisque Europae principibus, gentem Polonicam post Regum eius mortem maximis, quos excogitare poterant, honoribus afficiendi ausam dedit, ut vel ipsi, vel saltem vnus ex ipsorum propinquis ad tantam dignitatem eueheretur; qua in re plerique sua magis commoda, quam emolumenta et laudes eius, quem eligi suaderent, respexerunt; quod a familiis, Austriae et Bourbonensi, semper tentatum est.

Cum vero nobilitas Polonica Regibus defunctis regnum illud a tanta principum multitudine appeti animaduertisset, et praeterea, nemini eorum plus iuris esse, quam alteri, in imperio sibi vindicando, secum perpenderet, siquidem profusus penes nobiles erat, cui regni administrationem committere vellent, vnanimi omnium consensu neminem creandum detreuerunt, nisi qui certas sibi praescriptas leges atque condiciones se seruaturum non modo promitteret, verum etiam iureiurando confirmaret.

Hac igitur ratione Poloni pristinae regum suorum potentiam paulatim diminutam iis finibus incluserunt, quibus adhuc, praesertim per comitia, circumscripta est. Id quod facillimo negotio perficere poterant, cum nullum principem tam inconsiderate acturum probe scirent, ut condiciones quasdam, quae regni tam potentis, cuius postulandi ius neque generosa stirps, neque vllae aliae causae ei concedant, possessionem ipsi conciliare possint, accipere dubitet, praesertim cum hae condiciones neque durae, neque contumeliosae appellandae essent, sed potius ita se haberent, ut cum Regis persona optime constare possent.

Nobilitas itaque Polonica pristinae Monarchiam aboleuit, et in eius locum perfectam reipublicam, tribus ordinibus, Rege videlicet, Senatu et sic dicta Nobilitate constantem, substituit.

Sed antequam vterius pergo, necesse est, ut Tibi, Vir Excellentissime, sub Polonica gente duo hominum genera comprehendere exponam, nobiles scilicet, seu ingenuos, qui vix decimam regni partem conficiunt, et clientes, qui non nisi nobilium mancipia sunt; quandoquidem leges ne minimam quidem praerogatiuam iis concedunt, ipsique tam parum, quam Aethiopes in India occidentali, praedia redimere, aut peculia possidere possunt. Quod malum sibi ipsi contraxerunt: nam ante longum tempus plebs aduersus nobiles, sub quorum potestate erat, seditionem grauissimam excitauit, eosque e terra eiecit; verum nobiles viribus extraneis instructi redierunt, hominesque seditiosos in inulto duriorum redegerunt seruitutem, quod iugum ab eo inde tempore detrectare illi nullo modo valuerunt. Polonici igitur imperii administratio non nisi penes regem est atque nobilitatem. Polonicus autem nobilis is dicitur, qui aut ipse, aut eius familia

familia agni portionem quandam et peculium possidet, ubi, a nobilibus et hominibus plebeis matrimonia mutua contrahi haudquaquam folere, est notandum. Omnes autem nobiles a filiis inde regis usque ad eos, qui praedium vix vnum tenent, et stirpis generositate et imperii statutis pares sunt; siquidem nullus eorum Palatini, Senatoris aut Dynastae nomen natiuitatis beneficio accipit, sed illi honores muneribus certis nunquam non coniuncti sunt, quos honores Rex iis tantummodo decernere consuevit, qui ad maturam iam perueniunt aetatem, et meritis gratiam eius sibi conciliarunt.

Comitia Polonorum cum Parlamento nostro, ut vocatur, quodammodo conueniunt. Ordinem enim conuentus in duobus conclauibus separatis celebrantur, quorum vnus *conclauis Senatorum* dictum cum domo superiore nostra, quam vocant, non immerito comparatur, et alterum *Legatorum prouincialium conclauis* appellatum domui nostrae inferiori non ab simile est. Senatoribus annumerantur Episcopi, Palatini, Castellani et decem Supremi totius Regni Officiaarii, qui omnes centum quadraginta duorum circiter virorum numerum conficiunt. In domo superiori seu Senatorum conclauis Senatores nequitam literis publicis designatoriis, quae vocantur, ut in Anglia mos est, sed non nisi honorum a Rege in se collatorum, quos per totam vitam obtinent, beneficio locum nanciscuntur; ut prorsus penes Regem sit, quibus sedem in Senatorum conclauis concedere velit. In altero conclauis nobilium Legati sedent. Hi Legati in prouinciis singulis a nobilibus solis deliguntur, sine plebis suffragio, cuius in hoc delectu nulla prorsus ratio habetur; ex quo apparet, a decem partibus Polonicae gentis nouem saltem ne minimam quidem cum imperio communionem habere.

Sub Comitiorum vniuersalium Polonicorum nomine nihil, nisi Regis, Senatorum et Legatorum nobilitatis conuentus intelligitur, qui conuentus in loco quodam regni a Rege indito instituuntur. Sine celeberrima illa ordinum congregatione legem neque sancire, neque abrogare, neque bellum indicere, neque pacem componere, neque cum exteris principibus societatem inire, neque copias parare, neque tributa imperare, neque nummos cudere, neque, ut breui dicam, quicquam quod alicuius momenti est, in negotiis publicis sine horum Comitiorum, quorum assessores *ordines Poloniae liberos* appellant, vnanimi consensu atque suffragio statuere, Regi licitum est.

Variae sunt causae grauissimae, quae Polonos temperatam eiusmodi imperii formam in prouinciis suis constituere mouerent, in qua omnium, quibus Monarchiae, Aristocratiae et Democratiae diuersae in orbe terrarum essent ornatae, laudum atque virtutum perfectam mixturam comprehendere existimarent. Quarum causarum, quantum partim ex huius regni historiis, partim ex virorum prudentia in hac gente excellentium narrationibus intellexi, hae sunt grauissimae:

Primum eo cauere arbitrantur, ne perturbationes cae, quae in imperiis, ubi rex omnia ex sua libidine gerit, oriri solent, in suo quoque regno succrescerent et inualecerent; idem cum Aristotele, Philosophorum principe, sentientes, qui, quamuis Monarchiam omnibus aliis imperiis praeferat, eandem tamen, si quis ea abutatur, omnium fore nocentissimam fateri non dubitat.

Id quod considerantes Poloni imperio Monarchico cum ex reliquis duabus imperii formis aliquid immiscuerint, nimiam regum suorum potentiam non parum temperarunt, quo ornamentum suum carissimum et pretiosissimum, libertatem puta, optime conseruatum, et ab arbitraria principis dominatione defensum iri existimant, qui, si nullis legibus se adstrictum putaret, omnia ea, ad quae a turbulentis animi commotionibus raperetur, iusta et aequa habiturus, imo veram suam salutem felicitatemque in eo statu esse facile sibi persuasurus esset, quod homines suae potestati subiectos seruilem in modum tractaret atque vexaret. Cuiusmodi imperii deuitandi quam iustas et idoneas causas habeant, lamentabile populorum vicinorum, Turcarum videlicet et Moscouitarum, exemplum satis declarat; quapropter a gente Polonica perfectae antea et absolutae Regum suorum potentiae

tentiae fines certos esse constitutos, minime est, cut mireris, siquidem hi reges maiore modestia et aequitate clauum imperii sibi creditum tenere illis coguntur.

Deinde Aristocraticum quoque imperium non parum incommodi asserere solere, tam ex suo, quam vicinorum exemplo Poloni didicerunt. Quid? quod absolutae vnius viri potestati se subiectos esse, quam multorum imperio parere multo satius duxerunt; cum multorum illorum arrogantia et inuidia salutem et tranquillitatem publicam haud raro miserrime perturbet. Inprimis flebilis illa conditio Polonis ante oculos versabatur, quam Palatinorum imperio parentes perpefferant, quorum dissensiones continuas conspirationibus perniciosissimis ansam dederant, ut saepissime eodem tempore, quo ab hostibus extraneis laetissimas reportarant victorias, factiones intestinae, domesticis viribus suffultae, interitum ipsis minitarentur. Id quod Aristocratiam quoque Polonis non parum infensam reddidit, ita ut eam in prouinciis suis iterum obtinere se nunquam passuros esse firmiter decernerent.

Tertia causa civilis, qua Poloni impulsu Democratiam quoque constantissime reiecerint, haec est, quod omnium imperii formarum illam esse periculosissimam, facillime degenerantem, veraeque nobilitati maxime aduersariam animaduertent. Populo enim principatum tenente, prima regula haec esse solet, quod omnes omnino ciues potestate et auctoritate pares sint, quo fit, ut sub nomine communis libertatis omnes ii, quibus totius nationis gubernandae et defendendae neque prudentia, neque facultas deest, omnibus, quae excogitari possunt, modis opprimantur et affligantur. Qua ratione autem fieri potuisset, ut posterius virorum illorum praeclarissimorum et fortissimorum, quos gens Polonica maximo honore auxit, et qui famam suam rebus fortiter gestis per tam longum tempus stabilierunt, qua ratione, inquam, fieri potuisset, ut tales viri animum suum ita deprimi et humiliari passi essent, ut cum hominibus infimae plebis ipsi confunderentur.

Sic et facile intelligitur, libidinem nobilium Polonicorum in ciues dominandi, quam semper affectarunt, nimis fractam debilitatamque fuisse, si in republica absoluta tyrannicis legibus parere necesse habuissent. Eadem fuit causa, cur Graecas respublicas nunquam non clanculum detestati sint, quae viros clarissimos rerumque civilium peritissimos nulle alia de causa, nisi quod eos populi beneuolentiam insigniorem sibi conciliare aegre ferrent, exilio multare consueuerant.

Si quis autem incommoda ea grauiissima, ex eiusmodi imperii forma, ubi populi arbitrium plurimum valet, seu potius, ubi non tam ratio, quam violentia, non tam leges, quam effrenatae animorum commotiones principatum tenent, oriri solita, in dubium vocet, is consideret modo, quoties imperium Romanum ob nimiam populi licentiam perniciem proximam fuerit, quam perniciem, nisi Senatus praesentissima medicina adhibita ei statim occurrisset, evitare non potuisset. Quamquam exempla tam vetusta in medium proferre non opus est, cum ea, quae non multum ante tempus accidit, Cosacorum seditio, et nuperrimus Bohemorum tumultus idem satis confirmet. Quid? quod vel nostra gens Regis istius infelicis, Caroli primi, temporibus grauiissimum huius rei argumentum reliquit, cum indomitae plebis furor eo usque procederet, ut manus nefarias sacrato sui Regis sanguine pollueri non dubitaret.

Omnes rerum civilium periti in eo consentiunt, quod plebem ferae beluae comparent, quae sine maximo periculo manumitti non possit; qua comparatione quam luculentissime significarunt, quam periculosum sit, sub plebis potestate versari.

Anarchiam quod attinet, seu eam imperii formam, ubi quisque sui iuris est, et omnia pro lubitu facit, illam vno die maiorem pestem reipublicae, quam tyrannum per totum imperii sui tempus inferre posse, nemo est, quin facillime perspiciat. Tyrannus enim quamuis seuerus sit et crudelis, saeuitiam tamen sub iustitiae praetextu exercet; plebs autem si furere incipit, omnia commiscetur

tur et frenis solutis in exitum ruunt, cui furori reprimendo et sedando nullum remedium superest.

Rebus ita se habentibus, Polonica natio neque Monarchia, neque Aristocratia, neque Democratia uti, sed eam imperii formam optare utile duxit, quae ex tribus illis omnibus aliquid haberet, et inter illas media quasi via incederet. Quo imperio libertatem publicam optime conseruari et reipublicae suae felicitatem perfecte constabili Poloni autumant, quandoquidem, sicuti humani corporis vires et valetudo prospera ex variorum, quibus constat, humorum iusta et aequa temperie oriantur, ita quoque corporis politici seu civilis salutem et incolumitatem non nisi a iusta harum trium imperii formarum mixtura proficisci, arbitrari videntur. Imo, quemadmodum corpus humanum diuersis praecipueisque contrariis viribus in suo vigore conseruetur, ita quoque Regem, Senatum et Nobilitatem Polonicam, res diuersas et commoda diuersa quodammodo spectantes, non modo se inuicem impedire, quo minus aliquis res nouas et reipublicae perniciosas molitur, verum etiam generosa emulatione incitatos, salutem publicam summo studio curare, existimant.

Polonia vero in duas respublicas, in regnum Poloniae nimirum, et Magnum Ducatum Lithuaniae distribuitur. Quae tamen, cum eundem Regem, eosdem ordinum conuentus publicos, easdem leges, eadem privilegia, et eadem sacra habeant, et proinde iisdem commodis fruuntur, vna tantum republica contineri videntur. Quapropter etiam tam arcte coniunctae sunt, ut sine communi vtriusque consensu neque Rex creari, neque leges sanciri, neque vlla res civilis tractari possit. Cuius reipublicae cum Rex caput sit, et primum locum teneat, vberiore Tibi, Vir Excellentissime, de eius, qua nunc vititur, potentia, et commodis, quibus fruitur, narrationem tradam.

Poloni spiritu sunt elatiore, quam ut cum viris quibusdam, rerum civilium periculis Regis magnitudinem et reipublicae prosperitatem ex infinita principis potentia metiantur. Quapropter pestifera illa tyrannorum effata, si liber, licet; oderint, dum metuant, et alia huius generis, apud illum populum, qui prudentia et fortitudine libertatem tandem obtinuit, minime probari videntur. Africanis autem et Asiaticis nationibus, nec non Moscouiticis atque Turcis, qui bestiarum fere, ratione carentium, more se regi patiuntur, et in principum iussis vel iniquissimis et absurdissimis quibusque acquiescant, eiusmodi seruitutem satis bene conuenire facillime concedo.

Reges Poloniae quid attinet, eadem, qua in palatiis suis fruuntur, securitate in medio armorum strepitu gaudere possunt, neque habent, quod vel a domesticis, vel ab extraneis hostibus yllum periculum metuant, cum amor ciuium erga Reges suos efficiat, ut maxima cum cura atque diligentia ab illis obseruentur et custodiantur; id enim ad Regum Polonicorum felicitatem plurimum confert, quod iidem, quibus libertas illorum voluntati resistendi non desit, vltro et sua sponte obedientiam illis praestent. Hoc loco nobilis cuiusdam viri, Polignaci, Legati Francici dictum mihi subit, quod Varsoviae saepius ex eo audiui: *Se Regem Poloniae, si vitam et conditionem eius spectaret, multo feliciorum aestimare, quam Regem Franciae.* Illa tamen Regis Poloniae auctoritas imperii statutis ita temperata est, ut nobiles maiorem, quam eum mereri existiment, reuerentiam ipsi non debeant; illi enim quamuis admodum reuerenter ipsum colant, eam tamen, cui fines certos ipsi constituerunt, potentiam interdum plane in dubium vocare, idque, quod in rege creando ipsi promiserunt, officium ei recusare videntur.

Discrimen iuris, quod Regi competit, ab eo, quod Senatus et nobilium Legati sibi vindicant, nobilitati Polonicae plane ignotum est. Sicuti enim ex his tribus ordinibus tota ipsorum respublica constat, ita quoque, idem esse, num Regi, an Senatui, an Nobilium Legatis boni aliquid, malum accidat, et proinde in illis remunerandis et in his puniendis perfectam adhibendam esse aequabilitatem statuunt.

Sed eadem Regis Polonici limitibus tam angustis conclusa auctoritas et modica vitro aliquid agendi libertas effecit, ut hoc regnum vicinorum incursionibus et suorum incolarum furori et quasi direptioni omni tempore patuerit. Id quod bella intestina cum Cosacis gesta, uti etiam Confoederatorum sic dictorum factiones satis confirmant, quorum vires haudquaquam tantopere creuissent, si Regi idonea huius seditionis statim opprimendae non defuisset facultas. Neque Supremus exercituum regni Polonici Praefectus Lubomirscius; nunquam eo processisset audaciae, ut Regi Casimiro palam resistere, et contra aulam eius tam multiplices factiones congregare non dubitaret, nisi impune se abiturum certo confisus fuisset. Quam ob causam Regem Poloniae Regem Regum et Dominum Dominorum non incommode dixeris, siquidem eius imperio parentes non multo deteriores potestate, quam ipse, esse cupiant.

Interea tamen singularis Polonorum erga Reges suos amores varia exstant argumenta. In quibus hoc maxime memorabile et clarum est huius amoris exemplum, cum Sigismundo tertio ius regni Sueciae possidendi tam seuerè adiudicarent, ut bella aliquot cruenta ideo mouere non dubitarent, item cum Vladislauum septimum in Moscouia appetenda maxima cum constantia adiuuarent, ut multa alia eaque verustiora exempla praeteream. Eadem reuerentia, quam Poloni Regi suo praestant, saepius causa est, ut omnem rem familiarem in aula versantes consueuant, existimantes, prodigalitate sua et magnificentia principis splendorem augeri. Id quod ex errore, qui in Georgii, Regis Bohemorum, et Casimiri Magni, Regis Polonorum, conuentu quondam commissus est, quodammodo colligi potest. Cum enim hi Reges Glogauiae maioris (quam urbem prior terminum Silesiae constitui volebat) coram collocaturi essent; factum est, ut Bohemorum Rex virum nobilem inferioris conditionis quidem, sed splendidis vestibus superbientem, Regem Polonorum esse suspicaretur, et eius loco saluaret.

In Regibus suis venerandis eo usque procedere solent, ut omnis, quae possideant, et quantum in ipsorum viribus positum est, ad eorum salutem vitro negligant; quid? quod ipsam vitam et omnem suam felicitatem summis periculis pro illis exponere non dubitant, cuius praemium non aliud desiderant, nisi laudem eam, quod Regi gratum officium praestare apti fuerint. Regem itaque Poloniae, fortem quidem illum et prudentem, iustum et frugalem, liberalem et religiosum; legum et statutorum regni obseruantem, et, ut verbo dicam, nihil aliud spectantem, nisi ut reipublicae ciuiumque saluti consulat, eum Regem, inquam, tantum amorem, tantam reuerentiam, tantamque suorum obedientiam et bellicis et pacatis temporibus sibi conciliare non immerito dixeris, ut eorum auxilio fretus omnibus hostibus tam terribilis sit, quam vllus Europae princeps.

Bellum igitur quod attinet, nullus Monarcha habet, cui maioribus commodis gloriatur, quam Rex Poloniae; quippe cui non opus est, ut de conscribendis et sustentandis exercitibus sit sollicitus; quibus curis omnibus comitia Regis indicta satis medentur. Bellum decretum Rex vel ipse coram, vel per duces suos persequi, copias pro lubitu disponere, et iubere potest, ut iis ex aerario publico stipendia debita, ut par est, persoluantur. In expeditionibus a se susceptis habet, quod successum speret exoptatissimum: bellum enim cum non ipse per se decreuerit, necesse est, ut ii, qui illud suaserunt, et sine quorum consensu ne minima quidem res eo pertinens institui gerique potest, illi, quantum in ipsorum viribus sit, consiliis salutaribus impertiendis et rebus fortiter gerendis, operam ferant mutuam.

Rex ipse si exercitui coram adest, summum in eum exercet imperium. Proelia committit, cum ipsi libet, et obsidionibus se accingit, cum ipsi utile videtur. Omnes nobiles primo fere nutu equis et armis instructi apparent, et eum in aciem sequuntur. Domi omnium munerum sacrorum pro arbitrio distribuentium liberam habet potestatem, et in omnibus prouinciis, quantum ditio eius patet, honores omnes, et ciuiles et militares, quibus vult, tradere ipsi licet, ut multa

multa munera regalia silentio praetermittam, quae una cum dignitatibus ciuilibus de se bene meritis confert. Honores tam splendidos et magnificos dispertire potest, quam vllus Europae Princeps, et pro arbitrio suo, quemcumque vult, dignitatibus augere amplissimis. Summo Cardinalium honore, haud secus, atque alii Reges, Catholicae religioni addicti, quos dignos putet, significare, et eorum electionem suadere valet. In rebus suis priuatis legatos pro lubitu admittere et dimittere potest, in rebus autem, ad rempublicam pertinentibus, Senatus ab hoc negotio excludi non licet. Comitiorum vniuersalium ex arbitrio indicendorum, prorogandorum aut plane dissoluendorum potestate Rex pollet. Et, ut breui dicam, legum suarum atque priuilegiorum defensorem, honorum omnium distributorem, reipublicae suae caput, et supremum exercituum suorum imperatorem Poloni eum vocant.

Idem Poloni nunquam non nudato capite coram Rege apparere solent, et Senatores primarii ipsi mensae assidenti praesto adesse, et poculum non nisi a se praegustatum praebere consueverunt. Eius imperio parentes, ipso praesente, non nisi in comitiis sedent, neque caput obtegunt, quanquam haec libertas in comitiis obrecto capite sedendi non nisi Senatoribus conueniat, cum nobilium legati mitras manibus tenentes retro stare debeant. Rex nuperrime defunctus, Iohannes Sobiescius, in propatulo prandere quotidie solebat; quod si in domestico ipsius palatio fieret, neminem vquam, praeter Reginam, liberos regios, extraneosque ministros ei in mensa assidentem vidi. In venatione autem vel in itinere cum versaretur, multi nobiles viri inferioris dignitatis, quos ipse noram, hoc honore digni sunt habiti. Ipsi adeo eius ministri, quorum opera tunc temporis utebatur, mensae regiae participes facti sunt. Id quod ille Rex maxime necessarium esse existimauit, verens, ne omnes nobiles, si vni eorum illam gratiam negaret, indignaturi sint.

Illum timorem vanum atque irritum non fuisse, ex Imperatoris Sigismundi, Luxemburgensi familia oriundi, exemplo satis apparet, qui eandem ob causam, quod Polonicos nobiles conuiuio adhibere recusaret, a Polonico regno administrando, quod socer eius, Ludouicus, Rex Hungariae atque Poloniae, ipsi dudum destinauerat, omnino exclusus est.

Poloni Regem suum compellantes, Mosci Krullo, seu Milociwy Krullo ipsum vocant, quod Latine veritas Regem Magnum seu Clementissimum. Ea vero, qua legati extranei ipsum ornare solent, et quae tam in actis imperii publicis, quam in aliis vel ab ipso vel ipsius nomine conscriptis literis vsurpatur, appellatio haec est: *Fridericus Augustus secundus, Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Dux Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Kioniae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Liouoniae, Smolensci, Saueriae et Czernichouiae.* Omnis moneta, et aurea, et argentea et cuprea ipsius imagine et nomine insignitur. Omnia iudicia sub ipsius nomine exercentur, et in templis pro Rege et familia regia continuae preces publice fiunt.

Cum coronatur, ordines in comitiis congregati sexcenties quinquagies mille circiter Imperialium summam ad redditus annuos concedere ipsi solent; e quibus, uti ex bonis, quae a parentibus per haereditatem accepit, splendidissime vivere potest. Polonicos, Germanicos, et Hungaricos satellites corporis sui custodes habet, et laud secus, atque alii reges, ministris utitur. Quamdiu Regis defuncti vidua superstes est, Regina imperans mariti sui impensis illam et eius domesticos alere debet. Simulac vero Regina vidua fato fungitur, aut alii principi nubit, aut etiam post Regis obitum, Reginae superstiti redditus quidam destinatur, sicut infra vberius narrabimus.

Illis igitur redditibus, quos uti diximus, ordines concedere solent, Rex Poloniae in suis prouinciis, ubi omnia pretio vilissimo constant, tam lautam et magnificam vitam degere potest, quam nostri Reges Anglicani prouentibus multo splendidioribus. Verum praeter eam, quam diximus, pecuniae summam Rex Poloniae multo amplioribus ex patrimonio suo redditibus fruitur: nunquam enim

Poloni Principi, cuius opes sunt modicae, imperii sui administrationem committere solent, verentes, ne ipso mortuo, liberi eius reipublicae oneri sint futuri. Deinde ex iis muneribus, quorum curam gerit, ut viris idoneis ea distribuat, per grandes pecuniae ad ipsum redeunt; siquidem Rex superior illa munera vendere minime dubitaret, quanquam illud imperii statuti e diametro repugnet. E qua Regis licentia ne sacra quidem munera, quae singularis erant momenti, sunt exempta, quanquam mirificis artibus et dolis in iis vteretur, ne res nimis clara et manifesta fieret. Exempli loco tantum commemorabo, quid annis aliquot ante in Episcopo Cracouiensi creando euenerit; cuius annui prouentus in quadraginta fere Imperialium millia excurrunt (quibus tam splendide vivere potest, quam in Anglia vix centum Imperialium millibus). Hunc igitur Episcopatum, superiore Episcopo vita defuncto plurimi per longum tempus appetebant, quorum unusquisque amicorum suorum, quibus in aula regia vtebatur, fide ac beneuolentia se adiutum iri sperabat. Plerique ad Reginam confugiebant, (quanquam hae res nullo modo ad eam pertineant) cuius deprecatione amplissimam illam dignitatem consequi studebant. Tandem tempore satis longo interiecto, Regina Abbatem Malakowscium arcessiuit, ei que dixit, a plurimis quidem hunc Episcopatum appeti, ipsum autem omnibus illis antelatum iri, se quinquaginta millibus Coronatorum cum ipso esse certaturum. Abbas hac sponione se nullum detrimentum accepturum cum cerneret, firmiter persuasus fore, ut ipse vel Episcopalem dignitatem nancisceretur, vel quinquaginta Coronatorum millia lucraretur, hanc pecuniam sine dubitatione Reginae pignus opposuit, pro qua sine mora Episcopatum adeptus est, quamuis pretio satis grandi ipsi constaret.

Regis superioris, si pecunias, quas ex suo patrimonio collegit, cum prouentibus a regno ipsi concessis, aliisque donis extraordinariis confectas, redditus ad millena millia cum quingentis millibus Imperialium excurrere, rationibus colligendis compertum est. Quorum non nisi tertiam circiter partem expendit, siquidem neque militibus singulis, neque exercitibus totis stipendia soluere, neque eos sustentare, sed solos sui corporis custodes suosque domesticos curare necesse habuit. Quo factum est, ut omnem fere totius regni pecuniam in suam rem familiarem conuerteret, adeo ut ditissimis Europae Principibus ipsum non immerito annueres. Nihilominus tamen ipso defuncto portionem horum thesaurorum satis amplam recuperandi viae atque consilia Polonis non deerant, quippe quorum suffragia, alii Regis electione instante, redimere filii illius relictis summopere contendebant.

Reditus regni-Polonici portorii, quae negotiatorum mercibus imponuntur et censibus, qui a Iudaeis exiguntur, nec non vestigalibus Dantiscanis, et salis fodinis, quae apud Cracouiam et in aliis regionibus reperiuntur, constant.

Reditus Reginae aut iis, quae consentiente republica ex prouentibus regis a marito suo accipit, aut annuo a republica ipsi destinato salario constant. Quae a marito accipit, ea ipsi simul pro possessione propria atque perpetua esse debent, quam Poloni eo vocabulo designant, quod Latinorum *Reformationi* fere respondet. Dynastiarum nimirum quarundam possidendarum spem Rex ipsi facit, quibus post praesentium possessorum mortem sit futura. Quod si autem Rex ante hanc promissionem factam moriatur, annuam quandam pecuniam a regni prouentibus defunctam respublica Reginae viduae destinat. Qua vero diutius non vitur, quam innupta in regno permanet. Nam simulac alterum init coniugium, aut regno decedit, haec pecunia vel Reginae imperanti conceditur, vel ad rempublicam redit. Quo notandum est, huius pecuniae Regnam imperantem particeps fieri nullo modo posse, nisi ordinum in comitiis congregatorum consensu ipsi constitutum sit, quem consensum iis extorquere, haud exigui est laboris, cum omnia fere huius conuentus pecuniarum cupidissimi suffragia magno pretio sint redimenda. Id quod Regis proxime defuncti viduae exemplo satis confirmare possum: Cum enim Regis superioris, Michaelis, relictis coniux secundas cum Lotharingiae Duce iniret nuptias,

nuptias, eaque, quam primum commemorauimus, Regina decretum de salario Reginae superioris sibi concedendo perfectum ad proxime insequentia comitia, ut differretur facillime fieri posse intelligeret, necesse sibi esse vidit, quod amplissimam pecuniam summam imperii ordinibus donare ne grauaretur, quo praesentibus comitiis res componeretur; id quod utique satius erat, quam si per totum triennium (tot enim temporis inter singula comitia intercedit) his prouentibus fuisset exclusa, qui prouentus ad quingenta aureorum nummorum Polonicorum millia, seu centum et quinquaginta circiter Imperialium millia plerumque excurrunt. Quo salario quamdiu Regina vidua fruitur, Reginae imperanti illud postulare haudquaquam licet. Poloni enim, si duas Reginae simul alant, opes suas nimis diminui existimant.

Rex Poloniae quamuis multorum munerum, eorumque splendidissimorum, curam habeat, quae viris idoneis tradat, illius tamen, qua in his distribuendis valet, potestas nimis angustis limitibus est inclusa. Liberos enim suorum nulli munus aliquod, neque sacrum, neque civile committere potest. Neque magis in illis muneribus distribuendis Reginae prospicere ipsi permittitur. Cum igitur Sigismundus tertius duas Dynastias, post Annae Reginae obitum, qui anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto accidit, possidere carentes, coniugi suae, Constantiae, donare constitisset, nobilitas vniuersa maxima cum vehementia resistit, grauissime asseuerans, Polonorum Regi minime licere, sine ordinum consensu munus vllum pro lubitu credere, cui velit. Neque Rex Poloniae in vlla regni sui provincia praedium aliquid pro suis redimere debet, nisi in comitiis sit comprobatum. Verumtamen Rex superior sub aliorum nominibus amplissima quaedam in Russia et Prussia sita, seu potius ex omnibus regni prouinciis sibi comparauit praedia et praeterea pro Iacobo, filio suo natu maximo, ab Imperatore Silesiae principatum emit. Haec omnia vero sicuti Polonis occulta manere non poterant; ita illos, cum Varisui cominorabar, expresse dicentes audiui, haec praedia omnia et singula, Rege defuncto, ad rempublicam necessario esse reditura. Quid? quod nonnulli Reges Polonorum potestatem suam tantopere neglexerunt, ut libertatem, qua in rebus ecclesiasticis administrandis pollebant, sibi paulatim detrahi paterentur, ut nostra aetate nihil, nisi officiorum sacrorum distributio, ipsis sit relictum.

Monasteriorum institutionem quid attinet, haec quoque nostris temporibus fieri nequit, nisi de hac inter Senatum nobilitatemque et Regem conuenerit. Sic quoque in rebus aliis, iisque permultis Regis Polonorum potestas vinculis, ut ita dicam, nimis arctis est constricta. Numerum enim officialium regionum et alicorum neque augere, neque diminuere potest, neque vlli peregrino, nisi a republica in Polonicae nobilitatis ordinem sit receptus, munus aliquod aut imperium militare committere debet, si dignitates quasdam in exercitu pedestri inferiores exceperis, in quo alienigenae Centurionis, aut ad summum Tribuni militaris locum tradere, Regi concessum est. Id quod ex Regis Stephani Batoni exemplo apparet. Huic Hungari in bello contra Moscovitas operam praestiterant tam praeclearam, ut illorum quosdam remunerationis ergo ad altiores honorum gradus extollere suum putaret esse officium. Verum Poloni illud aegerime tulerunt, et imprimis Supremus Exercitus regni Polonici Imperator, qui indignatione impulsus munere suo, se statim abdicauit. Rex itaque eos tantum, qui in regno Polonico nati sunt, muneribus augendi habet potestatem, quanquam ne hos quidem omnes sine discrimine, omnes enim ciues, mercatores, opifices, horumque filii, uti etiam omnes agricolae, manuarios labores exercentes et artifices, ex imperii statuti non modo ab omnibus muneribus, quorum distributio penes regem est, sunt exclusi, sed ne possessiones quidem aut praedia sibi redimere illis licet.

Generosi vero seu nobiles, ex regno Poloniae, ex Magno Ducatu Lithuaniae, aut aliis prouinciis regno Polonico insertis oriundi, soli publicorum munerum et honorum consequendorum spem habere possunt. Eandem ob causam Rex

modo dictus, Batorius, cum ipse liberis careret, ab ordinibus imperii, in comitiis, quae decimo tertio Decembris die anni millesimi quingentesimi octogesima sexti initium ceperant, congregatis rogare instituerat, ut propinquos suos nobilitatis Polonicae ordini adscriberent, quo ipsis postea unum et alterum commodum pararet; cuius instituti executionem eius mors paulo post insecuta impedivit. Omnes autem illos nobiles seu ingenuos, quorum supra mentionem feci, si ad illos honores pervenire velint, aut in Regno Poloniae, aut in Magno Ducatu Lithuaniae, aut in alia Poloniae inserta provincia, ad quam munera singula pertinent, fundos aut praedia possidere necesse est. Polonus itaque nobilis, licet in Regno Polonico praedium teneat, praefecturam urbis alicuius in Lithuania sitae haudquaquam capessere, neque ad alium honoris gradum in illo Magno Ducatu ascendere potest, nisi praedium ibi possideat. Haec autem libertas in unaquaque provincia, Regis Poloniae imperio subiecta, praediorum redimendorum omnibus nobilibus in Polonia natis convenit.

Hoc loco facere non possum, quin consuetudinem quandam, non modo Regis auctoritati, verum etiam totius reipublicae salutis perniciosissimam, paucis verbis perstringam. Quae consuetudo in eo cernitur, quod Polonus nobilis, qui munus publicum aggressus est, eiusque possessione fruitur, quamvis scelus in regnum aut rempublicam admiserit atrocissimum, neququam tamen honoribus suis priuari seu loco moveri sine communi omnium in comitiis congregatorum ordinum consensu possit, imo si vel omnes, uno homine excepto, qui ex tanta multitudinem solus a scelerati partibus staret, si omnes alii, inquam, eius remotionem approbarent, unus tamen illius intercessio tantum esset valitura, ut reliquis omnibus inuitis munus delegatum ad finem usque vitae retinere ipsi liceret. Unius enim assessoris comitiorum Polonicorum recusatio tantum pollet, quantum Regis nostri Anglicani auctoritas, cum Parlamenti sic dicti decreto refragatur.

Quod institutum pestiferum varias seditiones et exacerbationes excitat; quoniam factiosa et ad res novas molientes proclivis plebs reipublicae variis modis perturbandae occasionem inde capit.

Quibus munera publica commissa sunt, si saluti reipublicae consulere negligunt; si, quibus publicorum redituum cura tradita est, ad fraudes et malas artes exercendas eo incitantur; duces militares et praefecti, tam provinciarum, quam urbium omnia pro arbitrio gerunt, suis potius, quam reipublicae commodis prospicientes. Ut brevi dicam, hoc institutum quamvis Poloni notam suae libertatis iactent luculentissimam, id tamen totius ipsorum reipublicae fundamentum plane evertit, ut, quam malos et pestiferos fructus haec unuscuiusque praefecti nimia libertas, seu potius licentia edere non modo possit, verum etiam omnino edat, nemo non facile intelligat.

Splendidissimum illud, quod officialibus regis competit, privilegium, causa est, cur, antequam ad eiusmodi honores pervenerint, mirificam et solito maiorem Regi praestent reuerentiam; et cum eas, quas capefferint, dignitates, ipsis Rex denuo auferre non possit, officiis humanissimis ei exhibendis aditum ad illas sibi parare eo acius contendunt. Rex itaque cum ad honores amplissimos euehere possit, quoscunque velit nobilium, iidem nobiles, gratiam eius, quantum in ipsorum viribus sit, sibi conciliandam esse, probe intelligunt; eum enim in finem praecipue Regi munerum, quorum possessores vita decesserint, donationem respublica tradidit, ut bello aut pace bene meritos prae aliis extolleret, contumaces autem et sediciosos, atque reipublicae salutem, officio suo neglecto, non curantes, omnibus excluderet honoribus. Cui reuerentiae, Regi a Polonis exhiberi solitae, non parum confert, quod amplissimos honores appetere, illis quasi innatum sit. Quos honores alio modo consequi nequeunt, quam ut ad munus publicum euehantur: sine quo munere Polonorum nobilium pauperrimus ne minimam quidem vel ditissimo concedit praerogativam, (nisi meris verborum blanditiis id fiat) cum ex imperii statutis perfecta et omnibus numeris absoluta

aequa-

aequalitas inter nobiles sit sancita. Munere aliquo autem qui fungitur, is illius beneficio et ex legum constitutione, alios, eiusmodi munere carentes, dignitate quodammodo excellit.

Regi autem Polonorum cum tot et tantae dignitates, et honorem et divitias parantes, sint curandae, cum tot praedia sub certis legibus donanda et cum denique tot et tam varia munera sacra ipsi sint distribuenda, de eorum, qui hoc modo a se exaltati sunt, seu ornat, amore et benevolentia certus et persuasus ipse sit, necesse esse, forte sint, qui existiment. Verum contraria omnia accidunt. Primum enim Poloni omnes omnino animo sunt minus grato, et deinde Regi, alios praeter se illis honoribus augere, minime concessum esse, probe sciunt. Ipsi igitur, si munus aliquod aut dignitas a Rege sibi traditur, aliquid sibi dari autumant, quod iure meritoque sibi debeat, et quod ex Regis parte non beneficium, sed officium potius sit appellandum.

Regi Polonorum, urbem aliquam ingressuro, portarum huius urbis claves sine mora offerre, incollarum est, qui etiam, si ipsi liber, in portis urbis corporis sui custodes collocare potest. Dantiscum solum singulari ea fruitur potestate, quod portarum suarum claves retineat, et Regis appropinquantis copias, exiguo illarum numero excepto, introitu arceat. Sic in aliis quoque rebus Dantiscum multo pluribus gaudet immunitatibus atque privilegiis, quam villa urbs Poloniae, ita ut haec urbs non regno Polonico subiecta, sed potius parva respublica esse videatur, quae regni Polonici fidei et tutelae tantum se commiserit: siquidem, omnia perfectae et absolutae potestatis insignia in illa deprehendi, non male dixeris, adeo ut nobiles Polonos ipsos, si quod scelus capitale intra territorium suum perpetrarint, venia ad iudicia superiora provocandi non concessa, ad ultimum supplicium condemnare illi liceat.

Neque Rex suis impensis, nisi huius rei faciendae potestas ipsi in comitiis facta sit, copias parare potest, ne forte, nimia auctoritate comparata, Senatus nobiliumque libertatem opprimere studeat. Ita Rex Vladislaus Septimus ex conjugis suae, Mariae Ludouicae, dotibus copias quasdam instruere ausus quidem est, Senatus vero tam aegre id tulit, ut illas rursus dimittere paulo post necesse haberet. Neque Regi sine reliquorum imperii ordinum approbatione extra regni sui fines iter, cuiuscunque tandem momenti causa illius sit, instituere licet. Ita Rex Henricus Valesius, cum post fratris obitum profectionem in Franciam pararet, ex regno Polonico clam se subducere necesse habuit. Sigismundus tertius, Iohanne, patre, Sueciae rege, vita defuncto cum ad regnum illud, paterna haereditate sibi relictum occupandum eo proficisci constituisset, mense Maio anni millesimi quingentesimi nonagesimi secundi comitia Varaviae indicere coactus est. Quid? quod Ludouicus, Rex Hungarorum, anno millesimo trecentesimo septuagesimo etiam Rex Poloniae creatus, regni sui, quod haereditate nactus erat, semel tantum snitendi potestatem non prius a Senatu obtinuit, quam huius privilegia multiplicaret.

Regis liberis maximus honos et reuerentia exhibetur, et quamvis unusquisque nobilis vel inferioris sortis, se ex imperii statutis non deteriore, quam illos, esse conditione, et eandem, atque illis, spem regni Polonici potiundi sibi patere, existimet, illi tamen omnibus locis et temporibus, ut liberi, stirpe regia nati, tractantur. Nati maximus Regis filius Principis Poloniae nomen gerit, reliqui eius filii iidem Principes vocantur, nominibus suis, quae, cum sacro fonte abluantur, accipiunt, additis, ut Alexander, Princeps Poloniae, et Constantinus, Princeps Poloniae. Filia Regis natu maxima Princeps Poloniae dicitur, et reliquae etiam Principes appellantur, nominibus suis, quae in baptismo natae sunt, adiectis, ut Maria, Poloniae Princeps. Cum vero Rex, ipsorum pater, ex hac vita decedit, et alius in illis locum sufficitur, (sive ex eadem familia, sive ex alia ortus sit) etiam liberos habens, illi, nominibus Principum Poloniae relictis, ex gentis suae nominibus, aut ex ditionibus et provinciis suis appellantur, exempli causa, Princeps Sobiescius, Princeps Czartoriensis. Illos tamen Senatus imprimis perpetuo suspicit, cuius est, eorum curam gerere, salaris eos sustentare,

L II

et

et providere, ut vitam conditioni et origini ipsorum consentaneam degant, quod adhuc quam diligentissime est observatum. Immo Poloni tantum amorem et reverentiam erga stirpem regiam semper ostenderunt, ut, quamvis ius regni capessendi haereditarium illi concedere constantissime recusarint, semper tamen unum ex ea, quamdiu aliquis superesset, regem crearent.

Hanc consuetudinem, ex qua dignitas regia in una eademque familia permansit, et a patre ad filium per ordinem successionis descendit, a tempore principis ipsorum, Piaſti, inde usque ad electionem Regis superioris, Iohannis Sobiescii, id est, ab anno octingentesimo trigesimo usque ad annum millesimum sexcentisimum septuagesimum quartum, obtinuisse reperio, ut Tu, Vir excellentissime, ex prima huius historicae descriptionis parte pluribus intelliges.

Quid? quod haec consuetudo non modo ad Regum filios, verum etiam ad ipsorum filias et viduas pertinuit, uti annales Polonici copiose declarant. Quotopere Poloni stirpem regiam respexerint, id imprimis ex eligenda Hedwiga conspicitur, cuius propositum de matrimonio ineundo summa cum tolerantia expectarunt, quamvis interea non parum incommodorum a Duce Masoviensi perferrent, qui Casimiro Magno cognatione coniunctus ius regni Polonici possidendi affectaret.

Filii Regis spurii maximo contemptu laborant, et in numerum nobilium inferioris ordinis aegerrime excipiuntur, et nobiles ipsi nimis superbi sunt, quam ut illorum consuetudine utantur; quandoquidem spurii quidam Regis superioris filius in vectigali salis Thoruniae in Prussia munere quodam fungitur, unde viscentum et quinquaginta Imperiales quotannis ad ipsum redeunt. In universo autem omnino Poloniae regno male audiunt liberi spurii, quamquam ipsis natura totidem virtutes et tam praeclearas animi dotes, quam ex legitimo matrimonio susceptis, plerumque impertire soleat.

Vna via, quam Rex Poloniae, imperii administrationem in familia sua conservari optans, ingredi debet, ea est, quod animo sit forti et bellicoso; quod imperii sui fines dilatet; quod suis meritis et Clericorum benevolentia populi sui amorem et gratiam sibi conciliet; quod liberos suos mature in militiam proficiat iubeat, quo auctoritatem in exercitu fidemque sibi comparent; quod omnes redditus suos munifice in vulgus emanare sinat; et tandem, quod ante obitum gravissimum aes alienum contrahat, neque illud dissolvat, quo Poloni, si quidem debita, ab ipso constata, solvi velint, filiorum ipsius aliquem regem creare necesse habeant. Ante omnia vero ipsi cavendum est, ne Polonicae gentis immunitates labefactare studeat, nec vilo modo Polonicum regnum haereditarium facere conetur. Poloni enim, eiusmodi consilio intellecto, ad periculosissimam, omnibusque illius Regis posteris nocentissimam, seditionem commouendam statim parati sunt; id quod Regis superioris filii maximo cum detrimento satis experti sunt.

Gentis suae perfecte sibi subiiciendae consilium regi Polonorum aequè prospere, ac regi Danorum, succedere posse, nullo modo inducor, ut credam; longe enim alia reipublicae Danicae, atque nunc Polonicae est, tunc erat facies. In Dania enim Rex, Clerici et plebei homines nobilium potestati erant subiecti, ut Regis partibus accedere et impotentem nobilium dominationem refringere, Clericorum et plebeiorum salus requirebat; qui cum non modo summa cum alacritate hoc opus susciperent, verum etiam nobiles multitudine superarent, institutum suum facillime perfecerunt. Poloniae vero prorsus alia est, conditio, dum Clericorum non minus quam nobilium interest, ut tam Rex, quam plebei iis, quibus adstricti sunt, frenis retineantur.

Clerici eximii ornati privilegiis, et divitiis locupletati sunt splendidissimis. Episcopi enim plerumque seu Principes sunt, seu Duces, et omnes omnino Senatoribus annumerantur, virosque primarios omnes, Laicos quidem, in comitis sedis dignitate antecedunt. Illi itaque in plebe, cuius conditio a servorum conditione parum differt, cum tam singularem auctoritatem, et tam insignem reverentiam sibi conciliauerint, facillimo illam negotio a rebus novis, perniciem reipublicae quae spectant, moliendis cohibere possunt. Cum etiam penes Senatores et no-

et nobiles solos adhuc fuerit, cui dignitatem regiam credere constituerent, Regi ab illis electo praecipue opera danda est, ut liberorum suorum causa illorum amicitiam conservet, neque illorum privilegia limitibus angustioribus includere temere audeat. Immo si qua occasio tam periculosi instituti exsequendi opportuna forte oblata ipsi fuerit, prudentiae tamen esset, ut eiusmodi molimina reiiceret, quibus sine dubio in plebis odium incideret, eoque non modo exitium sibi acceleraret, verum etiam omnibus propinquis suis spem dignitatis regiae post fatum suum consequendae penitus adimeret. Regi itaque Polonorum, qui imperium regium in sua familia conservari exoptat, maxime conducit, quod rebus novis, quantum fieri potest, abstineat.

Interea Poloniae Regem ideo, quod filiorum suorum aliquem, se defuncto, ad honores regios aliquando adscensurum esse, nunquam certo sperare possit, infelicem appellandum esse, persuaderi nullo modo possum. Eandem enim ob causam singulis Regibus necesse est, ut liberos ita educari curent, ut illi quondam parentibus mortuis, non quod regia stirpe nati, sed quod regis virtutibus ornati sint, digni existimentur, qui populum tam potentem gubernent. Cum igitur parentes et filii regii, aditum ad imperium administrandum unicuique non nisi rebus praecclare gerendis patefieri posse, probe sciant, aliquid, quod honorum tam insignium consequendorum ansam praebeat, ab illorum quopiam neglectum iri, neutiquam coniiciendum est.

Postquam igitur de ea, quae in Polonia obtinet, imperii forma, uti etiam de Regis rempublicam Polonicam administrantis potestate et de eius redditibus haecenus quaedam dixi, de illius quoque apparatu aulico pauca mihi narranda essent, nisi ille apparatus et externo, quo superbit, splendore atque magnificentia, et ministrorum, quibus vitur numero atque frequentia, tum eo, qui in aliorum Regum aulis conspicitur, apparatu conveniret. Nam praeter Officiales regni maiores, qui sunt duo Marschalci superiores et duo inferiores, totidem Cancellarii, superiores et totidem inferiores, duo Imperatores militares, cum duobus Thesaurariis superioribus et totidem inferioribus Rex insuper quoque Camerarium supremum, Marschalcum aulicum seu Praefectum aulae supremum, Praefectum stabuli, Secretarios, Vexilliferum, Praefectum Venatorum supremum, Camerarios, iis fere, qui a nostratibus *Lords of the Bed-chambre* appellantur, respondentes, porro Medicos, Capellanos, quos vulgo dicunt, pueros nobiles, Pincernas, Dapiferos, Musicos et corporis custodes habet.

Pueri nobiles, Regi ministrantes, semper quis insidentes ipsum sequuntur. Ad quod ministerium ex nobilissimis regni generibus pueri tenerrimae aetatis deliguntur, e quibus multi ad amplissimos honores et aulicos et civiles aliquando evehuntur; quamdiu vero id, quod dixi, ministerium Regi praestant, omnes et singuli Marschalco aulico sunt subiecti. Sunt vero etiam in illis, qui pedites Regem sequuntur, qui tam, longis itineribus susceptis, curribus pone Regem vehuntur. Horum puerorum certus numerus noctu et interdiu Regi praesto esse debet. Qui posteriores etiam Regem, cum palam aut curru aut equo vehitur, securibus longis pugnae adaptatis humeros, et acinacibus latera armati comitantur, ita tamen, ut Senatoribus et primariis ministris aulicis proximum apud Regem concedant locum, Regina autem cum Regem in via comitatur, Senatores et alii viri illustres illis praecire solent.

Regis satellites equestres ex imperii statutis non nisi Polonos, Lithuanos, et ex provinciis regno Polonico insertis oriundos, complecti debent. Verum huius constitutionis severitate mitigata, Regi superiori concessum est, ut Germanos quoque et Hungaros in satellitium suum reciperet. Horum satellitum numerus ultra mille et ducentos viros ne excurrat, lege sancitum est, et Dux supremus, qui illis praest, quatuor Marschalcorum imperio subest.

Ministros non pauciores in Lithuania, quam in Polonia, Rex habet; quandoquidem Lithuani eodem fervore pristinum Magnorum suorum Ducum splendorem, quo Poloni Regum suorum maiestatem tuentur.

Pari modo Rex ministros aulicos quosdam in aliis provinciis, in Prussia nimirum, Masovia et Russia, sibi deligere potest, quae provinciae domesticos olim habuerunt principes, postea vero cum Poloniae regno sunt coniunctae. Rex itaque Poloniae ministros aulicos tam multos, quam vllus Europae Princeps, sibi constituere potest.

potest. Quorum plerique quamvis nullis fruantur redditibus, sed honore contenti esse debeant, illum tamen honorem nobiles avidissime appetunt, quoniam ex eo, quod ipsis innatum est, gloriae desiderio alios excellere maxime student et optant, cuius voti honoribus illis acceptis participes fiunt.

Reginae apparatus aulicus triginta circiter viris constat, quorum praecipui sunt Marschalcus et Cancellarius ipsius. Quorum ambo, um officium id est, quod totius apparatus Reginae curam gerant. In primis autem ipsius Marschalcus seu Praefectus aulae scipionem ipsi praefert; Cancellarius autem seu Secretarius omnes ipsius epistolas conscribit, subsignat, accipit et ad eas respondet. Deinde peculiarem ipsa habet Thesaurarium, qui ipsius redditus administrat, Praefectum stabuli, Pincernas, Dapiferos, Praefectos culinae et alios ministros. Muliebris ipsius apparatus foeminis aulae praefectis, foeminisque et puellis suis, quae ipsi a cubiculo sunt, aliisque constat. Cum ipsa palam in currum vehitur, a numero hominum sui sexus non mediocri circumdari solet.

Hoc loco Interregis, seu Primaris Regni, qui est Archiepiscopus Gnesnensis, apparatus paucis modo verbis attingam. Hic Archiepiscopus donec post Regis obitum imperio praeest, totidem fere, quot Rex ipse, ministris utitur. Cum autem rempublicam, alio Rege creato, administrare desinit, ministri ipsius sunt ii, qui sequuntur: Marschalcus, cuius iam supra mentio facta est, Cancellarius, qui in iudiciis suae potestati subiectis praesidet, Quaestor, literis supplicibus accipiendis Praefectus, Crucifer, Praefectus aulae, Thesaurarius, Capellani, Bibliothecarius, Praefecti culinae, et alii plures.

Hic Archiepiscopus, cum totius regni Polonici supremus sit Senator, solus eo gaudet privilegio, quod ipsi, antequam ad mensam accedat, suae intra suae extra palatium suum versanti, tympana pullentur. Idem, si Regem adire vult, non necesse habet, ut hunc aditum precibus sibi aperiat, sed quando et quoties libet, ad illum intrare ipsi licet.

Antequam his literis finem imponam, id modo pace Tua, Vir illustrissime, adiiciam, quod Rex Poloniae peculiare consilium non habeat, sed illorum vice omnes Senatores fungantur, quorum quotquot in eo, ubi Rex commoratur, loco versantur, ii in consilia regia veniendi et suffragia sua ferendi potestate fruuntur. Ne tamen huic negotio exsequendo pauciores quam sufficient Senatores in palatio regio reperiantur, Senatus ex suo collegio quatuordecim identidem delectos committere solet, qui a Rege nunquam discedant, non solum, ut consiliis salutaribus dandis illi adsint, sed etiam ut omnem eius vitam et mores observent, et impedian, quo minus aliquid contra leges designet; Omnium enim in imperio administrando contra ius et aequum commissorum cum Rex tum Senatus rationem in comitiis reddere debet. Ut brevibus rem complectar, Polonicae nationis indoles et universa statutorum eius ordinatio eo utique spectat, ut potestas regia certis limitibus contineatur, neque ipsorum leges atque immunitates nec astutis principum extraneorum consiliis, nec domesticis regibus, eorumque ministris plurimum in republica pollutibus labefacta corrumpantur.

Res quidem aliae singulares, eaeque complures, de Polonorum Rege commemorari possint, verum ego notabilia tantum, quae per angustum, quo in hac terra egi, temporis spatium experiri potui, litteris mandare decrevi.

Tandem veniam a Te, Vir Excellentissime, etiam atque etiam peto, quod longa quidem, incondita tamen et imperfecta narratione patientiam Tuam tantopere defatigarim. Saltem ex iis, quae dixi, cognoscas velim, quantopere Tuo rerum novarum et exterarum percipiendarum desiderio satisfacere et significare cupiam, quantum sit officium meum, ut constantissime permaneam Tuus,

Vir excellentissime et summe reuerende

seruus fidelissimus
Bernardus Connorus.

Eae, quae sequuntur, Epistolae, non a Doctore Connorus, ut quidem animus ei fuit, sunt conscriptae, sed a Sava G10 composita; siquidem modo dictus Doctor negotiis suis tantum temporis, quantum illis scribendis necessarium videretur, detrahere nullo modo potuit.

EPISTO.

EPISTOLA SECVNDA

A D

VIRVM ILLUSTRISSIMVM,

HENRICVM, NORTFOLCIAE DVCEM,
SVPREMVVM ANGLIAE MARSCHALCVVM.

SENATV ET SENATORIBVS POLONIAE, ET CLERICIS
ET LAICIS; DE EA, QVAE IN POLONIA ET LITHVANIA OBTINET,
RELIGIONE, NEC NON DE OFFICIALIBVS REGIIS ET LOGORVM QVO-
RVNDAM PARTIM IN REGNO POLONIAE, PARTIM IN MAGNO
DVCATV LITHVANIAE SITORVM PRAEFECTIS.

Et generosa stirps, et amplissimum, quod Tibi, Vir illustrissime, in administranda republica nostra cum Rege intercedit, consortium, et is, qui Tibi singulari iure conuenit, in domo Parlamenti nostri superiori locus, efficiunt, ut ante omnia a Te, petere audeam, ut has literas a me ad Te missas accipere velis. Quamvis autem pergratum mihi sit, tam opportunam officii mei Tibi, Vir illustrissime, declarandi, occasionem esse oblatam; illud tamen alio libro componendo, cuius operam mihi maiori iure ut propriam vindicare possim, non autem in provincia, quam nunquam vidi, describenda, fieri potuisse optandum mihi videtur.

Ne autem, Vir illustrissime, rebus ita se habentibus, huic meae narrationi parum fidei adhibendum esse putes, me nihil retulisse asseuero, nisi quod vel ex ipsius Doctoris Connori ore audiverim, vel ex iis libris excerpterim, quos partim ille Doctor, partim alii prudentes viri, fide dignissimos et summa cum diligentia elaboratos existimarunt.

Senatum Poloniae melius describere non possum, nisi quod sit genus hominum illustri stirpe natorum, inter Regem et nobilitatem vulgarem mediorum, quorum functio eo praecipue spectat, ut ex legum praescripto Regi in imperio administrando opem ferant mutuam, simul autem illius vitam quam diligentissime observent. Eiusdem Senatus est, omnem curam adhibere, quo salus publica adiuuetur, et populi privilegia conferuentur. Nostra aetate multo pluribus, quam olim, viris constat.

Omnes Senatores a Rege creantur, et qui semel ad hanc dignitatem euectus est, is per totam vitam suam ea fungitur. Si quem Rex his augeat honoribus, publice ipsi iurandum est, se reipublicae iura et privilegia illaesa et intacta esse conservaturum, ita, ut, si qua libido potestatis suae vitra fines ex legum praescripto constitutos extendendae Regem ipsum forte incellat, cuiusvis ex iureiurando praestito sit Senatoris, Regem ea, qua par est, reuerentia ad officium reducere. Quid? quod in comitiis unusquisque legatus provincialis hanc libertatem sibi arrogat, quorum comitiorum haec est regula: Dicunt, quae sentiunt, et sentiunt, quae velint. Eiusmodi contumelia Regi superiori, Iohanni Sobiescio, quondam accidit, quem legati provinciales, alii tyrannum, alii alterum Neronem appellabant, alii aliis ignominiosis nominibus proscindebant. Quod cum perferre non posset, sed irato vultu surgeret, manumque gladio admouens haec verba diceret: *Si adhuc essem Supremus exercituum regni Imperator, aliquid facere constituerem, aliquis e coetu surrexit, manuque gladio impacta his verbis usus est: tum profecto hic meus gladius quoque aliquid facere constitueret.* Simile fere exemplum de Ludouico, Hungarorum et Polonorum Rege, legi. Qui cum simili contumelia in comitiis affectus sede sua surgeret, et dicere coepisset: *si non essem Rex* - is,

M m m

cui

cui Senatus nomine verba facienda erant, admodum superbe respondit: *se non fuisse Rex*.

Iisdem Senatoribus curandum est, ut sua privilegia illibata conseruent. Quem in finem quaterni Senatores identidem deliguntur, qui consiliis salutaribus impertiendis Regi adsint. Praeter illos quaternos, quippe perpetuos et veros Regis consiliarios, reliquis omnibus, quotiescunque ipsi visum est, deliberationibus regis interesse licitum est.

Horum Senatorum praesentia Polonis ad salutem reipublicae tuendam tam necessaria videtur, ut nulli eorum, quacunque tandem de causa, sine reipublicae consensu in provinciam extraneam proficisci liceat. Quam consuetudinem a Romanis didicerunt, qui Italiae fines excedere non modo Senatoribus, verum etiam illorum filiis non concedebant (*).

Senatoris nomen per se consistere non potest, sed semper cum vna quatuor harum dignitatum coniunctum est, Episcopi nimirum, Palatini, Castellani seu vnius de decem supremis regni Officialibus, quae dignitates omnes et singulae a Rege distribuuntur. Palatini praefecti sunt provinciarum quarundam; Castellani itidem praefecti sunt, sed non nisi temporibus bellicis in provinciae cuiusdam partem imperium exercent. Vnde etiam, non autem, ut facile putes, a castello seu arce, nomen sortiti sunt.

Decem supremi Regni Officiales sunt Marschalci, Cancellarii et Thesaurarii imperii. Episcopos autem quid attinet, illi in diuersis dioecibus suis rerum sacrarum curam gerunt.

Munus Episcopi, Palatini, Castellani, aut vnius de decem supremis Regni Officialibus si quis adeptus est, simul quoque Senatoris honores accipit, nec opus est, ut illi honores ipsi separatim conferantur.

Ipsorum negotia ea sunt, quod in Senatu Regi atque reipublicae auxiliis fideliter ferant, domi iudicio, ut Regis vicarii aut aliis modis administrent, foris autem, vniuersis ordinibus consentientibus, in aulis extraneis legatorum munera obeant, aliisque officiis fungantur.

Hi Senatores Polonici dignitatem suam tanti faciunt, ut prae illa caeteros honores omnes contemnunt. Cum igitur Sigismundus primus Viennam profectus esset, et Imperator Senatores aliquos, itineris socios, in ordinem principum Imperii Romani honoris causa recipere velleret, illi hanc dignitatem constanter repudiarunt, dicentes, sibi generosa Polonorum stirpe natis cum suis de rebus ad pacem et bellum spectantibus cum Rege agendi competat, parum abesse, quin sibi contumeliosum videretur, quod dignitas principis Imperii Romani suae dignitati praeferenda existimaretur.

Hic Senatus partim Clericis, partim Laicis constat. Clericorum alii Archiepiscopi, alii Episcopi sunt, qui Senatorum caeterorum principatum tenent. Horum hodie numero sedecim sunt. E quibus Episcopatibus cum tres in hostium sint potestate, nempe Smolenscum et Kiouia, quae loca Moscovitae tenent, et Camenecium, quod Turcis paret (**), tamen tres viri creantur, qui horum locorum Episcopos se appellitent. Re autem vera non plures, quam tredecim Episcopatus ad regnum Polonicum pertinent, in quibus duo sunt Archiepiscopatus, Gnesnensis videlicet et Leopoliensis. Trium illorum, quos antea Regi, Episcopatum simulac vnus possessore orbatur, non pauci reperiuntur, qui nomen illorum petant, nulla alia de causa, nisi ut honore in Senatoribus sedendi fruantur.

Hi Archiepiscopatus et Episcopatus ii sunt, qui sequuntur: Archiepiscopatus Gnesnensis et Leopoliensis. Episcopatus Cracouiensis, Cuiaviensis, (qui etiam Vladislauiensis et Pomeranus vocatur) Vlnensis, Posnaniensis, Plocensis, Var-

(*) Sueton. c. 42. in vita Iul. Caes. Tacit. l. XII. Annal. c. 23.

(**) Hunc posteriore locum Turci vi pacis, quae anno millesimo sexcentesimo nonagesimo octavo Carouitii inita est, vna cum Episcopatu reipublicae Polonicae restituerunt.

Varmiensis, Luceoricensis, Praemisliensis, Samogitiae, Culmenis, Chelmenis, Kiouiensis, Camenecensis et Smolenscensis. Sub Archiepiscopo Gnesnensi sunt Episcopi Cracouiensis, Vladislauiensis, Posnaniensis, Plocensis, Vlnensis, Varmiensis, Samogitiae et Culmenis; sub Leopoliensi autem Episcopi Chelmenis, Camenecensis, Luceoricensis, Praemisliensis et Kiouiensis.

Archiepiscopus Gnesnensis non modo in Episcopis principem tenet locum, verum etiam omnes Senatores Polonicos dignitate antecedit. Regni Primas est, quam appellationem Concilium Constantiense ipsi tribuit, tum quoque decreti alicuius in Concilio Lateranensi compositi beneficio natum sellae apostolicae Legatum se appellat. In causis ecclesiasticis ab omnibus Episcopis et ab ipso Archiepiscopo Leopoliensi ad eum prouocari potest. Eius potentia et auctoritas insignis est, ut ipsius Regis auctoritati non multum cedat. Qui ipso praesente gladium stringit, aut certamen incipit, capitis reus est. Cum ad Regem adit, aut ad comitia accedit, trux aurea ipsi semper praefertur, et cum sedet, pone eius sellam Capellanus eius stat. Marschalcom habet peculiarem, eundemque Castellani Regni Senatorem. Hic erecto cum scipione ante eius carpentum equo vehitur, quem scipionem coram nemine, nisi coram Rege demittit. Idem aliis Marschalcis absentibus, cum hoc scipione ipsum Regem praecedat. Archiepiscopum Gnesnensem aulam regiam intraturum, ut Regi appareat, Camerarius supremus, aut alius e ministris primarius semper ad scalam excipit, et Rex ipse usque in conclaue exterius ei occurrit. Ex officio ad neminem, nisi ad Nuntium Pontificium, et semel quidem tantum, inuisere debet. Ad Legatos autem regios non inuisit, quamuis illi ipsum antea adierint.

Post Regis obitum ipse summam reipublicae Polonicae potestatem habet, donec alius Rex creatus sit. Huius interregni tempore sub suo nomine monetas cudere ipsi licet, quod privilegium a Boleslao Pudico proficiscitur, interea tamen Archiepiscopos Gnesnenses hoc privilegio adhuc vfos esse, ne vnum quidem exstat exemplum. Donec interregnum durat, redditus regii ad ipsum perueniunt; idem pro arbitrio comitia literis per omnes regni provincias emissis indicere et rursus dissolvere solet; et extraordinariis casibus obortis, ipsi a republica Senatores aliquot adiutores adduntur. Ut verbo dicam, inter ipsum et inter Regem nihil propemodum interest. Donec Archiepiscopus Gnesnensis viuit, nullus alius Regem modo electum proclamare et postea coronare potest, id quod efficit, ut legati eorum, qui regnum appetunt, illum vnum esse putent, qui ipsorum instituto aut prodesse aut obesse possit, quapropter illius amicitiam sibi conciliare et tueri, omnibus, quae modo excogitari possint, rationibus student.

Hoc loco facere non possum, quin, quae in Rege superiore Poloniae, Ioanne tertio, creando anno salutis humanae reparatae millesimo sexcentesimo septuagesimo euenerint, attingam. Archiepiscopatum Gnesnensem tunc temporis tenebat aliquis ex stirpe Czartorescii oriundus, singularis Domus Austriae fautor, et intimus Cancellarii Patii amicus, partibus autem et Francicae et Sobiesciae inimicus. Vnde nullo modo commoueri poterat, ut Supremum exercituum Regni Polonici Imperatorem, Sobiescium, Regem declararet. Cum autem fieret, ut triduum ante electionem ex hac vita migraret, et partes eius ex more consueto Episcopus Cracouiensis, Trzebiccius, qui ab Imperatore fideliter stabat, vicarias gereret, ille Imperator summa cum laetitia ab ipso Rex declaratus est.

Causa, ob quam homini Clerico tantam auctoritatem respublica crediderit, ea est, quod ab illo, sicuti a Senatore Laico, haudquaquam verendum sibi esse existimet, ne potestate sibi tradita fretus aditum ad dignitatem regiam sibi parere ausurus sit.

Huius Archiepiscopi sedes est Louitum, vrbs in Rauenfi Palatinatu sita. Id denique de illo notandum est, quod simul Episcopatus Plocensis Canonicus natus sit.

Secundus Senator Clericus Archiepiscopus est Leopoliensis. Leopoli, Russiae rubrae caput, nomen suum Latinum a Leone, Duce absolutum huius provinciae Imperium quondam exercente, gerit, quem Ducem anno millesimo ducentesimo septuagesimo nono, cum Lescus sextus summae rerum praefesset, Castellanus Cracoviensis, in regni Polonici potestatem redegit.

In hac vrbe tres habitant Episcopi, Archiepiscopus Catholicus, Archiepiscopus Armenorum Catholicus, et Episcopus Russicus, Graecorum sacris addictus. Duo, quos modo dixi, Archiepiscopi eandem religionem profitentur, praeterquam, quod Armenicus peculiare quaedam habeat caerimonias, quibus a priore differat; ut exempli gratia, quod in templo foeminae a viris separatae sint, et si qui plures deprehendantur eiusmodi ritus externi.

Episcopis Russicis seu Graecis matrimonium inire non licet; nemo enim, nisi monachus ex ordine sancti Basilii, hanc dignitatem consequi potest; qui autem huic ordini se consecrant, omnes et singuli perpetuam castitatem vouere debent. Caeteris autem sacerdotibus, huic religioni addictis, vxores habere concessum est, quas quidem, antequam munus sacerdotale susceperint, duxerunt; illas enim ut repudient, cogi nequeunt. Sed vxoribus vita defunctis, nuptias alteras contrahere haudquaquam illis licet, ne tunc quidem, si dignitate sacerdotali se abdicare constituerint.

Horum sacra lingua Russica celebrantur, quae haud secus atque Polonica, Sclauonicae linguae dialectus est. Spiritum sanctum a Patre per Filium procedere affirmant, et Pontificem ecclesiae vniuersae caput esse negant, cui nihil, nisi primum inter duos praecipuos Patriarchas concedunt, in quibus Constantinopolitanus locum quidem teneat inferiorem, Pontificis autem potestati neutiquam sit subiectus. In aliis fidei articulis cum ecclesia Romana consentiunt. In caerimoniis et ornamentis externis tam a Pontificis, quam ab Armenicis discrepant. Stantes orant, saepius tamen genua flectere solent. Coenam sacram sub vtraque specie accipiunt, et id quidem hoc modo: Sacerdos frustula aliquot panis fermentati consecrat, eaque fracta in calicem inserit, cui vinum consecratum infusum est, quo facto, paruo cochleari, in hunc usum confecto, ad sacram coenam accedentibus vtramque speciem simul porrigit. Qui sacramento vtuntur, brachiis pectori impositis stant, deinde brachiis inter se coniunctis sacerdotem altare ter circueuntem sequuntur. Sacerdos autem illos hortatur, ut septem dies hilarem vitam degant, alteros autem septem dies ieiunent. Russi liberos suos, quamuis teneri ma sint aetate, vna secum ad coenam sacram adducunt. Vini sacri reliquias sacerdos ipse pro lubitu consumit.

Post has paruas ambages in viam priorem redeo et in describendis Senatoribus Clericis pergo.

Tertium itaque locum inter Senatores Clericos tenet Episcopus Cracoviensis. Cracovia totius regni est metropolis, in Polonia minore sita.

Principio Archiepiscopatus hic erat, quem Miecislus primus anno post Christum natum nonagesimo sexagesimo quarto fundauit, simulac sacra christiana amplexus erat. Cum vero postea aliquis, Lampertus nomine, Archiepiscopus crearetur, qui stirpis nobilitate adeo superbiat, ut consecrationis ergo Romanam a se legatos mittere non necesse existimaret, decreuit Pontifex, ut non nisi Episcopus ibi esset. Vbi notandum est, hunc Episcopatum, et Archiepiscopatum ab vno viro saepissime esse administratos. Hic Episcopus Ducem Seueriae se appellat, in quam prouinciam eiusque incolas et in sacris et in civilibus rebus ius exercet.

Consuetudine eius est Bozentinum, vrbs parua, ad montis calui, qui dicitur, radices sita, aut etiam Kielcii, qui etiam, sicut Bozentinum, ad Palatinatum Sendomiriensem pertinet. Milia et duodeuiginti templa in sua dioecesi habet, in quibus tredecim templa cathedralia sunt.

In Se-

In Senatu a sinistra Regis proxime Archiepiscopum Leopoliensem sedet, quamquam ut primarius regni totius Episcopus a Regis dextra merito sedere deberet.

Hic Episcopatus cum Gnesnensi quondam coniunctus erat. Denique, cum caeteris Episcopis non nisi Reuerendorum appellatio imponatur, Cracouiensem Episcopum solum Admodum Reuerendum dici, hic notandum est.

Quartus Senator Clericus est Episcopus Cuiaviae et Pomeraniae. Sedes eius est Vladislauia, supra Vistulam, quatuor miliaria infra Thorunium sita, in Polonia maiore.

In Senatu a dextra Archiepiscopi Gnesnensis sedet, cuius etiam vices interregni tempore gerere solet. Hic Episcopatus Crusuiciensis Episcopatus quondam dictus est, quoniam templum primum et parochiale Crusuiciae erat. Illo autem Vladislauia translato, idem Episcopatus interdum Vladislauiensis vocari solet.

Consuetudo eius sedes, cum in Polonia versatur, est aut Volborea, in Palatinatu Lenciciensi, aut Logouia, in Palatinatu Sendomiriensi sita; cum autem in Prussia commoratur, plerumque Sobocouiae agere solet.

Quintus Senator Clericus est Episcopus Vilnae, quae est metropolis Magni Ducatus Lithuaniae, ad fluium Vilnam sita, qui fluius infra Caunum in Nemenum effunditur.

Dioecesis eius per Lithuaniam et Russiam Albam usque ad Moscuiam fines extenditur.

Sextus Senator Clericus est Episcopus Posnaniae, quae vrbs in Polonia maiore sita fluiui Vartae adiacet. In templo huius vrbs parochiali nonnullorum Poloniae Regum monumenta conspiciuntur, magnificentissime exculpta.

Dioecesis eius non modo per prouinciam Posnanensem patet, verum etiam Palatinatus Masouiae partem, ut Varsouiam, et plura huius prouinciae oppida complectitur.

Septimus Senator Clericus est Episcopus Plosci, quae vrbs parua est Vistulae adiacens, quinque miliaria supra Vladislauiam sita.

Eandem, quam Episcopus Cracouiensis in Ducatum Seueriae habet, ille in prouinciam Pultouensem exercet potestatem, et in causis huius prouinciae fortibus ad Regem prouocare neutiquam concessum est.

Sedes eius Episcopalis est Pultovia, Masouiae vrbs, supra fluium, Narew dictum, sita, qui duo miliaria infra hunc locum in Bugum influit.

Octauus Senator Clericus prouinciae Varmienensis est Episcopus, quae prouincia ad Prussiam regiam pertinet. Huius Episcopatus duae partes Episcopi sunt, tertia autem pars Capituli est. Perfectam et absolutam in nobiles huius prouinciae Episcopi exercent potestatem, cui intercedere Regi nullo modo licet.

Domicilium eius est Frauenbergae, quae est vrbs parua, non procul a lacu, vulgo recente dicto, remota.

Nonus Senator Clericus est Episcopus Luceoriae seu Lusci, quae superioris Volhyniae partis vrbs primaria est.

Ad Dioecsin eius pertinet pars Masouiae, uti etiam Podlachia, Brescia seu Polesia, quae Magni Ducatus Lithuanici est prouincia.

Decimus Senator Clericus est Episcopus Praemislae seu Praemislauiae, qui locus est Russiae Rubrae, fluiui Sarici adiacens, sex miliaria supra Iaroslauiam situs, et duodecim miliaria a Leopoli distans.

In hac vrbe Episcopus aliquis Graecus habitat. Praeterea notabile est, quod non diu post sacrorum emendationem a Luthero inceptam Canonicus quidam templi parochialis huius loci, Oricowscius, matrimonium contrahere sacerdotibus licitum esse, primus contenderit; qui et ipse anno millesimo quingentesimo yndequinquagesimo sub Sigismundi secundi imperio vxorem duxit.

N n n

Vnde

Vndecimus Senator Clericus est Episcopus Samogitiae, qui Carlandiae quoque Episcopum se appellandi potestatem a Pontifice Urbano octavo adeptus est. Sedem propriam et certam non habet; interdum tamen Medniciae commoratur; quae optimis huius provinciae urbibus annumeranda est.

Duodecimus Senator Clericus est Episcopus Culmae, quae est urbs Prussiae Regiae, ad Vistulam iacens, et sex miliaria supra Thorunium sita.

Hic Episcopus Varmiensis Episcopo ordine quondam fuit superior.

Sedes eius Episcopalis est Lubouiae, ubi etiam Stargardiae, seu, ut a Germanis dicitur, Althufae.

Decimus tertius Senator Clericus est Episcopus Chelmae, quae est urbs Russiae rubrae, ubi alius quoque Episcopus, sacris Graecis addictus, sedet.

Hic Chelmeris Episcopus ante tempus aliquod sedem suam Crasnostaviam transfudit, eiusdem Palatinatus locum, lacui magno adstructum, per quem lacum Borysthenes fluit. Cuius translationis causa fuit, quod Tartari et Cosaci urbem Chelmam treberentibus incurtionibus infestarent, et tandem prorsus depopularentur.

Decimus quartus Senator Clericus est Episcopus Kiouiae, quae Volhyniae inferioris, et totius Veraniae urbs primaria est.

In hac etiam urbe Graecus est Episcopus, qui olim totius Moscoviae Episcopus fuit primarius. Incolae huius urbis omnes et singuli religionem Graecam profitentur, et Moscovitarum Imperatori subiecti sunt.

Decimus quintus Senator Clericus est Episcopus Camenecii, quae urbs Podoliae metropolis est, sed Turcorum imperio parat (*).

Decimus sextus Senator Clericus est Episcopus Smolensci, quod Vistulae adiacens inter urbes Ducatus Smolentensis primum locum obtinet. Hic Ducatus ad Lichuaniam quondam pertinebat, nunc autem Moscovitarum imperio subest.

Hi omnes Episcopi splendidissime viuunt, siquidem unusquisque eorum peculiarem apparatus domesticum, variosque ministros cum clericis tum laicis habet. Plerique Suffraganeis seu Chorepiscopis vtuntur, quos pro vilissimo pretio omnes Episcopales functiones curare oportet. Ipsi enim, se non ideo, ut negotia cum episcopali munere coniuncta suscipiant, sed ideo tantum, ut ius in Senatu sedendi nanciscantur, Episcopos creatos esse existimant.

In comitiis anno millesimo quingentesimo sexto Lublini celebratis contentione inter Clericos et Laicos Senatores ortam esse grauissimam Guagninus tradit, his posterioribus sibi conuenire affirmantibus, ut proxime a Regis sinistra considerent. Tandem tamen Episcopos superiores discessisse et antiquum suum primatum obtinuisse, idem Guagninus auctor est.

Krzystanouicus in libro, qui Status Poloniae inscribitur, inter alia tradit, Polonos statim, simulac Christiana sacra amplexi essent, singulari erga religionem Christianam amore incensos, ordinem Clericum Laico praetulisse, eique insignes immunitates et priuilegia splendidissima concessisse, quibus ad hunc usque diem fruuntur.

Plerique Episcopi reditus habent vberimos, e quibus non ipsi modo vitam ordini suo consentaneam degere, sed etiam Clericorum inferiorum et aliorum ege-
norum penuriam subleuare possint.

Nunc de praesente sacrorum statu, qui tam in Polonia, quam in Lichuania floret, a me pauca dici bonas in partes Te, Vir illustrissime, accepturum esse spero. Cui negotio exequendo res historicas quasdam, cum praesentia, tum praeterita tempora spectantes, interferam, quibus omnibus, quantum fieri poterit, breuitati studebo.

Ante omnia, Vir illustrissime, cognoscas velim, Polonos anno nonagesimo sexagesimo quarto sub Miecislai primi imperio ad fidem Christianam conuer-
tos

(*) Post eam, quae anno millesimo sexcentesimo nonagesimo octauo Carolus composita est, pater, hic locus ad imperium Polonicum rediit.

uerfos esse, ut in vita huius Regis legi potest. Principio quidem omnes et singuli cum ecclesia Romana faciebant; postea vero Russi religionem Graecam in provincias suas induxerunt, cui etiam ad hunc usque diem multis in locis incolae huius terrae sunt addicti. Illi religionem Pontificiam maxime detestantur, quam qui profitentur, quoniam sermone Latino sacra peragunt, a prioribus Russis putata, quasi per contemptum Latini dicuntur.

Sunt autem in hoc regno duo ecclesiarum Graecarum genera, quarum aliae sunt schismaticae, seu eae, quae etiam in dogmatibus fidei a Pontificis discrepant, aliae unitae, seu eae, quae in eo praecipue tantum a Pontificis dissentiant, quod non Latino, sed Graeco sermone sacra celebrare soleant. Vtrarumque ecclesiarum sacerdotes Popi vocantur. Pop enim lingua Polonica sacerdotem designat.

Olim Polonia Hussitis, Picardis, Anabaptistis, Arrianis, Tritheistis, Phalanianis, Ebionitis, Nestorianis et Socinianis inundata quasi erat. Sed priores iam dudum extirpati sunt, et posteriores Rex Iohannes Casimirus anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo octauo edicto publico e regni finibus exterminauit. Quo edicto sine ulla mora regno discedere iussi sunt, de bonis autem ipsorum spatium trienne (cui postea annus detractus est) ipsis concessum est, intra quod tempus ea distraherent, et pecuniam, quam pro his acceperant, alio transferrent. Dum vero nonnulli huius sectae edictum illud quamuis seuerum minime curantes in hoc regno clanculum permanerent, nobilium quorundam praesidio freti, Rex superior, Iohannes Sobietcius, simulac ad solium regium euectus erat, aliud, idque multo acrius contra eos edictum promulgauit, quo sine cunctatione regnum relinquere coacti sunt.

Verum etiam permulti Lutherani et Calviniani in Polonia, et inprimis in Prussia Regia reperiuntur, in qua provincia ii, quos diximus, perfecta sacrorum, quibus addicti sunt, exercendorum libertate fruuntur, quos etiam tueri Rex eo, quod in coronatione sua praestitit, iureiurando adstrictus est. Lutherani a Polonis Saffowiez, id est, Saxones, vocantur, quia Lutherus in Saxonia vixit et docuit. Calviniani autem Zborocoi dicuntur, quod vocabulum eos denotat, qui clandestinis et illegitimis conuentibus vtuntur. (vox enim Polonica Zbor conuenticulum prohibuit significat.) Prussi, quod iam supra a me narrari debebat, post Polonos demum religionem Christianam amplexi sunt. Eisdem Lutheri doctrinae tam cito subscripsisse, ex Cromeri sententia inde proficiscitur, quod omnes fere ex Germanis originem traxerint, aut quod Germanorum libros maxima cum assiduitate lectitarent. Illustrissimus ex nobilitate Polonica, qui Caluini doctrinam amplectebatur, erat Nicolaus Radziuil, sub Sigismundi Augusti imperio. Qui Radziuil omnibus iis, qui hanc religionem profitebantur, tutum in domo sua domicilium Vienae concessit, ubi etiam sacra sua lingua Polonica celebrauerunt. Nunc vero haec familia expirauit; siquidem non nisi foemina ex illa superstes erat, quae Marchioni Brandenburgico nupta est (*). Nihilominus tamen non pauci Calviniani passim in Polonia deprehenduntur.

Praeter eas, quarum adhuc mentionem feci, religiones, etiam Armeniani, Iudaei et Tartari in hoc regno sunt, quorum singuli opiniones et caerimoniae peculiare tuentur. Armeniani quidem in Russiae praecipue atque Podoliae urbibus quibusdam reperiuntur. Suis Praelatis, Abbatibus Sacerdotibusque vtuntur, sermone vernaculo sacra peragunt, et haud secus atque reliqui alii in locis degentes Armeniani Pontificem Romanum ecclesiae caput agnoscunt. Iudaei in Polonia ubique sedes fixerunt, liberoque sacrorum exercitio, et aliis immunitatibus fruuntur, neque habent, quod vllas turbas sibi fieri metuant. Id modo ex imperii
statutis

(*) Nomen huius foeminae erat Louisa Charlotta, cuius prior maritus fuit Ludouicus, Electoris Brandenburgici, qui nunc imperat, frater; quo defuncto, Carolo Philippo, Comiti Palatino, Electoris Palatini, qui nunc summus rerum praest, fratri, nupta est. Bricgae autem, in urbe Silesiae, anno millesimo sexcentesimo nonagesimo quinto, die vigesimo tertio Martii ex hac vita decessit.

statutis iis iniunctum est, ut duodecim milliaria circa Varfauiam negotiationem ne exercent. Tanta est horum numerus, ut Patricius Oglebyus, qui omnes illas prouincias ipse oculis perlustrauit, illorum duo millena millia amplius in hoc regno esse, ut rem certam et indubiam asserat. Quam Iudaeorum innumerabilem fere multitudinem singularium privilegiorum beneficio ordinibus supra viginti Imperialium millia soluere non debere idem Oglebyus tradit. In magno Lithuaniae Ducatu triginta propemodum Tartarorum millia versantur, quibus liberum religionis Turcae exercitium conceditur. Hi sexcentos fere annos in illa prouincia habitauerunt, et ad bella contra Turcos et Tartaros reipublicae Polonicae mille et ducentos milites quotannis mittere debent, nisi immunitatibus suis priuari velint. Non pauci quoque in sinibus huius regni reperiuntur idolorum cultores, qui antiquae superstitioni ad hodiernam vsque diem pertinaciter insistant. Superstitiosis, qui apud illos obtinent, ritibus is imprimis annumerandus est: Si quis forte moritur, et alius, licet integro anno et diutius post, idem fatum patitur, prioris funus et tota statim refodiunt, eique caput diffundunt, quo prohiberi putant, quo minus plures ex ipsorum familiis in Acherontis potestatem deueniant.

Quamuis igitur omnia ea, quae dixi, sacrorum genera in Polonicis prouinciis tolerantur, sola tamen Pontificia religio principatum tenet, cui Poloni septingentos annos amplius constantissime addicti fuerunt, et quam tanto cum festiore profitentur, ut, cum in missa Euangelium recitatur, gladios e vaginis extrahere soleant, significantes, se ad doctrinam Catholicam omnibus, quantum possint, viribus defendendam semper esse promptos et paratos. Quo sacrorum suorum defendendorum ardore eo usque quondam processerunt, ut cum iis, quos haereticos existimarent, nullo modo matrimonium contrahere, neque foedus pangere, neque eorum auxilio in bello uti vellent, imo imperium in eos sibi delatum accipere recusarent. Cuius posterioris exemplum in Iagellone seu Vladislao quinto reperimus, qui regnum Bohemicum nulla alia de causa sperneret, nisi quod tunc temporis ab Hussitis illud inundatum esset. Cum etiam imperante Rege Iohanne Casimiro Sueci totum fere imperium Polonicum in suam redegerissent potestatem, ea praecipue de causa, quod Lutheri partes sequebantur, omnia, quae ceperant, loca brevi tempore rursus amiserunt.

Cum igitur Poloni in religione Pontificia defendenda tantum studium et ardorem prae se ferant, nemo, nisi qui eam palam profitemur, in Senatorum numerum recipitur, neque in comitiis admittitur, neque in vilo iudicio (nisi in Prussia) toleratur. Episcopi quoque in ordinum conuentibus ius praesidendi habent, nequid in illis decernatur, quod ipsorum religioni damnum asserat. Eadem de causa ex diuersis, quae in regno florent, Collegiis et Capitulis nonnulli Clericorum inferiorum deliguntur, qui in singulis iudiciis locum capiant, suaeque religioni summa cum cura atque vigilantia prospiciant. Neque alia de causa fieri solet, ut supremi regni Officiales Episcoporum munus saepissime gerant, et ut supremus Regni Secretarius nunquam non Clericus fuerit.

Sic dicti Clerici Regulares seu ordini cuidam consecrati, in omnibus Poloniae regionibus maioris aestimantur, quam Clerici seculares, seu ii, qui nullius certi ordinis regulae sunt subiecti. Idem Clerici Regulares omnia negotia ecclesiastica obire possunt, neque eorum administrandorum veniam ab Episcopis separatim petere opus habent. Monachis mendicantibus non modo domos, verum etiam conclauium secretissima, sine signo aduentus sui foribus pulsandis dato, intrandi libertas patet. Caeterum, Carthusiis et Minnis fratribus exceptis, nullus est Monachorum ordo, quem in Polonia non deprehendas.

Hi Monachi omnes eximiis opibus atque opibus abundant, sed vitam dissolutam et profligatissimam degunt, quandoquidem cellas (in quibus Poloni, sicuti aliae gentes in cauponis potui indulgere solent,) creberrime frequentant, e quibus saepissime tam bene poti reuertuntur, ut pedibus insistere aegre queant.

Id vero

Id vero licet in plateis apertis fiat, attamen neque ab ipsorum praefectis, neque a populi multitudine admodum notatur.

Diebus ieiunio destinatis hi Clerici, sicuti etiam Poloni caeteri, a cibis lacte paratis, ouis, carnibus et elixis piscibus non nisi nocturno tempore abstinent: nam si hoc tantum tempore ex regulis praescriptis viuunt, totam reliquam diei partem, quid et quantum libet, edere atque bibere ipsis licet. Attamen diebus Veneris et Saturni a butyro, casei, lactis atque ouorum esu per totum diem abstinent. Diebus ieiunio consecratis butyrum aut caseum ut comedant, nullo modo inducuntur, tametsi ecclesia illud concedat: cum igitur aliquando Cardinalis Radziouiscius a Pontifice hanc libertatem illis exoraret, eam omnino reiecerunt, adeo ut Pontificem haereticum factum esse, dicere non exuberarent.

Hanc seueram consuetudinem a centum annis circiter inde obseruauerunt, cum Pontifex ob grauidissimum scelus ad ieiunium vniuersale condemnaret. Cui sceleri cum ad praesentem usque horam non plene satisfactum esse opinentur, tam insigni pertinacia a carne abstinent, ut vel aegroti ne frustum quidem eius ut manducant, nullo modo persuaderi possint, quamuis medici illud ipsis saluberrimum indicent, et sacerdotes ipsi consentiant.

Clericos seculares quod attinet, eos quidem, qui sunt inferioris ordinis, illi partim in Capitulis quodam versantur, partim ecclesiis singulis ut sacerdotes praesunt. Cum illorum tum horum eadem fere est conditio, atque apud nostrates. Canonici functiones sibi convenientes nunquam fere ipsi gerunt, sed Cruciatos pauculos pauperum quendam discipulo in dies singulos praebent, qui pro ipsis horas, quas vocant, in choro obeant. Hi, quibus ecclesia seu custos creditus est, negotia, quae ex officio sibi gerenda sunt, Monachis, aut Vicariis, aut aliis demandant, quos in hunc finem alunt. In cultus publici parte aliqui sermons Polonice semper uti solent, id quod plerumque in templis seu parochialibus, dum missa primaria celebratur.

Ad Coronam rosaceam in Dominicanorum sacellis quotidianae preces sunt, ubi mares in vno, foeminae autem in altero latere considerare solent: e quibus illi quidem *Ave Maria*, haec vero *Sancta Maria* cantant.

Horum Clericorum secularium vnus pluribus muneribus fungi potest. Sunt enim in iis, non modo qui duos Canonicatus administrant, verum etiam, qui duobus diuersis coetibus seu ecclesiis praesunt. Nullus autem eas, quas munus demandatum exigit, officii sui partes implere studet. Episcopi ipsi in negotiis suis Episcopalibus obeundis tam negligenter se gerunt, ut Clerici inferiores, si illos in hac negligentia imitentur, neququam habeant, quod vllam poenam ab iis metuant.

In sacris peragendis Poloni admodum religiosi esse nunquam non videntur, siquidem prouentibus splendidissimis templa sua locupletare consueuerunt. Erga pauperes autem nihil minus quam benefici sunt, et in seruos et ancillas, quibus vtuntur, si forte in morbum inciderint, admodum tenuia misericordiae specimina edunt. In templis semper clara voce precantur, et in missa, cum panis consecratus extollitur, semetipsi percutiunt, et capita paulimento aut scamnis, quibus insident, tanta cum vehementia allidunt, ut praesentibus non parum molestiae plerumque creet, et in distantia non mediocri sonus exaudiri possit. Foeminae libros, e quibus precum formulas recitant, cum corona rosacea plerumque secum gerunt. Tempore hiberno foeminae primariae, interdum etiam viri saccos resectos in templa sibi afferri curant, ut a frigoris inclementia pedes quodammodo defendant, eundemque in finem palliola pellibus instructa, ab humeris dependentia gestare solent.

Hoc est, quod de rebus ad sacra pertinentibus Tibi, Vir illustrissime, narrare necessarium esse duxi, cui id modo adiungam, quod templa Poloniae speciem praebant elegantissimam, ornamentisque superbiunt magnificentissimis, in quibus

000

vestis

vestis missalis Iesuitarum Leopoliensium imprimis eminet; vnionibus ita referta, vt propter insignem grauitatem rarissime aut potius nunquam geri possit.

Post has sat longinquas ambages ad Senatum Polonicum redeo, qui asse-
soribus partim Clericis, partim Laicis constat. Clerici iam supra recensiti sunt;
caeteri omnes ad Laicos pertinent, nisi quod in decem supremis regni Officialibus
etiam Clerici aliquot reperiuntur.

Caeterorum igitur Senatorum numerus ad centum et duodeviginti excur-
rit, quorum prima diuisio ita institui potest, vt omnino numerentur:

Palatini triginta duo.

Supremi Regni Officiales decem.

Castellani octoginta quinque.

Starosta vnus.

Deinde etiam in Senatores maiores et minores distinguere possunt.

Ad maiores pertinent Palatini omnes triginta duo, Castellani tres, Craco-
uiensis, Viltensis atque Trocensis, et vnus ille Starosta.

Caeteri nonaginta duo Senatores minores seu inferiores appellantur, qui
sunt supremi Regni Officiales decem; et reliqui Castellani octoginta duo.

Hi Castellani itidem in maiores et minores distribuuntur.

Castellani maiores sunt omnino triginta tres. Minores omnes et singuli
in Polonia superiore seu minore, Masouia et Russia versantur, et eorum nume-
rus ad vndequinquaginta extenditur.

Nunc illos singulos ex ordine perlustrabimus, incipientes ab iis, quos ma-
ioribus Senatoribus supra adscripsimus.

Primus itaque omnium Senatorum Laicorum est Castellanus Cracouiae,
quae est vrbs Poloniae superioris seu minoris. Palatinum Cracouensem loco an-
tecedit, quoniam anno millesimo centesimo trigesimo, sub Boleslai certii imperio,
cum in proelio aduersus hostes commisso Palatinus Cracouensis fuga salutem
quaereret, Castellanus Cracouensis pugnando fortissime stetit, aut, vt alii (*)
narrant, quia Palatinus contra eundem, quem diximus, Regem, Boleslaum, se-
ditionem mouit, in cuius sceleris poenam decretum est, vt in posterum Castella-
nus Palatinum eiusque successores loci dignitate nunquam non antecelleret.

Secundus Senator Laicus est Palatinus Cracouensis.

Tertius Senator Laicus est Palatinus Posnaniae, vrbs in Polonia inferiore
seu maiore sita.

Quartus Senator Laicus est Palatinus Viltiae, quae vrbs Lithuaniae est.

Quintus Senator Laicus est Palatinus Sendomiriae, quae vrbs in Polonia
minore sita est.

Sextus Senator Laicus est Castellanus Viltensis. Nonnullis Palatinis prae-
fertur, quia reipublicae Polonicae operam egregiam praestiterat. Vel ex Har-
knochii sententia (**) ab antiquitate potius huius Palatinatus haec dignitas pro-
fiscitur. Iagello enim cum Poloniam et Lithuaniam coniungeret, Viltiae pariter
et Troci Palatinum et Castellanum constituit, iisque locum in Senatu concessit,
quem postea supra omnes eos, qui temporibus recentioribus ad Palatini aut Ca-
stellani honores euecti sunt, constanter obtinuerunt.

Septimus Senator Laicus est Palatinus Calisiensis in Polonia maiore.

Octauus Senator Laicus est Palatinus Trocensis in Lithuania.

Nonus Senator Laicus est Palatinus Siradiensis in Polonia maiore.

Decimus Sator Laicus est Castellanus Trocensis in Lithuania. *Causa,*
cur Palatinis nonnullis anteferatur, iam supra commemorata est.

Vndecimus Senator Laicus est Palatinus Lanciciensis in Polonia maiore.

Duodecimus Senator Laicus est Starosta seu Praefectus Samogitiae. Hic
quoque Palatinos aliquot dignitate excellit. Huius Senatoris creandi potestatem
habet

(*) Duglossus lib. 4. Annal. Polon. p. 369.

(**) Lib. 2. cap. 3. p. 504.

habet quidem Samogitiae nobilitas, hanc vero electionem ratam declarare, Regis
est. Dignitate illa per totam vitam fruitur, nisi atrocissimum quoddam scelus
perpetret, quo admissio in comitiis honoribus illis exui potest.

Decimus tertius Senator Laicus est Palatinus Brestensis in Cuiavia, Polo-
niae maioris provincia.

Decimus quartus Senator Laicus est Palatinus Kiouienensis in Volhynia infe-
riore. Hunc Palatinatum Colaci per insidias in Moscouitarum potestatem redege-
runt, a quibus ad hunc usque diem possidetur.

Decimus quintus Senator Laicus est Palatinus Inouodislauienensis in Polo-
nia maiore.

Decimus sextus Senator Laicus est Palatinus Russiae. Hic a tota pro-
vincia nomen gerit, quanquam alii plures Palatini magnae illius provinciae regio-
nes quasdam teneant. Huius autem dictio vitra fines eius Palatinatus, qui Leopo-
liensis quondam dictus est, non patet.

Decimus septimus Senator Laicus est Palatinus Volhyniae superioris seu
Luceorienensis.

Duodeuigesimus Senator Laicus est Palatinus Podoliae superioris, seu, vt
olim dictus est, Camenecienensis. Hic Palatinatus totus Turcorum potestati iam
est subiectus (*).

Vnde uigesimus Senator Laicus est Palatinus Smolenscensis. Hic Palatina-
tus ab anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto Moscouitis paret.

Vigesimus Senator Laicus est Palatinus Lublinensis in Polonia minore.

Vigesimus primus Senator Laicus est Palatinus Locensis seu Polocensis in
Lithuania.

Vigesimus secundus Senator Laicus est Palatinus Belzensis in Russia Rubra.

Vigesimus tertius Senator Laicus est Palatinus Nouogrodenensis in Lithuania.

Vigesimus quartus Senator Laicus est Palatinus Plocensis in Polonia maiore.

Vigesimus quintus Senator Laicus est Palatinus Vitebscensis in Lithuania.

Vigesimus sextus Senator Laicus est Palatinus Masouiae, qui quondam a
Cairna, vrbs huius provinciae Czirmensis Palatinus appellatus est.

Vigesimus septimus Senator Laicus est Palatinus Podlachiae seu Bielscensis,
a regione quadam Podlachiae sic dictus.

Duodetrigesimus Senator Laicus est Palatinus Rauensis in Polonia maiore.

Vndetrigesimus Senator Laicus est Palatinus Brescienensis seu Polesiae in Li-
thuania.

Trigesimus Senator Laicus est Palatinus Culmensis in Prussia regia.

Trigesimus primus Senator Laicus est Palatinus Mscislauienensis seu Mscisla-
uensis in Lithuania.

Trigesimus secundus Senator Laicus est Palatinus Mariaeburgensis in Pruf-
sa regia. Vrbs Mariaeburgum sedes olim ordinis Teutonici, id quod inter alia
ex sellis ecclesiasticis, quae pro iis extructae erant, et quarum magna multitudo
in sacello arcis adhucdum conspicitur, luculentissime apparet.

Trigesimus tertius Senator Laicus est Palatinus Braslauienensis in Polonia ma-
iore. Hic Palatinus nihil propemodum, nisi nudum nomen habet, quoniam hic
Palatinatus creberrimis Turcorum et Tartarorum incurfionibus locis desertis et
incoltis simillimus factus est.

Trigesimus quartus Senator Laicus est Palatinus Pomerelliae seu Pomer-
niae in Prussia regia. Maxima Pomeraniae iam in Suecorum et Brandenburgico-
rum est potestate, vt reipublicae Polonicae non nisi exigua illa, quae in Prussia
regia sita est, Pomeraniae pars remanserit.

Trigesimus quintus Senator Laicus est Palatinus Minscensis in Lithuania.

Trigesimus sextus Senator Laicus est Palatinus Czerniechouienensis. Haec
provincia quondam Ducatus erat, et ad Lithuaniam pertinebat. Nunc Palatinus,

Ooo 2 qui

(*) Nunc autem Polonis restitutus est.

qui ab hac terra appellatur, non nisi merum nomen gerit, cum provincia ipsa Moscovitarum Imperatori sit subiecta.

Postquam igitur maiorum Senatorum Laicorum ordinem et locum descripsi, necesse est, ut etiam, qua in re munus Palatini proprie cernatur, breui dicam. Illud igitur eo praecipue spectat, ut in expeditione uniuersali (quam Poloni *Pospolite Ruszenia* appellare solent) (*), copias ex Palatinatu suo in aciem producat. In pace non omnes eandem habent potestatem: vii. magno enim Lithuaniae Ducatu sunt Palatini nonnulli, qui tunc quoque ex iure bellico provincias suas gubernent. In Prussia etiam ex hoc iure iudicia exercent, quae iudicia Palatina lia vocant. Sed omnibus omnino Palatinis ex officio iniunctum est, ut in comitiis minoribus seu nobilium conuentibus in singulis provinciis singuli praesideant, ut negotiatorum mercibus certum pretium constituent, ut mensuras et pondera obseruent, neq. non, ut Iudaeos, si quid commiserint, puniant, aut, si iniqua patiantur, iis opem ferant: quandoquidem Iudaei coram communibus iudiciis haudquaquam accusari possunt: quanquam in Prussia et Volhynia haec res aliter se habeat, uti ex sequentibus clarius apparebit. Quae Palatinorum munera si consideres, non immerito eos principes appelles.

Horum unusquisque Palatinum vicarium sibi subiectum habet, nonnulli etiam plures. Qui Palatini vicarii a Palatinis ipsis deliguntur, quibus etiam folis ex iurisiurandi religione obedientiam debent. Palatini autem vicarii munus, nemo adipisci potest, nisi in provinciis Polonicis tot possessiones teneat, ut ex illis vitam dignitati suae consensaneam degere valeat.

Palatinos et quatuor illos viros, qui potestate Palatinis pares sunt, statim sequuntur Castellani diuersi, qui omnes Senatores, et in bello Palatinorum Legati sunt, siquidem sub Palatinorum ducatu nobiles, qui ipsorum imperio subiunt, in aciem educunt.

Horum Castellanos in vnoquoque Palatinatu plures sunt, qui in maiores et minores dispesci solent. Maiores (paucis tantummodo exceptis) nomen Castellanus sui a Palatinatu gerunt, cum minores a certis tantum regionibus denominari soleant, unde etiam Castellani districtuum interdum vocantur. Deinde in eo quoque discrimen inest, quod Castellani minores pone caeteros Senatores scamnis infideant, et quod non multum temporis praeterierit, ex quo in Senatum recepti sint, et tandem, quod ab eo nonnunquam sine exclusi. In caeteris autem rebus omnibus minores Castellani maioribus pares sunt.

Attributa, quae a Castellano necessario exiguntur, ea sunt, ut primo Polonus nobilis sit, et deinde, ut in ea regione, cuius Castellanatam appetit, domum et praedia possideat.

Temporibus pacatis in Senatoribus sedent, nullam autem, nisi in causis capitalibus iudiciorum exercendorum habet potestatem. Castellani maiores Magnifici seu *Wielmozni*, minores autem Generosi seu *Vrodzeni* nominantur. Castellani autem vniuersi Illustrissimi seu *Iasnie Wielmozni* appellantur.

Castellani maiores secundum nomina et ordinem suum ii sunt, qui sequuntur:

Trigesimus septimus Senator Laicus est Castellanus *Posnaniensis*.

Duodequadragessimus Senator Laicus est Castellanus *Sandomiriensis*.

Vndequadragessimus Senator Laicus est Castellanus *Calisientis*.

Quadragesimus Senator Laicus est Castellanus *Voiniciae*, quae est vrbs Palatinatus *Cracouiensis*.

Quadragesimus primus Senator Laicus est Castellanus *Gnesnae*, quae est vrbs Palatinatus *Posnaniensis*.

Quadragesimus secundus Senator Laicus est Castellanus *Siradiensis*.

Quadragesimus tertius Senator Laicus est Castellanus *Lenciciensis*.

Qua-

(*) *Harsknoch*, lib. 2, cap. 3, p. 306.

Quadragesimus quartus Senator Laicus est Castellanus *Samogitiae*.

Quadragesimus quintus Senator Laicus est Castellanus *Brestensis* seu *Brescienfis*.

Quadragesimus sextus Senator Laicus est Castellanus *Kiouiensis*.

Quadragesimus septimus Senator Laicus est Castellanus *Inouladislauensis*.

Duodequingagesimus Senator Laicus est Castellanus *Leopoliensis*.

Vndequingagesimus Senator Laicus est Castellanus *Volhyniae*.

Quingagesimus Senator Laicus est Castellanus *Cameneensis*.

Quingagesimus primus Senator Laicus est Castellanus *Smolenscensis*.

Quingagesimus secundus Senator Laicus est Castellanus *Lublinensis*.

Quingagesimus tertius Senator Laicus est Castellanus *Locensis* seu *Polocensis*.

Quingagesimus quartus Senator Laicus est Castellanus *Belzensis*.

Quingagesimus quintus Senator Laicus est Castellanus *Nouogrodensis*.

Quingagesimus sextus Senator Laicus est Castellanus *Plocensis*.

Quingagesimus septimus Senator Laicus est Castellanus *Vitebscensis*.

Duodesexagesimus Senator Laicus est Castellanus *Cernensis*, a regione quadam *Masouiae* sic dictus.

Vndesexagesimus Senator Laicus est Castellanus *Podlachiae*.

Sexagesimus Senator Laicus est Castellanus *Rauensis*.

Sexagesimus primus Senator Laicus est Castellanus *Brescienfis* seu *Polesiae*.

Sexagesimus secundus Senator Laicus est Castellanus *Culmensis*.

Sexagesimus tertius Senator Laicus est Castellanus *Miscslauensis*.

Sexagesimus quartus Senator Laicus est Castellanus *Elbingensis* ab *Elbinga*, vrbe splendida Palatinatus *Pomerelliae* sic appellatus.

Sexagesimus quintus Senator Laicus est Castellanus *Braslauensis*.

Sexagesimus sextus Senator Laicus est Castellanus *Gedanensis*, a *Gedano*, seu, ut alias dicitur, *Dantisco*, vrbe Palatinatus *Mariaeburgensis* per totum terrarum orbem longe celeberrima nomen habens.

Sexagesimus septimus Senator Laicus est Castellanus *Minscensis*.

Duodeseptuagesimus Senator Laicus est Castellanus *Liouoniae*.

Vndesepuagesimus Senator Laicus est Castellanus *Czerniechouiensis*.

Castellani minoribus annumerantur sequentes:

Septuagesimus Senator Laicus est Castellanus *Sandecensis*, a *Sandecia*, vrbe territorii *Sandecensis* in *Cracouiensi* Palatinatu siti, nomen ducens.

Septuagesimus primus Senator Laicus est Castellanus *Medirecensis*, a *Medirecio*, vrbe Palatinatus *Posnaniensis* sic dictus.

Septuagesimus secundus Senator Laicus est Castellanus *Vislicensis*, a *Vislicia*, vrbe territorii *Vislicensis*, ad Palatinatum *Sandomiriensem* pertinentis, sic appellatus.

Septuagesimus tertius Senator Laicus est Castellanus *Biecenfis*, a *Biecia*, vrbe territorii *Biecenfis*, ad Palatinatum *Cracouiensem* pertinentis, sic vocatus.

Septuagesimus quartus Senator Laicus est Castellanus *Rogosensis*, a *Rogozno*, vrbe Palatinatus *Posnaniensis* nomen gerens.

Septuagesimus quintus Senator Laicus est Castellanus *Radomienfis*, a *Radomia*, vrbe territorii *Radomienfis*, in Palatinatu *Sandomiriensi* siti, denominatus.

Septuagesimus sextus Senator Laicus est Castellanus *Zauichostenfis*, a *Zauichosto*, vrbe eiusdem Palatinatus, nomen gerens.

Septuagesimus septimus Senator Laicus est Castellanus *Landensis* seu *Landauiensis*, a *Landa*, vrbe Palatinatus *Calisientis*, nominatus.

Septuagesimus octauus Senator Laicus est Castellanus *Stremenfis*, a *Strema*, vrbe Palatinatus *Posnaniensis* dictus.

Septuagesimus nonus Senator Laicus est Castellanus *Zarnouiensis*, a *Zarnouia*, vrbe Palatinatus *Sandomiriensis* nomen ducens.

Octogessimus Senator Laicus est Castellanus Malogostensis, a Malogostia, eiusdem Palatinatus vrbe, denominatus.

Octogessimus primus Senator Laicus est Castellanus Vielunensis, a territorio Vielunensi, ad Palatinatum Siradiensem pertinentem, nomen consecutus.

Octogessimus secundus Senator Laicus est Castellanus Praemisliensis, a territorio Praemisliensi, quod in Palatinatu Russiae situm est, nominatus.

Octogessimus tertius Senator Laicus est Castellanus Haliciensis, a territorio Haliciensi, ad eundem Palatinatum pertinente, appellatus.

Octogessimus quartus Senator Laicus est Castellanus Sanocensis, a territorio Sanocensi, quae eiusdem Palatinatus pars est, nomen adeptus.

Octogessimus quintus Senator Laicus est Castellanus Chelmenis.

Octogessimus sextus Senator Laicus est Castellanus Drohiczinensis, a territorio Drohiczinensi, quae Podlachiae pars est, appellatus.

Octogessimus septimus Senator Laicus est Castellanus Polanecensis, a Polanecia, vrbe Palatinatus Sendomiriensis, dictus.

Duodenonagesimus Senator Laicus est Castellanus Praemetensis, a Praemetz, Palatinatus Poseniensis vrbe, denominatus.

Vndenonagesimus Senator Laicus est Castellanus Criuiniensis, a Criuino, eiusdem Palatinatus vrbe, nomen gerens.

Nonagesimus Senator Laicus est Castellanus Czechouienis, a Czechouia, vrbe Palatinatus Sendomiriensis, dictus.

Nonagesimus primus Senator Laicus est Castellanus Naclensis, a Naclou, vrbe Palatinatus Calitiensis, nomen consecutus.

Nonagesimus secundus Senator Laicus est Castellanus Rospirienis, a Rospiria, Palatinatus Siradiensis vrbe, denominatus.

Nonagesimus tertius Senator Laicus est Castellanus Biechouienis, a Biechouia, vrbe Palatinatus Lenciciensis, dictus.

Nonagesimus quartus Senator Laicus est Castellanus Bidgostienis, a Bidgostia, vrbe territorii Bidgostienis, in Palatinatu Inoulodislauicensi siti, nomen sortitus.

Nonagesimus quintus Senator Laicus est Castellanus Bresinensis, a Bresina, vrbe territorii Bresinensis, ad Palatinatum Lenciciensem pertinentem, dictus.

Nonagesimus sextus Senator Laicus est Castellanus Crusuicensis, a Crusuicia, vrbe territorii Crusuicensis, ad Palatinatum Brestensem pertinentem, nomen gerens.

Nonagesimus septimus Senator Laicus est Castellanus Osuecimensis, ab Osuecimia, vrbe Ducatus Osuecimensis, quae Palatinatus Cracouiensis pars est, nominatus.

Nonagesimus octauus Senator Laicus est Castellanus Camenensis, a Cameno, vrbe Palatinatus Calitiensis, sic dictus.

Nonagesimus nonus Senator Laicus est Castellanus Spicimirienis, a Spicimiria, vrbe territorii Spicimirienis, ad Palatinatum Siradiensem pertinentem, sic appellatus.

Centesimus Senator Laicus est Castellanus Inoulodensis.

Centesimus primus Senator Laicus est Castellanus Coualienis, a Coualia, vrbe Palatinatus Brestensis, nomen ducens.

Centesimus secundus Senator Laicus est Castellanus Santocensis, a Santoco, vrbe Palatinatus Poseniensis, sic appellatus.

Centesimus tertius Senator Laicus est Castellanus Sochaczouienis, a Sochaczouia, vrbe territorii Sochaczouienis, in Rauensi Palatinatu siti, denominatus.

Centesimus quartus Senator Laicus est Castellanus Varfauienis, a Varfauia, vrbe territorii Varfauienis celeberrima, in Masouia siti, nomen adeptus.

Centesimus quintus Senator Laicus est Castellanus Gostinenis, a Gostinino, vrbe territorii Gostinenis, primaria, in Palatinatu Rauensi siti, dictus.

Cente-

Centesimus sextus Senator Laicus est Castellanus Vifnensis, a Vifon, vrbe territorii Vifnensis, ad Palatinatum Masouiensem pertinentem, denominatus.

Centesimus septimus Senator Laicus est Castellanus Raciosensis, a Razianzo, Palatinatus Plocensis oppido, nomen sortitus.

Centesimus octauus Senator Laicus est Castellanus Sieperensis, a Siepercia, vrbe ciuitatis Palatinatus, nomen gerens.

Centesimus nonus Senator Laicus est Castellanus Vifogrodensis, a Vifogrado, vrbe territorii Vifogrodensis, quae Palatinatus Masouienis pars est, appellatus.

Centesimus decimus Senator Laicus est Castellanus Ripinensis, a Ripino, vrbe territorii Ripinensis, ad Dobrinensem Palatinatum pertinentem, appellationem nactus.

Centesimus vndecimus Senator Laicus est Castellanus Zacrociensis, a Zacrociemo, vrbe territorii Zacrociensis, in Masouensi Palatinatu siti, nominatus.

Centesimus duodecimus Senator Laicus est Castellanus Ciechanouienis, a Ciechanouia, vrbe territorii Ciechanouienis, in eodem Palatinatu siti, nomen habens.

Centesimus decimus tertius Senator Laicus est Castellanus Liuenis, a Liuo, vrbe territorii Liuenis, ad eundem Palatinatum pertinentem, appellatus.

Centesimus decimus quartus Senator Laicus est Castellanus Slonscensis, a Slonsco, vrbe territorii Slonscensis, quae Palatinatus Dobrinenis pars est, denominatus.

Centesimus decimus quintus Senator Laicus est Castellanus Lubaczouienis, a Lubaczouia, vrbe Prussiae regiae, nomen adeptus.

Centesimus decimus sextus Senator Laicus est Castellanus Conariensis, a Conaria, vrbe Palatinatus Siradiensis, sic dictus.

Centesimus decimus septimus Senator Laicus est Castellanus Conariensis, a Conaria, vrbe Palatinatus Lenciciensis, appellatus.

Centesimus duodeuigesimus Senator Laicus est Castellanus Conariensis, a Conaria, vrbe Cuiaviae, sic dictus.

Et, quem recensuimus, ordine Episcopi, Palatini et Castellani in Senatu sedent. Id praeterea notandum est, nullum Palatinum eius loci, cuius Palatinus est, simul etiam Castellatum esse posse, tum, neque Palatinum, neque Castellatum, munus Starostae aut aliud officium in vno eodemque Palatinatu vel Castellatu administrare, licitum esse, paucis aliquot in Lithuania et Prussia exceptis, ubi Palatini omnia omnino gubernant, et ex iure militari dirigunt. Neque Palatino, Castellano aut Starostae duplicem potestatem, siue vnius eiusdemque siue diuersi generis ea sit, simul exercere vilo modo concessum est.

Neque aliquis, donec Castellani munere fungitur, simul Burggravius arcis Cracouiensis, aliarumue arcium esse potest.

Lingua Polonica Castellani Domini eorum, in quibus Castellatorum officium gerunt, locorum appellantur, cui appellationi non nisi terminatio *ki* vel *ski* addi solet, vt *Pan Poznanski*, id est, *Dominus Poseniensis*, et sic in caeteris.

Infimum in Senatoribus Laicis locum tenent decem supremi Regni Officiales, seu Ministri regii, qui solum regium vtrinque circumstant. Ita vero ex ordine sequuntur.

Marichalcus Regni Poloniae supremus, seu summus aulae Polonicae Praefectus.

Marichalcus seu Praefectus Magni Ducatus Lithuaniae supremus.

Cancellarius Regni Poloniae supremus.

Cancellarius Magni Ducatus Lithuaniae supremus.

Cancellarius Regni Poloniae inferior seu vicarius.

Cancellarius Magni Ducatus Lithuaniae inferior seu vicarius.

Thesaurarius Regni Poloniae supremus.

Thesaurarius Magni Ducatus Lithuaniae supremus.

Ppp 2

Mar-

Marſchalcus Curiae Regni Poloniae ſeu inferior.

Marſchalcus Curiae Magni Ducatus Lithuaniae ſeu inferior.

Quinque Officiales ſupremos Magni Ducatus Lithuaniae quinque Officialibus ſupremis Regni Poloniae potentia et auctoritate prorsus aequales eſſe, hic notandum eſt, quamvis hi loco et ordine illis ſint ſuperiores.

Centefimus vndeſiſimus igitur Senator Laicus eſt Marſchalcus Regni Poloniae ſupremus, ſeu ſummus aulae Polonicae Praefectus.

Functio eius eſt, ut in comitiis univerſalibus, ſive a Rege ipſo, ſive a Principe Regni ea indicta ſint, omnia neceſſaria ordinet atque digerat, ut iis, qui comitiis ex officio intereſſe debeant, ut etiam Legatis extraneis, domicilia diſtribuat ut alios, qui praeter officium ſe comitiis ingerant, excludat, ut omnia in eo, ubi comitia habentur, loco tuta atque tranquilla conſervet, ut omnibus mercibus venalibus pretium conſtituat, ut luxu immodico atque effuſo frenos inſiciat, et ſi qua plura ſint eius negotia.

Hominum ſceleratum et ſeditioſorum puniendorum, imo capitali ſupplicio afficiendorum poteſtate valet, neque ab eo ad iudicia ſuperiora, niſi in rebus maximae momenti, prouocari licet. Senatoribus congregatis, ſilentium praecipit, quo facto, ſuffragia ferre permittit. In quibus ſuffragiis ferendis ſi quis Senatorum aut Legatorum provincialium modeſtiae debitaſ fines excedat, ipſe illud animadvertere debet. Quae in Senatu decreta ſunt, ea ab ipſo ad populum deferenda ſunt, ſic quoque officium eius requirit, ut in cauſis, ad famam et vitam pertinentibus, decreta regia promulget. In omnibus locis, ubi Rex palam proficiſcitur, ei ſcopionem erectum praeferre debet. Omnes Officiales auſici ad officia ſua obſervanda ab ipſo impelluntur, et in cauſis capitalibus ipſe ſolus in eos habet poteſtatem. Si quis vnum miniſtrorum vulnerat, is ex ea, quae anno milieſimo quingenteſimo ſeptuagenteſimo tertio de hac re ſancita eſt, lege, capite poenam luit. Tandem etiam eius partes ſunt, ut omnes legatos, qui Regem adire velint, ad eum introducant.

Quod ex officio mercibus venum expoſitis pretium certum conſtituat, id maximo illi cedit lucro, unusquisque enim ſui emolumenti ergo dona ampliffima atque ſplendidiffima ei mittere ſolet. Caeterum in creando Rege potentia eius multo minor eſt, quam aliis locis atque temporibus, tunc enim ſine Marſchalco Magni Ducatus Lithuaniae ſupremi conſilio adhibito nihil agere ipſi licet.

Marſchalcus Curiae opem ipſi mutuum ubique ferre debet, et idem, ipſo abſente, partes eius agere ſolet. Ipſo autem Marſchalco Curiae etiam abſente, eius functiones ad Marſchalcum Magni Ducatus Lithuaniae ſupremum, et hoc quoque abſente, ad Marſchalcum eius inferioreſ redeunt. Si vero forte fortuna accidat, ut illi omnes praefecto non ſint, Cancellarii et Theſaurarii, unusquisque in Regno aut Magno Ducatu ſuo munus Marſchalci Regni Poloniae ſupremi gerere debent.

Centefimus vigefimus Senator Laicus eſt Marſchalcus ſeu Praefectus Magni Ducatus Lithuaniae ſupremus.

Huius et Marſchalci Regni Poloniae ſupremi functiones eadem ſere ſunt.

Centefimus vigefimus primus Senator Laicus eſt Cancellarius Regni Poloniae ſupremus.

Centefimus vigefimus ſecundus Senator Laicus eſt Cancellarius Magni Ducatus Lithuaniae ſupremus.

Centefimus vigefimus tertius Senator Laicus eſt Cancellarius Regni Poloniae inferior ſeu vicarius.

Centefimus vigefimus quartus Senator Laicus eſt Cancellarius Magni Ducatus Lithuaniae inferior ſeu vicarius.

Cancellariorum Regni Poloniae, vi legis cuiusdam, quae ſub Sigismundi primi imperio Cracoviae ſancita eſt, vnum Clericum, alterum Laicum eſſe oportet. In Lithuania vero Cancellarius uterque Laicus eſſe debet, quanquam

Hart-

Hartknochius (*) nullam legem exſtare tradit, quae impediatur, quo minus Episcopus quoque Cancellarii munere ibi locorum ſungi poſſit.

Uterque duo ſigilla habet cuſtodienda, et ſupremus quidem Cancellarius maior, minor autem Cancellarius inferior. Caeterum poteſtate pares ſunt, niſi quod Cancellarius inferior, quamvis Episcopus ſit, Cancellario ſupremo primas concedat, et quod Cancellarius inferior nihil, niſi Cancellario abſente, aut ſaltem ſub eo, agat atque decernat.

Cancellarii officium eſt, ut in omnibus cauſis civilibus ius dicat, et iudicia neque ac iuſte exerceri, leges obſervari, reiſque publicae neque auctoritatem, neque immunitates callidis principum exterorum conſiliis debilitari, curat. Eiusdem eſt, omnia iuſſa et decreta regia obſignare, et literas ſingulas, ad Regem ſcriptas, accipere, iisque reſpondere. Tanta eſt horum Cancellariorum poteſtas, ut multa inſcio Rege obſignare, imo ſi quid legibus contrarium ille conſtituere velit, id vetare poſſit. Cancellarius ſupremus, vel hoc abſente Cancellarius inferior, in omnibus cauſis Regis nomine reſpondet, et quae in Senatu tractanda ſunt, ea proponit. Alter Cancellariorum, Clericus quidem, Secretarius, Capellanus et Concionatoribus regis praefect, omniumque eorum, qui quodammodo ad Regem pertinent, rituum eccleſiaſticorum curam gerit. Omnes leges literis conſignare et promulgare, omniumque earum, quae a iudiciis inferioribus ad Regem ſunt, prouocationum aequitatem iniquitatemque inquirere atque diiudicare, eosdem Cancellarios oportet.

Cancellarius inferior ſeu vicarius in Cancellarii ſupremi vita deſuncti locum plerumque ſufficitur, quanquam in Lithuania aliter fieri nonnunquam ſoleat. Cancellarius Regni Poloniae ſupremus, aut vicarius eius, qui quidem Clericus eſt, inferiorum vulgo aliquis eſt Episcoporum, Culmenſis videlicet, Praemiſienſis, Chelmenſis, ſeu aliis huius ordinis Episcopus.

Ad Cancellarii munus viri prudentiſſimi, doctiſſimi et integerrimi requiruntur, illo enim qui funguntur, Regem in imperio adminiſtrando et conſiliis ſalutaribus et monitis ſapientibus adiuuare obſtricti ſunt.

Centefimus vigefimus quintus Senator Laicus eſt Theſaurarius Regni Poloniae ſupremus.

Centefimus vigefimus ſextus Senator Laicus eſt Theſaurarius Magni Ducatus Lithuaniae ſupremus.

Hi Theſaurarii reiſpublicae theſaurum et redditus cuſtodiant. Quos redditus quatuor Quaefloribus primariis accipiunt, qui Quaeftores omnes et ſinguli plenum illorum reddituum indicem conſciunt, cuius indicis exemplum cum Regi, tum Theſaurario tradunt. Eidem Theſaurarii res Regis pretioſas, coronam nimium, ſceptrum, malum aureum, quod regiae poteſtatis eſt inſigna, gladium regium, veſtimenta et alia ornamenta, nec non omnia ſupelleſtilia et literas Regis cuſtodiant. Monetae quoque cura ipſis demandata eſt, omnibusque Officialibus et auſicis et militaribus ſalaria praebent. Caeterum ea fruuntur immunitate, quod neque Regi, neque ulli Officialium eius, officii bene et legitime geſti rationem reddere neceſſe habeant. Certis tamen temporibus Commiſſarii deligi in comitiis ſolent, qui rationes eorum diligentiffime inquirant. Quorum ratio ſi tunc male conſtat, Reiſpublica eorum in ius vocandorum et bonorum, quae illi poſſident, proſcribendorum poteſtate inſtructa eſt. Atamen Theſaurarii (qui plerumque officiis ſui partes ſumma cum ſanctitate non gerunt) Commiſſarios tanta humanitate excipere, iisque tam munificos ſe praebere ſolent, ut abſolutionem perfectam, partiumque officii candidiſſime impletarum teſtimonium ab iis ſaepiſſime ſacili cum negotio auferant.

Hoc loco mihi ſubit, quod cum Comite Morſteinio acciderit, qui cum Theſaurarii Regni Poloniae ſupremi munere fungeretur, ſuo potius emolumento, quam

(*) Lib. 2. cap. 3, p. 528.

quam salutis publicae consulens, de Reipublicae thesauro maximam pecuniarum multitudinem in Franciam misit. Cum autem tempus appropinquare fentiret, quo ordines in comitiis congregati rationem a se exacturi sint, ipse cum omnibus iis, quas sibi parauerat, opibus e Poloniae Regno clanculum se subduxit, et in Francia sedem fixit, ubi totum Comitatum, Chateau villain dictum, ex quo Imperialium triginta millia amplius quotannis ad eum peruenirent, sibi redemit.

Centesimus vigesimus septimus Senator Laicus est Marschalcus Regni Poloniae inferior, seu Marschalcus Curiae.

Centesimus duodetrigesimus Senator Laicus est Marschalcus Curiae Magni Ducatus Lithuaniae seu inferior.

Hi Marschalcus Curiae sub Vladislai septimi imperio cum Cancellariis de principatu contenderunt. Tandem tamen decretum est, ut infimo in Senatoribus loco acquiescere deberent. Quo factum est, ut in editione Colonienfi libri Starouolskii, qui descriptio Poloniae inscribitur, Marschalcos supremos Marschalci Curiae statim sequantur, in Dantiscana autem editione infimum locum occupent.

Praeter illos decem supremos Regni Officiales tria alia adhuc sunt Officiorum genera, qui ad Senatorum numerum non pertinent. Hi sunt Officiales vel totius Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae, vel aulae regiae, vel territoriorum et Palatinatum quorundam.

Ex primo genere sunt praecipui, Imperator exercituum Regni Polonici supremus, et Imperator exercituum Magni Ducatus Lithuaniae supremus. Hi Regis ipsius absentis personam gerunt, et quaecunque Rex ipse, si coram adesset facere posset, ea facere illis quoque licet. Quamuis autem hoc Imperatoris exercituum supremi munus amplissimis et splendidissimis Reipublicae Polonicae honoribus annumeretur, non tamen efficit, ut, qui eo fungatur, locum in Senatu, aut ullam sedem in comitiis nanciscatur, nisi supremus exercituum Imperator, ut plerumque fieri solet, simul Palatinus aut Castellanus sit.

Imperator exercituum Regni Poloniae supremus, et Imperator exercituum Magni Ducatus Lithuaniae supremus, ille in Regno, hic in Magni Ducatu suo, potestatem habent parem, neque vnus ab altero pendet. Imperator exercituum Magni Ducatus Lithuaniae supremus Imperatori exercituum Regni Poloniae supremo primas quidem concedit; alias autem imperium in exercitum Lithuanicum exercet, neque Imperatoris exercituum Regni Poloniae supremi iussa expectare opus habet, nisi ambo exercitus societate coniuncti acie cum hoste decernere constituerint.

Rege absente duo illi supremi Imperatores summa in Regno Poloniae potestate sunt instructi. In exercitu enim omnia ex eorum arbitrio fiunt; proelia committunt, et obsidionibus se accingunt, neque Regis arbitrium in iis rebus expectant. Idem pro lubitu copias sua in hibernacula disponunt, ubi ipsis visum est. Et haec causa est, cur nobilitas vniuersa Imperatorem exercituum supremum violare et insensum sibi reddere maxima cum diligentia caueat.

Horum Imperatorum officium est, ut in exercitu disciplinam militarem bene administrent, ut tam copiarum duces, quam gregarios milites, contumaciter et seditiose se gerentes, legitime puniant; ut omnibus rebus, ad victum et apparatus bellicum pertinentibus, quae in castra venales inferuntur, certum pretium constituent; ut hostes adoriri, aut a praelio discedere, cum necesse est, milites iubeant, ut denique ea omnia gerant, quae Regi ipsi, si exercitui adesset, essent gerenda.

Regis itaque Polonorum interest, ut ipse exercitibus suis identidem coram praesit, ut etiam filios suos expeditionibus militaribus adesse iubeat, et ut fortitudine atque prudentia et beneuolentiam sibi conciliandi, et clarum nomen sibi comparandi occasionem illis praebeat. Rex enim quanto maiorem sibi aut filiis suis acquirit laudem et gloriam, tanto magis Imperatorum suorum auctoritatem atque

atque potentiam debilitat, a quibus in toto regno maxime ipsi tenendum est, quoniam in nouo Rege creando vniuersa nobilitas eos praecipue suspicere solet.

Imperator exercituum Regni Poloniae supremus iam est Comes Iablonoensis, qui cum parte Francica facit; Imperator autem exercituum Magni Ducatus Lithuaniae supremus est Princeps Sapiha, qui ab Austriaeorum parte stare dicitur.

Si Imperatoris alicuius exercituum supremi locus vacat, Imperator exercituum inferior ius ei succedendi habet.

Duo Imperatores exercituum inferiores, et Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lithuaniae, in omnibus Marschalcorum iudiciis praesident, et curare debent, ut vbique castrorum excubiae apte disponantur. Eorundem est, exploratores, quotiescunque necessitas exigit, mittere, et tandem animaduertere debent, ut milites peregrini plena stipendia temporibus statutis accipiant.

Munus eius Ducis, qui in expeditionibus supremum in corporis regii custodes exercet imperium, tamdiu tantum durat, quamdiu Rex praesto est. Post huius obitum vero illius quoque potestas cessat.

Praeter illos alia munera non pauca in exercitu dantur, eaque facis splendida, quorum praecipua sunt, munus Vexilliferi supremi, Praefecti instrumentorum bellicorum seu armorum, Notarii militaris, (qui Notarii militares cum tribunis aerariis supremis iidem sunt, cum in Polonico, tum in Lithuanico exercitu) Praefecti excubiarum, qui Praefectus in finibus collocatur, ubi Tartarorum Crimenium, aliorumque imperii Polonici hostium irruptio metuenda est, ut eorum motus quam diligentissime obseruet, et opportuno tempore exercitui de iis nuntium afferat.

Sed satis de his. Transiamus ad Officiales Regni ciuiles, in quibus primo loco notandi sunt duo Secretarii supremi, vnus Regni Poloniae, alter Magni Ducatus Lithuaniae. Arcana Regis consilia intrandi, et omnia Cancellariorum, cum supremorum, cum vicariorum negotia et instituta attendendi potestas illis est. Ambo Clerici esse debent, et ab hoc officio ad Cancellarii honores plerumque euehuntur. Sigilli Regis custodiendi curam gerunt, et cum hoc munere dignitates Episcopales, easque amplissimas saepissime administrant, sicuti etiam loco et ordine Officiales plerosque in Regno vel in palatio regio versantes, antecedunt.

Secretarios sequuntur Magistri Supplicationum seu Referendarii, et Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lithuaniae. Horum functio in eo cernitur, ut singulas literas supplices ad Regem perferant, iisque nomine illius respondeant. Idem Referendarii in iudicio aliquo regio locum tenent. Eorum omnino quatuor sunt, Clericus nempe et Laicus in Regno Poloniae, et sic quoque in Magni Ducatu Lithuaniae.

Proximum in his Officialibus locum occupant bini Pocillatores vtriusque nationis.

Bini mensarum Structores, et } iidem ex vtraque
Bini Gladiferi, } natione.

Thesaurarius Curiae Regni Poloniae, et Thesaurarius Curiae Magni Ducatus Lithuaniae. Hi Thesaurariorum supremorum, aut absentium, aut muneribus defunctorum vices gerunt.

Thesaurarius Prussiae, cuius functio ea est, ut a prouentuum ex hac prouincia redeuntium Quaestoribus acceptas rationes ad Thesaurarium supremum mittat.

Assessores Tribunalis regii, ad quos pertinent Magistri Supplicationum, Cancellarii vicarii, et alii plures.

Bini Protonotarii in iudiciis aulicis, et Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lithuaniae. Horum opera in ciuilibus tantummodo causis adhibetur.

Bini Registratores in Curia vtriusque nationis.

Sequitur Officialis aliquis, cuius partes sunt, ut omnes possessiones atque praedia, quae in Reipublicae Polonicae potestatem deuenerunt, exigat et occupet.

Praefecti vestigalium, qui Thesaurariis supremis, quotiescunque illi deferant, rationes scriptas tradere debent.

Praefecti metallorum argenteorum plumbeorumque, et salisfodinarum. Hi in operas illorum metallorum potestatem exercent, attamen ab illorum iudicio ad tribunal regium prouocari licet.

Praefecti monetarum, quorum munere Thesaurarii regni supremi plerumque funguntur. Horum officium in eo continetur, ut monetae inspectionem gerant, et inquirent, num genuinae massae et iusti ponderis ea sit.

De primariis aulae regiae Officialibus in epistola proxime superiore, ad Virum summe Reuerendum, Archiepiscopum Cantuariensem, scripta, actum est.

Officia prouincialia in ciuilibus et militaria munera distribuuntur. Qui ciuilibus muneribus funguntur, ii sunt.

Camerarius inferior, cui omnes regionis sibi subiectae lites, ex fundorum praediorumque possessionibus ortae, inquirendae componendaeque sunt. Ei sub sunt alii nonnulli, qui sine alio verbi addramento Camerarii dicuntur. Hos ex nobilibus, suo imperio parentibus, deligit, et ad officium diligenter et fideliter obeundum iureiurando obstringit. Eosdem vero, cum sibi visum est, a munere pro lubitu rursus amouere potest.

Index prouincialis, qui cum assessoribus suis omnes causas et controuersias ciuiles dirimit.

Protonotarius seu Scriba prouincialis, cui pariter ex officio conuenit, ut in his iudiciis sententiam suam aperiat.

Quaestor supremus, cui reditus publici accipiendi sunt, eorumque ratio reddenda est.

Caeteri Officiales, ut Mensarum structores, Pocillatores, Gladiferi, et alii, minoris sunt auctoritatis. Causa vero, cur in vnoquoque Palatinatu eiusmodi Officiales reperiantur, ea est, quod prouincia Poloniae quaelibet suum principem olim habuit, qui in palatio suo his Officialibus uteretur. Haec munera adhuc quidem manserunt, verum qui illis ornati sunt, ii nihil nisi merum nomen gerunt, cum paucis quibusdam priuilegiis, in quibus id praecipuum est, quod cum Rex in ipsorum Palatinatum venit, ordinarii eius Officiales, aliis officiis sua Regi ad mentem ministrandi, gladium praefereandi, et si quae plures sint eorum functiones, ipsis concedant.

Prouinciarum Officiales ii, qui militares vocantur, sunt Starostae, alii cum iurisdictione, alii sine iurisdictione. Illi Starostae nimirum cum iurisdictione, sunt praefecti arcium, urbiumque regiarum. De causis priuatis, quae quidem exigui sunt momenti binis quibusdam hebdomadibus iudicia exercent, grauioribus autem causis semis quibusque hebdomadibus diiudicant, nisi forte causas intercedant, quae impediant, quo minus dies illi legibus definiti expectentur.

Hi Starostae Starostas vicarios, iudices inferiores, scribas, et lictores habent, qui, si quis iudicibus resistere audeat, vi eum coerceant.

Horum Starostarum iurdictio non modo ad plebem, verum etiam ad nobiles pertinet. Eorundem est, intra ditionem suam prouentus regios cogere, in cuius operae praemium quartam horum prouentuum partem sibi vindicare possunt.

Starostae sine iurisdictione non nisi administratores seu quaestores sunt, qui in leuissimis tantummodo causis ius dicunt.

Burggrauii castellorum et locorum munitorum curam habent, ubi vel per semetipsos, vel per legatos suos excubias disponere debent, et Starostis subijunguntur.

Reditus prouinciarum, quae sub Starostarum sunt imperio, partim ex agricultura, partim ex artibus manualibus et opificiis redeunt. Quarum prouinciarum nonnullae, eae praefertim, quae Starostis iis parent, qui sine iurisdictione sunt, interdum sunt oppignoratae, quo prouentus regii eo celerius cogentur.

Hoc loco montanos etiam Officiales, sermone Polonico *Zupars* dictos commemorare licet, quibus multi alii Officiales sunt subiecti.

Caete-

Caeteros Officiales Regni Poloniae inferiores, ex ordine tam Clerico, quam Laico, quid attinet, tanta his cum iis, qui in aliis regnis reperiuntur, Officialibus intercedit similitudo, ut diutius illis immorari non sit necesse.

Haec sunt, Vir illustrissime, quae de Senatoribus et Officialibus Regni Poloniae splendidioribus literarum monumentis consignare volui. Non mediocris quidem est atrogantia, quod nomen Tuum illustrissimum narrationi tam imperfectae praemittere ausus sim: Te tamen, Vir illustrissime, ex ea, qua clarus es, humanitate, bonas in partes illud accepturum, eamque mihi praestitutum esse beneuolentiam spero atque confido, ut patiaris me appellari Tuum,

Vir illustrissime,

seruum fidelissimum atque obedientissimum

I. S.

TERTIA EPISTOLA

A D

DOMINVM

IACOBVM VERNONIUM,

SECRETARIVM REGNI ANGLICANI SVPREMVM

COMITIIS, ET MAIORIBVS ET MINORIBVS, ALIISQVE PUBLICIS ORDINVM POLONICORVM CONVENTIBVS, VTI ETIAM DE DIVERSIS IVDICIIS, CVM SVPERIORIBVS, TVM INFERIORIBVS, ET TANDEM DE REGNI POLONICI IVDICIIS, LEGIBVS ATQVE PBNIS.

Comitia magna Poloniae, Vir clarissime, quae sermone Polonico *Szym Walny* dicuntur, nihil aliud est, nisi Regis, Senatorum et Legatorum prouincialium ex vnaquaque prouincia missorum conuentus, qui in vrbe nunc Poloniae nunc Lithuaniae institui solet, ubi de negotiis reipublicae, et de consiliis, quibus ea et bello et pace in exoptato splendore atque incolumitate conseruari possit, deliberatur.

Horum comitiorum indicendorum, et tam temporis quam loci huius conuentus definiendi solus Rex, vel, cum interregnum est, Primas Regni, habet potestatem.

Ex imperii legibus ternis quibusque annis comitia celebrare obstrictus est, idque bis quidem in Polonia, nouenis autem quibusque annis in Lithuania. In Polonia Varavia plerumque eo deligitur, in Lithuania vero Grodna, qui locus est Palatinatus Trocensis, viginti millaria a Vilna, Lithuaniae metropoli distans. Rex itaque cum omnibus Senatoribus et Legatis Regni nouenis quibusque annis in Lithuaniam descendit, Lithuaniae vero Senatores atque Legati ternis quibusque annis in Poloniam se conferunt. Causa, cur comitia interdum etiam in Lithuania agantur, ea est, quod Lithuani viam tam longinquam comitiorum ergo proficisci nimis molestum sibi fore conquererentur.

Si Rex vniuersalem eiusmodi conuentum conuocare in animo habet, sex hebdomadas ante horum comitiorum initium, ex statuto quodam, quod anno millesimo sexcentesimo decimo tertio confectum est, omnibus Palatinis per epistolas ad vnumquemque eorum missas propositum suum cum tempore ei destinato significare debet. Simul quoque iisdem Palatinis omnium rerum in comitiis tractandarum indicem mittere solet.

Rex

Legatus

Legatus omnibus Palatinatus sui Castellanis, Starostis aliisque nobilibus illud Regis institutum sine mora indicat, certumque tempus constituit, quo omnes et singuli conueniant, tam ut de consilio regio, aliisque rebus in comitiis pertractandis deliberent, quam ut Legatum prouincialem sibi deligant, qui ipsorum sententias et decreta inita omnium nomine ordinibus congregatis proponat. Eas, quas paulo ante dixi, ad omnes et singulos Palatinos circumcirca missae epistolae per praeconem, lingua Polonica *Wozny* dictum, proclamantur, et postea omnibus portarum atque templorum foribus affiguntur. Hos ordinum vniuscuiusque Palatinatus conuentus Poloni Comitola seu comitia minora, lingua autem vernacula *Szymiki* appellant. Verum in casibus extraordinariis hanc comitiorum minorum indictionem sex hebdomadas integras ante comitia vniuersalia fieri necesse non est, uti ex statuto quodam, quod anno millesimo sexcentesimo duodequadragesimo sancitum est, apparet.

Loca, ubi haec comitia minora aguntur, ea sunt, quae sequuntur.

In Polonia inferiore seu maiore.

In Palatinatu Posnaniensi et Calisiensi Srodae. In Palatinatu Siradiensi Schadcouiae. In Castellatu Velunensi Veluni. In Palatinatu Lenciciensi Lenciciae. In Palatinatu Brestensi et Inouladislauensi Radzinouiae.

Haec loca anno millesimo quingentesimo decimo legibus publicis (*) huic vsui destinata sunt.

In Palatinatu Dobrineni ex decreto quodam, quod anno millesimo quingentesimo sexagesimo septimo compositum est, comitia minora in vrbe Ripino fiunt.

In Palatinatu Plocensi Razianzi. In Palatinatu Raucensi Rauae, Sochacouiae et Gombini. In Podlachienfi prouincia his tribus locis, Drogiczyni, Mielnici et Branfci. In prouincia Masouienfi decem locis sequentibus, Cirnae, Varfauiae, Vifnae, Vifsegradi, Zacroli, Ciechanouiae, Lomzae, Rozani, Liui et Nuri.

In Polonia superiore seu minore.

In Palatinatu Cracouienfi Zatoriae, propter Ducatum Ostniecimensem, et Prossouiae propter Palatinatum ipsum. In Palatinatu Sendomiriensi Opatouiae. In Palatinatu Lublinensi Lublini.

In Magno Ducatu Lithuaniae.

In Palatinatu Vilnensi Vilnae, Otmianae, Vitcomiti et Braclauiae. In Palatinatu Trocensi Troci, Grodnae, Cownae, Lidae et Ponieniti. In Palatinatu Polocensi Polocii. In Palatinatu Nouogrodenfi Slonimi et Volcouifcae. In Palatinatu Vitepskensi Vitepsci et Orizae. In Palatinatu Brescianensi seu Polesia Bresciae et Pinsci. In Palatinatu Mscislauienfi Mscislauiae. In Palatinatu Minscensi Minsci, Modziriae et Reczyzcae.

In prouincia Prussia.

In Palatinatu Pomerelliae Inprimi et Stargardiae. In Palatinatu Mariaeburgenfi Stumae. In Palatinatu Culmensi Michalouiae et Grudenti. In Palatinatu Elbingensi Elbingae.

In prouincia Russia.

In Palatinatu Russiae Leopoli, Praemisliae, Sandoci, Haliciae et Chelmae. In Palatinatu Belzenfi Belzae. In Palatinatu Podoliae Camenecii.

Ex quo tempore Camenecium in Turcarum potestate fuit, comitia illa minora Leopoli habita sunt.

In Pa-

(*) Vid. *Herbary*, voce comitia, p. 92. et in edit. Polon. p. 257.

In Palatinatu Kiotienfi et Braclauienfi Zitomiriae, postea vero Volodomiriae, quae vrbs in Volhynia sita est.

In prouincia Volhyniae.

In vrbe Vinnicza, deinde autem Volodomiriae.

In Ducatu Samogitiae.

In vrbe Rosene.

Vnusquisque nobilis, seu diues, seu pauper, dummodo tria agrorum iugera possideat, e quibus decem Imperialium saltem quotannis capiat, comitiis illis minoribus assidendi libertate fruitur, et eorum, qui illis intersunt, nemo plus altero valet, qui autem ad Poloni nobilis dignitatem non adscendit, ei in his comitiis suffragium ferre non conceditur. Cum quondam in eiusmodi comitiis Marschalcus Comitiorum seu Commissarius supremus creandus esset, accidit, ut horum nobilium aliquis, qui pedibus prorsus fere nudis in iis apparebat, huic electioni tamdiu resisteret, donec is, qui hoc munus petebat, per ocrearum Polonicarum illi donaret. Quas simulatque acceperat, electionem approbavit, eique pro hoc beneficio in se collato suum quoque dedit suffragium.

In horum comitiorum minorum deliberationibus, eodem modo, atque in comitiis maioribus, plerorumque suffragia olim non valebant, sed, antequam aliquid decerni poterat, omnium et singulorum consensus requirebatur. Verum illud innumeras turbas peperit, adeo ut comitia, priusquam de minima re inter ordines conuenerat, saepissime dissoluerentur, idque nulla alia de causa, nisi quod unicuique, qui huius conuentus socius appellari poterat, libera caeteris omnibus resistendi potestas data esset, ubi hi aduersarii ab una aut altera factione largitionibus plerumque corrumpi solebant. In his comitiis nobiles inferiores, quorum tenuis est res familiaris, semper praefecti sui partes sequuntur, et, quod ille dicit, sine ulla dubitatione comprobant, quanquam interdum, quae agantur, plane ignorent. Cuiusmodi exemplum sua aetate in prouincia Masouienfi in tali comitiorum congregatione contigisse, Doctor Connorus tradit. De rebus aliquot ad hanc prouinciam pertinentibus ibi deliberabatur. Vbi cum aliquis nobilium primariorum arbitrium reliquorum repudiaret, ii, qui ab huius factione stabant, quamuis ad sententiam propositam ne animum quidem attendissent, haud secus atque insani clamare coeperunt, hanc rem nullo modo fieri posse, cui resistere sorti atque constante animo ipsi decreuissent. Vnus autem e coetu, cum probos illos homines ignorare sentiret, quid tanto cum seruore ac vehementia impugnant, surrexit, et haec verba locutus est: *Ne tam temerarii estote, fratres, ut huic rei aduersumini; nihil enim poscitur, nisi ut frumentum et vinum adustum aequiore pretio in posterum vendatur.* Quo vix audito, illi statim omnes assensu sunt, atque Dominum suum ut impostorem, a quo per insidias circumuenti essent, increpant. Quid? quod in eo non acquieuerunt, verum etiam gladiorum suorum periculum in eo facere minitati sunt.

Quamuis igitur vnusquisque nobilis vel infimae conditionis, cuiusque velit, suffragium suum conferre possit, plerumque tamen locupletem ex nobilitate electum Legatum sibi constituunt, qui splendidius se gerere, vitamque muneris eius, quod adeptus est, grauitati et magnificentiae consentaneam possit degere. In singulis Palatinatibus binos plerumque ternosue Legatos creant, quorum vnus vix aetate et prudentia grauis esse, caeteri autem ex nobili iuuentute deligi solent, qui posteriores honoris tantum causa, eumque in finem huic muneri praeficiuntur, ut, quomodo prouinciarum suarum saluti consulere debeant, mature discant. Qui Legati cum primum creati sunt, a prouinciarum suarum nobilibus, quas conditiones in comitiis maioribus approbare, et quas reicere debeant, diligentissime instruantur. Quae mandata excedere nulli Legatorum licet, nisi in praesentissimum

Rrr 2

vita

vitae periculum incurrere velit; quo fit, ut, si vnus tantummodo contradicere iussus sit, caeterorum omnium consensus nihil valeat.

In comitiis his minoribus ante omnia Marschalcus Comitiorum deligitur, quem in his conuentibus eadem, quae Marschalco Legatorum prouincialium in comitiis maioribus exsequenda sunt, agere oportet.

(*) In Lithuania qui semel Comitiorum Marschalcus constitutus est, is per totum vitae tempus his honoribus fruitur. Comitiorum Marschalcus quamprimum electus est, Legatus Regis a Legato prouinciarum primario excipitur, et in primo loco ponitur. Hic Regis Legatus primum mandata regia literis consignata ostendit, et deinde condiciones, de quibus ordinibus congregatis deliberandum sit, nomine Regis proponit. Nonnullis horum comitiorum minorum Rex mandata sua per Statistam mittit.

Tum ad Legatorum prouincialium optionem acceditur, quae iam ad omnes turbas atque molestias deuitandas ex plerorumque suffragiis institui solet.

(**) Horum Legatorum prouincialium omnium, si Prussicos exceperis, numerus ad centum septuaginta quatuor vulgo excurrit. Quorum posteriorum, Prussicorum videlicet, quantus sit numerus, non satis constat. Anno millesimo sexcentesimo octogesimo quinto eorum erant septuaginta.

Ad Legatorum prouincialium munus Senatores pertinere non possunt; plerumque vero ii deliguntur, qui minoribus magistratibus funguntur. Neque ii, qui in iudiciis superioribus iudicis officium gerunt, cum ailestribus et prouentuum regionum quaestoribus, aliisque pluribus Legatorum prouincialium munus obire possunt.

Hoc loco, statuti cuiusdam anno quingentesimo quadragesimo sanciti beneficio his Legatis prouincialibus, salaria certa esse destinata, notandum est.

Hi Legati prouinciales primum sub Casimiri tertii imperio in comitia missi sunt. Qui cum tredecim annos aduersus equites ordinis Teutonici bellum gessisset, postremo, vnde copiis suis stipendia solueret, ignorabat. Quem in finem cum tributa publica essent exigenda, ab vnaquaque prouincia certos viros mitti iussit, qui de ea re inter se deliberarent. Id quod tunc temporis factum est, et exinde haec Legatorum mittendorum consuetudo perpetuo mansit.

Postquam eo, quo dixi, modo Legati prouinciales in comitiis minoribus creati sunt, illi cum Senatoribus alia adhuc comitia generalia separatim agunt, atque in comitiis maioribus apparent. Quae comitia generalia sequentibus locis habentur:

Pro Polonia maiore Coli in Palatinatu Calissiensis.

Huc pertinent Palatinatus, Poshaniensis, Calissiensis, Siradiensis, Lanciensis, Brestensis, Inoulodislauiensis, Plocensis, Dobrineris, et Rauensis cum prouincia Vielunensis.

Pro Polonia minore Corcini in Palatinatu Sendomiriensi.

Huc pertinent Palatinatus, Cracouiensis, Sendomiriensis, Russiae, Podoliae, Belzensis et Lublinensis; vi legis cuiusdam anno millesimo sexcentesimo decimo tertio sancitae.

Pro Prussia Grudenti vel Mariaeburgi.

Huc pertinet tota Prussia regia, seu Palatinatus, Culmensis, Mariaeburgensis et Pomerelliae cum Episcopatu Varmiensis.

Pro Magno Ducatu Lithuaniae Slonimi in Palatinatu Nouogrodensi.

Huc pertinent Palatinatus, Vilnensis, Trocensis, Bresciensis, Nouogrodensis, Minscensis, Polocensis, Vitepscensis, Mscislauiensis, Slucensis et Bradauiensis; vi statuti cuiusdam anno millesimo sexcentesimo trigesimo primo compositi.

Caeteri

(*) Harshnoch. lib. 2. cap. 6. p. 682.

(**) Vid. Constitut. An. 1581. p. 375. Harshnoch. lib. 2. cap. 6. p. 689.

Caeteri Palatinatus, quorum in hac diuisione mentio nulla facta est, comitia quidem generalia etiam habent; quibus autem locis ea celebrentur, nusquam reperire potui.

Cum omnes Legati prouinciales in comitiis congregati sunt, semetipsi in tres nationes, in Poloniae scilicet maioris, Poloniae minoris et Lithuaniae Legatos distribuere solent.

Ex his tribus nationibus Legatorum prouincialium Marschalcus semper eligitur, et primum quidem ex Poloniae minoris, deinde ex Poloniae maioris, et tertio denique ex Lithuaniae Legatis. Interdum dies aliquot acerrimis rixis et contentionibus consumuntur, antequam de Legatorum prouincialium Marschalco deligendo inter ordines congregatos conuenit. Quid? quod nonnunquam accidit, ut in hac re inter se consentire prorsus nequeant; id quod in comitiis anno millesimo sexcentesimo nonagesimo quinto habitis factum est. Tunc enim omnes Senatores et Legati prouinciales (qui tamen, ut apparatus ostentarent splendidissimum, maximos sumtus fecerant, et partim sexaginta fere miliaria Germanica profecti erant) prorsus infectis rebus domum redire coacti sunt, nulla alia de causa, nisi quod nullum firmum de Legatorum prouincialium Marschalco creando decretum confici poterat.

Ad eiusmodi Marschalci dignitatem qui ascendere cupit, grauissimos sumtus impendere necesse habet, quo nobiles magnificentissime excipiat: nisi enim hoc facit, eorum suffragiis hoc munus sibi collatum iri nullo modo sperare potest. Plerumque etiam in Legatorum prouincialium Marschalco deligendo nobiles nullum alium in finem cunctantur, nisi ut eo diutius ex eorum, qui hoc munus ambiunt, sumtibus victitare possint.

Hanc vero dignitatem tanto cum studio atque contentione quaeri, minime est, cur mireris. Ea enim non solum eximio cum splendore est coniuncta, sed etiam maximum affert lucrum. Eam igitur ut consequantur, Legatorum nonnulli omnibus, quae modo excogitari possunt, artibus contendunt. Cum etiam Legatorum prouincialium Marschalcus in comitiis plurimum valeat auctoritate, et sua eloquentia, cui prudentia non deest, res omnes, quo velit, flectere atque dirigere possit, eius amicitiam donis amplissimis sibi conciliare et Regem, et extraneos principes, et viros Regni Polonici primarios studere cernimus.

Simul atque comitiis destinata dies illuxit, Rex cum Senatoribus et Legatis prouincialibus concionem sacram audit, qua recitata, in conclauis Senatorum se confert, ubi ab omnibus Senatoribus salutatur. Legati prouinciales vero in conclauis peculiare (quod Poloni *Izba Poselska* appellant) se recipiunt, et de Legatorum prouincialium Marschalco constituendo deliberant. Interea is, qui in comitiis proxime superioribus Legatorum prouincialium Marschalcus fuit, omnia ad hoc munus pertinentia negotia, donec alius creatus est, exsequitur. Quo facto statim scipionem Marschalco recens electo tradit, qui, antequam officium suum init, iureiurando fidem debitam se constanter seruaturum esse, polliceri debet.

Post hanc electionem confectam hic Marschalcus cum omnibus Legatis prouincialibus in conclauis Senatorum intrat, ubi cum iis a Rege, qui in folio in hunc usum singularem erecto ad manum sibi osculandam admittitur. Deinde Regis nomine condiciones, de quibus deliberandum est, promulgantur, et ordinibus vniuersis exquisitae commendantur. Ne autem Regis praesentia illis impedimento sit, aut timorem iniciat, ille, postquam ea, quae commemoravi, facta sunt, confestim e conuentu discedere solet, et cum Senatores atque Legati prouinciales, et quidem vtrique in conclauibus separatim de propositis conditionibus consultare incipiunt.

Hoc loco mihi subit lepida illa annotatio, quam Hauteuillius Regnum Polonicum describens de Comitibus Polonicis literis consignatam reliquit. Dicit enim, ordines congregatos in potationibus et comestationibus plus temporis, quam in causis reipublicae consumere, neque vnquam, priusquam pecuniae, quibus

Sss

vinum

vinum Hungaricum emere possint, se deficiant, de causis, ob quas conuenerint, cogitare.

Conditionibus, de quibus in comitiis agendum est, eo, quo diximus, modo, a Cancellario Regis nomine propositis, Legatorum prouincialium Marschalcus horum Legatorum vniuersorum nomine, quae illi a Rege fieri velint, item declarat. Quae postulata ea sunt, quae sequuntur:

Primum, ut, quibus respublica vel populus se grauatum sentiat, ea omnia tollantur.

Deinde ut omnia munera vacua idoneis et bene meritis viris tradantur.

Huic Marschalco in comitiis in Legatorum prouincialium conclauis eximia est auctoritas. Hic Legatos prouinciales silere iubet. Quae ab illis decernuntur, ea omnia Regi Senatuique proponit. Rebus itaque sic se habentibus, maximo eum ubique honore affici, et ministros aulicos, ut gratiam eius retineant, omni ratione laborare, facillime credas.

In Legatorum prouincialium conclauis eadem fere, quae in comitiis minoribus, consultationum est ratio. Nullus, nisi prius a Marschalco veniam petierit, sententiam suam dicere debet. Idem Marschalcus solus eos, qui aut a Rege, aut a Senatoribus, aut ab exercitu, aut ab extraneis principibus ad Legatorum conuentum missi sunt, in conclauis introducere et orationi eorum respondere solet. Si forte inter Legatos prouinciales rixa, aut inter spectatores tumultus oritur, nihil aliud nisi scipione officii sui signo pauimentum pulsant, et omnes turbas atque discordiae sedantur.

Quamuis igitur Senatores et Legati prouinciales loco a se inuicem separati sunt, consilia tamen identidem inter se conferre consueuerunt, sicuti apud nostras inter Parlamenti domum superiorem et inferiorem fieri solet. Legati prouinciales ab omnium iudiciorum assessoribus aliisque Officialibus rationis exigendae potestatem habent. Immo vel Regem ipsum, quotiescunque necesse videretur, de eo, quod tunc, cum coronabatur, dedit, iureiurando admonere iis concessum est. Praesertim vero eorum potestas inde apparet, quod nulla, nisi in ipsorum conclauis sancita et confirmata sit, imperii lex valeat. Quid? quod eorum Marschalcus omnes leges primis literarum monumentis consignare, et si quid de illis constitutum est, illud Senatui recitare ille solus debet. Quam ob causam anno millesimo sexcentesimo duodecesimo legem quandam Marschalcus impugnavit, quoniam prima eius compositio in Senatu facta erat. Quod autem maxime mireris, illud est, quod vnius Legati prouincialis sententia contraria vniuersorum ordinum decreta infirmare et efficere possit, ut comitia prorsus dissoluantur.

Huic tantae Legatorum prouincialium auctoritati non parum accessit incrementi, cum anno millesimo quingentesimo decimo Sigismundus primus legem condidit, ut, si quis Senatorem aut Legatum prouincialem violasset, id pro crimine laesae maiestatis haberetur. Quam legem licet idem Rex anno millesimo quingentesimo vndequadagesimo de Rege tantum valere iuberet, eam tamen Ioannes Casimirus anno millesimo sexcentesimo vndequinquagesimo quodammodo instaurauit.

(*) Horum Legatorum prouincialium si quis aliquid deliquerit, a nemine, nisi a sociis suis, hoc est, a caeteris Legatis prouincialibus ad poenam trahi potest. Quod prouincialium Legatorum privilegium mense vno ante comitia incipit, et eiusdem temporis spatium post finem eorum durat.

Ex his Legatis prouincialibus aliquot Marschalcus nonnunquam deligit, qui conditiones quasdam separatim inquirant atque componant.

Legati prouinciales in conclauis suo permanent, donec comitia durant; quinque autem dies ante finem eorum omnes et singuli in Senatorum conclauis se recipiunt, id quod comitia ad patres transferre dicunt. Quod si autem statuto

(*) Constituit de a. 1649.

tempore omnia pertractari non potuerunt, a Rege petunt, ut comitia longius velut producere.

Interea, dum Legati prouinciales in conclauis suo salutis publicae consulere student, neque Senatores in conclauis suo cum Rege tempus otiose transigunt. Cum enim post conditiones, quae in comitiis tractandae sunt, a Cancellario propositas Legati prouinciales e Senatorum conclauis discesserunt, per integram hebdomadam de rebus capitalibus et forensibus in Senatu agitur. Quo temporis spatium praeterlapso, alias quasdam res, quibus singulis certi dies destinati sunt, tractandas Senatores sibi sunt, donec alia e conclauis Legatorum prouincialium deliberanda in medium proferantur.

Paulo ante, quam Senatores et Legati prouinciales in vnum conclauis coeunt, Legatorum prouincialium Marschalcus bene structam et elaboratam habet orationem, in qua Legatis pro singulari eo honore, quem sibi in tradendo Marschalci insigni exhibuerint debitas persoluit gratias. Cui Legatorum prouincialium aliquis omnium nomine respondet, et pro ea, qua muneri suscepto praesuevit, fide ac diligentia gratias agit mutuas.

Cum Legati prouinciales in Senatum veniunt, in Marschalcorum supremorum, qui ad Senatorum numerum pertinent, sella, Legatorum prouincialium Marschalcus confidet. Reliqui Legati stant pone Senatores caeteros ex ordine sedentes. Quamdiu igitur hoc modo congregati sunt, leges pristinas confirmare, novas sancire, aut etiam antiquas abrogare solent. In hoc conclauis nemini nisi eius potestas Marschalco supremo ei data sit, verbum facere licet.

Simulac Senatores et Legati prouinciales in vnum conuenire locum, potestas Marschalci Legatorum prouincialium definit. Munus autem eius tunc administrat Marschalcus supremus Regni Poloniae aut Magni Ducatus Lithuaniae, aut illis absentibus, alius ex iis Regni Officialibus, qui in Senatu locum obtinet.

Marschalci supremi est, non solum Legatos prouinciales, verum etiam Senatores ipsos, si forte in oratione fines praescriptos excedant, ad debitam modestiam adhortari. Et si qua discordia seu tumultus oriatur, scipione suo pauimentum pulsare solet, quo signo silentium imperat.

Rex sententiam suam non prius dicit, quam de conditionibus controuersis inter Senatores et Legatos prouinciales conuenit. Id quod se diligentissime obseruaturus esse, Reges, Henricus et Stephanus, promiserunt, vti ex libro, in quem leges eorum conscriptae sunt, pag. 254. apparet.

Si in comitiis lex noua aut statutum nouum sanciri debet, Legatos prouinciales primo per Marschalcum suum illud proponere oportet, et tum penes Regem et Senatores est, num id approbare velint. Antequam vero eiusmodi lex vllum valorem habere potest, a Marschalco supremo et duobus Legatis prouincialibus, aut a tribus Senatoribus et sex Legatis prouincialibus denuo eam recognosci oportet. Quo facto Legatorum prouincialium Marschalcus vniuersis ordinibus praesentibus eam publice recitat, et tum Cancellarius clara voce interrogat: Num Regi, Senatoribus Legatisque prouincialibus sigillum ei imprimi placeat? Qui cum eam sibi placere dicunt, sine mora obsignatur, et simulatque conuentus discessit, eam Varaviae in eo conclauis, ubi imperii statuta asseruantur, reponi Legatorum prouincialium Marschalco curandum est. Tum eam a typographis excusam in vulgus edi, et in omnes Regni Polonici prouincias et in omnia tribunalia mitti, regionum Secretariorum aliquis videre debet.

Quod si comitia propter vnius et alterius pertinaciam dissoluantur, nullam legem in vulgus edi licet. Quapropter anno millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto Legati prouinciales Marschalcum suum verbis grauissimis et acerbissimis obiurgarunt, quod comitiis dissolutis decreta in medium prolata tantummodo describi passus esset.

Cum caeteris comitiorum decretis omnibus eodem modo agi solet. Haec enim cumprimum Referendarius publice recitauit, literarum monumentis mandatur.

dantur, subscribuntur, obsignantur, et prelis typographicis subiiciuntur. Decreta autem ad aerarium et fiscum pertinentia non nisi Protonotarius aliquis ad hoc officium singulare constitutus subscribere solet.

Ex imperii legibus non diutius, quam sex hebdomadas comitia durare concessum est, quod tempus nobiles tam diligenter obseruare solent, ut eo praeterlapso sine ulla cessatione Marschalcum suum ad Regem mittant, qui Marschalcus eorum nomine Regi valedicat, et manus eius osculandae copiam ab eo petat, quod et statim impetrat. Quam consuetudinem tam pertinaciter conseruant, ut, quam comitorum productionem vel summa necessitas exigit, constantissime tamen repugnent: sicuti anno millesimo sexcentesimo vndequinquagesimo factum est, cum totum fere regnum a Tartaris et Cosacis inundatum quasi erat.

Causa, ob quam huic consuetudini tanta cum constantia insistant, ut ego conicio, ea est, quod illo tempore tam ipsorum pecunia, quam vinum, cererisia, et alia ad victum pertinentia, quae domo secum oportarunt, omnia absumenta sint; id quod nemini, qui satellitum aliorumque, quos secum ducunt, Officialium multitudinem atque frequentiam secum perpendit, mirum videri existimo.

Quae in comitiis tractantur, ea aut noui Regis electionem, aut eius nuptias, aut Legatorum quorundam ad principes externos missionem, aut bellum et pacem, aut tributa vniuersalia ad bellum persequendum, aut foedera cum aliis principibus pangenda, aut alia denique negotia publica spectant. In omnibus causis forensibus, quae ab hominibus priuatis aguntur, postrema a iudiciis prouocatio ad hanc publicam ordinum congregationem dirigitur: uti ex ea, quae equitum Malensium Ordini cum Principe Demetrio Wiesnowiscio, qui ea, quae affinis eius, Dux Ostrogensis, huic Ordini destinauerat, sibi retinuerat, intercessit, controuersia luculentissime conspici potest. Etiam de rebus capitalibus in comitiis iudicia exercentur et dirimuntur. Exempli causa, Gonczescio, Imperatore exercituum Magni Ducatus Lithuaniae inferiore, interfecto, percussoribus ea in comitiis adiudicata est poena, ut omnes et singuli per carnificem capitis supplicio afficerentur.

In causis ad laesae maiestatis crimen pertinentibus Regem iudicio coram adesse, concedere Poloni nolumus. Vnde etiam Marschalcus Lubomirscius de Rege Iohanne Casimiro conquestus est, cum se condemnasset, quod ex obedientiae Regi debitae negligentia comitiis non interfuisset. Quid? quod in eiusmodi causis diiudicandis ne Legati quidem prouinciales admitti solent, quamuis Rex Stephanus Batorius efficeret, ut in comitiis anno millesimo quingentesimo octogesimo secundo Varsoviae habitis, cum Sborowscio proditoris accusato poena statueretur, illi Legati iudicio adhiberentur, ut omnes et singuli iniuriae sibi illatae testes essent.

Porro in comitiis fieri solet, ut extranei in Polonorum nobilium numerum recipiantur, et domestici, ignobili stirpe nati nobilitentur. Quem honorem nemo olim consequi poterat, nisi qui per sat longum tempus praeclare ac fortiter in bello se gessisset, aut alio modo egregiam reipublicae nauasset operam. His autem temporibus nulla alia merita, nullae aliae laudes, nullae aliae virtutes ab iis, qui hunc honorem appetunt, requiruntur, nisi ut diuitiis satis instructi sint, quibus aulicorum beneuolentiam, aut virorum primariorum deprecationem sibi concilient. Qui igitur Indigenatum, ut ipsi vocant, id est, nobilitatem ambiunt, iis nihil opus est, nisi ut apud Legatorum prouincialium Marschalcum nomen suum profiteantur, cuius est, eorum, qui in Polonorum nobilium ordinem referri volunt, nomina in indicem conscribere. Deinde breuem relationem de ipsorum stirpe, nominibus, cognominibus, genere atque rebus gestis, licetis consignatam ordinibus congregatis tradere eos oportet, insignibus, quibus utuntur, in medium positis. Si preces eorum in comitiis ratae fuerunt, et literas ipsi acceperunt, in quibus publice nobilibus adscribuntur, Legatorum prouincialium Marschalco, se Regi atque patriae suae fidem et obedientiam perpetuam esse praesti-

praestituros, iureiurando promittere eos oportet, quo facto scriptum dati huius iurisiurandi testimonium a Marschalco accipiunt.

Licet igitur illi viri communi ordinum consensu nobilitati sint, attamen non nisi mediocri momenti muneribus praeficiuntur, et in aliis nobilibus suffragiorum ferendorum potestatem nanciscuntur. Verum ad amplissimos honorum gradus ne Rex quidem, neque eos ipsos, neque liberos eorum euehere potest, nisi post tertiam demum generationem, cum eorum fides, probitas et patriae amor, reipublicae satis cognitus sit atque perspectus.

Et si praeter Regem, Senatores Legatosque prouinciales nemini in comitiis aliquid agendi dicendique potestas conceditur, aliorum tamen hominum innumerebilibus fere multitudo eo confluere solet. Principes extranei Legatos eo mittunt, quibus Dominorum suorum salus et emolumenta in comitiis sunt curanda. Nobilitum plerique, quibus magnifice viuendi facultas non deest, si nullum alium in finem, nisi ut aliquid spectent, et ut ipsi spectentur, cum vxoribus et liberis eo se conferunt. Filii eorum tunc temporis cum aliis nobilibus adolescentibus familiaritates ineunt, et cum foeminis iuuenibus ac generosis aequas saepissime nuptias contrahunt, quas foeminas quoque non nisi innotescendi et virorum illustrium amorem sibi conciliandi ardor in eum locum compulit, ut illis matrimonio iungantur. Ut breuibus rem complectar, in ea vrbe, ubi comitia aguntur, vniuersalis quasi omnium, per totum regnum dispersorum, ordinum, sexuum atque aetatum est congregatio, adeo ut in singulis comitiis triginta, imo quadraginta hominum millia consueto numero incolarum accedere soleant.

Nihilominus tamen, cum vnusquisque nobilium ea, quibus sibi opus est, domo secum asserat, res ad vitam sustentandam necessariae non nimis magno pretio constant. Imo plerique ligna, quibus ad ignem alendum utuntur, et pabulum equorum in Vistula Varsouiam deuehuntur, qui quidem ex hac regione illuc perueniunt. Porro etiam ex Germania, Suecia, aliisque finitimis prouinciis multi viri illustres huic vniuersali ordinum Polonicorum conuentui interesse solent; id quod utique splendidissimum praebet adpectum, dignumque, quem diligentissime contempleris.

Eodem tempore tanta militum, Heyduccorum, quos vocant, et pedifsequorum turba vbis plateae nunquam non refertae esse solent, ut singulis fere noctibus rapinae et furta perpetrentur, et qui tutus esse velit, ne rerum suarum detrimentum capiat, aut prorsus omnibus vestimentis spoliatus nudus relinquatur, tum per noctis tenebras domi se continere necesse est. Neque vero aliter fieri vix potest. Nobiles enim Poloni ministris suis tam parum salarii praebent, (quandocumque, qui equestri ministerio fungitur, singulis quibusque hebdomadibus non nisi septenos circiter grossos cum sex nummis mercedis loco accipit, quibus se et equum suum alat) ut facere non possint, quin aut rapinis viuunt, aut molestissimis laboribus suscipiendis victum sibi quaerant.

Eadem causa subest, quod horum nobilium visitatio nemini fere grata sit. Senatores primarii, et inprimis imperatores militares tam frequentem comitatum secum adducunt, ut Rex ipse securitatis ergo excubias suas augere necesse habeat. Quod ni faceret, a nobilitatis audacia plurimum incommodi sibi tinendum foret, quae nobilitas minas in os eius conijcere, et verbis asperimis et contumeliosis eum increpare saepissime non dubitat.

Horum nobilium nonnulli satellitibus cinguntur, qui satellites continuae, etque interdum duplicatae, serie a suis inde habitaculis usque ad palatium regium stant, in quo comitia celebrantur.

Ordo locorum, in comitiis obseruari solitus, is est, qui sequitur. Primum locum Rex obtinet, qui sub tegumento in folio sedet, cui vtrinque insignia Poloniae et Lithuaniae superimposita sunt. Vtraque latera folii decem supremi Regni Officiales circumstant, et quidem Polonici a dextra, Lithuanici vero a sinistra.

Tunc

Tum

Tunc sequuntur Episcopi in duas series distributi, quarum una a dextra cum Archiepiscopo Gnesnensi, altera a sinistra cum Archiepiscopo Leopoliensi consistit. Sub Episcopis et pone eos sedent Senatores secundum diversos ordines, in quos distinguuntur, et pone hos stant Legati provinciales, omnes omnino capitibus detectis. In Senatu omnes Senatores coram Rege capita obtegunt, et in eius praesentia sedent, aliis autem in locis capitibus apertis coram eo stare solent.

Qui in comitiis locum tenent, et suffragiorum ferendorum potestatem habent, peculiari vestimento ibi uti non solent, sed vestibus, quas alioqui gestare consueverunt, induti, et gladiis seu acinacibus latera cincti apparent. Idem in omnibus totius Regni iudiciis aliisque muneribus mos obtinet (*). Rex quidem Sigismundus Augustus Palatinos, Castellanos ac Legatos provinciales amicis diversitate distinguere voluisse dicitur; verum illud propositum successu caruit.

Ex nulla renobilitatis Polonicae aequalitas tam manifesto apparet, quam ex ordine, qui in comitiis cum maioribus tum minoribus observatur. Etsi enim omnes sic dicti ingenui in maiorem et minorem, seu potius in locupletiore et pauperiore nobilitatem a Polonis distribuuntur, parem tamen in comitiis et maioribus et minoribus habent potestatem, et cum novae leges faciendae aut antiquae abrogandae sunt, fieri solet, ut maior nobilitas minori cedere cogatur, cum haec posterior non modo priorem multitudine vincat, sed etiam saepissime, si verba vana sunt, acinace decreta sua tueatur. Potentia nobilium inferiorum ob numeri magnitudinem tanta et tam insignis est, ut maior nobilitas quodammodo ex eorum arbitrio vivere et ab eorum violentia metuere necesse habeat. Vnde etiam haec illorum benevolentiam omnibus modis sibi acquirendam, indignationem vero, quantum fieri potest, deuitandam esse, optime intelligit. Id quod in aliis inde colligi potest. Cum nobiles superiores inferiores compellant, *Mosci Panowie Bracia*, id est, *Clementissimos Dominos Fratres* eos vocant; quae appellatio maximum veras (aut saltem simulatae) amicitiae perfectaeque aequalitatis est testimonium. Et cum anno millesimo sexcentesimo sexagesimo septimo haec nomina essent omnia, non levis contentio et controversia super ea re excitata est.

Rex Casimirus cum intelligeret, quantas turbas id pareret, quod unusquisque nobilis vel infimae sortis in comitiis minoribus loci aliquis obsequendi et suffragiorum ferendorum ius sibi vindicare, legem tulit, ut in Legato provinciali deligendo sententiam dicere nemini liceret, nisi is, ad quem ducenti saltem Coronati quotannis redirent. Hanc autem legem cum Palatinus Posnaniensis in suam provinciam introducere vellet, non modo acerrimis conviciis laceratus est, sed etiam in praesentissimum vitae periculum incidit, id quod evaderet, maxime habuit, cur sibi gratularetur.

Hi Legati provinciales, quorum electio non nisi penes minorem singularem provinciarum est nobilitatem, pari modo in comitiis ob numerum potiore tantam valent auctoritate, ut horum arbitrio plurimis in rebus parere Rex et Senatores cogantur; siquidem hi posteriores ne minimam quidem rem suscipere neque decernere possunt, nisi horum Legatorum provincialium libera approbatio atque consensus accedat.

Quod igitur omnes tres reipublicae Polonicae ordines tam arcto societatis vinculo sint coniuncti, ex eo maximam inter illos concordiam oriri oportere facile aliquis existimet, quae concordia efficiat, ut in conuentibus et consiliis suis omnes omnino salutis publicae rationem habeant, eamque salutem coniunctis viribus adiuuare contendant. Verum privatorum emolumentorum acquirendorum studium, et nimia non modo cuiuslibet ordinis reipublicae, sed etiam uniuscuiusque hominis singularis, cui aditus ad comitia patet, licentia prorsus alia omnia gignit. Nulla enim Europae uniuersae comitia neque maiora neque minora, neque ullam aliam ordinum congregationem grauioribus turbis, periculo-

(*) *Hartknoch*, lib. 2. cap. 3. p. 512.

sioribus conspirationibus et pestilentioribus molitionibus obnoxiam esse, quam comitia Polonorum, id vero inter omnes constat. Vnde etiam proficiscitur, quod in iis certa atque stabilia rarissime conficiantur decreta, quamvis res, de quibus deliberatur, vel maximi sint momenti.

Haec turbae et discordiae perniciosissimae duabus illis factionibus potentissimis, Austriaca et Francica vel maxime aluntur. Nemo enim non nouit, quantum Imperatorum interit, ut cum Polonis amicitiam colant, et aduersus communes ipsorum hostes, Turcos et Tartaros, arctissima cum iis societate sint coniuncti. Contra vero et re partium Francicarum est, ut haec coniunctione quouis modo diremta Imperatoris vires ad imperii sui fines prorogandos debilitentur. Qua in re Poloni tam imprudenter agunt, ut neque Imperatorem, neque Franciae Regem in ipsorum amicitia quaerenda et conseruanda animo esse sincero atque infucato, nullo modo secum perpendant, cum profecto uterque iis non nisi instrumentis utatur, quorum ope sua consilia eo felicius expediant.

Has factiones extraneas nihil magis adiuuare iisque manum quasi porrigere potest, quam absoluta illa potestas, quae unicuique comitiorum generalium assessorum conuenit. Regi enim, Senatoribus et Legatis provincialibus in re quadam approbanda aut reicienda par est suffragium, par auctoritas. Neque ad plurimum voluntatem et arbitrium caeteri se accommodant, sed si quid decernendum est, communis omnium omnino trium ordinum consensus et libera singularis cuiuslibet assessoris comprobatio requiritur. Quapropter si vel unus tantummodo, cuius sententia aliquid valet, consensum suum dare recuset, ea, quae caeteri unanimi approbatione constituerunt, omnia confestim corruunt. Immo, quod magis mireris, si exempli gratia triginta conditiones approbandae essent, quarum undetriginta communi omnium ordinum consensu receptae forent, trigesima vero unus tantum Legatus provincialis impugnaret, non solum trigesima haec conditio, sed etiam caeterae omnes omnino irritae haberentur; idque ideo, quia non omnes conditiones, prius propositae, communi cunctorum ordinum atque assessorum consensu essent comprobatae.

Sic quoque nullam legem in comitiis sanciri posse contendunt, nisi ea rite et legitime sint finita. Postulant etiam, ut omnes propositae quaestiones unanimi cunctorum sententia approbentur, quod rarissime fieri solet. Plerumque enim unus et alter reperitur, qui largitionibus corruptus aut aliis rationibus inductus reliquorum arbitrio resistat, et commodum priuatum saluti publicae saepissime praeferrat. Qua in re deterrima pestis ea est, quod male animati illi comitiorum assessores pertinacis huius repugnantiae causam aperire nulla lege cogantur. Ex consuetudo enim more nihil dicunt, nisi haec verba: *Nie pos wolam*, id est, *hoc mihi non placet*. Quo facto e conuentu protinus discedunt, et plerumque ex ipsa urbe proficiscuntur, verentes, ne quis ordinum praesentium (id quod saepius factum est) manus violentas sibi iniiciat, quibus vel e medio tollantur, vel aliis saltem modis male excipiantur.

Ex iis, quae adhuc commemoravi, Vir clarissime, Te luculentissime perspecturum puto, quam facili negotio unusquisque princeps extraneus ea omnia, quae in his comitiis agantur, impedire et labefactare possit, si quodammodo tantum suis obistere commodis videntur. Quod si Polonia pacata est, reipublica autem populo cuidam bellum inferre cupit, Francia, si hoc propositum minus sibi placeat, Senatores aliquot aut Legatos provinciales pecuniis facile eo flectit, ut huic belli gerendi consilio acerrime se opponant. Quod si autem nonnulli e primoribus regni constantia sua animique alacritate efficiant, ut institutum succedat, adeo ut bellum decernatur, attamen Regi Franciae viae non desunt, quibus hanc tam prudenter eo perducatur, ut neruus rerum gerendarum, id est, pecunia ad bellum persequendum necessaria nunquam non deficiat, id quod Rex modo dictus in bello, a Iohanne Sobiescio contra Turcos atque Tartaros gesto callidissime perfecit. Neque tamen, Polonis in bello aduersus duos illos, quos modo dixi, Christiani

nominis hostes haereditarios gerendo occupatis, Imperatoris Romani, cuius saluti eo consulitur, palatio Episcopi probi et integri, alique viri nunquam defunt, qui in comitiis omnem operam et omnia consilia eo conferant, ut bellum tamdiu continuetur, quamdiu domus Austriacae emolumenta poscant, causam interferentes, haec omnia ad Dei gloriam et sellae Apostolicae salutem spectare. Id quod in praesente bello (*) clarissime intelligitur. Poloni enim continuis et perniciosis Tartarorum incursionibus per quindecim propemodum annos miserrime vexati, magna ex parte ad infamam egestatem redacti sine dubio omnes et singuli ardentissimo cum desiderio pacem exoptant, quod pacis desiderium ab obsidione Viennensi inde omnibus in comitiis patefecerunt. Nihilominus tamen aut intestinis discordiis exagitati, aut factione Austriaca sollicitati nihil adhucdum hac de re decernere potuerunt. Austriaca igitur factio efficit, ut bellum molestissimum illis persequendum sit, Francica autem facit, ut idem bellum iustis et necessariis viribus geri nullo modo queat. Quapropter misera illa Polonia ob has duas factiones ubique fere deuastatur, dum ex una parte nulla pax componi possit, qua terribiles illae depopulationes auertantur, ex altera autem parte nulla idonea subsidia comparari queant, quibus bellum in hostium illorum saeuissimorum et atrocissimorum prouincias transferatur.

Senator quiuus et Legatus prouincialis, dicendi copia a Marschalco imperata, orationem, quantum vult, producere potest. Immo quae ipsi libet, dicere licet, quandoquidem saepissime non semetipsi tantum inhumanissimis atque asperrimis verbis proscindunt, verum etiam in ipsum Regem praesentem conuiciis iactare non verentur. Vocant eum coram peritum, iniustum, et si quae plures sint eiusmodi contumeliosae et ignominiosae appellationes. Leuissima quaque et futilissima causa commoti cum in Regem ipsum, tum in liberos eius varias minas conicere minime dubitant. Quae intolerantia plerumque inde oritur, quod ebrii in comitiorum conuentu appareant, ubi deinde garriunt, quicquid in buccam ipsis venit, siue ad rem praesentem faciat, siue ab ea abhorreat. Interdum temulentii illi homines duas aut tres horas continuas blaterare solent, et cum tandem desinunt, ea, quae effutiuerunt, omnia absurda, nugisque et ineptiis tam referta fuerunt, ut aliis dedecori atque ignominiae cesserint. Caeteris assessoribus, qui vino minus obruti sunt, incredibili patientia opus est ad eiusmodi conciones audiendas, et nemo tamen eos interpellare audere debet. Marschalco quidem soli illud facere liceret, cui potestas est, silentium illis imperandi; qua vero potestate si uteretur, procul dubio comitia dissoluerentur, is enim, qui hoc modo inuitus tacere coogeretur, e conuentu discederet, reliquorum sententiis refragatus. Tutissima ergo via ea est, quod eiusmodi garrulos orationes suas ad finem perducere sinant, et nugae eorum sibi displicere ne vultu quidem significant.

Interea nemo obseruat, eadem de causa Polonicam reipublicae administrandae formam deterrimae conditionis, legesque et immunitates huius regni admodum periculosas esse, et denique ab vniuersiusque comitiorum assessoris absolutam et prorsus libera potestate totam rempublicam in seruitutem quasi aut cogitationum stultarum, aut pertinacis singulorum hominum arrogantiae redigi. Iniquius enim aliquid aut absurdius inueniri num potest, quam quod, postquam omnes Senatores et Legati prouinciales ex tam longinquis prouinciis, et tantis sumptibus factis, ad comitia profecti sunt, et cum Rege ad totius regni salutem de rebus tam multis et tam grauibz deliberarunt, quod, inquam, his omnibus factis, cuius male animato aut forte largitionibus corrupto homini caeterorum omnium decreta infirmare, et vniuersorum ordinum coniunctionem disturbare, immo comitia prorsus dissociare liceat, idque nulla alia de causa, quam quod ipsis ea non placeant?

Hoc satis indicat, Vir clarissime, grauissima negotia non modo ex diligentibus prudentium et sobriorum virorum deliberationibus, sed etiam ex stultis et

(*) Qui nunc per pacem Carlovitii factam finis impositus est.

temerariis vecordium et male animatorum hominum pendere opinionibus. Immo ex eo, quod priuato cuius homini tam immodica et effrenata licentia concedatur, cum nationi Polonicae vniuersae, tum praesertim comitiis libertatem plane deesse, rectissime colligitur.

Id vero statutum, ex quo in comitiis sine communi omnium consensu nihil decerni, et plurimorum suffragia nequaquam valere debent, non nisi eo spectat, ut Regi omnes viae atque consilia adinuantur, quibus ad perfectam et absolutam potestatem peruenire possit. Nullo enim modo fieri posse Poloni existimant, (in quo neque falluntur) ut Rex omnes et singulos ordinum conuocatorum, nullo homine excepto ad eiusmodi conditionem comprobendam moueat, quae sibi suaeque libertati aliquo modo obesse possit; id autem perfacile fieri posse, ut ea, qua valet, auctoritate aut magnis pollicitationibus pleraque suffragia in suas partes pertrahat. Propter effectus pestiferos, quos hoc statutum nunquam non peperit, et qui etiam necessario inde oriuntur, lex quidem aliquando lata est, ut in posterum in consultationibus publicis ea valerent, in quibus decernendis bini ordinum praesentium trientes essent consensuri. Veruntamen plerique libertatis amore ita erant capti, ut hanc legem prorsus relicerent. Frustraneum itaque et irritum fuit hoc institutum.

Quibus omnibus probe et diligenter ponderatis, merito mireris, quomodo fieri potuerit, ut tam iniquis et exitiosis legibus atque statutis Polonica natio per mille annos floruerit, et non modo regnum tam amplum et spatiosum quiete et tranquille possederit, verum etiam antiqua iura atque priuilegia ad hanc usque aetatem constantissime defenderit. Tum id quoque singulare aliquid merito dicis, quod Poloni omnium, quas semel consecuti sunt, immunitatum non modo ne vnā quidem sibi detrahi aut diminui non patiantur, sed eas etiam, quotiescunque Rex nouus creatus sit, splendidissime augeant atque amplificent. Poloni ipsi, cum Regis sui potentiam, absolutam et nullis fere legibus adstrictam licentiam, quam vnusquisque nobilis in sua prouincia sibi arrogat, tum comitiorum suorum turbas et seditiones, incuriam denique, quam Officiales in officii sui partibus exsequendis adhibent, cum haec omnia, inquam, Poloni secum reputant, ipsi fateri coguntur, miraculo non ab simile esse, quod per tam longum tempus stare potuerint; siquidem Doctor Connorus Polonos ipsos saepissime audiuit, cum dicerent, suam conseruationem Deo soli esse adscribendam, qui ad vniuersae Europae salutem terram ipsorum aduersus hostes nominis Christiani haereditarios, Turcos et Tartaros, inuictum propugnaculum constituere voluisset.

Nos quidem, quod in eo, quo nunc est, statu per tot saecula Respublica Polonica sit conseruata, singulari euidem et extraordinariae Dei curae ac prouidentiae tribuere necessarium non esse arbitramur; sed potius diuinam prouidentiam, sicut alias, ita hic quoque causis naturalibus succurrisse statuimus. Vnde nationem Polonicam ex naturalibus etiam et rationi humanae non inaccessis causis non solum tam diu constare potuisse, verum etiam tam diu, quam vllum Europae regnum, variis de causis, iisque minime absurdis constitutum esse, contendere audemus.

Primum quamuis Regis potestas per leges sacris finibus includatur, eius tamen facultas et auctoritas tanta est, ut res in comitiis tractandas, praesertim eas, quae ad salutem publicam pertinent, ex suo arbitrio disponere queat. His enim conditionibus, quibus totius populi commoda adiuuantur, repugnare perpauca (paene dixerim, ne vnus quidem) audebunt, nisi Senatorum et Legatorum prouincialium haud exigua pars eodem sit animo. Causae, ob quas nemo facile hoc molitur, eae sunt. Primum quoniam qui hoc modo comitia plane dissoluit, non modi sibi metipsi, verum etiam posteris suis maculam inurit foedissimam. Tum qui conuentui tam illustri absque idonea causa resisteret, is in praesentissimum vitae discrimen incurreret: Poloni enim in eiusmodi rebus ad acinaces stringendos admodum prompti atque parati sunt, eosque, qui decretum ad salutem publi-

publicam augendam spectans interpellare conantur, quamvis vel ipsis legibus adiutos, grauissimis vulneribus conficere solent. Si quis ergo in comitiis reperitur, qui a caeterorum sententia discedat, sine ulla dubitatione existimandum est, aut Regem sua auctoritate non satis vsum esse, qua eum ad sanio rem mentem perduceret, aut illum non satis callidum fuisse, quo eum leui munusculo sibi conciliaret, aut illum ipsum eius consensum non optasse, aut denique haud exiguum Senatorum et Legatorum prouincialium numerum cum eo, qui aliorum sententiae resistit, clanculum facere, eiusque opera vi, quo conditionem quandam infirment, quae forte ob commoda priuata ipsis minus placuerit. Si quis enim Senatorum peculiaribus, quibusdam rationibus commotus conditionem aliquam ab omnibus comprobari non vult, ipse cum vitae suae periculo caeteris omnibus refragari minime audet, sed Legatum quandam prouincialem sortis inferioris tantae multitudinis furori immolare solet. Hic igitur Legatus parua pecunia accepta ordinum conuentum intrat, seque conditionem propositam neuiquam approbare posse, nulla causa addita declarat. Quo facto, si potest, fuga salutem quaerit, et quo tutior sit, domum se confert. Cum autem vniuersi populi salus rem aliquam communi cunctorum ordinum consensu approbari requirit, eiusmodi artibus haudquaquam vtuntur. Sic Vienna postremum a Turcis oppugnata, cum huius loci iacturam grauissimo sibi fore damno probe intelligerent Poloni, eum duce Iohanne tercio, qui regnum Polonicum tunc temporis tenebat, oppugnatione liberare vniuersi cunctorum suffragio sine mora audebant, quod propositum cum ipsis prosperrime succederet, immortaliam apud posteros sibi pepererunt gloriam. Certum quidem est, rem magni laboris esse, Polonos in aciem producere; cum autem semel sufficiens eorum multitudo congregata est, eos propter animum intrepidum et propter singularem fortitudinem inuictos non immerito dixeris.

Deinde neque imperii Polonici forma, neque alacritas animi Polonorum ad ipsorum rempublicam conseruandam tantum confert, quantum quae inter vicinos eorum intercedit inuidia et maleuolentia. Cum enim Rex Suecorum, Carolus Gustauus, et Elector Brandenburgicus, Fridericus Wilhelmus, cum Polonis bellum gererent, his non solum Tartari auxilio venerunt, sed Rex Daniae quoque ad ipsorum salutem irruptionem non leuem in Sueciam fecit. Tartari autem cum Regnum Poloniae hostiliter inuadunt, ei aut Romanorum aut Moscovitarum Imperator opem ferre solet, aut saltem in illorum prouincias incursionem facit. Quam parum enim vicinorum principum interest, ut Poloniam ad pristinae potentiae magnitudinem eximiam illam reuerti patiantur, tam parum iisdem conducit, ut eam funditus euerri sinant: quandoquidem qui cum prouinciis, quas antea possideret, Regnum Poloniae coniungeret, is profecto reliquis omnibus terrorem iniicere valeret.

Tum quanquam Poloni loca munita in prouinciis suis non habent, tantum tamen abest, ut hoc interitum ipsis afferat, ut potius eandem ob rem regnum suum eo facilius tueri possint. Ita enim hostes, quamvis in eo occupando haud mediocri fortuna vtantur, tutum tamen non inueniunt receptaculum, in quo satis fortiter resistere valeant. Ab exercitu, quinquaginta militum bene exercitatorum milibus constante totum quidem, quam late iam patet, Poloniae Regnum occupari posse non dubito; eidem tamen retinendo atque tuendo vel centum virorum millia non sufficere certus atque persuasus sum. Carolus Gustauus, Rex Suecorum biennio minus quadraginta circiter virorum milibus armatus totam sibi subiecit Poloniam. Cum vero leges nimis perforare et infirmare, Polonosque omnibus, quibus fruebantur, iuribus et immunitatibus, spoliare inciperet, vniuersa nobilitas collectis viribus confociata Suecos e Regno prorsus exterminauit, seque hoc modo in libertatem vindicauit. Sic quoque Tartari terram illam locis munitis destitutam ingenti agmine instructi inuadunt; magna autem praeda locupletati confestim celerrimo cursu praecipites inde se abripiunt. Camenecii iactura Polonos in ea opinione, quod vrbes munitas habere noxium sit, non parum confirmant:

hunc

hunc enim locum, nisi tantopere communitus esset, Turcis et Tartaris adhuc neuiquam receptaculo fuisse dicunt, ex quo tantis cateruis armati ad fines suos misere affligendos et deuastandos erumpere potuerint. Ex quo apparet, arces et castella, quibus alias maxima prouinciae alicuius securitas niti existimatur, ineuitabilem Polonis ruinam esse allatura, quippe qui ad oppugnationes suscipiendas minime idonei, et praeterea neque tormentis bellicis firmis neque peritis fabris militaribus, neque armis sufficientibus, neque aliis rebus necessariis satis instructi sunt. Id quod vno Camenecii exemplo confirmabo, quem locum, quamvis instructo et inaudito modo non munitum, Poloni nullis artibus recuperare valuerunt, (quamquam fieri potest, ut non satis serio in eo recuperando laborarint) eosque hanc arcem, si aliquando contingat, ut ea in ipsorum potestatem veniat, sine mora solo aequaturos esse, ego equidem existimem (*).

Haecenus tantummodo de Polonicis comitiis et maioribus et minoribus dixi. Nunc de reliquis etiam conuentibus seu iudiciis pauca tradam. Ante omnia praeter comitia et Senatorum conuentus a Clericis Poloniae, concilium generale, duasque Synodos prouinciales celebrari solere, Te; Vir Clarissime, scire velim, quae concilia omnia et singula a Pontifice Romano gubernantur. Archiepiscopus quidem Leopoliensis per se Synodos indicere et conuocare potest; attamen in rebus ecclesiasticis Archiepiscopo Gnesnensi, ut Primati Poloniae perfecte subiectus est. Vniuersalis Clericorum conuentus ternis quibusque annis Petricouiae, Lanticiae aut Louitii agi solet, et in hac synodo generali Clerici inferiores, sicut etiam in Anglia fit, per certos Legatos admittuntur.

Iudicia Polonorum quid attiner, illud imprimis notandum est, quod interregni tantum tempore instituitur, et ab iis *Captura* dicitur. Quae Captura duplex est; alia enim vocatur *Captura generalis*, quae tamdiu sedet, quamdiu interregnum durat, eumque praecipue in finem constitutum est, ut omnibus turbis, quae forte suboriri possint, resistatur, quae Captura etiam fontes capitis supplicio afficere potest: alia *Captura particularis* nominatur, quae in singulis quibusque Regni Palatinatibus exercetur. Capturae generalis assessores ex nobilitate superiori, Capturarum autem particularium sic dictarum ex cuiusque Palatinatus nobilitate vniuersa, et quidem statim ab initio interregni in diuersis conuentibus specialibus deliguntur. Quae iudicia omnia tribus hebdomadibus ante diem Regi creando destinata cessant, et electione facta ea vsque ad diem, quo Rex corona ornatur, renouantur.

Reliqua Poloniae iudicia in rebus aut ecclesiasticis, aut ciuilibus, aut militaribus ius dicunt. Ecclesiastica iudicia vniuersa, sicuti apud alias gentes ab Episcopis administrantur, quorum vnusquisque Cancellarium, Scribam forenses, aliosque ministros habet. Ab Episcoporum iudiciis ad Archiepiscopos, et ab Archiepiscopo Leopoliensi ipso ad Archiepiscopum Gnesnensem prouocatur, quoniam hic sellae Pontificiae natus Legatus, vti etiam Primas et Metropolitae totius Poloniae est. Nihilominus tamen ab eo quoque ad Pontificem Romanum prouocationes fiunt. In his iudiciis ecclesiasticis ex ecclesiae statutis et consuetudinibus causae dirimuntur, quibus iudiciis in decretis ipsorum exsequendis magistratus politicus, quotiescunque ab eo poscitur, opem mutuam ferre debet.

Ad iudicia ecclesiastica pertinet etiam *iudicium Nunciaturae*, quod ab eo, qui in Polonia sedem habet, Pontificis Nuncio exercetur. Hic autem non prius ullam iuris dicendi potestatem sibi vindicare potest, quam literas Apostolicas dicas, in quibus Nunciatura sibi delata sit, et Regi, et primariis eius ministris ostenderit.

Iuris in rebus ciuilibus dicendi copia varie distributa partim populo, partim nobilitati conuenit. In his iudiciis sunt quaedam, a quibus ad iudicia superiora prouocari nequit, cum in caeteris prouocationes locum habeant.

Vvv 2

Prioris

(*) Facta huius loci deditione, eum destruere nullo modo Poloni constituerunt, sed potius ut propugnaculum contra Turcos et Tartaros conseruare et magis magisque communire studerent.

Prioris generis sunt tria summa tribunalia, seu suprema Regni iudicia, quorum assessores non nisi ex nobilibus deliguntur. Haec iudicia quondam a Rege Stephano Batorio instituta sunt. Quorum duo pro Regno Poloniae, et vnum pro Magno Ducatu Lithuaniae aguntur. Duo priora sex menses Petricouiae in Polonia maiore, et alteros sex menses Lublini in Polonia minore exercentur. Posterius autem vno anno Vilnae, et altero anno Nouogrodecii aut Minsci alternis celebratur vicibus. Trium horum tribunalium iudices partim Clericis, partim Laicis constant. Hi ex singulis quibusque Palatinatibus, et Clerici quidem quaternis, Laici vero binis quibusque annis leguntur. In sententiis ferendis plurimorum suffragia hic valent: attamen si de causa ecclesiastica agitur, totidem Clericos atque Laicos consensisse requiritur. In causis transactis ordo quidam obseruatur. Triduum enim ad causas ab vnoquoque proponendas destinatum est. Intra quod temporis spatium qui hoc facere negligit, is diebus sequentibus adiacet ad haec tribunalia frustra quaerit.

Qui coram hoc iudicio causas agunt, eos nationem Polonicam vniuersam iudices habere haud absurde dixeris; siquidem cum Clerici, tum Laici assessores ex omnibus Regni prouinciis ad ius dicendum huc mittantur.

Tum Senatus quoque in causis civilibus et capitalibus ita iudicat, vt ab eo ad alia iudicia prouocare non liceat. Idem ius Marschalcis quoque supremis in causis, ad Officiales regios pertinentibus, nec non supremis Cancellariis in causis prouocationum, ab aliis locis ad tribunal Regis missarum, competit, quae causae a nemine nisi ab ipsis cognosci et discerni possunt. Marschalcorum iurisdictio ad omnes etiam mercatores et peregrinos extenditur; qui tamen, si qua in re iudiciorum auxilio ipsis opus sit, in Polonia parum patrocinii sperare possunt.

Sunt quoque duo tribunalia thesauri, quibus cum redditibus regis negotium est. Quorum vnum Radomiae in Polonia minore, et alterum Vilnae agitur. Haec vero iudicia vltra binarum ternarumue hebdomadam tempus rarissime durant.

Ea iudicia, a quibus ad tribunalia superiora prouocari licet, in *iudicia nobilitatis* et *populi* distribuuntur, quorum in vnoquoque Palatinatu plura sunt, et in quibus Clericorum nemini personam iudicis gerere licet. Quae nobilitatis sunt, ea in *iudicia terrestria*, vt vocantur, et *castrensia* diuiduntur, quorum in singulis Palatinatibus, vbi ea exercentur eo plura aut pauciora reperiuntur, quo maiores minoresue sunt Palatinatus.

Iudiciorum terrestrium assessores sunt, Iudex terrestris supremus, Iudex terrestris inferior, et Notarius, seu Scriba forensis supremus, cui in omnibus causis civilibus ius dicendum, et inter partes litigantes diiudicandum est. In locis aliquot haec iudicia singulis, in aliis binis, et in aliis denique ternis quibusque mensibus aguntur. Horum iudiciorum terrestrium continuatio perpetua non nisi aut assessoris alicuius morte, aut comitiis aut conuentu Palatinorum et magistratuum generali turbari aut impediri potest. Is, cuius postremo loco mentionem feci, conuentus quotannis tempore autumnali conuocatur, in quo conuentu prouocationes, a iudiciis inferioribus factae, inquiruntur et deciduntur. Locorum, in quibus haec iudicia terrestria exercentur, sunt permulti; vbi adhuc notandum est, neminem, qui sub eiusmodi iurisditione domos et praedia tenet, cogi non posse, vt coram alio quodam iudicio appareat, sub quo nulla praedia possideat.

Ab his iudiciis proxime ad Camerarium inferiorem singulorum Palatinatum prouocatur, qui aut ipse, aut per Legatum suum, eundemque Camerarium, regioni tantum exiguae praefectum, omnibus iis, qui bonis suis defraudati sunt, eorum possessionem restituere laborat, praetereaue controuersias de finibus exortas dirimit. His rebus omnis eius potestas continetur. Si autem eiusmodi controuersiae inter possessiones Regis et nobilium moueantur, litigantium rogatu Commissarii aliqui ex Senatu delecti amandantur, qui omnia probe inuestigent et diiudicent. Quod si autem eiusmodi lites inter Regem et Clericum quendam

nascantur.

nascantur, etiam quidem Commissarii mittuntur; veruntamen Episcopus eius dioeceseos, cui dictus Clericus subest, eorum vnum, vel etiam plures deligendi ius sibi quoque concedi postulat. Si quis iudicum, qui in his iudiciis terrestribus munere funguntur, ex hac vita discesserit, Rex hoc officium nemini prius concedere potest, quam id territorium, ad quod defunctus pertinuit, quatuor viros ex iis, qui domos et praedia possideant, stiterit. Tum ex his quatuor viris Rex, quem vult, eligere potest. Si quis hoc munus semel consecutus est, id rursus amittere non potest, nisi aut ad ampliorem honoris gradum adscendat, aut ob delictum aliquod perpetratum ab officio remoueat.

Reliqua ad nobiles pertinentia iudicia ea sunt, in quibus causae capitales tractantur. Haec iudicia *Sudy Grodzkie* vocantur, et in vnaquaque Starosta ditione non nisi vnum est. Quod iudicium Starosta aut ipse coram, aut per vicarium suum, quo in causis capitalibus cognoscendis diiudicandisque vtitur, in arce sua, aut in alio quodam loco publico senis quibusque saltem hebdomadibus exercere solet. Ciuiles quidem etiam causae Starostarum iudiciis subsumunt, sed eae tantum, quae inter eos oriuntur, qui praedia et agros non possident, aut a locis peregrinis mercaturae faciendae ergo in Starostae alicuius territorium se contulerunt. In rebus capitalibus causa quatuordecim diebus et in civilibus octo diebus, antequam iudicium fiat, ad iudices deferri debet.

Starosta quas tulit sententias, eas omnes ipse exsequitur, eique soli curandum est, vt in suo territorio quietem atque concordiam conseruet. Cum scelerati supplicio palm afficiuntur, illi aut ipse coram adesse, aut saltem per ministros suos attendere debet, vt illum supplicium legitime fiat.

Iudicia populi partim in vrbibus, partim in pagis exercentur.

In vrbibus per Scabinos, deinde in Curia, et tandem per Iudicem militarem ius dicitur. Scabini in omnibus causis ad poenam delictorum, etiam capitalium pertinentibus iudicant. Ad Curiam pertinent omnes causae ciuiles, coram cuius tribunali nobiles etiam apparere debent. A militibus autem si quid perpetratur, a Iudice militari delicta eorum inquiruntur, et puniuntur. Si qua causa ciuilis minoris momenti agenda sit; eam Praefectus vrbis per se discernere solet; attamen ab eius sententia ad Senatum, et ab eo ad Regem prouocari potest.

In pagis homines plebei Scabinis, qui regii sunt Officiales, et deinde Praetoribus seu horum pagorum peculiaribus praefectis subiecti sunt, a quibus posterius prouocatio ad alia iudicia locum non habet. Hic iudices omnia fere ex arbitrio decidunt, nisi quae ad causas capitales pertinent. Praetores iudicia haereditaria exercent. Omnium omnino iudiciorum executio, cum in vrbibus, tum in pagis, vniuscuiusque loci magistratibus competit, quanquam in quibusdam causis a Starostis rogare ipsis liceat, vt sibi opem ferant mutua.

Eorum, quae vltimo loco descripsimus, iudiciorum praefecti partim a peculiari loci cuiusque domino, partim a ciuibus suis deliguntur, vna vrbe Cracouiae excepta, vbi Palatinus magistratus creandi habet potestatem; illum autem, semel electum, ab officio amouere, ei haudquaquam licet. Munus enim, quod quisque semel eposuuit, id per totam vitam gerit, nisi quis turpi facinore admitendo, aut quod ei bene administrando minus idoneus sit, eius iacturam faciat.

Senatus Cracouiensis quatuor et viginti viris constat, ex quibus Palatinus quotannis octo legit, qui Praesidium nomen auctoritatemque consequantur. Idem Palatinus iudicem quoque ex iure Magdeburgico Scabinosque deligit; in aliis vero vrbibus viri his muneribus fungentes a Senatu creantur. Praetores seu ii, qui in haereditatibus ius dicunt, non nisi in casibus extraordinariis ab officio moueri possunt.

Qui ex his muneribus proficiuntur redditus, ii omnes admodum tenues sunt, et honorem solum, qui inde ad ipsos redit, sufficientem remunerationem esse Poloni existimant. Interea tamen vnusquisque salaria certa cum corollariis quibusdam extraordinariis accipit, quanquam iis omnino viciare nequeat.

Xxx

In re.

In rebus militaribus iuris dicendi potestas prorsus penes Regem, aut duces eius est; quanquam Palatini et Castellani, qui Regem in bello comitari solent, in eos, qui quodammodo ipsorum imperio subsunt, ius suum retineant. Illi autem si qua in re pertinaces se gerant, Marſchalcorum aulicorum est, has controuersias componere.

Cum de *statutis legibusque* Polonicis nobis nunc dicendum sit, sciendum ante omnia est, nullas omnino vsque ad Casimiri Magni tempora Polonis leges fuisse, in quo omnes scriptores mirifice consentiunt, qui Rex quamuis postea leges aliquot sanxerit, eas tamen oppido paucae fuerunt. Interim Polonos multo ante sacra Christiana amplexos esse, et bonarum artium disciplinarumque satis firmum iecisse fundamentum, id vero inter omnes constat, et nihilominus tamen a nullo Rege vlla lex aut vllum statutum scriptis publicis editum sancitumque est, sed mores et consuetudines maiorum, a parentibus ad liberos continua serie propagari solitae populo pro legibus fuerunt. Verum Casimirus tertius, (qui ob singularem in imperio administrando prudentiam Magnus cognominatus est) cum intelligeret, quantas turbas et quam perniciosas seditiones in omnibus regni partibus haec imperii forma excitaret, a Germanis, qui tunc temporis ad mercaturam faciendam conſertim in Poloniam veniebant, ius Saxonicum (quod etiam ab vrbe, ex qua primam originem duxit, Magdeburgicum vocatur) introducere satius duxit. Hoc ius Magdeburgicum quamuis ad hunc vsque diem in Polonia valeat, attamen non modo nobiles peculiaribus quibusdam consuetudinibus vtuntur, verum etiam aliquo tempore post nouae quaedam leges conditae, et sub Sigismundi Augusti imperio a iurisconsultis aliquot in librum congestae sunt. Qui liber primo *Statutorum Regni* inscriptionem gessit. Postea vero, cum in comitiis quibusdam vnum et alterum immutatum, caetera autem confirmata, et ex parte nouis accessionibus aucta sint, nomen *Constitutionum Regni Poloniae* adeptus est. Neque tamen propterea totum Regnum his legibus obedientiam praestat. Etenim Lithuaniae et Volhyniae incolae iuribus vtuntur peculiaribus. Ita etiam Prussia, cum Regia, tum Electoralis, ius singulare habet, quod vulgo Culmenſe appellatur, a quo tamen tres vrbes, Elbinga videlicet, Brunsberga, et Frauenberga exceptae sunt, in quibus ius Lubecense vſitatum est.

Haec de legibus. Superest, vt de poenis atque suppliciis, quae in Polonia vigent, pauca tradam. Ea sunt varia, et quidem ita, vt haec varietas nequaquam a persona et dignitate eius, qui deliquit, sed a delicti grauitate et atrocitate proficiſcatur. Fur enim, nobilissimo licet et illustrissimo genere natus, suspenditur. Alii homines ſcelerati, cuiuscunque tandem sint honoris atque dignitatis, si quid mortis supplicio dignum perpetrarint, capite plectuntur. Si quis autem facinus nimis atrox et enorme commiserit, ei plerumque rota crura suffringuntur, aut duo lora ex corpore exſecantur. Si quis nobilium delictum quoddam patrauerit, is interdum ita punitur, vt dimidia bonorum eius pars vna ad Regem et altera dimidia pars ad accusatorem eius perueniat: interdum autem non nisi poena carceris illis irrogatur.

Si famuli aliqua in re peccauerint, eorum caſtigandorum dominus habet potestatem. Quae caſtigaciones hoc pacto fieri solent. Si famulus, qui poenam commeruit, Polonus nobilis est, eum prorum aut in taperem humi expansum, aut in sellam se proſternere oportet. Tum alius famulus, idemque nobili ſtirpe ortus, resti aut baculo sine vlla miſericordia tot verberibus dorsum eius caedere debet, quot dominus, qui huic caſtigationi intereſſe ſolet, eum meruisse existimat. Quo ſacto caeſus domini, genua amplexatur, eique quasi grato animo comotus praecclarum illud nomen benefici tribuit. Quae disciplina nimis acerba quidem videtur eſſe; ſed huius populi conditio eam requirit. Il autem famuli, qui nobiles non ſunt, eodem quidem modo caſtigantur, eo tamen discrimine, quod ipsis rapae non ſubſternatur. Sunt in prioribus, nobilibus ſcilicet, qui ita verberari ſingulari ſibi ducant honori; vnde dominos eorum in hoc honore ipsis, quotiescunque

eunque eos illo dignos putent, praebendo tam liberales eſſe atque faciles, minime mirandum eſt.

Neque vero mirum cuidam videatur, in Polonia famulos, qui nobili genere orti, tam illiberaliter tractari. Vnusquisque enim quam tenuissimis et humillimis ministeriis sine vlllo nobilitatis detrimento fungi poteſt, neque id impedimento ſibi fore ei timendum eſt, quo minus aliquando ad ſummos honorum gradus perueniat. Ita Hauceuillius ſibi plurimos cognitos fuiſſe affirmat, qui cum adoleſcentes viris primariis a pedibus fuerint, aut in cohorte quadam militari tympanotribarum munus obierint, tandem tamen ad eam euecti ſint dignitatem, vt Senatorum honores ipsis committerentur. In vniuerſum illud notandum eſt, nobilitatem Polonicam non niſi opificio vel labore mechanico exercendo amitti poſſe.

Haec ſunt, Vir Clariſſime, quae lectione aſſidua de comitiis Polonicis, cum maioribus, tum minoribus, iudiciis, legibus atque poenis inuenire potui. Sicuti autem hoc opusculum ſub accuratae perfectaeque et omnibus numeris abſolutae descriptionis nomine Tuo iudicio ſubiici non poſſe, ego ipſe facillime concedo; ita illud ſub commentarii per feſtinationem conſcripti nomine quodammodo, non dicam approbatione, ſed excuſatione tantum beneuola Tua dignum viſum iri ſpero. Interim cum debita modeſtia permaneo

ſeruus Tuus obedientiſſimus

I. S.

EPISTOLA QVARTA

COMITEM DE MARLBOROUGH,
DVCEIS GLOCESTRIENSIS PRAEFECTVM AVLICVM.

ELECTIONE ET CORONATIONE REGIS POLONIAE,
DE CONSVETVDINIBVS INTERREGNI TEMPORE OBSERVARI SOLITIS, NEC NON DE CORONATIONE REGINAE.

Quadruplici modo, Comes illuſtriſſime, ſolium regium Polonicum vacuum reddi poteſt. Rex enim aut ſua ſponte et publice imperio ſe abdicat, ſicuti Iohannes Caſimirus; aut propter ſcclera imperio mouetur, ſicuti Loſticus, aut regnum deſerit, vt Henricus tertius, Rex Franciae, qui Polonia relicta in Franciam ſe contulit; aut ſato decedit, quae vulgaris interregni et conſueſta cauſa eſt. Quamprimum igitur vno ex his quatuor modis munus regium vacat, ſummam poteſtatem, eandemque, quam Rex habuit, auctoritatem Archiepiſcopus Gneſnenſis, vt princeps Senatorum Regni conſequitur; ſicuti etiam per totum interregni tempus pleraque Regis veſtigalia eidem Archiepiſcopo tribuantur. Idem poſt Regis obitum in omnes prouincias Regni vniuerſi literas mittit, in quibus ſolii regii vacationem ſignificat, Officialibus diuerſis interregni promulgationem imperat, ſimul nobilibus indici poſtulat, vt ſtatuto tempore Varſauiam conueniant.

Antequam vero generalis hic conuentus conuocatur, comitia celebrantur minora. In quibus viarum publicarum cura geritur, vt in iis omnia ſata ſint, deinde id quoque agitur, vt loca in finibus ſita aduerſus hoſtium incurſiones firmis praefidiis inſtruantur. Tum in omnia regna vicina emittuntur exploratores, qui omnia, quae ibi gerantur, diligentiffime obſeruent. Deinde prohibetur, quo minus

Xxx 2

minus per totum interregni tempus aliquis aut in regnum admittatur, aut ex eo emittatur, neque equos e Polonia abducere cuidam licet. Singulae literae extraneae, ad Senatorem aliquem scriptae, interceptantur. Omnes viae publicae arboribus stratis clauduntur et excubiis obsidentur. Nulli Senatori neque peregrino ad exercitum literas mittere licitum est. Vniuersae nobilitati praecipitur, ut omnia ad bellum necessaria sibi comparent, ne quid, si vniuersalis militum conuocatio futura sit, deficiat. Communis instrumentorum bellicorum, e quibus globuli plumbei cum puluere nitrato emittuntur, usus interdicitur; cauponae publicae clauduntur, et simul omnibus instrumenta musica pullantibus silentium imponitur. Quibus omnibus factis, tandem sic dictum iudicium Capturae instituitur, de quo iudicio in epistola praecedente actum est.

Qui in comitiis comparent, ii sunt, qui sequuntur: Primus est Archiepiscopus Gnesnensis, Regis personam gerens, deinde caeteri Senatores, et denique Legati prouinciales, seu ii, qui a cuiusque prouinciae nobilibus missi sunt, ut comitiis interfint. Quod si fortuito eueniat, ut eo tempore, quo Rex obesset, Archiepiscopi Gnesnensis etiam munus vacet, officium reipublicae Polonicae administrandae Episcopo Cuiusiae competit, et proxime Episcopo Posnaniensi, tum vero caeteris maioris Poloniae Episcopis, prout ex ordine vnus alterum sequitur. Qua in re Episcopi maioris Poloniae, Poloniae minoris Episcopis praefertuntur, quod in aliis rebus longe secus est. Interea tamen illi hoc ius singulare concedere aliis possunt; sicuti in eo, quod superioris Regis electionem antecessit, interregno factum est, cum Episcopus Cracouiensis, caeteris Episcopis Poloniae maioris omnibus consentientibus, Rempublicam Polonicam gubernauit.

(*) Nonnulli Senatores et Legati prouinciales ad exercitum amandantur, ut apud duces militares maneant, hisque in rebus ad bellum pertinentibus salutari consilio impertiendo adsint. Pari modo Senatores et Legati prouinciales aliquot ablegantur, qui Thesaurum Regni Polonici, qui in arce Cracouiensi afferuatur, inspiciant, eiusque Thesauri indicem conficiant, in comitiis tradendum. Huius Thesauri inspectio ex more consueto octo Senatoribus, Castellano videlicet Cracouiensi, Palatinis Cracouiensi, Posnaniensi, Vlnensi, Sendomiriensi, Calisiensi atque Trocensi, et Thesaurario Regni Polonici supremo conuenit. Horum vnusquisque clauem illius Thesauri habet peculiarem, eamque obliuiscitur, ut, nisi caeteri omnes consentiant, vnus eorum per se nihil in ea re agere possit. Tum quoque Commissarii deliguntur, qui bonorum, ad regias epulas destinatorum conditionem explorent, et ordinibus in comitiis congregatis, quae ad ea bona pertinere deprehenderint, ea omnia sigillatim referant (**). Donec nouus Rex creatus sit, Poloni ab omnibus perfecta absolutaue potentia praeditis principibus atque regibus Serenissimae Reipublicae appellationem sibi tribui postulant. Nihilominus tamen, ut Hauteuillius tradit, Rex Franciae literis a se ad Polonos die eligendi Regis instante missis non nisi sequentem appellationem praeponebat: Nostri carissimis plurimumque dilectis amicis atque sociis, ordinibus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae.

Quamdiu comitia durant, (quae per leges ultra quatuordecim dies extendi ac prorogari nequeunt) ab eo inde tempore, quo literis ad singulas totius Regni prouincias circumcirca missis ea indicta sunt, usque ad finem diei Regi creando constitutae, omnia tribunaia clausa sunt, excepto Marschalcorum iudicio, quod adhuc, ut antea, continuatur et praeterea aliud iudicium institutum est, quod omnes turbas et controuersias in comitiis dirimat. Quae autem causae priuatae et lites forenses oriantur, eorum diiudicatio ad noui Regis coronationem peractam differtur. Caeterum quae aliorum comitorum, eadem horum quoque est ratio,

(*) Harsknoch, lib. 2. cap. 1. p. 291.

(**) Ei, lib. 2. cap. 1. p. 306.

Ad hanc Regis electionem plerique regia dignitate praediti alique principes Christiani, imprimis autem Imperator Romanorum et Rex Franciae Legatos suos mittunt. Sic quoque Pontifex Romanus Nuncium ablegat, cui curandum est, ut electio principi Catholico conferatur, et ei quidem, a quo Pontifici nihil aduersi metuendum sit. Imperator Romanorum et Rex Franciae, quo priuatis suis commodis consulant, maximopere student, ut potentissimas factiones sibi concilient.

Antequam Legati exterorum principum ad comitia perueniant, Archiepiscopum Gnesnensem de aduentu suo certiores faciunt. Qui Archiepiscopus illis interuallo quodam ab vrbe remoto domicilia distribuit, nobilemque Polonum eorum singulis affociat, non tam ut illis ministret, aut honor illis habeatur, sed potius, ut aliquem secum habeant, qui facta ipsorum obseruet, ordinibusque nuntium de iis afferre possit. Haec tamen instituta plerumque negliguntur, cum Legati extranei hac aetate Varsoviae palam versentur. Nihilominus tamen nobilis aliquis focus illis datur, qui eos vbique comitetur, eum praecipue in finem, ut animaduertat, num pecunia aliquem corrumpere conentur. Veruntamen his temporibus cautio illa parum aut nihil prodest; siquidem apud Polonos auaritia ita inualuit, ut fides, quam nobiles patriae debeant, mille Coronatis facillime labefactari et subuerti possit.

Quemadmodum vero Respublica Polonica a Principibus exteris Legatos admittit, eorumque principum literas palam recitari iubet; sic ipsa quoque ad omnes vicinas respublicas viros aliquos amandare solet, qui pro ipsorum legationibus gratias agant, firmamque ac perpetuam amicitiam ab ipsis petant. Quo loco illud adhuc notandum est, omnes eos Legatos, qui ante superioris Regis obitum ad vltimum eius colloquium admissi sunt, quo omnia, quae ipsis tractanda fuerunt, negotia composita sunt atque confecta, rogari, ut intra octo dies discedant.

Extraneorum Legatorum omnium praecipuam curam necesse est eo spectare, ut ex ordinibus, in comitiis congregatis neminem offendant. In quo si peccant, coeptum suum ad felicem exoptatumque exitum nunquam perducunt. Id quod in Regis Michaelis Wiefnowiczi electione accidit; quandoquidem vera causa, ob quam Dux Neoburgensis, finem propositum non consequeretur, ea una erat, quod Cancellarius Patius offensus esset. Interim hanc electionem admodum turbulentam fuisse non inficiendum est. Nobilibus enim libere suffragia ferre non licebat, verum multitudine quasi oppressi sunt, eoque factum est, ut Prasmowscius ipse, qui tunc Primatis munere fungeretur, Michaeli modo dictum Regem declarare cogeretur, licet iis, quae tum erant, temporibus cum diutem, tum fortem Regem necessarium esse probe sciret, quae ambae laudes huic principi deerant. Ei vix proclamato Cancellarius persuadere studuit, suo praecipue beneficio ipsum ad regiam peruenisse dignitatem. Cui assuefactioni ille princeps facillime fidem adhibuit, qui et in aliis rebus nimis credulum se praebat, semperque meliore animo, quam ingenio esse videbatur.

Hoc vniuersali conuentu finito, Legati prouinciales in suam quisque prouinciam se conferunt, ubi denuo comitia minora celebrantur, in quibus omnia, quae in comitiis generalibus tractata sunt, et praesertim, quae dies Regi creando destinata sit, nobilitati accuratissime annunciantur. Quo facto, nobilitas, quae die ad Regem creandum destinato proponenda sunt, deliberat, aliosque Legatos deligit. In Prussia Episcopus Varmiensis, cui soli huius prouinciae gubernatio competit, haec omnia comitia minora suo nomine indicare solet.

Nunc ad ipsum electionis diem venimus. Hic Petricouiae quondam celebratus est. Ex quo tempore autem Magnus Ducatus Lithuaniae cum Regno Poloniae coniungi coepit, dimidium milliare a Varsovia, haud procul a pago Vola, in campo aperto identidem institui solita est electio, cui non plures quam sex hebdomades determinatae sunt, intra quod temporis spatium omnia perfici atque componi debent. Eo igitur, quem commemorauimus, loco Thesaurarius Regni

Poloniae supremus Reipublicae impensis magnum tabernaculum, seu potius amplum receptaculum asseribus compactum extrui iubet, tabernis, quae apud nos in nundinis die Bartholomaei agi solitis conspiciuntur, haud absumile. Hunc locum Poloni *Szopa* (*) dicunt, quae vox regionem denotat, ubi a procellis et imbribus tutus aliquis versari potest. Non nisi tres ianuae sunt, per quas aditus ad hunc locum patet, quem locum etiam lata et profunda fossa, ut munimentum quasi cingit. Quo loco Thesaurarii Regni Poloniae supremi opera instructo, cum dies statutus aduenit, Senatores et nobiles solenni pompa in templum Varfauense, sancto Iohanni dedicatum, se conferunt, ubi Deum rogant, ut eiusmodi Regis ad electionem animos suos flectat, qui omnibus ad ecclesiam tuendam et rempublicam defendendam necessariis virtutibus sit ornatus. Tum omnes et singuli ad Regis superioris uxorem viduam se recipiunt, eique regii sui coniugis obitum deploranti consolationem afferunt. Id quod hoc modo fieri solet. Primas Regni nomine Senatus vniuersi, et is, qui proxime superioribus comitiis Marschalci Legatorum prouincialium munus gessit, eorundem Legatorum nomine Reginam alloquuntur: quae utrique per Cancellarium suum respondet. Quo facto, in eum locum, quem a Polonis *Szopa* appellari supra dixi, se conferunt. Vbi nobiles ex plurimorum suffragiis Legatum prouincialem erant, qui se munere suo sanctissime functurum, largitiones non accepturum, cum iis, qui regnum Polonicum affectent, clandestinam conspirationem non initurum, et tandem in seia et inuira Republica nulli liberae electionis tabellae subscripturum esse, iureiurando polliceri debet. Quod simulac praestitit, Senatores adit, eorumque approbationem deprecatur. Sciendum autem est, Senatores tantummodo in *Szopa* considerare, Legatos prouinciales vero sub dio versari, quem locum Rotam suam Equestrem (**) appellare consueuerunt.

Primum igitur, quod Senatores et Legati prouinciales die ad Regem creatum destinato post iudicium Capturae constitutum agunt, in eo continetur, ut digitis in manus Archiepiscopi Gnesnensis immisiss, genibusque flexis, se firma ac perpetua concordia coniunctos publicae salutis nationis Polonicae consuluros, neminem, nisi qui communi ordinum consensu et legitime electus sit, iuraque et immunitates reipublicae se seruaturum esse iureiurando promiserit, Regem agnuros, eum denique, qui secus acturus sit, hostem patriae declaraturos esse, iureiurando mutuo affirmant. Porro se nulli suffragia laturus, neque eorum, qui regnum Polonicum ambiant, vllum aut eius Legatum beneficio quodam sibi obstricturos esse, mutuis pollicitationibus promittunt, priusquam omnes exorbitantiae, quas vocant seu turbae inueteratae, cum in Regno Poloniae, tum in Magno Ducatu Lithuaniae inuestigatae et extirpatae fuerint. Deinde quae iam iudiciis vel etiam a Regibus ipsis ad libertatis suae detrimentum introducta sunt, et omnia vana atque irrita declarant. Alia autem decreta iuris ante interregni promulgationem sancita confirmant. Nouum iudicium, *Capturam* dictam, instituunt, cuius praecipua functio in eo cernitur, ut prouinciarum Regni Polonici tuendum legumque seruandarum curam gerat singularem, monetas eadat, militesque conscribat. Neminem in conuentu, ubi Rex creatur, cum sclopetis apparere, neque peregrinum secum adducere iubent. Imperatores exercituum coram certis Commissariis, se munus sibi concredidit summa cum fide ac diligentia obituros, copiis sibi subiectis aduersus reipublicae hostes fortiter vsuros, fines firmis praesidiis munituros, imprimis autem Regni auctoritatem immunitatesque defensuros esse, ab iisdem Senatoribus et Legatis prouincialibus iurare coguntur. Eisdem Imperatores iureiurando polliceri oportet, se, prodicione vel seditione exorta, exercitum ab omni violentia dehortaturos, neque a Clericis neque a Laicis pecuniam accepturos, neque militibus illud concessuros, neque tandem cum copiis suis

(*) *Hartknoch*, lib. 2. cap. 1. p. 295.(**) *Id.* ibid.

suis in medium Regnum penetraturos, multo minus ad electionis locum appropinquaturos esse (*), ne forte optionis libertas eo impediatur.

Si forte accidat, ut reipublica a tanta hostium multitudine opprimatur, ut ei satis resistere Polonorum exercitus non valeat, vniuersam nobilitatem sine vlla cunctatione equos adscendere, eoque tempore ac loco, quo Primati eiusque consiliariis placeat, conuenire iubent. Praecipiunt etiam, ut aut ab vniuersa republica, aut a singulis Palatinatibus collecta manus in campo lustretur, et ut vnusquisque Palatinatus copiis suis stipendia iusto tempore persolui curet, neque sine communi ordinum congregatorum venia vllum militem dimittat. Thesaurario Regni Poloniae, nec non Thesaurario Magni Ducatus Lithuaniae supremo interdicitur, ne inscio et inuito Archiepiscopo Gnesnensi eiusque consiliariis vllam pecuniam, nisi militibus reipublicae operam nauantibus soluant.

Salis fodinas per probos et idoneos viros inuestigant, et si quid in iis mutandum aut instaurandum est, per eosdem omnia huic operi necessaria comparant. Tandem urbium quarundam Legatos ad conuentum illum generalem non prius admitti iubent, quam ius in illis apparendi sibi conuenire certis argumentis euicerint. Ut breui dicam, in hoc conuentu fines imperii sui tueri, pacem et concordiam in Regno conseruare, inter ordines firmam stabilemque amicitiam conciliare, et denique prohibere summis viribus Poloni contendunt, quo minus largitionibus aut causis priuatis libera et cunctorum suffragiis comprobata electio interpelletur.

Quibus omnibus factis, sine mora ad electionem se accingunt, cum antea exorbitantias, hoc est prauas consuetudines atque delicta grauiora, quae sub Regis superioris Imperio clam irrepserint et perpetrata sint, inquisierint, quo cauendi student, ne sub Rege futuro eadem forte admittantur. Hae autem exorbitantiae haudquaquam a Senatoribus et prouinciarum Legatis vniuersis, sed certo tantum eorum numero inuestigantur, qui ex vtroque ordine delecti hunc in finem in arce Varfauensi ante meridiem conueniunt. Deinde ad eum conuentum, qui Regis creandi causa coactus est, tam eorum principum, qui Regnum Polonicum ipsi ambiunt, quam eorum, qui vnum et alterum his honoribus dignum pronuntiant et eligendum susceperunt, Legati admittuntur. Qui Legati conspicua carpentorum multitudine ex domiciliis suis in Rotam Equestrem seu nobilium congregationem vehuntur, quo etiam Senatus in hoc negotio exsequendo conuenire solet.

In admittendis illis Legatis nunquam non primas partes tenet Pontificis Romani Nuntius, quem Imperatoris Romanorum, eumque Regis Franciae, et eum denique Regis Hispaniae Legatus sequitur. Ab eo tamen electionis die, qui post Regis Sigismundi Augusti obitum Varfauiae celebratus est, ubi is, qui tum aderat, Regis Hispaniae Legatus nullo modo impetrare potuerat, ut Regis Franciae Legato praerferretur, Rex Hispaniae in hoc negotio nullum Legatum in Poloniam misit. Petrus Ronquillofius enim quanquam Iohannis tertii electioni interfuit, Legati tamen nomen et dignitatem ideo, quod se Legato Francico postpositum iri vereretur, accipere recusauit.

In his Legatis excipiendis hic ordo et modus seruatur. Nuntius Pontificis Romani a certo Senatorum cum Clericorum, tum Laicorum numero, ut etiam a Legatis aliquot prouincialibus eorumque Marschalco ex aedibus suis in comitia deducitur. Quae cum primum ingressus est, Interrex seu regni vicarius a sede sua surgit, ei duos tresue passus obuiam procedit, et a textra sua eum considerare iubet. Aliorum Regum atque principum Legati a Laicis tantum aliquot Senatoribus et Legatis prouincialibus in ordinem conuentum deducuntur. Imperatoris Romani Legatus inter Marschalcum Regni Poloniae supremum et Legatorum prouincialium Marschalcum sedem occupat.

Cum Legatis exterorum principum dicendi copia facta est, sermone Latino consilia sua exponunt, quibus Senatorum quidem nomine Archiepiscopus, vni-

(*) *Prefatus* ad An. 1639. pag. 530.

uerſi conuentus praefes nobilium autem loco Legatorum prouincialium Marſchal-
cus reſpondet. Ab omnibus exterorum principum Miniſtris, qui in his comitiis
Regi creando deſtinatis horum principum comoda curare ſtudent, vel maxime
requiritur, non modo, vt eximia praediti ſint eloquentia, verum etiam, vt mu-
nificos ac liberales ſe praebeant, ita vt variis vrbauitatis ſpeciminibus, ſplendidis
conuiujs, et praecipue pecunijs gratiam cum Senatorum tum nobilium atque ſuf-
fragia ſibi concilient. Quid? quod ſplendide et magnifice ſe gerere, in propatu-
lo conuiuia agere, magnam conſumere pecuniam, et dona diſtribuire ampliffima,
Legatis adeo neceſſarium eſt, vt ordines in comitiis congregati, ſi vel minimam
de alicuius parſimonia ſeu illiberalitate ſuſpicionem concipiant, eius Legati domi-
num inopem et impotentem principem eſſe protinus colligant, vnde vt aut eum
ipſum, aut alium, quem propoſuerit, ad dignitatem regiam extollant, aegerrime
adducuntur. Pari modo Legatis ſumma cum cura ac diligentia contendendum
eſt, vt Clericos in partes ſuas trahant. Primo enim Episcoporum beneuolentiam
debent quaerere, quoniam hi in comitiis ad Regem creandum conuocatis maxima
valent auctoritate. Sacerdotum autem et Monachorum gratia ipſis ideo captanda
eſt, quia hi apud populum plurimum pollent. Interea tamen Legato non omnis
munificentia ſimul profundenda eſt, ſed tantum ſenſim paulatimque ſpargenda, ne
forte ii, qui eam perceperint, cum ſibi in poſterum nihil magis ſperandum eſſe
vident, ab ipſo abalienentur. Poloni enim non pro iis, quae iam acceperint,
ſed pro iis, quae ſibi adhuc exſpectanda ſint, beneficijs, ſe aliorum commodis
conſulere debere vulgo exiſtimant. Neque eorum vlli certo conſidere aliquid
poſteſt; ſiquidem ſaeppiſſime fieri ſolet, vt ab alio Principe aut eius Legato pariter
pecunia corrupti, alteri, qui ipſis primus dona dederat, proruſ aduerſentur. Sic
Regi ſuperiori opprobrio vertitur, quod ab Imperatore, a Duce Lotharingiae et
a Duce Neoburgienſi pecuniam acceperit, et electione inſtante ſe vnuius cuiusque
commodis conſulturum eſſe promiſerit. Nihilominus tamen ſe prudentius acturum
eſſe duxit, ſi ſibimetipſi proſpiceret, in quo conſilio eum non infelicem fuiſſe
euentus docuit.

Legatis igitur eo, quem dixi, modo ad colloquium admiſſis, caeterisque
conditionibus omnibus compoſitis, ad Regem creandum ſe accingunt, cum antea
Spiritus Sancti auxilium implorauerint, noto illo hymno: *Veni Creator Spiritus* etc.
Tum ſuffragia ferunt, eaque inter ſe conferunt. Quod ſi omnium ſententiae in
vno eligendo conueniunt, Archiepiſcopus Gneſnenſis, vel qui eius loco praefi-
dis perſonam gerit Episcopuſ, ter quaerere ſolet, num omnes exorbitantiae ſublatae
ſint. Quod cum primum affirmatum eſt, idem Archiepiſcopus ſine mora Regem
electum eſſe proclamat, quod a Marſchalco Regni Poloniae ſupremo et a Marſchalco
Lithuanico pariter fieri ſolet; quo peracto, omnes praefentes hymnum Am-
broſianum protinus cantare incipiunt.

Verum neceſſe eſt, vt Tibi, Comes illuſtriſſime, de vno et altero, quod
in hac electione fieri ſolet, quaedam narrem. Quamprimum is, quem modo
dixi, hymnus finitus eſt, Senatores et nobilium Legati a locis ſuis diſcedunt, et
ſecundum ſuum quique Palatinatum in certos circulos ſemetipſi diſtribunt, vbi
Archiepiſcopus Gneſnenſis ſolus locum priorem retinet. Ordinibus igitur hoc
modo diuiſis, primarius cuiusque Palatinatus Senator ſuffragia colligit. Tum haec
ſuffragia in chartula quadam conſcripta Legatorum prouincialium Marſchalco tra-
duntur, et deinde in Szopa a Senatu computantur. Si plurimorum ſuffragia in
principem aliquo deligendo conſentiunt, ex omnibus viribus partim adhortationi-
bus, partim pollicitationibus caeteros quoque ad communem conſenſum commo-
uere ſtudent: hoc enim ſi deſtituuntur, Rex legitime proclamari non poſteſt. Ni-
hilominus tamen cum electio in duas partes ſciſſa eſt, pars potentior reliquos
haudquaquam curare, ſed cui regnum tradere conſtituerunt, eum aduerſaria par-
te vel maxime refragante in ſolium regium extollere ſolet, id quod in Stephano
Batorio et Sigismundo tertio Regibus creandis accidit, qui poſterior ſine mora in
Polo-

Poloniam profeſtus et Cracouiae corona regia ornatus eſt, quamvis Archidux Ma-
ximilianus per Cardinalem Radziuiliuſ Varſaviae Rex proclamatus eſſet. Quo
loco notandum eſt, a domo Auſtriaca imperium Polonicum ter fruſtra tentatum
eſſe, primum cum Archidux Erneſtus cum Henrico Valeſio, ſecundum autem et
tertium, cum is, cuius ſupra mentionem feci, Maximilianus primum cum Stepha-
no Batorio et deinde cum Sigismundo tertio regnum illud ambirent. Cauſa in
promtu eſt: Poloni enim, vicinorum principum magna potentia praedictorum
nullum ſe electuros eſſe, firmo animo ſibi propoſuerunt, timentes, ne, ſi id fa-
ciant, libertatis iactura facta, abſoluto imperio ſubiiciantur. Die proximo poſt
electionem factam omnes Senatores cum Legatis prouincialibus in Rotam Eque-
ſtrem, aut in arcem Varſauienſem ſe conferunt, vbi literas electionis componunt,
quibus eorum vnusquisque manu ſua ſubſcribit, easque typis excuſas in vulgus
edi curant.

Ad Regis Poloniae electionem non modo omnes et Regni Poloniae, et
Magni Ducatus Lithuaniae, nobiles, verum etiam ingens peregrinorum multitu-
do ex omnibus prouincijs finitimis confluunt. Interim tamen non niſi Senatori-
bus et Legatis prouincialibus ſententiarum dicendarum ius ex imperii ſtatutis com-
petit. Veruntamen reliquorum etiam nobilium opera hac in re intercedit, dum
aut Senatorum aut Legatorum prouincialium partibus accedunt, imo interdum
factionem peculiarem conſtant; quapropter eius, qui regnum appetit, maxime
inter eſt, vt non modo omnes et ſingulos comitiorum generalium aſſeſſores, verum
etiam nobiles illos laute excipiat, muneribusque eorum gratiam ac beneuolentiam
ſibi contrahant. Hi enim poſteriores quamvis in electione ferendorum ſuffragio-
rum poteſtatem non habeant, attamen nimia ſua multitudine factioni cuidam aut
prodeſſe aut obdeſſe facillime poſſunt, dum Senatores Legatosque prouinciales,
niſi eum, quem ipſi velint, eligant principem, grauiffimis minis terrere ſo-
lent. Cuius rei illuſtre exemplum Michaelis Wiefnowiſcii electio nobis prae-
bet. Vbi neque Senatores, neque Legati prouinciales Piaſtum aliquem, id eſt,
inquilinum, multo minus tam impotentem, pauperem et imperitum principem,
qualis ille Dux erat, creare inſtituerant. Nihilominus tamen inquieta illa ac ſe-
ditioſa Polonorum nobilium turba coacti Regem eum proclamarunt. Haec ele-
ctio autem cum non eſſet libera, parum honoris ac reuerentiae ei exhibuerunt,
ita vt eum potius adſpernarentur, in eoque tam parum acquieuerunt, vt poſt
quatuor annorum imperium (vt nonnulli tradunt) procerum impulſu veneno tol-
leretur. Ex quo, multo ſatius ei eſſe, qui regnum Poloniae capeſſere ſtudeat,
etque vtilius, manifeſto intelligitur, vt magnam Senatorum ac Legatorum prouin-
cialium frequentiam in ſuas partes trahat, ſimul autem caeterorum nobilium bene-
uolentiam ſibi conciliare contendat, quam vt in conſtante et turbulento temerariae
ſeditioſaeque nobilitatis, et eius quidem inferioris auxilio nitatur; id quod Rex
proxime ſuperior ante electionem ſuam ſatis expertus eſt.

In eo, qui regnum Polonicum adipiſci ſtudet, attributa quaedam requi-
runtur, quae iam non minore diligentia, atque ipſa imperii ſtatuta, obſeruantur.
Non inquilius eſſe debet, (quamvis contrarium affirmet Hirtknochius lib. 2. c. 1.
p. 309 — 312.) deinde quoque ab eo poſcitur, vt matrimonium nondum inierit,
neque comitiſ ad Regem creandum conuocatis ipſe coram interſit. Porro diuitijs
eum abundare, et neque abſoluta potentia inſtructum, neque in vicinia regnan-
tem principem eſſe, neceſſe eſt. Religionem denique quod attinet, Pontificijs
ſacris aut iam addiſtus eſſe, aut ſaltem ſe, antequam coronetur, ea amplexurum
eſſe promittere debet. Quod poſterius poſt Regis Michaelis obitum tam ab Ele-
ctore Brandenburgico, quam ab Erneſto, Duce Brunſuiceniſi praefitutum eſt, quo-
rum neuter, vt videbatur, ob externam vnus et alterius ritus eccleſiaſtici ſpeciem
tantum regnum abiicere volebat.

Poloni nobiles ita ſuperbe de ſe ſentiunt, et tantam aequalitatem inter ſe
eſſe iactitant, vt Piaſto ſeu inquilino coronam regiam admodum inuiti imponant,
exiſti-

existimantes, eam sibi, stirpis generosae beneficio, non minori iure, quam illi, competere. Praeterea nationi suae singulari fore emolumento putant, si extraneum eumque locupletem principem eligant, cum primo eo praeiudicatis societatibus confidere, et deinde etiam sperare possint, fore, ut eiusmodi Rex omnibus opibus suis secum allatis regnum locupletet. Innuptum principem ideo expetunt, ut eiusmodi coniugis ei quaerendae occasionem nanciscantur, quae coniux reipublicae nouum idemque salutare foedus conciliare possit. Vicinum principem praeterea reiciunt, quoniam verentur, ne is sua potentia ad se opprimendos abutatur. Interim haec conditiones tam parum, quam reliqua eorum statuta, omni tempore obseruantur, hac una excepta, quod nunquam alium, nisi Romano Catholicum ad dignitatem regiam euexerint. Rex enim proxime superior non modo Piasus erat, sed etiam iam tum, cum eligebatur, uxorem in matrimonio habebat. Et quamuis Poloni, quod posterius attinet, poscerent, ut hac uxore repudiata, proxime defuncti Regis relictam viduam, Eleonoram, Lotharingiae Duci, postea matrimonio coniunctam, uxorem duceret, attamen hic Rex primo uxorem suam eximio et sincero amore prosequabatur, et deinde eadem uxor Senatorum ita confundebat, ut tandem illud propositum prorsus euanesceret. Similiter etiam Poloni summa et absoluta potentia praeditos, nec non vicinos principes Reges sibi creauerunt, et in iis nominatim Regem Sueciae, Regem Hungariae, Regem Bohemiae et Principem Transilvaniae. Tunc tamen hoc statutum nondum introductum erat, sed paulo ante demum confectum est, ita ut his temporibus eorum principum electio minime approbatum iri videatur. Nunc etiam principem amplissimis opibus instructum esse oportet, si tantum Senatorum Legatorumque provincialium multitudinem in partes suas pertrahere, et simul vniuersae nobilitatis gratiam comparare sibi velit. Praeterea admodum fortis ac bellicosus esse celebremque inter homines famam sibi acquisuisse debet, si regnum Polonicum reportare desiderat. Proinde permulta nummorum aureorum millia ipsum impendere necesse est, antequam creari et coronari possit. Qui igitur secum reputat, per grandes illas pecuniae summas, a caeteris, qui regnum appetant, large ac profuse distribui solitas, multo maiores opes conficere, is facillime colliget, in his comitiis Regi creando destinatis ordines vitam admodum lautam atque magnificam degere. Eamque in praecipuis causis esse existimo, ob quas ab hac imperii forma, ubi successio per electionem ab uno ad alterum descendit, non discedant.

Caeterae causae sunt sequentes. Primum: Principi, inquit, non nisi a natura praefecto, ciues plerumque inuiti morem gerunt: ei vero, cui ciues communi consensu et sua sponte se subiiciunt, libera et voluntaria obedientia praestatur. Deinde regnum, in quo Reges eliguntur, ab omnibus iis incommodis liberum esse ducunt, quae in eo regno, cuius successio per haereditatem a parentibus ad liberos peruenit, oriri soleant, cum princeps aetatem maturam nondum consecutus sit; siquidem inde vicini illius inuadendi ansam arripiant, aut proceres aulae multarum turbarum excitandarum occasionem nanciscantur, quo sub principe tam debili eo maiore communione imperii administrandi fruuntur. Si quis huic incommodo facile occurrere posse opponat, dummodo impuberi principi consiliarii fideles atque tutores sapientes associantur; nihilominus tamen vel in hoc rerum statu imperium pessime administratum iri respondent, cum Regum per suos tutores aut praefectos regno exutorum sit multa in annalibus legantur exempla: praetereaque rarissime euenire affirmant, ut regnum immaturae aetatis principi subiectum diuturna pace et otio fruatur. Tum imperii sui formam hac de causa defendunt, quod in imperio, ubi principes libera populi optione creantur, successione ergo bella oppido pauca gesta stragesque editae sint, cum in aliis tertiis illud saepissime acciderit, adeo ut ex antiquis temporibus multa eius exempla repetere opus non sit. Quarto eum Regem, qui honores suos non nisi liberae populi electioni debeat, grato animo commotum tanto maiore cum cura ac diligentia per totum imperium suum se clementem atque iustum exhibiturum esse arbitrantur.

Quin-

Quinto in regno, ubi liberum sit ciuibz, Regem eligere, quem velint, liberos regios maiori cum diligentia, quam in regno, quod per haereditatem a parentibus ad liberos descendat, educari solere contendunt. Sextum commodum nobiles (qui in Polonia plurimum, et paene dixerim, soli valent) in eo ponunt, quod electionis beneficio eo maiorem immunitatum privilegiorumque suorum, in quibus maxima pars felicitatis ipsorum continetur, conseruandorum habeant potestatem. Septimum emolumentum illud est, quod hoc modo Regum suorum potentiam eo facilius coercere, eoque grauius eos possint cogere, ut in omnibus negotiis suis ordinem consilii obsequantur. Possent quidem multae aliae causae huc afferri, nisi verendum mihi esset, ne iis recensendis a meo proposito nimis longe aberrarem.

De iis, qui suffragiorum in comitiis ad Regem creandum congregatis ferendorum iure perfruuntur, notandum est, illud non modo Senatoribus et Legatis provincialibus, verum etiam vrbium aliquarum et praesertim maiorum illarum, in Prussia sitarum, Legatis conuenire, qui olim non modo in Legatis provincialibus, sed etiam in Senatoribus ipsis locum obtinuerunt. Ignobiliores Prussiae vrbes quod attinet, harum omnium nomine Episcopus Varmiensis electioni subscribit. Alii quidem praeterea nonnulli suffragiorum in his comitiis ferendorum potestatem expetuerunt, in iisque nominatim Duces Prussiae et Duces Curlandiae, quamuis tantummodo Polonorum clientes essent, sed eorum preces omnino reiectae sunt. Quid? quod ipsi filii regii ab hoc iure excluduntur, quamquam consentiente republica ad eos honorum gradus adscenderint, qui alios illius participes essent facturi. Neque militum opera in hac optione debet intercedere, cum tamen suffragiorum ferendorum potestatem vel maximo iure sibi vindicare illi possent, quoniam plerique eorum nobili stirpe orti sint, et vel adeo Cosaci illud ius sibi concedi quondam rogarint: quamquam hi posteriores, ut populus ex infima plebe collectus, cuius sentina appellari meretur, verbis admodum contumeliosis sunt repulsi.

Electiois tempore praecipua ordinum sanctio est, ut rationes excogitent, quibus sibi conuenientia iura immunitatesque tueantur: quod profecto tempus aptissimum est, ad leges et privilegia sua stabilienda, et si qua ex parte violata sint, summa cum gravitate et auctoritate instauranda. Quapropter eo tempore noua statuta condere identidem laborant, quibus privilegia sua non modo conseruent, verum etiam augeant. Regi itaque, quamprimum creatus est, pactum certum seu conditiones aliquot proponunt, quas iniire necessario debet, priusquam proclamatio eius fieri possit. Has conditiones *Pacta Conuenta* appellant; per se autem foedus illae constituunt inter Regem et populum sanctum, quod se summa fide ac religione seruaturum esse, ad altare templi Varsoviensis sancto Iohanni consecrati postea iureiurando affirmare illum oportet.

Si Rex electus extraneus princeps est, eius Legatus loco ipsius his conditionibus subscribere et id, quod dixi, iusiurandum praestare debet. Ita Henrico Valesio Poloniae Rege creato, Legatum eius, Iohannem Monlucium, Valentiae Episcopum in vniuersalem ordinum conuentum venire oportebat. Vbi conditionibus, quae a nouo Rege, ipsius domino, obseruari debebant, publice praelectis, non modo illius Henrici, sed etiam Caroli noni, fratris eius, qui tum Franciae Regno praeerat, nomine subscripsit. Quo facto, idem Legatus in templum Iohanni consecratum ductus est, ubi eo, cuius supra mentionem feci, iureiurando praefecto, Marschalcus Regni Poloniae supremus dominum eius, Henricum Valesium ex more consueto Regem Poloniae publice declarauit. Quae omnia anno millesimo quingentesimo septuagesimo tertio, et quidem duodeuigesimo Maii facta sunt. Tum, ut in hoc negotio fieri solet, a republica Polonica Legati aliquot Lutetiam Parisiorum missi sunt, coram quibus Rex nouus ipse hoc pactum se seruaturum esse iusiurandi religione promitteret, quod eodem, quem supra commemorauimus, anno, et quidem die de-

Zzz 2

cimo

eimo Septembris contigit. Hoc modo pacta conuenta confirmari leges postulant; qui modus tamen summa cum diligentia non semper obseruari solet: nam et Rex Michael et eius successor, Iohannes Sobiescius, diebus demum aliquot post electionem suam hoc iusiurandum fecerunt.

Id autem, quod saepius dixi, pactum iussu Senatorum et Legatorum provincialium eodem tempore, quo literas electionis componunt, conscribitur. Tum tres illi ordines, Rex scilicet recens creatus, aut eius Legatus, Senatores et Legati provinciales in templum se conferunt, ubi Cancellarius aut Marschalcus supremus clara et perspicua voce omnes huius pacti conditiones recitat, quae hic scriptae sunt:

1) Rex nullo modo haeredem Poloniae se appellato, neque ullum imperii successorem proponito; sed potius leges et statuta, quae ordinibus liberam optionem concedunt, summa religione seruato ac defendito.

2) Ius monetae cudendae sibi ne arrogato, sed illud una cum lucro inde redeunte reipublicae prorsus concedito.

3) Omnes cum exteris principibus contractas pacis conditiones approbato et confirmato.

4) Cura eius praecipua ea esto, quomodo in omnibus regni provinciis pax et tranquillitas conseruetur.

5) Sine communi ordinum consensu bellum ne moueto, neque copias extraneas in regnum ducito, neque milites e regno discedere sinito, neque tandem copias nouas parato.

6) Omnes Duces militares aut Poloni, aut Lithuani, aut saltem ex iis provinciis, quae ad regnum Polonicum pertinent, orti sunt.

7) Pari modo omnes custodum corporis regii Duces aut Poloni aut Lithuani sunt. Is imprimis, qui summum in eos exercet imperium, Polonus nobilis esto, seque fidem debitam reipublicae praestitum esse iureiurando promittito. Omnes denique et singuli Duces militares Marschalci supremi imperio parento.

8) In negotiis, ad rempublicam pertinentibus Rex sigillo suo peculiari ne utitor.

9) Intra sex hebdomadas omnia munera vacua aliis, iisque idoneis et bona indole praeditis, nobilique genere natis Polonis tradito.

10) Ea munera, beneficia ecclesiastica, easque dignitates, quae ex Regni legibus a pluribus administrari debent, uni viro ne committito.

11) Alio modo, atque per imperii statuta licet, et sine Senatus consensu et approbatione matrimonium ne contrahito, penes quem Senatum etiam esto, Regina tantum reddituum, quantum sibi videatur, destinare.

Hanc conditionem Rex Michael violauit, qui Eleonoram, Archiducis Austriae filiam, Imperatoris Romani sororem, inuito Senatu uxorem duxit; licet eum postea harum nuptiarum poeniteret, cum eas Poloni tam indigne ferrent, ut eum iusiurandum, quo ante coronationem se obstrinxisset, impio ac nefario modo fregisse ipsi coram exprobrare non dubitarent. Pari modo cum Regis superioris filius natu maximus, Iacobus, Ducis Neuburgensis filiam matrimonio sibi coniungeret, Senatus Regi persuasit, ut nouae nuptiae corporis sui custodes obtiniam mitteret, ne satellites Germanicos ipsa in Regnum Polonicum secum adduceret.

12) Deliberatione cum consiliariis suis inita certum et peditum et equitum, quanto opus erit, numerum alito, ut respublica neque militibus extraneis uti, neque sumtus nimios impendere necesse habeat. Milites seuera disciplina contineto, ut neque in domiciliis, neque in itinere cuiquam molestias facessant.

13) Si classem comparari reipublicae salus exigat, Rex tamen ante nobilitatis approbationem et Senatus consensum eius constructionem ne suscipito.

14) Thesaurum in arce Cracouiensi asseruari solitum nulla ratione minuito, sed potius eum ampliari et augere studeto.

15) In-

15) Inscris et initis ordinibus vniuersis pecuniam mutuum neque ipse sumito, neque suo nomine sumi concedito.

16) Iudicia Senatus et consiliorum sibi associatorum adminiculo semper aequè et iuste administrato.

17) Iis redditibus, qui superioribus regibus ad victum a republica constituti sunt, contentus esto, iisque domus eius ipso tantum superstite, neque diutius, frutor.

18) Nullum extraneum seu peregrinum, cuiuscunque conditionis aut dignitatis ille sit, in consilium intimum admittito, neque ei ullum officium, honores aut imperium tradito.

19) Ad maiestatem et auctoritatem suam conseruandam, munera reipublicae, aulae et prouinciarum suae curae commissa neque minuito, neque ullum eorum prorsus abrogato.

20) Tandem omnia iura, immunitates ac privilegia, aut Polonis, aut Lithuanis, aut iis, qui ex prouincia quadam ad Poloniam vel Lithuaniam pertinente, orti sunt, a Regibus superioribus legitime data, summa fide ac religione conseruato, defendito, mandatisque publicis et regis confirmato.

His conditionibus multae aliae plerumque adduntur, quas pro ratione temporum recens creati Reges se obseruatos esse affirmare debent. Sic Doctor Connorus, ante electionem proxime superiorem, cum ipse in Polonia fuerit, famam de noua lege conderda increbuisse dicit, qua Rex futurus ad perpetuum domicilium Varsoviae figendum obstringatur, quae vrbs centrum quasi Regni esse videatur. Ad quod propositum procul dubio hac de causa impulsus fuit, quod Rex superior modo hic, modo illic commoreretur, nec vnquam in vrbe aliqua sedem fixam haberet. Interdum enim in priuatis suis possessionibus in Prussia, interdum autem Zolkueuiae in Russia Rubra habitauit, et ita ex vno loco in alium identidem profectus est; quod ministris salicis, Legatis exteris, Polonisque nobilibus, qui eum sequi necesse habebant, non parum molestiae saepissime creauit. Caeterum in vnoquoque Rege creando vnum et alterum statutum nouum, ad salutem publicam augendam, praesertim vero ad regiam potentiam archioribus finibus includendam spectans, sancti notandum est.

Cerimoniae, quae obseruari solent, cum Rex se pacta conuenta seruaturum esse, iurisiurandi fide promittit, sunt sequentes: Sacris peractis haec conuenta literis consignata Archiepiscopus Gnesnensis et Legatorum provincialium Marschalcus Regi praefertunt, et cum ad altare primum perueniunt, Rex haec verba a Cancellario sibi praelecta pronuntiat:

Nos Fridericus Augustus legitime creatus Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, Dux Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Kiouiae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Liouoniae, Smolensci, Seueriae, et Czernichouiae, promittimus Deo omnipotenti, et iuramus in sanctos Euangelistas, nos omnia, quae in electione nostra inter Legatos nostros, et Senatores Legatosque Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae tractata, et ab illis Legatis nostris iurisiurandi religione promissa sunt, obseruatos, acturos et praestituros, et omnia in iis contenta, secundum omnia momenta, articulos, additamenta et condiciones fideliter et diligenter exsecuturos esse; quas omnia die coronationis nostrae nos iterum iureiurando confirmaturos esse pollicemur.

Hoc modo igitur cum Rex pacta conuenta se fideliter seruaturum esse iurauit, electionis decretum, membranae consignatum, cui ab omnibus Senatoribus Legatisque provincialibus subscriptum est, Cancellarius ipsi tradit.

Quod autem Poloni in eligendis Regibus tantam adhibeant cautionem et tam multis vtantur cerimoniis, id praecipue hac de causa fieri solet, ut postea eos de ipsorum officio, si forte illud negligant, eo grauius admonere possint.

Ab eo inde tempore, quo Rex creatus est, vsque ad coronationem eius Marschalcus supremus aut Marschalcus inferior scipionem non erectum, sed demissum ei praeferre solet. Si etiam interea iussa aut decreta quaedam edit, tantum.

Aaa a

tummodo creatum Regem se appellat, et in omnibus literis intra hoc temporis spatium non nisi Camerae sigillo utitur.

Antequam coronationem Regis Poloniae describam, haud incommodum erit, de successoris electione pauca quaedam tradere. Quae electio quamvis Regni legibus et statutis e diametro repugnet, et ab eiusmodi imperii, ubi Regum successio a libera optione pendet, privilegiis prorsus abhorreat; nihilominus tamen parentes tam sollicito amore liberos semper amplecti solent, ut se adhuc supersticibus eos de successione imperii sibi conferenda certos fieri admodum cupiant. Ita Sigismundus secundus, patre Sigismundo primo adhuc viuo, Rex constitutus est, ea tamen lege, ut ne prius, quam post eius mortem imperii administrationem villo modo sibi arroget. Verum Sigismundo secundo vita defuncto, cum ordines in Regni leges paulo diligentius inquirerent, decretum fecerunt, ut in posterum Rege superstiti de futuro successore deliberari nequiquam liceret. Quod decretum quanquam Stephanus Batorius subvertere moliretur, tanta tamen cum gravitate atque auctoritate respublica ei restitit, ut hoc institutum quam libentissime abiiceret.

Cum etiam omnes principes Christiani se Poloniae Regno aliquando potituros esse optime iure sperare possint, omnium interest, ut maturae successoris electioni refragantur: hac enim facta, illa spe Regni Polonici capeffendi omnino excluderentur. Idem Imperatorem Romanorum, qui nunc imperio praestit, Leopoldum, commouit, ut Franciscum de Lisola ad Polonorum comitia anno millesimo sexcentesimo sexagesimo primo Varaviae celebrata ablegaret, cum Rex Iohannes Casimirus aliquem e filiis suis Regni successorem proponere percuperet. Vbi ille Imperatoris Legatus Iohannis Ouerbeci, Legati Electoris Brandenburgici et Lubomirscii, Marschalci Polonici, auxilio effecit, ut ordinum plerique suis partibus accederent, et non modo Regis Iohannis Casimiri propositum infirmaretur, verum etiam lex contra successoris electionem quondam sancita denuo confirmaretur. Multi Lithuanorum nobilium idem cum Iohanne Casimiro sentiebant, eas tamen conditiones in hoc negotio observari volebant. Primo, ut ille successor post Regis obitum iterum eligatur. Secundo, ut religionem Romano-Catholicam profiteatur. Tertio, ne Piasius seu inquilinus sit. Quarto, ut neque Imperator, neque Rex, neque alius princeps infinita et absoluta potentia praeditus sit. Quinto, ne in Poloniae vicinia habitet. Sexto, ut aetate neque admodum grandi, neque admodum tenera sit. Septimo denique, ut nondum uxorem in matrimonio habeat.

Sine dubio cum Rex Casimirus, tum caeteri, qui futuri successoris optionem institui postulabant, bono animo id fecerunt, cum seditiones intestinae et discordiae perniciosissimae, interregnum tempore orti solitae, hoc modo velli arbitrentur. Qui autem huic consilio repugnabant, ii procul dubio fore obiciebant, ut futuri successoris electio ipsorum regnum, in quo libera ordinum voluntate Reges creari soleant, in eiusmodi imperii, in quo successio per haereditatem a parentibus ad liberos perveniat, formam mutetur, et breui temporis intervallo immunitatum ac privilegiorum suorum detrimentum afferat, quanquam illud impedire omnibus, qui modo excogitari possint, modis nitantur. Deinde imperii legibus atque statutis prorsus repugnare contendebant, si Rege adhuc viuo de eius successore cogitent: tum rempublicam, si huic electioni semel consentiret, ei postea satis graviter resistendo imparem fore dicebant, et denique multis principibus, quibus Regni Polonici ambiendi potestas optimo quasi iure competit, hac electione offensas, respublicae novas molestias exhibitum ita affirmabant, cum tamen gentis suae interfit, ut cum omnibus pacem et amicitiam colant. Haec erant causae, quae ab utraque parte afferebantur, quarum posteriores, ut iam supra dixi, praevalabant.

Quamdiu

Quamdiu Rex Poloniae corona regia nondum ornatus est (*), tamdiu neque regiam potestatem sibi vindicare potest: siquidem intra illud tempus ecclesiastica munera cuiquam committere, honores vacantes aliis tradere, aut malefico cuidam delicti veniam dare, ipsi haudquaquam licet. Neque intra hoc temporis spatium vllis literis magnum Curiae sigillum imprimere, neque ut iudicia rursus initium sumant, praecipere potest, quae usque ad iusiurandum coronationis praestitum cessant.

Est vero penes Regem electum, coronationi suae diem certum constituere. Huius coronationis solennia Gnesnae (**) olim celebrata sunt, donec anno millesimo trecentesimo vigesimo Vladislaus Locticus Cracoviae coronam regiam sibi imponi iussit, a quo inde tempore hunc ritum in illo loco constanter peragi, lege peculiari sancitum et cautum est. Et quanquam Vladislaus septimus coniugem suam, Caeciliam Renatam, Varaviae coronari iussit, illud tamen cum summa nobilitatis indignatione factum est.

Vbi dies, coronationi destinatus, aduenit, solenni ac frequentissima pompa Rex urbem Cracoviam intrare solet. Huius urbis Senatores solii tegmen supra caput eius expansum ferunt; satellites autem, cum equestres, tum pedestres cum ducibus suis ipsum praecedunt. Proxime Regem sequuntur Episcopi, Palatini Legatique extranei equis insidentes. Proxime ante Regem dux militaris equo vehitur, qui nummos quosdam in coronationem culos in turbam congregatam projicit; qui autem rarissime magnam summam conficere solent. Quo comitatu Rex sub variis portis in ipsius honorem structis, quae diversis emblematis lepidisque inscriptionibus exornatae sunt, per urbem ad arcem procedit. Ante portam exteriorem Regi claves urbis a magistratu traduntur, ante portam vero arcis eidem Regi Starosta Cracoviensis eleganti cum oratione claves arcis huius insignis praebet. Reliquis vero dies epulis et conviviis splendidissimis consumitur.

(*) Die proxime insequente, eodemque coronationis solennia proxime praecedente Regis defuncti exsequiae celebrantur, eiusque funus in sancti Stanislai templum vulgo *Schalka* appellatum deferretur (*). Ordo huius pompae funebri hic est. Primo Rex novus pedes incedit. Ipsum sequuntur omnes Officiales Regni Poloniae, ut etiam omnes Officiales Magni Ducatus Lithuaniae, nec non Legati provinciales et Vexilliferi, qui posteriores singuli singulorum Palatinatum vexilla gerunt. Tum corona, sceptrum, malum regni, gladius, aliaeque regni insignia, et quidem humum versus demissa corpori exanimato praeferi solent. Deinde sequitur ingens caeterorum nobilium frequentia, quos diversae mercatorum atque opificum societates, partim ad urbem, partim ad aulam pertinentes, excipiunt. Hi mercatores et opifices omnes et singuli nudis pedibus incedunt, et eorum unicuique societati levis sandapila linteo funebri obiecta in humeris duorum hominum praefertur. Qui autem huic pompae funebri intersunt, (quod vltimo loco notandum est) eos omnes vestitu lugubri indutos esse oportet.

Cum ad sepulturam perventum est, Marschalci scipiones suos confringunt, caeterique Officiales primarii se suis muneribus esse defunctos aliis signis indicant. Tum in templo cathedrali funus regium humatur, caeterisque Regibus, qui fere omnes ibi seculi iacent, apponitur. Illud notandum superest, (quod paene oblitus essem) omnes Clericos infultos Regis defuncti funus circumcirca comitari solere.

Proximo die coronationis solennia celebrantur. Quae coronatio ab Archiepiscopo Gnesnensi, ut Primat Regni peragitur. Licet enim quondam Episcopus Cracoviensis, Sbigneius Olefnicus, Cardinalis dignitate, qua simul or-

Aaa a 2 natus

(*) Harsknoch. lib. 2. cap. 1. p. 331.

(**) Neug-baueri, Hist. Polon. lib. 3. p. 185.

(*) Piasius in Chron. Anno 1632. pag. 525.

(*) Harsknoch. lib. 2. cap. 1. p. 336.

natus esset, superbiens hoc ius Regis coronandi sibi arrogare auderet (*), nihilominus tamen illud Casimirus quartus Archiepiscopo Gnesnensi adjudicauit, quod etiam postea Rex Alexander confirmauit (**). Quod si autem accadat, ut Archiepiscopus Gnesnensis aut vita defunctus sit, aut officio suo neglecto contumacem se gerat, hoc ius Episcopo Cracouiensi, et eo quoque contumace, defuncto aut absente, Episcopo Cuiuiensi competit; quibus duobus Episcopis alias etiam in Rege coronando sua utrique negotia administranda sunt.

Ordo, qui in his solennibus obseruari debeat, a Magistro Cerimoniarum institui solet. Marschalci autem Regni Poloniae supremi est, Regem vestitu admodum splendido induere. Quo facto, ipse a Senatoribus, Legatis extraneis et ingenti nobilium multitudine ex arce in templum cathedrale deducitur.

Quod in templum antequam Rex peruenerit, Stabularius supremus coronam, sceptrum et gladium strictum Archiepiscopo affert, qui haec omnia Regni insignia altari imponit. Tum duo Episcopi, Cracouiensis et Cuiuiensis Regem, excipiunt, quorum uterque altero brachio ipsum amplectuntur, et ita ad Archiepiscopum ducunt, quem appropinquans capite inclinato salutare ipse solet.

Cum neque Tibi, Comes illustrissime, neque aliis, quibus hae litterae legendae offerantur, vberiore horum rituum narrationem molestam fore sperem atque confidam, ea, quae maxime notatu digna sunt, et praesertim, quae in proxime superiori coronatione euenerunt, quam breuissime potero tradam.

Eo, quem dixi, modo, quumprimum Rex in templum deductus est, cerimoniae confestim incipiunt. Ante omnia Archiepiscopus breui oratione Regem hortatur, ut in Romano-Catholicis sacris profitendis constanter et fortiter perseueret, omnibus Regis ac Principis persona dignis studeat, tandemque officium suum, erga rempublicam imperio iuste et sancte gerendo exsequatur. Quem in finem eum postea Latino sermone interrogat: *num sanctum et Catholicam religionem ad mortem usque proficisci ac defendere, eiusque veritatem praecclare factis probare velis?* Quod cum Rex se facturum esse affirmauit, Archiepiscopus interrogare pergit: *num ecclesiae et ministrorum ecclesiasticorum tutor ac defensor esse velis?* Quod cum Rex pariter promisit, Archiepiscopus ultimo quaerit: *num Regnum a Deo sibi mandatam administrare velis, ut iustitia et aequitas possidet?* Cui quaestioni cum Rex eodem modo atque superioribus respondit, coram Archiepiscopo in genua procidit, eiusque manum osculatur, tum sua ipsius manu Euangeliorum libro adnota, quae iam antea Varsoviae in templo sancto Iohanni consecrato promiserit, ea omnia se summa religione ac fide seruaturum esse, iusiurando affirmat. Quod iusiurandum cum singularia quaedam contineat, ad verbum adscripsi.

Nos Fridericus Augustus, qui ab vniuersis et Regni Poloniae, et Magni Ducatus Lithuaniae, nec non aliarum his insertarum et hac pertinentium prouinciarum ordinibus Rex Poloniae, Magnus Dux Lithuaniae, et Dux Russiae, Prussiae, Masouiae, Samogitiae, Kiouiae, Volhyniae, Podoliae, Podlachiae, Liouoniae, Smolensci, Soueruae et Czernichoniae, rite et legitime creati sumus, promittimus et sancte iuramus Deo omnipotenti et his sanctis Euangelis Iesu Christi, nos omnia iura, libertates, immunitates et privilegia, (nisi communibus veriusque nationis iuribus et privilegiis, aut vlli ecclesiasticae vel ciuili legi aduersentur) ecclesiis Catholicis, ut etiam Dynastis, liberis Baronibus, nobilibus, ciuibus et incolis, cuiuscunque ordinis aut conditionis sint, a maioribus nostris, Regibus Poloniae, Magnis Ducibus Lithuaniae, et Ducibus etc. legitime data et rite concessa; ut etiam pacta conuenta de quibus conuentis inter Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae ordines et Legatos nostros consensus est; nec non quae in electione nostra tractata sunt, et quae in hoc praesente coronationis conuentu agentur, secundum omnia et singula momenta atque conditiones curaturos, obseruatos ac praestituros esse. Porro quae a Regno Poloniae

(*) Herber. Tit. Cardinalatus p. 63.

(**) Heidenstein, lib. 2. Rerum Poloniae, pag. 95.

Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae qui ab eorum redditibus abalienata et derogata sint, aut in posterum abalienari ac derogari possint, ad harum prouinciarum peculium redacturos promittimus. Fines et Regni Poloniae et Magni Ducatus Lithuaniae nullo modo extenuabimus, sed potius tuebimur et ampliabimus. Tum quoque in toto Regno et Magni Ducatu iudicia publica exerceri nos curaturos esse iuramus, ut sine mora et dilatione, uti etiam sine hominum rerumque respectu ius suum cuique tribuatur. Si denique (quod Deus auertat!) villo modo hoc iusiurandum nostrum, aut vnum et alterum eius momentum violemus, incolae Regni, omniumque prouinciarum nostrarum omni fide et obedientia alias nobis debita plane soluti sumus.

Hoc iusiurandum a Cancellario praecitum a Rege coram Archiepiscopo perspicue et distincte repetitur. Quo facto, Rex librum Euangeliorum comprehensum osculatur, his additis verbis: *Ita me Deus adiuet, et haec sancta Euangelia Christi, sacrum illud iusiurandum sancte ac religiose seruabo.*

Rex simulac hoc iusiurandum dixit, protinus surgit, pactisque conuentis recitatis, eorum a se seruandorum promissum iurisiurandi fide factum denuo confirmat. Deinde iterum in genua prouolutus cum ab Archiepiscopo, tum a caeteris Episcopis faustas apprecationes impetrat. Tum rursus surgit, et superiori vestium eius parte sublatam, Archiepiscopus ipsius dextram, nec non brachium supra cubitum atque supra humerum oleo sacro vngit, his vtens verbis: *Vngo Regem oleo consecrato nomine Patris, Filii et Spiritus sancti, Amen.* Quo facto, eum vestimento antea detracto rursus circumdatum duo illi, quorum supra feci mentionem, Episcopi in facellum quoddam a sinistra templi parte exstructum deducunt, nouoque amictu Episcoporum vestimento non adeo absumili induunt. Marschalcus autem Regni Poloniae supremus et Marschalcus Magni Ducatus Lithuaniae supremus alio praeterea ornamento vestiunt, quo ornamento superbus, Coronae vexillo praelato, ad solium in medio templo structum ducitur, in quo vbi sacra celebrari audiuit, ad altare reducit. Quo loco ipsi Archiepiscopus gladium strictum in dextram porrigit, his verbis: *Accipiat Rex illum gladium, eoque sanctam ecclesiam ab omnibus infidelibus defendat.* Quem gladium deinde Rex Gladifero Regni Poloniae supremo porrigit, qui eum vaginae immisum Archiepiscopo reddit. Tum ille Regis lateri eum accingit, qui Rex protinus surgit, gladium illum e vagina educit, eoque supra caput vibrato aera ter caedit, significans, se sacrosanctam Trinitatem atque ecclesiam ab omnibus infidelibus esse defensurum.

Quibus omnibus peractis, Rex in genua rursus se demittit, eique Archiepiscopus maxima cum solennitate coronam imponit, quam duo illi supra commemorati Episcopi altera manu comprehensam tam diu tenent, donec Archiepiscopus preces aliquot recitauit. Qui etiam postea Regi sceptrum in dextram, et globum Regni aureum in sinistram praebet. Tum Rex surgit, gladiusque ei accinctus Gladifero Regni Poloniae supremo traditur, ut eum Regi praeferat.

Quo facto Rex inter Archiepiscopum et duos Episcopos ad solium reducit, et ab Archiepiscopo his verbis inauguratur: *Considat Rex, et locum a Deo ipsi datum oblineat.* Tum Archiepiscopus vna cum Episcopis ad altare reuersus hymnum Ambrosianum cantare incipit. Quo finito, Archiepiscopus ad altare confidet, vbi Rex ad eum accedit, massam auri ei offert, manum eius osculatur, et confessione facta coenam sacram cum faustis apprecationibus ab eo accipit.

His cerimoniis peractis, Archiepiscopus surgit, omnibusque praesentibus bene precatur. Tum Marschalcus Curiae Regni Poloniae clara voce exclamare incipit: *Viuat Rex, viuat Rex!* quae verba statim per totum templum a concione crebris clamoribus repetuntur. Quo facto Thesaurarius Regni Poloniae supremus permultos nummos in coronationis memoriam cufos in turbam proicit, et tormentis sclopetisque a militibus explosis, Rex celeberrima cum pompa in palatium suum reuertitur.

Reliqua diei pars conuiuio magnificentissimis variisque hilariorum generibus consumitur. Inter alia in arce regia tres boues affati, diuersis carnis ferinae

et volatiliū generibus referti, cum doliis aliquot vino et cerēuīsa repletis in commune traduntur.

Die proximo Rex splendido ornatu indutus et equa insidens in curiam se confert, vbi ipsi a Senatoribus nonnullis Regni insignia praeferuntur. In hac pompa is ordo obseruatur, ut Episcopi postremo loco, ante hos autem Senatores Laici, et ante hos caeteri Officiales, Legati provinciales, et alii incedant. Quia in via ab arce inde vsque ad curiam a Thesaurario Regni Poloniae supremo monetae aureae et argentae eademque plurimae in multitudinem congregatam proiciuntur. Rex vbi in curiam peruenit, vestitu regio ornatus in solium splendidissimum eundem in finem exstructum iubetur confidere; vtrinque autem paulo humiliore loco sedent Senatores. Tum magistratus Cracouiensis Regi homagium praestat, eique obedientiam perpetuam et fidem constantem pollicetur, ac postremo in patina argentea omnium vrbis portarum clauēs prorsus deauratas ei porrigit. Quo facto, Cancellarius Regis nomine magistratui omnem gratiam ac beneuolentiam regiam promittit, et voce clara iusiurandum fidei praelegit, quod iusiurandum omnes et singuli genibus flexis, digitisque erectis protinus repetunt. Deinde a Rege, cum donum certum ipsi obtulerint, vrbis clauēs recipiunt. Postea sceptrum et globum Regni aureum Rex Senatoribus aliquot pone se stantibus praebet, horumque ornamentorum loco gladium vagina extractum a Gladifero Regni Poloniae supremo accipit, quo stans versus quatuor coeli plagas caedit, tum residens ciues nonnullos Equites creat, seu, ut vulgo dicitur, percutit, quoniam nimirum plana gladii huius parte eorum humeros leuiter pulsant. Cum Rex equo insidens e curia in palatium suum reuertitur; quod cum tormentis explendis coniunctum esse solet, rursus, sicut antea, in plebem circumstantem moneta proicitur, et cum primum nox oborta est, quae his omnibus ceremoniis finitis plerumque ingruit, ignes ouales incenduntur, multisque aliis hilariorum generibus spectatorum cum oculi, tum aures oblectantur.

Regiae coronationis solennibus peractis confestim comitia incipiunt. In quibus cum ante omnia Primas Regni imperio suo vicario se abdicauit, vniuersi Senatores et Legati provinciales Regi homagium praestant. Quo ille regiam potestatem perfectam nanciscitur. Cancellarii sigilla noua accipiunt, et Marschalcos inde cum scipionibus erectis ei praesire oportet. Tum de coronatione sua omnes muneribus publicis magistratibusque fungentes per totum Poloniae Regnum et Magnum Lithuaniae Ducatum omnesque eo pertinentes provincias literis certiores facit, easque literas a se scriptas et omnia ordinum atque ciuium iura ac privilegia confirmata esse proximo die festo aut nundinis in singulis vrbibus et vicis palam promulgari, et praesertim literas illas descriptas suo loco reponi iubet. Eadem promulgatione omnium iudiciorum consueto more rursus exercendorum potestatem facit, et quae sub interregno in communi ordinum conuentu tractata et constituta sunt, ea omnia comprobant atque confirmant.

Reginae Poloniae coronationem quod attinet, ante omnia eam coronari non licere notandum est, nisi religionem profiteatur Romano-Catholicam. Hinc factum est, ut Regis Alexandri vxor, Helena, non coronaretur, quoniam Graecis sacris addicta erat, quae sacra abiicere constantissime recusabat. Caeterum Reginas aut vna cum maritis suis, aut separatim corona ornari in annalibus legimus; et quidem cum maritis, si aut ante ipsorum coronationem, aut circa idem tempus ipsis matrimonio iunctae sint; separatim vero, si posthac demum ordinum consensu lectum coniugalem adscenderint. Ordinum consensu inquam; hoc enim nunquam non tam necessarium existimatum est, ut pactis conuentis ipsis, seu foederi inter Regem et ordines contracto infereretur; sicuti etiam neque cum vxore diuortium facere, neque ut ipsa coronetur iubere Regi sine ordinum consensu licet, si quidem post suam ipsius demum coronationem in matrimonium eam duxit, si enim iam antea vxorem eam habuit, illud sine ordinum consultatione facere potest.

Locus,

Locus, vbi Regina coronatur, plerumque Cracouia est; quamuis exempla quaedam proferri possint, cum alio loco coronatio facta sit. Vladislaus septimus coniugem suam, Caeciliam Renatam, vti etiam Rex Michael vxorem suam, Eleonoram, Varsoviae coronari iussit. Quod posterius quanquam cum ordinum probatione fiebat, cautum tamen ab illis est, ne hoc exemplum plures imitarentur. Quod Reginam regnantem vxore vidua superioris Regis superstite coronari non posse putant, id vero falsum est; siquidem contrarium e variis exemplis apparet.

Si Regina sola et separatim coronatur, consentiente Rege illud fieri debet, cum quidem eius rei faciendae copiam a republica exorari. Qua impetrata, ipse Reginam in templum ducere, et Archiepiscopo aut alii eius personam gerenti Episcopo praesentare debet, qui Episcopus ipsi coronam imponit, et oleo sacro vinctae sceptrum in dextram, aureum vero Regni globum in sinistram porrigit. Deinde Rex coniugem suam in curiam ducit; vbi tamen homagium illi non praestatur.

Haec momenta, Comes illustrissime, sunt notabilia, quae de eo, quod adhuc expositum est, argumento vndique congesti. Iam nihil superest, nisi ut a Te, Comes illustrissime, debita cum modestia iterum veniam petam, quod nobile Tuum nomen operi tam tenui praeponere ausus sim. Interea Tuae curae ac patrocinio me commendo, perseuerans Tuus,

Comes illustrissime,

seruus obedientissimus et fidelissimus

I. S.

EPISTOLA QUINTA

A D

VIRVM EXCELLENTISSIMVM,

IOHANNEM, MARCHIONEM NORMANBIENSEM.

■ ■

POTENTIA NOBILITATIS, ET SERVITUTE PLEBIS POLONICAE,
NEC NON DE HVIVS NATIONIS CONSVETVDINIBVS AC MORIBVS,
ET TANDEM DE VNO ET ALTERO, IN SINGVLIS QVIBVS DAM
PROVINCIIIS PRAECIPVE NOTANDO.

Reipublicae Polonicae tertius ordo, Vir Excellentissime, est nobilitas, ex qua omnes Senatores alique Officiales, muneribus cum ciuilibus, tum militaribus fungentes deliguntur. Qui enim ad Polonorum nobilium ordinem non pertinet, is, quamuis generosissima et illustrissima stirpe domestica natus, in Polonia ad nullos honores peruenire potest, paucis quibusdam officiis militaribus exceptis, in quibus Tribuni, aut ad summum, Ducis superioris munus praecipuum est. Quapropter homines extranei, cuiuscunque conditionis et meriti sint, nullam causam, aut saltem parum causae habent, cur huic reipublicae operam suam commodent, quod ipsi non parum obest.

Ciues et agricolas quod attinet, illi ab omnibus honoribus sunt exclusi, neque peculia possidere illis licet, praeter paucas quasdam domos in vrbe aliqua, aut paucos agellos intra milliaria spatium extra urbem. Excepti tamen sunt ciues Prussiae, quibus extra vrbes tot praedia, quotcunque acquirere possunt, tenere licet. Pari modo ciues Cracouienses, vti etiam Senatores Vilienses et ciues Leopolienses vndique per totum Regnum fundos habere possunt.

Bbb b 2

Inge-

Ingenuus et nobilis in Polonia idem est. Quicumque igitur ad nobilium ordinem pertinet, peculiare suum a republica sibi datum habet insigne; attamen aut cum ipsum aut aliquem de familia eius praediis instructum esse oportet. Ad summos honores et munera Regni amplissima aditus ipsi patet. In tota Polonia et Lithuania praedia, ubi et quot vult, emere ipsi licet. Quid? quod nisi necessaria auctoritas et facultas ipsi desit, ius Regni Polonici ambiendi habet. In pecuniis suis unusquisque nobilis infinita et absoluta valet potestate; siquidem eorum, qui ipsius imperio subsunt, vita et nex ex eius arbitrio pendet. Neque vltum est privilegium aut lex, qua miseri illi homines, quos laud incommode mancipia dixeris, freti contra dominorum suorum immanitatem magistratus superioris opem implorent, sed eorum voluntati sine vlla contradictione in omnibus morem gerere debent. Neque a loco, ubi sunt, discedere et alium dominum sibi quaerere sub capitis poena ipsis licet. Eos autem vicino alicui vendere, id vero ipsorum domino liberum est. Sed tum quoque a domino suo demigrare ipsis concessum est, si ille vxoribus aut filiabus suis stuprum intulerit, aut eas per vim abduxerit; sicuti ego ipse quosdam audiui, cum se optare dicerent, ut vxorem filiamve habeant venustam, quo a domino suo abundi occasionem nanciscantur.

Si quis nobilis imperio alterius subiectum interfecerit, nullam aliam huius sceleris subit poenam, nisi ut illi aliud mancipium adducat, aut tantum pecuniae soluat, quanti illud constet, praeterea vero interfecti familiam alar atque sustentet. Si quis aliquem suae potestati parentem vita priuarit, quinquaginta circiter nummos aureos Polonicos pro poena soluit, et sic nemo in ius eum vocare potest. Imo si quis nobilis alterum occiderit, ideo tamen in custodiam tradi nequit, nisi iure victus, id est, rite et legitime delicti coargutus sit. Quod antequam fiat, satis plerumque ipsi temporis superest, quo fuga sibi consulat. Primo enim in iudicium citari eum oportet, ubi si non apparet, contumaciae accusatus pro satis conuictio habetur. Neminem autem, qui eiusmodi scelus admiserit, apparituum et capitis periculum subiturum esse, unusquisque facile existimet; ubi obiter notandum est, in Polonia non vsitatum esse, ut quis suspendatur, ideoque ignobiles etiam capitis amputandi supplicio affici solere.

Interim tamen illud, quod dico, nobilium privilegium non ubique locum habere, Hartknochius affirmat. *Nobilis enim, inquit, si in violento foeminarum raptu, in incendio faciendo, aut in furtis, latrocinis, aliisque eiusmodi atrocibus delictis perperatis deprehensus fuerit, ex legibus sine vlla mora in carcerem comitti potest. Eodem modo agi solet, si satis pecuniae in vadimonium pro delicto se patri ratione soluere recuset, aut tandem, si iam ter grauiorum scelerum reus fuisse in sceleratorum indice deprehenditur.*

Quamuis hoc privilegium nobilitati conueniat, inquit Hauteuillius, *in tamen, qui Imperatorem exercituum Magni Ducatus Lithuaniae inferiorem, Gouczensium, interfecerant, sine vlla dubitatione correpti, Elbingam deducti, et ex eo, quod in comitiis, anno millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto Varsaviae celebratis, de ipsis datum est, iudicio palam capite truncati sunt. Veruntamen scelerati illi homines eius quod saepius dico, privilegii turpissimo et atrocissimo facinore committendo iacturam fecerant, cum nobilem illum Vilnae lecto abreptum et vna cum sacerdote aliquo, coram quo confessionem peccatorum ederet, carpento impositum ex urbe educerent, eumque vix tantillo temporis spatio, quo precum formulam quandam recitare posset, concessa, scilicet manuarius protinus configerent.*

Polonus nobilis, licet modo legitimo citatus, conuictus ac proscriptus sit, inscio tamen et inuito Rege capitali supplicio affici non potest. Id quod ex Samuelis Zborowiczii exemplo intelligitur. Quem quanquam et Cancellarius supremus, et Imperator exercituum, Zamoiscius, proseripserant, et capitis condemnauerant, nemo tamen, antequam Rex Stephanus consensisset, iudicium in eo exequi ausus est.

Aliud

Aliud est privilegium, quo Poloni nobiles fruuntur, quod in eo cernitur, ut neque miles, neque dux militaris in eorum domiciliis collocari possit. Cui privilegio vel quodammodo contrarium aliquid facere si quis ausus fuerit, is in comitiis procul dubio nisi capitis condemnabitur, saltem tamen infamis declarabitur, quo posteriore non modo ius in omnibus conuentibus publicis suffragii ferendi amittit, verum etiam omni ad vltos reipublicae honores perveniendi spe excidit; imo hoc idem est, ac si nobilitate ipsa exuatur. Hoc loco mihi subit, quod in eo, quo Iohannes tertius Rex crearetur, comitorum conuentu contigerit, quodque eidem ad dignitatem regiam consequendam non parum profuerit. Palatini Smolenscensis filius in domum Wiesznowiczii sine possessoris consensu, (ut fama erat) Imperatore exercituum supremo, Patio, iubente, diuertebatur. Id quod effecit, ut Marschalci, harum causarum legitimi iudices, biduum ante comitia finita Palatinum illum suffragii in electione instante ferendi potestate excluderent, quo factum est, ut et Sobiescius aduersario infensissimo liberaretur, et Austriaca factio amico intimo priuaretur.

Quid? quod ne Regi quidem apud nobilem aliquem ipso inuito, his temporibus diueri licet, quanquam olim ante annum millesimum quadringentesimum trigesimum tertium illud ipsi concessum fuerit. Si quis extraneus sine haeredibus fato functus sit, eius opes non ad Regem, sed ad nobilem, in cuius sunt ditione, redeunt. Si quis autem Polonus nobilis, haeredibus non relictis, ex hac vita decesserit, Rex eius bona sibi nullo modo vindicare potest, donec aliqui super sint, qui vel octavo cognationis gradu defuncto sint coniuncti. Ita etiam in regibus urbibus atque vicis domos possidere nobilibus licet; ea tamen conditione, ne eiusmodi opifices, aut alios homines in eas excipiant, a quibus vlla nutrimenti iactura aut detrimentum civibus inferri possit. Nobilium quidem etiam domus in urbibus sitae civili iurisdictioni ex imperii statutis subesse debent; quod autem petraro, aut potius nunquam obseruatur. Illud adhuc de nobilium domibus notandum superest, quod maleficus, qui eo confugerit, non nisi possessore volente ex iis abduci, minime autem per vim inde protrahi possit.

Neque minus ad nobilium privilegia id pertinet, quod, quaecumque ipsis venalia sint, ea omnia sine vectigalibus pendendis, quocumque velint, a terra sua deportare ipsis liceat, dummodo ea non redempta, sed in pecuniis suis parata aut ex agris suis enata esse, iurisiurandi religione affirmauerint; quo iureiurando semel praestito, non nisi testimonium, quod super ea re scriptum acceperunt, vectigalium quaestoribus ostendere necesse habent, quo illi eorum merces libere deuehi sinunt. Eodem privilegio ii quoque fruuntur, qui ipsorum imperio parent, quocumque tandem merces suas velint deducere.

In Prussia non modo nobiles, verum etiam omnes incolae caeteri iuris Culmenensis beneficio a vectigalibus sunt immunes. Quae tamen Polonica nobilitatis immunitas non eo vsque extenditur, quo minus, si necessitas exigat, in comitiis vectigal generale, vel a nobilibus per tempus certum soluendum, imperari possit.

Tum quoque salis ante caeteros Poloniae incolas emendi privilegio nobilitas gaudet; neque ex eo sale in locis iis, ubi illum venalem exponi oportet, non nisi mense saltem praeterlapso, ignobilibus aliquid diuendi conceditur.

Pro his omnibus privilegiis opus illud grauissimum Polonis nobilibus incumbit, ut vniuerso exercitu ad arma conuocato gratis expeditionem suscipere et suis sumptibus militare cogantur.

Quae omnia privilegia qua ratione nobilitas Polonica consecuta sit, hoc loco interrogare non incommodum videatur. Nobiles enim Polonos non multo melioris conditionis, atque mancipia, olim fuisse, id vero satis constat; siquidem, ut Cromerus inter alia commemorat, Regis canes alere coacti sunt. Primam autem libertatis ipsorum originem privilegiis Clericorum ordini a Boleslao Pudico concessis adscribendam esse conticio. Deinde Polonia tot bellis intestinis

Ccc c

laccf

laccessita, nobiles identidem maiora et splendidiora a Regibus suis impetrarunt privilegia, quae nunc in singulis Regibus eligendis augere student.

Stirpis generositate omnes omnino Poloni nobiles inter se aequales sunt. Nihilominus tamen nobiles aliquot ordinis inferioris liberos suos, haud secus, etque alios seruos vulgares, maioribus et illustrioribus in ministerium tradunt. Quod praecipue ideo fieri solet, ut humanitatem morumque elegantiam discant, et simul honesta contineantur disciplina. Quo fit, ut in comitiis interdum non minus famulo, quam domino eius suffragii ferendi potestas concedenda sit. Nomina honorifica Poloni neque appetunt, neque magno opere curant, sed potius plane negligunt: appellationem enim Poloni nobilis caeteris honoribus omnibus praefertunt. Sic neque Rex, neque Respublica ingenuo alicui sic dicto ex gente Polonica Principis, Ducis, Marchionis, Comititis, Comititis vicarii, Baronis liberi aut Equitis nomen tribuere solet, quoniam externa illa appellatione nemini prae alio singularem praerogatiuam contingere videntur existimare; ex ea appellatione gratiam potius Principis, quam singularem quandam eius, cui hic honos obtingerit, praestantiam colligi posse secum cogitantes; cum illud tantum veram laudem asferre putent, si quis muneribus publicis fungendis salutarem patriae nauet operam.

Quapropter in Regno Poloniae nulli Principes reperiuntur; nisi regia stirpe nati. Quamuis enim Poloni nonnulli, in iisque nominatim Princeps Lubomirscius et alii plures, in ordinem Principum Imperii Romani ab Imperatore sint recepti, illud tamen ipsis in Polonia maiorem non modo non conciliat auctoritatem, verum etiam nobilibus caeteris, qui, aliquem ex suo ordine singularem quandam praerogatiuam, praesertim ob nomen honorificum, nullo cum munere publico atque domestico coniunctum, sibi arrogare, nullo modo ferre possunt, prorsus inuisos ac despiciatos eos reddit.

Rex Sigismundus tertius ordinem quendam Equitum, qui ordo ab *immaculata conceptione* nomen haberet instituere decreuerat. Quamquam vero iam aliquos huius ordinis Equites creauerat, iisdemque cum privilegiis nonnullis praecipuum quendam praes alius honorem concesserat, caeteri tamen nobiles ita eos contemnebant et detestabantur, ut postea propemodum ne vnus quidem reperiretur, qui honorem illum tam odiosum quaereret: quo factum est, ut hic ordo paulo post rursus expiraret. Alias Poloni proverbio quodam ad aequalitatem suam demonstrandam vtuntur, dicentes, *se omnes et singulos super vno modio esse mensuratos*; (ut hoc vocabulo minus Latino vtat) sicuti igitur in mensura radio aequata ne vnum quidem frumenti granulum alteri imponi licet, nisi id statim radio rursus delicti velimus, ita vnumquemque, qui vilo modo super alios se extollere audeat, deiiciendum quasi et e coetu suo exturbandum esse, Poloni existimant.

Sunt nobiles quidam in Polonia, qui vetustissimis ante temporibus, quorum memoria fere extincta est, Ducatus cum praediis suis coniunctos possederint, in quorum numero erat Dux Radziuilus in Lithuania, alique plures. Ducatus autem et Comitatus a Rege ipso constitutos nusquam reperies.

Quamuis igitur Poloni nullum nomen maiori gloriae in patria sibi esse putent, quam si nobiles vocentur, eorum tamen nonnulli in Franciam, Italiam, Germaniamue profecti illo nomine contenti non fuerunt, sed semetipsi Comites appellitauerunt: (in quo cum Germanis fere consentiunt, qui cum in terras peregrinas veniunt, liberi Barones existimari volunt) vbi nihil frequentius audias quam haec: *Monsieur le Comte Malakowski, Il Signor Conte Potofski, der Hert Graf Jablonowski*, et sic porro. Id quod nulla alia de causa faciunt, nisi ut aditus ad virorum illustrium societates eo facilius ipsis pateat, praesertim in Germania, vbi is, qui liberi Baronis nomen non gerit, pro nobili legitimo vix habetur, neque in conuentibus illustrioribus quicquam valet. Nostorum adeo nobilium Anglicanorum aliquos sibi notos fuisse Doctor Connorus tradit, qui, quo eo maiore honore afficerentur, se Lords seu viros reipublicae suae primarios in Polonia dicere

dicere non dubitarent, cum sub solo nobilium nomine non multum honoris sibi sperandum esse probe intelligerent.

Poloni nobiles leges ac privilegia sua ipsi sanciunt atque defendunt. Regem pro lubitu creant; coronam et sceptrum ei tradunt; ministros certos ei constituunt, quibus consiliariis ac fociis vtatur; et cum Senatorum numerum multitudinem longe superent, tam Regem, quam Senatores in officio continere, imo cum illum, tum hos verbis minacibus increpare facili negotio possunt, praesertim in comitiis, vbi cuique liberum est, dicere, quae sentiat, et sentire, quae ipsi placeant. Ex suo ordine in singulis prouinciis Legatos quosdam prouinciales delectos in comitia mittendi iure perfruuntur, quibus Legatis perfectam et absolutam potentiam tradunt, praecipientes, ne quid approbent, quod ipsorum privilegia vilo modo infirmare possit. Quorum Legatorum si quis eo abripiatur, ut contra nobilium mandatum agat, nobilitas eius prouinciae, ex qua ille delectus erat, liberam eius puniendi habet potestatem.

Non solum autem immodica illa privilegia Polonicam nobilitatem potentia et splendore augent, verum etiam conspicuae et amplae ditiones, quales multi eorum possident, et quidem ita, ut in eos, qui sibi pareant, absolutam exerceant potestatem. Sunt enim in iis, qui regiones quinque, decem, quindecim, viginti, imo triginta miliaria patentes ut peculium teneant. Quibus regionibus Pod-Starostas, quos vocant, seu nobiles rerum suarum administratores praeficiunt, qui suos redditus curent, vnum et alterum vendant, reliqua autem, quibus ipsi ad suam familiam alendam et sustentandam opus habeant, ea omnia dominis suis mittant. Imo nonnulli in vrbes certas perfectam habent potestatem, adeo, ut Regi plane nullum negotium cum iis intercedat, in quorum numero aliquis est ex Principis Lubomirscii familia oriundus, qui vrbes, vicos et pagos quater mille amplius possidet. Quid? quod eorum nonnulli exercitum quinque, sex, octo, imo decem virorum millibus constantem comparare, et, cum necessitas exigat, suis sumptibus alere possunt. Ita sub Principe Lubomirscio septies mille milites, partim equites, partim pedites, partim etiam Dragonos, quos vocant, meruisse, Doctor Connorus tradit, idque semetipsum, cum in Polonia versaretur, vidisse affirmat.

Omnes nobiles, qui quidem opulentiores et illustriores sunt, splendidissime viuunt. Omnes et singuli satellites equestres et pedestres habent, qui et nocte et interdiu ante ipsorum domos, seu (ut ipsi vocant) aulas, vti etiam in conclauibus exterioribus excubias agant, et cum ipsi in publico vehantur, ipsorum carpenta vtrunque circumdant. Praesertim vero in comitiorum celebritate incredibili nobiles illi superbiunt apparatu. Vbi sunt, qui trecentos, quingentos, imo mille viros perpetuo secum ducant, quibus corporum custodibus vtantur. Quid? quod aliquos e primoribus regni viris decies mille amplius stipatos in comitiis quondam apparuisse Hauteuillius contendit. Imperii Romani Principibus nobiles illi, praesertim illi, qui in Senatorum ordinem sunt recepti, semetipsi aequiparant, seu potius iisdem se longe praefertunt. Certum quoque est, nihil, quod alias a principibus infinita et absoluta potentia instructis requiri solet, ipsis deesse, nisi ius monetarum cudendarum, quod respublica sibi soli seruaui. Subiectos, qui tam laute viuerent, et adeo splendide se gererent, atque nobiles illi, nusquam sibi oblatos esse, Doctor Connorus affirmat. Etenim si quis procerum prandium aut coenam sumere instituit, semper tubis inflandis ad mensam vocatur. Ipsi epulis assidenti alii nobiles permulti ministrant. Quorum alii cibos struunt, alii potum infundunt, alii dapes mensae imponunt, quibus omnibus negotiis gerendis singulari quadam reuerentia et modestia vtuntur. Quamuis enim nobiles Poloni omnes dignitate pares sint, eademque suffragiorum in comitiis ferendorum fruuntur potestate, pauperiores tamen ditionibus, a quibus sustentari possint, feruire, sibi opprobrio haudquaquam ducunt. Quos tamen famulos nobilis, qui eorum ministerio vtitur, plerumque quam humanissime tractat: quandoquidem

natu maximum eorum oblecto capite in sua mensa cibum capere sinit, et reliquis singulis puerum peculiarem, humili stirpe ortum, addere solet, qui illis ministrat. Interim tamen, si quis horum famulorum nobilium officium suum minus diligenter obseruat, is a domino suo seuerè castigatur. Qui quamuis eum, cum nobilis sit, vita spoliare nequeat, eundem tamen (quanquam cautione quadam adhibita, cuius in proxime superiore epistola mentionem feci) satis inhumane fustibus caedi, iubere ipsi licet.

Quo loco facere non possum, quin Tibi, Vir Excellentissime, adminicula quaedam tradam, quibus Respublica Polonica in statu praesente, et nobilitas antiquis suis privilegiis constanter conseruari possit. Quorum *primum* est, ut perfecta et omnibus numeris absoluta inter nobiles cum in Rege creando, cum in aliis deliberationibus publicis instituendis aequalitas seruetur: ita enim neque Rex, neque Senatus factionem tam potentem sibi comparare potest, quae magnum aliquid moliri valeat, et Regni proceres impediuntur, quo minus nomina honorifica, ex terris peregrinis arcessita appetant, quibus ad patriae salutem negligendam facillime induci possint. *Secundum*, ne nobiles liberam Legatorum suorum prouincialium electionem sibi eripi ullo modo patiantur: hoc enim si fieret, Rex et Senatus, Legatis, quos ipsi delegissent, subornatis, nobilitatis privilegia facili negotio deminuere posset; proinde Polonos sapientissime agere iudicamus, quod hac in re prudens illud Romanorum exemplum iam sequantur. *Tertium*, ut nobilitas, antiqua consuetudine seruata, maxima cum frequentia comitiis intersit: hoc enim non modo Senatum Legatosque prouinciales ad ea, quae a semetipsis ad Regni salutem proposita sint, exsequenda eo alacriores reddit, verum etiam simul eosdem deterret, ne ad praua consilia patiantur se adduci. *Quartum*, ut tam Senatores, quam Legati prouinciales negotiorum suorum rationem reddere cogantur: quod eos impellit, ut in omnibus, quae agant, eo maiorem adhibeant cautionem. *Quintum*, ne exercitum ei loco, ubi generalis ordinum conuentus agitur, appropinquare patiantur: nunquam enim telicior fuit Roma, quam donec milites imperio Senatus erant subiecti. *Sextum*, ut in rebus, ad successionem pertinentibus, ea, quae adhuc floruit, aequalitas in posterum quoque seruetur: sic enim nobilitas neque nimiam auctoritatem atque potentiam sibi comparare, neque nimis opibus ac diuitiis congerendis rempublicam in periculum adducere potest. *Septimum*, ne corona regia inquilino imponatur, quo non parum incommodi oriri et reipublicae maxima clades inferri posse, ex argumentis rationi consentaneis colligatur. *Octauum*, ut Democratiae suae tam longinquis a temporibus introductae, et per maiorum suorum prudentiam non leui cum periculo ac labore defensionis auctoritatem conseruare Poloni studeant. *Nonum* denique adminiculum est, ut nullum extraneum principem negotiis suis publicis patiantur immisceri.

In nulla terra Principis alicuius exteri Legato, magnifico apparatu uti, magis necessarium est, quam in Polonia, praesertim cum Domini sui iussu, aut in comitiis, aut in nobilium conuentu, aliquod magni momenti negotium ipsi tractandum est. Ibi enim Regni proceres eos omnes, qui vitae splendore et magnificentia se aequare aut non possunt, aut non volunt, aspernari solent. Quae in re igitur si extranei Principis Legatus Polonis satisfacere velit, haec tria inprimis ipsi necessario obseruanda sunt. Primo apparatus conspicuum, inprimis autem carpentorum et ministrorum numerum haud mediocrem sibi comparare debet. Deinde semper in propatulo conuiuia agitare, nobiles lautissime tractare, et summa cum humanitate atque comitate eorum consuetudine uti eum oportet: quod cum fecerit, neque ii omnem honorem ipsi exhibere cessabunt; siquidem Poloni nobiles vniuersi in conuersatione admodum comes et humani sunt. Tandem, quae via ad eorum amicitiam et beneuolentiam consequendam est tutissima, munera quaedam identidem iis offerre, et plurimum spem facere ne grauetur, cuius causas in epistola superiore iam exposui.

Si pro-

Si proceres Polonorum litem forensam aut aliam controuersiam inter se gerant, iudicia Regni publica multo sunt debiliora, quam ut eam componere queant. Quamuis enim in comitiis, aut in alio quodam iudicio publico sententia dicatur, eam tamen partes litigantes minime curant, et praesertim is, contra quem lata est haec sententia, nullo modo se decere autumat, ut iudicium aliquot arbitrio se subiiciat antequam tentauerit, num gladio stricto seu per vim palmam ab aduersario reportare possit. Quo fit, ut nonnulli quinque sexue virorum milibus collectis, aliorum vrbes atque pagos diripiunt et depopulantur, arcesque eorum oppugnant, et postremo tamen, multo sanguine effuso, operaque et pecunia male collocata, is, cuius causa fuit pessima, plerumque superior discedit.

Eiusmodi controuersiam inter Ducem aliquem e familia Radziuili natum, et Principem Sapieham, se in Polonia praesente, ortam esse Doctor Connorus tradit, vter horum filiae Ducis Neoburgensis impuberis tutor esse deberet, cuius filiae pater Imperatricis iam regnantis frater, mater vero a Ducum Radziuulorum stirpe oriunda, in foeminis principibus Regni Poloniae locupletissimis fuerat. Harum partium litigantium vtrique copii armata apparebat, vnde factum est, ut aliquoties velitationes inter ipsas exorirentur. Cum tamen Princeps Sapieha Imperator Magni Ducatus Lithuaniae supremus esset, fortuna ad ipsius partes inclinata est, quanquam Dux Radziuulus, huius puellae matri cognatione propinqua coniunctus, meliori iure hanc tutelam sibi vindicare potuisse videatur. Haec dum inter eos agebantur, Rex huic causae nullo modo se immiscuit, et neque huius, neque illius partes tuendas suscepit, sed, quasi in partes litigantes nulla prorsus potestas sibi esset relicta, plane quietum se tenuit.

Haereditates quod attinet, patris opes et facultates, eodem modo, atque in Italia, in Germania, et in plerisque terris peregrinis fieri solet, aequali portione in liberos distribui, sciendum est. Patre autem defuncto, mater per totam vitae suae tempus omnium bonorum ab ipso relictorum habet vsumfructum, adeo ut prorsus ex ipsius arbitrio pendeat, vtrum eorum partem, et quantam, singulis liberis dare, an totius patrimonii vsumfructum per totam reliquam vitam suam sibi reseruare velit. Interdum vero matres, maritis vita defunctis, aliis nubunt, cum quibus liberorum ex priore coniugio susceptorum facultates decoquant. Vnde fit, ut liberi matribus, praesertim viduis, plus obedientiae et reuerentiae exhibeant, quam alias ab iisdem praestitum fuisse credibile est.

Sed est fortasse, qui hoc modo familias necessario ad incitas redactum aut saltem earum opes attritum iri putet, cum in haereditate distribuenda aequales patrimonii portiones liberi accipiant. Verumtamen Polonis nunquam consilia desunt, quibus familias suas conseruent, aut inclinatas subleuent. Plerumque enim nonnulli ex fratribus Clericorum ordini se deuouent, et Abbatiam aut Episcopatum assequi laborant, quae munera tanta reddituum vbertate sunt coniuncta; ut iis tota familia facillime locupletari possit. Reliqui fratres ad aliud munus aut ad alios reipublicae honores peruenire nituntur, quibus pariter satis commode possunt viuere. Filiarum nonnullae vitae monasticae se consecrant, quibus cum matrimonium inire non liceat, fieri solet, ut omnia earum sine haeredibus defunctorum bona ad nuptos fratres et sorores, aut eorum liberos redeant. Caeterum sicut in Italia, ita hic quoque in iure haereditatis adeundae filiae matribus, et sorores caelibes nuptis antecedunt.

Nobiles autem Poloni cum tam insigni et inuisitata libertate gaudeant, tantum tamen eosdem temperantia et modestia uti, vel maxime mirandum est. Quamuis enim in eorum, qui suo imperio pareant, vitam et necem potestatem habeant, quamuis, ut ita dicam, nullis legibus sint subiecti, quamuis denique nullis in locis iustitia tam negligenter, quam in Polonia, exerceatur, Doctor Connorus tamen, se, per totum illud, quo in hoc Regno versatus sit, temporis spatium de nulla caede, neque de villa nobilium erga subiectos crudelitate quicquam vidisse vel audiuisset, imo, quod magis mireris, se de nullo latrocinio quicquam percepisse,

Ddd d

pisse, sed potius Polonos animo probo atque excelso praeditos semper reperisse affirmat. E contrario certum est, si nostratibus Anglis tertia tantum pars eius libertatis, quibus Poloni fruuntur, esset concessa, fore, ut ipsi se mutuos iugulent: nam neque diligentem praefectorum nostrorum observationem, neque legum nostrarum severitatem, neque iustum iudicum nostrorum rigorem, neque tandem accuratam iudiciorum ab ipsis latorum executionem impedire posse, quo minus patibula et loca gladii supplicio interfectorum magis, quam in Polonia carceres, sint repleta, quotidiana experientia testatur.

Polonos nulla alia de causa tam tranquillos et tam bene moratos esse, ego quidem existimo, quam quod ingenui sint, et insigni libertate gaudeant: coactio enim, quae animorum perturbationes domare debebat, eas potius eo acrius stimulat, et nimis rigida legum praescriptio pravam libidinem ad eas violandas irritat. Interim tamen nihil esse fingamus, quod Polonos ad mala facinora perpetranda instiget, neque tamen est, quod eos ab iisdem abstrahat.

Doctor Connorus Polonos aliquot nobiles a se interrogatos, quomodo rusticos suae potestati subiectos tam inhumaniter tractare, et haud secus atque cum mancipiis cum iis agere possint? respondisse dicit, a rusticis quondam omnibus et singulis totius Regni aduersus dominos suos (haud secus atque olim Heluetii contra nobiles suos fecerint) tumultum excitatum, eosdemque radicibus extirpare communi consensu decretum, imò magna nobilium multitudine ab iis interfecta, reliquos aut se abscondere, aut Regno discedere coactos esse. Tandem vero a nobilibus vndique congregatis vicinorum auxilio miseros illos rusticos, qui per vim rempublicam peculiarem constituere voluissent, adeo in angustias redactos esse, ut ab eo inde tempore ipsorum conditio a seruii nihil differat. Interea infinita ea, quae sibi in subiectos competat, potestate perraro saepius, quam alii Christiani eam, quam in canes et equos suos habeant, potestatem exercent, se uti Poloni dicunt. Bella scilicet comparatio! quasi vero priuatis potius commodis impulsis quam eo, quam Christiani sibi inuicem debeant, amore commoti miseris illis parcant, quia nempe eorum vita maius lucrum quam mors, afferat, in quo Reges quosdam imitantur, qui delictorum capitalium reos ultimo supplicio absolutos ad remos condemnant.

Quamuis in Polonia rustici serui nascantur, et, ut ita dicam, ne vllam quidem libertatis umbram habeant, attamen bene contenti forte sua acquiescunt. Eandem seruitutem, atque Polonici, Curlandici quoque rustici a nobilibus patiuntur, et in vtraque prouincia eorum dominis diuinus paene honos exhibetur. Serui eos amant, et ipsius vitae periculum libentissime pro iis adeunt. In omnibus rebus ex eorum arbitrio viuere coguntur. Quid? quod si domini mancipiorum vxoribus et filiabus stuprum intulerint, ea nullam aliam vindictam meditantur, nisi quod libertatem eo consequi laborent: quam ignominiam miseri illi tam saepe et tam patienter ferunt, ut vxores ea de causa minime deferant, neque ea re vllum probrum sibi illatum esse existiment.

Conditio rusticorum Polonicorum seu *Kmetons* (ut ipsorum lingua vocantur) ea est, ut vitam degant miseram atque aerumnosissimam: cum nullis legibus, nullis iudiciis, et paene dixerim nullis sacris vtantur, sed ipsis diebus dominicis sicuti iumenta ad labores faciendos instimulantur, et neque Regis, neque ordinum congregatorum auxilium implorare, neque miseriae leuationem ab iis rogare ipsis liceat. Verumtamen in Prussia regia tors agricolarum multo tolerabilior est, ubi iisdem fere cum nobilium ordine vtantur legibus immunitatibusque perfruantur. Etsi autem ad infeliciam illorum aerumnam mitigandam Casimirus Magnus leges quasdam condidit, eae tamen his temporibus parum aut nihil valent. Omnes Episcopos, Abbates, Palatinos, Castellanos, aliosque plures, nobiles esse oportet, numero certo hominum humiliorum excepto, qui ex Regis Iohannis Alberti statuto Clerici inferioris ordinis, ut etiam Iurisconsulti et Medici esse possunt. Regis Sigismundi temporis haec lex in Petro Gamrato exceptione quadam

dam vsa est, qui Gamratus, quamuis infima stirpe natus, ad diuersos et ecclesiasticarum et politicarum dignitatum gradus adscendit. In Prussia vero, ut iam supra dixi pluribus iisdemque splendidioribus, quam in Polonia, priuilegiis ignobiles gaudent.

Poloni nobilis reditus magna ex parte mancipiis constant: quorum miserrum hominum nisi numerum haud exiguum in sua potestate habeat, diues aestimari nequit: siquidem in iis nemo facile erit, quia quotannis ducentos aureos nummos Polonicos domino acquirat, aut mereat. Hi aerumnosi neque vllum peculium possidere, neque libertatem consequi possunt, nisi aut in monasterium clam aufugiant, aut in ordinem recipiantur sacerdotalem, aut denique dominos eo perducant, ut vxoribus aut filiabus suis vim inferant, quibus conditionibus ex legum praescripto manumitti eos oportet. Plerumque tamen domini summa cum diligentia eos obseruare et mature omnia eorum consilia irrita reddere solent.

Agnos suos aut praedia nobiles nunquam aliis elocare solent. Sed villicum aliquem e rusticis delectum iis praeficiunt, caeterisque eiusdem pagi agricolis praecipiant, ut ipsi suis sumptibus domum aedificent, et vaccam, ut etiam gallinas, anseres, tantamque frumenti, quantum ad victum annum ipsi opus sit, praebant: proinde pagi alicuius possessori villicum praediis suis praefecturo non plus fere, quam quantum ad ipsum emendum dederit, impendendum esse intelligimus.

Miseri illi homines, seu, ut a Polonis vocari solent, subiecti, si triduum, imò quadriduum dominis operam locarint, vix vnum diem sibi reliquum habent. Cum Doctor Connorus in Polonia esset, agricola quidam filium suum literarum studiis consecratum Academiae erudiendam tradere voluit: quod ipsi dominis non modo omnino vetuit, verum etiam filium, quoniam scribae munere apud ipsam fungi recusabat, in custodiam tradidit. Denique pater quadringentis Coronatis mutuis sumtis filio libertatem redimere necesse habuit.

Domino praedium suum distrahente, mancipia plerumque vna venduntur, liberum tamen ipsi est, vtrum ea sibi seruare, an alii velit venundare.

Mellis tempore omnes agricolas congregatos domino in frumento demetendo et colligendo operam mutuam praestare oportet. Quibus cunctantibus aut venire prorsus recusantibus inspectores certi sunt constituti, qui non mediocri cum seueritate ad officium eos impellant. Castigatio eorum plerumque ea est, ut aut fustibus caedantur, aut caput manusque asseris cuiusdam foramini inferere cogantur, quo statu infelices illi totum nonnunquam diem plebi spectaculo sunt. Fortasse homines illos adeo vexatos omnium, quos Sol vnquam conspexit, miserissimos putas? Verum illi ipsi, meliori forti non assueti, cum parentes eadem conditione vfos viderint, quamuis mancipia, animo sunt admodum quieti atque tranquillo; quo ea felicitas accedit, quod cibus et potus perraro illis desit, in quo assatum illis comparando praecipua vxorum functio cernitur.

Tribus quatuorue ciborum generibus vulgo vtuntur, quorum vnum pisis constat, quibus lardi aliquid impiscere solent: aliud cibi genus ex vili tritico, aut hordeo, aut milio paratur, ex quo cibum *Crachar* dictum conficiunt: reliqua duo genera variis radicibus, iisque salubribus gratoque sapore praeditis, quorum magnam habent copiam, construuntur. In rusticorum tuguriis nihil suppellectilis reperitur praeter pauca quaedam vasa argillacea aut lignea cum duro cubili ab illis ipsis sterni solito, cui stragulum tenue et vile impositum est. Liberis eorum non prius in lecto dormire licet, quam matrimonium inierint, sed iuxta focum in nudo pauimento iacere eos oportet. Foci eorum sumaria ordinaria non habent, sed tantummodo in superiore domus tecto paruum foramen relinquitur, per quod fumus exeat. Sine his focis seu caminis in Polonia nemo vel vnam noctem vim frigoris sustinere potest: vnde non modo agricolae, verum etiam nobiles iis indigent: quanquam posteriorum longe alio modo, et ex longe aliis materiis sint confecti, quam priorum.

Rusticorum liberi, et imprimis Russicorum, ad quartum quintumque aetatis annum nudi incedunt. Ad eundem non prius assuefiunt, quam sic satis confirmati sint. Tunc a matribus limini acclinantur, ubi primum virium suarum specimen edunt. Qui postquam tam diu circumvoluti sunt, donec multum sordium contraxerint, comprehensi aqua frigida lauantur; proinde eos postea tam firma et durabilia corpora adipisci mirum non est. *Liberos quosdam eiusmodi ego vidi, inquit Hauteuillius, qui magnum spatium in glacie decurrerent, prorsus nullo vestimento induti.*

Horum rusticorum vestitum quod attinet, hyeme quidem pellem ouillam eamque hirsutam, aestate vero tunicam ex crasso quodam panno confectam gerunt, cuius tunicae color idem fere est, atque vestimentorum eorum, quibus apud nostrates fumariorum repurgatores uti solent. Plerumque mitras in capitis gestare solent. Interdum occati incedunt: vulgo autem plantas non nisi firmis arborum corticibus muniunt. Idem vestitus in Lithuania obtinet, uti in sequentibus fusius narrabimus.

Rusticorum Polonicorum uxores non secus, atque in aliis terris, sunt vestitae, nisi quod ipsarum industria atque tunicae admodum breues sint. Russicorum agricolarum uxores per aestatem non nisi indusio sunt amictae, cui praecinctorium paulo altius, quam vestitus consuetus, demissum superadditum est.

Nunc Tibi, Vir Excellentissime, quot modis ad nobilitatis Polonicae ordinem perueniri possit, narrabo. Id primo per naturam fieri solet, cum uterque parens nobili stirpe ortus est. Veruntamen his temporibus consuetudine diuturna hic mos inualuit, ut neque ii, quorum matres parentibus plebeis natae fuerint, a nobilium ordine excludantur; quandoquidem in Polonia his temporibus vulgarius nihil est, quam quod viri nobiles foeminas fortis plebeiae matrimonio sibi iungant, praesertim ubi lucrosa ipsis offeratur conditio. Secundus nobilitatis consequendae modus est, si quis ignobilis antea in nobilium ordinem cooptatur. Cuius optionis potestas non nisi penes Regem quondam erat; nunc autem ex Senatus aut ordinum in comitiis congregatorum arbitrio solo pender.

Si quis igitur in Polonorum nobilium ordinem vult recipi, ei non satis est, ut Regis solius obtineat consensum, verum etiam cunctorum in comitiis vniuersis apparentium virorum debet accedere comprobatio. Tum quoque comitiorum generalium confirmatio requiritur, et sic demum nobilitatis diploma ille reportare potest. Praeterea vero in nobilitatis Polonicae ordinem recipiendo multa alia sunt obseruanda, quae recensere superfedeo. Iudaeus, qui nobilitari vult, ante omnia Christianam religionem amplecti, deinde in bello se fortiter gerere, et tandem a Rege in comitiis minoribus proponi, in maioribus vero comitiis confirmari debet. Quo loco nobiles natos creatis fortis praestantia antecellere notandum est: Hi enim posteriores (qui a Polonis *Scartabelli* vocari solent) variis molestiis et incommoditatibus sunt obnoxii, a quibus priores vacant.

Tertia via, per quam aditus ad nobilitatem patet, ea est, si quis incertis viribus, hoc singulari privilegio gaudentibus praesertim vero Cracoviae aut Vlnae, Consulis aut Senatoris munus capeffit; quibus muneribus fungentes non modo sibi nobilitatem comparant, verum etiam in posteros eam propagant.

Quemadmodum vero tribus modis acquiritur nobilitas, sic eadem tribus modis amitti potest. Primo quidem atrocibus et turpibus delictis, quibus et hoc annumeratur, si quis nobilis ignobili insignis sui usurpandi copiam facit. Deinde, si quis opificium quoddam aut etiam mercaturam exercet, aut aliam functionem sua persona indignam alicubi suscipit, qua dignitatis et immunitatum suarum iacturam protinus sine ulla mora facit. Tandem si quis in urbe, eius, quod supra dixi, privilegii experse, magistratum init.

Quamvis autem his modis nobilitas amittatur, eorum tamen exempla non defunt, qui in pristinam dignitatem restituerentur, ii praesertim, quorum parentes paupertate coacti eam exuerunt; cum Poloni necessitatem, ut in proverbio dicitur

dicitur, ingens telum esse, et honestissimum quemque ad negotia parum decora seducere posse secum perpenderit.

Cum de Polonorum indole, Vir Excellentissime, nunc mihi quaedam dicenda sint, omnium Europae nationum nullam esse, quae animi alacritate, corporis robore et vitae diuturnitate Polonicam superet, omnino affirmare possum. Id quod ab ipsorum climate nequaquam proficisci potest; quamvis enim Sæci, Moscovitae et Germani sub eodem cum Polonis degant climate, in iis tamen, quorum supra mentionem feci, ab iis differunt. Quapropter ipsorum indoles originem ducere videtur.

Primo a cibo ipsorum, qui vulgo in carne recens assata (cocta enim aut sale condita raro vescuntur) aut aubus consistit. Ab hoc cibo sal volatile et fixum augente ipsorum vigor et alacritas ortum trahit.

Secundo ab ipsorum potu, eoque acri et forti, qui plerumque Hungarico vino adusto et spiritu anisi constat, cuius utriusque magnam copiam per totum diem identidem hauriunt. Pauperes potu quodam ex spiritu farri, avenae aut hordei confecto utuntur, cui potui nobiles aniso et condimentis additis praestantiorum saporem conciliare solent.

Tertio a duro vitae genere, quo utuntur: mores enim estoeminatos odierunt, et vile tugurium ipsis haud secus, atque palatium, placet; quandoquidem ipsorum tapetes tam viles sunt, ut eos in via publica euntes texere soleant.

Imo sunt, qui in acerrimo hyemis frigore sine strato aliisque commoditatibus dormiant, quid? quod interdum fieri solet, ut infantes duos mentes nati prorsus nudi in aëre circumgestentur.

Quarto a venando, quod apud eos admodum vsitatum est. Inprimis maxima cum industria animal quoddam, *Zubra* dictum, sectari solent, cuius carne, sicut aliarum ferarum, vescuntur. Hoc animal non nisi in Lithuania reperitur, et ungulas solidas habet. Tum quoque artem equitandi Poloni maximi faciunt, et in ea exercitatissimi sunt, quod Lithuanico insigni ansam videtur praebuisse.

Quinto ab aliis exercitationibus et agitationibus corporis: Poloni enim saltando, currendo, saliendo, et aliis eiusmodi exercitiis, vel maxime delectantur. Idem aliorum colloquia et consuetudines amant, quae in re cum Francogallis consentiunt.

Sexto ipsorum strata, ieiunia et temperantia in cibis utendis ad vitae diuturnitatem non parum conferunt. Dura enim strata ossa quasi corroborant, et temperantia vires vitales vegetas reddit. Ipsorum serui lectis omnino carent, et domini ipsi eorum loco non nisi gausapis, et quae his similia sunt, plerumque utuntur.

Septimo, ad ipsorum sanitatem, vires et alacritatem id plurimum facere, quod tanta libertate utantur, tamque splendidis privilegiis fruuntur, ex argumentis rationi vel maxime consentaneis colligi potest. Quemadmodum enim seruitus et corporis et animi vires frangit, ita libertas animo exhilarando simul corpus corroborat.

Colore Poloni subalbicantes esse solent, et eorum capilli colorem subflavum plerumque ostendunt. Ipsorum statura vulgo mediocris est, quae tamen in plerisque in proceritatem potius, quam in exiguitatem vergit. Omnes fere et singuli valetudine sunt prosperrima, et corpore crasso pinguique praediti. Foeminae tamen illustriores teneritatem et gracilitatem quam maxime affectant. Fucum autem formamque fictitiam contemnunt, quanquam eius sibi comparandae vel occasio ipsis deesse videatur.

Poloni potioris sexus circa aures monachorum ritu crines tondentur; uti iam supra in priore harum narrationum parte commemoratum est. Sic etiam totius faciei crines circumcirca sibi detondent, barba superiore excepta, quam ornamentum loco retinent. Ipsorum incessus insignem gravitatem spirat, ubi in manu securim gerere, latus autem acinaceingere solent, quem priusquam cubicum

Eae eant,

eant, non deponunt. Hic acinaces cingulo coriaceo est appensa, cui cingulo sudarium quoque cum vagina cultris recondendis aptata, et parua cote, argento inclusa, qua ad cultros acuendos utuntur, est affixum. Faciem et collum quouis mane aqua frigida lauant, idemque quamuis acerrimo hyemis frigore pusiones quoque, quamprimum a cubili surrexerint, facere coguntur.

Polonorum plerique sinceri et honesti sunt, (ut Boterus in Relationibus suis tradit) facilius decipiuntur, quam decipiunt, et ipsorum ira citius opprimitur, quam irritatur. Erga magistratum magnam plerumque adhibent reuerentiam, erga extraneos vero urbani et hospitales sunt, quos posteriores non modo ad se inuitant, et libera eorum consuetudine utuntur, verum etiam eos imitari contendunt. *Mibi non pauci fuerunt noti, inquit Hauteuillius, qui Francogallos, Italos et Germanos nulla alia de causa, quam quod aliorum ope destituti essent, domi receptos sustentarent, etsi nulla ipsis consuetudo cum iis intercederet.*

A prima adolescentia literarum studiis dant operam. In quibus non vltius progrediuntur, quam quod cum lingua vernacula Latinam discant. Interim tamen Poloniae Mathematici, Historici, Oratores, Philosophi ac Poetae celeberrimi, uti etiam Medici, Iurisconsulti et Theologi eruditissimi nunquam defuerunt, quorum posteriorum nonnulli scriptis suis non modo ecclesiae egregiam nauarunt operam, verum etiam patriae insignem gloriam atque decus attulerunt. Neque dubium est, quia eruditi omnium locorum nationi Polonicae plura deberent, nisi multa scripta propter officinarum typographicarum (quae haud ita pridem in Polonia sunt institutae) defectum pessum iuissent. Caeterum his temporibus per totum terrarum orbem nullam esse nationem, in qua latine loquentes ubique tam facile intelligantur, quam Polonicam, id vero certum est, cum omnes causae forenses in hac lingua conscribantur, imo homines sequioris sexus in monasteriis eam discant.

In plebe mares quidem, cum adulti sunt, aut opificio cuidam, aut agriculturae student, foeminae autem in re domestica bene gerenda instruuntur. Nobiles aut ecclesiae, aut reipublicae operam locant. Interim et nobiles et plebei multum temporis in itineribus faciendis consumere haud raro solent, vnde facilimo negotio linguas exterarum gentium comprehendere queunt. Alias admodum alacri et ardente quasi ingenio sunt ornati, aptiores tamen ad res ab aliis inuentas imitandas, quam ad eas excogitandas esse videntur. Negotiationi quondam Poloni minus erant dediti, nunc autem omnes et singuli vicinorum exemplum secuti mercatura exercenda magnum sibi quaestum comparare, aliosque eo excellere student; quanquam plerique huic negotio vacantes vitae magnificenciam affectant, et vbiuis splendide se gerere laborant.

Illud autem maximum Polonorum esse vitium merito cum Barclaio arbitramur, quod nimis stulto seruire libertatem suam tueri studeant, et quod Reges suos ad leges obseruandas vi potius cogant, quam aliis rationibus incitent. Non seruitutis tantummodo nomen illis inuisum est, sed etiam haereditarium imperium, quamuis iustum et legitimum abhorrent. Nobilitas in omnibus tantam sibi arrogat auctoritatem, ut nullo propemodum modo fieri posse videatur, ut vilius delicti homo nobilis reus iudicetur, et si vel maxime delicti alicuius certis indicibus sit conuictus, dignam tamen ab eo poenam repetere admodum raro in Regis potestate situm est. Non solum vero in moribus externis vitaeque ciuili, sed etiam in rebus ecclesiasticis et ad sacra pertinentibus indecoram et effrenatam licentiam sibi sumunt; siquidem disciplinam ecclesiasticam minime curantes, quae ipsi volunt, loquuntur et agunt, existimantes, se in eiusmodi rebus suo ipsorum gubernaculo commode regi posse, neque alienae opis indigere.

Per indolem omnes omnino ad arma sunt proclives; cum autem his temporibus excelsi et fortes animi oppido pauci in iis reperiuntur, vnoquoque suum porius commodum et lucrum, quam ad patriae gloriam et salutem spectante, pristinum eorum splendorem magna ex parte obscuratum esse nemo miretur. Neque

tamen

tamen de omnibus et singulis illud affirmari potest; siquidem temporibus vel proximis superioribus viri probi et patriae amantes fuerunt, qui animo imperterriti instructi rempublicam defenderent, eiusque saluti, quantum fieri posset, consulerent. Ita plerique eorum adhuc in expeditionibus suscipiendis fortissimos se gerunt, dummodo remuneratio quaedam quamuis exigua illis speranda sit, neque gratuito militare cogantur.

Quid? quod eosdem, si modo meliore disciplina continerentur, inuictos dici posse, affirmare vix dubito: tantae enim vitae duritiae sunt affueti, ut vel ipsi Germani, si cum illis comparentur, prorsus effoeminati et ad belli molestias tempestatisque incommoda perferenda nequiquam videantur idonei. Sic exercitum Polonicum per niuem in campo aperto commemoratum esse audiuius; vti anno millesimo sexcentesimo sexagesimo tertio factum est, cum sub Septembris initium Rex Casimirus Leopoli profectionem pararet, quo anni demum insequentis verno tempore a finibus Moscoviticis est reuersus.

Pecuniae tam cupidi sunt Poloni, ut ei, qui hanc ipsorum libidinem expleat, nihil fere sit, quod recusent: Si vero semel pecuniam, licet mutuam illam, acceperunt, de ea restituenda plane sunt incurii. Imo si quis eos compellat, is deridetur, et praetexto illo motu repellitur, ut ipsorum exemplum sequens periculum faciat, num ab aliis simili modo aliquam pecuniae summam reportare possit. Hoc vnum ad commercia mutua prorsus tollenda sufficere videtur; proinde non inutile fore putem, ut Tibi, Vir Excellentissime, quomodo cum pecunia mutua danda et sumenda, in Polonia sit comparatum, hoc loco breuiter exponam.

Vbi ante omnia Te scire velim, contractus, scriptasque de pecuniis restituendis pollicitationes hic nihil valere, aut saltem non vltatas esse. Sed si nobiles ab aliis nobilibus mutuum aliquid accipiunt, possessiones aut pagos suos iis semper oppignorant; si autem a mercatoribus aut opificibus aliquid mutuantur, non modo satis pignorum deponunt, verum etiam pro pecunia mutua accepta denas et quaternas centesimas in usuram soluunt, quod ex Regni Polonici statutis licet. Quae pecunia mutua sumta tempore, quod definitum erat, praeterlapso nisi restituatur, pignus depositum creditor sibi vindicare potest, neque illius rationem ab eo exigere debitori licet.

Poloni, uti iam supra commemoravi, splendido prae aliis populis uti solent apparatu, quem in finem celeberrimam ministrorum multitudinem sibi associant, et conspicuam cum equorum, tum armorum copiam comparant. Inprimis autem vestium magnificenciam amant, qua in re honorum potius, quibus funguntur, quam generosae stirpis, ex qua orti sunt, rationem habent. Praeterea temporibus extraneis vestimentorum generibus mirifice delectati sunt, et ipsorum milites nouum quemque vestitum primi introduxerunt. Exempli gratia, cum aduersus Moscouitas bellum gererent, tunicis longis et amplis, quae penitus pretiosis pellibus erant subfatae, mitrisque proceris lata fimbria ornatis Moscouitarum more utebantur. Postea vero cum in Valachia aduersus Turcas expeditionem suscepissent, amictu Turcico atque Tartarico vestiti incedebant; et cum denique in Prussia bellum cum Suecis exoriretur, Suecicum atque Germanicum vestitum optabant.

Nostris temporibus tunica inferiore ad media crura usque dependente sunt induci, cui tunicae toga proluxa imposita est, ei vestimentorum exteriorum generi, quae a nostratibus tunicae dormitoriae vulgo vocantur, haud absumilis, pellibus subfata, et supra tunicam inferiorem cingulo seu fascia connexa. Deinde paruas ocreas calcibus ferreis instructas in pedibus gestant, mitris hirsutis capita tegunt, et latera acinace cingunt. Equis insidentes (in equitando enim praecipuam delectationem quaerunt) insuper breui quodam pallio ab humeris demisso, (quod cum palliis Hyberniciis, quae a nostratibus geruntur, fere conuenit) et plerumque tam intrinsecus quam extrinsecus pellibus oblecto, uti consueuerunt.

Fec e 2

Ad

Ad quae pallia conficienda ditiores martes Scythicas ex Moscouia allatas adhibent, cum pauperiores tygrium, leopardorum et pantherarum pellibus, ut etiam alio quodam, eodemque cano pellicorum genere sint contenti. Nonnullae pelles martium Scythicarum ea sunt praestantia, ut, quantum ex iis ad haec pallia opus sit, mille Coronatis amplius constet. Verum Poloni in comitiis tantum ea gestare solent, et proinde a parentibus, liberis et nepotibus usurpari possunt. Foeminarum vestitus cum amictu virili in Polonia magis congruit, quam in vlla fere alia terra.

Lithuani humilioris conditionis ex arborum corticibus calceos sibi faciunt, quos plantis subiectos in superiore pedis parte colligant. Hos calceos *Chodakys* appellant. Iidem arborum corticibus, iisque tenerrimis, satis artificiose circa pedes volutis, tibialibus uti solent. Antequam urbem aliquam ingrediuntur, calceos recens confectos semper induunt. Quos cum quivis fere rusticus parare possit, in Polonia proverbum natum est, ut dicant, *numerum futurum in Lithuania esse maiorem, quam in reliqua Europa uniuersa*. Tandem agricolae Lithuanici, cum viri, cum foeminae, vestitu quodam utuntur, cuius manicae ex vno panno continuo sunt contextae. Hic vestitus plerumque cani est coloris et mirificae densitatis, et ipsorum lingua *Sumadezialka* dicitur.

Pauci quidam Poloni Francogallorum vestitum imitantes indumenta candida, reticula carbafina, capillamenta et gladios gerunt. Qui autem amictum Polonicum retinent, nullo alio indumento candido utuntur, praeter indusia, et braccas inferiores, et interdum quoque tibialia interiora. Nobiles minores, et nonnunquam vel maiorum nonnulli paleis ocreas complent, quae paleae ipsis tibialium interiorum loco sunt. Cum Polonos indumentis candidis vestitos esse dico, nobiles tantummodo et ciues intelligo: rustici enim harum vestium prorsus nihil habent; nisi forte apud vnum et alterum indusum linteo crassiore confectum reperiatur.

Foeminae ferta ex auro, gemmis, floribus, serico, aliisque eiusmodi rebus parata in capite quondam gestabant; nunc autem eadem, viros imitatae, mitras sericas pellibus subfutas gerunt. Erat etiam tempus, cum exterarum foeminarum vestitu delectabantur, et sub Regis proxime superioris imperio omnes foeminae illustriores, et praesertim in palatio regio versantes Francico more erant amictae, idque nulla alia de causa, nisi quod eius, quem dixi, Regis coniux ex Francia esset oriunda. Etsi autem ornamenta vel maxime sumtuosa et cara sint, eo tamen non deterrentur, quo minus ea coemant; siquidem mercatores extranei, inprimis Francici, pro mercibus suis, prout ipsis placet, immanes et aequitatis fines longe excedentes pecuniae summas ab iis extorquent.

Hac in re cum viri, tum foeminae vanitatibus incredibili cum stulticia indulgent. Sunt enim, qui simul omnes et singulas integri vestitus partes, easque quam pretiosissimas, possideant. Id vero ipsorum prodigalitem vel maxime significat, quod plerumque famulos suos haud deterius, quam semetipsos, exorant, quo fieri solet, ut omnibus opibus ad alios translatis ipsi breui tempore in extremam incidant egestatem. Verumtamen haec ipsorum prodigalitas non modo e vestitu, sed etiam ex aedificiis, e comitatu et ex aliis rebus colligi potest. In aedificiis, quae iam exstruuntur, nonnulli Italos aequare student; quanquam, si vera nobis fatenda sunt, eorum domus, fere omnes praesertim rusticae, angustae sunt atque exiguae.

Per scalas ad superiores aedium partes adscendere nimis molestum ipsis est, quapropter in locis infimis habitare solent. Neque ipsorum domus sunt continuae. Alio loco culina est, alio loco stabulum, alio loco habitaculum, in anteriore autem parte introitus est; quae omnia aream rotundam vel quadratam formant. Aedificia pleraque lignea sunt, multa tamen etiam lateribus et saxis constructa reperiuntur.

Inte-

Interiora aedium conclauia propemodum omnia tapetibus obducta, aliisque eo pertinentibus suppellectilibus et utensilibus sunt instructa. Qui autem prope fines Tartaricos habitant, domus suas minus splendide exornare solent, quoniam nullam fere horam a barbarorum incursionibus tuti sunt. Quapropter in ea regione nobiles non nisi paucos quosdam lectulos, quibus aulaea holoserica sunt praeparata, eosdemque neque plures habent, quam quot ipsis ipsorumque domesticis opus sunt. Si quis igitur apud eos diuertere et pernoctare vult, is lectos suos secum afferat, necesse est.

Quamuis autem arbores fructiferae prouentu in Polonia gaudeant prosperrimo, Poloni tamen nobiles admodum raro hortos circa domos suas habent. Quibus hortis si uterentur, et nostratum exemplum secuti ex malis aut piris potum sibi pararent, magnae frumenti, quod ad cereuisiam coquendam adhibent, copiae possent parcere.

Etsi Polonia gelu riget acerrimo, quivis tamen fere nobilis balneum habet domesticum, in quo foeminae a viris separatae sedere possunt. Quid? quod in quavis vrbe et in quouis vico balneae publicae pro hominibus plebeiis sunt institutae, quibus balneis non modo per aestatem, sed etiam per hyemem utuntur. Qui usus balneorum creberrimus efficere etiam videtur, ut in Polonia infantum ora atque capita a scabie admodum raro infestentur. Quo loco notari potest, in Polonia non facile infantes reperiri, qui manci aut gibbosi aut alio quodam corporis vitio sint affecti, (quod in aliis terris est frequentissimum) quoniam ibi non fasciis constringi, sed tantum linteo admodum laxo inuolui solent.

Magnificentiae externae Poloni omnes et singuli adeo dediti sunt, ut eorum vxores raro pedem in platea ponant, sed quamuis non nisi in templum aut ad aliam foeminam in vicinia habitantem se conferre velint, protinus carpento sex equis iuncto vehantur. Viri autem plerumque equitant; pedibus enim incedere hi quoque vel maxime indecorum esse existimant.

Cum viri, tum foeminae magno famulorum, et quidem vtrique ex suo sexu delectorum, numero stipari solent. Senatores primarii in mediis omnino famulis aut equis vehuntur aut pedibus incedunt, ita quidem, ut optime vestitos praecedere iubeant. Nobiles vtriusque sexus cum tempore nocturno in via publica carpentis vehuntur, viceni et quaterni, imo plures interdum, cerei candidi iuxta carpenta singula gestantur. Foeminae insigniores pumiliones vtriusque sexus in comitatu suo habere solent. Eadem foeminam grandaeuam, Magistrae aulicae nomen gerentem, ut etiam Praefectum familiae suae, nobili genere natum, eundemque aetate prouectum, alere consueverunt. Huius posterioris functio praeter alias ea est, ut iuxta dominae suae carpentum ambulet, eiusque descensum subleuet. Vbi adhuc obseruari potest, carpenta nobilium Polonorum admodum lento et graui cursu procedere.

Causa, quod bini tam senes homines foeminis illustrioribus ministri addantur, maritorum Zelotypiae haudquaquam adscribenda est; quae in plerisque prouinciis orientalibus obtinet. Nam foeminae Poloniae virtutis admodum sunt studiosae, et insigni ea, qua fruuntur, libertate haudquaquam abutuntur.

Id tamen de foeminis plebeiis nullo modo dici potest. Hae enim minime opprobrio sibi ducunt, si extra coniugium liberos pepererint. Neque illud ipsarum fortunae obstat; cum nihilominus viris matrimonio iungi possint, quo pristinae ignominiae maculam rursus deleri existimant. Quae matres praematurae nutricum officio postea funguntur; foemina autem honesta, matrimonio legitimo iuncta, quamuis egestate prematur extrema, aegerrime tamen inducetur, ut infantem lactet alienum.

Etsi autem Poloni eximio vxores honore et humanitate prosequantur, eas tamen marsupium nummis repletum, et vna cum eo principatum sibi arrogare nullo modo patiuntur. Illae enim si quid sibi dari velint, in genua prouolutae illud a maritis rogare, eorum pedes amplecti et beneficorum nomine eos honestare debent.

Fff f

debent. Quantum quidem butyri et ouorum, ex iis, quae ad culinae usum necessaria erant, reliquorum vendi potest, quatumque ex lino, quod a rusticis carminari oportet, pecuniarum reddit, illud sibi uxores vindicare, et ad quemcunque velint usum adhibere possunt, neque opus habent, maritos de eo consulere, a quibus maritis hi redditus cum aliis quibusdam lucellis ipsis concessi sunt. In aliis autem rebus plane ex maritorum arbitrio pendent, qui totam rem familiarem soli administrant, adeo ut uxores nihil nisi edant, bibant et hilaria agant.

Quemadmodum Poloni res aduersas, quibus ipsi affliguntur, animo satis forti et constante perferunt; ita in aliorum infortuniis atque miseriis nulla commouentur misericordia; siquidem domus cuiusdam incendium immoto animo fixisque pedibus intruere sustinent, neque villam igni extinguendo manum iniiciunt. Erga liberos suos eundem animum gerunt, neque liberi in parentes mitiores sunt; cum alter alterum a Tartaris in seruitutem redactum deferere non dubitet, quamuis vel lenissimo pretio eum redimere possit.

In Polonia nullae sunt Academiae seu scholae, in quibus ars equitandi, digladiandi atque saltandi publice doceatur. Interim tamen cum nobiles his studiis mirifice delectentur, aut domi iis propria industria capiendis dant operam, aut in terris extraneis aliquam eorum cognitionem sibi comparare student. Iucundissima eorum occupatio in arte musica et saltatoria continetur; in qua posteriore vel infantes, dummodo aliquantum pedibus uti coeperint, a nutricibus aut curatricibus parentum iussu instruuntur, adeo ut saepissime par infantum aut ad rudem nutricis cantum, aut ad serui cuiusdam, viliora negotia domestica curantis, tibiam pedes in conclauis quodam mouere videas.

Nunc de reliquis Polonorum moribus atque ritibus Tibi, Vir Excellentissime, quam breuissime potero, iusto ordine exponam, cum de eorundem familiaribus et nominibus pauca quaedam tradidero.

Nobilitas in multas gentes distribuitur, quae non locis aut regionibus certis, sed appellationibus et insignibus peculiaribus inter se distinguuntur. Ex horum insignium vnoquoque familiae diuersae proficiunt, quae alia gerunt nomina, et ipsa cognatione inter se discrepant. Exempli gratia, insigne gentis *Leuitianae* nouilunium gerit in campo caeruleo, inter cuius nouilunii cornua stella primae magnitudinis conspicitur. Ad eam gentem pertinent familiae *Zarnuisciana*, *Pileczkiana*, *Melstiniana* et aliae plures.

Temporibus antiquioribus a diuersis occasionibus Poloni nomina sunt sortiti; recentiori autem aetate ab arcibus, urbibus, vicis et pagis appellari consueuerunt, quibus plerumque terminationem *ski* vel *ki* addere solent. Quae terminatio ex quorundam opinione *filium* significat; alii vero *imperii* quasi vocabulum per eam denotari contendunt, quia plerumque ab eo loco denominantur, cuius imperium habent. Lithuanorum pleraque nomina in *witz* exeunt, quod facilius per *filii* vocabulum exponatur, quam terminatio *ski*. Interdum ab iisdem quidem locis appellantur, sed alio modo, dum terminationibus *ski* et *witz* omittis voculas *in* vel *de* illis locis praeposunt; dicunt itaque, *in Tenstin*, *de Gorka*, *de Fulstin*, et sic porro. Polonicorum nominum quaedam admodum difficilia sunt pronuntiata; ut *Chrzonskowski*, *Krzikritzki*, *Grzymaltowski*, et alia plura. Postremo loco notandum est, permulta nomina Polonica cum litera *O* incipere, ut *Opalinski*, *Osolmski*, *Ozawowski*, *Orzakowski*, et alia complura.

Nuptias Polonicas quod attinet, ante omnia sciendum est, earum solennia et apud pauperiores et apud ditiores nobiles tres dies agi, quod necessario magnos sumtus requirit. Si qua foemina illustis puellam quandam ex iis, quae ipsi ministerium praestant, alicui dat nuptum, non minores impensae fieri solent, ac si vnam e filiabus suis elocaret. Cum autem in despondenda aulica matrona aut virgine summus splendor ostentari soleat, Tibi, Vir Excellentissime, minime molestum fore puto, si ex Hauteuillio eiusmodi nuptias describam.

Si Re-

Si Regina vnam puellarum earum, quae ipsi a cubiculo sunt, alicui desponderet, aut si Senator aut alius procerum matrimonium init, Rex binis diebus conuiuia solennia instituit. Quem in finem magnum coenaculum paratur, in quo tres mensae sternuntur. In quarum prima Rex cum Regina principem locum occupant. Proximum a Regina locum sponsus et sponsa tenent, iuxta Regem vero Nuntius Pontificis Romani et Archiepiscopus Gnesnensis sunt collocati. In eadem mensa Legati extranei ex aduerso Regis et Reginae sedent. In caeteris duabus mensis in coenaculo iuxta positae omnes foeminae illustres, Senatores et Ministri superiores (his, qui Regi et Reginae ministerium praestant, exceptis) locum obtinent, ubi Ministrorum aulicorum aliquis unicuique locum ipsius dignitati conuenientem monstrare solet.

Hoc conuiuium circa horam quartam quintamue pomeridianam incipere et circa proxime insequentem horam secundam aut tertiam matutinam finem habere solet. Vbi senatores saepius ad mensam regiam accedere, et in genua prouoluti cum faustis apprecationibus pro ipsius salute poculum ebibere consueuerunt. Caeterum in illis conuiujs parum cibi sumitur, sed vinum Hungaricum eo copiosius hauritur. Vbi tamen foeminae singularem modestiam affectantes cum poculum primoribus labris vix attigerunt, aut illud rursus coram se statuunt, aut vinum in orbem effundunt, adeo ut in illis conuiujs propemodum plus vini effundatur, quam bibatur. Cum ad quintam circiter aut sextam horam mensae accessum est, fidius cantus auditur, ad quas genus quoddam aliud instrumentorum musicorum, quae vulgo organa vocant, accedit, sed parua ea, ut ex vno loco in alium commode transferri possint, quo saltationes incipiunt, et ad conuiuii discessum durant. Harum saltationum hilariis omnes praesentes interfunt, et non nisi senectutis excusatio admittitur. Horum autem initium ab aliquot Senatoribus et matronis aetate profectionibus fieri solet, qui passibus admodum lentis et eximiam grauitatem spirantibus saltationem obeunt, eodem fere modo, atque in Clericorum pompa monachi et moniales incedunt. Interim tamen quam lentum et bene compositum huius saltationis est initium, tam lasciuus et confusus eius exitus esse consuevit.

Proximo die, antequam ad mensam acceditur, Regina praesente ab omnibus conuiujs sponsae munera offeruntur, et cum nemo sit, quin modicam quandam supellectilem vel auream vel argenteam secum afferat, non mediocre pretium haec munera plerumque conficiunt; siquidem superioris Polonorum Regis filia, Electori Bavarico nupta, dona tam multa et tam splendida accepit, ut eorum pretium centies mille Coronatis amplius constaret.

Die tertio demum ipsae nuptiae fiunt. Vbi omnes conuiuae equis insidentes sponsum sponsamque cum in templum euntes, tum inde reuerentes comitantur, qua in via regium palatium semper praetereunt. Donec eunt et redeunt, tubarum in aedium pergulis inslari solitarum sonitu platea, per quam transitus fit, resonat. Hoc modo igitur cum sponsa in sponsi domicilium deducta est, et magifico illo, quod ibi instructum erat, conuiuium finito conuiuae discesserunt, in Polonia visitatum est, ut sponsa plorare et miserabiliter lamentari incipiat, ut sponsus eo praestantior de eius modestia et pudicitia concipiat existimationem. In aliis Polonorum nobilium nuptiis iidem fere ritus, minori tamen cum splendore et magnificentia obseruantur.

Mares et foeminae, qui vna infantem quendam e baptismo susceperunt, eo ipso cognatione inter se coniunguntur, quamuis antea ne minima quidem inter eos intercessisset propinquitas, et proinde nullo modo matrimonium secum inire possunt, nisi Episcopus, cuius dioecesi subsumt, eius potestatem ipsis fecerit.

In Polonorum exequijs tanta ostentatio et tam splendidus apparatus conspicitur, ut facilius triumphum agi, quam defunctum humari putes. Loculus, in quo funus iacet, curui inponitur, cui sex equi atris velaminibus vestiti iuncti sunt. Supra loculum latum tegumentum, idemque holosericum, nigri

nigri coloris expansum est, in quo tegumento medio crux atlassina, eaque rubra, apparet. Ex hac cruce sex fimbriae longae nigro serico factae dependent, quae a totidem defuncti ministris vestitu summu luctum significante indutis gestantur. Currum funebrem multi sacerdotes, monachi et frequens aliorum hominum turba praecedunt, quorum unusquisque cereum candidum eundemque ardentem in manu gerit. Pone eos, et ita proxime ante funus tres equis vehuntur, qui defuncti arma, primus quidem gladium, secundus lanceam, et tertius denique sagittam eius, manibus tenent.

Pompa funebris ipsa admodum lente et pedetentim procedit, ut funeris comites sero in templum perueniant. Vbi cum cerimoniae in eiusmodi casibus consuetae a Clericis sunt peractae, tres illi, qui defuncti gladium, lanceam et sagittam ferrent, citato cursu equis in templum inuecti haec arma supra loculum confringunt; quo facto corpus mortuum sine mora humo inferri solet. Deinde iugentes in defuncti domicilium reuertuntur, ubi epulae laetae ipsis paratae sunt, in quibus epulis non modo inter ipsos pocula strenue circumaguntur, verum etiam iidem Clericos impellunt, ut in eo ipsorum exemplum sequantur.

De Regis et Reginae Poloniae humatione breui haec notanda sunt: Quamprimum Rex decessit, funus eius in sandapila magnifice exornata omnibus conspiciendum exponitur, cui funeri certus Senatorum cum Clericorum, tum Laicorum numerus semper adesse debet. Impentis ad hunc apparatus necessarias respublica ex prouentibus regis praebet. Idem fere honos Reginae quoque defunctis contingit; siquidem Regis Iohannis Casimiri coniux, Maria Ludouica, ex suburbio Varsauiensi, ubi vitae finem fecerat, in arcem deducta, ibique solito cum apparatu in sandapila iacens populi conspectui exposita, et tandem Cracouiam deportata et sepulturae regiae illata est.

Quo loco facere non possum, quin Tibi, Vir Excellentissime, de huius Reginae obitu illud momentum narrem, quod rheuma quoddam, a quo pulmones eius infestarentur, mortem ipsi attulerit. Illud autem non nisi ab offensa quadam, quae ipsi cum Cancellario Patio intercesserat, videtur originem traxisse, qui Patius re quadam, quam ab eo flagitasset, ipsi gratificari noluerat. Eadem Regina alias negotiis publicis identidem se immiscere solebat; imo omnia ex suo arbitrio geri optabat. Eandem ob causam non vulgari ardebat Zelotypia, si maritus eius alia foemina familiarius vteretur, verens, fore, ut is potius ab illa, quam a se gubernetur. Ex quo eius obitum Regi minus acerbum fuisse facile iudicari potest; idque eo magis, cum ille eodem fere momento, quo vitam morte ea mutasset, foeminae alicuius illustri genere natae, quam antea quidem amasset, Regina tamen superflite inulsera ausus non esset, consuetudinem amplecteretur.

Vestitus lugubris, quem mares Polonici gerunt, cum eo fere, qui apud nos vtitur, conuenit, quamquam alias in vestimentorum formis virumque Regnum quodammodo differt. Foeminae autem primariae omnes et singulae per totum luctum veste quadam ex vili quodam panno nigri coloris confecta vtuntur, cum indumentis candidis, quae non multo subtiliora sunt, quam id panni genus, quod a Germanis *Cannefas* dicitur, et quo qua illustrior est, eo crassior atque vilior et pannus ille et indumenta candida esse solent. Caeterum ille vestitus viduas iuuenes et elegantes non dedecorat. Vbi notari potest, Senatores, Legatos prouinciales, omnesque alios, qui comitiis Regi creando destinatis interesse velint, vestibus atris indutos esse debere; quanquam caeterum vestitu consueto uti cuius peregrino liceat.

Reliquae Polonorum consuetudines, quibus in edendo et bibendo tam in conuiujs, quam alias, uti solent, variae sunt. Antequam vero eas recenseamus, de ipsorum cibis et potionibus pauca quaedam dici necesse erit. Plerumque igitur carne bubula aut vitulina vescuntur; veruecinam vero carnem plane contemnunt, et famulis suis vulgo praebent. Perdices canas permultas, rubras nullas habent. Sic quoque magna leporum multitudo apud eos reperitur.

autem

autem non inuenies, quos Poloni ita auersentur, ut eos feles libentius efuros esse putem, quam illa animalia. Interim tamen interdum cuniculi albi in domibus deprehenduntur, quos ideo alunt, quoniam eorum pellibus ad subuenda vestimenta sua vtuntur. Capreolis Polonia vel maxime abundat; ceruis autem eo desertior est. In eadem terra permulti vrsi siluestres, apri et aues ferae, ut palumbes et plura volucrum genera reperiuntur. Eaedem tamen non nisi aestate, neutiquam autem hyeme, qua tempestate in aliis prouincijs solent esse pinguisimae, conspiciuntur. Vrorum insignem Poloni habent copiam, quorum caro sale aliquantulum condita saporem praestat, quam iucundissimum.

Horum vrorum capiendorum, ut breuibus dicam, ea est ratio. Primum bestia ab eximia equitum frequentia undique cingitur. E qua deinde vnus erumpit, et arcu intenso sagittam in belluam torquet. Quae cum vulneratam se sentit, laeuissimo cum impetu in eum fertur, a quo icta erat. Interim alius a tergo aliud telum in eam conicit, ubi ab eo, a quo primo laesa erat, desistit, et duplicato quasi furore agitata ab nouo illo hoste vltionem repetere contendit. Tum rursus ab alio alia sagitta in eam emittitur, idque vsque eo continuatur, donec misera illa nimia lassitudine confecta procidit, et facili negotio aut viua capitur, aut interficitur. Sed alia superest ratio, qua Poloni haec animalia in siluis assequantur. Magnam scilicet eorum multitudinem rustici stratis arboribus includunt, et spectatōribus peculiarem machinam construunt. Quo facto venatores in diuersas stationes distributi partim canibus, partim clamoris vehementia vros illos in medium omnino locum compellunt. Deinde tela in eos conicere incipiunt. Tum animal furore percitum eum, a quo vulneratum est, petit, arbores autem stratae ipsi inopinanti obstaculum praebent, quas arbores dum superare molitur; satis plerumque temporis venatori superest, quo vulnus mortiferum ipsi a tergo infligat. Nihilominus tamen nonnunquam fieri solet, ut vrus perrumpat. Quod si venator proximus ei adoriendo imparem se putat, panni rubri, qui color vro ex insito quodam quasi horrore aduersatur, laciniam protendit, vnde efficitur, ut bestia hoc relicto in alium incursionem faciat, qui aut satis paratus et instructus sagittis eam conficit, aut ea, quam modo dixi, arte vtitur, quae nunquam fallere solet. Caeterum eiusmodi vrus si ferocia aestuat ardentissimo, lingua eius tantis viribus praedita est, ut, si modo hominis cuiusdam ipse vestimentum aut aliud quoddam ea arripuerit, eum ad se attrahere valeat.

In montibus Hungaricis caprae etiam ferae capiuntur, quas dapibus lautissimis annuerant. Sic quoque fibrorum caudis singulari cum voluptate vesci, reliquas autem eorum partes abiicere solent Poloni. Iidem vngulas vrsinas sale et sceto bene condiunt, quem cibum lautissimum esse et elegantissimum existimant. Alces, si quas ceperunt, non nisi post decimam quartam diem, et tempore hyberno interdum post integrum mensem demum degustant. Viri primarii, cum in comitia se conferunt, eiusmodi animalia nondum excoriata neque exenterata secum afferunt, eaque quinta et sexta e fenestris suspendunt, ubi vsque adeo pendunt, donec rancescere incipiant; deinde partim assantur, partim ita, ut caro bubula solet, parantur. Quibus dapibus maxima cum delectatione vescuntur; vnde tantummodo ad procerum mensas adhiberi eae solent.

Vrsos, non modo minores, verum etiam eos, qui sunt maximi generis, Poloni retibus capiunt. Quibus si quem hoc modo illaqueauerint, omnes venatores equis insidentes ad eum locum congregantur, vrsique caput atque pedes cum perticis ligneis, iisdemque longis tenent, et eum restibus cannabinis iisque crassis, ita constrictum, ut se mouere propemodum nequeat, in arcem ligneam haud exiguae magnitudinis includunt. Harum vero restium nodi tam artificiose sunt elaborati, ut eos resolueret parum negotii requirant. Hoc modo vrsu custodiunt, donec libido canibus eum exagitantibus obiciendi incessat, ubi ostio patefacto eum ex carcere, in quo adhuc delinquit, emittunt.

Ggg g Per-

Permultae etiam in Polonia sunt gallinae siluestres, quarum pleraeque gallos castratos magnitudine aequant. In Lithuania vero multi phasiani, et in Prussia uti copiosi reperiuntur. Circa Louitium est genus quoddam auicularum, quae passeris maioris speciem fere gerant. Hae aues quia simul cum niue veniunt, et cum niue rursus cessant, aues niuis appellantur. Caeterum iucundissimi sunt saporis. Cum volucribus mansuetis Poloni sic agere solent, ut quicquid earum in prandium consumere velint, matutino tempore adhuc vixisse debeat.

Cum nullum mare, nisi Balthicum, Regni Poloniae sit finitimum, piscium marinorum eius incolae parum habent. Veruntamen haec penuria abunde compensatur magna illa piscium copia, qui in fluuiis et piscinis capiuntur, et quorum nonnulli in aliis terris ne reperiuntur quidem; ubi obiter obseruandum est, pisces ex mari et piscinis extractos ab iis, qui in fluuiis capiuntur, saporis praestantia vinci.

Singulari oleris in usum futurum referuandi modo Poloni vtuntur. Primo in frusta minuta, sed oblonga, illud dissecant, deinde dolio impositum sale adspargunt. Quo facto, quantis viribus possunt, illud comprimunt, et aquam calidam ei affundunt, quo fit, ut penitus acorem concipiat. Quo modo per totam hyemem, imo nonnunquam per totum annum illud conseruant, et quamquam eius odor vel satis longo spatio disiunctis admodum insuauis sit, Poloni tamen in cibis lautissimis illud ponunt.

Potionum quamuis diuersa habeant genera, maxime tamen in iis usitata est cereuisia, quae in Prussia ex polenta mera, in reliquis autem Regni Polonici prouinciis ex farre mola comminuto et lupulo paratur, admixta interdum zea (quod frumenti genus in Italia praecipue et in Flandria notum est) uti etiam auena.

Cereuisia Polonorum omnis punicei est coloris, et tam iucundi, quam acuti saporis; praesertim ea, quae in vrbe Varca, et quae a nobilibus coquitur, acumine et praestantia reliquam magna ex parte superare solet.

In Lithuania, Russia et Vcrania duo potionum genera, ex melle parata vsurpantur, quorum vnum rubri, alterum albi est coloris. Vtrumque autem mulsum apud eos vocatur, quamquam a nostratibus Anglis posteriori tantum hoc nomen tribuitur, prius autem *Metheling* dicatur. Prussia etiam et Masouia mellis aliquam habet copiam. Sed Varfauiæ singulari quadam ratione mulsum conficiunt, dum non modo succum ex cerasis et nigris quibusdam baccis expresum, verum etiam condimenta ei immiscunt; unde etiam diuersa illa nomina, *Kersfrang Malinica*, et *Troinicz*, proficiuntur.

Praeter cereuisiam et mulsum variis vini generibus, ex Hungaria, Italia, Francia et Germania allatis Poloni et Lithuani vtuntur. Vinum Hungaricum ipsi Hispanico generositate antecellit, et magnis doliis infusum a iumentis per montes Carpathicos Craequiam deuehuntur. Vini Hungarici, praestantissimi quidem illius; mensura Polonica, quae tres circiter Anglicanas continet, quinque propemodum Imperialibus constat; proinde magnis opibus destitutos pretiosi illius potus desiderio frustra duci facile intelligas. Vinum Italicum quamuis etiam in Poloniam deportetur, minus tamen, quam Hungaricum, bibitur, partim quia nimis lene, partim quia ob viae, qua aduehitur, longitudinem nimis carum est. Vinum Francicum et Rhenanum in mari Balthico Dantiscum deducitur. Quae duo vini genera, sicuti per se debilia sunt, quam priora, ita praeterea infirmae virtutis magnam iacturam eo faciunt, quod per mare vehantur. Inprimis vinum Rhenanum quod attinet; illud rarissime ultra Dantiscum, et alia quaedam Prussiae loca traducitur; et quidem id propter austeritatem nunquam sine saccharo bibere solent.

Praeter eos, quos adhuc recensui, potus liquores etiam adustos farre, hordeo, auena, piris aut malis, aliisque fructibus conditos, Poloni vsurpant. Hos tamen liquores plebei tantum homines bibere solent, praeterquam hyberno

tempore, quo etiam nobiles iis vtuntur, qui tamen aniso aliisque condimentis saporem praestantiorum iis asserere student.

Poloni admodum raro, aut potius nunquam ientant; cibos frigidos magni non faciunt. Tempore matutino cum mares, tum foeminae cereuisiam calefactam, et saccharo zingibere et vitello ouorum bene conditam sumunt. Porcellos affatos mirifica cum voluptate comedunt, quamquam eorum iuscula plerumque saporem habeant non iucundissimum. In prandio homines illustriores nunquam fere patinam piscis repletam mensae non imponi, eamque lardo bene affato conspergi iubent, quo posteriori maxime delectari videntur. Omnibus fungorum generibus vescuntur, ne arborum quidem exceptis, quos arefactos recondunt. Nos quidem eos fungos, qui vna nocte ad iustam magnitudinem excrescunt, plerumque venenatos esse arbitramur, et fortasse in nostra terra utique venenati sunt. In Polonia vero iidem tam parum veneni secum habent, quam semen papaueris, quod pariter abunde comedunt, et postea statim lac bibunt; quamquam ex eodem papaueris semine alia quoque diuersi generis iuscula et fercula parant. Oleum quoque laud secus atque ex cannabis et lini semine ex eo exprimunt, quo oleo diebus ieiunio consecratis vtuntur.

Illo ciborum genere, quod ex variis esculentis constituitur, vulgo *Potage* dicto, parum vtuntur, praeterquam quod a coquis Francicis paratur; illud enim eximia cum delectatione capiunt. Cibos vniuersos non nimis coquunt, idemque saporem eo suauiore iis conciliat. Eorum iuscula a nostris valde differunt. Quorum alia flaua sunt, et e croco facta; alia alba, quae plerumque e sero lactis constant; alia cana, et cum cepis parata; alia denique nigra, ex pulmento prunorum confecta. Haec iuscula plurimo saccharo, interdum etiam pipere, cinnamo, zingibere, caryophyllis, nucibus muscatis, oliuis, capparibus et prunis condiunt. Iura piscium apud Polonos praestantiora sunt, quam ea, quae apud nos et in Francia parantur. Aromatum tantam copiam Poloni in cibos effundunt, ut procerum nonnullorum reperiantur exempla, qui in iis solis sedecim millia Imperialium quotannis consumerent. Variarum earumque praestantium herbarum in hortis nascentium magna abundantia gaudent, quarum nonnullas aliis in locis omnibus frustra quaeras. Bellariorum, quoque diuersa habent genera, et omnibus trugematibus, praecipue autem pistaciis abundant.

Poloni omnes fere et singuli parum panis ad cibos adhibent, quamquam in ipsorum prouinciis frumentum vberime proueniat, et multo melius sit, quam in aliis terris. Radicibus quam maxime delectantur, quas variis modis instruunt, ut gratum saporem praestent.

Tandem cibo quodam vtuntur, quem *Cruchat* appellant. Hic cibus ex villiori aut triticea, aut hordeacea, aut miliaria, aut auenacea farina, aut interdum etiam a genere quodam granorum paruorum, quod manna ipsi vocant, conficitur, et, si quidem recte paratur, egregii est saporis. Diebus iis, quibus carne vesci licet, lacte et butyro, diebus autem ieiunio sacris non nisi oleo conditum eum comedunt; quamquam sunt, qui summo cum rigore praesertim diebus Saturni illud non obseruent. Homines plebei, farre alioque id genus frumento deficiente, ex tostis et mola comminutis glandibus panem parare solent.

Si Poloni conuiuium agunt, nunquam neque cochlearia, neque cultros, neque furcas mensae imponere consueuerunt, sed haec omnia aut a conuiuiis ipsis, aut per famulos ipsorum afferri oportet. Mantilium loco latam linrei alicati laciniam adhibent, quae lacinia mappae circumquaque assuitur, verentes, ne alias furto auferatur. Simulac conuiuae confederunt, sine mora aedium valuae obstruuntur, neque prius recluduntur, quam praesentes surrexerint, inuestigatumque sit, num omnia vasa et supellestilia adhuc praesto sint: quod nisi fiat, non est dubium, quin pedisequi, qui omnes fere et singuli quinque digitis suis hac in re satis artificiose uti sciunt, vnum et alterum furripiant, quae etiam causa est, cur neque cochlearia, neque cultri, neque furcae mensae imponantur.

In vniuscuiusque, illustrioris quidem, aedibus peculiare aliquod coenaculum ad conuiuias excipiendos reperitur. Vbi locus est cancellis septus, in quo mensa insigni vasorum argenteorum copia ornata conspicitur. Cuius mensae mappa, antequam squaloris atque sordium affatim contraxerit, nunquam auferri solet. Supra hoc conclave porticus est musicorum, qui plerumque aut fidibus cantant, aut organum minus, quod vocatur, pulant.

Qui inuitati sunt, ii nunquam non pedisequos secum adducunt. Cum primum ad mensam confederiat, panem in bina frusta dissecant, et sic quoque caeteros cibos, sibi appositos in binas partes distribuunt, quarum alteram supra axillas illis pedisequis praebent. Qui tum pone dominos stantes ea, quae acceperint, comedunt. Si dominus poculum vino repletum poscit, id pedisequus prius ebibit, tum illud aqua eluere nimis molestum sibi ducit, sed protinus vinum aliud ei infundit, et domino offert. Caeterum quamuis ingens ciborum copia mensae apponatur, rarissime tamen eorum aliquid in culinam refertur: reliquias enim famuli confestim sibi vindicant: quem in finem linthea ab vxoribus accepta secum plerumque afferunt, quibus quae aridorum bellariorum fructuumue supersint, ea omnia inuoluta domum secum asportent.

Epulis finitis Poloni haud exiguum temporis spatium vterius residere et potui indulgere consueuerunt. Cibos (ii saltem, qui modesti haberi volunt) manibus attingere nunquam solent, et perdicem, vt hoc vtar, vno quasi momento furcae affixam in sex frusta diuidere possunt. Donec cibum capiunt, in nulla alia re cogitationes figunt, et si forte ab aliquo ad colloquium euocentur, non nisi plene exsatiati mensa surgunt. Denique cibo et potu satis pasti, fumum ex incensa herba Nicotiana plerumque hauriunt. Hoc autem eo modo fieri solet, vt neque caput, neque ventrem fumus infestet. Siphonem; per quem fumus attrahitur, in pyxidulam rotundam trahunt, cui pyxidulae spongia aceto forti humectata indita est. Haec spongia per paruum quoddam siphonis foramen omni oleo herbae Nicotianae adempto non modo eximiam cerebro affert releuationem, verum etiam huius herbae saporem magna ex parte reddit suauiore. Quod si praeterea odori eius iucunditatem quandam conciliare velint, alii pyxidulae, quae quidem superiore minor est, lenam liquori euidam odoro incinctam iniiciunt, cui pyxidulae siphonem inserunt, qui siphonem per exiguum foramen suauem illum odorem ex lana attrahit, et fumo omnem iniucunditatem adimit. Vtrique pyxidum generi siphones ita indere solent, vt eorum caput in priori quidem genere decem pollices, et in posteriori quinque tantum a pyxidula distet.

Eiusmodi conuiuia a familiaribus et cognatis in vicinia habitantibus mutua instruantur, et cum a viris, tum a foeminis frequentantur. Sciendum enim est, in Polonia virgines puberes sine vlla offensione cum viris conuersari posse, dummodo illarum parentes aut proximi consanguinei praesto sint. Qua conuersatione non pauca coniugia familiaritatesque sanciantur, et amicitiae iam contractae conseruantur et confirmantur. Nihilominus tamen cum a nimio potu conuiuiarum cerebra aestuare incipiunt, interdum conflictationes fiunt, quarum vestigia cruenta haud pauci domum secum auferunt; vbi notandum est, conuiuatori maximae ignominiae verti; nisi tunc temporis perfectam pro lubitu decertandi licentiam largiatur.

Cerebrae computationes cum fastis appreciationibus coniunctae in Polonia admodum inualuerunt, et qui multis poculis strenue certare nequit, is ab eorum societate abstineat, necesse est. Quibus computationibus et in conuiuiis et in caupontis publicis se ingurgitare solent, adeo vt ne dominici quidem et festi dies in fastis ipsorum, vt ita dicam, potioris sint exemptae: qua in re ideo conuiuentur, quoniam vectigalia, portionibus imposita, lucrum reipublicae affarunt amplissimum. His tamen temporibus penes nobiles illustriores et prudentiores hoc flagitium magna ex parte in desuetudinem abiit, quanquam in aliis rebus pristina prodigalitas eadem permaneret.

Sed

Sed satis de hoc, cum tempus urgeat, vt breui tradamus, quibus commoditatibus peregrini in Polonia perfruantur. Vbi ante omnia Te scire velim, deuerforia oppido pauca sibi esse, his exceptis, quae inquilini *Karczmar* vocant, in quae peregrinantes cum equis deverti coguntur.

Haec deuerforia, seu potius stabula longa assensibus sunt exstructa, et stramento tecta. Intrinsecus supellectilium nihil omnino reperitur; neque fenestris illustrantur, sed lucem aut per scissuras ab imbrum et procellarum impetu ruptas, aut per rimas, quae inter assens, male compositos patent, penetrare oportet. In parte horum deuerforiorum postica paruum cubiculum cum foco exstructum est; vbi autem propter muscas, pulices, et cimices, praesertim vero propter vaporis grauitatem et foetorem intolerabilem nemo commorari potest. Quamuis etiam alibi parua quaedam sit fenestra, illa tamen nunquam, ne in summo quidem calore, aperitur: quo fit, vt peregrinus in anteriore diuerforii parte, quam stabulo haud absumilem esse supra dixi, libentius maneat, (vbi etiam hospes, seu, vt in ipsorum lingua vocatur *Gospodarz*, cum tota familia sua versari solet) quam vt in spatio tam angusto commorari, sustineat, vbi foetore et vapore propemodum exanimetur. Veruntamen in illo quoque stabulo foetor est intolerabilis; incolae enim eius frustum oleris putredine dimidia ex parte consumti perpetuo secum gerunt, quod inquilinis quidem ex diuturna, qua a prima aetate sunt imbuti, consuetudine, odorem admodum suauem exhibere videtur, peregrinis autem maximam necessario facessit molestiam.

In his deuerforiis seu stabulis neque mensae, neque lecti reperiuntur. Quorum posteriorum quanquam aliquis in eo, cuius supra mentionem feci, cubiculo paruo deprehendatur, nemo tamen eo vti admodum cupit, cum eius culcitrae et puluina admodum vilia sint, et multi alii iam in eo cubuerint. Attamen stramenti, quod in stabulo pro cubili vsurpatur, non melior est conditio; neque enim hic vnusquisque stramentum recens nancisci potest; dum hospes post peregrinorum discessum stramenta statim colligit, et aliis eo deuenientibus referuat. Nihilominus tamen satius est, in illis stramentis iacere, quam in lecto, quoniam illa, postquam vsurpata sunt, plerumque aeri exposita rursus siccantur. Horum deuerforiorum parietibus vbique clauis lignei sunt infixi, quibus peregrinantes vestes, manticas et alia suspendant. Caeterum horum deuerforiorum incommoda felicissime deuitat, qui in horreo cubat, vbi saltem recens stramentum reperitur.

Cum igitur in deuerforiis tam parum commode habitari possit, omnes iter facientes, harum molestiarum insueri, rhedam binis equis iunctam sibi comparare, et in ea, quae in via ipsis opus sint, omnia secum gerere necesse habent. Lectos, gausapa, culcitrae, supellectilia, et id genus alia in sacco, ex eo panno, qui vulgo *Sarsche* dicitur, confectum inserunt, quo sacco postea in rheda pro sede vtuntur. Praeterea in capsula lagenis recondendis aptata quantum ipsis libet potionum, quantumque opus est rerum ad victum pertinentium, secum ferre eos oportet. Sic quoque de aliis rebus necessariis sibi metipsi prospicere, et si qua defecerint vel consumpta sint, prima quaque occasione oblata ea reparare necesse habent: nam praeter solum hospitium in his deuerforiis aliud quicquam rarissime offenditur.

Hoc modo igitur peregrinus totam rem domesticam vndique secum circumgestare cogitur, vbi non parum molestiarum et incommodorum ipsi perferendum est. Veruntamen qui hoc modo instructus est, is summis perexiguus iter prosequi potest. Nam pro hospitio, eoque admodum illiberali, perparum soluitur, neque plures impensas in vllam rem aliam faciunt, neque quicquam impetrant, quia nimirum, vt conicere licet, Poloni nobiles hospitibus, quantum poscunt, soluere recusant, neque vilo modo cogi possunt, vt soluant: quapropter hospes, si quid ab ipso poscitur, semper respondet: *Nie masz*, id est, *nihil habeo*. Si quid tamen residuum habent, eius partem peregrinis quam libentissime impertiuntur, quanquam plerique non plus sibi comparent, quam quantum ad

Hhh h

semet-

femetipfos et domesticos suos alendos opus sit, cum oppido pauci extranei in hanc terram proficiscantur. Quod si tamen eueniat, vt peregrino alimenta aliaeque res necessariae defint, ad praefectum pagi (qui praefectus ipsorum sermone *Dvour* vocatur) plerumque confugit, qui statim eius penuriam, et quidem gratuito, subleuat.

Cum Polonia vbique propemodum terra plana sit, in rheda binis equis iuncta viam satis longam quotidie conficere possunt. Nonnulli Polonorum, quamuis admodum pauci, tam cauti sunt, vt in suis rhedis semetipsi ducant. Cum in deuerforium venerunt, equos in pratis gramine obstitis plerumque pascunt: nam foenum, quoniam nihil pro eo soluunt, ab hospitibus rarissime impetrant. Alii equis vecti proficiscuntur, saccum pro lecto secum gerentes, sesquipedem circiter, quem ephippio subiiciunt. Vulgo ab hospitibus petunt, vt sibi cereuisiam, panem, et si qua alia in promptu sint, afferant, quod ministerium illi nequam ipsis recusare debent. Nobiles tam commodè ibi proficisci possunt, vt admodum paucis vel potius omnino nullis sumptibus opus habeant.

Si peregrinans in Polonia pontem transiturus est, maiorem, quam aliis in terris, adhibeat cautionem, necesse est; pontes enim ibi locorum valde vitiosi esse, et raro instaurari solent. Tempore hyberno ob aëris asperitatem et inclementiam pedes cuius bene muniendi sunt: quem in finem si quidem, qui carpentis vehuntur, in saccum hirsutum illos inferere, equitantes autem ocreis firmis, quibus insuper aliquid stramenti indi solet, aduersus vim frigoris illos armare consueuerunt. Praeterea antequam iter propositum ingrediantur, largo vini adusti haustu se inuicant. Si glacies, praesertim niuibus obiecta, ipsis traicienda est, traham assequi student, cui rhedam vel carpentum immittant; deinde traha equis iuncta transuehantur.

Per hyemem omnes agricolae pagi cuiusuis separatim vespertino tempore, praesertim diebus Solis, in iis, quae supra descripsi, deuerforiis congregati debacchari solent. Vbi peregrinanti maxima incommoda sunt perferenda. In alio enim quocunque loco pernoctare nequit: ibi enim ob ignis defectum frigoris fauitia ipsi necessario pereundum esset. Quod si autem apud illos agricolas hospitetur, nullo modo, licet vel maxime defatigatus, obdormiscere potest; illi enim cantando et saltando strepitum tam horribilem mouent, vt aurium aciem eo necessario obtundi putes.

Ab acerrimo illo, quod in Polonia facire solet, frigore saepissime accidit, vt peregrinantes nasorum iacturam faciant; et ego ipse quosdam noui, quibus illud euenerit. Cui malo nullum felicius remedium opponi potest, quam vt is, cuius nasus frigore ambrustus sit, antequam in conclaue calefactum se recipiat, parum niuis naso imponat.

Antequam huic de Polonorum ritibus et moribus narrationi finem faciam, non alienum videtur, Tibi, Vir Excellentissime, de moribus Lithuanorum, Samogitarum, Prussorum, aliorumque tam antiquis, quam recentioribus, praesertim quatenus a Polonorum institutis illi discrepent, pauca quaedam tradere.

Nos ab antiquis Romanis originem ducere, inquit Michalon, Lithuanicus scriptor, dubicaret, siquidem lingua nostra dimidia fere ex parte Latina est, et nos non ita paulo ante Romanis ceremoniis atque ritibus vsi sumus mortuos quidem combussimus, ex autum volatu cantuque diuinamus, et si qui ritus superstitionis alii fuerunt: quid? quod in hunc usque diem in locis quibusdam Magni huius Ducatus Aesculapius sub serpentis forma diuino honore colitur. Tum idem scriptor permulta vocabula ex ordine recenset, quae, quod olim Romae denotarint, idem nunc in Lithuania significent. Porro sub Iulio Caesare expeditionem a Romanis in hanc prouinciā esse susceptam commemorat, ad quod confirmandum Florum auctorem profert. Idem Michalon hanc prouinciā ex Ducum, qui quondam ibi fuerint, multitudine magni Ducatus nomen sortitam esse existimat.

Iudicia Lithuaniae quod attinet, sciendum est, decimam quamque, partem eorum, quae in actionibus realibus victori adjudicata sint, in iudiciis fiscum, qui

qui ex lingua ipsorum *Pereffud*, id est, arca clausa dicitur, deferri. Hanc summam victus confestim et sine vlla mora soluere cogitur. In actionibus personalibus dimidiam partem impensarum, accusatori extorsarum, iudex postulat. Homicidae et alii scelerati homines non nisi pecunia multantur, qui mos etiam in Polonia obrinet. Quod si homicida aufugerit, visitatum est, vt corpus interfecti sublatum custodiat: quod corpus antequam interfectori ante oculos positum sit, ille condemnari nequit. In Lithuania omnes etiam opes furto ablatas, quocunque tandem loco eae sint inuentae, iudex accipit.

Temporibus antiquioribus duo tantum in Lithuania vniuersa erant iudices, iidemque Palatini. Hi certo loco adstricti non erant, in quo necessario versarentur, sed si quis causam ad eos deferre volebat, ille ipsos, quamuis vel longissime remotos, sequi necesse habebat. Veruntamen Palatini illi Legatis utebantur, qui publica statutis diebus iudicia exercere, in iisque controuersias exortas dirimere consueuerant; vbi tamen id potius iudices spectabant, quomodo fiscum suum locupletarent, quam quomodo in partium litigantium causas recte inquirerent, et aequum iudicium ferrent. Nunc autem hic mos obsoleuit, adeo vt in Lithuania totidem iudices ordinarii, quot in Polonia, reperiantur. Alia momenta, quae hoc loco obseruari possint, breuitatis studiosus praetereo, et cum conditionem moresque tam nobilium et ciuium, quam rusticorum in Lithuania caeterisque prouinciis habitantium paucis descripsero, finem his literis imponam.

Ante omnia igitur Te scire velim, nobilitatem Lithuanicam, Regi Poloniae, Jagelloni, eiusque successori in Lithuania, Alexandro, pleraque debere priuilegia, qui ambo, quo facilius incolae ad religionem Christianam amplectendam inducerentur, iisdem, quae nobilibus Polonicis essent concessa, priuilegiis et immunitatibus huius etiam Magni Ducatus nobilitatem exornarent. Similia priuilegia eodem tempore Russia et Podolia consecuta est, neque minus Prussorum immunitatibus antiquis a Casimiro quarto, cum huius auxilio contra equites ordinis Teutonici illi essent vsi, multae novae sunt additae. Ciues Lithuanici, Samogitici et Russici a Polonicis nihil fere differunt. Verum Prussici illos rebus certis antecellunt, vt in superioribus iam notauimus.

Plebs Lithuanica caeterarumque prouinciarum adhuc deteriore, conditione, quam Polonica, laborat. Ibi enim haud raro accidit, vt nobilis ingenti ministrorum turba stipatus rustici cuiusdam domum inuadat, omnia eius suppellectilia per vim abripiat, et miserum illum verberibus aut aliis modis pessime tractet. Quod si afflicti homines illi vexatique, vt damnum ipsis resarciatur, nobilis eius, cuius imperio subfunt, auxilio implorent, non sine muneribus coram eo apparere ipsis licet, quibus tamen nihil efficiunt, nisi vt literas commendaticias ad Starostam aut alium quendam Officiale ab eo accipiant. Qui Officiales denuo largis donis sunt imbuendi, adeo vt miseris istis perfecta detrimenti accepti restitutio rarissime obtingere queat.

Cum miseri illi Polonici agricolae ternos quaternosue singularum hebdomadam dies operam dominis locare cogantur, hi Lithuanici caeterarumque prouinciarum quinos senosque hebdomadis cuiusque dies ad labores faciendos vulgo impellantur, vt non nisi diem Lunae sibi retineant. Quod si vero etiam diebus Lunae nobiles eorum opera indigeant, diebus Solis ad priuatos labores perficiendos ipsi vtuntur: nam penes rusticos illos dies sacri et profanis nihil differunt, in quibus Russici nominatim interrogati, cur diebus dominicis laborent, alia quaestione, plerumque respondent: annon diebus dominicis pariter, atque reliquis edere se oporteat?

Quamuis aerumnosi illi vitam aegerrime sustineant, singulis tamen quibusque annis ter quaterue grauius tributa reipublicae pendere coguntur, praeterquam quae nobilibus sibi praefectis, quotiescunque iis aliquid extorquere ipsis placet, dare eos oportet. Si eiusmodi seruus ob delictum quoddam perpetratum a domino

mino capitis condemnatus sit, is supplicium sibi metipse inferre cogitur, quod si facere recuset, acerbius, quam patibuli, supplicium ipsi minantur.

Panis, quo victitare solent, admodum tenuis est, atrii coloris, e farre vilior et hordeo, quod commistum mola comminui solet, confectus. Reliquos eorum cibus carne, piscibus et auibus constat; et si vnum et alterum in hyemem vsque se alere non posse praeuideant, illud autumnis mactatum sale condiunt. Plerumque rei domesticae bene administrandae sunt peritissimi, quo se et familias suas facillime sustentant. Ad frumentum comminuendum quicvis rusticus quaternas quintasue molas manuiarias domi secum habet. Inter labores perpetuo canunt, vocabulum *melior* saepissime repetentes, quod vocabulum eandem, quam in lingua Latina obtinet, in ipsorum sermone habet significationem, quo conditionem suam saltem meliorem esse, quam si ipsorum miseria esset duplicata, fortasse indicare volunt.

Idem genere quodam fistularum longarum earumque lignearum vtuntur, quae adstantium auribus ita obstreperunt, vt illi sat longum tempus auditum integrum non recipiant.

Agricolae Lithuaniae, Samogitiae caeterarumque prouinciarum, omnes fere et singuli vestem crassiorem cineracei coloris gerunt, ita vt centesimum quemque vix aliter vestitum reperiatis. Pedibus ocreas minores induunt, ex arborum corticibus paratas, quarum iam supra mentionem feci.

Idem agricolae vehiculorum quoddam genus habent, quae ramis implexis constructa et admodum velocia sunt. His vehiculis tegumentum eodem modo et ex eadem materia factum imponunt. Rotae huius molis ex ligno solido, eoque plano et in formam teretem redacto, elaboratae sunt. Vt breui dicam, haec vehicula carrucarum earum, quibus carbonarii et calcarii penes nos vtuntur, speciem gerunt. Cum horum vehiculorum aliquot vna vehuntur, strepitum permolestum ea edunt, idque adeo, quoniam eorum axes nunquam vngere solent. Idem vehiculorum genus apud Russos quoque creberrimum est, vti ex sequentibus versibus Latinis iudicari licet:

Neque linunt Ruteni querulos pinguedine currus;
Haud picis auxilium stridulus axis habet,
Auditur veniens longe crepitare *Coleffa*:
Sic fragiles currus, Russe, vocare soles.
Nam faciunt habiles vno vectore quadrigas
Inuectas Ruteni, quas equus vnus agit,
Nec facile inuenies ferrato haerentia clauo
Plaustra facit ligni cuncta ministerium.
Et sine ferri vsu pangunt sua plaustra terebris,
Et lignum ligno consolidare solent.

Domus rusticorum teretis sunt structurae, quapropter turres ab ipsis vocantur. Caeterum angustae sunt, et in fastigio earum hiatus patet, per quem foetor et fumus exeat; plerumque vero asseribus, stramentis aut arborum corticibus tectae sunt. In his tuguriis rustici cum domesticis et pecoribus suis cohabitantes, vnde saepius fieri solet, vt corporibus suis per imprudentiam vim mutuam inferant.

Per hyemem mares culcitrae quae in lectos reponi solent, aut pennis comminutis, aut canna, in locis palustribus nasci solita, vna cum foeminis referviunt, quibus inculcitrae non molissimum esse somnum facile intelligas. Foeminae nonnullae pannum crassum domi texunt. Extra domum vero cum marium, tum foeminarum opera iisdem negotiis continetur, quibus homines vtriusque sexus aliis in terris occupari solent.

Causam, cur equi harum prouinciarum omnes et singuli parui sint, a frigoris, quo eae rigent, vehementia repetendam esse Guaguinus existimat. Inter-

terim

terim tamen paruos illos equos eximio robore praeditos seque ipsum eorum vno tantum viam viginti et centum miliarium Polonicorum intra quatuor dies emensum esse, idem scriptor affirmat.

In hoc populo foeminae, antequam ad vigesimum quartum, imò interdum ad trigessimum aetatis annum peruenerit, nubere non solet. Eadem ante matrimonium initum indumentis linteis varii generis a se elaboratis corbes aliquot repleuerit, necesse est, quibus indumentis postea in eius nuptiis si conuiuae donantur, quos sponsus secum adducit. Pari modo ab ea requiritur, vt per aliquod tempus in re domestica administranda operam mutuam matri impenderit. Idem in filiis obseruari solet. Caeterum sciendum est, eos, qui in nuptiis conciliandis laborant, nunquam non multo diligentius explorare solere, quibus moribus atque virtutibus virgo sit ornata, quam quantum facultatum diuitiarumque possideat.

Indolem huius populi quod attinet, eximia sinceritate, summa probitate et insigni pudicitia ille praeditus est; siquidem de iurgiis, furtis, virginum rapinis et incestibus ab eo commissis rarissime quicquam audies. Puellae famam suam tantopere tuerentur, vt, si mares ipsis osculum modo deferant, cultro eos petere non dubitent. Praeterea matres quam diligentissime eas obseruant, eandemque ob causam et anterioribus et posterioribus stolarum, quibus eae indutae sunt, partibus parua tintinnabula anneclunt, vt, vbi locorum sint, et quid forte agant, confestim audire possint.

Rustici Samogitici cum Lithuanicis in omnibus fere consentiunt. Ea vero, quibus inter se dissentiunt, haec sunt praecipua:

Primo rustici Samogitici minus laboriosi sunt, quam Lithuanici, et proinde rerum ad vitam et victum sustentandum necessariorum minorem habent copiam. Loco panis genere quondam raporum, caput humanum crassitudine aequantium, et sua sponte nascentium, vesci consueuerunt.

Secundo singulari quadam mulsi albi et rubri, vti etiam cereuisiae parandae ratione vtuntur. In has enim portiones, cum per totam noctem coctae sunt, lapides ardentes iniiciunt, eosque ibi refrigerunt, id quod iis, qui ex hoc mulso aut cereuisia biberint, aluum ciere existimant. Tum has portiones in vasa ex arborum corticibus constructa infundunt.

Tertio lepida quaedam apud eos obtinet consuetudo, vt eos, qui potando alios vincant, indusiis, tunicis, sudariis, aliisque rebus, digno quasi praemio donent.

Quarto incolae Samogitiae multo maiorem, quam aliarum prouinciarum habitatores, senectutem adipiscuntur. Ibi enim non insuetum est, vt in homines incidamus, quorum vita in centum, imò in centum et viginti annos excurrat.

Hoc loco lepida quaedam res mihi subit, quae tunc euenit, cum Rex Iagello populares suos paganorum superstitionibus adhuc inhaerentes ad religionem Christianam amplectendam allicere studebat. Cum enim quondam, Rege ipso praesente, monachus quidam de creatione mundi concionem haberet, aliquis eorum, qui tum aderant, paganorum eum interpellauit, et palam mendacii insinulauit, causam afferens, neque semetipsum, neque alios familiarium suorum, quorum tamen multi centum amplius annis ante iam secum vixerint, de earum rerum, quas monachus sibi nunc garriuisset, euentu recordari posse, seque potius certum habere dixit, anni tempestates, earumque vicissitudines, se pueris eodem modo, quo nunc, processisse. Tum Rex ipse rudem illum hominem docere instituit, mundum ab vno et vero Deo vtique ex nihilo creatum esse, quanquam neque ipse, neque alius quidam popularium ipsius de eo recordari possit, dum mirabilis illa creatio multis saeculis ante facta sit, quam ipsorum villus hanc lucem viderit. Hoc Tibi, Vir Excellentissime, sufficiens de horum hominum tam incredibili ruditate, quam summa senectute et tenaci vita argumentum esse potest.

Quinto indole quoque a Lithuanis Samogitiae differunt, dum horum plerique mirifica affabilitate, vti etiam robore, audacia et velocitate longe superant.

III i

Ad

Ad se defendendos armorum loco lorica et hasta venatoria plerumque uti consueverunt.

Sexto denique nulla Poloniae provincia melle adeo abundat, quam Samogitia, ubi quaeuis fere arbor apiarium continet. Veruntamen mel Samogiticum non tantum ceras habere solet, quantum id, quod alibi locorum reperitur.

Nunc tandem, quae in his duobus provinciis memorabilia ad rem domesticam pertinentia occurrant, quam brevissime potero, complectar.

Ante omnia igitur Te scire velim, hunc populum simul et eodem tempore arare, ferere et occidere consuevisse, et tellurem harum provinciarum, dummodo semel vrendo fertilitas ipsi sit illata, quamvis non stercoretam, septenos octenosue annos continuos fruges edere vberrimas. Si loca silvis oblita in agrumvertere volunt, eundemque in finem virgulta exusserunt, proceras arbores, in quas incurrunt, nequiquam excidere solent, sed ramos tantum in lateribus enatos amputant, ne iis Sol impediatur, quo minus telluri radios suos immittat. Illud autem singulari quadam eademque tam artificiosa sit ratione, ut rusticus mille amplius arborum ramos succidat, priusquam semel in solum descendat. E restibus scilicet atque funibus sella perficitur, quae formam stapedibus haud ab similem gerit. Hanc sellam postea funi longo firmiter adstringunt, quem ramo cuidam arboris iniiciunt. Cui sellae cum rusticus infedit, eum puer, in solo stans, funis illius ope sursum extollere, et rursus demittere, ut etiam ramis vnius arboris truncatis, alius funis adminiculo in arborem proximam traducere potest. Hic rusticus autem instrumentum quoddam incuruum semper in latere gerit, quo ramos eo, quem dixi, modo amputat.

In iisdem provinciis mirabili quadam et prorsus peculiari seminandi ratione utuntur. Binas enim hordei partes, singulis farris partibus commistas, verno tempore in vnum aruum conferunt. Cum autem tempus messis aduenit, hordeum tantummodo demetunt, sed far, quod passim excreuit, a messoribus prorsus perfundatur. Verum consulto. Insequente enim anno illud far adeo spissum et frequens nascitur, ut nemo fere, nisi in periculum, quin suffocetur, incurrere velit, permeare illud possit.

Temporibus bellicis rustici frumentum hoc modo custodire solent. Terram speluncis confodiunt, quas tignis communiunt, arborumque corticibus circumdant. Deinde frumentum illis inferunt, ne hostes tam facile id inueniant. Antequam frumentum in consuetis locis reponant, fumo id semper exsiccare solent, quo fit, ut multos annos continuos integrum conseruetur.

De Prussis, cum nobilibus, tum plebeis, multa singularia memoranda non occurrunt. Priores tamen in vestitu non tantum vanitatis prae se ferre solent, quam Poloni, austrum versus habitantes. Posteriores vero a rusticis Polonicis amictu quodammodo discrepant, cum collaribus longis et angustis ex corio confectis interdum utantur.

Tuguria rotis imposita et e frondibus contexta Prussi quondam habitabant. Quid? quod in hunc usque diem plebs artis architectonicae minus perita in aedibus plerumque commoratur, quae pariter e frondibus constructae, et aut humo, aut musco tectae sunt. Simili modo multa supellectilia apud eos frustra quaeras: sicut enim Prussi antiquiores aut in nuda humo, aut in pellibus animalium dormire consueverant: ita recentiores ad hunc usum fasce stramentorum sunt contenti.

In cibis capiendis omnes et singuli admodum temperantes sunt, et magis ignaviae, quam luxuriae dediti. Potus autem, haud sectis atque Poloni et Lithuani, largiores, quam necessitas aut salubritas postulat, haurire solent, praesertim in conuiuiis, e quibus saepissime bene inebriati discedunt. Eorum potio aqua aut lacte equino quondam constabat, admixto interdum sanguine; nunc autem plerumque aut mulsum aut ceruissiam bibunt. Cibus eorum vltatissimus pisces sunt. Id raporum genus, quas radices vulgo vocamus, ante equitum ordinis Teutonici aduentum plane ignotum ipsis fuit: nunc autem hoc cibo agricola

colae vel maxime delectantur. Veruntamen quae iam dixi, eorum pleraque de rusticis tantum Prussicis sunt intelligenda. Nobiles enim Prussi iisdem, quibus Poloni, moribus atque institutis utuntur.

Haec sunt omnia momenta peculiaris, quae vndique congerere potui, earum rerum, quarum narrationem aliquam Tibi, Vir Excellentissime, tradere constitueram. Fatendum mihi est, neque tantum, quantum debebat, temporis huic proposito exsequendo a me esse impensum, neque ordinem convenientem ubique obseruatum. Beneuolam tamen excusationem a Te, Vir Excellentissime, exspecto, et errata commissa relationibus admodum confusis, e quibus haec omnia excerpti, Te adscripturum esse spero atque confido. Simul ea, quae decet, modestia veniam rogo, quod scripto tam tenui nomen Tuum illustre praeponere ausus sim. Caeterum debita cum reuerentia permaneo Tuus

Vir Excellentissime

Servus fidelissimus et obedientissimus

I. S.

EPISTOLA SEXTA

A D

VIRVM EXCELLENTISSIMVM,
IACOBVM, DVCEM ORMONDENSEM,
REGIS MAGNAE BRITANNIAE LEGATVM.

EXERCITIBVS, CASTELLIS, ARCIBVS, ALIISQVE REBVS
MILITARIBVS REGNI POLONICI.

Cum Regnum Polonicum prima initia cepisset, Vir Excellentissime, Poloni ad patriam defendendam finesque imperii sui ampliandos non tam legibus minus seueris admoniti, quam potius absoluta potentia coacti sunt. Ex quo tempore autem Christianam religionem profiteri coeperunt, primus eorum Rex Boleslaus Chrobryus statutum sanxit, ut ex vnoquoque territorio seu Palatinatu certus equitum, et ex vnaquaque vrbe et vico peditum numerus compararetur, qui non modo primo nutu ad pugnandum expeditus esset, verum etiam rebus ad victum et usum bellicum necessariis simul instrueretur. Hunc exercitum vocant *Pospolite Ruszenie*, id est, vniuersas copias militares totius Regni, quae sub communis Ducis seu Imperatoris imperio, quando et ubi Rex cum Senatoribus, ut consiliariis eius intimis, necessarium putet, conuenire debeant.

Communi illa conuocatione facta, in militiam proficisci debent 1) Omnes nobiles, possessionibus praediti, paucis tantum exceptis, quorum infra fiet mentio. 2) Omnes nobiles, pecuniis carentes, qui in vrbebus aut vicis vectigalibus aliisue redditibus viuunt. 3) Omnes ciues praedia possidentes, quo omnes Prussici, ut etiam Cracouienses, Vilienses et Leopolienses ciues pertinent. 4) Praedia elocata tenentes, qui aut ipsi castra sequi, aut alios ipsorum loco mittere debent. 5) Possessionum regiarum administratores. 6) Clerici praetores vel causarum patroni. 7) Cum summa necessitas exigit, omnes ciues sine vlla exceptione, ita tamen, ut iis liberum sit, utrum ipsi coram adeste, an alios velint mittere. 8) Ii quoque nobiles, qui grauium delictorum causa in certum tempus custodiae da-

mnati sunt, vinculis liberantur; qui tamen expeditione finita, illuc redire, et quod residuum est temporis ad poenam destinati ibi contumere coguntur.

Hi omnes equis insidentes et vestitu militari ornati apparent. Cum autem exercitus, cui pedites desint, nullo modo perfectus sit, hic mos quondam obtinuit, ut in vnoquoque pago rustici vndeiceni vigesimum quemque armis necessariis, acinace nimirum, sclopeto longo et securi militari instruerent. Quorum armorum loco his temporibus saepissime summa quaedam pecuniae ab eis exigitur, e qua extranei pedites comparantur. Quamvis enim adhuc militibus inquilinis Poloni utantur, qui pedibus mereant, illi tamen parui aestimantur. Vnusquisque eorum, cuius diuitiae octo nummorum aureorum Polonicorum millibus taxantur; equitem, qui autem dimidiam tantum huius pecuniae partem habet, peditem vestitu et armis bene instructum debet sistere. Rusticorum familiae duodecimenae singulos milites alere, et per spatium fenestre omnibus rebus necessariis sustentare coguntur. Hi vniuersi a Polonis *Wybrancys*, id est, *delecti milites* vocantur, adeo ut *Wybraniecka Piechota* manum delectam apud eos significet. Quorum si quis ter vocatus se non sinit, eius fortunae confestim fisco regio cedunt.

Nobiles, qui huic exercitui interesse non coguntur, sunt 1) ii, qui alios in suum locum substituere possunt, ut senes aut aegroti, viduae, orphani, impuberes; et tandem Clerici possessiones Laicorum seu haereditarias tenentes. Si quis nobilium maiorum, vel etiam minorum aegrotat, is mature illud indicare, et per testes aliquot fide dignos iureiurando confirmare debet. Quo loco notari potest, in Lithuania Clericos propter possessiones ecclesiasticas aequae parum, ac propter haereditarias ab hac militia esse exemptos. 2) Si quis in pluribus territoriis aut Palatinatibus praedia possidet, is pro vno tantum meret. 3) Nobilium pauperiorum aliquot coniunctim vnum equitem mittere possunt, quod praecipue in Masouia fieri solet; pari modo etiam fratres, quorum opes nondum distributae sunt, vnum tantummodo ex suo numero delectum amandare queunt. 4) Qui in regio palatio et in Regis comitatu sunt, eos Rege ipso in militiam proficiente, expeditioni quidem interesse oportet; non tamen Palatinatum suorum vexillis subsunt. 5) Triginta circiter e ministris aulicis Reginae, nobili genere natis, sunt excepti. 6) Duodecim circiter e ministris Archiepiscopi Gnesnensis interdum etiam nonnulli e ministris aulicis Episcopi Cracouiensis, aliorumque Episcoporum, praesertim, cum respublica in aliis negotiis eorum opera indiget, eadem immunitate fruuntur. 7) Omnes ii, qui ad exterorum principum aulas ablegati sunt, nec non omnes eorum comites, ab hac expeditione prorsus liberi sunt. 8) Omnes Starostae cum praesidiis suis in arcibus sibi subiectis manent, et Tribunos quoque suos secum habent. Tandem supremus Dominus, seu Praefectus arcis Cracouiensis, cum Praefecto vicario, Burggrauiis, et duobus Tribunis copiarum pedestrium ab hac militia immunis est.

Sunt aliquot Prouinciae et Palatinatus, qui in hac expeditione generali singularibus quibusdam privilegiis utantur. In Masouia enim et Palatinatu Plocensi, sex fratres, quamvis eorum possessiones sint diuisae, non nisi vnum equitem mittere necesse habent. In Podlachia a denis praediis singuli equites levis armaturae, a vicenis autem singuli equites cataphractarii deliguntur. Pari modo Kiouienis et Braclauienis Palatinatus peculiaribus privilegiis immunitatibusque gaudent. Quamdiu arx Camenecium in Polonorum fuit potestate, nobilitas Podoliae, expeditione generali suscepta, non nisi iuxta hanc arcem consistere, eiisque praesidii loco esse necesse habuit. Prussi ultra hos tres fluuios, Vistulam, Oslam et Drebniciam, ut progrediantur, cogi nequeunt; sicuti neque Lithuani ultra fines Magni sui Ducatus inuiri traduci possunt.

Multitudo militum in expeditione quaque generali congregatorum admodum copiosa est. Basilius, scriptor Polonicus, sub Boleslai Chrobryi imperio in vno Palatinatu Lanciciensi duo cataphractorum et quatuor equitum leuiter armatorum millia simul collecta esse affirmat. Starouolscius ab Vladislao contra Equites

Prussi-

Prussicos centena equitum millia in aciem esse producta tradit, e quo tamen numero eos, qui ad patriam defendendam relinquerentur, fuisse exceptos. Alia plura exercituum numerosorum exempla ex eodem scriptore petita huc afferre possem, quae breuitatis studiosus praetereo. Id modo ex Regni Polonici descriptione a Botero literis consignata adiicio, quod urgente necessitate Poloni centena, Lithuani vero septuaginta equitum millia amplius possint cogere. Quid? quod Starouolscius ex vtraque prouincia ducenta equitum millia amplius sine impensis aduersus hostem produci posse arbitratur: cui opinioni etiam Fredro assentitur.

Peditum Polonicorum numerus est incertus: optio enim illis libera datur, utrum ipsi coram adesse, an eius loco pecuniam malint soluere. Starouolscius copias pedestres sua aetate supra centum viros vix excurrere tradit, cuius rei causam hanc affert, quod impotente Starostarum dominatione horum hominum animus prorsus debilitetur, et agresti timore et stupore identidem contineantur, quamvis ad aeris asperitatem et tempestatis inclementiam perferendam aptiores sint, quam Germani et Hungari, qui aera Polonicum nullo fere modo sustinere possint. Idem scriptor fore existimat, ut copiae Polonorum pedestres, dummodo ad maiorem virtutem excitentur, non modo conspicua numeri magnitudine, verum etiam insigni operae militaris praestantia valeant.

Pedestres autem milites ab exteris nationibus collectos quod attinet, eorum numerus in triginta virorum millia amplius nonnunquam excurrit, cum Cosaci Polonis operam militarem adhuc praestabant; quanquam et hi equis insidentes pugnare consueuerant. Rex Stephanus, cum in Livonia aduersus Suecos bellum gereret, sedecim Germanorum et Hungarorum, qui pedibus mererent, millia amplius in exercitu suo habuit.

Cum igitur de expeditione generali indicenda inter ordines in comitiis vniuersalibus congregatos conuenit, ex antiqua consuetudine Rex in singulos Regni sui Palatinatus aut territoria certas literas mittit. Quae literae a ministris prouincialibus resticula scipioni longo alligatae (vnde *literae restium*, uti etiam *Wici*, quod vocabulum sermone Polonico *scipionem* denotat, eae a nonnullis vocantur) ad omnes nobiles maiores cuiusvis territorii, et quidem ter intra vnus mensis spatium circumferuntur. Pari modo harum literarum argumentum in omnibus et singulis vrbibus atque vicis ter palam promulgatur. Tertia eademque postrema promulgatione facta, omnia iudicia cessant, Starostarum modo vicariorum exceptis, qui in iure dicendo pergunt. Tertius literis publicis circumgestatis, singuli nobiles cuiusvis territorii ad copias suas lustrandas separatim conueniunt, quae lustratio duplex est, altera specialis, quae in singulis territoriis agitur, altera generalis, quae in singulis Palatinatibus instituitur. In his lustrationibus Palatini et Castellani milites, nec non eorum equos, arma et alia, quam diligentissime consignare solent; lustratione enim ad finem perducta, arma et equos mutare haud licet. Eodem tempore Palatini territoria quaeque in singulos Castellanos distribuunt, quorum Castellanos vnique copias peculiares tradunt, quibus praesint. In Palatinatibus iis, in quibus non nisi vnus Castellanus est, Camerario vicario aut alii Officiali pars functionum eius obeunda est; quod in Lithuania Marschalcis, singulorum territoriorum praefectis, conuenit. Lustrationibus specialibus finitis, vnusquisque Castellanus nobilitatem, suo imperio subiectam, ad lustrationem generaliore, a Palatino institui solitam, perducit; vbi omnia denuo quam diligentissime considerantur, et vnusquisque, qui non apparuit, notatur. Castellani, antequam copias suas ad Palatinum adduxerunt, perfectam iurisdictionem in eas habent, postea vero eam Palatino integram debent tradere; quanquam in causis capitalibus non illi, sed Imperatori exercituum supremo soli, aut potius Regi, sententia sit ferenda, quem in finem hic postea certos viros, quorum consilio in bellis gerendis vteretur, adhuc secum habuit.

Quo loco illud etiam notari potest, quod omnes et singuli nobiles a ducibus suis quotannis ex ordine lustrentur et in album militare inscribantur. Caeterum in Polonicis militibus duas virtutes maxime necessarias, celeritatem et obe-

Kkk k

dien-

dientiam, raro aut potius nunquam reperiri solere. Starouolscius non sine causa dicit. Prius enim quod attinet, Polonos nobiles nunquam non maxima cum molestia et indignatione ab vxorum atque liberorum amplexu auelli tradit, et inde fieri, vt non nisi tertia indictione facta iter parent. De posteriori vnumquemque eorum, cum congregati essent, dominum agere velle, praefectorumque suorum decretis obedientiam recusare idem Starouolscius affirmat, adeo vt motus periculossissimi in iis identidem videantur nasci. Accedit, quod, quamuis rebus ad victum necessariis vel maxime abundet Polonia, in omnibus tamen expeditionibus milites fame propemodum pereant, quae calamitas, a turpissima ducum militarium negligentia proficiscitur, qui in exercitum omnibus rebus necessariis sustentandum debitam diligentiam et curam non adhibent. Vnde saepissime fit, vt consilia saluberrima, cum expedienda, imo cum propemodum iam expedita sunt, in casum abeant. Militum animi et cogitationes non nisi in frumento cogendo praedaeque faciendae fixae sunt; siquidem omnia, quae sibi obuia sunt, secum abripiunt, adeo vt prouincias, quas conseruare et defendere debebant, ipsi miserrime deuastent. Aliae praeterea harum barbarum in exercitibus Polonicis identidem oriri solitarum causae sunt, de quibus infra quaedam narrabo.

Nobiles eo, quem diximus, modo a Palatinis lustrati, ad locum lustrationibus generalibus destinatum a ducibus militaribus perducuntur, vbi quiuus Palatinus se suasque copias Imperatori exercituum supremo subiicit. In itinere neque in Regis, neque in nobilium praediis deueri iis licet, sed in campo aperto castra ponere eos oportet, ne vrbium aut pagorum incolis molestia quaedam per eos creetur. His temporibus Imperatorum supremorum potentia admodum angustis finibus est inclusa, pristinique splendoris magnam fecit iacturam. Nam quondam hi Imperatores absolutam potestatem habebant, et eorum voluntas pro legibus erat. Nunc autem sine eorum, qui ipsi a republica associati sunt, consensu parum agere possunt. Praeter Imperatores exercituum supremos et Marschillos militares etiam Regis praesentia ex legum Polonicorum praecepto requiruntur. Id quod ex Regis Alexandri exemplo patet, qui, quamuis aegrotaret, nobilibus tamen volentibus ipse coram in castra venire debebat, quo lectica delatus est; quod tamen Ducis Gliniscensis impulsu factum esse existimatur, qui hanc expeditionem vitae finem Regi allaturam esse speraret.

Antequam vterius pergam, necessarium videtur, Tibi, Vir Excellentissime, tradere, quot militum generibus exercitus Polonorum constet; constat igitur primum copiis Regni, vulgo *Pospolite* dictis, deinde militibus collectis, tum copiis auxiliariis, porro Quartianis, et denique spontaneis seu voluntariis. Deinde copiae Polonorum vniuersae in equites et pedites, et horum vtrique in inquilinos et extraneos distribui possunt. Inquilini plerumque equis merent, et aut graui aut leui armatura sunt instructi. Ad prius genus pertinent, primum *Hussari*, qui et ipsi et equi ipsorum lorica sunt armati, et deinde *Towarzyszi*, qui thoracem, galeam et collare ferreum gerunt. Cum hi, tum illi milites sunt delecti, posteriores autem nomen suum a Polonico quodam vocabulo, quod *socium belli* seu *commilitonem* significat, sunt sortiti.

Hussari breuib. lanceis, acinacibus et sclopetis minoribus, quos vulgo *Pistol* vocant Germani, *Towarzyszi* autem carabinis, arcubus et sagittis, aliisque armorum generibus sunt ornati. Breues illae lanceae a Polonis *Kopyen*, et milites, qui iis vtuntur, *Kopynick* vocantur. Has lanceas, sex pedes circiter longas, equites funiculi serici ope ei articulo, qui inter manum et lacertum est, sumiter alligare, et ita in equis secum gerere consueverunt. Cum ad hostem appropinquant, lanceas suas maximo cum impetu in eum coniciunt. Quibus cum peccauerint, funiculi illius serici adminiculo eas protinus retrahunt. Si quem vero tetigerint, vulnusque mortiferum ei inflixerint, confestim funiculum a manu soluunt, lancem in aduersarii corpore inhaerentem relinquunt, et periculum faciunt,

faciunt, an acutis suis latisque acinacibus, ex ipsorum ephippiis nunquam non dependentibus, caput eius amputare possint.

Et Hussari et Towarzyszi equis insidentes speciem admodum terribilem gerunt, dum vbique alis ciconiarum, gruum, meleagrium aliarumque auium vestiti sunt, et supra armaturam leopardorum, tygrium, vrsorum, leonum et aliorum animalium pelles gestare solent, quod nulla alia de causa faciunt, nisi vt hostibus vel ipso adpectu externo terrorem iniiciant. Interdum etiam pallia variorum colorum, eaque nonnunquam auro, argento et lapidibus pretiosis exornata, humeris induunt. Hussarorum non nisi quinque manipuli in Polonia sunt, quorum singuli trecentenis viris iisque a capite ad calcem loricatis, constant. Manipulus quiuus vnum tantummodo habet Legatum, quem *Porucznik* vocant, et tubicinem, *Korazy* ipsis dictum, qui singulari quodam tubarum genere, quod ipsorum lingua *Coronzy* dicitur, vti solet. Horum Hussarorum aliquem Rex Franciae ad se adduci iussit, eo consilio, vt idem militum genus in suum quoque Regnum induceret: verum impensarum ad hoc propositum exsequendum necessariorum magnitudo, praesertim vero affirmatio de exigua horum armorum in tormentis bellicis maioribus vtilitate eius animum ab hoc instituto auocarunt.

Equites, quos leues vocant, in eos, qui armatura instructi sunt, et in eos, qui armatura carent, distribuuntur. Qui prioris sunt generis, si loricas gerunt, et a Polonis *Pancerznicy Koragwy*, a Lithuanis autem *Petihorsky Koragwy* appellantur, quamquam vtrique armis quodammodo inter se differant. Numero tam Hussaros, quam Towarzyszos hi longe vinct. Cum Pancerznicy, tum Petihorsky manipulis aliquot constant, in certas autem legiones descripti non sunt. Hos milites omnes omnino sexies septiesue mille esse credo. Eorum arma sunt sagittae et acinaces, et, si libet, alas etiam et pennas gestare iis licet. Equites leues posterioris generis, seu armatura carentes, pallium crassum, quod suo sermone *Burcam* vocant, humeris induere solent, arma vero eorum acinace et arcu cum sagittis constant. Hi reliquos omnes milites numero superant, et agmen in exercitu frequentissimum conficiunt, quod Poloni *Woysko* vocant. Quot autem eorum esse debeant, in comitiis identidem decernitur. Caeterum neque hi, neque alii certo vestimentorum militarium genere, vt in terris plerisque vstitutum est, vti solent, quia omnes et singuli e nobilium Polonorum ordine sunt delecti. Hi, dummodo meliori disciplina continerentur, et stipendia ampliora, et quidem iustis temporum vicibus ipsis persoluerentur, copiarum equestrium, quotquot in toto terrarum orbe reperiantur, praestantissimi equites existimari possent.

Milites pedestres aut Poloni et Lithuani, aut extranei sunt, qui posteriores plerumque a Germanis et Hungaris colliguntur. Cosaci Zaporouiensis in Polonorum exercitu vt voluntarii pro stipendio admodum exiguo quondam militabant. Horum Cosacorum triginta interdum millia lanceis acutis, acinacibus, longisque calamis armata aderant. Quorum quamuis vnusquisque secum haberet equum, nihilominus tamen pedibus nonnunquam pugnabant. Sua utebantur disciplina, ducesque militares omnes ex suo ordine delgebant; imo supremum Imperatorem suum, nulla alia de causa, nisi quod in bello rem minus prospere gessisset, ab officio amouere audebant.

De horum Cosacorum moribus et institutis in priore harum narrationem libro iam quaedam dixi, quibus tamen vnum et alterum de iis, praesertim, quod ad rem militarem pertinet, breuissime adiungam.

Nomen Cosacorum Zaporouiensium a Russis sortiti sunt, quorum sermone *Porohi fines* denotat, quoniam nimirum in Regni Polonici finibus versantur. Princeps eorum est supremus ducum militarium, qui sceptri loco scipionem ex arundine factum, quod praefectorum militarium est insigne, gestare solet. Hic Dux non suffragiis, sed tumultuosa acclamatione, pileorumque obiectione creatur, saepissime autem eodem modo his honoribus rursus priuatur, si mobile et inconstans vulgus inuenerit, quod in eo reprehendat. Interea suprema in Cosacorum

vniversorum vitam et necem ille fruitur potestate, donec officium sibi mandatum gerit. Eum proxime sequuntur quatuor consiliiarii militares, qui ipsorum sermone Assaui vocantur, et Legatus primarius. Hos denique diuersi Tribuni et alii duces inferiores excipiunt.

Si qua res maior in exercitu gerenda occurrat, supremus Dux totam multitudinem conuocat. Vbi ipse capite detecto cum consiliariis et Legato primario sub tegumento stans coram populo, perpetuo sedente, leuiter se inclinat, quo facto quae in hoc conuentu decerni vult, ea proponit. Tum quoque ipsi conueniunt, ut in censationibus, in se congestis, respondeat, aut vnum et alterum, quod sibi commodum esse possit, a populo roget, quod semper singulari cum modestia et reuerentia facere solet. Quamdiu cum populo colloquitur, altum vbique est silentium: cum primum autem loqui desit, omnes fere simul terribili cum clamore et maxima confusione sententiam suam aperire incipiunt.

Castra eadem, qua Galli antiquiores olim facere consueuerunt, ratione muniunt, dum curribus continuis ea circumdant. Cum in mari vehuntur, nauiculas suas a tempestatibus ac procellis ita defendunt, ut arundine contexta eas circumcirca ambiant, sub qua sicuti fere in tabernaculo e frondibus constructo oblecti sedere possint. De his Cosacis Turcarum Imperator, Amurathes Magnus, dicere solitus est: *Omnes alios Europae Principes tam parum sollicitudinis sibi exhibere, ut eorum causa commodum utraque aure possit dormire* (quae Turcica est loquendi formula) *has autem vespas sibi vix concedere, ut alterutra aure formam capiat.*

Quanta Cosacorum sit potentia, ex eo quodammodo colligi potest, quod olim, cum seditionem aduersus Polonos commouissent, ducenta virorum millia amplius in aciem produxerint, quanquam a Russis, qui pariter turbas excitassent, tunc temporis copiarum ipsis facta esset accessio. His vero temporibus intimam cum Polonis amicitiam colunt, quoniam neque Turcicum, neque Moscouiticum iugum aequo animo ferre possunt; siquidem superiori Regi, Iohanni Sobiescio, in bellis, aduersum Turcas ab eo gestis, operam locarunt haud contemnendam.

Vt autem ad copias Polonorum pedestres redeamus, eae, ut iam supra commemoratum est, partim inquilinis, partim extraneis constant. Quo modo inquilini colligantur, ex harum literarum initio iam satis notum est. Plerumque homines infimae et miserrimae conditionis eo deliguntur; qui propterea non tam res militares gerunt, quam ad operam manuariam exercendam adhibentur. Nobiles enim ad fossas faciendas, et rursus explendas, muros excitandos, cuniculos agendos, pontes extruendos, vias sternendas reparandasque impedimenta ducenda atque comitanda, castra caeteris militibus absentibus custodienda, et ut verbo dicam ad labores quoscunque vilissimos abiectissimosque sustinendos iis vtuntur.

His copiis alii pedites nationis Germanicae plerumque sunt admixti, qui posteriores in exercitu Polonico, non multo melius, quam illi priores tractantur. *Quod si oppugnationem loci alicuius meditamur*, inquit Starouolscius, *tum e Germania aut Hungaria mercenarios nobis pedites adducimus, qui sunt exercitiores et peritiores nostris.* Hae copiae sermone Germanico reguntur, et aliarum terrarum more in certas legiones et manipulos distribuuntur, qui partim Polonicorum partim Germanicorum ducum imperio parent. Milites omnes et singuli rebus necessariis tam male instructi sunt, ut eorum multi neque gladios, neque calceos habeant, et cum in hibernis agunt, binos circiter cruciatus seu fenos nummos ad victum quotidianum aegre accipiunt, nisi forte furando aliquid insuper sibi acquirant. Neque multo praestantior ducum est conditio, adeo, ut a militum nostrorum gregariorum sorte parum differat.

Quanquam copiarum Polonicarum pedibus merentium certus constitutus est numerus, qui inquilinis constans e singulis vrbibus pagisque conuocatur, et exercitui Regni Polonici annueratur; quia tamen haec conuocatio generalis nimis lente procedit, Regni quoque prouinciis damnum potius, quam commodum eo

affer-

affertur, Poloni urgente necessitate identidem militibus extraneis, qui non modo disciplinae praestantia, verum etiam consiliorum periculorum callide exsequendorum peritia suos excellerent, uti consueuerunt. Omnes hi pedites secures militares incuruatas eximiae longitudinis (Polonis *Bardysz* dictas) uti etiam interdum genus quoddam sclopetorum longorum gerunt. Cosaci et Heyducci si operam Polonis praestant militarem, posteriores quidem vestimentis vnicoloribus ornantur, priores autem panno quodam viliori vestiuntur, et quidem diuersi coloris, prout eorum singulis placet. Caeterum vtrique equos habent, quibus, quotiescunque necesse ipsis videtur, vtuntur.

Nobiles, ut fines ditionis suae ultra quinque milliaria transgrediantur, aut ultra sex hebdomadas in castris agant, cogi nequeunt; et si vel maxime communi et vnanimi ordinum consensu ad id faciendum impellantur (quanquam illud non nisi in casibus plane extraordinariis fieri solet) aut Rex aut Respublica impensas in se suscipere, et damnum acceptum illis restituere debet. Captiuos, quos nobiles asscquantur, Regi donant, pro quibus ex consuetudine praemium quoddam illis datur; si vero ipsi captiui in hostium potestatem deuenierint, ex aerario publico redimuntur. In extraneis expeditionibus militibus conductis Poloni vtuntur, nisi hostilis exercitus insoliti sit numeri: tunc enim nobilitas ipsa ex comitiorum decreto in militiam proficisci debet. Cum igitur quondam Imperator Turcarum sexcentis virorum millibus armatus Poloniam adoriri institueret, Rex Polonorum septuaginta virorum millibus, quos ab exteris nationibus collegerat, non contentus nobilitatem vniuersam Leopolin conuocauit, quae nobilitas si satis mature eo conuenisset, facile fuisset, incredulos, nisi radicibus extirpare, saltem tamen ex Europa ejicere. Nobilium est, tam diu sub armis manere, quamdiu Rex aut Respublica eorum indiget. Hi nobiles omnes et singuli militiam equestrem colunt, non modo quia haec militia pedestrem honestate superare ipsis videtur, verum etiam, quia aduersario, antequam fines ipsorum deligerit, hoc modo eo celerius possunt occurrere. Finito bello, nobilitati non statim pro lubitu digredi licet, sed expectandum illi est, donec a Palatinis abeundi venia ipsis data sit, quod ideo fieri solet, ne repentino et tumultuoso eorum discessu ciues et agricolae nimium infestentur.

De exercitu pedestri, qui ex Hungaris conductis constans sermone Polonico Wegerska Piechota dicitur, sciendum est, eum a Stephano Batorio in bellis aduersus Moscouitas gestis primum inductum esse, et ad eum sustentandum in singulis fere comitiis aliquid, quamuis illud raro aut potius nunquam sufficiens, destinari. Temporibus superioribus pedites conducti partim inquilinis, partim extraneis constabant.

Copiae auxiliares a militibus conductis in eo differunt, quod illae a principibus exteris in concilianda pace Polonis promissae, hi vero in prouinciis extraneis cum ipsarum venia pro mercede sint collecti.

Ita Russi Boleslao Criuousto certum numerum copiarum auxilium, itemque Tartari pro pecunia quadam soluenda Casimiro quarto aduersus Prussos concesserunt. Temporibus insequentibus sub certi et annui tributi nomine hanc pecuniam promissam Tartari postularunt; quamuis reipublicae Polonicae operam militarem locare omnino desisset. Quod importunum postulatam cum Rex Stephanus illis praecise negaret, grauis et periculosa seditio exorta est, cuius in illius Regis vica enarranda mentionem iam fecimus. Tandem sub Iohannis Castorini imperio pax inter vtramque nationem conciliata est, in qua respublica Polonica Tartarorum principi certum stipendium, hic autem Polonis auxilium in omnibus rebus dubiis mutuam promissit. Sicuti autem posterius nullo modo seruatum est, ita etiam prius diutius praestare Poloni merito dubitauerunt. Plura harum copiarum auxilium exempla afferri possunt, neque adhuc foederati desunt, qui ad eas illis mittendas se obstrinxerint. Caeterum illi milites partim equis, partim pedibus merent, prout inter principes foederatos conuentum seu statutum est.

LII I

Incur-

Incurfiones Tartarorum creberrimae nouo militum Polonicorum generi instituendo anſam praeſtuerunt. Certum enim copiarum numerum in Regni finibus conſtitutum nationi illi rapaci ſemper opponi, Sigismundus Auguſtus neceſſe duxit, quibus copiis alendis quartam regionum prouentuum partem deſtinauit. Quae quarta pars, quotieſcunque neceſſitas exigeret, aucta eſt. Inſpectio eius duobus Senatoribus, totidemque nobilibus, Theſaurario Regni Polonici ſupremo adiuncto, demandata erat. Staroſtae autem Raueni quartae huius cuſtodia competeſcit, cui quotannis ratio literis conſignata reddenda erat, quomodo in expenſis ſe geſſiſſet, et in quem uſum ea conuerſiſſet. Quoniam igitur quarta regionum uectigalium pars his copiis ſuſtentandis erat conſtituta, *Quartiani* milites ſunt vocati. Vt pari modo fines Lithuaniae a Moſcouitarum incurſionibus deſenderentur, in comitiis Vilnae celebratis conſilium quondam eſt propoſitum; quod autem, cum plurimi improbarent, irritum fuit. Caeterum haec manus non niſi pedibus conſtans ſemper in caſtellorum urbiumque praefidiis collocatur.

Praeter ea, quae haecenus recentimus, militum genera aliud inſuper in Polonia reperitur. Nobilium ſcilicet locupletiffimorum nonnulli priuatis ſumptibus copias aliquot equeſtres in Regni ſalutem comparare et ſuſtentare identidem conſueuerunt. Ita Sigismundo tertio regnante, aliquis, cui nomen erat Zamoſcio, non pluribus, quam tribus virorum millibus inſtructus, Carambeium, Tartarorum ducem vicit, ut Carambeius ille, quamquam ſeptuaginta virorum millibus armatus Poloniam adoriretur, mox tamen aliquot millibus Tartarorum ſuorum amiſſis domum redire cogeretur. Sub eiſdem Regis imperio Zolkieuius non niſi tribus equitum millibus octoginta Moſcouitarum milia inopinate oppreſſit, perfectamque de iis reportauit victoriam, tribus legionibus Germanicis, qui ſub iis meruerant, ſecum abductis. Quid? quod haud ita multo ante Andreas Zrzebicius, qui tum erat Epifcopus Cracouiienſis et Dux Seueriae, poſtea vero Primas Regni, manu inſignem ſuis impenſis contra Turcas miſit, quae etiam Iohanne Sobieſcio duce, Imperatoris ſupremi officio, tum temporis fungente, egregie ſe geſſit. Exempla alia complura iam praetereo.

Horum militum plerique e nobilitate deliguntur, quae etiam cauſa eſt, cur tam exiguus eorum numerus multo maiores aduerſariorum copias ſaepeſſime proſternat. Voluntarii autem dicuntur, quoniam non ex officio, ſed libera nobilium voluntate, conuocantur, cum alibi locorum non niſi ſua ſponte et ſine ſtipendio militantibus hoc nomen tribuatur.

Quamuis autem Polonici milites haecenus enumerati tam conſpicuae ſint multitudinis, et ad bellum ex ſua indole aptiſſimi, viribus tamen admodum debiles et infirmi ſunt, partim quia diſciplina neceſſaria deſtituuntur, partim quia neque Reſpublica, neque duces ea, quae debent, diligentia res militares curant. Primo enim Reſpublicam ipſam ſi ſpectes, ea nimia hominum frequentia conſtat, quorum ſententiae admodum diuerſae ſibiſque contrariae ſunt. Vnde fit, ut omnia nimis lente et confuſe gerantur. Deinde antequam Senatores et Legati prouinciales in vnam ſententiam cogi poſſint, tot contentiones et rixae intercedunt, (quae urgente neceſſitate ex parte vix omittuntur) ut hoſtis potens, antequam Poionorum exercitus ei reſiſtere valeat, totum Regnum inundare poſſit. Cuius exemplum illuſtriſſimum illud eſt, quod Imperator Moſcouitarum Polociam et Smolenſcum Regi Sigismundo Auguſto eriperet: cum enim ordines in comitiis tum congregati ſententiis inter ſe diſſentirent, nullo modo poſtea fieri potuit, ut ab hoſtibus acceptum repararent detrimentum. Idem Moſcouitarum Imperator, nullis reſiſtentibus, incurſionem in Liouoniam fecit, id quod pariter inſeſtibus diſcordiis, et qua Poloni in arcendo hoſte vtebantur tarditati adſcribendum erat. ſiquidem nunquam non tam longum, ut vix credas, tempus praeterſiuit, antequam armis ſatis inſtructi paratique ſint, et cum in comitiis ſplendiſſime ſe gerere conſueuerint, permoleſtum illis eſt, ſi vitae adhuc actae commoditatem belli incommodis mutare debent.

Bore-

Boterus in deſcriptione Regni Polonici, ab exercitu, ad terram aliquam defendendam conſtituto, quatuor requiri, inter alia dicit; *primo*, ut in ea ipſa, quam tueri debet, terra natus ſit: nam cum exterorum minus, quam inquilinorum, interſit, ut Reſpublica ſalua et incolumis conſeruetur, illis etiam minus tuto conſidi poteſt; *deinde*, ut haud exiguus eius numerus comparetur: alias enim clades, quae illi facile inferatur, ſatis mature compenſari nequit; *tum*, ut animoſus ſit: magna enim multitudo, cui animus deeſt, victoriam potius impedire, quam maturare ſolet; denique, ut expeditus et alacer ſit, quo opportuno tempore congregatus hoſtibus citato curſu obuiam ire poſſit. Tria priora quod attinet, illis exercitus Polonicus quodammodo gloriari poteſt; virtus autem poſtrema proſus fere illis deeſt, praefertim antequam in aciem prodeant. Cuius virtutis defectus partim ab anguſta Regum potentia, cuius idonea argumenta Polonici annales ſuppeditant, partim a pecuniae inopia, quae pecunia tamen neruus belli a Latinis iure dicitur, proſciſcitur. Quod poſterius inter alia ex eo patet, quod milites mercenarii per totum ſemeſtre non niſi ſemel, imo interdum ne ſemel quidem ſtipendia accipiant, ſed aut direptionibus, aut radicibus aliisque ſiluarum prouentibus, ſi quos repererint, miſere victitare neceſſe habent; quid? quod eos neceſſitate coactos ſaepeſſime carne equina paſtos eſſe Hauteuillius dicit. Ita ducibus quotannis, imo interdum binis tantum quibusque annis, non niſi ſemel ſtipendia ſoluuntur.

Haec autem ſolutio ita inſtituitur. In comitiis commiſſarii aliquot ad id negotium deliguntur, qui in locum quandam a palatio regio ſatis longe remotum ſe conferunt, ne Rex, cuius nomine tamen omnia fieri ſolent, ſe illis immiſceat. Ibi igitur cuius duci militari ſtatutam pecuniae portionem praebent, de qua tamen plerumque aliquid detrahant, quod praecipue exoraneis accidit. Quibus tamen ſtipendiis duces commodius, quam miſeri iſti milites poſſunt viuere; quamuis enim manipulos incompletos aliis militibus collectis ut ſuppleant, cogi non poſſint; interim tamen eandem, ac ſi illud feciſſent, pecuniam accipiunt.

Cum igitur copiis ſtipendia debita tam negligenter ſoluantur, imo eae interdum illis plane defraudentur, milites ſaepe conſpiratione facta ſeditionem excitant, quod hoc modo fieri ſolet. Duces, cum in aula regia et comitorum conuentu ut ſtipendia ſibi ſoluantur, diutius fruſtra rogauerunt, congregati tumultum commouere ſolent, quem ipſorum lingua *Rokofz*, id eſt, *Imperatorum deſertionem*, vocant. Hunc igitur in modum congregati aliquem ex ſuo ordine Marſchalcum et alium Legatum, quem etiam Subſtitutum ſuum appellare ſolent, ſibi deligunt. Quorum vterque protinus iurare debent, ſe omnibus, quantum poſſint, viribus laboraturos eſſe, ut ſtipendiorum ſolutionem a Reſpublica impetrent. Quo facto Marſchalcus, qui dicitur, Imperatoris munus ſuſcipit; quod quantas turbas et incommoda pariat, vnusquisque facile intelligat. Cum enim exercitus hoſtibus obuiam prodire, aut imperii fines tueri debeat, ſuam ipſius terram exſpoliari et vbique deuſtare incipit.

Cuiusmodi exemplum ſub Iohannis Caſimiri imperio accidit, cum aliquis, cui nomen erat Suiderſcio, Marſchalcus, et alius, Borzeccius nomine, Legatus ſeu Subſtitutus crearentur. Quanquam huic conſpirationi, quam Rex facili negotio rurus diſſoluit, non tam neglecta ſtipendiorum ſolutio, quam male animatorum quorundam, qui his turbis conſilia ſua ſe facillime expedire poſſe ſperarent, prauitas locum videtur dediſſe.

Sunt alia, quae in exercitu Polonico turbas et ſeditiones moueant, in populo autem iuſtas querelas excitent. Inprimis ducibus militaribus eſt adſcribendum, quod ſupremus exercituum Imperator dignitatem ſuam tueatur incolumem. Saepeſſime enim nobili cuidam diuiti, rerum militarium modice perito, aut proſus ignaro, munus illud grauiffimum Rex tradere cogitur. Cui muneri nobilis ille quamuis ita praefit, ut maxima inde incommoda ſint timenda, Rex tamen munus illi ſemel delatum reuocare nequit, vnde nec mirum, ſi ſub duce tam kn-

LII 1 2

perito

perito saepius se turpissime dent Polonorum exercitus. Quod si autem amplissimi illi honores iis tantum deferrentur et relinquerentur, qui illis bene administrandis essent idonei, quantas res ab equestribus Polonorum copiis effici posse putes? Vtique numerosissimus peditum exercitus, in quo hostium vis maxima cernitur, facillime ab illis superari posset. Tum exercitui Polonico non parum obest, quod inferiores ipsius duces tam male et negligenter se gerant. Vt enim vno exemplo afferendo sim contentus, hi duces (praesertim nobili stirpe nati) in eo loco, ubi lustratio generalis instituitur, non nisi quaternis senisue post tempus definitum hebdomadibus praeterlapsis, plerumque conuenire solent; cuius consuetudinis mutationem meditari neque Regi, neque supremo exercituum Imperatori licet, ne forte illi homines, quorum opera admodum necessaria iis est, offendantur. Deinde haec consuetudo apud nobiles inualuit, ut integrum saepius mensem ante expeditionem finitam exercitum dimittant, neque huic incommodo sine periculo occurri potest. Quod autem duces tam tarde in eo, quo conuocentur, loco appareant, magna ex parte inde proficiscitur, quod iussa satis perspicua non obtineant. Cum enim in hunc vel illum Regni locum proficisci per literas iubentur, neque tempus, quo illuc peruenire, neque loca, per quae iter ipsis faciendum sit, definitum est.

Hoc modo igitur ad negotia priuata curanda, quamdiu ipsis placeat, in vno eodemque loco commorari, aut pro lubitu Regnum peragrarare possunt; unde fit, ut non modo loca, quae percurrant, admodum vexentur, verum etiam consilia saluberrima propter eorum absentiam successu careant. Id quoque rei militari Polonorum vel maxime nocet, quod duces praeter necessitatem in armis et reliquo apparatu, quo utantur, tam ingentem pecuniam consumant. Sic enim primum breui tempore eorum res eo redit, ut, nisi stipendia iusto tempore ipsis soluantur, rerum vel maxime necessariorum penuria laborent, quarum iacturam in militibus gregariis, qui in extremam eo delabuntur miseriam, defraudandis compensare student. Deinde cum immodicis illis expensis omnes opes suas decore runt, calamitatis suae culpam in Regem aut Rempubicam transferunt, id quod in comitiis proxime insequentibus grauissimis discordiis ansam praebet. Si Polonis noui milites comparandi sunt, duces non modo pro acceptis pecuniis locis quibusdam ex arbitrio parcunt, sed ne militibus quidem (sicut iam supra narraui) destinata persoluant stipendia; ut miseri illi obuia quaeque corriperent, et suas ipsorum prouincias exspoliare, quasi cogantur, neque duces, qui ipsis egregio (scilicet) illis praeiuerunt exemplo, id impedire valent.

Nonnulli viri prudentes et reipublicae bene gerendae periti in comitiis suaserunt, ut milites vniuersi in iisdem semper castris continerentur; ita enim fore affirmabant, ut ipsi se disciplinae facilius submittant, ut diripiendo et furando minorem Regni prouinciis inferant cladem; ut hostibus inopinatam incursionem facientibus statim prompti paratique ad resistendum adsint; ut populus tributa concessa eo citius conferat, et ita stipendia exercitui eo facilius solui possint. Quod consilium quamuis plurimi approbarent, alii tamen a contraria stantes sententia hoc imprimis vrgebant, quod, si id fieret, exercitus aut vni aut pluribus esset committendus. Quod si prius obtineret, Imperatoris potentiam ita auctum iri dicebant, ut res novas et reipublicae periculosas facillime moliri posset; sin vero posterius praeferretur, aemulationem in Imperatoribus orituram esse existimabant, quae reipublicae necessario damnum afferat. Qua de re postquam diu in vtramque partem erat disceptatum, posterior tamen sententia tandem vicit, ut eae, quae olim vigerent, turbae in hanc vsque diem in exercitu manerent.

Nihilominus tamen milites Polonici, imprimis autem copiae equestres, cum ad proelium ventum est, insignem et prorsus admirabilem virtutem ediderunt. Cuius pauca tantum aliquot exempla e Starouolscio petita huc afferam. Sub Sigismundi primi imperio supremus exercituum Imperator Lesniouius non nisi mille et quingentis hastatis armatus Moscouitarum exercitum quadraginta virorum

millibus constantem in fugam vertit; nouem eorum millibus occisis. Alius Imperator, cui nomen erat Boratinio, duobus equitum millibus instructus tredecim Moscouitarum millia vicit, e quibus septem millia interfecit, et omnia eorum tormenta bellica secum asportauit. Sub eodem Rege Camenecius non pluribus, quam sex millibus equitum viginti quinque Tartarorum millia amplius reiecit, et circa idem tempus alius, nomine Tarnouius, tam prospero armorum successu valuit, ut quatuor virorum millibus viginti duo Turcarum Valachorumque millia profligaret, et quinquaginta duo tormenta bellica auferret. Sigismundo secundo imperante, Dux Radziuitus septem virorum millibus triginta Moscouitarum millia magna clade affecta cedere coegit, arcemque Vlam iis eripuit; et princeps Sapieha castellum Vendam a viginti quatuor Moscouitarum et Liuonum millibus oppugnatam quinque virorum millibus non modo defendit, verum etiam oppugnatores ab ea repulit. Sub Stephano Rege Imperator exercituum Zborouius vix duobus equitum millibus instructus vniuersum Dantiscanorum rebellium exercitum ex diuersis nationibus collectum feliciter fudit, eorumque octo millia amplius in acie prostrauit. Sub Sigismundi tertii imperio Imperator Zamoscius sex circiter equitum millibus Archiducem Maximilianum, duodeviginti propemodum virorum millibus armatum, vicit. Idem non nisi tribus millibus exercitum septuaginta Tartarorum incursionem in Poloniam facere aursorum millibus constantem reiecit. Eodem fere tempore Chodkieuicius tribus tantum virorum millibus instructus in Liuania insignem de Suecis reportauit victoriam, nouem eorum millibus caesis, et quatuor millibus in captiuitatem abductis. Plura de Polonorum virtute exempla idem Starouolscius narrat. Iis autem cum iam commemoratis num omnes fidem sint adhibitori, nescio. Saltem veritatis in aliis rebus neglectae hic scriptor insinulari non solet.

Quicquid interim sit, re diligentius perpenſa, exoptatum Polonicorum armorum successum fortunae potius singulari, quam prudentibus copiarum consiliis adscribendum esse intelliges. Duae enim virtutes praecipuae et ad bellum prospere gerendum vel maxime necessariae, ars consiliorum suorum occultandorum, et arcanorum ab hostibus decretorum callide perferutandorum, nunquam non Polonis defuerunt. Prius quod attinet, res apud Polonos eo peruenit, ut dux quauis militaris vel infimae conditionis ea, quae supremus Imperator gerere instituerit, haud secus fere atque ille ipse cognita habeat et perspicat. Posterius autem si spectes, exploratores nunquam emittunt, et proinde hostium quae sit conditio, et eorum consilia quo tendant, tam parum notum illis est, ut non prius aliquid experiantur, quam hostilis manipulus illis occurrat, quorum captiui, si quos ceperint, contumaces quidem, quae sit vera sui exercitus ratio, dicere per vim coguntur.

Quo modo exercitui Polonico stipendia soluantur, a me iam supra commemoratum est; nunc unde pecunia in hunc usum conuertenda sumatur, superest, ut paucis dicamus. Illa igitur partim a vectigali quodam generali, singulorum capitibus imposito, vti etiam a voluntariis Clericorum muneribus, (certum enim aliquid illis a Republica imperari nequit) partim a tributis perpetuis, Indaeis, Tartaris, praedijs, mercibus negotiatorum, opificibus et aliis impositis colligitur, ubi notandum est, omnes literarum artiumque liberalium studiosos ab annuis et consuetis tributis esse immunes. Pecuniis ad militum stipendia destinari solitis annumeranda etiam est pars quarta regionum prouentuum, qua milites in Regni finibus collocati sustentantur. Quorum tributorum censuumque collectio quomodo sit instituenda, plerumque penes Regem est; interdum tamen etiam ordines in comitiis congregati hanc sibi sumunt potestatem, qui simul, coactae pecuniae in quem usum sint conuertendae, inquirere solent. Quo loco notandum est, quaestoris munus non diutius, quam vectigal, durare, ad quod colligendum sit constitutus.

Nunc de Polonici exercitus commeatu cum dicendum nobis sit, ante omnia Te scire velim, lixas duabus quidem de causis in eo non inueniri. Qua-

M m m

rum

rum prior ea est, quod multos quidem, qui emerent, neminem vero, qui solueret, illi essent reperturi; altera, quod, quamvis periculum facere vellent, num pro mercibus suis pecuniam quandam auferre possent, verendum tamen illis esset, ne, antequam in castra peruenirent, omnibus rebus exspoliarentur, praesertim in Lithuania, cuius incolae Polonos rapacitate superant. Pari modo neque loca, in quibus militum frumenta condantur, ut in aliis terris fieri solet, in hoc Regno reperiuntur; unde fit, ut duces inprimis haud exigua cum molestia multa impedimenta et alias res necessarias ubique secum ducere cogantur; ubi breui notandum est, eorum tentoria quamquam admodum subtilia, satis tamen ponderosa esse, ut ea ex vno loco in alium transferre res magni laboris sit. Sic etiam neque Rex, neque Respublica Polonica publica quaedam habet armamentaria. Quamquam enim Vladislaus Jagello aedificia quaedam exstruxit, in quibus tormenta bellica maiora referuarentur, illud tamen admodum exiguo his temporibus est vsui; et reliqua tormenta, quorum multo maior est numerus vsusque praestantior, aut in aedibus nobilium aut in magnis vrbibus asseruantur. Quoties igitur Rex eorum indiget, toties aut pro lubitu, aut concessione a Reipublicae ordinibus impetrata ea inde arcessi iubet.

Cum neque metalla Polonis desint, tormenta noua, eaque non pauca, cum vetustorum vsus desierit, constantur, et quidem plerumque a Germanicis tormentorum bellicorum fusoribus, dum Poloni ipsi huius artis parum sint periti. Armorum, quibus Poloni vtuntur, iam supra facta est mentio. Illud modo non incommode hoc loco interponi possit, quod Hartknochius ex antiquis Polonorum scriptoribus affert, Polonos armis valde grauibz quondam instructos fuisse, adeo, ut in expeditione a Rege Boleslao secundo contra Prussos suscepta, cum exercitui flumen Ostia esset transeundum, permulti milites nulla alia de causa, nisi armorum pondere aquis suffocati perirent.

Castella in Polonia sunt plurima; siquidem quacuis fere vrbs et quouis vicus alicuius momenti illis instructus est. Haec tamen castella his temporibus perexiguam seu potius nullam omnino afferunt vsum, paucis quibusdam exceptis, quae adhuc conditione florent prosperrima; reliqua enim nobiles, iis praefecti, prorsus corruiere sinunt. Primis Poloniae castellis exstruendis crebrae vicinorum populorum incursiones animum praebuerunt; cum autem, de se et popularibus suis Scaronolsius inquit, non sumus cupidi aliena inuadendi, nostra facile vel pectoribus nostris tueri possumus; quamuis, si aliter animati essemus, castella tam splendida, ut vlla alia in Europa esse possint, excitare valeremus; illud autem cum vera virtute et animo fortis neuiquam constare posse arbitramur.

Inficias quidem ire non possumus, eas prouincias, quibus loca munita desint, inopinatis et repentinis hostium incursionibus factis miserum in modum affligi, uti Polonia, malum! saepius experta est; veruntamen haec miseria non est perpetua. Cum primum enim nobilitas congregari potest, hostes recedere oportet; id quod variis exemplis, quae nostra memoria contigerint, copiose demonstrari posset. Neque Polonis causae desunt grauissimae, quibus commoti suas prouincias castellis non muniant. Harum causarum sunt praecipuae, ut hoc consilio milites suos ad eo maiorem virtutem incitarent, hostium autem vim debilitarent, omni facultate loci tuti in ipsorum Regno inueniendi illis adempta. Et profecto cum respublicas creberrimis arcibus communitas intuemur, ab vno proelio infelicitate gesto extremam propemodum perniciem illis esse contractam intelligemus; quoniam hostes, cum munitorum locorum semel sunt potiti, ex iis rursus expelli quam difficillime possunt. Poloni vero omnem belli fortunam proeliis apertis discernendam committunt, et cum neque ipsi, neque aduersarii in locis bene munitis delibescere possunt, non prius a pugnando desistunt, quam eos Regno eiecerint. Sed praeterea quoque milites in praesidiis collocatos mollitie diffuere et quasi effoeminari Poloni autumant. Cuius confirmandi causa viros aliquot, quorum virtus bellica inprimis inclauit, ex antiquitate repetunt, et in his nomi-

nominatim Alexandrum Magnum, qui Persespoli, et Hannibalem illum longe celeberrimum, qui Capuae diutius desidendo animum fortem et virilem exuerunt, uti etiam suum ipsorum Regem, Boleslaum, qui, cum Kiouiae diutius commoraretur, voluptatibus indulgere coepit.

Nunc Tibi, Vir Excellentissime, de primariis Officialibus militaribus, exercitui Polonico praefectis quaedam narrabo. In his primo loco duo Imperatores supremi sunt notandi, vnus Regni Poloniae, alter Magni Ducatus Lithuaniae, quorum iam supra mentio facta est. Imperator Regni Poloniae supremus sermone Polonico *Hetman Wielki Koronni*, et Imperator Magni Ducatus Lithuaniae supremus *Hetman Wielki Litbewski* appellatur. Hi Imperatores, quamdiu in castris agunt, eandem fere cum Rege habent potestatem, et quidem vterque separatum in eum, cui praest, exercitum; vterque enim sui iuris est, et ex alterius arbitrio haudquaquam pendet. Propter munus imperatorium neuter locum in Senatu obtinet; plerumque tamen, qui iam Senatores sunt, ut eo maior sit ipsorum auctoritas, ad hanc dignitatem extolluntur. Interdum Imperatores decem supremorum Regni Polonici Officialium numero interfuerunt, et cum summo in exercitum imperio officio supremi Marschalei, supremi Cancellarii et sic porro, simul functi sunt; siquidem Iohannes Zamolscius Marschaleus supremus et Imperator exercituum supremus simul erat. Postea vero haec consuetudo exoleuit, ut his temporibus munus Imperatoris exercituum supremi, uti etiam inferioris aut Palatino aut Castellano plerumque tradatur. Quamuis enim Palatini et Castellani decem supremis Regni Officialibus dignitate quodammodo sint superiores, dum illi in comitiorum conuentu sedeant, hi autem iuxta Regem stare debeant; nihilominus tamen hi posteriores potestate, quam in republica teneant, illos priores non parum excellere existimantur. Olim Imperatores illi per totam vitam amplissimos illos honores gesserunt; nunc autem ex statuto quodam, quod anno millesimo sexcentesimo sexagesimo sexto sancitum sit, ternis quibusque annis eorum transmutatio fieri dicitur.

Horum Imperatorum supremorum vterque Legatum suum seu Imperatorem inferiorem habet. Quibus in rebus eius functiones contineantur, iam supra in literis ad Virum Excellentissimum Ducem Nortfolciensem, perscriptis commemoratum est, quapropter eas hic repetere necessarium non videtur. Imperator Regni Poloniae inferior *Hetman Polny Koronni*, et Imperator Magni Ducatus Lithuaniae *Hetman Polny Litbewski* appellatur. Imperatoribus supremis absentibus hi non minorem fere, quam illi, habent auctoritatem, quid? quod olim vel illis praesentibus eadem vi sunt potestate, quod autem postea immutatum est. Caeterum hi quoque haud secus, atque Imperatores supremi e Senatorum numero deligi solent.

Praeter hos alii sunt Imperatores, qui militibus ad fines Regni tuendos constitutis praesunt. Hi a nemine, nisi a Rege et a comitiorum conuentu pendunt. Tum Dux Cosacorum, cuius potestas in constitutione anno millesimo sexcentesimo sexagesimo primo sancita praecipue nititur. Proximus ab eo locus assignari potest si duci, qui in castris supremum in satellites regios exercet imperium, cuius officium in ea, quam supra laudauimus, epistola iam descriptum est. Supremos illos Officiales rei militari praepositos proxime sequuntur duo supremi armorum Praefecti, alter Regni Poloniae, alter Magni Ducatus Lithuaniae. Quorum functio in eo cernitur, ut exercitui tormenta bellica, et arma, caetera prospiciant. Hos excipiant reliqui duces, et nominatim is, qui *Pissarsz* copiarum dicitur, Vexillifer supremus, Marschaleus militaris, Dux satellitum seu excubiarum, et tandem ii, qui Duces maiores vocantur, et iidem fere sunt, ac nostri *Brigadiers*.

Tum sequuntur Tribuni, Centuriones et alii. Inprimis autem notandi sunt Notarii militares et Roto-Magistri. Illorum est, ut tribus quibusque mensibus milites, qui exercitui intersunt, literis diligentissime consignent, et earum exem-

exemplum vnum Theſaurario ſupremo, et alterum Marſchalco Legatorum provincialium mittant. In Lithuania vero ſingulis quibusque menſibus id fieri ſolet, et militum in literas relatorum exemplum Legatorum provincialium Marſchalco miſſum ſupremo exercituum Imperatori traditur. Roto Magiſtri ſunt centuriones ſeu praeſecti copiarum in Regni ſinibus diſpoſitarum, quo munere nemini, qui in Senatorum eſt numero, fungi licet.

De iure belli tandem notandum eſt, belli ſine communi ordinum conſenſu indicendi poteſtatem Regi per ſe non convenire; id quod tamen, repentina quadam a vicinis incurſione facta, quondam fieri poterat, dummodo ii Senatores, qui tum penes Regem verſarentur, id approbarent. Sub Sigismundo tertio in comitiis non modo maioribus, verum etiam minoribus conſiliarii certi, iique non pauci conſtituti ſunt, quorum arbitrium in bellis indicendis gerendisque ipſe ſequeretur. Hi conſiliarii militares in hunc vsque diem permaſerunt; neque tamen, quae ab iis decernuntur, ea omnia, niſi comitiis generalium conſenſus acceſſerit, protinus rata habentur. Bella vero, quae offenſiva appellantur, indicare, non ad hos conſiliarios, ſed ad comitiis conuentum ſolum pertinet. Ita etiam ſine eiusdem conuentus approbatione Rex neque exteris principibus opem ferre, neque eorum auxilio uti, neque extraneo cuidam caſtelli arcisve vilius imperium committere poteſt. Multis aliis legibus ad diſciplinam militarem pertinentibus Poloni utuntur, quas hic inferere nimis longum foret. Id modo adiciam, quod perſuagae non modo famam amittant, verum etiam omnes eorum opes conſtitutas in exercitus uſum conuertantur; et quod nullae foeminae in exercitu tolerentur, quanquam hominum aliorum diſſolutorum ex infima plebis coſſuue collectorum tanta turba, caſtra ſequi ſolet, ut, ubi decem militum millia ſint, ibi quinquaginta ſaleem abiectae illius turbae millia reperiantur.

Haec ſunt, quae Tibi, Vir Excellentiffime, de rebus Polonorum militariſcribere volui, quae quamvis admodum tenuia, Tuque perſona parum digna, bonam in partem accipias, etiam atque etiam rogo atque obſecro. Caeterum permaneo Tuus

Vir Excellentiffime

ſeruus obedientiffimus

I. S.

EPISTOLA SEPTIMA

A D

VIRVM EXCELLENTISSIMVM,

DOMINVM DE CLEVERSKERK,

LEGATVM REGIS MAGNAE BRITANNIAE, WILHELMI TERTII,
ORDINARIVM AD REIPUBLICAE SATAVORVM GYBERNATOREM.

POLONORVM MERCATVRA, MONETIS ATQVE DIVITIIS,
VTI ETIAM DE DANTISCO, VRBE ILLA LONGE CELEBERRIMA, EIVS-
QVE MORIBVS, IMMUNITATIBVS, VIRIBVS ET
REDITIBVS.

Mercaturae negotium, Vir Excellentiffime, in Polonia minus frequens eſt: nobiles enim ſine nobilitatis diſpendio eam exercere non poſſunt, plebei autem plerumque opibus tam parum valent, ut ſingulari cum ſucceſſu ei operam dare nequeant; quicquid igitur mercaturae in Polonia exercetur, id maxima ex parte

parte peregrinis mercatoribus fieri ſolet. Praeterea Poloni, qui opibus quodammodo ſunt praediti niſi in veſtitus ſplendorem aliasque minas neceſſarias res impendunt pecunias, quo fit, ut commercium neceſſario labefactetur, imo potius plane corrumpatur. Neque Polonici Regaliſtitus ad mercaturam faciendam eſt ampliffimus, potum enim, qui alicuius utilitatis ſit, et commercii cum extraneis nationibus ampliandis inferat, ſi Daſcificanum exceperis, nullum habet. Unde ſequitur, ut eae res, quae inde exportentur, quamvis non paucae ſint, et omnes ſere et ſingulae facillime diſtrahantur, quam viliffimum tamen, cum incredibilis mercium exteraſum, earumque pretioſiffimarum copia viciffim importantur, conſiciant pretium, adeo ut omnia, quae euentantur, vix tanti conſtent, quam quod pannorum laneorum, et ſericorum, tapersum, gemmarum, fructuum, aromatum, falſorum piſcium, vinorum, ſtanni, chalybis, aliarumque rerum ex Anglia, Bataſia, Portugallia, Hiſpania et aliis terris illuc muehatur.

Quae autem e Polonia exportentur, quaeque illud importentur, ea omnia Starouofficiis ex ordine recenſet, qui praeter eas res, quarum mentionem iam fecimus, pretioſas etiam pelles, aurum et argentum, cum factum, tum infectum, cum variis eduliis atque cupediis ex aliis terris in Poloniam inferri dicit. Quae autem e Polonia in alias terras diſtrahantur, ea, ſcriptore eodem narrante, ad cere, hordeo, avena, farre, milio, aliisque frumentorum et leguminum generibus conſtant; deinde etiam lana, canthabie, linum, lupulus, cum herba quaedam, cinerum inferens, coria, ſebum, alutae, variae pelles, partim animalibus in ipſa Polonia naſcentibus detractae, partim e Moſcouia allatae, in Polonia vero uſui adaptatae; mel, cera, foccinum, pix, cinis, mali, aſſeres, et materiae diuerſae, cum arboribus, tum aedificiis extruendis idoneae, uti etiam ſol, cereuſia, opium, vitriolum, nitrum, lazurum, minium, aes, plumbum, ferrum, cuprum, carbonem et terra effoſſi, vaſa vitrea et ſtilia inde exportantur. Ita etiam Polonia equos, ob inſignem velocitatem, ſacritatem et inceſſus leuitatem maximi aestimatos, uti etiam ingentem bouum, ouium, porcorum, aliorum, quibus hoc Regnum vel maxime abundat, animalium copiam finitimis terris proſpiciendū.

Quamvis autem tot et tam varia mercium genera e Polonia exportentur, pecunia tamen admodum parua illuc redit, cum extranei pro mercibus, quae reſtales eo deferant, niſiſiens eius copiam inde aſportent. Exiguam illam, quam mercatores pro mercibus ſuis Dantiſci accipiunt pecuniam, plerumque Hungari et alii populi pro vinis reddunt. Niſiſimam tamen praeterea, quae e Poloniis ipsis euduntur, niſiſimam extraneae quaedam in Polonia monetae reperiuntur.

Moneta in Regno viſitiffima aut omnino cuprea eſt, aut cupro et argenteo mixta, quamvis enim prius argentea et aurea quaedam niſiſimata ipſe eudere ſoleant, duo tamen priora genera maxime obſolent, quae nimis tam minus conſtat, ut in ſumma quadam pecuniae perſoluenda aut accipienda plurimum temporis et operae conſumatur. Ad prius genus pertinent etiam ſolidi, quos vocant, e cupro cuſi et argenteo obduſti, quorum tres groſſum Polonicum conſiciunt, (Dantiſcani enim groſſi maioris ſunt preli) et horum groſſiorum quinque groſſum Miſnicum ſeu quatuor Cruciatos valore aequant.

Huius monetae viſitas ad inopiam, qua Regnum Poloniae premitur, non parum conſert. Eam tamen Poloni, cum pecunia ad ſtipendia exercitus ſolueda ipsis deſſet, qui exercitus iam conſpiratione ſecta ſeditonem, quam ſerſione Polonico Rokoff appellam literis proximae ſuperioribus dixi, commouiffet, introducere quodammodo ſunt coacti, quod quidem ſic ſatis longo tempore ante factum eſt, dum Caſimiri tertii duces militares hanc monetam eudiſſe dicuntur, de quo poſtea in comitiis anno milleſimo quadringenteſimo vndeſexageſimo ſub Caſimiri Magni imperio Petricouiae celebratis ordines grauiter ſine conqueſti. Temporibus ſequentibus ias monetae eudendae penes Regem videtur fuiſſe, donec tandem anno milleſimo ſexcenteſimo trigefimo ſecundo Sigismundus tertius Reipublicae illud concederet.

Nnn ti

Polo.

Polonicos Solidos et Grossos proxime sequuntur sic dicti *Chouffaci*, qui sunt nummuli argentei, et quidem non optimae massae, duos Misnicos Grossos seu octo Cruciatos pretio aequantes. Horum tres *Tinfonyem* conficiunt, quae itidem moneta argentea est vilioris materiae, anno millesimo sexcentesimo sexagesimo tertio ad exercitum sediciosum pacandum primum cusa. Eius valor ad sex circiter Grossos Misnicos seu viginti quatuor aut quinque Cruciatos excurrere existimatur. Hae monetae autem neque Dantisci, neque in aliis Prussiae locis eiusdem sunt pretii, uti infra pluribus demonstrabitur. Sed monetae Polonorum argentere praestantioris notae sunt *Atini*, quorum unus novem circiter Cruciatos conficit, et deinde trigrossi et segrossi; horum tamen trium numismatum his temporibus aegre in Polonia aliquid conspicias. Nummos quosdam aureos Casimirus Magnus primus edidit, quamvis et hi, et ii, qui ab eius successoribus conflarentur, iam parum sint usitati, eum plerumque summi extranei, iique tam aurei, quam argentei, in Regno Polonico obtineant. Aurei Ducatis constant, quorum singuli duobus Coronatis Francicis seu duobus Imperialibus Germanicis valent. Argentei plerumque in Germania cusi sunt.

Quamquam ex iis, quae iam diximus, Polonorum facultates atque diuitias non amplissimas esse apparet, eos tamen sine exterorum populorum auxilio us, quae ipsi possederint se et Regnum suum commode sustentare nunquam non potuisse Starouolskius contendit. Idem tamen scriptor de suis popularibus dicit, non mirandum esse, si illi grandes thesauros non colligant, cum res optimas et maxime necessarias e terra sua dimittant, et a peregrinis non nisi superuacaneas et minime necessarias pro iis accipiant, quarum non alia sit utilitas, nisi ut pestiferam luxuriam et innumera vitia pariant. Aliam causam, cur diuitiarum pristinarum plurimum Poloni necessario amiserint, eam affert Hauteuillius, quod creberrimis Moscovitarum, Turcarum, Cosacorum et Tartarorum incursionibus identidem factis, et innumeris hominibus in captiuitatem abductis, illorum provinciae sint deuastatae, uti etiam, quod Regnum Polonicum tot bellis cruentis et contagionibus late serpencibus misere infestatum sit.

Hoc loco, posteaquam de Polonorum mercatura in vniuersum dixi, non inutile videtur, Tibi, Vir Excellentissime, momenta quaedam peculiaria, huc pertinentia, exponere. Et primo quidem de sale quaedam adiciam, quae in priore harum descriptionum historicarum parte nondum commemorata sunt.

Meatus in salisfodinis ita sunt structi, ut vtrinque columnae crassae salis excisi stent erectae, quae impediunt, quo minus terra deorsum corruat. Hae columnae igitur periucundum praebent spectaculum; cum enim luminis radii in eas incidunt, eae haud secus fulgent, ac si ex elegantissima crytallo essent elaboratae. Ex his fodinis maximae salis massae erutae acervatim ad introitum earum circumcincta ponuntur, et in omnes Regni provincias distrahuntur, Prussia sola excepta, cuius incolae non nisi Francico sale vtuntur. Hic sal eodem modo, atque frumentum, molis comminuitur. Harum salisfodinarum nonnullae in Polonorum nobilium sunt potestate, uti etiam metalla, in ipsorum ditione sita. Ex imperii statutis nullae in Polonia sunt fodinae metallicae, quae ad Regem pertineant, praeter eas, in quibus sal candidus reperitur, quae peculiari quodam iure ei sunt subiectae.

Cum in Polonia, tum in Lithuania ingens molarum est copia, in quibus frumentum, et imprimis id frugum genus, e quo cibum quendam, vulgo *Cochat* dictum, parant, pinstitur. Fullonicas autem et chartarias molas omnino nullas habent, quamquam ob multa flumina, eaque citato cursu delabentia percommode institui eae possint. Sicuti autem in multis aliis rebus commoda sua Poloni admodum negligunt, ita et hic faciunt; dum in pannos et chartas ab extraneis coemendas tantum pecuniae impendunt, cum vtrumque in sua ipsorum terra facillime sibi parare possint.

Deinde

Deinde corium quod attinet, quamvis nulla natio tanta eius copia opus habeat, atque Poloni, (siquidem omnes fere et singuli ocreis et curribus, quos carrus *Radevau* dicunt, vtuntur) illud tamen vni adaptare nimis molestum sibi ducunt, sed potius emolumenta ex hac opera redeuntia extraneis cedunt, qui haud leue manupretium ab ipsis exigunt. Recentibus piscibus commercium inter se Poloni exercent celeberrimum: quos pisces ipsi alio quodam modo, atque in aliis terris plerumque sic, capere solent.

Cum et in Polonia et in Lithuania lacuum et piscinarum tantus plerumque sit ambitus, ut aqua iis contenta alio deduci aegre possit, piscium capturam hyemi reservare solent, cum aqua frigore obduruit. Tum primum magno foramine glaciem perumpunt, per quod retia demittant. Deinde diuersis in locis minora quaedam foramina aperiunt, ut restis seu funiculi longae perticae alligati adminiculo ab vno foramine ad aliud circumquaque retia pertrahere possint, donec tandem ad prius illud foramen caeteris amplius ea reducant. Cum ambae retis extremitates rursus coierunt, illud, et vna cum eo pisces, in ea, quam rete percurrit, regione repositos, extrahunt. Pisces autem glacie impediti euadere aut retia transilire non facile possunt.

Silvae Poloniae et Lithuaniae omnes et singulae melle admodum abundant, quod aut in arboribus cauis, aut in speluncis, aut aliis quibuscunque in locis, ubi apes aluearia possunt condere, reperitur. Ex hoc melle varia multi genera a Polonis et Lithuanis confici iam supra commemoratum est, quo melle, uti etiam cera inde redeunte, in finitimas regiones diuendenda creberrime sunt occupati. Mireris quidem, unde apes in regione tam frigida tantam mellis copiam parare possint; attamen in abietibus, quarum maxima ibi est frequentia, aliquid inuenire videntur, quod florum, e quibus alijs in provinciis plurimam dulcis illius liquoris materiam petere solent, defectum compenset.

Antequam Tibi, Vir Excellentissime, Dantisci, urbis illius celeberrimae vberiore descriptionem tradam, paucis dicendum mihi est, vsum pecuniae Prussis plane ignotum quondam fuisse, sed merces eorum non nisi permutando ad vicinas gentes peruenisse, donec tandem seculo decimo tertio equites ordinis Teutonici, cum in Prussiam venissent, inter alia nummos cufos secum afferrent. Praecipua eorum mercatura succino seu electro constabat. Quod succinum Hartmannus, vnus e recentissimis Germanorum scriptoribus gemmis annumerat, eam afferens causam, quod neque metallum dici possit, dum nullo modo liquefieri, aut tundendo in aliam formam transmutari queat, neque sulphureorum seu bituminosorum genus quoddam vocari, dum massa eius nimis sit densa (quamvis nihilominus tamen certum sit, succinum interdum inueniri, quod tam fluidum sit, atque oleum). Hoc succinum diuersis coloribus distinguitur; nigrum autem proprie *Agtslein* ab ipsis vocatur, cum reliqua genera *Bernstein* appellari soleant.

Descriptio urbis Dantisci

Dantiscum, alias Gedanum, vulgo *Dantzic* dictum, Prussiae regiae est metropolis et locus eiusdem provinciae maximus, sub quadragesimo primo gradu et trigesimo minuto longitudinis, et sub quinquagesimo quarto gradu et vigesimo minuto latitudinis in territorio Dantiscano, vulgo *Werder* dicto, situs, quod territorium trium partium, quibus Prussia regia constat, vna est. Reliquae duae sunt Mariaeburgense et Elbingense territorium, quod vtrumque pariter *Werder* vocatur. *Werder* autem regionem lacubus et paludibus circumdatum denotat.

A quo haec urbs primum condita sit, non satis constat. Becanus primam eius originem Danis adscribendam, ipsamque urbem ab iis *Danewick*, id est, urbem Danorum appellatam esse contendit. Cum tamen haec appellatio Germaniam nimis sapiat, vocabulo *Dan*, *Cdan*, seu *Gdan*, terminationem Sclauonicam *Sche* (quae urbem significat) additam, et proinde loco nomen *Dansche*, *Cdansche* seu

Nnn n 2

Gdanf.

Gdansk tributam esse, vero magis consentaneum est, quod nomen postea euphoniae causa in *Danzig* seu *Dantzie* esse mutatum videtur. Haec urbs octoginta circiter miliaria Polonica a Cracovia, quadraginta a Pothania, quinquaginta a Varavia, triginta a Gnesna, viginti duo a Thoronio, viginti quatuor a Regio Moravia, octo ab Elbinga, sex a Mariaburgo, et quatuor fere Anglicana miliaria seu unam horam cum quadrante a mari Balthico distat. Caeterum in exitu Vistulae in mare et quidem in territorii Dantiscani, de quo antea dixi, parte septentrionali, ubi ad occasum vergit, structa est.

Urbem ipsam duo parvi fluvii, Rodanus et Motava, perfluunt, quorum prior locum illum in duas partes, antiquam et novam urbem distinguit. Meridiem et occasum versus montibus excessis urbs circumdatur, et citro millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto contra Suecos firmis propugnaculis est munita. Altra ad profundo vado instructa est, cuius latitudo eo patet, ut carpeuta in eo circumnavigari possint. Ambitus eius tantus est, ut vix tribus horis circumiri possit. In altera parte, ubi Rodanus in mare infuit, castellum firmum extructum est, in quo praesidium mille militum collocatum esse solet. Ex mari, a quo nimis longe distat, haec urbs tormentis concuti nullo modo potest, et collibus laterem iuxta positum id commode fiat; quapropter ibi opera quaedam bellica sunt extructa, eademque perpetuo praesidio, firmis tormentis et reliquis apparatus militari semper bene instructa. His temporibus hic locus celeberrimus est emporium, praecipuis urbibus Hanseaticis annumerandum. Suis legibus gubernatur, quamquam in Regni Polonici tutela sit, a quo etiam peculiarem Castellani accipit. Dimidia suburbiorum pars ad Regnum Polonicum, et altera ad urbem pertinet. Nonnullis in locis territorium urbis aliquot miliaria extra moenia extenditur, cum in aliis locis possessiones regiae ad suburbia pertingant. In urbe et in suburbis viginti omnino sunt templa parochialia. Domus omnes lateritiae, plateae vero plerumque latissimae et taxis bene stratae sunt, quamquam per hyemem sordidiores, ut in plerisque Poloniae urbibus. Primaria urbis pars (quam incolae urbem *reclata* vocant) iam dudum a Magni Ordinis Teutonici Magistro, Conrado Wallenrode, anno circiter millesimo trecentesimo duodecimo condita est. In urbe ipsa horti nulli in suburbis plurimi sunt, et magnitudine et venustate conspicui.

Et urbis et suburbiorum incolae plerique Germani sunt, numeroque ducenta eorum millia esse existimantur, quorum maxima pars iam ab anno inde millesimo quingentesimo vigesimo quinto Augustanae Confessioni addicta fuit. Ita etiam Lutherani soli ad urbis gubernacula adhibentur. Interim tamen, qui alia sequuntur sacra tolerantur, liberoque religionis exercitio fruuntur.

In aedificiis publicis huius urbis primum notanda sunt templa, in quibus duo praecipue, alterum Mariae, alterum Petro consecratum, quam celeberrima existimantur. Prius quidem optimo iure splendidissimum totius Prussiae aedificium appelles. Fornice altissimo et instrumento musico, quod organum vulgo dicunt, eximiae elegantiae est ornatum. Praeterea duodequingenta altaria, ter mille septingentae viginti duae fenestrae, et baptisterium, Antuerpiense elaboratum et viginti quatuor Imperialium millibus constans, in eodem templo reperiuntur dicuntur.

Tum sequitur curia, ubi magistratus sedere solet, quod magnificentissimum est aedificium, culmine altitudinis insolite exornatum. In hac curia, quoque te vertas, insignes deprehendes inscriptiones. Neque minus aedificium, in quo iudicia exercentur, elegantissimum est, lapidibus excisis iisdemque quadratis extructum. A conditore domus *Arlusanae* nomen sortitum est.

In eadem urbe tria sunt aedificia, ubi militum frumenta asserbantur, in quibus unum praecipue variis annonis, aliisque rebus ad bellum gerendum necessariis abunde instructum est.

Vni-

Vniuersitatem, vulgo dictam, in qua gradus academici alicui tribuantur, Dantiscani quidem non habent, sed tamen gymnasium celeberrimum, in quo omnium facultatum, quas vocant, Professores docendi munere funguntur. Aedificium, in quo mercatores conuentus agunt, sic satis bonum est. Sancti Domini palatium ob insignem pulchritudinem conspectu dignissimum est. Cui accedit Iesuitarum collegium, ut alia aedificia silentio transeam.

Territorium Dantiscanum decem circiter miliaria Germanica in circuitu patet. Ad Polonorum comitia haec ciuitas binos Legatos mittit, sicuti in priore huius libri parte iam dictum est. Suprema urbis gubernatio penes triginta Senatores est, quorum plerique literati sunt. E mercatoribus quidem, ut etiam ex hominibus extraneis nonnulli, quamuis pauci, in Senatorum ordinem recipiuntur; ex aliis autem institutoribus, artificibus et opificibus nemo ad hoc munus gerendum deligitur, ut etiam neque Clericus, neque a sacris Lutheranis alienus hos honores capeere potest, hac tamen exceptione, ut in vniuerso Senatu quatuor Caluini sectatores esse oporteat.

Qui semel ad senatoriam dignitatem adscendit, is per totam vitam eam obtinet. Primarii et supremi Senatores sunt quatuor Praefecti, seu, ut a Dantiscanis vocantur, Proconsules, de quorum numero quotannis unus deligitur, qui Praefidis nomen gerit. Tum sequuntur tredecim Consules, qui quatuor illos Proconsules, si quis eorum ex hac vita decesserit, ex suo ordine deligunt. Idem omnes reliquos Officiales et antiquae et novae urbis constituunt.

In rebus iudicialibus duodecim Scabinos seu Iudices habent, ad quorum tribunal omnes causas forenses deferri oportet. Ab his iudiciis ad tredecim Consules et quatuor Proconsules, et inde ad aulam Polonicam prouocatur. Trigismus Senator ciuium Syndicus est seu Orator. Idem munere Magistri Cerimoniarum fungi debet, cum Ministri seu Legati extranei excipiendi, et eo, quo par est, verborum ornatu compellendi sunt. Omnes Scabinos loci dignitate antecedit, omnibus autem Consulibus et Proconsulibus est inferior.

E Consulibus et Proconsulibus numero Rex quotannis Burggrauum legit, qui in Senatu suam personam gerat, suoque nomine omnibus iudiciis capitalibus (quae alias executioni dari naqueunt) subscribant. De extremis illis suppliciis Te seire velim, eos omnes, quibus Senatus gladii poenam adiudicauerit, semper intra moenia interfici, inquilinos quidem ante domum *Arlusanam*, extraneos autem haud procul ab urbis porta, cui portae custodia adiacet. Ad furum autem et latronum supplicium dimidium circiter miliare Germanicum ab urbe patibulum pulchrum est, quatuor columnis lapideis sustentum, in quo strangulatione vitam finiunt.

E ciuibz centum viri deliguntur, quorum functio est, partim, ut populi querimonias ad Senatum deferant, eiusque privilegia tueantur, partim, ut Senatus mores et negotia obseruent. Idem centumviri in muneribus sacris ordinandis suffragiorum una cum Senatu ferendorum habent potestatem. Neque in urbe ipsa, neque in eius territorio sunt Episcopi, sed Clerici peculiare tantummodo Collegium conficiunt, aliam autem potestatem nullam habent, nisi ut eorum, qui a Senatu et centumviris ad futuram electionem sint propositi, eruditionem explorent.

Haec electio ita instituitur. Primum is, qui officium ecclesiasticum quaerit, a Clericis examinatur, scriptumque de sua habilitate et copia verborum in concione sacra publice faciendorum sibi data testimonium accipit. Deinde ecclesia, cui nouo sacerdote opus est, Senatu et centumviris eam proponit, sibi que animarum curatorem dari rogat. Electione ex plurimorum sententiis rite facta, sacerdos designatus ad Clericorum Collegium remittitur, ut ab eo ordinationem, quam vocant, accipiat, quae imponendis manibus, recitandis quibusdam precum formulis et aliis nonnullis cerimonis peragitur. Eodem fere modo pleraque ecclesiae Lutheranae aliis etiam in locis sacerdotes suos eligere et ordinare solent.

Ooo o

Qua-

Quatuor templa urbana Pontificii tenent, quorum unum Regis sacellum est, reliqua tria vero ad monachos pertinet. Pariter Calviniani duo templa Dantisci habent, in quorum sacerdotibus deligendis Senatui nihil iuris intercedit. In rebus nuptialibus singulare quoddam institutum Dantisci obtinet, quod Officialis quidam, Pontificiis sacris addictus, idemque sacerdotali munere fungens, ibi versatur, qui alicuius cogendi potestatem habet, ut foeminam, cui donum quoddam, quamvis tenuissimum obtulerit, aut saltem promiserit, uxorem ducat, etsi consilio prorsus alio illud factum sit, quod non parum molestiarum et turbarum gignit.

Potestas, quae Polonorum Regi in hunc locum conuenit, his praecipue continetur. Omnibus maleficis, quos magistratus urbanus capitis condemnauit, veniam impertiti potest. Pars proventuum e vectigalibus redeuntium dimidia ad ipsum pertinet, et ex mola illa, quae Rodano adiacet, singulis horis, et diurnis et nocturnis singulorum Ducatorum quaestum faciat. In hac mola tantum frumenti molitur, ut reditus, Reipublicae et Regi quotannis inde venientes, ultra duodeviginti Imperialium millia excurrant, praeter id lucrum, quod possessores eius inde capiunt. Civitas in una monetarum suarum plantie Regis effigiem gestare debet; alteri autem urbis insigne imprimere solet. Rex si Dantiscum venit, cum domesticis suis tres dies continuos ciuitatis sumptibus ali debet; attamen perexiguum satellitum suorum numerum in urbem secum introducere ipsi licet. Caeterum Dantiscani scribam aliquem in aula regia constituere suisque impensis sustentare debent, quo munere Albertius, vir prudentissimus, Syndicus Dantiscanus, aut adhuc fungitur; aut saltem paulo ante, Doctore Gnanoro in Polonia praefente, functus est.

Urbis privilegia quod attinet, eius incolae sine peculiari Regis concessione monetas cudere, magistratus sibi deligere, leges sancire, et in causis ad aes alienum pertinentibus, quae quidem supra quingentos nummos aureos non excurrunt, decernere possunt. Si autem summa altius extendatur, ad aulam Polonicam prouocari licet. Quod tamen antequam fieri possit, ab eo, qui prouocat, centum nummos aureos in curia deponi oportet. Id quod ideo fit, ut populus ab his prouocationibus deterreatur: ciues enim Dantiscani pecuniam suam in Poloniam abduci seuerissime ferunt, et illud impedire summo studio laborant.

Civitas duo militum millia amplius semper habet, quibus se defendat, et duodecim eorum millia sine grauiore opum detrimento sustentare potest; quid? quod urgente necessitate sexaginta vicorum millia interdum coacta fuisse accepimus. Naues militares nullas, onerarias plurimas habent, quae trecenta, imo quadringenta mercium onera, et triginta circiter aut quadraginta tormenta bellica continent. Iter eorum maritimum ad Indiam occidentalem aut orientalem usque non extenditur; fretum tamen Herculeum nauigant, et per vniuersam Europam merces quam plurimas distrahunt.

Primam ab Equitibus Ordinis Teutonici pecuniam cusam in Prussiam esse illatam, iam supra dixi. Hi Equites igitur, cum eos, quos secum attulissent, nummos haudquaquam sufficientes esse probe intelligerent, statim post aduentum suum officinas monetarias instituerunt, et ipsi nummos cudere tam felici successu coeperunt, ut pleraeque nationes, Prussios, quamvis artis monetarum cudendarum inuentores dici non possent, eam tamen artem primos, necessario omnium consensu, perfectissimam reddidisse faterentur. Idem celeberrimus ille Antiquarius, Spelmannus, confirmavit, qui etiam vocabulum nostrum Anglicanum, *Steyling*, ab *Oesterlingis*, natione Prussica, nomen sortitum esse arbitratur, quos Oesterlingos e patria in Angliam peruenisse, et nostrates praestantiorum et elegantiorum, quam priores fuerint, monetarum cudendarum artem primum docuisse tradit.

Nummorum in Prussia seu potius Dantisci adhuc vlatorum, *Ducatos*, *Ortos*, *Choustacos* et *Solidos* praecipuos esse existimo. Ducatus duobus Imperialibus seu nouem Solidis Anglicanis ibi valet. Ortus nummus est argenteus, sex circiter Grossos,

Grossos, seu viginti quatuor Cruciatos, seu duodeviginti Dantiscanos, seu triginta Polonicos Grossos pretio aequans. Choustacus decem Polonicos, seu sex Dantiscanos, seu duos Misnicos Grossos conficit. Solidi tandem terni singulis Grossis Dantiscanis valore pares sunt. Reliquum inter Dantiscanam et Polonicam pecuniam discrimen illud est: Tinto triginta Polonicis, Dantiscanis autem duodeviginti tantum Grossis par aestimatur. Ducatus, qui in Polonia duodecim in Solidis, hic tantum septem nummis aureis in pecunia vtitata valet. Quini Choustaci seu singuli Orti cum binis Choustacis singulos Florenos Dantiscanos pretio sequantur: quini enim Choustaci tricenis Grossis Dantiscanis valent, et triceni Grossi Dantiscani denos Grossos Misnicos conficiunt.

Anno circiter post Christum natum millesimo centesimo octogesimo sexto Dantiscum a Danis, duce Sabislao, Swentorohi nepote, et paulo post a Polonis occupatum est. Anno millesimo trecentesimo quinto Equites Ordinis Teutonici hac urbe potiti sunt, et nouem annis post muris eam cinxerunt. Anno autem millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto Casimirus tertius, cognomine Magnus, eam recuperavit, eiusque incolas eximiis privilegiis ornauit. Qui cum postea Augustanam Confessionem amplecterentur, et Archiepiscopi Maximiliani partibus aduersus Stephanum Batorium accederent, urbs a posteriore proscripta, et anno millesimo quingentesimo septuagesimo septimo oppugnata est. Veruntamen viginti annis post aliis Principibus deprecantibus et pristinae religionis exercendae libertatem et reliqua privilegia recuperavit.

Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto a Suecis fortissime se defendit, et a Iohanne Casimiro, Polonorum Rege, pertinacissime stetit. His quoque temporibus ad Regni Polonici ordines pertinet; siquidem anno millesimo sexcentesimo trigesimo secundo ius Legatos ad comitia Regi creando destinata mittendi et suffragii per eos ferendi obtinuit.

Haec sunt, quae Tibi, Vir Excellentissime, de Polonorum mercatura monetisque, et de Dantisco, urbe illa celeberrima, his literis narrare constitui, quas Te beneuole accepturum esse spero atque confido. Caeterum permaneo Tuus

Vir Excellentissime

seruus obedientissimus

I. S.

EPISTOLA OCTAVA

A. D.

CAROLVM, COMITEM BVRLINGTONIENSEM,

ORIGINE ORDINIS TEVTONICI, DE MAGNIS EIVS MAGISTRIS, CVM IN TERRA SANCTA, TVM IN PRVSSIA ET GERMANIA, ET TANDEM DE HODIERNO EIVS ORDINIS STATV IN IMPERIO ROMANO.

Ordo equestris Teutonicus, sacer dictus, Comes Illustrissime, eum in finem constitutus est, partim, ut esset praemium virtutis; partim, ut, qui eo ornarentur, ad maiorem in posterum magnis rebus gerendis sibi gloriam acquirerentur, ad instigarentur. Ipsa huius ordinis institutio ad Germanicae, seu, ut olim dicta est, Teutonicae nationis commoda praecipue spectabat, vnde etiam hic ordo nomen sortitus est. Cum enim Imperator Romanorum, Fridericus Barbarossa, ad terram sanctam recuperandam numerosum exercitum colligeret, ingens

O o o o 2

nobi-

nobilium Germanorum aliorumque virorum fortium multitudo sua sponte operam ei obtulit militarem. Huic igitur expeditioni laetae multi alii viri illustres atque principes, et in his nominatim Philippus, Rex Franciae, Richardus primus, Rex Angliae, Fridericus, Dux Sueviae, Duces Austriae et Bavariae, Philippus, Comes Flandriae, Florentius, Comes Bataviae, et plures interfuerunt. Eo tandem, quem dixi, Romanorum Imperatore, vita defuncto, Germani, qui tum in Acona seu Ptolemaide, oppugnanda erant occupati, filium eius secundum, Fridericum, Ducem Sueviae, et Henricum, Ducem Brabantiae, supremos exercitus sui duces sibi delegerunt. Quibus ducibus tanto armorum successu sunt vti, ut eam, quam modo dixi, Ptolemaida, vti etiam Hierosolyma, et alia terrae sanctae loca expugnarent. Id quod praemio aliquo compensaretur, Henricus, Rex Hierosolymorum, cum eiusdem urbis Patriarcha et aliis nonnullis Principibus singularem quendam nationi Teutonicae honorem exhibere decrevit, quod nouo quodam ordine equestri instituendo factum est. Huius Ordinis patronus primum sanctus Georgius esse debebat. Cuius tamen locum posthac sancta Virgo Maria optata est, quoniam Hierosolymis et quidem in monte Sionico xenodochium ad hospites Germanicos recipiendos, quod ab ea Virgine appellabatur, iam antea erat conditum.

De huius xenodochii exstrukione Ashmolius in equestri caerulesae Periscelidis Ordine describendo haec commemorat. Germanum nobilem, magnis diuitiis praeditum tempore belli sacri Hierosolymis habitasse, qui populares duos religionis ergo in terram sanctam profectos, sed linguae ibi vltatae et locorum, vbi commodum fruerentur hospitio, ignaros, misericordia ductus domum reciperet, et quantum posset, liberalissime haberet. Huic nobili viro deinde a Patriarcha concessum esse, ut his peregrinatoribus sacellum exstrueret et sanctae matri Dei consecraret. Inde sequentibus temporibus eos, qui in hunc Ordinem equestrem essent recepti, Equitum Marianorum nomen gessisse. Ad hoc institutum conseruandum et illustrius reddendum alii nobiles Germani insignes opes contulerunt, ut breui tempore hi Equites non numero tantum, sed etiam diuitiis crescerent; caeterum vero contra incredulos fortitudinem, et erga suae religionis socios beneficentiam, quantis possent viribus, exhibere contenderunt.

Anno millesimo centesimo nonagesimo Henricum Walpotum, primum sibi Magnum Magistrum delegerunt, et anno post Imperatoris Henrici sexti rogatu per Pontificis Coelestini tertii diploma eorum ordo sub nomine ordinis Equestris Teutonici xenodochii Hierosolymitani Beatae Virginis Mariae confirmatus est, vbi paupertatis, castitatis et obedientiae votum fecerunt, simulque neminem nisi Germanum in suum Ordinem se esse recepturos religiose promiserunt.

His equitibus a Pontifice confirmatis ciues nonnulli Bremenenses et Lubecenses, opibus valentes se adiunxerunt, qui tantum pecuniae contributorent, ut Acona seu Ptolemaide, Syriae vrbe, aliud ex ea xenodochium extrahi posset. Cum autem octoginta septem annis post Christiani et hunc locum et Hierosolyma cum terra sacra vniuersa rursus amitterent, et sub Saladino, Aegypti Calipha, seu Duce, Saracenorum potestate eum cedere cogerentur, Magnus Magister, qui tunc erat, Hermannus, cum Equitibus, residuis in Germaniam se contulit, ea praecipue causa commotus, quod anno millesimo ducentesimo vndetrigesimo Imperator Fridericus secundus et Pontifex Honorius tertius, (aut, ut alii volunt, Conradus, Dux Masouiae, anno millesimo ducentesimo vigesimo sexto) Prussiam ipsam donassent. Quam etiam sibi subiecerunt, incolas ad religionem Christianam conuerterunt, urbemque Mariaeburgum exstruxerunt, vbi etiam anno millesimo trecentesimo quadragesimo Magnus eorum Magister federe coepit.

Hanc provinciam ad annum vsque millesimum quingentesimum vigesimum quintum possederunt. Tum vero Albertus, Marchio Brandenburgicus, postremus huius Ordinis in Prussia Magister se eo, quo adhuc gauisus erat, iure solenniter abdicauit, et Sigismundo, Polonorum Regi, in tutelam dedit, qui Sigismundus

mundus Prussiam Ducatum, et hunc Marchionem primum eius Ducem declarauit. Sicuti autem nonnulli Equitum id aegerrime ferrent, ita alio Magistro, Waltero de Cronberg, sibi delecto, protinus in Germaniam se receperunt, vbi adhuc versantur; quamuis non maxima sit eorum auctoritas, nisi quod Germanicorum Principum plerique filios suos; natu minores in eorum numerum recipi sinant.

Sacer ille Ordo equestris secundum Templariorum et Iohannitarum, seu (vti nunc vocantur) Melitenium Equitum regulas institutus est. Quo planius autem hi Ordines inter se distinguerentur, sancitum est, ut Mariani, de quibus nunc nobis sermo est, in pallio albo nigram crucem gererent, super qua aliam praeterea crucem, vulgo Censorum dictam, fuisse nonnulli tradunt. Eandem crucem in albis suis vexillis, vti etiam in scutis et in lorice gestare debebant. Insuper sancti Augustini regulam sequi iussi sunt. Principio totus Ordo viginti quatuor fratribus Laicis et septem sacerdotibus constabat; quanquam eos primum quadraginta omnino fuisse Heyssius in prima descriptionis suae Imperii Romani parte affirmat. Cum his, tum illis, arma et tela gerere, et hoc ornatu missam celebrare, erat concessum. Barbam autem tondere nulli eorum licebat, sed ex Ordinis sui regula eam alere, et in saccis stramento refertis dormire debebant. Quae autem cum aliis, quibus primo utebantur, institutis, postea rursus sunt aborta.

Huic Ordini omnes Principes Christiani, et in his praecipue Imperatores et Pontifices admodum beneficos et liberales se praebuere. Philippo, Franciae Regi, non satis erat, ut largis eum donaret muneribus, sed insuper etiam Ordinis insignis liliis Francicis exornare, eaque in quaternis crucium singularum extremitatibus gestare, Equitibus concessit.

De eorum fortuna et potentia ex breui illa, quam de continua Magnorum Magistrorum, quibus paruerunt, successionem tradituri sumus, narratione optime iudicari poterit.

Primus itaque (vti iam supra dixi) erat Henricus Walpotus, natione Germanus. Hic anno millesimo centesimo nonagesimo electus est, et decem annis post Ptolemaide diem supremum obiit, vbi etiam sepultus est.

Secundus erat Otto de Kerpen, Germanus nobilis, qui illos honores, quos anno millesimo ducentesimo adeptus erat, sex tantum annos gessit, et pariter Ptolemaide vitae finem fecit, vbi etiam humo mandatus est.

Tertius erat Hermannus Barthius, ex Alsatia oriundus, qui anno millesimo ducentesimo sexto sub Philippi secundi imperio, et Innocentii tertii Pontificatu electus est. Quatuor annis post Ptolemaide ex hac vita decessit, eodemque in loco sepulturamactus est. Sub his duobus Magnis Magistris hic Ordo haud mediocre incrementum primo cepit.

Quartus erat Hermannus de Salzen, nobilis Misnicus, anno millesimo ducentesimo decimo ad hanc dignitatem euectus. Sub eius Magisterio Otto et Fridericus secundus Imperio Romano, et Innocentius tertius, Honorius et Gregorius nonus Pontificatui praeerant, qui omnes et singuli conspicua in eius ordinem priuilegia contulerunt. Quoniam idem Magnus Magister Iohanni, Regi Hierosolymorum, aduersus Regem Syriae, Conradum, opem tulerat, huius Ordinis insigni a Rege priore, crux aurea, quod ordinarium Regni Hierosolymitani erat insigne, adiunctum est. Sub eiusdem Magno Magisterio, quod triginta annos durauit, Conradus, Marchio Thuringiae in Teutonicum Ordinem est receptus; alias idem Magister duo Germanorum nobilium et Equitum millia simul in eo habuit. Cum denique ea calamitas ipsi accideret, ut cum omnibus suis a Saracenis e terra sancta expelleretur, exercitu viginti virorum millibus constante armatus, in Prussiam se contulit, et a Polonis adiutus, incolas ethnicos e territorio Culmensi eiecit. Mariaeburgi, quem locum ante obitum suum ipse condidit, humatus est.

Quintus Magnus Magister erat Conradus, Marchio Misnicus, anno millesimo ducentesimo quadragesimo sub Friderici secundi imperio, et Coelestini quarti

Ppp p

Ponti-

Pontificatu electus. Hic Ordinis sui territorium mirifice amplificauit, et multa aedificia collapsa in integrum restituit. In Prussia ducali Regium Montem extruxit, tandem vita defunctus et Mariaeburgi sepultus est.

Hunc anno millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo sub Conradi quarti Imperio et Innocentii quarti Pontificatu Poppo de Osternau, sextus Magnus Magister, secutus est. Hic in nonnullis expeditionibus aduersus Prussos et Liouones, ut etiam aduersus Swantopolum, Pomeraniae Ducem, susceptis fortuna usus est prosperrima. Tandem vero a Tartaris, qui uniuersam Sarmatiam seu Poloniam tunc temporis inundauerant, apud urbem Lignitiam in proelio occisus, et Vladislauiae humatus est. Is, quem modo dixi, Swantopolus ab Ordinis Teutonici Equitibus ita in angustias redactus esse fertur, ut moribundus liberis suis demandaret, ut amicitiam eorum, quos ipse quondam, ut hostes acerrimos, maxime reformidasset, conseruare quantis possent viribus, studerent. Nihilominus tamen filius eius, Mestowinus, huius moniti negligens illis denuo bellum intulisse dicitur. Vbi tamen Equites, ut fama est, iterum victores discesserunt, totam Pomeraniam inundarunt, et tandem Ducem secum pacem componere coegerunt. Tum tres fratres illius Ducis, quorum natu maximo nomen esset Samboro, in hunc ordinem se contulisse perhibentur.

Septimus Magnus Magister erat Iohannes Sangerhusensis, anno millesimo ducentesimo sexagesimo tertio sub Alexandri quarti Pontificatu ad hanc dignitatem euectus. Qui, posteaquam Prussorum gentiliū superbiam admodum deprefferat, et Ordini magnum denuo conciliauerat splendorem, (clade enim a Tartaris accepta eius auctoritati non parum decesserat) post duodecim annorum gubernationem mortuus et Treueris sepultus est. Sub eius Magisterio vrbs Brandenburga aedificata est.

Octauus erat Hartmannus, Comes Heidelbergensis, qui anno millesimo ducentesimo septuagesimo quinto sub Rudolphi primi Imperio et Clementis quarti Pontificatu ad hanc dignitatem peruenit. Hic Ordinis salutem maximo cum studio curauit, et Prussos non parum coërcuit. Sub eius Magisterio anno millesimo ducentesimo octogesimo primo castellum Mariaeburgense conditum est. Venetiis diem obiit et terrae mandatus est.

Nonus erat Burchardus de Sweden, anno millesimo ducentesimo octogesimo tertio sub Rudolpho primo Imperatore et Iohanne Pontifice electus. Postquam Magisterio Magno septem annos praefuerat, et per illud tempus Prussos sibi plane subiecerat, hac dignitate sua sponte se abdicauit, et Rhodum se contulit, ubi etiam vitam finiit et sepultus est.

Decimus erat Conradus de Feuchtwangen, anno millesimo ducentesimo nonagesimo sub Rudolphi primi Imperio, et Nicolai quarti Pontificatu creatus. Sub eo Magno Magisterio splendidae quidem possessiones Ordo consecutus, sed tamen etiam insigni clade in Syria affectus est, cum Imperator Saracenorum Aegyptiacorum urbem Ptolemaida, quae quondam sedes Ordinis esset praecipua, expugnaret. Pragae mortuus et Trebnitiae sepultus est.

Vndecimus erat Godefredus, Comes de Hohenlohe, anno millesimo ducentesimo nonagesimo septimo, Adolpho Imperatorio, Coelestino quinto autem Pontificium solum possidente, electus, natione Venetus. Hic Ordini decem annos praefuit, et Rigam, Liouoniae urbem, Russis eripuit, arcemque eius munitam diruit. Veruntamen haud ita diu post antiqua incolis privilegia restituit, cum antea ad eo facilius eos coërcendos castellum extruxerat. Tandem officio se abdicauit, et in Germania diem obiit.

Duodecimus erat Sigfriedus de Feuchtwangen, anno millesimo trecentesimo septimo, sub Alberti Austriaci Imperio, et Clementis quinti Pontificatu electus. Hic sedem suam Marpurgo in arcem Mariaeburgensem transtulit; ex quo tempore enim Syriam relinquere Ordo coactus erat, sedes eius perpetua illic fuerat.

rat. Cum Magni Magistri munus duos anno gessisset, Mariaeburgi in viuis esse desit, ubi etiam humo mandatus est.

Decimus tertius erat Carolus Bessartus, vir prudentissimus et fortissimus, anno millesimo trecentesimo nono sub Henrico Imperatore, et Clemente quinto Pontifice creatus. Hic anno millesimo trecentesimo duodecimo ad Lithuanorum incursiones cohibendas arcem Memulam in Curlandia condidit. Tandem gubernationis male gestae accusatus et Romam vocatus est. Vbi cum innocentiam suam certis argumentis demonstrasset, et domum redire coepisset, Viennae morbo correptus animam efflauit, ubi etiam humatus est.

Decimus quartus erat Vernerus Vrselenfis, anno millesimo trecentesimo vigesimo secundo, sub Ludouici quinti Imperio et Iohannis vigesimi secundi Pontificatu electus. Hic quamuis singulari cum fide ac fortitudine officium gessisset, nihilominus tamen e templo, ubi sacris vespertinis interfuerat, reuertens a Iohanne Bunsdorfio, Ordinis fratre interfectus est.

Decimus quintus erat Ludouicus, Dux Brunsvicensis, anno millesimo trecentesimo vigesimo quinto electus, vir prudentissimus et religiosissimus; sed non diutius, quam quatuor annos, Magisterio praefuit.

Decimus sextus erat Dietericus, Comes Altenburgensis, anno millesimo trecentesimo vndetrigesimo, octogesimo agens aetatis annum, ad hanc dignitatem euectus. Hic erat princeps singularis eloquentiae et auctoritatis amplissimae, ac iudicia summa cum seueritate exercuit. Postquam templum Mariae consecratum Mariaeburgi condiderat, Thorunii mortuus, et Mariaeburgi in templo Sanctae Annae humatus est.

Decimus septimus erat Rudolphus, Dux Saxoniae, anno millesimo trecentesimo vndequadragesimo sub Ludouico quinto Imperatore, et Benedicto vndecimo Pontifice creatus. Hic magnis copiis collectis, Neumarcouiam non modo oppugnauit, verum etiam expugnauit. Interim vero Lithuani, irruptione in Prussiam facta, igni et ferro omnia deuastarunt. Quo nuntio audito tanta animi aegritudine hic princeps affectus est, ut mente captus ab officio amoueretur, et tandem immodico moerore consumptus Marienwerderi vitae finem faceret, ubi etiam funus eius sepulcro illatum est.

Duodeuigesimus erat Henricus Desmariensis seu Tuchmariensis, anno millesimo trecentesimo quadragesimo secundo sub Clementis sexti Pontificatu electus, qui cum Lithuanis et Russis proelium commisit illustrissimum, quo aduersariorum decem millia amplius sunt prostrata. Locus et mortis et sepulturae eius erat Mariaeburgum.

Vndeugesimus Magnus Magister erat Henricus Kniprodiensis, anno millesimo trecentesimo duodequingagesimo sub Imperatore Carolo quarto et Pontifice Clemente sexto constitutus. Sub huius Magno Magisterio Lithuani et Russi eam, quam paulo ante fecerant, iacturam ulturi, felici armorum successu, tam parum abfuit, ut vterentur, ut potius Magnus Lithuaniae Dux, Keysturus, ipse captiuus Mariaeburgum abduceretur, vnde ministri alicuius auxilio aufugit. Vnus ex Magni illius Ducis filiis sub eodem Magno Magistro Christianam Regio Monte fidem amplexus est; quo Imperator Carolus quartus commotus in ordinem Principum Imperii Romani eum recepit. Hic vnum et triginta annos integros Magisterio praefuit, per quod tempus permultis viris, insigni doctrina praeditis, Ordo Teutonicus abundauit. Tandem Mariaeburgi mortuus et sepultus est.

Vigesimus erat Conradus Zolnerus, anno millesimo trecentesimo septuagesimo nono sub Wenceslai Imperio et Urbani sexti Pontificatu electus. Huic Lithuani et Samogitae sub Magnis Ducibus suis, Keysturo, Jagellone, Vitoldo et Suidrigilone plurimum negotii faceffuerunt. Postquam Magnum Ordinis Magisterium octo annos tenuerat, Mariaeburgi vita defunctus et sepultus est.

Vigesimus primus erat Conradus Valenrodenfis, anno millesimo trecentesimo duodenonagesimo, Bonifacio nono sedem Pontificiam obtinente, electus.

Hic bellica quidem virtute singularem sibi comparauit gloriam, admodum vero morosus fuit, et in ipsos Ordinis sui fratres tam intensus, ut ne moribundus quidem eos ad se admitteret. Sub eius Magisterio Equites Ordinis Teutonici Nemenum, Lithuaniae fluuium, transgressi, haud procul a Cauna, castello, tria munimenta seu aggeres exstruxerunt, e quibus creberrimis et diuturnis excursionibus factis hanc prouinciam miserrime depopulati sunt.

Vigésimus secundus erat Conradus de Iungingen, anno millesimo trecentesimo nonagesimo quarto electus. Pacis nimium fere erat studiosus, eamque ob causam Ordini suo minus probatus. Nihilominus tamen duodecim annos ei praefuit, et tandem Mariaeburgi debitum naturae soluit eodemque in loco contumelatus est.

Vigésimus tertius erat Vlricus de Iungingen, superioris frater, anno millesimo quadringentesimo quarto sub Ruperti Imperio et Gregorii duodecimi Pontificatu creatus. Indole nimis erat bellicosus, adeo ut bellandi cupiditate Ordinis sui regulas saepissime negligeret. Eiusdem Ordinis fratres vexauit, nonnullisque eorum possessiones eripuit. Cum aduersus Polonos et Lithuanos plurima bella gessisset, tandem a Iagellone, Polonorum Rege, et Vitoldo, Magno Lithuanorum Duce, tanta strage affectus est, ut ipse cum ducentis Praefectis et quinquies mille aliis Equitibus occideretur, et supremus ipsorum Dux caperetur, quamuis primo impetu Lithuanorum exercitus septem virorum millia amisisset.

Vigésimus quartus Magnus Magister erat Henricus, Comes Plauensis, anno millesimo quadringentesimo sexto, sub Sigismundo Imperatore et Iohanne vigesimo tertio Pontifice, electus. Hic a Polonis ultionem repetere studebat, antequam vero quicquam memoria dignum efficeret, ab officio motus et primo Engelsburgam, deinde vero Lecstegum abductus, ibique in vinculis et carceribus detentus est, donec in misera illa conditione vitam morte mutaret, et Mariaeburgi sepeliretur.

Vigésimus quintus erat Michael Sternbergensis, qui Praefecti aulici in Imperatoris Sigismundi palatio munere antea functus anno millesimo quadringentesimo decimo quarto ad hanc dignitatem peruenit. Magisterii sui principio plurima a Iagellone et Vitoldo mala perpessus est, qui multas eius vrbes captae deuastarunt. Denique tamen eos recedere coegit. Magni Magistri munus cum nouem annos gessisset, reliquum vitae tempus in otio transigere optauit, et, ut ab officio moueretur, precibus impetrauit, Dantisci itaque, quo habitatum concesserat, mortuus et Mariaeburgi sepultus est.

Vigésimus sextus erat Paulus Rusdorfensis, anno millesimo quadringentesimo vigesimo tertio sub Martini quinti Pontificatu huic muneri praefectus. Sub hoc Magistro plurimae prouinciae et vrbes Prussiae, in quo Ordinis Teutonici excussio, Regis Polonorum, Casimiri quarti, fidei se tradiderunt. Cum nouem annos Magisterio praefuisset, expirauit, et Mariaeburgi sepultus est.

Vigésimus septimus erat Conradus de Herlingshausen, anno millesimo quadringentesimo trigésimo secundo, sub Alberto tertio Imperatore constitutus. Hic Casimirum, Polonorum Regem Thorunii conuiuio excepit, pacemque perpetuam cum eo iniit. Per totum Magisterii sui tempus a bello abstinuit. Tandem vero nimio ob fratris vitam improbam moerore confectus animam efflauit. Mariaeburgi sepultus iacet.

Duodetrigesimus erat Ludouicus de Herlingshausen, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo, Friderico tertio sceptrum imperatorium tenente, creatus. Sub huius Magisterio iterum magna pars Prussiae ad Regis Casimiri partes accessit, cui Regi etiam praefidarii milites Mariaeburgi quadringentis septuaginta sex nummorum aureorum millibus hanc urbem cum multis aliis urbibus et arcibus vendiderunt. Postea Rex Poloniae cum Ordine Teutonico denuo pacem contraxit, qua Pomerecliam obtinuit, cuius prouinciae causa centum fere et quinquaginta annos

annos Poloni cum Equitibus bella gesserant. Hic Magnus Magister Regio Monte mortuus et sepultus est.

Vndetrigesimus erat Henricus Rheus, Comes Plauensis, anno millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo sub Friderici tertii Imperio electus. Hic non diutius, quam vndecim hebdomadas hanc dignitatem gessit, quibus praeterlapsis Regio Monte obiit, et humatus est.

Trigesimus erat Henricus, Comes Richtenbergensis, anno millesimo quadringentesimo sexagesimo octauo, sub Friderici tertii Imperio, et Sixti quarti Pontificatu electus, homo turbulentus et implacabilis; siquidem Theodorum, Episcopum Prussicum, in vincula coniecit, ubi fame ipsi pereundum fuit. Cum duodecim annos Ordinem gubernasset, Regio Monte ex hac vita decessit, ubi etiam sepulcrum eius conspicitur.

Trigesimus primus erat Martinus Truchses Vetschhausenensis, anno millesimo quadringentesimo octogésimo sub Friderico tertio Imperatore et Sixto quarto Pontifice, delectus. Regi Polonorum, Casimiro homagium praestitit, et Regio Monte in viuis esse desiit, ubi etiam terrae mandatus est.

Trigesimus secundus erat Iohannes de Tiefen, Heluetius, anno millesimo quadringentesimo vndenonagesimo, sub Maximiliani primi Imperio, et Iulii Pontificatu, electus. Primo Magisterii sui anno Regi Polonorum, Alberto iusiurandum fidei praestitit, et anno insequente opem contra Valachos ipsi tulit, ubi autem non proelio tantum victus, sed etiam vita priuatus est. Sepulcrum eius Regio Monte est.

Trigesimus tertius erat Fridericus, Dux Saxoniae et Marchio Thuringiae, anno millesimo quadringentesimo nonagesimo octauo ad hanc dignitatem euectus. Hic Regi Polonorum homagium praestare recusauit. Quam ob causam territorio eius duodecim annos continuos a Polonis deuastato, ipse in Saxoniam reuerti necesse habuit, ubi etiam diem obiit supremum.

Trigesimus quartus, idemque postremus Ordinis Teutonici in Prussia Magnus Magister, erat Albertus, Marchio Brandenburgicus, Sigismundi primi, Regis Poloniae, consobrinus, anno millesimo quingentesimo duodecimo, sub Maximiliani primi Imperio, et Iulii Pontificatu constitutus. Hunc propterea Equites Magnum sibi Magistrum delegerunt, quoniam ipsum, ut Regis Poloniae consanguineum, ab hoc auunculo suo, quae Prussiae loca Ordo adhuc amisisset, ea omnia recuperaturum esse sperabant. Sed falso. Etenim hic quoque iusiurandum fidei Polonorum Regi denegauit, et omnes ad Ordinem pertinentes vrbes communivit. Quo bellum acerrimum, et ab utraque parte maxime cruentum sibi contraxit. Cuius praecipua momenta haec sunt.

Anno millesimo quingentesimo vndeagesimo dissensio inter eum et auunculum eius coepta est, et vtrinque pauca quaedam loca amissa et occupata sunt. Anno autem millesimo quingentesimo vndetrigesimo Wolfgangus Schoenbergensis, supremus Ordinis Teutonici Dux decem peditum et quatuor equitum millibus instructus Dantiscum accessit, et ab Episcopi colle qui vocatur quatuor globorum ignitorum fere millia in hanc urbem iniecit. Quo tamen oppugnatis parum aut potius nihil nocuit; hi vero tormentis et sclopetis tam fortiter se defenderunt, ut nemo in conspectum eorum prodire posset, nisi triginta aut quadraginta globis excipi vellet.

Id quod non modo oppugnantium animos fregit, verum etiam seditionem intestinam in iis commouit. Haec erat conditio exercitus Ordinis Teutonici, cum duodecim copiarum regiarum millia, qui omnes et singuli equites essent, repente ad urbem oppugnatione liberandam prorumperent. Quos equites simulac oppugnatores conspexerant, tam perturbati ab urbe discesserunt, ut Polonis non difficile esset, ex copiis pedestribus eorum alios interficere, alios in captiuitatem secum abducere. Tum exercitus regius Dirschouiam, Stargardum et Choiniciam, arcem illam munitissimam, expugnauit, fortunaque illa secunda tam callide usus

est, ut pleraeque vrbes et arces ad Ordinis dicionem pertinentes se dederent. Hoc modo igitur Equites, quae in Prussia tenuerant, ea omnia omnino amiserunt, et cum Magnus eorum Magister, Marchio Albertus, Regi tam potenti diutius resistere frustraneum laborem fore probe intelligeret, (quamuis maiores eius, sed quorum conditio tunc temporis longe praestantior esset, multos annos continuos maxima cum constantia ac fortitudine id fecissent) semetipsum suumque Ordinem auunculi sui arbitrio, submittere decreuit, quod etiam paulo post in foro Cracouiensi palam his ritibus factum est.

Regi solum erat exstructum, ei non admodum ab simile, in quo ipse, cum post coronationem homagium ei praestatur, sedere solet. In quo ut confedis, Marchio etiam accessit, Regique Ordinis sui insignia tradidit, et iusiurandum fidei iuravit. Quo facto Rex insigne Prussicum, cui Polonicum erat adiunctum, Marchioni restituit, simulque Ducem eum declarauit eius Prussiae partis, quae adhuc Prussiae Ducalis nomen gerit, et in hunc usque diem ab eiusdem Marchionis posteris gubernatur.

Ordine itaque Teutonico e Prussia expulso, Equites eius Capitulum suum quod vocant Mergenthemium seu Mariaeuallum, Franconiae urbem, transtulerunt.

Ibi anno millesimo quingentesimo trigesimo primo Walterum de Cronberg trigessimum quintum Magnum Magistrum et Prussiae Administratorem sibi delegerunt. Hic de iniuria, Ordini suo a Marchione Alberto illata, ad Imperatorem Romanorum prouocauit; qui Albertus etiam a Pontifice diris deuotus est. Postea Walterus, ut Magnus Magister Ordinis Teutonici, in principibus Imperii Romani, et quidem proxime ab Archiepiscopis locum fortitus est. Postquam muneri duodeuiginti annos praefuerat, diem obiit, et Mergenthemii sepultus est.

Trigesimus sextus Magnus Magister Ordinis Teutonici erat Wolfgangus Schutzbarus, alias etiam Milchlingus dictus, Spira anno millesimo quingentesimo quadragesimo tertio, die decimo sexto Aprilis electus. Antea Praefectus provincialis Hassiae fuerat, et vnus e primis, qui Imperatori Carolo quinto in bellis, religionis causa ab eo gestis, opem ferrent. Marpurgum, pristinam Magnorum Magistrorum sedem, quam Landgrauius Hassiae adhuc sibi arrogauerat, Ordini restituit. Tandem multis aliis rebus praeclare gestis anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto ex hac vita decessit.

Trigesimus septimus erat Georgius Hundus de Wenckheim, Circuli Franconici Praefectus, qui cum sex annos Magisterio praefuisset, anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo Mergenthemii mortuus et sepultus est.

Duodequadragessimus erat Henricus de Bohenhausen, anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo in conuentu Equitum generali Vlnae celebrato ad hanc dignitatem euectus. Cum Georgius Fridericus, Marchio Brandenburgicus, Ducatum et nomen Ducis Prussiae sibi vindicare auderet, hic Magnus Magister Ordinis sui nomine literis eius institutum prohibuit. Posteaquam octo annos honores Magni Magistri Ordinis Teutonici gesserat, anno millesimo quingentesimo octogesimo iis se abdicauit, et Capitulo alius deligendi potestatem fecit.

Vndequadragessimus erat Maximilianus, Archidux Austriae, qui hanc dignitatem consequi summo studio laborauerat, simulque se consueto Ordinis vestitu vsurum esse promiserat. Deinde cum hic Magnus Ordinis Teutonici Magister in iis esset, qui Regnum Polonicum ambirent, Ordo, eo Rege creato, se eius ope Prussiam amisam recuperaturum esse maxime sperabat. Veruntamen, cum Sigismundo tertio sceptrum Polonicum traderetur, spes eius protinus rursus corruit. Nihilominus tamen non modo Magni Magistri Honores retinuit, verum etiam ob insignem, qua ornatus erat, virtutem supremus Ordinis Dux aduersus Turcas in Hungaria constitutus est, in qua expeditione corporis eius custodes non nisi Equitibus Ordinis constabant. Postquam triginta quatuor annos Magisterio praefuerat, Oeniponti ex hac vita decessit, eodemque in loco contumelatus est.

Quadra-

Quadragessimus Magnus Magister Ordinis Teutonici erat Carolus, Archidux Austriae, anno millesimo sexcentesimo vndeagesimo electus. Quinque annis post a Rege Hispaniae Legatus in Portugalliam missus est; antequam autem eo perueniret, Madriti e viuenticum numero sublatus est.

Quadragessimus primus erat Iohannes Eustachius de Westernach, anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, die Martii vndeagesimo, Mergenthemii electus. Paulo post anno millesimo sexcentesimo vigesimo septimo, octoginta duos annos natus, rebus humanis interesse desit.

Quadragessimus secundus erat Caspar de Stadian, Praefectus provincialis Alsaciae et Burgundiae, ut etiam Praefectus domesticus Althufiae. Posteaquam huic dignitati quatuordecim annos summa cum gloria praefuerat, a Capitulo petiit, ut Leopoldum Wilhelmum, Archiducem Austriae, gubernationis socium sibi deligeret. Quo facto, Prussicam crucem, ut consensus sui signum, Magnus Magister ei dedit.

Quadragessimus tertius igitur erat hic Archidux, Leopoldus Wilhelmus, qui anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto Caspari de Stadian successit. Hic Magni Magistri munus ad annum usque millesimum sexcentesium sexagesimum secundum administravit, ubi vigesimo nouembris die Viennae vitam morte mutauit, eodemque in loco terrae mandatus est.

Eo ipso, quem modo diximus, anno Capitulum conuenit, ut defuncti Leopoldi Wilhelmi fratrem, Archiducem Austriae, Carolum Iosephum, in illius locum sufficeret; quoniam vero hic quoque eodem anno ex hac vita decedebat, noua electio instituenda erat.

Id quod anno millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto Mergenthemii factum est, ubi Magnum Magisterium ad Praefectum provinciae Austriae, Iohannem Casparem de Attnbringer, peruenit, cui hic honores ea praecipue de causa contigit, quod Capitulum hoc munus a tam multis principibus per vim quasi adhuc quaesitum esse vidisset.

Quadragessimus quartus ille Magnus Ordinis Teutonici Magister Ducis Neuburgensis, Philippi Wilhelmi, filium tertium, Ludouicum Antonium, eundemque Abbatem Fescampensem, Mergenthemii his ritibus in ordinem recepit.

Ipsa Magnus Magister cum Praefectis et Equitibus illum principem in templum primum comitatus est. Comes Oettingenses, Hatzfeldenses et Fuggerani, qui ad honores eius inquirendos constituti erant, se nihil, quod gloriae eius ignominiosum esset, et impediret, quo minus in hunc ordinem Equestrem admitti posset; reperisse iureiurando affirmarunt. Tum Princeps se castitati operam daturum, in paupertate voluntaria victurum, et occasione oblata expeditionem contra incredulos suscepturum esse, iurisiurandi religione promisit. Quo facto, Magnus Magister album pallium cum cruce nigra, Ordinis insigne ei tradidit, his verbis ex consuetudine additis: *Aquam, panem et vestem Ordinis nostri, quamdiu viues, nos tibi duros esse promittimus.*

Insequente die Magnus Magister se optare Capitulo indicauit, ut hic Princeps Magisterii socius sibi detur, suisque precibus locum fieri rogauit. Penes quos electio erat, tempus certum ad eam rem deliberandam sibi concedi postularunt, quo impetrato, multisque conuentibus habitis, se eum delecturos esse significarunt, nisi legibus certis, eum in finem ipsi propositis, subscribere graueretur. Quam conditionem cum accepisset, omnibus consentientibus est electus (*).

Provinciae Ordinis in duodecim Balliuiatus seu territoria iam distribuuntur, quae sunt Alsacia (seu Burgundia) Confluentia, Austria, Etsch, Franconia, Has-

Q q q 2 lia,

(*) Anno millesimo sexcentesimo octogesimo quinto hic Comes Palatinus, Ludouicus Antonius vere successit, quem anno millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto vita defunctum, secundo (duodecimo) Iulii die, frater eius, Franciscus Ludouicus, Comes Palatinus, in hac dignitate secutus est.

sia, Biessa, Westphalia, Lotharingia, Thuringia, Saxonia, et Ultraiectum. Horum territoriorum priora quatuor adhuc ad iurisdictionem Prussicam, reliqua autem octo ad Germanicam referuntur. Ultraiecti imprimis Balliuiatum, quod attinet, is nunc prorsus in Batauorum est potestate. Harum prouinciarum unaquaeque Praefectum habet prouincialem, quibus iterum nonnulli Praefecti domestici sunt subiecti. Duodecim Praefectis prouincialibus Capitulum constat, cui electio noui Magni Magistri Ordinis Teutonici competit. Huius sedes consueta, ex quo tempore Ordo Prussiam relinquere coactus est, perpetuo Mariaeualle seu Mergenthemii fuit.

Breuem illam de Ordine Teutonico eiusque Magnis Magistris benigne excipias, Comes Illustrissime, etiam atque etiam rogo, quod Te facturum esse pro Tua, qua ornatus es humanitate atque comitate facillime spero. Caeterum permaneo Tuus

Comes illustrissime,

seruus obedientissimus

I. S.

EPISTOLA NONA

A D

DOMINVM

THOMAM MILLINGTONIUM,

COLLEGII MEDICI PRAESIDEM.

CONDITIONE STVDIORVM, LINGVA HODIFERNA, ET IN-
PRIMIS ARTE MEDICA POLONORVM, CVM DESCRIPTIONE REVM
QVAVNDAM NATVRAIVM, MEMORIA MAXIME DIGNARVM, ET PRAE-
SERTIM MORBI CVIVSDAM, QVAE FLICA POLONICA
DICITVR.

In Regno Poloniae, Vir amplissime et doctissime, Magnoque Lithuaniae Ducatu, duae sunt Academiae celeberrimae, Professoribus omnium Facultatum, quas vocant, florentes; una quidem Cracouiae, a Casimiro Magno instituta, quam anno millesimo quadringentesimo primo Iagello ex coniugis suae, Hedwigae, testamento illustriorem reddidit, altera Vinnae, vbi principio quidem Gymnasium tantummodo fuit, a Rege Stephano fundatum, quod autem postea Valeriani, Episcopi eius urbis, qui tam Collegia, quam reditus mirifice auxit, rogatu Pontifex Gregorius decimus tertius in Academiam mutauit.

In his duobus Academiis Latinitati seu Latino sermoni bene et pure discendo praecipue opera datur. Literas elegantiores quod attinet, eae a Polonis multo minoris, quam a caeteris nationibus aestimantur. Nihilominus tamen multi in iis sunt, qui versibus bene componendis maxime student; siquidem ad artem poeticae naturali quodam impulsu admodum feruntur. In colloquiis, praesertim potu largiore inuitati, quod saepissime fieri solet, auctores classici identidem citant. Poeta ipsorum Sarbieuius Casimirus non parum decoris patriae suae attulit; siquidem in Odis suis Horatium imitari summo studio contendit, et genere scribendi haudquaquam contemnendo uti laborauit.

Multos historicos, qui Latino sermone scriberent, nominatim Cromerum, Starouolscium et alios complures Poloni habuerunt, qui omnes et singuli annales

et con-

et constitutiones patriae literis consignarunt. Fuerunt tamen etiam in historicis Polonicis, qui vernacula lingua in libris conscribendis vterentur. Neque Theologi doctissimi, Philosophi peritissimi, Astronomi celeberrimi, Logici et alii viri eruditi ipsis defuerunt; siquidem magnus ille Astronomus, Nicolaus Copernicus, etiam ex prouincia Polonica, Prussia nempe regia, ex vrbe Thorunio, ortus est. Causa, cur praestantissimus ille vir non plura scripta reliquerit, ea esse videtur, quod eius tempore paucae, seu potius nullae officinae typographicae in Polonia essent, dum haec ars non ita paulo ante ibi recte florere coepit.

Linguas orientales Poloni prorsus negligunt, et tantum Latino sermoni pure loquendo et scribendo student. In quo sermone perdiscendo ita laborant, ut Doctor Connorus se seruum in Polonia habuisse mihi narrauerit, qui non nisi Latine secum collocutus sit. Quid? quod vel ipsam plebem in suis sermonibus hac lingua usam esse legi, uti inter alia etiam ex priore huius libri parte in Stephani Batonii vita, apparet, qui Rex huic linguae maximam auctoritatem conciliare admodum laborauit.

Sicuti Poloni eandem cum Moscouitis, Bohemis, Croatis, Morauis, Silesis, Castubiis, Bulgaris, Rhetis, Seruiis, Illyriis, aliisque nationibus habeant originem, ita, ut Cromerus ait, neque lingua ab iis differunt. Dialecti autem harum nationum ita inter se discrepant, ut nulla fere alias intelligere possit. Vocabula, in artibus mechanicis usitata maxima ex parte ab antiquis Germanis petuerunt, quibuscum olim, uti adhuc fieri solet, plurimum commercii illis intercessit. Imo adhuc vniuersae vires et pagi in Polonia reperiuntur, vbi sermo Germanicus obtineat, quod eo minus mireris, cum olim Germani colonias plurimas in hoc Regnum miserint; quae etiam causa esse videtur, quod adhuc multae nobilium Germanorum familiae ibi deprehendantur, uti ex eorum nominibus et insignibus iudicari licet. Caeterum Hebraicae quoque, Armenicae, Russicae, Tartaricae et nonnullis in locis Italicae etiam linguae usus in Polonia est frequentissimus.

Linguam Polonicam neque vocabulis tam diuitem, neque pronuntiatu tam facilem esse, quam aliarum nationum linguas, ipse Cromerus fatetur. Cum enim Francicus, Italicus et alii sermones vocalibus literis plerumque constent, Polonicus ex meris fere consonantibus est compositus; verba enim habet, in quibus septem octoue consonantes vocali aut prorsus nulli aut vni tantummodo sint coniunctae, ut Chrzescz (quod vocabulum *vesperam* denotat) quod cum multis aliis eius generis verbis Poloni ipsi vix pronuntiare possunt; quanquam in sermone quotidiano inter has consonantes sonum certum a vocalibus non adeo abhorrentem interponant, quem autem nullo modo scribere solent.

Linguam Latinam per totam Poloniam usitatam esse, supra quidem dixi, id vero non ita intelligendum est, ac si liberi a matribus eam discant, ut in quibusdam Hungariae locis fieri solet, sed pariter atque alibi magistris vtuntur, qui eam ex certarum regularum praescripso illos doceant. Poloni autem multo facilius, quam aliae nationes eam discunt. Primo enim ipsorum indoles quasi ad eam procliuis est; deinde Syntaxis linguae Sclauonicae, ut vernaculae cum Latina Syntaxi ut plurimum conuenit, siquidem in vtraque lingua Nomina per Declinationes et Verba per Coniugationes flectantur; tum quoniam in omnibus pagis aut sacerdotibus, aut alii viri idonei ab iis, vel etiam ab Episcopis eo constituti, iuuentutem hac lingua instruunt; et tandem quia in omnibus urbibus maioribus Iesuitae peculiaria Collegia habent, in quibus sermo Latinus cum adolescentibus assiduo exercetur.

Cum autem Polonus in hoc sermone ita profecit, ut aliis cogitationes suas in eo manifestare et de plerisque rebus loqui possit, se omnia, quae tam in scholis, quam in Academiis disci queant tenere arbitratur; siquidem Doctor Connorus neminem in Polonia sibi oblatum esse pro certo mihi narrauit, qui in doctrina ita profecerit, ut il, quos in aliis terris inuenerit. Interim eos, qui Theologiae,

Rrr r

Medi-

Medicinae aut Iurisprudentiae operam dent, singularem quandam et eximiam eius cognitionem ut consequantur, laborare, inficias ire non possumus.

Theologos Polonicos quod attinet, hi tantum quaerunt, quomodo Aristotelis Logicam et Metaphysicam cum Theologia sua scholastica possint coniungere. Quapropter de entitatibus, quidditatibus, modis, essentis rerum, aliisque eiusmodi rebus praestantissimis (scilicet) loquentes eos identidem audies: quamvis enim res ipsas, de quibus agant, non intelligant, se tamen omnia praeclare gessisse putant, dummodo terminos logicos recte calleant. Albertum Magnum Poloni plurimi faciunt, eumque, si quid gravissime affirmare velint, haud secus atque Hispani et Itali Aristotelem, citant; quanquam etiam a Polonis magnus ille Philosophus non minoris, quam ab aliis nationibus, aestimetur. Rarissime tamen, praesertim in argumentis dubiis, veram eius mentem assequuntur; siquidem plurimos, eosdemque satis verbosos Commentarios, quorum alter alteri repugnat, in eius scripta ediderunt.

In Theologia Practica Polonicorum Theologorum oppido pauci admodum proficiunt. Veteris et novi Testamenti sensum perraro inuestigant; de Christianismo autem veteris ecclesiae, et de historia ecclesiastica nihil fere intelligunt. Ut verbo dicam, eximia fidei Christianae praestantia exploranda raro cerebrum sibi fatigant, sed fide implicita, quam vocant, et coeca erga ecclesiae Conciliorumque decreta obedientia, solis ducibus utuntur. Si quis dogmatum sacrorum causas rationi consentaneas inuestigare velit, id maxime improbant, quasi lex vel doctrina, a Deo profecta cum ratione convenire nec possit, nec debeat. Thomas Aquinas et Scotus plurimum apud eos valent, et si in duorum illorum virorum celebrium scriptis scholasticis bene versati sunt, ad summum doctrinae gradum se adscendisse opinantur.

Iurisconsultorum magna copia in Polonia reperitur, inprimis Petricoviae et Lublini, ubi duo suprema Regni iudicia sunt. Hi et Romano iuri, et suis constitutionibus seu statutis cognoscendis operam dant. Regni procures inter se causas forenses raro agunt. Sed si in controversias inciderint, gladio potius eas dirimunt, numerososque exercitus in aciem producant. Quamvis autem iure litem diiudicare constituent, ad nullum aliud tamen iudicium, quam ad conventum comitiorum generalem causam deferunt. Veruntamen Poloni omnes fere et singuli admodum inuiti lites forenses agunt, idque nulla alia de causa, nisi quod rixandi et lucri faciendi libidinem timeant, qua caularum patroni infames sunt, quorum probitas et integritas in Polonia ita, quam in ullo alio Europae loco, in dubium vocatur.

Doctor Connorus ad caufidicum quendam, Varaviae aegrotantem, aliquando arcessitus est, cuius morbus is erat. Lingua eius cancro affecta, ita intumuerat, ut non modo totum os expleret, verum etiam in pollicis, crassi quidem illius, latitudinem ex eo propenderet, ita ut non nisi per nares spiritum posset ducere. Quem simulac Doctor Connorus conspexit, protinus nullum aliud remedium superesse dixit, nisi ut ad mortem se pararet; quae etiam haud ita multo post vere insecuta est. Sed hic caufidicus litibus forensibus agendis magnas opes sibi pepererat. Quas maxima ex parte malis artibus dolisque nefariis acquisitas esse cum plerique existimarent, singularem illam et inauditam mortem naturali causae nullo modo adscribendam, sed potius poenam Dei manifestam habendam esse constanter iudicant, qui rabulam illum eodem membro, quo tot homines innoxios afflixisset, suisque bonis defraudasset, vivum adhuc castigare voluerit.

Medicos quod attinet, eorum non maximus in Polonia est numerus, et pauci illi, qui ibi reperiuntur, plerumque Francogalli, Itali, vel Germani sunt. In Polonia enim nati medicae arti rarissime student. In patria enim solidam eius cognitionem sibi comparandi occasio illis deest, et nobiles, qui opibus freti in terras peregrinas eius discendi causa proficisci possint, aut negligentia, aut super-

bia

bia impediuntur, quo minus arti studeant, cuius cognitio tantum negotii, exercitium vero tam singularem prudentiam et cautionem requirat.

Doctor Connorus medicum adolescentem Romae sibi oblatum esse mihi narrauit, quem ardor suae artis solide discendae ex Polonia eo compulerit. Nonnulli popularium eius, qui eodem tempore Romae fuerant, patrem eius Polonicum rusticum, diuitis valentem, et clientem seu mancipium Starostae alicuius, nomine Cowalscii, esse, Doctori commemorauerant; qui Starosta filium eodem modo atque patrem cum ex iure servum usurpare potuisset, patri necesse fuisse, ut filii libertatem centum Imperialibus redimeret, antequam eum in Academiam, et postea in terras peregrinas mittere ipsi liceret.

E quibus Tibi, Vir amplissime, facile erit iudicare, quam exigua in Polonia sint incitamenta ad literarum studia amplectenda. Homines enim plebei, qui nobiles novies fere numero superant, aut dura servitute aut inopia pressi, minus idonei ad ea redduntur studia, et tamen homines humillimae et deterrimae conditionis disciplinis atque doctrina omni tempore plurimum profecisse certum est, primum quidem quoniam eorum corpora ad duram vitam agendam aptiora sunt, et deinde quoniam nulla alia via, quam meritis suis ad honores adscendere queunt.

Antequam de morbis in Polonia grassantibus, et de remediis morborum ibi usitatis quaedam dicam, res quasdam naturales, quae in hoc Regno deprehendantur, maxime memorabiles, partim ex Doctoris Connori commentariis, partim ex aliis Polonorum scriptoribus fide dignis a me collectas paucis describam.

In Russia ad fluviū Sanum arbores nonnullae in terra defossae sunt reperiuntur, radicibus prorsus carentes, et colore tam nigrae, quam eburnum. Quas a diluvio inde Noachico ibi diluuisse huius regionis incolae tradunt. Sed potius diu post a flumine, quem modo dixi, e terra euulsae, et per arenam a putredine esse servatae videntur. In plurimis cum Poloniae tum Lithuaniae locis deprehenduntur primo lapides, quae ligna antea fuisse dicuntur, tum multae glabrae, quarum altera alteri est imposita, et quarum indoles a monocerotis cornubus non multum abhorret, et denique argentum, quod cum a rupibus haud secus atque capilli dependeat, argentum capillare seu vegetans appellatur.

Haud procul a Lauorisua, in territorio Leopoliensi, ad Russiae Palatinum pertinente, stagnum est, (quod Poloni *Skla*, id est, *vitrum*, vocant) ubi paruum oppidum quondam exstructum fuit, quod nunc in terram subsidit. Huius stagni aqua vehementi, sulphureo et foetido est odore, sed ita limpida, ut crystalli speciem habeat, sapore admodum insuavi. Hanc aquam medici Polonici aegrotis bibendam commendant, ut remedium ad amissam valetudinem prosperam recuperandam utilissimum, et unus ex iis, Sixtus Leo, qui in Polonia quam maxime celebratur, commentarium eruditionis plenum de ea scripsit. Visus eius est frequentissimus, et aegrotis in multis casibus plurimum conducit. Multa alia quoque balnea a natura ipsa parata in hoc Regno reperiuntur, quae varia tubera et ulcera et ab hominibus et a pecoribus depellunt. In Comitatu Scepusiensi ad Poloniam maiorem pertinente est fons quidam a rupe delabens, cuius guttae in lapideam duritiem concresecunt, ubi per prata ad molas aqua eius decurrit. Lacus Biala (per antiphrasin sic dictus, *Biala* enim lingua Polonica *album* significat) Aprili et Maio pisces in se contentos puniceos reddit, qui vero postea colorem naturalem recipiunt. Lacus Crinicensis in Palatinatu Belzensi ad Russiae Rubram pertinente, binis aut ternis quibusque annis exaestuante omnes undas suas breui tempore per ignotas speluncas seu canales quasi abigere, ita ut pedibus fere transire possit, cum antea admodum profundus fuerit, paulo post autem per easdem vias undas eiectas horrendo strepitu rursus attrahere Cromerus narrat.

Doctor Connorus sibi in Polonia relatum esse in commentariis suis tradit, anno, antequam ipse eo pervenerit, Velasci (quod oppidum Reginae proxime defunctae fuit) in fluvio Sano mullum quatuor vlnas Polonicas seu ex nostra mensura octo pedes amplius longum, pondere autem ducentas saltem libras gravem,

Rrr r 2

fuisse

fuisse captem. Idem eiusdem generis et magnitudinis pisces in hoc fluuio quam plurimos esse, et, ut fama sit, compagem ossium integri hominis (qui paulo ante fluminis huius undis suffocatus esse videtur) cum cultro et vagina in eiusmodi piscis ventre repertum fuisse commemorat. Praeterea hunc piscem squamis carere est notandum. Aliud insuper piscium genus in Lithuania deprehendi Doctor Connorus tradit, quibus homines ad tempestatis mutationes praesentiendas vtantur, dum eos vasculo indant, et obseruent, cum strepitum vehementiorem edant, quod tempestatis paulo post mutandae signum esse indubium putent.

Apud Louicium in Palatinatu Rauensi in Polonia inferiori seu maiore sita genus quoddam auium reperitur, quae magnitudine passeris fere aequant. Hae aues quoniam cum hiue veniunt, et cum eadem rursus discedunt, niuis aues dicuntur. Nusquam fere alicubi in toto Regno conspiciuntur, nisi in hac regione. In Russia et Podolia genus quoddam coturnicum virides pedes habentium in campis reperitur, quae, si eduntur, spasma efficiunt. Ibidem genus quoddam harundinum et merularum inuenitur, quae autumnus exeunte pedibus attractis aliisque compositis aquis submerguntur, ubi per totam hyemem viuunt; vere autem ineunte, statim rursus emergunt et auolant. Interdum praematurae hyerno tempore retibus piscatoriis extrahuntur, ubi quidem prope ignem positae viuiscunt, sed plerumque tamen paulo post rursus expirant.

In Polonia maiore sunt porci, qui in omnibus cum aliis porcis conueniunt, nisi quod ungulas fissas non habeant. Ita etiam in Polonia, saepius autem in Lithuania genus quoddam animalium paruorum, mustelis haud abimilium, reperitur, quae sermone Polonica *Zajacz* appellantur. Horum pellis, pellibus herminis aliquanto vilior, per aestatem colore puniceo est. Cum primum autem niues cadunt, una nocte prorsus albescent, neque prius, quam verno tempore, pristinum colorem recipiunt. Magnitudine haec animalia sciuris non multum cedere videntur. In una epistolarum praecedentium vtrorum, quorum maximus in Polonia est numerus, mentio facta est. Illi igitur, cum ad iustam staturam excreuerunt, eximiae sunt magnitudinis, et valida cornua nigri coloris, extremitates versus parum introrsum flexa, habent. Quibus cornubus equum una cum equite in aëre proicere, imo arbores haud exiguas e terra eruere possunt. Inter eadem cornua duo aut tres viri una commode sedere queunt. Cutis horum animalium admodum scabra est, et sub mentis ipsorum bina aut tria palearia dependentia crassa plerumque crescunt. Cornubus ipsorum venatores uti solent. Hoc loco alia quaedam animalia non satis nota, quae in hoc Regno offenduntur, describere poteram, cum autem in historia quadrupedum a Gesnero conscripta satis copiose de his dictum sit, merito ea praetereo. Hoc tantum adhuc obiter notabo, quod vrsi Polonici per longum tempus, hyeme praesertim, sine cibo vitam agere possint.

Antequam hoc argumentum deferam, facere non possum, quo minus de rebus quibusdam maxime memorabilibus aliquid referam, quae Doctori Connor, cum in Polonia versaretur, sint oblatae. Ex eius commentariis percepi, a duobus monachis, quibus nomina essent Ludouico et Fulgentio soleam equi ferream, in cuprum mutatam, uti etiam aliam massam ferream ipsi monstratam esse, quae fontis cuiusdam, in Hungaria scaturientis, efficacia eiusdem metalli indolem induerit. Deinde, fragmenta quaedam crystalli naturalis ab iisdem monachis ipsi ostensa esse, in quibus mediis aqua fluida sit reperta; tum ab horum monachorum posteriore duo crystalli fragmenta, a montibus Sabaudicis allata, ipsi donata esse, quae, cum antea candorem lacteum habuerint, postea sua sponte pellucida facta esse hic monachus affirmat.

Idem Fulgentius, Doctor Connor referente, argentum fulminans fortuito quodam casu produxisse dicitur, hoc modo: Massam quandam argenteam chrysulca dissoluit, cui tartarum, quod vocant, in puluerem comminutum immiscuit, quod tartarum pariter mediocri caloris ope mox dissolutum est. Cum postea in vase testaceo humorem exhalari sinisset, ut haec mistura paululum arefceret,

ret, pulvis calore aucto praeter ipsius expectationem in lagena quadam magna cum strepitu erupit, et totum conclauem, ubi erat, fumo et vapore impleuit. E tribus vncijs pulueris, quas in vase habuit, vix tres drachmae, vase tamen illaefo, sunt relictae. Propositum eius, quod in hoc puluere parando haberet, fuit, ut aliquid argento obduceret. Sed aqua fluida, tartaro commixta, hunc effectum producere videtur.

Idem monachus praeclarum quendam salem volatilem, quem vocant, ex centaureo minore comparauit. Sic quoque liquorem quendam rosaceum, pulueri nitrato incendendo aptum confecit.

Deinde etiam conclauem rerum memorabilium a Regis Iohannis Casimiri medico primario, Doctore Bernitio institutum, Doctor Connorus vidit, siquidem ab eiusdem Doctore Bernitii vxore vidua Varsoviae illud ipsi monstratum est, quae foemina sermonem Latinum pure locuta est, in quo sermone cum eo consuetudinem saepius egit. In hoc conclauis permultas in lapides conuersas vvas, serpentes, ligna, bufones et alia, uti etiam ingentem concharum et mineralium copiam, et varia gummi genera fuisse dicit. Deinde vas vitreum, tempestatis vicissitudines praedicentem, in serpentinae, quam vocant, formam factum, et dideris gradibus, certorum articulorum seu flexuum adminiculo distinctis, constans, ibidem reperit, in quo contentum spiritum vini color manuum leuissimus aliquantum in sublime egisse dicitur. Porro columbam marinam seu piscem, a columbae forma haud abhorrentem, funiculo suspensum vidit, quem piscem in eam, unde ventus spiret, regionem semper conuerti, et a quo guttas aliquot aquae tempestate pluuii decidere solere, Doctoris Bernitii vxor affirmat. Praeterea in hoc conclauis multa et magna alium cornua, aliarumque belluarum ossa nonnulla monstrata coniunctim posita conspexit. Omnia plantarum et herbarum genera is, quem saepius dixi, Doctor Bernitius diligentissime collecta chartis agglutinauerat. Tandem complures variarum rerum adumbrationes easdemque elegantes, ab ipsius Bernitii manu depictas, Doctor Connorus ibi reperit.

Poloni vitrum ex cineribus esculorum magnisque silicibus contusis conflant. Quas duas materias commixtas per duodecim horarum integrarum spatium coquunt, donec vitri indolem induere coeperint. Si subtilius, quam plerumque esse solet, illud fieri volunt, singularem quandam terram, colore atque duritie tartaro haud abimilem, admiscunt. E qua terra vitrum, prout multum aut parum eius ipsi admiscetur, diuersos colores attrahit. Si materiis, quibus vitrum conflatur, sal immiscetur, liquidiores eae sunt, et facilius tractari possunt.

Interdum fieri solet, ut homines, qui in hoc vicio consueverunt occupentur, aut liberi ipsorum fragmentis vitreis clibano circumiacentibus nudos pedes vulnerent; ubi mirabili duracione vtuntur. Quantum feruidae illius materiae cochleare caput, tantum vulneri imponunt. Id quod fragmenta vitrea e carne confectim extrahit, et tum vulnus emplastro dolores leniente imposito facillime sanatur.

Artem medicam eiusque exercitium in Polonia quod attinet, ea admodum imperfecta sunt. Ipsi Doctores medicinae de iis, quae in anatomicis et chymicis recenti memoria sunt inuenta, nihil sciunt. Quid? quod materia medica illis vix nota est; saltem eorum, quam de illa habent, cognitio non est amplissima. Medicamenta, quibus vtantur, omnia omnino e Galeno sunt petita, et ea quidem deterrima. Recentiorum scriptorum, praesertim Anglicanorum, notitiam habent perangustam; nisi forte merum eorum nomen audierint. Medicis quidem Anglicanis hanc laudem tribuunt, quod artis pericia omnes caeteras nationes antecellant; id pariter tamen a rumore potius, quam a solida nostrum, nostrorumque scriptorum cognitione proficiscitur.

In curationibus suis iisdem, quibus nos, rebus, ut mercurio, chalybe, antimonio, china chinae, salibus volatilibus, spiritibus volatilibus, aliisque rebus vtuntur, quae omnia in Poloniam, inprimis autem Varsouiam deferuntur, aut a

Germanicis pharmacopolis parantur. Ita Reginae proxime defunctae pharmacopola erat Germanus, artis chymicae peritissimus. Quamquam autem Poloni iisdem medicamentis utuntur, quae nos aegrotis adhibere solemus, ratio tamen, quomodo ad singulos morbos depellendos singulis quibusque utantur, illis ignota est. In deliberationibus suis singularum rerum causas non explorant, sed contenti sunt, dummodo scriptoris aut Professoris alicuius auctoritate sententiam suam confirmare possint.

Morbi, qui in aliis terris grassantur, iidem in Polonia usitati sunt. Lues venerea admodum frequentes sunt, ratio vero illarum per saluam depellendarum minus, quam apud nos, consueta est, sed sudando potius foedo illi malo mederi student.

Doctor Connorus, se in Polonia commorante sex circiter millaria a Varavia hominem quandam eruditionis expertem in silva quadam vixisse narrat, qui omnes morbos venereos ad summum intra septem octove digrum spatium balnei cuiusdam, cum trium quatuorue herbarum (quas autem nunquam manifestare voluerit) generibus antea decocti, ope sanare conaretur. Huius balnei praecipuam materiam helleborastrum et capillum veneris seu adianthum nigrum, quantum ipse indicare potuerit, fuisse, Doctor Connorus existimat. Hic igitur vnguentarius aegrotos suae curae traditos in his herbis decoctis et adhuc calidis quatuor dies continuos lauit, easdemque ipsis, quoadiu balneo uterentur, saepius bibendas praebuit. Quatuor diebus posterioribus angusto quodam eundem in finem constructo tepidario eos texit, quo herbarum illarum decoctarum vapores calido eo vehementius ferirentur. Quid? quod calcitram plumariam huic tepidario superstravit, ne minimum quoddam erumperet, sed omnis vapor in nudum aegrotorum corpus repelleretur: quid ipsis sudorem expressit quam vberimum, ubi pariter, sicut antea, herbae illae decoctae erant bibendae. Quo sudore, laues et potu hunc hominem multis lue venerea laborantibus egregiam et prorsus mirabilem opem tulisse Doctor Connorus ex virorum fide dignorum testimonia tradit: magnum autem hominum concurtium perpetuo ad ipsum factum esse, et mercedem totius sanationis eius ultra duos Imperiales non excurrisse, idem sua experientia affirmat.

Alios morbos quod attinet, scorbutus Polonis parum notus, seu potius prorsus ignotus est, ita etiam ipsi febribus malignis raro affliguntur, periculose nunquam laborant: sicuti etiam neque pleuritis seu dolor laterum, neque reliquae corporis affectiones tantum periculi in Polonia, quantum in aliis terris secum afferunt. Vulnera et vlcera crurum plerumque insanabilia ibi existimantur. Superioris Polonorum Regis sororem, e Ducis Radziuili stirpe ortam anno aetatis sexagesimo quarto menstruis adhuc laborasse Doctor Connorus mihi narravit: qui etiam, se Varaviae agente, virum quandam medicamento ad aluum ciendam adaptato usum esse, et antequam illud effectum praestiterit, cum foemina quadam concubuisse, tradit, eoque factum esse, ut foeminae huius alvus sine mora vehementissime moveretur: vir autem ne minimam quidem huius medicamenti operationem sentiret.

Praeter eos autem, quibus aliae quoque nationes afficiuntur, morbos duo insuper mala peculiaria in Polonia sunt usitata, quorum vnum a Polonis quidem *Colton*, a nostratibus autem, Anglis scilicet, *Plica* (*), alterum autem *Rosa* vulgo vocatur. Prioris mira profecto est conditio, et artis medicae periti in suis scriptis eius mentionem saepissime facere solent, uti etiam Doctor Connorus omnium, de quibus unquam audiuerit, morborum eum maxime memorabilem esse affirmat. In eo autem hic morbus cernitur, ut capilli, haud secus atque lanæ coactae, inter se implicati, perplexi et intricati sint. Interdum hae tricae per totum caput sunt expansae, eademque non tantum ita latae, ut humeri us obtegantur, sed

(*) Germanice nonnulli *Idemipfe* vocant.

etiam tam longae, ut ad mediam usque corporis partem dependeant, quapropter qui hoc morbo affecti sunt, eas in peram quam vocant capillarem inferere et ita gestare solent. Plerumque autem cirri perplexi, et vulgo quidem ab uno tantum latere, dependent. Aliis capilli ad caput agglutinati quasi sunt, ita fere, ut infantibus porrigine affectis accidit: quamquam alias Plica laborantes a scabie infestari non solent. Hos capillos perplexos Hauteuillius canum aquatiliū auribus comparat. Doctor Connorus, se in Polonia praesente, virum aliquem nobilem in palatio regio viuentem, hoc malo ita affectum fuisse commemorat, ut eius capilli, perplexi ab humeris, sicuti pallium, dependerent.

Vna vero nocte capilli ita implicantur. Et si multi sunt, qui huius morbi originem ignaviae et negligentiae Polonorum adscribere velint, (siquidem Doctor Connorus ipse, cum modo in Poloniam venisset, in eadem sententia fuit) non tamen fieri posse videtur, ut tam breui temporis spatio eiusmodi implicatio oria- tur, quamvis capilli non depestantur, praesertim, cum Poloni circa aures, sicut monachi, tonderi soleant.

Affectiones hunc morbum comirantes eadem fere sunt, atque eae, quae lue venerea sequuntur, ut grauedo, conuulsionēs membrorum, sed aliae plures. Sed neque putredinem seu cariem in ossibus, neque vlus in ore, aut in aliis corporis partibus hic morbus gignit. Capillo resecto, non modo eas, quas dixi, affectiones multo vehementiore impetu redire, verum etiam oculorum aciem admodum corrumpi, imo nonnunquam coecitatem omnino consequi, uti etiam dolores capitis excitari, magnos cruciatus in articulis oriri, vomitum vehementissime cieri, omnia membra breui tempore rigere et debilitari, in digitorum vnguibus maculas paruas albi coloris efflorescere, et tandem in toto corpore tubera et pustulas produci vulgo dicunt.

Doctor Connorus autem toto coelo eos errare affirmat, qui omnes eas, quas recensuimus, affectiones capillorum resectioni adscribant: semetipsum enim eiusmodi cirros resecuisse, nunquam autem sanguinem aut aliud quoddam sensus alicuius signum secutum esse, imo Polonos ipsos nullum eius exemplum afferre posse dicit. Hauteuillius pariter exempla plicae resectae sine malis illis effectibus consequentibus se scire affirmat.

Nonnulli existimant, hunc morbum esse contagiosum: adeo, ut, qui apud eum, qui eo affectus sit, dormiat, eiusque sudorem attrahat, ei hoc malum necessario adhaerescat. Quid? quod alii haereditarium illud esse, et a parentibus ad liberos propagari arbitrantur. Verumtamen exempla nota sunt, quod homines eo affecti fuerint, quorum parentes ab ea liberi essent. Quapropter illud a nutricibus necessario proficisci, alii putant: cui opinioni utrum fides adhibenda sit, nec ne, prudentiores iudicent. Tandem hunc morbum non semper in Regno Polonico saeuire nonnulli contendunt.

Sed non homines tantummodo, verum etiam bestiae eo afficiuntur: siquidem equos, canes et alia animalia hac lue saepius laborasse audiui. Peregrini etiam, cum aliquod temporis spatium in Polonia commorati sunt, eam nanciscuntur: quamquam Hauteuillius extraneis, quamvis vel diutissime in Polonia fuerint, hoc malum nunquam accidere affirmat, eam afferens causam, quod hi capillos, cum primum implicari coeperint, protinus resecant, id quod Poloni nullo modo facere audeant; verentes, ne eo coecitatem sibi contrahant.

Plebs in hoc morbo ita superstitiosa est, ut vetulae, si infantes aliquamdiu infirma valetudine laborasse viderint, eorum capillos ipsae implicant et perplexentur, matribus persuadentes, hanc infirmam liberorum valetudinem a nulla alia causa, nisi a plica occulta, quae erumpere non possit, proficisci. Sed in aliis quoque rebus Poloni admodum superstitiosi sunt, ita, ut exempli causa nullam ciconiam interficiant, verentes, ne hoc faciendo grauissimum sibi malum contrahant. Consuetudo, cuius in praecedente aliqua epistola iam mentio facta est, qua hominibus mortuis caput amputant, tam frequens inter eos est, ut vel ipsa Regina

proxima defuncta ad id praecipendum quondam inducta. De popularium suorum, Francogallorum in regione quadam Varaviae (quae propter Petri Paris seu *Eateria Parisiorum minor* vocabatur) habitantium morte creberrima ad eam relatum erat. Quo igitur mori desinerent, cum, qui postremus humatus sit, rursus effodi et capite truncari iussit. Sed monachus quidam, ex Capucinorum ordine, qui a Confessionibus illi erat, hoc approbare constantes recusavit, et statutis ecclesiasticis prorsus repugnare, eam docuit. Verum infuget monacho quidam Dominicus, qui huic actioni interesse iussus erat, anathema minitari necesse habuit, alias enim, quamvis Regina melius esset instructa, ea effusio non esset intermissa.

Sed ut ad plicam redeamus, ea in Lithuania frequentior est, quam in Regno Poloniae, finitimae autem provinciae, ut Moscoula, Tartaria, et aliae terrae, ab ea prorsus liberae sunt.

Superior Polonorum Rex, Iudaeo quodam, Doctore Iona, medico primario utebatur. Hic saepissime hoc malo laborantibus frictione et victione adhibenda et capillo refecando curationem admovit felicissimam. Caeterum huic morbo Alopecia seu capillorum destitutum saepissime coniunctum esse solet.

Causam plicae Poloni eam afferunt. Tradunt nempe, anno millesimo ducentesimo septuagesimo nono horrendam a Tartariis in suam terram irruptionem esse factam, ab iisque ingentem incolarum multitudinem interfectam, et eorum corda e corporibus euulsa, veneno infecta atque in fluvios abiecta. Unde factum esse, ut aquae inquinarentur, et, qui ex iis biberet, graue illud malum sibi contraheret. Cui narrationi Doctor Connorus fidem non adhibet, sed causam huius mali occultam esse, et a nullo adhuc medico explorari potuisse arbitratur. Ex transeorum plerique negligentiae Polonorum illud adscribunt, qua opinione eo inprimis confirmatur, quod semetipsos ob eam, quam supra attulimus, causam hoc morbo non infestari videant.

De Episcopo Posnaniensi Doctore Connorō, et quidem, ut videtur, ex ipsius ore, narratum est, cum adolescentem etiam plica laborasse, et, cum eam suis ipsius manibus refecuerit, non modo aciem oculorum eius valde hebetatam, ut sit longum temporis spatium coescutiret, sed etiam ingentes membrorum dolores et acerbos cruciatus secutos, immo pedes evidenter distortos esse. Postea capillos eius rursus crevisse, et quidem pariter ita, ut antea, perplexos. Tum vero et parentes et praecceptorem quam severissime ei interdixisse, ut iterum plicam refecare auderet. Quamdiu huic interdicto morem gessisset, a doloribus pristinis prorsus liberum eum fuisse: postquam vero ei parere desisset, et taedio impulsus cultro clam arrepto hoc malum, ut antea, sanare constitueret, priores affectiones corporis et quidem multo maiore cum vehementia confestim reuersas esse. Tum neque cultum, neque forficem ei relinquere omnem familiam iussam esse, ne forte denuo pristina mala sibi contraheret. Nihilominus tamen unum cognatorum eius misericordia motum ipsi cultrum clam suggessisse, quo tertium sibi cirros refecaret. Quo facto innumerales et intolerabiles fere dolores cum multis aliis incommodis esse subsecutos. Ex eodem Episcopo Doctor Connorus audiuit, in una nocte capillos, quamvis diligentissime et saepissime pedantur, inter se implicari, ut si capilli saepius refecantur, dolores et alia incommoda multo esse graviora, quam si per aliquod tempus alantur. cum, cum primo iterumque cirros suos refecaret, humidam quandam et leuam materiam capillorum suorum meatu copiose penetrantem, simulque cingulos valde incuruantem et contrahentem manifesto sensisset, et denique ei, si caput obtexerit, humoribus quae capite erumperent, interceptis et caput versus repulsis, intolerabilem aestum atque cruciatum creatum esse.

Haec Episcopi Posnaniensis narratio confirmat id, quod microscopiorum ope iam experti sumus, unumquemque plicam genus quoddam tubum paruum esse,

esse, quibus tam nutrimenta, quam illi, quos antea dixi, vapores ad extremas partes videantur duci.

Aster morbus, in Polonia inprimis faciens, *Rosa* est, quam eius mali, quod erysipelas Graeci vocare consueverint, genus quoddam esse Hauteuillius arbitratur. In facie inprimis hic morbus se exserit, et creta radendo comminuta loco affecto imposita depellitur. Missio autem sanguinis hoc morbo laborantibus nisi mortifera, saltem tamen admodum periculosa esse dicitur.

Haec sunt, Vir amplissime, quae de Polonorum eruditione, inprimisque de arte medica, ut etiam de memorabilibus quibusdam naturae rebus Tibi tradere. Quae quamvis ea, qua par est, diligentia tractata non sint, Te tamen pro ea, qua ornatus es, facilitate, mihi ignotum et has literas benigne accepturum esse spero. Caeterum permaneo Tuus,

Vir amplissime

seuus obedientissimus

I. S.

EPISTOLA DECIMA

DOMINVM BRIDGESIVM,

DOMINI CHANDOISH FILIVM NATV MAXIMVM ET REGIAE SOCIETATIS SODALEM.

DVCATV CVRLANDIAE, EIVSQUE STATV HODIERNO; DE ORIGINE ORDINIS LIVONICI, ET EIVS STATV SVB ALIQVOT MAGNIS MAGISTRIS, VSQVE AD GOTTHARDVM KETTLERV, PRIMVM CVRLANDIAE DVCVM; VTI ETIAM CVM DE HVIVS, TVM SEQVENTIV DVCVM IMPERIO.

Ea quidem, quam literis mandatam ad Te, Vir generosissime, misi, Ducatus Curlandiae descriptio haud exigua cum festinatione, et e scriptoribus non parum confusus congesta est: huius tamen defectum ea relatione quodammodo compensatum iri, spero; quam Vir Illustrissimus, Liber Baro de Blumberg, qui in proxime superioris Ducis Curlandiae palatio egit, per Doctorem Connorum tradidit.

Ducatus Curlandiae, provincias duas, Curlandiam strictè sic dictam et Semigalliam complectens, septentrionem et occasum versus mari Balthico, ortum versus Magno Lithuaniae Ducatui, et meridiem versus Ducatui seu Prouinciae Samogitiae finitima est. In longitudinem trecenta circiter Prussica seu quinquaginta Germanica miliaria patet: a Memelia, Prussiae vrbe, usque ad Rigam, Liouoniae urbem, numeres. Latitudo huius Prouinciae a mari Balthico ad Lithuaniam et Samogitiam aliis in locis triginta, aliis viginti quatuor, aliis adhuc pauciora miliaria conficit.

Prouincia ipsa admodum plana, fertilis, et ab antiquis inde temporibus incolis frequens est. Pars Liouoniae est, et cum Ordinis Teutonici Equitibus adhuc erat subiecta, plus quam dimidia eius pars haberi poterat; nunc autem admodum angustis limitibus est inclusa. Nonnulli Liouoniam in regiam et in ducalem diuiserunt, quarum prior in Regis Sueciae, posterior autem in Ducis Curlandiae potestate est; quanquam circa seculum nonum etiam haec eatenus Regi Sueciae sub-

Ttt t

iecta

iecta fuit, ut certum tributum ei quotannis solueret. Nonnulli scriptores Curlandiam peninsulam esse tradiderunt; sed haec opinio facillime refutari potest.

Ex Baronis de Blumberg narratione anno demum millesimo quadringentesimo duodenonagesimo Curlandia prorsus subiugata et ab Equitibus Ordinis Teutonici occupata est, postquam Volquinus secundus Magnus Liouonici Ordinis Magister non multo ante, in suam terram eos arcessiuerat.

Prima fidei Christianae amplectendae fundamenta Ansgarius, Danorum Suecorumque Apostolos in Liouonibus iecit, uti Adamus Bremensis in sua narratione de nationibus septentrionalibus commemorat. Postea seculo undecimo exeunte mercator quidam Regis Daniae iussu templum ibi aedificauit: quod autem parum profecit, donec aliquis e sequentibus Danorum Regibus Waldemarum secundus, Episcopatum ibi fundauit. Veruntamen ne hoc quidem Christiana religio in Liouonia recte florere coepit, id quod duodecimo demum seculo factum est, cum anno millesimo centesimo octogesimo Meinhardus de Segeberg ex vrbe Lubecia oriundus, in religione salutari latius propaganda singularem curam impenderet, et per Archiepiscopum Bremensem prius Liouoniae Episcopus constitueretur.

Hunc anno millesimo centesimo nonagesimo quarto Bertholdus, Abbas Cisterciensis in Francia, excepit, qui urbem Rigam condere coepit, et primo quidem Episcopus, deinde vero Archiepiscopus Rigensis appellatus est. Sed primo statim anno post electionem in proelio cum infidelibus commissio cecidit.

Post hunc alius, Albertus nomine, creatus est, sub cuius Archiepiscopatu Pontifex Ordinem Equestrem Liouonicum instituit, ut per eum fides Christiana eo latius diffunderetur.

Primus huius Ordinis perfecta et absoluta potentia valens, Magister erat Vinno, anno millesimo ducentesimo quinto electus. Hic Vendam, Segeuolium et Ascherodum extruxit. Waldemarum secundum autem, Rex Daniae sub suo imperio Reualiam, Naruam et Vitemburgam in Estlandia, et Piltenum in Curlandia, ubi antea Episcopatum fundauerat, condidit. De postremi huius loci aedificatione sequentia narrantur. Rex Waldemarum, cum nouam urbem condere constitueret, Ertemodum, Episcopum, huic regioni a se praefectum, interrogasse dicitur, quo in loco fundamentum eius commodissime poni posset? Cui Episcopus respondisse fertur; Si Tibi, o Rex, placet, illuc fundamentum ponas, ubi hic puer stat. Vnde hic locus nomen esse sortitus videtur: *Pilten enim, ut Pontanus tradit, huius provinciae sermone puerum seu ministrum significat.* Caeterum Vinno cum duodeviginti annos Magisterio praefuisset, illud

Volquinus secundo absolute potentiae Ordinis Magistro anno millesimo ducentesimo vigesimo tertio concessit, a quo Felinum in Estlandia eodem anno aedificatum est. Anno millesimo ducentesimo trigesimo quarto Magnus Ordinis Teutonici in Prussia Magister, Hermannus de Salza, eius Ordinem cum suis regulis et vestitu coniungi ab eo petiit. Cuius preces quamuis Volquinus reieceret, illud tamen post eius obitum anno millesimo ducentesimo duodequadragesimo factum, et haud ita multo post a Pontifice Gregorio nono, et Imperatore Fridrico secundo confirmatum est.

Tum eodem anno millesimo ducentesimo duodequadragesimo a Prussico seu Teutonico Ordine Hermannus Balkius primus provincialis Ordinis Liouonici Magister constitutus est.

Secundus erat Henricus de Heimburg, anno millesimo ducentesimo quatuordecimo creatus, qui aequae parum, atque decessit satis; Curlandos paganismus adhuc deditos, bello persecutus est, quamuis et Vinno et Volquinus id fecissent.

Tertius erat Dietericus de Groningen, quem anno millesimo ducentesimo duodequingentesimo Equites Liouonici a Prussis Magistrum provincialem acceperunt. Hic magno exercitu collecto Curlandos oppressit, loca quaedam, quae

sibi

sibi resisterent, cepit, Goldingamque in Provincia Curlandiae aedificauit. Curlandiam igitur, cum ad fidem Christianam amplectendam se vi coactum iri viderentur, Ducis Lithuaniae, qui tum erat, Mindogi, tutelae se tradiderunt; quanquam Curlandiam iam longo tempore ante in Lithuaniae potestate fuisse Lithuanici scriptores narrant.

Quartus Magister provincialis erat Andreas de Stuckland, anno millesimo ducentesimo quinquagesimo constitutus. Hic tam praeclare se gessit, ut non modo breui tempore Semigallos ethnicos cogeret, ut Ordini Teutonici tributum et obedientiam promitterent, verum etiam eum, quem supra dixi, Mindogum oratione eo flecteret, ut, cum religionem Christianam amplexus, et Pontificis Innocentii quarti iussu per Henricum, Episcopum Culmensensem, et Albertum, Archiepiscopum Rigensem, Rex Lithuaniae coronatus esset, anno millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo cum aliis provinciis Curlandiam quoque Liouoniam Ordini restitueret. Nihilominus tamen horum Equitum iugo se submittere Curlandi adhuc recusabant; siquidem multa inter eos bella gesta esse in sequentium Magistrorum provincialium vita legimus.

Quintus erat Eberthus, Comes Seynensis.

Sextus erat Hanno de Sangerhausen.

Septimus erat Burchardus de Hornhausen.

Octauus erat Georgius de Eickstaedt.

Nonus erat Wernerus de Breithausen.

Decimus erat Conradus de Mandern, qui anno millesimo ducentesimo vnde septuagesimo Mittauiam, Semigalliae urbem, condidit.

Vndecimus erat Otto de Rodenstein.

Duodecimus erat Andreas, cuius cognomen obliuioni datum est.

Decimus tertius erat Walterus de Nordeck.

Decimus quartus erat Ernestus de Rasborg.

Decimus quintus erat Conradus de Feuchtwangen.

Decimus sextus erat Willekenus de Schurborg, qui in proelio vita priuatus est.

Decimus septimus erat Conradus Herzensteinius, anno millesimo quadringentesimo duodenonagesimo electus, sub cuius gubernatione Semigalli contumaces prorsus sub iugum missi sunt; veruntamen ab iis plurimas adhuc molestias Ordini postea creatas esse nonnulli dicunt.

Caeterorum huius Ordinis Magistrorum provincialium successionem inuenire non potui, usque ad annum millesimum quingentesimum decimum tertium, quo anno Walterus de Plettenberg tertius absoluta potentia praeditus huius Ordinis Magister factus est. Cum enim Magnus Magister Ordinis Teutonici, Albertus, Marchio Brandenburgicus Ordinem suum, Polonorum Regi, Sigismundo Augusto traderet, hic Walterus de Plettenberg officii, quo ei adhuc obstrictus fuerat, liberationem ab ipso precibus impetrauit.

Ab hoc inde tempore Ordinis Liouonici Magistri, Capitulo suo consentiente, certos gubernationis socios sibi deligere solebant. Hi erant

Wilhelmus de Fürstenberg, Henrici de Galen, quarti absoluti Liouonici Ordinis Magistri, socius, et proxime

Gottardus Kettlerus, Wilhelmi de Fürstenberg quinti absoluti Liouonici Ordinis Magistri, socius, sub quo nonnullae Liouoniae vrbes, ut Riga, Reualia, Torpatum, et aliae plures Lutheri doctrinam sunt amplexi.

Sextus idemque virinus absolutus Ordinis Liouonici Magister erat Gottardus Kettlerus, quem postea anno millesimo quingentesimo sexagesimo secundo Sigismundus Augustus, Rex Polonorum, Ducem Curlandiae et Semigalliae declarauit.

Huius Ordinis sedes pluribus in locis, plerumque tamen in vrbe Riga, ad sinuuium Dunam sita, fuit. Anno autem millesimo quingentesimo duodequingentesimo,

gesimo, cum Iohannes Basilouitius, famofus ille Moscovitarum tyrannus, terribili exercitu armatus, vicinas provincias deuastaret, totamque Liouoniam sibi subicere moliretur, Equites hanc urbem relinquere sunt coacti. Tum statim quidem ad Imperatorem Carolum quintum confugerunt, eiusque auxilium implorarunt. Hic vero bellum Turcarum, quo tum implicitus esset, excusauit, iisque suasis, ut alibi auxilium quaererent. Id quod effecit, ut in duas partes scinderentur, quarum una, trans Dunam habitans, Regem Sueciae, altera vero, eis Dunam degens, Regem Poloniae, Sigismundum Augustum, principem sibi optaret, qui posterior illud eo remunerauit, quod Curlandiam et Semigalliam Ducatus declararet, eique, qui tum erat, Ordinis Magistro, Gotthardo Kettlero, haereditario iure traderet.

Primus itaque Curlandiae Dux erat hic Gotthardus Kettlerus, qui non solum religionem puram a Luthero paulo ante instauratam amplexus est, sed etiam uxorem duceret, id quod nullus ex Ordine ipse ante eum fecerat. Moriens duos filios, Fridericum et Wilhelmum, reliquit, quorum maior

Fridericus anno millesimo quingentesimo octogesimo septimo patri in imperio successit. Ipso autem sine haeredibus vita defuncto, anno millesimo sexcentesimo secundo gubernatio provinciae ad fratrem eius

Wilhelmum, peruenit, qui ab exilio, in quo adhuc delituerat, redux, a Curlandis eximia cum laetitia exceptus est. Unum habuit filium, quem Rex noster, Iacobus primus, e baptismo suscepit, quo factum est, ut et ipse nomen Iacobi sortiretur.

Hic anno millesimo sexcentesimo vndequadagesimo post patris obitum Ducatus Curlandiae et Semigalliae haereditate accepit. Nauium structuras valde editus erat, sicuti etiam omnia ad eam necessaria in sua terra habuit.

Nauigationis ope in Guinea fluuium Semigalem, et in America insulam Tabacum, Caribicarum insularum vnam, tum temporis prorsus incultam, detexit. Vbi arcem struxit, quam ex suo nomine Iacobi arcem vocauit. Idem in rebus huius insulae bene digerendis amplissimos sumtus impendit, quo eius incolae et comode et tuto viuere possent, et eam multos annos eodemque continuos transillie possedit.

Denique factum est, ut secundus quidam, diuitis admodum valens, cui nomen erat Lambsonio, idemque vnus gubernatoribus reipublicae Batauorum, in angulo quodam huius insulae appelleret, et post diuturnas controuersias impetraret, ut pro tributo certo quotannis Duci soluto ibi manere sibi liceret. Cum vero aliquanto post inter Suecos et Polonos bellum oriretur, quae causa fuit, quod Dux a prioribus captiuus abduceretur, Lambsonius ille hanc insulam quoque si plane surripere decreuit. Id quod hoc modo effecit. Manu quadam collecta, arcem Iacobi petiit, eiusque praesidio Principis sui captiuitatem significauit, eique suasis, ut, cum hoc rerum statu ne minimum quidem auxilium ipsi sperandum esset, aut tam arcem, quam insulam sibi traderet, aut, nisi hoc faceret, vltima quaeque expectaret. Tum milites protinus seditionem mouere coeperunt, et suum praefectum in vincula coniectum coegerunt, ut cum Lambsonio illo depacisceretur, arcemque cum insula ipsi dedit pateretur, vbi tamen hic Lambsonius, se non modo insulam, verum etiam inuentarii cuiusdam eundem in finem instituti ope omnium quae in ea inuenerit, Duci, cum primum captiuitate liberatus fuerit, restitutum esse promisit.

Cum autem postea Dux libertati redditus primum ab eo, quem saepius dixi, Lambsonio, deinde a gubernatoribus reipublicae Batauicae ipsis hanc insulam sibi restitui per longum tempus summis precibus rogasset, neque tamen quicquam impetrasset, ad Regem nostrum, Carolum secundum, tandem confugit, insulamque eius tutelae plane subiecit, promittens, se sub titulo concessionis, seu ut deum Regni Anglicani eam esse accepturum. Cuius promissi confirmandi ergo hoc pactum rite constitutum est.

Notum

Notum esto omnibus et singulis, quibus haec formula conspicienda offeratur, anno millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto die decimo septimo mensis Nouembris per vtrique constitutam et iisdem plane verbis conceptam pactonem inter Serenissimum et Potentissimum Principem Carolum secundum, Dei gratia Regem Magnae Britanniae, Franciae et Hiberniae, defensorem fidei, etc. ab vna, et inter Serenissimum Principem, Iacobum, Ducem Liouoniae, Curlandiae et Semigalliae ab altera parte has conditiones esse factas. Dat et concedit Rex, ille Potentissimus Serenissimo illi Principi, uti etiam haeredibus et successoribus eius perfectam libertatem cum nauiibus suis, quae ipsius aut successorum ipsius (non autem subiectorum) peculium sunt, in omnibus fluuiis et portibus, litoris Guineae, provinciae Africanae, Regi parentibus negotiationis et commercii exercendi, omniumque omnino mercium inde deportandarum, dummodo eae quotannis ultra duodecim librarum Sterlingi millia nonificent, quae ex eo pretio computari debent, quod in eo loco, unde merces sunt deportatae, solutum est. Praeterea Serenissimo illi Duci licet, inter castella et propugnacula, quae in hoc litore in Regis aut subiectorum eius potestate sunt, vnum aut plura loca condere, quo merces deferantur, et ibi offerantur. Quae immunitates omnes et singulae tamdiu durare debent, quamdiu Potentissimus ille Rex et Serenissimus Dux pacem et amicitiam inter se colent. Vicissim pollicetur Serenissimus Dux Curlandiae, pro illis a Potentissimo Magnae Britanniae Rege sibi factis promissionibus suis suorumque haeredum et successorum nomine, se Regi Castellum Sancti Anaenae, in Guinea situm, cum omnibus eiusdem provinciae arcibus et propugnaculis, quos eorum in sua, Duci Curlandiae, potestate adhuc fuerint, uti etiam omnia eorum tormenta bellica, globos, puluerem nitratum et alia instrumenta militaria, prorsus esse concessurum.

Porro Dux Curlandiae, suo suorumque haeredum et successorum nomine promittit, se Potentissimo illi Regi, eiusque haeredibus et successoribus pro omnibus bonis et mercibus, aut in portus Guineae ad Regem pertinentes inuehendis, aut ex iis euehendis, terras quasque centesimas vectigalis loco esse persoluturum, et quibus quaevis huius vectigalis aut singulis aut pluribus a Rege deligendis.

Deinde Potentissimus Magnae Britanniae Rex dat et concedit Serenissimo Curlandiae Duci, eiusque haeredibus et successoribus totam et integram insulam Tabacum, sub duodecimo gradu latitudinis septentrionalis et sub trecentesimo decimo sexto gradu longitudinis sitam, Caribicarum, quae dicuntur, insularum vnam, cum omnibus eius provinciis, portibus et maioribus et minoribus fluuiis et vlibus, ita quidem, ut Rex huius insulae tutelam sibi reseruet.

Verumtamen Dux Curlandiae, eiusque haeredes et successoribus nullo modo permittit et concedere debent, ut alii, qui non suo aut Regis Magnae Britanniae imperio subsint, in hanc insulam inuigrent, aut colonias eo mittant, aut domos ibi exstruant. Regis autem illius, eiusque haeredum et successorum parentibus semper licet, hanc insulam incolere, colonias eo deducere, et domos ibi possidere, iidem omnibus iis privilegiis, libertatibus, immunitatibus et beneficiis fruuntur, quae Serenissimi illius Ducis, eiusque haeredum et successorum, ciues habere, usurpare et percipere aut debeant aut possint, idque sine vlla interpellatione aut impeditone, denique iidem ciues vlla tributa aut onera quocunque tandem nomine sibi imponi ut patiantur, non coguntur, nisi quantum ad insulam defendendam necessario requiratur, in quo tamen ipso perfecta inter Regis Magnae Britanniae et inter Ducis Curlandiae ciues aequalitas obseruari debet. Porro Serenissimus Dux Curlandiae promittit, se cum haeredibus et successoribus suis neque per se, neque per alios, ad suam ipsius, aut successorum aut ciuium emolumentum, merces, opes et res vllas neque ex hac insula Tabaco euecturum, neque in eam inuecturum, neque iussurum, ut eae inuehantur aut euehantur, nisi ex portu Anglicano, aut Curlandico quodam, aut ex portu Daniscano, et in eosdem.

Tandem, ut a Magnae Britanniae Rege Duci Curlandiae insulam Tabacum donatam esse, et sub illius tutela ab hoc possideri manifesta appareat, sta-

V v v

tutum

tum est, ut, quovis tempore Rex ille Magnae Britanniae, aut eius haeredes et successores vellent, aut, si inter Magnae Britanniae aliumque Regem, aut Principem aut Rempublicam (suo Polonorum Rege excepto) bellum oriretur, Dux Curlandiae cum haeredibus et successoribus suis navem militarem bene structam cum quadraginta magnis tormentis ex metallo conflatis in portum aliumve locum a Rege illa aut eius haeredibus et successoribus eo destinatum suis impensis identidem mittere deberet. Tum Rex, aut eius haeredes et successores, hanc navem praefectis et militibus se armaturis, stipendiisque et comitatibus instructuros esse, suo quidem sub imperio suisque famulis promittunt, quamdiu nempe haec navis operam illi navabit, quod ultra annum spatium nunquam fieri debet.

Testimonii et certioris confirmationis ergo hae duae partes illustres,

Serenissimus et Potentissimus Rex Magnae Britanniae et Serenissimus Dux Curlandiae huic pacto manibus suis subscripserunt, suisque sigillis maioribus illud confirmarunt.

Tum Magnae Britanniae Rex ardentissimo Ministri Curlandici rogatu literas ad Reipublicae Batavicæ gubernatores misit, quibus insulam Tabacum Duci Curlandiae a se donatam esse significaret, iustisque eius precibus locum dari rogaret. Verum hi gubernatores Lambonio nimis fauebant, qui regiam donationem vanam et irritam declarare non dubitaret, per quam a Rege aliquid concessum esset, quod ad ipsum plane non pertineret. Hoc modo literae illae regiae parum aut nihil valuerunt: donec tandem clavis Francicae praefectus, Comes de Etrees, insula Tabaco potiretur, Batauosque ibi deprehensos funditus fere everteret: quamvis haud ita multo post eam rursus relinquere satius ipsi videretur.

Quamvis autem spes lucri Francogallos quosdam, partim nobiles, partim mercatores, impelleret, ut hanc insulam modo captam sibi tradi a Rege suo peterent, ille tamen eorum preces omnino reiecit, addita ea causa, quod haec insula Principis alicuius esset, a quo nemo unquam laederetur.

Rebus ita se habentibus, Dux Curlandiae non diutius expectans naues aliquot instruxit, quibus insulam recuperaret, ubi Rex Magnae Britanniae ipsius rogatu literis regis ad gubernatores insulae Barbatae, et nominationem ad summum eius praefectum, Jonathanem Atkinsium, anno millesimo sexcentesimo octogesimo, die Ianuarii vindeximo, scriptis eum iterum adiuvit, in quibus illum praefectum rogat, ut Ducis navibus et militibus non modo omnibus rebus necessariis succurrat, verum etiam oblata occasione eorum propositum, quantum possit, prosperet.

Idem Magnae Britanniae Rex iam aliquanto ante quidem literas eiusdem argumenti ad eundem praefectum, in navem Curlandicam, cui nomen erat *der Blumentopf*, miserat. Verum ipse praefectus huius navis, Nagelius, illas literas una cum navis piratis Algericis per prodicionem in manus tradiderat.

Cum igitur literae regiae ad praefectum insulae Barbatae essent allatae, Dux animo recepto gubernatorem in Tabacum misit, qui eam occuparet. Tum paucum nonnulli alii eum sunt secuti, donec ab Anglis adiutus coloniam maiorem ibi constituere forte polleret.

Anno millesimo sexcentesimo octogesimo primo Dux cum centurione Poincio condiciones quasdam inivit, et ei eiusque locis centum et viginti iugerorum millia in ea, quam saepius diximus, insula, et quidem sub aequissimis legibus, dedit.

Haec insula in Caribicis seu Antillanis insulis perquam commode sita est. Plurimis iisdemque praeclaris portibus et fluminibus abundat, rerumque vtilium permultas producit. Caeterum eius ratio ea est, ut, si aut in Francogallorum aut in Batauorum potestate ea versetur, magnum Anglis inde periculum metuentum sit. Nam

Primum cum anno millesimo sexcentesimo sexagesimo quarto, et duobus proxime insequentibus annis Bataui hanc insulam tenerent, e navibus Anglicanis in colonias Americanas proficiscentibus, aut inde redeuntibus, in bello, quod

tum

tum erat, centum amplius oblitos in Tabacum abduxerunt. Quod in posterum ut caueretur, non sine causa fatius ductum est, Duci Curlandiae sub Regis Magnae Britanniae tutela, quam vlli alii nationi eam relinquere.

Secundum, tam Francogalli, quam Bataui eo, quod modo dixi, bello eruptione ex hac insula facta, Sancti Christophori insulam, Montem Seratum, Antegoam, Berbudam, aliasque complures insulas expugnarunt, aut saltem spoliaverunt, eoque detrimentum Anglis intulerunt gravissimum.

Tertium, eodem bello Regi Carolo secundo admodum difficile fuit, insulam Meuis classe idonea a Batauis defendere.

Quantum denique, cum Tabacus tñtis portibus aliisque locis ad ancoras iaciendas aptis, melius, quam vlla alia insularum Caribicarum, sit instructa, Regni Anglicani hostes, si eam possideant, commodum receptaculum facillime ibi inuenire possunt.

Multa plura de hac insula commemorari possent, quae brevitatis studiosus praetero. Hoc modo adiciam, quod ex Geographi cuiusdam Francisci sententia, aut herba Nicotiana, vulgo tabacus dicta, ab hac insula, aut haec insula ab illa herba nomen acceperit.

Postquam is, de quo iam diximus, Dux Iacobus patri Wilhelmo in imperio successerat, Charlottam, Electoris Brandenburgici, Georgii Wilhelmi, filiam, uxorem duxit, quae anno millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto vitam morte mutavit. Ex ea tres filios, totidemque filias suscepit. Filius natus maximus erat Fridericus Casimirus, qui patri vita defuncto in imperio successit. Secundus est Ferdinandus, Legatus primarius in exercitu Electoris Brandenburgici. Tertius, cui nomen erat Alexandro, ad Budam globo e tormento exploso vulneratus, et Viennam repetens mortuus est. Filia natus maxima Louisa Elisabetha, Friderico, Landgravi Hassiae Homburgensi, matrimonio iuncta est. Secunda, nomine Charlotta, in aula Regis Sueciae adhuc ignupta vivit. Tertia vero, Maria Amalia, anno millesimo sexcentesimo septuagesimo tertio, die vigesimo primo Maii, Principis Serenissimi, Caroli, Landgravi Hassiae Casellensis, coniux facta est.

Post Ducis Iacobi mortem imperium per ordinem successionis ad filium eius natu maximum, Fridericum Casimirum, descendit, qui antea in primo Francico bello sub Rege nostro hodierno in Batavia militauerat, et nonnullas legiones equitibus et Dragonis, qui vocantur, constantes secum adduxerat. Vbi cum Principis de Nassau-Siegen filia, Sophia Amalia, matrimonium inivit, quae anno millesimo sexcentesimo duodenonagesimo die vigesimo quinto mensis Decembris in puerperio animam efflavit. Ex hac coniuge tres filiae sunt superstites. Anno millesimo sexcentesimo nonagesimo primo alteras nuptias cum Electoris Brandenburgici natus regnantis sorore Elisabetha Sophia, contraxit, quae duos pluresque filios ipsi in lucem edidit. Anno millesimo sexcentesimo nonagesimo octavo sub Februarii initium Mittaviae diem obiit supremum, filio natu maximo, Friderico Wilhelmo, cuius aetas ultra sex annos tum temporis nondum pervenerat, relicto successore.

Dux Curlandiae cliens est Regni Polonici, eodem fere modo, quo Electores Imperatoris Romani sunt clientes. Nouo enim Polonorum Rege electo, Dux Curlandiae, clientelam eius per Legatum rogare debet, quam vexillo ipsi tradito accipit, in cuius altera parte Polonicum, in altera autem Curlandicum insigne conspicitur: quo facto, Legatus confidere et caput obtegere iubetur, aliasque quam humanissime tractatur.

Omnia iura Principibus Germanicis absoluta potestate praeditis conuenientia, hic etiam Dux exercet. Suo nomine monetas cudit, iudicisque nobilium suorum cum maioribus, tum minoribus praest, nisi quod in paucis quibusdam causis ad aulam Polonicam prouocari licet.

Possessiones fiscales habet amplissimas, (sicuti etiam maxima reddituum eius pars ex his prouenit), apparatuque aulico admodum splendido vititur, cum

V V V V 2

totidem

totidem Officiales primarios, quod alii principes, habeant. Quorum praecipui sunt:

Praefectus aulae prouincialis, seu Minister primarius.
Cancellarius supremus.
Marchalcus supremus, et
Burggrafius supremus.

Hos sequuntur

Praefectus prouincialis supremus Goldingae, et
Praefectus prouincialis supremus Tucci, vterque in Curlandia. Tum
Praefectus prouincialis supremus Mittauiae, et
Praefectus prouincialis supremus Selburgi, vterque in Semigallia.

Hi Praefecti prouinciales supremi omnes et singuli nobili stirpe orti, in Curlandia aut Semigallia nati, tandemque agris et fundis praediti esse debent.

Hos sequuntur gubernatores, Officiales militares et alii plures.

Nobilitas Curlandiae peruetusta egregisque immunitatibus ornata est, tantique generum antiquitatem nobiles faciunt, ut nobilem nouum nullo modo in suo ordine pati velint.

Antequam in hac prouincia describenda pergam, pauca quaedam de Ordine Liunico adiungam, quae quidem iam supra merito commemorari debebant, vbi de hoc Ordine imprimis egi.

Prouincialis huius Ordinis Magister magnum Capitulum Prussiae eligere solebat. Anno igitur millesimo quadringentesimo vndequadragesimo cum Liunioni Equites Henricum quendam de Bukeode Magistrum Ordinis sibi delegissent, rationem huius electionis reddere eos oportebat, et nihilominus tamen pati, ut noua posthac electio in Prussia institueretur.

Magistrum Ordinis prouincialem Marchalcus Ordinis sequebatur.

Proximi ab eo erant varii Praefecti et Aduocati. Praefecti vndecim omnino erant, quorum duo priores in Curlandia, et tertius in Semigallia versabantur. Aduocati erant nouem, quorum pariter duo ad Curlandiam, et vnus ad Semigalliam pertinebant.

Hi Equites *Gladiferorum* nomen gerebant. Principio ornatus eorum pallio albo cum duobus gladiis in pectore decussatim coniunctis stellaque rubra constabat. Postquam vero cum Ordine Teutonico vniti sunt, eiusdem vestitum et erucem acceperunt.

Neque Curlandia, neque Semigallia, eodem modo, atque Polonia, in certa territoria seu Palatinatus distribuitur. Quapropter praecipuae tantum vrbes vtriusque prouinciae sunt notandae.

In Ducatu igitur Curlandiae imprimis obseruandae sunt Goldinga, metropolis, Vinda, vrbs Episcopalis, deinde Piltenum, Liba, Erdwalia, Angermunda, Grubinum, Tuccum, Frauenburgum, Vichwendum, Talsenum, Candaui, Durbinum, Hasenpotum et Qendanga.

Goldinga, ad fluium Vetae sita, septem circiter miliaria Germanica a Vinda occasum versus, et duodecim fere a Mittauia, Semigalliae vrbe, ortum versus distat. Territorium huius vrbis latissime patet.

Vinda, seu Vindauia, Polonice Kiesen, vrbs et Palatinatus, cum arce ad mare Balthicum sita, qua Liunioni Equites sede quondam vsi sunt, et vbi conuentus generales egerunt. Iam plerumque praesidium Polonicum, sub Ducis tamen Curlandiae imperio, in ea collocatum est. Hic locus et proxime Liba sunt duo portus Curlandici.

Piltenum, vrbs et Palatinatus huius Ducatus. Nobilitas huius vrbis, Protestantium, qui vulgo vocantur, sacris addicta. Regi Poloniae vitro se subicere constituerat. Ille vero cum Romano Catholico Episcopo (cuiusmodi olim ibi

ibi fuerat) ei rursus praeficere veller, nobilitas consilio mutato summum principatum in se Duci Curlandiae tradidit.

Nobilium Curlandicorum ii, qui hanc regionem incolunt, sunt ditissimi. In quibus genera illustrissima habentur, de Maydel, de Beher, de Sacken, de Mannteufel, et alia plura.

In Ducatu Semigalliae haec imprimis loca sunt notanda, Mittauia, Bausca, Doblinum, Selburgum, Radziwiliscium, Nitauia, Birza, Pozwolia, Lunca, Dalenum, Schuddinga, Pilkallum, Beherum, Nerstenum et Salattum.

Vrbs primaria non huius Ducatus modo, verum etiam omnium Duci Curlandiae subiectarum prouinciarum est Mittauia seu Mittouia, vbi etiam Curlandiae Duces plerumque habitare solent. Ad fluium Muzam sita est, circuitu haud exiguo patet, et duodecim fere incolarum millia habet. Moenia eius deterrima quidem sunt, vrbs ipsa tamen bene munita et castello egregio, duobus propugnaculis, palude circumdatis et firmo praesidio armatis, constante, instructa est. Cum lapides grandiores ibi desint, non modo plateae non sunt stratae, sed etiam ciuium domus haud secus, atque in Polonia, aut ex mero ligno, aut lateribus sunt extructae. Caeterum hic locus septem circiter miliaria Polonica a Riga, Liouoniae regiae vrbe, et quatuor tantum a prouincia Samogitiae finibus distat. Haud ita multo ante a Suecis bis capta, nunc autem restituta est, et Ducis Curlandiae imperium prorsus agnoscit.

Bausca, locus munitus est, forti castello firmoque praesidio instructa.

Religio huius prouinciae prorsus Lucherana est, paucis tamen quibusdam Caluinianis et Pontificiis admixtis.

Quibus posterioribus Dux superior Regis Polonorum rogatu, concessit, ut duo templa, vnum Mittauiae, et alterum Goldingae sibi aedificarent. Tum Iesuitae se eos esse contenderunt, qui templum Mittauense cum omnibus eo pertinentibus rebus sibi redemissent, proinde neque se a sedibus ibi figendis prohiberi posse. Quamuis autem ipsi saepissime oppressi sint, et haud ita multo ante ipsorum Collegium dirutum sit, ad hanc tamen vsque diem ex hac vrbe nondum prorsus potuerunt exterminari.

Quoniam adhuc omnium Ducum Curlandiae coniuges Reformatam professae sunt religionem, eidem cum illis fidei addictis templum Mittauiae peculiare concessum est, quo praeter alios omnes Caluiniani, Liunioni incolentes, vti etiam mercatores Anglicani, Rigae commorantes, ad sacra celebranda conuenire solent. Per totum enim Sueciae Regnum sacrorum suorum libere peragendorum potestas Reformatis nusquam permittitur, nisi Holmiae, vbi Hugonotis, qui e Francia illuc confugerant, templum sibi extruere concessum est.

Imperii formam in Curlandia quod attinet, primo notandus est

Conuentus Ordinum huius Ducatus generalis, quorum conuocatio hoc modo fieri solet: Quoties negotia publica requirunt, Dux ad omnes et singulos prouinciales praefectos suos literas mittit, per quas illis significat, quibus de rebus Ordinum arbitrium cognoscere cupiat, simulque praecipit, ut unusquisque praefectus nobilitatem territorii suae fidei traditi viros certos deligere iubeat, qui ipsius nomine, et ab ipsa, quid agere debeat, satis instructi deliberationibus publicis inter sint. Horum virorum electio eodem modo, atque in Polonia optio

Xxx x

Lega-

Legatorum prouincialium, instituitur. Qua electione facta, Mittauiam conueniunt, vbi quatuor consiliariis supremis in consilium adhibitis, de negotiis publicis deliberant.

Proxime obseruandum est, quatuor supremos consiliarios seu Ministros publicos quotannis Mittauiae bis conuenire, semel quidem proximo die Lunae post Epiphaniarum diem festum et tum die Lunae post diem festum Sacrosanctae Trinitatis: vbi semper quinas saltem hebdomadas congregati iudicia hoc modo exercent.

Prima hebdomada plerumque negotiis publicis transigitur, vbi Ducis ipsius praesentia et auctoritas necessaria est.

Secunda hebdomade eae causae inquiruntur, quae per prouocationem ab inferioribus iudiciis ad supremum illud tribunal deferuntur.

In tertia hebdomade causae capitales, et

In quarta causae sacrae et ecclesiasticae diiudicantur.

In quinta denique eademque postrema hebdomade ciues admittuntur, si quid habeant, de quo querantur, aut quod rogent.

Caeterum in causis forensibus, quae quidem alicuius momenti sunt, hic ordo obseruari solet:

Primo nobiles causas ad Praefectum Prouincialem Supremum deferunt; Praefectorum enim prouincialium ordinis inferioris iurisdictio non latissime patet, et non nisi in causis minoris momenti locum habet.

Deinde si prouocatio necessaria videatur, ad quatuor consiliariorum supremorum iudicium, de quo supra dixi, confugiunt. Causae capitales, cum de nobilis cuiusdam vita sententia ferenda est, ad summam illud iudicium omnino pertinent; vbi tamen quatuor Supremi Praefecti prouinciales vna cum quatuor Consiliariis Supremis iudicium munere fungi debent. Si quis horum Praefectorum prouincialium supremorum forte absit, Praefectorum prouincialium inferiorum aliquis in eius locum suffici potest.

Tandem et in ciuilibus et in capitalibus causis ad aulam Polonicam prouocari licet, quae iudicia Postcurialia Curlandi vocant.

In rebus ecclesiasticis quatuor illi consilarii supremi ius dicunt, adiuncto tamen Superintendente, quem vocant, et quatuor Praepositis.

Iudicia inferiora urbium aut magistratui urbano, aut vicino Praefecto prouinciali, cuius ditioni reus subest, competunt. Ab his iudiciis non nisi ad Praefectos prouinciales superiores prouocatio fieri potest, in quorum sententia acquiescere vnusquisque debet.

Hi, qui in Curlandia *Iudices virorum* dicuntur, non sunt alii, nisi iustitiae executores, qui in causis ciuilibus vnique per vim tribuunt, quod ipsi in iudiciis adiudicatum est, si aduersaria pars iudicum sententiae omnino satisfacere forsitan recuset.

Nego-

Negotiationem in Curlandia quod attinet, eiusdem fere, atque Polonica, est conditionis.

Frumentum Curlandicum atque Liouonicum diligentius, quam Polonicum, a Batauis coëmitur, eam quidem ob causam, quod melius curatur et obseruatur, quam in aliis terris; in his enim prouinciis frumentum in stramine, vti nostrates polentum siccare, et sic demum triturare solent. Attamen cum nimia ligni copia eo confumatur, Rex Sueciae omnibus parentibus suis, quo minus in posterum id facerent, interdixit.

Denique de Curlandia notandum est, hunc Ducatum, si forte Ducum posteri viriles prorsus expirauerint, ad Regnum Polonicum redire, id quod etiam Prussiae Ducali euenturum esset, si de Electorum Brandenburgicorum stirpe proles virilis non foret superstes.

Haec sunt, quae de Curlandiae Ducatu ad Te, Vir generosissime, scribere constitueram. Fatendum omnino mihi est, ea non tam copiose et diligenter, vt par, et Tua Persona dignum esset, tradita esse atque elaborata. Tua tamen, humanitate et facilitate fretus, a Te me excusatum, et exiguum illud opus bonae in partes acceptum iri spero atque confido. Caeterum permaneo Tuus

Vir generosissime

seruus obedientissimus

I. S.

=====

Xxx x 2

Bernar-

Bernardus Connor, natione Anglus, inter illos in Polonia recensendas est medicos, qui non in medicina tantum, sed et in aliis scientiis clari, inque regno utiles fuerunt. Ex eius, quam hic legisti, historia, eleganter satis et cum diligentia scripta, a paucis in Polonia lecta, quia Anglicorum idiomate ab eo fuit exarata, sub titulo: *The History of Poland*, deinde in Germanicam linguam a. 1708 transacta, edidit Thoinse Feitschmiltz; apparet, eruditissimam, et accuratissimam esse, per varias Europae provincias instructam, et in Poloniam quoque, quod illis temporibus mirum, venisse, ubi a Rege Ioanne III archister eius fuit nominatus, et paulo post cum filia Regis unica, Theresia, Electori Bavariae desponsata, Variis Bruxellam missus, et illius in cinere tuetur Sanitatem.

Anno 1696 iterum in Angliam rediit, ubi collegii medici Londinensis, et simul Societatis Scientiarum Anglicanae Socius factus, in *reusamine de secretionibus animalibus*, arduam hanc materiam singulari modo explicare conatus fuit. Promisit librum de *oeconomia animalis*, nec non alium de *principiis medicinae et fermentatione* in lucem edere, qui si prodierint, ignoro. Scripsit etiam *Evangelium medici*, seu *medicinam mysticam de suspensis naturae legibus, sine de miraculis*, qui a. 1697 Londini, a. 1699 Amstelodami, et a. 1706. Iense typis tuit exscriptus, sed, quod non diffidendum, inter libros prohibitos reiectus. Medicinae praxin Londini cum laude exercuit, diues inde factus, qui si in Polonia mansisset, aliisque etiam scientiis, vii fuit amator, operam dedisset, sine dubio in paupertate fuisset mortuus. Polonis enim suspecti sunt medici docti, qui sibi persuadent, medicalium secreta venditantem, plus posse inuare, quam medicum omnibus ad cognoscendam naturam humanam scientiis instructum.

ITER IN MOSCHOVIAM

AVGVSTINI LIBERI BARONIS DE MAYERBERG
CAMERAE IMPERIALIS AVLICAE CONSILIARII

ET
HORATII GVILIELMI CALVVCII
EQVITIS AC IN REGIMINE INTERIORIS AVSTRIAE CONSILIARII

AB
AVGVSTISSIMO ROMANORVM IMPERATORE
LEOPOLDO

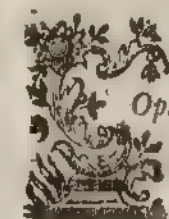
AD
TZAREM ET MAGNVM DVCEM
ALEXIVM MICHALOWICZ

ANNO M. DC. LXI ABLEGATORVM.

DESCRIPTVM
AB IPSO AVGVSTINO LIBERO BARONE DE MAYERBERG
IN LATINVM IDIOMA AB EODEM TRANSLATVM.

LECTORI
EDITOR HVIVS COLLECTIONIS S.

Opus hoc certe rarum, scitu haud inutile, et lectione iucundum, in hac mea collectione ante oculos Tibi poni curavi. Varia quidem in hoc libello inveniuntur, quae minime ad Poloniam spectare videntur, sed varia etiam in eodem, quae Poloniam attinent, dicuntur. Quod si ea sola tantum, quae ad Poloniam pertineant, Tibi exhibuissem, abiectis rebus mere Moschoviticiis, scriptum habuisses mutilum, et sine rerum historiarumque nexu mancum. Cum a modo Polonorum haud abhorreat, et vicinorum Moschovitiarum, etiam si pristinorum, mores geniumque cognoscere, penitusque inspicere, malui in eam peccare partem, quae plus, quam minus offerat. Statuta autem Moschovitica, huic operi adiecta, studio, et uti suspicor, iure omisi. Parum enim Polonorum interest, antiqua Moschoviae iura scire, nostris temporibus iam valde immutata. Si quis vero literatorum Moschovitiarum fortuito in hoc Mayerbergi iter incidat, et in dedecus nationis Moschoviticae id iterum typis fuisse exscriptum forse putet, ei sincere profiteor, tantum abesse, ut iter Mayerbergi hodiernis sit opprobrio Russis, ut potius summat sit iis laudi, qui barbaros suos maiores longe post se reliquerunt, qua de re iam in Rudauscii annalibus imperante in Polonia Ioanne Casimiro pagina quinquagesima septima, in annotatione trigesima octava ad veritatem dixi. Ad extremum haec translatio Latina, ab ipso Auctore peracta, eiusdem erit pretii atque auctoritatis, quam primum exemplar, Voyage en Moscovie depuis 1661 jusqu'en 1663, Lugduni Batavorum anno 1668 editum. Idem Opus Belgii idiomate donavit Gerbrand van Leeuwen. Nihil amplius habeo, quod dicam, quam ut valeas. Scrib. Varsoviae die 26 Iul. 1767.

ITER IN MOSCHOVIAM.

Rerum in
Imperio Rus-
sorum vicif-
situdines vs-
que ad Tza-
rem Alexium
Mihalowicz.

Russorum Imperium, quod nunc Moschouiticum appellamus, ad utramque Borysthenis oram late olim extendebatur. At ineunte vndecimo aerae Christianae seculo Polonis prius hinc, et deinde illinc Lituanis illud impetentibus, longa quadringentorum ferme annorum aduersi Martis ira valde accisum fuit. Totum enim Borysthenis a fonte ad ostium fere tractum cum alba et nigra, seu rubra, aut parua, Russiis, ac amplissima Seuerienſi ditioſe Poloni, et Lituani Russis Principibus per multas expeditiones paulatim extorserunt. Imo Vitoldus Magnus Lituaniae Dux magnam etiam Nouogardiam, et Pleſcouiam eis anno 1414 eripuit. Verumtamen, cum senior Ioannes Basilides Tartaricae seruituti se, Moschouiamque suam magnanimo auso subduxisset, Nouogardiam magnam anno 1477 post septennalem obsidionem regnante in Polonia Tertio Casimiro recuperavit. Quomodo deinceps transfugientibus a Litvano Alexandro genero suo ad se Ducibus Seueriae eam fere totam in suam potestatem redegit. Eius vero filius et successor Basilus anno 1509 Sacerdotum prodicione Pleſcouiam, et quinquennio post Smolensciam per transfugam Michaelē Linckzium Sigismundo Primo ademptam retraxit.

Stephanus deinde Batoreus trina contra Moschouiam expeditione fortiter, ac feliciter administrata superbam iunioris Ioannis Basilidis ceruicem adeo inflexit, ut pacificam Gregorii XIII. Romani Pontificis interpositionem speciosis promissis callidus hypocrita imploraret. Vices ille suas Antonio Posseuino Societatis Iesu Theologo delegauit, qui, cum pacta satis per leges perpetuae pacis utriusque vsui aptas concinnare non valeret, suspendere saltem tantisper eorum voluit iras. Stephanum itaque ad decennales inducias a Ioanne praenuntia Liouoniae restitutione redemptas anno 1582 induxit, ut interea rationem recuperandae suis armis, et expensis Esthoniae a Suecis sibi extortae, et per pacta Polonis similiter reddendae, Iuanus iniret, atque Smolensciae, Seueriaeque pariter restituendarum condiciones formarentur.

Stephano ipsis Idibus Decembris anno 1586 Grodnae ab epilepsia e viuis erepto Sigismundus Tertius Ioannis Sueciae Regis Esthoniae detentoris filius octauo post mense suffectus fuit. Iuani vero filius Theodorus, qui post defunctum anno 1584 quinto Kalendas Aprilis parentem haereditarium Moschouiae sceptrum leuiri Hoduni manibus moderabatur, quamuis ab obligatione restituendi Esthoniae, quam Suecia ex pacto in electione Sigismundi sui Poloniae reddere tenebatur, liber esset, Naruam nihilominus Sueticam in Ingria anno 1590 expugnauit. At quinquennio post opera Ernfridi Liberi Baronis a Minckowicz, et Nicolai Warcolsch a Nebſchirz Rudolphi Imperatoris Legatorum Sigismundus foedus cum eo ad annos viginti duraturum percussit, quod anno 1598 post huius mortem cum successore Borisso Hoduno ministerio Leonis Sapiehae Cancellarii Lituaniae confirmauit.

Anno deinde 1604 qui monachum exuerat, Griska Vtrepeia Demetrii Iuanowicz ab eodem Borisso Vglitzae per sicarios clam e viuis sublato personam induit. Attamen, licet Polonicis fultus auxiliis, imprudenter ductae imposturae intra sesquiannum poenas luit. Vacuum vero Tzareum solum Basilus Iuanowicz ex Ducibus Suiskis communi Moschorum consensu conscendit. Porro impostor alter priori trucidato haud minus fallax Tzarem Demetrium se esse, ac tumultui sese suffuratum mentiens nouis denuo turbis Moschouiam inuoluit.

Harum opportunitate Sigismundus anno 1609 die prima Octobris Smolensciam arcta obsidione cinxit, unde Moschi tot hostibus impares Tzarem suum Basilium

filium ob aduersam fortunam suam fastidiose despectum exauthorarunt, et Vladislaum Sigismundi filium sub conditione suscipiendi baptismum et fidem Moschouitico ritu profitendi ei subrogarunt. Cum tamen Sigismundus hanc foeditatem merito auersans, et Magnum Ducatum ipse post fata demum sua Vladislao tradendum ambiens, eum Moschuam, ut illi efflagitabant, mittere cunctaretur, ipsi vero ante adimpleram hanc conditionem Smolensciam dedere pernegarent, eam tandem Idibus Iuniis anno 1611 forti manu expugnauit. Polonos tamen tunc Moschuam infidentes Moschi deinceps inde eiecerunt; sed non prius, quam totam prorsus urbem incendio ii deleuissent, et immanem in inquilinis stragem edidissent.

Tot iniuriis, et damnis Moschouitae irritati Michaelē Romanowium Filaretī Metropolitae Rosthouiensis filium, nobilis, sed non clari, generis hominem, abdicato Vladislao dominum sibi praefecerunt.

Is solenni adornata legatione apud Romanorum Imperatorem Matthiam institit, ut reddendae Moschis, et Polonis pacis author esse vellet. Exoratus facile Matthias Eratum Heidelbergum caduceatorem ablegauit, qui anno 1615 Wiefmae inter delegatos utriusque partis medius vitro, citroque cursans, eos tamen ad utrinque grata pacis praescripta adducere nequit. Quin imo anno statim infecuto Moschi Smolensciam armis irritis tentarunt. Et deinde Vladislaus cum valido exercitu in Moschouiae interiora penetrans ipsam urbem Moschuam longa obsidione, et oppugnatione pressit. Cum tamen et ipse domesticis premeretur angustiis, instituto circa pagum Diuulinum colloquio exeunte anno 1618 inducias ad annos bis septem et senos menses partes pepigerunt.

His expirantibus Moschi magno apparatu Smolensciam Duce Michaelē Borissowicz Schino, cui postea uti proditori Moschuae in publico fore ceruices fregerunt, inuasere. Verumtamen a superueniente Vladislao repulsi, male multati, et castris tandem exuti, in honestiores pacis condiciones anno 1634 apud riuum Polanouam inter Wiefnam et Drohobusum consenserunt, per quas Vladislaus omne ius suum ad Moschouiae Principatum Michaeli cum titulo cedens, Ducatus Smolensciae, et Seueriae cum suis titulis in perpetuum possidendos retinuit.

Post fata Michaelis subitanea morte quarto idus Iulii anno 1645 extincti, etiam si filius eius Alexius foedus hoc renouato erga Vladislaum prius, et deinceps illo e vita ad XIII. Kal. Iunii anno 1648 decedente erga Ioannem Casimirum eius fratrem et successorem iureiurando confirmasset, nihilominus illud postmodum infu-

Mortuo
Michaeli
Magno Mo-
schorum Du-
ci succedit
filius Ale-
xius.

per habere voluit. Vrebat Moschos recordatio cladum, quibus Poloni Demetrianae fallaciae assertores inuasi imperii sui provinciae populationibus et incendiis late vastauerant. Et vellicabant ad vindictam eorum animos Smolensciensis, et Seuerienſis Ducatus a Sigismundo difficillimis ob easdem turbas Moschouiae temporibus ab eis auulsi, et ab Vladislao contra ipsorum conamina per extortas ingratae pacificationis leges fortiter retenti. Captabant itaque occasionem amissa recuperandi, damnaque et iniurias simul vitore gladio Polonis reponendi.

Cautum inter alia Polanowienſis transactionis pacta fuerat, ut ad tollendas in perpetuum dissidiorum ansas, quas eousque errores titulorum porrexerant, horum certa praescriberetur formula, qua reges Poloniae, et Tzares Moschouiae inuariabiliter in epistolis inuicem scribendis uterentur. Collegerant itaque attento studio, et accurate asseruauerant Moschi plures Poloni Regis ad Tzarem literas, in quibus affectato (ut aiebant) contemptu, ut autem Rex praetendebat, incuria librorum, et ignorantia Moschouitici idiomatis et characteris errores aliquot leuissimi irrepperant. Cumque per rebellionem Cosacorum Zaporouiorum retusam Polonicorum aciem armorum, eaque potenter distracta Moschi viderent, capillos optatae iam diu, et per opportune sese offerentis occasionis prompta manu strinxerunt.

Per Legatum Georgium Haurilowicz Putzkin eiusque socios questus est prolixē Alexius apud Ioannem Casimirum Regem de mutilatis et variatis ex defl-

Qui per
Legatos ad
Ioannem

Casimirum
Poloniae Re-
gem de inu-
tritis et va-
riis contra
pacta in liti-
ris ad ipsum
titulis suis

Atque de
varis autho-
ribus, qui vi-
doras Vla-
dislai IV.
contra Mo-
schos scrip-
serant, expo-
suerat.

nato dolo ad sui contumeliam in Regis literis titulis suis, petiitque, ac pertinaci-
ter vsit, ut in earum cuiuscunque conditionis scriptores lata ab Vladislao per-
ductionis lege ageretur.

Poloni, qui videbant, haec a Moschis obtendi, ut illo tam incommodo
reipublicae tempore relinqueret a foedere causas nanciscerentur, quo obuiam consi-
lio irent, responderent, decreuille Regem, ut dies accusatis ad dicendam in pro-
ximis Comitibus causam condiceretur, ad quae Alexius nuncios suos accusatorum
partibus functuros cum probationibus mitteret, certus, quod in fontes etiam poe-
na capitis Rex esset animaduersurus.

Legatus Putzkin admissio Regis decreto alteram produxit, maiori-
umque verborum mole exaggerauit querelam. Quod, nimirum, Ioannes Alexan-
der Horczin, Eberhardus Wasienbergius, Twardouius, Academia Vilnensis, ali-
que libris recenter cum scientia, et consensu Regis, Senatus, et Ordinum vni-
uersitatis Vladislai de Moschis trophaea, de Moschouia triumphos in summam defuncti
Tzaris Michaelis, procerum, ceterorumque omnium Moschorum ignominiam
praedicassent. Hoc autem foederis Polanowienensis, cuius praescripto illa aeterno
debissent silentio suffocari, apertam fuisse violationem, necessario ab Alexio ar-
mis vindicandam, ni huic Smolensciae traditione, et proceribus quinquaginta au-
reorum myriadam solutione pro inflata iniuria Rex, et Respublica satisfacerent.

Responderunt Poloni, ab accusatis scriptoribus liberis hominibus in libera
Reipublica libris a Moschis impugnatos Rege, ac Senatu inticis editos fuisse. Quo-
modocunque tamen res se haberet, non intelligere se, qua congruentia laesum
ab illorum scriptis Tzaream existimationem Smolensciae restitutio, et irrogata
Moschouiticae genti iniuriam auri pensio possent compensare. Futurum porius,
ut per has vias Principibus, et honestis hominibus indignas prorsus iniuriarum sua-
rum nundinationes eorum fama magis periclitaretur.

Non fuit ore tam duro legatus, ut in propositione persisteret; sed decla-
rauit, abunde sibi satisfieri a Polonis posse, si paginae illae ex libris detraherentur,
quae Tzari et genti suae iniurie detraherent, ut publico igne merito exustae non
merita a Moschis iniuriae actionem exstinguerent, et violatae temere Maiestatis
poenas darent. Quod obtinuit. Sed quamuis combustae paginae illae fuerint,
memoria tamen eorum, quae continebant, combusta nequaquam fuit, imo per
flamas illas illuminata luculentius clauit. Excitata enim inde hominum curiosi-
tas fuit ad noscendum, quid tandem esset id, quod Moschouiticae tanta contentio-
ne occultatum vellent, ut eius propalatores ad ignem damnarentur. Et vero in-
sipientia Anticyram ad bibendum elleborum amandari digna est, ut succensere quis
velit scriptoribus ad posteros, quae ipse vel peccauit, vel ab aduersa fortuna passus
fuit, veraciter tradentibus. Etenim quoad priora ipsemet, ea minime committen-
do, occurrere potest, ne scribantur. Ni fecerit, qua iustitia possit, ut maior
bonae famae suae ratio ab extraneo quoquam scribendo habeatur, quam ipse delin-
quendo habuerit. Quoad posteriora vero, cum veri ipsi vitio nequeant, quae
contraria prudentibus suis conatibus accidunt, et ab iniqua sua sorte temere im-
missa aequo animo fortiter sustinuit, non est, cur indignetur, quod scriptis con-
signentur, quae fortunam, non ipsum, culpant.

Prosecuturi deinceps introductam de titulis actionem comparuerunt prae-
stituto tempore in Comitibus Varsoviae habitis Moschua missi Affanasius Osypowicz
Ronszczycowius, et Almasius Ivanowius. Post actam ad amissum Polonici iuris
magna partium contentione causam ex comitiorum sententia Rex Ioannes Casimi-
rus definitiue pronunciauit.

I. Actionem hanc mere personalem quoad vita iam sanctos ex Reipublicae
lege extinctam esse, nec in eorum haeredes posse transire.

II. Vladislai fratris constitutione de titulis non teneri eos, qui ante illam
errores in iis commiserant.

III. Si

III. Si qui purgare innocentiam suam iureiurando poscerent, iuxta Reli-
gionis iura hoc eis haud esse denegandum.

IV. Erroris alicuius leuius, qui ex incuria, aut ignorantia praeter inten-
tionem scriptoris irrepsisset, non esse habendam rationem.

Et V. Qui in viuis agentes legitime citati suae personaliter, siue per pro-
curatorem iudicio se sistere neglexissent, secundum Reipublicae sancita perdeli-
ctionis poena damnarentur.

Non acquievere huic sententiae Moschis, sed contra eam, quam iniquam
et delusoriam dicebant, protestati, neque eiusdem exemplar Domino suo deferre
voluerunt.

Datis itaque ad Alexium literis, et ablegatis deinde ad eum Alberto Prae-
lawski, et Casimiro Vniechowski demonstrare ei sententiae a se latae aequitatem
Ioannes Casimirus conatus est; sed incassum. Respondit enim Alexius, missurum
se propediem magnos legatos, qui poenam de fontibus a Rege et Republica effi-
caciis postularent.

Conuenerunt ergo anno 1653 magni Tzarei legati Regem in castris ad Ieo-
polim agentem, repetitoque postulato post multa vtrunque adducta dixerunt tan-
dem, Dominum suum libenti animo hanc deserturum instantiam, si tanti apud
Regem ponderis suam viderit fuisse interuentionem, ut rebellionis crimine Cosacis
Zaporouis condonaret, eosque oblitteratis omnibus praeteritis in sinum gratiae
suae elementer reciperet.

Rex ad excludendum quoscunque belli praetextus commisit nonnullis ex
proceribus, ut rationes Tzari in hac sua petitione gratificandi cum legatis eius di-
spicerent. Verum enim vero, cum Moschi pro rebellibus pacta Zborouien-
siterent, et Regii ea per recentiore repetitam rebellionem ab ipsis Zapo-
rouis iterato proculcata fuisse, ideoque illos eorundem beneficio sua culpa his cegi-
disse, efficaciter demonstrarent, instrunt legati, ut saltem radix contentione cum
Zaporouis succideretur, supprimendo religionem, quae a consensu cum Romana
Ecclesia Vnitorum appellata in extirpationem Graeci ritus semper conspirando bel-
lum illud Zaporouis conflagraret. Repulsi tamen constanter cum exaggeratione
facinororum, et sacrilegiorum a Zaporouis vbicumque in homines Graecae, ut ipsi,
addictos Religioni, eorumque templa, et sacra suppellectilem patratorem acquie-
scere sunt visi; nam detestatis Cosacorum sceleribus, iisque indignantes plene sibi
et Domino suo satisfactum esse professi sunt.

Vix tamen ad Alexium redierant, cum ille missis exercitu Kyouiam, Bia-
lozerkuam, aliaque loca sibi a Zaporouis in pignus fidelitatis tradita suis firmavit
praesidiis, et rebelles in sua contumacia confirmavit. Mox promota in Albam
Russiam inuassione ea tota breui potius fuit. Nec contentus; sed a succellibus
animos sumens, vniuersam Lituaniam defensoribus destitutam illata vi exustam, ex-
cisam, vastatam sibi subiecit.

Inter haec mala, aliaque tam domesticae proditoris, quam Suecicae in-
uasionis diu conflictatus Ioannes Casimirus tandem oppressus succubuit, et Regno
exutus ad asylum in Silesiam cum coniuge Ludouica Maria confugit. Inde Augu-
stissimum Imperatorem Ferdinandum Tertium se re: amicum suum confiden-
ter rogauit, ut sequestrem se pacis cum Moschouia interponeret, futuram etiam,
ut potentissimo hoc hoste amodo ipsi ab oppressione, quae extorem eum fecerat,
respirare daretur.

Annuit petitioni Ferdinandus, ablegauitque sine mora anno 1655 Allegre-
tum de Allegretis, et Ioannem Theodorum a Lorbach, qui suo nomine Moscho
Tzari pacem cum Polonis ineundam suaderent, eiusque leges ad partis vtriusque
placitum amica persuasione arbitrarentur. Cumque praecauere vellet, ne illa, vel
extrinseca, causa Moschouitis daretur suspicandi, quod ex composito cum Polo-
nis legationem illam adornasset, ne timorem in his inde coniectantes duriores
sancienda conditiones praescribere praesumerent, voluit, ut ablegati sui auctis

Cui Mo-
schi haud
acquiescant.

Mittantur
ab Alexio illi
Legati, qui
pro Cosacis
interue-
niant.

Quod non
obtinuit.

Quomodo
nec, ut sup-
primeren-
tur vnti

Alexius ar-
ma contra
Polonos
mouet.

Ioannes
Casimirus
cum Regina
Ludouica
Maria in Si-
lesiam se re-
cipit.

Ad quo-
rum instan-
tiam mittun-
tur in Mo-
schouiam, a
Ferdinando
III. Impera-
tore Legati
ad concilian-
dam inter

Polonos, Moschosque pacem. Qui iudicia tantum obtinent.

Polonicis ditionibus per Germanicas Lubecam profecti, naui ibidem conscensa in Liouoniam nauigarent, Moschuam inde petaturi.

Admisi Alexius oblatam operam, et instituto anno 1656 Vilnae Legatorum vtriusque partis conuentu, cum dirimi ab industria caduceatorum perpetua pace contentiones minime possent, ad Polonica tamen tunc proxime futura comitia pacis induciis die 7 Decemb. dilatae fuerunt. Magno utique Polonorum comodo, dum interim Moschus omnem iram suam contra Suecum in Liouoniam effudit, unde ipsis postmodum hunc hostem aliorum distractum, auxiliorum maxime Caesaris armorum ope, a Regni sui detentione deturbare proclive fuit.

Vtrinque tamen parum religiose armistitii pacta custodita fuere. Quare de nouo recrudescente bello Augustissimus Rom. Imperator Leopoldus Dominus meus Clementissimus, ut lachrymabilis Christiani sanguinis effusio sisteretur, et vniuerso Orbi equilonari mediante aquila Austriaca alma pax redderetur, paternis voluit vestigiis insisteret. Mihi itaque et Horatio Guiljelmo Casuceio Sacri Romani Imperii Equiti, atque in dicasterio Interioris Austriae iustitiae Sacerdoti benignissime mandauit, ut maturato itinere ad Alexium proficisceremur, amitam M. iustitiae fuae Caesaris interpositionem ei oblaturi, cuius admittae ministri postmodum esse deberemus.

Eidem autem, quo Augustissimus parens suus motus fuerat, respectui inhaerens, Poloniae Regiam declinare nos iussit, cum prius a Iacobo Curlandiae Duce petisset, ut collimitaneos Moschouiticae ditionis Praefectos de futuro nostro aduentu praemoneret, quo statim, ac eo accessissemus, excipi, et nulla interiecta mora recta ad Tzarem deduci possemus. Antiqua enim Moschouitarum consuetudo exterorum Principum legatos ab ingressu in prouincias suas arceat, quamdiu Magnus Dux de eorum aduentu certior redditus intro suscipi eos non mandauerit.

Ad XIII. Kal. Mart. anno 1661 Vienna discedentes nono Olomucium prisco nomine Eburum Marcomannorum regionis caput inuimus. Hic a recto minoris Poloniae itinere deuii, ut Curlandiam adiremus, viam fleximus, et ad laeuam conuersi Silesiorum metropolim, conditoris, siue instauratoris sui, Vratislavi Bohemi nomen retinentem, bisque centenos mille passus Vienna distantem tertio Kal. Mart. ingressi sumus. Vbi a ciuico Magistratu in obsequium communis Domini per binos Senatores visitati, et Liberi patris xenia donati fuimus.

Post biduum Vratislavia exeuntes ad quadragesimum quintum inde lapidem oppidulum Militicium praeteruecti limites Poloniae Majoris apud Freyhainium attingimus. Per hanc quinquaginta passuum millia progressi apud pagum Pogorelitzium trans fluuium Vartam pontone traiecimus. Inde ter quindecim millibus emensis Gnesnam venimus, urbem ab aquilarum nido ex augurum consilio circa annum nostrae redemptionis 550. a Lecho Polonorum primo Duce eius conditore denominatam.

Hic ille, eiusque posterius usque ad Gracum Cracouiae auctorem, et incolam, hic deinceps Piasus, plurimique eius descendentes sedem habuerunt. Et huc Boleslaus Chobri-Piasii atnepos martyris Adalberti secundi ibidem Archiepiscopi corpus ab interfectoribus Prussis redemptum transferri, ibidemque decenter tumulari curauit. Archiepiscopatus siquidem dignitate urbs illustratur, a primo inter Polonorum Duces Christiano Miecislao Piasii abnepote circa annum 965 sedente in Petri Cathedra Ioanne XIII. eum confirmante instituti. Cui paulo post quartodecimum ab Incarnato Deo saeculum nouus splendor accessit, cum Nicolaus Tramba a concilio Constantiensi Primatiam in Polonia dignitatem consecutus esset. Et maior, cum post saeculum Ioannes Lascki perpetuae in Polonia Pontificiae legationis munus non tantum sibi soli, ut olim Henricus Kitlitzius ab Innocentio Tertio, sed et successoribus suis a Concilio Lateranensi obtinuit. In politica attem Archiepiscopus Gnesnensis summe post Regem conspicuus est, imo interregni

De Vrbe Gnesna.

Discedunt Vienna, et per Morauiam, Silesiamque Gnesnam veniunt.

gni tempore Regis umbram aliquam repraesentat, praeclarisque semper praerogatiuis excelsit (*).

Inde post triginta passuum millia apud oppidum Pacossum Notefio traiecto Brombergam, siue Bidgostiam, Regiam in Pomerellia urbem flumini Berdae incumbentem, parique intervallo a Pacosso seiunctam, per nuperam Suecorum in Poloniam irruptionem reciprocante successus Marte miserabili sui concussione captam, et recuperatam, venimus. Ingressu tamen in eam ciues nos ferocius, quam Suecos, prohibuere. Quapropter in pessimo extra moenia diuersorio pernoctare debuimus.

Pomerellia, olim Pomeraniae pars a Guttonibus ex aboriginibus Vandalis gente Germanica habitata, a Sarmatis deinde Venedis, siue Vendis, eorum nomen sibi assumptibus occupata, Cassubiae partem comprehendens, diu propriis suis Principibus paruit, donec anno 1290 a Mestouino subditorum precibus annuente Maioris Poloniae Duci Primislao, posthabitis agnatis anterioris Pomeraniae Ducibus, ac filiabus suis Rugiae Principi, et Adolpho Holsatiae Comiti nuptis, testamento legata potum Eridis inter hos fuit. Sed dum decertant, Teutonicus Ordo armatus et ipse concertationi accurrens praeualuit, ita ut anno 1310 subactam Prussiae suae Aestis extortae adnecteret.

Etenim, cum incursum ab ethnicis Prussis misere vastaretur, Conradus Dux vires suas ad eam tuendam impares sentiens, onus hoc Friderici II. Rom. Imperatoris auctoritate anno 1226 die 29 Maii in Marianos Equites, e Syria pridem a Saracenis exactos, et a quarto Magistro Ordinis Hermannno de Salza tunc rectos, deriuauit, regione, quae a Vistula, Mocra, et Deruancia fluentis concluditur, eis attributa, adiectoque insuper vniuerso Culmensi tractu sibi restituendo, cum debellatis Prussis prouincias his extortas illi ex pacto cum eo partirentur. Crucigeri itaque impigre rem gerentes Prussos victoribus armis deuictos subegere, et deinde ab Vladislao Lothico Poloniae Rege in subsidium oppugnatae a Ioanne, et Valdemaro Marchionibus Brandeburgensibus arcis suae Gedanensis acciti eam liberatam sibi pro belli expensis retinuerunt. Et anno 1310 etiam oppidum expugnarunt, vniuersamque Pomeraniam ab iisdem Marchionibus Henrico Imperatore assensiente coemptam sibi assuerunt. Bello deinde per varias vicissitudines diu protracto Poloni, et Crucigeri inter se decertarunt, quousque hi anno 1343 Magno Casimiro diploma extorquerent, quo consentientibus Regni sui laicis proceribus omne suum ad Pomeraniam, ditionemque Culmensi ius in illos contulit. Porro anno 1408 tanta suorum strage Crucigeri a Jagellone ad Grunewaldum caesi sunt, et tanta impotentia flagitiosum in subditos suos imperium intestinis odiis discordes exercebant, ut hi tunc ad victorem, atque anno deinceps 1454 administrante Ordinis Magisterium Ludouico ab Erlingshausen ad illius filium Casimirum fere omnes deficerent. Tantumque absuit, ut amissa successiones retraherent, quod potius ipsimet Polonis homagium praestare fuerint adacti. Tandem Albertus Friderici filius ex Marchionibus Brandeburgicis lineae Onolsbachianae trigessimus quartus Ordinis Magister auitae Catholicae religioni vale dicto Lutheri doctrinam sectatus anno 1525. VI. Idus Martii auunculo suo Sigismundo Primo Poloniae Regi Casimiri filio ius Ordinis in tota Pomerellia, et parte Prussiae cessit, retenta huius longe ampliori parte fiduciario iure sub Ducis in Prussia titulo in haeredes suos transmittenda. Inde diuisa Prussia in Regalem, et Ducalem fuit.

Prussia Regia Varmiensis, et Culmensis constat Episcopatibus. Culmensi, Marieburgensi, et Pomerelliae Palatinatibus. Torunio, Elbinga, et Gedano maioribus, plurimisque aliis minoribus urbibus.

Poli-

(*) Archiepiscopus Gnesnensis, qui Poloniae regni et M. D. Lith. primus est Princeps, inde dictus Primas, non umbram Regis repraesentat interregni tempore, sed re vera cum senatu et ordine equestri Regis vices gerit, et hanc ob causam etiam Vice-rex illo tempore appellatur.

Politicum eius regimen tribus incumbit Ordinibus. Constituunt primum Episcopi Varmiensis, et Culmensis: Palatini, Castellani, et Succamerati, qui sunt limitum iudices, Culmenses, Marieburgenses, et Pomerellenses: maioresque ciuitates Torunium, Elbinga, et Gedanum. Horum consilio omnia Prussiam, suam concernentia Rex dirigere tenetur.

Alter Ordo nobilitatis est, quae conuentus suos, et districtus peculiare habet, utpote Culmensis Kowalewi, et Golubae: Marieburgensis Christuburgi: Pomerellensis Derfauiae, Suece, Ticholiae, Glukquiae, Mirachouiae, Putzki, et Lawenburgi nunc in Electorem Brandenburgicum cum Bythouia alienati. In quorum singulis a iudice, et Scabini ex suo corpore desumptis ius in causis suis ciuilibus audit.

Tertius autem ex minoribus constat ciuitatibus, quae singulae oppidanis suis iustitiam administrant.

De Prussia
Ducali.

Ducalis uero Prussia in plures olim prouinciolas diuisa, nunc sub Samblandico, Natangico, et Oberlandico comprehenditur circulis. Hi omnes deuoluto ab Alberto anno 1568. 20 Martii fato functo in eius filium Albertum Fridericum, eiusque pro tempore curatores, atque post eiusdem anno 1618. 28 Augusti subsecutam mortem in Georgium Wilhelmum Electorem Brandenburgicum successiue iure, nunc huius filio Friderico Wilhelmo, ab omni clientelae nexu per recentia anni 1657. pacta Bidgostientia soluto, parent.

Ducatus totius administratio quaternis praefertim Magistratibus commissa est. Primum locum obtinet supremum Regimen, ad quod Ducis Vicarius, Prouinciae supremi Aulae Praefectus, Burgrauus, Cancellarius, et Marschallus adsciscuntur. Secundum Consiliarium Prouincialium Collegium, ex quatuor Capitaneis maioribus, et octo minoribus ex nobilitate omnibus constitutum. Qui singuli capitaneatus sui nobilibus, sicuti municipia ciuibus suis, ius dicunt. Tertium supremum Appellationis tribunal nuper anno 1657 institutum, quod ex Praefide, quinque nobilibus, et tribus Iureconsultis constat. Et quartum Iudicium Aulicum, cui sub Praefide nobili assident quini nobiles, et trini ex ciuium coetu. Duo habet Prouincia Ordines, equestrem alterum, qui Comites, Barones, et Nobiles includit, cuius alterum ex ciuitatibus constitutum, quae sigillatim in Comitibus prouincialibus suffragium ferunt.

Post terga itaque relicta inhospitali Bromberga quadraginta millium itinere Tucholiam eidem adiacentem flumini, et Suecici belli oppressione adhuc languentem ingressi sumus. Inde quinquaginta passuum millia uel Schoiniciam, seu Scarfeuiam, oppidum cum arce Fersae imminens anni Gothici et ipsi Martii iniuria afflictum, in quo Palatini tribunal nobiles iudicantis rabularum clamoribus strepit: hisque duodena passuum millia ulterius pergentes Gedanum celeberrimum ad mare Balticum emporium ad IV. Idus Martii inuimus.

De Vrbe
Gedanensi.

Quod habuerit Dantiscum conditores Danos, non Visimirum Poloniae Regem, ut Gaguinus autumat, euinci ex nominis etymo posse uidetur, quin imo Pontanus in sua rerum Danicarum historia affirmat, repertum a se apud Pomeranorum Chronographos fuisse, quod cum Rex Daniae Valdemarus I. Sobislaus Pomeraniae Principi circa annum 1165 bellum mari intulisset, arcem, seu propugnaculum Dantswicum ad Vistulae ostium excitauerit: quamuis Cluuerio popularibus suis adulanti libuerit hanc etymologiam e coelo deriuare, dum a sinu Codano, uel Godano, quod nunc mare Balticum appellamus, imo potius ab utriusque auctore, antiquo, scilicet, Germanorum Numine Dan, siue Godan, vico nomen indicum fuisse asseruit. Sobislaus tamen, qui mox Valdemaro discedente eum occupauit, iura ciuitatis primus ei dicitur concessisse. Ab eius autem successoribus in Marchionum Brandenburgensium, ab his in Polonorum, et per eos in Marianorum equitum possessionem transit, quorum excusso fugo anno 1454 Casimiro Jagello-nidi Poloniae Regi certis pactis ultro se subiecit. Et anno 1632 in coacto Varfauiae post mortem Sigismundi Tertii ad successorem eligendum generali Ordinum con-

uentu

uentu praerogatiuum ferendi in electione Regum suffragium obtinuit. Ab anno tamen 1343 vrbs uetus, quomodo deinceps noua, moenibus cincta fuerat. At, cum ab illis arenae montibus a meridie et occasu sibi imminentibus aliquam in tecta sua tempestatem deiici posse videret, eos anno 1656 et sequenti, dum Carolus Gustauus Sueciae Rex exitium ei intentaret, suburbis vel dirutis, vel incensis, firmissimis muniuit operibus. In Reipublicae administratione primas obtinent partes quaterni Consules, cum bis septenis Senatoribus, ex quibus Rex quotannis Burgrauum suum eligit. Secundas Scabinorum, quos iudices, siue iudicii adfessores diceres, Magistratus, ad quem cum ciuiliu, tum criminalium causarum notio spectat. Et tertias magnum centumuirosu concilium, data tamen in multis ad Regem prouocatione. Plurimi ibi Lutheri aetelae, non pauci Caluini, paucissimi praeae Catholicae Romanae fidei. Omnes tamen pari iure libero suae quique religionis exercitio gaudent. Ibi Senatus pro sua erga Sacram Caesaream Maiestatem reuerentia binis ex corpore suo, qui nos uisitent, missis, honorario uino nos donauit.

Ad XVI. Kal. Aprilis professionem nostram prosequentes statim extra Dantiscanam urbem exundantem Vistulam, olim Vandalum dictum, antiquissimis temporibus inter Germaniam, et Sarmatiam terminum, labore non exiguo pontonibus superauimus.

Prosequitur
Author
iter,

Per decies deinde septena arenosae viae passuum millia oram maris Baltici, quod Melae, et Plinio sinus Codanus, Ptolomaeo Venedicus, Tacito uero mare Sueuicum est, qua oblongus utrinque ab aequore, et aestuario aggestae arenae cumulus, modo Neringa insula appellata; Gedanensis usque ad pagum Armlenium, et inde Natangiensis iurisdictionis, se extendit, legentes ad Pillauense traiectionem quarta post die cum sole oriente peruenimus. Silebant venti, unde per summam malaciam a nautis Pillauiam feliciter transuecti fuimus.

Et Pilla-
uiam uenit.

Pagus iste (frequentem accipiterum piscationem si exceperis) penitus ignobilis vix a Cosmographis notaretur, nisi duplex apud eum excitatum munimentum eundem illis commendasset. Vtrumque autem Habi faucibus, per quas in Balticum aquae suas euomit, et uedigalia deglutit, ita imminet, ut nauigia per eas commeari sine maximo discrimine is inuitis minime possint. Horum et uigiliarum simul summus praefectus Petrus de la Caue humanissimo nos officio profecutus est.

Eodem die ulterius profecti uidimus a dextris in aestuarii litore oppidum Fischhusium, anno 1269 a Crucigeris eo loci, ubi ab Ethnicis incolis anno 997. IX. Kal. Maii Sanctus Adalbertus, Pragensis prius Episcopus, deinde Archiepiscopus Gnesnensis, palo alligatus, septemque transfixus hastis martyrio affectus fuerat, conditum, et deinde Episcoporum Sambiensium sedem, donec Georgius a Polentz Ecclesia hac sponsa sua spiritali cum religione repudiata in amplexus Balgenfis foeminae ruens, eandem Alberto Primo in Prussia Duci in perpetuum usum traderet alienatam.

Postero autem quinque et triginta millium itinere Regiomontum inuimus, urbem amplam a Sexto Teutonici Ordinis Magistro Poppa ab Osterling anno 1260 in Ducatu Sambiae, siue Samlandiae non longe ab ostio Pregolae fluminis Angerapii, et Alliae vndis commixti conditam, et in honorem, et memoriam Ottocari Regis Bohemorum, cuius auxilio prouinciam illam Crucigeri subigerant, Konigsbergam vocatam, a Bartholdo Austriaco anno 1300 oppido de Lebenick, et a Winrico Kniprode anno 1380 tertio oppido Kniphoff appellato auctam, atque nunc frequentiori academia sub Lutheri auspiciis ab Alberto Duce fundata, et Ducali sede Polonicae iam tutelae subducta conspicuam.

Inde Re-
giomontum,

Nec data mora vix orta luce inde mouentes Sambiam prius transuersim fecimus. Peninsula dein Curonia ab indigenis Neringa dicta, quam longus inter Balticum mare, et Curonense aestuarium assurgentium arenarum efficit tractus, nos excepit. Postque centena passuum millia pelago fere semper laeuas rhedarum nostrarum rotas placide alluente in conspectum Memelae arcis VIII. Idus Martii a

Atque per
peninsulam
Curoniam
Memelam.

Aaa 22 2

ueto-

vectoribus nostris expositi fuimus. Vade in eam cum solis equis nostris, et facinis nauigio transfretauimus.

Excitata illa post oppidum suum Christimemel anno 1279 aedificatum in extrema Prussia prope Ragneram apud flumen Memel, ubi duces vndae Curoniae cum falsis marinis committentur, ad propulsandas Lituanorum incursiones anno 1312 sub Tertiodecimo Teutonici Ordinis Magistro Carolo Bessarto Treuirense fuit, ingentique vallo, ac fossa munita.

Memoratae istae vtriusque Neringae arenae cum Sudinia, siue Sudauis, inter eas, et mare prominente lingua sunt illa Venedici sinus litora, in quae Zephyro hinc, aut illinc Borea tempestatem excitante euulsum e sinu suo succinum, seu electrum, priscis gleffum, herba sua, seu musco, inuolutum, aequor electat, quod nos ibi ipsi, licet feri post vindemiam racematores, legimus.

Memelae siue arcis praefectus, siue urbanus Magistratus tam inurbane erga nos se habuerunt, ut exorari se a nostris precibus passi non fuerint, ad mandandum, ut nobis de vehiculis usque in proximam Curlandiam pro mercede prospiceretur. Ibi itaque totum biduum haerere debuimus, donec in vicariam operam pagana plostellam conduceremus, quibus ad V. Kal. April. quinque et viginti mille passus profecti Heligauiam Samogitiae vicum venimus, ibique pernoctauimus.

De Samogitia.

Samogitiae Ducatus magni olim Lituaniae ad proferenda pomaeria sua momenti, nunc amplitudinis eius accessio, hanc, Semigalliam, Curlandiam, maris Baltici, Curoniae laeui, Nemenique amnis vndas limites habet. Syluis obitus est, in quibus frequentes pererrant atres, et frequentiora apum examina mel fabricant laudatissimum. Gledum tamen habet feracissimum, quae ligno, non ferro, proscinditur. Aestii origine Germani eum olim cum Prussia, et Liuania incolere. Receptis vero decimo post nostram reparatam salutem seculo Italis Columnis, per varia tempora a vicinis Prussis armis exercitus, tandem in Lituanici corporis, cuius diu altor fuerat, membrum cooptatus, a Vitoldo Prussis Crucigeris anno 1404 traditus fuit. Quo tamen quadriennio exacto poenitudine ductus eos per Romboldum Marefchallum inopinato exiit. Cumque illi triennio post per Turoniente cum eo, et Jagellone foedus iure ad illum suo se abdicassent sub lege, eum denuo, postquam ambo satis concessissent, recipiendis ad renunciandum tamen huic in perpetuum pacto anno 1422 adacti fuerunt. Interim incolae Jagellone Apostolice adlaborante, et duodecim parochiales ecclesias iuxta numerum districtuum fundante, et dorante, ad Christiana sacra conuersi, anno 1417. IX. Kal. Nou. primum Episcopum Mithiam a Legatis Constantientis synodi Archiepiscopo Leopolitano, et Episcopo Vilnensi urgente eodem Jagellone acceperunt, sede eius Medniciae ad Wirzwitzam annem locata, cui nunc Alexander Sapieha vigesimus sextus Antistes praest, cuiusque suffraganeus Episcopus est Spigacensis. Captum quidem anno 1655 a Moschis mobile Palatinatus Trocentis in ipso Vilnae, Nemenique confinio oppidum Cauna, atque incendio fere deletum fuit, verumtamen, licet eidem ad annum usque 1662 incubuissent, vterius se nihilominus in collimitaneae Samogitiae Suecos iam respectantis inexplorata sibi nemora inferere abhorrentes intactam eam reliquerunt. Non sic Sueci, qui ea direpta etiam humiles illos laboriosissimi roboris equos, quos frequentissimos alebat, fere omnes abegerunt.

In Curlandia nomine Ducis Iacobi auctor excipitur et robur ad eum deducitur.

Altera die, cum statim extra vicum decurrentem ei agnominem fluvium inter Sudauiam, et Curlandiam limitem naui transmississemus, paululum progressi vidimus opperientes aduentum nostrum quatuor ex Ducis Aula nobiles provinciales, qui cum tribus rhedis nomine Domini sui nos officiose exceptos Rutzauiam ad decimum inde lapidem deduxerunt. Cumque sequenti octonis passuum millibus decursis circa vespere ad bis mille Grobino appropinquaremus, obuium habuimus Iohannem Fridericum Reck Provinciae Aulae Praefectum cum quatuor aliis rhedi multis nobilibus stipatum, qui nos denuo nomine sui Ducis perhumaniter excipiens in ipsa sui Domini rheda in arcem iatroduxit. Ibi in atrio ex rheda exeuntes ipse Dux nos excepit, et in cubacula hospitalia deduxit.

Postero

Postero die tam erga illum, quam eius coniugem Aloysiam Charlottam Friderici Wilhelmi Electoris Brandenburgici sororem Principem prudentissimam officio a Caesare nobis clementissime iniuncto satisfacimus.

Liuaniae amplam ad sinum Chylipenum, regionem incoluerunt olim Venedi, gens Sarmaticas quibus submotis Aestii Germani a Rheni, siue potuit Visurgis ora longe ante Christi aduentum illo transmigrati succedere. Hi moribus quidem fuere rudibus, sed nativa simplicitate dociles ad politiones. Quamobrem sub Imperio Friderici Aenobarbi appellentibus ad litora sua mercaturae gratia popularibus suis Germanis faciles ad commercium se concesserunt, ab iisque edocti fuere, non tantum in compendium rei familiaris, prout Germanorum osor Plafecius iocatur, ne thore suo prisco abicerent ceram exsucto melle, sed in lucrum longe magis aestimabile, ne ulterius derelicto fonte aquae viuae foderent sibi cisternas dissipatas, quae continere non valent aquam. Ne omnipotentis Dei salutari inuocatione neglecta nihil potentium Daemonum perniciosam opem ulterius implorarent. Nam Meinhardus Canonicus, siue Monachus, Segebergensis iisdem permixtus eo anno 1170 adnauigans, ut pretiosas Liouonicarum margaritas animarum incommodorum suorum, et vitae, si opus foret, impendio emerere, multas sudoribus suis comparatas Catholicas fidei monili intexuit, et in supremum tandem earundem iustitorem ab Archiepiscopo Bremensi Hartwico II. consensu Innocentii Tertii Pontificis Maximi consecratum euasit. Veruntamen, cum a paganis, et Schismaticis Liuania tunc fere vndiquaque cingeretur, plures, qui ibi domicilia fixerant, Germani in praesidium suum, et incolarum, quos sub clypeo protectionis suae tuendos Christiana charitate susceperant, hortante Alberto Episcopo Liuaniae Tertio sacrae militiae, cuius tessera erant duo rubei gladioli cum stella circa pectus decussatim pallio assuti, sub fratrum Enliferorum titulo nomina dederunt, electisque ex suo corpore Wiemo Magistro, et commendatoribus, qui cum Archiepiscopo Rigensi, et Praefulis Dorpatensi, Reuallensi, Osiliensi, et Curonensi, quos auctoritate Romani Pontificis instituerunt, totius regionis administrationem gererent, diu vicinorum iniurias a finibus suis valide propulsarunt. Fastiscebant tamen vndique impetitus sub onere succollato impar viribus Ordo, quapropter Volquinus eius Magister eum Teutonico in Prussia Cruciferorum Ordini, cruce ipsius cum patrocinio sub tributarii obsequii promissione assumpta moderante eius Magisteris Conrado Turingo coniunxit. Albertus tamen Brandenburgicus huius tribus fere post seculis successor accepta a Liouonensibus equitibus ingenti auri vi obedientiam eis, et tributa in posterum omnino remisit.

De Liuania.

Per rimas deinde Prussiae exempli irreperunt in Liuaniae Lutheri dogmata, quae vniuersus equitum ordo prius, et mox ipsi Episcopi tam auidè adunserunt, ut eorum singuli contra prioris instituti placita thori sociam sibi assumerent, et Ordinis, vel Ecclesiae fundos, ac praedia, venderent, vel in liberos suos, siue relictario iure transmitterent. Satagentes autem, quae sic occupauerant, valido praesidio firmare, Sigismundum Augustum Poloniae Regem suis opportunum ausis iudicarunt, norant enim eum rerum fidei incuriosum, et non dubitabant, quum exemplum parentis Sigismundi, qui Teutonicorum Equitum nomen in vicina Prussia expunxerat, esset imitaturus. Huic itaque conciliatore Nicolao Radziuilio Niagro Palatino Vilnensi Caluini sectatore Magister Ordinis. Gothardus Ketlerus nobilis Westphalus anno 1559 ultima Augusti die prius Vilnae, deinde XVI. Kalendas Martii anno 1560 Rigae, et Wilhelmus Archipraeful Rigensis, etiam contentientis Collegii Canonicorum suorum nomine, postridie eius diei Liuania cum Vrbe Riga subiecerunt. Curlandiam tamen, et Semigalliam Ketlerus tanquam Poloniae beneficium pro se, proleque sua retinuit, pro quibus tandem anno 1561 quarto Kal. Decembris Vilnae ipsi Sigismundo Augusto clientelaris obsequii praestitit iusiurandum, acceptoque Ducis in Liuania Curlandiae, et Semigalliae titulo crucem ei, aliaque Ordinis insignia tradidit.

De Curlandia.

Bbb bb

Ma-

Magnus vero Holfatiae Dux etiam Episcopatum Piltensein, siue Curonien- sem, ab eius Episcopo Ioanne a Muninchausen anno 1559 Friderico Secundo Da- niae Regi venditum, et ab hoc ipsi, utpote germano suo, loco paternae in Duca- tu Holfatiae haereditariae portionis anno subsequenti attributum, cum omnibus Vitradunensibus, quae Mariae uxoris suae patruo Iuano Moschorum Tzari eripue- rat, Polonicae tutelae submisit.

Hos autem Sigismundi Augusti contractus a supremo omnium in orbe be- neficiorum directo domino reprobatos fuisse successus ostendit. Moschus illo ad- huc viuente maximam Liouoniae partem occupauit, in eaque perstitit, donec a Stephani Regis virtute et fortuna inde abscedere cogeretur. Ericus tamen Sue- ciae Rex Reualiam iamdiu tunc interceperat, et per hunc pontem non ipse quanta- xat in Esthonia transierat; sed deinde eius successores Ioannes, Carolus, Gusta- uus Adolphus, et Carolus Gustauus tam ultra felicia promouerunt arma, eaque tam firmiter suae contra Moschos, siue contra Polonos stabilierunt, ut modo, ex- ceptis Duneburgo, Rositenia, Lutzenio et Marienhusio a Moschouitis inessis, Li- uoniam vniuersam cum Esthonia, dominio per nuperam Oliuensem transactionem confirmato, cumque Osilia Danis antea per pacta Bremsbroensis anno 1645 extor- ta Suecia possideat, et ita Liouoniae totius possessio Polonis exciderit. Ac par for- sitan fatum in Prussia eos maneat, dum iam in fabulae praeludium ius clientelare in prouinciis Alberti Ducis a Sigismundo ipsis assertum eius pronepos Ioannes Ca- simirus Friderico Wilhelmo Electori illius ex nepti Anna abnepoti perpetua abdi- catione cessit.

Tanquam igitur Gothardi illius descendens Dux Iacobus Curlandiae, et Semigalliae habenas moderatur. Quas tamen molli admodum manu tractare debet, nobilitas enim prouincialis ob nimias exemptiones oris est adeo delicata, ut, si du- rius coerceatur, calcitrosa et contumax sessorem excutiat, fautoribusque in Aula Regia largitione conciliatis numquam careat. Quod praeteritis annis expertus fuit Wilhelmus eius parens, qui, cum Magni Noldae nobilis Curlandi fedititum sui contemptum, ad obsequium sibi debitum flectere nequiret, ideoque eum per satel- lites suos peremptum prostrasset, longa duodeuiginti annorum proscriptione, et Tortis fuae in Ducatu priuatione factum apud feudi Dominum aegre expiauit.

Reguntur prouinciae Curlandiae, et Semigalliae a quatuor regiminis consi- liariis, suo, nempe, Aulae Praefecto, Burgrauio, Cancellario, et Mareschallo: a binis Aulae Consiliariis: a quatuor supremis Capitaneis Nitauiae, Goldingae, Selburgi, et Tuccumii: et a septem aliis inferioribus Grobinensi, Durbeni, Frauenburgensi, Landauienti, Schrundensi, Bauskeni, Windauienti, et Dobli- nensi. Hi iudicia super nobiles, et rusticos, sui quisque districtus exercent, a quibus ad Ducem, ab hoc ad feudi Dominum Poloniae Regem appellatur.

Bona nobilium ab allodiis parum differunt, ipsique in rusticos suos domi- nium tanquam in seruos exercent, eos ad operarum praestationem indefinite adigentes.

Nobilitas tamen districtus, olim episcopatus, Piltensis, qui a fluuio We- De Episco-
pato Piltensi. da ad insulam Osiliam, Plinio Latrin, ab Hiris Aesthyorum populis olim possessam excurrens partem haud minimam Liouonici sinus includit, non prouinciae Duci subesse; sed immediate Polono Regi contendit. Districtus etenim, ut superius inuimus, ab Episcopo suo Ioanne a Muninchausen tanquam res haereditaria Fri- derico II. Daniae Regi venditus, et ab hoc fratri suo Magno attributus, eodem promouente similes Sigismundi Augusti speciosos tutelae casses cum reliqua Liuo- nia induit. Post Magni fata rixas super eo inter Stephanum Poloniae Regem, et eundem Fridericum iure haereditario eum sibi vindicantem ortas Georgius Fride- ricus Marchio Anspacensis pacis sequester anno 1585 ita diremit, ut Danus acceptis ab ipso triginta thalerorum Imperiaium millibus emptionis causa Muninchauso nu- meratis omni in eum iure se abdicaret, eiusque possessio in ipsum iure hypothecae transferretur. Polono vero eum ad se ab Anspachio retrahere ea rufusa quando- cumque

cumque liceret. Huic tamen arbitramento Grodnae die 15 Decemb. eiusdem anni coram Rege Stephano Dux Curlandiae Gothardus solenni protestatione contradi- xit. Qua minime attenta is in gentilem suum Balthasarem Bathorem facultatem eundem redimenti districtum sibi competentem assentientibus Reipublicae Ordini- bus, et per binas constitutiones confirmantibus transulit. Verumtamen contra obnitente Georgio Friderico antiquatae eae fuerunt, et anno 1598 saluo Ducis Curlandiae Friderici ad haec conuiuentis iure praefati districtus possessio non tan- tum Marchioni ad fruendum ulterius relicta; sed eius etiam coniugi, more in Po- lonia passim usitato, iure, ut vocant, adualitio communicata fuit. At anno 1609 et 1611 Dux Curlandiae Wilhelmus a Rege et Republica facultatem eundem reluen- di impetrauit, qui solutis Ioanni Sigismundo Electori Brandenburgico defuncti Marchionis Georgii Friderici haeredi vniuersali triginta millibus thaleris, et pro- missa viduae Anspachianae annua mille florenorum praestatione districtus possessio- nem plene nactus fuit. Cum vero in ea pendenda Dux negligentiore se habe- ret, per commissarios Regios in Curlandiam missos vidua in eiusdem possessionem anno 1617 iterum immissa fuit, quae ius suum cum districtus possessione in Her- mannum Maidelium cessione transfudit. Inde, cum anno 1639 viuere ea desisset, a Iacobo Wilhelmi filio adducente, quot eiusdem adualitatis ius in Maidelium translatus extinctum fuisset, lites eiusdem successori districtusque possessori Ottoni Ernesto Maidelio, imo etiam deinde nobilibus eiusdem districtus iurisdictionis suae se submittere detrectantibus, motae, quae adhuc durant, quibusque Episcopi Samo- gitiae, cum iure suo, tum speciali Urbani VIII. decreto huius episcopatus admi- nistratores, salutaribus interuenientes protestationibus noxia sibi praeiudicia auer- tere non destiterunt.

Ad Wedae ostium Windauiae (a Venedis forsan mare illud olim accolen- tibus sic dictae) exurgit oppidum, ubi commodum Balticum aequor efficit portum. At capaciorem apud Libauiae insulam e regione Grobin. Horum commoditate Dux Salomonem imitatus mercimonia per emissarios institores exercet, onerariis suis, et rostratis in Americam vsque, ubi paruulam Tabagi insulam insidet, et ad oras orientales, ubi adhuc minorem Cambiam possidet, emissis.

Ad IV. Non. April. Grobinum deseruimus, procurante ex Ducali manda- to itineris nostri promotionem Friderico a Drankowicz nobili Lituano, et Dobli- nensi Praefecto, qui et Domin, et subditorum gratuitis in nostrum commodum vecturis usus, per ducenta passuum millia Tzerzenium in finibus Semigalliae (ter- rae finem popularium idiomate hoc nomen significat) XVI. Kal. Maii nos aegre de- duxit. Nives a verno tempore sensim liquefactae, et crebri e coelo delapsi imbres tellurem profunde adeo penetrauerant, ut aequorum vngulas, plaustrorumque rotas intra viscera recipiens, harum aequae ac illorum motum semper cedens inter- ciperet. Et rivulus quisque puerulis alias vadofus adeo intumuerat, ut speciem magni referens fluminis transitum nisi per rates, quae tunc connectendae nobis erant, pernegaret. Accedebat regionis, quae non a Sueco occupatore, a quo tanquam patrimonium suum nunquam amplius (ut sperauerat) restituendum ab omni belli iniuria illaesa conseruata fuerat; sed a protectore Polono patroni confi- dentia desolatam se luget, miseranda vastitas, indeque agrestium raritas, et iument- torum, caeterorumque omnium defectus. Haec omnia tam difficile nobis iter illud reddiderunt, ut diffiteri non debeam, quod in nullo vnquam tot labores exantlauerim.

Cum Tzerzenium venissemus, statim per expressum nuncium de hoc Mo- schum Kokenhausi Praefectum certiore fecimus. Quapropter altera die Ioannes Affasiowicz Zelabowski Duorahin, siue nobilis aulicus, destinatus a Tzare ad nos Moschuam vsque deducendum Commissarius millo centurione quopiam nobis significari curauit, paratum se ex mandato sui Domini crastina die nos excipere, statimque ad eum nobiscum quam maturime proficisci. Praemitteremus tantum ex tunc nostra, et familiae nostrae nomina, ac officia, et in crastinum impedimenta.

Erad Du-
nam perue-
nit.
Quem de-
scribit.

His omnibus peractis mouimus et nos ad XIV. Kalendas Maii, et post bre-
ue octo millium passuum iter ad ripam Dunae e regione Kokenhausi peruenimus.
Fluvius iste Ptolemaeo sub Rubonis nomine notus ortum, et nomen du-
cit ex lacu Dwina, quinquaginta millium spatium a palude Fronouia in sylua Wol-
konskia Ducatus Rescouiensis, et a Borythenis scaturigine aequaliter distante, oc-
casumque prius, deinde arcum versus praepeti cursu progressus flumina Vielissiam,
Vipiatzycam, Szomkam, Casplam, Widzbam, Luczofam, Dobrzniam, Kre-
zywniam, Vlaro, Obolam, Poloram, Iizeczam, Dziefiam, Dryssiam, Druiam,
Duetam, Indricam, Euestum, Koknam, Vgram, et Muszam secum permixta ab-
ripit, arcesque, et oppida Velissum, Vitepsciam, Vlam, Polociam, Diesnam,
Druian, Duneburgum, Kryfsburgum, Kokenhausum, et Rigam adiens, in Li-
uoniam Baltici maris sinum longo sexcentorum millium passuum itinere fatigatus
se, adductasque ex Russia, et Lituania solidas per ignis eliquationem ex faxineis,
vlmeis, tiliaceis, et salignis cineribus a fullonibus, et saponis confectoribus expe-
tatas, massas, bouina praestantissimi laboris coria, triticum, resinas, canabim, li-
num, mel, ceram, seuum, pretiosasque cuiuscumque generis pelles inter Prus-
sos, Suecos, Danos, et Germanos disperriendas exonerat: salemque, vinum,
solidos aureos, argenteosque Ioachimicos in Lituaniam, et Moschouiam omnibus,
praeter ferrum, metallis carentem, reuehit.

Cum in ripae edito haereremus, venit ad nos Lazarus Zimmermannus
Moschouicus interpres ex iis, quos, quippe legere, et literas pingere doctos,
digniori vocabulo translatos Moschouitae appellant, qui nomine Commissarii
nobis dixit, vidisse eum ex copia literarum com meatu Sacrae Caesareae Maiesta-
tis, et notula familiae nostrae antecedenti die a nobis centurioni ab eo ad nos
misso pro sua noticia traditis, quod nos Sacrae Caesareae Maiestatis Ablegati voca-
remur. Habuisse autem eum in mandatis a Domino suo, vt Caesareos Legatos,
non Ablegatos, exciperet, et deduceret. Quare peteret, vt certius eum de cha-
raktere nostro edocere haud grauaremur.

Munierat Imperator duplicibus nos fidei ad Tzarem literis. Vnae Able-
gatos nos vocabant, tradendaeque ei per nos erant in prima admissione, cum pa-
cificam Maiestatis suae Caesareae interpositionem inter ipsum, Regemque Poloniae
eidem oblaturi erant. Minime enim decebat, vt huius solius functionis intuitu
strepitose Legatorum nomine insigniremur. Alterae vero augustiore hoc praedi-
cato nos honestabant, et eae promendae a nobis tunc demum erant, cum post
admissam oblationem nostram declarandum a nobis foret, quod ego nomine Cae-
saris officio conciliatoris pacis in loco pro tractatibus habendis designando functu-
rus, atque tunc ibidem, et nullibi antea, Legati cum plena ad agendam de pace
inter partes facultate characterem assumpturus essem, dum Collega meus Moschuae
permanens parem illi, quam ab Imperatore apud Poloniae Regem suscipere Baro
de Lifola iussus fuerat, procuracionem explanandi apud Tzarem quascumque ex
literis meis in dies ortas inter tractandum difficultates percepisset, obiter.

Respondimus itaque, ipsum Commissarium iam ab utroque memorato do-
cumento satis superque edoctum fuisse, nos tanquam simplices tantum Sacrae Cae-
sareae Maiestatis ablegatos ad Tzarem proficisci: vnde mirum, quod cum nos ex-
cipere tanquam tales a mandato Domini sui, vt asserbat, prohiberetur, impedi-
menta tamen nostra Kakenhausum transuectari curauisset. Admitteret igitur et
nos, aut illa nobis remitteret, vt redire ad eum, qui nos ablegauerat nostrum Cle-
mentissimum Imperatorem possemus, ipse postmodum de hac repulsa Domino suo
satisfaceret.

Hoc audito Commissarius eundem Lazarum ad nos remisit, qui nunciaret,
eum ad nos, quocumque tandem nomine veniremus, excipiendos paratum esse.
Non latebat nos, quod Moschi, quorum nemini extra patriam pedem of-
ferre, domi studiis vagare Tzare verante licet, ideoque aliarum in Orbe gentium,
et terrarum cognitione carent, patriam suam reliquis omnibus Mundi plagis ante-
ferant,

Consuetu-
do Moscho-
rum, quibus
commenda a

ferant, se ipsi supra omnes nationes extollant, et Tzaris sui potentiam, ac maie-
statem quorumcumque Regum, et Imperatorum viribus, et dignitati praeiudicante
opinionae praeponent. Quodque hinc externos omnes tanquam infra se positos ipsi
ex alto imaginatae excellentiae suae adeo despiciant, vt, si alicuius Monarchae
Oratores sint excipiendi, illi, quibus a Tzare hoc munus demandatur, petere
audeant ab iis tanquam liquido debitum, vt priores e rheda, vel equo descen-
dant, prioresque caput aperiant. Et deinde, dum eos deducunt, honoratione
sibi loca praeripere non erubescant. Hocque tam proterue, vt protracta aliquan-
do ad horas pertinaci contentione videri tandem velint de iure suo ex urbanitate
decessisse, si concesserint, vt eodem temporis instanti Legati simul cum ipsis ter-
ram premant, pileumque deponant. Quapropter visum fuit nobis tales anteveni-
re altercationes iniungendo interpreti, vt praecedens Commissarium praemoneret,
me in legationibus obeundis tyronem haud esse, et perquam optime nosse, quid
nos, quid illum deceret. Abstineret igitur nos excepturus ab vilitate in his fun-
ctionibus a gente sua comoedis, in quibus nullo modo nos agere vellemus.

Flumen traicientes vidimus eum ex arce equo vectum descendente, et
mox in ripa desiliente, standoque exscensum nostrum octo circiter passus longe
a naui praestolante. Cum ad exscendendum prior nostrum se moueret, mouit
et ille se versus nos, ita vt in media aequaliter inter se, et nos distantia nos exci-
peret. Prior tamen tegumentum e capite suo detraxit, detegentibus nobis post
illico nostra. Ibi apertis utrinque capitibus dixit, missum se a Magno Domino, et
Tzare, etc. (integrum Domini sui titulum memoriter recitauit) ad nos ablegatos
amici, et fratris eius charissimi Leopoldi etc. (hic totum pariter Sacrae Caesareae
Maiestatis titulum ex charta legit) excipiendum, et ad ipsum deducendum. Pa-
ratum se ad hoc libenti animo praestandum.

Respondimus decenter repetitis integre, sed prius, vt par erat, Sacrae
Caesareae Maiestatis, et dein Tzaris titulis. Et ille nos de salute nostra, et phrasi
Moschouitica quam bene equitassemus, interrogans, dextram nostrae miscendaque
utrique nostrum, et cunctis ex honestioribus familiae nostrae porrexit. In admo-
torum deinde equos insilientes ad casulam extra oppidum nobis pro hospitio destina-
tam ascendimus. Praecedebant nos peditum centuriae tres expansis vexillis, et
resonantibus tympanis. Cumque animaduertissemus, commissarium nostrum dex-
trum meum latus equitando texisse, ad euitandas altercationes vocauimus sub col-
loquendi praetextu interpretem, qui sinistram Collegae mei clauderet, et ita am-
bo medii inter eos equitauimus.

Est igitur Kokenhausum ars Liouoniae in editis Dunae, et confluentis igno-
bilis riui ripis extructa, natura loci magis, quam arte munita, clade septem mil-
lium Suecorum nobilitata, quam cum Derpatensi prouincia, totoque usque ad Pe-
tzariense coenobium tractu anno 1654 Suecis extortam Moschi tunc detentabant.
Ibi, cum multa ad iter necessaria deficerent, sequenti die haesimus. At XIII. Kal.
Maii inde mouentes, IX. Marienburgum, vndecies decies mille continuas sylvas
quocumque felici carentis arbore passus profecti venimus.

Vix ingressis superuenit ex Dorpato Achanasius Laurentewicz Ordin Na-
sciokini, ex Dumni-Duoranimis, suae nobilibus Tzari a consiliis, et Liouoniae tunc
Praefectus, qui, misso statim ad nos quodam domestico suo de aduentu nostro
gratulatum, postero die, qui apud Moschos Graeco Calendario cum assueta indi-
getum suprum commemoratione vtentes celebratae Domini resurrexionis fuit,
summa cum urbanitate nobis usque ad aequos obuius nos conuiuio excepit.

Ordinaria Moschouitarum, etiam magnatum, victus ratio frugalitatis leges
neutiquam violat. Super mensa oblonga, et angusta deterioris lini mappa strata
locantur aceti phiala, piperis vasculum, et salinum. Discumbentium singulis cum
pane cochlear apponitur, sed non semper. Orbis, mappula, culter, et furcilla
la, praeter procures, nulli. Fercula inde inferuntur singulatim vnum post aliud,
multiplicatis tamen, si plures adint conuiuiae, eiusdem speciei patinis, apud pri-
mores

Magno Du-
ce Legato-
rum extero-
rum exce-
ptio est.

In ripa Du-
nae apud
Kokenhou-
sum author
decenter a
Moschiis ex-
cipitur.

Inde venit
Marienburgum.

Vbia Na-
sciokino
conuiuio
adhibetur.

De Mo-
schorum vi-
ctus, et con-
uiuio ratio.

mores fere omnes, aliosque ditiores aequae cum reliquo mensae apparatu stanneis, iisque ob mediastini indigentiam sordide denigratis. A vino sublimato prandii fit initium. Obsoniorum autem primum pes est hūbalus elixus, frigidus aceto et erudis cepis conditus. Aliae deinde apponuntur siue elixae, siue assae, siue iuseculentae dapes; sed vis aliqua allii, aut teparum, quae Moschorum sunt quaevisitissimae, expers. Nulla ibi certe cupedia: nulla artis coquinariae, quae a tota Moschouia exulat, scitamenta. His tamen cibis summa omnes audiatate adeo se iagurgitant, ut helluentur potius, quam comedant. Cumque carnem omnem circa os aliquod arroserint, illud rursus in lancem, unde vestitum acceperant, nudum proiciunt, contractamque ex corrosione oris saluam iustulo commixtam digitis adhaerentem in eam concussa dextra excutunt. Potus variis habent generis. Vinum, et cereuisiam, quibus raro utuntur. Medones omnigenos, quorum crebrior usus. Et vinum distillarum, quod utramque paginam facit. Diuersis autem his porionibus diuersa pariter cuiuscumque modi vasa sunt assignata. Paterae, crateres, cyathi, pocillae, simpula, scyphi, calices, canthari. Sed omnia, ut plurimum stannea, vel lignea. Rara argentea, et haec nigra, et sordida, etenim ab his mundandis Moschi studio abstinent, ne interantur. Quod si conuiuium amicis apparari velint, quomodo sua omnia ad ostentationem componunt, putant illud haud opipare institutum, aut scite exornatum, nisi cum carnibus et quibus plurima etiam variorum piscium, qui Moschuae care videntur, inrudito, licet, luxu, fercula apponantur. Delicati tamen adeo palatus non sunt, ut illos, quamuis iuxta morem putidos, abiciant, aut abhorreant. De bellariis parum sunt solliciti, antequam enim ea apponendi hora adueniat, vobis fieri locum pro illis in distento ventre non amplius inueniunt. Potandi mousa sola temulentia praescribitur, nemoque ex triclinio, nisi elatus, exit. Durante conuiuium erumpunt frequentissime in repentinos sonorissimi bombi ructus, qui per alii, teparum, raphanorum, et viri adusti indigestam mixturam sberidi, et, licentia stoicorum, qui ructus et crepitus liberos esse volunt, crepitosis imi ventris exhalationibus mixti pestilentissimae mephitis adstantes afflant. Sudarium non in pera, sed in pileolo, gestant. Mensae autem aperto semper capite accumbunt. Si itaque emangendi naves necessitas instet, absentis linteoli vices digiti implent, quos simul cum naribus mappa deinceps abstergunt. Verba confabulantium, utpote hominum omnis disciplinae et literaturae rudium, inania prorsus sunt, ac saepissime castis auribus offensionis. Maledicentiae et exultatio in rebus pessimis vel per mendacem alienae existimationi detrahentem iactantiam sunt plurimorum sermonis apophregmata, et sales. Nec desunt aliquando sua his conuiuiis apophoreta. Semper vero conuiuatoris vxor elegantissima amictu toga, integroque mundo muliebri ornata binas, vel plures, post se pedisequas trahens in coenaculum prodit, et digniori conuiuae pateram sublimato plenam vincta fummis a se labiis delibato eradiet. Quod dum ille haurit, in conclauis suum raptim aduolans, alia superinducta tunica confestim ad par officium alteri exhibendum redit. Et repetita deinceps semper cum ceteris singulis eadem cerimonia, tandem ad summum se parietem recipit, ibique stando humilibus humi deiectis pendula ad utrumque latum componens brachia accedentium ad se iuxta dignitatis praerogatiuam conuiuiarum male iam a potu et cibo olentia oscula ore excipit patienti.

Verum tamen a Nasciokini conuiuium horum multa absterunt. Confors enim vix non aderat, conuiuae autem ibi pauci, et hi militari eius imperio subditi, ideoque modesto eam silentio venerantes. Et ipse morum nostrorum imitator minime ineptus comi facilitate a genere potionum, et perpotandi lege nos exemerat.

Nasciokinus explorare nititur, an author securus de admis-

Non tamen in omnibus Moschouiticum exuisse ingenium ostendit, dum nobis facer potula querulus exposuit, quod Dux exercitus Lituanici Michael Petzius contra pacis armistitii oppidulum aliquod obsidione premeret, instantissime petens, ut eum per literas ab hoc attentato retrahere vellemus. Etenim cum respon-

respondissemus, neque armistitium per aliquem Sacrae Caesaris Maiestatis ministerium concinnatum, neque eam pro pacis sequestro adhuc a partibus admissam fuisse, ideoque nulla posse a nobis eiusdem nomine in hoc officia interponi. Sed neque priuato nostro, dum nulla nobis siue cum Paczio, siue cum villo alio Lituanico, aut Polono amicitia, imo nec simplex ex visu cognitio intercederet, curiose nos percontatus fuit, per quam viam eousque venissemus. Et audito itineris nostri circuitu regeffit, car non potius per Poloniae, et Litvaniae compendia illud recta Moschouiam versus direxissemus? vnico labore, et absque villo temporis dispendio ex via periculum prius in Polonia facturi, an Regi illi eandem Caesaris oblationem admittere libuisset. Respondimus autem, regiones illas ob illatas per tot antea a tot exercitiis vastationes vel vnico pediti propter alimoniae defectum imperias tunc fuisse. Imperatorem vero confidisse, quod etiam Poloniae Rex pacificam suam interpositionem esset admissurus. Neque illi opus ad eam Regi offerendam opera nostra fuisse, cum alius Caesaris apud eum minister hoc munere congruo tempore functurus esset.

Moschouitarum plurimi nihil vnquam gratis agunt, cumque solo morum suorum circino aliorum animos metiantur, dum comprahendere mente nequeunt, quod aliquis velit esse gratuito probus, suspitionibus iugiter anguntur, inde euenit, quod candidam simpliciorem alicuius sermonis sinceritatem, manibus argutiolis in deteriore partem sophistae suspitaces detorqueant. Et praesertim si eos, cum quibus agunt, diceris ornatos esse audierint. Tunc enim, Saulis ad instar, qui Davidem cauere coeperat, quia prudentem deprahenderat, omnia in iis, tanquam simplicitatis larva calliditatem regentibus, suspecta habent.

Nasciokinus itaque, quippe ingenio acri praeditus, expiscari auebat, an securi de admissa iam tunc a Polonis pacifica Caesaris interpositione ad suum Tzarum eandem oblationem proficeremur. Collusionem enim inter Caesarem, et Regem Poloniae suspicabatur, nunquam in animum admittens, quod ille ex mero zelo sistendi Christiani cruoris effusionem nos ablegasset; sed potius, quod ex compado in gratiam potentissimi contra Poloniae inuales Regi nuper praestiti auxilii suurus ipse, vel aliquis alius ex Augustissima Domo, eius in Regno successor, operam pro componenda pace offerret in suum commodum laboraturam, vel certe nunquam affectu indifferenti inter Principes religione differentes, quorum alterum pacis sequester communibus laetis, alter arcis sanguinis cognatione conlingeret. Postero die abeuntes per milles passus, eques comitari nos voluit. Admiranda profecto apud Moschouitas comitata.

Ad VI. Kalendas Maii, Nienhusio quadraginta a Marienburgo passuum millibus post terga relicto, ab horrore Livonicae Syluae in apricos Moschouiticae conditionis Petzurense campos exiimus, per quos denis versis (sunt versae millia-ria Moschouiticae iactis aliquando contractiora) vecti, ad coenobium Petzuram, quod sepulchretum significat, irrito conatu a Georgio Farenbachio auspiciis Stephani Poloniae Regis anno 1581 oppugnatum, venimus.

In Russia igitur Moschouitica iam degebamus apud gentem, quae Christum colit. Graeco tamen iamdudum verae et vnicae eius sponsae Ecclesiae Catholicae Romanae infallibili per certam Dei assistentiam iudicio damnato ritu, quem a Duce Volodimiro Susposlai filio nato anno secundum eorum cum Graecis communem aetatem ab orbe condito 6496 a redemptore vero 987 Cherfonae, Heracliensum Pontiacorum in Scythica peninsulae coloniae, a Turcis Sari Germani vocati, imperantibus in Graecia Basilio et Constantino sacris vndis oblato per manus traditum mordicus semper retinebant. In repetitis tamen sensim in eum haud paucis a Graeco aberrantibus. Ut illud Iaroslai eius filii fuit, qui anno 1044 patruorum suorum Olegas, et Ieropolchi in ethnicismo, reperto parricidio peremptorum ossa damnata inter octauum tunc seculum Montanitarum more voluit baptizari. Et siquidem audieramus, conservari in monasterii fano effigiem Diuae Virginis ex

sa a Polonis Caesaris pacifica interpositione veniret.

Prosequendo is iter suum Petzuram venit.

De ritu, quo Russi Christum colunt.

Petit au-
thor faculta-
tem adeundi
Petzurae
templum,
quae non
datur.

Obstante
Moschorum
mura.

Demon-
stris in Rus-
sia.

arbore enatam multis miraculis claram, pia nostros cupido incessit animos eam pro felici auspicio nostri in Russiam ingressus venerandi. Petimus itaque a commissario, ut nobis facultas fieret templum adeundi. Quod licet verbis concesserit, opere negauit. Praemisso enim, qui aedituum praemoneret, ut copiam sui aequam faceret, aditus in illud patere nobis eo venientibus haud potuit. Edocti deinde fuimus, quod externae religionis homines aequae, ac canes, ab adita sanctorum suorum Moschouitae (quicquid olim vel fecerint, vel facturi sint) nunc arceant. Quodque si quis curiositate ductus in ea clanculum se intruisset, manibus per brachia arreptum contemptum educant, et solum post eum verrendo quasi impura contagione prophanatum expient. Imo quod neque vetus testamentum in ea inferri velint, ne polluantur, dicentes, multa obscena, et nefaria in eodem scripta contineri. Quare illud etiam a priuatis in aedibus suis latriis eliminant, eiusque lectionem (plasterio, et aliquot ex Prophetis locis exceptis) monachis omnino interdiciunt.

In hoc monasterio, quomodo etiam in reliquis in Moschouia frequentissimis laudabili magni Basilii instituto feuerissimae monachis praescriptae sunt leges. Carnes enim his perpetuo sunt interdictae. Piscibus tantum, ouis, ac lactariis concessis, quibus tamen vesci singulis per totum annum secundis, quartis, et sextis feriis, nisi festiuae fuerint, et continuo quadragesimalis ieiunii decursu (exceptis anniuersariis humanati Diuini verbi, et solennis eius in urbem regiam ingressus diebus) vetitum. Imo nec vinum sublimatum, aut merum, aut aquam mulsam, aut zythum tunc bibere; sed sola aqua pura, vel per iniectum fermentum acida, Russico idiomate Kuuas dicta, sitim sedare licitum. In templo statis horis, etiam nocturnis, et antelucanis, communibus precibus interesse omnibus mandatum. Verumtamen sanctissimis his constitutionibus fere omnes vel intra ipsa monasterii septa praeuaricatores illudunt, et saepissime etiam extra. Nam apud notos, et consanguineos opipare pasti contractum ab austeri abstinentia genii moerorem longo omnigenarum potionum hauitu obrunt. Indeque iurgantur, rixantur, procantur, et per vrbis plateas omni decore postposito nunc pedites, nunc equites, nunc vilissimis vesti plostellis, ipsi non raro aurigautes, habitu per mille sordes contemptibili, longa illuue squallidi vagantes, docent vulgus, quam praeconceperat de eorum sanctitate opinionem non medicamentis, sed certiori notitia abigere, et debitam alias monasticae professioni reuerentiam dediscendo eos nauisfacere. Inter eos Abbates, et Priores, ac bini, vel terni dumtaxat in singulis coenobiis monachi sacerdotes sunt, temque diuinam per vices faciant. Sed non ideo alios sanctitate praecellunt, imo, quasi per frequentiam sacrificandi aliquam cum Numine familiaritatem contraxerint, timore, et reuerentia sepositis confidentius peccant. Praefertim cum grauioribus apud eos sceleribus leuissime dumtaxat animaduersionis poena irrogari consueuerit.

Coniectus, dum ego Moschouae desiderem, in carcerem fuerat adolescens quidam popi filius ob imagines sacras pretiosis gemmis ornatas ab eo ex templo quodam furto substractas. Quod cum inficiaretur, quaestioni adhibitus fuit, cumque torturae dolorem ferendo non esset, reum se sacrilegi furti fassus addidit, se sacerdoti cuiuspiam monacho illius coenobii, e cuius templo sacras icones furatus fuerat, longa stupri consuetudine succumbere solitum. Citatus ille ad tribunal, coramque cinaedo constitutus facta exaggeratae humanae fragilitatis excusatione flagitium non iuit inficias. Iam quicumque Diuinae in nefandam Pentapolim violationis reminiscitur, pyram contra manifestum sceleris, imo confessum, in punitionem instructam sibi (scio) imaginatur. Et apposite quidem, sed non vere. Bonus ille noxae exemptus capitali pauculos dies ergastulo inclusus, inde in aliud coenobium ad farinam per dies sexies septem subcuniculo a fursu fecerandam remissus fuit. Vbi elapso exacti operis tempore singulorum in monasterio professorum cellas adeundo, ostiaque earum pulsando, *Gospodi pomitui*, Domine (scilicet) miserere, repetens, ibique ab vnoquoque ternos scuticae ictus dorso excipiens

piens sceus valuit expiare. Puer vero patri popo redditus hac lege fuit, ut popi dominus damnum Ecclesiae a fure illatum aere suo refarciret, in documentum seueriorum in posterum famulos suos disciplina a maleficiis coercendi. Ius tamen dominicum in delinquentem tamquam sibi addictum pro exsoluta summa eiusque haberet, donec ille seruitijs suis iuxta statutorum praescriptum aestimandis a nexu se redimeret. Tot autem opibus a piorum largitionibus dotata monasteria dicuntur, ut simul cum iafulatis tertiam in Moschouia fundorum partem possidere credantur.

Petzura post sumptum prandium mouentes, postero die campos illos praeteruecti, in quibus Waltherus a Plettenberg Ordinis ensiferorum, in Liouonia Magister modica duodecim millium bellatorum manu Basilium Iwanowicz Magnum Moschorum Ducem centum millia Russorum cum Schytharum triginta millibus in aduersam aciem producentem fudit, et vnici militis sui iactura hostes occisione prope occisos fere deleuit, quadraginta versis expensis Plefcouiam venimus. Cui ad mille passus iam vicini vidimus in patenti campo aduentum nostrum praestolantes trecentos equites, quorum pars minima gregarii. Omnes fere erant officarii vestibus et phaleratis equis ad spectaculum ornati. Eorum vnus tribunus dignitate conspicuus ex equo per interpretem nobis in rheda nostra perseverantibus significauit, missos se a Duce Ioanne Andrewicz Gauanski Boiario, & armorum Praefecto generali Plefcouienfi, ut nos ex mandato sui Tzaris exciperent. Post nostras gratiarum actiones pergentes nos urbem versus antecesserunt. Cumque in ripa fluminis Welikae Rekae, olim Turunti, moenia eiusdem a meridie alluentis, illud naui traiecturi, descendissemus, venerunt ad nos ex iis principales, nobis datis dextris de felici nostro aduentu congratulantes. In opposita ripa stabant numerosi pedites, et equites, qui nos semper rheda vectos in urbem per plateas vtrinque a dispositis sub quinquaginta vexillis sclopetariis armatis ad hospitium nobis destinatum deduxerunt. Ibi quinquaginta strelitzij, siue praetoriani, custodes nobis dati, qui tamen nemini ex familia nostra exitum prohibuerunt. Ipse Dux Gauanski neminem, qui nos suo nomine visitaret, misit, neque laetis honorauit, quam contra morem omissionem adscripsimus inimicitiae, quae ipsi cum Nasciokino intercedebat, quasi illius exemplum sequi fuerit dedignatus. Et enim Moschouitae Amicitiae apud cunctas nationes sanctissimo Numini nullum templum, altare nullum vnquam dicarunt, eamque non ex re, sed ex cominodo aestimant, parati semper iuxta Bianctis placitum ita amare, ac si statim odisse debeant. Ab inuidia vero stimulat simulacres inter se exercent, occasionem captantes mutuo se supplantandi, quam oblatam arripere perbelle norunt. Percepimus tamen, cum curiositati suae adeo indulsisse, ut extra urbem inter equites incognitus nos exceperit, et dein sub rustici veste latens rhedam nostram inter anfractus platearum vrbis laborantem suo nisu sustentauerit.

Hic est ille Gauanski suis eladibus orbi notus, qui stolidus ferox ab animi inconsulti impetu abreptus vltro hosti semper occurrit, aut instat, nunquam eius vires in iudicii statera appendens, quique nullam ex imperatoris artibus callens, nihilominus dignus habetur, ut imperet, quia ex Coreccis Ducibus in Volynia vltiori per Basilium Alexandrowicz Demetrii Koributhi Olgerdi Magni Ducis Lituaniae filii nepotem descendit. Quandoquidem iuxta Moschorum morem inter exercituum duces genus, non experientia spectatur, et licet quis per omnes longae militiae gradus fortitudine, et prudentia ducentibus ad supremum consensum mille ab hostis reportatis laureis inclaruerit, submittere tamen fasces debet ignauo cuique, et imbelli superuenienti, si auos ille illustriores fortius fulgore vix suo coruscans eius nobilitatem, quamcumque claram, obumbret.

Ad IV. Kal. Mail Plefcouia exeuntes, ipsis Kalendis Solczam pagum apud sinuuium agnominem per ter tricenae veritas venimus, ibique lembis conscensis flumen Salonam, cumque ipso lacum Ilmenium deinde ineuntes, ac septuaginta beate habitatae ripae veritas praeternauigantes, Nouogrodiam Magnam V. Non. Mail

Ddd dd

appuli-

Venit au-
thor Plefcou-
iam, vbi
honeste a
Duce Ga-
uanski exci-
puit.

appulimus. Vbi propter ingruentem pluuiam, non expectatis, quos nobis mittebat Vicepraefectus, equis, per dispositos sub triginta quinque vexillis a litore usque ad hospitium nobis praeparatum vtrinque in plateis pedites pertransiuimus. Interluit hanc urbem Chesinus, Russis, dum lacum Ilmenium intrat, Lowat, dum vero ad Finnicum suum per lacum Ladogam se euoluit, Wolckow dictus.

De Russo-
ramiceniis.

Ibidem ille altera die, quae feriam repraesentabat quartam, prandentibus nobis duodecim variarum potionum amphoras, ferculaque ter nouem submitit Russicae abstinentiae conuenientia. Multa enim Moschouitis praecepta sunt ieiunia, quae districte admodum seruant. Singulis per totum annum Mercurii et Veneris diebus carnes, oua et lactaria a mensa facessere iubent, reliquis omnibus cibis admissis, modo apud paulo religiosiores zacharum absit; sed non omne, verum turbinatum, et in obeliscos conglutinatum dumtaxat, eo quod per ouorum albumen depurgari solitum inaudierint. Quadragesimale ieiunium exordiantur ab hebdomada sexagesimae, in qua tamen solis carnibus abstinentes, sed pisces omnino, oua, et lactaria etiam quarta et sexta feria admittentes, eorum plurimi computationi adeo indulgent, ut non interpolata vnquam per illud tempus temulentia mente capti Bacchantium ad instar lymphati errantes in mille facinora, et flagitia ruant. Sequenti vero septimanâ poenitentes, iustitio indicto domi fere omnes inclusi solo pane secundario, flumineque puro, vel fermentato eorum plurimi sunt contenti. Reliquis sex addunt salsamenta, et ad libitum recentes pisces. Porro sequitur Petri ieiunium ab octaua post Pentecostes usque ad anniuersarium Petri et Pauli diem. Dein ieiunium Diuae Mariae a Kalendis Augusti usque ad assumptam in Coelos Virginem Deiparam. Et tandem ieiunium Philippi, sic dictum, quod circa Philippi ferias, quibus secundum Graeco-Moschouiticis fastos dies Nouembris decimus quartus attribuitur, usque ad festum nascentis Saluatoris protrahendum incipiat. Profestum decollati inter epulas Praecursoris ieiunii omnino usque ad solis occasum, sed Epiphaniae Domini, etiam si in diem solis inciderit, sola carniū abstinentia venerantur. Ab austera hac ieiuniorum lege aliquem eximere nulli licet. Quin imo nec paruulis, nec infantibus matres dispensant. Coenobia vero, et omnes insulati, quippe sub lege monachali perseverantes, arctiori adhuc nexu ad seueriorem ieiuniorum obseruantiam obstringuntur. Econtra post natalem Domini diem quatuordecim continuos soles, septem vero ante Dominicam sexagesimae, totidemque post Resurrectionis, et Pentecostis festa carnibus semper vesci sibi licitum faciunt.

Eorundem-
que post Pa-
scha histeri-
tate.

Et quidem in hebdomade post Pascha tanta celebritate omnes, siue maiorum, siue minorum gentium, siue plebis vtriusque sexus promiscue genium exhilarant, ut eos putes insanire. Etenim ab omni opere feriat; tabernis, officiniisque clausis; at ganeis, popinisque patentibus: silente per iustitium foro; verum reboante per turbulentorum clamores aëre, quocumque in loco prima vice obviam sibi inuicem sunt, si aliqua inter ipsos cognitio intercedat, Christus surrexit, alter alteri dicit. Isque respondet, Vere surrexit. Illicoque os ori applicando (oblato plerumque prius vicissim sibi vel vero elixio, vel ex sylua mentito, exteriusque variis illito coloribus ovo) mutuo se osculantur. Popi vero omnes, ceterique Ecclesiastici, puero aliquo in leuamen sacrae imaginis, aut crucis ferendae secum assumpto, ornatoribus amici tunicis per urbem, vicorumque compita cursitant, tribules suos, notosque alios visitant, et apud eos computationem usque ad plenam ebrietatem trahunt. Totque in publicis viis siue masculini, siue foeminini sexus potu obrutos iacere videbis, ut iudicare debeas, non tantum gratiae apud Deum promereri potuisse austerum eorum ieiunium, quantum perviolatas post illud licentia tam effroeni sobrietatis leges eius in se attrahunt indignationis. Aera campana omnia continuo noctes diesque tinnitu aërem verberant. Etenim non ab aedituis dumtaxat conuocandae ad psalmodias et sacrificia plebis, aut ia ea excitandae deuotionis ergo statis horis pulsantur; sed ab ebris quoque cu-

iuscun-

iuscunque pertranseuntis superstitione credentis, se per illum sonum cognatorum, vel amicorum manibus gradissimum creare solatium.

Tzar toto primo triduo in admittendis ad manus osculum proceribus, reliquisque aulicis suis occupatur. Magnates, et qui ad eorundem conditionem per aulica munia contendunt assurgere, aliquot ei zebellinas pelles cum pane et sale offerunt, quas ille vtroque hoc retento gratias dicens ipsis reddit. Ceteri sine munere eum accedunt, dumque eius in pugnum contractae dextrae osculum figunt, suam huic subicientes, bina ex ea cadentia quae singuli excipiunt.

Sumpto prandio Vicepraefecti rheda ad nauigia per eundem militum apparatum vecti, faci vndas adhuc per vigintiquinque veritas ea die sulcauimus, et in pago Nauoluki apud popum, siue sacerdotem pernottauimus.

Cum nothus Volodimirus Rurichi pronepos sacris se Christianis addicere decreuisset, et a Basilio Orientem cum fratre Constantino communicato imperio tum moderante leuari de sacro fonte elegisset, Nicolaus Chrysobergus Patriarcha Constantinopolitanus Michaelē natione Graecum Russiae metropolitam constituit, eique Volodimirum, eiusque subditos sacris vndis tingendi munus demandauit. Exinde ecclesiasticae in Moschouia Hierarchiae Patriarchae semper praesuerunt Constantinopolitani. Quorum tandem Hieremias, cum per Russias cursitaret ad corradendas pecunias, quibus empto Portae Ottomannicae fauore Microphanem vnitum e Patriarchatu extruderet: Cumque in vilissima paupertate sub Turcico iugo gemens gentem Moschouiticam, per ereptam tunc Tartaris Regna Casanense, Astracanense, et Sibirienſe, et Selymum Turcorum Imperatorem ingenti clade affectum in orbe gloriosam, tanquam futuram olim Orientis liberatricem, et praepotentem Graecae fidei assertricem suspiceret, facile ab eius preciosis precibus exorari se passus fuit, ut eius ambitioni velificaretur concedendo, quod proprium habere Patriarchatum posset a Constantinopolitano plane independentem. Respexit forsitan ad Synodum Chalcedonensem in canone 17 statuentem, quod, si ciuitas aliqua innouata fuerit, ciuiles, et publicas constitutiones Ecclesiasticarum quoque paroeciarum ordo subsequatur. Mense itaque Februario anno ab orbe creato 7097. a Christo nato 1588 dominante in Moschouia Theodoro Ioannis Basilidis filio primus Iobus in Patriarcham Russorum Moschuae ab ipso Hieremia consecratus est. Huius anno 1605 Demetrius, impostoris nota sub nomine Griskae Vtrepeiae apud Moschos infamis, sede deiectum ad clauſtri septa repedare coegit, et Ignatium Romanæ (ut Moschorum annales referunt) fidei hominem ei sufficit. Qui dein a successore dilaniati Demetrii Basilio Suisko in monasterium miraculosum Michaelis Archangeli in vrbe Moschuae detrusus locum fecit Hemogeni Casanensi metropolitae, communi eiusdem Basilii, et cleri consensu ad tantae dignitatis fastigium; ad quod Iobus rursus ascendere abnuerat, euecto. Sed malis auibus, etenim a furibunda plebe eodem cum promotore suo odio abreptus in subterranea inclusus cauea inedia enecatua interiit. Electus igitur postmodum promotione filii Michaelis Magni Ducis, et Antistitem consilio Philaretus Metropolita Rosthouiensis, cui ordine successerunt Isaph, Iosephus, et praesens Nicon. Omnes vero absolutam in Ecclesiasticos, et ad Ecclesiasticam disciplinam, moresque Christianos spectantia impetrata pro executione numquam denegata Tzaris auctoritate iurisdictionem exercent.

Post Patriarcham quatuor numerantur Metropolitae, Nouogrodiensis, Casanensis, Rosthouiensis, et Sarkiensis, qui Moschuae in arce habitans ex mandato Tzaris Patriarchae tunc exulantis munera obibat.

Sequuntur deinde Archiepiscopo Vologdiensis, Rezanensis, Susdaliensis, Tuuerensis, Astracanensis, Sibirienſis, Archangelensis, et Pleſcouiensis.

His subsequuntur Columnae, et Viatkae Episcopi, agmenque claudunt innumeri Protopopi, Protodiaconi, Popi, et Diaconi.

Praeter hos Ecclesiasticos numerant Moschouitae Kyouiensem Metropolitam, Smolenscensem Archiepiscopum, ac Micislauienſem, et Polociensem Episcopos.

De Reli-
gione et hier-
archia Mo-
schouita-
rum.

vlum destinata arma, et equorum ornamenta conseruantur; binisque magistratibus, altero, scilicet, qui Moschuae ciuibus, et altero, qui cauponibus in vniuersa Moschouia nus dicit, magno rei suae familiaris augmento praeficeretur.

Quantum vero Almasium Iuanow imae fortis hominem esse, ipsum eius nomen indicat. Etenim Moschi in subsignando, et cum se inuicem nominant, proprio nomini paternum addunt, hac tamen differentia, vt nobiles huic particulam wicz in fine adnectant, quod ignobilibus est inconcessum. En exemplum. Vocatur aliquis Almas, eiusque pater Ioannes, siue Iuanus, si nobilis sit, Almas Iuanowicz, si ignobilis Almas Iuanow appellabitur. Is itaque plebeis ortus parentibus mercaturam feliciter exercuit. Dein tanquam exterarum regionum gnarus pluribus obitis legationibus versutiae, calliditatis, vassriciei, et fallaciae tot dedic experimenta, vt dignus visus fuerit, qui arcanorum regni archiuis praeficeretur, et exterorum legatorum inspector, eorundemque legationum relator renunciaretur.

Dux Trubetzkus itaque surgens, quomodo et cum reliquis nos, inuocata sanctissima Triade, et lectis integre sui Domini prius, vt mos, Imperatoris titulis dixit. Magnum Ducem auduisse primam nostram propositionem, et literas fidei Sacrae Caesareae Maiestatis in Moschouiticum idioma curasse transferri.

Dolgorukius iisdem ceremoniis, sed abbreviatis titulis, dixit, Dominum suum attente legisse easdem literas, et percepisse nos aliquid bonum publicum concernens proposituros.

Hicrow praemissis iisdem subiunxit, contineri in literis, vt nobis in iis, quae proposituri essemus, fides adhiberetur, quod praestare essent parati.

Cancellarius tandem adhibitis iisdem solennitatibus finem imposuit dicendo, ideo ipsos fuisse a Tzare deputatos ad audiendum propositiones nostras, itaque diceremus.

Tunc igitur surgentibus iterum nobis, et ipsis, lectis per extensum prius nostri Clementissimi Domini, et postea Tzaris titulis resedimus, et propositionem alteram nobis ex benignissimo Sacrae Caesareae Maiestatis mandato conceptis pariter verbis consignatam Collega meus de verbo ad verbum iis, interpretante per periodos Bauschio, perlegit.

Audito eius tenore petierunt sibi in scriptis tradi. Quod incontinenti praestitimus.

Protracto deinde per multa diu colloquio tandem discessere deputati omnes, vt audita Domino suo referrent. Et post horae quadrantem reuersus ad nos solus Cancellarius dixit, retulisse se omnia a nobis proposita Domino suo, responsum autem nondum pro tunc dari posse, quare domum reuerteremur. Quod fecimus per easdem ceremonias honorati.

Pridie Kal. Iunias commissarius noster Diakus vultu ad moerorem composito significat nobis, concommisarium suum repentine in grauem incidisse morbum, ideoque suspectum ei priorem nostrum itineris commissarium Zelabowski. Hoc autem futurum cum biduo ante hic facellano nostro in confidentia aperuisset, et is praedicatum aegrotum post sex horas in vrbe equitantiem et bene valentem obuium habuisset, indicium nobis fecit artificii Moschouitici. Etenim cum in itinere per varia colloquia agnosceremus, Zelabouium ingenio haud absurdo, et iudicio non erroneo praeditum, et animaduertenter, eum sub patrocinio Cancellarii ad aulae dignitates adolescere, frequenterque nuncios ab vno ad alium inuicem committere, considerantes non esse sperandam Moschuae propter futuram secundum Moschorum consuetudinem solitariam captiuitatem nostram commoditatem insinuandi ad promouendum pacis tractandae opus ministris pedetentim, quae in conferentiis effundere vno impetu nolebamus, proficuum rebus agendis iudicauimus, ei per dierum interualla, quasi consuetudine illecti, et confidentia mensae seducti, nunc hoc, nunc illud guttatim instillare. Nec hoc falsos nos habuit; nam dubio procul confestim, ac aliquid rescuerat, Cancellario tanquam arcana a no-

strae

Discedit
Author a
conferentia
sine respon-
so.

Mutatur
commissa-
rius, et da-
tur antiquus
itineris du-
stor, et qua-
re?

strae lubricitate linguae per suam dexteritatem delapsa, vt noster erat scopus, perscripserat. Hinc factum, vt, cum nos cum Tzareis deputatis primo conferentes studio nihil horum dixissemus, voluerit Tzar, eum denuo nobis in commissarium deputare, tanquam hominem nobis confidentem, et qui dextere sciret, secretiora nostra ab imo pectore extrahere.

Ad tertium Nonas Iunii circa decimam antemeridianam secundo ducti ad conferendum cum deputatis fuimus cum solito semper in omnibus apparatu. In vestibulo palatii exceperunt nos nomine deputatorum duo Diaki, et totidem in aula ante conclauia. In horum vero primo Cancellarius, et in altero ceteri deputati, qui ingressus praecedentia nobis concessa priora loca sua, quomodo nos nostra, occupauere. Tunc declarauit Cancellarius, perceptam a Tzare libenter fuisse Imperatoris mentem continuandi cum ipso bonam amicitiam, quam mutuis officiis reciproce fouere veller. Deinde agere eum Caesari gratias pro fraterna beneuolentia, qua nos ad offerendum ipsi pacificam interpositionem suam inter ipsum, et Poloniae Regem, Regnumque, ac Magnum Ducatum Lituaniae miserat, quam libenter admittebat.

Pridie Nonas Iunii cum illis tertio conuenimus. Nominarunt ex mandato Domini sui pro loco futuri congressus Polociam, quam ante annum placuisse Polono Regi, utpote ad Dunam in agro non adeo tunc desolato, et vtrique parti commodo sitam asserabant. Tempus autem conueniendi pro inchoandis pacis tractatibus remiserunt Polonorum arbitrio.

Mandauerat nobis Augustissimus Imperator, vt post admissam a Moschis suam conciliandae cum Polonis pacis oblationem eandem illis pro ea etiam cum Suecis sancienda offerremus. Verum interea temporis, dum in Moschouiam proficisceremur, qui in Liouoniam conuenerant Suecici, et Russici Legati pacis ineundae condiciones nullo sequestro adhibito tales exasciauerant, vt nobis Caesarem operam offerentibus Tzare deputati responderint, statum rerum inter partium Commissarios in eo versari cardine, vt nullo modo amplius addubitari posset, quin honesta inter eos pax esset coalitura; quod si euentus spem falleret, eam libenti animo essent admissuri. Et Tzar ipse deinde ad octauum Idus Iulii per commissarios nostros participes nos de eadem sancita fecit.

Ad VI. Idus Iunii post primam facem accessit ad nos iam cubantes multis affectis stipatus Diakus Dementi Bosmakow Magno Duci apprime charus, qui eiusdem nomine nobis tanquam amantissimi fratris sui Leopoldi Romanorum Imperatoris, etc. ministris, natum sibi filium, cui Fedorum dixisset nomen, nunciauit. Respondimus iuxta debitum officiose, et ad ostendendum gaudium nostrum magno inaurati argenti scypho nuncium donatum remisimus.

Consuevit Magnus Moschouiae Dux, quoties prole aliqua augetur, hoc confestim per expressos nuncios Moschuae exteris Legatis, ac proceribus suis, atque in prouinciis Palatinis, perque hos praecipuis nobilibus, et vrbium magistratibus significare. Quicumque autem hoc honore afficitur, aliquo nuncium dono pro libitu munerat. Vnde per has legationes, et illas, quas ad eosdem de valitudine nomine Tzaris interrogandum ex mandato eiusdem identidem obeunt, aulicorum plurimi non modica peculium accessione augent.

Haec laetitia expeditionem cursoris nostri, quamuis maturato opus fuisset, ad ipsos vsque Idus Iunii distulit.

Sexto dehinc die immergi in sacrum regenerationis fontem Fedorulum suum Alexius voluit. Moschouitae siquidem baptismum inualidum credunt, nisi baptisandus ter in aquam vetusto Ecclesiae more totus immergatur. Vnde si homo in Latina religione sacris vndis ablutus ad Moschouiticam transfugiat (quod haud infrequenter ab impostoribus atheis auaritiae ductu, vel a belli captiuis, auc criminum reis deportationis, vel poenae metu fit) eum quasi non rite baptisatum per trinam immersionem rebaptisat, matrimonii, si quod antea contraxerat, nexum soluentes, ceu hominis haud legitime per ianuam baptismi ad reliquorum sa-

Ggg gg 2

gramen.

In secunda
conferentia
declaratunt
Moschi, quod
Tzar inter-
positionem
Caesaris ad-
mitteret.

In tertia
vero nomi-
narunt pro
loco conue-
niendi Polo-
ciam, tem-
pus autem
remiserunt
Polonorum
arbitrio.

Alexius fi-
lio Fedoro
augetur.

De Mo-
schorum ba-
ptismo.

tramentorum perceptionem introduci. Cumque baptisatum mox chrismate unguant, confirmationem Latinorum respuunt, ut superfluum. Baptisati collo crux aurea, vel argentea, vel stannea pro parentum facultatibus a baptisante appenditur, per totum vitae suae decursum (excepto coniugalis concubitus tempore) non amouenda. Quod si aliquis improbitate mortis impulsu prostratus inuentus fuerit sua cruce carere, carebit et sepultura. Vt autem huius festiuitatis in honorem Imperatoris etiam nos Tzar participes faceret, denuo nobis in nostris aedibus epulum praebere iussit. Modiperator fuit idem ille Rosthawski, qui in priori fuerat, et caerimoniae eadem, addita tamen appendice quarti scyphi pro incolumitate paruuli Fedoruli exsiccati.

Quibusle-
dis Mo-
schouitae
utuntur.

Cum vero taediosam omnino moram Moschuae deinde ad duodecim menses trahere debuissimus, curiose obseruauimus, quod ibi altioris fastigii homines, et nobiles opulentiores lectis utuntur mollibus, culcitrae enim, ceruicalia, et puluini subtilissimis cynorum, quibus maxime abundant, plumulis farciuntur. Attamen non linteis eos; sed alii laneis, pars sericeis telis pro sua quisque facultate super adhaerente cubiculi parieti scamno, cui mobile aliud coniungitur, intra tripartito protensa vela sternunt. Parietes plerumque nudi, nisi ingeniosae araneae telas attexuerint suas. Apud pauculos mundiores inaurato depicloque Belgici operis corio, incurie tamen satis, obducuntur.

Qua vi-
sione.

Plebs autem, non proletarii tantum, et capite censi, manuumque mercede inopiam tolerantes, sed etiam mercatores a quacumque vitae molitie quam longissime absunt. Supra tomenticiam, vel stramenticiam culcitram, imo plerumque super nudum scamnum, aut cubiculi, vel vaporariae fornacis pauimentum se proicientes in utramque aurem dulcissime stertunt. Modico ditiores videntur. Reliqui solo pane, et alio obsonantur. Omnes autem aequaliter frigida pura, vel per compixtum parcissima manu fermentum vitata sitim restinguunt. Quam tamen numquam in plebeis restinctam putes, si vinum sublimatum ad libitum subministres. Non enim illud pitillando, ut gallinae gustant; sed sorbendo, ut boues, aut equi hauriunt, et finem bibendi numquam faciunt, nisi facias infundendi. In ganeis autem perporationem trahunt, donec marsupium usque ad vltimum quadrantem fuerit emundum. Imo non raro accidit, quod quis aeri deficiente pileum et togam, reliquamque usque ad nuditatem vestem pacto pretio ad vltius bibendum sufficiat, ut proteruiam quidem facere; sed non Herculi, at nouo ritu Patri Libero velle videatur. Et ab hac labe neque sacerdotes, neque monachi immunes eunt. Saepissime itaque videre est Moschorum aliquem e populi nutanti gressu exeuntem capite nimio potus pondere grauato procidere, et in coeno tamdiu volutari, donec aliquis ex innumeris auris, qui in singulis fere Moschuae vicis meritoria sua locant vehicula, lucrandae vecturae intuitu eum suffollat, ac ad suos vehat. Euenit tamen frequenter nimis, ut miseri sensu omni carentes a vectoribus suis per deuos abducti calles, ablatis pecunia, et vestibus, immani latrocinio iugulentur.

Quae mala
inde conse-
quantur.

De Mo-
schorum ta-
multudine.

Sed alia plura ab hac maligna ebriositatis radice pullulant atrocissimorum scelerum furcula. Famulitium Moschi, seruitutemque alunt satis numerosum; sed exiguis sumptibus: illud enim, discoloribus omnino neglectis, obsoleto vestiunt. Cumque duplicarios nullos habeant, multa autem ex lege ieiunia, aliquot etiam ipsi ex oeconomia superaddentes deterrimo pane, pitibus fumo, vel vento duratis, raro carnibus nutriunt, assignato in potum fonte, qui, si festiuitas aliqua solennis celebranda intercurrat, modico iniecto fermento in kuas corruptus eidem, ut genio indulgere hilariter queat, liberalius propinatur. Merces vel nulla datur, quod plures ferui, vel vernae sint, vel, si liberi, exigua valde. Hi itaque a domestica mensa numquam non esuriens stomacho discedentes, et pauperes otiosi, quorum innumeri in foro inertissime desidunt, ut de pecunia ad saturandum ventrem, sed praesertim ad potum comparandum sibi prospiciant, cum bonis artibus sua culpa destituantur, malis nequissime contendunt, et vel clancu-

lariis

lariis furtis negligentius custoditas domos euacuant: vel ditiorum per excitata studio incendia auxilium larua personati diripiunt: vel noctu per urbem aperta vi grassantes obuios quosque improvisis ictibus voce, ac vita prius, ne vicinorum opem implorare queant, deinde auro, et vestibus spoliant. Temulenti vero ob leuiusculam causam, homines alioqui etiam in sobrietate ad iurgia, et obscenas iniurias proueniunt, in frequentissimas prolabantur rixas, statimque euaginatibus cultris mutuo se crudelissime confodiunt. Constituti sunt quidem in omnibus plateis vigiles, qui quoties noctu ab horologii pulsu horae indicantur, ligneos tectorum imbrices, siue scandulas, et ipsi concorditer pulsant, ut ab illo strepitu scelesti noctiuagi de eorundem vigilantia moniti, deprehendi rimentes, a conceptis facinoribus desistant: vel, si malefactores esse mauelint, ab illis praehensi sub custodia allerentur, malefactorum iudici, cum dilucescat, tradendi. Sed, aut ex composito spoliatorum participes fiant, aut ab illorum truculentia inertem pauore sibi timeant, ita vigiles, quasi alto sopiti somno, eorum sceleribus conniunt, ut nulla Moschuae dies illucescat, quae plura per noctem occisorum cadauera pertransientium oculis non ingerat. Praesertim quando solenniores celebrantur anniuersariae festiuitates, et in sexagesimae hebdomada, quando Moschouitae esu carniū sibi interdicto solis piscibus, et lactariis pasti instantis quadragesimalis ieiunii rigoribus praeludunt, etenim tum noctes diesque potando continuant, et non tantum pergracantes; sed et insuper *perruffantes*, non Christi mysteria; sed Orgia Bacchi recolunt, per insanam temulentiam vesani adeo, et efflerati, ut quid committant, aut admittant, aequae ignorantes, per mutua vulnera mortem inferant, et excipiant.

Sedebant ad ostium nostrae habitationis sub centurione suo ex praetorianis militibus, quos Strelitzios Moschouitae nuncupant, quadraginta stationarii, quibus ut fieri assolet, singulis diebus totidem sufficiebantur, ita ut per quotidianas vices omnes tandem, qui Moschuae debebant, subintrarent. Ex his quatuor, partitis inter se iuxta numeri iustitiam horis, diuersis in locis intra, et extra aedes iugiter vigilabant, ut a furibus securi quietas noctes (sic Moschi praeferebant) traducere possemus: Vel, ut omnes qui clam ad nos accedere (sic nos certius iudicauimus) forsitan vellent, arcerentur. Eorum vnus iuxta locorum partitionem sub fenestris cubiculi mei excubias agere tenebatur. Hic aestiuis noctibus incondito cantu, aut insulis cum commilitonibus suis iocis somnum fallebat. Hybernis vero ad repellendum frigus manus inuicem pulsando, pedesque suppiodendo exultabat. Continua itaque molestia somnia mea interrompebantur. Nec proderant depositae meae super hoc apud commissarios querelae. Etenim cum Moschouitae pomeridiano omnes somno indulgeant, ita ut mercatores tabernas suas post meridiem occludant, magnates nobilesque copiam sui non faciant, omnes matutino tantum tempore negotiis vacantes, putabant illi, quod ego etiam ad suam consuetudinem meam iam a vetustate induratum flectere, et inde nocturnam quietem insuper habere deberem. Profecto, nisi edoctus antea fuissim, quod Moschouitae, qui annum in bisseos Latinis nominibus indigitatos diuidunt menses, facto tamen eius a Kalendis sept. initio, diei, et nocti vigintiquatuor horas attribuant, pro quarum dispensatione a solis praesentia, vel absentia normam petant, dum ab eiusdem ortu primam diurnam horologium pulsant, reliquasque usque ad eius occasum multiplicatis semper pro more communi ictibus, indicat: et a prima nocturna tunc incipiens, ad reliquas usque ad eundem renascentem pulsando procedit, discere hoc per tot insomnes noctes potuissim.

Aditus ad nos, ut Moschi ostentabant, cunctis patebat, reapse autem paucissimis. Nam (praetermisso, quod ex eis nemo aedes nostras vel a longe respicere ausus umquam fuisset) multi peregrinae gentis homines identidem a praetorianis, siue ex mandato, siue ex petulantia nobis inscitis ingressu prohibebantur, unde ceteros ab hoc tentando suae exemplo repulsae auertebant. Quod si eorum militaris aliquis vir, ut cautius ageret, a Moschouita supremo duce suo facultatem

Hhh hh

ad nos

Molestia,
qua auctor a
vigilibus as-
ficietur.

Moschi post
meridiem
dormire
contue-
runt.

Diuisio an-
ni, et diei
apud Mo-
schos.

Aditus ad
auctorem
non erat in-
terdictus per
decretum,
sed per ami-
citiā con-
suetudinē.

ad nos inuifendi petebat, negatam sibi quidem eam non audiebat; sed suggestum amicū consiliū, ut hisce officiis abstineret, ne suspectum apud Magnum Ducem se redderet. Vetarunt autem feuerissime, ne vlla vnquam cuiuscumque conditionis foemina in aedes nostras admitteretur.

Sexus mulieris non in magna apud Moschos ueneratione.

Et profecto sexus iste in Moschouia illo non gaudet obsequio, quod plures in Europa gentes eum venerantur. Nemo ibi dignitatem conditionis virilis ita demittit, ut in tripudiis mulieres genus flexus tanquam Cyprias Veneres alloquatur. Nemo continuata ad annos earum ambitae formae adoratione eas docet, tumida elatione inolescere, et procantium vota non prius exaudire, quam longo suspiriorum fumo vice Sabaei thuris quasi Numina cultae fuerint. Subditae ibi viris, et quidem eas floccifacientibus, sunt. Tzarearum vero sororum, et filiarum infelicissima conditio est. Etenim, licet olim a seniore Ioanne Basilide filia Helena Alexandro Poloniae Regi, et a Georgio Iunioris Ioannis Basilidis fratre filia Maria Magno Holsatiae Duci, et Friderici Secundi Daniae Regis fratri nuptum traditae fuerint, nunc tamen earundem nulla diuersae religionis homini, quem tanquam paganum auersantur, aut subdito, quem dedignantur, matrimonio coniungitur; Cumque in Moschouia omnes sint Tzaris mancipia, atque extra eam nullus liber Princeps Graecos in fide errores admittat, conditione earentes, in palatio omnes, vel coenobio inclusae, iugiter patientes in virginitate corporis contra mentis desiderium intacti animae maritum concupiscentis martyrium, miseram aetatem chariorum inter mortales nominum, et affectuum teheriorum solatio carentem traducunt.

De matrimonio Moschorum.

In matrimoniis autem contrahendis Moschouitae non solum lege nobiscum communi cum atinentibus in quarto consanguinitatis, vel affinitatis gradu nuptias sibi interdiciunt; sed insuper vetant; ne quis sororem leuiri sui ducat: ne duo germani fratres duas sibi copulent germanas sorores: ne qui spirituales ad fontem baptismi cognationem contraxerunt, connubio iungantur: neue quartam quispiam uxorem ad tertio viduatum thorum assumere praesumat. Quod, licet nunc Moschis aequae, ac olim per expressam sanctionem Graecis, sanctum; nihilominus Ioannes Basilides violauit. Etenim non quartam tantum; sed, iuxta verissimam Oderbornii, et Possuini assertionem, septimam duxit. Neque in eius Metropolitani sacris Leoni VI. Imperatori quarto vxorato constanter interdicentis illum anathematis gladio percuteret. Secundam vero ducentes, biennio: Terciam, viginti annis Ecclesiae aditu prohibentur. Nulli tamen proselytorum, licet decies in Latina religione coniugatus fuisset, vllae nuptiae imputantur, praeter eas, quas in Moschouitica celebrauit. Coniugia enim Latinorum non matrimonia; sed concubinatus Moschouitae appellant. Vnde si Latinae fidei coniuges ab apostasiae spiritu vtrique seducti vna simul Moschico se addicant schismati, et perseuerare in thori communionem velint, nuptias denuo Moschouitico ritu per mutui in facie Ecclesiae consensus expressionem contrahere tenentur. Necessario itaque hinc consequitur, quod omnes Latina sacra profitentes tanquam ex illegitimo coitu nati apud Moschorum opinionem nothi sint. Quare haud magnopere mirandum, si apud imbutas hoc praedictio mentes summo omnes simus despiciantur.

De diuortio.

A diuortio ob vxoris non solum infidelitatem, sed etiam sterilitatem, imo et nonnumquam fastidium, dato repudii libello ab Ecclesiastici Magistratus auctoritate conualidato non abhorrent, licitum sibi facientes aliam superinducere. Nec mirum profecto est, quod a magnatibus diuortia frequententur, cum infelices damnabili patriae more eas ducere soliti sint, quas vix post celebratam in templo per mutuum consensum a Sacerdote copulationem videre eis est pernissum, ita ut non raro eueniat, ut pro sperata Rachele obtrusam sibi ad matrimonii consumationem Liam poenitenda olim vtrunque deceptione excipere teneantur.

Vxores diuortiorum raro exeunt.

Paulo ditiores vxores suas ab omnium oculis subtractas intra domesticos parietes, nulla iis rei familiaris cura concedita, ad acum, et colum, tamquam olim

olim apud Romanos in ergastulo mancipia, in gynaeceis damnant. Exire communi maritalis zelotypiae lege eis vetitum, cui rarissime aut consanguineas, aut templum adeundi gratia derogatur. Tunc vero (ut cuiuscumque modi genus mulierum in Moschouia omnes copias in vsu quotidiano, et cultu corporis habet) integri patrimonii impendio comptae, et politae mundi sui pompam omnem ostentant, ipsae tamen numquam mundaev. Etenim omnes, licet nullo, quem arte emendent, deturpentur Naturae defectu, totam nihilominus cum collo faciem cerussa incrustant, genasque, et labia ostro adsciticio pingunt. Inualuitque adeo haec colores vultus mentendi fallā consuetudo, ut inter sponsalia dona nuptiae suae etiam fucum, ut sibi fiat, vecors sponsus vltro mittat. Cum exeundum, si niuibus rigeant calles, cameratis, et ex speculati lapide fenestris trahis: reliquum vero anni tempore carpentis crebro semper stipatae sequitio vehuntur.

At inferioris conditionis foeminae, cum non adeo arcte custoditis cancellis domi contineantur, sexcentas quaesitae necessitatis causas in promptu habent, ut quo libet, liceat commeari. Hae a potu non abhorrent; imo cum procis certatim eompotantes haud raro amplioris capacitatis palmam reportant. In ipsa tamen victoria succumbunt. Etenim refrigerante ebrietate pudoris feram honestatis thesaurum furaci moechorum libidini incustoditum exponunt, vel certe vilissimo pretio venalem prostituunt, eo leuiori vtrunque sindereis sensu, quo grauiori intellectus errore sentiunt, vxorati cum innupta commixtionem sub adulterii appellatione non contineri, adulterium illud tantum iudicantes, quod cum coniugata committitur.

Inferiores semper, et quomodo.

Balnea ab alio, et cepis semper male olentes Moschi omnes indifferenter frequentant, alternis immodici aestus, et frigoris actionibus ab assuetudine indurati sine valetudinis incommodo vltro se submittent. Postquam enim prouocato per immoderatum calorem sudore toto corpore maduerint, super scamnis extensi fagineis fasciulis diuerberant; et fricari se curant, donec irritatus sanguis ad cutim accurrens coccinea eam suffultura subamiciat. Tunc a balneis se propipientes ad frigidam semper ex vsu proxime fluentem, aut restagnantem nudi omnino currunt, eaque se abluunt. Vel si fauente hyeme hoc ipsis officium gelu constricta negauerit, ad niuem recurrunt, qua tanquam smegmate longa perfricatione mundati, ad balneum calorem eam exterfuri reuertuntur, extrema haec sine alio intermedio ad libitum inoffensi reciprocantes. In publicis itaque balneis ipsae etiam plebeiae foeminae frequentes sunt, ubi seiunctae quidem per intermedios adfles ab hominibus lauantur; aramen per idem ostium nudae omnino intrant, in eiusque liminari, si libeat, prolixis nugis balneantem virum coram aliis alloqui non verecundantur. Quin imo, postquam et ipsae sanguinem fricatione, et verberibus ad extimam cutim elicuerint, ad proximam frigidam promiscue cum viris concurrunt, nihil pensi habentes, nuditatem suam procacibus eorundem obtutibus ingerere concupiscendam.

Moschorum balnea.

Mirum dictum. Cum tam inordinate vterque sexus in Moschouia aetatem agat, plurimi tamen ad longaeuam senectam nullo vnquam morbo tentatam eam producant. Videre est ibi septuagenarios integris viribus vegetos, robustis lacertis validos iis se laboribus submittere, quibus apud nos iuuentam vix excedentes impares essent. Credendum, a salubritate aeris tantae valetudinis firmitati, in nemine vnquam a studiis, uti apud nos, labefactatae, multum contribui. Moschi tamen dicunt, quod plus a neglectu ibi medicae artis. In tota Moschouia nullus est medicus, nullus pharmacopola, et quamuis in Aula sua tres largi satis manu Tzar theo tempore aleret, aliorum Principum in eodem aemulationi tribendum venit, eorum enim opera nec ipse, nec alius quis Moschorum serio vitur. Aegrotantes omnia Hippocratis canonica remedia respuunt; exteriora sibi applicati vix patientes. Ad vetularum potius, et Tartarorum incantamenta confugiunt. Pro fastidii vero, et aestus solamine vinum distillatum, et allium admittunt.

Moschi sunt firmi valetudinis.

Medicos et pharmacopolas necessiunt.

Authori
negrotanti
copia medi-
ci negatur.

Ego tamen vix quatuor post aduentum meum hebdomadas Moschuae expleueram, cum febrili calore me correptum sensi. Triduo elapso ad Aesculapii artem confugere decreui. Sciscitanti mihi, an aliquis medicinae peritus in vrbe daretur reperiri? responsum fuit, quod tres. Italus, Germanus, et Anglus. Italo arrisit Italus. Licet enim de eo additum, quod propter grauidatum ab eo Polonae captivae ad Moschouicam religionem transfugae vterum in Sibiriam relegandus, vt poenam euaderet, idem et ipse transfugium vel fecisset, vel simulasset, nouo baptismo peccaminose superadmisso; consideraui tamen, nihil haec omnia doctrinae eius, et praxi detrahare potuisse, posse autem eius mihi concessionem tanquam hominis apud Moschos minus suspecti faciliorem reddere. Mando itaque vt aduocetur. Refertur res ad commissarios, ab his ad Cancellarium, ab hoc ad Magnum Ducem, non tamen sine bidui mora. Concedit hic, quem petieram, iubeturque ille ad me accedere. Dum eum praestolor, nunciatur mihi, aduentasse doctorem Anglum, qui dicat, se ex mandato Tzaris ad me venisse. Ego male ominans de curatione, in cuius initio quid pro quo in ipso medico mihi obtrudebatur, mando famulo vt ei renunciet, quod me sopitum inuenerit, et excitare non audeat. Cum expectatus fuero, relaturum se mihi de eius ad me accessu. Abiit itaque bonus Anglus; sed non ideo Italus venit. Visitant me commissarii, et interrogant, vtrum venerit? Respondeo negatiue. Abeunt asserentes, eum incontinenti a se missum iri. Sed non praestant, imo eorum alter rediens, eum, nescio quo, profectum fuisse, mentitur, et interrogat, quare doctoris Angli apud Tzarem primarii, et in arte experientissimi, cuius praerogativae praedictum omnium curatio iure deberetur, opera vti detrectarem? Respondeo, de medico eandem esse rationem, ac de confessario, cum huic anima, corpus illi concedatur. Numquam autem mihi euenisse, vt ab aliquo claustralium coetu talem nomine, et quidem nullius inter eos dignitatis, sacerdotem, qui confessionem meam exciperet, petenti, Abbas potius, vel Rector, vel Prior, quia talis, fuerit submissus. Peritum Italum a me fuisse, quia persuasus viuerem, quod vnaquaeque natio naturalem popularium suorum corporis constitutionem certioribus, quam ceterae, experimentis exploratam habeat, ideoque aptiora ad expellendum morbum remedia sciat adhibere. Recusatum Anglum, quia ex errore eum ad me venisse putaram, non vero, quod de eius sufficientia addubitarem, sed admissionem iam eiusdem repulsa mea offensi a prudentia mihi vetari. Hae rationes, obsecrationes meae, et febris in dies inualescens permouere potuissent quoscumque alios ad expetiturum solatium mihi concedendum; sed inefficacia prorsus omnia apud lapideam Moschorum corda fuere. Animum tamen haud despondi ab Ambrosio probe doctus, quod vbi omne humanum deest auxilium, ibi necesse sit adesse diuinum. Deo solo immediate opiculante pauculos post dies conualui, et tunc causam denegati mihi Itali doctoris percepi.

Causa non
concessi Me-
dici.

Custodiebatur tunc temporis inter alios belli iure captiuos dux Campestris, et thesaurarius Magni Ducatus Lituaniae Vincentius Coruinus Goseuius, omnibusque ad eum aditus ex Moschouitarum more fuerat interdictus. Is tunc ante annum afflictam sentiens valetudinem copiam sibi alicuius medici fieri petierat. Iussus a Tzare Italus eum inuisere in atrio aeris captandi, et corporis exercendi gratia deambulanti offenderat. Ibi narrauerat is passionem suam et symptomata: remedia alter et quotidiani victus legem praescripserat. Inter alia vsum cremoris tartari impense laudauerat. Arrectis interim auribus custodem militum centurio eorum sermonem excipiens, frequentem de cremore tartari mentionem subaudierat, et ex nominum similitudine suspicatus, eos de Tartaris Crimenibus fuisse locutos, cucurrerat ad Boiarum Iliam Danilowicz Tzaris focerum, et ordinarium omnium in Moschouia medicam exerceantium artem iudicem, et medicum, quod cum Litvano hoste de eiusdem collegatis Tartaris Crimenibus longos sermones miscuisset, detulerat. Forte autem fortuna pridie eius diei infaustus de obfesso ab iisdem Tartaris Tzeremetow nuncius Moschuam aduenerat. Aduocatus igitur

confe-

confestim doctor, et coram Ilia tanquam atrocissimi criminis reus statutus, interrogatus fuerat cum indignabunda beneficiorum exprobratione, quod, nimirum, et ipse captiuus non tantum suae libertati, sed etiam in medicum constituto liberaliter stipendio assumptus, et ad veram Christi fidem, si Diis placet, per genuinum baptismum fuisset introductus, quid cum Magni Ducis hoste de foederatis eius Tartaris Crimenibus tam prolixè tractasset. Obstupuerat ille, et aduocati munere fungente conscientia negauerat factum. Productus illico ad eum conuincendum testis de auditu centurio fuerat. Tunc reflectens medicus ad omnia cum Goseuio dicta, profectum ab auditu a centurione cremoris tartari nomine suspicacis calumniantis errorem agnouerat, et patefecerat. Vix tamen euaserat, quinimo captiosi verborum suorum interpretis titulum retulerat. Cum itaque Iliae menti concepta semel de illo suspicio tenaciter adhaesisset, quando inaudiit, eum a Tzare ad me curandum destinatum, decreto auctoritate sua intercedens inhibuit ei, ne veniret, Anglo eius vices subire iussit. Neque per iteratas instantias meas, et aegritudinem in dies ingrauescentem ab obstinata inhibitione potuit dimoueri.

Sane consideranti, virtutes morales stationem suam fixisse mediam inter sibi inuicem opposita vitia, non adeo mirum erit, quod rari admodum inter Moschos in hoc medio calle vestigia firment. Etenim internae in homine post eius deprauatam a peccato naturam inclinationes ab exemplis seductae, externique sensus a fallacibus pelliecti obiectis facile per decliua errorum ad vitiorum confinia labuntur, nisi a liberalibus disciplinis, et philosophia sua, vel aliena animus, quasi puer a nutrice sua, inanuducatur. Quo praesidio Moschi omnes sua culpa sunt penitus destituti. Prodigalitati tamen nunquam ad eos aditus patuit. Percurre, quam lata est, Moschouiam, nusquam prodigum inuenies, numquam audies, ali- cui propter prodigalitem bonorum suorum administrationem datis curatoribus fuisse interdictam.

Moschi
sunt tenacis-
simi.

Deposuerat Smolenscae obstetricante Lucina grauidi vteri onus vxor Ducis Petri Dolgoruki ex vetusta Rurecowicia rerum olim in Russia per septem secula numquam interrupta serie potita familia descendens, et provinciae tunc Praefecti, patrioque more seruat illico primores in vrbe gentis suae de felici suo puerperio per diuersos nuncios certiores fecerat. Confestim itaque omnes consuetudinem secuti ad eam concurrerant, et a sordibus aegre locam, viribusque ob dolores in enitendo perpeffos prostratam importunis obruerant visitationibus. Eminebat in salutantium turba Dux Nikita Iuanowicz Odoiowski, ex eadem et ipse Ruforum Principum per Suatoslaum Iaroslai Magni Moschorum Ducis filium tertio-genitum prosapia, tertius inter Tzareos senatores, Astracani locumtenens, et ad pacem cum Polonis tractandam magnus cum plenaria potestate legatus: et cum eo collega Almasius Iuanow Cancellarius. Cumque inolita consuetudo munusculum aliquod puerperae offerri a singulis exigeret, ille tot coronatarum imaginum Dux Odoiowski in decentem liberalitatem profusus vnico aureo, eiusque collega triginta argenteis copikis, qui medii thaleri pondus nec dum exaequant, eam munerauerunt.

Mercatores in contractibus semper fraudulentis iuramentis, et obtestationibus dolum fulciunt, fluxaeque adeo fidei sunt, vt nisi confestim per rei venditae traditionem, ac pretii solutionem perficiantur, eos, si aliunde pinguior lucellus offeratur, inconstanter rescindant. In opificibus autem nulla sinceritas, nulla fidelitas. Dederat Moschuae sacerdos noster Rosso plumario xilinam ex Perside polymitam telam cum alia communi pro tassultura, et gossipio inter vtramque distribute per doctam eius acum in lodicem consuendo. Cumque talium hominum improbas fraudes probe nosset, caute omnia simul coram eo prius appenderat. Retulit is suo tempore elaboratum stragulum pondere integro, imo aliquantulum aucto, quod futurae additamenti tribuendum esse siebat. At cum sacerdos per totam noctem illo coopertus, onus quidem sentiret, sed nullo vnquam foueretur calore,

Mercatores
fraudulenti.

Etiā opif-
ices.

calore, confusus, et incertus animi monetur a quodam ex praetorianis in statione apud nos illa die excubantibus, deceptionem in facto subesse, cuius se oculatum testem producebat. Lodice itaque paululum distata vidit gossipium madida, vt adhaereret, conspersum minutissima arena in supplementum dimidia eius partis furto subtrahere substituta. Cumque artificem de fraude compellaturus ad eius accessisset officinam, audiit illum ad septentrionales Oceani oras profectum solum vertisse. Sed et haec fallacia erat, nequaquam enim abierat, sed latitabat nequam, sperans nostrum in dies, vt fama tunc ferebat, Moschua discessum. Qui cum ultra spem suam differretur, taedio eum affecit, ita vt ex latebris prosiliret. Vnde in iudicium a sacerdote vocatus dolum suum non iuit inficias, et tamen nulla multa emendatus fuit. Haud itaque mirum, quod dolis, et furtis id genus homines studeant, cum saepe accidere iis possit, vt feliciter peccent, dum ex celato furto peculium augent, ex patefacto vero nihil eis decedit, cum nulla grauiori, quam rei furtivae restitutione, poena corrigantur.

Proceres
pecuniarum
audi.

Regna, Prouinciae, et vrbes Moschico subditae dominatui per Praefectos, quos Vaiuodas Moschi appellant, earum tamen procuratore ultra triennium raro prorogata, administrantur ad amissim statutorum, quae Anno 1647 ex antiquis non scriptis consuetudinibus Alexius compilari, et typis impressa publici iuris fieri voluit. Verumtamen, cum gratiosi apud Principem eius gratias, quas, tanquam canales aquam, gratis excipiunt, in neminem gratis deriuant, necessario contingit, vt, qui pro muniis consequendis multis muneribus eorundem fauorem emere debuerunt, ad refarciendum cum foenore damnum posthabitis statutorum praescriptis, commissos sibi populorum greges tondere non contenti, deglubere etiam haud vereantur, securi, quod horum querelae rauescunt adeo, vt ab auribus domini excipi nequeant, si ab expilatis tantum corraferint, quantum auaritia suae, et nouo pro impunitate patronorum mercando fauori sufficere possit. Nec deest iis lepidum ad emungendum longe ab omni clamore paulo pinguius ouiculas suas inuentum. Conuiuia enim instruunt, ac annuatim saepius nobiles prouinciae, et mercatorum opulentiores inuitant, vt ii inestimabili tantae dignationis gratiae honoraria dona iuxta patriae morem largiter retribuunt. Sententias sub hasta vendunt, easque partium licitantium plus offerenti addicunt. Emunt scelera impunitatem, Astreaeque gladii aciem malefactores obtundunt, si scuta aurea ictus exceptura supponant. Ipsique iudices, ne tam facile de iniquitate sententiae conuincantur, conuiuent, vt testes pretio comparati eo audacius siue ad veram accusationem diluendam, siue ad calumniosam asserendam deponant, quo dictius falsitatis receperint premium.

Mercatu-
ram exer-
cent.
Etiam Le-
gati.

Proceres omnes, nemine excepto, imo et ipsi Magni Ducis apud externos Reges Legati mercaturam vbique palam exercent. Vendunt, emunt, permutant sine velo, sine larua, ipsi institores, ipsi proxenetae, et venerandam Legatorum dignitatem sordido quaestui cogunt ancillari. Dissiteri tamen non sine indignatione haud possumus, quod eiusmodi sordes etiam nonnullos ex politionibus gentibus, et potissime ex nostratibus interdum inquinauerint.

Nefarium
quatuor
mendico-
rum factum.

Horui Moschuae audiens sceleratam in ipsa mendicitate auaritiam. Quatuor mendici, quorum habendi auaritia priorum erogationes haud explebant, vt horum animos efficaci oratione ad maiores sibi conferendum eleemosinas per mouere possent, inita inter se secreta plagii societate pueris binis, et trimis insidiantes eos, si quando longe ab oculis maternis a puerili curiositate seductos vagari animaduertissent, porrectis pomis, aut auellanis nucibus ad se allectos clam subripiebant. Inductis vero in habitationes suas aut crura, aut brachia, aut utraque frangebant, vel oculos eruebant, vel miserandos aliquo alio membro mutilabant. Quos martyrium enecasset, defossa in inferna domus cauea humo homicidae vespillones sepeliebant. Reliquos, qui dolori suo superuixissent, secum ad compita ducentes, tanquam prolem suam a nouerca Natura in utero materno membrorum vitio innocenter mulctatam simulatis questibus pertranseuntibus ostentabant,

abant, rogantes, vt tantae miseri calamitatis liberalem ad miseros alendos stipem conferre haud grauarentur. Septemdecim annos Numinis longanimitas saeuam hanc nefariorum auaritiam, eorum respicientiam praestolando, tolerauerat, intra quos illi quamplurimos furati puerulos martyrio affecerant. Sed, cum ab impunitate maiores semper spiritus ad perpetuandum scelus fumerent, exercuit tandem Deus iustitiae suae brachium, et scelestos a peccando miti castigatione compescuit. Sedebat eorum vnus in platea cum detorto, et manco a se reddito puerulo consueto vacans quaestui, cum is pertranseuntem fortuito genitricem suam agnoscens, mater, mater, ad eam conuersus multis lachrymis clamat. Percussa haec a nota filii voce defixo in eum obruto, quamuis ab iniuria plagiarii deformatum, eum agnoscit, multoque gemitu adrepentem obuiis excipit vlnis. Attonitus scelestus mendicus ab accurrentibus illico praehensus tres criminis socios vitro nominauit, quos omnes in vincula coniectos; sed nullum ex iis vnquam poena aliqua affectum fuisse audiuius.

Ad tertium Kal. Aug. dum Tzar ad templum Diuo Heliae haud longe a nostris aedibus dicatum se conferret, vt memoriam eius anniuersaria solemnitate recoleret, misit ad nos confidentem suum Diakum Dementi sciscitatum de valetudine Imperatoris sui charissimi fratris, et deinde de nostra.

Aedes sacrae in Moschouia capacitatis sunt intra mediocritatem vnus archetypi formam omnes referentes. In iis horas suo modo canonicas stato tempore, etiam nocturno, sacerdotes, et diaconi cum ceteris ministris submissa voce vernaculo idiomate psallunt. In singulis e conspectu ianuae principalioris paries laterales suos vtrinque pertingens trinis ostiis peruius assurgit. Apud illius ostii, quod respectu conspicientium laeuum est, postem dextrum pendet affixa Saluatoris imago, et apud sinistrum eius Virginis Genitricis. Reliquum parietum totius templi spatium diuersis circumquaque obducitur iconibus, quae iuris sunt priuatorum, ante quas illi cereos sacrificii tempore accendunt. Intra ostium medium paruula visitur mensa linteamine, et antipendio vestita altaris officio destinata, in cuius medio sub seraphino calix: in dextro latere crucifixi simulachrum, non erectum, sed iacens: in laeuo Euangeliorum liber collocatur. Apud hanc singulis diebus tribus ante meridiem horis praeuio longo aeris campani pulsu vnicum sacrum Moschouitica lingua peragitur raro profectis diebus audire, festiuis vero frequenti, pneumatici organi et quorumcumque musicalium instrumentorum vsu penitus eliminato. Sacerdos super alba pluuiali, diaconus Dalmatica in utroque latere confuta, stolaeque desuper a sinistro humero ad latus dextrum transuersa induuntur. Foeminae nobiles, quae maritos paulo minus morosos, et zelotypos fortitae facultatem adeundi templa ab iisdem interdum impetrant, per ianuam peculiarem a parte coemeterii apertam septa, quae cancellis custodita in singulis (excepto cathedrali) ad laeuum latus sunt constituta, ingrediuntur, ibique ab hominibus non visae consistunt. Cumque facer mysta odorem adolens Sabaeum ad eas accedit, dum versus easdem thuribulum motu obsequentis manus leuiter ad fumum proferendum de more impellit, oculos humi deiectos tenet, ne earum aliquam intuitu suo per transennam violet. Ignobiles vero aut nullatenus, aut horis solitariis caput imaginibus inclinaturae sana solent visitare. Adstat, si solenior aliqua festiuitas celebretur, ad dextrum intrantibus templi latus sub umbella Magnus Dux regie paludatus, et coronatus, atque e regione eiusdem ad laeuam pariter sub umbella (nisi ipse faciat) tiara, et pedo conspicuus Patriarcha. Vtrique sella flexilis apponitur, vt considere, dum epistola legitur, queant. Reliquo tempore stant. Ceteri vero semper. In templis enim sedere Moschis illicitum, ideoque nulla in iis sedilia; sed scamna circumquaque parietibus affixa, usurpata sedendo dumtaxat, dum homilia in maratiniis legitur officiis. Poplitibus autem flexis Deum adorare, detestandum esse aiunt Praetorianorum Pilati militum imitacionem, qui ponentes genua sua Saluatori illudebant. Nemo orando muscat; sed neque labia mouet, nisi velit pro incantatore magica proferente carmina haberi. Totaque oratio publicanum

Aedem
sacram in
Moschouia
descriptio.

Et quomodo
in iis sa-
cra habeantur
officia.

imitatur Evangelicum per millena crucis signa tories ingeminans. *Gospodi pomilui*: Domine miserere. Evangelium Tzar corona per aliquem ex proceribus e capite detracta audit, quae eodem absoluto rursus ei per eundem imponitur. Cum oblatio panis a sacerdote facienda est, diaconus eum capiti suo superimpositum ex laevo chori ostio in templum exiens per medium ad altare portat. Dum pertransit corona iterum Tzari detrahitur, ipseque et ceteri omnes prostrati praepostera adoratione panem venerantur. At postquam depositus super altari a diacono fuerit, clauduntur valvae, et reliquum sacrificii sacerdos absoluit, ita ut dum confecerat, iam Tzar iterum coronatus, ceterique adstantes erga imagines quisque suas suo *Gospodi pomilui* vacantes nullam erga iam secundum eorum fidem sacramentorum panem exhibeant adorationem. Si Tzari communicare libeat, deposita corona ad altare ingreditur, quod ceteris omnibus est inconcessum. Ad limen enim ostii dumtaxat accedunt, ubi sacerdos obuius Eucharistiae eos participes facit. Tandem sub missae finem regalem Tzar capitis ornatum deponens ad imaginum osculum procedit, et initio facto ab ea, quae Salvatorem repraesentat, ad Deiparae, Nicolai, reliquorumque iuxta deuotionem sanctorum icones gradatim transit, signum crucis, *Gospodi pomilui*, et ceruicis inclinationem per singulas proluxa pietatis ostentatione tertio iterans. Absoluto sacro abeunt omnes, et nobilium ordo comessationibus, mechanicorum vero, et mercatorum referatis officinis, et tabernis labori, et commercio suo vacant. Conciones nullae habentur, ne deprauatis ingeniis (ut Moschi praefecerunt) ansa detur, populum haeretica doctrina imbuendi. Sed quis vnquam apud eos concionatoris partes explere valeret, si Moschicos characteres commode combinare, et pingere, summus est Moschouitici studii apex?

Alexius deuotionis ergo ad Moschouiam sanctum San- & si hoc Trinitatis uirtutis Sergii ostia se transfert. Pridie Kal. Octobris proficiscens Magnus Dux ad celebre Sanctissimae Trinitatis monasterium, sexaginta ab vrbe Moschua veritas Pereaslaiam versus distans, ut sanctorum suorum Sergii ibi olim Prioris, et discipuli eius Niconis corpora uisitare, misit ad nos saepefatum Ducem Alexium Iuanowicz Boinosow Rosthanski, qui hoc nobis significaret, et quomodo valeremus, inquireret. Cui actis per eundem humillime gratiis, ut uotorum suorum compos prospero itinere sospes reuerteretur, precati fuimus. Pertransiens uidit in aliqua platearum urbis aliquot ex domesticis nostris, qui ipsum reuerenter inclinati salutabant, misitque ad eos, qui percontaretur, utrum ex nostris essent? Quod cum affirmassent, interrogauit eos ulterius nuncius nomine Tzaris, an bene valerent? et ad Dominum suum cum eorundem responso, et gratiarum actione reuersus est.

Sanctorum intercessio a- pud Moschos recepta, eorum in hac error. Sanctorum intercessionem Moschouitae admittunt, verumtamen, cum iudicium animarum particulare confestim ac separantur a corpore minime credant, necessarium est, ut concedant, neminem (nisi uelint absurdissime inter hunc et illum sua sola opinione freti distinguere) ex sanctis post Christi in Coelum ascensionem mortuis, quia nondum iudicati fuerunt, eo uenisse. Cum autem sancti de nostris ad ipsos directis precibus nullam possint habere notitiam, nisi per uisionem Dei, qua beati sunt, et per quam quasi in speculo ipsis omnia, quae ad ipsos pertinere possunt, ne aliquid ad plenam beatitatem desit, ostenduntur, et reuelantur, quomodo possunt ii, qui hac uisione iuxta Moschorum fidem nondum fruuntur, preces eorum nosse, iisque suas apud Deum addere? His non attentis Diuam Virginem, et Nicolaum Mirensensem Moschouitae magnopere honorant. Imo huius translationis festum anno 1096 ab Urbano II. Rom. Pontifice institutum receperunt, hodieque retinent, etiam si Graeci illud nunquam admiserint. Sed inter reliquos, an omnes, quos inuocant, sancti Deo sint, haerere aliquis posset. Hoc certum, quod Martyrum catalogo aliquot adscripserint, de quibus, cum causa, non poena martyres faciat, dubitandum, utrum sub Stephani vexillo militent.

Post mortem nothi Wolodimiri primi inter Moschorum Duces uiuifici laudari mysteriis initiati, quem hoc capite Moschouitae, et Menologium Graecum sanctum vocant, etiam si polygamus fuerit, ac per multiplicatas caedes et rapinas in Rus-

in Russiae Monarcham euaserit, neminique, vel post baptismum, aliquid vnquam ex captis restituerit, eius liberi de imperio decertantes mutuis se se insidiis appetebant. Horum Suatopolchus Kyouia vi occupata fratres suos Borisum Christiano nomine Romanum, Ducem Rosthouiensem, et Chlebum postea Dauidem, Ducem Polociensem immixtis percussoribus interemit. Hos Russi in martyrum album retulerunt, eorundemque memoriae diem Iulii vigesimumquartum consecrarunt. Corporum autem Moschuam deinceps translatorum, templique iisdem dedicati festiuitas VI. Non. Maii celebratur. Non me laet quorundam sententia, qui, ut hos in martyrum chorum intrudent, subnixa doctrina Doctoris Angelici asserentis, esse inter martyres connumerandos non tantum qui pro Christiana fide occiduntur, sed etiam qui ob amorem alicuius ex moralibus uirtutibus occidunt, aiunt, causam martyrii fuisse in Borisso, et Chlebo sufficientem, quod maluerint vitae et regni iacturam facere, quam ad utraque conseruandum, bellis et sexcentis, quae bellis confectanea sunt, malis subditos suos vexari. At ego Diui Thomae doctrina reuerenter admissa considero in facto, Borissi et Chlebi vitam a fratre insidiis, quibus eorum alter fuga se proripere frustra conatus fuit, appetitam, et fraudis, a qua fuere intercepti, prorsus ignaris per constitutos sicarios ereptam fuisse, ideoque sancti Doctoris doctrinam nequaquam posse iis commode aptari. Sed quid? Numquid non fuit Dauid homo secundum cor Dei? et tamen is, cum dilectissimus filius Absolon rebellasset, non iugulum parricidio praetulit, sed arma armis opposuit, et (inuitus licet, et gemens) rebellem puniit. Pessime profecto confuleretur probis Principibus, imo et subditis tutelae eorum legitime a Deo commissis, si laudabile faceremus, ut nullo modo impiorum in se conatibus ipsi resisterent: et martyrum laurea donaremus eos, qui neglecto bello pro sui suorumque subditorum defensione plane necessario scelestorum iniuriis opportunos se praebuerent, et ita, quantum in ipsis esset, facerent praemium sceleris: orbarent subditos suos legitimo, et probo Principe: et in eorundem perniciem facinorosi tyranni intrusioni locum darent. Quamuis autem causa martyrii in Borisso et Chlebo alicui probaretur, adhuc tamen eos martyrum coetui cunctaretur associare, si Cyprianum audiret dicentem, inexpiablem esse discordiae Ecclesiasticae culpam, eiusque maculam nec sanguine ablui, nec passione purgari: sique posthabitis alicuius contra sentientis parum solidis coniecturis crederet cum Posseniino, ceterisque fere omnibus, qui de Russorum ad Christum conuersione scripserunt, eos cum baptismo Graecum hausisse schisma in posteros ad hunc usque diem pertinaciter propagatum. Sed quid credendum de iis, quos iam referam? Cum Borissus Hodunus simplicitate Theodori Iuanowicz Magni Moschouiae Ducis, et sororis suae mariti abutens Regno inhiaret, ut quaecumque ambitioni suae obstantia tutiori dolo per interualla scelerum sensim remoueret, puerum nouennem Demetrium eius germanum per sicarios sustulit. Hunc Moschouitae martyrem vocant, eiusque ferias Idibus Maiis quotannis celebrant. Quotquot ex Moschorum Ducibus a Tartaris bello petiti perierunt, tanquam martyres feriis, sacris, et inuocatione a Russis coluntur. Imo cum Anno 1059 Dux Simon Romanowicz Pozarski a Ioanne filio secundi Seuoldi Magni Moschouiae Ducis ortum ducens, homo flagitiis, et facinoribus coopertus, et recenter occisae uxoris suae infamia laborans, sub Ducis Trubezki directione inter Potiwulum, et Konotopum in Ducatu Seueriensi contra Polonorum, Cosacorum, et Tartarorum exercitum pugnando in primo agmine cecidisset, martyribus confestim adnumeratus a Tzare Alexio fuit, peculiari hunc cultus officio. Praedicata autem Sergii miracula apud nunc uiuentes, quia nulla iam eduntur, fidem vix inueniunt. Et cupreae ollae coctum olus unicuique uenienti sufficienter sine portionum monasterii familiae debitum diminutione subministrare solitae nulla penitus uiuit memoria. Nisi dicamus, genuinum ollae miraculum hoc esse, quod nimirum peregre proficiscentibus, et templum bis quotannis in Trinitatis, et Michaelis festiuitatibus visitare solitis monasterii olla coctum olus, pauperrimum, nempe, monasticae culinae cibum, suppeditet: sed

De Sergio.

Kkk kk

sed liberales adeo ab iisdem largitiones consequatur, ut olla numquam possit euari. Fama est ab omnibus in Moschouia verax credita, quod supra quater mille argenteorum rublorum myriades a Magnorum Ducum, aliorumque pietate erogatae in illo monasterio sub Plutonis custodia defossae latent.

Obiter autem hic adnotare haud pigebit, quod Sergius iuxta fidem Moschicorum annalium hominem exuerit anno Mundi creati 6897. qui fuit redempti 1388 dominante in Moschouitica Russia Basilio Demetrowicz. Errauit itaque Possseuinus (nisi error typo sit adscribendus) anno 1581 ad Gregorium XIII. scribens illum ante tunc vnde viginti annos mortuum fuisse. Olearius vero, dum huius fidem secutus est, non animaduertit, quod ille ipse Herbersteinus, quem vi mentionem Sergii facientem ipse laudauit, postquam prima in Moschouiam legatione cum collega Vito Streinio Maximiliani Primi Orator anno 1517, et secunda anno 1526 Caroli Quinti, eiusque germani Ferdinandi cum Leonardo Comite de Nagrolis caduceator functus fuisset, suos rerum Moschouiticarum commentarios anno 1549 edidit, vnde nihil tunc de sepulto in monasterio Sanctissimae Trinitatis Sergio, deque eius miraculis referre potuisset; si is anno demum 1562 vitam cum morte commutasset.

Moscho- rum confes- so. Tabulam naufragii, confessionem, nempe, auricularem, Russi habent, quam Eucharistiae sumptioni semper ex lege praemittere tenentur. Raro tamen circa Paschatis festum eam edunt, et tunc pauci, hique perfunctorie, et mutila- tam. Rustici fere omnes, et vrbium plebs eam ad proceres, et opulentiores viros pertinere arbitrantur, ideoque ad illos eam reiciunt. Illi autem, ne salutarem poenitentiam, quam ipsis patres spirituales ex antiquo Graecorum usu grauem et diuturnam solent iniungere, subeant, ab ea edenda sibi dispensant. Quod diffi- teri nequaquam potuit alter ex nostris Moschuae commissariis, qui perfectionem religionis suae ab austeritate legis euincere contendens, seueras prolixae poeniten- tiae conditiones adulterio pollutis ab audientibus ipsorum confessiones praeferebi solitas extollebat. Cui ego; si res ita se habet, vos Moschouitae in continuo im- positae poenitentiae exercitio numquam soluendo pares viuatis, necesse est, ete- nim scimus, quam frequenter in alienos thoros irrepere consueuistis. At ille: Ecquid nos stultos putatis? Nihil horum sacerdoti reuelamus.

Et com- muniō. Communicant sub vtraque, si non trina, simul sumpta specie, sacerdotes enim panem fermentatum a prouectae aetatis mulieribus sacerdotum plerumque vi- duis confectum frustulatim in rubro vino aqua tepida diluto intinctum, postquam eum verbis consueta more nostro adhibitis consecrauerint, cochleari ex calice sumptum communicantibus, quibus ea die esu carniū abstinendum, distribuunt, pueris minime reiectis, si septennium excesserint.

Quomodo aegros post hanc sam- ptam ha- beant. Hoc aegros in agone extremo cum morte luctantes muniunt, sacroque oleo inungunt, et nullo vterius cibo, nisi meliorem sui spem fecerint, pascunt. Aquam tamen, vel vinum sublimatum, in quod sanctorum lippiana immerferint, sitientibus haud negant. Si vero aliquis eorum in illo feralis terroris articulo mor- nasticum habitum, ut nonnulli ex cordis compunctione assolent, detonsus et vn- ctus induerit, is tota oetiduo, tanquam inter Angelos connumeratus, neque ali- mento refici, neque pharmacis poterit subleuari. Sed si morbo remittente tam longo ieiunio superuixerit, voti reus monasterium ingredi relicta vxore, licet in- uita, tenebitur.

De mor- tuorum se- pulchra. Mortuos autem suos Moschouitae, alias in publicis functionibus ostenta- tioni haud parcentes, non adeo magnifico funere multa licet superstitione, solent sepelire. Cadaver a pollinctoribus lotum, et linteis inuolutum arca lignea condi- tum, praecincentibus, siue eiulantibus incondito clamore, cinaibus passis praeficarum vice cognatis foeminis lugubres naenias, ac sacerdote sacram iconem, quam vi- uens venerari solitus fuerat, praeferente, atque subsequenter ex clero aliquot, consanguineis, et amicis quamplurimis accensos cereos gestantibus, effertur. In coemeterio, extra quod Russorum nemo, nisi repentina morte correptus, vel per

Eccle-

Ecclesiae sententiam aliorum communione priuatus fuerit, sepelitur, arca reclu- ditur, cui comitatus omnis plura figens oscula mortuo vale vicinum dicit, mox- que a libitinariis terrae mandat, vultu soli orienti obuerso.

Ridiculum autem supinae Moschorum ignorantiae deliramentum est illud, quod, antequam lotulus claudatur, sacerdos sepeliendi digitis codicillos inserit, a clero loci, in quo ille vita functus est, auro mediante subscriptione signatos, sigil- loque munitos, quibus cum attestatione asseritur, eum Graecae fidei sectatorem vixisse, siquid viuens peccauerat, per confessionem, absolutionem, et sacram linaxim expiasse: ieiunia seruasse: orationi vacasse: Deum, et Diuos omnes decen- ti honore affecisse: Datas itaque ei illas Diuo Petro ostendendas literas, ut sine remora per Paradisi portas ad beata gaudia intromittatur. O puerilem implican- tiam! Moschouitae a Graeca seducta doctrina expiatorum animarum ignem, et particulare animae iudicium, ut superius innuimus, nequaquam credunt; Petrus itaque, secundum erroneam hanc doctrinam nondum iudicatus, in Paradiso ad reserandam eius ianuam esse nequit, et cum ibidem post vniuersale iudicium adesse poterit, aderunt etiam vna simul caeterae electorum animae, quae ministerio iani- toris pro ingressu non egebut, sed eodem momento cum ipso in paradysum in- trabunt, vnde superuacaneae rogatur de officio, quod praestare nunc minime va- let, et olim necessarium non erit. Inofficiosa similiter iusta omnia, quae defun- ctis consanguineis, et amicis perfoluunt: inofficiosae preces, largitiones, visce- rationes, sacrificia, et feralia, quibus illis parentant, si ante vniuersale iudicium aditus in Coelum nulli animarum patet: si nulla a poenali carcere est redimenda. Verumtamen, cum abyssus abyssum inuocet, in alium miseri prolabantur errorem, dicunt enim, inferias mortuis ideo a se fieri, quia duo sint loca, ad quae animae post solutam cum corpore societatem ferantur. Alter, vbi illae, quae innoce- ntiam conseruauerunt, vel amissam poenitentia, aut martyrio recuperarunt, cum bo- nis Angelis delicias expectant beatam spem. Alter, vbi improbae impoeniten- tes in inferis tenebris cum peruersis spiritibus finalis diei aduentum horrentes sem- per parent. Parentalia itaque animabus facta aut posse illas, quae in itinere a de- meritis suis per sinistram damnationis callem ad locum horroris abducebantur, ad rectum saluationis reducere: aut, si illum iam ingressae fuerint, continua praeco, et itugi sacrificio iram Dei ita placare, ut tandem earum misertus libro vitae eas in- scribat, et iudicium vniuersale exercens clementer se erga eas ostendat.

Cum itaque tam densis ignorantiae tenebris idiotae Moschouitae, et ple- rumque analphabeti coecutiant, et sensu palpabilibus eorum fides scateat erroribus; se tamen solos Christianos iactare, omnesque Latinae Ecclesiae affeclas paganos appellare audent. Tantoque a Graecis accepto in Romanum Pontificem feruntur odio, ut Catholicis Moschuae degentibus liberum suae religionis exercitium permit- tere numquam voluerint; Lutheranis vero, et Caluinistis, qui ea, quae apud Mo- schos in summa sunt veneratione, nempe imagines, crucis signum, sanctorum, que inuocationem, contemnunt, quia ab illo defecisse norunt, facile concedunt. Operante mali daemone astutia, ne aliquod sanae doctrinae lumen per usum Ca- tholicae religionis in Moschouiam inferatur, quod tenebras Russicae discutiens veram fidei semitam Moschis ostendat, per quam incedentes ab eius se subtrahant potestate.

Vices interea illorum Catholicae professionis hominum dolendae veniunt, qui sperati siue a mercatura, siue a militia exigui lucelli gratia vitro in Moschouiam cum vxoribus, et liberis numquam inde (hoc nimis verum) dimittendi transeunt, tacite renunciantes non tantum omni solatio, quod pie animae ex frequenter re- praesentatis suae religionis mysteriis, et praedicata doctrina percipiunt; sed etiam incomparabili illorum sacramentorum beneficio; quae ad salutem esse praecise necessaria sunt edocui. Licet enim huius necessitatis legi legislatoris bonitas deroga- ret cum eo, cui petenti eorundem copia fieri nequit, non derogabit tamen cum altero, qui sciens prudens ea se contulit, vbi ea habere non posse sciebat, nisi in

Kkk kk 2

illo

Exercitium religionis Catholicae Moschuae denegatur, Lutheranis et Caluini- stis concedi- tur.

illo extremae necessitatis articulo etiam huius stultitiae suae cum serio poenitet. Quod vnam clementis Deus cunctis Catholicis, qui in Russia mortem obeunt, gratiose concedat. Sed vidi ego Moschuam haud sine Christianae compassionis moerore aliquot a nostrae fidei exercitio ita disiectos, ut, etiam quotidie apud nos sacerdos faceret, aegre bis ipsi, vel ter, cum semper possent, et tunc perfunctorie, sacrificio interfuerint: et conscientiam suam depositis apud eum per confessionem peccatorum fordibus purgare plane neglexerint. Rescui autem, quod liberos suos vel domi in summa literarum ignorantia desides educare, vel Lutheranis, et Calvinistis ecclesiasticis literis imbuendos concedere cogantur, in quos hi tanquam in mollem ceram cum literis dogmata sua signaculo demceps indelebili sensum imprimunt.

Quin im-
perauerint
Russis vsque
ad Alexium.

Rexere olim Russos Rurichus, Sinaus, et Truuorus fratres, ex Waregis, siue Wagriis Slauica gente ad finem Codanum dynastis prognati, qui Russiae imperium vltro ab indigenis consilio, et impulsu Magnae Nonogardiae ciuium bellum sibi a Kyouiensibus illatum vix sustinentium, ut ab ipsis defenderentur, oblatum, adscito sobriquo Oleko, anno (iuxta Graecorum a Russis approbatam supputationem, quae hoc anno, qui est a Christo nato 1663 post Augustum mensem 7172 ab orbe condito computat) 6370 Christi vero 861 inter se diuiserunt. Vtrique vero fratri improbi mortuo Rurichus successit, qui fato deinde concedens vnicum filium Igorem nondum imperio maturum sub Oleki tutela Regni haeredem reliquit, qua ei, et quidem ampliatum, stetit. Ab hoc genitus Suatoslaus parens nothi Volodimiri, Volodimiriae vrbs ad fluvium Ciesmam, in quam sedem Ducalem Kyouia transtulit, conditoris. Is postquam nefarie occisis Ieropolecho ex legitimo matrimonio fratre, et Varego, siue Vagrio, Rochuologdo Plefcouiae Principe, vniuersam Russiam sibi subiecisset, anno Mundi 6496, Christi vero 987 sacro baptismo post auiam paternam Olham, quae Constantinopoli anno 6463, Christi 954 imperante Octauo Constantino eodem tincta fuerat, initiatus, Basilii nomen a Basilio cum fratre Constantino Imperiale Orientis sceptrum cum regente assumpsit, ductaque eorundem sorore Anna nascendi infamiam praeclaris facinoribus aboleuit. Cum vero anno 1005 in viuis esse desisset, filii eius, et ceteri vsque ad Georgium, et Iaroslaum germanos sexa ab eo sobole descendentes, dum diuisum in plures imperium ad se trahere singuli conantur, mutuis vulneribus cadentes bellis externis (si eius proneporem Volodimiri Monomachum exceperis) parum inclaruere. Ipsi autem Georgius, et Iaroslaus a Bato Tartarorum Rege bello petiti auersam adeo fortunam sunt experti, ut illi cum filio Volodimiro interempto succedere iste nequiuisset, quin Russiam a maioribus suis liberam acceptam Tartarorum insolentiae subderet tributariam. Hi sui ex superbia rerum prospere fluentium impotes non solum pro arbitrio Russis ambientibus Russiae Principatus, ut debilibus facilius imperarent, diuisos deferebant; sed etiam fastuoso vilipendio eosdem adigebant, ut legatis suis, imo et veredariis, obuii plenam equino lacte pateram offerrent, quicquid ex eo ab ebibentibus in equi iubam diffunderet, catillaturi: et in palatium introductis solum Ducale cederent, ipsi sedentibus aperto capite reuerenter adstarent: legentibus autem Principis sui literas pretiosissimas Scythicarum ichidum exuvias substernerent, ipsi vero flexis eas poplitibus audirent. Putandum hoc iugum, postquam Daniel Iaroslai nepos Ducalem thronum Volodimiria Moschuam iam diu ante transtulisset, eius atnepotis Basilii coeci filius Ioannes, hortante, et astuto inuento coadiuuante vxore Sophia Paleologa tandem excussit, et Russiae in vnum denuo corpus quam plurimis ex agnatis Ducibus variis artibus e medio sublati conglutinatae Monarcham se appellauit. Eo autem anno 1504 satis concedente filius eius, et successor Gabriel, qui sub Basilii nomine posteritati innotuit, reliquis fere omnibus ex Moschouiae Ducum prosapia oriundis in ordinem redactis, Smolensciaque retracta, tantis accessionibus auctus augustiores spiritus gerens Tzaris, siue Regis, titulum sibi (Herbersteinio apud ipsum Maximiliani Primi Romanorum Imperatoris Oratore teste) usurpauit, cuius numquam

postea

postea successores obliti sunt. Etenim anno 1533 eo satis defuncto eius filius Ioannes, crudelitate nimium forsan a scriptoribus exaggerata orbi notus, Tartarorum Regnis Casanensi, Astracanenfi, et Sibirienfi subactis, eum, si in patrimonio haud inuenisset, hinc sibi assumpsisset. Successores vero non minores maioribus suis videri voluerant. Reliquit is anno 1584 ad V. Kal. April. moriens regnum Theodoro filio, per data deieci infra fortunam animi experimenta aeditui muneri longe aptiori, ideoque iniuriarum opportuno. Cui scelere Borissi Hoduni leuiri sui, cuius nomen supra suum attolli imprudenter passus fuerat, sine prole anno 1597 defuncto is ipse, primus, qui Rurichouiciae stirpis Duces a gentilitio excluderet throno, per summum astum, et nequitiam successit. Quamuis autem male quaesitum Regnum bene administrasset, nihilominus anno 1605 percipiens odium in se populi ex applausu, quo impostorem Demetrium ex Polonia venientem excipiebat, et destitutus illo animi robore, quod homines ad omnia fortiter patiunda formabat, et firmat, dum ab illo extrema timet, ignaua desperatione mortem ipse sibi hausto veneno consciuit, filioque Theodoro sedecim annorum adolescenti in male decursis regni vulcanalibus lampada tradidit. At breui huius gaudio. Intra trimestre enim sui regni ab innata Moschorum inconstantis reprobatus, mandato Pseudo-Demetrii laqueo cum matre Maria gula fracta die decima Iunii mortem inuenit. Verumtamen neque hic praesse diu instabili genti potuit, solute enim, et contra patrios mores viuens, despicabilis, et odiosus factus, opportunitatem insidiantibus praeiuit. Decimum intra mensem, nempe, ad XVI. Idus Maii anno 1606 procerum conspiratione a Duce Basilio Suisco instigatore promota dilaniatus huic locum fecit. A Ruricho is per Susdaliensium Ducum lineam descendebat. Verum, cum fortuna parum fauente vteretur, breui Moschos eius taeduit. Quarto regni sui anno inuitum, et frustra reluctantem cum Maria vxore rudent, et hanc in sanctimonialium, illum in monachorum coenobium detrudunt. Nec adhuc aerumnarum finis. Electio enim sub hac inter alias cum eius parente pacta conditione, ut Moschi a Moschorum Patriarcha praesentibus clero et Regni primoribus Moschouitico more rebaptisaretur, in Tzarem Vladislao Sigismundi III. Regis Poloniae filio cum duobus fratribus, aliisque consanguineis captiuum transmiserunt. Qui in arce Gostinenfi Palatinatus Rauenfis nondum exacto anno cum fratre Demetrio carceris aerumnis confectus satis concessit. Sigismundus autem Rex, ne tam gloriosum trophaeum sibi a morte eriperetur, extrai in suburbano Varfauiiae, quod Cracouienfe nuncupatur, sphaericae figurae facellum, in eoque vtrumque tumulari voluit, addita in testimonium suae felicitatis tabula marmorea, quae inscriptum miserorum fratrum casum apud posteros perennaret. Per subsecutam tamen inter Vladislauum Regem, et Magnum Ducem Michaellem Fedorowicz anno 1634 pacem licuit Moschis eorundem ossa in Moschouiam auertere, et Michaeli marmor illud, ipsi per Adamum Kisielium Castellatum Kyouiensem ab Vladislao transmissum, cum sua epigraphe sepelire. At dum Vladislauus cunctantis parentis consilio ab implenda tam iniqua conditione merito abhorrentis, siue pro se sceptrum illud affectantis, Moschuam ad Regnum capeffendum se conferre diu deliberat, Moschouiticae morae pertaesi Michaellem Theodori Mikitowicz Romanow Metropolitae tum Rostouienfis, et deinde Patriarchae filium, a Borisso Hoduno in monasterium Ipathianum primo ab vrbe Castromouia lapide cum genitrice Martha Iuanoua olim relegatum, ibique iugiter aetatem agentem, anno 1613 sibi elegerunt. Graue itaque bellum inter vtrumque electum exarsit, quod per varios inconstantis Martis eventus protrahatum anno tandem 1634 pace mutatum fuit, Michaelle per Vladislai abdicationem in pacifica Regni possessione perseverante. Huic autem IV. Idus Iulii anno 1645 aetatis suae vndequingagesimum agenti improvisa morte correpto successit Alexius filius sedecim annorum adolescens, altero statim ab illius obitu die solertia Chyronis sui coronatus.

Si concedamus, eo nobiliora esse sumina, quo ab occultiori fonte promanant, idemque de familiis iudicium esse velimus, quarum originem nesciri antiquitatis

Ex qua familia Alexius ortus.

LII II

tiquitatis

tiqutatis indicium sit, Romanoniam gentem nobilissimam esse, fateamur, necesse est. Exquisiti diutius de eius stemmate; sed in obscuro versanti, Moschouitis cunctis eius ignorationem cum homine extero affectantibus, nullus unquam paulo illustrioris cognitionis radius, saltem fulguralis, affulsit. Libenter equidem assentior, quod Theodorus filius Ioannis ultimus ex antiquorum Russiae Ducum per rectam lineam masculam progenie in ferali lecto Theodorum Mikitowicz Romanonum, tanquam propinquum sibi proximiorum, et aetiori necessitudine iunctum, in successorem nominauerit. Compertum etenim habeo, Iohannem Basilidem, qui tyranni praedicti ab auro suo distinguitur, cum Anastasia filia Georgii ex Zacharia Romanouio nati primum matrimonium contraxisse, atque ex ea Ioannem, et Theodorum filios suscepisse. Anastasiae vero fratrem fuisse Nikitam Praefectum Novogrodensem patrem Theodori, quem consobrinus Theodorus successorem sibi designauit, quique deinde a Moschouiae Tzara Hoduno timente, ne regnum, quo dignus habitus fuerat, iure cognationis affectaret, post sublatos violenta morte germanos Alexandrum, Basilium, Leonem, et Michaellem in coenobium Sancti Antohii ad oceanum septentrionalem apud fluuiam Syskagum deportatus, inuitusque deorsus, et monasticam profiteri coactus, Filaretus vocatus fuit. Unde tamen breui in Metropolitam Rostouiensem, et Iaroslauensem consecratus emerfit: dumque Moschorum procerum nomine cum collegis Duce Basilio Basiliowicz Galicino, Duce Daniele Iuanowicz Mizeskio, et Thoma Lugoroski a fœderis legatione apud Regem Poloniae Sigismundum III Smolensciam tunc oppugnantemungeretur, persuasurus ei, ut Principem Vladislauum filium in Magnum Moschouiae Ducem electum Mosaiscum ad Moschouiticae fidei iuxta pacta professionem quanto citius mitteret, ab hoc sub custodia inde Kamioncam amandatus, et Mariebergi in Prussia detentus audiit ad Moschorum thronum assumptum proprium filium suum Michaellem, sub quo ad Russiae Patriarchatum euectus fuit. At dissentio ab asserentibus, quod is ex prosapia, et agnatione tyranni fuerit, etenim nec ipse, nec eius ascendentes titulo Knesorum, siue Ducum, unquam gauisi sunt, prout caeteri omnes, qui a familia Magnorum Ducum Moschouiae per agnationis lineam ortum ducunt, adhuc hodie gaudent, et ad filios suos illum transmittunt. Sane si Romanouii serenissimo stemmate splenduisse, Moschi ex innata iactantis res suas ad sidera usque extollere soliti non tantum hoc celare nolent, sed potius vel non percontantibus vitro ingererent. Hoc certum, quod ex hac gente solus nunc cum prole sua Alexius Michaelis filius superstit. Nisi opinari libeat, quod agnatos habeat Swircios ad Romanow (oppidum hoc est ad Kaminczam fluuium in Ducatu Kyouiensi) et Swiertz in Russia rubra ab antiquo clarissimos, quorum Theodorus Palatinus Kyouiae fuit, plurimique deinceps ad hunc usque diem bellica fortitudine excelluere.

Moschouius sit Alexii educator.

Cur nullae in Russiae Scientiae?

Hunc pater puerum ad mores, et artes Moscho Rege dignas instituendum commendauerat Boiario Borisso Iuanowicz Morosowi, qui tamen in illa puerilis animi rasa tabula eas haud potuit depingere imagines, quas ipse in idea non habebat. Etenim doctrinae omnis, et eruditionis expertes Moschouitae unius tantum aetatis homines sunt. Praeterita ignorant penitus omnia, praeter ea, quae suo tempore acciderunt, et haec intra solam sphaeram Moschouitici Regni, cum externorum sint supine incuriosi. Carentes itaque exemplis, et documentis, quae sunt politici hominis conspicienda, non adeo longe eorum naturalis prudentiae lumina prospiciunt. Unde erudire alios ipsi rudes, et providentiae digito monstrare iisdem navigationis vias, portum, et lymas nequeunt, quas ipsi non vident. Quod autem scientias exulare a Russia sua tam longa, et obstinata proscriptione Moschouitae velint, imputandum est primo ipsis Principibus, qui eas cum viciniis tanquam pestem publicam oderunt, verentes, ne subditi cum illis spiritus hauriant libertatis, per quos ad despoticum, quo premuntur, iugum excutendum insurgant. Spartanorum ad instar eos esse voluit, qui literas ad usum saltem discabant, reliqua omnis disciplina erat, pulchre parere, labores perferre, in pugna

gna vincere. Quod ultimum vix praestabit plebei animus, si nimis exacuata exicientis ingenii acie pericula penetrabit. Secundo adscribendum est Ecclesiasticis, qui cognoscences eas esse Latino traditas sermone, et non posse admitti nisi cum suis praeceptoribus, timent, ne per hanc tam amplam portam, si patefiat, ritus Latinus simul ingrediatur, cuius magistri ipsorum ignorantiam populo deridendam propinent, et dogmatum falsitatem, quibus eius credulitati illudunt, in apertam protrahant lucem. Et tertio aetate prouectis proceribus, qui iunioribus donorum, quae ipsi consequi neglexerunt, acquisitionem inuident, per quam ipsi a possessione, quam iniuste praescripserunt, sapientium iuste cadant, et a gerenda republica excludantur.

Callidus tamen Principis institutor Morosouius sceptrum adolescentis manibus nimis graue pro libitu tradens consueta gratiosorum cautela proceres omnes fauore defuncti Tzaris in aula praeualidos ad lucrosas nobiliorum prouinciarum praefecturas specioso exilio amandauit, substitutis ad aulica munia, qui factio haud dubia eius essent, cuius beneficio in palatium venissent. Non ex grati affectu animi, hospes anim iste plane ignotus, et peregrinus a Moschouitico pectore nunquam admittitur; sed ex cognitione, quod interfit vitium, inconcussum stare volumus, cui innituntur. Sic igitur contradictoribus omnibus amotis, ut Alumni sui animum sibi firmiter deuinciret, multiplicare nexus statuens, duarum ei filiarum Daquilowicz Miloslawski nobilis aulici filiarum forma impense laudata facile persuasit, ut ex his alteram praesumpta optione duceret. Anno itaque 1647 cum grandiore natu Maria, quae genio suo blandius arriserat, nuptias Alexius celebravit, octiduoque post Morosouius alteram connubio sibi iunxit, factus audaci attentato Domini sui affinis.

Morosouii artes.

Fit Domini sui affinis.

Nec habet Alexius, quod foecundiorum iterum in vxore desideret. Etenim, cum ego anno 1661 Moschuam venissem, praeter filium Alexium, sextam iam susceperat filiam, Tatianam, Eudociam, Annam, Catharinam, Mariam, et Sophiam appellatas, quarum tamen postrema iam mortem obierat. Cumque ibi degerem, ad VI. Non. Iunii eiusdem anni alterum illa filium, cui Theodoro nomen, enixa eius desideriis plene satisfecerat. Etenim Alexius cupidus, ut multiplici fulero spes perpetuandi per subsidia dominationis in posteritate sua Moschouitici Regnum, quod pluribus munimentis insistat, et dandi olim vicino Poloniae iuxta spem sibi a Republica iniectam ex lumbis suis Regem sustentetur, magno interni doloris sensu afficiebatur, cum ex vxore toties praegnante masculam expectans prolem, per degeneratum semper in foeminam partum frustratum se expectatione sua videbat. Unde eidem, quasi conceptus embrionem effingere in matrice, quomodo in pristino pistrix farinae massam in diuersas panis formas, pro libitu posset, serio comae abscissionem, detractionemque in monasterium ad exemplum repudiatum a Basilio Salomeae inuicauerat, nisi iam octauo foeta masculum peperisset. At VII. Id. Iunii anno 1662 dum Smolensci haereremus, Theodorianum nouum foecunditatis suae testem in lucem emisit.

Vxor, et filii Alexii.

Morosouius vero patrem se quidem, et pluries vidit, at (Numine fortasse se ambitionem in eo dominicae affinitatis vindicante) prole omni sua breui orbam feluxit. Et vix elapsa a nuptiis suis anno a concitato ob aere ab eo, et affectis administratam rempublicam populo ad necem expetitus, aegre ab hoc per exactam a morbis poenam nonnihil emollito enixis Tzaris mortem eius deprecantis precibus harymisque adparatus euasit. Deinde a podagrica passione, et aqua intercute lecto affixus, ideoque ab optimi ministerio semotus, aurum tamen aequae semper, ac aquam sitiens, tandem, dum ego adhuc Moschuam essem, a porione decocti tephila rustico quodam medicastro ei propinata voce, motu, omni que sensu priuatus, aegre post triduum ad mentem suam reuersus, post longam in ferali palestra cum morte luctam III. Idus Nouemb. animam exhalauit, audituram ab Evangelico exprobratore, haec omnia, quae parasti, cuius erunt? Et profecto non adeo exigua fuere, ut scriptum ab eo haeredem tam pinguis haereditatis poenitere deberet.

Morosouii obitus.

deberet. Etenim post erogatam adhuc eo extremum ducente spiritum ipſius mandato in mendicos, et monasteria maximam ſignati aeris vim, adhuc inaeſtimabilem argenteorum rublorum, ſolidorum aureorum, dalerorumque Ioachimicorum ſummam, nec non et fundos immenſos a binis ſubditorum myriadibus habitatos in ea naſtus fuit.

Alexi cor-
poris

Vir eſt Alexius iuſta ſtatura quadratus, vultu placidus, cute candidus, genis rubicundus, ſubſtavis coma, et barba decorus, viriumque corporis firmitate robuſtus, quam tamen fractura ſit per omnia iam membra circumfuſa obefitas, ſi cum eſcente eius aetate, quae hodie trigeſimum ſextum haud excedit annum, per conſuetam abdominis augmenta ipſa quoque creſcat.

Et animi
forma.

Animum vero tam praeclaris dotibus a natura eſſormatum ſortitus eſt, vt dolendum ſit, quod liberales diſciplinæ ad poliendum ab eadem primo ſcalpro ruditer eſſectam ſtatuam haud concurrerint. Manſuetus, et clemens, quique magis peccari nollet, quam animum ad vindicanda peccata habeat. Propenſioni autem ſuae ſi relinquatur, pacificus eſt. Religionis erroneae ſuae placitis obſequentiſſimus tota anima pietatem colit. In templis frequens multa cordis deuotione ſacris intereſt officiis, et haud raro in conticinio Dauidis ad inſtar cubile deferens humi proſtratus preces vel placando, vel inuocando, vel laudando Numini uſque ad matutina crepuſcula continuat. Quodque mirere, in ſumma poteſtate inter gentes totam a dominis ſuis ſeruitutem pati aſſuetas nullius facultatibus, nullius vitae, nullius honori vnquam inſidiatus eſt. Etenim quamuis ab ira, vt omnes delicati ſenſus heroes, aliquando abripiatur; vltro pugnos tamen, et calces nunquam ſe ſinit aſportari.

Eiuſdem
titulus.

Titulus, quo tempore legationis noſtræ vtebatur, talis erat. Dominus Tzar, et Magnus Dux Alexius Mihalowicz totius Magnae, Paruae, et Albae Ruſſiae autocrator. Moſchouiae, Kyoniae, Volodimiriae, Nouogardiae, Tzar Caſani, Tzar Aſtracani, Tzar Sibiriae, Dominus Pleſcouiae, et Magnus Dux Lituaniae, Smolenſciae, Tuueriae, Volinae, Podoliae, Iugoriae, Permae, Viatkae, Bolgariae, etc. Dominus et Magnus Dux Nouogardiae inferioris, Czernichouiae, Rezaniae, Polociae, Roſthouiae, Iaſrolauiae, Bieloferae, Vdoriae, Obdoriae, Coodinae, Vitepſciae, Miſciſlauiae, omniumque ſeptentrionalium regionum Dominator. Dominus ſueriae, et Tzarum Cartaliniae, ac Gruſſinae, et Cabardiniae regionis, nec non et Principum Circaſorum, et Montanorum, ac quam plurimorum aliorum Orientalium, Occidentalium, et Aquilonarium Dominorum, et Regionum per longam atauorum ſeriem legitimus haeres, Dominus, et Dominator.

Magnus ſane titulus; ſed cui Moſchouitico more inania, non vera, caduca admixcentur.

Qua ra-
tione voc-
tur Domi-
nus.

Dominus ſine dubio eſt, imperat enim omnibus pro more antiquo deſpotice. Eius voluntas lex eſt cunctis ſubditis inappellabilis. Ille in omnes, vt Dominus in ſeruos, habet ius pro arbitrio vitae, et necis. Si ab eo vapulent, ſi eius mandato virgis, aut flagris caedantur, ei gratias agunt. Facultatum ſuatum non ſe dominos vocant, ſed Deum et Tzarem. Pauperes ad templorum limina, vel in compitis mendicantes eleemoſynam ſibi erogari obſecrant pro amore Dei et Tzaris. Si quis de re aliqua ſibi incomperta interrogetur, reſpondet illico, hoc me latet; ſoli Deus, et Tzar norunt. Breuiter omnes de eo tanquam de Numine loquuntur, multi ſentiunt. Libellos ſupplices, quos ei porrigunt, omnes indifferenter ſubſignant nomine ad diminutiuum humiliato, ita vt, ſi quis Stephanus vocetur, Stephanulus ſubſcribat. Patriarcha autem, ceterique ex clero, ac ſanctimoniales addunt *Boghomoleta tuus*, vel *Boghomolizra tuus*, tuus, vel tuus apud Deum precator, vel precatrix. Senatores, cunctique nobiles, et exterae nationis militares viri, *Chlop tuus*, mancipium tuum. Mercatores primae claſſis, quos *Goffi* vocant, *Mafick tuus*, ſubditus tuus. Inferiores, et peregrini, *Szirola tuus*, Orphanus tuus. Foeminae nobiles, *Robizra tuus*, ſeruula tua. Ruſſici,

Cber-

Oberſtiani tuus, Chriſtianus tuus. Famuli Senatorum *Czeloweck tuus*, Homo tuus. Detur tamen ſuus veritati locus. Cum heri potius in ſeruos, quam patris familias in liberos Moſchorum Principum imperium ſit, ſubditi, qui patrem in Tzare ſuo non agnoſcunt; neque filios erga eum ſe exhibent. Merus itaque iſſedem obedientiam, non filialis reuerentia exprimit. Quapropter altero abſente, vel remittente, reſuſcitatur altera, et recalcitrat, et quamuis immitis dominus in eorum terga vulgatis etiam cum proceribus flagris ſauiat, nihilominus canum ad inſtar excuſſo poſt verbera dorſo, ſi flagellum tortor amouerit, refractarii eſſe pergunt, parati animo iterum corpus ſeruili patientia flagris ſubiicere. Turcos, qui ſimiliter in virga ferrea reguntur; vidi ego longe alacriori promptitudine Imperatori ſuo obtemperantes. Crediderim; quod obſtinata, et contumax Sclauorum natura a turbulentis epti quotidie vini aduſti vaporibus concitata Moſchos calcitroſos reddat. Et e contra, quod in Turcorum minus fera gente, et ex lege abſtemia ratio ſui compos magis ſe exferat ad ipſis conſulendum, vt hilariter dent, quod vel inuitis extorqueretur.

Tzaris titulum Baſilius Ioannis filius, et alterius parens primus, vt ſcribit Herberſteinus, aſſumpſit. Cui adſtipulatus eſt eiſdem Baſili filius Iuanus, dum anno 1552 Sigismundi Auguſti, Regis Poloniae legatis dixit, a ſummo Pontifice Clemente, Romanoque Imperatore Maximiliano parenti ſuo tributum fuiſſe. Cumque ſupremus ſactorum in Moſchouia Antifites aliis eiſdem Regis legatis biennio poſt literas eiſdem Maximilian, et Solymanai Turcorum tyranni, quibus Baſilium Baſilides hoc titulo dignati fuerant, oſendiſſe dicatur, errare videntur ii, qui poſtquam haec omnia ſine contradictione narrarunt, aſſerunt; hunc titulum ab Iuano poſt debellatos Caſanenſes primum uſurpari coeptum.

De Titulo
Tzaris.

De hoc vocabulo monuerunt iamdiu tam ipſe Herberſteinus, quam Gaguinus, nuperque Olearius linguarum interpretes, vt ab errore conſuetas translationis reſcipiſſerent, perſpicue demonſtrantes, quod Ruſſico idiomate Tzar non Imperatorem, vt ipſi vertere ſolent; ſed Regem ſignificet, dum ipſi Moſchouitae a ſacra pagina Sclauonica lingua loquente, Regibusque ſemper Tzaris nomen tribuente edocui, cum de Romanorum Imperatore et Domino ſuo vnico orationis contextu loquuntur, hunc Tzarem, illum Caefarem; vt ego pluries audi, notabili differentia appellent. Ipſeque Magnus Dux ſe non Ruſſorum, non Moſchorum Tzarem; ſed vel indiſtincte Tzarem, vel diſtincte Tzarem Caſani, Tzarem Aſtracani, Tzarem Sibiriae vocet; quae certe nullo modo Imperia nec Regna (Sibiria excepta) vocari merentur, cum praeter vrbes, inde denominantur, vix aliquot in iuriſdictione ſua oppidula numerent. Interpretem tamen aliquot amica monitione poſthabita vocabulorum voluntarie falſi inuerſores putiſſima Imperatorum nominis deiectione in incepto pernicaciter pergunt. Si in exteras gentes tanto ſtudio ſeruntur, vt eas ornare ampulloſis titulis velint; et nomen Tzareum propter affinitatem ſoni cum Caefateo aliquid ſupra Regium auguſtius ſpirare credunt; Principes earum Tzares dicant, non Imperatores. Sic in falſi crimine non impingent, et adulationi ſuae facient ſatis. Optarem tamen, vt ſemel Cartaliniae, et Gruſſinae Regulorum, quos noſter Tzar in ſuis titulis Tzares appellat, perſonae, et ditiones oculis uſurparent, perſuaſus etenim vix, quod videntibus itera mea, tuos Georgiam ſines tot Tzares Moſchis, vel Perſis, vel Tardis tributarios tange ab omni principali ſplendore vitam multarum rerum indigam viuere; Tzaris nomen vileſceret adeo, vt illud in Imperatorium vertere impoſſiteram erabelcerenti.

Magni Ducis titulum Volodimirus Suanolai ſuiſ moſchis prior uſurpauit, et ad poſteros tranſmiſit. Alexius nomen eſt inter mihi compertis a Rurich descendentes in Ruſſia Dominos inuſitatam, ac plane peregrinam. Adorant Moſchouitae Alexium Metropolitam Kyouienſem Ioannis Danilowicz Moſchorum Principis tempore natum, circa annum 1364 conſecratum, et quarto decimo poſt anno regnante in Ruſſia Ioanne Iuanowicz vita functum, cuius anniuſſarium diem III. Kal. Octobris, cor-

Magni Du-
cis titulus.

De nomi-
ne Alexii.

Mmm mm

poris

poris vero Moschuam translationem XIII Idus Maii perquam solenniter celebrant. Consuluit iste popularibus suis, ut posthabito contra Tartaros Crimenses bello pacem potius ab iis certa aliqua annua pensione redimerent. Consilii sui executor ab horum Chamo Berdegereio pacem Russis suis emit.

Cur dica-
tur Mihalo-
wicz.
Russiae ex-
tensio.

Mihalowicz est nomen paternum iuxta superius indicatum Moschouitarum morem proprio additum.

Russiae nomen latissime patet, comprehendit enim quicquid a montibus Sarmaticis, et fluuio Tyra, incolis Nistro, per utramque Volyniam ad Borysthenem, et Polocensem agrum ascendendo Poloniae minori, antiquae Lituaniae, Liouoniaeque conterminum usque ad Finnicum sinum protenditur, et quicquid inde a Careliis, et Lapponibus, Oceanoque septentrionali longo finitimae Scythiae tractu ad Tartaros Nagaienses, Volgacenses, et Praecopenenses excurrit. Sub magnae autem appellatione comprehendunt Moschouitae tractum illum, qui intra Liouoniae, albi maris, Tartarorum, et Borysthenis limites continetur, et sub nomine Moschouitae vulgo venit. Sub paruae Bratislauiensis, Podoliensis, Haliciensis, Smocensis, Praemisiensis, Leopoliensis, Belzensis cum Chelmentis, Volyniensis, et Kyouichensis inter Scytharum deserta, Borysthenem, Pripetium, et Veprum fluuios, Poloniam minorem, et iuga Carpathia ditiones. Sub albae vero inter Pripetii, Borysthenis, et Dunae fluuenta Nouogrodekum, Minscum, Micislauiam, Smolensciam, Vitepsciam, et Polociam cum suis ditionibus. Quae omnia Russorum quidem iuris olim fuere, sed per bellorum casus Polonorum, et Lituanorum fortunae, et fortitudini variis deinde temporibus cesserunt.

Primus, qui se totius Russiae Monarcham scripsit, Magnus ille Ioannes Basilii episcopi filius in literis suis ad Alexandrum Lituaniae Magnum Ducem anno 1492 datis fuit, qui excusso Tartarico duorum cum dimidio seculorum iugo, suoque Magnae Nouogardiae imposito, ac electis ex auitis ditionibus quamplurimis ex agnatis Ducibus maiorem Russiae partem sub imperio suo coniunxit. Hunc ritulum successores postmodum usurparunt semper, et precise eius nepos Iuanus in literis suis ad Senatum Poloniae anno 1572 post mortem Sigismundi Augusti. Verum distincte magae, paruae, et albae autocratorem, siue conseruatorem, praeter Alexium, nemo.

Moschouia.

Quod Moschouia inter titulos praemittatur, non antiquitati, sed dignitati tribuendum venit. Postquam enim Daniel Alexandrowicz duodecimus iuxta eos, quibus ego sum usus, Moschorum annales a Ruricho per rectam dominantium lineam successor Ducalem sedem a Voloddimiri urbe Moschuam commodissimo consilio transportasset, ibi semper fixa permansit, maioribus in dies ornamentis augustinior reddita. Imo et ipsa urbs nomen a fluuiolo per sinum suum a Tuuerensi regione decurrente mutuatum vniuersae Russiae, cunctisque populis eam incolentibus tanto applausu communicauit, ut ea multis ab hinc retro lustis Moschouia, hi vero Moschouitae communi in orbe vocabulo vulgo appellentur. Ipsi tamen prisco nomine, siue a Russo fratre, aut nepote Lechi Polonorum Ducis primi: siue a vetustissimo oppido Russi sexaginta a Nouogardia magna vestis posito: siue a capillorum subtauro colore, qui Sclauonico idiomate Russ dicitur: siue a populis Roxolanis: siue ab antiquo vocabulo Rossia, dispersionem, vel disseminationem indicante, assumpto: noui vel ignari, vel contemptores, Russos se semper appellauerunt. Prouincia quidem Moschouiae sub intemperie aeris frigus, et aestum per excessum haud raro eternantis agrum propter vicissitudines nimiae siccitatis, et humiditatis in arenoso suo solo facile fegetes enecantis haud fertilem, et fines non adeo amplos habens: sed, quod nulla intra eos uiuat, praeter lepores, feras, nulla mellificet apis, pascunt eorum, qui hoc scripserunt, haud concedam. Quicquid enim olim fuerit, tunc sane et vulpibus, et lupis, et vrsis, apibusque et melle abundat. Fabulas autem illas de animantibus propter frigus in ea minime conuatis, ac de equabus sterilibus contrarius cum aliis pluribus de visu testis explodo. Sed

nec

nec admittenda est illorum assertio, qui regionis illius Coelum adeo salubre esse scripserunt, ut nullo vnquam ad clauum contra pestem figendum dictaret, prout olim saepius Roma, opus habuerit, cum nulla ibi vnquam saeueret. Quia ab annalibus Moschorum refellitur tradentibus, quod anno 6930, Christi 1421 dominante Basilio Demetrowicz, et sexto deinceps elapso sub eisdem liberi Basilii primordiis pestilentia eam tam grauiter affligeret, ut exinde, quasi vniuersa Russorum naturalis constitutio debilitata fuerit, eorum paucissimi seculare viuunt annum, ad quem tamen antea plurimi multos insuper addere viuendo soliti fuissent. Anno autem 7109, Christi 1600 et per biennium subsecutum Borisso Hoduno principante grassantis in Russia pestis tanta fuit Moschuae saeuitia, ut inquilinis fere omnibus eam exhaurierit. Annoque 1654 et sequenti imperante praesenti Alexio ab eadem lue septingentis vtriusque sexus millibus assumptis eam tantum non euacuauerit. Urbs Moschua amplissima olim, et populosissima fuit: sed multoties foruita passa incendia, et anno Mundi 7079, Christi 1570 die 24 Maii a Tartaris Praecopensis, atque anno 1611 a Polonis omnino exusta, nunc intra angustiorem vnde viginti verstarum ambitum a longe minori, eoque maiorem partem Litvano, et Polono in captiuitatem abducto, incolitur habitatore. Imo cum singulae in ea aedes, ut a quamplurimis ante me obseruatum fuit, spatiosas areas, et atria comprehendant, multique earum adiaceant horti, et pomaria: Cumque praeter plura identidem interiacentia haud exigua prata, innumera (fere dixerim) templa, et sacella iis sint intermixta, eam non continet populi multitudinem, quam nonnulli amplitudinis eius specie decepti sunt opinati. Arcem habet, cui Kremelinae nomen, Magnorum Ducum sedem mediocri vrbe haud minorem, muro a Ioanne exoculati Basilii filio primum circumdatam, et iam per meliora augmenta addita fossa longe munitiorem. Tanta autem Moschuae est rerum omnium ad vitae necessitatem, commoditatem, et luxum, et quidem honesto parabilium pretio, affluentia, ut nullae orbis plagae aut clementius coelum, aut foecundior agrum, aut dextior terrae viscera, aut industriores hominum genios debeat inuidere. Licet enim a quocumque mari quam longissime absit, multorum tamen beneficio fluminum cum remotissimis prouinciis opulentissimo commercio communicat.

De Vrbe
Moschoua.

Kyouiam manuscripti Russorum annales asserunt urbem esse post magnam Nouogardiam in Russia vniuersa ceteris omnibus antiquiorem. Narrant enim, quod Kyeu, Illock, et Koriw fratres ex Polonia egressi in monte ad dextram Borysthenis oram confederint. Kyeu in ipso vertice, Illock in ea parte, quae ab eo Sokowica vocata fuit, et Koriw in altera, cui inde Korowicae nomen. Cumque eos electionis minime poeniteret, urbem condiderint a maiore natu sine augurio, sine fratreicidio, sola aetatis verecundia operante, Kyouiam denominatam. Hanc Olechus Rurichi sobrinus, eiusque filii Igoris tutor infesto exercitu, antiquas eius in Nouogrodienses iniurias viturus, aggressus, secunda vius fortuna occupauit, constituitque totius Russiae metropolim. Qua tamen praerogatiua nothus Voloddimirus Igoris nepos eam priuauit, dum Volodimiriam urbem a se ad Glesmam annem conditam ea donauit. Eius filius Iaroslaus, postquam a Boleslao Ghobri Poloniae Duce anno 1009 acie victus eam exuli, et exuto fratri suo Suatopolcho restituere adactus fuisset, per impium huius fratreicidio eiusdem possessionem de nouo arripiens, quamuis ab eodem Boleslao ingenti ad Bugum praelio decimo post anno superatus eidem se tributarium fecisset, eam ampliatam vallo circumdedit. Et nihilominus anno 1070 Polonus Boleslaus audax deuicto eius Duce Seuoldo eam ad deditionem coegit, Iwaslao in ea regnare iussit. At maiore suo fato, reuocato enim Hannibalis apud Capuam successu urbis deliciis, et voluptatibus ipse, et exercitus corrupti, et generati poenitentiam sibi victoriam suam reddiderunt. Qui vero sub Poloniae obsequio deinceps in Ducatu successerunt, multa in insidiis inuicem appetentes alterna extrusione a Ducali se exturbare solio numquam. donec Rostislao Mistislai filio eidem incubante Batus Tartarorum Rex anno 1239 in Russiam torrentis ad instar impetum Mundo creato 6748, a redempto vero 1239 in Russiam torrentis ad instar impetum

Kyouia.

Mmm mm 2

tum faciens urbem Kyouiam funditus deletam solo aequaret. Sedato deinceps aliquomodo saevae huius procellae impetu Russi locum consentientibus Seythiis Bati successoribus sub tributo rursus incoluerunt. Gediminas vero Magus Dux Lituaniae anno 1320 de viro ingenti pugna, qui rerum ibi tunc potiebatur, Stanislaus, eoque exturbato, urbem, totamque ad Czerkassios usque ditionem adeptus, Ducatum illum in provinciam sedegit, quam Mindopho Holsano Duci administrandam commisit. Anno 1390 cum Volodimirus Olgerdi Magni Ducis Lituaniae primogenitus Ducatum hunc possideret, cum decreto fratris Jagellonis iam tunc Poloniae Regis communi fratri Casimiro Skirgelloni cedere damnatus, et acquiescere decrevisset, anno 1395 a Vitoldo triennio ante Magno Lituaniae Duce renunciat, armis expulsus cum filio suo Olekone, siue Alexandro, fuit, et Skirgellone haud diu post monachi cuiusdam scelere per venenatam potionem sublato idem Vitoldus ex Ducatu provinciam iterum fecit, et Ioannis Algimundi Ducis Holsanensis administrationi concessit. Anno autem 1416 dum Jagello nuptias cum Elisabetha Piliccia Sanoci celebraret, Ediga Tamerlanis Praefectus innumerabili Tartarorum exercitu urbem Kyouiam obruens eam foede adeo vastavit, ut numquam amplius pristinum suum splendorem recuperaverit. Novis nihilominus apud fluvium in radice montis excitatis aedibus tertio reparata proprios habuit Principes. Etenim anno 1421 Andreas Iuanowicz Druki Ducis Kyouiensis filia Zonca, postea Sophia dicta, Jagelloni nupsit. Anno 1435 Ioannes Volodimirici Kyouiensis a Michaeli Sigismundi Magni Ducis Lituaniae filio in pugna captus, ab hoc occisus scribitur. Cumque septennio elapso idem Michael eam Alexandro Duce exacto occupasset, a Casimiro Jagellonide Poloniae Rege eiectus male partem iusto possessori reddere inuitus debuit. Quo anno 1455 mortuo idem Casimirus eam filio eius Simoni et Michaeli ademit, sed ita, ut eam soli Simoni cum toto Ducatu fiduciario iure permitteret. Et anno 1471 licet is moriens filium Basilium reliquisset, expuncto Ducis titulo provinciam tertio fecit Martino Gastoldo commissam. Ita magnus ille Ducatus, quem cuncti Russiae Duces suspicere consueverant, amplumque terrarum spatium in parva Russia ambibans, in Palatinatum degeneravit. In hoc Cosacorum ortus, agrestis olim circa Kyouiam gentis, quae in Borysthenis deferta dulcedine praedae ex Tartaris cum liberis, armentisque ibidem vagari consuevit agenda illecta transmigravit, ac deinde plurium concursu nobilium, vel exulum, vel praedonum aucta Sigismundi Regis senioris aetate clarescere incipiens, meruit postea a Stephano Batoreo vrbe Trethymirouia quinquaginta infra passuum millibus donari. Vnde felici audacia Tartaros undique submovens Borysthenis ipsulas occupavit, praecipuamque earum Tomakowkam semper retinuit ferocioribus eam insidentibus, et multitudine, quae in dies crescit, per diffusa in Volyniam usque oppida late dispersa. Apud has ipsulas Borysthenes inter aspera, disruptaque rupium saepius ex alto deiectus cataractarum, Polonis *Porobi* dictarum, quas superavit, nomen Cosacis relinquit, ita ut eum, quod ultra est *Za Porobi* dicatur, si etiam Zaporouientes denominentur. Vocantur tamen etiam aliquando Nisouientes, sumpto ex depressiore illa terra, et ulteriore Volynia, quas inhabitant, et promiscuo nomine *Nis* appellant, vocabulo. Gens haec, dum iniurias suas contra dominos nimis impotenter in sua terga saeuientes vlciscitur. Dum Ducum suorum Iuani Podkowae a Stephano Rege Leopoli, Pauluki ab Vladislao IV. Varsoviae violata utrobique fide publica capitis supplicio affectorum indignam mortem. Dum Bogdano Chmielnicio contumeliam in vxore, et filio a Czaplinscio magni Coronae vexilliferi Koniespolskii vices gerente irrogatam vindicat, Poloniam strenua constantia, et felicibus armis adegit, ut in sui favorem vindicias secundum libertatem videret. Cum nothus Volodimirus Kyouiae Dux Christianae militiae nomen dare decreverit, et Basilium Imperatorem Constantinopolitanum in successoris loco fonte sibi elegisset, Nicolaus Chrysobergus Constantinopolitanus Patriarcha Michaellem, ut iam dixi, natione Graecum metropolitam Kyouiae constituit, ut eum, eiusque subditos sacris vndis ablueret. Exinde alius post alium plures

De Cosacis.

plures in Metropolia succedere, nunc ex unitis, nunc ex schismaticis, prout dominantium zelus hinc, aut illinc effervecebat. Hos inter eminuerunt, consecratus circa annum 1374 Alexius Russus, de quo (si famae rerum standum est) fertur, quod ob suam celebrem sanctitatem ab Amurathe Turco euocatus eius filiae coecae visum a Deo precibus suis impetravit. Isidorus Bulgarus, qui Concilio Tridentino interfuit, unioni subscripsit, et promotus in Romanae Ecclesiae Cardinale, renunciatusque Legatus a latere summi Pontificis, anno 1440 unionem per Russicas ditiones promulgavit. Et Ionas Moschus schismaticus circa annum 1520, qui apud schismaticos suos sanctitatis opinione supra omnes effertur. Postquam vero Vladislav IV. Cosacis indulgit, ut schismaticum Metropolitam a Constantinopolitano Patriarcha electum unito eiectione Kyouiam introducerent, is Vilnae meliora tempora a Dei benignitate expectat. Visuntur ibi in Monasterio Pieczerscensi subterraneae cryptae, quas asceta Antonius illo ex monte Atho profectus sub Isaslao Magno Duce fodere coepit. Plura in iis iacent integra adhuc corpora, quae Russi pro sanctis venerantur, nulla tamen Ecclesiae Romanae, sed nec Graecae, approbatione. Inter haec unum Divae Barbarae martyris esse prilca freti traditione Kyouienfes asserunt.

Volodimiriae inter Occam, et Volgam Ducatus vberima gleba, vrbeque egnomine commendatur. Hanc nothus Volodimirus, post baptismum Basilii, apud fluvium Clesnam, qui sexaginta inde versis navium patiens Occae coniungitur, aedificavit, et ligneo castro munitam Magnorum Russiae Ducum sedem esse, relicta Kyouia, voluit. Sed eius atnepotis pronepos Daniel decreto tandem intercessit, Moschouam eidem urbem substituens. Illa autem a Tartaris sub Bato Rege vastata magnitudinis suae misera indicia sola nunc magna rudera ostendit. Adiacet huic Ducatui Muromensis Principatus, a Iaroslai Magni Russorum Ducis per filium Suatoslaum descendentibus olim haereditario iure possessus; sed nunc diruta vrbs suae a Tartaris, et Russis promiscue habitatae arce Moschouiticum cum reliqua Russia sceptrum adorans. Ab hac per Occam ascendendo oppidum Cassimogrodia assurgit, a Tzare Hoduno Tartaro Regulo fiduciario iure concessum, quod eius filius nuper apud Moschos sacro tinctus lauacro possidet, et tantulus dy 13ta augusto Tzaris praedicato appellatur. Eant nunc adulescentes gnationes, et si placet, etiam hunc Imperatorem vocent.

Volodimiriae Ducatus.

Novogardiae Magnae Ducatus Rurichi quondam portio vere magnus olim fuit, quippe qui ad Liouiam, Finlandiam, Sueciam, et Noruegiam usque excurreret. Nomen habet ab ampla sua metropoli, omnium in Russia urbium iuxta annalium assertionem antiquissima, a Slavis Danubianis eo commigratis bis mille passibus a lacu Ilmenio, qui Chesinum fluvium, Russis *Louat*, exceptum, navigabilem deinde, et piscosissimum; sed mutato in Wolkow nomine, e sinu suo ad eam interluendam emittit, aedificata. Hanc Alexander Vitoldus Magnus Dux Lituaniae anno 1414 diu oppugnatam ad annuum sibi tributum pendendum, praefectisque a se accipiendum adegit. Simone Algimundo Holsano Duce ex tunc eidem imposito. Cumque quatuordecimo post anno recalcitraret, contumacem ad obsequium denuo reduxit, in quo florentissima perseveravit, usque dum Moschorum Dux vere Magnus Ioannes Basilii coeci filius eam septennali Marte subactam Casimiro III. Polonorum Regi, et Magno Lituaniae Duci anno 1477 eriperet, et omnis in eam iuris abdicationem successori Alexandro genero suo anno postmodum 1493 exprimeret. At anno 1611 patuit, quod magnae moles, si semel ruerint, vel a proprio oppressae pondere, resurgere deinceps nequeant. Etenim Iacobus de la Garde copiarum auxilium a Carolo IX. Sueco in Russiam contra nepotis Sigismundi III. Poloniae Regis conatus submissarum ductor Moschorum fallacis irritatus eam per unicam strenui assultus impressionem ab exigua sua quinque milium bellarum manu factam vi expugnauit. Sedes est Metropolitae inter Russicos primarii.

Novogardiae Magnae Ducatus.

Nun nn

Eius

Iuanogro- Eius ditionis fuere arx Iuanogrodia, ab eodem Ioanne, et non, vt aliqui
dia. autumant, a Tyranno eiusdem nepote, ad fluuium Neruam anno 1495 ex secto
Iamma. lapide exstructa. Iamma, Coporium, et Oreschakum, siue Noreburgum in In-
Coporium. gria, quae omnia vel ab ipso Carolo, vel ab eius filio Gustavo Adolpho Martis
 violentia Moschis erepta, cum Kexholmia in Carelia, eidem Carolo a Basilio
Notebur- Suisco ob submissa sibi ab illo contra Polonos auxilia dono data, per pacificam in-
gum. ter eundem Gustauum Adolphum, et Michaëlem Fedorowicz Magnum Moscho-
 uiae Ducem anno 1617 Stolbouiensem transactionem, a puero Sueciae Rege Caro-
 lo XI. et Tzare Alexio Mihalowicz anno 1661 et sequenti confirmatam, in Sueco-
 rum dominium stabilita per nouum titulum armorum iure transferunt.

Volochda. Fuit et Volochda prouincia, a flumine eam interluente nomen sortita,
 difficillimi ob crebras paludes, et densas syluas accessus, ideoque tutissimam in me-
 tropoli sua ad Suchanam fluuium a firmissimae munitionis castro protecta Principi-
 bus suis reconditi thesauri custodiam promittens, et Archiepiscopo ceteris praela-
 to sedem praebens.

Vstiuga. Fuit Vstiuga, ab ostio Iugae fluminis denominata, vbi castrum cum Op-
 pido Vstiuga nunc paulo superius reaedificatum olim assurgebat.

Duina pro- Et tandem Duina fuit, ampla cum Colmogoria, et Vagae fluminis popu-
uincia. lofo tractu prouincia, quae propter agri sterilitatem haud multos olim incolas re-
 censens, nunc ob commoditatem celeberrimi sui Michaëlis Archangeli emporii
Duina flu- habitatoribus aequae, ac mercimoniis floret. Nomen habet a fluuio Duina, qui
uius. eam interluit, et suum a Suchanae, et Iugae confluxu deriuat; cum vox Duina
 Russico idiomate duo exprimat. Oritur Suchana ex lacu Koinski ditionis Voloch-
 diensis, flumenque Volochdam quadraginta infra huius nominis urbem passuum
 millia influens eius nomen suffocat, et alienis opibus locuples male partas diuitias
 patrimonio suo permixtas tanquam proprias ultra quinquies centena millia passuum,
 oppida Suchkum, Totmam, Browenskum, Bobrowskum, et Strelnam post se
 relinquendo, aliosque vulgares amnes excipiendo, orientem versus deducit. Vix
 tamen Vstiugam Oppidum praeterfluxit, cum in Iugam ex aduerso fluentem inci-
 dens talionis poena mulctatur. Etenim confusus inter se vndis nomen ambo amittit;
 ita vt ex binis fluuiis iam vnus Duinae nomine indigitatus recta Septemtrio-
 nes versus se euoluat, auctusque ex itinere copiosissimis Permianae, Witzogdae,
 Vagae, et Pinegi humoribus quinquies centenis per frequentes in vtraque ripa po-
 pulosos pagos, perque oppida Duinam, Iemslam, Colmogoriam, et Michaëlis
 Archangeli sanum verstitis emensis vnus semper Domini subditus sinum subeat Gra-
 nuicum. Vacuo tamen vix vnquam dorso, etenim crebra grauatus vectura nunc
 elaborata bouum, nunc elaboranda alcium tergora; nunc cannabim, nunc resi-
 nam, nunc lini semina, nunc seuum, nunc ceram, nunc confectum apud Vol-
 gam ex belluginae, accipenseris, aliorumque piscium ouis icarii, nunc tiliac, fra-
 xini, vlmis, et salicis ad fullonicam, et saponariam artem cluuellatos cineres, et
 nunc vrsorum, vulpium, luporum, lyncium, aspreolorum, mustelarum alpina-
 rum, syluestrium, et scythicarum, aliorumque animalium pelles Batavis, et An-
 glis eo quotannis stato aestatis tempore nauigantibus desert. Qui iis omnibus cum
 lapide speculati ex rupibus ad eius ripam exciso, et oleo ex phocarum aruina co-
 cto, vel ex praecedenti permutationis compacto, vel praesenti emptionis conuen-
 tione receptis, Moschis vicissim tradunt allata ex Italia, Gallia, Hispania, Britan-
 nia, Belgio, et Orientalibus plagis omnis generis stomata, zacharum, crocum,
 sale conditos haleces, maluatium, Hispanicum, et Gallicum ex mediterraneo,
 et Oceano vinum: vniuscuiusque coloris, et generis pannos: Batavica lintea, spe-
 cula, cultellos, enses, fistulas, tormenta manualia et muralia: aes, plumbum, stan-
 num; telas sericeas, raras, holosericas, scutulatas, vndulatas; auro, argenteo-
 que intextas: tibialia lanea, xilina, sericea: aurum in fila diductum: margaritas,
 vniones, adamantes, pyropos, smaragdos, sapphyros, chrysolitos, amethystos,
 topatios: auri tandem, argentique signati vim maximam. Quae omnia aduerso
 flumine

flumine Volochdam vsque delata trahis tandem per hyemales niues ostidui itinere
 Moschuam inuehuntur.

Casanense Tartarorum olim Regnum nomen duxit ab vrbe sua metropoli, **Casanum.**
 haecque a fluuio Kasanska, a quo flexuoso ambitur sinu. Conditores habuit Prae-
 copenses et Tauricia fugitiuos Basilio Basilowicz in Magna Russia imperitante. Eam
 Basilius Iuanowicz adegit, vt Reges a se acciperet. Rebellem deinde ingenti belli
 mole pressit, sed non oppressit. At anno 7061, Christi 1552 eius filius Ioannes
 eam post semestrem obsidionem vi expugnatam Moschorum sceptro superbas vna
 cum Ceremissis suis submittere ceruices coegit. Cui tamen, quasi iniuriam com-
 pensaturus, vicinam Bulgariam sibi, quod parere indocilis subinde rebellaret, exo-
 sam, vt iugum ferre doceret, postmodum subdidit, eamque Metropoli, qui in
 ipsa resideat, constituto decorauit.

Astracanense Regnum aduenas Volgae aquas lato alueo excipiens, et in **Astraca-**
num. mare Caspium per plura diuortia deducens Tartarorum ex Nagaiensi coetu per
 longam Regum seriem vetus patrimonium fuit, quod ab iis Ioannes Basilides cum
 vrbe Astracano celeberrimo totius regionis ad laeuam Volgae ripam sexaginta ab
 Hircano mari passuum millibus emporio anno 1554 Kal. Augusti per vim extorsit,
 Tartarisque omnibus ab vrbe eiectis eam lapideo prius muro muniens Russico dum-
 taxat habitatore impleuit, et Archiepiscopali sede honorauit. Affluit optimo ex
 lacubus sale, ex Volga piscibus, ex iuncis, et virgultis auibus, solumque habet
 non fructuum dumtaxat; sed etiam vini haud insuauis ferax, quod in Moscho-
 uiam, tanquam sine vlla mixtura sincerum, ad sanorum in sacrificiis vsum emittit.

Sibiria a seniore prius Ioanne Basilide tributaria facta, et deinde a iuniore **Sibiria.**
 subacta amplissima regio est, misero innocentium aequae ac nocentium relegatorum
 exilio infamis, quae finitimos Tartarorum Duces singulatim carpens, sibi in
 dies vestigales faciendo, erraticos limites suos populabundis huc illuc excursioni-
 bus ad Imaum vsque (si Moschi vera narrant) prolatis etiam vltra transfulisset, nisi
 nuperi conatus eius audaciam Mars aduersus repressisset. Metropolis eius est To-
 bolia, a Moschouitis iuxta ipsa Irtischii amnis Toboliae illabentis ostia in montis
 edito aedificata, et ligneo sepimento sub praesidio adnexi lignei castris circumdata,
 Archiepiscopatus dignitate, monachorumque coenobio honestata, quam soli in-
 colunt Moschi, ceteris aduenis omnibus in subditum ad ripam Toboliae oppidum
 amandatis. Confluunt eo statim anni tempestatibus vndiquaque ex Regnis suis
 mercaturae gratia Tartari, qui tamen merces suas nullo pacto pro pecunia distra-
 here volunt; sed tantum pro aliis ex Archangeli sano adductis permutare. Ditionis
 Toboliensis est Tumenium magnum quaternis et sexagenis a Tobolia Austrum
 versus verstitis intra lignea septa apud fluuium agnominem exurgens oppidum a so-
 lis Moschis habitatum, cum Tartari aediculis suis trans flumen positae contenti esse
 debeant. Est et Virchaturia, ligneum oppidum amplitudine Tumenio paulo mi-
 nus, ab eo ducentis et vicenis pariter ad meridiem passuum millibus in rupe apud
 Turam fluuium, qui deinde a Tobolia absorbetur, conditum. Inter hoc, et
 Tumenium altissimi assurgunt montes cedris frequentissimi, vnde ingens ex hoc
 amplissimo Regno pretiosissimarum omnis generis pellium Magnus Dux tributum
 quotannis exigit. Indigenae sunt Tartari, idololatrae, proprio loquentes idio-
 mate, panis vsus vsque ad haec tempora nescii. Non quod ager a frigore, vt
 quidam scribit, segetes ad maturitatem perducere prohibeatur; sed consuetudine
 populis illarum regionum fere communi, qui ferina carne, piscibusque, quorum
 ibi copia ingens, contenti panis negligunt vsum. Moschorum certe coloniae illo
 transfugatae, relegati, milites, ac Praefecti agros natura sua, et praesertim apud
 Tumenium, feracissimos ad vsum suum colunt, creditumque iis semen cum pin-
 guissimo supra fidem foenore suo tempore maturum metunt. Eorum potus est
 ceruicia, kuvas, et vinum adustum. Hydromeli carent, quia nullae ibi apes. Nec
 vini sunt curiosi, cum tamen facillime ex albi maris sinu illo possit importari.

Plescouia.

Dominium Plescouiense trini illi Varegi, siue Vagrii fratres Rurichus, Sinaus, et Truuorus haud possidere; sed Principes, quos liber ille populus a vicinis ad libitum assumebat. Horum Rochwologdum Vargum, siue Vagrium, notus Volodimirus Rurichi pronepos ob negatas sibi filiae Rochinidae nuptias bello peticum una cum duobus filiis interemit, et amatam inuitis genitalibus Diis reluctantem in matrimonium sibi copulauit. Vrbs deinde, quae nunc Archiepiscopi sedes, anno 1241 a Liouoniensibus capta, perque Alexandrum Iaroslai filium Magnum Moschouiae Ducem auxiliariis Scytharum armis haud multo post in pristinam vindicata libertatem a legibus suis sub patrocinio electorum a se Ducum a ciuico magistratu protectis custodita, candidis moribus, et innocua libertate felicissime floruit. Cui tranquillitati Magnus Dux Lituaniae Vitoldus anno 1414 intercessit, diuturna namque oppugnatione eam ad deditionem coegit, et tributo imposito Georgii Ducis Nossae administrationi commisit, ac duodecimo exacto anno refractariam ingenti pecunia multauit. At anno 1509 a nefaria quorundam sacerdotum conspiratione Basilio Ioannis filio prodita, et ab hoc ciuibus suis in exilium pulsus exuta, in corruptissimos aduenarum Moschorum subintrantium mores pessime degenerauit. Haec lapideis quadripartito opere interiectis moenibus munita anno 1581 Stephani Regis Poloniae, et anno 1614 Gustavi Adolphi Regis Sueciae conatus elusit. Sola tamen non est, quae nunc, ut Piascius perperam scripsit, in tota Moschica ditione, praeter sedem Ducalem Moschuam, et Smolensciam, muro sit latericio cincta, etenim praeter Borissouiam arcem sesquimillari a Mosaisco dextrorsum distantem e muro, faxisque fabricatam, anno 1617 a Lituaano Chodkieuicio irrita conatu inuasam, Columnam ad Occum, et Nouogardiam inferiorem turritis ambas ex lapide moenibus circumdatas, praeterque Casani arcem simili muro septam, et urbem Astracanensem a Ioanne Basilide crassissimis lapideis moenibus firmatam, occurrunt nobis Nouogardiae Magnae, Tullae, Mosaisci, et Vologdae castra lapideo partim, partim crasso et alto latericio muro munitae.

Lituaania.

Lituaania ad instar Nemeni, siue Chrononis sui varias in decursu absorbendo aquas incrementis ab exiguis profecta initis successu temporis ad maximam excreuit amplitudinem. Etenim a sinu Curonensi inter Prusiam, et Samogitiam aduerso Chronone se exferens, licet properante ad finem decimo seculo, et principante in ea Italo-Palaemone ex gente Columna in fortunam Kyouiensis Volodimiri Suatrolawicz magna sui concussione libertatque iactura impigerit, breui tamen post eluctata sub Palaemonis liberis Borco, Cunone, seu Cunaaso, atque Spera excitatis in ipso confinio Iuriae, et Nemeni Iurborco, et qua hunc Vilis subit, Cauna, ac in lacu inter Niewiazam, Swientam, et Tzerwentam amnes Spera, atque dein sub Kierno Cunaasi filio Kiernouia ad Viliam per longa lustra Lituanorum postmodum Ducum sede, utans nouae molis aedificium robuste adeo firmavit, ut per mutua inter Russiae ex Iaroslao Kyouiensi Ducis fraterna odia ulterius gliscens, Braslauiam ducibus eodem Kierno, et Gimbuto fratribus occupauerit, semperque retinuerit. Hanc quidem audaciam Romanus Micislai Volodimiri nepotis filius, cum Ducatum Haliciensem, quo auus a Pannoniis exutus fuerat, Leski sibi Cracouiae Ducis beneficio anno 1198 receperat, adeo non tulit, ut tertio decimo oriente seculo pluries victor vindicauerit, Lituanis haud minima ditionis acquisitae parte multatis, et in verba sua sub vili tributo iurare adactis. Sed post eiusdem elapso lustro ad Zawickuostum caedem successorum ambitio priuatas discordias vel in propriam perniciem reuocans Ziwiundo, et Montwiloni Gimbuti filiis animos reddidit, ut populares suos a seruitute subducerent. Erdiuilum itaque Montwilonis filium selecto milite spectatisque bello ducibus instructum in Russiam anno 1247 emisit, qui Nouogrodek prius instaurato, ac permunito, Grodnam, Brestiam, Drohyczinum, et quicquid inter Viliam, et Pripetium fluuios comprehenditur, occupauit, et praesidiis impositis firmavit. Biennio post Mingailo eius filius Nouogrodeki Dux Polociam libertate tunc fruentem, et ad vicinorum iniuriam abutentem expugnatam oppressit. Anno autem sequenti huius

filius

filius Skirmundus Piasco, ac Turouia, nec multis interiectis mensibus, profligato, interfectoque Balaciao Scytharum ultra Volgam Rege, Mozyro, Starodubo, Czernicouia, totaque plane Seueria ab illo detentata potitus est. Sic auctis Lituaniae rebus eius Princeps Ringoldus Gimbuti filius titulum Magni Ducis primus assumpsit. Cuius apud vicinos inuidia acre contra eundem bellum concitauit, quod fuso Suatrolai Kyouiensis Ducis, et foederatorum exercitu feliciter confecit, nouo titulo suo fortiter asserto. Quem deinceps exaltauit filius eius Mendogus, siue Mindanus, qui praescriptis sibi a Magistro equitum Lituoniae Andrea de Struckland pacis conditionibus coacto obsequio deferens sacris vndis in campis Nouogrodensibus per Culmensensem, et Rigensem Antistites anno 1252 ablatus, ab eoque auctoritate Innocentii IV. Romani Pontificis in Regem Lituaniae Romanae sedis beneficiarium inauguratus Regiam dignitatem in successores transmississet, ni mox deposita, qua se ob metum induerat, larua Christianam religionem palam eiurasset. Nam vlciscente iniuriam suam Numine breui ipse, et eius filii Ruclius, et Repicus suorum coniuratione obruti interiere. Per multos deinde annos Lituania a Lituoniae et Prussiae crucigeris incursionibus, et regionum vastationibus exercita eos vicissim alternis agrorum populationibus, et vicorum pagorumque incendiis nihil unquam de audacia remittens exerceuit. Principesque eius mutuis se insidiis appetierunt. At Gediminus anno 1399 biennale otium per pactas cum illis inducias sibi faciens, et arma in Russos conuertit, et sub ipsis Volodimiriae moenibus cum Volodimiro eius Duce congressus eum acie victum prostravit, urbemque cum prouincia adeptus est. Dein fugato Luceoriensi Leone hanc etiam suam fecit, Volyniamque vniuersam Lituaniae adiiciens Praefectis tradidit custodiendam. Vix autem transacta hyeme Kyouiensem ditionem aggressus totam cum metropoli vrbe expulso Stanislaio Duce subegit. Moxque eodem victoriarum cursu Branskum Romano, et Pereslauiam Olego Ducibus extorquens Lituaniae terminos Putiuulum usque protulit. Trocos porro haud procul Kiernouia, et, qua amnis Vilna Viliae, seu Neridi, illabitur, binis arcibus munitam Vilnam excitauit. Olgerdus vero eius filius anno 1331 caesis ingenti clade ad Siniauodam Praecopensibus Tartaris Podoliam ab eisdem post Batianam irruptionem infestam sibi vendicauit. At secuto statim anno Moschuam urbem cum infesto exercitu aduolans, dum ageretur ipse Dominicae resurrectioni sacer dies, in eam ingressus Magnum Ducem Demetrium Iuanowicz sibi supplicem adegit, ut inter alias pacis condiciones Lituaniae fines Mosaiscum usque, et ad Vgram fluuium proferentur. Anno autem 1386 filius eius Iagello Cracouiae XVI. Kalendas Martii Christianis initiatus mysteriis, et Vladislaus appellatus Hedwigim Ludouici Regis filiam Guilhelmo Aufriaco a viuentis patre consentientibus vltro Regni proceribus iamdiu desponsam, ideoque ad has nuptias coactam potius, quam persuasam sibi in uxorem copulauit, accepto in dotem Poloniae Regno, et dato vicissim in donationem propter nuptias Magno Ducatu Lituaniae cum Samogitia, ceterisque prouinciis, quae sub eius erant imperio. Fratrem tamen suum Casimirum Skirgellonem Magnum Lituaniae Ducem in obsequio suo futurum renunciauit. Sed is ignauus, ebrius, violentus breui suis despicatui, et odio fuit. Ita ut Vitoldus patruelis ei rebellaret, et Marianorum equitum armis adiutus eum anno 1390 adegerit, ut Ducatu Kyouiensi contentus reliqua ipsi cederet tanquam Iagellonis beneficium possidenda. In comitiis autem Hrodlenfibus anno 1413 decretum fuit, ut post Vitoldi obitum Magnus Lituaniae Ducatus Poloniae Regno semper coniunctus permaneret, et aequato nobilitatis iure eum solum Principem agnosceret, quem ei Iagello dedisset. Vitoldo itaque anno 1430 ad VI. Kalendas Nouembris Trocis improle defuncto Iagello fratrem suum Boleslaum Suidrigelonem Magnum Lituaniae Ducem esse voluit. Cui expulso Vitoldi frater Sigismundus se substituit. Qui anno 1440 die palmarum nefaria a suis Trocis e viuis expunctus locum fecit Iagellonis tertio filio Casimiro. Is autem post sexies septem annos moriens filio suo Alexandro, cui anno 1506 ad XIV. Kalendas Septembris Vilnae obeunti successus ibidem ad XIII. Kalendas Nouembris

Ooo oo

frater

frater Sigismundus fuit, qui eum adhuc vivens Vilnae pariter XV. Kalendas Novemb. anno 1529 filio suo Sigismundo Augusto tradidit, a quo anno 1569 in Comitibus Lublinsibus Poloniae Regno, cui Kyouiam, Volyniam, et Podlachiam cessit, agglutinatus tandem tenaciter fuit. Ex hoc amplissimae magnitudinis Ducatu nuper ab Alexio armis occupato Vigepcia, Polocia, Smolenscia, et Seueria adhuc ab eo detentantur.

Smolensciae Ducatus

Smolenscensis Ducatus, ut manuscripti Russorum annales affirmant, ab Olecho Rurichi Sobrino, dum Igoris tutorem ageret, Slaus Kriwitzis ereptus, a Primo Volodimiro Stanislao filio suo inter duodecim antepenultimo, et deinde a Iaroslao eiusdem Volodimiri filio liberorum suorum natu minimo Venceslao in portionem haereditariam assignatus fuit, cui successit filius Borisus. Sed hoc improle mortuo ab eius patruele Volodimiro Monomacho, sub quo Russiae ditiones omnes in vnum denuo corpus coaluerunt, Micislao octavo filio suo fuit attributus, qui eum in Georgium Hlebi atnepotis sui abnepotem transmisit. Is a Vitoldo in proelio, in quo pater Suatoslaus occubuit, captus Principatum amisit, Hlebo eius fratri a victore concessum, et eodem adhuc anno contumaci astu ademptum, ac in provinciam Lituaniae conuersum. Quem cum anno 1403 socii sui Ducis Rezanensis instigatione et auxiliariis armis Georgius iterum occupasset, viciscite Numine crudelitatem, qua in omnes saeuierat, Vitoldi illo cum validis copiis illico accurrentis vi cedere debuit, ipse Moschuam, iuxta eorumdem annalium fidem, ad Basilium Demetrowicz cum filio suo Theodoro confugiens: vel, ut Polonica rerum scriptores memoriae consignarunt, in Hungariam profugus Sigismundi Regis miles in pugna cadens. Secundo deinde supra septimum lustrum volente anno oppidani Smolenscenses rebelli manu arce potiti accitum e vicino Drohobusso Ducem Andream Demetrowicz ei praefecerunt. Et mox eo repudiato cum Ducis titulo Georgium Linguenium a Casimiro Jagellonide Magno Lituaniae Duce e vestigio expulsum. Exinde semper cum Ducatu vniuerso Lituaniae paruit, qui exeunte decimo quinto redempti orbis seculo, binisque post consecutis annis eam ab acri Moschorum Principis Demetri Magni Ioannis filii oppugnatione ter subiectae instaurata egregie propugnarunt. Verumtamen anno 1514 regnante in Polonia Primo Sigismundo Basilii Demetrii frater opera Michaelis Linczkii ex Russicis Seueriae Ducibus descendentes ad se transfugae eam recuperavit, a posteris deinde suis vel contra conatus ferocientis post caesum ad Kropivnam Geladinum Constantini Ostrogii strenue semper conseruatam, donec anno 1611 die 13 Iunii alius felior Sigismundus electionem filii sui Vladislai in Moschouiae Tzarem propugnans eandem vi expugnatam a Lituania rursus accipere leges coegit. Neque deinceps post tentatam anno 1616 et 1633 a Michaeli Fedorowicz Magno Duce irritis votis et armis eius oppugnationem pax inter ipsos Vladislauum, et Michaellem coalescere potuit, nisi hic quicquid iuris ad eam habere posset Lituaniae in perpetuum cederet, tituloque Ducis Smolenscensis se abdicaret. His tamen omnibus susdeque habitis Alexius confirmans, pacem non commodam haud diuturnam esse posse, a 1654 temporis insidiatus, dum seruii rebellium Cosacorum tumultu Polonia vrgeretur, munitissima Smolenscensi arce per ignauam Philippi Casimiri Obukowicz Palatini traditionem, quam ei, apostata Albertus Golimont pincerna Lidenis avaritiae impulsu proditorie persuasit, breui oppugnatione IV. Nonas Octobris potitus Ducatum totum, eiusque titulum poliminio retraxit.

Tuueria.

Tuueriam urbem nunc Archiepiscopi sedem Iaroslao Setulodicz Magnus Moschorum Dux post vastationem a Bato Tartarorum Rege Russiae illatam Nouogardia Magna, quo se receperat, Moschuam redux e conspectu Tuuerzae amnis fluuio Volgae se miscens aedificauit, castrisque ligneo ad ripas congregientis Tuuerzae fauces excitato muniit, eamque dimidia Tuuerzakii oppidi parte, et ampla ditione dotatam Iaroslao nouem filiorum suorum penultimo cum titulo Magni Ducis attribuit. Ab eo tempore Ducatus ille propriis legibus, et moneta vtens inter Russicos omnes florentissimus fuit, cuius Ducum prosapia in diuersis nunc priuatis

priuatis Ducibus auita haereditate spoliatis, et mutatis nominibus adhuc viuit. Verumtamen Ioannes coeci Basilii oculata proles ducta Maria Borissi Magni Ducis Tuuerensis filia eius fratrem Michaellem per septimam generationem a Iaroslao descendente exiit. Qui anno 1486 ad Casimirum Jagellonis filium Vilnae agentem confugit. Exinde Ducatus Moschouiticis dominis subactus flaccescere incipiens, per insecta deinde Russorum intestina bella nunc a Polonis, nunc a Suecis se inuicem extrudentibus pessumdatus, aegre modo spretas aliquas obsoletae gloriae suae reliquias ostendere potest. Adeo volubili rota enim vrbes et Regna per inconstantes vicissitudines a summo ad imum fortuna vertit.

Volyniae in vltiorem, et ceteriorem diuisae latissimam, et fertilissimam provinciam a Tyrangitis, sive Tyritis, olim habitatam, ac multorum deinde Ducum nobilissimam sedem amplissimos Cremenecensem, et Luceorientem districtus comprehendente anno 1319 Lituaniae Gediminus adiunxit. Etenim tunc sub ipsis Volodimiriae urbis muris Volodimiro Russo eius Duce in pugna acriter proeliante interempto, et eodem plaudens fortunae impetu Leonae Luceoriae Principe in Seueriam abacto vtramque urbem cum ditionibus subegit, praefidisque ac Praefectis Lituania commendaui. Et quamuis Magnus Casimirus Poloniae Rex anno 1349 vniuersam fere provinciam armis occupasset: et anno 1365 urbem Volodimiriam Kvestuto Gedimini filio cum libertate extorsisset, is tamen hanc fuga, illam armis breui recuperavit. Controuersa itaque provinciae huius possessio alternante vicissitudines Martis hunc apud Polonos, nunc apud Lituanos fuit. Etenim anno 1437 Lituani Suidrigelo Vladislao, cui a clade sua Varmensi nomen, supplex ei Luceoriam cum magna Volyniae parte cessit, isque eam illius aemulo Sigismundo attribuit post eiusdem mortem ad Regnum recasuram. Impletaque conditione Casimirus Jagellonides Vladislai in Regno successor patrum suorum Suidrigelonem eam rursus donauit. Quae anno demum 1596 per vitionem Lituaniae cum Polonia illius cessione huic accreuit. Regionem hanc Alexius immisso numerosissimo Moschorum suorum examine infestis incursionibus longe, lateque praedatus est. Sed anno 1660 amisso septuaginta millium bellatorum sub Basilii Borisowicz Tzeremetow ductu prope Lubartouiam exercitu illatae vastationis poenas luit.

Volynia.

Podolia feracissima supra fidem glebae regio, marmoribus, et alabastris abundans, quam inhabitant olim Bastarnarum pars Pencini, et Sarmatis peitae eieci, et tandem a Polonis, ut ipsi asserunt, vestigalis facta. Deinde Bato Scythae subacta diu sub iugo Praecopensium Tartarorum postmodum genuit. Olgerdus Gedimini filius Magnus Dux Lituaniae anno 1339 caesis immani clade ad Siniavodam Karlubako Sultano, Kaczybeyo Gieroyo, et Dimeytero Sultano eos inde fortiter eiecit, nepotesque suos ex Coriatho fratre Alexandrum, Constantinum, Theodorum, et Georgium cum validissimis praefidis, in fide tamen et potestate sua interposito iacturando futuros, provinciae imposuit. Sed anno 1339 cum Theodorus totius regionis possessionem solus tractus patrii imperium refractarius asperneretur, is celeri illata vniuersam cepit, et in provinciam redactam Gastoldi Palatini fidei concedidit. Eam Ingello Rex Poloniae fratri suo Boleslao Suidrigeloni, praefecto Vitoldi, ut Lituani auctores tradunt, consensu, ut vero Poloni, eo irrequisito attribuit. A qua tamen anno 1404 per Polonos exactus, cum confugisset in Prussia, meruit ea a fratre denuo post biennium exui. Attamen post Vitoldi obitum Magnus Dux Lituaniae renunciatus eam ab eodem rursus obtinuit, sed restituendam post sua iam Poloniae priuilegia ratione Poloni et Lituani de ea inter se conuenissent. Quae etiam lege in Sigismundum Magnum Lituaniae Ducem dicitur postmodum transiisse. Iuris itaque semper controuersi fuit a Lituania tanquam propria pluries petita, a Polonis toties negata, donec tandem confusio per consummatam sub Sigismundo Augusto anno 1569 Poloniae, et Lituaniae vitionem iuribus eidem vni vtriusque domini pacate obsequi disceret. In ea rupi imposita suspicitur vrbs Cremenecia, quam aliqui praescam esse Clepidauam volunt, ita magis, quam mutationibus conspicua.

Podolia.

Iugoria.

Iugoria, siue Iugra, aut Iuhra, regio est haud magnae amplitudinis Sibiriae adiacens, cuius incolae Tartari duram, et agrestem vitam ducentes Moschorum dominium a tempore Senioris Ioannis Basilidis pretiosarum tributo pellium agnoscunt. Ab illa produsse olim gentem, quae caesis ac funditus deletis Auaris atque Hunnis Dacia, Pannoniis, Noricoque ab iisdem possessis potita per multa virtutis bellicae specimina Orbi terrarum gloriosissime innotuit, nonnulli argumento esse aiunt sermonis identitatem, cuius rei libentissime Moschusae experimentum capere voluissent, si alicuius ex illa regione hominis copiam saepius experitam habere potuissent. Hoc tantummodo ab homine Germano, qui in Sibiriam relegatus in Iugoriam aliquando excurrere debuit, audiui, quod Iugri proprio vtantur idiomate a Sibirienfibus Tartaris minime intellecto, quodque his oris habitudine praestent, cum nec magno, vt illi, capite, nec compressa facie deformentur.

Permia.

Permia e contra magnae prouinciae amplitudinis est: sed a crebris paludibus et fluminibus impeditae. Peramplam habet apud Viskoram fluium sui nominis urbem Archiepiscopatu insignem, cuius curam et titulum Volochdensis gerit. Proprio loquitur idiomate, et propriis scribit characteribus ipsi olim a Stephano Episcopo suo traditis, pellium tributum Moscho Tzari pendere et ipsa a seniore Ioanne Basilide adaeta.

Viatska.

Viatska Tartarorum olim ampla prouincia pluribus oppidis culta, a Basilio Iuanowicz deuicta; et eiectionis antiquis Dominis Moschouiticum iugum subire coacta illud numquam amplius exiit: sed suorum aspreolorum, siue sciororum Ponticorum, tributo quotannis coluit. Paludibus, nemoribusque foeda est, et intricata; sed melle, feris, piscibus, ex quibus panis usu neglecto contenta viuit, apprime diues.

Bolgaria.

Bolgaria regio ultra Volgam inter fluuios Kamam, et Samaram laikum, olim Rhymnum, versus extensa ab ampla vrbe sua nomen ducit. Hanc a Tartarorum Rege Bato anno 1235 occupatam possederunt Kalmuki, donec Basilius Demetrowicz Magnus Moschorum Dux anno 1398 iisdem martiali vi expulsis eam Russicae ditionis accessionem faceret. Sed cum frequenter rebellaret, eius abnepos Ioannes Basilowicz eam Casanenſis Regni a se deuicti iurisdictioni in contumaciae poenam subiecit. Tanque in vicum degenerata ab ipsis Kalmukis, Mordwinis, et Russis promiscue incolitur.

Nouogrodia interior.

Nouogrodia, siue Nouae urbis, inferioris Ducatus agri fertilitate, rerumque abundantia cum Volodimirienſi lite adhuc indecisa contendit. Urbem, quae nomen ei dedit, Basilius Iuanowicz anno 1509 ad ipsa Occae amnis Volgae illabentis ostia aedificauit. Cincta est turrinis ex lapide moenibus, protegiturque a castro pariter ex lapide in rupe exstructo. Ad fluuium vero Suram, qui Casanenſe ab ea Regnum determinat, Wasilogradia ab eodem Basilio anno 1523 condita aſurgit.

Czernikouia.

Czernikouienſis Ducis titulum contra leges pacis inter Vladislauum Regem Poloniae, et Michaëlem Fedorowicz parentem suum anno 1634 sancitae, quomodo et ipsum Ducatum Alexius uſurpat. Prouincia haec in amplissimo olim a Borysthene ad rudera caſtri Mſcensk arcium et oppidorum frequentia conspicuo Seueriae Ducatu comprehensa, nunc sub Palatinatus titulo eum comprehendens a Iaroslao Volodimiricz quinto Moschorum Magno Duce Suatoslao filio suo tertio genito in haeredes transmittenda prius conceſſa fuit, qui multorum in Russia Ducalium nominum auctores extiterunt. Cum tamen eam Russis exturbatis Scythae occupassent, eandem iis Skirmundus Nouogrodek in Lituania Dux fuſo, trucidatoque Ballaklao Vltrauolgensium Tartarorum Regulo totam detraxit, liberisque suis Lubarto, et Pſſimundo distribuit. Horum vero posteris expulsis Demetrius Iuanowicz Magnus Moschorum Dux ea Georgium, et Andream filios suos donauit; donatione tamen breui per Olgerdum Magnum Lituaniae Ducem inofficiosa in parte reddita, cum illum ex illata Scythiſ immani clade superbientem improuſo Moschuam vsque aduentu ita terruit, vt Lithuaniae terminos ad Vgram flumen, et Mosaiscum vsque proferri per indecoras pacis conditiones pateretur. Olgerdus itaque

itaque Demetrii filios Lituaniae ueſtigales reddens filio suo Demetrio Korybutho Nouogrodiam similiter Lituaniae tributariam cum titulo Ducis Seueriae attribuit. Quam ei frater Iagello iuramento fidelitatis ab eius legatis accepto confirmauit. Sed, cum deinde tributum Vitoldo soluere renueret, victus acie, et captus libertatem suam perpetua prouinciae cessione redemit, cui Theodorus Sangusko praefectus fuit. Nihilominus Andreas Vigundus spoliati Demetrii frater Starodubum deinceps in ea obtinuit, et post eum frater Boleslaus Suidrigelo, qui eius arce, pluribusque aliis exuſtis primariam Seueriae urbem Nouogrodekum Moscho Basilio prodidit, et in Moschouiam aufugit. Regnante autem in Polonia Iagellonis filio Casimiro Michaël Sigismundi Magni Ducis Lituaniae filius Dux Starodubi, et Branski renunciatus fuit; sed rebellans Kyouiam Moschorum auxiliis occupauit. A qua eiectionis, reliquisque exutus in Moschouiam profugus in pane Eucharistico venenum sumpsit. Post casum vero Magnae Nouogardiae aliqui ex Seueriae Ducibus ab Alexandro Poloniae Rege ad Ioannem Basilowicz Moschorum Monarcham eius ſocerum transfugerunt. Cumque is postmodum generi sui exercitum a Constantino Duce Ostrogio ductum anno 1499 ad fluentum Wiedrusam proſtigasset, reliqui Seueriae Duces, qui in Alexandri perſtiterant obedientia, victori se tradiderunt; sed infausto exitu, nam huius filius Basilius omnibus Seuerienſibus Principibus inter se prius, vt colliderentur, commissis familiari sibi ſictae in iisdem perfidiae commento ditionibus suis exutis tandem se substituuit. Cum vero tragicae illae Demetriorum fabulae in Russico theatro agerentur, per quas nouis semper peripetitiſ scenae toties mutatae apparuerunt, Sigismundus III. Poloniae Rex uniuerso potitus Ducatu per inducias anno 1618 cum Tzare Michaële Fedorowicz stabilitas in eius possessione perseuerauit. Cum qua eius filius, et ſucceſſor Vladislaus per pacem cum eodem dominium etiam cum titulo Poloniae ceſſum conſolidauit. Verumtamen hunc contractum Alexius deinde acinace reſcidit, totumque Ducatum ad se retraxit.

Rezanenſis inter Occam, et Tanaim Ducatus tellure tam feraci, tam piscosis aquis, tam populosis, siue feras, siue aues, siue apes conſideres, syluis diues est, vt Rezanenſibus, Strubenſibus, Tullenſibus, Corſirenſibus, Odoiowenſibus, et Vorotinenſibus Principibus, quorum aliquot adhuc vana nomina apud eorum descendentes in Russia audiuntur, intra terminos suos libero ſceptro partitos populos regentibus, antequam a nefaria eiusdem Basilii tyrannide ſictis criminibus falso inſimulati opprimerentur, abunde ſufficeret. Metropolim habet Rezaniam Archiepiscopi ſedem, amplam olim urbem; sed post vaſtationem a Tartaris Crimenſibus anno 1568 ei illatam in pagum diminutam, ex cuius ruderibus Pereslaui Rezanenſis quadraginta ab ea verſtas exſtructa. In hoc Ducatu apud fluuium Bogdanum Boriffus Hodunus Tzar Boriffam ad nominis ſui ſamam anno 1598 condidit. Ultra Tullam verſus Tauricam Cherſonneſum immenſi excurrunt inculſi campi arboribus aeque ac habitatoribus vacui, planeque ſolitarii, niſi ab innumera onagrorum multitudine habitarentur, qui cepti ſylueſtrem ſuam moroſitatem tam obſtinate retinent, vt mori malint, quam cicurari. Fluit in hoc Ducatu Tanais, a Russis Don nuncupatus, qui antiquis Aſiam inter, et Europam limes fuit, et recte, ſi eo dumtaxat, donec post paludem Meotim aduerſo amne ad eius flexum, oppidumque Tuſiam peruenias, vtare, et inde eo relicto per tranſuerſum iugum Perowlock, Tumeniam, et Obii, olim Carambucis, fluminis oram ad Tartaricum vsque Oceanum, et antiquae Celticae promotorium Lytarmin, nunc Obium nuncupatum, procurras. Fluuius iſte omnes, qui eius originem a Riphaeis, qui Obii ſunt, montibus deriuarunt, mendacii arguens ex ingenti Odoi lacu, popularibus Iuanowſero, nobis autem Ioannis lacu dicto, profluat, et curſum in ortum directo prope rudera veſuſti oppidi Donch primum nauium patiens ſactus Volgam verſus, quaſi ei ſe coniuncturus, oppidum interim Lechi in coitione Meſſii contingens, et dein Soranum flumen admittens, tendit. Verum ad viginti verſtas inter arenosum ad Volgam Strelne montem, et oppidum Zarizam illi iam

Rezanis:

Tanais fluuius.

Ppp pp.

'appro.

appropinquans, velut poenitudine ductus, cursum ab ortu aestiuo in occasum re-
flectit, eumque quinquies septem veritas Tuam praeterfluendo parallelo passu co-
nuerit, recta demum in occasum sinuoso cubito conuersus omnino deserit, flu-
minibusque Schamena, siue Sosna, Herodoto Hyrge, minori & Seueria Tanai,
Sainaraque, et Sarga insimul confluentibus haustis maiore vi, ac mole vndans agens
post viginti dierum iter Exapolim, Naubarim, Magnum ad immorem Tanaim Tra-
iectum, siue Welikiprewos, Achas, et Asophum, prisca nomine Tanas urbem
a Genuesibus olim possessam, et Thracio tyranno nunc vectigalem, preterlapsus
putri lacui, siue Meoti, nunc Temerindae, paludi aquarum suarum vel filiae, vel
alumnæ insinuatus immoritur. Sed immori non est visus, antequam Mahometes
expugnata Constantinopoli Capham, nobilissimam apud Bosphorum Cymmerium
in peninsula ab ipsius quondam possessoribus Tauris gente Scythica Taurica dicta
Genuesium coloniam, anno 1475 violenter eis per Machmutum Purpuratum ex-
torqueret, et Tartaros ex laudigenibus ovos totius ad partem libertati detrahentia
tuta illidem, et amicitiam mutua pacione eolentes ad partem libertati detrahentia
attigeret: eiusdemque ex Baiszeo filio nepos Selymus deuicto Mechmeto Gereyo
Chamo reliquis ad Gazariae litora oppidis vi illac potiretur. Concurrerant enim
vndique ad celeberrimum illud Theodosiae rerum omnium venalium forum mer-
catores, quorum numerum non modicum ex Russicis provinciis Tanais deferebat.
Polociae in Alba Russica ad Danam Ducatus conditorem suum saepememo-
ratum Olectram agnoscit. Ioslaus, siue Vileslaus primi Volodimiri Russorum
Magni Ducis secundogenitus cum Rochwologdo Pleseouiensium Principi cum vita,
et filia Rochmidra parente suo extortum in partem haereditariam obtinuit, et in
genus suum ad abnepotes usque transmisit. Sed cum hi per varia bella omnes
ferro absumpti defecissent, et iusto Dei iudicio eorum postremus Rochwologdus
appellaretur, Polocienses hortati Antistitis sui rempublicam ipsi lectis ad hoc ex
suo numero triginta administrarunt, donec Mingailo, siue Michael, Erdiuili ex
gente Paldemontade filius Nauogrodeki in Lithuania Dux eos acie victos, et liber-
tate mulctatos cum ditione tota sibi subderet, et in secundogenitum suum Gimwi-
lonem eodem anno hominem exiens transmitteret. Hinc successit filius Borissus
Borissouiae ad Berezinam fluvium conditor, qui iustitico sacramento primus inter
Lituanos Principes initiatus in ipso aetatis flore iuvis, et Principatus usuram ami-
sit. Successorem habuit Basilium Rechwoldum, hic filium Hlebum, qui aetate
immatura improlis mortuus. Polocenses denuo suae redditis libertati, sed breui.
Etenim vix exacto lustro Cieutiwilo, qui postmodum sacra Christiana professus
Theophili nomen assumpsit, Mendogi Lituanorum Regis ex fratre nepos ad do-
minici iugi patientiam eos rursus adiecit. Verum hoc a consanguineo Troynaco
Magno Lituaniae Duce anno 1264 per scelus oppresso urbs Polocia per immisum ab
eodem exercitum occupata Lituaniae cum universo ditione in provinciam accessit.
Hanc Daumantus exilium apud Pleseouientes grauate tolerans urbe a Russis pro-
dicta potitus Tybideni fratri Magni Lituaniae Ducis anno 1281 armatus eripuit, et
per subsequente reconciliationis pacis aliquot duraxat mensibus retinuit. Breui
sequenti statim anno a monacho nepote Rittundo, siue Lauro, aut Laurentio,
qui paternae necis ultor seposito ad tempus exculis in fraticidam armatus insurre-
xerat, fortuito inter proeliandum e viuis expunctus, et male parva prouincia
exutus fuit. Quae, etiamsi postmodum ab Andrea Vigundo Iagellonis iam Polo-
niae Regis fratre intercepta, breui tamen a Vitoldo Iagellonis auspiciis recuperata
Lituanici iuris ad annum usque 1364 semper permansit. Circa finem autem anni
1363 Iunior Ioannes Basilides ingenti instructus exercitu Polociae urbi appropin-
quans praesidiarios omni prompti subsidii spe destitutos ita tenuit, ut non ultra
XV. Kalendas Martii eius deditionem distulerant. Verum anno 1379 Rex Poloniae
Stephanus eam fortiter oppugnans defensoribus quantumvis strenuis ultimo Augu-
sti mensis die extorsit, Lituanique iterum dato Palatino submisit. A qua tan-
dem Alexius anno 1384 circa Iulii finem eam conuigente ex conspiratione supremo
Magni

Polocia.

Magni Ducatus Lituaniae exercitum Duce Iano Radziuilio auulsit. Alloitur a flu-
uio Duna, et Polota: propugnaculis, et arce egregie munitur: pedoque Archi-
episcopali Russici ritus sub obedientia Romani Pontificis splendescit. Nunc tamen
schismaticum ab Alexio intrusum cum seruitute tolerare cogitur. Ibi Stephanus
Rex Collegium Patribus Societatis Iesu excitauit.

Rosthouiae Ducatus antiquissimus est, in cuius vrbe agnomine a Tartaro Rosthouia.
Bato olim destructa Metropoli residet. Ducatus iste cum urbibus Pereaslauia, et
Vglitz, quae peculiarem quondam constinebat Principatum, cumque nundina-
rum frequentia non minus, ac Nouogardensium fuga seruorum nota Chloppigro-
dia altero ex Magnorum Ducum liberis iuxta antiquam consuetudinem adhuc at-
tribueretur, nisi eam iamdiu bini Ioannes auus et nepos eorumdem stirpe sublata
antiquassent.

Iaroslauiae Ducatus ab ampla eiusdem nominis ad Volgam vrbe, cuius ti-
tulo Metropoli Rosthouiensis insignitur, eiusque lignea arce nomen trahit, eadem-
que cum Rosthouiensis fors et Ducalium in Moschouia secundogenitorum olim
portio, et eiusdem Ioannis Basilii coeci filii oblati falsis criminibus infanticum op-
pressoris rapina deinceps fuit.

Bieloiesero antiquissimus Russorum Ducatus Sinau ex ternis Wagriis, fra-
tribus olim forte concessus fuit. Nomen suum ab albo lacu ducit, in quo municif-
simum, locique natura fere inexpugnabile eiusdem nominis oppidum cum arce fidele
Moschouiae Dominis thesaurorum praebet reconditorium, et si vis hostilis ingruat,
tutum latibulum.

Vdoria, quae et Obdoria, regio ob fabulosum aureae anus idolum nota
est. Huic fluuius Obbi, olim Carambucis, ex lacu Kitaisko emergens, perque
eam decurrens octuaginta alitubi in latitudine passuum millia extensus nomen fecit.
Populi cum circumuicinis longe ab omni cultura viuunt. Ferina carne vescuntur,
et pellibus Magni Moschorum Duci tributa persolunt.

Conditia, siue Condora, Obdora vicina regio est syluis et fluminibus
oblita, cuius indigenae vago lare venantes victum sibi ex occisarum carne ferarum,
et tribuum Moscho Tzati ex eorumdem pellibus parant.

Vitepscae Ducatus pars est Albae Russiae. Primaria eius vrbs Vitepsca
cum arce ad Danam fluuium a Vikindo Mendogi Lituanorum Regis ex fratre ne-
pote anno 1240 Russis extorta suos habuit deinde Duces Lituaniae vectigales, do-
nec Olgerdus Magnus Dux Lituaniae ducta Maria eiusdem Ducatus haerede, in
eius gratiam Christo nomen dedisse fertur, reus possessionem cum dominio con-
solidaret. Anno 1396 a Boleslao Suidrigelone capta longa debuit a Vitoldo oppu-
gatione recuperari. Eam tamen idem Suidrigelo anno 1413 aemulum in Litua-
nia Sigismundum impugnans denuo expugnauit, Holsanumque Ducem ei prae-
dictam impotenti ira ex edita rupe in subiectum flumen praecipitem egit. Sed a Si-
gismundo postea retracta diutius sub Lituanico dominio pace fruens anno 1655
per longam obsidionem viribus, et viria exhausta Moschis se dedit, inspectanti-
bus, quasi ad actum tam sollemnem vocatis testibus, Lituanicis copiis a supremo
exercitu duce Iano Radziuilio submissis cum froeno mandati, ne se infcio cum
hoste confingerent. Ibi Alexander Gossieuius Palatinus Smolenscensis Collegium
Patribus Societatis Iesu ex Moschicis manubiis fundamentis excitauerat. Et ibi
Episcopus Russici ritus cum Ecclesia Romana communicans sedere consueuerat,
quamuis a multis incolereque schismaticis, qui anno 1622 Iosaphatum Episcopum,
et Archiepiscopum simul Polociensem odio religionis effera martyrio affecerunt,
cuius corpus Polociae in cathedrali Sandae Sophiae templo asseruatur. Vitepsia
vero iure ciuitatis exinde mulctata in pagum redacta fuit, sola arce regia cum iu-
risdictione relicta.

Micislauiensis Ducatus Borysthenni et Preperio fluminibus adiacet. Eum
Simon Linguanus Iagellonis frater ad descendentes suos transmittendum obtinuit.
Cumque metropolim eius Micislauiam Suatolaus Smolenscensis obsideret, a Vitol-
do cae-

Micislaui.

do caesus occubuit. Anno 1432 Simonis filius Georgius pro patruo Boleslao Suidrigelone contra eius patrualem Sigismundum Magnum Lituaniae Ducem ad Ofmianam infeliciter pugnans libertate, ac patrimonio a victore multatus longas in carcere Trocensi male assertarum partium poenas luit. Cuius frater Iaroslauus tertio post anno, dum easdem partes armatus propugnat, a Michaeli Sigismundi filio in proelio captus huius mandato occisus fuit. At Sigismundi a coniuratis anno 1440 Trocis nefarie sublato successor Casimirus Jagellonis filius Georgium pristinae restituit libertati. Qui maleficium pro beneficio rependens Ducatum Smolensensem a rebellibus subditis acceptum Casimiro reddere recusauit, donec inde vi armata ab eo expelleretur, tam clementem nihilominus victorem expertus, ut patrimonio sui possessionem eius postmodum dono recuperauerit, et filio suo Ioanni post sua fata reliquerit. Huius natus Michael, cum arcem Micislauensem a Moschis anno 1508 sub auspiciis Principis sui Ioannis Basilowicz senioris oppugnatam strenue tutatus esset, eandem tamen eiusdem filio Basilio cum toto Ducatu anno 1508 alterius Michaelis, nempe Klinskii transfugae, vestigia sectatus inconsulto dedecore prodidit. Per Demetrianas vero turbas a Polonis iterum occupata, et per pacem cum Michaeli Fedorowicz retenta, per bellum cum eiusdem filio Alexio amissa fuit. Et anno 1660 a Moscho Palatino Smolenscensi Duce Iuano Borissowicz Repnino a frequenti eius rebellione irritato incendio deleta.

Omnium vero septentrionalium regionum dominatorem se scribere elatae nimis instantiae est. Praeter eas tamen, quibus titulos suos Alexius auget, aliae etiam in borealibus plagis Moschos Tzares Dominos suos esse tributo profitentur.

Lucumoria.

Et primo Lucumoria inter Sibiriam, et lacum Kitaiskum extensa regio, montibus alpina, syluisque densa, de cuius incolis fabulantur otiosi, quod singulis annis ingruente hyeme hyrundinum ad instar ab intenso frigore omni vitali actione priuentur, cui deinceps a placida superuenientis veris temperie restituantur.

Petzora.

Secundo Petzora longissimi ad Sarmatica Cronii, siue glacialis, maris littora tractus regio a magno eam alluente flumine denominata, pretiosis pellibus, nigerrimis praesertim zebellinis circa cedros in vicinis admirandae altitudinis montibus, quos incolae Kameny poyas, id est, lapideum cingulum, appellant, ex crescentes frequentissimis abundans. Et hierofalchos acerrimos ardearum hostes a Russis Kretzet nuncupatos, aues audacia, et mole corporis inter ceteros falcones praecellentes; sed vitae vix quadriennalis, Tzareae voluptati ad aucupium, et venationem emittens. Harum vnam collegae mei curiositas videre, eiusque imaginem penicillo effingi desiderans copiam sibi eius fieri a commissariis nostris repetita saepius per integrum semestre instantia efflagitauerat, quae, quamuis semper promitteretur, numquam tamen producebatur. Tandem, cum desiderium eius per longas moras defatigatum adeo elanguisset, ut parum abesset, quin obliuio eius in animum induceretur, ecce, ipsa Russicorum Bacchanaliorum die, dominica, scilicet, in quinquagesima, personarum spectaculum nobis improviso exhibetur. Nobilis enim commissarius noster nobis cum aliquot conuiujs mensae adhuc accumbentibus superueniens, grauitatem, quasi de re maxime seria nobiscum acturus, affectans, iubet, ut inde ad interiorum conclauis nostrum ipsum audituri nos recipiamus. In illud post nos illico successerunt pretiosis ex vestiario Magni Ducis amici tunicis supremus apud eum aucupii curator, atque sex accipitrarii sustinentes singuli dextra a chyrothecis auro recenter simbratis protecta singulos hierofalchos nouis ex veste Attalica galerulis petasatos, ac longo aureo funiculo in laeocrore compeditos, quorum dignioris, qui herodius guttatis pennis candidus erat, dextrum circumdabat aureus annulus pytopum includens magnitudinis excellentis. Tunc commissarius deposito pileolo, extractaque e sinu suo chartula in volumine complicata tenorem legationis suae ex ea nobis stantibus exposuit. Quod videlicet, Magnus Dominus, et Tzar Alexius Mihalowicz (omnes eius titulos per extensum

tensum de moris fecit) percepit desiderio nostro videnti aliquam ex suis aui- bus Kretzet sex nobis ob amorem, quo charissimum fratrem suum Leopoldum Romanorum Caesarem prosequitur, visendas mittebat. Commouerat risum tam inanis solennis illius apparatus sanctio, animusque a iucundo illo ventosae ostentationis spectaculo titillatus in cachinnos erupisset, nisi a feuerentia eiusdem exhibitori a grauitate legatorum debita cohibitus exterritos motus compescuisset. Serio itaque vultu, verbisque ampullosis erga legatum commissarium conuersi alites impense laudauimus, et quasi in earumdem magnitudinis admirationem caperemur percontati fuimus, ubi terrarum nidificarent? Ille autem Harpocratis digitum, ne secretum Domini efflueret, labijs superimponens tantum secus respondit, quod in regionibus Magni Domini. Peractis itaque gratiis pro eo, quia singulariter aestimabili nos honorare Magnus Dux dignatus fuerat, fabulae actoribus modo eis gratiam, muneribus, nempe, plausimus, eosque dimissimus.

Tertio Samoiedarum, siue gentium se inuicem comedentium ab Oleario Samoiedae luculenter descriptarum Petzora docterrimus diffusus pretiosas pelles Tzareo gazophylacio contribuens.

Et quarto tandem illo terrae cubitus, qui in Oceano aquilonari sub ipsa propomodum arcto circuitus mari albo, sinum praebet, quemque Lappones incolunt in tria diuisa territoria Moscho hi, Noruego illi, ceteri Sueco sceptro obsequentes. Gens fera, syluestris, et rudis, quam licet victui mansuefacere iamdiu conentur, numquam tamen cicurare potuerunt.

Lappones.

Iueria, siue Iberia quae Georgia, siue Turcico nomine Gurgistania nunc dicitur, ad Zephyrum Mengreliam, olim Colchidem, ad Euxum Sirtaniam, olim Mediam Atropatiam, ad Boream Caucasas rupes, veterisque Albaniae, quam nunc Circassi incolunt, partem ad Austrum vero Armeniam maiorem, siue Turcomaniam attingit. Plures habuit quondam Regulos Christianis sacris a tempore nascentis Ecclesiae (prope Russica Regna, cuius natus David anno 1240 ad Gregorium IX summum Pontificem scripserunt) iudeos. Sed a disseminatis ab Eutiche, de vnica post vnionem in Christo natura erroribus a Iacobo Baradae Syro deinde acerrime propugnatis seductos, ideoque Iacobitas nuncupatos. Belli hi superiori saeculo inter Turcorum Imperatores Selymum, Solimanum, et Amuratem huius nominis tertium, et Persarum Reges Ismaelem, Tamatum, et Mahometem Hadabendum atrocissimo exorto, saepiusque resumpso diutius studiis his, vel illis, maiorem tamen partem Persis, quibus tributa pendebant, adhaeserunt. Totque ex eis, vix parui, cui se addixerant, per grauiora fidelitatis obsequia se probarent, ad Mahometicam superstitionem insani apostasia transfugerunt, ut modo inter Georgianos Principes vix vnus aut alter superstit, qui fidem Christo deuotiori promissam seruauerint. Hi praeter Gori, Gium, Cailam, Somka, aliaque oppidula, possidebant Tiflim, olim Iur, urbem diu a Turcis, multa haec singulis aurique profusione pertinaciter infestam, quam illuc Cyrus, ab incolis Chir vocitatus, qui ex montibus Armeniae delapsus ipsam interfecando Gedygam per Sirtaniam prope urbem Ciuat Araxem, a quo in mare Caspium deducitur, influit. Hos Catalinos, et Grusinos Tzares Moschi vocant. Cumque superioribus annis a Persarum Rege, cuius sunt vestigales, icinusque sub signo trouitiam suam ferire tenentur, grauib; supra tributatorum patientiam premerentur oneribus, Moschouitici Tzaris in Circassia sibi collimitanei patrocini implorant, cuius beneficio per amicam legationem Persico Regi commendati respirare aliquantisper sibi sunt rursi. At anno 1654 eorum ditionem immisit ille Kumukis, qui a Porto Buxino illic olim profecti occupatos inter eandem, et Mediam Atropatiam procurentes ab Armenia montes inhabitant, foede depopulatam miserè deaustauit. Quapropter David Temrasciowicz, qui ad regiminis clauum cum ibi sedebat, filium suum Nicolaum in Russiam ad Alexium properare iussit, patris ab eo officia contra Persicam violentiam exacturum. Is politico transfigio spirituale insuper adnectens, ut Alexio placeret, abdicato patriae religionis ritu Russicum voluit

Iueria.

De hierofalchis.

voluit amplexari. Ab illo tamen Lituaniam tunc bello impetente nihil aliud impetrare valuit, quam sacerdotes quamplurimos, qui plebem in illis ditionibus Russico rita Deum adorare docerent, et Progres Mahometanam religionem Persico proficentes ad Christianam conuertere conarentur. Quae omnia in perniciem impetrantis cessere. Etenim irritatus inde Persarum Rex ditiones illas armatus inuasit, captoque Alexandro Dauidis germano, qui post huius mortem eas absente nepote Nicolao moderabatur, eoque in Persidem abducto, huic reditum in eas adeo interelulit, ut nunc protoparentis ad instar ab hortis Edenis eieci in vrbe Terki statione fixa amissum Principatum multis serae poenitudinis suspiriis contempletur. Cum vero genus suum hi Principes ad Dauidem Hebreorum Regem vana instantia referant, ideoque Reges audire velint, Tzaris praedicato donati a Moscho libenter faciunt, ut streptosi tituli honos in se redundet, dum per imaginarie acquisitum in eos aduocatae ius Tzarum Tzar vocari gessit. Hinc patet, quam nullo iure Alexius Iueriae, et Tzarum Cartaliniae, et Grusinae, quomodo etiam Cabardiniae regionis, quae a Cabardinensi Tartarorum horda, siue coetu, habitata Meoti incumbens Turcorum tyrannidi subest, dominum se scribat.

Circassi. *De Circassorum vero Principum iure merito, non quidem illorum, qui Ponti Euxinii inter Phasidis, et Meotidis aquas accolae. Christiano tincti baptismo, hocque abiurato, et Mahometico cultu circumcisi Aegyptiorum seminarium Mamelucorum quondam extitere; Sed eorum, qui genere Scythae circumcisionem, et idololatriam inmixtim simul admittentes inter desertum Nagaicum, et flumen Bistrum, Ptolemaeo Gerrum, priscam Albaniam a Caspii maris litore ad Caucasas usque rupes incolunt, et sub auspiciis Theodori Iuanowicz a Cosacis Astra canensibus Martis vi adacti fuerunt, ut Moschis primaria vrbe sua Terki cederent, ipsique in vicis, et oppidulis dispersi eosdem Dominos tributo, et obedientia, vernerentur.*

Montani. *Veruntamen minus veraciter Montanorum Principum Dominum se iactat, etenim populi illi a Persis Lesgi, ab Oleario vero Dagestani, siue Montani appellati, qui, ut is asserit, genere Tartari, et fortassis ex iis, qui Georgiam circa annum 1240 inuasunt; Sed, ut alii auctores passim posteris tradiderunt, Georgiani, religione vero Mahometani asperum montem a Turcis Brus dictum incolunt, ditionemque suam ab vrbe inter angustias Caucasi cum maris Hircani litore coeuntis ab Alexandro Magno extructa, conditorisque nomine diu; sed deia a sui arctitudine situs Derbentho, et Turcico vocabulo Demircapi, quod ferream Portam sonat, vocata usque ad Circassorum Terki extendunt, plena ibi libertate sub plurium dynastiarum gentiliu suorum administratione, et suprema Schemcalis, siue Lumenii sui inspectione fruuntur. Et Petigorienses, seu Quinquemontani Cabardae contermini priscas Colchidis incolae Ottomanicam Lunam subdita veneratione adorant.*

Bielskia. *Postrema autem titulorum generalis clausula nequaquam otiosa profecto est, praeter enim eas, quas innuimus, regiones, et gentes alias Alexius possidet, et regit, inter quas praecipuae numerantur Bielskiae Ducatus Biela vrbe cum castris inter vastissimas sylvas ad fluuium Opscham sita nobilis, cuius Princeps Basilus non meliori, ac vicini Seuerienses, fide; sed nec dispari fato a Jagellonis liberis ad Magnum Moschouiae Ducem Ioannem Basilii coeci filium transfugit. Etenim huius natus Basilus trinam eiusdem prolem Principatu deinceps inuasi exiit.*

Reschouia. *Reschouiae latis finibus Ducatus vrbibus Rosowa Demetrii, Woloko, Tropecio, et Weliki Luko Stephani Poloniae Regis olim trophaeo, et alborum venatione leporum celebris.*

Susdalia. *Et Susdaliensis cum vrbe Archiepiscopi sede, et arce inter Rosthouiam et Volodimiriam Ducatus, quem Iaroslav Seuolodicz Moschorum Magnus Dux, antequam a Tartaris venenato conuiuio adhibitus vitae suae periodum in Ecclesiae Romanae obsequio, cui se opera Ioannis de Plano Carpino Ordinis Praedicatorum*

rum paulo ante addixerat, clauderet, Andreae vndecim liberorum suorum sexto attribuit. Ab hoc originem duxerunt per Basilium Basilii eius abnepotis pronepotem Duces Suiskii Scopinorum auctores, quorum tandem descendens Basilus trucidato tragico Demetrio Tzareum sceptrum tragicus et ipse actor inuasit. Attamen posteritas Susdaliensis vna cum vicinis Galiczinis a Magno Moschouiae Duce Demetrio Donskoi descendentes Principatibus suis expulsa vidit eos ab audissimmo alienarum ditionum helluone seniore Ioanne Basilowicz Magno Moschouiae Duce deuoratos.

Magni Duces. *Senatum, quem in arduis Regni negotiis consulere, Magni Duces semper praesto habuere; sed eorum plurimi tantum ad amoliendam a se perperam factorum inuidiam eiusdem sententiam in speciem exquirere consueuerunt. Quorum vestigiis Alexius egregie insitit omnia suo Marte administrans, vel potius administrare se putans, a gratiosis enim suis obsessus, et deceptus rerum faciem aut omnino non, aut ab eorumdem praestigiis laruatam videt. Constat autem eius senatus, cum Moschouae degerem, ex Boiaris bis tredecim, Ocolnicis ter decem, Dumni Duoraninis septem, omnibus ex nobilitate ei assidentibus, et tribus Dumni Diakis ex populari ordine adstantibus.*

Et Magistratus. *Diuisa est inter eosdem arbitraria eius dispositione cura omnis quorumcumque negotiorum Regni cum ad publicum statum, tum ad priuatum subditorum pertinentium. Etenim, cum ter vndecim constituti sint Moschouae principales Magistratus, quas Pricazas vocant, ad quas tanquam ad primas instantias suas iuxta distributionis praescriptum omnia siue iustitiam, siue aerarium, siue bellum concernentia deferantur, earum singulis, aliquando et pluribus, vnus ex iisdem praest, qui summa cum auctoritate subiectas suae iurisdictioni causas dignoscit, desuperque decernit maiori vel minori patrimonii sui augmento, prout ipse magis, vel minus fauoris sui auctionator fuerit. Saepe Tzar, qui vim omnem Principatus sibi seruat, imaginem eius aliquam cum Senatu suo communicatam illi praebet, postulata populorum ad disquisitionem Senatorum mittendo. In singulis autem Pricazis scribae munere funguntur singuli Diaki, ex quibus aliquem semper legatis suis ad externos Principes collegam Magnus Dux adiungere solet.*

Ac gratiosi. *Gratiosorum apud eum non est diuturnitas, non tantum communi cuiuscumque Aulae vitio, per quod horum status in rerum humanarum lubrico semper nutans ad quemcumque vel leuem impulsu facile prolabitur; sed etiam quia illi homines sunt nullius virtutis roborati fundamentis, quibus dominicae gratiae moles innixa eorum fulta meritis perennet.*

De Morosio. *Praecelluerat inter omnes nuper defunctus Morosouius eius pueritiae educator, nam, licet, post populi in eum seditionem visus fuisset potentia excelsa, vim tamen magis in amicitia Principis, quam speciem, retinens, in animo eius semper validus gratiae iacturam nunquam passus fuerat. Cuius veritatis plurima experimenta, a quo domi ab afflictis valetudine sua detinebatur, ei capere licuit. Quamuis enim ciuilibus abscesserat muneribus, in corpore tamen effoeto vigeat vis animi, consiliique vnde saepius ab illo clanculum visirabatur, et super grauioribus negotiis consulebatur, homo iudicio naturali, et longo rerum usu ad gerendam rempublicam aptus, si immodicae habendi cupiditati modum imponere sciuisset. Sed certiora sinceri erga eum amoris sui documenta Alexius edidit, cum in extrema vitae eius periodo eum, quamuis sensus omnis et cognitionis expertem, quotidie nihilominus, sterili licet officio, nihilque promerituro inuisere non destitit: et defuncto, dum humaretur, ipse quoque, haud inferius maiestate sua ratus, si palam lamentaretur, in templo voluit eum ceteris parentare.*

De Tzaris focero. *Iam itaque offert se nobis Boiarus Iliia Danilowicz Miloslawski Tzaris focer. Is e stercore pauperrimae, ideoque despiciatissimae suae e grege nobilitatis erectus, et ad summum honorum in Moschouia fastigium repentino ludentis fortunae impulsu auctus maximam apud Tzarem potentiam, quia focer, adeptus est.*

est. Non est tamen, quod se talem iactet, Moschorum enim Principes Melchisedech ad instar, sine patre, sine matre, sine genealogia esse volunt. Cumque Alexis, ac, quod magis est, ipsa eiusdem filia Tzarissa eum alloquantur, illam semper, non foderum, non patrem, appellant. Sed neque gratia vlla apud generum pollet, capillorum, et barbae velitatione, pugnorumque impactione ab eo non semel exceptus. Cum post caesos leuante autumno anno 1661 a Lituanis in Polociensi agro Kotanskium, et Nasciokinum de aduentu eo Poloni Regis cum numero exercitu fama inualesceret, et simul de discrimine Pereaslauia apud Circassios scriberet a Cosacis oppugnatae nuntius referret, ad IV. Idus Nouembris, Senatum Alexis coegit, et inquit, qua via, quibusque viribus obtinam tot imminentibus hostibus eundem esset, consuluit. Illa, qui haud longe ab eo sedebat, Domitius, inquit, constitue me legionum tutum Duce, et ego breui Polonum Regem capium tibi adducam. Fastidit Tzar insanam vanissimi Thraonis iactantiam, et effervescente ab indignatione bile, Tunc, fili meretricis, respondit, tantam artis militaris peritiam tibi arrogas? Eequando in Martis palaestra te exercitasti? Enumera, quae so, praecleara militiae tuae facinora, unde ab his spem concipere possimus, te promissa praestaturum. Abi delirus senex in malam traxeris. Et assurgens, impacta prius in eius genam fortiori bombi alapa, eius barbam vellicando, sicine addidit, nequam homo, audes mihi nugis tuis illudere? Facile hinc ocyus. Et hoc dicens celestibus imperiis extra conelate abegit, pessulumque ostio ipse post eum obdidit. Haec, quamuis acerba, feruenter pro dominatione illa deuorat, et struthionis stomacho concouit, modo potentiam retinet, perquam caro auidionam insatiabili auaritia suae ingluuidi longa egestate accensae nouam semper escam subministrat. Et tamen capularis senex multo minori viatico indiget, ut ad fatalis fructus sui metam, quam fere iam attingit, peruenire queat, et prole mascula ortibus ad solas filias haereditatem suam (flumen nimirum ad mare) transmittere debeat. Sed ita comparata est correptilium Moschouitarum natura. Auaritia in pectore non pro hospite, sed pro aborigine habent, eamque, tanquam ignem olim Vestales, subministrato continue alimento non solummodo nutriunt, sed per ipsam alimoniam in dies augescere gaudent.

De Theodoro Michalowiez Ertischew.

Alter gratia domini pollens numeratur Theodorus Michalowiez Ertischew iam inde a puero Tzaris lecti strator, ideoque in omnia familiaria iura assuetus, nunc vero Ocolnicus, et Tzareae Aulae, quomodo et omnibus in vniuerso Moschouitico Dominio monetariis officinis Praefectus. Ex huius tamen muneris exercitio graui apud aliquos inuidia laborat, cum auctor cudendae aereae monetae, quae cum maximo omnium detrimento auream, et argenteam a commerciis penitus eliminauit, haud iniuria credatur, unde nouit Deus, quodnam eum a populo natura sua sedizioso fatum adhuc maneat. Interim Domini aura validus pericula spernit, et asinam Moschorum indolem optime noscens eos ad onus ferendum verberibus pellit. Sed prudentia sua, qua vix quadragenarius plurimos inter senes excellit, fultem sat commode adhuc abscondit.

De Bogdano Mattheowicz Hitrow.

Post hunc merito adnumerandus venit Ocolnicus Bogdanus Mattheowicz Hitrow tertius ex Tzareis ad nobiscum conferendum deputatis, quem bello, domique probatum haud parui facere Alexis pluribus in eum collatis fauoribus ostendit.

Et Duce Georgio Iuanowicz Romodanowski.

Nec praeterendus Dux Georgius Iuanowicz Romodanowski Tzari a cubiculis, eumque per aliam suam maternam tertio cognationis gradu attingens. Cum hoc ingenii magis, quam iudicii expediti vi aliqua praedito fereque coetaneo deposito interdum Maiestatis supercilio familiaris Alexis conuersatur. Iste autem hac usque praedenter gratiofus non artemonem fauoris vento expandit, sed eum dolente modeste excipit, ut neque in elum inuidiae pelagus feratur, unde in illam per tentiae antrum illidat, nec lituali neglectae conditionis arenae semper adhaereat.

haereat. Munera vero, cum pauper sit, et paupertatem praecipuum malorum credat, auidiuscule insectatur.

Fuit, cum Nicon Patriarcha Tzari acceptissimus apud eum omnipotens videretur, sed ab ingruente aulici fati vi deiectus iam a sexennio in coenobio Ierusalem dicto, a se quadraginta ab vrbe Moschua veritas, et trecentos tantum ab altero monialium condito passus absconditus, abiecta quidem resurgendi spe, sed generoso erectus animo, iacet. De casu eius diuersi diuersa loquuntur. Verissimilius adscribitur nimiae indulgentiae, qua genio suo nouarum rerum cupido obsecundabat, unde Moschouiam bello Polonico ab insigatione sua implicitam Suecico insuper praecipiti consilio inuoluerit. Et apertis Moschuae in exterminium Moschouiticae ignorantiae Latinae, et Graecae linguae Gymnasiis, semotisque e templorum parietibus altari obuensis, quae dependebant, sacris particularium hominum imaginibus, ne ab adorantibus eas cernuo de more corpore indecore illud posphaberetur: acriterque utroque sexu increpito ob usurpatas ritu Turcico purificationis ergo frequentissimas lotiones, suspiciosi Moschouitarum animis, et priscae consuetudinis tenacibus haud obscura conceptae in religionis dogmatibus innouationis indicia cumulauerit. Propter quae omnia omnibus exosus, et ad exilium communibus votis expetitus patrociniū nullum inuenerit in fauore Alexii, cuius animum sensim abalienauerant iactis in longum odiis vxor, et focer illi ob priuatas causas insensu. Ab istis autem gratiofus suis reliquisque primariis ministris ita bonus Alexis obsidetur, ut aditus ad eum nemini pateat. Ipsi vero oppressorum clamores, Regni necessitates, sinistros exercituum casus vel omnino eum celent, vel larua suis intentionibus accommoda personatos ei repraesentent.

De Nicone Patriarcha.

Aulicorum innumera multitudine a plurimis inter eos splendore natalium illustrata magnificentiam affectatae Tzareae dignitatis ostentat. Eius aulam quotidie ante meridiem frequentare proceres omnes eum veneraturi tenentur. Ad eam incisor, qui abaco simul praefectus est, nobiles a cubiculis, pincernae, dapiferi, reliquaque nobilium obligatorum turba, quasi formicae ad granarium suum, concurrunt, muneri quisque suo satisfacturi. Mensae solus Tzar accumbit multo epularum apparatu utens. Aqua fermentata, ut plurimum, sitim sedat. Calicem tamen Hispanico plenum mero ad stomachi solatium exhaustum. Vxor, et filius, quamuis decennis, tanto minus sorores et filiae, nec apud eum discumbunt vnquam, nec (quod venerationis plus insit) alieno conspectui obiciuntur. Inter millenos Aulae ministros vnum aegre audies, qui alterutrum semel se vidiisse veraciter profiteatur. Cumque semel Tzarissa aegra decumberet, accersitum medicum dubia per obnubilatas sipario fenestras luce admitti in cubiculum voluit, ne oculis eius usurparetur, arteriamque subtilissimo protectam velo ei praebuit explorandam, ne nudo eius contactu dextra sua temeraretur. Si aeris captandi gratia exire libeat, iuxta anni tempestatem aperta rheda, aut traha abscondita vehitur. Putares quatuor a te triumphantes Camillos spectari, si adeo multiuigis albis equis iunctam illius Iouis, aut Solis aemulae thesam videre daretur. Templo vero dum se infert, per ambulacra a palatio in illud vsque vndique clausa, ne forte prophano per transeuntium exauguretur aspectu, incedit, sphaerica feriatis diebus, aut simpliciter festiuis obumbrante umbella a subsequenti nobili virgine supra eius verticem ex supposito tereti ligneo fulcro suspensa. At solennioribus, quando tempora corona cingit, oblonga a quaternis elata, sub qua medii inter eam et praecedentes Tzareae sorores eius vtriusque sexus liberi ab altrice quisque sua post alumni mortem monasterio dicata, donec iuste adoleuerint, portantur. Antecedunt eam semper aliquot ex nobili gyneceo virgines, quae sole absente funalia praeferunt, et eum his, si defunctorum manibus parentare in animo sit, vidua ex primoribus aliqua feralia ex melle, frumento, ficibus, et zacharo, kusiā nuncupata, argenteo inclusa vasculo ad sepulchra exerto brachio ferens. Nec vidua Anna Theodori Michalowiez Tzareae aulae Praefecti soror, eodem et ipsa apud

De Tzareis Aulicis.

Et Tzaris mensa.

Nec Tzarissa, nec filiae eius vis sunt.

Rrr rr

domi-

dominam, sub nomine tamen dapum, quas incidit, ministrantis, munere fungens, ab eius vnquam sequela abest.

De Tzaris
promptuariis
et cellis
vinariis.

Promptuaria Tzareae Aulae omnibus, quae Amalthea e foecundato cornu suo ad mortalium lautitias effundere fingitur, refertissima: et vinariae cellae non tantum Cretici, Hispanici, Gallici, Rhenani, et Astracani vini doliis, sed etiam ceruissae, multigenique mulli, et vini sublimati cadis cumulatim interposita aestiuo tempore glacie aggestis semper repleti in rationibus dispensatoris Tzareorum reddituum magni stant. Etenim non solum quotidiano numerosissimae turbae aulicae alimento sufficere debent. Sed etiam frequentissimis procerum conuiujs, qui Alexii facilitate abutentes eo inscio, nemineque hoc ad eum deferre audente, promi sibi affatim ad conuiuias suos salaribus prandijs excipiendos a promocondo, et cellarii custode petunt, imo potius pro imperio iubent.

De redditibus
Magni Ducis.

Reditus Magni Ducis Moschouiae non solum, quomodo ceterorum in Orbe Principum, constant ex peculiaribus Principatus praedijs, et fundis: ex agrorum decumis, et agrorum censibus: ex portorijs, et vectigalibus: ex sale, et ferrifodinjs: ex collectis, atque tributis; sed insuper ex cellis, in quibus Tzaris Hoduni inuento eius ceruissae, medones, et crematum vinum ad publicum usum per ministros suos venalia sub grauissimo ceteris omnibus, ne talia vendere audeant, interdito exponuntur. Quae omnes late extenso per cuncta totius Russiae suae oppida monopolio eidem soli lucrum ingens ex diuenditis liquoribus quotannis important. Sed neque exiguum capit ex mercatura, quam per emissarios, et subministros emptionis, et venditionis inueterato apud Magnos Duces usu exercet. Prostant Moschuae in eius gazophylacio vulgo venales pretiosae omnis generis pelles, quas ei quotannis aquilonares prouinciae suae desin to singulae numero; sed vniuersae fere indefinito tributi nomine pendunt. Et in publico foro vendunt lanii bubulam, veruecinam, et suillam: propolaeque mulierculae poma, nuces auellanas, et lineas telas, quas rationis Magni Ducis esse tam aperta professione clamant, vt pertransseutes, quasi hoc carmine facilius pelliendos, ad emendum Tzaris carnes, Tzaris poma, Tzaris telam inuitent. In emendo vero maxima prae alijs mercatoribus pretij vilitate gaudet, quisquis enim Moschuam merces importat, profiteri eos apud telonio praefectos ab iisdem aestimandas tenetur, neminique indicare, donec Tzar declarauerit, vtrum eas emere in animo habeat. Quod si velit, nullus admittitur licitator.

Cellas
omnes in
cunctis ditionibus
suis
Tzar occupat.

Mercaturamque
exercet.

Si aliquid tamen explore de eius redditibus asserere auderem, temeritatis nota merito inurerer. Nulla in orbe natio res suas tanto studio occultit, ac Moschouitica: nulla tam obnoxia suspitionibus viuit: nulla tam magnifice de sua potentia, opibusque mentiri est assueta. Si itaque homo exterius Moschouitam de ijs interroget, is vel ex mera ignorance, vel ex affectata propter suspitionem, quod Regni arcana explorare proditoria mente velis, vel ex inani iactantia aut penitus nihil, aut hyperbolice de iisdem respondebit. Germani vero mercatores de Michaelis Archangeli fani portorio, de Moschuae vestigali comperti aliquid dicere possunt, de ceteris redditibus nihil. Coniicere itaque de ijs magis, quam certo assequi, licebit ex magnitudine expensarum, quibus sufficiendis eius aerarium numquam exhauritur.

De Tzaris
sumptibus.

Etenim immensis, quos innuimus, Aulae suae sumptibus addit Tzar non leue corollarium suppeditando omnibus pricazarum Diakjs, siue ab actis magistratum, eorumque a concipiendis epistolis, et amanuensibus: tribus artis medicae, quos fere numquam consulit, professoribus: pluribus, quorum praxis numquam periculum facit, spagiricis, et pharmacopolis: quamplurimis diuersarum artium mechanicis, quos ex varijs Europae regionibus accitos non paruo impendio in Moschouiam educi iussit: ac tredicim diuersarum linguarum primarijs cum sexaginta secundarijs idiotis interpretibus annuam liberali manu mercedem.

In legatis autem externorum Principum excipiendis, et alendis, inque suis ad eos emittendis multum insumit. Frequentes enim legationes a Romano-

rum

rum Imperatoribus: a Poloniae, Angliae, Daniae, Sueciae, et Persarum Regibus: a Tartaris Praecopensibus, et Nagaiensibus: ac nonnunquam a Turcorum tyranno, nec non ab ipso Tzare ad hos vltro citroque commeant, omnibusque Magnus Dux de vecturis, et alimentis per ditiones suas sufficienter (nisi commissariorum, et subministorum rapacitas hospitalitatis liberalitatem per sexcentas concussionem in suum commodum interuerteret) prospicit.

At vorago, quae immani semper rictu hians omnes fere aerarii diuitias absorbet, stipendia sunt militaria, quae siue pacis, siue belli tempore aequae semper erogantur. Continue enim quadraginta milia praetorianorum militum, quos Strelitzios Moschi appellant, Tzar sub signis habet, quorum partem tertiam pro corporis sui custodia, reliquis in limitaneis praefidijs dispertitis, quocunque proficisci iuuat, circumducit. Eorum tribunjs, et centurionibus pro stipendijs sunt redditus, quos ex bonis a Tzare quasi in temporaneam fiduciam ad usum assignatis percipiunt, supra quos liberalitate iam per longum usum fere in debitum degenerate singulis annis vestibus, ac pecunia ab eo donantur. Singuli autem centuriones binos habent subdelegatos, quorum vnusquisque quinquaginta militibus praefect: decem decuriones: et viginti, quorum singuli quatuor gregarios mediatore regunt imperio. Subcenturionibus numerat Tzar quotannis in singulos octo rublos, decurionibus septem, subdecurionibus sex, gregarijs autem militibus quinque. Vnicuique vero aequaliter (subcenturiones si excipias, quibus bini adduntur) viginti auenae, et secalis modios insuper distribuit, quorum pretium infra octodecim rublos consistere solet. Cunctis etiam semel de panno pro singulis legionibus vnicolore prospicit, ex quo ipsi emptis additamentis sibi togam conficiant, retradendam tamen vel a causarijs rude donatis, vel a mortui haeredibus vestiarii praefecto ad successorum usum, nisi forte defuncti viduae precibus eam Tzar largiatur. Iis tamen, qui ad eius custodiam, et praesertim in expeditionibus, pro tempore excubant, haud infrequenter panis, obsonij, et fermentati fontis congiaria praebentur: Imo et omnibus nonnunquam donatiua, quorum vnum trini virgum rubli in celebritate nati, dum Moschuae essem, eius filij Theodori distributum fuisse scio.

De stipendijs
militari-
bus in
pedes.

His peditibus addendi sunt equites, quorum tamen nunc per paucae legiones Tzaris stipendia merent in prouinciarum limitibus ad reprimendum improbas turbulentorum vicinorum incursiones collocatae, vnica semper in statione apud eum per vices consistente. Vnaquaeque autem constare ex sua institutione deberet bis mille in vndecim turmas distributis equitibus, quibus officarij iuxta morem Germanorum, et exteri fere omnes, nunc praeponuntur. Menstruum autem aduentilij tribuni stipendium, nisi expressa pacta consuetudini derogent, est rublorum quadraginta, vicetribuni duodeviginti, supremi vigiliarum praefecti sedecim, turmae, praefecti tredecim, vicepraefecti octo, et signiferi septem. Ceteris vero minoribus officarijs, qui omnes Moschi sunt, persoluntur aequae ac equitibus, annuatim in singulos rubli quinquaginta, supererogatis tamen, si contra hostem educantur, binis ad Viennensem mensuram vini distillati vris, tribus farinae triticeae modijs, vnico frumenticiae, quinque laridi lateribus, et quater viginti piscium vento exsiccatorum pondo.

Et in equi-
tes erogari
solent.

Si vero belli vel inferendi, vel sustinendi onus sibi incumbere praesentiat, pedites alios volones purgamenta vrbium suarum ad tympani pulsum nullo alio praeter spem praediae authoramento accurrentes congruo necessitati numero Tzar authorat, quos exotico vocabulo ad differentiam Strelitziorum soldados appellat, moreque nostro in legiones sub exteris ductoribus distribuit. Tribuno autem rublos triginta, vicetribuno quindecim, supremo vigiliarum praefecto quatuordecim, centurioni vndecim, subcenturioni octo, et vexillifero quinque cum dimidio menstruatim persoluit. Gregario vero militi, et cuilibet ex inferioribus officarijs aequaliter sex copiarum diarium subministrat.

De alijs
peditibus.

Rrr rr 2

Haec

Haec stipendia tam exacta promptitudine suo quoque tempore numerari consueverunt, ut, si prima statim post elapsum mensem, vel annum die aliquis ex stipendiariis coram aërii militaris praefecto suum recepturus non comparuerit, ab hoc postera statim ei usque ad aedes habitationis suae integrum transmittatur. Si quis ex iis in acie fortiter pugnando ceciderit, uxori eius, donec ad secunda vota transferat, et liberis, donec adoleuerint, de honestis Tzar prospicit alimentis. Captos vero ab hoste lytro perfoluto redimit, coniugibus eorum interea dimidiatum stipendium, reliquum iis, cum postliminio reuersi fuerint, perfoluens.

Hinc factum, ut ex Germania, Batavia, Anglia, Scotia, aliisque regionibus quamplurimi Tzari militaturi Moschouiam confluerint, ita ut anno 1662 praeter binos militiae legatos, binosque generales vigiliarum praefectos, super centum exterae nationis tribunorum nomina, plura vicetribunorum, plurima summorum vigiliarum praefectorum, et innumera fere dixerim centurionum, et signiferorum albo suo inscripta legere potuerit. Quibus omnibus, etiam pacis tempore, otiosa numerare stipendia non grauat, ut ingruente bello improuiso eos semper praesto habeat. Noui tamen inter eos quamplurimos, quos summe poeniteat desertis paternis laribus, posthabitaque libera inter populares suos militia falsa spe lucri labyrinthum intrasse. Etenim pactis, quibus quasi Ariadnae filo confisi sibi post definitum a se militiae tempus dimissionem cauerunt, astute Tzar illudit, largitione hunc, alterum prece, tertium promotione, imo, si libeat, relegatione, in flexuosis inextricabiliu callium maeandris detinendo, omnibusque eam indecoram viris militaribus praedicando, dum bellum ardet, vel timetur. Quo timore, cum vastum Moschorum imperium bellicosis, et quietis impatientibus populis fere vndiquaque cinctum, ab eorumque inuidia, atque odio circumfessum numquam vacuum esse possit, miseri numquam dimittuntur. Sed et alia, et quidem grauissima, poenitudinis causa eos affligebat, quam accipe.

Moneta, quae in Russia Moschouitica ab antiquo ad usum communem curritur, nummus est argenteus oblongus, copicus vocatus, quorum quatuor cum sexaginta daleris Imperiali, cuius materia constant, aequilibrium faciunt. Altera est cuprea denga, quarum quatuor vnus copichi pretium visuali aestimatione adaequant. Sed haec in commercium non veniunt, et raro admodum per forum olitorium plebis manibus teruntur. Terni copichi altinum, deni griunam, centeni vero rublum imaginarie constituunt. Commerciorum autem occasione adueniens mercatoribus in Moschouiam importantur argentei daleri Ioschimici, et solidi aurei, quos in Germania ducatos appellamus, et hi quidem centenis, illi quinquagenis copichis aestimantur. Quin imo haud raro ante hac contigisse percepi, ut aureum ad minores rei familiaris exigentias supplendas permutare volenti quatuor tantum supra decies nouem, aegre vero sex numerarentur. Cum

autem necessariis ad inchoata bella Polonicum, et Suecicum prosequenda sumptibus aerarium solum Alexius impar experiret, persuaderi sibi facile passus fuit, ut aereos copichos ferri mandaret aequali cum argenteis aestimatione ab oranibus mutuo commercio accipiendos. Ex erogatis itaque ad coemendum cuprum centum et sexaginta copichis centenos ex eo rublos in monetariis officinis suis cufos sibi comparauit. Vnde eadem expensae, quae prius vni, iam sexagenis, et supra stipendia persoluit. Neque ea per monetariorum deteriorationem diminuta quisquam sensit, donec haec promiscue cum meliori sine ulla aestimationis differentia ab omnibus inoffense admittebatur. Attamen cum Aula hac commoditate haud contenta, auida insuper aurum omne, et argentum ad se attrahendi homines subornaret, qui aut eos, et argenteos nummos pro cupreis, quos eis subministrabat, maximo addito collybo commutarent, animaduertens populus, quod illa monetam suam parui faceret, minoris ipse fecit, ita ut vnicui ducatum decem aereis rublis tandem redimeret. Hinc necessario consecuta est mercatoribus merces suas, rusticisque fruges cum ceteris cibariis decuplo supra consuetum cariores indicantibus, maxima rerum omnium difficultas, quae stipendiarios docuit, quam

Extranei plurimi Tzari militant,

Et fere numquam dimittuntur.

De Russiae moneta,

quae in aerarium degenauit,

quam curti familiae necessitatibus facti essent aerei illi copichi, qui quamuis argenteis tanto pretii intervallo inferiores, ipsis tamen haud maiori, ac illi antea, numero erogabantur. Ideoque in ipsorum animos inauspicati sui in Moschouiam transitus poenitentiam, sed seram, induxit.

Vsuuenit omnibus Principibus, ut in poenam protacti diu belli paupertate mulcerentur. Alexius vero, dum bella gessit, ab ea aere mediante se redemit. Illud enim per omnes provincias suas late spargendo ingentem auri argentique signati thesaurum per submissos homines coemptum congescit, quem reconditum neque extremae necessitatis vis in lucem extrahere potis erit. Interea subditi omnes ad metallum, sed aereum, damnati non solum eo, quod in monetariis domini sui officinis publice percutitur, et per integrum lustrum, a quo cudi coeptum fuerat, ad ducenties centies mille rublos iam ascenderat, grauat, sed alio insuper, quod ab exteris regionibus ingentis lucri gratia, ut fama fert, clam in Moschouiam inuehitur, et ab ipsis Moschouitis vbicunque adulterino signo feritur. Solus Ilia Danilowicz rublos sexies vigesies mille ex eo sibi cudi curauerat. Et mense Decembri anno 1661 Moschuae quadringenti aereorum copicorum clandestini cutores in vinculis detinebantur. Cum autem rustici, imo et ipsi nobiles pagos et praedia sua inhabitantes usu a maioribus suis accepto peculium suum in agris et syluis sub terram defodere consueverint, si quando necessitate, aut curiositate exigente defossum aes effodere ipsis contigit, fere totum ab aerugine propter telluris humiditatem contracta erosum, nullique amplius vsui aptum cum gemitu inuenerunt. Verebatur itaque semper, dum Moschuae a negotiis detineremur, ne populus, alioqui propensione sua ad seditiones semper paratus, desperatione adactus tumultum aliquem haud leui manu sedandum concitaret. Praesertim cum tanta premeretur annonae caritate, ut triticum bis septuplicato pretio emere deberet, ceteraque res cibariae et vestimenta impenso venirent. Vnde aliqui iam in minas contra fenitones prorumperent, quas pro tunc compescuit seuerus ab opulento mercatore de iis prolatis conuicto exacta per manus et linguae abscissionem poena.

Accedebat taedium belli a biennio tum parum prosperi, per quod provinciae colonis ad noua semper legionum supplementa exhauriebantur, et equestris ordo ob innumeros nobiles vel morte consumptos, vel captiuitate maceratos, vel longis expeditionibus attritos rarecebat. Caret enim Moschouia alleviatione illa, qua plurima Regna gaudent, quae conducto ad bella gerenda externo milite incolis suis parcunt. Omnes Magni Ducis exercitus ex provincialibus eius constant, demptis, quos iam inuimus, peregrinis officiariis, qui alienae dominationi, et religioni sanguinem commodant.

Et hic merito aliquis mirabitur, quod Moschouitica gens exteram superba morositate nauicifacere assueta aduenarum imperio obedire non detrectet. Vis haec est exploratae virtutis, quam in gentili suo haud inuenit. Cum enim concives sibi inuicem sint apprime noti, numquam alter alteri, quem scit seque, ac se, imbellem, atque inexpertum concedit. Aduentitio vero militi, quia ab opinione strenuitatis commendatur, tanquam homini iuste supra se posito sine murmure patet.

Consueuerant olim Magni Moschouiae Duces equitatum dumtaxat in hostes armare, nunc vero longe diuersa Alexius vitatur militari ratione. Expertus enim, quod plus penes peditem roboris sit, peditem ex praetorianis, et collectis voluntariis bombardam manualem, ense, vel acinace, et lunata securi armatis maximam manum in aciem educit. His addit longe minorem numero equitatum ex nobilibus ratione beneficiorum obligatis, et pauculis ex Regnis Casani, et Astracani Tartaris coactum, rotatis sclopis, et minoribus fistulis, falcatisque gladiis, inter quos aliquot ferreo thorace, et galea muniantur, instructum. Nec desunt ei quamplurimi, Alexandri Macedonis dimicharum ad instar, amphibii generis milites desultorii equites dragoni apud nos vulgo appellati, qui fere omnes ex inferioris

Tzar milites suos omnes gradus ex provinciis suis conquirunt.

Cur milites Moschi exteris parere non recitant.

Quomodo exercitus suus Tzar constituit.

ris subfelli nobiles Sinboiarski vocatis constant. Nec bellicorum tormentorum ingens apparatus, quorum tamen usus propter Moschorum, qui libratores agunt, imperitiam haud magno hostes detrimento solet affigere. Dux vnicus exercitui, quantumvis magno, praeficitur, cui legati nulli adiunguntur; sed aliquot assident, consilium, non autem operam suam, ei probaturi. Ab ipso expeditionis initio disponit ille, quae legiones dextrum, quae laeuum cornu, quae primum, quae postremum agmen constituent, et sic deinde nunquam mutato ordine ad finem usque proceditur.

Pedites
Moschi sunt
strenui.

Non ita
equites.

De exer-
citus Duce.

Pedites in acie sub ductose strenuo stataria pugna egregie dimicant, dummodo carragine valentur, aut portabili vallo suo ex transversis sigillis, ex quibus praecutae fudes vndiquaque, lanceolae vero acuminato veru munitae in fronte prominent, compacto sepantur, ita ut praesidenter hostem occurrentem excoipere queant. Nam si tutum receptum haud videant, ignaue pauidi aufugiunt. Equites vero nunquam paria edunt militaris virtutis specimina, nobiles enim hoc nomine indigni adigi nequeunt, ut saltem semel in hostilia agmina scloporum explosione impressionem facere tentent; aut si ex iis aliquot paulo audaciores peregrinorum ductu eousque procurrant, nisi hostem subito fugauerint, fugiunt, peditum ab eiusdem arbitrio captiuitatis, vel necis legem subituro turpiter deserto. Exercitus nulli Duci, nisi Moscho, creduntur, in quibus eligendis non belli usu praestantia; sed prosapiae claritas spectatur. Perinde ac si illustres aui ac parentes una cum sanguine virtutem, fortitudinem, ac experientiam in filios et nepotes necessario transfunderent. Cum itaque humana ingenia ita comparata sint, ut eo laborem, ac periculum impendant suum, unde emolumentum, atque honorem sperent, hacque subtrahita spe studia eorum langueant, factum est, ut per haec bella, si cuiquam Imperatorum alicuius momenti fortuna fuit, cum tamen mens, et ratio non dominarentur, nullius aut prudentia, aut bellicarum artium scientia per fortia aliqua facinora euituerit. Etenim maiorum gentium homines summum magistratum adepti, eo, quem sibi tanquam dignitati suae debitum arrogant, perfundorie funguntur. Minorum vero a spe eundem adipiscendi exclusi, pars sufficere putant, si muneri quique suo faciant satis, et pars ob dolorem clausi virtuti suae ad eum adiutus etiam infra debitum sustentandi incumbens sibi onus sponte torpent. Longe consultius Imperio suo prouisum eunt Ottomanici Reges, qui duces ex virtute sumunt, eamque, ac fortitudinem in quocumque eae emicuerint, praemiis afficiunt, et ad suprema militiae, et palatii munia extollunt. Habent quidem Moschi in exercitu haud paucos peregrinae gentis Chiliarchas, sed cum iis, paucis exceptis, ex inferioribus apud nos vix calcatis gradibus, dum in Moschouiam transeunt, intermedios alios ordinatae militiae repentino saltu transilientes, ad eminentem tribuni euadant, docere illos artem imperandi nequeunt, quam ipsi non didicerunt. Et illi ex innata superbia moneri ab istis dedignantur consiliis, eorum interdum prudentibus haud auscultant, donec eo errantes deuenerint, unde pedem amplius referre non licet. Tunc in extrema perturbatione, et summa rerum trepidatione fera animi flexibilitate consilia ab iisdem haud amplius profutura exquirunt, et exercitus irremediabiliter peruentis administrationem iis vltro metu consternati concedunt. Hic toties ab hoste Moschicae copiae deletae: Hinc strages a Gauanski frequenter perpeffae: Hinc Trubertzkoj in Seueria ingens clades: Hinc Tzeremetew in vltiori Volynia, totiusque septuaginta millium exercitus ignominiosa captiuitas: Hinc ipfius Tzaris ante Rigam inconsultus conatus. Perpendatur belli ab eo siue Lituaniae, siue Liuaniae illati processus, et apparebit, Moschos aliquid praestitisse visos, dum hinc a perduelle Cosacco iam fatigatus Polonus, et illinc Suecus potentia non sua vi, sed rebellium, et patres proditorum nixa, ideoque fluxa mutuis odiis se inuicem distinentes ad propugnandas prouincias suas nusquam comparerent. Sed statim ac pace inter eosdem coalita respirare Poloni potuerunt, maximis Moschouitae ab iis affecti cladibus, quamuis

Moschi
milites in
campo ap-
te non adeo
valent.

uis per inhonoratam cum Suecis praecipitatam pacificationem hostis illius onus a dorso suo excussissent, huic soli tamen impares adeo fuere, ut his damnis reparandis, cum Moschouiae oppida exhausta iam volonibus essent, pluraque eorum cum ipsa Moschua pestis fauens, hominibus fere euacuasset, ad colonorum delectus recurrere necesse fuerit, quorum tot tamen desertis castris ad Jares suos repedabant, ut numquam iustus exercitus hosti opponi potuerit.

Libenter tamen huic veritati assentior, quod gens Moschouitica in arcibus, et oppidis propugnandis multa strenuitatis experimenta dederit, laboris enim, caploris, alioris, et inediae patientissima vitae incommodis corpore, et animo ab ipsis incunabulis occuluit. Cumque se muro septam videt, praesidenter pugnat: verumtamen neque diffiteri volo, aliquando a me dubitatum, an eadem constantia, et successu nostrae gentis, et artis oppugnationem sustineret.

Remora interim, quae commissionis nostrae iterat cursum, in dies pertinacior ad duodecimam usque lunam Moschuae nos immobiles affixit, ubi continuae nostrae domi inclusionis caedia, et solitudo amaro nobis documento fuerunt, pene nihil apud Moschos inter pacis legatos, et belli ligatos, interesse. Quinimo penaciori illos carcere affligi omni literarum commercio intercepto. Petita saepius Moschuae a nobis etiam scripto facultas ad nostrum Augustissimum Imperatorem scribendi fuit: sed nunquam impetrata. Et si quae literae ad nos datae ex Germania afferebantur, a tortore Almasio viae passae creditum sibi secretum prius prodere cogebantur, et deinde eiusdem manibus strangulatae indigne peribant. Cumque semel Curlandiae Dux obuium huic fraudi se facere credens literas ad nos ab Imperatore diligentiae suae commendatas Praefecto Duneburgi a Moschis infessi Moschuam promouendas per expressum exacta ab eo earumdem acceptarum scripta confessione transmississet, tantum non attingit, ad quem collimauerat, scopum, ut magis aberrauerit. Nam a procurata tam diligenter certa in manus nostras literarum traditione arcani aliquid in iis contineri Moschi suspicati eas maximo curiositatis ardore violarunt, et silentio suppresserunt. Vtque in posterum haud patieretur, cum Idibus Martiis anni 1662 in palatio cum deputatis conferremus, vltro hi nobis dixerunt, a Praefecto Duneburgi scriptum ad Magnum Ducesse fuisse, quod ipse in Nouem: tunc proxime elapso Caesareas ad nos directas literas a Curlandiae Duce accepisset, easque ob Lituorum ex agro circumiacente praedas tunc agentium excursionem apud se ad Decembrem usque afferuisset. Cumque eandem tunc per vias haud vitatas misisset, tabellio nihilominus in eorundem manus incidisset. Erat nobis indignissimi facti veritas perspicue nota; sed cum eam in os deputatorum ingerere relatorem prodere fuisset, a tali hostimento abhorrentes, et vltioribus notitiis viam intersepere nolentes iniuriam tacendo deuorauimus. Quod etiam repetere deinde Smolensciae eadem nos iussit conuenientia, quando literas a nobis ad Caesarem in Polonia legatum exaratas, et Tzareo legato Duci Odoiowski eidem transmittendas, creditas ab eo Moschuam Magno Duci missas fuisse comperimus. Quod Odoiowski occultum credens, et praeuenire volens suspicionem, quam a notitia non traditae a cursore legato Caesareo epistolae concepturi tandem eramus, eam a Cancellario Lituaniae Paczio cursori ablatam vltro nea narratione, dum Smolenscia abiremus, nobiscum mentitus est. Tam accurate fallax, et mendax esse satagebat.

Aegrotauerat Moschuae Gosiueius, conclamatumque apud Moschos ex relatione medici eidem fauentis de eius vita fuerat; quare verentes, ne mors eum gratuito sibi eriperet, anteueniendum rati, ne animam sine pretio efflaret, persuasos fere facile dederunt, ut quod dudum agebatur, sub promissione liberos iuxta Regis oblationem impetrandi statim, ac in Lituania venisset, quinque nominatim ex primoribus Moschorum apud Polonos captiuorum eum dimitterent. Quem consequi excluso omni temporis intervallo debebat notus Nasciokinus, vltimam manum apud Regem tanquam Tzareus legatus impositurus iis, quae clam inter eundem Gosiueium, et Tzareos ministros Ducem Georgium Dolgoruki, Aulac-

Vt in arci-
bus, et op-
pidis inclusi;

Negatur a
Moschis au-
thori ad Im-
peratorem
scribendi fa-
cultas.

Huiusque
ad eum hos-
tae interci-
piuntur.

Libertate
captiuitate
sua Gosi-
ueius.

que Praefectum Ertischew, imo et ipsum Tzaretm, de pace, eiusque conditionibus, deque eius filio in successorem Ioannis Casimiri eligendo acta fuerant. Quasi obliuisci fuissent Moschi, aut penitus ignorarent, parem spem cecidisse irritam, quando ipsorum Magnus Dux Ioannes Basilides senior Ioannem Hlebowicz captiuium suum in libertatem emisit sub promissione eiusdem allaborandi, ut post Sigismundi Augusti obitum filius suus in Regem Poloniae eligeretur.

In Festo Di-
ni Alexii die
Tzar Autho-
ri epulum
praebere iu-
bet;

De Mo-
schorum no-
minibus.

Processio
Moschorum
in die palati-
um.

Interim recurrente VI. Kalendas Aprilis memoriae Diui Alexii Romani dicata die epulum nobis in nostro hospitio Tzar, qui eum auctorem nominis sui ueneratur, more solenni praebere uoluit. Conueuerunt enim Moschouitae diem nominis, quo quisque gaudet appellari, commestationibus et perpotatione totum comburere. Obnoxia autem superstitionibus gens neque in nominibus sua caret. Etenim quomodo olim cerimoniae arcana sanxerant, quominus nomen Romae Latine enuncietur, unde tam graues Valerius Soranus eius euulgationis poenas luctu debuit, ita Moschorum plurimi non illo, quod cuique in baptismo inditum fuit, nomine vocantur; sed eo, quod alteri suppresso genitricis substituere uerentes, ne eo publicato ad maleficia in perniciem appellati ueneficae abutantur. Sic Duces Georgius, et Petrus Dolgoruki germani, sic Cancellarius Almasius, non Georgius, non Petrus, non Almasius, sed Sawon, sed Cyrus, sed Ierosius in baptismo nuncupati fuerat.

Sexto dehinc die memoria apud Moschos quammaxime celebris triumphalis humani Dei in Regiam Iudaeorum urbem ingressus reolebatur. Processerat itaque de more extra Kremeliniam arcem in vicinum templum, cui sanctae cruci in Hierusalem titulus, antecedentibus post labara, et sacras imagines a clero praelatas aulae primoribus Alexius temporibus aurea corona gemmis interstincta redimitis, binisque Palatinis proceribus eius brachia utrinque sustentantibus innixus. In eius sequelam nonnulli in candidis stolis iuerant Pontifices galeris ex alba Attalica tela formatis, margaritisque a phrygione scite ornatis capita protegentes. Inde exacto horae quadrante ad locum, qui e conspectu portae arcis formam dimidiati exhibens circuli a uiculis inferioris per connexam sectorum lapidum seriem usque ad superiorem latissimam ante arcem pomoeii superficiem aequalis assurgit, eodem ordine profectus fuerat. Ibi stando in ipsa humilitatis affectatione superbe fastuosas substratas pretiosissimas mustelarum Scythicarum exuas calcaneas, accitis paulo post ad se uino eodemque tempore Dumni-Diako, siue Regni Cancellario, Hilarione Lapoukino, et alio quodam gregario Diako, illum ad nos e tecto aliquantum e regione edito tanquam ex Orchestra prospectantes de bona ualitudine suo nomine percontatam ablegauit; alteri uero simile munus erga Suecicos legatos (quibus praesentibus iusiurandum pro obseruantia concordatae in Liouonia inter se et eorum Regem pacis duabus ante septimanis per osculum, perque imagines testes interposuerat) e pegmate haud procul a nobis subitaneo opere ad eum uinum erecto tunc conspicientes explendum iniunxit. Interea, postquam nescio quae poporum grex murmurasset, a famulari foceri sui obsequio corona reuerenter exutus legenti Archipopo memoriae proditum Matthaeo in primo et uigesimo Euangelii sui capite Saluatoris asinae insidentis in urbem Sion ingressum aurem praebuit deuote attentam. Lectione absoluta crucem a Sarkiensi Metropolita exulantis tunc Patriarchae vices obeunte ori adnotam demissa reuerentia, eiusque dein dextram ex uia ostentatae ad perfringendum pietatis fulgore plebis animos erga sacros Antistites Christianae humiliationis deoseculatus coronam denuo a focero vertici impositam assumpsit. Metropolita autem iumentum a duobus ex ministris Ecclesiasticis Christi discipulos representantibus ex castello adductum interim conscendit, neque foeminarum more infederat, cruce numquam e manibus deposita, Fronti lora Tzar arripiens pecudem in arcem cum fessore super pannum, quo procedenti uia sensim sternebatur, lenta grauitate deduxit, concinentibus sacris mystis, et reliquorum choro per ingeminatas antiphonas pluries repetitum Iudaeorum Hosanna, et praetorianis militibus per totum forum utrinque distributis frontibus

frontibus solo applicatis mysterium humillime uenerantibus. Nec caruimus hac die consuetis a Tzare lautis.

Ad VIII. Kalendas Maii ducti in arcem ad conferendum cum deputatis fuimus, qui Tzareum hoc nostrae expeditionis decretum ex charta de more nobis legerunt. Proficisceremur secundum desiderium nostrum Smolensciam nostrum ibi munere functuri, suoque tempore ad Clementissimum Dominum nostrum per ditiones Polonicas redituri. Daturum nobis Tzare literas responsum suum quoad omnia a nobis proposita continentes. Et quia sacram Caesaream Maiestatem tanquam fratrem suum dilectissimum prae aliis omnibus uellet honorare, non se conuiuio, honore cum omnibus Caesareis legatis in eorundem dimissione eoufque uulgato, nos adhibiturum; sed peculiari fauore nemini antea unquam exhibitoprosecuturum ad familiarem conuersationem in ipsa habitationis suae penitiora conclauia illa ipsa hora nos admittendo.

Dedecitur
Author ad
conferen-
tiam cum
Tzareis de-
putatis, a
quibus expe-
ditionis suae
decretum
audit.

Ascendimus itaque in superiorem palatii contignationem ad Tzare per scalas et ambulacra ab utrinque stantium nitide armatorum spissa serie custodita et continuo peristromate uidequaque tam diligenter operata, ut nec pauimenti, nec parietum, nec fornices, aut laquearii pars minima nuda conspiceretur. Ipse in secundo habitationis suae satis spatioso et lapideo fornice uincto conclau a quamplurimis accensis cereis illuminato, ac aulaeis Belgicis, Persicisque tapetiis circumquaque uestito superbissimae sellae in angulo apud fenestram de more collocatae gentili tectus pileolo margaritis gemmisque rigente, ac eburneum scipionem preciosissimae magnitudinis adamantibus ornatum dextra tenens insidebat, sedentibus ab eius sinistro latere super scamnis ex proceribus haud paucis.

Excipitur
cum Collega
a Tzare ad
familiarem
conuersa-
tionem.

Postquam eum reueriti essemus, et nos super scamnum e conspectu suo prope alteram fenestram parieti adhaerens considerare iussisset, deque salute nostra a stante apud nos Cancellario Lapoukin interrogari curasset, e sede exurgens, et super scabello eidem gradus ad instar affixo stans depositis pileolo, et baculo, acceptaque a porrigente pincerna maxima chrySTALLINA patera mulso liquore impleta propinauit mihi salutem Sacrae Caesareae Maiestatis sui amantissimi fratris addito voto in haec uerba, Deus concedat, ut nos Magni Domini de inimicis nostris triumphare possimus, quam terno haustu exsiccauit. Tum resumpto pileo resedit, mihi hique maximum inaurati argenti scyphum mero plenum manu sua porrexit, idemque mox erga collegam meum fecit. Imo et erga tres ex nostris familiaribus, quos uenia data nobiscum introduxeramus. His ex haustis quinque insuper uinum post aliud pocula diuersorum liquorum, ipse tamen haud amplius bibens nobis haurienda eodem ordine et modo dedit. Quae omnia ordinatim pro eius incomparitate, filii primogeniti, iunioris, totius eiusdem familiae, et pro felici bonae pacis successu successiue ebibimus. Hoc postremum ille audiens uotum dixit, hoc foret magnum opus. His expletis abiimus cum hac obseruatione, quod pocillatores, qui scyphos nobis a Tzare tradendos in conclau inferebant, tecto semper capite intrarent, et adstarent, etiam dum illos ei porrigerent, quamuis magnates omnes detecti federent. Cum autem pocula ab ebibentibus expectarent, caput aperirent, illisque resumptis hoc denuo ad abitum operirent.

Postero die ad publicam admissionem in eundem locum, et cum iisdem formis in secunda nobiscum uisitati introducti coram Alexio fuimus. Postquam Cancellarius apud nos stans decretum expeditionis nostrae legisset, exurgens ille e solio iniunxit nobis, ut uenientes ad Sacram Caesaream Maiestatem fratrem suum charissimum Eam nomine suo peramanter salutaremus. Literas postmodum ad eandem suas nobis consignauit, et ad osculum dextrae admissos dimisit. Eodemque die in nostris aedibus epulum nobis cum solenni in omnibus apparatu praebitum eius mandato fuit.

Admittun-
tur author,
et Collega a
Tzare pro
ultima expe-
ditione, eis-
que epulum
praebetur.

Quatriduo post quadringentis me uarij pretij spolijs zebellinis, et collegam meum ter octuaginta in munerum a nobis ei oblatorum pensationem, additis insuper mihi quatuor, et collegae duobus in considerationem nuperae nostrae familia-

Et deinde
donaria mil-
itantur.

Familiaris computationis donauit. Cum quibus ducenta etiam inter domesticos nostros distribuenda similiter transmisit.

Pridie nonas Maii Moschua discedentes, octavo Idus septuaginta vestis emensis Mosaiscum venimus. Oppidum est ligneum sub firma lapideae arcis protectione a Demetrio Iuanowicz Magno Moschorum Duce Andreae filio olim attributum; sed haud longo post tempore eius nepoti Ioanni ab alio Ioanne Basilii coeci filio Moschorum Monarcha ereptum, et ab eius nato Basilio ob diuersicolorum leporum venationem frequentatum, sesquimensis olim spatio ab Vladislao Rege, et magno illo Chodkieuicio frustra oppugnatum. Regitur a Palatino suo Moschouiae prouinciae membro.

Ad quintum Idus eiusdem Maii post centum, et triginta continuas syluae, quam vnicus dumtaxat pagus Tzarowe Zamiesce a solitudine vindicat; vestas Wiefma intrauimus. Oppidum aedificiis in collibus leniter editis pagatim dissipatis constans ligneum est. Castrum habet sex lateritiis munitum turribus, quarum tamen interapedines vicinum dedit nemus. Subest eidem cum Mosaisco sub peculiari Palatino suo prouinciae; cum tamen olim suos habuisset Duces. Etenim anno 1435 Michael Leonis filius Wiefmae Dux pugnans pro Boleslao Swidrigelone contra Sigismundum Magnum Lituaniae Ducem ab huius filio Michaele captus ab illo interficitur.

Altera die quintodecimus a Wiefma lapis binos nobis in conspectum cippos, siue terrae tumulos dedit, Moschos inter et Lituanos ab Vladislao IV. Poloniae Rege apud riuum Polanowka per pacem cum Michaele Fedorowicz Russorum Magno Duce anno 1634 in pago Diwilina sancitam erectos vtrinque terminos. At sequenti in pagum Blogowestine venimus, ibique pernoctauimus.

Hic fluuium Dnieperum, a praeis Geographis Borysthenem dictum, primum vidimus. Fons eius iuxta pagum Dnyepersko in sylua Volkonkia quinquaginta a Volgae origine vestas distat. Ex eo lento passu procedens Wiefma non adeo procul praeterfuit, dumque oppida, et vrbes Drohobusum, Smolensciam, Dubrownam, Orszam, Kopisium, Szklouiam, Mohilouiam, Brakalabowiam, Bichouiamque in aluei fundo magis, quam in superficie rapidus praeterlabitur, fluuenta Choranum; Mzeriam, Orzankam, et Baranum in se recipit. Sed rursus reflexo cursu Rogoczowiam, Rezciczam, Cholmieziem, Loiowagoram, Lubeczam, Nawosiam, Kyouiam, Trethymirouiam a Stephano Rege Cosacis attributam, Kaniowiam, Circassios, ac post catadupas, ubi per rupium et saxorum gradatim praerupta delabitur, Kudacum a Konietzpolskio anno 1637 conditum, Simmaiokum, iuxtaque Rogutkiermen, Teginkam, et e regione Tartarorum Ostankirmen, Turcorumque Oczakouiam, olim Olbiopolim, et Miletopolim stringit, tanto ab admissis per hoc decursus sui spatium amnis Draco, Bobofra, Berezi-na, Wiodrayca, Solzia, Brahino, Pripetio, Repino, Dziefna, Stuha, Iczyca, Trubiece, Rosso, Supoio, Sula, Horolo, Pfezolo, Worstlo, Tazmino, Orolo, Samara, Konskawoda, praeis Panticape, Inguleco, et in ipsis suis faucibus Bugo, vel Hyppani aquarum incremento, ut post mille millenos ab ortu suo passus per sinum Carcinicum latissimo ostio in Pontum Euxinum illabendo aliud in mare maius haud minus mare effundere videatur. Et effunderet etiam distribuendas in adiacentes Ponto prouincias, inque Thraciam, et Graeciam liberali commercio Russicas opes, nisi Tartarorum latrocinia, et nocentior lacronibus Turcus mercatoribus abstinendi ab illa via necessitatem imposuissent. Verumtamen, quia alpinis, et Scythicis mustelis carere nec Graecus luxus, nec Turcica superbia volunt, per Thraciam, Moesiam inferiorem, Bessarabiam, Romanorum sub Flacco coloniam, Podoliam, et Borysthenis accolae Circassios Graecos mercatores in Moschouiam cum pyropis, saphyris, et caprinis ex Ancyra pannis cymatilibus, seu undulatis emittunt, ut inde vel permutatione, vel pecunia vtrinque arbitrariam aestimationem adimplente pro inductis mercibus cupitas pelles educant.

Pridie

Pridie Idus Maii Drohobusum in ditione Smolenscensi aequali inter Wiefnam, et Smolensciam nonaginta versarum distantia per montis decliue ad laeuam Borysthenis ripam decurrens oppidum cum castro asserum palorumque torica permunito, olim Ieremiae Iaroslai primi Tuueriae Magni Ducis ex filio Michaele per nepotem Constantinum pronepotis eiusque descendendum haereditariam portionem, inuecti sumus, et ad XIV. Kal. Iunii per vias semper negligentissime munitas, ac propter discontinuos trunco curribus asperas Smolensciam in Alba Russia peruenimus.

Diuidebatur olim Smolenscia in urbem, et arcem, quas sublicio ponte a Hieronymo Ciechanowicz Iudice suo terrestri iunctas perfluit Borysthenes. Nunc vrbe tota, quae octonis millibus aedium constabat, et anno 1609 dum a Sigismundo III. inuaderetur, ab infestis incolis incensa fuit, delata arx sola stat, quae a supinis vallibus ad colles per ardua, et praerupta decliua montis, ubi Magni Alexandri aras olim stetit. Vapouius tradit, assurgens laeuae Borysthenis ripae immineret. Circumdatur muro duodenis geometricis pedibus crasso, qui a terra e secto lapide ter septem, ac insuper duodetriginta ex lateribus dominantibus Magno Duce Theodoro Iuanowicz, eiusque successore Borisso Hoduno constructus exurgit, a duodequadraginta turribus spatio passuum ter mille iusto intervallo dispositis protectus. Vallo tamen nullo, fossa nulla eius aditu hostis arcetur. Agger duntaxat; sed non continuus, in pomerio interiori, ut propugnatoribus a dirutis machinarum, aut cuniculorum violentia moenibus per oppugnantium impressionem summoris refugium ad nouam defensionem praebeat, est excitatus. Intra hunc ambitum rarae admodum sunt domus magnas singulae areas comprehendentes, et quamplurimae haud modicos hortos, quare infrequenter habitatur. Habuit institutum a Rege Poloniae Sigismundo III. et ab Urbano VIII. Pontifice sub eiusdem filio Vladislao IV. confirmatum orthodoxae Latinae fidei Episcopum, et Graecae cum Ecclesia Romana communicantem Archiepiscopum, quibus eiectis Russici schismatis Archipraefulem Alexius suffecit. Praeter autem Abbatiam et coenobium sanctimonialium ordinis Sancti Basilii Magni sub Romanae Ecclesiae subiectione habuit etiam Collegium Societatis Iesu, Conuentusque ordinis praedicatorum, et Ordinis Minorum de obseruantia a Sigismundo III. fundatos. Plurimi enim ibi fuere Romanae religioni addicti, quorum partem haud minimam contra fidem transactionis in traditione arcis vtrinque stipularae seu minis territos, seu promissis oneratos, seu aperta vi praehensos iterato baptismo sacra profiteri sua consilio, et opera Alberti Golimontii Dei, et patriae proditoris Moschouitae coegerunt. Reliquos, qui ab inconcussa constantissimae Catholicae religionis petra nullo actu, nulla vi deturbari potuerunt, templis, sacerdotibus, et sacramentis carere iusserunt, sperantes, quod tandem misericordiae oues pastoribus destitutae extra caulam sanctuaril sui, quod in prytaneum conuersum vident, errare adactae ad luporum lustra diuertere debeant. Quas omnes iniurias a quolibet alio sub quibuscumque pactis deditio oppido nequiquam abstinerunt. Turcorum tyrannus omnes quidem religiones infra Mahometanam suam habet; Romanae tamen aequae, ac Graecae hominibus sacrorum suorum publicum concedit exercitium. Peram, seu Galatam, Genuensium quondam coloniam a Constantini vrbe angusto Bosphori Thracii emissario sinu canali nuncupato discretam binis ante feculis a Mahomete subactam; praeteritis aliis quam plurimis sub Ottomanico dominatu eadem libertate fruuentibus, vnicum huius veritatis testem produco. Ibi, qui sanctissimorum Patriarcharum Ignatii, Dominici, et Francisci siue laxiori siue strictiori obseruantia instituta sectantur, palam et publice patentibus templorum foribus conseruentibus quotidie catholicis sine vlla interpellatione Diuina peragunt solenniter officia. At Moschouitae vix oppidum aut urbem aliquam patefactis a credulorum ciuium deditioe portis ingrediuntur, cum pacta quaecumque, et qualicumque roborata iureiurando susque deque habentes extemplo quicquid catholicam fidem spirat, extinguunt. Viderint itaque Catholici illi, qui Russis

Ttt tt 2

contra

Confutitur
Catholicis,
ne Moscho-
uitis contra
Catholicos
militent.

contra Catholicos stipendia faciunt, quomodo tam improbae militiae rationem Diuino sint ludici reddituri. Nequaquam enim futile illud quorundam admitte-
tur subterfugium, quod per talia bella de regione, non religione primario certe-
tur, cetera autem mala secundo, et praeter intentionem eueniant, ideoque
ipsi in iis culpa vacent. Erudiri etenim a confirmata pluribus tempestatibus expe-
rientia potuerunt, quod mala illa connexitate adeo inseparabili primariae inten-
tioni in Moschouiticis bellis consequantur, ut quocumque infecta signa Marte pro-
pitio Moschi inferant, et illa simul semper continuo importent. Interea, dum
illis Deus meliorem dabit mentem, laudanda erit eius erga pusillum gregem suum
Catholicum bonitas, quandoquidem Moschorum intellectum per ipsius felicitatis
caliginosum splendorem adeo occoecat, ut non videant, transitum a summa liber-
tate ad summam seruitutem nullo interiecto medio sine maxima violentia fieri mini-
me posse, violentiae autem diuturnitatem numquam aptari. Tyrannis ab iis in
Lituanos exercita horum animos ita abalienauit, fideque dimouit, ut tanto eos
odio ex prouinciis suis eiecerint, quanto in eas fauore admiserant.

Moschuen-
sis plebis pro-
pter mone-
tam seditio.

Patentia interim miserae Moschouiticae plebis uilitatem aereae monetae
in summa annonae caritate sufficere sibi ad tolerandam inopiam suam minime posse
amaro experimento comperiens in furorem versa insanam Moschuae concitauit se-
ditionem, quae, ut fieri assolet in omnibus duce carentibus, auctoribus suis exi-
tio fuit. Pridie Nonas Augusti anni 1662 ex duodeuiginti ultimae foecis milli-
bus coniuratis pars dimidia solis cultris armati Alexium sexto ab vrbe lapide ruri
agentem adierunt, et iuxta morem vulgi nobilitati, et potentiae semper infensi
prolatis innumeris contra eius focerum Iliam Danilowicz Miloslawski auun-
culum Simonem Lukianowicz Strefchnew, Aulae Praefectum Fedorum Mihalow-
icz Ertischew, Bogdanum Mattheowicz Hicrow, et Ioannem Andrewicz Milos-
lawski querelis barbarum aurum, contumeliosi oris, concussionis, peculatus,
et proditoris eos ad mortem depoposcerunt. Alexius pridie eius diei de hac
conspiratione secreto praemonitus considerans, nascentia mala facile opprimi pos-
se, et boni medici ad instar vitiosas partes sanare malens, quam refecare, praeue-
rat molles uerba, ut insanientium amaritudinem edulceter, iramque emolliret.
At, si incipiens adhuc, et nondum adulta seditio melioribus consiliis non flecte-
retur, ne, dum malum inueterascit, robustius fieret, etiam vindex ferrum acue-
rat, ut radicatus illud praecideret pertinaces in sua contumacia puniendo. Re-
spondit itaque illis, inique flagitari, ut accusati accusatorum irae ad exitum dede-
rentur. Esse se omnium Dominum: Inquisitum in reos, et in criminis com-
pertos sine ulla personarum discretionem pro modo culpa seuerè animaduersurum.
Vxoremque suam, et filium praesentes huius suae promissionis iis obtulit uades.
Illi vero ex his uerbis formidinem in Alexio arguentes, ideoque maioribus animis
insolescentes, neque contumeliosis in Tzarissam uerbis abstinere. Excanduit ira
Alexius, et ad praetorianos, aulicosque suos conuersus, liberate me ab his ca-
nibus; inquit. Confestimque illi in seditiones irruentes fere omnes trucidarunt.
Non perire tamen omnino inulti, cum praetorianorum haud paucos cultris per
desperatam audaciam in pectus adactis sibi in inferias immolauerint. Ter mille,
qui in subsidium suorum ex composito armati successerant, cum caesos eos sua spe-
citius inuenissent, ad tutiora consilia conuersi proiectis armis ante Tzarem prostra-
ti mortem, quam promeriti essent, deprecari, ut in Sibiriam relegarentur, a pla-
cata iam per aliorum poenam Alexii ira obtinuerunt. Moschuae deinde in foris,
et compitis erecta patibula quingentos ex iis, qui ibidem ad ditiorum diripiendas
domos remanserant, exceperunt.

Discedunt
author et
Collega Smo-
lensia.

Tandem ad octauum Nonas Septembris abire decreuimus, et abnienti-
bus Moschis uerba nobis concedere propter metum, ne a Lituanis retineren-
tur, naues conscendimus. Prono itaque Borysthene Dubrownam, oppidum Pa-
latinatus olim Micislauiensis, nunc uero Vitepsensis octuaginta a Smolenscia pas-
sum millia in utraque fluminis ripa multa aedium frequentia olim assurgens, nunc
per

per bellum Moschouiticum cum magna Domini sui Georgii Caroli Hlebowicz a
Montiuido filio Gedimini Magni Lituaniae Ducis ultimi uiriliter sexus descendens rei
familiaris iactura misere vastatum, prius praeteruecti fuimus. Orszam deinde Pa-
latinatus Vitepsensis viginti mille inde passus, qua Orszanka amnis Borysthenum
subit, et e regione utriusque pariter fluminis orae incumbens oppidum pridie Idus
Septembris appulimus.

Adhuc tamen leuca inde aberamus, cum tristissimum oculis meis se obtu-
lit spectaculum. Adolescens, quem haud ita pridem ex ephèbis emancipatum
sub liberiori ad cubiculum disciplina admiseram, uidens cymbulam ex causa arbo-
re secus nauim meam a remige actam, desiderium concepit, in eam se conferen-
di, ut per Borysthenum huc illuc animi gratia vagare posset. Et, ut erat mente
subitaneis obnoxia impetibus, illico uocato remige in eam e prora mea profiliit.
Studebant consocii eius mei familiares sanis monitis reuocare euidenter periclitan-
tem; sed miser, quem fata premebant instantia, stulte deridebat prudenter mo-
nentes. Cum, ecce, uertitur cymbula, et infelicem cum remige in flumen ef-
fundit. Apprehendit uterque natura dictante infidum lignum sperantes salutem a
periculi sui causa. Cum autem uterque in illud ascendere contenderent, ter uer-
sum eos toties excussit. Interea infelicis adolescentis vestes, quibus iuxta prae-
valentem apud iuuenulos Gallicum morem et colligatis, et succinctis erat indu-
tus, aqua oppletae pondere suo deorsum secum miserum detraxerunt a nemine
unquam amplius uisum. Remex, qui uix indusio, et feminalibus aliquatenus te-
ctus facilius ab undis sustentabatur, cymbulam ab altero iam liberam solus arri-
piens, eamque pro libitu uersans, breui nisu in ea ita se aptauit, ut extensus ex-
erto tantum capite extra aquam, qua inundabatur, a secundo fluminis cursu defer-
ri se sineret, donec ab aliis nostris superuenientibus nauibus susciperetur.

Authentis
cubicularius
in Borysthe-
ne submer-
gitur.

Stratum erat ad Orszam flumen ligneo humilibus nauibus innixo ponte solis
piscatoriis cymbulis peruio, cuius praefectus obuius nobis appellentibus eques fa-
ctus incerta in nauigia nostra claua minitabundus inhibuit, ne exscenderemus.

Ad Orszam
prohibetur
author ex-
scensu.

Cum tamen iste sit locus, per quem ex Ducatu Smolenscensi in Litua-
niam proficiscentes reliquis nauibus terra iter per Odrusios Vappui campos arripe-
re consueuerunt, misso Alexandro Woiski Bichouiae Clericorum Regularium Diui
Augustini Praeposito, quem a captiuitate Moschouitica nostra intercessione libera-
tum ad suos reducebamus, petimus a Vicepraefecto Kozariski, ut equos, et ve-
hicularum ad iter terra prosequendum nobis ibi conducere liceret. Quod rotunde ne-
gavit. Neque ante crastini meridiem exorari potuit, ut saltem transitum nauibus
nostris ulterius descensuris patefacto ponte concederet.

Kopisum ea die sole occidente uenimus, oppidum ligneum Palatinatus
Micislauiensis ligneo septo turribus munito vallatum, ligneaque arce in edito col-
le media protectum quindecim ab Orsza passuum millibus in laeua fluminis ripa
aedificatum, et ad Principem Bogislaum Radiuiliu spectans.

Itaque prae-
teruehitur.

Postero bis decem millibus emensis Zklowiam uenimus, nobile Palatina-
tus Polocensis in dextra fluminis ripa oppidum, ligneum et ipsum probeque mu-
nitum cum toto suo comitatu post obitum Alexandri Chodkieuicii eius ex filia ne-
potem Sieniauium Dominum agnoscentis. Quamuis autem hic Praefectum An-
dread Dzierzanowski longe humaniorem experti fuimus, transitum tamen terra
a timente, ne sibi Polono a Lituanis uirio uerteretur, quod contra Orszanum
exemplum nos admittit, impetrare haud ualimus.

Sed neque
Zklowiae ex-
scensus can-
ceditur.

Descendimus itaque, Bichouiam prius arcem ligneam laeuae Borysthensis
ripae in Palatinatu Polocensi adiacentem praeteruecti, cursu viginti millium Mo-
schouiam

Ar bene Mo-
schouiam.

hilouiam Vitepsensis Palatinatus urbem; sed libere Regiam, tot ostia pulsaturi, donec vnum nobis patuisset. Hic, postquam biduo ripae haessemus, urbis senatus hospitio nos ulterius prohibere erubuit. Introsusceptis itaque quæ, et quo liberet, proficisci permisit.

De Mohilouia.

Nomen Mohilowi, quo sepultura stirpis alicuius significatur, diu in edita Borysthenis dextra ripa raucae admodum fama fuit. At Albae Russiae mercatores opportunitate loci allesti eo commigrantes fixis deinde domiciliis frequentes adeo centum ab hinc retro annis eum incoluerunt, ut ampli eidem formam fecerint emporii per vniuersas Russias celeberrimi. Christianam fidem Graeco ritu schismaticè proficetur, licet bina catholici Romani templa habuerit: parochiale nimirum a Moschis dirutum, cui nunc parochi sui canonici Michaelis Obrinski cura facellum, dum meliora succedant tempora, vidimus substitutum: aliudque Carmelitarum ab iisdem Moschouitis omnino euersum, cuius situs ab vnico eiusdem ordinis sacerdote nunc insidetur, ne eius possessio, quasi animo derelicta, ciuili-ter amittatur. Patres Societatis Iesu collegium hic nullum vnquam habuerunt, et Alexander Goseuius suum illis Vitepsciae, non, ut Piascius erronee scribit, Mohilouiae, exstruxit. Anno 1654 ad XVI. Kalendas Septembris cum octo mille extra et intra ambitum suum vallo propugnaculis, et fossa egregie munitum, tormentisque instructum aedes numeraret, irruenti in Lituaniam coniuncto Cosacis Zaporouianis Magno Moschorum Duci Alexio legitimum Dominum suum Poloniae Regem a fortuna tunc desertum deferens spontanea deditione se tradidit, sperans sortem sub protectione gentis eadem sacra colentis meliorem. Frustrata deinde spe sua infelicitè didicit, subditis vsui non esse dominorum mutationes. Cum igitur a Moschis per bonam fortunam dementatis pessumdatam, diminutam, et in deterius lapsam se diu luxisset, deteris desperationis manu inutilibus lachrymis vindices spiritus assumens ad III. Idus Februarii anni 1661 coniuratione facta circa nonam matutinam ad aeris campani pulsus nongentos et sexaginta praesidiarios Moschos, dum centum et quinquaginta per tumultum elabebantur, trucidauit, seque in libertatem vindicauit. Nunc duplici prodicione superba recuperata suae ciuitatis iura tanta impotentia tuetur, ut, quamuis catholici suam etiam Senatus partem obtineant, Regem suum vix in superiorem dignetur agnoscere, praesidium certe eius recuset, solis ciuibz suis, qui quatuor millium ad arma ferenda idoneorum numerum etiamnum expleant, moenium portarumque custodiam concedens. Ceterum gens rudis, fallax, et a Moschorum moribus (si immodicam libertatis suae curam dempseris) sicut ceteri Russi, parum abhorrens. Oeconomia est hic mensae Regiae quotannis pacis tempore centum militia thalorum subministrare solita, cuius vtilissimam administrationem Rex Goseuio postliminio redeunti concesserat.

Discedunt
autor et Col-
lega Mohilo-
uia.

Ex pagis huic oeconomiae subditis iumenta et plostella, quae nos et impediamenta nostra Vilnam vsque veherent, impensio precio conduximus.

De Borisouia.

Ad V. Kalendas Octobris nobis Mohilouia discedentibus, et ad Pontum Axenum magis nobis axenum et inhospitalem Borysthenem decurrentem relinquentibus ad VI. Nonas eiusdem Borisouia Palatinatus Minscensis a conditore suo Polociae Duce Ginuilonis Nouogrodeki Ducis filio nomen sortita, passusque sexies viginti mille a Mohilouia discreta se in conspectum dedit. Binis constat arcibus ad laeuam Berezinae ripam, cuius vndae a confluente Scha adiutae eas interfliunt et circumdant. Nullae in iis aedes praeter miseram Praefecti habitationem cum Sacello Graecis sacris destinato. Moschi eas anno 1655 mense Iulio vi expugnarunt, et eodem mense; sed post septennium, per lentam obsidionem fame macerati eas Lituanis reddere debuerunt. Oppidum tamen, quod iisdem adiacebat, totum deletum est. Hic ante sublicium pontem, quo paludosus Scha super-

supera-

superatur, moram satis longam trahere debuimus, priusquam Praefecto persuaderemus, ut per eum ad marginem Berezinae fluminis, quem aliqui priscorum esse Borysthenem argumentis parum stringentibus ducti suspicantur, nos transire permitteret.

Ibi pernoctantes fluvium postremo die lintre traiecimur. Ortum is fluvius Berezina. suum haud longe a pago Doxice Borissouiensis districtus ducens, ingentem prius paludem secans, paruumque in ea hauriens riuum Borisouiam alluit. Receptis inde fluentis Bobro, Swislocza, Wolczna, Bobricia, Prediwina, Vfsa, Olha, Zerdzia, et Swieco Howolium praeterfluens inter Striesnam et Rzecicam Borysthenem influit.

Tertio Nonas Octobris septuaginta nemorosae solitudinis passuum millibus emensis Minscum Palatinatus sui metropolim, urbem collibus impositam et fluente imminentem supremo totius Lituaniae tribunali post Vilnam cum Nouogrodeko alternando singulis trienniis decoratam venimus, et desolationem ei a Moschis illatam tristibus oculis hausimus. Basiliani vniti, Dominicani, Bernardini, Sanctimoniales diruta claustra sua et templa suffragantibus piorum largitionibus ibi iam reparare occoeperant. Et Patres Societatis Iesu ad iacienda Collegii ibidem instituendi fundamenta se instruebant.

De Oppido Minsco.

Ad tertium Idus Octobris decies et sexagesies mille passus vecti multis per laboriosum hoc iter incommodis affecti saepius in syluis et solitudinibus per Moschouiticam vastationem factis sub dio aeris et latronum iniuriis opportuni pernoctantes inuisi vbicumque et despecti Vilnam, vel Vilnae potius bustum, attigimus.

Degebant ibi tunc plurimi ex Magni Ducatus Lituaniae proceribus, et praefertim ii, quibus commissum a Rege et Republica fuerat, ut sub directione ducis campestris Goseuii exercitum, qui ob notas Orbi causas secessionem fecerat, ac exuta contra fas disciplinae debita Ducibus suis obedientia, iisque repudiatis Zeronscium substituerat, stipendia sua proterue efflagitans ad antiquum obsequium reducere opportunis medijs conarentur. Hi obuiam nobis ad quadringentos extra urbem passus emisunt Albertum Constantium Ciechanowicium Praefectum Osmianensem militum tribunum, ac exercitui foederato a consiliis, qui numeroso procerum ac nobilium comitatu stipatus in honorem Caesaris nos humaniter excepit, et in facta nobis prius obuia supremi Thesaurarii, et ducis campestris Goseuii rheda nobiscum sedens nos in hospitium introduxit.

Author et
Collega ex-
tra Vilnam a
Lituanis ex-
cipiuntur.

Alluit hanc urbem Vilna haud magni lacus a fontibus Berezinae non adeo distiti parua soboles; sed haustis Dewinosii, Serwoczae, Vzlae, Naraczae, Osmianaeque humoribus iam grandior exiguum apud eam amnem Vilnam, vnde nomen habet, abripiens, eumque cum Vaka, Brazala, et Swienta amne Lituaniae sacro in Nemerium apud Caunam deferens. Eius conditor Gediminus Magnus Lituaniae Dux fuisse traditur, qui anno 1305 collibus apud confluens Vilnam et Vilnam binas arces, alteram inferius ad montis radices Vilna fluuio cinctam, superius alteram in ipso iugo imposuit, quibus deinde tantus aedium numerus a mercatoribus vndiquaque eo conuenientibus excitatum accessit, ut dignam fecerit, quae inter magnas vrbes connumeraretur, et Palatino Castellanoque constitutis in metropolim non solum Lituaniae suae; sed etiam totius Magni Ducatus euaderet, adepta suffragii ferendi in electione Regum potestate. Jagello, postquam baptis- mi vndis renatus fuisset, circa annum 1387 eam episcopatu a se dotato decorauit, cuius iurisdictioni Palatinatus Vilnensis, Trocensis, Nouogroden- sis, Polocensis, Vitepsen-

De Vrbe Vilna.

Vitepsensis, Minscensis, et pars magna Podoliae, et Polesiae subsunt, cuiusque suffraganeus est Episcopus Metonenis, qui ex Collegio canonicorum Cathedralis Ecclesiae eligi solet. Anno 1506 muro, non undique, incuriosius septa, immensisque in dies aucta suburbis Spartanæ ciuitatis ad instar magis ciuium robori ad hostiles impetus amolendos, quam munitionum firmitati fidere voluisse videtur. Quod, quamuis contemptum hostium a nonneminis spirare dicatur, magno tamen eidem bis a Moschis oppressae, direptae, exustae, vastatae stetit. Et tutius incolumitati suae consuluisse, prudentiusque hostem contempnibile visa fuisset, si securam minus, et munita magis esse voluisset. Etenim Moschi non tantum anno 1610 eam interceptam direptionibus et incendiis foede deformarunt; sed recentior anno 1655 ad VIII. Idus Augusti post leuem aliquam in campo cum exigua Lituanorum manu, quae cum ducentis hostium millibus congregi non detrectauerat, confimationem miserandam more suo vicina pericula supina praesidentia negligentem, et a Palatino suo Iano Duce Radziuilio, eoque magni Ducatus Lituaniae supremo exercituum duce desertam obruerunt, et usque ad tertium Nonas Decembris anni 1661 propriis suis cathenis compeditam saeva captiuitate oppresserunt. Hoc autem tempore, quo miserae incubuerunt, tot caedibus, stupris, rapinis, sacrilegiis, ruinis, et incendiis eam afflixerunt, ut nunc Vilnam in Vilna quaerens deploranda solum offerat furoris vestigia in eius vastatione, cineribus, et parietibus reperiat. Quicquid aedium siue sacrarum, siue prophanarum ex abiegnis compactum truncis stabat, supposito a Moschis igne in fauillas euolauit. Lapidea aedificia, quibus tota fere interior vrbs constabat, solos nunc parietes denigratos accephalosque conseruant. Cetera saevi victoris faces absumperunt. Quibus autem Vulcanus pepercit, petulca iniuriosi hospitis non ignouit insolentia. Cathedrale templum Iagellonis Christiani opus: Patrum Societatis Iesu Collegium Valeriani Suszkowski Protaszewicz XIV. episcopi Vilnensis cura pastoralis attributo parochiali Sancti Ioannis templo excitatum, et eius immediatè Successoris Georgii Radziuili postmodum Cardinalis collationibus auctum, atque Academiae praerogatiua ex concessione Stephani Regis Kalendas Aprilis 1579 et confirmatione Gregorii XIII. Pontificis ad tertium Kalendas Nouembris eiusdem anni gaudens. Eorundem domus cum probationis sub titulo Sancti Ignatii Stephani Regis, tum professa sancto Casimiro dicata Caroli Ferdinandi Poloniae Principis magnificentia exstructae: Elegans ad Diui Francisci Patrum Franciscanorum iuxta strictiorem regulae reductionem viuientium coenobium. Aliorum praecepta Diui Francisci exacte obseruantium ad templum Beatae Mariae Virginis in arenis claustrum: Patrum Diui Dominici instituta festantium duplex ad Sancti Spiritus, atque SS. Philippi et Iacobi conuentus. Charum aegrotis sub cura fratrum Beati Ioannis de Deo successorum et titulo S. Crucis nosocomium. Basilianorum Graeco ritu, sed in Romanae Ecclesiae vnione in templo Sanctissimae Trinitatis Diuinum cultum exercentium asceterium. Duo ad S. Georgium, et ad omnes Sanctos Ordinis Beatae Virginis de Monte Carmelo monasteria: Canonice Regularium S. Augustini sub titulo Principum Apostolorum claustra: Conuentus Canonice Regularium Crucigerorum de poenitentia BB. Martyrum in suburbio Zarzeczano, ibidemque monialium tertiae regulae S. Francisci sacratae aedes. Vestalium austerae Seraphicae Virginis Clarae ad Sanctum Michaellem, Teresiae ad S. Iosephum vitae normam imitantium septa. Nec non et sub regula Magni Basilii ad SS. Trinitatis, et non minoris Benedicti ad S. Catharinae Sanctimonialium clausurae cum suis quaeque templis vel diruta, vel incensa, vel malleis et securibus per ostium de iniuria comminuta attestantur, quam canino odio Romanae Catholicae fidei professores Moschouitae prosequantur. Quod ut magis comprobarent, Russorum schismaticorum templum intactum reliquerunt, et cum eo aliud Patrum Carmelitarum ad amulsum Teresianam viuientium, eo quod illis ob vicinitatis commoditatem attributum ab Alexio fuerat. Sigismundi III. Campana et aliae ceterae,

iis ex-

iis exceptis, quae in Russici templi turri pulsantur, fusae aut auctae triste reliquerunt sacris silentium. Sancti Casimiri Iagellonis ex secundo filio Casimiro nepotis corpus in Cathedrali templo recondi solitum Moschouitae effodere necquicquam sperarunt, Catholicorum enim pietas illud, antea ab eiusdem Ecclesiae custode Georgio Bialozorio nunc a Cathedra Episcopali Smolenscensi ad Vilnensem translato asportatum, Rosanam auexerat. Sed nec Lutheranorum pepercerunt fano, nec Calvinianorum delubro, quod in poenam sagittarum ab his in Angelorum simulachra fronti Ecclesiae Sancti Michaelis imposita proterue emissarum publice comitorum et Vladislai IV. decreto anno 1640 iuxta patrias leges ab vrbe proscriptum tunc in suburbium translatum, iam fuerat.

Die tertio, quam Vilnam veneramus, Palatinus Sapieha sollemnissimo nos conuiuio adhibuit, et postridie eius diei Gosiuius.

Cum vero inconsulto nostro Augustissimo Domino Viennam reuerti nobis non liceret, cursorem nostris et Regionum Commissariis committimus literis munum ad eundem expediimus.

Huius reditum dum Vilnae praestolamur, die quodam nobilis nescio quis foederati Lituani exercitus a consiliis potu madidus ad aedes nostras, ut nos adiret, quamuis nobis plane ignotus, accedens, cum propter iustum merum, ne in aliquam absurditatem iuxta tunc corruptum regionis morem prorumperet, non admitteretur, sexcentis nos familiamque nostram spatio integrae horae verbis contumeliosis (me tamen inscio, et nihil horum audiente) asperit, eductoque ter Scythico gladio suo mortem illi ex famulis nostris interminatus fuit, quem priorem in platea offendisset. Postero vero die duo eiusdem collegae nos conuenerunt, et poenitentis nomine commissorum veniam ebrietati condonandam petierunt, quam ei haud graue concessimus, cum notum nobis esset, consueuisse tunc temporis in illa, quam effroenis seditiosi militis licentia in mores induxerat, corruptione homines illos omnia sibi in temulentia licita facere, modo postea forbri poenitudinem facti petita venia ostentarent.

Conceperant interim vinculati (ut vocari gaudebant) maximam contra Gosiuium, et quem sibi ipsi in secessione sua elegerant ducem Zeronscium indignationem ob famae accusationem, qua culpa dabatur Gosiuius, quod in captiuitate sua apud Moschos cum iisdem egisset, ut numerantes non modicam pecuniarum quantitatē Ducatus Smolenscensem, et Seueriensem per pacis sine aliquo sequestro sciendae leges in perpetuum possidendos retinerent, iisque ipsum Palatinali dignitate ornatum praeponerent. Quod indubitatum tum credebant, cum nos alieno (ut putabant) tempore e Moschouia exiisse viderent, et aduenientem statim post nos emissum audirent legatum Moschicum Nasciokinum telam in Aula regia texturum, quam Gosiuius orsus esset. Cuius contractus is interim pro artha transitum illis cum septuaginta nauibus per fluuium Dunam Rigam versus literis a se et Zeronscio ad suas partes per corruptelam (ut aiebant) attracto subsignatis concessisset. Homines itaque militares ad iram sua sponte proni contra vtrumque tanquam partium desertores, et transfugas, patriaeque proditores ad vindictam ferebantur. Aliqua tamen verecundia alterius senatoriae, et alterius ducis sui dignitati se obstrictos adhuc sentientes ab inferenda illis vi sibi temperabant. Verum enim vero increbrescente super haec rumore, quod ambo cum Aula regia conspirassent ad acciendos hinc Suecos, et illinc cum Cosacis Tartaros, per quorum armatam operam ipsi vel ad antiquam retraherentur obedientiam, vel contumaciae suae poenas luerent, cohibere viterius tumultuantes in animo iracundiae motus, ne ad vitionem prorumperent, nequiverunt.

Xxx xx

cembris

Ad Palatinum Sapieham prius, et ad Gosiuium deinde author et Collega conuiuiae accedunt.

Tomerarium nobilis cuiusdam Lituani factum.

Goseuius, combris hora octaua matutina mandato Kotowii Zeronscio substituti nobilis Hle-
winski cum quingentis equitibus Vilnam ingressus Goseuium domo sua, Zeron-
scium e templo Carmelitarum attonita ciuitate abduxit. Mandauerat ei Kotouius,
ut utrumque, si capturae repugnassent, quo minore spe veniae, cresceret apud
exercitum vinculum foederis, occideret. Cum vero neuter restitisset, non ac-
quieuit ille suggerentibus, ut illa adhuc die in via interimerentur. Sed misso ad
Kotouium tunc cum exercitu populatore terrae, quam a populationibus vindica-
re debuisset, Volpae incubantem executionis suae nuncio consulere eum placuit,
quid de iisdem ulterius statui vellent. Interim lento itinere, ne afflicta tunc Go-
uii valetudo durioris vestationis incommodo concuteretur, Volpam versus pro-
gredebatur.

Intimatus
Goseuius
mors.
Eius ora-
tio.

Tertio Kalendas Decembris cum praemisso citiori equorum gressu robo-
riori Zeronscio Goseuium Ostriniam deduxisset, ecce videt obequitantem cum
sequaci equitum turma nobilem Nowafzinski, qui ab equo desiliens, et ad rhe-
dam, in qua Goseuius cum Patre suo spiritali P. Samuele Kuderowio Societatis
Iesu sedebat, accedens, Domine Thesaurarie (inquit) decretum est immutabile
totius exercitus, ne amplius viuas. Percussus ferali decretoriae vocis sono Go-
seuius illico de rheda disiluit, et in illa interceptae subito mentis confusione im-
pos fatiocinandi collum quasi spiculatori protinus porrigendum denudans respon-
dit funesto nuncio, et quid peccavi ego vnquam in exercitum, ut morte culpam
luere debeam? Edatur crimen, cuius reus fio. Si illud patefacta calumnia non
diluero, sanguine merito eluam. Ego Regni Senator, et Regius Commissarius
nullius tribunalis iurisdictioni, nisi generalis Ordinum Conuentus, obnoxius iu-
dicis incompetentiam hic non excipio. Ad leges Regni, ad comitia non prouo-
co. Statuite me coram exercitu. Iudici non meo innocentiae meae conscius vi-
tro me subiicio. Sed posteaquam accusatores audiit, audiat et accusatum. Nisi
fecerit, famae suae male consultum ibit, etenim, quem tanquam fontem iuste
punctum credi vult, inauditum, indefensum occidendo innocentem declarabit.
Fui et ego olim dux vester, et nec lixam, nec calonem (taceo melioris notae com-
mitonem) quamuis manifestum sceleris, inauditum vnquam condemnauit. Et
tu, Nowafzinski, huius veritatis apprimè gnarus permittes, imo facies, ut ego
vir Senatorius reipublicae tot nominibus bene meritis nullius culpae conscius tam
inique a calumnia strangulatus murus inteream?

Plura dicturus erat, nisi a Nowafzinski interruptus fuisset, qui iniunctae
sibi executionis necessitatem, nisi eius in se fatum deriuare maluisset, ostendens,
ad ferendam prompte sortem, quae mutari non posset, eum hortabatur. Tunc
ille: Ergo mutari hoc non potest? Non (dixit alter). Testor Deum (tunc subdidit
Goseuius) et coelites omnes, quod innocens peream. Patriae meae debitam
fidem, et amorem seruauit. Quicquid operatus sum, in eius utilitatem iuxta bo-
nam mentem meam redundaturum fuisset, nisi exercitus certam fructus breui na-
scituri spem inconsulta hac mei nece corrumpere. Non obstitam ultra vrgentibus
fatis. Male decretam immeritus subibo mortem. Tantum permittite, quaeso,
ut deposita prius apud aures sacerdotis erratorum meorum confessione reconcilia-
tam Numini animam reddam.

Confessio-
nem autem
larem emit-
tit.

Cum annuisset Nowafzinski, seducto ille hau d longe sacerdoti inter fu-
spira dolentis animi commissa ab humana fragilitate narrans conscientiam expiauit.
Sed, cum iam noctesceret, et ad imponendum pietati suae finem pluries interpel-
latus in eliciendis cordis ob poenitudinem commissorum dolore affecti actibus per-
seueraret, Nowafzinski tandem vltioris morae impatiens ad sacerdotem con-
uersus

versus interminatus est ei indiseretum cum Goseuij casum, nisi ab eo se protinus
separaret. Paululum itaque is necessario abcessit, et Nowafzinski admota ad Go-
seuii caput fistula ferrea eius tempora globis traiecit, dum eodem momento ali-
quot ex equitibus sclopos suos in eundem explodentibus cadens iam eius corpus
terebrarent.

Inde globis
perforatus oc-
cumbit.

Cadaver famulis eius concessum Vilnam ab iisdem euectum diu in tem-
plo S. Casimiri apud domum professam Patrum Societatis Iesu expositum docu-
mento insipientibus fuit, quam lubrico solo pes humanae prudentiae insistat.
Etenim homo naris alias sagacissimae, quamuis pluries a beneuolis suis monitus de
exercitus contra se ira et machinationibus, maluit tamen dignitati suae et patriis
legibus confidendo in loco violentiae opportuno incustoditus persistere, quam
reputando irreuerentis tunc ex legis militis irritam a maleuolis suis ferociam mo-
raliter euidenti vitae suae periculo alio transnigrans se subducere.

Cadaver
eius in tem-
plo S. Casi-
miri expo-
nitur.

Zeronscius Dubni matutino eiusdem diei tempore Persicis gladiis conci-
sus tragicae huic fabulae sanguine suo praeluserat.

Zeronscius
conciditur.

Cum deinde rescuissimus, cursorem nostrum ab excurrentibus Polonici
foederati exercitus equitibus interceptum, ablatisque equis, armis, vestibus,
nummis, et literis a recto itinere suo Wolboriam ad Mareschallum Widerski ab-
ductum fuisse, ibique contra iura gentium captiuum detineri. Et interea facino-
rosus quidam supremi Samogitiae Capitanei Georgii Caroli Hlebowicz familiaris
hospitium nostrum praemeditato consilio ingressus, postposita reuerentia legato-
rum characteri ex usu vniuerso orbi communi debita, ostiariam crudeliter occi-
disset, eiusque maritum quatuordecim inflicis vulneribus prostrasset. Ipsaque
vrbs in euidenti direptionis discrimine ab exercitus concussione quotidie versaretur,
periculosum nimis putauimus, diutius morari inter gentes, quae tunc omni-
bus conculeatis iuribus solo inconsultae ferociae suae impetu ferebantur, unde ab-
ire decreuimus.

Facinoro-
sus quidam
ostiarium ad-
dium inquil-
bus author,
et Collega
hospitium
habebant.
iracundat.

Habitant in campis circa Vilnam, et praesertim ad Vakae amnis ripas
Tartari, progenies illorum, quos ex Transuolgensibus, et Nagaiensibus hordis
Olgerdus ex proceribus Lituaniae anno 1397 sub auspiciis Magni Ducis Vicoldi eo-
rum acie ultra Tanaim profligata captiuos adduxit. Mahometanae superstitionis,
quam per manus male traditam peius continuo retinent, libero in Mesquitis suis
per sacerdotes a Crimensibus identidem suppeditatos exercitio gaudent. Nulla
tamen nobilium praerogatiua, quin imo ordinariam Arcibus praefectorum iurisdic-
tionem ciuili subiectione agnoscunt. Eorum plures militantes sed tabellarii, vel
equorum suorum locatoris munere, quod lucrose exercent, haud neglecto.
Trahis igitur triginta ab his mercede conductis, cum equites aliquot pro tutiori
ad limites usque conductu tam a Regiis commissariis, quam ab exercitus foederati
cum plena facultate deputato necquicquam petiissimus, ad VI. Idus Februarii pau-
lo ante meridiem Prussiam versus iter arripimus.

Conductis
itaque a Tar-
taris equis
Vilna disce-
dunt.

Nec bene ultra decem millia passuum illud emensi eramus, cum nobilis
Lituanus Stephanus Marcinski exercitus vinculati miles Caunam ad signum suum
contendens traha similiter vectus cum binis famulis celeriori cursu nos affecutus,
non solum characteris nostri, sed etiam receptae in regione illa inter pares consue-
tudinis superbe contemptor, imperiose petiit, ut de via omnes decederemus,
quo ipse posset praeterire. Ego, qui postremus in rheda mea vndique extrin-
secus clausa, et trahae super imposita solus sedebam, responderi illi per proximum
mihi cubicularium meum Polonici idiomatis haud imperitum curauit, quod pete-
ret,

Et eodem
die nobilis
Marcinski
eos iniurio-
sus aggredi-
tur.

Et cubi-
larum au-
thoris vul-
nerat.

Ipsa tamen
tandem oc-
ciditur.

ret, a triginta trahis sine maxima incommoditate praestari non posse. Ipse potius, qui vnica viebatur, facili flexu per viam, quae ampla, et plana ad vtrumque latus parebat iuxta morem regionis suo arbitratu pergeret. His ille auditis quasi furis actus de traha desiliens euaginato falcato gladio per mille contumelias pedisequum, qui ad meam sustentandam destinatus secus illam erat, primum impetit; qui utpote inermis eam circumfaliendo offensae se subducebat. Tunc cubicularius, ut furiosi insanum compesceret impetum, cum urbano modico gladiolo accurrens, paulisper cum eo digladiatus, si par animo, at armis impar, vulneratum in utraque manu, et praesertim in laeua cum perpetuo dehinc vsus detrimendo se sensit. Alter ex famulis meis abaci custos, qui omnino inermis, sed lacertosus harpenae militis manu euellere voti sui iam fere compos conabatur, ab altero ex famulis eius tribus in capite ictibus caesim percussus desistere ab incoepto coactus fuit. Mollibus interea verbis delinire ego, quippe qui e rheda exterius clausa prodire nequirem, insaniens furorem tentabam, sed irritis votis. Quin imo ille conuitia reddens ferream fistulam in pectus meum direxit, sine dubio explosurus, ni a famulis suis inde fuisset abductus. Haec omnia prudenti lenitate in alieno solo tunc violentiae obnoxio inter iniuriosi commilitonum turmas eodem, quo nos ibamus, itinere ad pinguiora hyberna in Samogitiam contententes tolerabamus, nec vindictam ullam, quantumvis facilem, deus sumere in animo habebamus. At furiosa bellua cum vidisset nos substitisse, ut faucibus vulnera ligarentur, in nos denuo districto suo falcato ense, exertoque brachio mouens, quamvis videret famulitium nostrum iam armatum, paratumque vim vi repellere, nihilominus oestro percitus obuius irruit tanta ferocia, ut non omnes eius furorem euasuri viderentur, nisi necessaria vterentur defensione eum prosterndo. Quod factum fuit.

Magnis deinde itineribus diu noctuque continuo properantes pridie Idus Februarii matutino tempore per Caunam, et Iurburgum ad amnem Swientam, Lituaniam inter et Prussiam limitem, post emensas ter nouem maximas leucas praestantibus fidelissimam nobis operam Tartaris peruenimus. Et exinde inoffenso semper pede, euitata tamen Polonia a foederatis infesta, per Prussiam, Pomeraniam, Marchiam Brandenburgicam, Silesiam, Morauiam, et Austriam Viennae ipsa Diuo Iosepho dicata die anno 1663 nos reddidimus.

MARTINI ZEILLERI

POSTERIOR DESCRIPTIO

REGNI POLONIAE,

ET

MAGNI DVCATVS LITHVANIAE,

EX

RECENTIORIBVS POLONICIS, ALISQVE SCRIPTORIBVS DENVO SECUN-
DVM DIVERSAS PROVINCIAS CONGESTA, ET PRAESENTIBVS TEMPORIBVS
ACCOMMODATA; VTI EX PRAEFATIONE APPARET,

CVI

PRVSSICAE ETIAM, LIVONICAE, MOLDAVICAE, MOSCOVITICAE,
TARTARICAE, ALIAEQVE RES COMPLVRES SVNT INSERTAE.

Yyyyy

PRAEFATIO.

Lectori beneuolo notum est, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo Regni Poloniae descriptionem a me primum editam esse, quae deinde cum appendice typographicis prelis iterum excusa est. Cam autem ab eo inde tempore recentiores aliquot scriptores Polonicos, Simonem Starouolsium, Paulum Piascium, Georgium Ossolinskium, Auctorem Poloniae defensae, contra Joannem Barclaiam, Andream de Pilca Corycinum, Andream Maximilianum Fredro, Albertum Wiuckum Koialowicium, Joannem Demetrium Sulikouium, Stanislaum a Kobierzyczo Kobierzickum, Joachimum Pastorium et alios, qui tunc partim non habendi, partim typis nondum impressi erant, nactus sum; cum praeterea annis proximo insequentibus magnis propter varia bella interim gesta in hoc Regno mutationibus factis superiorem illam meam descriptionem haud paucis additamentis augeri necesse esset, id quod iis, qui descriptionem illam iam emerunt, iniucundum foret, commodius duxi, eam sicuti iam bis edita est, sine accessionibus a me relinqui, sed earum loco hanc posteriorem et reuentiorem descriptionem alio quodam modo structam, et secundum prouincias diuisam, elaborari et praesentibus temporibus accommodari; ut ii, qui priorem descriptionem iam possideant, hanc posteriorem illi addere, et cum ipsa conferre possint. Praeterea posteriori huic descriptioni Moldauicae etiam, Moscoviticae, Tartaricae, multarumque aliarum gentium res, quae in priore illa descriptione frustra quaeruntur, sunt insertae, ut iis res Polonicae eo clarius illustrentur; siquidem Regnum illud quiete rarissime fruitur, sed continuis bellis agitur: (uno enim bello finito, mox alterum initium capit) et proinde Polonicarum prouinciarum atque locorum, in Relationibus et publicis rerum nouarum narrationibus identidem nominatorum descriptionem, rerumque cum praeteritarum, tum his temporibus euenientium cognitionem habere, lectori discendi cupido pergratum, imo utile esse potest; qui lector etiam ex hac praesente descriptione intelligat, quamam re Cosaci, quibus etiam agricolae Russici se adiunxerunt, ad grauissimum illud bellum proxime gestum sint incitati; quanquam in Relationibus vera seditionis ab ipsis motae causa (praeter religionem) non commemorata sit; sed tamen ex scriptoribus quibusdam satis appareat, quam seuerè russici Poloniae, vulgo Kmetones dicti, a multis dominis tractentur; id quod ipse Aaron Alexander Olizarowius Juris Doctor, eiusdemque in Academia Lithuaniae Vilnensi Professor, lib. I. de politica hominum societate, cap. II. §. 6. non reticet, sed p. 153. et seqq. palam dicit, quamuis eius (Regni Polonici) russici, non mancipia, sed homines liberi, Censitisque, seu Conditionalibus Colonis apud Romanos similes fuerint, qui annuo censu agros colerent, et, donec dominis constitutum censum soluerent, horum agrorum frugas simul cum ipsis perciperent, bene tamen miserorum illorum hominum (in Regno Poloniae) aerumnis, quae ipsis a multis dominis sunt perferendae, consideratis, facile repertum iri, in quam graui seruitute vitam degant: cum non modo ii domini, quorum agros (aut fundos) colant, potestatem in ipsorum vitam sibi arrogent, verum etiam unusquisque nobilis pro lubitu cum ipsis agat. Et adhuc tolerabilem ipsorum fore conditionem, si a suis tantummodo dominis, et non a quocunque, haberent quod vitae iacturam timerent, neque nobilium canibus essent infeliciores, siquidem propter vnus canis mortem aliquot homines saepius occiduntur. Omnes hebdomadas ipsis ita esse distributas, ut quinquaginta dies dominorum negotiis vacent, dominicis autem festisve diebus suas res curent, et laboribus perferendis defudant. A multis igitur dominis, triginta abhinc circiter annis ad praesens usque tempus (ad annum scilicet millesimum sexcentessimum quinquagesimum, quo anno haec scripsi) per intolerabiles exactiones rusticos ipsis subiectos pessumdari, pactamque societatis cuiusdam cum rusticis esse fictam, quo eos ad dimidiam prouentuum, ex melle vendendo redeuntium, partem dominis soluendam cogerent, qui neque operam, neque sumtus in mellis curationem impenderent, sed eam tam rusticis incumbere, qui apes adducere, et omnia mellificia necessaria afferre deberent; id quod scriptor ille loco

citato pluribus persequitur. Quae autem his temporibus ipsorum conditio sit, in Relationibus Polonicis distincte non traditur; quae Relationes aliis etiam in rebus saepissime inter se pugnant; sicut etiam loca, ubi bella geruntur, non ubique iisdem appellantur nominibus; proinde mihi quoque haec descriptio maius negotium fassu est. Illi enim, quorum supra mentionem feci, et alii scriptores Polonici, antea a me consulti, Latine scripserunt, eaque lingua in provinciis et locis denominandis vsi sunt, quae saepius a Polonis aliter pronuntiantur, atque nominantur et rursus aliter a Germanis. Quid? quod ne Polonici quidem scriptores in nominibus locorum semper inter se consentiunt, unde et haec recentior mea descriptio a priore illa interdum forsitan nonnihil discrepat. Ita a Starovolsco alter Cuiaviae Palatinatus Jumiadislaviensis, (cuius oppidulum Wrzeszty, sex septemve milliaria a Thorunio distans anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo a Succis praesidio mature instructum est) ab aliis autem Inasladiensis, eiusque metropolis a Cromero Inowladislow, a Goelnitzio autem Inowloz vocatur. Bydgoscia, seu Bidgoscia, urbs, a Polonis Bedgosky, a Germanis autem Bromberg dicta, a nonnullis, nominatim a Starovolsco illo ad eundem, quem modo dixi, Cuiaviae Palatinatum, et proinde ad Poloniam maiorem; ab aliis autem ad Pomerelliam refertur, alii denique cum Polonica Tabula provinciali, quam vocant, Bidgosciam locum, a Bromberg diversum esse contendunt, quapropter etiam bis, in Polonia maiore et in Pomerellia, hunc locum posuimus. Ita Franenstadium, in Silesiae finibus situm, a Latinis, vti equidem reperi, Vschobouia, a Polonis autem Vuschoua, dicitur, cum tamen unus idemque locus sit. Pari modo oppidulum Czenstochiam, Czenstochowam, seu Czenstochoviam; ex praestantissimo et celeberrimo monasterio, extra eam in Monte Claro sita, etiam Clavembergam seu Clarum Montem nonnulli interdum vocant; et sic porro: quibus unus et alter haud secius, atque monetis et ratiocinationibus Florenorum Polonicorum, qui quidem tres eiusmodi Florenas Imperiali nostro aequare ignorat, decipi potest. Id quod, quo notior ea res fieret, hic admonere operae pretium esse duxi.

Ea loca, quibuscum ex eo inde tempore, quo recentiore illam descriptionem edidi, mutatio quaedam facta est, et de quorum nonnullis interim certior narratio ad nos pervenit, quod attinet, exempli causa; quod in oppidum illud Brombergum Suecorum praesidium sit collocatum: urbs Conitia (quam anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, xx. Octobris die, pactis conditionibus, ab hodierno Cancellario Regni Poloniae supremo, Stephano de Pilca Korycinski, cum Johanne Georgio, Principe Anhaltino, etc. initis, Poloni ceperant) anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo, i. (11.) Ianuarii die, a Rege Suecorum recuperata sit; antea vero Poloni, qui Dantisco discessissent, in pagis finitimis, irruptione a Suecorum Praefecto de Aschenberg facta, mense Decembri magnam fecerint iacturam: Dantiscum caritate, pestilentia, aliisque calamitatibus haud mediocriter vexatum; Derpatum, Livoniae oppidum, a Moscovitis occupatum, pactum vero ab eius civibus non servatum, Golupum a Polonis frustranea obsidione pressum, castellum Grebbinum a Dantiscanis per vim occupatum atque combustum, Louicium a Polonis captum, Pautzge, Dantiscanorum, qui inde exierant, loco, Polonicis militibus rursus communitum sit, Schlochauia vero in Suecorum potestate adhuc permanserit, Thorunii proximo superiore anno octo hominum millia amplius obierint: Tykoczinum a Lithuanis, et Samogitis frustra tentatum sit, et alia complura ab utraque parte euenorint, ea, inquam, quoniam libello typographicis prelis iam subiecto, inseri non poterant, beneuolus lector pro tubitu ipse adiiciet, quaeque durante adhuc bello in uno alterove loco in posterum forsitan sint euentura, pro arbitrio continuabit; quem diuino patrocinio optime commendo. Scriptum Vlmæ, die 10 Februarii, anno 1656.

MARTINVS ZEILLERVS.

Pol-

Polonia ab antiquis Sarmatia Europaea dicta est. Id vero, quod nunc gerit, nomen Cromerus a Lecho repetit, dicens, Polaki idem, quod Lechi posteros significare. Russi sacris Graecis addicti Polonos ecclesiae Latinae dogmata amplectentes Lachos appellant; vt Po Laku Latine verum ex Latino ritu denotet. Hungari Lengel quasi Lechel ab eo, quem modo dixi, Principe Lecho eos vocant. Et sic adhuc dum Lechos seu Lechiadas non Polonos Poloniae incolas a Turcis appellitari Zuerius Boxhornius in historia vniuersali, pagina septuagesima tradit.

Poloniae Regnum a Buriis, Lygis, Ariis, Manimis, Elysiis, Naharualis, Peucinis aliisque nationibus Germanicis, habitatum quondam fuisse, Philippus Cluverius in Antiqua Germania, et alii affirmant; antequam gaedam partim ipsae in alias terras inde migrarint, partim a Venedis identidem sint expulsa. De quo prior huius Regni a me composita descriptio videre est, pag. 1. et seqq. Auctor libelli eius, qui Polonia defensa, contra Ioannem Barclaium etc. inscribitur, narrat, eas regiones, vbi nunc utraque Polonia, et pars Russiae nigrae sit, a Bastranis, (quos Cluverius ille Germanis falso annumerat) Peucinis et Venedis habitas esse: vti ex Strabone, Plinio et Tacito sit cognoscendum. Et Venedos quidem ad ostium Vistulae et mare protensos ea loca, vbi nunc Polonia maior et Prussia sita sit, tenuisse, unde Venedici Sinus nomen sit profectum. Idem Illyrios, Thraces, Bastranas, Getas, Sarmatas, eiusdem originis atque cognationis esse, vti ex ipsorum lingua possit colligi, a Scythis quidem diuersos, contendit. Qui et porro tradit, omnes populos, inter mare Adriaticum, fines Macedonicos, maris Aegaei litora, Propontidem, Pontum Euxinum, montem Caucasum et mare Caspium, vsque ad fluium Obium, tum vero ab Albi fluuio, qui veteris Germaniae terminus fuerit, ac denique ad Danubii partem, sitos eiusdem quondam fuisse originis, qui linguam vernaculam plerumque, in Russia praesertim atque Moscouia retinuerint. Nouos enim populos eo demigrasse, apud nullum historicum reperiri, Certum itaque esse, gentes, quae ibi sint, Aborigines quasi esse, et a prima terrae illius occupatione continua successione propagatas. Lingua Sclauonica illas vti, quae antiquissima et congenita illis, nihil habeat cum Scythis aut Tartaris, quamquam illis conterminis, nec cum Turcis, Persis et Arabibus (qui omnes nunc sint veri Scythae, eiusdemque fere sermonis commercia coniuncti) communem. Neque moueri quenquam debere a veterum auctoritate, Sarmatiam cum Scythia confundentium, et in scriptis suis passim omnes septentrionis populos Scythas nominantium. Notum enim esse, quanta imperitia geographiae antiquis harum praesertim regionum fuerit, quam falsa, quamque diuersa de iis tradant, atque misceant. Ita Graecos, Strabone narrante, a finitimis Scythis Asiam inhabitantibus omnes alias gentes septentrionem versus sitas appellasse Scythas, quaeque Graeci quoquo modo tradiderint, ea Romani pro compertis postea habuisse. Porro idem auctor scribit, gentes supra commemoratas ex sua opinione nomine quodam vniuersali, sed eo ob incuriam scriptorum nobis ignoto, fuisse insignitas. Se quidem omnia expendente, omnem istam gentem in Siauones, Getas, Sarmatas ac Russos esse diuidendam. Sclauonicum nomen vetustioribus scriptoribus non ante fuisse cognitum, quam cum in Romanas provincias irruptionibus inclarescere illi coeperint; Procopiumque et Iordanem primos eorum mentionem fecisse; et huic nomini praeter illos populos qui in Romanas migrarint provincias, Polacos imprimis, seu Polonos quibus sedibus manentes, nec non in Germaniam transgressos Morauos, Bohemos, Silesios et Pomeranos, esse accensendos: quos omnes Slouacos seu Siauones esse multos multis argumentis iam comprobasse. Tum se qui

Zzzzz

qui Getas, seu Thraces, quibus verus Pannonia cum Moesia, Dacia, totoque Illyrico tractu sit adscribenda. Has vero nationes a Romana imprimis dominatione, tum vero ab irruptione Hunnorum, Scythicae gentis, et denique ab imperii Turcici variis coloniis, admodum esse immutatas. His Getis vicinos esse Sarmatas, tertiam gentem primariam, quorum veri limites hi fuerint: ab occidente Fluvius Boristhenes nunc Dniepr dictus; a meridie Pontus Euxinus, (seu mare nigrum) mons Caucasus, et mare Caspium; ab ortu fluvius Rha, qui nunc Volga dicatur, quique etiam ad septentrionem deflectens totam fere Sarmatiam ambierit; et a Russia separarit; quam Russiam quartam et ultimam gentis supra dictae fuisse partem. Huius partis seu regionis incolae ab antiquis geographis Riphaces et Riphaeos, ut etiam Roxolanos, vocari, eoque Russiam albam, et Ducis Moscoviae ditiones, provinciasque septentrionales ad novam Zemblam usque pertinuisse. Ei autem genti, quae a primario nomine Slauonica haud male appelletur, nihil cum Scythis (quos ultra Europae terminos ad Asiaticos populos relegat) neque in fermone, neque in moribus, neque in sacris, esse commune: neque ullam linguam latius patere, quam Slauonicam; quod facile agnitus sit, qui ab Adriatico mari ad novam Zemblam (quod nomen Slauonicum sit, seu Venedicum, novamque terram seu regionem denotet) magnum illum tractum mensus fuerit. Haecenus ille scriptor.

Sed ut ad linguam Polonicam separatim veniamus, ea quidem prorsus Slauonica est et Patronymica et Possessiva pleraque in ski exeunt, unde Hispanus Hilszanski et Polonus Polski ab iis vocatur. Praeterea vero Latina et Germanica lingua permulti utuntur. Quid? quod sunt in nobilibus et mercatoribus, qui Francicam, Italicam et Hungaricam linguam loquantur, imprimis Hungariam versus habitantes. Nam praeter Polonos natos, ex aliis quoque gentibus orti et imprimis Germani (vide priorem descriptionem p. 10. sq.) in hoc Regno versantur. Sic quoque frequentissimus Iudaeorum numerus ibi quondam fuit, quorum autem permulti proximis annis sunt trucidati. Mercatores Italici Cracoviae sunt plurimi; Scoti vero totum fere Poloniae Regnum merces suas circumgestantes, peragrant. Moscoviticae et Bohemicae linguae, ut iam supra significauimus, cum Polonica quaedam intercedit coniunctio.

Regnum autem Poloniae cum adiacentibus provinciis, ut Simon Starouolski in Polonia tradit, a duodequadragesimo gradu ad quinquagesimum quartum ab occasu aestiuo versus ortum hibernum amplius quam per ducenta quadraginta miliaria Germanica in longitudinem, in latitudinem vero a montibus Carpathiis usque ad mare Balthicum per ducenta circiter miliaria extenditur. Ab occasu Marchia Brandenburgica et Ducatu Pomeraniae, a septentrione eo, quod modo dixi, Balthico et Sarmatico mari, ab ortu Moscouia, Scythicisque seu Tartaricis solitudinibus, et tandem a meridie Valachia, Hungaria et Silesia cingitur.

Idem vero scriptor octo amplissimas provincias sub Rege Sigismundo tertio Regno Poloniae annumeratas esse tradit, Poloniam vtramque, maiorem et minorem, Lithuaniam, Russiam, Prussiam, Moscouiam, Samogitiam, Pomerelliam et Livoniam, de quibus infra plura dicentur.

Paulus Piascius Episcopus Praemisliensis, in Chronico gestorum in Europa singularium dicit, cum trans Kiouiam, Barum et Braclauiam omnium harum regionum tractus olim desertus, et non nisi a feris bestiis habitatus esset, eum sub Regis Stephani imperio pagis et oppidis, incolarum frequentia claris, breui temporis spatio impletum fuisse. Unde fieri, ut omnes regiones inter fluvios Danastum seu Tyram, Hyppanum et Boristhenem sitae, quotquot quidem Christianae religioni sint addictae, eae omnes, inquam, regiones, ad litora usque Ponti Euxini seu maris nigri ex pacto cum Solymano, Turcarum Imperatore, inito Polonicae habeantur. Bialogrodiae (quod a Crómero Monastrum dictum vteriori fluminis

fluminis Tyrae rypae adiacet,) et Oczacoviae maritima Turcarum esse praefidia, quae interiacentia illumque Pontum Euxinum tangentia Polonica litora concludant; provinciasque ultra Boristhenem per bidui, et nonnullis in locis tridui iter fluvium Tansim et Moscouiam versus protensas ad Regnum Poloniae pertinere. A qua continente et trans Boristhenem sita, eademque patente terra, pendere Chersonesum Tauricam, meridiem ortumque versus Ponto Euxino, et septentrionem versus palude Maeotide, (in quam fluvius Tanais, seu Don, ex Moscouia profluens incidat) Bosporoque Cimmerio circumdatam, eamque tam in longitudine, quam latitudine, quae fere aequales sunt, viginti miliaria Germanica complecti; trans fluvium Tyram autem austrum versus sitam esse Moldaviam a scriptoribus etiam Valachiae nomine plerumque comprehensam, cuius principes sub Regis Polonici tutela quondam fuerint: nunc autem a Turcarum Imperatore constituentur, Regesque Poloniae non nisi ut vicinos reuereantur, et cum illis plerumque amicitiam colant.

Post bellum annis decimi septimi a Christo nato saeculi decimo sexto, septimo et octavo cum Moscouia gestum bellum Poloniae et Lithuaniae fines centum miliaria amplius et in longitudinem et in latitudinem sunt dilatati. Polonica autem miliaria, ut in Polonia defensa, p. 127. asseritur, Germanica magnitudine aequant. Sunt, qui dicant, miliare Polonicum vnum quatuor Italica complecti; quamquam Lithuanica, Russica et Podolica paulo sint longiora: sicuti neque Germanica miliaria ubique locorum sunt paria.

De earum, quas diximus, terrarum fertilitate prior nostra (Germanica puta) descriptio passim, quinta praesertim, indequadragesima et quadagesima pagina, legi potest; tum ea, quae harum terrarum descriptioni infra inferentur.

Apium duo genera, mansuetae et ferae, in Polonia reperiuntur, quarum priores in domibus, posteriores in siluis, vtraeque non sine diligenti cura aluntur.

Annis superioribus antequam terra bello miserrime vastata erat, taurorum sexaginta fere millia inde in peregrinas provincias quotannis sunt diducta, praeter eos, quos Poloni ipsi consumierunt, uti auctor Polonicae defensionis p. 52. testatur.

De iis, quae ex sale et metallis redeunt, emolumentis infra dicendi locus erit. Tum regiones illae amoenae, magna atque piscibus repletae habent flumina, Boristhenem, seu Dniepr, Aprum seu Wieprz, Tyram seu Dniestr, Vistulam, Chrononem, seu Nemenum, Hierassum seu Pruth, (qui Moldaviam a Podolia disiungit) et multa alia, quorum nonnulla infra nominabuntur. Pauca tantummodo de Boristhene hic commemorabo, qui ex Moscouia profluens multum aquarum assumit, cursu admodum citato fertur, profundus est, tandemque in Pontum Euxinum effunditur. Vide priorem nostram descriptionem. Fluvius ille per ducenta miliaria Germanica labitur, et cum quinquaginta miliaribus infra Kiouiam in locum quandam saxosum, fermone Slauonico Porohi dictum, offendet, et tum per rupes quasi per gradus deuolutus in planitie huc illuc dilabatur et septuaginta insulas faciat, de illis defluentis aquae gradibus Zaporohi, quasi super gradibus quia in saxosis illis gradibus sitae sint, dictas, inde Cosaci etiam has insulas incolentes Zaporohiani Cosaci appellantur.

Cum de Polonorum moribus, consuetudinibus, aliisque eo pertinentibus rebus iam in priore descriptione egerim, ea tantummodo, quae a recentioribus quibusdam Polonorum scriptoribus his de rebus exposita inveni, hic tradam.

Primo igitur Starouolskius dicit, non modo illustriore stirpe natos exoticis pannis pellibusque uti, verum etiam humilioris et plebei ordinis homines feris, purpureis aureisque vestibus indutos incedere: morem equos argento ornandi, ex argenteis vasis vescendi, et altaria, vel in pagis, argento onerandi iam inuulscere: sic argenti etiam, auri, unguinum atque gemmarum ornamenta vscata esse, nihilque

Zzzzz z

nihilque restare, nisi ut aurum et argentum comedatur. Vnde fieri, ut plurimae inter eos assidueque controuersiae oriantur, neque pristina cura res militaris geratur. Praeterea tradit, splendidissime eos viuere, magnatesque potissimam prouentuum suorum partem in aromata et uina infumere. Reperiri nonnullos, qui interdum sexaginta vestes quam pretiosissimas pro se comparatas habeant, etiam famulos suos tam splendide induant, amplissimamque honorum possessionumue suarum partem in id impendant, ut magnifice cum suis vestiti incedant, tam foeminae, quam viri. Ita etiam ingentem luxum in aedes et fabricas lignae, quae tamen nihil sint, nisi rogi ad comburendum apte compositi, infumunt. Pedestrem incedere per viam, longiorem praesertim, minus honorificum haberi: viros pariter atque foeminas non nisi curribus et carpentis sex equis iunctis vehi: quamquam viri equis potius, quam curribus insidentes in publicum prodeant.

Episcopus ille Polonicus, Piascius, narrat, cum anno millesimo quingentesimo vndenonagesimo Rex Sigismundus, concedentibus Polonis ad patrem Iohannem, Sueciae Regem, Rosariam, Liouoniae urbem, sit profectus, primores aliquot Polonicos cum maxima hominum frequentia, in iusque Christophorum Radziuilum, Palatinum Vildensem mille amplius hominibus stipatum, eum fuisse comitatos. Cum igitur Rex Iohannes hospites illos dapibus instrui iussisset: et principi Radziuilum duo boues essent destinati, aliquis autem permultos sibi esse famulos diceret, dispensatorem respondisse, totidem sibi capellas esse addendas; quo Suecos Polonis pareiores esse significaret, qui Poloni saepius, omni re familiarum consumpta, ad extremam redigerentur egestatem.

Poloni nobiles non nisi pellibus ex Scythicis mustelis muribusque confectis subfutas vestes bis mille fere Imperialibus constantes gerunt. Siquidem vna pellis, cuius magnitudo dimidium vix pedem continet, praestantior illa quidem, uti Poloniae defensionis auctor tradit, quinquaginta amplius Imperialibus est.

In Polonorum legibus ea etiam reperitur. Si quis proscriptus et infamia notatus est, ei in Regno commorari non licet; quandoquidem ab vnoquoque impune interfici potest. Omnes magistratus, in quorum ditionem venit, ad eum corripendum et capitali supplicio referuandum sunt adstricti. Veruntamen Rex per literas intra certum tempus impune in Regno commorandi potestatem ei impertiri potest.

Homicidia pecunia quidem multantur: sed ea tamen a iudicibus determinatur, et praeterea homicida semper in molestam, obscuram et profundam custodiam coniicitur, in qua per annum vnumque mensem cum dimidio tenetur; quam poenam pecunia redimere non potest; et si pactionis ea de re initae, conuincatur, ei carceris poena denuo subeunda est. Neque tamen haec supplicii capitalis remissio cuius patrocinator homicidae. Nam in ipso facinore deprehensi, uti etiam latrones et praedones capitis poenam luunt: si quis autem glande e sclopeto emissa, aliquem occiderit, is duplici multa pecuniaria et biennali carcere punitur, sicut auctor Poloniae defensionis pagina octogesima narrat.

Olim appellationes, quas vocant, a iudiciis inferioribus omnes proxime ad Regem deferbantur. Imperante autem Stephano Batorio, duo iudicia aulica, seu Parlamenta, quae Tribunalia vocant, vnum quidem Petricouiae pro Polonia maiore et Prussia, alterum Lublini pro Polonia minore et Russia, sunt instituta; quorum munus iudiciale annuum est. Veruntamen atrociora delicta Rex cum Senatu in comitiis diiudicat; tum etiam controuersias de vestigialibus, regis et de urbibus ad se, Regem, ut peculium pertinentibus, motas componit.

Germanis

Germanis minus amici sunt Poloni. Vnde Episcopus Polonicus, Paulus Piascius, in Annalium folio quadagesimo palam ita dicit: Polonia et Slauonia tota gentis natura abhorret a studiis et artibus Germanorum, et quicquid venit inde, quale illud sit, praeter operas mechanicas, sibi noxium reputat, et reicit suspectum.

Natio Polonica primo in nobilem et plebeium, deinde in clericum et laicum ordinem diuiditur. Ex quorum posteriorum utroque ordine Senatus, Regi associatus, et ex omnibus Poloniae prouinciis delectus, constat. Quem Senatum Starouolscius quadripartito ordine ita collocat:

1. Duos Archiepiscopos, Gnesnensem et Leopoliensem: tum Episcopos quindecim, Cracouiensem, Cuiuiensem, Vilnensem, Poshnaniensem, Plocensem, Varmienensem, Praemisliensem, Samogitiae Culmenensem, Chelmentem, Kiouiensem, Luceorienensem, Camenecensem, Vendenensem, atque Smolenscensem.

2. Palatinos, triginta quatuor numero: Cracouiensem, Poshnaniensem, Vilnensem, Sendomiriensem, Calisliensem, Trocensem, Siradiensem, Lanciciensem, Brestensem, Kiouiensem, Inoulodislauensem, Rutliae, Volhyniae, Podoliae, Smolenscensem, Lublinensem, Polocensem, Belzenensem, Nouogrodensem, Plocensem, Vitebscensem, Masouiae, Podlachiae, Rauensem, Brescienensem, Culmenensem, Mscislauientem, Marieburgensem, Braslauensem, Pomeraniae, Minscensem, Vendenensem, Czerniechouiensem, et Capitaneum Samogitiae.

Deinde, 3. Castellanos, octoginta septem numero, partim maiores, partim minores: Cracouiensem, qui omnes Palatinos antecedit, proximumque ab Episcopis locum in consiliariis laicis capit. Tum, uti ipsos Starouolscius, ex ordine recenset, sequuntur Castellanus Vilnensis, Trocensis, Poshnaniensis, Sendomiriensis, Calisliensis, Voinicensis, Gnesnensis, Siradiensis, Lanciciensis, Samogitiae, Brestensis, Kiouiensis, Inoulodislauensis, Leopoliensis, Volhyniae, Camenecensis, Smolenscensis, Lublinensis, Polocensis, Belzensis, Nouogrodensis, Plocensis, Vitebscensis, Cernensis, Podlachiae, Rauensis, Brescienensis, Culmenensis, Mscislauientis, Elbingensis, Braslauensis, Gedanensis, Minscensis atque Czerniechouiensis. Et hi dicuntur maiores, quoniam cum caeteris, tam clericis, quam laicis Senatoribus ad omnia etiam secretissima consilia admittuntur. Minores vero non item, qui sunt: Sandecensis, Medirecensis, Vislicienensis, Biectenensis, Rogosnensis, Radomienensis, Zauichostenensis, Landensis, Sremensis, Zarnouiensis, Malogostenensis, Vielunensis, Praemisliensis, Halicienensis, Sanocensis, Chelmenensis, Dobrinensis, Polanecensis, Praemetensis, Criuinenensis, Czechouiensis, Naclensis, Rospirienensis, Biechouiensis, Bidgostienensis, Braesniensis, Crusuiensis, Oluecimenensis, Camenecensis, Spicimirienensis, Inoulodenensis, Coualienensis, Santocenensis, Sochaczouiensis, Varsouienensis, Gostinenensis, Vifnensis, Racienensis, Sieprcenensis, Yifogrodensis, Ripinenensis, Zacrociemenensis, Ciechanouiensis, Liuenensis, Sloncenensis, Lubaczouiensis, Conariensis terrae Siradiensis, Conariensis terrae Lanciciensis, et Conariensis terrae Cuiuiensis.

4. Hos sequuntur Officiales Regni maiores decem, Marschalcus Regni Poloniae supremus, Marschalcus Magni Ducatus Lithuaniae supremus, Cancellarius Regni Poloniae, Cancellarius Magni Ducatus Lithuaniae, Cancellarius vicarius Regni Poloniae, Cancellarius Vicarius Magni Ducatus Lithuaniae, Thesaurarius Regni Poloniae, et Thesaurarius Magni Ducatus Lithuaniae, Marschalcus Curiae Regni Poloniae, et Marschalcus Curiae Magni Ducatus Lithuaniae.

Sunt autem Palatini principes territoriorum suorum, et bellicis temporibus duces copiarum, in iisdem territoriis suis.

Castellani vero, a castellis seu oppidis, quibus eorum vnusquisque praefectus est, nomen gerentes, sunt Palatinorum quasi Legati, uti etiam nobilitatis duces et praefecti, sub vnus cuiusque Palatinatu: et sunt in vno eodemque Palatinatu plures interdum Castellani.

Aaaaaa

Caeteri

Caeteri tandem Officiales a Senatorum numero exclusi, triplicis sunt generis. Alii enim totius Regni, aut Magni Ducatus Lithuaniae, officiales dicuntur, ut exercituum Imperatores, Referendarii, Pincernae, Dapiferi, Vexilliferi, et plures. Alii aulae regiae Officiales sunt, ut Camerarius supremus, Stabuli praefectus supremus et vicarius Praefectus Culinae, Curruum et Venatorum, Secretarii, et alii. Et denique prouinciarum seu districtuum Officiales, ut Gubernatores, quos Capitaneos vocant, Praefecti urbium, Iudices, Gladiferi, Quaestores, alique complures, qui terrestres Officiales appellantur. Vide descriptionem meam priorem.

Ad superiora autem notandum est, centum quadraginta sex Senatorum, qui ibi recensentur, numero aliquot hoc tempore deesse; quandoquidem eorum Episcopatus, Palatinatus et Castellanus Suecorum et Moscouitarum potestate sunt subiecti.

Tum Archiepiscopum Gnesnensem omnibus caeteris dignitate antecire memoria dignum est. Ipsi in publicum prodeunti, aut aulam regiam intraturo crux, et scipio, qui Marschalcorum dicitur, regiamque denotat auctoritatem, a Senatorum aliquo palam praefertur. Quid? quod Rex ipse ei, cum primum aduenerit, aliquot passus obuius progreditur, stansque eum exceipit. Rege defuncto, hic Archiepiscopus comitia conuocat; imo eo adhuc viuo, et aliquid imperii statutis aduersum patrante, ordines in Senatum congregat: uti Andreas Maximilianus Fredro, in gestis populi Poloni, sub Rege Henrico Valefio, tradit.

Caeterum, omnes illi Senatores, seu Regni consilarii sedem et suffragium in comitiis, Varaviae plerumque, ob loci opportunitatem celebrari solitis, habent; quibus comitiis ex nobilibus etiam delecti, quos Legatos prouinciales et municipales nuncios appellant, interfunt, qui ex singulis prouinciis libera optione a caeteris nobilibus creati in his comitiis tanquam tribuni Democratiam seu populi potestatem et priuilegia tuentur, in legibus sancendis operam conferunt; Regisque potentiam, et nimiam Senatus auctoritatem coercent; ut Starouolscius ille, alique plures scribunt.

Prussiae quidem Duces, ut sibi etiam, ut praecipuis Regni membris, locus in his Polonorum comitiis, suffragiorumque ferendorum potestas concederetur, aliquoties rogarunt: sed eorum preces irritae fuerunt, et Dux Prussiae, uti etiam Dux Curlandiae, Moldaviaeque princeps, clientes, seu (ut vocabulo minus Latino vulgo appellantur) vasalli sunt habiti; quanquam posterioris illius, uti ex superioribus apparet, conditio prorsus immutata est; unde etiam Starouolscius ita scribit: Vasalli tres praecipui, Dux Prussiae, Dux Curlandiae, et Princeps Valachiae. Duo illi haeretici, tertius iste schismaticus, qui vero iam potius Turcam supremum suum Dominum agnoscit, et Polonum tantum veneratur, et velut potenti vicino, statis temporibus, honoraria mittit.

Illa, cuius supra mentionem fecimus, Polonica atque Lithuanica nobilitas admodum frequens quondam fuit, (vide priorem Descriptionem nostram) bellis autem proxime superioribus valde diminuta est.

Haec vero nobilitas dignitate par est, ut Ducem a Comite non dignoscas. Hi enim peculiarem ordinem non conficiunt; neque maioris, quam Eques, aliusue nobilis, antiqua et illustri stirpe natus, aestimantur; Radziuilus igitur ille, qui a Romano Imperatore ducis nomen affectus erat, causam eius indicare coactus est; quasi ille moram Reipublicae anteuertisset, unde omnis titulata nobilitas exularet, dicit is, quem supra diximus, Fredro, p. 92. in qua et sequente pagina ea de re plura differit. Veruntamen Ducis nomen retinent, uti ex Cancellarii Polonici, Georgii, Ducis Ossolinensis, seu Ossolinscii, exemplo apparet, qui anno millesimo sexcentesimo trigesimo septimo Ratisbonae in conuentu Electorali sacri Imperii Romani Princeps creatus est. Cum vero Imperator Maximilianus

primus

primus Polonicos Senatores, qui cum Rege Sigismundo Viennam peruenissent, partim ad Ducum, partim ad Comitum dignitatem vellent extollere, illi nobilium nomine contenti honores illos sunt deprecati, uti idem Fredro narrat.

Marschalcum Regni supremum, et Cancellarium supremum Rex, Piascio tradente, Illustrem appellat; quod nomen alias nulli Senatori, nisi Castellano Cracouiensi, quippe Senatorum Laicorum primo competit.

Nobilitatem suam Poloni tanti faciunt, ut ignobili genere orto eam aegre impertiantur. Proinde peregrinus, quamvis ex optima et illustrissima nobilitate originem ducens, bene tamen de Polonia mereatur, necesse est, si communi omnium ordinum consensu nobilium honores et iura in hoc populo consequi studet.

Summorum virorum redditus annuos supra quinque et viginti Coronatorum millia non multum excedere Boterus scribit. Episcopus Piascius autem refert, p. 322. Ianulium, Ducem Ostrogensem, eundemque Castellatum Cracouiensem, anno millesimo sexcentesimo vndeagesimo sine mascula prole ex hac vita decessisse, vna tamen filia relicta, qui diuitiis Romanum illum Crassum aequarit; quandoquidem in quavis Regni Polonici expeditione legiones suis impensis sustentarit, et testamento ex bonis suis sexcentos equites armatos in Reipublicae Polonicae castris contra vicinos Russiae hostes perpetuo ali iusserit; idque adhuc dum fieri. Ita etiam trecenta Ducatorum Hungaricorum millia numerata, nec non aliorum nummorum, gemmarum etiam, aureorum atque argenteorum suppellectilium permultum, et inprimis magnam variarum vndique collectarum rerum copiam esse ab eo relictam. Anno millesimo sexcentesimo trigesimo primo (ut idem scribit, p. 423.) Andreas Lipskius, Episcopus Cracouiensis, in viuis esse desit, nongentis florenorum Polonicorum millibus, praeter suppellectilia pretiosa et horreorum frumentis impletorum plurima, relictis. Sic Poloniae defensae auctor, tradit, p. 126 et 127 multos esse, qui tanta auita bona passim in variis Regni prouinciis possideant, ut, si iungantur, viginti imo triginta milliarium prouincias facile efficiant. Multos sibi notos esse, qui centum, ducentos, trecentos et plures pagos, viginti, imo triginta oppida habeant. Esse non paucos, qui a ditioribus suis mille pedites, et totidem equites leuis armaturae, Cosacos et Dragones dictos, imo qui tria quatuorue millia possint educere, et inter hos agrum partiri, ut, modico addito stipendio ad omnem heri nutum militent. In Polonia maiore, vbi res pecuaria maxime vigeat, fuisse, qui in praediis suis triginta ouium millia hyemaret. In Russia, idem, p. 128, moris esse dicit, quouis septennio ab omnibus parentum pecoribus decimam partem exigere; seque compertum habere, aliquem decem bouum millia, ut decimas acceperit. Cum autem tempus, seu horum prouentuum expectatio nimis longa ipsi videretur, illum ita diuisisse bona, ut mille boues amplius quotannis ad eum redirent. Ita etiam ex piscinis emolumenta eos capere vberima. Et quamuis pisces vili pretio vendantur, vna tamen e piscina decies, decies quinquies, imo trigies mille florenorum redditus saepe afferri. Addit idem, quot affectas, variosque ministros Polonici magnates habeant, sibi que notum esse aliquem, p. 133. dicit, qui in solos symphoniacos Italos quinque, imo sex Thalerorum millia quotannis impendat, praeter mensam, quam illis praebeat. Esse etiam, qui centum Dragones, eosdemque maxima ex parte Germanicos, centum Cosacos, centumque pedites Hungaricos, Haiducos vulgo dictos, aut securitatis, aut ornamenti causa, semper praesentes habeant. Quoties vero ad comitia, aut ad alias functiones publicas domo prodeant, triplo, imo quadruplo maiori eos uti comitatu. Esse denique, qui ducentos, trecentos et plures equos alant. Enimvero eadem de re iam supra nonnulla dicta sunt.

AAAAA 3

Hic

Hic tantum adliciam, omnem nobilitatis dignitatem auctoritatemque prae aliis a magistratibus et muneribus publicis proficisci: tum liberis spureis, neque generis sui nomen gerere, neque ullius haereditatis adeundae ius sibi vindicare, esse licitum.

Haec igitur nobilitas copias Regni militares maxime conficit, cui nobilitati suis sumptibus, tribus restibus, quas vocant, seu edictis regis, intra mensis spatium conuocatae officia regno praestanda sunt. Interdum vnus tantummodo prouinciae nobilitas concitur, quam congregationem *Pospolite* appellant. Nobilitum quidam, cum quarta regionum vectigalium parte fruuntur, et propterea prae aliis semper parati esse debeant, *Quartiani* dicuntur, a Rege Sigismundo Augusto constituti.

Etiam Cosaci inquilini sunt milites, nobilitati autem non annumerantur. De quibus vide descriptionem nostram priorem et quae supra de fluuio Boristhene dicta sunt; in cuius insulis humilis ille, sed in armis bene exercitatus populus maxima ex parte commoratur, et e quibus in Tartarorum atque Turcarum regiones excursions facit; caeterum autem in Kioujensi et Braslauiensi territorio, casae, seu domos et agros habet. Tartaros praeda onustos domum reuertentes hi Cosaci diligentissime observant, et exspoliant. Insulae enim illae quatuor tantum dierum itinere a Peninsulae Tauricae angustis distant. Aliquamdiu quidem cum Tartaris coluerunt amicitiam. Hisdem Cosacis Rex Stephanus castellum Tectimirouium cum eius territorio ad ripam Boristhenis, et quidem viginti miliaria Germanica infra Kiouiam situm concessit, ut eorum praefecti ibi habitarent, ipsique arma et instrumenta bellica ibi reponerent. Ducem supremum, a Rege sibi praefectum habebant, reliquos duces militares ipsi pro arbitrio constituiebant, qui idoneo praesidio instructi Tectimirouii degerent. Neque pauciores bis mille militibus in his insulis exubias agebant; reliquis autem copiis hyberno tempore domos suas, quas in prouinciis Polonicis habebant, se conferre erat licitum. Polonorum hostibus non parum detrimenti hi Cosaci intulerunt. Proni enim viam satis longam per gramen reptantes castra praeter opinionem adoriuntur, per flumina facili negotio in vtribus, imo sine iis natant, armis tergo impositis: aut transiunt equorum caudas tenentes traiciunt. Paruis nauigijs vtuntur, sexaginta milites comestibus sufficiens instructos capientibus, quibus Pontum Euxinum peruagantur, ubi interdum ad Constantinopolitana usque litora irruerunt, eiusque finitima oppida atque pagos exspoliauerunt. Hoc autem quoniam paci cum Turcis inite aduersabatur, et Poloni praeterea haec tanta Cosacorum molimina ferre nullo modo poterant; summus Polonicus exercitus Imperator Koniecpolscius anno millesimo sexcentesimo trigesimo septimo, quo facilius eos coerceret, eo in loco, ubi Samara in Boristhenem effunditur arcem Hudacum impensis Regni extruxit, ipsosque Cosacos inter oppida Morzni et Cumeychi disperfit, proelioque commisso Baroviti, quo confugerant, oppugnauit et subegit. Cum autem proximo insequente anno summus eorum Imperator Paulus contra fidem datam Varaviae capitis supplicio affectus, ipsisque Cosacis omnes immunitates una cum castello seu oppido Tectimirouio, quod a Regibus Poloniae huic nationi erat datum, ereptae essent, maiorem in sua securitate tuenda diligentiam adhibuerunt, et cum Dux militaris, Nicolaus Potoccius expeditionem contra eos suscepisset, apud oppida, Holtew et Lubniam magna exercitum regium clade affecerunt. Tum aliquamdiu quieuerunt, donec anno millesimo sexcentesimo duodequingentesimo Bogdanus Chmielnicius propter insignem quandam a Domicilio sui, quod Corsunii erat, praefecto sibi illatam contumeliam praeter Cosacos, Russicos etiam agricolas, sollicitaret. Tartaris praeterea in subsidium vocatis, quae seditio et inde exorta iactura non nisi ex regionum praefectorum, qui Stanislaui Koniecpolscio, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo sexto,

sexto, vndecimo die Martii, vita defuncto, successerant, in curia est exorta; sicuti Pisecius scribit.

Hic Chmielnicius, ut Ioachim Pastorius in bello Scythico-Cosacico, lib. I. p. 5. et 6. tradit, non modo bello exercitissimus inter Cosacos erat, verum etiam doctus, id quod apud hos homines rarum est. Vnde ex gregario milite tribunus militaris, tum Cosacorum ad Comitua Polonica et ad Regem Legatus; et tandem Cosacici illius exercitus Notarius factus est; qui exercitus cum antea nullo certo numero constaret, annis superiорibus sub Imperatoribus Polonicis ad sex milium millia redactus est, quam constitutionem accipere Cosaci antea diu recusauerant. Postea vero Regi Vladislao quarto Chmielnicius ille idoneus visus est, qui Cosacico praeficiatur exercitui, quapropter etiam eius numerum auxit. Vnde superbia elatus cum de agri sui finibus cum Czaplinscio, subpraefecto Coniecpolsiano in controuersiam fortuito incidisset, singularem illam contumeliam, qua se affectum existimabat, incommodo publico vlcei constituit; ut iam supra significauimus. Plura vero hac de re, apud eum, cuius antea mentionem fecimus, Pastorius sunt legenda: qui etiam insulas illas Boristhenis his verbis commemorat: Chmielnicius facile socios reperit, quibuscum in solitum Cosacorum receptum profugit, ad insulas scilicet Zaporovianas, quas Boristhenes quinquaginta infra Kiouiam miliaribus per obiacentes transversum scopulorum complures gradus (qui in lingua Slavonica Porohi, et inde, qui ultra hos habitant, Cosaci Zaporoviani vocantur) praecipitans, et multos hinc alueos diuisos efficit. Piscatui quidem, et faciendis in Pontum Euxinum excursionibus opportunas, caetera steriles et inhospitas. Chmielnicius Tartaros, qui tum in camporum desertorum solitudinibus hybernabant, praedae suo more intentos, in societatem traxit. Hactenus ille. Paulo post Rex Vladislaus diem obiit supremum.

Andreas Maximilianus Fredro Cosacorum numerum incertum esse dicit, interdum enim duodeviginti, interdum triginta eorum millia esse comperta: Chmielnicius autem, cum Russiam vniuersam ad seditionem concitaret, ducenta eorum millia amplius aliquoties in aciem produxisse. Chmielnicius ille, ut fama est, tempore autumnali anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi sexti, ut etiam eius filius Timotheus, (qui principis Moldauiensis filiam natu minorem duxerat) ante ipsum, in viuis esse desierunt. Notandum praeterea est, etiam in Moscouia Cosacos reperiri, qui a fluuio Don, seu Tanai, ad quem habitant, Cosaci Donenses appellantur.

Praeter hos inquilinos milites Hungaris quoque praecipue autem Germanis Poloni vtuntur. Nonnunquam etiam Tartaros aduersus hostes suos in subsidium vocant: de qua re Pisecius fol. 53. legi potest. Ita etiam hoc tempore eorum auxilio Rex Iohannes Casimirus contra Suecos usus est; quanquam alias perpetui fere Polonorum sunt hostes, neque, postquam anno millesimo quingentesimo duodequingentesimo Turcarum Imperator tota Chersoneso Taurica deuicta, hos Tartaros sibi subiecit, pristina fruuntur libertate. Vnde etiam anno millesimo quingentesimo nonagesimo quarto Sniatino per Pocuciam transeuntes, et Haliciam praetereuntes, Stryum super montes Carpathios profecti sunt, et Turcis in Hungaria auxilio venerunt. Ita etiam, ut Fredro p. 223. affirmat, Magnus Chamus, seu Scytharum, Hordarum, vel Tartarorum Princeps centum mille equites amplius Turcis in subsidium mittere potest; quanquam eius terra tantae multitudinis satis exigua est; et iure mireris, quo omnes illos captiuos, quos ex Polonia tantum aliquamdiu abduxerint, collocare possint; ni forte in terras peregrinas eos diuendunt. Anno post Christum natum millesimo ducentesimo vndecimo Tartari illi ex oriente a mari Hyrcano et monte Caucaaso primum oceanum versus migrarunt: Polouicijque fuerunt primi in quorum terram, Volgam transgressi, vndarum more se effunderent; ubi ab illis non modo Polouicii funditus fere deleri, verum etiam

eorum socii, Russi, in acie profligati sunt. Quo facto magnam quidem Europae partem occuparunt, sed e quibusdam locis rursus expulsi sunt. Ita Olgerdus, Lithuaniae Princeps anno millesimo trecentesimo trigesimo primo ex toto tractu a Kiouia ad Oczacoqiam vsque, et a Putiuilo vsque ad fluuii Tanais ostium pertinente eos eiecit, arcesque Tathouiciam, Bialocercuiam, Suinigrodum et alias ipsis extorserunt. Pari modo e Podolia sunt exterminati, quam terram Olgerdus fratris Coriathi filiis concessit. Non enim agros modo, cis et trans Borysthenem sitos, et desertorum nomine nunc appellatos, Tartari ceperant; verum etiam per Baskakos, seu praefectos a se constitutos in Podoliam dominati erant, ac Volhyniense et Kiouienfe territorium expoliauerant.

Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Magnus Tartarorum princeps literis ad Iohannem Casimirum, Poloniae Regem missis, magnorum Crimensem, Oczacouensem, Nahaiensem, Precopensem, Petrocensem, Circassensem, Semecensem, Kuperacensem etc. exercituum Imperatorem se appellauit. Num autem omnes illi Dominum eum agnoscant, merito dubitatur. Praeter arma veneneta magicis artibus etiam vtuntur, quarum ope anno millesimo quingentesimo septuagesimo quinto Sieniawam, Podoliae oppidum, custodibus non animaduertentibus, sine iactura occuparunt, et parum abfuit, quin etiam arx in eorum potestatem deuenisset. Turci Polonis tanta negotia non facessunt, et nunc quoque pacem cum iis colunt; neque Poloni semper Legatum in aula Imperatoris Turcici habent.

Hoc tandem de ipsorum bellis memoria dignum est, quod maximam calorum turbam et praeter milites multo plures homines, non tamen foeminas, secum ducant; quae turba ipsorum comitum mox consumit, ut etiam superuacanei et inutiles equi. Vnde etiam ipsorum Episcopus, Paulus Piascius, in An. 1634. p. 477. ita scribit: Perpetuum malum castrorum Polonicorum, in quibus si sint decem millia bellatorum, ad minus quinquaginta millia Calorum, totidemque equorum superuacaneorum possunt numerari: Honestas tamen in eis est maior, quam in caeteris Christianorum castris; quia nulla scorta circumducunt.

Nunc ad Regem ipsum eligendum venio. Vide, quae Andreas de Pilca, Corycinius, Vislicensis Castellanus, in *Perspectiua sua Politica* contra successionem haereditariam, quaeque incommoda et illa, *Leoti* *stips* per centum quinquaginta annos in Polonia regnante, et Aristocratia, duodecim Palatinis imperium administrantibus, Regno Polonico intulerint, scribat. Neque tamen Regis filii, si qui superstites sunt, excluduntur: quorum nullus tamen, viuo adhuc patre, Regni successor destinatur. Tum Polonis mos est, Regem defunctum non, nisi nouo Rege electo, Cracouiae sepeliendi; et tum, altero post humationem die, nouum Regem regia corona ornandi.

Nullo igitur Regis defuncti filio superstiti, extraneum potius, quam aliquem ex sua nobilitate, Regem sibi deligunt; cuius consuetudinis certas afferunt causas; cum tamen inquilinus terrae suae indolem melius norit, et maiore, quam peregrinus, amore patriam complectatur. Interea, donec nouus Rex creetur, Archiepiscopus Gnesnensis, ut supra diximus, eius vice fungitur. Cui tamen munera vacua alias distribuere non licet; quod in solius Regis est potestate.

Die igitur ab Archiepiscopo illo ad nouum Regem creandum indicto illucescente, nobilitati vniuersae, dummodo velit, in loco destinato adesse licet. Alia enim huius electionis est ratio, atque comitiorum; ad quae Legatos tantum provinciales; ut supra significauimus, nobilitas mittit. In hac Regis electione vrbes etiam, Cracouia, Vlna atque Dantiscum; suffragiorum ferendorum habent potestatem: Torus conuentus in diuersos Palatinatus diuiditur, et tam Senatorum Regni, quam nobilium vnusquisque ad Palatinatum suum se confert; solo Archiepiscopo Gnesnensi excepto, qui in loco suo manet, quoniam ipsi, omni-

bus

bus suffragiis collectis, sententiam suam de iis aperire, simulque Regem proclamare conuenit; cum antea primarius Palatinatus cuiusque Senator ad eum pertinentium mentem cognouit, eorumque suffragia Archiepiscopo sunt indicata, et omnes Palatinatus rursus coniuncti de suffragiis latis sermones inter se contulerunt. Quo facto cum recens electi Regis Legati iusiurandum in pactas condiciones Regi obseruandas, et a Polonico Lithuanicoque Cancellariis praelectas flexis genibus praestiterunt, electus Rex iterum proclamatur. Et si ipse in vicinia adsit, a Senatoribus Regni et nobilitate adductus in templum deducitur, et missa ab Archiepiscopo celebrata Rex ad altare accedit; genibusque flexis, a Legatis suo nomine, ut diximus, ordinibus praestitum iusiurandum, iisdem duobus Cancellariis voce clara praeuentibus, recitat, etc.

Interea dum haec geruntur, Marchalci sceptrum terram versus inclinatum tenent, quoniam Rex nondum coronatus est; quapropter etiam neque beneficia regia distribuere, neque regio sigillo uti, neque regias functiones suscipere, ipsi licet. Vnde neque Cancellarii quicquam obsignant; sed cum defuncti Regis sigilla in sepultura eius ipsi confregarint, a recens coronato Rege noua sigilla accipiunt. Literae autem, praesertim quae salutandi causa ad extraneos principes mittuntur, interea electi Regis inscriptione notantur, eoque, quo ante electionem usus est, sigillo obsignantur.

Cum anno millesimo sexcentesimo trigesimo secundo, mense Nouembri, princeps Vladislaus Varfauiæ Rex creatus esset, proxime insequente anno Regis Sigismundi, et alterius eius uxoris, Constantiae, funera inde Cracouiam deportata, ibique humata sunt; quo facto, sexto Februarii die Vladislaus in templo, quod in arce huius vrbis est, coronam regiam accepit. Et iureiurando ab ordinibus praestito, fratres quoque Regis, se, donec possessiones aut alia beneficia in Polonia habituri sint, Regi et Regno fideles esse permansuros iurauerunt. Princeps autem, Carolus Ferdinandus, Vratislaviae in Silesia Episcopus, cum nihil in Regno tunc temporis possideret, pro quo Regi et Reipublicae fuisset obstrictus, hac iurisiurandi religione liber erat.

Cum post Regis Sigismundi Augusti obitum Rex nouus creandus esset, Russici quidem et Podolici Palatini, vna cum Castellanis, totaque nobilitate Roxolana, Cliniani, alii autem alicubi in provinciis suis, contra antiquam consuetudinem conuenerunt; sed denique tamen Varfauiam se contulerunt; ubi in campo aperto (nulla enim diaeta aut conclaue tantam multitudinem capere potest) eo, quo antea diximus, modo electionem instituerunt, et Regni Senatores cum Rege Vicario, seu Interrege, qui est Archiepiscopus Gnesnensis, propter praecipuam, qua vigent, auctoritatem castra atque tentoria in medio habuerunt.

Leges, quae nouis Regibus iureiurando confirmandae proponi soleant, recenset Andreas Maximilianus Fredro, p. 80. et seqq. gest. populi Poloni, sub Henrico Valesio. Vide etiam descriptionem meam priorem.

Noui Regis coronatio ei, quem saepius dico, Archiepiscopo Gnesnensi competit. Cum autem Rex ille Henricus Valesius e Polonia clanculum discessisset, et alii Imperatorem Maximilianum, alii autem Transilvaniae Palatinum, Stephanum Batorium, deligerent, hic Imperatorem anteuertens Cracouiae ab Episcopo Vladislauensi coronatus est; quoniam Archiepiscopus ille ab Imperatoris partibus tunc temporis stabat.

Quamquam autem Cracouia locus est, in quo cum Rex, tum Regina corona regia ornantur; illud tamen non semper obseruatur; siquidem Regina, Caecilia Renata, Regis Vladislai quarti prior conjux Varfauiæ, et Rex Vladislaus, Regis Jagellonis filius, Posnaniae coronati sunt; Helena autem, Regis Alexandri uxor, eademque Iohannis, Ducis Moscouitici, filia, cum sacris Graecis esset adiecta, coronam prorsus non accepit. Ita Ludovicus, Hungariae Rex, post coronationem

Bbb bbb 2

ronationem demum Polonicam, quae anno millesimo trecentesimo septuagesimo primo ipsi obtigit, splendidissimas Regi Casimiro Magno exsequias egisse reperitur.

De Regis prouentibus praeter alios is quoque, quem saepius commemorauimus, Fredro, in liti Q. legi potest. Id tantummodo, quod non omnibus notum est, hic addam, ex Neapolitano etiam Regno duodequadragesies mille et octoginta sex Ducatos quotannis ad eum redire. Regina enim, Bona Sfortia, Sigismundi primi, Regis Polonici, coniux, anno millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto in Italiam reuersa est, ubi praeter Ducatum Barensem et Rossanensem, a patre, Iohanne Galeacio Sfortia, et matre, Isabella Arragonia, haereditate sibi relictum, multa castella, annuasque vsuras pro quadringentis et triginta Ducatorum Neapolitanorum millibus redemit. Ex quibus tamen tam magnificis opibus ad haeredes eius, filium, Sigismundum Augustum, Poloniae Regem, et utramque filiam, Reginam Sueciae, et Reginam Poloniae, Regis Stephani uxorem, non nisi duodequadragesies mille et octoginta sex illos Ducatos Neapolitanos in annuam vsuram cum paucis quibusdam suppellestilibus peruenerunt. Nam, sicuti Polonicus ille Episcopus, Paulus Pisecius, p. 236. seq. commemorat, Ioannes Laurentius Papagoda, ex cuius nutu omnes Reginae consilarii pendebant, testamentum scripsit, in quo Regi quidem Hispaniae Barium et Rossanum, sibi autem castellum Capurcium cum multis aliis magni pretii muneribus legauit, et Reginae Bonae, cum anno millesimo quingentesimo duodeagesimo, decimo septimo Nouembris die Barri moribunda sermone aut memoria minus iam valeret, caput, ut nutando testamentum confirmaret, tenuit, seu subleuauit. Quam narrationem, quantum memini, apud neminem alium legi.

Quantum Poloniae Rex facere possit, ex praescriptis et supra indicatis legibus, seu pactione eius, cognoscitur. Is, quem saepius dico, Episcopus et Regni Senator, Pisecius p. 368. Regi non licere dicit, nobilium Polonorum possessiones emere; neque ea, quae ad fiscum redierint nobilium, aut militaria bona sibi reseruandi, potestatem eum habere? sicuti neque principibus regia stirpe ortis arces munitas in vicinia sitas possidere licet. Et p. 382. Regem munera, quae iuris regii sunt, neque filiis, neque uxori, sine Ordinum consensu dare posse, idem Pisecius scribit.

Neque sine Senatorum consilio et approbatione matrimonium inire Regi licet. Qua excusatione etiam Rex Vladislaus erga Angliae Regem, cum sororis suae filiam, Comitem Palatinam uxorem eum non duxisse aegre tulisset, vsus est; de qua re Episcopus ille p. 494. ita scribit: Angliae Rex aegre fert repulsam filiae Palatini, licet se illi Vladislaus excusasset; quod isti, uti a fide Catholica multum alienae, Senatus Regni Poloniae totus Catholicus contradixisset, et Rex lege publica teneatur, ne accipiat uxorem, nisi consentiente Senatu. Ita etiam Fredro p. 95. Cum Sigismundus Augustus, ait, cum incola foemina, infamia Republica, priuatas nuptias egerat, quos motus tunc in Republica vidistis?

In Comitibus Rex cum nobilitate omnes deliberationes agit. Quae autem decernuntur, ea omnia Regis nomine promulgantur, sine cuius voluntate neque quicquam ratum esse potest. Idem summus in bello exercituum est Imperator. Iudiciorum, uti iam supra significauimus, partem sibi reseruauit, partem tribunalibus aulicis reliquit. Honores autem, dona gratuita et munera, omnia et singulatim ecclesiastica, quam ciuilia, pro libitu distribuit atque confert; quo cum Episcopos, aliosque Clericos, (in quos alias nullam habet potestatem) tum Politicos sibi conciliat. Sub muneribus illis Praefecturae etiam, quas Starostias vocant, comprehenduntur; quarum prouentus ad ipsarum possessores, donec viuunt, redeunt; post eorum obitum autem Rex, cuiusque velit, eos donare potest, de nobilium delictis Rex quidem cum Regni Senatoribus iudicat; sed in eo tamen iudicio pondus magis sufragiorum, quam numerum considerat.

Quod

Quod si autem Rex aduersus leges suamque pactionem enormius peccet, vniuersa nobilitas seditionem, quam vocabulo Polonico *Rocofz* appellant, contra eum excitat; de qua Pisecius in annis 1606 et 7 legi potest; his enim praecipue annis nobilitas contra Regem, et Senatores quosdam, qui partes eius sequebantur, insurrexit.

Num hoc Regnum Imperio Romano subiectum et tributarium quondam fuerit, vide in descriptione nostra priore, in qua etiam quare Regnum illud aquilam albam, corona ornatam, rostro aperto alisque expansis insignitam gerat, exponitur.

Ad huius exordii finem principes etiam Polonicos recenseri necesse quidem videatur: cum autem in appendice secundae impressionis seu editionis prioris mese descriptionis Polonicae eos tetigerim, de postremis tantum Polonorum regibus pauca quaedam hic addam, qui ultimo stirpis Jagellonicae Lithuaniae gubernantis, (quae stirps Piasticam excepit) Sigismundo secundo, alias Sigismundo Augusto dicto, qui Cnifini mense Iulio anni millesimi quingentesimi septuagesimi secundi diem obiit, successerunt: sub quo Rege, uti Episcopus Pisecius p. 41. commemorat, imprimis haereses ex ipsius Regis et nonnullorum Episcoporum indulgentia per Germanos in Poloniam sunt inductae.

Ei autem Regi Henricus Valesius, Dux Andegauensis, Caroli noni, Regis Francici, frater, ut electus Polonorum Rex, successit. Inter Legatos ad eum in Franciam missos erant etiam Ioannes de Foltyn Herbortus, Castellanus Sanocensis et Ioannes Zamoiscius, tunc temporis Belzensis adhuc Capitaneus, seu Gubernator. Lipsiam ubi peruenerant, Augustus, Saxoniae Dux, eos retardauit, hac excusatione vtens, Legatis Polonicis liberum transitum per terram suam concedendi potestatem sibi non esse, antequam Imperatoris, aliorumque Imperii Romani Principum voluntatem ea de re cognouisset. Cum autem Legati Foltynium illum Herbortum ad Electorem misissent, is oratione eius permotus Legatos dimisit. Cum Lutetiam Parisiorum esset peruentum, a nouo illo Rege, eos etiam Poloniae incolas, qui a Catholica religione essent alieni, in tutelam ut reciperet, postulatum est; cui postulationi Catholici quidem Legati resisterunt; denique tamen ea conditione assenserunt, ne illa lex Romano-Catholicae fidei detrimento foret. Tum Ioannes Zborovius, Praefectus Odolanouienfis, vnus Legatorum, sed religioni Pontificiae non addictus, eum his verbis allocutus est: Hoc dico, serenissime Rex, nisi hi tui Legati (nimirum ad Polonos, inter quos Monlucius primas tenebat) has conditiones religionum diuersitatem concernentes, (ut et caetera omnia) nomine tuo probassent, Tu, si nos contradixissemus, Rex eligi non potuisses; imo, si iam cuncta non probaueris, Rex Poloniae non eris; uti Andreas Maximilianus Fredro p. 117. refert. Rex autem Henricus, cuius exemplum omnes eius successores sunt secuti, ut in *Polonia defensa, contra Barclaium*, p. 114. traditur, se pacem et concordiam inter eos, qui diuersa sacra profiterentur, conseruaturum, neque ab illo, sacrorum causa, poenas vllas sumturum esse, iureiurando promisit. Anno millesimo quingentesimo septuagesimo quarto, vigesimo quarto Ianuarii die ad Poloniae maioris fines peruenit; vnde Cracouiam festinauit, ut defuncti Regis exsequiis interesset. Fama autem ad eum perlata, fratrem Carolum, Franciae Regem, sine haeredibus ex legitimo matrimonio susceptis, decessisse, cum paucis quibusdam familiaribus literis ad Regni Senatores, qui tum penes ipsum erant, relictis, eodem anno, duodeuigesimo Iunii die, et quinto, postquam coronatus erat, mense, densissima nocte Cracouia discessit, et Vienne nam se contulit; vnde per Venetias et Pedemontium profectus Franciam repetiit.

Cuius discessus fama cum in Polonia increbuisse, et Ordines ipsum Regem, ut quam citissime in Poloniam reuerteretur, frustra rogassent, ad noui Regis electionem tandem se accinxerunt; ubi alii Imperatorem Romanorum, Maximi-

C c c c c

lianum

lianum, alii Stephanum, Hungarum, Stephani de Somio, (alii enim Battorii de Battor se appellitarunt) Palatini Transilvaniae filium, ex Anna, Telegdi filia, susceptum, delegerunt: qui militum inquilinorum, sub fratre ipsius, Christophoro Battorio, merentium, gratia, Iohanne Sigismundo, Iohannis primi, Hungariae Regis, et Isabellae Polonae, filio defuncto, anno millesimo quingentesimo septuagesimo primo, vigesimo primo Maii die, Transilvaniae Princeps, et tandem, Samuele Zboroufcio, qui tum a Polonis proscriptus penes eum in Transilvania degebat, adiuuante, anno millesimo quingentesimo septuagesimo quinto, Decembris die, ut iam diximus, Rex Poloniae factus est: ubi etiam sine diuturna cunctatione statim Cracoviam se contulit, in qua urbe, ut etiam supra significauimus, coronam regiam accepit: quo facto, arcem Landscronam, quae adhuc cum Imperatore Maximiliano constanter fecerat, expugnauit, et Imperatoris exercitum huc illuc dissipauit: ita ut ante anni millesimi quingentesimi septuagesimi sexti exitum omnes Polonici primores, imo Archiepiscopus Gnesnensis ipse, caeterique Episcopi, (qui omnes fere, praeter Vladislauensem, Imperatoris partes erant secuti) eo, cum nimis cunctaretur, deserto, Stephano sese dederent: et quamuis Stanislaus Czarnocuius, et Dantiscani ciues resisterent, tandem tamen etiam his ad ordinem redactis, anno millesimo quingentesimo septuagesimo septimo Polonia vniuersa quiescere incepit.

Deinde duobus annis post Rex Stephanus Vilna profectus, contra Russorum seu Moscouitarum Imperatorem, qui olim Lithuaniae et Territorio Kiouensi Smolenscum et Prouinciā Seueriam, tum sub Regis Sigismundi Augusti imperio Polociam cum tota illa regione detraherat, arma cepit: urbemque Polociam pacis conditionibus occupauit, ubi monasterium pro Iesuitarum Ordine condidit: et tandem totum illud territorium, posteaquam septendecim annos sub Russorum fuerat potestate, recuperauit.

Proxime insequente millesimo quingentesimo octogesimo anno Moscouitarum urbem, magnam illam, Wiel Koluki, obsedit, et una cum arce, ignibus iniiciendis, expugnarunt: quamuis Moscouitae fortissime resisterent: quandoquidem locis tuendis idonei sunt, sed acie cum hoste decernere minus valent, Interim milites regii oppidum et arcem Vilesiam, ad Dunam sitam, ut etiam oppidum et arcem Vsiatam pacationibus sibi subiecerunt: et Regni Cancellarius Zamoyfcus, natura loci munitissimam arcem Neuelam, nec non arcem Zauolociam cepit.

In tertia expeditione, anno millesimo quingentesimo octogesimo secundo suscepta, Poloni Ostrouiam occuparunt et Plescouiam obsederunt: ubi Antonius Possevinus, a Pontifice, Gregorio decimo tertio, missus, Regi Stephano, ut pacem cum Moscouitis iniret, persuasit.

Anno millesimo quingentesimo octogesimo quarto antea dictus Samuel Zborowfcus, seu Zborovius, cuius auxilio Rex ad regiam peruenerat dignitatem, propter homicidium antea perpetratum, et nouas seditiones, quas contra Regem mouisse deprehendebatur a Cancellario Zamoyfcio captus, et Regis iussu decimo sexto Maii die Cracoviae capitis supplicio affectus: frater vero, Christophorus Zborowfcus in comitiis Varsoviensibus proscriptus est: quo sibi Rex multorum odium conscivit. Tum Iwanem quoque Podkouam, Moldauum, Leopoli capite plecti iussit, cuius supplicium omnes fere luxerunt, neque parum nominis splendorem, quo Rex ille inclarescebat, apud extraneos illud obscurauit: ut Iohannes Demetrius Sulikouius, Archiepiscopus Leopoliensis, in *commentario rerum Polonicarum* p. 105. narrat: ubi etiam Podkouam illum tanto corporis robore praeditum fuisse dicit, ut ferreas equorum soleas inter digitos posset confringere. Idem ille Solikouius (regii Secretarii munere tunc temporis fungens) erat in Legatis Polonicis, qui ad Imperatorem Maximilianum missi in pago quodam Bauarico, tria milliaria a Ratisbona remoto, ea de causa detinebantur, et Lintiam ducebantur, quod

quod Ernestus Weyherus Henricum Kurtzbachium, quem Imperator Legatum in Prussiam miserat, male vulneratum in vincula coniecerat atque expolauerat, ita ut de vita eius desperaretur. Cum autem Rex Stephanus Kurtzbachium illum in libertatem restituisset, Legati etiam illi Polonici, qui Lintiae tenebantur, ab Imperatore Rudolpho (Imperator enim Maximilianus interea Ratisbonae erat mortuus) sunt dimissi: ut Solikouius, seu Sulikouius, p. 83. sq. ipse scribit.

Anno millesimo quingentesimo octogesimo sexto, decimo tertio Decembris die hic Rex Stephanus inopinato epilepsiae morbo, imprudentia medici neglecto, uti Piascius p. 54. loquitur, Grodnae paucos intra dies ex hac vita decessit: et deinde Cracoviae publicis Regni impensis quam honorificentissime sepultus est: qui honore tantummodo Regibus obtingit, qui praecipuam Regni Polonici gratiam sibi conciliarunt, beneque de eo meriti sunt. Alii autem ex suis cuiusque priuatis opibus, quae semper amplissima quondam sunt habitae, terrae mandantur.

Cum igitur Regnum Polonicum Rege iterum esset orbatum, neque Rex Stephanus ex uxore Anna, Regis Sigismundi Augusti sorore natu minore, liberos reliquisset: et Archiepiscopus Gnesnensis (cuius potestas, ut supra indicauimus, sicut etiam Marchalci supremi, simul est Rex, magna est) Regni Ordines Varsouiam conuocasset, a plerisque Sigismundus, a Iohanne, Rege Sueciae, ex Catharina, Regis Sigismundi Augusti maiore sorore, susceptus: a Gorcanis vero et Zborouianis (quorum, quamuis haereticorum, ut Episcopus Piascius loquitur, partes Pontificis Nuncios, Annibal Capuanus, sequebatur) Maximilianus, Archidux Austriae, anno millesimo quingentesimo octogesimo septimo, Rex electus est: qui posterior etiam Cracoviam deinde obsedit, et cum Cancellario supremo Zamoyfcio inter pagum Prannicum, et Cracoviae suburbium, Biskupiam, male pugnavit, quapropter Cracovia relicta Czenstochouam se contulit: Sigismundus ex Suecia profectus, Calendis Decembribus Cracoviam peruenit: ubi deinde coronam regiam ornatus est: Zamoyfcus autem anno millesimo quingentesimo duodennagesimo Archiducem Maximilianum inopinatum Visluniae affectus, est, qui propterea Silesiam recessit: ille autem Cancellarius hunc eo persecutus est: et, quoniam Archiducis affectus, copiarum et tormentorum bellicorum multitudinem superiores Cancellarium, cui angustus, magnis et limosis paludibus circumdatus, in quo non nisi duo tresue equitare una poterant, transundus erat, transu illo, cum eum contemnentes certissimam sibi fore victoriam existimarent, non prohibuerant, sed Byczynam, (Pitschen) urbem Silesiae, cum peruenire passi erant, vigesimo quinto Ianuarii die cum eo confligit, et Hungaris proelium inire recusantibus etiam vicit: proinde Archidux in eo, quo se receperat, oppido, cum magnatibus aliquot Polonicis, Cancellario supremo captiuum se dare necesse habebat, a quo Crasnostauiam deductus et in arce eius urbis a forti praesidio custoditus: tandem vero a Cancellario (quoniam locus ille in vicinia urbis Zamoyfcii erat situs) ad epulas splendidissimas inuitatus: et cum Cancellario ex coniuge Griselide Batorea, fratris, Regis Stephani filia filius, Caesius esset natus, fidei sponsor in sacro baptismo lectus, et a Rege Sigismundo ipso Crasnostauiae visitatus, denique autem Imperatoris Rudolphi opera dimissus est.

Circa millesimi quingentesimi nonagesimi secundi anni exitum ille, quem antea diximus, Sueciae Rex, Iohannes fato defunctus est: ubi filius eius, Rex Sigismundus, anno millesimo quingentesimo nonagesimo tertio in Sueciam, ut in Regnum haereditatis iure sibi competens, se recipiendi potestatem aegre obtinuit. Quid autem postea cum eo factum sit, huius loci non est exponere: caeterum in mea Regni Suecici descriptione, quam in Batavia me inuito typis iterare ausi sunt, et quidem in tertia eius editione, de eo, ut etiam de aliis rebus, quaedam forsitan ex Polonicis scriptoribus, allata inserentur. Ipse autem Rex Sigismundus,

mundus, postquam anno millesimo quingentesimo nonagesimo quarto Rex Sueciae una cum coniuge ab Archiepiscopo Lutherano, Abrahamo Andreae, Upsaliae coronatus erat, eodem anno, mense septembri Cracoviam rediit. Anno millesimo quingentesimo nonagesimo octavo, trigesimo primo Ianuarii die, Anna, Poloniae et Sueciae Regina obiit: quo facto Rex in Sueciam reuersus est: quoniam autem sibi res minus prospere ei cedebant, cum sorore Anna, circa finem Octobris Calmaria egressus Dantiscum repetiit: neque vnquam in posterum in Sueciam rediit.

Anno millesimo sexcentesimo Poloni contra Michaëlem, Moldaviae Palatinum, bellum prospere gesserunt. Tum anno millesimo sexcentesimo primo Polonorum contra Suecos in Liuania gestum bellum incepit: quod per aliquot annos durauit: de quo in descriptione Liuaniae. Anno millesimo sexcentesimo quinto Rex Sigismundum Constantiam, Austriae Archiducem, prioris coniugis (ex qua vnum modo filium, Vladislauum Sigismundum, anno millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, nono Iunii die natum, superstitem habebat) sororem matrimonio sibi iunxit. Anno millesimo sexcentesimo sexto inter Regem et Roccusianos turbae in Polonia sunt exortae: de quibus supra: vbi tandem Rex nobilitate superior fuit.

Anno millesimo sexcentesimo nono, vigesimo primo Martii die Regi alter filius, Iohannes Casimirus, qui iam Regnum Polonicum gubernat, natus est. Anno millesimo sexcentesimo decimo Moscouitae Magnum suum Ducem, Basilium Suyskiu, Polonis tradiderunt, et Regis Sigismundi filium natu maiorem principem sibi delegerunt: quem autem Rex in Moscouiam mittere dubitauit: quo Moscouitae (timidis et propter eandem sibi innatam timiditatem eo crudelior populus) commoti iterum defecerunt: Poloni vero Smolenscum obsederunt, et alter ille Demetrius, qui se priorem iactabat, et a Moscouitis quamuis vulneratum, viuum tamen euasisse mentiebatur, postquam aliquamdiu Magnum Ducem se gesserat, et contra Moscouitas bellauerat, quibus anno millesimo sexcentesimo octauo, Carolus, nouus Sueciae Rex, sub Ponto della Gardia, viro forti ac bellicoso, copias in auxilium miserat: a satellitibus suis, natione Tartaris, interfectus est. Anno demum millesimo sexcentesimo vndecimo Smolenscum expugnauerunt. Polonicum autem praesidium, thesauro arcis Moscuensis direpto et militibus aliquot ibi relictis, sequente anno in Poloniam rediit, posteaquam a Moschis, urbem Moscuam tenentibus diu erant obfessi. Anno demum millesimo sexcentesimo duodecimo, sed nimis sero, Rex Sigismundus filium Vladislauum in Moscouiam mittere constituit: interea Moscouitae maiore cum contentione arcem illam oppugnare perrexerunt, vt ex ea discedere Poloni tandem cogerentur: quo facto Moscouitae Michaëlem Fedorovitu, Metropolitae Rostociensis filium, sibi Ducem protinus delegerunt, eaque, quae in arce supererat, corona ornarunt. Eodem anno Moldauia Polonis est detracta. Quapropter anno millesimo sexcentesimo decimo tertio Legatum Constantinopolim miserunt, qui Constantino Mohila, legitimo principe, inde contra passionem expulso Stephanum Tomizam, Tartarorum auxilio ibi regnare quererentur.

Anno millesimo sexcentesimo decimo sexto primores aliquot Polonici sua sponte Moldauiam sunt adorti: vbi quamuis cum Turcis aliquoties secunda fortuna conflixissent, tandem tamen inferiores discesserunt. Quae inuasio cum Poloniae vniuersae imputaretur, Turcarum Imperator Regi, si arma Polonica Moldauicis rebus se immiscere in posterum non sint desitura, se foedus renunciaturum esse minitatus est. Sequente anno millesimo sexcentesimo decimo septimo Poloni prope oppidulum Bussam, ad eum locum, in quo Tyra et Morachua confluunt, castra posuerunt, vbi summus militiae eorum Imperator, Stanislaus Zolkieuius, cum Skindero Bassa, sine Regis et Regni iussu seu consensu, pactum de Moldauia iniit, ne vilis exercitus in terram illam duceretur, qui eam aut Palatinum

tinum a Turcis ei praefectum turbaret. Idem castellum Chocim, quod Ducis Hieronymi Mohilii, ex antiqua Principum stirpe orti, filique nuper interfecti, Constantini, haeredes adhuc tenebant, Turcis tradidit, et praesidia ibi collocati, praefectum Nicolaum Iuoniu, ab iisdem haeredibus ei datum, cum non statim ipsius iussu inde exisset, capitis supplicio affecit: tum Bersabeam et Rascouiam, ad magnates Polonicos pertinentes, et prope fluuium Tyram, vnus diei iter a Turcarum arce Techinia sitas, cum Skinderus ille Bassa Cosacorum latebras, et in solo Turcico aedificatas eas esse dixisset, dirui passus est: et ita hac pactione non exiguum Polonis intulit damnum, Palatinorumque Moldauicorum patiocinium subtraxit. Neque minore clade Poloni a Suecis in Liuania sunt affecti.

Anno millesimo sexcentesimo duodeuigesimo Princeps Polonicus Vladislauus urbem Moscuam obsedit, et Cosaci Moscouiam deuastarunt. Moschi autem se iurisiurandi ei praestiti religione hunc solutos esse dicebant: quoniam statuto tempore in ipsorum terra non adfuisse, seu conditiones sibi, dum eligeretur, propositas praestare neglexisset: quapropter cum Moschis, seu Moscouitis, quatuordecim annorum et sex mensium inducias pepigit, ea lege, vt Ducatus Seueriensis, Czerniehouiensis et Nouogrodensis in Polonorum maneret potestate. Ita Vladislauus anno millesimo sexcentesimo vndenonagesimo, mense Martio, in Poloniam rediit. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo inprimis Gaborus Berlemus Turcas contra Polonos, quia Cosaci Imperatori auxilio venerant, sollicitauit. Is, cuius supra facta est mentio, Zolkieuius vnde uigesimo Septembris die in Moldauia apud Cicoran cum Skindero Bassa conflixit: qua pugna pars neutra habuit, quod victoria gloriaretur, et Poloni recefferunt. Cum autem milliare tantum Mohilouo regressi in tuto quasi essent, permulti, repentino tumultu in castris exorto, in fugam se coniecerunt. Quod cum Tartari cognoscent, actum de Polonis fuit, et supremus militiae ipsorum Imperator Zolkieuius, Moldauicum milliare dimidium (quod longitudine Germanicum superat) a fluminis Tyrae ripa exanimis repertus, et eius abscisum caput Constantinopolim missum est, cum ipse tres et septuaginta annos esset natus. Imperator exercituum inferior, Stanislaus Koniecpolskius Bialogrodum et inde Constantinopolim captiuus ductus est: vbi cum Samuele Koreckio, Luca Zolkiewscio et Georgio Farenbachio, in turri nigra tandem in vinculis retentus est: donec anno millesimo sexcentesimo vigesimo tertio octoginta Imperialium millibus, praeter varia et magnifica munera, inter Ministros huius aulae distributa, redimeretur. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo nouus Polonici exercitus Imperator Carolus Chodkieuicius cum Stanislaio Lubomirscio iterum copias in Moldauiam contra Turcas eduxit, et castellum, quod antea diximus, Chocim, ad fluuium Tyram situm, occupauit: quo etiam princeps Vladislauus et Turcarum Imperator, Osmanus, ipsi venerant: Chodkieuicius autem in proelio vicit: et Turcae, qui Polonica castra inuasiant, cum iactura sunt repulsi. Poloni tamen commeatus penuria et morbis premi coeperunt: Siquidem ipse Princeps Vladislauus morbo decubuit: et supremus exercituum Dux seu Imperator, Chodkieuicius in castello illo Chocimo, cum ad sexaginta annorum aetatem peruenisset, vitam morte mutauit. In cuius locum successit ille, quem supra dixi, Lubomirscius, qui Turcas, cum Polonorum castra iterum adoriri moliti essent, fudit. Idem Turcae arcem Paniowce frustra tormentis bellicis concusserunt et oppugnarunt: sed irrita fuit ipsorum opera: vnde Osmanus militibus suis ignauiam perpetuo exprobrauit, eoque Ianizarorum odium in se concitauit: a quibus etiam deinde Constantinopoli iugulatus est. Cum igitur Turcae a castris Polonicis magna cum clade essent reiecti, nono tandem Octobris die pax conciliata, Turcisque Moldauia, et eorum Palatino ibi degenti castellum Chocim traditum est. Interea Rex Sueciae vrbe Riga potitus est. Vide, quae de illo Turcico bello in annis 1620. et 1621. ex Meterani Conti-

nuatore nostrae prioris Polonicae descriptionis appendici sint inserta. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto in Liuania, et annis sequentibus in Prussia bellum cum Suecis continuatum est. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto Stephanus Chmielecius cum Cosacis suis in finibus Russicis insignem de Tartaris reportauit victoriam. Anno millesimo sexcentesimo vndetrigesimo in Prussia inter Polonos et Suecos sex annorum induciae pactae sunt, quarum finis anno millesimo sexcentesimo trigesimo quinto mense Iunio esse debebat. Eodem illo millesimo sexcentesimo vndetrigesimo anno is, quem modo dixi, Chmielecius cum Cosacis suis apud Burstinouiam Tartaros iterum vicit: sed sequente anno millesimo sexcentesimo trigesimo vir ille fortis ac bellicosus, Kiouienfis Palatinus vix electus, repentina morte extinctus est.

Anno millesimo sexcentesimo trigesimo primo, cum Regina Constantia, corpore obesor, festo die Corporis Christi Varfauiæ in solenni pompa mille passus amplius in ardente solis aestu pedibus incessisset, maximum sibi calorem contraxit, quem medici imperiti balneis frigidis atxerunt, neque eum identidem crescere senserunt, donec subita morte, quae nocturno tempore ei accidit, tolleretur: siquidem decimo Iulii die eam ministra fidelissima, Vrsula Meyera, eum summo mane, quomodo sua domina dormiret, experiri vellet, mortuam deprehendit. Ita etiam paucis diebus post Dux Georgius Zbarancius, Castellanus Cracouiensis, qui Reginae illi minus fauebat, per quietem nocturnam sine haeredibus repente exspirauit. Hic erat vltimus prosapiae Zbarancianae: quippe qui, licet incontinentius vixerit, (vt Piascius p. 422. loquitur,) matrimonium abominatus est, neque fratri, vt uxorem duceret, concedere voluit.

Anno millesimo sexcentesimo trigesimo secundo Rex Sigismundus mone-tae cudendae ius Ordinibus Regni tradidit: quia sub eius imperio numismata adulterina inualuerant. Tum eodem illo anno pridie Calendas Maias, cum sexaginta sex annos vixisset, et quadraginta quinque annos Regno Polonico praefuisset, Varfauiæ diem obiit supremum. Filius eius Vladislaus, qui adhuc abfuerat, eum moribundum adueniens deprehendit, qui tamen adhuc coronam Suecicam patris manu capiti suo impositam accepit. Stanislaus a Kobierzeyko libr. I. p. 3. et 4. Regem illum leni quidem, sed eo efficacissimo medicamento vsum fuisse scribit, quo Poloniam ad antiquam et veram religionem reduceret; dum munera iis, qui antiquae et a maioribus suis receptae fidei inprimis essent addicti, distribueret, eoque regendi mysterio haereticos sine vilo strepitu ab ipso partim oppressas, partim ad pristinam formam redactas esse; et cum sub imperii sui initium maiorem et praecipuam Senatorum Regni partem nouae doctrinae addictos inueniret, eum morientem duos tantum Palatinos, Califfensem et Belzensensem, qui eam doctrinam profiterentur, inter Senatores illos reliquisse. Huius, vti etiam Regis Stephani, concionator aulicus erat Iesuita Petrus Scarga. Funus regium eo, quod Reges Polonici in coronationis solennitate gestare solent, vestimento indutum et horis pomeridianis in splendidissime exornato oeco palam omnium conspectui exhibitum est. In capite coronam Polonicam, in dextra sceptrum et in sinistra globum Regni gerebat: Suecici autem Regni corona ad latus in puluinari erat posita; et Moscouiticam denique coronam, quam post subiectam sibi Moscouiam ex huius populi thesauro acceperat, testamento in Regni aerario deponi iussit.

In comitiis, quae tum edicebantur, Dux Christophorus Radzivilus, summus exercituum Magni Ducatus Lithuaniae Imperator, quamuis a Pontificia religione alienus, cui omnes alii, qui non Romano-Catholici erant, adhaerescabant, Legatorum prouincialium Marschalcus est optatus. Cum deinde electio effectuscepta, Regis defuncti filius natu maior, iam saepius a nobis commemoratus, Vladislaus, Varfauiæ Rex Poloniae est electus; cuius vitam, donec ad dignitatem regiam peruenisset, inprimis Stanislaus ille Kobierzickus, Castellanus Dantiscanus, descripsit.

descripsit. A Moscouitis etiam principem eum delectum esse, iam supra narratum est. Cum enim post crudelissimi illius tyranni, Ioannis Basilii, qui humani generis pestis et perniciēs fuerat, eiusque filii, Theodori, mortem Demetrius quidam se alterum huius tyranni filium mentitus, Palatini Sandomiriensis filiam, Marinam, uxorem duxisset, et a Polonis adiutus, urbem et arcem Moscuam sibi subiecisset; cum deinde, hoc interfecto, in eius locum suffectus Suyicius, quia crudelius se gereret, a Moscouitis Polonorum potestati traditus, et in eorum custodia vita defunctus esset; cum denique postea alius Demetrius, quem nonnulli Iudaeum existimarent, se priorem illum Demetrium esse, et vitae periculum euasisse iactaret, et Marina illa libidine flagrans ei quoque se adiungeret, et Moscouiae Imperatricem se appellaret; Moschi, Suyicio illo et impostore Demetrio secundo, superstitionibus, Vladislaus Imperatorem sibi delegerunt: vbi Demetrius, cum Calugam confugisset, a Tartarorum, quos mercede sibi conduxerat, Duce, Petro Vrozouo, occisus est. Quo facto Marina illa Donenses seu Moscouiticos Cosacos contra Tartaros emisit. Is, quem paulo ante nominavi, scriptor (Stanislaus Kobierzickus) res quasdam paulo aliter, atque a nobis factum est, narrat, cum dicit, thesauros et antiquum Ducum Moscouiae fiscum apertum; Regni ornamenta Zolkieui, summo exercituum Polonicorum praefecto, tradita; mone-tas aureas et argenteas cum recens electi Ducis (Vladislai) nomine eulas; postremo Basilium illum Suyicium ex claustro suo eductum, et cum fratribus suis, Demetrio et Iohanne, Zolkieui traditum, et tum demum praesidium Polonicum in urbem Moscuam collocatum esse. Cum vero Moschorum ad Sigismundum Poloniae Regem, Legati duriores de religione aliisque de causis attulissent condiciones, et Principem Vladislaus in Moscouiacorum adeste postulassent; Rex autem illud negotium in longum distulisset, et filium praesertim ad Moschos se missurum recusasset; tum iis res nouas molientibus, alterum a Zolkieui praesidium in urbem inductum, et exercitum in arces circa urbem sitas diuisum; denique urbem Moscuam a Polonis incensam, eiusque incolas a militibus passim trucidatos esse. Idem libro sexto p. 376. centena fere Moschorum millia, vti ipse in narrationibus de quotidianis horum temporum rebus legerit, si viris foeminae etiam et pueri annumerentur, tunc temporis perisse scribit; quanquam alii numerum in sexaginta millia contrahant. Patriarcham in vincula coniectum, ibique vita defunctum; et interea Smolensci expugnationem anno millesimo sexcentesimo vndecimo, decimo tertio Iunii die subsecutam esse. Libro septimo idem scriptor, qua ratione Moscouis ad pristinum statum redierit, exponit; cuius restitutionis causae Polonicorum praefectorum discordia, varia militum seditio, et grauis illa fames, fuerint, quae Polonicum praesidium Moscuae sit afflictum, ita, vt cibis foedissimis, imo cadaueribus humanis eam sedariet, vt idem p. 449. tradit. Vnde etiam factum est, vt anno millesimo sexcentesimo duodecimo certis conditionibus arx Moscouitis traderetur; qui vero contra fidem datam in Polonos crudelissime saeuierunt. Antea Rex Sigismundus thesaurum illum Moscouiticum militibus ad stipendia soluenda concessit. Tum demum palam conspecta est praeda Liuonica; vrbis Nouogardiae Magnae atrum et argentum, a Magno Moscouiae Duce, Basilio, trecentis curribus inde Moscuam quondam deportatum; solido auro conflatae imagines et mensae: magnus vnionum numerus, maiora et minora pocula, et scyphi, cruces aureae geminis distinctae, monocerotes, et aliae potentissimi illius Regni diuitiae. Quibus tamen milites contenti non fuerunt; sed post vrbis Moscuae iacturam tres Polonorum seditiosorum exercitus Poloniae Regnum oppresserunt; quo Rex permotus anno millesimo sexcentesimo decimo tertio Varfauiæ comitia celebrauit, vbi pecuniis collectis factiosi milites sunt sedati. *Vltra viginti milliones, si censum in singula iugera impositum adicias, accepere pauci seditiosi*, ait ille scriptor, p. 468. Interim Moschi (quorum fides admodum lubrica p. 469.)

uembris finem Rex fratrem natu minimum, ab eodem patre genitum, Alexandrum, (in quo prae ceteris fratribus summa heroicarum virtutum specimina emicabant; uti Episcopus Piascius dicit) morte amisit; et haud ita multo post, trigesimo Decembris die, alius etiam Regis frater, Iohannes Albertus, Cardinalis, et Episcopus Cracouiensis, Patavii in Italia ex hac vita decessit. Anno millesimo sexcentesimo trigesimo quinto, duodecimo Septembris die Stumdorfii inter Polonos et Suecos sex et viginti annorum induciae, quae ad annum millesimum sexcentesium sexagesimum primum, et quidem ad vndecimum Iulii diem durarent, pactae sunt: de quibus Piascius p. 480. legi potest.

Anno millesimo sexcentesimo trigesimo septimo Rex cum Caecilia Renata, Imperatoris Ferdinandi secundi filia, celebravit nuptias, quae Varaviae coronata est; et ex qua anno millesimo sexcentesimo quadragesimo Calendis Aprilibus filium, Sigismundum Casimirum; anno autem millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio filiam, quae paulo post defuncta est, suscepit; et tunc Regina, cum tertium infantem in utero gestaret, anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto, vigesimo quarto Martii die Vilnae in viuis esse desit. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo secundo Rex sororem, Annam Catharinam, Comiti Palatino, Philippo Wilhelmo, e stirpe Neoburgensi orto, magnis dotibus datis, Varaviae elocavit; de quo Piascius p. 504. legendus est.

Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto Rex colloquium amicorum de religione Thorunii in Prussia instituit, cuius acta typis impressa prostant. Vide etiam Piascium p. 507. et de iis, quae hoc et tribus sequentibus annis religionis causa in Polonia gesta sunt, appendicem prioris nostrae descriptionis Polonicae, alteri eius editioni adiectam: ubi etiam plura alia sunt legenda. Eodem anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto duo Silesiae Ducatus, Opolien-sis et Ratiboriensis in Regis Poloniae potestatem venerunt; de quo idem Episcopus Piascius est videndus. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo sexto, vndecimo Martii die, Varaviae ei matrimonio iuncta est Ludovica Maria, Caroli Gonzagae, Ducis Mantuani et Niuernensis filia; quae altera eius coniux, cum qua sterile habuit coniugium, eodem anno decimo quinto Iulii die Cracoviae coronata est. Decimo die Martii eam Georgius, Dux Ossolinus, Cancellarius Regni supremus, Varaviae, Regis nomine, oratione Latina, quae typis excusa est, excepit. Gal. Gualdus *Hist. part. 3. libr. 9. p. 429.* eius dotem septingentis Coronatorum millibus constituisse scribit. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo, nono Augusti die (secundum fastos novos) Regis Vladislai filius, quem unum habebat, dysenteria, et proxime insequente anno, vigesimo Maii die, Rex ipse Meretzi in Lithuania febre ardente, quam imperiti medici male praeparato antimonio et ipsi propinato auxerunt, postquam quinquaginta duos annos, vndecim menses totidemque dies vixerat, vita defuncti sunt.

Tum eodem anno millesimo sexcentesimo duodequingagesimo, decimo septimo Nouembris die frater eius, natu maior, Iohannes Casimirus, qui anno millesimo sexcentesimo nono, xi (xxi) Martii die, Cracoviae natus erat, Rex Poloniae electus, et sequente anno millesimo sexcentesimo vndequingagesimo, vii (xvii) Ianuarii die coronatus est; qui a Romano-Catholica religione alienis securitatem iureiurando confirmavit, eosque in iuribus Regni Polonici publice corroborandis pariter atque alios se defensurum esse promisit. Cum enim statim post Regis Vladislai obitum Cosaci et Tartari in Regno Polonico crudelissime saevirent, Catholici et Evangelici publico pacto inter se inito confoederationem, qua iuncti erant, in posterum ius perpetuum esse, et vim legis Regni habere voluerunt; cuius beneficio Evangelici libera sacrorum exercendorum fruerentur potestate, et templa sua sine vllis interpellationibus retinerent; uti in *Francofurtana Relatione autumnali anni 1648. p. 48.* scriptum est. Anno millesimo sexcentesimo duode-

qua-

quadragesimo Iohannes Casimirus in Francia detentus et custodiae traditus est; anno autem millesimo sexcentesimo quadragesimo in libertatem restitutus Poloniam repetiit. Tribus annis post Romam se contulit, et Iesuitarum Ordini se adiunxit. Duobus autem probationis annis, quos vocant, praeterlapsis, cum perpetuam professionem in hoc Ordine facere vellet, Pontifex Innocentius decimus illud prohibuit; eumque anno millesimo sexcentesimo quadragesimo sexto, in Cardinalium numerum recepit: cui dignitati, pileo Pontifici remisso, paulo ante Regis Vladislai mortem renunciauit. Anno millesimo sexcentesimo vndequingagesimo, xx (xxx) Maii die, cum defuncti Regis Vladislai, fratris sui, relicta vidua, Ludovica Maria, Varaviae, in hortulis amoenis regias celebravit nuptias; quae anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo, xi (xxi) Iulii die, filiam, Mariam Annam Theresiam in sacro baptismo dictam, et anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo ix (xix) Ianuarii die filium, in lucem edidit; cuius utriusque vita longaeua non fuit. Quam grauius bella Rex, postquam Regnum nactus erat, primo cum Tartaris et Cosacis, deinde cum Magno Moscoviae Duce, Alexio Michaelis, et tandem cum Sueciae Rege, Carolo Gustavo gesserit, id vero recenti adhuc viget memoria; de quo Iohannes Pastorius, de bello *Scythico-Cosacico*, Relationes, et nonnullae aliae narrationes typis excusae, legi possunt; tum infra in locorum descriptione de bellis illis, data occasione, quaedam dicentur. In Lipsiensi Relatione verna de anno 1654. ita narratur: quamvis cum Tartaris pax fuisset inita, ab iis tamen anno illo millesimo sexcentesimo quinquagesimo quarto, mense Februario, ante ipsorum discessum tantam incursionem in Regnum Polonicum esse factam, quanta post hominum memoriam non acciderit: siquidem ducenta fere hominum millia, in quibus multi nobilium in duram servitutem ab iis abducti existimentur.

Hoc exordium sequitur brevis praecipuarum provinciarum et locorum in Regno Poloniae et Magno Ducatu Lithuaniae sitorum descriptio.

I. POLONIA MAIOR,

CVM CVIAVIA

Haec provincia, occasum versus sita, a meridie Silesiae, ab occasu Marchiae Brandenburgicae et Ducatus Pomeraniae, a septentrione parti Prussiae et Masoviae, a qua per Vistulam separatur, ab ortu autem Poloniae minori est finitima. In octo Palatinatus, Posnaniensem (ad quem etiam Vichouienae territorium refertur) Califfiensem, Lanciciensem, Brestensem, Iunouladislavientem, (qui duo Palatinatus Cuiavia vulgo appellantur) Siradiensem, Rauensem, et territorium Vielunense, dividitur: uti scriptor ille Polonicus, Simon Starovolscius, in ea, quae anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto typis iterata est, Regni Polonici descriptione tradit; quem Starovolscium maxima ex parte iam sequor; et ex quo prior mea descriptio (quam in posterum brevitatis ergo, literis P. D. citare constitui) p. 5 seq. emendari potest. Ex locis Poloniae maioris notabiliora sunt ea, quae sequuntur.

Boleslauicia, oppidulum, cum arce munitissima, in territorio Vielunensi situm.

Borecum, oppidulum in Palatinatu Califfiensi situm, Mariae Virginis imagine, quam miracula patrare nugantur, famosum.

Breste, Palatinatus Brestensis metropolis, vallo, moenibus et fossa circumdata. Ad hanc Satrapiam seu Palatinatum quatuor pertinent territoria, Brestense, Crusuiciense, Coualiense et Praedecense.

Ecc ecc 2

Bydgoscia,

Bydgoscia, vrbs moenibus cincta, in Cuiavia, et quidem in Palatinatu Iunouladislauensi sita, clarissimum Iesuitarum Collegium habet.

Byki, arx, ad Liberorum Baronum idem nomen gerentium ditionem pertinet, aliquot stadia ab vrbe Petricouia distat.

Calissium, vrbs fluuio Prosnæ adiacens inter paludes sita, muro lateribus confecto et turribus cincta, nonnullis monachorum coenobiis et templo Canonico, collegioque Iesuitarum sumtuosissimo floret. Ad huius vrbis Palatinatum sex Castellani, Calissiensis, Gnesnensis, Landensis, Naclensis, Biechouiensis et Camenensis, nec non oppidula, Dobra, Grabouia, Opatouecia, Plesouia et alia plura pertinent. Calissium situ amoenissimum est. Anno millesimo trecentesimo sexto Vixenes, Lithuaniae Dux hanc urbem inopinato oppressit et occupauit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto eadem in Suecorum venit potestatem; anno autem proxime insequente, tempore autumnali, quamuis Electoris Brandenburgici milites, qui ibi in praesidio erant collocati, satis fortiter resistisse dicantur, ad legitimum Dominum, Regem Poloniae, rediit.

Chocia, oppidulum in eodem Palatinatu Calissiensis situm, vbi templum Canonicum et primarius Praepositus est.

Colum et Cosminum, eiusdem Palatinatus oppidula. Prioris meminit Pfafecius in an. 1590. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Sueci hic locorum Vartam traiecerunt.

Coninum, oppidulum Palatinatus Posnaniensis. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Rex Sueciae Ragosnam et Gnesnam venit, suasque copias apud Coninum illud Wittenbergensibus adiunxit.

Costenum, eiusdem Palatinatus Posnaniensis oppidulum, nouem milliaria ab eius Metropoli distans, in via, quae Frauenstadium et Glogauiam maiorem ducit, situm: vbi Fridericus, Landgrauius Hassiae, ex linea Castellana, cum ad affinem suum, Sueciae Regem, iter pararet, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, vigesimo quarto Septembris die, (secundum fastos antiquos) ante hoc oppidulum a Praesidio Polonico globo traiectus; et tum eodem anno, 1 (XI) Octobris die oppidum a Suecis vi expugnatum et incensum; sed tamen quia munitum et arce praeditum esse dicebatur, ab ijs praesidium ei impositum, ipsumque oppidum postea a Polonis rursus diu obsessum est.

Crone, vt Augustinus Limmerus in Relatione Lipsiensi, post festum Michaelis scripta, in an. 1655. tradit, est oppidulum et Castellum Poloniae maioris, a Suecis captum.

Crotosinum, haud ita procul ab oppidulo Chocia situm horto pulcherrimo (Starouolskii quidem temporibus) ornatum, ad Comitum Rozazouiorum ditionem pertinet.

Crusicia, vrbs, in Palatinatu Cuiaviae Iunouladislauensi sita, qui Palatinatus, a lacu Goplo et hac vrbe Crusicia, ad Vistulam et Pomerelliae fines vsque pertinens, multa quidem, sed ex mero ligno exstructa habet oppida. Extra urbem Crusiciam templum est, saxi quadratis constructum, et Sancto Petro dictum, cum quatuor et viginti Canonicis; et arx latericia, in insula quadam lacus illius Goplenfis aedificata, in qua arce princeps Polonicus, Popielus, a muribus quondam deuoratus est. Vide priorem P. D. p. 23.

Curnicum, oppidulum moenibus cinctum, in Palatinatu Posnaniensi. Vide infra Posnaniam.

Dibouia, Gnieucouia, Vratislauia et Solecia, sunt loca Cuiaviae primaria, et quidem in Palatinatu eius Iunouladislauensi sita.

Drahemium, arx et Starostia, in Poloniae maioris introitu, vt Limmerus tradit, sita, a Suecis anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto praesidio instructa.

Gnesna,

Gnesna, Gnesen seu Gniesen, vrbs Archiepiscopalis, septem milliaria a Posnania distans, de qua in priore P. D. vbi etiam de Sancto Adalberto quaedam dicta sunt; cuius reliquias in loculo argenteo iacentes Poloni adhuc secum habere autumant; quanquam Bohemi contrarium affirmant. Quo autem loculus ille, vti etiam ingens ille thesaurus aureorum, argenteorum et gemmeorum vasorum, in templo huius vrbis primario quondam conspiciendus, tum, cum haec vrbs anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto esset capta, delatus, an mature occultatus sit, de eo in narrationibus, quas ego quidem legi, nihil commemoratum est. Starouolskii thesaurum inaeestimabilem eum appellat. Nisi illud incendium, quod anno millesimo sexcentesimo decimo tertio, mense Aprili, totam urbem vna cum templo illo deleuit, hunc thesaurum, nisi totum, magna tamen ex parte, consumerit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Gnesna, vt fama perhibet, in Polonorum rediit potestatem. Eodem anno, vigesimo septimo Aprilis die, milliari ab hac vrbe, prope oppidum Clezcum (vbi latus amnis ac meatus esse fertur) acris pugna inter Polonios et Suecos est commissa.

Golouchouia, arx Comitum Lesnensium, in Palatinatu Calissiensis sita.

Gostininum, oppidulum, in Palatinatu Rauensi situm, ex Magno Moscouiae Duce, Suiscio, ex Moscouia captiuo huc adducto, et in arce huius vrbis vsque ad mortem custodito, inclauit; de quo Magno Duce vide supra in exordio, et infra in Varsovia.

Lencicia, vrbs primaria, et Palatini sedes, ad quam quatuor Castellatus, Lenciciensis, Brezinenis, Inoulodensis et Conariensis, pertinent. Vrbs Lencicia, seu Lanschitz, a nonnullis *Landschurtz* et *Londschurtz* dicta, ad amnem Bluram et in paludibus sita, nundinis inclauit; Canonicorum autem templum satis longe ab vrbe distat. Vide priorem P. D. Quid anno millesimo sexcentesimo sexto huic vrbi acciderit, ex Setho Calvisio (qui fol. 880. *Landschurtz* eam vocat) in priore illa nostra descriptione Polonica expositum est. In nouis Coloniae impressis 3 Nouembris, An. 1656. narratum est, Casimirum, Poloniae Regem, eodem anno, secundo Octobris die, ad Lenciciam accessisse, eamque decimo quarto eiusdem mensis die expugnasse, tum eam ab ipso praesidio, quod in arcem confugerit, incensam, eoque incendio, templo et monialium coenobio excepto, totam consumptam esse; tum a Polonicis militibus, Rege inuito, omnes, qui ignem euaserint, inprimis autem Iudaeos, e quibus mille amplius perierint, sine aetatis et sexus discrimine interfectos, neque infanti in vtero materno partitum esse; eo quod incolae lapidibus in hostes proiciendis fortissime restiterint; tandem decimo sexto eiusdem mensis die arcem quoque pactis conditionibus se dedidisse.

Lesla, ad flumen Notesium inter Gnesnam et Thorunium sita, vbi anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, vti in Relatione quadam traditur, Poloni in Iudaeos atrocissime saeuerunt; id quod etiam Plasci et Dobrini factum est, et Znenae viginti amplius Regis Sueciae satellites trucidarunt. In alia Relatione narratur, Polonicum exercitum prope Znenam oppidulum, haud procul a flumine Notessio situm, mense Maio castra habuisse; a Suecis autem mox fugatos esse; et tum Suecos oppidulum Lappeschynum, ac porro Thorunium perrexisse.

Lissa, quae Polonica cognominata est, pulchra quondam et incolis repleta vrbs, in Silesia Polonica sita, milliare vnum cum dimidio a finibus Silesicis, et milliare vnum ab oppidulo Storchnesto, totidemque ab oppidulo Schwetzkauia distat; et ad territorium Frauenstadiense pertinet. Quanquam autem haec vrbs vallo erat circumdata et ciuibz abundabat, incolae tamen a Polonis, qui Germanis propter Suecicum bellum infensiores facti erant, meruentes anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto eam ipsi reliquerunt: quo facto Poloni urbem inuaserunt, pulcherrimas domos exspoliarunt, et omnia in cineres redegerunt. Augustinus Limmerus in Relatione Lipsiensi, nundinis autumnalibus

F f f f f

autumnalibus conscripta, p. 15. tradit, Lissam Polonicam primis initiis pagum tantummodo fuisse, breui autem tempore satis magnam et incolarum plenam urbem esse factam, eoque multos ex Silesia propter sacrorum emendationem se contulisse. Sed pulchram illam et recens exstructam urbem anno illo millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, duodevigesimo Aprilis die, incendio prorsus esse deletam; primo Senatum discessisse, deinde vniuersam ciuitatem quatuor armatorum virorum millibus constantem esse subsecutam. Deinde alia relatione traditur, ciues illos Lissenfes, qui aufugissent, oenopola quodam, qui ciues eius urbis fuisset, Lucascho, Duce, rursus collectos, parua oppidula, Schwetzscauiam, Schultingheimum et Storchneftum, exspoliasse; quoniam eorum incolae in expilanda et incendenda Lissa (forsitan propter religionis diuersitatem) a Polonorum partibus stetitissent, et quae igni superfuissent, ea compilassent.

Louicium, Lowitz, vrbs, quinque milliaria a Raua remota, Archiepiscopi Gnesnensis sedes; cuius arx in mediis paludibus sita est. In hac vrbe templum est Canonicum, et alia templa atque monasteria. Vrbs enim incolis referta est, et celebrioribus nundinis floret. Vide priorem P. D. vbi ex aliorum auctorum scriptis ad Masouiam refertur; cum autem a Starouolsio Poloniae maiori, eiusque Rauensi Palatinatu, adscribatur, eam huc posuimus. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Sueci hoc Louicio capto Varlauiam perrexerunt. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Poloni hanc urbem inusserunt, et vel eodem tempore, vel paulo post, tribuni Israelis legio, quae a Suecis stabat, inopinata clade affecta est.

Medirecium, Meseritz, vrbs, Lufatiae et Marchiae Brandenburgicae vicina, in Palatinatu Pofnaniensi sita, Castellatum habet; caeterum maxima ex parte a Germanis habitari dicitur. Vide priorem P. D. Iohannes Demeetrius Sulikouius Medzirecium quoddam commemorat, vbi anno millesimo quingentesimo septuagesimo quarto recens electum Poloniae Regem, Henricum, e Francia per Marchium Brandenburgicam profectum, primo aduenisse, et summis cum gaudiis a Polonis exceptum, inde Pofnaniam se contulisse dicit. Quod Solikouii Medzirecium, omnibus rebus perpenfis, sine dubio, Medirecium nostrum Vartae propinquum, est, pro qua Varta Solikouius Oderam ponit; sed prope illud flumen, quantum equidem noui, Poloni nihil possident. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Sueci, qui Lissa et Frauenstadio emigrauerant, ex tabularum publicarum narrationibus, hic loci se rursus coniunxerunt.

Nissauiia, vrbs Cuiaviae, circumcirca moenibus cincta, in qua Cuiavia, praeter innumeros lacus, inprimis lacus Goplenfis, memoria dignus est, qui quinque milliaria in longitudinem, et dimidium milliare in latitudinem completitur. Nissauiia autem ad Vistulam in Brestensi Palatinatu seu Satrapia sita est; et inde non longe distat Racienfum, cum arce perpulchra, vti etiam Radziciouia et Sluzeuia.

Odolanouia, oppidulum et arx, inter paludes in Palatinatu Calissiensis sita; ad quod territorium etiam Olobocum, ditissimum et pulcherrimum monialium coenobium, in modum castelli constructum, et duo milliaria a Calissio remotum, pertinet.

Pacostia, oppidulum Cuiaviae, in Palatinatu Lunouadislauensi situm. Haec vrbs, rebus probe consideratis, Cromeri *Pacoffum*, de quo in Poloniae descriptione priore, et tabularum *Pakosch* esse videtur, de quo in *Relatione* quadam commemorantur ea, quae sequuntur: Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Carolus Gustauus Wrangelium, Comitem Salmensem, Praefectum classium Regni Suecici vicarium, summumque exercitus Suecici Imperatorem, decimo tertio Maii die, (ex fastis antiquis) Pysdrae castra habuisse: cum autem ibi, et in tota illa regione Vartae adiacente lues pestifera grassaretur, eundem hinc discessisse, et Mielsinum, Mogilnam et Pakoschum esse profectum, qua in vrbe

vrbe decimo quinto eiusdem mensis die aduenit; tum Brombergam se contulisse; ibique Polonos, vt arcem eius urbis, quam tenerent, decimo septimo huius mensis die, sibi traderent, coegisse. In *Francofurtana Relatione autumnali* anni illius 1656. narratur, Suecos septimo Aprilis die Varlauia egressos in oppidulum Bloniam, octauo Miconouiam, nono Rauam, decimo ad oppidulum Iezouiam, duodecimo quatuor milliaria vterius profectos esse, decimo tertio Louicium praeteriisse, tum decimo, quarto Clodouam, decimo sexto Wrzesuam, decimo septimo Sobiscinium, et deinde Pakoschum, sex milliaria a Thorunio remotum, perrexisse, tandemque duodevigesimo Aprilis die, Thorunium peruenisse.

Petricouia, Peterkau, vrbs elegantis structurae, in Palatinatu Siradiensi sita, et septem milliaria ab vrbe Siradia remota; vbi Regni est Parlamentum, seu Iudicium aulicum, quod tribunal vocant. Vide priorem P. Descriptionem.

Pofnania, Posen, Poloniae maioris metropolis, Vartae adiacens; de qua vrbe in priore illa descriptione. Sub gradu longitudinis vndequadragesimo, et latitudinis quinquagesimo secundo sita est. Modicae quidem magnitudinis, sed eximiae pulchritudinis vrbs; vbi olim mercaturae negotium frequentissimum fuit. Amplissimis quoque suburbis erat ornata, in quibus etiam est templum primum seu Episcopale, cum Canonicorum domibus, et Episcopi aula, in paludibus sita; haec suburbia in oppiduli modum aedificata, et munitio-nibus perquam idonea, Valisouiam appellant. In his etiam Gymnasium est Lubransciantum, vbi inprimis Astronomia et Iuris disciplina docetur: in vrbe autem Iesuitarum Collegium floret; et a Dominicanis Theologia traditur. In aliis locis, ad hunc Palatinatum pertinentibus, notanda etiam sunt oppidula, Slupecia, Kcina, Kazimiria, et Nacum, moenibus circumdata. Sed vt ad urbem Pofnaniam redeamus, ex Vratislavia, An. 1656, 3. (secundum fastos novos) Iunii, scriptum est, a Suecis omnes Iesuitas, monachos et sacristulos, admodum paucis exceptis, eiectiones, et omnia suburbia, templa atque monasteria circumcirca urbem incendio esse deleta. Haec enim vrbs, vna cum Calissio et Miedzencia (vbi posteriorem locum Limmerus nuncupat) anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto in Suecorum venit potestatem.

Pysdra, seu Pysdry, oppidum eiusdem Palatinatus Pofnaniensis; de quo supra in *Pacostia*, et in priore P. D. Vartae adiacet.

Raua, vrbs et sedes Palatini, cui tres Castellani sunt subiecti. Rauae arx est, muris circumdata, in qua plerumque hostes patriae, illustriore quidem stirpe nati, captiui detinentur: vti etiam Iesuitarum Collegium. Praeterea in Palatinatu Rauensi sita sunt: oppidulum Volboria, vbi Episcopi Cuiaviensis aula est, porro Gombinum, Sochaciouia, Gostinium, (de quo supra) Squerneuicia; (vbi Archiepiscopus Gnesnensis palatium habet) Biala, Episcopi Chelmenfis ditio, vnde Radzeiouia conspicitur, arx Lencienfis Palatini, qui inde nomen gerit, pulcherrima, quae Starouolscii aetate amoenissimis hortis, fontibus atque pomariis conspicua fuit. Quod modo dixi oppidulum, Squerneuicia, seu Squiernieuicium, anno millesimo sexcentesimo vigesimo secundo in Archiepiscopi Gnesnensis fuit potestate, vti Stanislaus a Kobierzycko tradit, et fortasse adhuc ad eiusdem ditio-nem pertinet.

Scodra, locus, quatuor milliaria, a Pofnania, ex Augustini Limmeri narratione, remotus, vbi anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto summus exercitus Suecici Imperator, Wittebergus, castra primaria habuit.

Siradia, Siratz, vrbs praecipua et sedes Palatini, ad Vartam sita. Ad eius Palatinatum pertinent oppidula ea, quae sequuntur: Vidauia, Varta, seu Warta, Pabianice, Laseum, (vbi primarius est Praepositus) et alia plura. Caeterum Siradia arce est instructa. Vide priorem P. D. Anno millesimo ducentesimo nonagesimo haec vrbs a Tartaris miserrime deuastata est.

F f f f f a

Breda,

Sreda, oppidulum, vbi, quemadmodum Andreas Maximilianus Fredro tradit, post Regis Sigismundi Augusti obitum, conuentus a Polonis est habitus.

Stauum, a nonnullis Stauus et Stauisium dictum, oppidulum, in Palatinatu Califfiensi situm, quod Vitenes, Lithuaniae Dux, anno millesimo trecentesimo sexto praeter opinionem cepit. Anno millesimo trecentesimo trigesimo primo, cum Ordinis Teutonici seu Prussici Equites quam crudelissime in Polonia saeuirent, hic quoque locus incendio conflagrauit.

Strelce, praecipuus Cuiaviae locus, ad Iunouadislauiensem Palatinum pertinens, vbi monialium est coenobium, quo locupletius in tota Polonia maiore non reperias; vti Starouolscius tradit.

Velunia, vrbs, pulchris aedificiis, ex lateribus constructis, templo Canonorum, et monasteriis aliquot ornata; cuius territorium, in quo oppidulum Boleslauicia continetur, Palatinatu Siradiensi vicinum, Terra Vielunensis, lingua autem Germanica *Wielun* dicitur. Augustinus Limmerus in *Relatione Lipsiensi Vernali* de anno 1656. p. 14. et seqq. et p. 41. scribit, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Vieluniae, in vrbe Silesiae finitima, Suecos a Polonis oppressos crudelissime tractatos et interfectos esse; simulque Euangelicos ciues cum vxoribus et liberis innocentibus periisse; arcem vero a Suecis esse conseruatam. Froelichius in *Viatorio suo*, Vieluniam urbem esse Poloniae munitam tradit, cum arce valida, situm vero eius non addit. In *Francofurtana Relatione autumnali de anno 1656*. Vielunia, fortissimum oppidulum, Czenstochouae propinquum, a Polonis in cineres redactum esse dicitur. In alia Relatione narratur, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto a Polonis Czenstochowae (de quo oppido infra in Polonia minore) praesidium agentibus oppidulum Vieluniam per prodicionem viginti locis simul esse incensum, vt ne vestigium quidem vrbs manserit. Ea autem, quam nunc describimus, Vielunia inter Siradiam et Czenstochowam sita est, neque aliam illa priore Vieluniam in tabulis reperio.

Viasdum, oppidulum, cum arce perpulchra, ad sinistram quasi vrbs Ravae, et in Palatinatu Rauenfi situm.

Vladislaui, Wladislaw, vrbs, Vistulae adiacens, Episcoporum Cuiaviae et Pomerelliae, sedes, sed in Brestensi Palatinatu sita. Vide nostram priorem P. D. in litera W.

Vnieiouia, vrbs, cum arce elegantis structurae, Vartae propinqua et in Palatinatu Lenciciensi sita, vna cum vrbe Piontko ad Archiepiscopi Gnesnensis ditionem pertinet.

Vschohouia, vrbs, quae etiam Vuschoua et a Germanis, Frauenstadium vocatur, in Poshnaniensi, seu vrbs Poshniae, Palatinatu sita, ad Polonicam Silesiam pertinens, et duo milliaria a maiore Glogauia remota; de qua Vschohouia in priore P. D. Augustinus Limmerus, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, cum Lissae Polonicae pessime saeuiretur, hanc urbem, armis a ciuibus depositis et Polonis obuam missis, illaesam esse conseruatam dicit.

Znena, Snenia, inter Scharmeuselum et Pacostiam sita, et Archiepiscopo Gnesnensi, Sulikouio (qui *insigne oppidum* eam vocat) natrante, subiecta. Haud ita procul a fluuio Notefio abest, qui in tabulis publicis *die Nerze*, et Znena, *Znin* et *Szina*, vti etiam in Relationibus quibusdam, ex illis desumptis, vocatur.

II. POLONIA MINOR.

Haec terra meridiem versus sita, et, praesertim in Hungariae vicinia, montibus repleta, a Vistula perluitur, et Russia, Polonia maiore, Silesia atque Hungaria cingitur. Plumbum habet et argentum apud Ucussiam, Slaucouiam, Seueriam ac Nouagoram; aes et aurum apud Nouotargum et in montibus circa Sandecium:

Sandecium: falem metallicum, duritie rupes aequantem, apud Bochnam et Velscam: marmor variorum colorum apud Soleciam: falem petrae apud Visliciam: vitriolum apud Bieciam: cuprum et carbones fossiles apud Tenzinum: chalybem apud Podoleneciam: vulgare autem ferrum et officinas vitriarias apud Olstiniam et alia loca; de quibus infra dicitur. Caeterum Polonia minor in tres Satrapias seu Palatinatus, Cracouiensem, Sandomiriensem et Lublinensem, distribuitur. Praecipua eius loca sunt:

Andreiouia, Andreouum, oppidulum, de quo prior nostra descriptio Polonica legi potest. Anno millesimo sexcentesimo septimo nobilitas Polonica, Regi aduersans, seu Rokossiani, conuentum vniuersalem, duodevigesimo Martii die, in hac vrbe celebrandum, indixerunt. Ita etiam antea anno millesimo quingentesimo septuagesimo sexto, mense Ianuario, Poloni, cum Stephano Batorio facientes, congregationem armatam hic egerunt. Caeterum hoc oppidulum in Palatinatu Cracouiensi situm, Silesiae vicinum est, et haud longe ab Hungariae finibus remotum.

Biecia, vrbs pulchra, loco munito inaedificata, ad quam territorium quoddam pertinet. In Palatinatu Cracouiensi sita est.

Bochnia, vrbs eiusdem Palatinatus Cracouiensis, apud quam, vti supra indicauimus, salisfodina est; et ad cuius dextram Hungariam versus vrbs et arx Dobecia; et orientem versus Viskiciae, Comitibus Lubomirscii castellum munitissimum conspicitur. Vide de hac vrbe, quinque milliaria a Cracouia distante, eiusque salisfodina, nostram priorem P. D.

Bozentinum, vrbs satis elegans, muris et vallo circumdata, et ad radicem quasi montis Calui sita, quo monte excelsius in tota Polonia non reperitur. Episcopus Cracouiensis Bozentini plerumque commoratur; qui alias etiam Kielcis, vbi pulchrum Canonorum templum est, palatium marmoreis lapidibus ornatum habet. Vide P. D.

Cazimiria, vrbs pulcherrimae structurae, ad Vistulam in Palatinatu Lublinensi sita, vbi haud ita longe ante multi mercatores fuerunt. Vide priorem P. D. Hic loci Sueciae Rex flumen illud traiecit, et deinde anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, octauo Februarii die, cum Polonici exercitus Imperatore, Stephano Czarneckio apud Wlostitium prospere confluxit.

Christophoria, arx Palatinatus Sandomiriensis; quam anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto tribunus Suecicus, Essenius tenuit. In hac regione elegantes nobilitatis esse arces, in iisque Rzemienium, validissimum, Vieuiorcam, amoenissimam, et Baranouiam, pulcherrimam, has autem omnes a Christophoria superari, Starouolscius scribit. In *Francofurtana Relatione autumnali* de anno 1656. Baranow seu Baranouia illa, vrbs inter Iaroslauiam et Sandomiriam nominatur; apud quam vigesimo quarto Martii die Rex Sueciae praefectum Polonicum, Sapieham, profigarit. Eadem Relatio urbem Bielitziam apud Bielauiam Cracouia Iabluncam versus sitam commemorat.

Chrobersecum, arx pulchra, quae Starouolscii temporibus ad Marchionis de Miskaw ditionem pertinuit; cuius etiam vrbs Pinczouia cum palatio eius splendidissimo fuit.

Claratumba, seu Mogila, Mogillo, milliaria a Cracouia distans, ditissimum, pulcherrimum et munitissimum Cisterciensis Ordinis monasterium et Abbatia. Vti equidem reperi, anno millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio igni absumta est.

Corczynum, territorii sui caput, arce, in loco munito inter aquas exstructa, ornatum est.

Cracouia, Cracaw, non minoris tantum, sed totius Poloniae metropolis; cuius Palatinatus seu Satrapia, latissime extenditur, siquidem quatuor magna territoria,

G g g g g

toria, et tres Ducatus, Oluecimensis, Zatoriensis et Seueriensis, quae Silesiae sunt partes, complectitur. Ad eundem Palatinatum tredecim oppidula patentia; cum arce Lublo seu Lublaui, a Polonis Luboulia dicta, munita illa, perpetuo praesidio instructa, in Comitatu Scepusiensi (quem vulgo *Zips* vocant,) sita, referuntur, quae arx anno millesimo quadragesimo duodecimo, pignoris loco, pro pecunia mutuo sumpta ab Hungaria ad Poloniam venit; de quo in mea Regni Hungariae descriptione plura legi possunt. Terra Cracouiensis Episcopum, Castellatum, (qui omnes Laicos Senatores dignitate antecedens proximum ab Episcopis locum tenet) Palatinum Cracouiae, et quatuor alios Castellanos, Voinicensis, Ofuecimensis, Sandecensem et Biecensem, cum aliis magistratibus habet. De huius terrae bonis iam supra quaedam sunt dicta. Praeter ea, quae iam commemorata sunt, et infra commemorabuntur, loca ad hunc Palatinatum pertinent oppidulum Mstouia, Vartae adiacens: ad cuius dextram in siluis rupi praealtae inaedificata est arx Olstima; ad sinuuium Pilciam autem sita est Novopolia cum arce pulcherrima, quae una cum castello Potoco ad Koniepolsciorum ditionem pertinet. Ab hoc castello Potoco illustris Potociorum prosapia, qui inde in Russiam se contulerunt, cognominata esse dicitur. Occasum versus et milliari ab vrbe Cracouia in alto monte conspicitur monasterium, seu Eremitorium monachorum Camaldulensium, a quo milliariis spatio abest Tinecium, Benedictinorum coenobium, in Vistulae praeterfluentis ripa situm, cuius Abbas quinque vrbes cum centum pagis possidet. Silesicos fines versus proficiscentibus occurrit arx Bobrcensis in Ducatu Ofuecimensi sita. In Ducatu Zatoriensis est Palatinatum Ofiecense. In eodem Palatinatu Cracouiensi sunt Tucholia, Zmigrodum, Dumbouecia, Ducla; et septentrionem versus tendentibus obuiam sunt oppidula Opatouecia, Cosicia, Profouia, Miechouia, (quod cum toto territorio ad Equites Sepulchri Christi pertinet) Scarbimiria, et si qua alia minoris momenti in toto territorio Cracouiensi, sita sunt. Sed ut ad urbem Cracouiam ipsam veniamus, ea sub quadragesimo secundo longitudinis, et quinquagesimo latitudinis gradu, uti Starovolscius refert, sita est. Iuxta se ab australi quidem parte Cazimiriam, a boreali vero Clepardiam habet. Arx regia vero in rupe extructa et in medio quasi supra Vistulam sita est. Qui thesaurus in arcis seu Sancti Stanislai templo Starovolscii temporibus reseruatus sit, ipse narrat p. 14. In eodem templo sacerdotes per totam noctem canunt. Episcopus eius tredecim urbium est dominus, et summus Ducatus Seueriensis princeps; et mille atque vndeuginti templa sibi subiecta habent, quorum tredecim templa Canonicorum sunt. Capitulum sex et triginta Canonicis constans, cum caeteris inferioris ordinis sacerdotibus, totidem, atque Episcopus ipse, redditibus fruitur. Academia huius urbis, anno millesimo trecentesimo quadragesimo quarto, decimo septimo Augusti die, instituta vndecim floret Collegiis, quae is, quem toties dico, Starovolscius p. 15. recenset, cum quatuordecim Scholis Grammaticis, per urbem distributis, quae omnes, uti idem tradit, ab vno Praefecto, Magnifico Academiae Rectore gubernantur. In eadem vrbe multa sanctorum corpora monstrant, ea praesertim, quae miracula patrare fingunt, ut Sancti Stanislai, qui huius urbis Episcopus fuit, S. Prandothae, et S. Ioannis Grothti, in arce, S. Hyacinthi et Iuonis Episcopi, apud Dominicanos, S. Iulianae Confessoris, apud Eremitas S. Augustini, Stanislai Cazimiriensis apud Canonicos Regulares, S. Simonis Lipnicae, apud Minoritas obseruantium, S. Ioannis Cantii Academici in S. Annae templo, et alia plura. In arce Cracouiae literae primariae, sceptrum, Coronae thesaurus et alia quae in Regno summi fiunt, custodiuntur: vnde etiam Polonia minor, quoniam sedes regia in ea est, maiorem Poloniam in conuentis publicis ordine antecedit. Si quis plura et vberiora de hac vrbe, (quam Andreas de Pilca Corycinius de ipsius conditore, Gracho, Grachouiam appellat) cognoscere cupit, priorem meam Poloni-

cam

cam descriptionem legat; quae quoniam bis typographico prelo excusa est, ea inde repetere, superuacaneum existimo; ubi etiam, quae memorabilia hic euenierint, sunt narrata. De iis, quae anno millesimo quingentesimo octogesimo ibi acciderint, in appendice etiam secundae editionis nonnulla commemorata sunt. Quapropter nouissimarum tantummodo rerum, quae illic non reperiuntur, quasdam attingam. Anno millesimo quingentesimo octogesimo septimo Maximilianus, Archidux Austriae, a Polonorum altera factione Rex electus, Cracouiam obsedit; de quo supra in exordio. De tumultu contra Evangelicos, in hac vrbe habitantes, anno millesimo quingentesimo nonagesimo primo excitato in illa descriptione nostra, nonnulla quidem iam sunt dicta, sed iis tamen ea possumus addi, quae Episcopus Piascius Polonicorum Annalium p. 92. scribit: quoniam Regis Sigismundi soror Anna, cum eo ex Suecia profecta, purioribus a Luthero instauratis sacris fuisset addicta, magnam Lutheranorum multitudinem Cracouiam se contulisse, ibique Synagoga instituisse, item et aliam, dissentientes sibi in religione; ut ipse loquitur. Has autem Synagogas nocturno tempore a populo dirutas atque combustas, neque ab haereticis restitutas esse. Anno millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, nono Iunii die, proxime superior Rex, Vladislaus ibi natus est; sed in ea nocte, quae eius natiuitatem proxime antecessit, praestantissima Regii palatii pars, quae urbem prospicit, repente conflagrauit: vnde varia de huius infantis regii fortuna exstiterunt iudicia, quas omnium coniecturas veras fuisse, et ipsam illam aduersam sortem arci vtilem fuisse tempus docuit: siquidem Cardinalis, Georgius Radzivilus, Episcopus Cracouiensis, ex Episcopatus sui tunc regens inuentis aurifodinis, quas in campis Kielcensibus habebat, Regi tantum cupri dedit, quantum ad tectum huius arcis incendio deletum instaurandum ei necesse erat: et Rex ipse impensis maioribus illam arcis partem renouauit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo secundo, centum septuaginta tria Christianorum, et viginti Iudaeorum millia lue pestifera obisse, caeterum vero in Polonia vniuersa vno illo anno quadringenta hominum millia gladio et pestilentia periisse Relationes allatae narrant. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Carolus Gustavus, Rex Sueciae, Cracouiam obsedit; decimo sexto Septembris die vrbe Casimiria et suburbio Stradomia, (cuius maximam partem Poloni ipsi vastauerant, et suburbium Clepardiam incenderant) et xii. (xvii) Octobris die vrbe Cracouia ipsa, pactis conditionibus potitus est; et tum ix (xix) eiusdem mensis die praesidium Polonicum ex arce discessit; uti in *Francofurtana Relatione verna de anno 1656.* traditur. Augustinus Limmerus autem, suburbium Clepardiam in diuersis locis a Polonis incensam, urbem Casimiriam, cum suburbio Stradomia decimo sexto Septembris die a Suecicis militibus captam; Stradomiam autem a Polonico Cracouiae praefecto concrematam; tum nono Octobris die Cracouiam pactis conditionibus a Suecis occupatam, et ab iisdem moenia combustorum Cracouiae suburbiorum pleraque diruta esse dicit. Postea Poloni Cracouiam obsidione saepius cinxerunt; et inprimis anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Regni Polonici Gladifer hunc locum iam tenere sibi visus est; quem autem Suecicus urbis praefectus pridie Calendas Augustas fudit; de quo impressa quaedam Relatio prostat; in qua tamen Gladiferi illius nomen non reperitur; sed monasterii Liniecii ad Vistulam siti, et arcis Tentichini, ad Marschalcum aulae, Opoliniscium, pertinentis; et tria milliaria a Cracouia remotae, mentio fit. Caeterum anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo Michael Zebrzydovius, vnus ex primoribus Palatinatus Cracouiensis, Regni Polonici erat Gladifer, qui fortasse adhuc id munus gerit. Postea Poloni prope hanc urbem iterum maxima clade sunt affecti.

Czenstochia, Czenstochowa, oppidulum, ubi praestantissima cereuisia coquitur, quae non modo per Poloniam, sed etiam in finitimas Germanorum prouincias

Ggg ggg 2

uincias

uincias diuenditur: monasterium autem extra oppidum in Claro Monte situm, et optime munitum ex B. Mariae Virginis imagine, quam a S. Luca pictum esse ferunt, inclaruit: quapropter multae peregrinationes religiosae eo suscipiuntur; et monasterium Ordinis S. Pauli Eremitae insigni thesauro superbit. In vicinia huius urbis Dominicanorum sedes est, quae Gidlehensis vocatur, pariter imagine quadam B. Virginis, et ea quidem miraculosa; ut iactitant, admodum famosa; ubi etiam paulo ante Cathusianum domicilium constructum est. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto monasterium Czenstocham Sueci obsederunt, sed frigoris acerbitate coacti ab eo destiterunt: ita et anno sequente millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto illud frustra sunt adorti.

Czorsteinium, arx regia, duodecim milliaria a Cracouia distans, in monte excelsa; cuius radices fluvius Donaicius praeterlabitur, sita, ubi anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo Napierfcus, qui Kostka appellari volebat, Cosacorum auxilio fretus turbas mouit. Ea autem, qua potius erat, arx Episcopi Cracouiensis industria recuperata, et falsus ille Kostka debito supplicio affectus est.

Inovladia, ad fluvium Pilcam in Palatinatu Sendomiriensi sita, oppidulum, ad quem Palatinatum etiam Dreucia, forti castello instructa, pertinet.

Ilcuffia, vrbs regia, in Palatinatu Cracouiensi sita, ubi plumbi et argenti fodinae sunt, et ubi panis boni saporis cum carne bubula optima notae reperitur. Vix quinque milliaria a Cracouia, et non longe a Slaucouia distat, in Seueriensi Ducatu sita, ad Episcopi Cracouiensis ditionem pertinet, et ex argenti fodinis admodum clara est.

Ilza, vrbs pulchra, lateritiis domibus constans, ad eundem Cracouiensem Episcopum, quamuis in Palatinatu Sendomiriensi sita, pertinet, arce valet, et Poloniae vniuersae ollas figulinas, easque elegantissimas, praebet. Huc etiam referenda est Cumouia ex variorum colorum marmoribus admodum celebris.

Lagouia, vrbs eiusdem Palatinatus, Episcopi Cuiuiensis ditioni subiecta, et pariter ollis, quae inde per Poloniam passim diuenduntur, notissima.

Landiscrona, Landscron, arx Palatinatus Cracouiensis, in alta rupe exstructa, quae arx vndique per aliquot milliaria conspici potest, et in cuius territorio mons Caluariae, coenobio monachorum de obseruantia et facellis seu conclauibus ad preces destinatis, et in modum Hierosolymitanorum sacellorum structis, ornatus cernitur; quapropter etiam multae peregrinationes sacrae eo fiunt. Albertus Laskius, Palatinus Siradiensis, urbem Landiscronam, quoniam quatuor tantum milliaria a Cracouia abest, Maximiliano, Archiduci Austriae, conferuare studuit; quam tamen Rex Stephanus ad ditionem coegit. Piascius Lankoronam eam vocat, proximisque Hungariae finibus sitam esse dicit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, xix (xxix) Septembris die fortissimam illam arcem Comes Dugladius cum Suecis suis expugnauit: Proxime autem insequente anno Poloni prodicione, ut fama fert, eam recuperarunt.

Lelouia, oppidulum eiusdem Palatinatus Cracouiensis, antiquis moenibus circumdatum; ad quod oppidulum ditio quaedam seu territorium pertinet.

Lezaifcum, oppidulum, extra cuius moenia monasterium est Minoritarum, in quo B. Mariae Virginis imago, miraculis, ut aiunt, clara, reueratur, in Palatinatu Sendomiriensi situm est.

Lipouecia, oppidulum, cum arce in alto scopulo exstructa, in qua arce Clerici dioeceseos Cracouiensis, si inhoneste se gesserint, custodiuntur.

Lublinum, vrbs clara, et terti Poloniae minoris Palatinatus caput, cum territorio Lucouiensi ei adiuncto. In hoc Palatinatu bis mille nobilium domus olim fuisse dicuntur; in quo etiam oppida Cazimiria, Opolia, Curouia, Crasnica, Leuartouia, Vrzendouia, Lenczna, Czemiernicos, et Dominorum Firleiorum arx Dombrouicia. Illa igitur, quam nunc describimus, metropolis, Lublinum, sub quadragesimo

quadragesimo quinto fere longitudinis, et ultra quinquagesimum primum latitudinis gradum sita est, ut Stravolscius scribit. Modicae quidem magnitudinis; sed elegantis est structurae, nullique fere totius Sarmatiae urbi, neque situs amoenitate, neque coeli salubritate, neque soli fertilitate, cedit; sicut idem Polonicus scriptor tradit. Magnifice exstructa habet templa atque coenobia, templum Canoniconum et Iesuitarum Collegium, ubi etiam Tribunal regium, seu Parlamentum; et tres mercatus insignes et frequentes quotannis celebrat. De hac vrbe vide plura in priore nostra descriptione Polonica. Anno millesimo sexcentesimo sexto nobilitas Polonica contra Regem et nonnullos Regni Senatores, ab eius partibus stantes conuentum hic loci instituit; cuius exitus qui fuerit, in Polonicis Pauli Piascii annalibus legi potest. Quae anno millesimo sexcentesimo quadragesimo sexto Lublini (quod quatuor et viginti milliaria a Varlaui distat) Iudaeis acciderint, ea in priori descriptione Polonica sunt relata. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Rex Sueciae hanc urbem praesidio carentem atque apertam offendit, eique triginta Florenorum millia pro incendio urbis redimendo imperauit: uti *Francofurtana Relatio Verna* commemorat. Tum eam Rex praesidio munivit: quo facto Voldemarus, Comes Danicus in eadem vrbe, mente Martio, fato decessit.

Ogrodenecia, arx Cracouiensis Palatinatus, in rupe sita, et Dominis Firleis subiecta, inter quam arcem et urbem Seueriam oppidula quaedam minoris momenti interiacent.

Opatouia, vrbs praecipua, in Palatinatu Sendomiriensi sita, et quatuor milliaria ab eius metropoli remota; ubi etiam Viazdensis munitio paulo ante est erecta; ubi etiam oppidulum Iedlinsko, gymnasio celeberrimo, et eleganter aedificato templo ornatum.

Ofuecimie, vrbs, et locus Ducatus Ofuecimienfis Silesiae finitimi primarius, inter paludes situs; in Zatoriensi autem Ducatu, qui etiam Cracouia proficiscentibus Silesiam versus situs est, palatium est Ofuecimense; arx Bobroensis autem ad Ducatum illum Ofuecimensem pertinet.

Pilcia, oppidulum, cum territorio suo Ducis Zbarauii ditioni subiectum, Canoniconum Collegio, et palatio splendido hortisque pulcherrimis, Italico more structis ornatum, in Palatinatu Cracouiensi situm est. In vicinia eius mons forti castello instructus conspicitur.

Pilsna, oppidulum, et territorii sui caput, in Palatinatu Sendomiriensi situm, pulchro templo et instrumentis musicis, organis vulgo dictis, quam celebratissimis, praeditum. In eadem regione sunt oppidula Sendisouia, Zarnouecia, Socolouia, Praetlauia, et Zalcicynum; pulcherrimo foro ornatum.

Racouia, incolis quondam referta vrbs, et schola Arrianorum praecipua, in Sendomiriensi Palatinatu sita; hi vero Arianni decreto publico inde expulsi, et locus vniuersus Romano Catholicus est traditus. Vide priorem Poloniae descriptionem.

Radomia, vrbs, et territorii sui ad Sendomiriensem Palatinatum pertinentis caput, ubi Minoritae pulchrum templum habent. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto hic locus a suprema copiarum Regis Sueciae Legato, Rutgero de Alchenberg occupatus, et haud procul inde Poloni fusi sunt.

Sandecia, vrbs praecipua Palatinatus Cracouiensis; quio Donaicio adiacens, quae alias circumiacentes vrbes rebus ciuilibus antecellit, mensesturam haud mediocrem exercet, situm amoenissimum habet, et Abbatia monachorum Praemonstratensium temploque Canoniconum ornata est. Haec vrbs Sandeciam veterem milliare propemodum a se remotam prospicit, eandemque Praemonstratensium monialium coenobio, quod totius Poloniae locupletissimum esse dicitur, insignem.

H h h h h h

Sborouia,

Sborouia, arx antiquae structurae, inter Visliciam atque Cornicium media quasi in Palatinatu Sendomiriensi sita; circa quam theriotrophae amplissima et piscinae insignes sunt. conspicuae.

Sendomiria, vrbs inclita, et Palatinatus ab ipsa nomen ducentis metropolis; qui Palatinatus auri, argenti, aeris, et lazurii, fodinis apud Kielcias, plumbo autem et argento apud Chenciniam abundat; vbi etiam marmor nigerrimum effoditur; viride autem et rubrum marmor apud Cunouiam, ferrum et chalybs apud Vonchociam, Bodzantinum, Sydloueciam, et alia passim loca, inuenitur. Hic Palatinatus late extenditur, octoque territoria, et nouem Regni Senatores, Palatinum Sendomiriensem, et Castellanos, Sendomiriensem, Visliciensem, Radomiensem, Zauichostensem, Zarnouiensem, Malogostensem, Polanecensem et Cechouiensem complectitur. Praeter loca, quae iam supra attigimus ad hunc Palatinatum et etiam oppidula pertinent, Tarlouiam, templo superbiens magnificentissimo, Solecia, prope Vistulam sita, et splendido arce instructa, Malogostia, arx Vislicensis, in territorio Stenzicensi, quod huius Palatinatus additamentum quasi est, sita; tum oppidula, Ostecum, Stasouum, Polanecia, Paczanouia, Stobnecia, Olesnicia, Ossolinum, et alia plura, sed haec viliora, exceptis his, quae postea sequentur, et in quibus primum locum tenet metropolis Sendomiria ipsa, quae in edito seopulo sita, inueniuntur prospectu in Vistulam gaudet. De hac vrbe vide plura in prioris nostrae Poloniae descriptione. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, vigesimo Martii die, (secundum fastos antiquos) Poloni urbem Sendomiriam, anno superiore a Suecis captam, recuperarunt. Sed Suecicus arcis praefectus Iesuitarum Collegium incendi iussit, quo incendio vrbs quoque correpta est; postea idem praefectus, cum discessum pararet, ardentem funiculum in conclauis areis subterraneo occultauit, quo, cum pulvis nitratus esset incensus, millia Polonorum amplius in hac arce perierunt, vti in Relatione quadam typographorum prelo excusa narratur, vbi etiam Rex Sueciae in eiusdem vrbs regione ad flumen Rudnicum graui a Polonis clade affectus dicitur. Alia relatio ab ipsis Polonis aedificia quaedam arcis esse incensa, et mille atque ducentos propemodum Polonos combustos perisse tradit, quod etiam *Francofurtana Relatio autumnalis huius anni* confirmat; vbi quoque arcis culusdam Rudnici, inter Iaroslaiam et Sendomiriam siti, apud quam Sendomiriam Sueci iacturam satis grauem sint perpeffi, (vti et nos supra significauimus) fit mentio.

Seueria, vrbs, et Ducatus Seueriensis, qui ad Cracouiensem Palatinatum refertur, et prope Silesia abest, metropolis, arce munitissima, insulae lacus cuiusdam latissimi inaedificata, floret.

Sialouecia, vrbs Palatinatus Sendomiriensis, cum Comitatu ad Ducem Radzivilum pertinente, pulchris aedificiis est exornata.

Slupecia, oppidulum eiusdem Palatinatus Sendomiriensis, ad Montis Calui radices situm, Abbati S. Crucis parat. Mons ille in media Polonia minore positus monasterium habet Benedictinorum, a ligno quodam, in quo humani generis Seruatorem pependisse, et quod ibi asseruari putant, S. Crucis monasterium dictum. Vide infra Lithuaniae descriptionem.

Sulouia, eiusdem Palatinatus oppidulum, cuius Abbas, ad Cisterciensium Ordinem pertinens, sititimas quasdam vrbeculas possidet.

Sydlouia, oppidulum eiusdem Palatinatus, antiquis moenibus circumdatum et arce communitum.

Tarnouia, vrbs Palatinatus Cracouiensis, Canonicorum habet templum, in quo Comites Tarnouii, et vltimus Dux Ostrogus, Iohannes, sepulti sunt. Extra urbem in monte edito est arx splendidissima, cum amplissimo theriotrotheo. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto vrbs Tarnouia, octo milliaria a Cracouia remota, a Suecis, vti in *Relatione Francofurtana* commemoratur, oppressa est.

Tencinum,

Tencinum, arx pulcherrima territorii Cracouiensis, in monte praealto sita, Comitibus de Tenzyn parat.

Velisca, vrbs, quae falisfodina longe lateque inclauit; alias etiam Veliczki, Vieliczga et Velicia dicta; de hac vrbe et narratione quadam memorabili, vide priorem nostram descriptionem, vbi plura de eo loco sunt legenda. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto, decimo sexto Decembris die, in iisdem Veliciensibus fodinis (quas Piascius p. 505. vnum in Europa naturae miraculum putat) et quidem in fossis Bonarouianis, vti, idem eas appellat, iterum grauissima iactura accidit, dum pabuli equini aliquid per imprudentiam candela in ima fouea ardenti admotum incensumque est, quo incendium tam terribile existit, vt operae ibi fodientes vna cum equis suffocarentur. Hoc incendium per totum sequentem annum millesimum sexcentessimum quadragesimum quintum et diutius durauit; ita vt propter grauem foetorem atque vaporem ab hoc igni excitatum, cum maximo regionum prouentuum, quorum plurima pars in huius falis pretio constat, detrimento, nemo has speluncas intrare posset. Num autem postea hoc incendium sit extinctum, non reperio; quanquam iisdem fodinis iacturam quandam a Suecicis militibus esse illatam tabulae publicae tradunt.

Vislicia, vrbs Palatinatus Sendomiriensis, in mediis paludibus sita, vbi templum Canonicorum faxis quadratis exstructum conspicitur, et innumerabilis serpentum, aliorumque insectorum multitudo passim reperitur, quae autem, ex scripturarum registrarum testimonio, Pontificis Romani anathemate percussa, incolarum neminem laedunt; vti quidem Simon Starouolscius in *Polonia* p. 28. scribit.

Visnicia, Wicfniecz, arx Palatinatus Cracouiensis, milliaria ab oppidulo Bochna remota, quam Visniciam anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, vigesimo primo Septembris die, Rex Sueciae occupauit; vti in *Relatione Francofurtana* narratur, et a *Lipsensi*, quae *Wieschnitz* hanc urbem vocat, confirmatur.

Zieuitium, oppidulum et castellum, Silesiae vicinum, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto a Suecicis militibus captum, expoliatum et nonnullis in locis incensum, vt in *Francofurtana Relatione autumnali* eiusdem anni narratur, quae Relatio etiam oppidulum Seubuschum, in regione Cracouiensi Iabluncam versus situm, ab iisdem expilatum et incensum, a Polonis autem rursus extinctum esse tradit. Sed, vt ad Zieuitium redeamus, Episcopus Piascius p. 368. anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto Constantiam, Poloniae Reginam, a Nicolao Komorowscio Comitatum Zieueciensem, in longitudinem per decem, et in latitudinem per sex milliaria Germanica extensum, inter Silesiae et Hungariae fines situm, Morauiae finitimum, et octo milliaria a Cracouia distantem, sexaginta Polonicorum Florenorum millibus emisse scribit.

III. LITHVANIA CVM POLESIA, ET PODLASSIA, SEV PODLACHIA, SEV SVBSYLVANIA.

Hunc Magnum Ducatum a consinio Palatinatus Lublinensis, (qui ad Poloniam minorem pertinet) usque ad terminos Liponiae in longitudinem per nonaginta milliaria Germanica, et in latitudinem per quadraginta amplius milliaria extendi, et vulgo in tres Satrapias seu Palatinatus (praeter Russiae infra describendae eos, qui huc referuntur Palatinatus) Vilnensem, Trocensem et Brescianensem, diuidi, Simon Starouolscius dicit, vti etiam in *Relatione Francofurtana*. Vilnensis Palatinatus (pergit idem Starouolscius) ad Moscouiam usque pertinet, et praeter metropolin Vilnam, et vrbes Rudnieum, Lidam, Osmianam (quae territoriorum suorum sunt capita) et Bierzen, omnia fere oppidula sunt

H h h h h h 2

ligna.

lignea. Palatinatus Trocensis terram Grodnensem, quae etiam sibi territorium Volcouiscense adscribit habet subiectam, vrbesque Trocum, Grodnam, et alias complectitur. Palatinatus Brescianensis, Lublinensi vicinus, oppida lignea habet, praecipue Cameneciam, Cobriniam, Ianouiam, (quibus arces impositae sunt) Voiniam, Rososiam, Vlodauam, Bialam, et alia ignobiliora, praeter metropolin Bresciam ipsam. (De qua infra) Pincensis amplissimus districtus, sed siluis nimium inumbratus et paludibus immersus, proprios quamuis magistratus habens, huic tamen Palatinatui adiunctus est. Praecipuus eius locus est vrbs Pincum. Hactenus Starovolscius. Vide priorem nostram descriptionem Polonicam, et de huius terrae incolis, de illo autem territorio Pincensi, (alias Podlesia et Polesia dicta) nec non de Podlachia seu Podlattia, (quae inter Masouiam et Lithuaniam sita in rebus ecclesiasticis Episcopo Luceoriensi tota subest: in tria quasi territoria, Drogezynense, Mielnicense, et Bielscense, a tribus ipsorum locis primariis sic dicta, diuiditur, et vrbes atque oppida, Holecaczen, Surasiam, Visciam, Socalouiam, Bielscum, Augustouiam, Ticoczinum et Knyssinum, continet) In quorum locorum nonnullis etiam de harum terrarum indole quaedam dicuntur.

Frumento praesertim fertilis est Lithuania, cuius quam plurimum ad extraneos etiam diuendere potest. Praecipuus huius terrae fluuius Chronon est, quem Nemenum vocant. Vide *Poloniam defensam contra Ioannem Barclaium*. Cum anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo Albertus Wiukus Koialouicius, S. I. *Historiam Lithuanorum, antequam fidem Christianam amplexi sunt*, ediderit, quam (non omnibus notam) Calimiro Leoni Sapichae, Magni Ducatus Lithuaniae Procancelario, Slonimensi, Lubofzanensi, Volpensi, etc. Gubernatori dedicauit, ex ea ad vberiore rerum Lithuanicarum noticiam sequentia huc afferam.

Ille igitur scriptor hanc terram ab Herculis quondam inhabitatam fuisse existimans Lithuaniam lingua vernacula Lituaniam seu Litubam appellari tradit, et multa vocabula Latinae originis in Lithuanico sermone inueniri: tum Liouones quoque (Germanicam scilicet linguam non loquentes) seu Lotauos Lithuaniae simili et Latinis atque Graecis vocibus commixta lingua uti, quas voces harum terrarum incolae, primum vt hostes, deinde autem vt amici et socii Romanorum, diu in Italia atque Thracia commorati, cum praedis locupletissimis, ante Italorum (de quibus infra dicitur) in hanc regionem aduentum, domum secum attulerint. Vna cum aliis igitur putat, partem regionis, in qua Heruli, quondam Alani dicti sedem habuerint, illam nimirum, quae Samogitiae propior inter flumina, Nemenum, Viliam seu Neridem et Dunam interiaceat, primo Alaniam, deinde autem Littalaniam et Lithuaniam a principe Littalano, seu Littuone iuniore, (qui sub Imperatore Valentiniano primo vixerit) appellatam esse. Cum enim Alani, Rheni accolae, (hic scriptor ille narrare pergit) a Sicambris repulsi et deleti prope modum essent, Hercolorum Dux, vt mature discedendo ipsorum reliquiae conseruarentur, suasis. Cuius consilium secuti fuga quasi in Prussiam se contulerunt, vbi a Prussis libentissime sunt accepti. Postea tamen inter vtrumque populum matrimonii contractis auctum, et sine magistratibus viuente, discordiae contentionesque sunt exortae, donec Veidevutus, ex Alanis, qui postea Lithuani sunt vocati oriundus, primus Prussorum Alanorumque princeps crearetur. Quo vita defuncto, inter filios eius lites sunt excitatae, adeo vt minimus natu, Littalanus, seu Lituo, ex Alanica foemina, caeterorum filiorum nouerea, susceptus, grauissimo bello a fratribus infestaretur: quo ille permotus anno post Christum natum trecentesimo septuagesimo tertio vniuersum Alanorum populum e Prussia eduxit, sedesque antiquas, ab ipso postea id, quod nunc gerunt, nomen sortitas, reperit. In Samogitia vero, seu Samaita, seu Sudinia, vti etiam in ea Prussiae parte, quam Sambiam vocant, Saimo, Lituois illius frater, regnauit: cuius regionis gens, in qua ab initio habitauit, perpetuam cum Lithuanis coluit amicitiam.

tiam. Post illud tempus, et, vt vero consentaneum videtur, post nongentesimum demum a nato Christo annum quingenti circiter illustriores Itali sub praefectis, Palaemone, seu P. Libone, ex Columnarum stirpe orto, Iuliano Dorfsprungo, Prospero Caesarino Columna, Vrsino et Hectore, Rossis, in mari Balthico in lacum Curonium, et deinde ad Nemeni, seu Chroni, (qui, postquam in Russia, Lithuania et Prussia, quas terras perluit, aliorum fluuiorum vndis admodum creuit, duodecim denique ostiis in mare effunditur) exitum peruenerunt, et in eo vterius profecti in Samogitiam et Lithuaniam traiecerunt. Num autem ex Italia eiectioni, an tempestate eo appulsi sint, an vero quacunque alia causa commoti hoc iter susceperint, incertum est. Hi igitur virtute atque comitate Lithuanos sibi facile conciliarunt, effeceruntque, vt ipsorum principe defuncto, Palaemonem illum communi consensu in eius locum sufficerent. Hic Palaemon, Lithuaniae et Samogitiae Dux, tres filios, Borcum, Speram et Cunasium, seu Cunam reliquit, e quibus Borcus in principatu gerendo patrem secutus est, quem Borcum Spera, et tum Cunasius, illius fratres, exceperunt. Huic posteriori duo erant filii, quorum senior, Kiernus, anno millesimo quadragesimo Lithuaniae, iunior autem, Gimbutus, Samogitiae princeps, facti sunt. Prior arcem Kiernouiam, primarium quondam Lithuanorum locum, nunc autem, solo nomine relicto, vetustate collapsam, aedificauit. Idem Braslauiam, Russiae urbem, occupauit, quae deinde in Lithuanorum potestate constanter permansit. Cum autem nullum haberet filium, et ad grandem peruenisset aetatem, anno millesimo vndenonagesimo Zivibundum, adolescentem, ex supra commemorati Iuliani Dorfsprungi posteris, adoptauit, eique filiam Posatam, quam vnam habebat, matrimonio iunxit, et dotis loco Lithuaniae Ducatum dedit. Hic Zivibundus, et Montwilo, Samogitiae Dux, Ducatus, Nouogrodiensem, Luceoriensem et Volodimiriensem igni ac ferro deuastauit, sed a Russis magna clade sunt affecti. Anno millesimo ducentesimo sexto Lithuani a Russis iterum fusi sunt. Deinde Zivibundus, Prussis contra Conradum, Masouiae Ducem, auxilium tulit, qua expeditione Culmigeria Conrado erepta, Masouia, seu Masuris passim deuastata, et praecipua eius vrbs, Plocia, combusta est. Anno millesimo ducentesimo vigesimo primo Zivibundus ex hac vita decessit, relicto filio Kukovoitae, Lithuaniae et Samogitiae Duce, qui filium genuit Viteneim, a quo Lithuaniae vrbs, Vcianum, nomen gerit. Hic cum moreretur, filio, Suintorogo, fere adhuc infanti, Ringoldus, Dux Nouogrodenensis, tutor est constitutus. Interim Montwilo, Samogitiae Dux, fato defunctus, filium reliquit Erdivilum, qui Lithuanico exercitu, expeditionem in Russiam suscepturo, praefectus urbem Nouogrodecum condidit, cuius primus Dux factus Nouogrodiensis, Brestiani, Grodnam et Subsyluaniam, seu Podlachiam sibi subiecit, Samogitiam vero ei, quem modo diximus Zivibundo concessit. Hic Erdivilus, postquam insignem a Tartaris reportauerat victoriam, anno millesimo ducentesimo vndeagesimo vitam morte mittauit, relicto filio Michaeli, seu Mingailone, principe Nouogrodenensi, qui etiam Polocensem Russiae prouinciam Principatui suo adiecit, haeredesque reliquit Skirmundum et Ginvilonem, quorum ille Nouogrodensem, hic autem Polocensem Principatum occupauit. Skirmundus Pincum et Turouiam Russis extorsit, et noui Tartarorum Principis, Balaklai, Legatos, tributum poscentes, primum quidem splendido conuiuio excepit, tum vero, discessum parantes, nasus et auribus mutilauit, deinde ipsum illum Balaklaum in proelio interfecit. Mozyrum, Starodubum, Czernichouiam, Karaczouiam, totamque Severiam hostium potestati ereptam sibi subiecit, filiosque Lubartum, Pismundum et Troynatum, frater autem huius Skirmundi, Ginvilo, Polociae Princeps, Borysum, primum Lithuanicorum Principum Christianorum sacra amplectentem, reliquit. Pismundo autem et Lubarto in pugna aduersus Tartaros occisis, illorum frater, Troynatus filium Algimundum Nouogroden-

bus Ducem praefecit, possessionesque fraternas sibi vindicauit; sed breui post ex hac vita migravit. Quem Algrimundus mox secutus est, Ringoldo illo filio, et Suintorogi tutore, relicto, cum interea Basilius Rechvoldus Polocensem Principatum possideret, cuius filia, Praxedis, vulgo Poroscovia dicta, anno millesimo ducentesimo septuagesimo tertio a Gregorio Pontifice in Sanctorum numerum est relata; filius autem, Hlebus, sine liberis ex hac vita decedens anno millesimo ducentesimo trigesimo quinto perfectam Polocensibus libertatem concessit. Is, quem supra diximus, Ringoldus ex Gimbuto, Lithuaniae Duce, Palaemonis nepote, originem ducens, primus Magnum Lithuaniae Ducem se appellavit, vtriusque Lithuaniae, Samogitiae, Curlandiae, Podlachiae, Nouogrodiae, Mozyriae et Pinsciae seu Polesiae, nec non Seueriae et Czernichouiae possessionem iactans; quamvis hae provinciae non omnes ipsi, sed magna ex parte pupillo Suintorogo competerent, qui Suintorogus interea, dum Ringoldus, eiusque haeredes viverent, paucis contentus esse cogeatur, siquidem Samogitiam tantum, ut iam supra significauimus, gubernandam accepit. Anno millesimo ducentesimo quadagesimo Mendogus filius patri defuncto, Ringoldo, successit, regnandi initium a proximorum consanguineorum caede faciens, quamvis ex fratre nepotibus, Arduido, Vikundo et Cieuciwilone, seu Theophilo, parceret, qui ipsius iussu in bellum profecti res bene gesserunt; quandoquidem Arduidus Druciam et Smolensciae partem, Vjkundus Vitepsciam, Theophilus autem Polociam occuparunt. Idem, quo facilius Christianorum suae potestati subiectorum gratiam sibi conciliarent, eorum religionem sunt amplexi. Vnde bellum exortum, et Polocia, quamvis frustra, a Mendogo illo obsessa est; quapropter Theophilus, ab Archiepiscopo Rigensi, (cuius religioni, relicta Graeca, se dederat) et a Magno Liouoniae Magistro, adiutus Mendogum illum, patrum, bello inuasit; qui propterea anno millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo Christianum se professus, cum sexcentis suis illustrioribus sacro baptismatis fonte ablatus, et ea, quam ipsi Pontifex Innocentius quartus miserat, corona ornatus est. Postea vero, salutaris religione rursus deserta, Christianorum terras infestauit, et Lublinum, Poloniae urbem, arcemque Masouiae, Plociam, cum Prussiae oppidulis atque pagis, nuperrime exstructis, deuastauit et combussit; ubi nullus Christianus vitam incolumem abstulit. Haec anno millesimo ducentesimo sexagesimo gesta sunt. Deinde Curlandiam aggressus castellum Karzouiquum in Prussiae finibus situm, obsedit; quo facto Curlandi etiam Lithuanorum partes sunt secuti, et is, cui antea paruerant, Magnus Magister in Liouonia turpiter caesus, ipse cum centum et quinquaginta fratribus, seu Equitibus, occubuit. Deinde ea, quam modo dixi, Curlandiae arce, Karszouino, et arce Heisburgo concrematis, exercitus in Samogitiam et Prussiam deductus, et Regiomontium, quod non ita pridem initium ceperat, obsessum quidem, vetum etiam fortiter defensum est. Prussi vero a Christiana religione et Ordine Teutonico rursus defecerunt, et templa diruerunt. Et quamvis Germanicae quaedam copiae Ordini Teutonico auxilio venissent, ille tamen a Prussis est profugatus; et Heilsberga, Creuzburga, Regiomontium atque Bartensteinium Crucigeris sunt erepta. Anno millesimo ducentesimo sexagesimo secundo Rex Mendogus Masouiam petiit, quae cum magna Cuiaviae parte est deuastata. Proxime insequente anno Parnouiam, Liouoniae urbem, diruit, et cum hoste apud Dunamundam conflixit. Post hoc tempus autem non diu vixit, sed cum duobus filiis, Ruclio et Repico, in cubili interfectus est; cui, primo pariter, atque ultimo Lithuaniae Regi, sororis filius, Troynatus, Samogitiae Dux, (tertius enim Mendogi filius, Volstinicius, Christianorum sacris addictus, vitam agebat monasticam) successit, qui, idolorum cultor, Masouiam et Liouoniam deuastauit, Theophilumque, cuius supra mentio facta est, ad se inuitatum interemit; sed ipse, postquam nondum integrum annum summae rerum praefuerat, balneum

intraturus

intraturus pariter occisus est. In eius locum monachum illum, Volstinicius, Magnum sibi Ducem Lithuani delegerunt, qui patris mortem vindicauit; et Poloniam Masouiamque depopulatus est. Quo Boleslaus Pudicus, Poloniae Princeps, commotus Iatwieczyos seu Iazyges, Lithuanorum socios vna cum ipsorum nomine, vno proelio, funditus fere deleuit. Attamen ex rusticis eorum nonnulli ad Lithuanos, sibi vicinos, confugerunt, alii Christianam religionem amplexi ad Polonos se receperunt; quorum posteriorum terra, Subsylvania seu Podlachia iam dicta, a Polonis, Russis et Lithuanis incolitur. Volstinicius ille anno millesimo ducentesimo sexagesimo sexto in Polonia etiam damno affectus, tandemque, cum ipsum Leo, Volodimiriae Dux ad se inuissset in Russia per insidias e medio sublatu est. Quoniam igitur tota Palaemonis prosapia cum ipso exspirauerat, ad Iuliani Dorsprungi posteros, nominatim ad Suintorogum illum, Vitenis filium, a tutore Ringoldo suis prouinciis defraudatum, terra Lithuanica rediit; qui Magnus Dux electus, sex et nonaginta annos iam vixerat, et filium, nepotes atque pronepotem aditum habebat. Filius quidem, Giermondus, cum patri succederet, sexaginta fere annos erat natus, qui Volhyniam, prouinciam Russicam, deuastauit, urbem Giernatum condidit, in Polonia, Prussia et Liouonia bella gessit, tandemque anno millesimo ducentesimo septuagesimo quinto diem obiit supremum. In eius locum filius natu maior, Giliginus, Magnus Lithuaniae Dux, frater autem, Trabo, Samogitiae Dux, facti sunt. Sed anno millesimo ducentesimo septuagesimo octauo cum Giliginus ille, et intra anni tempus etiam filius eius, Romundus, ex hac vita discessissent, Trabo Magni huius Ducatus administrationem sortitus est; qui autem postea ne annum quidem integrum vixit; ubi in eius locum aut filius, aut nepos, Narimundus, Magnus Dux factus est, qui fratribus sedem in Lithuania constituit, et Prouinciam Podlachiam, anno millesimo ducentesimo octogesimo primo Polonis ereptam, fratri minimo, Troideno, concessit; qui postea cum Narimundo in Lithuania successisset, ab alio fratre, Daumundo, vrbis Polociae potito, per sex Sicarios rusticorum ab eo e balneo egresso aliquid petere volentium personam simulantes baculis occisus est; cui Daumundo autem a Troideni filio, Lauro, simile fatum fubeundum fuit. Hunc Laurum postea Ordines Lithuaniae Principem sibi petiuerunt, qui autem hos honores deprecatus suasit, ut Vitenem, Troideni Marschallum, ex Caesarini Columnae, qui, uti supra narrauimus, cum Palaemone ex Italia in Lithuaniam venerat, posteris oriundum, Magnum sibi Ducem crearent; et tunc Laurus ille usque ad vitae finem monachus permanfit.

Vitenes igitur, ex Samogitia oriundus, Magnus Dux delectus multa bella in Polonia et Prussia gessit; quamvis nonnulli Principes ex pristinatorum Ducum stirpe essent superstites; et in iis nominatim Pelussa, qui in Prussia commorans Magnum se Ducem appellauit. Hic Pelussa, cum illustrissimos vniuersae Lithuaniae viros ab aliquo Principe ad epulum nuptiale esse inuitatos, audiisset, cum milicibus suis et Equitibus aliquot ab Ordine Teutonico sibi subsidio missis conuiuias fere nocte oppressit, et praeter alios septuaginta et primoribus interfecit, sponsumque cum sponfa et aliis illustrioribus foeminis ac praeda ingenti Regiomontium secum perduxit. Hoc infelici conuiuium omnes propemodum excellentiores Lithuaniae prosapiae partim occisae, partim in captiuitatem abductae sunt et vno eodemque in loco tota fere illa terra est expilata, vnusquisque enim, quo splendidius se gereret, suppellectilia pretiosissima eo secum attulerat. Tum Vitenes quidam vltionem ab Ordine Teutonico haud mediocrem repetiit, ubi Lithuanus quidam, sexum mentitus, ex aliqua naui Prussica, in quam receptus erat, aliorum ope omnes deleuit; et sequentibus temporibus graua bella in Prussia, Polonia et Liouonia sunt gesta; sed Ordo tamen Teutonicus satis negotii Lithuanis facessuit, et anno millesimo trecentesimo vndecimo Vitenes iustam

Iiiii 2

blasphemiae

blasphemiae atrociumque facinorum poenam, a Deo immixtam, luit; siquidem ipse in Prussia a Crucigeris capite grauiter vulneratus est; copiae vero eius ita caesae sunt, ut ipse cum duobus comitibus aegre euaderet. Anno tamen millesimo trecentesimo decimo quinto Vitenes iterum in Prussiam profectus est, ubi cum parum profecisset, in Lithuaniam reuersus, post duorum et viginti annorum imperium vitam morte mutauit.

Huic successit filius Gediminus; qui anno millesimo trecentesimo decimo sexto Tartarorum auxilio contra Crucigeros usus est; deinde Russiam inuasit; et post nonnullas victorias ab hostibus reportatas, Volhyniamque sibi subiectam in Seueriam, et anno millesimo trecentesimo vigesimo secundo in Liouoniam expeditionem suscepit. Anno millesimo trecentesimo vigesimo sexto Lithuani Polonis aduersus Waldemarum, Marchionem Brandenburgicum, opem tulerunt; et anno proxime insequente millesimo trecentesimo vigesimo septimo Gedimini filius, Olgerdus, Francofurtum ad Oderam obsedit. Anno millesimo trecentesimo vndetrigesimo idem Gediminus, bello aduersus Ordinem Teutonicum iterato, (qui Ordo tunc temporis sclopetorum recens inuentorum, et Lithuanis adhuc incognitorum opera primus usus esse dicitur) globo trajectus, in urbem Vilnam, ab ipso nuper exstructam, reductus, et in campo Suinteroha ethnicorum ritu concrematus est. Hunc primo filius natus minimus, Iauutus in imperio est secutus; ut autem fratres eum expulerant, et Zaslauiensem Ducatum ipsi dederant, in eius locum Olgerdus Magnus Lithuaniae Dux constitutus est; qui anno millesimo trecentesimo trigesimo Prussiam crudeliter deuastauit; deinde cum Tartaris prospere pugnavit, et anno millesimo trecentesimo trigesimo secundo, postquam Moscouitis etiam deuictis, Moscuam usque peruenerat, cum Duce Demetrio pacem iniit; qui Demetrius, quippe Christianus et sacris Graecis addictus, ouum paschale, variis coloribus distinctum ipsi donauit. Postea Olgerdo cum Prussis et Polonis iterum fuit bellandum; ubi a fratre Kieystuto fideliter est adiutus, qui propterea hostium captiuitatem aliquoties subire necesse habuit.

Haec tot ac tanta bella per totam Olgerdi vitam durauerunt; qui tandem anno millesimo trecentesimo octogesimo primo, postquam filium Iagelonem, sibi carissimum, Magnum Ducem declarauerat, admodum grandaeuus ex hac vita decessit. Reliqui eius filii, ex duabus vxoribus (quarum altera Vilnae, Christianae religioni addicta, et Dux Vitepsiorum erat filia) suscepti, faerunt: I. Volodimirus, Dux Kiouienfis, ex quo Otelko, seu Alexander, Dux Slucensis, cum posteris suis, originem duxit. II. Ioannes Zedzeuitus, Podoliae Dux. III. Simon Languinus, Dux Mscislauiensis. IV. Andreas Wigundus, a quo Duces Trubecenses orti sunt. V. Constantinus, Czernichouiae Dux, a quo Duces Czartorienses ortum traxerunt. VI. Theodorus Lubartus, Sanguszcorum pater, ex quo Duces Kouelscii et Koszyrszii sunt profecti. VII. Skirgello. VIII. Sufdrigelo. IX. Korybutus, ex quo Duces Zbarascii et Wisniewieci genus deducunt. X. Demetrius, Ducum Koreciorum pater. XI. Vigundus, qui sacra Graeca amplexus, Basilium, paulo post autem Romanae ecclesiae dogmata secutus, Alexander vocatus est; et Dux Seueriae atque Kiernouiae fuit. Is autem, quem antea dixi, Kieystutus, sex filios habebat: I. Vitoldum. II. Patrium. III. Potiuilum, seu Theophilum. IV. Sigisum seu Sigismundum. V. Andream Woydatum seu Harbatum, et VI. Dougothum.

Sed, ut ad recens constitutum Magnum Lithuaniae Ducem, Iagelonem, veniam, ille sororem suam, Mariam, Woidiloni, infimae fortis atque conditionis homini, sed sibi admodum caro, vxorem dedit; id quod Kieystutus ille, optime de tota Lithuania meritis, aegre tulit. Quem igitur Woidilo coram Iagelone ita criminatus est, ut hic ipsi, quamuis patruo, eiusque liberis necem meditaretur; Kieystutus autem consilio eius intellecto, Iagelonem in vincula coniecit, Woidilonem

lonem vero suspendi iussit. Vitoldus autem, Kieystuti filius, constantissimus Iagelonis amicus, patri persuasit, ut Iageloni vitam condonaret, et duos Ducatus, in iisque Vitepsensem, qui ad matrem ipsius pertinuerat, cum omni pecunia magnoque thesauro, a Kieystuto in arce Vilnensi reperto, traderet. Sed Iagelo Kieystutum per dolum in suam redegit potestatem et custodiae inclusit, in quibus fortis ille Princeps iugulatus est; filius eius autem, Vitoldus, fide vxoris Annae, cui cum duabus ancillis ipsum in custodia frequentare licitum erat, ancillae alterius vestibus indutis vespertino tempore custodia liberatus et Kreuo per moenia noctu dimissus est, ubi equum inuenit, quo conscenso in Masouiam, et inde anno millesimo trecentesimo octogesimo tertio in Prussiam aufugit; et deinde a Prussis atque Samogitis adiutus Lithuaniam inuasit. Quare Iagelo in gratiam cum eo rediit, ipsique Grodnam, Volconiscum et Brestiam concessit. Ita pristina inter eos amicitia instaurata est.

Anno millesimo trecentesimo octogesimo quarto Masouiam et Sandomiriam Iagelo inuasit, qua expeditione castellum Zauichostum Radivilii, Lithuanicis equitibus praefecti prudentia igni expugnatum, Polonia minor deuastata, templum montis Calui expoliatum, et pars S. Crucis inde Vilnam abducta, postea vero restituta est; quoniam, quicumque eam attigerit, damno affectus esse dicitur, ut scriptor ille, ex quo hanc narrationem excerpimus p. 381. tradit, qui etiam antea p. 342. seq. scribit, cum post mortem Casimiri, Regis Polonorum, Lithuani eandem S. Crucem rapuissent, currum, cui imposita ea fuerit, nullo modo potuisse prouehi; et propterea eam esse remissam. Deinde Iagelo legationem ad recens electam Poloniae reginam Hedwigam misit, qua ipsam matrimonio sibi iungi rogauit. Haec rogatio ipsi quidem displicuit, Polonis autem grata fuit; quanquam et ipsa tandem consentit. Anno igitur millesimo trecentesimo octogesimo sexto Iagelo Cracouiam venit, ubi ab Archiepiscopo Gnelnensi baptizatus, Vladislaus dictus et Rex Poloniae coronatus est. Interim Andreas Vigundus, Regis frater, turbas in Lithuania mouit, et Lukomlam, arcem munitam, cepit; cui Vigundo etiam Druia, Drissa et Polocia se vitro quasi dederunt; quanquam a Lithuanis Lukomla recuperata, vrbs Mscislaui obsidione liberata, Polocia capta, et Andreas Vigundus, Dux, ad Regem missus, Suentoslaus, Dux Smolenscensis, qui vrbes Vitepsiam et Orzam, quamuis frustra, bello inuaserat, et circumiacentem terram misere vastauerat, confossus, filius eius autem, Georgius, captiuus abductus, et hoc modo Russia vniuersa tranquillata est. Sed Georgio illi, postquam magno Lithuaniae Duci perpetuam fidem iureiurando promiserat, Principatus Smolenscensis, quem pater possederat, est restitutus. Deinde Rex Iagelo Vladislaus cum Poloniae Regina Vilnam venit, ubi comitiis celebratis idolorum cultum aboleuit, Episcopatum Vilnae instituit; et ipse in rudi plebe ad religionem Christianam perducenda magnam adhibuit industriam; siquidem totam Lithuaniam visitauit, et populo in vernacula ipsius lingua sacrum codicem exposuit, quoniam eius linguae periti sacerdotes non aderant. Vilnam redux sororem Alexandram Semovito, Masouiae Duci, matrimonio dedit, ex qua ille Cymbarcam, Ernesti, Archiducis Austriae, coniugem, eandemque Imperatoris Friderici matrem, suscepit. Antequam vero Iagelo inde in Poloniam se reciperet, primatum consensu Skirgelonem, siue Skirgailum, fratrem, in sacro baptismo, qui Cracouiae ipsi contigit, Casimirum dictum, Magnum Lithuaniae Ducem loco sui constituit, ita tamen, ut summa in Lithuaniam potestas penes se (Regem Iagelonem) permaneret. Eo autem tempore, quo Iagelo Rex Poloniae factus est, ad Lithuaniam pertinuerunt, Lituania ipsa, tum Samogitia, Polehia, Podlachia, Vitepsia, Polocia, Smolenscia, Mscislaui, Seueria, Kiouia et Volhynia, cum parte Podoliae; ut scriptor ille p. 399. tradit, et ita priori libri sui parte finem imponit. Quae postea in Lithuania euenerint, in altera libri parte se commemoraturum pollicetur,

tur, quae fortasse, quamvis me inscio, nunc etiam typis excusa est. Interim de Principibus, Jagelonem secutis, prior nostra descriptio Polonica, si libet, legi potest. Ut tamen pauca quaedam de iis addamus, is, quem modo dixi, Skirgelo Casimirus imperio remotus, et in eius locum Vitoldus ille, Keistuti filius, anno millesimo trecentesimo nonagesimo secundo Magnus Lithuaniae Dux creatus est; quem deinde Regis Jagelonis frater, Suidigelo, excepit, eoque expulso, Keistuti filius, Sigismundus, et hoc interfecto, Casimirus, saepius commemorati Regis Jagelonis Vladislai filius, deinde eius frater, Alexander, et post hunc alius frater, Sigismundus primus Rex Poloniae, Magno Lithuaniae Ducatu praefuerunt; a cuius temporibus adhuc Lithuania Poloniae perpetuo fuit adiuncta. Iam accedo ad praecipua loca describenda, praeter ea, quae infra in Russiae descriptione commemorabuntur, ad Lithuaniam referri solita; quae sunt:

Augustouia, vrbs Podlachiae, a Sigismundo Augusto, Poloniae Rege, aedificata. Vide priorem descriptionem.

Biala, vrbs Lithuaniae, ubi Duces Radiuilli palatium habent pulcherrimum, gymnasio publico ornata, ad quod omnium disciplinarum doctores a Cracouia sunt vocati.

Bielscum, vrbs Podlachiae, quae, quamvis non nisi ligneis aedificiis constructa, metropolis tamen huius terrae existimatur, ad flumen Bialam sita est.

Bierze, vrbs Lithuaniae, cum arce munitissima, ad Duces Radiuillios pertinet, quorum nonnulli utrique religioni, alii Romano-Catholicae, alii Reformatione, addicti, breue ante tempus fuerunt superstites. Anno millesimo sexcentesimo decimo quarto Matthaeus Raderus Viridarium Sanctorum, a se compositum, Nicolai Christophori Radzivilii, Ducis Olycae et Niesuiesii, Sacri Romani Imperii Principis, Palatini Vlnensis Comitis Szydowiecensis et Myrensis, Equitis Hierosolymitani, tribus filiis, Ioanni Georgio, Adalberto Vladislao, et Christophoro Nicolao, Radziuillis, dedicauit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto aliquis Duxum Radiuilliorum, qui Supremus Magni Ducatus Lithuaniae Cancellarius fuerat, tempore autumnali Dantisci diem obiit: Bogislaus autem, Radiuilius Dux, apud Regis Sueciae et Electoris Brandenburgici copias in Prussia tunc temporis commoratus est. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto Rex Sueciae arcem illam munitam Bierzei, Christophori Ducis Radiuillii, ditioni subiectam, expugnauit, et inde sexaginta tormenta metallica Rigam deportauit, pro qua arce Lithuani, permutatione facta, Laudanum Suecis concesserunt.

Borisouia, Borissow, oppidulum Lithuaniae, ad fluvium Beresinam situm, quod anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, mense Iulio, Moscouitae per vim expugnauerunt.

Brescia, Brestia, vrbs Lithuaniae, Brescianensis Palatinatus metropolis, cum castello, rupi inaedificato, et inter fluuios, Bugum et Muchauetium, interposito. Extra urbem regium est palatium recentioris structurae, cum hortis amoenis: in urbe autem Iesuitarum est Collegium, cum monasteriis nonnullis. Ibidem Iudaeorum Synagoga est, per Europam vniuersam celebratissima, quo ex Italia, Germania, Morauia, et Silesia confluunt, non modo ut literis operam dent, verum etiam ut Rabbini creentur, et domum reuersi Synagogis praesse possint. Gediminus, Magnus Lithuaniae Dux, Ducem Russiae Luceoriensem, Leone, qui antea Lithuanis, Gedimino illo absente, Brestiam et Drohicium eripuerant, bello inuasit, et anno millesimo trecentesimo vndeagesimo utrumque locum recuperauit, urbemque et terram Luceoriensem cepit. De hac Brescia, Breste seu Brestia Lithuanica vide priorem P. D.

Cauna, vna praecipuarum Lithuaniae urbium cum castello, a Duce Cunaso, seu Cuna, Palaemonis filio, nomen gerens. Gedimino Duce Prussi arces, Iurburgum et Caunam expugnarunt. Anno millesimo trecentesimo sexagesimo secundo

secundo Equites Ordinis Teutonici, qui tum Prussiam tenebant, hanc Caunam iterum oppugnarunt, arcemque diruerunt: in cuius arcis ardentis ignibus tria Lithuanorum millia, qui ibi praesidium agebant, perierunt: quo facto iidem Equites Pistenam quoque et Vielonam deleuerunt, et proxime insequente anno totam Lithuaniam deuastarunt, ac ne Samogitiae quidem pepercerunt. Anno millesimo trecentesimo septuagesimo sexto, cum totam illam Poloniae regionem, quae inter fluuios, Sanum et Vistulam continetur, intra decem hebdomadas Lithuani depopularentur, interim Crucigeri, Prussiae possessores, magnis et crebris incursionibus Samogitiam Lithuaniamque vexarunt: Cauna vero ab iis tunc temporis frustra obsessa est. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, mense Augusto, Grodnam, Keidamum atque Caunam a Moscouitis captas, omnes illarum regiones misere vastatas, et Caunae omnia templa, praeter vnum, et monialium coenobium quoddam, concremata esse Augustinus Limmerus in Lipsiensi Relatione autumnali eiusdem anni scribit.

Colanum, arx prima Lithuaniae Prussiam versus, ad Nemenum sita, quam anno millesimo ducentesimo nonagesimo Ordo Teutonicus occupauit, qui Ordo sequente etiam anno incursionibus in Lithuaniam factis, eandem arcem deleuit, et arcem Iunigediam expugnauit: Lithuani vero Culaiam deuastauerunt, et anno millesimo ducentesimo nonagesimo tertio Scalouitium, Prussiae oppidulum concremarunt, arx vero a Crucigeris est conseruata: qui Crucigeri etiam Mingedimum, Lithuaniae arcem occuparunt: nec non anno sequente oppidulum Romnouen, quod prorsus diruerunt: anno autem millesimo ducentesimo nonagesimo quinto Kimelos, Lithuaniae arcem, ceperunt.

Czernihouia, vrbs Lithuaniae bene munita annis superioribus Cosacorum praesidio firmata, contra quos Cosacos Dux Radivilius prospere bellauit, effecitque, ut illi Lubeca discederent, et Czernoblium ipsi se vitro dederet. Vide Ioachimum Pastorium in bello Scythico-Cosacico.

Grodna, vrbs Lithuaniae praecipua, ad fluuium Crononem seu Nemenum sita, et arce edita, monasteriis aliquot, templo parochiali eleganter structo, atque Iesuitarum Collegio ornata. In magno illo flumine, Nemeni pontem ligneam structurae admodum artificiosae Rex Sigismundus tertius fecit: cui similem per totam Poloniam non reperiri Starouolscius dicit. Anno millesimo ducentesimo octogesimo tertio Ordo Teutonicus, Prussicis gentibus prorsus subactis, Lithuaniam adoriri coepit, terram deuastauit, et arcem Grodnam expugnauit: quam arcem a Lithuanis recuperatam Prussi anno millesimo trecentesimo sexto capere non poterant: quamvis oppidum expoliatum incenderent. Vide supra Caunam, et priorem nostram Polonicam descriptionem.

Knisinum, Knyssinum, oppidulum Podlachiae, ubi anno millesimo quingentesimo septuagesimo secundo Rex Sigismundus Augustus diem obiit supremum. Vide Polonicam descriptionem priorem.

Merechum, locus Lithuaniae, situ amoenissimus, ubi duo flumina limpidissimae aquae conflunt: quapropter etiam Rex Vladislaus quartus, antequam imperium cepisset, maxima cum voluptate ibi versatus est; et tandem anno millesimo sexcentesimo duodequingagesimo, x (xx) Maji die, in eodem oppidulo, febre et lithiasi mortuus est.

Pinscum, vrbs Lithuaniae, cuius mercatores merces suas in Moscoviam et Germaniam diuendunt: incolarum plerique sacris Graecis addicti sunt, et Episcopum peculiarem habent: quanquam etiam Iesuitarum Collegium ibi est. Proxime superiori Cosacico bello haec vrbs incolis frequens, ciuium prodicione, ut Pastorius narrat, in Cosacorum venit potestatem, sed a Lithuanis recuperata, et, ut praecipua factioforum sedes, quo aliis perfidiae punitae exemplum praerberet, igni ac ferro deuastata est.

Rudnicum, Rudnikii, oppidulum Lithuaniae, quatuor milliaria a Vilna remota, et in silvis sita; ubi palatium regium eleganter exstructum, hortus amoenus, et alia ornamenta conspicienda sunt.

Rzeczycza, oppidulum Lithuaniae, situ bono praeditum, quod Cosaci proxime superiori bello, postquam flumen Pripetum traiecerant, adoriri constituerunt; neque tamen fecerunt.

Trocum, Troki, vrbs Lithuaniae, et Palatini sedes, quatuor milliaria a Vilna distans, et in paludibus inaccessis, et acerbissimo frigore non prorsus congelascentibus, sita, arcem habet bene munitam et templum parochiale, in quo Beatae Virginis imago est, quae miracula patrare creditur. Starovolscius imaginem B. Virginis miraculis claram eam vocat. Hanc urbem anno millesimo trecentesimo vigesimo primo Magnus Dux Gediminus ex Russico bello in Lithuaniam reuersus aedificauit, sedemque suam Kiernovia eo transtulit. Cum deinde inter Magnum Ducem, Iagelonem, eiusque patrum, Kieystutum, similitates essent exortae, Iagelo urbem Trocum obsedit, eamque vna cum arce in deditio-nem accepit. Augustinus Limmerus in *Lipsiensi Relatione noui anni 1656*. scribit, Trocum anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto a Moscouitis prorsus dirutum; Merecium, Bresum et Grodnam solo aequata; agros illarum regionum occisis repletos; vxores et ancillas, sicuti pecora, in Moscouiam abductas; Caudamque, templo parochiali, cuius muros destruere non potuerint, excepto, prorsus delatam esse.

Tykoczynum, oppidulum et arx Podlachiae seu Podlissiae, fluuio Nareuo adiacens. Limmerus ille in *Relatione autumnali anni 1655*. Tykoczynum, arcem Podlachiae munitam, a Polonis nouem hebdomadas obsessam, postquam Radzivilii ministri, vna cum praesidio, duas oppugnationes sustinuerint, tertio tandem Iulii die eiusdem anni, per Bogislaum Radzivilium, et exercitus Suecici praefectum, Duglasium, cum ingenti Polonorum iactura, obsidione liberatam esse commemorat. Eandem urbem Starovolscius palatium inter paludes in loco munito situm appellat: qui etiam quatuor milliaria ab oppido Tycocino Bialostocum, castellum pulcherrimum, templo clarum, et paulo inde longius, ditissimum Russicorum monasterium, ex S. Basilii Ordine, coenobium, Supraslum, in silvis situm, esse dicit.

Vilna, Wilda, totius Lithuaniae metropolis quam ille, quem in describendo Troco diximus, Gediminus, iuxta amnes Viliam et Vilnam, confluentes vna cum arce et superiore et inferiore, anno millesimo trecentesimo quinto exstruere coepit. Haec vrbs sedes est Episcopi et Palatini. Episcopus Ducem Iuanum se appellat. Primus autem a Iagelone Vladislao Rege in hac vrbe constitutus Episcopus erat Andreas Vasillo, Polonus nobilis. In templo primario integrum S. Casimiri, qui fuit Sigismundi primi, Poloniae Regis, frater, a Pontifice Leone decimo Sanctorum numero insertus, corpus humatum quiescit. Eidem Cazimiro Rex Sigismundus tertius loculum argenteum, tria librarum millia grauem, nec non aram argenteam et sacellum ex optimo marmore conficiendum curauit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, vndetrigesimo Iulii die, (secundum fastos antiquos) cum hanc urbem (ex *Francofurtanae Relationis* narratione) Moscouitae cepissent, totum thesaurum, qui in S. Casimiri templo reueruaretur, in ipsorum potestatem venisse, et Vilna quindecim fere hominum millia trucidata esse, is, quem toties dico, Limmerus tradit. Vrbs enim non valida est, et arx regia, superior quidem, vti Starovolscius de sua aetate narrat, praesidio prorsus destituta, eam fortasse ob causam, quod in magna incolarum multitudine satis praesidii esse arbitrarentur, quod hostibus opponerent; siquidem Koialovicius, de quo supra dixi, ad laudes huius vrbs p. 265. hanc etiam addit: *Ipsa incuriosa munitio contemptum hostium spirat.* In eadem vrbe Rex Sigismundus tertius

tertius campanam maximae molis, (Cracouiensis campanae instar, a Rege Sigismundo primo factae, ab eodemque nomen sortitae) Smolensco expugnato con-ficari iussit, quam quatuor et viginti viri robusti pulsare necesse erat. Idem Rex Iesuita magnificum templum in medio foro, Italico more structum, sub S. illius Casimiri nomine et patrocinio aedificauit: eorundem autem Iesuitarum Collegium, in platea ad arcem ducente institutum, Pontifex Gregorius decimus tertius, anno millesimo quingentesimo septuagesimo nono, Academiae nomine insigniuit; de quo Albertus ille Coialouicius, S. I. eiusdem Academiae Procancellarius, in *miscellaneis rerum ad statum Ecclesiasticum in Magno Ducatu Lithuaniae pertinentium*, legi potest. In hac Academia Professores sex Theologiam, vnus, siue septimus, linguam Hebraicam, quinque Philosophiam, quatuor vtriusque iuris disciplinam, et septem humaniores literas docent. Reformatam quoque religionem profiten-tes Gymnasium in hac vrbe quondam habebant; quod ipsis postea vna cum tem-phis, quemadmodum Arrianis Racouiae, ex Comitiorum decreto penitus est ere-ptum; Graecae autem religioni addictis monasteria sunt relicta. Anno millesimo trecentesimo septuagesimo octauo in Prussorum cum Lithuanis bello vrbs Vilna a Prussis est combusta, duabus tamen illis arcibus et aedificiis nonnullis ciuium ope-ra conseruatis. Anno millesimo quingentesimo septuagesimo primo magna an-nonae caritate haec vrbs et finitimae regiones vexabantur, vt in vrbe Vilna quin-decim, et Moscae duo hominum millia vna nocte fame periisse narrationes scriptae affirmant; in quibus etiam nobilis cuiusdam hominis frumentum in ser-pentes mutatum esse dicitur; vt inprimis M. Tobias Schmidius in *Annalibus Zuicauiensibus* p. 398. tradit. Anno millesimo quingentesimo septuagesimo octauo Rex Stephanus post victoriam a Moscouitis reportatam huc redux a scho-lae discipulis exceptus est, quos honores vt pote primum libertatis huic scholae a se concessae fructum, triumpho sibi duxit. Quamquam enim Valerianus Vil-nensis Episcopus, Iesuitas huc adduxerat, iisque loca, domos atque possessiones concesserat, scholae tamen ipsorum tum quidem neque a Rege confirmatae, ne-que Academiae nomine honoratae erant; vt Ioannes Demetrius Sulicouius p. 123. scribit. Deinde anno millesimo quingentesimo septuagesimo nono Pontificis confirmatione, vt supra diximus, accedente, mirifica huius scholae fuerunt in-crementa. Anno millesimo sexcentesimo decimo tota vrbs conflagrauit, deinde vero eo venustius instaurata et lapideis aedificiis ornata est. Quae anno millesi-mo sexcentesimo quinquagesimo quinto huic vrbi acciderit, iam supra comme-moratum est: qua iactura pleraque templa absumta esse dicuntur. Plura de hac vrbe (vbi praeclara tormenta et alia instrumenta bellica, aliis multo praestantiora, sunt conflata) vide in priore nostra Polonica descriptione, et de magno tumultu a studiosis hic excitato vide epilogum appendicis, alteri editioni adiectae.

Praeter ea Lithuaniae loca a nobis adhuc descripta aliorum quoque sit mentio, in quibus est Zurouicia, miraculis, vt Pastorius tradit, clara. Porro Camenecia, seu Kaminiecz, oppidulum Podlachiae, de quo in priore descriptio-ne Polonica. Tum Bilsena, oppidulum, a Crucigeris Prussiae possessoribus con-tra Vitenem, Magnum Lithuaniae Ducem, profectis, cum suo ipsorum damno oppugnatum. Quod vtrum in Lithuania, an Samogitia situm sit, non satis com-pertum habeo.

IV. SAMOGITIA.

Quamuis apud scriptores haec provincia Lithuaniae descriptionem non statim sequatur; quoniam tamen antea in Lithuanicis rebus exponendis eius saepe-mentio a nobis facta est, et quoniam ea provincia, quippe a meridie et ortu Lithuaniae, ab occasu autem Prussiae, parti nempe eius Ducali, et a septen-trione, Liouoniae finitima, in bello Prussico et Liouonico eadem fere cum Lithua-nis fortuna usa est; quoniam denique ab iisdem saepe, quibus Lithuania, Prin-

cipibus, aut saltem ex Lithuanicorum Principum stirpe oriundis, gubernata est; propterea hanc prouinciam statim post Lithuaniam hoc loco ponere constitui.

Hanc igitur terram amplam et fertilem; sed siluis totam inumbratam esse, Starouolscius scribit: „Multas habet Praefecturas,“ (eiusdem Starouolscii verba sunt) „sumumque Toparcham, ciuitates tam Regis, quam nobilium complures, sed penitus omnes ligneas praeter Caunam, ad Crononis seu Nemeni litus sitam, Collegio Societatis Iesu et monasteriorum celebritate illustrem. Episcopus, Romanae obedientiae subiectus, Medniciae feder. Est et Collegium Societatis Iesu Clericorum, Crois erectum; et Fratrum S. Francisci de obseruantia magnificientissimum monasterium Cretingae, ad litus maris Balthici, quod terra illa septentrionem versus tangit, extructum. Terram ligno tantum proscindunt, quae tamen tenax est.“ Haecenus ille. Vide priorem nostram Polonicam descriptionem.

Praecipua huius terrae nobilitas a Caesarino Columna, qui cum Palae-mone et aliis ex Italia in Lithuaniam migravit, originem ducere existimatur: et peculiaris quaedam natio in ea est Biragoliorum nomine insignita, ex qua Virenes, Magnus Lithuaniae Dux, qui ab eodem, quem modo dixi, Columna genus ducit, ortus est. In narrationibus Lithuanicis castellum Onkainum in hac terra situm, commemoratur, anno millesimo trecentesimo primo a Prussis prodicione captum et deletum, deinde a Lithuanis instauratum; sed anno millesimo trecentesimo quarto a Prussis iterum prodicione captum, eiusque municio solo aequata. Caeterum ex Prussia per Samogitiam in Liuaniam iter facturi in locum quendam, a Germanis Heiligenauiam dictum, incidunt, qui Curlandiam a Samogitia separat. Vti e scriptis narrationibus comperi, idoneis portibus, quo naues tuto se recipiant, haec terra caret; sed certi homines sunt constituti, qui exigente necessitate, nauigantibus succurrant.

V. RVSSIA, CVM PODOLIA, VOLHYNIA, POVCIA ET VCRANIA.

Is, quem saepius commemoravi, Simon Starouolscius in Polonia, patria sua, describenda, dicit, Russiam; prout Regi Poloniae sit subiecta, in longitudinem a regione Podolica usque ad fines Liuaniae, per ducenta circiter miliaria, in latitudinem vero a Polonia minore seu Lithuania, ortum versus usque ad vastos Tartarorum campos, seu usque ad Moscouiam per centum et viginti miliaria, extendi, et diuidi in Russiam albam, quae ad Lithuaniam spectet, et in Russiam rubram, quae proprie dicatur Roxolania, et ad Poloniam pertineat. Tertiam enim Russiae partem, ultra Tanaim et Borysthenis fontes seu originem positam, ab antiquis Russiam nigram, a recentioribus autem vulgo Moscouiam appellari, cum olim Sarmatia Asiatica dicta fuerit; quemadmodum Russiam Polonica, cis Borysthenem sita, Sarmatiae Europaeae, et Polonia ipsa Vandaliae nomen proprie gesserit. Caeterum hanc prouinciam, melle admodum abundare, praesertim Podoliam, ubi apes illud ex dictamno et aliis bene olentibus herbis ac floribus colligant.

„Russiam rubram“ (ita Starouolscius ille pergit) „ab Austro Hungariam, Moldauiam et Bessarabiam habet: ab Euro Scythiae deserta, et potentissimum Moscouiae Principem: a septentrione Albam Russiam, Stiro et Pripecio fluminibus disiunctam: ab occasu vero minorem Poloniam, Visloca et Vepro fluuiis diuisam. Complectitur haec Russiam rubram amplissimas Satrapias Russiae Palatinatum imprimis; deinde Podoliae, Volhyniae, Belzae, Braslauiae, Kiouiae, et terram Chelmensem; Haliciensemque: Russiae Satrapia habet praeter Palatinum Russiae, etiam Castellanos quatuor, Leopoliensem, Praemisliensem, Sanocensem et Haliciensem; et ad hunc Palatinatum etiam Episcopus Kiouientis pertinet. Primaria vrbs Leopoli est: reliqua oppida praecipua huius districtus

„sunt

„sunt Gliniani, Zloczovia, Zboravia, Grodecia, Komarna, Zolkuia et Iauris-ua. Castellatus Praemisliensis praeter metropolim Praemisliam castella passim nobilium munitiora habet, ob frequentes Tartarorum seu Scytharum incursiones bene firmata, quae sunt: Bialoboki, Sosnecia, Dambroua, Vherce, Prochnicum, Lalki; sed quae inter excellit Crascinum palatium, ad Sanum fluuium. Oppida vero celebriora huius territorii sunt: Samboria, Fultimia, Dombropilia, Vifnia, Zidaczouia, Moscisca, Dubiecia, Canczuga, Praeuorscia, Iaroslauia et Resouia. Castellatus Sanocensis, montibus Hungariae vicinus est, atque Transyluaniae, ac ob id totus per colles dispositus, excepto qua Croisnam protenditur. Sanocum huius territorii caput est, in quo etiam sunt oppida, Brozouia, Rimanouia, Dinouia, et Lesko, arces habentia. Castellatus Haliciensis montibus Transyluaniae ab occasu hyberno, et a meridie Moldauiae fauoris syluis cinctus est; Tyra fluuiio rapidissimo, e montibus Carpathiis orto versusque Eurum in mare Euxinum decurrente, per medium quasi hoc territorium secatur, cuius pars australior, quae trans Tyram est posita, vulgo Pocuce, seu Pocucia appellatur. Vrbes et oppida praecipua habet, Haliciam, Sniatinum, (quod proprie est Pocuciae caput) Colomia. Caeterum in Pocucia nobiliora loca sunt: Martinouia, Dolina, Strium, arce in paludibus sitam habens: cis fluuium Tyram autem, aut Nestrum est Podocum, arce munita exornatum; oppidum et arx Monasteraisca, ad Potucios pertinens: tum Viscie, Dobrouoda, aliaque complura castella inter quae Buczauia, arce firma conspicua: itemque Podhateels, muro cincta et propugnaculis; atque in vicinia arx Zauolouia, et tum Brezanum ciuitas.

„II. Sequitur deinde Podolia, vtpote altera Russiae Satrapia, continuis barbarorum incursionibus et proeliis imprimis famosa; caeterum soli vbertate fruitur, habetque marmora diuersa atque alabastrum in diuersis locis. Diuiditur in tria quodam modo territoria: Camenecense, Trembouliense et Laticzouientense. Praeter metropolim Cameneciam in hoc Palatinatu sunt notanda: Tremboula, Laticzouia, Husiatinum, Barum, Czartcouia, Ianouia, Zincouia, Miedzibozia, Iesupolis, Grodecia, Iaclouecia, Satanouia, Zuanecia, Tarnopolia, Kitaigrodum, Dunaigrodum et alia complura oppida, quae singula fere ob Scytharum seu Tartarorum infestationem et assidua bella non mala permunita sunt, arcesque firmissimas et incolae bello natos habent. Senatores huius Satrapiae sunt tres, qui ad Reipublicae consilium pertinent, Episcopus Camenecensis, Palatinus Podoliae et Castellanus Camenecensis.

„Tertius Russiae rubrae Palatinatus est Braslauiensis, ultra Podoliam, in confinio Tartarorum positus, egregias et incolis refertas vrbes quam plurimas, atque arces permunitas habet, quas inter eminent, Morachua, Iaroslouia, Zitomiria, Sarogrodum, Feltinum, Chmielnicum; vrbs Braslauia ipsa, atque Vinnicza. Districtus huius Palatinatus sunt duo, Vinnicensis et Zitomiriensis. „Quartus Palatinatus est Kiouientis, similiter Tartaris vicinus; sed qui parte ab altera Moschum quoque habet, et quasi per medium maximo fluuiorum, Borysthenis, secatur. Metropolis est Kiouia; reliqua nobiliora oppida sunt: Caniovia, Circassia, Bohuslauia, Pereslauia, Bialocerqua, Stepanouia, et Fastouia, Episcopi Kiouientis sedes.

„Quintus Palatinatus est Volhyniae, Kiouiae occiduis, qui in duos maximos districtus diuiditur, Cremenecensem et Luceorientem. Praecipua eius loca sunt, Luceoria, Volodimiria, Rubesouia, Socalia, Czartoriscum, Olescum, Crilouia, (ciuitates egregiae et arcibus munitissimis conspicuae) Brodi, Olica, Cremenecia, Vifniouecia, Zaslauia, Constantinouia, Balica, Dubna, Ostrogium, Zbaravia, quaelibet arcem munitissimam et ornatissimam habens, vtpote singulae vetustissimorum Ducum Russorum sedes primariae et lares.

LIIII 2

„Sextus

„Sextus Palatinatus est Belzensis, Leopoliensi districtui et terrae Chel-
„mensi vicinus, et in medietate quasi Rubrae Russiae positus. Metropolis Belza
„inter paludes sita est; diuiditurque hic Palatinatus in quatuor territoria, Belcen-
„se, Buscense, Grodlenſe et Grabouiecenſe, quorum capita, seu metropoles ar-
„ces sibi munitas adiunctas habent.

„Ultimum locum terra Chelmenſis tenet; inter Lublinensem Satrapiam
„et Lithuaniae confinia posita, Volhyniam versus ortum respicit. Metropolis
„Chelma est: reliqua praecipua oppida: Rozana, Vlodauia, Crasnostauia, Za-
„moscium, Scebreſinum, Turobinum, Tamogrodia, Tomafouia, Ctesouia,
„aliaque complura, in quibus etiam Vchania.“ His Palatinatibus recensitis Czer-
„niechouienſem quoque scriptor ille addit, proprie in Russia Nigra et transBorysthe-
„nem situm, quem Rex Vladislaus quartus Moscovitis eripuit, multisque in locis
„templa ritus Pontificii extruxit, Nouogrodiaeque Iesuitarum Collegium condidit.

Russia Rubram apud auctorem illum Russia Alba sequitur, quae, ut
iam supra significauimus, ad Lithuaniam refertur. „Haec terra Russia alba dici-
„tur;“ (his verbis Starouolscius narrare pergit) „partim, quod incolae eum co-
„lorem praefereant; partim, quod niuib. campi cooperti diuſius, quam alibi,
„durent; tum etiam, quod ibi lupos et vřfos, lepores, vulpes, aliaque, tam do-
„mestica, quam siluestria animalia passim alba videre sit.

„Diuiditur haec nobilissima Prouincia in sex maximos Palatinatus quorum
„primus populosior caeteris est Nouogrodensis, qui in duos districtus diuiditur
„in Nouogrodensem et Slonimensem: vterque plurima oppida continet et bene
„populata, sed praecipua haec sunt: Nouogrodum, Slonimum, Rozana, Selecia,
„Mysza, Lachouicia, (firmissime communita) Nesuicia, Sluckum, et alia.

Secunda Satrapia est Mscislauiensis, Priperio fluuio a meridie, et Bory-
„stheni ab ortu, quasi triangulari forma, adiacens, siluis tota inumbrata et aquis
„immerſa. Diuiditur in duos districtus amplissimos, Mscislauiensem et Modzi-
„rensem. Oppida eius praecipua sunt: Cleckum, Ouruckum, Homlia et Criczo-
„uia, arcibus pulcherrimis et bene munitis exornata; tum Ostriskum, Mscislaui-
„a, ipsa et Modziria.

Tertius Palatinatus est Vitebscensis, sicut et ille superior ad Borysthenem
versus Euxinum positus; qui itidem in duos districtus bonos diuiditur, Vitebscensem
et Braslauiensem; praeterque has duas ciuitates primarias habet, Mohilouiam
„urbem et alia viliora oppida.

„Minscensis Satrapia quartum locum obtinet, ad quam etiam Barisouienſe
„territorium refertur. Praeter metropoles, Minscum et Barisouiam huc perti-
„nent Toloczinum, Smolniam, Coidanouia et Turkum, haud incelebria oppi-
„da; reliqua vero ignobiliora, monasteriis tamen et palatiis Magnatum referta.

„Quintum locum occupat Polocensis Satrapia, in qua sunt vrbes: Polo-
„ckum, Vřuiatum, Starzicia, Velisia, (caput vnius districtus ad eandem Satrapiam
„spectantis) et duae incomparabilis olim Herois Caroli Chodkieuicij munitis-
„simae ciuitates, Solouia atque Bychouia.

„Ultima eaque maxima Satrapia est Smolenscensis;“ (quae, quanquam nup-
per in Moscovitarum incidit potestatem, in posterum tamen Lithuaniae, ad quam
proprie pertinet, forsitan rursus adiungi potest) „Ducatum Russiae Seueriensem,
„terram Czerniechouienſem“ (quae fortasse alia est, atque ea, cuius supra in Rus-
„sia rubra mentio facta est) „et districtum Orſanenſem in se complectens. Et Rex
„Sigismundus tertius bello cum Moscovitis gesto terram Rumnensem et Sierpi-
„ciouienſem ab hoste extorſit, et Smolenscensi Satrapiae adiunxit.

„In hoc Palatinatu sunt Dorohobuſum, Starodubum et Dombrouna, op-
„pidum non contemnendum; sicut et Orſza.“ Et haec quidem ex Starouolscio.
Sunt autem, qui eam Prouinciā, quam Russia Rubram ille vocat, Nigram,
Mosco-

Moscouiam vero, Albam Russiae, mutatis inter se nominibus, appellent. Vide,
quae in priora nostra descriptione Polonica de Russia fusa sunt narrata. Locorum,
quae in ea continentur, non pauca iam supra commemorata sunt; praecipua vero
nunc sequuntur:

Barisouia, vrbs Russiae Albae, ad fluuium Berezinā sita, cum duabus
arcibus, superiore et inferiore.

Barum, vrbs Russiae Rubrae, a Regis Sigismundi primi coniuge, Bona
Sfortia, condita, et Iesuitarum Collegio ornata. Sub initium imperii Regis Io-
hannis Casimiri Korecius et Christophorus Przyemſcius (qui etiam peregrinis bel-
lis magnam sibi gloriam comparauit) hanc urbem, ut etiam Zuechalum et Ostro-
polin, a Cosacis recuperarunt, multisque eorum millibus occisis, ingenti praeda
sunt potiti. Caeterum Barum in ea Russiae parte, quae Podolia vocatur, situm est.

Bialocerqua, sive oppidulum et castellum Palatinatus Kiouienſis. Io-
achimus Pastorius vrbs regiae, Bialacerkiew, seu Albi Fani, mentionem facit,
apud quam anno millesimo sexcentesimo duodequingagesimo Cosacorum prae-
fectum, Chmielniciū, castra posuisse dicit; hanc urbem tandem Bialocerquam
esse puto. Proprie ad Volhyniam vicerioram, ab aliis Vkrainam, ab aliis Nis
dictam, pertinet.

Braslauiā, vrbs Russiae Rubrae, Palatinatus Braslauiensis metropolis
fluuio Bogo adiacens, a Kierno, Lithuaniae Duce, qui anno millesimo quadra-
gesimo regnare coepit, occupata quondam est.

Brezenum, vrbs Palatinatus Haliciensis, incolis frequens, pulchro tem-
plo ornata, et palatio magnifico atque forti instructo.

Brodi, vrbs Volyniae seu Volhyniae, quam Stanislaus Koniecpolscius,
Castellanus Cracouiensis, et supremus exercituum Regni Poloniae Imperator,
arce, templo Canonico et Gymnasio publico ornauit. Haud procul inde pa-
latium Podhorzenſe, regis hortis et pulchris aquaeductibus ornatum, conspicitur.

Cameneſia, Camenecum, Caminez seu Kamieniecz, Podolsky, cogno-
minata, quoniam hic locus in Podolia situs est, et inter vrbes huius prouinciae
principatum tenet. Haec vrbs eadem cum antiquorum Clepidaea, et a Dacis
aedificata esse dicitur. Vide meam priorem Polonicam descriptionem. Quan-
quam Albertus Koialouicius tradit, cum Olgerdus, Lithuaniae Dux, Tartaros e
Podolia eiecisset, eamque terram fratris Coriathi filiis concessisset, firmam illam
urbem, in rupe sitam, et munitionum miraculum merito appellandam, (cuius
vallum non ara terra congerenda, sed natura per duram rupem erexerit) a Princi-
pibus modo dictis originem habuisse, quam sententiam ex aliorum scriptorum nar-
rationibus se hausisse affirmat. Idem Koialouicius urbem Braslauiam quoque ad
Podoliam refert: cuius terrae praecipuas arcas Braslauiam, Smotrycam, Sokol-
cum, Skalam, id, in quo describendo iam occupamur, Camenecum, et Czeruo-
nogrodecum esse statuit. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo Turca-
rum Imperatorem, Osmaunum, toto fere cum equitatu et Ianizaris ad Camene-
ciam vsque peruenisse, et admirandam illam munitionem a proximo monte intui-
tum interrogasse, quis eam ita communisset, et cum Deum hoc fecisse aliquis
dixisset, respondisse, expugnandam etiam illam a Deo esse; et sic ipsum inde re-
uersum castellum Paniowcen tormentis concuti et oppugnari iussisse, Piascius
scribit; quanquam et inde infectis rebus ipsi discedendum fuerit, quapropter ex-
ercitui suo identidem ignauiam exprobrauit, eoque Ianizarorum odium sibi con-
traxit, adeo ut haud ita paulo post Constantinopoli ipsum strangularent. Caete-
rum vrbs Cameneſia vna cuncta arce munita triginta millaria maiora a Leopoli Rus-
sica ortum hybernū versus remota, et sub vndequingagesima longitudinis ac
duodequingagesimo latitudinis gradu sita, duos habet Episcopos, vnum Roma-
num, alterum Armenium; Armeni in hac vrbe habitantes peculiarem habent ma-

gistratum, qui ipsorum delicta punit: ibidem Iesuitarum est Collegium; ea vero quam supra diximus, arx Paniouce, Potocii subiecta, duo millia ab hac urbe distat. Anno millesimo sexcentesimo trigesimo tertio Turcae incursionem in hanc regionem fecerunt; sed a Koniecpolscio Moldauiam versus sunt repulsi. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo Cosaci et Tartari, cum antea arcem illam Paniouensem prodicione cepissent, cum sua ipsorum iactura hanc urbem sunt adorti. Vnde unicum aduersus Orientis minas propugnaculum ab aliquo Camenecia appellatur. De hac Cameneciae obsidione a Tartaris et Cosacis suscepta, vide Samuelis Butschkyi disputationem de tranquillitate animi anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto impressam; ex qua apparet, quomodo Tribunus militum, Iohannes Georgius de Saebisch et Marschwitz et Schmidefeld, Silesus nobilis hanc arcem exiguis copiis aduersus centum et viginti hostium millia defenderit et obtinuerit; vix cum sexto Iunii die eam adorti essent, vigesimo tertio eiusdem mensis die rursus discedere compellerentur; tum praeter veterem novam etiam arcem, sed circa fossam tribus in locis valde collapsam, tunc temporis hic fuisse, ex eodem scripto discimus; quae arx sine dubio adhuc superest. Eodem illo anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo, mense Decembri omnes fere huius urbis incolas hae pestifera consumptos esse Relationes tradunt.

Chelma, metropolis terrae Chelmenis ab ipsa sic dictae, qua duos Episcopos; alterum Romanum, alterum Russicum habet; quorum ille Crasnostauiae sedet; hic autem templum et sedem in urbe Chelma habet; quapropter etiam haec provincia in duo territoria Chelmense et Crasnostauianse, diuiditur.

Colomia, urbs territorii Haliciensis, hominibus non infrequens, vbi multum salis coquitur; ex inde per totam Russiam et Lithuaniam diuiditur; quamquam in territorio Praemisiensi; nec non in pagis aliquot prope Haliciam, etiam sal conficitur. Ita quoque iuxta Borysthenem in campis Veraniae seu vterioris Podoliae desertis locus est, cuius aqua ferens et calida tempestate in salem durum concreuit, quo vicini vtuntur, vt Starouolscius p. 14, affirmat.

Coidanouia, urbs Russiae Albae, in Palatinatu Minscensi sita, quae elegantis structurae esse fertur.

Crasnostauia, urbs terrae Chelmonis, fluuii Vepro adiacens, Episcopi Chelmonis sedes, arx et palatium. Archidux Maximilianus, a nonnullis Poloniarum primoribus Rex electus, sed cum exercitu suo a supremo Regni Poloniae Cancellario, Zamolsio, fusus; et captus huc adductus, et in arce custoditus est; de quo supra in exordio legi potest. Cum anno millesimo sexcentesimo vndequingagesimo castra Polonica apud Zbarauiam a Cosacis et Tartaris essent cincta, Rex Iohannes Casimirus ad ea liberanda Lublino profectus duodeuigesimo Iulii die huc, Crasnostauiam, peruenit; vnde Toporeuiam, et vicum Bialocaminum; et vltius decimo tertio Augusti die Seloczouiam, tandemque Zborauiam versus, sex millia ab hoste, et vnum circiter milliare cum dimidio a leziorna remotam, perrexit.

Cremenecia, urbs Russiae Rubrae, Cremenecensis territorii caput; arcem in alto scopulo exstructam habet.

Crosna, urbs elegans in territorio Sanocensi sita, et Iesuitarum Collegio praedita. In hanc urbem, quippe sibi consuem, Hungari multas merces venales afferunt.

Dubna, urbs, quae anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo ad Dominici, Ducis Zarhauensis, ditionem pertinet. Eodem anno Rex Iohannes Casimirus, expeditione aduersus Cosacos suscepta, Vygnancum, locum aquis et pascuis abundantem, et inde Beresteciam, vrbeulam, annis superioribus ad duces Prunscenses pertinentem, tunc autem Comiti Vladislao de Leszno, subiectam,

et a fluuiio Styro vndique circumdatam, peruenit. Vnde ad oppidum Dubnam, quod iam describimus, perrexit. Chmielnicius inter Zbarauiam et Vlnoueciam, Princeps autem Tartarorum Lesnouiae, quae urbs aliquot millia passuum a Berestecia illa distans ad Koniecpolscios pertinet, castra fecerunt. Tum die Petro et Paulo consecrata proelium inter Tartaros et Cosacos est commissum, quo Poloni, trecentis quamvis ipsorum primoribus occisis, tamen superiores discessere. Sed proxime insequente die demum proelium capitale incepit, cui Rex ipse cum Dominico, Ostrogii et Zaslauiæ Duce, Ieremia Michaële, Duce Vlnouecensi, et aliis duobus Principibus ex stirpe ipsius, Sigismundo Przyemscio, tormentorum bellicorum totius Regni Polonici praefecto, eodemque Notario Campestri, Iacobo Weyhero, Palatino Mariaeburgensi, Libero Barone Silesico, Schafgotschio, Tribuno, Christophoro Hubaldo, Germanicis bellis nobilitato, et Boguslao Radziuilio, interfuit. Verum Tartari magna cum sua ipsorum iactura victi sunt; neque meliore fortuna vbi Dobruccenses et Silistrienfes Turcae, qui a Chmielnicio (cui, pace superioribus temporibus inita, Czeherinum sedem Rex concessit) excitati Cosacis subsidio venerant. Cosaci, quamvis in suis castris diu restitissent, tandem fuga sibi consulere sunt coacti; vbi ex ipsis et rusticis, seditionis triginta fere millia in paludibus, virgultis atque siluis perisse dicuntur. Ex desertis eorum castris Poloni praeter calones abductos, insignem praedam cum duodeuiginti tormentis bellicis abstulerunt.

Glinianum, urbs Russiae Rubrae, vbi anno millesimo sexcentesimo duodequingagesimo exercitus Polonicus, sub Dominico et Nicolao, Ducibus Ostrogienfibus, et Alexandro Koniecpolscio, Regni Vexillifero contra Bogdanum Chmielnicius, se congregauit. Rege Sigismundo Augusto vix defuncto, Russiae et Podoliae Palatini cum Castellanis et vniuersa nobilitate Roxolana hic conuenerunt. Huc etiam anno millesimo sexcentesimo vndequingagesimo Rex Iohannes Casimirus se contulit. Caeterum haec urbs vltra Leopolin sita est.

Halicia, Halicz, Russici Regni quondam metropolis, nostra aetate nullum quidem pristinae magnitudinis habet indicium, sed eleganti tamen castello, ad fluuium Tyram sito, instructa est. De hac urbe vide priorem nostram descriptionem Poloniae. Romanus, Dux Haliciensis et Volodomirienfis, caeteris Russiae Principibus ab ipso partim victis, partim expulsis, totius Russiae Dominus factus est, vnde superbia elatus Polonis bellum intulit, in quo apud Zauichostum, anno millesimo ducentesimo quinto interfectus est. Anno millesimo trecentesimo quinquagesimo tertio Lubartus, Volhyniae Dux, hanc urbem inopinatam cepit, expoliaramque incendit.

Iaroslauia, urbs clara Russiae Rubrae, cuius arcem fluuius Sanus ab oriente tangit. In hac urbe Iesuitae habent Collegium, et vigiliis diei adscensionis B. Mariae Virginis sacri per totum Regnum notissimus mercatus celebratur, ad quem ex Persia, Constantinopoli, Venetiis, Moscouia et Amstelodamo merces afferuntur et quadraginta fere bouum millia, et dimidium equorum venduntur; vbi Starouolscius de sua aetate refert. Sic quoque Piascius medio mense Augusto, mercatum in hac urbe agi affirmat, qui, si Francofurtanum exceperis, omnium mercatum Europae sit celeberrimus; cuius assertionis veritas vel inde patet, quod, cum anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto intra horae spatium tota urbs, non nisi ligneis aedificiis constans, conflagrasset, merces, tunc in cineres redactae, decies millenis millibus, seu decem millionibus Florenorum amplius sunt aestimatae. Verumtamen haec urbs posthac instaurata, et anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto a Suecis capta est.

Iauorisua, urbs aquis tepidis, in pago Sclouia scaturientibus, clara, et in Russiae Rubrae proprie sic dictae Palatinatu sita.

Mmm mmm

Klouia,

Kiouia, metropolis Palatinatus cognominis ad Russiam Rubram pertinentis, magna illa, et incolis frequens, et quondam Principum Kiouiensium, in totam Russiam, seu Sarmatiam, cum Asiaticam, tum Europaeam, dominatorum sedes, quanquam pristini splendoris, quo ea inclauit, nihil propemodum, aut saltem oppido paucae reliquiae supersunt. Vide tamen priorem nostram Poloniae descriptionem, vberiore illam. In hac vrbe Russicus habitat Archiepiscopus, Graecorum totius Regni Episcoporum primarius; siquidem omnes Episcopi, Graecis sacris addicti, ipsius potestati parent. Hic tamen, vt Starouolscius tradit, hac aetate Romano Pontifici obedientiam praestat. Sed praeterea Romanus quoque Episcopus in hac vrbe est. Sunt quoque monachi Ordinis S. Basilii, quorum praefectus centum pagos possidet. Hi monachi vitam degunt asperissimam, et ieiunii tempore in speluncas seu cauernas subterraneas se recipiunt, et in his solitudinibus poenitentiam agunt. Alii cilicio ferreisque catenis induti loca deserta petunt; quid? quod nonnulli in mediam Tartariam ad Euangelii doctrinam ibi praedicandam penetrare non dubitant, ubi multi ipsorum occiduntur. Iidem monachi multae monasteria in Russia habent; quorum tamen nonnulla ad Ecclesiae Romanae communionem se nunc receperunt. Iesuitae etiam Collegium Kiouiae habent. Huius vrbis Palatinatus tam Pontum Euxinum et meridiem, quam occasum et septentrionem, seu Lithuaniae et Russiae Albae fines versus, late extenditur, multaque habet oppidula, hominibus referta et arcibus munita. Anno millesimo trecentesimo vigesimo Gediminus, Lithuaniae Dux, Ownezm, Stanislai, Ducis Kiouiensis, arcem, vt et Zitomirum, occupauit. Quo facto Kiouiam petiit, et cum Olha, Pereslauiensis, Romano, Branscenti, ac Leone, Luceoriensi Duce, conflixit, eosque vicit; deinde cum Stanislaus ille, qui tunc temporis supremus totius Russiae fuerat Princeps, Rezaniam confugisset, urbem Kiouiam expugnauit. Tum Gediminus a victis Russis Magnus Russiae Dux appellatus est. Idem Volhyniam cum arcibus in Kiouiae vicinia sitis Bialogrodecum, Slepouoto, Kanouia et Czerkasio cepit: et in Seueriam profectus Branscum et Pereslauiam, territoriorum suorum loca primaria, in suam redegit potestatem. Ita summus Kiouiae Principatus, qui per quadringentos et triginta circiter annos, impari quanquam successu crebrisque mutationibus, durauerat, finem habuit; ideoque grauis inter Polonos et Lithuanos exorta est controversia. Proxime insequentibus annis Cosaci urbem Kiouiam sibi subiecerunt; sed Regis Poloniae exercitus eam postea recuperauit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo, decimo sexto Augusti die, Duce Radziuilio ibi commorante, ignis exstitit, qui sexaginta domos consumpsit; sequente autem die multo terribilius incendium ibi saeuit, quo praeter aedificia vulgaria, institorumque tabernas, ducenta amplius nobilium palatia, cum Latinorum pariter atque Graecorum templis aliquot conflagrarunt; templum autem primum cum Dominicanorum monasterio conseruatum est. Ioachimus Pastorius Podlesiam (de qua supra in Lithuania describenda egimus) Volhyniensis et Kiouiensis Palatinatus partem facit, eamque per filius ad vicinos vsque Lithuanos longe lateque extendi affirmat.

Lancutum, vrbs Palatinatus Praemisliensis, splendide aedificatis templis, magnifico palatio, firmis munitionibus, amoenissimisque hortis, a Stanislao Lubomirscio, Palatino quondam Cracouiensi exornata, in narrationibus publicis vulgo Landhutum, vel Landshutum, in magna autem Lithuaniae tabula chorographica Lancutum dicitur. Illud igitur Lancutum quatuor et viginti milliaria vitra Cracouiam situm, et anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, Februario mense, ab Exercitus Suecici perfectum, Comite Duglasio, vacuum repertum esse, Relatio quaedam tradit.

Leopolis Leoburgum Russicum, et vulgo Lemburgum dictum; Russiae Rubrae metropolis, cuius vberior descriptio in libello nostro de Polonia, prelis

typo-

typographicis nuper excusum reperitur. Haec vrbs sub quadragesimo sexto longitudinis et vndequinquagesimo latitudinis gradu sita et bene munita est, Archiepiscopi Romani, duorumque Episcoporum, vnus Armenici, alterius Russici, sedes. Ibidem Iesuitae, Collegium, atque Dominicani, Franciscani, Carmelitae, Bernardini, alique monasteria habent. In Gymnasio autem vrbanorum Professores Cracouia huc vocati docent. Circa festum S. Agnetis dies undinae celeberrimae hic aguntur, ad quas ex Hungaria, Turcia, Moldauia, aliisque orbis terrarum partibus, mercatores confluere solent. Thesauras, qui in templis huius vrbs reseruatur, recenset Starouolscius, p. 37. Armeni, quorum lingua communionem quandam cum Turcia habet, cum Catholicis quanquam religione dissentientes, eodem tamen ciuitatis iure, decreti regii beneficio, fruuntur; vt Sulikouius, qui huius vrbs Archiepiscopus fuit, commemorat. Anno millesimo sexcentesimo duodequinquagesimo eadem Chmielnicio, a quo trecentis militum milibus armato oppugnabatur, per aliquot dies fortissime resistit. Arce autem defensorum defectu, ab eo capta, cum ciues militibus non instructi, tantis copiis resistere non auderent, et commeatus indies magis magisque in vrbedeficeret, auro et argento ipsum placarunt, vt ab vrbe discederet, et ita vrbs conseruaretur.

Luceoria, vrbs Volhyniae, cuius Episcopus vna cum Capitulo sedem in arce, Russicus autem Episcopus in vrbe habent. Iesuitarum Collegium etiam in arce est.

Miedieczum, vrbs Volhyniae, in territorio Cremenecensi sita, et valde munita, in qua vltimus Dux Ostrogiensis, Iohannes, Franciscanis templum et monasterium, neptis autem eius Iesuitarum Collegium et templum magnificentissimum exstruxit, in quo templo coniugatus, Caroli Kodkieuicii, ossa sepeluit.

Minscum, locus Palatinatus Minscensis primarius arcem habet bene munitam in aquis sitam, aliudque praeterea castellum, seu arcem inferiorem. In eadem vrbe Tribunal est, seu iudicium aulicum et provinciale Russiae Albae, ad Lithuaniam pertinentis. Ita enim institutum est, vt illud iudicium anno vno in Lithuaniae vrbe, Vilna; altero autem anno aut hic (Minsci) aut Nouogrodecum, et quidem vicissim, agatur.

Modziria, seu Modzyrum, vrbs et arx Palatinatus Mscislauiensis, in mediis paludibus sita, ad quam territorium quoddam pertinet. In bello Colacico nuper gesto, ante pacem Zborouiae (de qua deinceps) cum Chmielnicio initam, Dux Radziuilius exercitum Lithuanicum ad Borysthenem duxit, vbi oppidula, Turouia et Grodecum vitro se ei dederunt; quapropter ante omnia Mozyrum, castellum, in quo factiosi resistebant, maxima cum contentione inuasit et expugnauit. Vnde Bobroiscum, fluuium Berezinae adiacens, adortus est; quod oppidulum quoque se ei dedit; oppidum Lioiouium autem, ad Borysthenem situm, vna cum arce, Cosaci ipsi incenderunt.

Mohilauiia, Mohilow, vrbs magna Russiae Albae, in Vitebscensi Palatinatu sita, mercatoribus abundat; siquidem Moscouitae multas merces venales eo afferunt. Magnus, qui nunc est, Moscouiae Dux, hanc urbem occupauit, quae postea anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, mense Aprili, frustra est obfessa, qua obsidione octo hominum millia amplius foetore, fame et gladio periisse Augustinus Limmerus tradit. Anno tamen millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, xviii. (xxviii.) Iulii die, ex Regio Monte scriptum est, hoc anno Moscouitis Mohilauiam (quam urbem scriptor ille Regiomontanus ad Russiam Nigram refert) a Cosacis rursus esse ereptam.

Mscislauia, metropolis secundi Russiae Albae Palatinatus, ab ipsa nomen gerentis. Anno millesimo trecentesimo octogesimo sexto Suentoslaus, Dux Smolenscensis, irrita obsidione hanc urbem adortus vitae iacturam fecit.

Nnn nnn

Nesui-

Nespizia, vrbs eiusdem Russiae Albae, ad Lithuaniam pertinentis in Nouogrodenſi Palatinatu ſita, et Radziuilis Ducibus ſubiecta. Hic loci Nicolaus Chriſtophorus, Dux Radziuilis, aliquot monaſteria magnis impenſis, nec non aedificia, pauperum quae eſſent receptacula, Ieſuitarum Collegium cum habitaculis iuuentutis literis operam dantis, vti etiam curiam, et quatuor millia ab vrbe arcem Myrhum aedificauit, quae arce in media Sarmatia Poloniſ Italiam ob oculos poſuit.

Nouogrodecum, Nouogrodecum, minus cognominatum, quo a maiori Nouogrodeco, ſeu Nouogardia, ad Moſcouitarum ditionem pertinente, diſtinguitur. Minus illud Nouogrodecum, in Ruſſia Alba ſitum, Palatinatus ſui metropolis eſt, vbi alternis vicibus Parlamentum, ſeu iudicium aulicum vniuerſi Magni Ducatus Lithuaniae exercetur. Vide ſupra Miſcum. Aliquot monaſteria cum Graecis tum Romanis ſacris addictorum, nec non Ieſuitarum domicilium habet. Erdiuil, Lithuaniae Dux, Montiuilonis filius exercitui Lithuanico praefectus, expeditione aduerſus Ruſſiam ſuſcepta, ad collem editum acceſſit, vbi caſtellum, Nouogrodecum dictum, quondam fuerat, ſed a Tartaris combuſtum, quem locum ſedi Principis, et vrbi exſtruendae accommodatiſſimum. Erdiuil ille muniri iuſſit, primus Nouogrodenſis Dux factus, in cuius poteſtate Nouogrodia, Breſtia, Grodna et Podlachia fuerunt. Vide priorem Deſcript. Polon. Anno milleſimo trecentiſſimo decimo quarto Crucigeri, Pruſſiae poſſeſſores terram circumiacentem igni ac ferro deuſtarunt, ipſamque urbem exſpoliatam combuſerunt, arce tamen conſeruata.

Olika, vrbs Ruſſiae Rubrae, et quidem in ea parte huius provinciae, quae Volhynia dicitur, ſita, vbi Stanislaus, Radziuilis Dux, Supremus Lithuaniae Cancellarius, elegantiori vrbi arce validiſſima, pulcherrimo Canonorum templo, aureis vaſis ornato, et Academia, ac monte pietatis, quem vocant, inſtituendo, maiorem ſplendorem attulit. Anno milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo primo haec vrbs, ad Supremam Cancellariam, Albertum, Ducem Radziuilium tunc pertinens, a Coſacis fruſtra obſeſſa eſt.

Oſtrogium, vrbs eiusdem Volhyniae arce inſtructa, vbi Duces Oſtrogienſes quondam habitabant. Haud procul inde monaſterium Dermanum, eſt, pulcherrimum illud, a Graecis monachis Ordinis S. Baſilii, multa bona poſſidenti- bus cultum.

Orſza, vrbs Boryſtheni adiacens, quae ſemper Polonorum fuit, et Ieſuitarum Collegio floret. Anno milleſimo trecenteſimo octogeſimo ſexto Suenoſlaus, Dux Smolenſenſis fruſtranea obſidione hunc locum adortus eſt.

Polocia, Polotzum, metropolis Palatinatus Ruſſiae Albae, idem nomen habentis, prope fluuium Dunam ſita mercatura celebris et duabus arcibus munita; Ruſſici Archiepiſcopi ſedes eſt, vbi S. Ioſaphatus, (de quo infra in Vitebſco) quam multa miracula edere nugantur, colitur. Ibidem Ieſuitarum eſt Collegium, et haud procul inde Vſuiatum, vrbs eximia, arce praedita. Anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo nono Calendis Septembribus, Rex Stephanus Polociani pactis conditionibus occupauit, et Collegium illud Ieſuitarum ibi condidit, quo tempore etiam totum Polocenſe territorium, ſeptendecim annos a Moſcouitis poſſeſſum, ad Polonos rediit.

Praemiſlia, Przemisl, vrbs Ruſſiae Rubrae, vt Starouolſcius dicit, alii vero hanc terram Ruſſiam Nigram appellunt. De hac vrbe vide priorem noſtram Poloniae deſcriptionem. Haec vrbs caſtello rupi inaedificato, ſuperbiens, duorum Episcoporum, Romani et Ruſſici, ſedes eſt. Eadem aliquot monaſteria, Ieſuitarum Collegium et Palatinum habet, et celebres nundinas agit. Multas nationes Germanicas in Moldauia, circa Kutnariam, et in Ruſſia Polonica, circa Praemiſliam et Sanocum inueniri, innumerosque eius regionis pagos a Germanis,

in bello captis et eo translocatis, qui Germanorum linguam moresque conſtanter retineant, habitari, Piaſecius ad annum 1599. affirmat. Anno milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſexto hanc urbem a Rege Sueciae captam eſſe tabulae publicae ſunt mentitae.

Reſouia, vrbs eiusdem Praemiſlienſis territorii ſeu Caſtellanatus, pulchro caſtello conſpicua, monaſteriis aliquot praedita, et nundinis, S. Alberti die agi ſolitis, celebris. Huius quoque vrbs territorium Germani, in bello quodam a Rege Caſimiro Magno capti et cum vxoribus atque liberis huc translati, incolunt, qui rem pecuariam et linum, ſicuti Starouolſcius tradit, maxima cum induſtria tractant.

Sanocum, metropolis territorii Ruſſiae Rubrae, ab ipſa nomen ducen- tis. Haec vrbs incolis quanquam parum frequens, arcem tamen habet validam, in rupe ſuper fluuiio Sario exſtructam, ſicut etiam aliae huius territorii vrbes.

Slucum, vrbs Ruſſiae Albae, quae omnium totius Poloniae urbium maxima eſſe dicitur, ſed non niſi ligneis aedificiis fere conſtructa, praeter Romano-Catholicorum templa, et Ducis Radziuilii, ad cuius ditionem haec vrbs pertinet, palatium, de in Nouogrodenſi Palatinatu ſita eſt, vti etiam Roſana, Sapiehis ſub- iecta, et ſplendidis aedificiis, plateisque pulchris et rectis exornata.

Smolenſcum, vrbs inſignis, quae, quamuis in Moſcouitarum ſit poteſtate, ad Lithuanicam tamen Ruſſiam pertinet, quapropter de ipſa praeter ea, quae in priore noſtra deſcriptione Polonica et in appendice ſecundae editionis commemorata ſunt, hic etiam quaedam ſunt dicenda. Haec igitur vrbs ad Boryſthem in loco editiore ſita, moenia habet, ſex cubitos lata, duas et quinquaginta turres, ſpeculam et arcem in media vrbe in monte altiore ſitam, vti etiam quater mille circiter domos, praeter nobilium palatia, et tam Ruſſorum, quam Catholicorum templa atque coenobis, et Ieſuitarum Collegium, et Episcopii Ruſſici, in rebus eccleſiaſticis Archiepiſcopo Polociae ſubiectioni, ſedem, utraque autem Starouolſcii iam aetate Romanum Pontificem Dominum agnouerunt, Romanum vero Episcopum nuper deſunctus Rex Vladislaus quartus hic loci conſtituit. Et haec quidem a Starouolſcio. Paulus Piaſecius ſcribit, Smolenſcum Ducatumque Seuerienſem Lithuaniae quondam atque Kiouiae a Moſcouitis eſſe ereptum, anno autem milleſimo ſexcenteſimo vndecimo poſt duorum fere annorum obſidionem, cum ab octoginta variae conditionis hominum millibus, qui ſub obſidionis initium ibi fuiſſent, octo vix millia eſſent relictis, a Rege Sigismundo tertio per vim recuperatam. Idem moenia huius vrbs octo cubitos craſſa, et ab humo quindecim cubitos ſaxis exciſis, reliquos autem viginti cubitos vsque ad ſummum, lateribus conſecta, et propugnaculis iuſto ordine circumdata eſſe, vallis autem ab extera parte et ſoſſis carere, et ab hac vrbe Varſauiam vsque ducenta et viginti millia Polonica numerari affirmat. Cum deinde anno milleſimo ſexcenteſimo decimo quarto (alii decimo ſeptimo) Dux Moſcouiae recens electus cum Guſtauo Adolpho, Rege Sueciae, pacem iniſſet, ipſique loca nonnulla cum quadam pecunia, pro auxilio a Suecis aduerſus Polonos quondam praefecto, et ſumtibus eo impenſis dediſſet, Smolenſcum illud anno milleſimo ſexcenteſimo decimo ſexto a Moſcouitis rurfus, quamuis fruſtra, obſeſſum eſſe, anno autem proximo inſequenti Principem Polonicum, Vladislaum, expeditione in Moſcouiam ſuſcepta, Vioznam vsque, triginta ſex millia Moſchici ab vrbe Moſcoua diſtante, perueniſſe, verum hyeme ingruente, nihil amplius profeciſſe, anno milleſimo ſexcenteſimo trigefimo tertio Smolenſcum a Moſcouitis iterum obſeſſum, ſed a Polonis liberatum eſſe. Haec Piaſecius refert. Stanislaus a Kobierzycko primarium Ducatus Seuerienſis caſtellum, Smolenſcum, anno milleſimo quingenteſimo decimo quarto Glinſcii prodicione a Moſchis captum eſſe tradit. „Cum Rex Sigismundus hunc locum obſideret“ (ita ſcriptor ille pergit)

„octo domorum milia amplius ibi fuisse dicuntur, quas domos incolae, cum vr-
bem difficulter conseruari posse intelligerent, ipsi incenderunt, et in arcem, in
„aduersa fluminis ripa sitam, vrbe illam non multo minorem, murisque et duo-
„dequadraginta turribus seu propugnaculis cinctam se receperunt. Omnes omni-
„no, qui in arce erant, ducenties mille circiter numerati sunt, in iisque quadra-
„gesies mille bello gerendo idonei, praeter praesidium, cuius numerus fere non
„minor erat. His praefectus est Michael Borissius Seynius, vir rei militaris peri-
„tissimus, ex Moscouia oriundus. Viginti circiter menses hanc arcem Rex obsidio-
„ne cinxit, antequam expugnare posset: a Calendis nempe Octobribus anni mil-
„lesimi sexcentissimi noni, ad anni vsque millesimi sexcentissimi vndecimi Idus Iu-
„nias. Quae expugnatione incendium exortum est, quod templum magno the-
„sauro et ornamento ecclesiastico diues arripuit et consumpsit: ita vt intra quatuor
„horas haec arx caedibus et murorum ruinis se deletam videret. In captiuis fuit
„etiam Sergius Archiepiscopus Smotensensis, qui ab altari abreptus et vulnere
„accepto cruentus ex arce productus est, et praefectus ipse. Schinus in Polono-
„rum venit potestatem. Ceterum per totum obsidionis tempus ex militibus,
„plebe et transfugis, septuaginta milia amplius gladio et morbis, qui atrocissima
„ibi saeuerunt, sunt perempti. Haec Kobierzickius. Postea quidem Mos-
„couitae hanc arcem expugnare aliquoties ausi sunt: ita vt Continuator Thuani
fol. 374. hunc locum ab ipsis recuperatum esse scriberet: praeter ea, quae postea
in tabulis publicis ea de re sunt tradita. Veruntamen haec arx vsque ad annum
millesimum sexcentissimum quinquagesimum quartum in Polonorum potestate per-
mansit, quo anno iam regnans Magnus Moscouiae Dux, Alexius Michaelis, seu
Michaelovicius tertio Octobris die, pactis conditionibus eam recuperavit.

Sniatinum, vrbs Russiae Rubrae, in territorio Haliciensis sita, et flumini
Pruto adiacens, propriae metropolis est Pocutiae, Valachorumque emporium,
multos boves, ceram, mel, et equos praestantissimos venales eo afferentium.

Socalia, seu Sokulium, vrbs Volhyniae, B. Virginis Mariae imagine, quae
miracula patrare dicitur, clara. Huius imaginis custodiendae monachi Franciscani
de Obseruantia, hic locorum vulgo Bernardini dicti, sunt constituti, qui in
insula quadam fluminis Bogi templum magnificentissimum monasteriumque firmissimum
exstruxerunt, illudque templum pulcherrime pictura, argenteis aureisque valis et
vestibus missaticis, gemmas gerentibus, exornarunt.

Stepanovia, oppidulum Palatinatus Kiouiensis, vallo et fossis artificiose
communitum.

Vchanie, in Zamoscii vicinis sita, vbi Nicolaus Danielovicius, Regni
Poloniae quondam Thesaurarius, templum splendidissimum aedificauit, pulchro
etiam palatio, hortisque amoenis conspicua.

Vinnicza, seu Winnica, vrbs Palatinatus Braslauiensis, nobilium con-
uentibus et iudiciorum tribunalibus clara, celeberrimo etiam Iesuitarum Collegio
ornata. Huc magnum territorium pertinet. Cum anno millesimo sexcentesimo
quinquagesimo summus Cosacorum Dux Chmielnicus, comitis Varaviae cele-
bratis, et pace, quae antea cum ipso sancita fuerat, confirmata, sedatus esset,
quiete quidem se gessit, sed clandestina tamen consilia cum Turcis, contra Basili-
um praesertim, Moldaviae Principem, egit, Tartarosque aduersus eundem con-
citauit, quanquam Turcarum opera, cum Timotheo, ipsius filio, Basilii filia esset
promissa, restandem est composita. Quo facto belli cum Polonis renouandi occasio-
nem identidem quaesuit, quam etiam post anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi
primi principium inuenit, cum tribunorum ipsius aliquis, Nieczorius, belli ge-
rendi initium faceret, qui autem in vrbeula Crasna oppugnanda interfectus est:
alius autem tribunus, Bohunus, urbem et arcem illam regiam Vinniczam occu-
pauit, quam tamen postea regii, flumine Boho, seu Bogo traiecta, recuperarunt.

Viteb-

Vitebscum, Vitepsky, tertii Russiae Albae Palatinatus, locus quondam
primarius. Eius autem incolae cum Archiepiscopo Polocensem, Iosaphatum,
qui eos ad concordiam cum ecclesia Romana inuendam hortaretur, interfecissent,
ipsa iure ciuitatis amissa in pagum est conuersa; quanquam arx regia, cum iurisdic-
tione sua permaneret. Haec vrbs a peculiaribus quondam Ducibus est guberna-
ta, donec cum territorio suo per nuptias ad Olgerdum Lithuaniae Ducem perue-
niret, qui Olgerdus, quo coniugi Vlianae, Christianis sacris addictae, gratificare-
tur, duo templa Graecam religionem profitentibus ibi exstruxit, cui religioni eius
incolae postea constanter adhaeserunt.

Volodimiria, vrbs Volhyniae, Russici Episcopi sedes, cuius dioecesis late
patet. Hanc urbem anno millesimo trecentesimo vndecimo Gediminus, Li-
thuaniae Dux, obsedit, eius Ducem, qui eam liberare conabatur, occidit, et vr-
be, arce, totoque territorio potitus est. Anno autem millesimo trecentesimo
quinquagesimo primo Rex Poloniae Casimirus hanc urbem expugnauit: vbi Kiey-
stus, Olgerdi illius frater, captus est; qui vero e Polonorum custodia elapsus
Volodimiriam recuperavit.

Zamoscium, Zamoscie, vrbs firma Russiae Rubrae, quam supremus Re-
gni Poloniae Cancellarius, Iohannes Zamoscius, paulo post Archiducem Austriae,
Maximilianum proelio a se victum in suo solo aedificauit, templumque Canoni-
corum et Academiam in ea instituit, quibus filii eius, Thomae Zamoscii, eius-
demque supremi Poloniae Cancellarii, vxor, Catharina, Collegium et Semina-
rium addidit, aucto Professorum et Canonicorum numero. Vberiore huius
loci descriptionem vide in priore nostra Descript. Polon. In vicinis huius
urbis circumcirca egregia oppida, quorum pleraque huc pertinent, sita sunt, vbi
belli hostuli, praestantes piscinae, theriotropheae et officinae ferrariae passim re-
periuntur. Iohanni illi Zamoscio, coniuge, Duce Radziuilla, vica defuncta,
Rex Stephanus fratris sui, Christophori Batorii, filiam, Grisellidam, matrimo-
nio dedit, post cuius mortem, anno millesimo quingentesimo nonagesimo secun-
do Stanislai, Comitis Tarnouiensis, filiam, Barbaram, vxorem duxit, ex quo
postremo coniugio filium Thomam suscepit. Anno autem millesimo sexcentesi-
mo quinto, tertio Iunii die, postquam sexaginta tres annos et aliquot dies vixe-
rat, diem obiit supremum; filius autem, Thomas Zamoscius, anno millesimo
sexcentesimo duodequadragesimo, postquam tres annos supremi Cancellarii mu-
nus gesserat, vitae finem fecit. Quod haeredes reliquerit, non inuenio. Sed
tamen anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo Iohannem Zamoscium,
Praefectum Calussensem proelio cum Tartaris et Cosacis commisso interfuisse de-
prehendi. Anno millesimo sexcentesimo duodequingentesimo Cosacorum illo-
rum supremus Dux, Bogdanus Chmielnicus, castellum Zamoscium inuasit, men-
semque amplius vehementissime oppugnauit, sed cum Russica nobilitas eo se re-
cepisset, hyemsque ingrueret, nihil profecit. Anno millesimo sexcentesimo
quinquagesimo sexto hunc locum ab ipso eius domino Regi Sueciae vitro esse tra-
ditum tabulae publicae, cum scriptae, tum impressae, vna cum Relatione Lipsi-
ensi tradiderunt. Sed falso. Suecus enim, igneis aliquot globis iniectis, hunc
locum protinus reliquisse posthac est affirmatum.

Zbarauia, vrbs et arx munita, quam Starouolscius Volhyniae locis an-
numerat. Oppidulum vero Zborauiam ad Russiae Rubrae Palatinatum, cuius ca-
put Leopoli est, refert. Anno millesimo sexcentesimo vndequingentesimo
Tartaris et Cosacis Polonica castra apud Zbarasium cingentibus, Rex Casimirus
Lublino profectus, Zborauiam seu Zborouiam (quam aliquis vicum appellat) sex
circiter milliaria a Zbarasio distantem, peruenit, et cum hostibus conflixit, vt eo-
rum decem fere milia interficerentur, et letaliter vulneratorum nouem milia mo-
rerentur. Tum pace conciliata, hostium castra apud Zbarauiam sunt sublata.

O o o o o

Ioachi-

Ioachim Pastorius dicit, Polonicum exercitum prope Zbarsium, oppidulum et castellum, idemque antiquam Ducum Visnouiuciorum haereditatem, castra posuisse, quae castra ab ipso Tartarorum Principe et Chmielnicio fuerint circumdata. Principem Visnouiucium in Polonicis castris fortiter resistisse, et a Regni Vexillifero, Alexandro Coniecpolscio, crebras excursiones esse factas, ducentosque fere Cosacos a Iesuita Muchauecio, sclopetorum et tormentorum explodendorum peritissimo, ex arce porta interfectos. Denique tantam famem anno-naeque caritatem in Polonicis castris exortam esse, ut, si quis equorum mortuorum, pabuli penuria confectorum, carnibus satiaretur, id in lautitiis poneretur. Porro puluerem nitratum, oppugnatis deficere coepisse. Quinta demum post obsidionem inceptam hebdomade Regem in Russicum oppidulum peruenisse, et cum Tartaris atque Cosacis regia castra adortis conflixisse; deinde literas ad Tartarorum Imperatorem misisse, eiusque responsum accepisse; tum Chmielnici quoque ad Regem scripsisse, et ita paco constituta, ipsum coram adiisse, hostiumque copiis cum Zborouia, tum Zbarsio abductis, Regem Glinianum reuersum esse, et inde Leopolum perrexisse. Rebus igitur probe consideratis, duo illa loca, Zborouiam et Zbarsium, eodem cum Starouolscii Zborouia et Zbarsia, eumque, qui anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo februario ardente exanimatus est, Ieremiam Michaëlem de Koributh, Ducem Visnouiucium et Lubnensem, Russiae Palatinum, Praemisliensemque praefectum, eundem illum, qui Zbarsium possedit, Ducem esse existimo.

Zolkuia, vrbs Russiae Rubrae, et quidem eius Palatinatus, qui proprie ita dicitur, arce pulcherrima, hortis amoenissimis ac templo variis inarmoris generibus exornato, superbiens.

Praeter ea, quae adhuc recensui, Russiae loca apud scriptores reperiuntur etiam sequentia: I. Korsum, seu Korfum, oppidulum, anno millesimo quingentesimo octogesimo primo a Rege Stephano exstructum, ubi anno millesimo sexcentesimo duodequingagesimo Poloni magna a Cosacis clade sunt affecti; prope Borysthenem situm est. II. Lubartoua, Lubartow, oppidulum, incolis frequens, et naturae beneficio munitum, quod in bello Cosacico semetipsum ab hoste defendit. III. Orla, oppidulum Firleianorum. IV. Paulocia, oppidulum, Iohanni Zamolscio, praefecto Calusienfi, (de quo supra in Zamolscio) subiectum. V. Trilissum, Trilissii, vrbs Russiae, sex milliaria a Kiouia remota, et satis munita, quae anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo vigesimo quarto Augusti die, a Polonico Duce, Prismskio, expugnata et combusta est, uti in Relatione quadam traditur. Hoc oppidulum et castellum a regis vi expugnatum, nullique neque aetati, neque sexui paritum, quoniam mulieres quoque oppugnantibus maxima damna intulerint, totum oppidulum concrematum; et hoc incendio late conspecto, locupletem Episcopi Kiouienfis ciuitatem, Chuaftoum, eo ita perterritam esse, ut Cosaci, qui eam cepissent urbem, quamuis resistendo fuissent pares, omnes tamen una cum ciuibus fuga sibi confulerent, Ioachim Pastorius tradit. Vrbs illa, Trilissii, seu Trylesii prope Bialacerkieum et haud procul a Pawolocz, seu Paulocia sita est. VI. In Relatione quadam traditur, anno millesimo sexcentesimo vndequingagesimo castellum praestantissimum, Kudacum, a Cosacis esse expugnatum, quod supremus Exercitus Polonicorum Imperator, Koniecpolskius, nuper vita defunctus, ad fluminis Borysthenis ripam aedificauit, quo Cosacorum ex Borysthene in Pontum Euxinum irruptionem prohiberet, ne Turcis belli causam suppeditarent. Piascius hoc castellum Hudacum vocat, idque anno millesimo sexcentesimo trigesimo septimo ad Samarae exitum in Borysthenem exstructum esse dicit.

VI. MASOUIA, MASURIA, CUM TERRA DOBRINENSI.

Masouia in medio fere Poloniae Regno inter Prussiam, Lithuaniam, Russiam atque Poloniam sita est. Huic prouinciae Starouolscius quatuor Satrapias, Plocensem nimirum Palatinum, Podlachicum, et eum, qui proprie Masouiae seu Masuriae Palatinatus dicitur, atque terram Dobrinensem, tribuit. Alii vero, duos tantum Palatinatus commemorantes, Podlachiam ad Magnum Lithuaniae Ducatum referunt, quos et ego secutus sum. Vide priorem Descriptionem Polonicam. Describendi igitur nobis hic supersunt duo Palatinatus, Plocensis et Masouienfis seu Varfauienfis, cum terra, Dobrinensi, quae inter Cuiuiam et Prussiam sita tria habet territoria, Dobrinense, Ripinense et Libnense, a primariis suis locis sic dicta, extra quae tria oppida nullus celebrior locus est, praeter eum, qui vulgo Skompe dicitur, ubi Minoritae miraculosam, ex ipsorum scilicet opinione, Mariae Virginis imaginem asseruant. Gurzno etiam oppidulum, ad Episcopum Plocensem pertinens (qui Episcopus in tota illa regione iurisdictionem exercet) alicuius momenti est, quippe quod multos pagos sibi subiectos habet. Tres vero Castellani, Dobrinensem, Ripinensem et Slonnensem, haec prouincia complectitur.

Inter Vistulam et Prussiam huic Dobrinensi terrae ortum versus situs est Palatinatus Plocensis, qui in quatuor territoria, Plocense, Zaucrense, Mlaunense et Stenenense, diuiditur. Viliora habet oppida, praeter Sieperciam (ubi Mariae Virginis imago est, quam miracula patrare iactitant) ipsamque urbem Ploscum, seu Plotzko. In hoc Palatinatu quinque sunt Regni Senatores, Episcopus, Palatinus et Castellani Plocensis, et duo alii Castellani, Razianzensis atque Sieperensis.

Masouiae Palatinatus peculiarem Episcopum non habet, sed in rebus ecclesiasticis partim Posnaniensi, partim Plocensi, partim Luceorieni Episcopo est subiectus. Sunt autem in hoc Masouiae Palatinatu, Palatinus Generalis, septemque Castellani, Cymensis, Varfauienfis, Vilnensis, Vlsogradensis, Zacrociemensis, Ciechanouienfis et Liuenfis; idemque Palatinatus in duodecim territoria, Cymense, Vilsnense, Zembrouiense, Varfauienfe, Nurense, Vitegrodiense, Zacrociemensense, Ciechanouienfe, Lomzenfe, Rozanenfe, Macouienfe et Liuenfe, distribuitur; quorum loca primaria omnia idem nomen cum territoriis suis gerunt. Praeter ea vero notanda sunt oppida sequentia: Pultouia, seu Pultowsky, vrbs Episcopalis, Czernienscum, Minscum, Varca, Vengrouia, Garuolinia, (quae oppida omnia ob praeclaram cereuisiam sunt celeberrima) Stanislaouia, Brocum, Viscouia, Seroicz et Lomza, ubi etiam Iesuitarum est Collegium. Starouolscii aetate permultae equestris Ordinis familiae in tota Masouia fuerunt, in iisque nominatim antiquissima Valeria ex Romanorum stirpe oriunda, quam corum in insigni gessisse idem Starouolscius dicit.

Ex iam commemoratis igitur aliisque huius prouinciae locis insigniora sunt ea, quae sequuntur:

Czernienscum, ad Vistulam situm, ubi diues Canoniorum regularium est Abbatia. In tabula quadam locus ille, infra Varfauiam situs Czerwienicum appellatur.

Czyrsko, seu Czerfco, supra Varfauiam sita et Vistulae adiacens, ex periculo Friderici, Marchionis Badendurlacensis, quod anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, mense Martio, ipsi hic subeundum fuit, nota, qui Marchio in arce huius urbis in propugnaculum quoddam vetustate collapsum, militum Polonicorum vim euasurus, se receperat, quae in arce domum primariam, et templum cum aliis aedificiis circumiacentibus, quibus hostes potuissent uti, concremauit, et cum suis in propugnaculo illo tam diu latuit, donec post hostium discessum Varfauiam, quamuis maximo cum discrimine, se conferre posset; de qua re peculiaris quaedam narratio typographorum prelis excusa prostat.

Dobrinum, Dobrzin, ad eandem Vistulam inter Plociam et Vladislauiam situm, terrae illius Dobrinensis caput; de quo prior nostra P. D. legi potest.

Plocia, Ploscum, Plozko, vrbs ad Vistulam in editiore loco sita. Qua in vrbe Episcopali multa et locupletissima templa sunt, in quibus praesertim templum monialium S. Mariae Magdalenae in suburbio, et Benedictinorum Abbatia in arce, eminent: qua in arce templum Episcopale etiam, magnis diuitiis ornatum, et in eo S. Sigismundi, Regis caput, solido auro inclusum, vnionibusque et lapidibus pretiosis distinctum conspicitur. Huius templi Canonici iisdem fere, quibus Episcopus, fruuntur redditibus; quid? quod ipsorum Praepositus totum possidet territorium, in cuius nobilitatem summum exercet imperium. Plura de hac vrbe vide in priore illa, quam saepius dico, nostra P. D. variis in locis; quemadmodum ex indice patet. Ibidem Iesuitarum est Collegium, et in arce Gymnasium, sub Capituli cura. Plocensi Episcopo oppidulum quoque Gorzno datum est, prope quod anno millesimo sexcentesimo vnderigesimo, ix. (xix.) Februarii die, Suecicarum copiarum praefectus, Iohannes Wrangelius, Polonos magna clade affecit.

Pultouia, Pultowsko, vrbs et Episcopi illius Polocensis seu Plocensis consueta sedes, qui Episcopus in hanc vrbe, eiusque territorium perfectam habet potestatem; neque ab eius tribunali ad Regem prouocari potest; sed nobiles ita ei parent, quemadmodum Episcopo Varmiensis Prussiae, et Cracouiensi Ducatus Seueriae nobiles. Haec vrbs lateritiis aedificiis constantis arcem habet elegantis structurae, in rupe aedificatam, et in insula quasi fluiui nauigabilis Nareui seu Naruiae, sitam, vbi etiam Canoniorum templum et Iesuitarum est Collegium. Anno millesimo trecentesimo vigesimo quarto Masouia a Lithuanis deuastata, et haec vrbs cum centum et triginta pagis et triginta templis combusta est. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Sueci Pultouiam ceperunt, quam deinde Poloni frustra obsederunt. Haud procul inde vrbs Ciechanow, seu Ciechanouia, quam vna cum vrbe illa Pultouia anno millesimo trecentesimo trigesimo septimo Magnus Lithuaniae Dux, Olgerdus, cepit, a Masuris deinde acie victus. Anno autem millesimo trecentesimo sexagesimo septimo vrbe et arcem Pultouiam Lithuani expugnauerunt et combusserunt; a quibus Lithuanis prouincia Masouia cum terra Dobrinensi multum perpeffa est; siquidem anno millesimo ducentesimo octogesimo quinto Lithuani illi a Conrado, Masouiae Duce, in auxilium vocati, Ladislao, Cuiuiae Principi, Gostininum eripuerunt; deinde vero Ducis illius Conradi inimici facti sunt, eique Sochaczouiam et supra descriptam vrbe Plociam extorserunt.

Stezycia, seu Stezycza, supra Varfauiam prope eum locum sita, vbi Vepus in Vistulam effunditur. Hic anno millesimo sexcentesimo sexto et septimo Rokossiani, seu nobiles, qui aduersus Regem Sigismundum seditionem commouerant, bis conuenerunt, Regnique grauamq; literis consignata Varfauiam ad Regem miserunt.

Varca, seu Warka, oppidulum, fluuiio Pilczae adiacens et praestante caeuissia, quae ibi coquitur, nobilis, septem milliaria a Varfauia distare existimatur. Huc quoque Sueci venerunt, et in hoc bello oppidulum illud concrematum esse Relatio quaedam, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto impressa affirmat.

Varfauia, Varfouia, Warfou, Warschau, vrbs celebris, vbi a satis longo inde tempore comitia Polonica sunt acta. Vberior eius descriptio in priore nostro libello, est legenda. Proinde hic tantum, quae postea in scriptis de ea reperi, quaeque nuper ibi gesta sunt, narrabo. Dicit autem Starouolscius, hanc vrbe in medio Poloniae Regno sub quadragesimo tertio longitudinis, et quinquagesimo secundo latitudinis gradu sitam, quadraginta milliaria a Cracouia et Pos-

naniam

naniam distare, amploque et quadrato palatio, a Rege Sigismundo tertio exstructo, et alio extra urbem Viasdouiae sito, Vistulam prospectante, et inter hortos amoenissimos condito, et magnificis templis ornatam esse, quorum templorum primum S. Iohanni Baptistae dicatum Canonicos habeat. In suburbio Cracouiensi Viasdouiam versus esse sacellum pulchre structum, in quo Iohannes Demetrius Suiscius Magnus quondam Moscouiae Dux, in custodia defunctus quiescat. In suburiis complura procerum esse palatia, sed inter quae Regis Vladislai quarti villa interiori elegancia emineat; tum colossus ille, quem Sigismundo patri erexit. Haec quidem Starouolscius refert. Vbi vero notandum est, haec Stanislaum a Kobierzycko paulo aliter narrare, cum scribat: Basilium Suyscium, (ita enim eum appellat) Magnum quondam Moscouiae Ducem, cum fratribus in arce Gostinenfi honesta et liberali custodia asseruatum esse, ibique intra anni spatium moerore confectum, vna cum fratre Demetrio obiisse, quorum funera deinde Varfauiam sint translata. Postea vero Regem Vladislauum quartum foedere et pace perpetua cum Magno Moscouiae Duce inita, Legatis permisisse, vt ea funera in Moscouiam secum abducerent. Porro etiam Adamum Kitelium, Regis Poloniae in Moscouiam missum Legatum, eundemque Castellanum primo, deinde Palatinum Kiouensem, Graecae religioni addictum, a Rege Vladislao tabulam marmoream cum inscriptione, (Varfauiae adhuc asseruatam) accepisse, quam anno millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo Alexio Michaeli, qui patre defuncto imperium Moschicum consecutus esset, cum gratulationibus donaret. Idem scriptor commemorat, a Dolabella, pictore illo artificioso, ex Italia oriundo totam illam historiam, quomodo Rex Sigismundus arcem Smolenscum expugnarit, et summus exercituum Polonicorum Imperator, Zolkieuius, Magnum illum Ducem, Suyscium in comitiis Varfauiensibus Regi tradiderit, in palatio supra laudato pulcherrime esse depictam, Regnique Senatorum, aulicorum et illustriorum virorum effigiem viuam quasi repraesentatam. Annis superioribus pons in Vistula exstructus in operibus Europae maxime mirandis ponebatur qui autem anno millesimo sexcentesimo tertio in iugo quodam nimis glaciei multitudine iacturam fecit, quae tamen facili negotio resarcinari potuisset, nisi lignum in vsum arcis esset decisum, quasi firmior pons e saxis esset parandus; id quod ad descriptionem nostram priorem est notandum. Est quoque Varfauiae templum patrum piarum scholarum, in quo Rex Vladislauus cinerem Sanctorum, Primi et Feliciani, sibi, cum Romae versaretur, a Pontifice; Urbano octauo, per Cardinalem Barberinum dono datum recondidit; et templum Bernhardinorum in suburbio. Anno millesimo sexcentesimo septimo statim comitiis finitis derepente exortum est incendium, quod magnam vrbs partem consumpsit. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo septimo multum detrimenti vnda huic vrbi attulit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Varfauia sua sponte Regi Sueciae se dedit, qui Iastowam habitaculum sibi delegit. Ex haec quidem statim post Septembris initium euenerunt. Arcem et ciuium, qui aufugerint, domos expoliatas esse, caeteris autem nihil mali accidisse, et in vrbe occupanda ne vnus quidem militis iacturam factam esse *Francosurtana Relatio verna anno 1656.* tradit. Anno proxime insequente millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Poloni hanc vrbe obsessam recuperarunt; tum prope ipsam duodeuigesimo Iulii die, (secundum factos antiquos) et duobus proxime insequentibus, inter vtrumque Regem cruentum proelium est commissum, cui Elector Brandenburgicus coram interfuit; vbi cum Suecici et Brandenburgici superiores discessissent, Varfauia in Suecorum rediit potestatem, qui munitionibus destructis in locum patentem eam mutarunt. Locus, apud quem hoc proelium accidit, in narrationibus, tam scriptis, quam impressis, Praga, et oppidulum ad Vistulam, Varfauiae regione situm, appellatur: quod nomen penes nullum scriptorem Polonicum, neque in tabulis chorographi-

Pppppp

cis,

cis, quotquot ego quidem legi et inspexi, in Varsoviae vicinia, sed Powaski, Folwarki et Kamien inuenitur.

VII. POMERELLIA, SEU POMERANIA MINOR.

Haec terra a multis sub Prussiae nomine comprehenditur, eiusque incolae a plerisque Prussi dicuntur; quoniam in moribus legibusque cum illis consentiunt, et non nisi nomine differunt et utrique fluuio Vistula a se inuicem separantur: quapropter ego quoque in appendice ad eam Typographiae meae Germaniae partem; in qua de Marchia Brandenburgica et Pomerania maiore, ad Imperium Germanicum pertinente, agitur, Pomerelliae etiam loca una cum Prussici recensui. Cum autem haec Pomerellia a multis annis inde adhuc ad Poloniae Regnum pertineat; Starouolsciusque et alii sub Pomeraniae Regiae nomine hanc prouinciam peculiariter describant: hic quoque pauca quaedam, ea praesertim, quae in appendice illa iam impressa nondum commemorata sunt, de hoc prouincia tradam.

Ille vero, cuius saepe mentio facta est, scriptor Polonicus, Starouolscius Dantiscum, quippe metropolim, huc refert, totamque prouinciam in septem territoria, Sluchouienſe, Tucholienſe, Suecense, Derſauienſe, Zucouienſe, Pudense et Mirachouienſe, distribuit; quibus etiam terrae praestantes, Cratna et Cassubia adiungantur, in quarum priore Abbatiam Coronouienſem praepinguem, in altera vero, seu in Cassubia praefecturas aliquot esse dicit. „Huius terrae“ (ita ille pergit) „praecipua loca sunt, Puckum, Sluchouia, Stargardia, Neimburgum, Meua, Schoinicia et Derſaui, quae arces sibi adiunctas habent, reliqua non item. Habet Abbatis quoque haec prouincia praediuites, Oliuae et Pepliniae Cisterciensium, Zarnouieciae ad litus maris, et Zukouiae, seu Zernouitii et Suckauiae monialium, et quae vnica tantum huius Ordinis in tota Prussia est, prope Dantiscum, Carthusianorum.“ Haecenus Starouolscius. Iam sequuntur praecipua illa loca cum aliis quibusdam, paulo vberius, quam supra a Starouolscio factum est, descripta, quae sunt:

Asterinum, Hammersteinum, oppidulum, quod anno millesimo sexcentesimo vigesimo septimo praesertim innotuit, cum supremus exercituum Polonicorum Imperator, Koniecpolscius duas Suecicas legiones integras ibi caperet, armisque et signis spoliatis dimitteret; praeter ductores ipsos, quos captiuos retinuit; uti Starouolscius narrat.

Bidgostia, Birgastum, arx, de qua Micraelius libr. 2. *Pomer.* p. 277. est legendus. De eadem, uti etiam de nouo oppidulo, Bischmarco vide nouam illam nostram appendicem.

Bitouia, Bitauia, vrbs Cassubiae, quae diu Pomeraniae Ducibus, ut clarentela Polonica, fuit subiecta; anno autem millesimo sexcentesimo trigesimo septimo post ultimi Ducis, Bogislai decimi quarti, mortem ad Poloniam rediit. A quo inde tempore multae narrationes hoc de loco ad nos peruenerunt, in quo identidem aut Regis Sueciae, aut Electoris Brandenburgici praesidia fuerunt collocata. Alias etiam Beythau scribitur.

Bromberga, Bromberg, quam Poloni Bedgosky appellare dicuntur, ad fluuium Bro, apud Crone et Verdon in Cuiaviae seu Poloniae maioris finibus sita. Hunc locum anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Sueci ceperunt; anno autem proxime insequente Poloni oppidum quidem recuperarunt, et cum Germanis ibi commorantibus seuerè egerunt; arcem vero Sueci conseruauerunt. Postea ex Colbergo i. (x.) Maii die scriptum est, Brombergam, Nachelum, Suetzam, et alia loca, quibus Poloni essent potiti, a Suecis recuperata omnibusque eorum incolis trucidatis, incensa; et rusticos Polonicos Krzepizum oppugnantes, a Suecico huius loci praesidio pessime exceptos esse. Alia Relatio pridie Calendas Iunias demum Brombergam a Suecis recuperatam esse tradit. Arcem vero

vero eius anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, duodeuigesimo Maii die, pactis conditionibus Duci Suecico Wrangelio, se dedidisse Limmerus affirmat. Proinde arcem quoque in Polonorum potestatem antea venisse necesse est. Mense Nouembri eiusdem anni Suecici milites hunc locum adhuc tenebant: scriptum vero est, ipsorum Regem, praesidio illo ad se in aciem euocato, Brombergam locum patentem fecisse.

Conicia, Conitz, vrbs, ad eundem fluuium Bro sita, et a Cromero Choinicia dicta. Hunc locum Sueci mature occuparunt; anno autem millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, sub initium Maii, Poloni hanc urbem adorti cum nihil profecissent, suburbia incendiis miserrime deuastarunt. Hic Iesuitae tunc erant. Sed autumnò eiusdem anni millesimi sexcentissimi quinquagesimi sexti Rex Poloniae, Iohannes Casimirus hanc urbem, in qua Princeps aliquis Anhaltinus praesidia tum agebat, obsedit, et pactis conditionibus recuperauit.

Dantiscum, Dantzig, Gdansko, vrbs longe celeberrima, cuius vberiore descriptionem in appendice illa nostra, ad eam Topographiae Germaniae partem, in qua de Marchia Brandenburgica et Pomerania agitur, ex parte etiam in *Itinerario* meo *Germanico* reperi; in qua appendice, p. 21. de arce Munda etiam, vel Weixelmunda, milliari infra Dantiscum sita, et ad hanc urbem pertinente, apud quam arcem Vistula in mare Balthicum effunditur, quaedam legi possunt. Proinde ea tantum, quae alii de hac vrbe scribunt, et quae nuper ipsi euenerunt, adiciam. Dicit autem Starouolscius hanc urbem, sub quadagesimo primo longitudinis, et quinquagesimo quarto latitudinis gradu sitam, cum haeretica tota sit, Officiale tamen seu Vicarium Episcopi pati, coram quo omnes haeretici variarum sectarum causas, praesertim in materia matrimonii, disceptent. In ecclesiasticis enim rebus urbem totam Episcopo Vladislauensi seu Cuiaviae subesse, qui se etiam Episcopum Pomeraniae (Pomerelliae) scribat, et in ea non contemnendas possessiones habeat, etiam in suburbanis Gedanenſibus, ubi Iesuitae templum et Collegium Dominicani autem, Carmelitae et moniales in vrbe ipsa, sicut et Vicarius ille Episcopi, domicilia habeant. Haec Polonus ille. Praefectus p. 301. Dantiscanos immunitates suas a Regibus Poloniae tantum consecutos esse contendit, et p. 453. anno millesimo sexcentesimo trigesimo secundo ipsorum Legatis concessum esse affirmat, ut, sicuti ciuitatum, Cracouiae et Vilnae, Legatis, ipsis quoque in creando Rege ferro suffragium liceret. Is, qui contra Barclaium scripsit, in *Polonia defensa* sibi esse notum asserit, cum quinque nauium et ratium millia Dantiscum simul appellerent. Anno millesimo trecentesimo sexagesimo primo Lithuani arce huius urbis per vim potiti sunt. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo tertio lues pestifera ita ibi saeuit, ut circa mensis Septembris finem una hebdomade sexcenti et quadraginta homines sepelirentur. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto et sexto haec vrbs Suecorum timore, multis et pulchris aedificiis destructis, fortius est communita. Augustinus Limmerus in diuersis Relationibus tradit, anno illo millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto in munitionibus exteris assidue laboratum, et mense Nouembri in suburbiis, ut Nouogardia, Schladelo et Rosenthalio, quinquaginta amplius aedificia et pulchros hortos dirutos esse. Anno proxime insequente in suburbio Episcopali totam plateam, Morlauiam dictam utrinque ad Schottlandiam vsque, tum totam Schottlandiam ipsam, cum Iesuitarum templo, et postea quocumque locum quendam, Petershagen dictum, et in urbis ditione situm, ea omnia, inquam, incendiis deleta, imò caetera etiam suburbia destructa esse atque vastata. Haecenus ille. Ex Hamburgo XXVI Ianuarii die eiusdem anni ita scriptum est: „Ciuitas Dantiscana, suburbiis Schottlandia et Petershagenia in cinerem reductis, nihil quidem amplius incendi curauit, veruntamen in suburbiis, Schidlicio et Stolzenbergo destruendis strenue laborauit, unde factum est, ut multa et pul-

„chra aedificia cum hortis bellissimis diruerentur.“ Idem fere in *Francofurtana Relatione verna anni 1656*. commemoratur, p. 76. seq. ubi etiam Dantiscani in Neugardia et Bischoffsberga destruenda perrexisse dicuntur. Ita igitur vrbs munita se inimicam Suecis gessit, copias ad Mariaeburgum obsidione liberandum, quamvis nimis sero, emisit, monasterium Oliuam recuperavit, eique impositum praesidium Suecicum in captiuitatem abduxit, et tam hostiliter aduersus Suecos se gerendo felices eorum contra Poloniam successus non parum impediuit. Sueci autem castellum Grebbinum prope urbem, vna cum aggere aliisque munitionibus finitimis expugnarunt; de quo Relatio quaedam ita narrat: castellum et aggerem Grebbinum, in Dantiscae vicinia situm mense Maio in Suecorum venisse potestatem, uti etiam aggerem apud Stiblum, (seu Stubelauiam); Caput Dantiscaeorum, quod vocant ab ipsis vltro relictum esse; et Sluthosium quoque Suecis se dedidisse. Limmerus autem ille dicit, decimo tertio Maii die bene munitum illum Dantiscaeorum aggerem prope Stubelauiam a Sueciae Rege vi armorum expugnatum; deinde Suecos totius illius regionis, quam Werder vocant, potitos castellum Drebbinum, Caput Statthosium et alia loca cepisse, et Hoeffeti (Houeti aggeris) munitiones auxisse. Eodem anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, v. (xv.) Nouembris die, Rex Poloniae, Iohannes Casimirus hanc urbem ingressus est. De peruetusta Dantiscaeorum erga Poloniae Reges beneuolentia vide Ioh. Theod. Sprenger. in *Polonia Nov-Antiqua* N. 19.

Derfauia, Dirschau, a Polonis Ticozouo, Tisciorum, et Tizouia dicta, vrbs ad Vistulam sita, quam anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto Rex Sueciae facili negotio cepit, et deinde summus exercituum Polonicorum Imperator, Koniecpolscius, per totam hyemem rursus obsedit. Circa finem anni millesimi sexcentesimi quinquagesimi quinti Sueci hanc urbem iterum occuparunt, et adhuc firmo praesidio communiuerunt.

Fridlandum, oppidulum Pomerelliae, prope Landecum, quod anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, mense Nouembri Poloni ipsi ex imprudentia concremassent dicuntur.

Heela, oppidulum Cassubiae, ad mare Balthicum in peninsula situm.

Landecum, in Pomerellia et in Schlochauiae vicinia situm; quod etiam oppidulum esse fertur.

Lauenburgum, vrbs Cassubiae, vno milliari ab oppidulo Lanzigk remota; quae sat longum tempus ad Duces Pomeraniae, ut clientela Polonica, pertinuit; anno autem millesimo sexcentesimo trigesimo septimo post vltimi Ducis obitum ad Regnum Polonicum rediit, et nuper a Suecis occupata est.

Meua, Meue, Griueum, vrbs Pomerelliae, flumini Fersae, quae ibi in Vistulam effluit, adiacens. A nonnullis Meauia dicitur. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Sueci eam ceperunt. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, mense Aprili Suetzam, Stargardiam, Meuam, Schoeneckium, Nackelium, Tauchelium et Brombergam ad Polonos rediisse, Limmerus dicit. Eandem urbem Meuam anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto Rex Sueciae proxime superior, Gustauus Adolphus cepit; annoque sequente Poloni recuperarunt.

Nakla, Nackesia, Naclum, vrbs et arx valida Pomerelliae, in medio flumine Notefio exstructa. Hunc locum Sueci ceperunt; sed Poloni recuperarunt. Vide Meuam.

Neuburgum, Neuenburgum, Neimburgum, Nouum, eiusdem Pomerelliae vrbs, ad Vistulam inter Dantiscum et Thoronium sita, quam pariter Sueci anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto occuparunt.

Oliua, insigne Cisterciensium monasterium, extra urbem Dantiscum situm, quod anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Sueci, proxime autem sequente anno Dantiscaei ceperunt.

Peplinia, Poeplin, locuples Cisterciensium, seu Bernhardinorum in Pomerellia monasterium, quinque milliaria a Dantisco remotum.

Puckum, Puskum, Pautzge, oppidulum firmum cum arce validissima ad eam maris Balthici partem, quae Pautzgerwick vocatur, in finibus Cassubiae et Pomeraniae situm. Anno millesimo quingentesimo nonagesimo quarto Rex Sigismundus tertius cum quatuor et quadraginta nauibus Holmia, Sueciae metropoli, vectus hunc portum intrauit; vnde ad Vistulae ostium Dantiscumque transportatus est. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto Rex Sueciae Puckum in suam redegit potestatem. Anno autem millesimo sexcentesimo vigesimo septimo, circa Martii finem summus Polonicarum copiarum praefectus, Koniecpolscius, Suecicum praesidium, in arce huius urbis collocatum ad deditionem coegit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto hunc locum Sueci obsidione diu clauserunt; sed propter aciores hyemis impetus recedere, nauesque alio deducere sunt coacti. Proxime autem insequente anno parum abfuit, quin consiliis clandestinis vrbs illa munita in ipsorum (Suecorum) potestatem venisset; sed Dantiscaei satis mature se interposuerunt, quo Rex Poloniae commotus ciuitati Dantiscae Puckum illud dono dedisse in scriptis narrationibus fertur.

Schoinicia, Schoeneckum, oppidulum et castellum, uti Starouolscius dicit, Pomerelliae, quinque milliaria a Dantisco remotum. Vide supra Meuam.

Sluchouia, Schlochauia, pariter oppidulum et arx Pomerelliae, uti idem scriptor tradit. Alii arcem tantummodo commemorant, eamque Mariaeburgo non cedere affirmant. In *Francofurtana Relatione verna, anni 1656*, p. 93. narratur, arcem egregiam, Schlochauiam, bene munitam quamvis, omnibusque rebus necessariis large instructam, post obsidionem tamen quinque dierum pactis conditionibus ad Suecos peruenisse. Alia Relatio, Schlochauiam, arcem Pomerelliae firmam, cui vrbs quoque sit adiuncta, anno illo millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, Ianuario mense, a Suecis captam esse tradit. Et alia Principem aliquem Anhaltinum circa Octobrem hic et Coniciae imperium habuisse dicit, qui vtrumque locum Regi Poloniae pactis conditionibus dederit. Sed falso. Postea enim demum, Nouembri mense, hunc locum (Schlochauiam) a Polonis obsideri coeptum esse audiuius.

Stargardia, Stargart, eiusdem Pomerelliae vrbs et arx, ad fluium Fersam inter Schoiniciam et Meuam sita, a nonnullisque Starigrodum Latine dicta, quae anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto et sexto nunc a Suecis, nunc a Polonis occupata est.

Suecia, Suetza, oppidulum et castellum Pomerelliae, ad quod territorium quoddam pertinet, ad Vistulam et haud ita procul a Sartouitio situm. Hoc oppidum anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, mense Octobri, ope ignis, quem ventus ex aliquot oppiduli incensis domibus in arcem congesse rat, et deinde etiam Tauchelium, Coniciam, Neoburgum et Meuam Sueci occuparunt; uti in *Relatione Lipsiensi noui anni 1656*. scriptum est. Vide etiam *Francofurtanam Relationem vernam* p. 29. Proxime insequente anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Suecicos aliquot milites Sueciae a Polonis interfectos, arcem vero a Suecis conseruatam esse Relatio quaedam typographico prelo excusa refert.

Tauchelium, oppidulum et castellum Pomerelliae cum territorio eo pertinente, ad fluium Bro situm, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto a Suecis captum, postea vero a Polonis recuperatum. Et cum anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, vigesimo tertio Maii die, hunc locum Sueci, quamvis sine copiis pedestribus adorti essent, Praefectus Suecicus, Weissensteinus e turri quadam emissis globis vulnere non letali affectus est. Tum suburbis incensis recesserunt. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo tertio hic

Qq q q q

locus

locus Constantiae, Poloniae Reginae, erat subiectus, cum eius maritus, Rex Sigismundus, huc peruenit.

Verdon, oppidulum Pomerelliae, prope eum Vistulae locum, ubi cum flumine Bro coniungitur. In Relatione quadam impressa Vordon appellatur, et anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto a Suecis, cum ciues restitissent maxima ex parte in cineres redacta esse dicitur. Id quod vigesimo secundo Iulii die accidisse fertur.

VIII. PRUSSIA.

Cum hanc prouinciam in appendice ad decimam tertiam mese Topographiae Germaniae partem, in qua de Marchia Brandenburgica et Pomerania agitur, anno 1652. Francofurti impressam, descripsim; ea tantum praefertim; quae ex illo inde tempore apud alios de ea legi quaeque nuper ibi gesta sunt, hic commemorabo; adiunctis praecipuorum locorum denominationibus.

Et primo quidem Simon Starouolscius scribit, Prussiam in latitudinem quinquaginta, et in longitudinem circiter sexaginta milliariis extendi. In Regiam et Ducalem partem diuidi; et Regiam tribus satrapiis, Culmensi, Marieburgensi et Varmieni, seu Ermelandica esse distinctam. In Culmensi prouincia seu satrapia Michalouienſe etiam esse territorium. Varmienſem satrapiam subiectam esse Episcopo et Collegio Canonico. Ad Culmensi prouinciam seu satrapiam pertinere oppida, Brodniciam, Grudentum, Radinum, Golubiam, Rogoznam, Brathianum, Coualiam, Copriuniczam, et Lubauiam, quae omnia fere moenibus cincta sint, et arces validas beneque exaedificatas habeant. Sed primum locum obtinere Toruniam. Secundae partis satrapiae seu territorii caput esse Marieburgum. Reliqua vero oppida, Stumam, Gnieuum, Nouum, Stargardiam, Ornetam, et praecipue Elbingam. Ex his autem iam recensitis quaedam ad Pomerelliam pertinent; quae supra in terra illa describenda iam attigimus. „Tertiae Satrapiae“ (ita ille pergit) „seu Varmiae (qui Episcopus est, seu Principatus singularis, habens nobilitatem ab omni regionum magistratuum iurisdictione exemptam) primaria vrbs est Heilsberga; deinde Brunsberga, Gutesladi, Allesteinum, Resla, Vormita, Melsacum, Vatemberga, Sebergum et aliae ciuitates, Capitulo subiacentes. Prussi suo plerumque iure vtuntur, quod Culmensi vulgo dicunt, exceptis tribus vrribus, Elbinga, Brunsberga et Frauenberga, apud quas ius Lubecense viget. In parte Ducali sexaginta amplius vrbes et oppida sunt.“ Et haec quidem Starouolscius.

Hanc vero, cuius modo mentio facta est, partem Ducalem Fridericus Wilhelmus, Brandenburgicus Elector, vt clientelam Regni Poloniae, ad hunc vsque annum millesimum sexcentisimum quinquagesimum sextum possedit, post cuius initium Elector ille Brandenburgicus cum Rege Sueciae, Carolo Gustavo, (qui maximis cum copiis, in quibus et ipsi Quartiani Polonici erant, Prussiam inuasit) pactum iniit, cuius vi ea pars Prussiae, quae ad ipsum pertineret, a Rege Sueciae vt clientela, penderet; de quo pacto illud Instrumentum pacis Regionum monti mense Ianuario sancitum et postea Bartensteinii, quae vrbs in Prussia sita est, confirmatum, et scripta Electoris, quae eadem de causa sunt composita, et typis prostant, legi possunt. Vide etiam Ioh. Theod. Sprengerum in *Polonia Nou-Antiqua* N. 18. quanquam nouas pactiones postea sancitas esse scriptum est, quibus Ducatui Prussiae perfecta libertas concederetur. Paulus Piascius fol. 4. scribit, anno millesimo sexcentesimo nono et vndecimo a Sigismundo tertio, Polonorum Rege, de clientela Prussica largienda, Electori Brandenburgico, Iohanni Sigismundo, formulam esse praescriptam, cuius haec fuerit sententia, vt in Prussiae Ducatu ipsius (Electoris) tantummodo, fratrumque germanorum, Iohannis Georgii, Ducis Iaegerndorfenſis in Silesia, item Ernesti et Christiani Wilhelmi, Archiepiscopi Magdeburgici, filii ex legitimo matrimonio suscepti, succederent, Culmba-

Culmbacensibus-Anspacensibus, aliisque Francicis Ducibus exclusis, ad quos prius illud Regis Sigismundi primi cum Alberto Anspachio initum pactum haudquam pertineat. Vide tamen, quae in contrariam partem Ioh. Limneus, tom. 4. de *Iure publ. Imp. Rom. Germ.* a p. 776. ad 813. scribat.

Idem Polonicus Episcopus fol. 460. in anno 1633. refert, Duces Prussiae iusiurandum Regi coram praestare. Cum autem Rex Vladislaus quartus valetudinis curandae ergo ex medicorum ordinatione ieiunus e lecto surgere et vestes sibi induere non soleret, et missa demum in conclau ipsius domestico celebrata in hominum conspectum prodiret, neque cum ipso facile colloqui quisquam posset, et ad ipsum in lecto cubantem non nisi arctissima familiaritate cum eo coniuncti admitterentur, per quos vel maioris momenti res gererentur: et qui comuni ad Regem aditu clauso negotia sibi exsequenda in suam rem verterent, ita etiam eorum opera Ducem Prussiae per vicarium aliquem Regi iusiurandum praestitisse. Deinde tamen anno millesimo sexcentesimo quadragesimo primo, decimo septimo Octobris die, Elector Brandenburgicus, qui nunc est, ab eodem Rege Vladislao clientelam coram accepit. Quamuis autem Prussiae Duces primi Principes, et post Regem primaria Regno Polonico inserta membra sint habiti, sedem tamen in Regni Senatoribus et suffragiis in eligendo Rege ferendi ius nunquam potuerunt consequi. Magnus nobilium est numerus in Prussia, tam Regia, quam Ducali; et in priore Weiheri imprimis clari sunt, ab Ernesto Weihero, tribuno militum, originem ducentes, qui Weiherus sub Regibus, Sigismundo secundo, seu Sigismundo Augusto, et Stephano, legionibus aliquot Germanicis praefuit, et rebus fortiter gestis antiquam nobilitatem magis illustrauit et maiore gloria inter Polonos auxit; tum in Prussia sedem fixit, et foeminam ex perantiqua et admodum generosa Mortesciorum stirpe oriundam, vxorem duxit, ex qua filios, Ludouicum, Iohannem, Melchiorum, Demetrium et Martinum suscepit, quorum postremus sub Rege Sigismundo tertio in bello Moscouitico globo transfusus est.

De priscis huius terrae incolis, eorum bellis et quomodo tandem a Germanis sub iugum ea missa sit, et quam grauius deinde bella Ordini Teutonico cum vicinis, praesertim vero cum Polonis et Lithuanis gerenda fuerint, donec Magnum huius Ordinis Magistrum, Albertum, Marchionem Brandenburgicum, Rex ille Poloniae, Sigismundus primus, Prussiae Ducem constitueret; de eo, inquam, Cromerus Hennenbergerus, Chytraeus, Schützius et alii plures legi possunt; e quibus et ego non pauca in meum *Itinerarium Germaniae* et in *Topographiam* supra commemoratam transtuli. Quapropter hic tantummodo ex noui scriptoris, Alberti Koialquicii, *Historia Lithuana*, anno 1650. typis excusa, praeter ea, quae iam supra in Lithuania describenda inde excerptimus, sequentia addemus: Omnibus fere Prussiae nationibus a Crucigeris, seu Ordine Teutonico subiugatis, Nadrouitae ab iisdem acie deuicti, in exilium proficisci, quam seruire maluerunt, quapropter anno millesimo ducentesimo vndesextuagesimo cum vxoribus et liberis in Lithuaniam confugerunt. Anno proxime insequente propter Prussos Sudaucos Samogitae Prussicam terram deuastarunt; quorum Samogitarum auxilio Sudaui illi nouas turbas mouerunt, et quamuis primum a Crucigeris victi sint, grauissimam tamen postea vindictam ab iis repetiuerunt. Circa annum millesimum ducentisimum septuagesimum nonum vrbes, Lubauia et Culmigeria, a Lithuanis sunt combustae. Anno millesimo ducentesimo octogesimo quinto vermes venenati, cancris aut scorpionibus similes magnam Prussiae, Samogitiae atque Curlandiae cladem intulerunt. Ab iis ictus vitra triduum non vixit, neque vlla medicina sanari potuit. Sequentibus temporibus Vitenes, Lithuaniae Dux, exercitum duplicem aduersus Crucigeros et Dobrinenses produxit,

xit, urbem Dobrinum incendio deleuit; et Magnus Ordinis Teutonici Magister cum triginta Equitibus in acie cecidit. Anno millesimo trecentesimo vndecimo Vitenes Varmiam atrocissime vastauit, et vicos, oppida ac templa combussit atque diruit. Anno millesimo trecentesimo duodevigesimo Gediminus, Lithuaniae Dux, quamuis ethnicus, Ladislao Polonorum Principi, Christianis sacris addicto, contra Crucigeros opem tulit, Prussiamque deuastauit; tum Crucigeri, induciis cum Ladislao factis, Lithuaniam Samogitiamque adorti arcem Velonam, ad Nemenum sitam deleuerunt. Gediminus Velonam obsidione liberaturus, Fridburgum et Beierum oppugnauit, ubi anno millesimo trecentesimo vndecigesimo globo confixus est; cum sclopetorum vsus tunc primum apud Prussos innotescere coepisset. Anno millesimo trecentesimo quadragésimo secundo Prussia a Lithuanis miserrime deuastata, anno autem proxime insequente Lithuania a multis Germaniae Principibus, Hungarorum, Bohemorum atque Danorum auxilio, quamuis cum horum damno, est infestata. Anno autem millesimo trecentesimo quadragésimo sexto Prussi Samogitiam et Lithuaniam longe lateque dauastarunt, Lithuanosque in proelio vicerunt. Duobus annis post Lithuania iterum a Prussis, Prussia vero a Lithuanis et Russis vexata est. Anno proximo Lithuani a Prussis fusi, et duodeviginti ipsorum milia in acie sunt interfecta. Anno millesimo trecentesimo quinquagesimo quarto, quinto et sexto, nec non sexagesimo et sexagesimo primo bellum inter Lithuanos et Prussos identidem continuatum est; id quod etiam sequentibus annis durauit. Anno millesimo trecentesimo septuagesimo Lithuani, terram Prussicam male cum afflixissent, proelio victi sunt; quanquam Prussi Magnum suum Magistrum cum multis Equitibus tunc perdidērunt. Et ita bellum per longum tempus est ductum, donec Lithuania ad Polonos venisset, ex quo inde tempore Magni Prussiae Magistri cum Poloniae Regibus negotia habuerunt; de quibus ii, quorum supra mentionem feci, scriptores vberius egerunt.

Nunc ad praecipua Prussiae loca attingenda me conuerto, quae sunt:

Allenburgum, oppidulum, inter Gerdauenum et Welauiam situm, et tribus fluminibus Ometo, Alla et Schwena, circumdatum.

Allensteinium, Polonica lingua Olstineck dictum, oppidulum, anno millesimo trecentesimo sexagesimo septimo conditum, arcem habet cum egregia praefectura, quae septuaginta (al. septuaginta septem) lacus, totidemque pagos complecti dicitur. Hic locus ad Canonicos Frauenburgenses pertinet.

Althausium, seu Starigrodum, arx in monte exstructa, et prope Culmam sita.

Angerburgum, oppidulum et Castellum Bartoniae, quae ad Ducalem Prussiae partem pertinet. Anno millesimo trecentesimo sexagesimo quinto Kieystutus Lithuaniae Princeps, hunc locum expugnauit: frater eius autem, Olgerdus, arces, Tilzam et Ragnetam, cum oppidulis nonnullis diruit.

Balga, arx Ducalis ad sinum, qui recens dicitur, inter Heilgipellum et Branderburgum sita.

Bartenium, oppidulum et castellum Ducale, in Bartoniam situm.

Bartensteinium, oppidulum eiusdem Bartoniae, vnum milliare cum dimidio a Schlippenpeilio remotum, ubi anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Rex Sueciae cum Electore Brandenburgico per aliquot dies colloquium instituit, et pactum firmum cum ipso iniit.

Brandenburgum, oppidulum apertum, et pulchrum Prussiae Ducalis castellum, sinui recenti vicinum et duo milliaria cum dimidio a Regiomonto remotum.

Brauns-

Braunsberga, Brunsberga, vrbs elegans Varmiae, fluuio Passergo adiacens, quae munita est, et Episcopo Varmiensis, seu Ermelandiae subiecta, Martinus Cromerus, Polonorum historicus, anno millesimo quingentesimo vndecim nagesimo vita defunctus hic loci erat Episcopus; eosdem honores gessit Cardinalis Stanislaus Hosius, qui Iesuitis Collegium in hac vrbe exstruxit. Paulus Piascius scribit, anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto Regem Sueciae, Gustauum Adolphum, Pillauiae ab incolis Prussiae Ducalis sine vlla armorum vi exceptum esse, qui Rex, Ducis Prussiae praesidio abducto, suos milites eo collocaret. Postero die eundem Regem naues suas bellicas in lacum, *sinum recentem* dictum, a mari Balthico per insulam Neringam seiunctum, et ex altera parte Episcopatum Varmensem, agrosque Elbingenses alluentem, deduxisse, et in medio illo antoras posuisse. Octauo Iulii die, exercitu e sinu illo ad fluminis Passeriae ripam educto, protinus Braunsbergam petiisse et sine vilo negotio cepisse; deinde ab eodem Frauenbergam, Elbingam, et die tertio Mariaeburgum, praesidio destitutum, nec non Dirsauiam et Meuam esse occupata. Paucis vero mensibus ante moenium Braunsbergensium partem corruisse; sicuti etiam Magdeburgi ante bellum ibi gestum centum cubiti in altera moenium parte sunt collapsi. Vide infra Pillauiam.

Lauernicum, oppidulum, ad Dribentzam prope Bretchenium situm et Episcopo Lobauenensi subiectum.

Christburgum, inter Stumam et Salsfeldam sita arx, cui oppidulum adiunctum esse fertur. Hunc quoque locum anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto Sueci expugnarunt.

Cremitenium, paruum Prussiae Ducalis oppidum, ad Pregelam supra Regiomontum situm; vt perhibetur.

Creutzburgum, oppidulum, quod circa annum millesimum ducentissimum sexagesimum primum Prussi seditiosi Teutonico Ordini extorserunt. Idem anno millesimo quadringentesimo decimo quarto Poloni cum Nidburgo, Hoensteinio, Allesteinio, Zirgone, Bischoffswerdera, Risenburgo et Gutstadio in suam redegerunt potestatem.

Culma, Colmia, Chelsum, Culmigeriae seu terras Culmensis metropolis, in Regia Prussiae parte ad Vistulam sita, et quinque milliaria a Thorunio remota; sed pro magnitudine incolis parum frequens. Episcopo paret, (vti Starouolscius dicit) qui inde nomen habet Templis pulcherrimis et coenobio monialium locupletissimo est ornata, ubi casula tota adamantibus maximis pretiosissimisque exornata, circumducta autem circumcirca catena aurea, pulcherrimis gemmis distincta; vti Starouolscius ille de sua aetate loquitur, ignorans, num pretiosa illa casula in bellis hic permanserit?

Culmensee, vrbs, ubi Episcopus Culmensis plerumque commoratur, qui etiam Episcopus Lobauenensis, ab vrbe Lobauia, ubi interdum habitat, vocatur.

Domnauia, Dompnauia, oppidulum, prouinciae Natangiae, Electori Brandenburgico, vt Prussiae Duci, quantum ego quidem noui, parens.

Elbinga, Hockerlandiae caput, vrbs regia, amoena, elegans, recte ordinatis plateis, turribus, nouis vallis et propugnaculis bene instructa, et situ commercii maxime idoneo, inter sinum recentem et lacum Drausenium ad fluuium Elbingam, praedita, quae seculi decimi septimi anno vigesimo sexto facile, anno quinquagesimo quinto autem sua sponte se Suecis dedit; cuius causam Polonicus Episcopus, Piascius, quodammodo indicat, dum de anno 1618, p. 311 ita scribit: „Elbinga ciuitas, proscriptione regia adacta, Ecclesiam parochialem

Rrrrrr

ritui

ritui catholico restituit; sed alta mente exposita illa offensa, exinde a Rege, et Regno Poloniae, alienationi animo esse coepit. Cum anno millesimo sexcentesimo trigesimo quinto, induciis inter Polonos et Suecos sancitis, haec vrbs ad Poloniam rediisset, constitutum est, ut ipsa antiquas immunitates cum religione Evangelica conseruaret; maius tamen seu parochiale templum Pontificiis possidendum concederent. Conditiones, quibus anno illo millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, duodecimo Decembris die, Elbinga Regi Sueciae iam regnanti se dedit, apud Augustinum Limmerum in *Lipsiensis Relatione paschali*, anni 1656. p. 4. et 5. sunt legendae.

Eylauia, Prussica et Germanica, duae vrbes, prior Natangiae, posterior Pomesaniae, quae utraque, quantum ego quidem scio, ad Ducalem Prussiam pertinet; circa Eylauiam Prussicam celebre illud, pulchrum et robustum ororum lignum gignitur.

Fischhausum, paruum Prussiae Ducalis oppidum, arce instructum, sinui recenti adiacens, et quinque miliaria a Regiomonto remotum.

Frauenberga, Frauenburga, a Cromero Varmia Latine dicta, vrbs parua Hockerlandiae, prope sinum recentem sita, ad Varmiensem, siue Heilsbergensem, Episcopatum pertinet. Templum Cathedrale monti inaedificatum est, in cuius vertice Canonici, e Germanicis atque Polonicis nobilibus delecti, et septuaginta pagos, totidemque piscinas, cum duabus arcibus, possidentes, circumcirca habitant. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Rex Sueciae, Carolus Gustavus, cum regia coniuge, ob aeris salubritatem diu hic egit, cum Mariaeburgi, Elbingae, Thorunii, et in aliis Prussiae locis pestilentia tunc temporis atrocissime saeuiret.

Freystadium, oppidulum Ducale Pomesaniae.

Fridequm, sermone Polonico Wambrisa dictum, oppidulum terrae Culmensis.

Fridlandia, oppidulum Natangiae, et, uti rebus perpensis coniciendum est, Ducale: uti etiam Gardensee, seu Schlemmo, oppidulum Pomesaniae; et Georgenburgum, arce Nadeuiae, ad Pregelam sita.

Gerdaucium, castellum et oppidulum Ducale Bartoniae.

Gilgenburgum, pariter Ducale, quantum ego quidem noui, oppidulum, a Polonis Dabrowne dictum.

Golba, Golupa, Goluba, arx, cum oppidulo adiuncto; (ut fama est) inter Brodniciam et Thorunium in Regia Prussiae parte sita, ubi Regis Poloniae, Sigismundi tertii, foror, Anna, natione Sueca, cuius hoc territorium fuit, interdum habitauit; et ubi anno millesimo sexcentesimo vigesimo tertio a fratre visitata est. Vide infra Strasburgum, seu Brodniciam.

Goldapum, oppidulum Ducale Sudauiae, fluuio Goldorpio vicinum.

Graudentium, Grudentum, vrbs et arx, ad Vistulam et Ossam in insula quasi sita; caeterum ad terram Culmensis, et Regiam Prussiae partem pertinet, et a Polonis *Grudschanz* vocatur. Haec vrbs anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, mense Nouembri, Suecos pactis conditionibus excepit, qui apud eam aggerem congesserunt, quem mense adhuc Nouembri anni proxime sequentis praesidio firmatum possederunt.

Gutstadium, oppidulum terrae Glottauensis, Episcopo Varmiensi seu Heilsbergensi subiectum. Anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto Sueci hunc locum occuparunt, quos vero Poloni rursus eiecerunt.

Heiligen-

Heiligenpeilium, paruum Natangiae oppidum, inter Braunsbergam et Brandenburgum et haud procul a sinu recente situm.

Heilsberga, vrbs et arx, Ermelandici, seu Varmiensis Episcopi sedes, ad fluuium Allam inter Gutstadium et Bartensteinium sita.

Hoensteinium, lingua Polonica Meloelstineck dictum, oppidulum, inter Osterodam et Passenheimium situm.

Hollandia, vrbs Hockerlandiae Ducalis, Elbingam versus. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, duodevigesimo et vndeuigesimo Iunii die, Rex Sueciae et Elector Brandenburgicus in hac vrbe sermones inter se contulerunt.

Iohannisburgum, a Polonis *Pysch* dictum pariter oppidulum Ducale, cum arce pulchra et firma, in Sudauia situm.

Insterburgum a nonnullis Iusterburgum dictum, oppidulum et castellum provinciae Nadrauiae, etiam Ducis, cum territorio tredecim miliaria longo et octo miliaria lato, cuius territorii incolae Hennebergeri aetate omnes fere Lithuani, et in iis quindecim futurum millia amplius fuerunt. Anno millesimo trecentesimo sexagesimo sexto, Prussi Lithuaniam misere vexarunt, Lithuani vero urbem Insterburgum concremarunt, et territoria, Villuuiense et Tappiauense, prorsus deuastarunt. Anno millesimo trecentesimo septuagesimo septimo Vitoldus, Principis Lithuani, Kieystuti, filius, arcem huius vrbs diruit.

Koenigsberga, Regius mons, Regiomontum, Prussiae Ducalis metropolis, et Electoris Brandenburgici, ut Ducis Prussiae, sedes, sub quinquagesimo quarto latitudinis, et quadagesimo tertio longitudinis gradu sita, cuius vberior descriptionem in appendice illa ad decimam tertiam meae Topographiae Germaniae partem, fol. 31. et seqq. inuenies. Cui id modo addi velim, quod fol. 32. a. in versu quinto legendum sit, *pulchra et profunda cella centum nonaginta novum pedes longa*. Item quod anno millesimo sexcentesimo vndequingagesimo et centum studiosis, qui in Communitate, quam vocant, cibarentur, paucos intra dies septuaginta sex mortui sint, uti in sexta parte *Theatri Europaei* narratur. Item, quod eodem anno millesimo sexcentesimo vndequingagesimo, Calendis Maiis, in hac vrbe M. Vlricus Schoenbergerus, Philosophus et septem linguarum peritus, ex Weydis, vrbe superioris Palatinatus, oriundus, vita defunctus sit, qui, cum duos annos et dimidium natus variolis seu morbillis prorsus excoecatus esset, ita tamen doctrina profecit, ut alios linguis et Philosophia instruere, Collegia Arithmetica institueret, organis et instrumentis cantare, imo instrumenta musica conficere, et tormenta bellica, siphones igniuomos arcusque tractare posset. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo tertio ibidem quadringentos et nonaginta homines una hebdomade pestilentia peremit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, feriis Pentecostalibus, seditio aduersus Polonos est exorta. Nonnulli in templo Pontificio Polonos usque ad braccas interiores et foeminas ad indusia usque exuerunt, catenas et vniones a collis ipsarum detraxerunt, templum expoliarunt, Clericos verberarunt; praetereaque Polonorum deuersione inuasunt, et alia facinora perpetrarunt, quorum seditiosorum nonnulli, Electoris iussu, sunt suspensi. Haud procul a Regiomonto abest pagus exiguus, Rudouia, ubi, quemadmodum M. H. Sebaldis in *Breuiario historico* p. 638. tradit, anno millesimo sexcentesimo decimo quarto sacerdos quidam in calice venam vidit, quae in distribuenda sacra coena sanguinem rubrum ederet. In quem linteam, altari impositum, intinxit, quod, cum rubrum permaneret, Marchionis Iohannis Sigismundi iussu, cum literis publicis Berolinum missum est.

Labiaua, arx, ad fluuium Deme prope lacum Curonensem sita.

Rrrrrr 2

Lands-

Landsbarga, oppidulum Natangiae, inter Bartensteinium et Zintenum situm.

Lessenum, lingua Polonica Laszin dictum, oppidulum Pomesaniae, quod vero nunc ad terram Culmensis, et Regiam Prussiae partem refertur.

Leunenburgum, oppidulum prope Bartenium, ubi historia cum nobili illo accidit, de qua in vndeuigesima Tragica historia.

Letzenum, oppidulum et arx Bartoniae.

Libmuhlium, sermone Polonico Milomlin dictum, oppidulum Pomesaniae, inter Morungam et Osterodam in Ducali Prussiae parte situm.

Libna, oppidulum Michelaviae, haud procul a Golupa distat.

Libstadium, oppidulum Hockerlandiae, inter Morungam et Wormditum.

Lickum, oppidulum Sudaviae, Ducalē, ubi anno millesimo quingentesimo duodenonagesimo Gymnasium illustre institutum est.

Lobauia, vrbs et arx, ubi Episcopus Culmensis interdum commoratur, Territorium huius vrbs pariter Lobauia dicitur.

Marggraffstadium, seu Marggrabqua, noua vrbs Ducalis.

Mariaeburgum, vulgo Margenburgum, Prussiae Regiae metropolis, ad quoddam Vistulae brachium, quod Nogatum seu Negotum dicitur, et in sinum recentem effunditur, sita, et sex miliaria a Dantisco remota. Anno millesimo sexcentesimo duodequingagesimo cometa hic loci per quadriduum visus est, qui septentrionem versus caudam coniecisset. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo aqua regionem inter Grudentum et Mariaeburgum, Werder dictam, per duo miliaria inundauit, vt et hominibus et pecoribus horrenda clades inferretur. Infra Grudentum quingenti fere homines, infra Mariaeburgum vero et Elbingam in ea, quam modo dixi, regione aliquot millia hominum vndis misere suffocata sunt; imo duo pagi cum domibus, supellestilibus, pecoribus et hominibus ita sunt absorpti, vt ne vestigium quidem pagi domusue alicuius ibi locorum posthac cerneretur. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Sueci hanc vrberem ceperunt, arx vero, in qua Iacobus et Ludouicus Weyheri, cum Libero Barone, Guldensternio praesidium agebant, ad annum vsque millesimum sexcentesium quinquagesimum sextum, et quidem ad secundum Martii diem, cum restitisset, pactis conditionibus se dedit; quo facto Ludouicus Weyherus repentina morte sublatus est, quem eundem illum Ludouicum Weyherum, qui anno millesimo sexcentesimo vndetrigesimo cum inspectore suo Patauio commoratus est, esse puto.

Marienwerderum, a Cromero Quizinum dictum, vrbs et arx, cum templo Canoniorum firmo, in Pomesania, ad Nogotum seu Nagotum, ubi cum Lieba coniungitur, sita. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, mense Decembri, hic locus a Suecis captus est.

Melsacum, oppidulum et castellum Episcopatus Varmiensis, ad fluvium Walscham situm.

Memel, Memelburgum, a Curlandis Cleupeda, et a Cromero Troipes dictum, vrbs et arx munitissima, Electori Brandenburgico, vt Prussiae Duci, parens, ad fluvium Tangē, qui ibi proxime mare Balthicum in lacum Curonensem effunditur, sita; portu praedita, et sedecim aut duodeuiginti miliaria a Regiomonto Samogitiam, et Curlandiam versus remota. Anno millesimo trecentesimo vigesimo tertio Sambia, provincia Prussica, a Lithuanis deuastata, et oppidulum illud Memel, seu Memelo, pessime tractatum, arx vero conseruata est.

Morun-

Morunga, oppidulum et castellum Pomesaniae, inter Gutstadium et Salfeldam situm.

Mulhusa, oppidulum Pomesaniae seu Hockerlandiae Ducale, inter Elbingam et Melsacum. In Natangia quoque vrbs est eiusdem nominis.

Neudenburgum, vrbecula prouinciae Gallindiae, cum arce in monte exstructa.

Neumarkt, a Polonis Nowomiaslo dictum, oppidulum Prussiae Regiae firmum, fluuio Dribentzae vicinum. Aliud Neumarkt apud Christburgum situm est.

Neuteichium, oppidulum eius regionis, quae magnus Werder dicitur, ad fluuium Schwente situm.

Nordenburgum, oppidulum et arx parua Prussiae Ducalis, cum territorio, eo pertinente.

Oletzko, Olescum, pariter Prussiae Ducalis oppidulum prope Lithuaniae fines situm. Duobus miliaribus inde anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, vigesimo secundo Octobris die, Suecicae et Brandenburgicae copiae Polonos et Tartaros acie fuderunt, Principemque, Bogislaum, Radziuilium, a Tartaris captum, in libertatem vindicarunt.

Ortelsburgum, arx Ducalis, in Galindia ad fluuium Walpuschum sita, Passenheimio vicina, et lingua Polonica *Schitrno* dicta.

Osteroda, oppidulum et castellum, Dribentzae adiacens.

Passenheimium, oppidulum prouinciae Galindiae, ad lacum Schoben situm.

Pillauia, pagus et castellum cum portu longe celeberrimo, ad Electorem Brandenburgicum, vt Prussiae Ducem, pertinens; in quem portum Regiomonto in Pregela fluuio nauigantibus septem miliaria conficienda sunt. De hoc loco, et quomodo succinum seu electrum per totam illam regionem in fitore maris Balthici haeriat, vide vberiore descriptionem in priore illa appendice nostra ad decimam tertiam *Topographiae Germaniae* partem, ubi etiam narratur, qua ratione anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto Rex Sueciae, Gustauus Adolphus, illud castellum, aggerem, seu propugnaculum ceperit; quae vero Poloni de ea re tradant, supra in Braunsberga sunt legenda. Induciis anno millesimo sexcentesimo trigesimo quinto inter Suecos et Polonos initis, hanc Pillauiam seu Pilauiam quoque Regina Sueciae, Christina, Electori Brandenburgico restituit.

Preuschmarcum, oppidulum et Praefectura, quae maxima ex parte in eo lacte, ex quo Sirguna fluuius oritur, sita est.

Ragnita, seu Rangnitum, propugnaculum seu castellum Schalauniae, vel Schalauniae insigne, fluuio Memelo adiacens.

Rastenburgum, oppidulum et arx Bartoniae, ad Ducalem Prussiam pertinens.

Redenum, oppidulum et castellum terrae Culmensis inter Grudentum et Friedecum situm, et a Polonis *Radzim* dictum.

Reinum, a Polonis Torino dictum, arx clara.

Rassela, oppidulum et castellum prope lacum Zain situm.

Risenburgum, Prabutha, vrbecula et arx Pomesaniae, inter Christburgum et Freystadium prope lacus Sargen et Libenitz, et fluuium Liebam sita. Ad eandem Pomesaniam oppidulum etiam Rosenberga pertinet.

Salauia, ad Pregelam, inter Taplaukenium, et Georgenburgum, supra Regiomontum in Nadraua sita, oppidulum esse fertur.

S s s s s

Salfel-

Salfelda, oppidulum Pomesaniae, ad lacum Mebingum, inter Risenburgum et Morungam situm, et ad ditionem Regiomontanam pertinens.

Schuppenpeilium, oppidulum Ducale, inter Bartenium et Bartensteinium situm, et fluuijo Alla fere circumdatum; et ex altero latere lacu Zain quoque irrigatum. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, Ianuario mense, Rex Sueciae castra primaria ibi locorum habuit.

Schoensee, Coualouia, oppidulum et arx, cuius in narrationibus passim mentio fit.

Seeburgum, oppidulum et arx, inter Heilsbergam et Wartenburgum.

Sensburgum, oppidulum provinciae Galindiae, apud lacum Schoffam situm, et dimidium milliare a Sesteno seu Schesno remotum.

Soldauia, Polonice Dzialdoff, vrbeula et arx Lubouiae, in Masouiae finibus sita.

Strasburgum, Brodnicia, vrbs et arx terrae Culmensis, ad Dribentzam fluuium sita, quae cum territorio ipsius ad Annam, Principem Suecicam, eandemque Regis Polonorum, Sigismundi tertii, sororem, aliquandiu pertinuit, quae religioni Euangelicae per Lutherum instauratae constanter adhaerescens anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, in hac vrbe hanc vitam cum altera illa et coelesti vita permutauit. Huius sepulturam cum frater distulisset, intereque Sueci hanc vrbe cepissent; et Poloni recuperassent, funus eius per aliquot annos insepultum iacuit, donec nouus Rex Vladislaus, quem vnice adamasset, et qui eam, vt amitam, maximis honoribus prosequi solitus esset, illud splendido apparatu inde Toruniam deductum magnifice structo monumento inferri curaret. Regia illa soror Regis Sigismundi liberalitate Regni Ordinibus assentientibus, duas Praefecturas, Strasburgensem et Golupensem possedit; quas deinde Rex coniugi suae sine Ordinum comprobatione largitus grauiissima Equitum opprobria tulit, quoniam hoc modo ad Principem Vladislaum has Praefecturas esse peruenturas putarent. Denique tamen Ordines consenserunt, cum interea anno millesimo sexcentesimo trigesimo primo Vladislaus illi quadraginta Florenorum millia a Rege quotannis soluenda constituerentur, quam pecuniam Annae illi e sua re familiari antea dare consueuerat. Anno millesimo ducentesimo nonagesimo octauo, festo S. Michaelis die, Strasburgum a Lithuanis exspoliatum est. Anno millesimo sexcentesimo duodetrigesimo, quinto Octobris die, (ex fastis nouis) Sueci (proditione Montagnii, Gallofranci, praesidio praefecti, et propterea capitis supplicio affecti, vt Piafecius tradit) Strasburgo potiti sunt, quorum Suecorum agmen postremum, sub Baudisio militans, summus copiarum Polonicarum Imperator, Koniecpolscius, apud vrbeulam Osterodam, sex miliaria a Strasburgo remotam, et Prussiae Ducibus subiectam, profligauit, ipsumque Baudisium vulneratum cepit. Anno millesimo sexcentesimo vndetrigesimo vrbe et arcem obsidione, qua a Polonis cingebatur, Suecicus Dux, Iohannes Wrangelius, liberauit, et prope Episcopi Plocensis oppidulum, Gorzno, ix. (xix.) Februarii die, Polonos vicit. Quo facto Dux Arnhemius e Germania quinque peditum, et duo equitum millia Polonis in auxilium duxit; vnde factum est, vt Rex Sueciae apud Trzcianam vna quidem acie a Polonis vinceretur, et in altera mox subsequente caperetur, qui autem a Germano quodam ipse cognito liberatus nocte mera Mariaeburgum se recepit; milites autem eius Stumam aufugiendo Polonorum impetum euaserunt; vti is, quem saepius dico, Piafecius scribit; qui etiam, quae deinde vsque ad inducias sex annorum compositas euenerint, refert. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto supremus armorum Regni Suecici Praefectus, Comes Steinhockius duodevigesimo Nouembris die, hanc clauem terrae Prussiae, Strasburgum, (vti Limmerus hunc locum vocat) occupauit.

Stuma,

Stuma, oppidulum et arx, prope Christburgum, et haud ita procul a Mariaeburgo, quam anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto et quinquagesimo sexto Sueci expugnarunt. Id quod exeunte Ianuario factum esse *Relatio Francofurtiana* affirmat, quae etiam duo miliaria a Mariaeburgo Stumam abesse dicit.

Tapiaua, pulchra Prussiae Ducalis arx, supra Regiomontum apud Pregelam et Deme, fluuios, sita.

Taplaukenium, pariter arx Ducalis, apud Pregelam, supra Regiomontum, in Nadraua sita.

Tilsa, seu Tilsitum, oppidulum et arx Schalauniae, vbi maxima aucelliarum copia gignitur.

Tolkemitum, oppidulum Hockerlandiae, ad sinum recentem situm.

Torn, Thorunium, Torunia, vrbs Prussiae Regiae insignis, quatuor et viginti miliaria a Dantisco remota et ad Vistulam sita, cuius descriptionem in appendice illa nostra reperies. Starouolscius dicit, hanc vrbe, sub quadragesimo primo longitudinis et trigesimo secundo latitudinis gradu sitam, nulli ex vrribus Germaniae pulchritudine, munitione et diuitiis cedere. Plurima ibi templa Catholica esse et Iesuitarum Gymnasium; sed mercatores vt etiam magistratus, plerumque haereticos esse, qui gymnasium et bibliothecam instructissimam habeant, in qua duae Ciceronis epistolae in tabulis cereis scriptae afferuntur. Curiam quoque, in medio foro sitam, esse elegantissimam, qualis nusquam sit videnda, etc. Anno millesimo sexcentesimo vndetrigesimo Sueci hanc vrbe irrua obsidione infestarunt. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto Rex Vladislaus colloquium de religione hic loci instituit. Qua ratione anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto haec vrbs in Suecorum venerit potestatem, de eo Augustinus Limmerus in *Relatione Lipsiensi noui anni* p. 55. ita scribit: „Vigesimo sexto Nouembris die Thorunium, vrbs Prussiae, certis conditionibus Regi Sueciae se dedit. Senatus vrbs Regi ante portam vsque obuius processit, eumque solenni pompa excepit. Gratulatio, quae cum adiuncta perpetuae fidei promissione Regi totius Senatus nomine facta est; per dimidiam circiter horam durauit. Tum Regni Cancellarius, Ericus Oxenstirn, stans eleganti oratione Regi respondit; quo facto Senatores vniuersi Regis manus sunt osculati. Rege in vrbe ingrediente octoginta tormenta ex vallo circa vrbe bis sunt explosa. Tum Rex vniuerso Senatu, et nonnullis ciuium primariorum, qui omnes maximo et splendidissimo comitatu et capitibus denuatis Regem praerent, stipatus primum in templum se contulit, vbi sacris, quae cum instrumentis musicis suauiter sonantibus celebrata sunt, interfuit, et concionem attentus audiuit. Sacris peractis, Rex in curiam ductus, et a Senatu magnificentissime tractatus et muneribus ornatus est, sexque cohortes militum bene vestitorum dono accepit; per totum illud tempus ciues cum militibus armati constiterunt. Deinde tres legiones Suecicae in vrbe sunt ingressae, et in portas atque valla dispositae; quibus tribunus supremus Mardosfeldius praefectus est.“ Haecenus Limmerus. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, hebdomade memoriae cruciatuum et mortis Seruatoris nostri sacra, Iesuitas humaniter ex hac vrbe dimissos esse *Relatio* quaedam tradit. Eodem anno lues pestifera hic atrocissime saeuisse dicitur.

Waldauia, supra Regiomontum ad Pregelam sita, Ducale oppidulum esse fertur.

Wartenburgum, oppidulum et arx Galindiae, fluuijo Bissae adiacens.

Weissenburgum, a Prussis Walewon dictum; arx Bartoniae.

Welauia, oppidulum, apud Pregelam situm, et haud procul a Tapiaua distans, quod anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto, circa finem

Décembris, a Suecis captum est, cum huius loci possessor, Elector Brandenburgicus, pactum cum ipsorum Rege nondum sanxisset.

Wormdicum, Ornetā, Vormitha, vrbis et arx Episcopatus Varmiensis, ad fluuium Passergum, inter Guttadium et Melsacum sita, quae anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto in Suecorum venit potestatem, mox ad Polonos rediit, et anno proximo iterum a Suecis occupata est.

Zintenum, oppidulum Natangiae, ad fluuium Straetge inter Heiligpeilum, et Eylaiam Prussicam situm.

CONCLUSIO.

Praeter eas, quas adhuc descripsimus, prouincias, Lieflandiam quoque, seu Liouoniam Poloni sibi tribuunt: quae magna terra est, et ab ortu Moscouiam tangit, a qua per fluuium Neruam tantummodo separatur: a septentrione Regno Sueciae, et Ducatui Finniae, sinu maris Balthici interiecto, vicina est: ab occasu fines Prussiae exigua ex parte attingit: a meridie vero ad Samogitiam et Lithuaniam vsque extenditur; et quemadmodum Starouolscius dicit, in longitudinem nonaginta, et in latitudinem quinquaginta miliaria complectitur: in qua ab initio, antequam Germani eo peruenissent, gens Sarmatica habitasse fertur. Cum autem iam anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Poloni nihil amplius, quam arcem Dunamundam, cum territorio ipsius, in Liouonia possiderent, cuius etiam iacturam postea fecerunt, hoc loco de Liouonia quaedam commemorare, superuacaneum videretur: praesertim cum is, qui vel me inficio et inuito meam Regni Sueciae descriptionem Latinam fecit, Liouonicam quoque, in inchoata Germaniae *Itinerario*, et ex parte etiam in altera ad decimam tertiam Topographiae Germaniae partem appendice inueniendam, ei adiunxerit. Veruntamen locorum aliquot rerumque, de quibus ex eo inde tempore legi, et quae interea euenerunt, in libris autem commemoratis frustra quaeruntur, mentionem faciam. Praecipua igitur Liouoniae loca sunt:

Derpt, Derbatum, Torpatum vrbis insignis et vna totius Liouoniae Academia; cum arce admodum valida in colle extructa, prope Moscouiae fines; vbi anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Benedictus Skyttius, Liber Baro Duderhofs Dominus Gronio, Morby, Skytteholmiae et Sroemsrumi, Eques, Suecici Regni Consiliarius, Praefectus Esthoniae, summus Burggrauus arcis Reualiensis et Wittensteinensis, etc. Academiae illius Cancellarius fuit. Anno millesimo sexcentesimo quarto summus copiarum Polonicarum Praefectus, Carolus Chlodkieuicius, Suecis, postquam eos, Weissensteinem obsidentes, profligauerat, hanc urbem (Derbatum) eripuit; quam vero Rex Sueciae anno millesimo sexcentesimo vigesimo, quinto recuperauit. Sed tamen supremus Regni Polonici Cancellarius, Iohannes Zamoscius, cum sub Rege Stephano haec vrbis Moscouitis adempta primum ad Polonos venisset, incolis, Augustanae Confessionioni addictis templum, quo sacris ibi fungerentur, reliquit; primum vero vrbis templum Pontificis tradidit. Caeterum haec vrbis ad annum vsque millesimum sexcentesium primum in Polonorum potestate permansit, quo anno Rex Sueciae, Carolus, eam cepit. Cum anno millesimo trecentesimo vigesimo secundo, Crucigeri, Prussiae possesores, et Germani, territoria Samogitiae, Vaikense, Rossianense, Eyragolanense et Clogense, prorsus depopulati, arcem Bistenum vero frustra adorti essent, Gediminus, Lithuaniae Dux, Derbatum illud, quod iam peculiarem habebat Episcopum, aliasque Liouoniae arces, solo aequauit. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto hanc urbem Moscouitae dura obsidione clauferunt, in qua vna cum ciuibus mulieres quoque fortissime resistisse dicuntur, sine dubio duodeagesimum et septuagesimum primum proxime superioris, saeculi annum respicientes, quibus annis haec vrbis a Moscouitis miserrime est

tandem sibi tantum arrogauerit; ut gratias ab imagine redemptori suo de iure debitas furtiuis precibus suis gratis praeripere velle praesumpserit. Compareret sibi et ipse aliquem Deum, quem ad libitum imploreret, alienis non vtatur. Et obiurgantem non prius obmutuisse gaudebit, quam eum parte valoris rei cum imagine permutatae refusa placauerit. Si vero aliquis Ecclesiae decreto reliquorum communionis priuetur, eadem poena sacra eius plectitur icon, e templo enim detracta excommunicato domum suam deferenda retraditur, admittenda rursus cum ipso, si Ecclesiae fuerit reconciliatus. Porro si aliqua ob vetustatem euanidis coloribus cariosa conciderit, eam proicere, vel comburere religioni sibi ducunt; fluente potius supernatare volunt, quo fors duxerit, appellendam, aut in aliquo coemeterio, quasi iam suo vsui mortuam, sepeliri. Post mortem Helenae Ioannis Moschorum Magni Ducis ex Basilio coeco geniti filiae, et Alexandri Poloniae Regis viduae Moschi anno 1570 obrulerunt Lituani liberationem Thomae Machienicz apud se iure belli captiui, et quinquaginta eiusdem consortium in redemptionem imaginis Deiparae a Luca (vt Russi aiunt) pictae, quam illa abiens a paterno larario anno 1494 secum tulerat, quaeque Vilnae deinde in templo Sanctissimae Trinitatis apud monachos Basilianos vnitos diu asseruata fuit. Hospes itaque noster verius forsitan, ne imagines suas male haberet, si inter paganos relinquerentur: neque nos illis inemptas gratias importunis precibus extorqueremus, e cubiculo nostro ablatas in suo interiori abdiderat.

At praeter Diuorum iconas nullas in tota Moschouia videre est imagines. Statuas autem plane nullas, ita vt auorum apud nepotes, saepe et parentum apud filios memoria vna cum eorumdem intereat vita. Nullaque ibi maiorum praeclaris illustrium facinoribus locata in aedium vestibulis cera, aut suspensa e conclauium parietibus imago, quae successorum animos ad virtutem excitet, et ad generosam aemulationem inflammet.

Tertio Nonas Maii nauigare adhuc per sex veritas Ilmenium lacum debuimus, vt ad monasterium Ponadeglie lembos appelleremus. Inde profectio nostra sedulo incumbentes Tuuerzackium oppidum post trecentas nemorosi itineris veritas ad IV. Idus Maii venimus. Vbi defectum militum, qui nos exciperent, oppidani lunatis securibus, et sarissis armati supplere debuerunt.

Naues ibi denuo conscendimus, et per fluuium Tuuerzam ex liquefactis nitibus tunc aliquomodo nauigabilem prono alueo, quamuis non semel vado inter saxa haerentes, per quatuor viginti veritas flumen Volgam, eoque transmissio vrbem Tuueriam bidui nauigatione inuecti sumus.

Fluuius Volga, antiquis Rhay Tartaris Edil, natalium suorum paludi Fro-nouiae in sylua Volkonskia Ducatus Rescouiensis debitor est; sed nominis Lacui Volgo, cui post decursa bis quinque millia passuum aquas suas associat, pinguique foenore ditior inde emergit. Desertur ortum versus per Ducatus Tuuerienssem, Iaroslaiensem, Rosthouiensem, Susdaliensem, et inferiorem Nouogrodiensem, perque Regnum Casanensem. Quorum dum vrbes Stallecziam, Tuueriam, Vglizam, Mologam, Iaroslaiam, Castromam, Plesiam, Iorgowitziam, Balagnam, Nouogrodiam inferiorem, Vasilogrodiam, Kusmademianskiam, Sabakzarum, Koskagam, Swiatkiam, Casanumque praeterfuit, flumina Dubnam, Tutum, Tuuerzam, Cassinum, Danecam, Mologam, Scoznam, Sootoroam, Castromam, Occam, Suram, Iuncam, Verdugam, Sur, et Casanskam absorbet. Indeque reflexo in meridiem cursu per Regnum Astracanensem Kamae, Zerdikii, Vrkae, Beitmae, vtriusque siue Atrobae, siue Samarae, Askulae, Syrani, Pantzinae, Zagrae, Ruslanae, Kamuskinkiae, Bollokleae, paruuli ex Tanai riuuli, Komoufii, Verouique vndis immensum auctus, oppidi Samarae ripam, oppidum Tzornogorum, urbemque Astracanum albit. Et tandem per sexaginta passuum millia solitario fere pede decurrens, ab aliquot temere aggestae, iuncisque, et virgultis obstitae terrae paruulis insulis se interponentibus in plures quasi alueos diuisus, aquas suas per trigies centenas veritas numquam mutata soli domino deductas Caspio mari

Ecc ee

perenni

In Vrbem
Tuueriam
apud Vol-
gam auctor
inducitur.

Eiusdem
fluminis descri-
ptio.

perenni copula; et quidem cum dote, maritat. Etenim ei creditas sibi a Russis suis pretiosas Zobelarum, Martium, Ponticorum murium, Lynciumque pelles ad Tartaros, Armenios, Medos, Parthos, Persas, Indosque transmittendas desert. Et vicissim textas apud illos omnigenas ex lana, gossipio, serico, auro, argentoque telas, et peristromata, sericum ipsum diuersis infectum coloribus, pyropos, eranos, et margaritas, thabarbarum; et, quos Bactriana Nisabur temperat, acinaces recipit, et per onerarias aduersis suo, Oecae, et Moschuae alueis retrogradas in ipsam usque Moschouiticæ Russiæ metropolim inuehit.

Tuueriæ nemo ad nos excipiendum comparuit, rarus enim ibi ciuis, et nullus tunc miles erat. Ad XVII. Kalendas Iunias inde discessimus. Attamen ductor noster, qui eousque festina iuxta instantiam nostram diligentia iter nostrum promouerat, accepris a suo Tzare litteris, per quas iubebatur, nos praescire ad XI. Kalendas Iunii in pagum Zerkisowam, vigintiquinque ab vrbe Moschua veritas distantem, introducere, tam lente deinde processit, ut illud ter quinquaginta dumtaxat verstarum, et quidem breuium, et commodae viae iter per totos sex integros dies vix emensus fuerit. Causam mandati tribuebat ille benignitati Domini sui, qui etiam si de festinatione nostra, eiusque causa per litteras suas fuisset edoctus, consulere tamen valetudini nostræ voluerat, non permittendo, ut vires nostrae a tam longo, et per sexcenta incommoda laborioso itinere fractae ob celerioris vegetationem omnino conciderent. Reapse autem derinebamur diutius in itinere, ut interim tempus daretur nobilibus ex provincia ad nos excipiendum euocatis ad praefixum ingressui nostro in urbem Moschuum diem Maii vigesimum quintum eo conueniendi.

Magnus
Dux cogni-
tum suum
Strefchnew
caedit.

Dum in hoc pago fastidiosam duceremus moram, ex audita huius lepidi facti narratione animum parumper recreauimus. Cum immodicus intrinsecus calor Magni Ducis bonae valetudini insultaret, iussit consuli super ea suppresso studio patientis nomine medicos suos sigillatim, et ab unoquoque eorum consilium scripro exigere. Concordi illi sententia conuenerunt, ut patienti vena aperiretur. Probat Alexius consilium, et detracta larua eam secundam chyrurgo praebet. Post emissum feliciter sanguinem adstantes procures ad imitationem inuitat. Obsequuntur omnes, licet inuiti, inuitanti Domino, non tam a familiari in aulis adulationis vitio, quam a metu eius contra recusantes indignationis impulsu. Vnicus Rhodion Mattheowicz Strefchnew Ocolnicus frater cognatione, qua mediante Eudocia Strefchnowia Alexii genitricis eum coniungit, infirmam senectam suam causatus tergiuersatur. Vnde ille ira percitus, sicine (inquit) o vile mancipium, Dominum tuum vilipendis? Numquid in venis tuis sanguis restagnat meo pretiosior? et eousque tu super aequales, amo et superiores, te offers, ut laudabile eorum alacris obsequentiae exemplum contrario facto tuo damnare praesumas? Nec plura factus, os eius inuolat, pugnisque a non impedito per venae sectionem lacerto multiplicatis eum caedit, et calcibus impetit. At deferuescente postmodum bile, eadem, qua illum pulsauerat, manu charum semper Moschis cataplasma percussorum tumoribus applicuit, munera, scilicet, quibus liberaliter eum donauit.

In Nico-
lano sub
tentoriis au-
thor perno-
ctat.

IX. Kalendas Iunias venimus ad Nicolai sanum, decimo a Moschua lapide, ubi praeparata nobis bina tentoria erant ex mandato Magni Ducis proficentis, ideo se hoc iussisse, qui rescuerat, quam illibenter nos ad rustica hypocausta, aestatis tempore aequae, ac hyemis, semper calentia diuerteremus.

Eo venerunt eadem die missi a Magno Duce sex equi cum aurigis, qui nostram rhedam traherent, et aliquot gradarii, qui honestiores familiae nostrae viderent. Honore profecto supra consuetum, cum equi semel tantum ipsa ingressus die ad aliquot ab vrbe passus ceteris legatis mitti ad illum usque diem soliti fuerint,

Ingre-
ditur in Vr-
bem Mo-
schuam.

Postero die circa vndecimam antemeridianam mouimus Moschuum versus. Sedebat, quod nunquam antea fecerat, nobiscum in rheda tertium occupans locum ductor noster. Omnes nostri familiares equites antecodebant. Rheda nostra, et im-

et impedimenta subsequebantur. Stabant bis mille a Moschua passibus in aprico campo ad utrumque viae marginem in varias sub quadraginta vexillis distributa phalanges peditum sex, et vterius eodem ordine usque ad suburbia decem sub signis suis equitum millia, tympanis, ac tubis aërem continuo ad reddendos laetitiae sonos verberantibus. Inter quos cum ad quingentos ab vrbe passus processissemus, venit ad nos nuncius a Iacobo Simenowicz Walinski stolnico (nobili, nempe, Tzareae mensae ministrante) et Diako, siue ex minoribus Cancellariis vno, Gregorio Carpowin Bogdanow, destinatis a Tzare ad nos excipiendum, et durante nostra Moschuae mora nobis de necessariis prospiciendum commissariis. (pristuos Moschi vocant) qui illorum nomine nobis indicauit, aduentasse eos cum rheda Magni Ducis. Descenderemus itaque ex nostra, et in illam transitum faceremus. Respondimus, paratos nos esse ad hoc praestandum statim, ac videlicet eos, quod eorum muneris esset, praestitisse. Hoc audito confestim Iacobus Wibergus interpres illis adiunctus ab equo disiluit, quem secutus fuit illico Diakus, descendente eodem tempore etiam primario commissario. Nos hanc facilitatem Moschouitis insuetam videntes, haud cunctati protinus et ipsi de rheda descendimus, ita ut collega meus prior cum postremum desiliente ex commissariis eodem tempore, ego autem post eos omnes terram premeremus. Ibi procedentes commissarii cum interprete nobis obuiam caput priores absque vilo praeiudicio pacto vltro humaniter aperuerunt, et secundum formam consuetam nomine sui Tzaris nos exceperunt. Inde Propraefectus stabulo Magni Ducis obtulit nobis per alium interpretem Domini sui rhedam paratam, ac alios pro nostris familiaribus equos. In illa postquam ambo sedissemus, federunt etiam primus commissarius, itineris nostri dux, Diakus, et interpres. Cumque paululum lentissimo gradu perrexissemus, subeuntes suburbium subsistere debuimus, donec tam pedites, quam equites in campo dispositi urbem omnes ingressi, et in plateis, qua nobis ad hospitium tendentibus transeundem erat, denuo ordinati fuissent.

Quotidianus Moschouitarum, etiam procerum, amictus rem domesticam parum imminuit. Strictissimae ex vili panno caligae a sericea parum infra suras producta veste, haecque a superinducta talari toga, aestiuo tempore ex Ancirense undulato, hyemali vero ex panno pellibus subducto cooperiuntur. Vtraque autem, licet usu attrita, et sordidata, nondum tamen eis fordescit adeo, ut depouatur. Si vero exterorum legati Principum excipiendi: si publicae prodeant supplicationes: si nuptiae celebrentur, tunc quicquid sumptuosi Aetolica operatur textrina, quicquid pretiosi excoriata suppeditant animalia, quicquid geminarum diues profert Oriens, quicquid margaritarum donchae emittunt Erytrae in togis, et manicatis tunicis, quae, cum propter suam semper constantem formam numquam obsolescant, longo ad atnepotes usu transmittuntur, in fastigiatis pileolis, inque vitiolis, vel porius millis, eorum colla cingentibus, utrumque humerum ponderosis aureis torquibus decussatim onerati vanissima pompa ambitiose ostentant. Quod si alicui res domi angusta curtam faciat horum suppellestem, huic leuem aliquam commodati vsuram soluenti e Tzaris vestiario iuxta eius qualitatem prospicitur. Sed caueat is, quicumque fuerit, ne mutatas vestes laceret, aut commaculet: neue ex gemmis aliquam subtrahat, vel amittat, damnum enim quodcumque cara aestimatione rependere, et culpae suae, vel negligentiae poenam per fustuarium luere debet.

De amictu
Moschouita-
rum.

Comam alunt, sed non vltra aurium extremitates protensam, ne barbæ, quam multi faciunt, dignitati officiant. Neutram tamen illi tondent, qui a Tzare ad exterarum aulæ ablegantur, donec reuersi ab eo admissi fuerint.

Equis vtuntur Tartaricis, quorum singulis annis Nagaienses ad quadraginta millia Moschuam leui pretio vaenum emittunt, qui obeso ventre, strigosa cute, pingui collo, graui capite eos intuentibus despiciatui esse deberent, nisi pernicitate, summaque laboris, et inediae tolerantia commendarentur. Non desunt tamen apud primores et Persici, quibus ornatissime phaleratis insidentes ad publicas solen-

nitates ei ipsi spectaculum exeant. Verum cum equisonibus cateant, nec equi, nec fessorum omnium quisquam aut comites, aut docte incedere norunt, praeclara huiusmodi putantes, si illos ad celerimum casum ex improviso impellant, ac ad inordinatos et omnis artis expertes saltus excitent, ut illo motu concussae atque gentes ex maximis annulis catenae, quibus quasi altera habena ornantur, suum clangorem edant, et tintinnabula, quibus supra ungulas stringuntur, sonitum reddentes fidem faciant, eos esse somipedes. Hinc itaque in illa trium horarum in suburbio caediosissima mora aliquod nobis alleuamentum identidem oriebatur. Brevis valde iucundum nobis erat, spectare modo hunc, modo illum ex illustriori Russia nobilitate mutatis subinde tunicis circa rhedam nostram adequitantem, nulloque nobis honore exhibito, pauci ad instar, omnem caudae suae pompam explicantem, dum vestem, martium Scythicarum exuviis ob nigredinem, longitudinem, et densitatem pilorum pretiosissimis subductam, per seruos suos ad utrumque latus eam inuestam tanquam paludamentum expandentes nobis ostentabat; vel ad inemptos saltus phaleratum, catenatum, et tintinnabulis compeditum equum suum incitans, per illam motus concussionem nostris eam totam oculis strepitose obiecitabat.

Hic tamen spectaculis asperso interim nubibus coelo violentus deiectus imber interuenit, nobisque ad hospitium properandi necessitatem iniunxit. Sed ex templo adeo tranquilla serenitas reddita, ut inter innumeram populi multitudinem, et armatas cohortes, tubicinibus nostris obuiis Tzareorum clangori incessanter vocinentibus, procedentes, tot utriusque sexus spectatores in domibus, tabernis, plateis, et compitis, quacumque uideremur, viderimus, ut conicere liceret, neminem illa die se domi continuisset.

Moniales
in Moscho-
nia.

Et profecto crediderim, quod ex sanctimonialibus nulla, tanta earum erat dispersa per plateas multitudo. Harum, siue virginum, quae rarae: siue viduarum, quae plures: siue a viris repudiarum, quae plurimae, frequentissima in Moschouia coenobia sunt, in quibus tamen parum exacta viget sanctarum constitutionum obseruantia. Inuerso siquidem ordine ibidem coniugarum gynaeceae, si non pudore, at inuolabilis clausurae cancellis sepiuntur. Vestalium vero claustra nullo clathro, repagulo nullo clauduntur. Curiosus itaque sexus nulla clausurae lege coercitus homines admittit, et postquam antelucanis in choro officiis interfuit, per vrbes passim licentia vagatur. Cumque nullum habeat, quem timeat, pudoris custodem, honestatis monitis aditum ad amicum per interpositum sensum occludens seductae voluntati habenas laxat, a qua per inuia, et deui inconcessorum asportatus, tandem in profundam infamiae abyssum praecipit agitur, ubi refulpatus probis omnibus sit offendiculum, et sacri veli dehonestamentum.

Nihil tamen in tanta pompa magnificentius fuit, quam quod ab initio suburbii usque ad hospitium nostrum praecedere immediate nostram rhedam quamplurimi Duces, et Senatorum filii, omnesque Magni Ducis nobiles a cubiculis cum ipso eidem gratioso Duce Georgio Iuanowicz Romodanowski uoluerunt. Hi omnes vestibus amicti superbissimis hospitii nostri ingressum suspensio equorum gressu stipantes dixerunt nobis, se ex mandato sui Tzaris in honorem Sacrae Caesareae Maiestatis eousque officio numquam antea ulli Legato exhibito, et quidem libenter, deduxisse. Per hoc aperte Magnus Dux per commissarios nostros nobis significari curauit, quod in signum fraternae suae erga Imperatorem beneuolentiae, in nobis honorandis praeterita exempla excedere uoluisset.

Moscho-
nitarum
aedes.

Aedes nobis pro hospitio assignatae erant satis amplae, et, quod rarum, Moschuae, latericiae. Ligneas enim Moschouitae, ut plurimum, habitant. Et cum ab aliquot annis non pauci Moschuae, siue ad ostentationem, siue ut securius ab incendio ibi frequentissimo quiescant, ex lateribus aedificant, cubicula nihilominus ex abiegnis truncis eorum commissuras muscantes compaginant, dicentes, inesse semper coementum noxiam bonae ualitudini malignitatem. Et iuuat verum fieri. Frigora in hyeme tam acuta ibi uiuolent, ut crassissimos latericiorum parietes

tes per associatam humiditatem penetrant, eamque in conclauibus, ubi contrarium elementum non offendit, glacie adstringendo crusta illos, ut pluries uidi, niuosa obducant.

De victu fuit nobis per duodecim ferme nostrae Moschuae morae menses uno semper constanti tenore perquam abunde prouisum. Obtulerant quidem nobis a principio commissarii nostri erogationem in singulos dies alicuius certae, de qua conueniendum foret, loco cibariorum ad alimoniam nostram pecuniae: sed cum antecessores nostri Romanorum Imperatorum ministri, et Moschouitici Vieni nae hoc numquam ad illud usque tempus admisisent, nolimus nobis successuris reprehendendo auditis habendi exemplo praere, et credimus, nobis minime licitum, antiquam consuetudinem ante mutuum Caesaris Tzarisque consensum immutare.

VI. Kal. Iunias indicarunt nobis nostri commissarii, fore, ut sequenti die coram Magno Duce serenos eius oculos intuituri admitteremur. Et seiscitati sunt nomine Cancellarii, an munera ab Imperatore ad Tzarem haberemus? Respondimus, hoc non esse moris. Habere nos tantummodo propria secundum tenuitatem facultatem nostrarum munuscula Magno Duci in signum nostrae erga eum uenerationis offerenda. Quae sic expetentibus ostendimus.

Altera die rediit ad nos commissarius noster Diakus monens, ut ad futuram post alteram horam nostrum coram Magno Duce admissionem nos pararemus. Circa decimam antemeridianam comparuerunt in atrio nostrarum aedium post rhedam Magni Ducis, et quidem aliam a priori, equi ad usum familiae nostrae. Inde successerunt nostri ordinarii commissarii, qui in altero ex nostris conclauibus superinduentes tunicas margaritis, et gemmis ornatas ex vestiario Magni Ducis ad hunc usum iuxta morem depromptas nos ad rhedam deduxerunt. In qua postquam honoratiora loca nobis vitro assignassent, sederunt ambo cum interprete, stipantibus eam ab utroque latere pedisequis nostris.

Admissio-
nis primae
descriptio.

Praecedebant equi ante tubicines, et domestici nostri, quibus succedebant ex similitudine nostro pedites munerum portantes, et tandem solus equo insidens, qui nobis ab epistolis erat, literas fidei Augustissimi Imperatoris ad Tzarem nudas eleuato brachio cunctis uisendas gestans.

Omnes nostri familiares erant, quomodo et nos, inermes, etenim, cum non liceat cuiquam armato intrare ad Tzarem, sed arma ad aulae fores deponere quisque debeat, omnes autem nostri in eiusdem conspectum desiderarent introduci, maluimus nulla nobiscum ferre, quam allata deponere.

A nostro hospitio usque ad aulam Magni Ducis uidimus dispositos in maximo numero pedites sclopis maioribus bene armatos, et vestibus diuersi quidem quoad diuersas legiones coloris, sed unius quoad singularum legionum milites cunctos, pulcherrime amictos.

Depositi ad gradus palatii inter quamplurimos Moschos tribunos militum ibi stantes ascendimus ad aulam primam, ubi obuios habuimus Ducem Andream Iuanowicz Hilkow Stolnikum, et Diakum Theodorum Mihalow, qui per proprium interpretem nobis dixerunt, mandatum sibi a Magno Duce, ut ibi nos eius nomine exciperent. Peractis gratiis ulterius pergentes, antequam aulam alteram, in qua Magnus Dux erat, ingrederemur, iterum eius nomine nos per alium interpretem exceperunt Dux Basilius Iuanowicz Hilkow Stolnikus, et Diakus Nikita Walowenim. Denovo igitur gratias egimus, et ad Tzarem intromissi fuimus.

Aula erat spatiosae facis amplitudinis, cui tamen crassa in medio columna fornicem sustentans valde detrahebat. Parietes antiquis picturis erant obducti, quibus in spatio inter fenestras medio argentea candelabra adhaerebant. Erant in aulae circuitu iisdem parietibus continuo opere affixa scamma lignea stragula veste operata, ad quae per quatuor gradus ascensus patebat. Ibi dextro Tzaris latere per totum eius conspectum usque ad laeu parietem sedebant inoperto capite in magno numero Boiari, Ocolnicii et Dumni-Duoranini ab arcanis Magni Ducis consiliis,

Fff ff

nulla

nulla nos siue intrantes, siue exeuntes capitis inclinatione honorare dignati. Ipse Tzar solio insidens inaurati argenti, non in medio, sed in angulo aulae laeua inter duas fenestras collocato, obscure visebatur. Eminebat illud quidem, cum tribus inniteretur gradibus suis solum aequale cum subsellis senatorum calcantibus; sed operis erat angustia adeo, et situs obscuritas eius splendorem ita obtundebat, ut nullam exprimeret magnificentiam. In eius medio supra Tzaris verticem Deiparae Virginis icon pendebat. E regione sinistri lateris assurgebat intra fenestram horologium turris ad instar. Intra alteram vero, quae angulum parietis sui claudebat, pyramis argentea globum aureum sustinens. Superius fornix versus duae sanctorum imagines e parietibus pendulae cultui erant expositae. Et in crepidine scamni a dextro Tzaris latere assurgens malleum erat argenteum cum gutturnio, et mantili, quo post oscula a nobis illius dextrae ex more data, eam ab impuris paganorum (ut omnes Latinae ecclesiae homines Moschi appellant) labiis pollutam lauare, et abstergere posset. Pileolum turbinatum zebellineo ornatum margine, et redimitum corona aurea pretiosissimis gemmis interstincta, quae, quasi zebellineis inniteretur spoliis, in summitate verticis desinebat in crucem, in capite gestabat. Sceptrum dextra tenebat. Stabat a latere eius dextro Dux Iacobus Kudenietewicz Tzerkaski ex prosapia Tzerkassorum ad mare Hircanum, et primus nunc Boiarus. A laeua foverit Ilia Danilowicz Miloslawski, itidem Boiarus. Ante thronum vero quatuor ex Ducum filiis in albis indumentis pileati securiferi.

Decem circiter passus a Tzare statuerunt nos commissarii nostri. Ibi curatis decenter ad reuerentiam genibus erga eum more nostro nos inclinauimus, familia nostra omni aliquo post nos interuallo stante. Tunc Dumai-Diakus (ex tribus scilicet Magnis Regni Cancellariis unus) Almasius Iuanow, qui super scamnorum solum a parte laeua Magni Ducis in linea nobis aequali ab eo distans cum aliis haud paucis stabat, dixit ei, aduentasse Legatos Magni Romanorum Caesaris, coramque eo stare frontem suam percutientes: scilicet, phrasi Moschouitica, eum venerantes. Moschi enim omnes indifferenter Principem suum in genua procumbentes, et solum fronte pulsantes venerantur, hancque eandem, quam superioribus exhibent, venerationem ab inferioribus exigunt. Cancellario autem Magnus Dux innuit, ut nobis diceret, proponeremus, quae vellemus.

Hoc audito Collega meus primam propositionem ex benignissimo Sacrae Caesariae Maiestatis mandato nobis verbis conceptis traditam memoriter recitare coepit. Sed absolutis Imperatoris, et Tzaris titulis interpres interrupit, eos Russico idiomate repetens.

Vix absoluerat, cum Magnus Dux e solio surgens percontatus est nos, An frater suus charissimus Romanorum Caesar Leopoldus bene valeret? et statim resedit. Respondimus, cum Vienna discederemus, relictam a nobis Sacram Caesariam Maiestatem suam prospera, Dei gratia, valetudine virentem.

Dixit inde Cancellarius, ut literas fidei Imperatoris Magno Duci praesentaremus. Quas ego a secretario nostro tunc acceptas comitante Collega ei tradidi, ad stationem illico retrocedens. Is autem, incontinenti eas Duci Tzerkaskio consignauit.

Postmodum idem Cancellarius nunciauit nobis, quod Magnus Dux faceret nobis gratiam, ut ad osculandum eius manum ascenderemus. Dum accedimus, sceptrum ille in laeuam transtulit manum, extensa ad osculum dextra, quam idem Tzerkaskius sua sustentabat, foverit vero Ilia totus erat attentione, ut natibus, ne aliquis nostrum eam forsan contra fas impuris suis attrectaret.

Hoc peracto indicauit nobis Cancellarius, ut reliquum propositionis nostrae exponeremus. Qua absoluta dixit, quod Magnus Dux faceret nobis gratiam sedendi. Statimque allatum nobis scamnum oblongum sine humerorum fulcro (ut plerumque Moschorum est mos) Persico tapete rectum, ubi consedimus, usquequo aliquot ex domesticis nostris eius manum fuissent deosculati.

Tunc

Tunc dixit Cancellarius, ut surgeremus. Stantes nos interrogauit Magnus Dux, an bene valeremus? Cui iuxta morem respondimus, quod gratia Dei, et clementia sua, bene. Et gratias ei de hac benignitate egimus.

Et dictum nobis denuo, ut sederemus. Procedensque a latere Cancellarii Ioannes Mihalowicz Miloslawski Ocolnicus dixit Magno Duci, allata a nobis ei nostra munera fuisse. Quae dum a nostris famulis ferebantur, moniti a Cancellario surreximus, et corporis inclinatione Magnum Ducem ea intuentem vice verbalis oblationis, sic ferente Moschorum consuetudine, reueriti sumus.

Tandem mandauit ille Cancellario, ut nobis significaret, deputatum se aliquot ex Senatoribus suis, cum quibus conferre omnia, quae nobis supererant proponenda, possemus, et fore, ut illa die cibos ex mensa sua gustaremus.

Post haec exhibita ei reuerentia abiimus. Exeuntes nos iidem, qui ingredienti exceperant, nomine Magni Ducis deduxere.

In arce vidimus solum prementem admirandae ex aere Campano magnitudinis machinam, et quod magis mirere, Russici fabri opus. Excedit haec campanam Erphordensem, imo etiam Peckinensem in Regno Chinae. Erphordensis enim altitudo vix sex digitos supra nouem geometricos pedes, orificii diameter vix octo pedes, huius peripheria viginti et nouem, crassities vero sex digitos cum dimidio tantum exaequat, et pondus eius libr. 25400 constat Peckinensis tredecim geometricos pedes, tertiamque pedis partem in altum exurgit, in diametro duodenos habet pedes, in peripheria exteriori quadraginta quatuor, et vnicum in crassitie, pondus autem eius 120000 librarum. At huius nostrae Russicae altitudo vndeuginti geometricos pedes extollitur, oris diameter ad duodeuginti se extendit, ambitur autem a quatuor supra sexaginta, crassities duos aequat, tophalum vero quatuordecim non est breuius. Quadringenties et quadragies mille aeris pondus pro eius fusione liquata quorum ter quadraginta millia in scorias despumasse, creduntur, reliquis in depuratam tantae molis massam solide concretis. Non tamen de illa hic mihi sermo est, quae dominante Borisso Hoduno fusa, et in sublimi suspensa, cum solennior aliqua in honorem Dei, eiusque sanctorum memoriam dies celebrabatur: vel exterorum Regum oratores excipiebantur, aut in arcem ad Tzarem introducebantur, pulsari olim consueuerat. Illa enim, quamuis postremo hoc usu per non usum abrogato, adhuc hodie in sua turri pendet. Sed de altera anno 1653 Alexio regnante fabrefacta, quae humi adhuc strata architectum expectat, a quo in altum eleuata in solennioribus festiuitatibus tinnitu suo deuotionem excitet Moschorum, qui eo, tanquam ad Numinis cultum praecise necessario, carere nullatenus volunt.

Nobis ad hospitium priori pompae apparatu recondactis superuenit post horam Dux Alexius Iuanowicz Boinosow Rosthowski Stolnikus, ex antiquis Rosthouiae Ducibus descendens, missus a Magno Duce, ut eius vice nobis ex Tzarea euilina epulum praeberet. Cui ad gradus usque honoris gratia obuiauius.

Mensae paratus facilis fuit. Eam super vili mappa salinum, bina aceti, et olei vascula, vnicum cum furcinula, et cultro in eius summitate pro digniori conuiuia positum cochlear, et quidem omnia ex pure auro, adornauerunt. Mappula nulla apposita. Illotis manibus mensae accubuimus, ubi placentulae vices orbis, siue quadrae, inde exulantis supplere debuerunt. Abacum Icyphi, paterae, et id genus inaurati pocula argenti confuse onerant. Dignioribus nobis attributis Joci a sinistris mei fera extra mensam de more angustam conuiuator iuxta Moschorum consuetudinem sedebat. Allata sine temporis interstitio vna simul in patinis argenteis fercula varii generis ad centum quinquaginta. Omnia nostris oculis exposita; imposita autem mensae solummodo, quae palatui magis arridebant. Reliqua nostro peni procuratori ad conseruandum tradita. Frigefacta quidem omnia erant; sed aliquot non adeo insulse condita, ut aspernari eas aliquis, nisi delicatulus, deberet. Vini sublimati, maluatici, Hispanici, Gallici, medonum varii generis, et ceruissae quadraginta partim argentei, partim stannei satis amplii

Fff ff 2

canthari

Deingen-
ti Campana.

Notum
Tzaris exhi-
betur autho-
ri in eius
sedibus so-
lenne conui-
uium.

canthari liberaliter praeter morem impleti simul quoque allati. Post horae quadrantem modiperator noster iubens nos stare, propinauit mihi ex poculo modestae capacitatis vino, ut ego data ab eo mihi optione, eo quod mitius esset, elegeram, Gallico pleno salutem sui Tzaris eius titulum integre recitans. Quo a me, et reliquis omnibus discumbentibus epoto resedimus. Nec bene quadrans alter elapsus fuerat, cum denuo ille surgens, et nos ad surgendum inuitans, iterum mihi poculum alterum pro salute Imperatoris, cuius etiam titulum plenum ex charta legit, post se exhauriendum porrexit. Cum satisfecissemus omnes, iterum accumbentibus vix paruulam temporis moram concedens inuitauit me tertio ad tertium poculum pro salute Tzaruli Alexii Maghi Ducis filii exsiccandum. Quod stantes praestitimus omnes. Tunc is, quasi munere suo iam praeclare functus esset, abiit donatus a nobis in praemium non prolato diu taedii ex inaurato argento scypho minime vulgari.

Author a
Tzare secun-
do admitti-
tur.

Die Marti antepenultima annunciauerunt nobis commissarii, quod immediate secutura denuo coram Migno Duce admittendi essemus: et quod interim liceret famulis nostris, quocumque liberet, ire. Petierunt insuper nomine Cancellarii copiam nostrae ad Tzarem factae propositionis, quam eis dedimus.

Penultima itaque circa nonam matutinam a nostris commissariis ad Tzarem cum iisdem in omnibus cerimoniis, et apparatu, quibus ad priorem nos deduxerant admissionem, ducti, et ab iisdem, qui nos tunc exceperant, excepti fuimus. Magnus Dux tamen in alia paulo angustiori aula, et in alio pariter throno, inter duas itidem fenestras; sed versus dextrum aulae angulum, collocato, scepro, corona, et Regio amictu conspicuus visendum se praebuit. Super caput eius folio affixa Diuae Virginis icon. A dextris globus aureus pyramidi argenteae intumbens, ibique foveret Illia Danilowicz, et a sinistris Ocolnicius Theodorus Mihalowicz Ertischew, Supremus Tzareae Aulae Praefectus, et haud infimus Domino gratus stans. Conspectum custodiebant iuxta morem bini, et bini albis amicti vestibus adolescentes Duces lunatis securibus armati. Ad eius laeuam, et oblique parum in conspectu super scamnis in ligneo solo per duos tantum gradus eleuato sedebant ad parietem intecto capite ex Senatoribus haud pauci, e quorum fronte ad dextram stabat cum aliis quam plurimis Cancellarius.

Obseruauimus itaque tunc, et postea ex more Moschouitico angulus reputari pro locis decentioribus. Etenim solum Magni Ducis semper in angulo uidimus, quod tamen commodissime, praesertim in hac secunda Aula, in medio collocari potuisset. Et Moschi Diuorum imagines, quas parum abest, quin idolatrentur, et semper in quocumque cubiculo habent, in angulis collocant.

Cum Magnum Ducem venerati essemus, curauit, nos de salute nostra interrogari. Cui dato iuxta morem responso gratias egimus pro conuiuio nobis tam liberaliter per suum commissarium exhibito.

Inde dixit Cancellarius, Magnum Ducem curasse literas Imperatoris in idioma suum transferri, et ab iis percepisse, nos ad aliqua bonum publicum concernentia ipsi proponenda fuisse ablegatos, et quod ideo nobis fidem adhibere deberet, quod facturus erat. Interim deputasse ad audiendum propositiones nostras Ducem Alexium Nikitowicz Trubetzki Boiarum, et Casari locumtenentem: Ducem Georgium Alexiowicz Dolgoruki Boiarum, et Susdaliae locumtenentem: Bogdanum Matheowicz Hitrow Ocolnicium, Tzarai armarii custodem, eiusque Orisae locumtenentem: et Almasium Iwanow Damni-Diakum, siue Cancellarium. Post hoc allatum nobis solitum scamnum ad sedendum, breui tamen usu, nam iussi surgere, et ad locum, ubi nos Tzarai deputati opperiebantur, transitum facere, solito uenerationis nostrae signo Magni Duci reuerenter exhibito abiimus, ab iisdem Ducibus, ac Diakis, qui nos eius nomine extra aulam exceperant, eodem loco officiose dimissi. Exeuntibus nobis a Tzare Senatores parum assurrexere, quibus inclinato capite correspondimus.

Transi-

est afflicta. Num autem anno illo millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto Moscouitae eam tandem expugnarint, adhuc quidem pro certo nondum affirmari potest: Relationibus vel ipsis Rigenfibus, in hac re sibi repugnantibus.

Dineburgum, Dunaburgum, locus firmus, prope fluuium Dunam, seu Duinam, Lithuaniam et Moscouiam versus situs, quem uirum Liueniae locum Poloni, uti supra significauimus, retinuerant; Moscouitae autem anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto diuturna obsidione eum clauferunt, donec praefectus Suecicus, Comes de Loewenhaupt, aduenisset, ubi protinus discesserunt. Verum Polonicus etiam huius urbis praefectus primum se Suecis opposuit, quo factum est, ut oppidulum et Iesuitarum Collegium, ab ipsis Polonis incensum, detrimenta caperet; denique tamen, secundo Iulii die, arcem Suecis tradidit, discedensque tormenta, et alia instrumenta bellica, reliquit. Sequenti anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, Magnus Moscouiae Dux, Alexius Michaelouitius, ipse Dunaburgum aggressus est, et, Augustino Limmero narrante, infra septem horas vi armorum, uti etiam Kakenhusam, expugnauit. Utroque in loco omnes homines miserandum in modum fuit trucidati, ita ut ne infantibus quidem parceretur. In Relatione quadam, Rigae impressa, de vii. (xvii.) Nouembris die anni illius 1656. narratur, Moscouitarum Principem, cum Rigam proficisci pararet, Dunaburgum, triginta milliaria a Riga distans, et arcem illam firmam Kokenhusam, duodecim milliaria inde remotam, quamuis cum bis mille militum amplius iactura, expugnasse. Cum Liouones Germanicos Lithuaniam in arce illa exstruenda prohibere conarentur, anno millesimo ducentesimo septuagesimo nono res proelii fortunae est credita, in quo proelio Liouones victi Magnum suum Magistrum cum sexaginta septem Equitibus amiserunt.

Kakenhusa, seu Kokenhusa, cuius modo mentio facta est, Archiepiscopi Rigenfis quondam sedes, ad Duinam sita, circa annum millesimum sexcentimum primum in Polonorum fuit potestate. Cum vero Georgius Farensbachius, cui soli Liouoniae Polonicae fines defendendi erant traditi, Estoriam inuasisset, Rex Sueciae, Carolus, Parnauiam et alia Liouoniae loca cepit; cuius (Caroli) copias ex parte Farensbachius ille, et imprimis Christophorus Radziuilius, spurius eiusdem Regis Caroli filius, apud Kokenhusam fudit. Rex vero Carolus, viginti militum milibus armatus cum aduentasset, omnes Liouoniae vrbes, praeter Rigam, Dunamundam et Kokenhusam, expugnauit. Eodem tempore horrenda fames hanc terram infestauit; cuius alio loco mentionem feci. Sebaldus in *Breuiario historico*, cap. 6. p. 202. et 203. scribit, pauperes, cum pecus lue exanimatum et exco-riatum esset, de cadauere eius concertasse; mortuas fues, canes et feles comedisse; imo liberos defunctos a parentibus pro cibo consumptos, et amicum ab amico interfectum esse et deuoratum. Filiolum cuiusdam a vicino, quo pater, ad aliquid inde arcessendum, ipsum misisset, maceratum; et patrem, cui filiulus diutius abesse videretur, cum eodem venisset, ab eodem illo vicino arreptum, subactum, interfectum, et una cum filiolo deuoratum esse.

Karkus, arx, quam tribunus ille, Georgius Farensbachius, a Poloniae Rege, Stephano, sibi donatam, quondam possedit. Anno millesimo ducentesimo nonagesimo octauo Vitenes, Lithuaniae Dux, ab vrbe Riga contra Magnam Liouoniae Magistrum in auxilium vocatus, hanc arcem cepit.

Kirchholmia, arx, duo milliaria supra Rigam, ad Dunam sita. Anno millesimo sexcentesimo quinto Suecicarum copiarum praefectus, Comes Mansfeldentis, Dunamundam, Rigae vicinam, a Lithuanis relictam, occupauit. Deinde Rex Carolus, cum Mansfeldenti Comite coniunctus, Rigam obsedit, cui summus Polonici exercitus Dux, Carolus Chodkieuicius, prope Iskelum, tribus milliariibus a Riga, castra apposuit. Tum Rex Carolus ab obsidenda Riga desti-

T r r r r

tit,

tit, et vigesimo septimo Septembris die in Kirchholmiae viciniam profectus sua regione Polonicorum castrorum castra constituit: quo facto proelium sunt ingressi, in quo nouem Suecorum millia ceciderunt, praeter eos, qui in fuga a rusticis occisi sunt, aut vulneribus acceptis vitam finierunt. Rex ipse Carolus vulneratus et in fugam coniectus, naues suas aegre attigit, duo Principes Brunsvicenses et Luneburgenses occubuerunt; Comes Mansfeldensis, quamvis vulneratus, euasit, quingenti Sueci capti, castra ipsorum exspoliata, et sexaginta vexilla cum yndecim tormentis bellicis asportata sunt, cum ex Polonis non nisi octoginta perierint, multi autem vulnerati et haud pauci equi globis transfixi sint, vti Episcopus Paulus Piascius in *Annalibus Polonicis*, fol. 227, affirmat; cui etiam Stanislaus Kobierzickius in Vladislai quarti vita, p. 81. seq. confentit; qui vero addit, Chodkieuicium illum ter mille et trecentis militibus instructum sedecim Germanorum, Francogallorum, Belgarum et Suecorum millia tunc temporis, fudisse, octoginta tantum suorum cum pauculis amisisse, et sexaginta amplius vexilla natum esse, Parnauiam recuperasse, Rigam, Dunamundam, Derbatum et Vaisensteinium (Weissensteinium) defendisse, Volmariam occupasse, et Suecorum naues in mari incendiisse. Eidem Chodkieuicio Romae in hortis Florentinis statuam esse erectam.

Mitauia, vrbs et arx, Iacobi, Ducis Curlandiae et Semigalliae, sedes. Ex Alberti Koialouicij *historia Lithuana* patet, anno millesimo trecentesimo decimo quinto; aut circa illud tempus, Liuones hanc regionem Samogitiae, Curlandiam seu Curoniam nunc dictam, Lithuanis extorsisse. Cum sequentibus temporibus Liuones a Regno Polonico auxilium contra Moscouitas petissent, Rex Sigismundus Augustus postremum Ordinis Teutonici Magistrum, Gotthardum Kettlerum de Nesselrot, Ducem Curlandiae et Semigalliae constituit, qui anno millesimo quingentesimo octogesimo septimo vita defunctus Wilhelmum et Fridericum filios reliquit, quorum prior, Iacobi illius pater, cum satellites eius anno millesimo sexcentesimo decimo tertio Magnum Noldam, Curlandum nobilem, qui aduersus Ducem turbas mouerat, et Curlandiae nobilitatem contra eum sollicitauerat, Mitauiae interfecissent, a Rege Sigismundo tertio parte provinciae sibi competente, priuatus est. Sed frater eius, Fridericus, in Liuonico bello de Polonia bene meritis anno millesimo sexcentesimo trigesimo secundo post Regis illius mortem pro ipso deprecatus est: vbi tandem anno millesimo sexcentesimo vndequadragesimo Rex Vladislaus quartus Ducis illius Wilhelmi filio clientelam dedit, vt Piascius refert; id quod ad appendicem illam nostram notandum est.

Narua, vrbs insignis et firma, cum adiuncta arce, quam anno millesimo quingentesimo nonagesimo Magnus Moscouiae Dux, Theodorus, post grauem obsidionem, cum multis vrbibus in vicinia eius sitis, cepit, et Suecorum praesidia expulit. Anno autem millesimo quingentesimo nonagesimo nono Sueci Naruam recuperarunt, quam Regis Stephani temporibus Pontus de Guardia, seu de la Gardie, Francogallus, Moscouitis ademerat.

Parnauia, Pernaui, vrbs et arx valida; quam urbem vna cum portu, solam ex Liuoniae vrbibus Suecorum Regi adhuc parentem, Carolus ille Chodkieuicius, postquam haud exiguum Suecicarum nauium partem, nautarum quorundam Anglicanorum, pecunia ab ipso corruptorum, prodicione, combusserat, et reliquas in fugam verterat, vi armorum, Wilhelmo Barberio, Francogallo, fudente, expugnauit. Anno autem millesimo sexcentesimo decimo septimo Georgii Farenbachii Liuonis (cuius etiam supra mentio facta est) calliditate et consilio, ipsa ad Suecos rediit.

Pilte-

Piltenum, Pytlenum, vrbs et Episcopatus Curlandici quondam metropolis, quam anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo quinto Iacobus della Gardie, Comes Leckoensis in Ducis Curlandiae potestatem redegit; cum ipse Dux Suecorum clientelae se tradidisset, et vrbs illa libertatem affectaret, vti Augustinus Limmerus refert.

Reuel, Reualia, vrbs Hanseatica firma et illustris Estoniae, mari Liuonico vicina, quae circa annum millesimum sexcentimum primum in Regni Suecici potestatem venit, cui adhuc patet. Quae de huius vrbis cereuisia, contra ea, quae in *Continuatione Itinerarii Germaniae* ex illustris cuiusdam viri, qui plerasque Europae, et nonnullas Asiae et Africae terras inuisit, et anno millesimo quingentesimo octogesimo sexto Reualiae fuit, scriptis commemorata sunt, paulo acerbius quidam dixerit, illis alio loco iam responsum est.

Riga, quondam vrbs Archiepiscopalis, nunc autem Suecica, et Liuoniae metropolis; de qua in illa appendice nostra ad decimam tertiam Topographiae Germaniae partem p. 22. et seqq. vberius agitur; vbi etiam arcis Dunamundae, ad fluminis Dunae seu Duinae ostium et duo milliaria infra Rigam sitae, p. 26. et 27. descriptionem inuenies. Quapropter, folius Starouolskii verba hic adiciam, qui eam in *Polonia* ita describit: „Riga totius Liuoniae metropolis, quam fluuius Dui-na amplissimus, vna cum arce alluit. Vrbs ipsa muro firmissimo, propugnaculisque et turribus densis vndique munita; item vallo inexcusso, tribus ordinibus tormentorum apto, fossisque duabus ex vtraque parte circumducta, et stipitibus acutis circumsepta; instrumentisque insuper bellicis, ac tormentis aeneis, et comaeu copioso, tum militibus stipendiariis pacis et belli tempore bene prouisa. Distat duobus milliariibus a mari, naues tamen omnigenae facillime de mari sub ipsa vrbis moenia deueniunt et redeunt. Vbi vero fluuius mari illabitur, est arx Dunamunda inexpugnabilis natura, opportunitateque loci duobus a Riga milliariibus, vbi naues telonia persoluere coguntur, iterumque excutuntur, in Blokaus, munitione sita medio loco inter Rigam et Dunamundam.“ De dura illa obsidione, quae anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto, a vigesimo tertio Augusti, ad quintum Octobris diem a Magno Moscouiae Duce huic vrbi fuit perferenda, Relationes quaedam cum indice globorum igneorum maioris ponderis et granatorum, quae vocant, durante obsidione in urbem coniectorum, rerumque memorabilium, quae interim euenerint, et monitorum praecedentium, typis excusae et in vulgus editae legi possunt; in quibus etiam magnae illius inundationis, anno millesimo sexcentesimo vndequinquagesimo hic exortae, mentio fit. Granatorum et globorum ignitorum, quantum quidem circiter numerari potuit, mille octingenti septuaginta quinque fuerunt, quorum singuli centenas sexagenas ternas, centenas septuagenas quinas, imo ducentenas libras graues essent. Globorum maximorum, et tormentis emissorum, quibus propugnacula et aedificia, inprimis autem turris auenaria, sunt concussa et perforata, singuli quadragenas, sexagenas ternas et septuagenas circiter, minimorum autem singuli duodeenas, videnas et tricenenas libras pondere aequarunt. Hoc tempore huic vrbi, praeter Comitem, Magnum Gabrielem de la Gardie, Simon Grundelius de Helmfeld supremus belli Dux, erat praefectus. Superioribus temporibus, anno millesimo sexcentesimo decimo septimo haec vrbs Georgio Farenbachio, a quo infestabatur, fortissime restitit, quamvis maximam praediorum iacturam fecerit, vti Piascius in hoc anno refert, qui etiam p. 347. et 348. narrat, quomodo Rex Sueciae anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo hanc urbem, cum arce illa Dunamunda in suam redegerit potestatem.

Ttt ttt 2

Veli-

Velinum, seu Felinum, vrbecula et arx Estoniae, quam Rex Sueciae, Carolus, occupavit, supremus autem Poloniae Cancellarius Zamoscus oppidulis Anzelmo, Ermezo et Helmeto, et aliquot arcibus expugnatis, anno millesimo sexcentesimo secundo, mense Martio, obsedit. Caeterum Felinum moenibus et fossis circumdatum, fluviu Moldarae, a Moscoviae finibus per multos lacus percurrenti, magnisque fluctibus in mare se effundenti, adiacet. In illa igitur obsidione cum arcis praefectus cecidisset, reliqui Polonis eam tradiderunt.

Weissensteinium, a scriptoribus Polonicis Vaissensteinum dictum, arx Estoniae munitissima, quam, licet ad arcem, in planitie sitam et paludibus circumdatam, praetereaque propugnaculis, moenibus, vallo et fossis bene instructam, difficilis esset aditus, Zamoscus ille anno millesimo sexcentesimo secundo expugnavit. Anno autem millesimo sexcentesimo septimo Rex Sueciae, Carolus, hanc arcem commeatu et armis bene praeditam, paucis vero copiis (siquidem eius praefectus cum trecentis militibus extra eam a Suecis erat asprus) instructam deditione recuperavit.

Wenda, Venda, Polonice Kies, vrbs et arx ubi Magnus Magister sedem quondam habuit. Stephanus autem, Rex Poloniae Episcopatum hic instituit, eique Iohannem Demetrium Solikouium praefecit, cui ad Archiepiscopi Leopoliensis honores euecto Alexander Milenscius successit. Vrbe autem a Suecis capta, Episcopus cum Iesuitis inde discedere coactus est, ita ut nostra aetate Liunia Episcopis prorsus destitueretur. Iesuitae igitur in Lithuaniam se receperunt; Episcopus autem pingue Cisterciensium monasterium, in Polonia minore situm, a Rege accepit.

Wolmar, Volmaria, vrbecula et arx, ad fluviu Aa supra urbem illam Wendam sita, quam Rex Stephanus cum aliis bonis ei, quem modo diximus, Episcopatu concessit. Hunc locum anno millesimo sexcentesimo primo supremus Poloniae Cancellarius, Zamoscus cepit, spuriusque Regis Sueciae, Caroli, filium Carolusinum, cum Ponto de la Gardia et primariis ducibus, captivum in Poloniam misit.

Et haec quoque de Liunia sufficiant, cuius Praefectus summus his temporibus est Magnus Gabriel de la Gardie, Comes Leckoensis et Aransborghensis, Liber Baro Eckholmiae, Dominus Habsaliae, Magnushoffi et Hoyentorpii, Regiae Maiestatis et Regni Suecici Consiliarius et Thesaurarius, Praefectus Rigae vicarius, rerum militarium in Liunia, Esthonia et Ingermannia Inspector vicarius in Suecia vero Academiae Vpsalensis Cancellarius et Gothiae occidentalis atque Daliae Iudex.

FINIS.

INDEX

(35) (O) (35)

INDEX

NOMINVM RERVMQVE

MEMORABILIVM.

- A**bazyns, Bassa 477
Abbas, Benedictinorum, ibi S. Sigismundi
 deauratum offeruatur caput 191
Abies, apibus grata arbor 327
Academia, Cracoviae a Casimiro Magno fundata 174, 340 sq. 486, a Jagellone fundata 107
 Culmiae 182, Elbingae 183, Leopoli 184, Zamosculi 169, Vlnae 206, 340 sq. 448 Vpsaliensis 536
Academiae, et Universitates in Polonia 12, 19
Achas, 426
Acipenser, capiuntur in Vkraina 56
Adalbertus S. docuit Polonos Religionem Christianam 19, sic Archiepiscopus 25, Pragensis Episcopus, palo alligatur et ab Ethnicis septem transigitur hastis 371, Eius Sepulchrum 24, 169 reliquiae 481
Adamus Biemenfis, eius narratio de Nationibus Septentrionalibus 350, 86*)
Admissio, prima Mayerbergii ad Tzarem 389 sq. secunda 392
Adolphus, Imperator 334
Aedes S. Benedicti 18
 — varum in Moschonia descriptio 388, 403 et quomodo sacra in his habeantur ibid.
Aedificia, extructa ad tormenta bellica referenda a Vladislao Jagello 322
 — Polonica 295, 297
Aegri, sacro oleo inunguntur a Moschis 406
Aerarium publicum Nobiles in captivitate redactos, redeunt 317
Aestivi, Germanicos Populos 7, olim cum Prussia et Liunia incoluit Samogitiam 372, Liuniam 373
Ager semel seminatus duos per annos fert fructus, et aliquando quidem centuplex 10
Agricolae, in Polonia omnibus sunt exclusi ab honoribus 283, inhumaniter tractantur 290, eorum sors melior in Prussia Regia ibid.
 — Lithuani, misera eorum conditio 307, capitis condemnati, sibi ipsis mortem inferre coguntur 308, Vestes, cibi et tuguria eorum ibid.
 — in Samogitia, eorum Vestes 308, ex rapis conficiant panem 310
Agstein, nigraeum sacrae gentis 327
Akhocety, vrbs in Crimea 61
Akreozim, Moscoviae Vrbs 190, 191
Alani, gentes 10, 492
Albertus, Syndicus Dantiscanus 330
Albertus, Marchio Brandenburgicus 114, postremus Ordinis Teutonici Magister 181, 523
 Primus Prussiae Dux 183, 338, Se Sigismundo I, Regi Polonorum dat in Tutelam 332, bellum cruentum gerit cum Polonis, a quo victus, se submitit 338, ius ordinis tota in Pomerellia et Prussiae parte cedit 369, Illi Fischhausen a Georgio a Polenz traditur 371
 — Imperator 107
 — Austriacus Imperator 334
 — III, Imperator 336 ei praestat fidei iurandum Iohannes a Tiesen, et opem contra Valachos fert 337
Albertus Gollmont, Pincerna Lidenfis 422
 — Constantius Ciechowicius, Praefectus Osmiamentis Mayerbergum Leopoldi Legatum Vlnae introducit in hospitium 447
Albinus adducitur 86 (**)
Album militare, in eum quotannis Nobiles a Ducibus inferuntur 313
Alexander IV, Papa 37, 334
 — Magnus, Persepsi animum exuit virilem 323
 — Poloniae Rex 3, 6, 110, 314, ius Archiepiscopo Gnelnensi coronandi Reges datum, confirmat 250, Helena eius vxor non coronatur 281 eius mors 47
 — Sapientia, vigesimus sextus Samogitiae Antistes 372
 — Vitoldus Lithuaniae Dux, Novogardiam expugnat, eique Simonem Algimundum imponit 417
 — Goscivius, Collegium Societatis Iesu non Mohilouiae, ut Piatecius scribit, sed Vitepsciae exstruit 446
 — Iaroslai filius, Moschoniae Dux auxilioris Scytharum armis Plesconiae pristinam reddit libertatem 420
 — Kettlerus, Iacobi filius ad Budam vulneratur, Viennae moritur 355
Alexius, Mihalowicz Tzar, Leopoldus Romanorum Imperator ad hunc mittit legatos 361, contra Polonos mouet arma 367, illi nascitur filius 395 Pauli Michaeli succedit 365, 401, quae ex familia ille sit ortus ibid. sq. Morosio ad instruendum traditur 410, Vxor et liberi eius 411, corporis et animi forma 412, Eius Titulus ibid. cur dicitur Mihalowicz 414, Czernichouiam Polonis contra pactum eripit 425, Polocia potitur 426, insignis eius amor erga Morosium 431, eius focer 431, ministri et aulici 432 sq. nec Vxor nec filiae videntur 433, eius pronuntaria et reditus 434, mercatorem exercebat ibid. eius pedes et equites 435 Seditiosos puniit aeream ob Monetam Moschos 414 Dunaburgum aggreditur 533
 — Russas, eius sanctitas 417
Algimundus, Holsatiae Dux, Novogardiae praepositus 417
 — Lithuaniae Dux 198, 494
Alla, Prussiae fluuius 181
Allegrettus de Allegrettis, Ferdinandi III, Legatus 867
Allenburg, vrbs in Prussia 45, 524
Allensteinum, Episcopatus Varmientis Vrbs 183, in Prussia vrbs 45, 522, 524 Polonici sibi vindicant 525
Allium, eius vsus est Polonis acceptum 15
Alma, pagus in Crimea 61
Alfaria, Ordinis Teutonici Balliuatus 339
Altare, argenteum 20
Althaus, vel Strarigrodum, vrbs in Culmia, 45, 524
Alumen, coquitur Solicii 40
Ambitus, Vrbs Dantisci 328
Amboren, vrbs in Semigallia 46
 Vvvvvv Ambroua,

INDEX.

Ambrosia, vrbs	54
Amicus Moschorum	387
Polonorum	298 sq.
Amor, Polonorum sacra in Reges	220
liberorum erga parentes quomodo contri-	
nent possit	79
Amurathes, Magnus Turcarum Imperator, eius	
Verba de Colaciis 316 ab Hungaris exigit tribu-	
tum	108
Anabaptistae, decretum Potonicum in eos 4,	
Polonia excedere coguntur	295
Anarchia, est pestis Reipublicae	218
Ancona, vrbs	477
Andre Oitro insula in Ukraina	59
Andreas, Vngarorum Rex	9
Jagellonis frater Lithuaniae praeficitur 204,	
capitulus in Polonia adductur	205
de Stukland, quartus Ordinis Livonici	
Provincialis Magister, Curlandiam Ordini Li-	
vonico restituit	351, 41
Duodecimus Ordinis Livonici Magister	
351	
Tuanowicz Druk, Dux Kionienis, eius filia	
Zonka, Sophia dicta, Jagelloni nubit	416
Demetrowicz a Smolefensibus rebellis a ci-	
praeficitur	422
Vigundus, Demetrii frater, Starodubum	
capit	425
Andreouum, oppidum ob Monasterium Ci-	
sterciense praeficitur 14 in Cracouiensi Palati-	
nata	485
Angerburg, vrbs in Prussia	45
Angerburgum, Bartoniae oppidulum	324
Angermunda, Curlandiae vrbs	356
Anima, qua in corporis parte eius sit sedes	453
Animus, requiritur maturandam ad victoriam	
319, maxima enim multitudo, cui hic deest,	
victoriam potius impedit	ibid.
Anne, Catharina, Vladislai soror, Wilhelmo elo-	
catur	48
Gedimini filia, Casimiri vxor, reconciliat	
Polonos Lithuanosque	202
Gonzaga posterior Vladislai IV, vxor 4, 14	
Gothardi filia, Alberti vxor	41
Niuerensis, Poloniae coronatur in Regi-	
mm	22
Poloniae et Sueciae Regina	472
Regis Sigismundi II, soror 4, 116, Craco-	
niae Synagogam Lutheranam instituit 487	
e vita decessit	530
Annus et dies, eorum diuisio in Moschonia	
397	
Antistites Moschorum	384
Antrum, grande	20
Antwerpia, vrbs	160, 477
Aps, earum duo reperiuntur in Polonia genera	
459	
Apparatus Polonorum Splendidus in Exequiis	
299 sq.	
aulicus Regum Polonorum 227 et Regi-	
narum	228
Primas Regni	227
Appianus, (Petrus)	8
Aqua, salubris ad urbem Iaurisuiam	343
Aquisgranum, vrbs	477
Arabat seu Orbotec, Castellum in Crimea	61
Aratrum, ex ligno	7, 192
Arbores, eburnum sequentes 184, in terra de-	
fossae, radicibus procius carentes colore tam ni-	
grae quam eburnum 343, fructiferae prosperissimo	
gaudent in Polonia prouentu	297

Achidux, Maximilianus Sigismundi III im-	
pério a Zamoiscio victus 321, ab eius partibus	
contra Stephanum Batorem stetit Dantiscum	331
Archiepiscopus Armenorum	332
Canterburienfis, Epistola ad eum de Im-	
perii Regni Polonici forma	215
Ginefensis est perperuus Apostolicae Sedis	
Legatus 19 totius Poloniae Supremus est Senator	
2-8, 230, 269, 462, aditus ad Regem illi patet	
221, auctoritas non multum Regiae cedit 231,	
post Regis obitum summam Reipublicae habet	
potestatem 231, 267, 461, 466, 471, eius ap-	
paratus 227, Regem electum proclamat 231, in-	
terregni tempore, comitum indicendorum	
habet potestatem 249 coronationem peragit Re-	
gis 279, hoc ius illi adiudicat Casimirus 280,	
Rege adhuc vivo aliquid imperii aduerum im-	
petante ordines in denatum congregare valet	462
Leopoliensis, secundus Clericus Regni Po-	
lonici Senator	232
Archiepiscopi, in Polonia	461
Arduus, Drosiam occupat	494
Argentoratium, vrbs	477
Argentum, capitale seu vegetans	343
fulminans casu fortuito productum	344
Argentifodinae,	17
Arri, veteres Polonae incolae	5, 457
Aristocratis, a Polonis reiecta	218
Aristoteles, eius dogmatibus maxime cum con-	
stantia adhaerent pontifici	155
Arma, equum leuium in Polonia	316
Armamentaria, publicis exet Polonia	322
Armeniani, foeminas a viris in templo sepa-	
rant 232, in Russiae Podoliaeque quibusdam	
inueniuntur vrbibus 235, 305, Pontificem ec-	
clesiae agnoscunt Caput	ibid.
Armenius, Pagus Gedaniensis, Acipensium	
piscatione notabilis	371
Arnhemias, Dux, Polonis venit in auxilium	
330	
Aroma, eius magnum in cibos effundunt copiam	
Poloni	303
Arriani, Poloniam relinquere coguntur 235, de-	
cretum in hoc Regno contra eos	4
Ars Sanandi Colacorum	73
confandorum tormentorum fugit Polonos	322
Artifices, sunt Samogitae succidendis in arbo-	
rum ramis	310
Arx, Iacobi in Insula Tabaco	352
Aschenberg, (de) Suecorum Praefectus	456
Ascherade, vrbs in Semigallia	46
Ascherodum, extruitur a Vinnio, primo Or-	
dis Livonici Magistro	350
Ashmollus, Scriptor	332
Askula	385
Asophum, Vrbs a Genuensibus olim possessa,	
Thracico nunc vestigalis tyranno	426
Assauui, Consiliarius Colacorum Ducis	316
Asterinum, vrbs in Pomerellia	518
Astacanum, ibi Mariana suffocatur 476, pa-	
trimonium Tartarorum 385, eripitur illis a	
Iohanne Basilide	419
Aktutia, Colacorum	69
Attilla, Hunnorum Rex	5
Attini, monetae genus	326
Attributa illius, qui Polonici imperium Regni	
adipliscent	273, 278
Sponsae Samogiticae	309
Austri,	

INDEX.

Anari, Iuguriae incolae funditus deleti	424
Anc, earum genera, quae reperiuntur in Polo-	
nia	290 sq.
nidis, veniant et cessant cum niue, iucun-	
dissimi sunt saporis	320, 344
Augusta Vindelicorum, vrbs	477
Augustinus, L. B. in Moersburg scripsit itine-	
rarium	20, 33, 40, 43
Augustow, Podlachiae ciuitas 10, 194, 492,	
498, a Sigismundo Augusto aedificatur	14
Augustus, Dux Saxoniae, Polonorum Legatos	
ad nouum in Francia electum Regem Lipiae re-	
terdat	469
Il, vide Elector Saxoniae.	
Aulici, Tzaris	433
Auschwitz, Silesiae Polonicae vrbs	6, 33
Austria, Ordinis Teutonici Balliatus	339
Auxilium, promittitur Polonis a Tartaris, qui	
illorum Principi ceram promittunt stipendium	317
Axenos	38
Axiacum, sic a nonnullis nuncupatur Boh Ru-	
uus	7
Azak, sine Azosium in Crimea	61
Baba, mons in Crimea	61
Babinut, locus	115
Baccharacum, vrbs	477
Baciezafay, sedes Tartarorum Chani	61
Baiazet, pacem componit cum Alberto	110
Balaclaius, 493, Scytharum Rex a Skirmundo	
neccatur	421, 424
Balagna, vrbs	385
Balbinus, Bohaslus scripsit historiam Bohe-	
miae	89 (*)
Balg, ad finem Curoniam in Prussia vrbs 45, 524	
Balliatus, f. territoria Ordinis Teutonici 339	
Balnea Moschorum 309, domesticis et publi-	
cis tantum Poloni 297, tabernacula et vicera ab ho-	
minibus et peronibus depelentia	343
Balneum rapidum	185
Balsica, Volhyniae vrbs	193
Bangius (Ion.) scripsit Chron. Thuringiae 23	
Baptisma, ex eo, qui vna infantem suscepit,	
mores et foeminae, matrimonium secum inire	
non possunt	299
Baptisterium, viginti quatuor Imperialium	
millibus constant	328
Bar, Podlachiae vrbs	14, 187
Baranow, arx	485
Baranuz, fluentis	442
Barthas, superior a Polonis ornamenti loco habe-	
tur et reuinctur 293, eam alere coacti sunt	
Equites Ordinis Teutonici 333, Moschouitae 387	
Barberius (Wilhelmus) Francogallus	534
Barcanum, vrbs, ad eam castra ponunt Turci	
131	
Barclatus	294
Barda, fluuius	172
Bardysz, securus militaris	317
Barisouia, vrbs in Barisouienfi territorio	504,
505	
Barium	468
Barotinius, supremus exercituum Imperator	
duobus equitum millibus instructus, tredecim	
Mosconitarum vincit milia	321
Baria, vrbs	36
Barthenstein, vrbs in Prussia 45, 524, Cru-	
cigeris eripitur	494
Barum, vrbs a Bona condita 504, eam irri-	
gat Behus	167, 458, 503

Bascus, scriptor Polonicus	312
Basilica, vrbs	477
Basilides (Io.) Iudaeos baptismum et Tartaros	
Christianismum recusantes in flumen conici iu-	
bet	34
Basilus, Demetrowicz, Moschorum Dux 406,	
Bolgariam occupat	424
Iuanowicz, Tzarum solium conscendit 364,	
Viackam occupat 424, Walther a Plettenberg	
eo Duce Russis et Scythis maximam offert cla-	
dem 381, Casanum Reges ab eo accipere cogi-	
tur, rebellans ab eo premitur bello et opprimi-	
tur	419
Moschorum Dux 6, Smolenscum suam	
sub redegit potestatem	10, 38
Rechuoldus, Lithuaniae Dux 198, eius	
filia Poroscopa Sandorum adscribitur numero	
198, Policiam obtinet	426, 494
Suisko, Moschuae Patriarcha	383, 409,
418	
Bastarnae, Germani Populi	17
Batzeta, vrbs	37
Bataui, insula Tabaco expelluntur	354
Batus, Tartarorum Rex 40, in Russiam facit	
impetum, Kiuuiam funditus delet et solo aequat	
415 seq. 422, Volodimiriam vastat 417, Po-	
loham possidet	423
Bauolt, f. Bubalo, Pagus	19
Bausca, Semigalliae vrbs cum castello	357
Bauske, vrbs Semigalliae	46
Beauplan, eius Ukrainae descriptio	49 seqq.
Becanus, primam Dentis Danis adscribit origi-	
nem	327
Bedgosky, Curoniae oppidum	14, 456
Behar (de) nobile genus in Curlandia	357
Behorum, Semigalliae vrbs	357
Beitma	385
Bella, in Russia gesta	364
Micislai gesta	93
Bellam, eo finito non statim pro libitu digredi	
licet Nobilitati	317
Alberti cum Valachis	110
Colacorum cum Polonis	464 seq. 507,
132	
Iohannis Sobiesci contra Turcas	147 seq.
Moschos inter et Polonos	364 sq.
Polonorum graue cum Suecis	128, 135,
Mosconitis, Turcis et Tartaris 4, 313, 472, 474,	
inter Casimirus III, et Michaelis 33, cum	
Ordine Teutonico 182, 337, cum Russis 114,	
ocasio belli cum Turcis	140
Turcicum	129 sq.
Turcas inter et Persas	429
Belfeo, vrbs	23
Belfum, vrbscula	28
Belza, Russiae vrbs 14, quam praeterfuit Bu-	
gus 167, 189, ibi aguntur comitia 250, Me-	
tropolis Palatinatus Belzenfis	504
Belzic, celebris de schola Euangelicorum vrbs	14
Bendinum, vrbs	19
Benedictus XI, Pontifex	335
Benztin, minoris Poloniae oppidum	14
Berda, fluuius in Pomerellia	369
Beresina, fluuius	6
Beresina, vrbs	3
Berezyna, fluuius, a recentioribus habetur pro	
Borythene	38, 198, 209, 426, 442, 447
Bernicius, Doctor, Regis Casimiri medicus pri-	
maris Varsaviae instituit Conclauis rerum memo-	
tabilium	345
Bernsteih, Succini genus	327
Vvvvvv a	Berolinum

I N D E X.

Berolinum, hanc urbem ingreditur Electoris
 Bavariae sponsa et splendidissimo excipitur ho-
 spicio 159
 Beribea dirigitur 473
 Bertholdus, Abbas Cisterciensis in Francia, se-
 cundus Lauenae Episcopus, Rigam condit et
 Archiepiscopus Rigensis appellatur 350
 Bertius, P. adducitur 614. 15, 18, 23, 28,
 32 sq. 35 sq. 44
 Bessarabia, Romanorum sub Flacco colonia 443
 Bethmannus (Seuimus) Cracouiensis Consul
 40
 Berthone (Comes de) Legatus Franciae Regis 156
 Beuten, urbs 14
 Beythau, urbs in Pomerellia 518
 Bichouia, arx in Palatinatu Polocenfi 445
 Bidgostia, ibi est officina monetaria 476, in
 Culania urbs 480
 Bidgofez, Palatinatus Inoulsistauientis urbs
 6, 172
 Biel, fluvius 16, 28, 194
 — urbs in Palatinatu Rauensi 171, Polonia
 in perpetuum conceditur 7, 40, 476, 492, 498
 — Palatinatus Bresciensis urbs 207
 Biale, lacus in Polonia inferiore, pelles in eum
 certo quodam tempore intrincae, redduntur
 fuscas 167, pisces certo tempore reddit puni-
 ceos 343
 Bialoboki 503
 Bialocercus, arx 466
 Bialocerca, Palatinatus Kionienfis urbs, 1, 8,
 188, 503, 505
 Bialogrodum, urbs ad Pontum Euxinum
 167, 458, 473, per eam Tartari a Sobiescio
 deuicti domum reuertuntur 149, a Cromero
 dictus Monasterium 458
 Bidgostia, Birgastum arx in Pomerellia 518
 Biechow, urbs 28, Palatinatus Lenciciensis ad-
 dicta 242, ad Dnieperum urbs 442
 Biecia, urbs minori in Polonia 485
 Biecz, Cracouiensis Palatinatus urbs 6, 18, 14,
 173, 175, 241
 Bielegrad, Turcarum sub imperio ciuitas 59
 Bielinscius, eligitur orator 162
 Bieleisero, antiquissimus Russorum Ducatus
 427
 Bielskia, Ducatus 430
 Bielsko, urbs in Podlachia 16, 16, 194, 492,
 498
 Bierze, urbs in Lithuania 491, 498
 Biefla, Ordinis Teutonici Balliuatus 340
 Bilesleuia, portus et municipium in Caima 61
 Birgast, urbs in Pomerellia 45
 Birza, Semigaliae urbs 357
 Birze, in Lituoniae limitibus urbs 15
 Bisaccioni (Maiolin) scripsit historiam 39
 Bischmark, urbs in Pomerellia 45
 Bishburg, urbs in Prussia 45
 Bischofswerder, urbs in Prussia 45, Poloni
 redigunt in potestatem 525
 Bischstein, urbs in Prussia 45
 Biskupum, Cracouiae suburbium 471
 Bissens, oppidulum 501
 Bistrus, f. Gerrum, flumen 430
 Bitauia, Bitouia, urbs Casubiae 518
 Bithau, urbs in Cassubia 45
 Blonia, oppidulum 483
 Blonye, Masouiae urbs 15, 191
 Blumberg (Baro de) eius narratio de Curlandia
 350
 Bobaki, animalium genus in Ukraina 75

Bobnoiska, urbs 54
 Bobofra, amnis 442
 Boboua, oppidulum Polonae exiguum 15
 Bobricia fluentum 447
 Bobroisum, Palatinatus Minscensis urbs 309
 Bobrowekum, urbs ad Suchanum 419
 Bobrus, fluentum 447
 Bochna, urbs 14, f. Bochnia, celebra ob salu-
 nas ciuitas 15, 485
 Bochnicze, urbs 36
 Budroisko, oppidum 7
 Bogislaus, Wallachiam appetit 114
 Bogdanus, Matheowicz Hitrow, vnus ex
 Tzaris deputatis 432
 Bogus, vel Boh, fluvius et Hypanis vel Aniacus
 nominatur 59, 458
 Boguslaus, Dux Pomeraniae 105
 Bohemi, exiunt Siradiam 37, Vladislauum
 occupant 44
 Bohemia, Domum ad Austriacam peruenit 112
 Bohunus, tribunus 512
 Bohus, fluvius, oritur in finibus Podolicis 167
 Bohuslouia, Palatinatus Kionienfis urbs 148,
 188, 503
 Boiarus, Illa Danilowicz Miloslawski, Tzaris
 socer 431 sq. pignorum in passione a genere
 aliquando excipitur 432
 Boleholm, urbs in Curlandia 46
 Boleslauecia, arx 15, et urbs 170, maius
 Polonae urbs 470, 484
 Boleslaus I, primus Polonae Rex 2, 24, 46
 — I, Stanislaum Cracouiae Episcopum occi-
 dit 2, 102, a quo a sacri coetus communione
 exclusus erat 20, audax cognominatus 27, ex-
 peditionem facit in Prussias 322, eius mors 47,
 Rex Polonae 94, exul e regno 95
 — III, Polonae Rex 47, 95, dicitur Car-
 nousus siue distortus 3, illi copias auxiliares
 pro pecunia quadam soluenda concedunt Russi 317
 Castellatum Cracouiae Palatino praeposit 238
 — IV, et Pudicus audit 3, 47, 491, perso-
 nas ecclesiasticas omnibus liberat a tributis 20,
 Clerico dat magna priuilegia 285, eius mors 27,
 Rex Polonae, Crispus cognominatus 97, bella
 eius gesta ibid.
 — V, Polonae Rex 100
 — Chrobry, ad regiam euehitur dignitatem
 211, 311, 312, Arcem aedificat Chrobry 42,
 Bohemiae, Morauiae, Russiae, Borussiaeque impe-
 ratribus 65, vincit Ierosolum 415, primus
 nominatus Polonae Rex 93, bella eius gesta ibid.
 — Masouiae Princeps, Russiae sibi vindicat
 partem 9, a Russis veneno necatur ibid.
 — Suidrigello Nouogrodecum Moscho Basilio
 prodit et in Moschouiam aufugit 425, Vitepsciam
 capit, a Vitoldo recuperatam iterum expugnat,
 Hollanumque Ducem ei praefectum praecipitem
 iacit in flumen 427
 — Rus, Calissiensis Dux, magna concedit lu-
 daeis priuilegia 11, Monasterium S. Clarae aedi-
 ficat 25
 Bolgaria, Regio ultra Volgam 424, in vicum
 degenerat ibid.
 Bolloklea 385
 Bona Sforzia, Sigismandi I, Regis vxor 7, 505,
 111
 in Italiam reuertitur 468, Bari moritur 468
 Bonifacius IX, Pontifex 335
 Bonna, urbs 477
 Boreus, Palaemonis Nepos, Lithuaniae Dux
 197, 493
 Borecum,

I N D E X.

Borecum, Palatinatus Calissiensis urbs 479
 Boregk (Martinus) scripsit Chronicon Bohemiae
 25, 28, 32, 37, 44
 Borislaus, Sanctorum in numerum aufertur 9
 Borisus, Lithuaniae Dux 198, 493
 Borisouia, urbs in Palatinatu Minscensi 209,
 eius conditor fuit Borissus, Mingaili filius 426,
 Moschi eam occupant, sed Lithuanis reddere co-
 guntur 446
 Borisow, Lithuaniae oppidum 7, 15, 498, Mo-
 telis a Polonis traditur 476
 Borissus, Venesclaus filius, Dux Smolencensis 422
 — Mingaili filius, condit Borisouiam, in ipso
 aetatis flore lucet et principatus usura priuatur 426
 Borowice, oppidum 54
 Borsli, Teutonici ordinis iugum excutunt 109
 Borussus Hudunus, Regno inhians Demetrium
 suffert perficarios 364, 405, eo regnante facit
 Moschouiae pestis 415, Borislam condit 425
 Borysthenes, f. Dnieper, fluvius 7, 12, 167, eius
 origo 37, descriptio 442, 459, 51 sq.
 Borzezin, Palatinatus Sandomirienfis urbs 6
 Borzeccius, creatur Legatus 319
 Bosphorus Cymerius 426
 Borerus edidit Relationes 12, 294, 313, descri-
 pit Regnum Polonae 319, 463
 Boxhornius scripsit historiam vniersalem 457
 Bozentium, arx et oppidum 15, in Palatinatu
 Sandomirienfi 178, ibi reperitur ferrum 179,
 sedes Episcopi Cracouiensis 232, 485
 Brabow, oppidum 15
 Braclauia, urbs in comitatu Braclauensi 7, 167,
 458, 503, 505, Palatinatus 188, 493
 Braclaw, Podoliae urbs 7, 148, in Palatinatu
 Vilnensi, in qua aguntur comitia 250
 Braba, portiois Tartarorum genus 63
 Brahino, amnis 442
 Brakalabowia, ad Borysthenem sita urbs 442
 Bralauia occupator 426
 Brandenburg, urbs aedificatur 334, in Prus-
 sia 45, 524
 Bransko, Podlachiae oppidum 15, 10, 194, ibi
 aguntur comitia 250, Romano a Gedimino eri-
 pitur 421
 Braslow, in Podolia urbs 15
 Brathianum, Palatinatus Culmenfis urbs 182, 522
 Bratislauia, Lithuaniae urbs cum arce 206
 Braunius, eius descriptio urbis Vilnensis 11, scri-
 psit theatrum urbium 15, 27 sq. 21 sq. 29 sq.
 30, 35 sq. 36, 40, 43 sq.
 Braunsberg, urbs in Prussia 45, 525
 Brazala, amnis 447
 Breda, a Spinola obsidetur 477
 Breichem, urbs in Prussia 45
 Brema exaedicata 86
 Brendur, naus 14
 Bresania, urbs 7
 Brescia, Palatinatus Bresciensis metropolis 492,
 Iudaei ibi habent Academiam totius Europae
 celeberrimam 207, Lithuaniae urbs 498
 Bresina, locus paludosus 15
 Bresinium, oppidum 28, in Palatinatu Lanci-
 cienfi 172, 242
 Breste, Lithuaniae ciuitas 15
 — in Culania, urbs 16, 172, Palatinatus Bre-
 stensis metropolis 479
 Brestia, urbs 8, ad Bugum 167, ab Erdiullo
 occupatur 420, seu Brescia 498
 Brestislaus, Bohemiae Dux, Gnesnam occupat 25
 Brezanum, territorii Haliciensis urbs 186, 503,
 505

Brezianum, prope eum Turci et Tartari
 profligantur a Dolonio 149
 Bridgesius, Regiae Anglicanae societatis sodalis,
 Epistola ad eum 349 sq.
 Brigh, arx 151
 Brilacum, urbs 477
 Brigitta S. fundauit S. Saluatoris ordinem 30
 Bro, flumen 14
 Brocum, urbs in Masouia 515
 Brodi, Volhyniae urbs 193, 503, 505
 Brodna, fluvius 182
 Brodnica, Palatinatus Culmenfis urbs 182, 522
 Brodniz, urbs in Prussia 45
 Bromberga, urbs, quam praeterfuit Vistula 167
 — seu Bidgostia, regia in Pomerellia urbs
 369, 456, 518
 Brosterum, urbs 23
 Browensckum, oppidum, quod praetor fuit
 Suchana 418
 Brozouia, territorii Sanocensis urbs 186, 503
 Brunsberge, Episcopatus Warmiensis urbs 183,
 522, ibi ius vitatur Lubecensis 266
 Bruxella 158, 159, 477
 Brzezana, urbs 15
 Brzeft 45
 Bura, amnis 28
 Bucarius, Polonorum Dux, a Tartaris interfici-
 tur 107
 Buczauis, f. Busko, territorii Haliciensis urbs,
 186, 503
 Budziak, in Ukraina 160
 Budziakii 6a
 Bugay, Regium Polatium 33
 Bugos, fluvius, 7, 8, 15, 16, nascitur in Russia
 rubra 167, 186
 Bulzatiun 149
 Bulla romana 393
 Bunscof, ordinis frater, Vernerum Vrscienfem
 Magistrum Magnam vitam priuat 335
 Buzna Sforza aedificat Barum 187
 Burs, urbs 5
 Bures, pallium crassum, quo vtuntur equitum
 leue genus in Polonia 1316
 Burchardus de Hornhausen, septimus ordinis
 Luonici Magister 351
 — de Sweden, nonus Magnus Ordinis Magister,
 Prothos sibi plane subicit, dignitate sua sponte se
 abdat, vitam suam et sepelitur 334
 Burggrauii, ita vulgo dicuntur Vicecapitanei de
 eorum officio in Polonia 1
 Burgundia, vide Alfatia.
 Burharka, insula in Ukraina 58
 Buri, veteres Polonae incolae 5, 35, 457
 Bursina, ad eam Tartari afficiuntur clade 474
 Buteam, fin ad flumem Bugum, urbs 16
 — urbs in Palatinatu Belzeusi 28, 189
 Bussa, oppidum 472
 Butschky (Samuel) eius dissertatio 506
 Buzin, urbs 54
 Bychouia, Palatinatus Mscislaui urbs 8, 208, 504
 Byczyna, Silesiae urbs 471
 Bydgoscia, urbs in Culania 480
 Byky, arx 480
 Bystrza, fluvius 21
 Caduera incorrupta reperiuntur Kioniae 27, 54
 Caecilia Renata, Vladislai IV, vxor 4, 14
 Varlauiae coronatur 467, 478, Vilnae esse deti-
 nit in viuis ibid.
 Caecitas eximmoderato alii, multi vniue cre-
 mati vsu producta 43
 Capdes, peregrini sedem thaleris apud Lithua-
 xxxxxx nus

- nos mulctatur II, a Rege Stephano hac poena ab-rogatur 13
 Caerimoniae Moschorum sepeliendis in mor-
 tuis 406
 Caesarius Columna 502
 Cassa, vrbs capitalis in Crimea 61
 Catha, vrbs in Iueria 429
 Calcei, Lithuanorum humilioris conditionis 296
 Calisium, vrbs maiori in Polonia 238, 476, 480
 Calissium, Calissensis palatinatus metropolis 5,
 19, 169, minori in Polonia 16, 19, eam alleit
 Varta 167
 Calmaria, vrbs 472
 Calmicum, vrbs 148
 Caluga 475
 Caluiniani et Lutherani Moschouiae liberum Re-
 ligionis habent exercitum, quod Catholici dene-
 gatur 407, a Polonis dicuntur Zborocoi 235,
 Mittauiae habent templum 357, per totam Sue-
 ciam iis sacrorum libere peragendorum non per-
 mittitur potestas, nisi Holmiae, ubi habent tem-
 plum Hugonotti ibid.
 Caluissus (Sed.) edidit opera Chronologica 22, 42
 Caluocetus, Eques, mittitur legatus a Leopoldo,
 Romanorum Imperatore, ad Alexium Michalo-
 wicz Tzarem 361 sq.
 Caluus, mens vnica minori in Polonia 166,
 altissimus 179
 Camenecia, Palatinatus Bresciensis vrbs 207,
 492, Podoliae metropolis 503, 505, 423, Podla-
 chiae oppidulum 501
 Camenecium, a Polonis obiecta et capta vrbs 187,
 Podoliae Metropolis 234, ad Polonicum peruenit
 imperium ibid. videtur inexpugnabilis 17, Tur-
 ci eam expugnant 140
 — Palatinatus Russiae vrbs, ibi aguntur co-
 mitia 250
 Camenecius relict Tartaros 321
 Camenium, oppidum et arx 16, in Palatinatu
 Calissensi 242
 Camienicium, Podoliae caput 319
 Camieniec, arx munitissima 23
 Campana, Russica Erphordensem et Peckinen-
 sem magnitudine antecellens 391, micificae
 magnitudinis 206
 Canacea, vrbs 5
 Cancellarii Regni Poloniae, Senatores, Laici 244,
 alterum eorum Clericum, alterum Laicum esse
 oportet 244, eorum officium 245
 Canzuga, Praemisliensis territorii vrbs 185, 403
 Candauia, Curlandiae vrbs 356
 Candidati Electionis in Poloniae Regem 143 sq.
 163, 116, 133, 138
 Caniovia, Palatinatus Kiouiensis vrbs 188, 503
 Cannefafa, eius in Polonia vsus 300
 Capha, Mahometes extorquent Tauris 426
 Capitanei, quibus Poloniae in regno funguntur
 officiis, eis amplissima est iurisdictio ibid.
 Capitulum ordinis Teutonici constat duodecim
 Provincialibus ex Praefectis 340
 Caprae in montibus Hungaricis caprae laudissi-
 mis annumerantur dapibus 301
 Capreoli, his abundat Polonia 301
 Captatio vrorum 301
 Captui Nobiles ex hostium potestate aerario e
 publico redimuntur 317
 Captura, est generalis vel particularis 263,
 268
 — piscium in Polonia 327
 Capuanus (Annibal) Pontificis Nuntius 471
 Capurcium, Castellum 468

- Car a Mustapha, Tartarorum Dux, Viennam ado-
 ratur, incredibili vero afficitur clade 150
 Carabi gentes 62
 Caramani gentes 108
 Carambegus, Tartarorum Dux, a Zamofcio e
 Polonia domum redire cogitur 318, Vladis-
 laus eum vincit 108
 Carbones filites ad Tenzinum 485
 Carluvitiun, pace ibi composita Camenecium
 retineat Poloni 234
 Caro bubula aut vitulipa, ea vescuntur plerum-
 que Poloni, veruecinam autem contemnunt 300
 — equina delectat Tartaros 63
 Carolus, Archidux Austriae, quadagesimus or-
 dinis Teutonici Magister ab Hispaniae Rege in
 Portugalliam mittitur Legatus, Madriti e viuenti-
 um suffertur numero 339
 — Beffatus decimus tertius ordinis Teutonici
 Magister, Memulam in Coslandia condit, Viennae
 morbo correptus animum effiat et ibi humatur
 335, munit Memulam vallo et fossa 372
 — Comes Burlingtoniensis, epistola ad eum 331 sq.
 — Ferdinandus Vratislaviensis Episcopus 4,
 467, Poloniae quaerit imperium 433
 Carolus, Gustauus, Rex Sueciae, totam sibi subit-
 cit Poloniam, sed e regno rursus exterminatur
 262, Despt caput 532, Pernauiam et alia Li-
 thoniae capit loca 533, Rigam obsidet ibid. fœ-
 dus init cum Frederico Wilhelmo 136
 — Hattiae Calclensis Landgrauis matrimo-
 nium init cum Maria Analia Kettleri filia 355
 — IX, Britanniae Rex, litteras ad Reipublicae
 Bataviae gubernatores mittit de Insula Tabaco
 Duci Curlandiae restituenda 354, Pañum inter
 eum hancque Ducem de ea 353
 — IV, Imperator 335
 — V, bella religionis causa gerit, opem illi
 fert Schurzbarus 338
 — IX, Franciae Rex 275
 — X, puer, Sueciae Rex, confirmat trans-
 actionem Stolbouiensem 418
 — Sudermaniae Dux, Rex proclamatur
 Sueciae 128
 Carpentia, Polonorum nobilium lento admo-
 dum incedunt cursu 297
 Casanum, vrbs ad Volgam 385, metropolis
 Regni Casanensis 419
 Casanska, flumen 385
 Casimir, Palatinatus Lublensis vrbs 6, 180
 Casimira, vrbs parua in Polonia sita 14, 17
 Casimirus Jagello 47, Michaellem e Kinia
 eiicit et Alexandro, eo vero mortuo, eius filio,
 Simoni, eam committit 416, tertio postquam hic
 animam efflauerat expando Ducis titulo Martino
 Gostaldo provinciam facit commissam 416
 Casimirus, Poloniae Rex 3, 447, Iudacum con-
 cubinae loco habet 11
 — (Sarbienus) Poeta 340
 — Skirgello, Magnus Lithuaniae Dux renun-
 ciatur 421, 497, a monacho venenatam per po-
 tionem suffertur 416
 — Snidrigello, a Jagellonide Lithuaniae de-
 claratur Dux 421
 — I, e regno electus restituitur 2, ex mona-
 sterio regium vocatur ad solatium 13, Bresta
 cum tota Vicinia suasi redigit sub potestatem
 15, eius mors 46
 — II, 3, 98, 320, Russiam meridionalem sibi
 subiicit inque Polonicam redigit Provinciam 9,
 prouocationes e Polonia Halam et Magdebur-
 gum abolet, iudiciumque in arce Cracouensi in-
 stituit

- stituit Provinciale 14, Fraustadium contra pa-
 rum cum Iohanne occupat 24, Leopolum ex-
 pugnat 29, Cracouiae pars ab eo ducit nomen
 19, 175, totam Borussia sub Poloniae redigit
 potestatem 165, totam Russiam expugnat ibid.
 Acedemiae Cracouensis iecit fundamenta 174,
 340, dat Polonis leges et statuta 266 eius
 mors 47
 — III, Poloniae Rex 3, 6, 47, 105, bellum
 gerit cum Michale 6, Kiouiam redigit in
 Provinciam 9, Dantiscum recuperat, 33, mors
 eius 105
 Casimirus IV, Poloniae eligitur Rex 4, nuptias
 init cum Vladislai vidua, insignem a Tartaris re-
 portat victoriam ibid. Archiepiscopo Gnesensi
 ius audiendi coronandi Reges 280, Tartari co-
 pias auxiliares quadam pro solucunda pecunia illi
 educlusus Prussios concedunt 317, Prussiae vrbes
 et provinciae plurimae eius se tradunt fidei 336,
 Pacem Teutonico cum Ordine componit perpe-
 tuam ibid. Pomerelliam obtinet ibid.
 — Magnus Lithuaniae Dux, Poloniae Rex, Eli-
 sabetham in matrimonium sibi iungit 109
 Caspar de Stadion, quadagesimus secundus vi-
 dinis Teutonici magister 339
 Caspium, mare 8
 Caspia, flumen 376
 Castubian 518
 Castellani, eorum in Poloniae Regno officia,
 numerus eorum 13, 238, 461, sunt vel maiores,
 vel minores ibid. 240
 Castellanus, Regni Polonici, eius munus 230
 — Cracouiae, primus est omnium Laicorum
 Senatorum 238, ceteros Castellanos et quo in
 Senatu sedent ordine vide 238—243
 Castigatio, seruorum, rusticorum agricolarum-
 que in Polonia 291
 Castella, quaevis fere Poloniae vrbs illis est in-
 structa 322
 Castra Cosacorum turribus circumdata sunt
 continuis 316, ea sequi ecclesiastici adeo in Polo-
 nia sunt coacti 12, quod et Cosaci sine pretio
 praestandum est ibid. quis porro ea sequi co-
 actus sit in Polonia 311, hac ab necessitate
 exempti 312
 Castroma, vrbs ad Volgam 384
 — flumen 385
 Catedupae, 442
 Catharina, nupit Iohanni Finlandiae Duci,
 postea Sueciae Regi 42
 — ex familia Austriaca, alteras nuptias init
 cum Sigismundo II, 113
 Catholici, in Moschouia non liberae religionis ha-
 bent exercitum 407, ad sacra coguntur transire
 Moschouitica 443, Turci Galathae tolerant eos,
 attamen Moschouitae nullibi ibid. eorum in Po-
 lonia cum Dissidentibus confederatio 4, 478
 Cauernik, vrbs in Prussia 45
 Cauna, ciuitas Palatinatus Trocensis 6, ibi aguntur
 comitia 250, capitura Moschis 372, habet castel-
 lum 207, in Samogitia 7, 193, 336
 Caunum, Lithuaniae ciuitas 17, 498
 Causa, cur equi Lithuanici sint parui 308
 Causae forenses, in iis a iudicis promociatio ad
 publicum ordinem dirigitur congregationem
 256, in lingua latina conscribantur 294
 — diuortii in Moschouia 398
 — cor nihili aestimantur in Russia scientiae
 410, cur Poloni, quauis ad bellum sua sponte
 aptissimi viribus tamen debiles sint 318, cur fe-
 ditiones et turbae tam crebrae Polonico orian-

- tur in exercitu 319, cur provincias castellis non
 muniant Poloni 322
 Cazimiria, vrbs 36, 485, hanc praeteriit
 viftula 167
 Cechanovia, Masouiae vrbs 7, 17, 191, ibi
 aguntur comitia 250
 Cecho, Dux 86
 Cellarius, (Daniel) scripsit Speculum Geogra-
 phicum 18
 Cerasi, nigri, ex quorum succo conficiant Poloni
 mullam 302
 — pygmaei 55
 Cereuisia calefacta, quomodo conficitur a Po-
 lonis 303
 — quam ad coquendam magnae frumenti ad-
 hibentur copiae in Polonia 297, quomodo para-
 ter 302, ea, quae in vrbe Varca a Nobilibus co-
 quitur, est praestantissima ibid.
 — praestantissima coquitur Czenstochiae 487
 Cetimoniae, in coronando Rege 280
 — in celebrandis nuptiis 298 sq.
 Cerui, eorum nulli inueniuntur in Polonia 301
 Chamaus, Tartarorum Rex 60, 64
 Chelma, oppidum in Russia 304, 306, ubi sedes
 episcopalis 14, 234, recuperatur a Ludogico ibid.
 189, ibi aguntur comitia 250
 Chelna, vrbs minori in Polonia 14, 28, ad Bu-
 gum 167
 Chensiny, Palatinatus fendomirienis vrbs, 6,
 178, argentifodinis et lapide Lazuli celebris 17
 Chelinus, fluuius a Russis Lowat et Wolkow
 didus 382, 417
 Chmieleckius, (Stephanus) insignes de Tar-
 taris reportat victorias 474, e vita decessit ibid.
 Chmielnicius, (Hogdanus) Cosacorum Dux 132,
 312, Gregarius militis sic Tribunus militaris
 Rex Vladislaus Cosaco praeficit exercitui 465
 Chmielnicum, Palatinat, Braclau vrbs 188, 503
 Chmielnik, Podoliae vrbs 7, 15
 Chocia, Palatinatus Calissensis vrbs 170, 480
 Chocimium, Castellum Turcis inuito Rege tra-
 ditum 473
 Chodakys, calceorum genus 296
 Chodkieuicis, (Carolus) 533, tribus virorum
 instructus mitibus, insignem in Liouonia de Sue-
 cis reportat victoriam, nouem eorum milia cadit,
 quatuor milia in captiuitatem abducit 301, 533
 contra Turcas ducit copias in Moldauiam 473,
 vitam mutat cum morte ibid.
 Choinicia, vrbs a Polonis expugnatur 337
 Cholmiecias, vrbs 442
 Choranus, flumen 442
 Choussaci, monetae genus 326, 331
 Christiani, ad interuentionem fusi 101
 Christiburgum, Prussiae Regiae vrbs, 45,
 370, a Suecis expugnatur 525
 Christinus, Martyr, 25, 30, 33
 Christophoria, Palatinatus fendomirienis
 vrbs 485
 Chrobericum arx 485
 Chronicon rathenicum 8
 Chronon, vel Nemenus fluuius in Lithuania 492
 Chronon, v. Grodna.
 Chylipenus, finis 373
 Chytracus adducitur 6 sq. 18, 21 sq. 34, 38,
 41, 44, 53
 Cibus Polonorum 293, 300 sq. non nimis co-
 quitur 303
 Cicero, epistola eius in tabulis cereis scriptae
 asseruntur Thormii 182
 Cichouum, vrbs 19
 XXXXX 2 Ciechu

I N D E X.

Ciechonouia, in Palatinatu Masouienſi ſita
vrbs 243
Cieuciwilus, Mendogi nepos, ſacra proſtitur
Chriſtiana, Theophili aſſumit nomen, et Polo-
cienſes ad dominici ingi patientiam rursus adigit
426, Troynatus conſanguineus per ſcelus eum
opprimit ibid.
Cilza, caſtellum occupatur a Gedimino 201
Ciuuilo, Lithuaniae Dux 298
Circuſſi, Populi 430, 8, Regiones ad Boritha-
nis ripam tenuerunt 488
Circuſſy, vrbs eximiae ueruſtatis 54
Circuſſia, Palatinatus Kiuicienſis vrbs 188, 503
Circuſſi, Pruſſiae Ducalis 370
Cirna, Maſouiae vrbs, in qua conſtituta aguntur 250
Cirſcum, vrbs 7
Cirus, vel Chius fluuius 429
Cines, in Polonia, omnibus ab honoribus ſunt
excluſi 283 ſq. exceptis Cracouiſibus, Pruſſi-
cis et Leopoliſenſibus ibid. 307, caſtra ſequi co-
acti ſunt omnes 311
Lithuanici, Samogitici et Ruſſici nihil
fere ab iſis differant 307
Clades Chriſtianorum 101
Dantiſcanorum rebellio Stephano ſub
Rege 321
Equitum, Ordinis Teutonici 104, 338
Lithuanorum et Ruſſorum 335
Linonum Sigismundo II, imperante 321
Maximiliani Archiducis regnante Sigis-
mundo III 321
Moſcouitarum, ſub Regis Sigismundi I
imperio 320, 321
Polonorum a Sueciis illata 473
illorum Magna 4
Tartarorum, Turcarum et Valachorum
ſub Sigismundi I imperio 321, ab Olgerdo il-
lis illata 423, a Wlodiſlao illata 108
Turcarum 473
Claratumba, ſeu Mogilla, Ciſterciienſis Ordinis
monaſterium 485
Clarus mons, ſitus in Poloniae et Sileſiae
finibus locus 476
Clausus, quo cruci affixus eſt Saluator 24
Clericum, oppidum amicitibus Teutoniciſ com-
buſtum 17
Cleckum, oppidum in Ruſſia alba 304
Clemens V, Pontifex 334
VI, Pontifex 335
Clepardia, Cracouiae tertia ciuitas 19
Clepidaua, uide Cameneſia
Clerici vrbs Dantiſci, eorum examen 329
in Polonia eximius ornatu ſunt priuilegiis 226
regulares maioris aeſtimantur quam clerici
ſeculares 236, 237
Cleſcum, Lithuaniae ciuitas 17
Cleſma fluuius, ad eum Volodimirus aedificat
Volodimiriam 408, 415, 417
Clenſkerk, Regis Britanniae Legatus, epiſto-
la ad eum 324
Clenſkerkſius, Batavorum Legatus, eius epiſ-
tola ad Connorum 212
Clientes, Regni Poloniae ſunt Curlandiae
et Pruſſiae Duces, nec non Moldauiae Princi-
pes, quorum tamen poſtremus Turcam nunc
agnoscat Dominum 462
Clobuſcum, oppidum a Duce Ozwieſ exuſtum 17
Clodona, vrbs 483
Cluuerus, ſcripſit antiquitates German. 18, 457
Cobrinia, Palatinatu in Breſcienſi vrbs
207, 492

Cochimum, vrbs 141
Coeleſtinus III, Pontifex, confirmat Ordinis
Teutonici diploma 232
Coeleſtinus IV, et V, Pontifices 334
Coena ſacra, quomodo ea fruuntur Ruſſi 232
Cognatio, eos inter, qui una e baptiſmo ſulce-
perant infantem 299
Coidanouia, vrbs cum arce in Palatinatu
Miſcienſi 209, 304, 306
Coſinouia, Palatinatus Breſcienſis vrbs cum
arce 172
Colanum, arx in Lithuania 499
Colazice, oppidum 23
Collectio tributorum conſumantiae inſtituitur
a Rege 321
Collegia, undecim in Cracouia 174
Collegium, duodecim Senatorum a Boleslao
inſtitutum 93
Collis, in quo uafa in aere dureſcentia ſua ſpon-
te creſcunt 40
Colloquium amicum Thorauii de Religione
inſtituitur 478
Colmenſee, Palatinatus Culmenſis vrbs 182
Colmogoria, ad Duinam vrbs 418
Colomannus, Rex Hungariae 95 ſq. dotem
accepit Ducentum Halſienſem 26, quem moriens
relinquit Ruſſia ibid.
Andrae Regis Vngarorum filius ponitur
Principatu Halſienſi 9
Colonia, Territorii Halſienſis vrbs 186, 477, 506
Colonus conditionalis apud Romanos 455
Colton, ſ. Plica, morbus Polonorum, eius de-
ſcriptio 346 ſq.
Colum, Palatinatus Caſſienſis vrbs 170, 480,
503, ibi aguntur comitia generalia 252
Columna ad Occum 420
Columnae craſſae ſalis 326
Columnia, Ruſſiae rubrae oppidum 17
Comarna, Ruſſiae rubrae vrbs 184
Comes Fuggeratus, Hertzfeldenſis et Oem-
genſis ordinem recipiuntur in Teutonicum 339
Comes d'Etrees inſula Tabaco ponitur 354
Comitia, Regni Poloniae, quid ſint 249, ubi
aguntur 250, cum parlamentis conueniunt 217,
ad plurimum aguntur Varſouiae 23, in iſis Legati
comitiales et Senatores ſeparantur 254, eis
diſſolutis nullam legem edere licet 255, quam-
diu durat 256, quicquid ibi tractatur ibid. ne-
mini niſi Regi, Senatoribus et Legatis provin-
cialibus in iſis agendi dicendiſ conceditur pote-
ſtas 257, ordo, qui in iſis obſeruat ibid in iſis de-
ſignatur rerum bellicarum commiſſarij 319
generalis, quibus aguntur in vrbus 252
Commercium, recentibus piſcibus in Polo-
nia 327
Succino vel Eleſtro in Pruſſia 327
Commiſſarii ad res deſecti bellicos 319
Commoditas, peregrinorum in Polonia 305
Computationes Polonicae 304
Communio Moſchorum 406
Conaria, Siſcienſis Palatinatus vrbs 170, 243,
tres huius nominis ſunt vrbs 243
Conarius, (Adamus) Episcopos 168
Conclauſe Senatorum et Legatorum provin-
cialium 217
rerum memorabilium a Bernito inſtitu-
tum 344
Condemnati ad mortem apud Lithuanos ſe
ipſos interficere coacti ſunt 11
a magiſtrato Dantiſcano condemnatis, ve-
nia impetiri poteſt a Rege 330

I N D E X.

Conditio, ſ. Condora regio 427, indigenae
uictum ex carne ferarum ſumunt et Tzari prae-
bent tributum 427
Conditio, infeliciffima Tzarearum ſorum et
ſilarum 398
militum mercenariorum in Polonia 319
Lithuanorum 307
miſera, ruſſicorum polonicorum 290 ſq. 455
Conditiones, ſ. pacta, quae nouo Regi creato-
to in templo recitat Cancellarius 276
Confefſio auricularis Moſchorum 406
Conſuetudo, ordinis Teutonici Balliuatus
339, 477
Confoederatio, catholicorum cum diſidenti-
bus 54, vim Legis Regni accipit 478
Confraternitates Cracouiae et veſtitus colo-
res 175
Congregatio exercitus Polonici 313
Coniecopſcius (Stanislaus) Caſtellanus Cra-
couienſis 194
Conin, oppidum a Teutoniciſ equitibus deuſta-
tum 17, 19, ad Palatinatum Polnienſem perti-
net 168, 480
Conitiq, vrbs a Polonis capta, a Sueciſ recupe-
ratur 456, 45, 519
Coniunctio Lithuaniae et Poloniae 6, 16, 196
423, 498
Connor D. ſuit natione Anglus, iter diſcendi cau-
ſas per Europae inſtituit Prouincias, in Polo-
niam uenit, ubi a Ioanne II, eius nominatur archie-
ſcopus 86, Theſſiam Bruxellam comitatur ſanitatiſ
illius tuendae cauſa 158, reſcit in Angliam, Euangeli-
um Medici ſcribit, Praxin uero medicinae facit
Londini 360, 160, cauſa, cur tam parum gloriae
in Polonia faciendae a medicina reportauerit ibid.
Zalouſcius ad eum ſcribit epiſtolam, qua conſulit
hunc de Regis Poloniae aduerſa ualetudine 161 ſq.
eius deſcriptio Poloniae et Lithuaniae 85 ſq. epi-
ſtolas ſcripſit de origine Regni Poloniae 85 ſq.
de Regibus a Piſſto et Legellone oriundis 91 ſq.
de Ioannis III progenie ſcelisſque memorabilibus
143 ſq. de magnitudine Imperii Polonici 165 ſq.
de Magni Ducatus Lithuaniae origine magnitudi-
neque 196 ſq. de Polonici Regni forma et Regis
potestate, de miniſtris aulicis et redditibus 215 ſq.
Conradus (de Feuchtwangen) decimus quintus
ordinis Liuonici magiſter 351
decimus ordinis Teutonici magiſter, ſub eius
magiſterio Ptolemaida a Saracenis expugnatur,
Pragae moritur et Trebitiae humo traditur 314
de Herlingshaufen, uigefimus ſeptimus ordi-
nis Teutonici magiſter, perpetuam eam Caſimiro
inſtituit, Mariaeburgi iacet ſepulta 336
Herzenſteinus, decimus ſeptimus ordinis
Liouonici magiſter 351, Semigalliam mittit ſub
iugum ibid.
de Tuingingen, uigefimus ſecundus ordinis
Teutonici magiſter, pacis nuntius erat ſtudioſus,
Mariaeburgi naturae ſoluit debitum et contum-
latur 335
de Mandern, decimus ordinis Liouonici magi-
ſter, Mittauiam Semigalliae condidit urbem 351
Marchio Miſnicus, quintus magnus ordinis
Teutonici magiſter 333, Regium montem ex-
ſtruit, Mariaeburgi e uita decedit ſepellitur 334
Maſouiae Dux 493, primus in Polonia pro-
fanare templa auſus eſt 21, 23, equites Teutonicos
uocat in auxilium 33, iſis donat Pruſſiam 332
Rex Syriac 333
Stangius Ragnetae piſceſtus Mindogum
arcem expugnat 200

Conradus, Valenrodenſis uigefimus primus Teuto-
nici ordinis magiſter, admodum eſt moroſus, ſub
cuius magiſterio Nemenum transgrediuntur Li-
thuaniamque depopulantur illi 335
Zolnerus, uigefimus ordinis Teutonici magi-
ſter, Lithuani et Samogitae ei plurimum faciunt
negotiſ, Mariaeburgi abimam relinquit et ſepe-
latur 335
III, Imperator 97
Conſiliarii militares ſub Sigismundo III, in co-
mitiſ conſtituantur, ex quorum arbitrio belli indi-
cendi gerendique dependet facultas 324
Conſtantia, Poloniae Regina, e uita decedit 4, 473
Conſtantinouia, Volhyniae vrbs 167, 193
Conſtantinus, Czernichouiae Dux 496
Conſtitutiones Regni Poloniae 266
Conſuetudo Moſchorum excipiendis exterorum
in Legatis 376
Conſuetudines interregni tempore 267 ſq.
Polonicae nationis 283 ſq.
in exequiis 299
in edendo et bibendo 300
Coſcorum in matrimoniis 71 ſq.
Contentio Clericos et Laicos inter Senatores 234
Conti (Princeps de) Poloniae ambit Regnum 163,
uenit copiis inſtructus Dantiſcum ibid. ad propoſi-
tum finem non peruenit inque Franciam rediit 164
Contraſtucigeri 11
Contractus de reſtituenda pecunia nil ualent in
Polonia 295
Controuerſia Ducem inter Radziuillum et Prin-
cipem Sapieham 289
Conuentus, in eo, ubi creatur Rex, cum ſclope-
tis apparere licet nemini 270
comitorum, ad eum pertinet bella offenſiua
indicare 324
Ordinum Curlandia in Ducem 357
Polonorum, quomodo conuocantur 249
Conuina in Polonia cochleare et cultrum ſecum
offerat, quia neque hic neque illud imponitur
menſae 303
Conuina, horum apud Moſchos ratio 377
Conuocatio exercitus generalis 313, 316, 320
Copernicus (Nicolaus) Thoruni eſt natus 341
182, 183
Copia molarum in Polonia 326
Copiae equeſtres et pedefres Poloniae 313, 316,
quomodo luſtrantur 313, 220, eis interdum ne-
gligenter ſoluantur ſtipendia, quod anſum prae-
bet ſeditionibus 319
Copicus, Moneta Ruſſiae Moſcouiticae 436
Copicz, vrbs 8
Copiſcum, Palatinatus Miſcienſis vrbs cum
caſtello 208
Coporiam, vrbs Moſchia a Sueciſ erepta 418
Copriuniez, Palatinatus Culmenſis vrbs 182, 522
Corein, noua ciuitas lignea 17
Corezynum, minori in Polonia vrbs 485
Coriatus, Gedimini filius, Nouogrodecum cum
pertinentibus accipit 203
Corona roſacea 237
Coronatio Ioannis Sobieſcii 147, cum Maria
coniuge 149 ſq.
Regis Poloniae 267 ſq. 279 ſq. 467
Reginae 283 ſq.
Corpora Sanctorum, quae Cracouiae monſtran-
tur 486
Corubas, vrbs in Crimea 61
Coruinus (Matthaeus) Hungariae Rex 24
Corybuthus, Dux Nouogrodenſium Seneriano-
rum 6, 32
Yyyyyy Corzinum

I N D E X.

Corzinum, Palatinatus Sandomiriensis vrbs 178,
ibi generalia aguntur comitia 252, 485
Cofaci vehementer grassantur in Polonia 4, vulgo
appellatur Zaporoienfes 12, 51, 69, 315, 416,
graece additi sunt religioni 12, Ducei supre-
mum non suffragis, sed tumultuosa creant acclama-
tione ibid. 686, vita et nex eorum, eius est in po-
testate 316, eorum castra potentia ibid. Regi Jo-
hanni Sobiescio adversus Turcas tolerunt opem ib.
horum ortus 416 sq. aggressi ad Kioniam gens 416,
464, pro stipendio quondam in exercito milita-
runt Polonorum 415, Threthymirouia illis a Ste-
phano Batoreo donatur 119, 416, 464, unde deno-
minatur Nidouienfes 415, et Zaporobiani 419,
Polonis depulsi 4, 4, quamvis sint iniquissimi, no-
bilitati tamen non adnumerantur 464, Polonos
afficiunt elude 464, Moscoviam destant 473,
crudelissime Poloniae in Regno faciunt 479, bella
quomodo gerant cum Turcis 70, Pacha, quomo-
do celebrant 72 sq. eorum medicamenta 73, pri-
vilegia a Stephano accipiunt 120, descriptio eorum
regionis 12 sq. Poloniam agrediantur 124, de
seditione castigantur a Sobiescio 140
Donenfes 465, 475
Cofcia, Pagus ad Lenciam 171
Cofcia, vrbs minori in Polonia 486
Cofini in 476, Palatinatu in Calificensi vrbs 480
Cofienum, Polonienfis in Palatinatu vrbs 168, 169
a Suecis expugnata, a Polonis obsidetur 480
Sithae Polonice oppidum 17
Coftrinum, vrbs a Teutonice depopulata 17
Coftrinices virides habentes pedes, quae si edun-
tur, efficiunt spasma 344
Cofalia vrbs in Palatinatu Breftensi sita 172, 242,
in Palatinatu Culmensi 523
Cofala vrbs 16
Cofchar cibus Polonorum egregii saporis 303, 326
Cracovia Palatinatu in Cracoviensi vrbs 6, ibi
proprio gaudent iure Germani 11, iudicium insti-
tuitur 14, a Craco condita 2, ibi est vniuersitas 12,
est capitalis minoris Poloniae vel totius Regni vrbs
485 sq. vberior eius descriptio 18 sq. 173, 485 sq.
de illius Academiae statu 19, 174, ius Saxonicum
et Magdeburgense ibi introducuntur 21, res me-
morata dignae huic contigerunt ibid. eam prae-
terfuit Vistula 167, Poloniae minoris vrbs 173,
486, templum cathedrale ibi propter capitulum et
acerarium est notandum 174, quinquaginta habet
templa ibid. ibi sepeliuntur Reges ibid. vnde cum
habet collegia, quatuordecim scholas ibid. pestilentia
ibi magna perit hominum copia 487
Cracus condit Cracoviam 2, 486, Bohemorum
Dux 173, eius tumba 18, eligitur Polonice in
Principem 89, vitam cum morte mutat ibid.
Cracivum castellum 185, 503
Cracivostavia Palatinatu in Chelmeni vrbs 471,
504, 506
Cracivostavia Palatinatu in Lublinski vrbs 180
Cracina 518
Creditor, quo tempore pignus sibi vindicare pos-
sit 295
Cremeneia Palatinatus Volhynienfis vrbs 6, 8,
193, 503, in Russia rubra 506
Cremienium vrbs in Prussia 45, 525
Cretarato comminuta, ea depelli potest rola 349
Creua vrbs 6
Creuzbarga Crucigeris eripitur 494, 525
Cricouia vrbs in Russia 504

Crilouia Volhyniae vrbs 193, 503
Crimaea Tartarorum regio, eius descriptio 60 sq.
Criu inum Palatinatus Polonienfis vrbs 2, 2
Crobers arx a Boleslao aedificata 42
Crobia oppidum 34, notum sub nomine Salco-
vae 23
Cromerus (Martinus) adducitur 5-33, 36 sq.
43 sq. 45, 285, 340, 343, 458, 523
Crona vrbs 25
Croneniori in Polonia vrbs a Specie capitur 480
Crosna vrbs 19, 23, Territori Sandomiriensis vrbs
186, 506
Crosnouicius S. T. D. de suggestu in terram
praecipit datur 42
Crotolinum 476, vrbs ad Comitum Rodazou-
rum dinonem pertinens 489
Crucigeri calidum frustra obsident 16, Vilnam
obsidione cingunt 42, Prutios subigunt 369, a
Vladislao Lothario in subsidium appugnat a Ioan-
ne et Valdemaro arcis Gedanensis vocantur 369, vni-
uerfiam Pomeraniam coeunt ab insidie Marchio-
nibus sibi offerunt ibid. tanta deinde a Jagellone
ad Gruncaldum afficiuntur clade, ut ad illius filium
Calimirus omnes fere deficerent ibid. in Lithua-
niam crebras facit incursiones 421, Territoria
aliquot depopulantur 534
Cruficia, vrbs 92, 233, ad Palatinatum pertinens
breftensium 242
Cruficiam, vrbs 16, 23, Palatinatu in Iuni-
uladislauensi 172, 480
Ctesouia Chelmenfis vrbs in Palatinatu 489, 504
Cudniow in Podolia vrbs 7
Cuiavia ab ordine Teutonico vestitur 27, ad eam
pertinet Palatinatus Breftensis 172, Poloniae pro-
vincia 167, septem continet Palatinatus 168, eius
et Poloniae maioris descriptio 479 sq.
Culm vrbs in Culmigeria 45
Culma vrbs, quam praeterfuit Vistula 167, Pala-
tinatus in Prussia metropolis 182, 528, eius in-
signe ibid.
Culmenfec vrbs in Culmigeria 45, 525
Cultra imaginum, qualis sit in Moschouia 384
Cumeychi 464
Cuniculi auerantur a Polonis 301
Cunofus Palaeonius Nepos, Lithuaniae Dux
197, 493, 498
Cunouia Palatinatu in Sandomiriensi vrbs 178, 23
Curaciones in Polonia vrbs 34, 73
Cureus (Ioach.) seipior 18, 24
Curlandia duas complectitur provincias, Curlan-
diam stricte sic dictam et Semigalliam, eius longitu-
do et latitudo 349, pars est Lithuaniae ibid. ab
equitibus ordinis Teutonici occupatur 350, Ordo
Lithuanicus instituitur Curlandos pagum inro deditos
bello persequendos 350, Ducis Lithuaniae Min-
dogi tutelae se tradunt eius incolae 351, primus
eius Dux a Sigismundo Augusto declaratur Got-
thardus Kettlerus 352, eius successores ibid. sunt
Clientes Regni Poloniae 355, eorum officiales pri-
marii 356, Nobilitas egregia ornata est immuni-
tibus ibid. eius vrbs ibid. 46, Lutherana ibi
praedominat religio 357, Culmiani ibi habent
Mittaniae templum ibid. Imperii forma ibid.
Conuentus Ordinum huius Ducatus ibid. supremi
Consiliiarii seu Ministri 358, iudicia ibid. fru-
mentum ibi melius curatur obseruaturque quam
aliis in terris 359
Curnicum Polonienfis vrbs Palatinatus 168, 480
Curenia Palatinatus Lublinski vrbs 476
Curoienfis lacus 180
Curru,

Curru,

I N D E X.

Curru, quos dicunt Rideuans Poloni 327
Czarouia Podoliae vrbs 187
Czarneckius Polonici exercitus Imperator 486,
136
Czarneckius Stanislaus 470
Czartouia vrbs in Podolia 503
Czartoriscum Volhyniae vrbs 193, 503
Czafnicum Palatinatus Vitpensis vrbs 209
Czebrynum Vtraiiae vrbs 148
Czechouia vrbs in Palatinatu Sandomiriensi 242
Czechanow oppidulum 23
Czechin vrbs 54
Czemiernici Palatinatus Lublinski vrbs 180
Czenstochia, Czenstochowa, Czenstochouia seu
Claremburga oppidulum 456, ibi cerealia coqui-
tur praestantissima 487
Czeret vrbs in Crimea 61
Czeremelska vrbs 44
Czerniechouia Palatinatus olim ad Lithuaniam
pertinens, nunc Moschouitarum paret Impe-
ratori 239 sq. 424 sq. Polonis traditur a Mo-
schis 476
Czernienfium Masouiae vrbs 190, 515
Czernienfium vrbs ad Vistulam 515
Czernieouia, a Skirmundo oppugnatur 421, Si-
gismundus III, ea ponit 425, Alexius eam ad
se trahit ibid.
Czernihonia, vrbs in Lithuania 499
Czerfko Masouiae vrbs 190, 23, 515
Czerromelk flumen 57
Czerwonogrodum vrbs in Podolia 7
Czekochouia oppidum 23, minoris Poloniae,
benam celebre ob chrenisiam 176
Czorstekini arx Regia minor in Polonia 488
Czyraci Volhyniae ciuitas 17
Daci, gentes, vrhem condunt in Podolia 17
Dalenum, Semigalliae vrbs 46, 357
Daleri, Ioachimici 436
Dambrowna, vrbs 8, 503, Palatinatus Mici-
lauensis vrbs 208
Dan, Germanorum numma 370
Danasus, flouius 448
Dance, flumens 385
Dankelmannus, 157
Dani, occupant Dantiscum 331
Daniel, Alexandrowicz, sedem Ducalem e Volo-
dimiria vrbe Moschouam transportat 414, Iarof-
lai nepos, Russiae denno vnum in corpus con-
glutinatae appellat se Monarcham 408
Romani filius, accipit titulum et insignia,
Regia in Polonia 9
Daniel, Russorum Rex 29
Dantiscani, Grebbinum castellum vi occupant
atque comburant 456, rebelles sub Rege Ste-
phano prosternunt 118, 321
Dantiscum, ad Vistulam 45, 167, 519, Regi
ingredienti portarum non offert clauis 225,
magnis gaudet immunitatibus et privilegiis ibid.
330, vrbs celeberrima 324 sq. quo anno con-
tra Suecos munita sit 323, eius ambitus ibid.
celeberrimum est emporium, vrbus hancati-
cis annumeratur ibid. suis vrbus legibus, quam-
vis Poloniae sit in tutela ibid. firmis tormentis
est instructa ibid. viginti ibi sunt templa pa-
rochialia ibid. primaria vrbs pars, recta vocata
condida est a Wallenrado ibid. incolae plerique
sunt Germani ibid. ad gymnasium habet cele-
berrimum 329, de eius Senatu ibid. milia
eius 330, a Danis et paulo post a Polonis secu-

peratur 331, equites Ordinis Teutonici ea
potantur, a Casimiro III recuperatur; ius ha-
bet ad Comitum Regi creando destinata nuntare
Legatos ibid. Angustanum amplectitur con-
fessionem 111, 331, accedit Maximiliani parti-
bus contra Stephanum Batorem ibid. oppugna-
tur; tandem privilegia religionisque pristinae
exercendae recuperat libertatem ibid. contra
Suecos se defendit et perthacissime fit a Iohan-
ne Calimiro ibid. ab Ordinis Teutonici equi-
bus oppugnatur, per Polonos liberatur 337,
nominatur etiam Gedani 369, nomen ducit
a Dan 370, magna sit vrbs 99, singulari quod-
dam obtinet privilegium 131
Dapes, eis annumerantur caprae de montibus
Hungariis 310
Dartmouth, (Wilhelm) Connoris epistola ad
eum 85 sq.
David, Starosta Gartinensis, Liouiani et Mos-
couiam inuadit 202
Temrafcioicz, filium Nicolaum ad Ale-
xium mittit, ut quae eret patrocinium eius con-
tra periculum violentiam 429
Daunantus, Trahi filius, a fratre e. prouincis
electus, a Russis Polocensis constituitur Princeps
199, Lithuaniae inuadit, sed profugatur 200
Dancica, vrbs 23
Dawidow, Prussiae vrbs 10
Decias, (Iodoc. Ludov.) historiam veritatis
scripsit Poloniae 38, 40
Decerum, Arrianos, contra et Anabaptistas 54
Dezynfcius, Equitum Magister, eius ornatu 80
Dembovecia, oppidulum 23
Deme, flumens 527
Demetrius, Ioannis filius, Smolenscum obsidet
38, 422, facta circa 38 sq.
impetor apud Moschos infans 383, 475,
Theodorum iugulat, sed ipse paulo post dilania-
tur 409
Ioanowicz, Olgerdus cum sibi facit suppli-
cem 421, 424, per sicarios suffertur, eius per-
sonam induit Griska Vrepsia 128, 364, 409,
475, Czernichouiam filius donat 424
Korybutus Lithuaniae et Seneriae Dux
425, Nouogardiam ab Olgerdo patre accipit
tributariam ibid. confirmatur a Jagellone in
dignitatibus, a Vitoldo ob recusatum tributum
victus libertatem perpetua, prouinciae cessione
redimit ibid.
Demokant, amnis caucris statens in Verania 55
Democratia, a Polonis reiecta 218
Deorum, apud Lithuanos cultus 210
Derbatum, Lithuaniae oppidum 46, a Moschou-
tis occupator 456, 552
Derfaui, vrbs 570, 518
Derfchaw, vrbs in Pomerellia 45, 520
Deruantia, fluentium 369
Descriptio, Crimea, Tartarorum regionis 60 sq.
Curlandiae 849 sq.
Dantisci 327 sq.
Ducatus Smolenscentis 422
Kiouiae 415 sq. 451 sq.
Lithuaniae 196 sq. 420, 491 sq.
Liouiae 532 sq.
Moschouiae 364 sq. 415 sq.
Plicae, morbi Polonis noti 346 sq.
Poloniae maioris 165 sq. 453 sq. 479 sq.
minoris 173 sq. 484 sq.
Pomerelliae 518 sq.
regionalis Cosacorum 120 sq.
Vilnae 41, 447
Yyyyyy 2 Descriptio

I N D E X.

Descriptio Vkraniae, limites, incolarum mores &c.
 — Volodimiriae 49 sqq. 119
 Descriptio, imperatorum, quas ex fiat causa 319
 Deuerfuris, in Polonia, eorum Descriptio 305
 Dewinosus, annis 447
 Dibouia, Palatinatu in Iuniladiflauiensi vrbs
 172, 480
 Dies, a Clericis in Polonia ieiunio destinati 237
 — Coronationis, quomodo celebratur 279
 — Electionis Regis Poloniae 268
 — Palmarum quomodo celebratur a Moschis 440
 — Rusticos penes Rustos Dominicae nihil dif-
 ferunt a profanis 307
 Dietericus, Comes Altenburgensis, decimus
 sextus Ordinis Teutonici magister, templum
 Mariae Marienburgi condidit, Thorani mortuus,
 Marienburgi humatur 335
 — de Groningen, tertius eques Liouonicus,
 Curlandis Ethnicis opprimit 350, Goldingam
 in Curlandia aedificat 351
 Differentia, Lithuanorum et Samogitarum 309 sq.
 Dignitas, Archiepiscopi Gnesnensis 231
 — regia a Piasii vsque Iohannis Sobiescii ad
 lectionem in vna eademque permansit familia
 142, 226
 Dimeyterus, Sultan ad Sinierodam magna ab
 Olgerdo afficitur clade 423
 Dinouia, territorio in fanocensi vrbs 186, 503
 Dirschouia, a Polonis expugnatur 337
 Disceptatio, animae de sede 153
 Discessus Nobilitati finito bello non pro libitu
 licet, sed a Palatibus abeundi illis datur venia 317
 Disciplina bellica deest Polonis necessaria 318,
 ecclesiasticam minime curant 294
 Disna, Palatinatu in Polociensi vrbs 210, 376
 Disputatio, epistolae de rebus Polonorum
 gestis 116 sqq.
 Dissidentes, eorum in religione securitas con-
 firmatur inuicem et catholicorum cum iis
 pacificatur confederatio 4
 Dissidia, Gedomini inter filios 203
 Diui, eorum imagines quomodo venerentur a
 Moschouitis 384, praeter eas tota in Moschouia
 nulla videtur Icon 385
 Diuifio, Senatorum Polonicorum 238
 — Anni et Dei apud Moschos 397
 — Prussiae in Regiam et Ducalem, quid illi
 dederit occasionem 369
 Diuortium, causae eius in Moschouia 398
 Dnieper, seu Borysthenes, fluius 12, eius ori-
 go 37 sq. Descriptio 442, 51
 Dnieprfk Pagus nomen dedit fluiui huius no-
 minis 38
 Dniester, fluius 7
 Dnyepersko, pagus 442
 Dobecia, minori in Polonia vrbs 176
 Doblinum, in Semigallia vrbs 357
 Dobrin, Inuladiflauiensis Palatinatus vrbs 6
 Dobrinum, metropolis a Lithuanis incendio de-
 letur 202, terrae Dobrinensis caput 516
 Dobrouda, Castellum in Pocucia 503
 Dobrouum, vrbs 38, 442
 Dobrzin, in maiori Polonia vrbs 23, a Lithua-
 nis et Prussis inopinato opprimitur impetu 24,
 Palatinatus Dobrinensis vrbs 192
 Dobrzynia, flumen 376
 Dolabella, pictor artificiosus 517
 Dolina, Territorii Haliciensis vrbs 186, 503
 Dombromitia, vrbs Rustis in rubra 503
 Dombrouna, vrbs Satrapia in Smolenscensi 504

Domini famulorum in Polonia, eos castigandos
 habent potestatem 266, 288, magno semper
 eorum stipati sunt numero 297
 Dominicus, Ostrogii et Zaslauiæ Dux 507
 Domontow, vrbs 54
 Dompnau, vrbs in Natangia Prussiae 45, 525
 Domus, Austriaca ter frustra Polonicum tenet
 Imperium 273, Hungariam, Bohemiam Sileciam-
 que acquirit 112
 — Ailufana, curia Dantiscana 328
 — Nobilium sunt Asyla 285, eorum de-
 scriptio 296
 — Rusticorum 291, 308, 310
 Don, seu Tanais fluius 459, Cosaci hunc adhabi-
 tantes dicuntur Doneses 465
 — Iuan, Regni Polonici candidatus 144
 Dopa, quae sponsus Lithuanicus dat coniugis 309
 Donaicius fluius 36, 175
 Donch, oppidum 425
 Dondangen vrbs in Curlandia 46
 Donfa, (Georgius) scripsit itinerarium 44
 Dorohobuflum vrbs in Smolenscensi Satrapia 504
 Downantus, Lithuaniae Dux, generum suum
 iugulat Mendogum 199
 Draco nocuus, interficitur 21, 89
 Drahemium, arx et Starotia in Poloniae maio-
 ris introitu 480, a Suecis praesidio instruitur ibid.
 Drebnicia, Prussiae fluius 181, 182, 312
 Dremicia, Palatinatu in Sandomiriensi vrbs 178
 Driffa Palatinatu vrbs in Polociensi 210
 Drifwistum, in Lithuania vrbs 206
 Drohiczyum, vrbs in Podlachiensi prouincia,
 ibi aguntur comitia 230, 194
 Drochobycz, Russiae oppidum 24, 443
 Drohobusium, vrbs 38, 442, traditur Polonis
 a Moschis 476
 Drohyczinum, ab Erdiulo occupatur 420
 Drucio, annis 442
 Druha, vrbs Polocensi in Palatinatu 210, fluius ib.
 Druia, flumen et vrbs 376
 Dryffa, fluius 43, 376
 Dubecia, Praemillicensis territorii vrbs, 185, 503
 Dubinski, vrbs 15
 Dubissa, fluius 7
 Dubna, Volhyniae vrbs 193, 503, 506, flui-
 uis 385
 Dubrauius, (Ioh.) scripsit Chronicon Bohemiae 12
 Dubrowna, olim Miciflauiensis, nunc Vitep-
 scensis Palatinatus vrbs 444, misere vastatur 445
 Ducatus, monetae genus, eius valor 330
 Ducatus, Curlandiae, eius descriptio 349 sq.
 — Haliciensis a Pannonis occupatur 420
 — Magnus, vnde Lithuania sic dicitur 6,
 197, eius origo ibid.
 — Nonogardiae 417
 — Opolensis et Rathoriensis Poloniae Regis
 venit in potestatem 478
 — Sambie siue Samlandiae 371
 — Seueriensis 6, 504
 — Smolenscensis mutatur Lithuanicam in pro-
 uinciam 38, 422
 — Tuueria 422, 423
 — Volodimiriae 417
 Duces, in bello perempti a Moschis in martyrium
 referuntur numerum 405
 — Curlandiae eorum series 352 sqq. Regni
 Polonici sunt, clientes 355, 462, omnia exer-
 cent iura ibid. possessiones habent amplissimas
 ibid. eius officiales primarii 356, virilis eorum
 stirps forte si exspirauerit, Ducatus Poloniae re-
 dit ad regnum 359
 Duces

I N D E X.

Duces czartorienses 196
 — Lithuanorum 420, 197 sqq. 492 sq.
 — Moschorum 365
 — Leszyrscii, Kouelscii 496
 — Lithuanorum 420, 197 sqq. 492 sqq.
 — Polonicorum exercituum multa impedi-
 menta vbiq. secum ducere coacti sunt 322
 — primores in Polonia a C. N. DL vsque ad
 DCCCXXX 85 sqq.
 — Suifcii 364
 — Trubecenses originem ducunt a Wigundo 496
 — Zbarascii 496
 Ducla, vrbs 23, 486
 Dueta flumen 376
 Duglossus, scripsit Annales Poloniae 238
 Duina prouincia 418
 Dumbouecia vrbs 486
 Duna, fluius 7 vel Dwina 34, 167, oritur ad
 Biam in Moscouia 167, eius descriptio 376, 418
 Dunaigrodum Podoliae vrbs 187, 503
 Dunsouia oppidum 24
 Dunamunda 494
 Duneburgum, vrbs quam Duna praeterlabi-
 tur 167, Moscouitarum sub imperio 374, 376, 533
 Duriin (Petrus) 96
 Durbinum in Curlandia vrbs 46, 356
 Durburg vrbs in Curlandia 46
 Durities vitae Polonorum 295
 Dux Cosacorum Supremus scipionem ex arun-
 dine factum gestat, non suffragis, sed tumultu-
 osas acclamationes pileorumque creatur obiectio-
 ne 315, 68, eius potestas aliqua nititur in con-
 stitutione 323
 — Masouiae abstinet titulo Rustiae nigrae et
 Principis Smolenscae Czernichouiaeque 40
 — Moschouiae Candidatus Regni Polonici, au-
 res non inuenit beneuolus 143
 — Neoburgicus Regni Polonici quaerit fa-
 ctes 144, 145, cum sponsa Iacobi Sobiescii init
 matrimonium et huic dat suam sororem 156, 157
 Dwina lacus 376
 Dziefna fluius 27, 376, 476, 442
 Dzwinnograd vrbs lignea in Podolia 15
 Dzerthus, quintus ordinis Liouonici prouincialis
 Magister 341
 Ebrietas, ei non parum dediti sunt Poloni 13
 Ecclesia Graeca, eius duo sunt in Polonia ge-
 nera 235
 Ecclesiae Cracouiae 18 sq.
 Edictum contra Sectarum Affectas 235
 Edige, Tamerlanis Praefectus innumerabili Tar-
 torum exercitu urbem Kyouiam obruit et
 adeo foede vastat, ut ea pristinum nunquam
 splendorem recuperauerit 416
 Egra, vrbs 477
 Elragolii 502
 Elbinga, vrbs quam praeterfuit viftula 167,
 Palatinatu in Marienburgensi 182, 369, Palatina-
 tu in Elbingensi, in qua aguntur comitia 250,
 ius Lubecense ibi est in vsu 266, in Prussia 45,
 522, Hockerlandiae caput 525, (a Regi Sueciae
 certis sub conditionibus dedit 526
 — Prussiae fluius 181
 Elbionitae, regno eiciuntur Polonico 235
 Electio, Clericorum Dantisci 329
 — Cosacorum Ducis 68
 — Friderici Augusti in Poloniae Regem 163
 — Iohannis Casimiri 133
 — Iohannes Sobiescii Poloniae in Regem 143 sq.
 — Michaelis in Poloniae Regem 139

Electio Regum Polonorum constituitur 216,
 267 sq. 466, Legati, qui ad hanc mittuntur 269
 huic non plures quam sex hebdomades deter-
 minatae sunt ibid. eorum, quae in illa sunt,
 descriptio 272, 466
 Elector Bavariae, Regis Poloniae filiam ducit
 vxorem 157
 — Saxoniae Lutheranis deficit a Sacris Polo-
 niisque ambit regnum 162 sq. eligitur Rex 163 sq.
 Podoliam recuperat Poloniaeque coniungit 166
 Electum, in Lacu Habo reperitur 181, 372, mer-
 catura olim in Prussia hoc constabat 327, duo
 eius genera ibid.
 Elisabetha, Alberti II, filia nubit Casimiro 109
 Elogium in Stephanum 122
 Elyfi, veteres Poloniae incolae 5, 457
 Engelsburga 336
 Ens, (Caspar) Apodemicae edidit delicias 25, 34,
 35, 40
 Episcopatus tredecim pertinent Poloniae ad
 Regnum 230
 — Culmensis 369
 — Varmiensis 369
 — Piltensis 374, Rixae de eo Stephanum in-
 teret Fridericum a Georgio Friderico diuimur-
 tur ibid.
 Episcopus Cameneci 234
 — Chelmae sedem suam Crasnostaniam trans-
 fert 234
 — Cracouiensis 232, se Seueriae appellat
 Ducem ibid. sedem habet Bozentini ibid.
 — Coianiae et Pomeraniae, sedes eius est
 Vladislauiae 233, si acciderit, ut eo tempore
 quo Rex obeat et Archiepiscopi Gnesnensis va-
 cet munus, officium Reipublicae administrat 268
 — Culmae, sedem episcopalem habet Labo-
 uiae 234
 — Kiouiae 234
 — Luceoriae 233
 — Plosci sedem habet Paltouiae 233
 — Pofaninae 233
 — Praemilliciae 233
 — Rusticae, illi matrimonium inire non li-
 cet 232
 — Samogitiae, se Curlandiae appellandi ab
 Urbano Pontifice adipiscitur potestatem 234
 — Smolensci 234
 — Varmiensis, domicilium habet Fraunber-
 gae 233
 — Vilnae 233, 447
 Episcopi Liouoniae 350
 — in Polonia plerumque sunt Principes seu
 Duces et Senatoribus adnumerantur 217, 226,
 Laicos sedis dignitate antecedunt ibid. eorum
 munus 230, numerus 13, 230 sq. recententur 461
 Epistola ad S. Petrum 28
 Epitaphium Iohanni Casimiro erectum 137
 Epulae laetae in Polonorum Exequiis 300
 — Polonicae 304
 Equi Samogitici ob celeritatem habentur ma-
 ximi 192
 — causa eorum paruitatis 308
 Equites Polonici, equibus constatur eorum nu-
 merus 311, leues, vel armatura sunt instructi,
 vel ea carent 315
 — Gladiferi 356
 — Mariani 322, eorum vestitus 333
 — Sepulchri Christi, ad eos pertinet Mie-
 chouia toto cum territorio 486
 — Teutonici, seu Prussici deuant et depo-
 pulantur Zzzzzz

pulantur oppida quaedam 17, 36, in Prussia
veniunt 327, primam pectham infuerunt Polo-
niam, et officinas monetarias ibi instituerunt 325,
Dantisco. pontantur 331, eorum origo 331, 332,
et facta 332 sq. Prussia illis donatur, quae sibi
subiiciunt 332, 164, crudelissime. faciunt in
Polonia 483, plura de his vide sub voce *Ord.*
Erdwila, Montwilonis dux 492, 495, No-
uogrodekum instaurat, Brestiam, Drohyczinam,
Grodnam et quicquid in Valia et Pripetio com-
prehenditur occupat 420, Insignem a Tartaris
repperit victoriam 493
Erdwalia, Curlandiae Vrbs 356
Erichus, Saeciae Rex, Neustiam caput et eius lab-
ciores totam sibi vindicant Lituoniam 374
Ernestus, de Rasborg, decimus quartus ordinis
Lionici provincialis magister 341
Essenius Tribanus Sueciae 486
Esther, Iudaea, Concubinae loco habita, magna
acquirit Iudaeis in Polonia privilegia 41
Ethonia, eius vrbes praecipuae 46
Ethnici, expelluntur Culmeri a Territorio ab
equis Ordinis Teutonici 333, 334, misere
vastant Masouiani 369
— Semigalli ordini Teutonico premittunt
obedientiam et tributum 351
Etich, Ordinis Teutonici Balliarius 339
Euangelici pacta habent cum Catholicis, de
libera exercendorum sacrorum potestate 478,
liberum religionis ibi conceditur in Polonia
exercitum 4
Euangelium, quando peruenit ad Samogitiam
Euastus flumen 36
Eutiches eius error 49
Examen Clericorum Vrbs Dantisc 329
Exapolis 426
Exempla, admirandae virtutis militum polo-
nicorum 30
Exequiae Regis Poloniae 379, Polonicae 29
Exercitus Regni Poloniae 311 sq. cur turbas
et seditiones moueat tam crebras 319, unde
stipendia ei soluenda haeritant 321, caret li-
xis 321, eius peritiae amittunt animam et
opes 324
— illius requisita, qui terram aliquam defen-
dere constituit 39
— Tzaris 337, huius Dux semper est Mo-
schus 438
Expeditio magna sanctam ad recuperandam
terram 332
Extensio Russiae 415
Exteri, minus tuto illis potest confidi Reipub-
licae salus 39
Extranet, Polonicam quomodo acquirant no-
bilitatem siue indigenam 256, ne Rex qui-
dem amplissimos ad honorem gradus eos potest
euehere 257
Eylan, et Borussia et Germanicum, duo oppi-
dula 45, 526
Facta memorabilia Iohannis III, Regis Poloniae
143 sqq.
Factiones in Electione Regis 122
Factum nefarium quatuor mendicorum 402
Fama, Lituaniis a Puellis maxime perue-
nit 309, eam amittunt peritiae in Polonia 304
Fames horrenda 533
Familia Piasti 97 sqq.
— Jagellonica 106 sqq. expirat 116
Famuli Polonici a dominis castigantur facta 266,
vita et nex eorum a Dominorum pendunt arbitrio
284

Famulitium Moschorum 396
Famulus Nicolai 386
Farenbachius (Georgius) 429, 585, a Turco
Constantinopolim in captiuitatem deductus
473, Kakenbasa illi defendenda traditur 533
Fascia, ea non videntur Poloni ad contringen-
dos liberos 297
Faschna, Polonatus Kioniensis vrbs 183, sedes
Episcopi Kioniensis 503
Fatum, caudici cuiusdam in Polonia 342
Fedorovicius (Michael) cui reditionem imperii
committunt Mosci 39, antea Hermannum
Schon ad Smolencum urbem recuperandam
ibid. Pacem componit cum Gustavo Adolpho
418, 422
Fedorulus, Alexii filius recens notus, sacrum
in fontem regenerationis immergitur, ritus
eius in baptismo 395
Fedor Ostrogus Rastorum Dux 15
Felinum in Estlandia aedificatur 370
Felinum, Palatinus Braslauensis vrbs 188, 503
Ferdinandus Kettlerus, Legatus primarius in
exercitu Electoris Brandenburgici 355
Ferdinandus Imperator 113
Ferdinandus II, Imperator 476
Ferdinandus III, Imperator misit legatos con-
ciliandam ad Polonos inter Moschosque pacem
367
Fersa Auias 521
Fertilitas magna in Polonia 10, impedit in
Lithuania ibid.
Festivitates in Moschoua 405
Festum diui Alexii, quomodo celebratur in Mo-
schoua 440
Fides Christiana, quo anno Poloni ad eam sunt
conuerfi 234
Filiae Tzaris neque, nec verum mater vi-
suntur 433
Fili duodecim vno partu nati 44
— regii in Polonia succedendi non habent
spem 278
Fines Poloniae 166
Firdleus (Henricus) Archiepiscopus 169, 131
Firdleus, oppidum 25, 45, 526, facta sedes
Episcoporum ambienium, donec Georgius Apo-
lenz id Alberto Primo in perpetuum tradit 371
Flandria, Zea franceni genus ibi est nota 302
Florentia 477
Florentius, Comes Bataviae 332
Floriani martyris reliquiae 20
Flores Polonus 101, 105
Flamina notata in Polonia digna 167
— Prussiae Polonicae 181
Flauii, Posnaniam irrigantes eorumque origo
167, 459
Foedus Polonorum cum Lituonia 114, Caroli
cum Wilhelmo 136, Turonensis 372
Foeminae, in Polonia illustriores tenebunt
gracilitatemque affectant, summi formaeque
fistulam contemnuunt 293, eorum vestitus viri-
li cum amictu congruit 296, non pedibus in-
cedunt si alias visitant 297, pumiliores habent
in comitatu ibid. eorum vestitus lugubres 300,
antequam ad vigintiannam quartam pertinebant
annum abire non solent 309
Fogellang, vrbs in Prussia 45
Fons, euras guttae lapideam contereunt in du-
rinem 343
Fortitudo et mores Cosacorum 32
Francofurtum a reatio adducitur 4, et aliis
in pagina

Fran-

Francofurtum ad Oderam in Marchia Bran-
denburgica 159, 477
Franconia, Ordinis Teutonici Balliarius 339
Frauenberga, Episcopus Varmiensis vrbs 45,
183, 233, ibi visitatur ius Lubecense 266, vrbs
Hockerlandiae 526
Frauenburgum, Curlandiae vrbs 356
Fraus, ei sunt dediti mercatores et opifices Mo-
schorum 401
Fraustadium, Silesiae Polonicae vrbs 24, 149,
a Germanis incolitur, a Polonis vocatur Vicho-
uis ibid. 456, a Casimiro II occupatur, mona-
tam eundem habet potestatem ibid. est Pol-
naniensis Palatinus vrbs 168, 484
Fredro (Andreas Maximilianus) de Gelis Po-
loni populi scripsit 464 sq. 465, 467 sq. 484
Frequentia hominum, ea abundat Polonia 318
Freystatt, vrbs in Prussia 45, in Pomesania 526
Friburgum, Ordinis Teutonici arx a Gademino
oppugnatur 202
Friedek, vrbs in Culmia 45, 526
Fridericus Aenobarbus 373
— Augustus est primus Princeps Germani-
cus, quem sibi Regem creauerunt Poloni 164
— Barbarossa 97, exercitum colligit numero-
sum, sanctam recuperandam ad terram 331
— Casimirus Kettlerus patri in Ducatu Cur-
landiae succedit, primo matrimonium huius
Sophia Amalia, Principis de Nassau Siegen filia,
deinde nuptias contrahit cum Elisabetha Sophia
Electoris Brandenburgici sorore, Mittauiae diem
obit supremum 355
— a Drankowicz, Lithuanus nobilis 375
— Dux Saxoniae et Marchio Thuringiae,
trigesimus tertius ordinis Teutonici magister,
Regi Polonae praefare rebus homagium 116,
quam ob causam territorium a Polonis vastatur,
hieque in Saxoniā reuerfi cogitur 337
— Dux Sueciae, Barbarossae filius, hoc mor-
tuo supremus eligitur Dux 332
— Hassiae Landgrauis Homburgensis, matri-
monium init cum Louisa Elisabetha Kettleri filia
355, globo traiecit 480
— II, Imperator Ordini Teutonico donat
Prussia 332, 333
— III, Imperator 336, 337
— Kettlerus, Curlandiae Dux patri succedit 352
— Wilhelmus cum Carolo foedus componit;
cum Polonis contra Suecos dicitur 136
Fridlandum vrbs in Pomerellia 520, 525
Frigus, acerrimum in Polonia 306
Fridland, altera in Borussia altera in Pomerellia
vrbs 45
Fristatum oppidulum 23
Froelichius (David) Hungarorum haud igno-
bilis mathematicus 5, 7, 14 sq. 23, 27 sq.
319, 40 sq. 376
Fronoua palus 376
Frumentum, magnas eius copias ad cereuisiam
coquendam consumunt Poloni 297, quomodo
tempore bellica Rustici custodiatur Samogitia
310
Fulgentius, monachus argentum fulminans
casu quodam fortuito produxisse dicitur 344,
salem volatilem e centauro minore et rosaceum
liquorem pulueri nitrate incendendo aptum
comparat 345
Fulstina, Praemissiensis territorii vrbs 185, 503
Functio, armorum praefecti 323, Maschalli
Regni Poloniae Supremi 344
Fundatio, Regni Poloniae 87

Fungus, omni eius genere vescuntur Poloni 303
Furtum, ei Polonorum nonnulli, plebeiae ta-
men conditionis sunt dediti 12, quomodo pu-
niatur in Lithuania Poloniague 307
Gabinum, Rutenis Palatinus vrbs 5
Gabor, (Bethlehemus) Transiluaiae Dux 129
Gabriel, Danielis filius, Smolenciam retrahit,
Regisque usurpat titulum 408
Galas in Vkraina 60
Galata v. Pera
Gallinae, siluestres permultae sunt in Polonia 302
Gambinum, siue Gabin oppidum 36
Gantatus, infima hatus stirpe ad dignitatem
ascendit 291
Garden et Gardencie vrbes in Porussia 45
Gardé, (Gabriel de la) 535, 536
Gauolinia, Masouiae vrbs 190, 515
Gauan (ki dux suis cladibus vrbi notus 381
Gaudentius, archiepiscopus 25
Gazophylacium Moschouiae magni ducis 434
Gedanenses, Poloniae se submittere coguntur 18
Gedanum v. Dantiscum
Gediminius, eius filius Lubartus, Russiae sibi at-
rogat partem 9, 496, ex stabuli praefecto Magnus
fit Dux 41, Vithenem vita priuat eiusque potitur
Imperio 201, contra Teutonici Ordinis equites
facit expeditionem; Prussiae denastat; ibid.
eius infensum a Ledzieico interpretatur ibid.
Castella et vrbes condit; in oppugnanda Fri-
burgo arces perit 201, 524, filii eius, inter quos
morumus tribuit Prouincias suas 202, horum
diffidia 203, mors patri illata a filio Vithenur
ibid. Kikouiae Ducem ingenti deuicit pugna,
Kionianque redigit in Prouinciam, Mindopho-
que Holani Duci administrandam committit 416,
421, 508, arma in Kiosos conuertit, Volodomiriam
que adipiscitur 421, Lucipriam Volhyniamque
Lithuaniae adiecit ibid. 423, eius terminos Pati-
vulum vsque profert ibid. Trocos et Vilnam
excitat ibid. Vilnam condit 447, 496, Derbatum
solo acquat 532
Gelenius (Aegid.) Coloniae scripsit de magni-
tudine 30
Gelu, eo riget Polonia 297
Genealogia Alexii Magni Moschorum Ducis 410
Genera militum, e quibus Polonicus constat
exercitus 314
Gens Polonica, hominum duo comprehendit ge-
nera 216
— Leluitiana, eius insigne, ad hanc pertinet
familia Zarnouiciana, Pliczkiana, Meliti-
niana etc 298
— Rouanouia nobilissima 410
Genus raporum, e quo conficitur panis 310
Georgenburg vrbs in Borussia 45
Georgiani Principes 429
Georgius Bohemorum Rex 220
— Dux Nollae, ei a Viraldo Plestouiae commi-
tatur administratio 420
— de Eickstact octauus Ordinis Lituonici
Magister 351
— Fridericus, Marchio Anspacensis rixas Ste-
phanum Regem Poloniae inter et Fridericum II,
Daniae Regem componit 374
— Marchio Brandenburgicus Duce-
tum et Ducis Prussiae sibi vindicare audet nomen
288
— Hossilowicz Putzkin, Moschorum Lega-
tus ad Ioannem Casimirem 305
— Hundas de Wenckheim, trigessimus septi-
mus

I N D E X.

mus ordinis Teutonici magister, circuli Franco-
nici Praefectus 338
Georgius et Iaroslavus Russiam a maioribus liberam
acceptam Tartarorum insolentiae subdere co-
guntur tributariam 468
Ivanowicz Romodanowski, Dux, Tzari a
cubiculis 432
Linguaienus, Dux Smolenscentis, a Jagello-
nide e vestigio expellitur 422
Ossolinus Dux 478
a Polenz Fischhusum Alberto tradit 372
S. primus Ordinis Teutonici Patro-
nus 332
Simonis filius contra Sigismundum infe-
liciter pugnant libertate ac patrimonio priuatur
428, a Calimiro pristinae restituitur libertati ib.
Suentofla filius, patre interempto eius
sufficitur in locum 9, 38
Wilhelmus, Elector Brandenburgicus, eius
filia Charlotta nubit Iacobo Kettlero, Curlan-
diae Duoi, liberi ex ea procreati 355
Gerdaucen vrbs in Borussia 45, 526
Germani eorum multi vitam in Polonia de-
gunt II, gaudent Cracouiae proprio iure II,
21, merent Stephano in bello contra Suecos
313, eorum expeditio sub Babarossa Imperatore
332, Prolemaida Hierosolyma aliaque sanctae
expugnantur loca terrae ibid.
Gesner, eius quadrupedum historia 344
Getae gentes 458
Gibbosi, perraro inueniuntur in Polonia 297
Giedrotus siue Giedrotus Lithuaniae Dux 199,
contra Equites Ordinis Teutonici mittit exer-
citum ibid.
Giedruffo, Lithuaniae Dux, suam filiam Poi-
ctam ducit uxorem 198
Giermondus patri succedit 495, Gieruatum
aedificat ibid.
Gillenburg vrbs in Borussia 45, 526
Gilligius, Lithuaniae Dux 493
Gimbutas Samogitiae Dux 493
Ginuilo, Polocensem occupat Principatum 493
Giuoitus Serpentis domestici genus ad Samoge-
tas II
Gladus quo Petrus Malcho aurem abscondisse
fertur 161
Glebus, Senatorum aufertur in numerum 9
Glossum herba sua seu musco inuolutum sequor
eiecit 372
Glinianum oppidum 24, Russiae rubrae vrbs
184, 503, 5-7
Glinfcius (Michael) Russus Princeps floret in
Alexandri Regis aula 10, 314, ad Molchos de-
fuit 38
Glires deuorant Popieli Regis filium cum uxore
2, 91, 23, 172
Glituanum vrbs ad Bugum 167
Glucouia vrbs 370
Glusin oppidum 17
Gnesen, seu Gnesen vel Gnesna, condita a Le-
cho vrbs 15, 87, 368, hanc in urbem a Piasto
Principum habitatio transfertur 23, in Polono-
rum redit potestatem 481, maiori in Polonia
vrbs 16, 24, 168, unde acceperit nomen 25,
169, ad eam Poloni et Sueci aciem committunt
pugnam 481
Gnieucouia, Palatinatus Iuniuladiflauensis vrbs
172, Cuius vrbs primaria 480
Gnieuum, Palatinatus Mariaeburgensis vrbs
182, 522
Godefredus, Comes de Hohenlohe, vnde-

mus Ordinis Magister, Rigam eripit Russis offi-
cio se abdicat, in Germania deponit vitam 334
Goelnitine (Abraham) compendium scripsit
Geographicum 649
Golan maioris Poloniae municipium 25
Golba vel Golup vrbs in Culmia 45, 526
Golanzius (Matthias) Episcopus 44
Golden vrbs in Borussia 45, 526
Goldastus (Melch. de Heimensfeld) eius opinio
de Poloniae Regno 14, 18
Goldings in Curlandia Prouincia aedificatur
46, 351
Goleffia arx 23
Golichouia vrbs 476
Gollusius (Ludouicus) scripsit librum, cui ti-
tulus: Memoires historiques de la Republique
Sequanais 2
Gologorios vrbs 24
Golubia, Palatinatus Culmensis vrbs 182
Golubum a Polonis frustra obsidetur 456, ha-
ius territorium Annae pertinet 476
Goluchouia, Palatinatus in Califfensi vrbs 481
Gombinum, Palatinatus Rauenensis vrbs 171, ibi
aguntur comitia 250, 483
Gonezekus exercituum Magnus Ducatus Li-
thuaniae Dux interficitur 256, 284
Goninus vrbsculum 28
Gonzaga (Carolus) Mantuanus et Niuernensis
Dux 478
— (Anna) Vladislai vxor 4, 14
Goplus lacus 22, maiore in Polonia 167, 172
Gori Iueriae vrbs 429
Gorzno, Palatinatus Dobrinensis vrbs 23, 192, 515
Gostin paludosis locus 15
Gostinum oppidum 36, occupatur a Zemoui-
to 44, in Palatinatu Rauenensi 242, 481
Gostinium, Malouiae vrbs 7, 174, Palatinatu
in Rauenensi vrbs 481
Gostynum, Palatinatus Rauenensis vrbs 5
Gothardus Kettlerus, Ordinis Liouonici vlei-
mus absolutus magister, quem Sigismundus Au-
gustus Curlandiae et Semigalliae declarat Ducem
14, 351, 372, Lutheri possum amplectitur
religionem et uxorem ducit, quod ipse ex or-
dine ante eum fecit nullus 352
Gozece, morbus Coscorum 73
Grabowiec oppidum meridionali in Russia 14, 189
Gratzia vrbs in Stiria sita 477
Gratianus (Casparius) 476
Graudentz vrbs in Prussia 45, 526
Grebhinum castellum a Dantiscanis combu-
ritur 456
Grebis vrbs in Curlandia 46
Gregorius, Pontifex Vilnae Academiam confir-
mat 206, Praedictum Sandorum relex in nume-
rum 494
— IX, Pontifex 333
— XII, Pontifex 336
— XIII, Pontifex Gymnasium Vilnae a Ste-
phano fundatum in Academiam mutat 340,
448, Legatum ad Stephanum mittit de pace
cum Molchouitis componenda 470, eius a Io-
hanne Basilide imploratur interpositio 364
Grim Iueriae vrbs 429
Grinky Russiae oppidum 25, 32
Griselida, coniux Ioannis Zamoskii 513
Griska, Vtrepeia Demetrii Iuanowicz induit per-
sonam 364, 409, 472, Iacobum Molchouita-
rum Patriarcham sede deicit 383, dilaniatur
ibid, 409
Grobi-

Grobium Curlandiae vrbs 356, 372, 375
Grocholium vrbs 476
Grodecia Russiae rubrae vrbs 184, 503
Grodecum Russiae oppidum, in quo Jagello
postea Vladislaus II, morti succubuit 25
Grodouia, vrbs in Belzensi Palatinatu 189
Grodum Russiae vrbs recuperatur a Ludouico 14
Grodna seu Grodno, principalis Lithuaniae vrbs,
492, 499, 122, olim audiebat Chronon 25, 32,
Castellum habet a Stephano aedificatum 207,
prope eam vrlos inter reperitur puer, qui Var-
saviae baptizatur 213, ab Erdinilo occupatur 420,
ciuitas in Palatinatu Trocenti 6, 7, ibi agun-
tur comitia 250
Grodzysc Masouiae vrbs 190, 191
Grossus Dantiscus, maioris pretii est quam po-
lonicus 324
— Polonicus, eius valor 324
Grothusius (Arnoldus) Sigismundi prae-
ceptor 128
Grudentum vrbs, quam praeterfuit Vistula,
167, in Palatinatu Culmensi 182, 522, ibi agun-
tur comitia 250, 252
Gruen (Ioannes Christophorus) Propugnaculi
louu gubernator 154
Gryphina Lefci Nigri vidua 21
Gryphius (Gedeon) Episcopus 27
Gzibow exiguum Poloniae oppidulum 15
Guagninus scripsit de rebus polonicis II, 23,
88, 177, 196, 209, 234, 308, 413, 8, 103 (*)
Gualdus scripsit historiam 478
Gubernacula Vrbs Dantiscani administrantur
ab Augustense Confessione addictis 328
Gustauus Adolphus Rex Sueciae pacta init cum
Electore Brandenburgico 522, Braunsbergam
cepit 525, pacem componit cum Michael Fe-
derowicz 418, expugnat Birze 15, plura vide
de eo sub Voce Rex Sueciae
Gutscadia Episcopus Varmiensis vrbs 183, 522
Guttsad vrbs in Prussia 45, Poloni capiunt 525,
Sueci occupant, Poloni eos eiciunt 526
Gybutus Lithuaniae Dux 197, Russiam com-
itate inuadit, Liouoniam deuastat ibid.
Gymnasium celeberrimum Dantisci 329
Habfal vrbs in Curlandia 46
Habus Prussiae lacus 181
Haereditas in Polonia aequali portione distribui-
tur in liberis 155, 289, ius haereditatis in Polonia 79
Haeretici e Polonia eiciuntur 235
Haleces capiuntur in Ukraina 56
Halicia ad Dniester sita ciuitas 8, 24, 26, 167,
186, 303, 507, venit in Russorum, deinde
Polonorum potestatem ibid. ibi aguntur co-
mitia 250
Hammerstein vrbs in Pomerellia 46
Hannibal Capuae diutius desidendo animum
fortem virilemque exuit 323
Hanno de Sangerhausen, sextus ordinis Liouonici
magister 351
Hannouia vrbs 477
Hartknochius scripsit duos de Regni Polonici
statu libros 86, 197, 212, 238, 240, 245,
252, 258, 268, 270, 279, 284, 322, 102 (*)
Hartmannus, Comes Heidelbergenfis, octauus
magnus magister, Prussos non parum coerecet
castellum Mariaeburgense condit, Venetiis diem
obit supremum et terrae mandatur 334
Hafenpottum in Curlandia vrbs 46, 356
Hassia Ordinis Teutonici Baluuiatus 339
Hassia Landgrauus Marpurgam sibi arrogat,

I N D E X.

quam illi eripiunt Ordinis Teutonici magistri
338
Hauteuillius descripsit Regnum Poloniae 253,
267, 268, 284, 294, 298, 319, 326, 346
Hedwigis Poloniae potitur Regno 3, vltima ex
Piasti familia matrimonium init cum Jagellone
6, 9, 142, 211, 497, eius ex testamento Aca-
demia Cracouiae condita est 19, Cracouiae coro-
natur 105, in Poloniam venit 106
Heele Vrbs in Castubia 46, 520
Heidenstein scripsit Res Polonicas 280
Heiligenauia Samogitiae vicus 372, 502, vrbs
in Curlandia 46
Heiligenpeil vrbs in Pomerellia 46, 527
Heilsberg Prouinciae Varmiensis metropolis
183, vrbs in Prussia 46, Cracigeris eripitur
494, 522, 527
Heisburgum arx 494
Helduaderus scripsit filiam chronologicam 22, 31
Helena Alexandri vxor, non coronatur 282
Helmet vrbs in Curlandia 46
Helmfeld (Simon Grandelius de) 535
Hemogenus Casatenfis Patriarcha Moschuae
inedia perit 383
Henneberger scripsit librum, cui titulus:
Preussische Landtafel 7, 31, 36, 40, ex eo nar-
ratur historia 12
Henning (Salomo) scripsit Chronicon Liouo-
nium 34
Henricus Andegauensis Dux in Poloniae eligi-
tur Regem 1, 3
Henricus Brabantiae supremus eligitur Dux 332
— Breslauensis in proelio cadit 101, Po-
loniae rex 103
— Comes Plaucensis, vigesimus quartus ordi-
nis Teutonici magister, ab officio motus, in
vinctula lectus, vitam mutat morte et Mariae-
burgi sepelitur 336
— Richtbergenfis, trigessimus Teu-
tonici Ordinis Magister, Theodorum in vincula
confectum fame necat 337
— Desmaricenfis seu Tuchmaricenfis, duodeui-
gesimus Ordinis Teutonici magister, victoriam
a Lithuanis et Russis deportat illastrissimam 335
— de Bobenhausen, trigessimus octauus ordi-
nis Teutonici magister 338
— de Bekenode ordinis Liouonici deligitur
magister 356
— de Heimbarg, secundus ordinis Liouonici
magister, Curlandus paganismus adhuc deditos
bello persequitur 350
— Kniprodiensis, vndeuegesimus ordinis teu-
tonici magister, Mariaeburgi mortuus et sepul-
tus est 335
— de Galen, quartus absolutus ordinis Liou-
onici magister 351
Henricus de Zalka, ordinis teutonici magister 198
— Nortfolciae Dux, septemus Angliae Mar-
schaleus, epistola ad eum Poloniae de Senatu,
Clericis et Laicis, Officialibus et Praefectis
229 sq.
— Plaucensis ordinis Teutonici magister Gart-
num opprimat, omnesque Lithuanos interficit 202
— Rex Franciae, Poloniae relinquit imperium
267
— Rex Hierosolymorum instituit Ordinem
Teutonicum 332
— Rheus vndeuegesimus Teutonici ordinis
magister, vndeuegesimus hebdomadis tantum gerit
dignitatem, Regiomonte obit et humatur 337
— Valefius seu Henricus III, 142, Poloniae
Aaaaaa Rex

Rex 116, 225, Res eligitur 275, 462, 469, clanculum a Polonis discedit 117, 467, 469 a monacho confocatur 142
 Henricus Vratilauensis Dux, Calistum capit 16
 ——— Wapchorus primus ordinis Teutonici magister 332, 333, diem obit supremum Ptolemaide 447
 ——— VI, Imperator 332
 Herbanicoriana, ea quomodo vntur Poloni 304
 Herberger (Valerius) Evangelicus Fraustadii concionator 224
 Herbersteinus Maximilianus, orator 408, 413
 Herborus Iohannes de Foltyn, Castellanus Sanocensis 469
 Herbutus 23, 87, 290, 290, 201 (*)
 Hermannus Balkius primus ordinis Lioonici magister 350
 ——— Barthius tertius ordinis teutonici Magister, animam relinquit Ptolemaide 333
 ——— de Salza, ordinis teutonici magister 382, sub eo a Saracenis terrene sancta expellitur ordo, qua ex causa cum viginti virorum nullibus armatus se confert in Prusiam et Ethnicos e Culmensi territorio elicitur, Condit Mariaburgum et ibi traditur terrae 333
 ——— Magnus magister cum equitibus residuis se confert in Germaniam 332
 Hetman Polny Koronni summus exercituum Polonae imperator 323
 ——— Lithewski magni Ducatus Lithuaniae imperator 323
 Heuoli gentes, sic in Germania dictae 5
 Heyducci militum genus in Polonia 317
 Heysius eius Imperii Romani descriptio 333
 Hierarchia Moschorum 383, ei praesunt Patriarchae Constantinopolitani ibid. illi conceditur Patriarcha a Constantinopolitano plane independentes ibid. eorum series ibid.
 Hierofalchi accrimini ardeantur hostes 428
 Hierofolyma expugnatur a Germanis 332
 Hilarius Moschorum post falscha 382
 Hirri populi 374
 Hirundines quae autumno exeunte, pedibus attritis aquis submerguntur, ubi totam per hyemem viuunt, vere autem ineunte, emergunt, auolant 344
 Historia de seruo quodam Polono 112
 ——— de Puero ab vrsa educato 212 sq.
 ——— Veteris et Recentioris Poloniae 85 sqq.
 Hlebus Lithuaniae Dux 198, 494
 Hodunus Tzar 410
 Hoensteinium Polonorum venit in potestatem 525, 527
 Holmia Sueciae vrbs, ubi templum habent Hugenotti 357
 Holnstein vrbs in Russia 46
 Holland vrbs in Prussia 46, 327
 Holocharx 151
 Holreux vrbs 464
 Holouaeze Podlachiae vrbs 194, 492
 Holmanus Lithuaniae Dux 199, Vitepscae Praefectus, a Suidrigelone in flumen agitur praecapa 427
 Homicida nonnisi pecunia multatur in Lithuania 307, in Polonia 460
 Homines agresti in Polonia habentur pro mancipiis 118
 Homlia vrbs Russia in alba 404
 Honores pro pecunia vendere non licet Poloniae Regi 156

Honorius III, Pontifex, ordiui Teutonico donat Prusiam 332, 333
 Horodto vrbs 38
 Horolo annis 442
 Horti, illis carent circa domos Poloni 297
 Holpodari Vallachae Principes 105
 Hous Cardinalis 183
 Howolium vrbs 447
 Hromada valde vetustum oppidum in Crimea 61
 Hubaldus (Christophorus) Tribunus 507
 Hudacum arx a Koniepolcie contra Cosacos extructa 464
 Hugonoti, quae a Francia fugitiuis Holmiac templi extructio conceditur 357
 Hungari Sinigrod noctu occupant 23, merent Stephano in bello contra Suecos 313
 Hungaria a Vladislao VI, Poloniae rege administratur 107, ad Domum austriacam peruenit 112
 Hunoi Sorythia gens 458
 Husari militum genus in Polonia 30, 314
 Husarum Podoliae vrbs 187, 503
 Husiti Polonica e regno eliduntur 235
 Hy dius Regis Britanniae Caroli II, ad Sobiescium legatus 150
 Hypania sic nominatur a nonnullis flumibus Bogus 7, 442, 458
 Hyrge flumius 426
 Jablonowiccius comes, exercituum imperator 150, 247, in electione noui Regis Electoris Saxoniae fuerit partibus 163
 Iaclouetis vrbs in Podolia 503
 Iacobitas unde acceperint nomen 429
 Iacobus Dux Curlandiae 372
 ——— de la Garde, Nouogardiam expugnat 417
 ——— Dux Ormendenis, Epistola ad eum 315 sqq.
 ——— Kettlerus, Dux Curlandiae, Semigalem flumem a Guinea, Tabacum Insulam derexit, arcem in ea stroix, a Suecis captiuus abducitur, libertati redditus ad Carolum II, confugit, Regisque insulam tradit tutelae, pactum cum eo de ea init 352, eam recuperat 354, Patri Wilhelmum succedit in imperio, uxorem ducit, liberos ex matrimonio 354
 ——— Sobiescius castello Cracouiensi praefertur, est pater Iohannis III, 146
 ——— filius Iohannis, praeciosum ab imperatore dono accipit gladium 151, sponsalia init eam satis Electoris Brandenburgici vidua, cum pudore vero et ignominia domum reuertit 156, deinde eam rursus sui fore init matrimonium 157, patre mortuo ambit regnum 162, regno excluditur 164
 Iagello Lithuaniae Dux 106, sacro abluatur fonte et Vladislao V, appellatur 6, 45, 421, 497, Rex eligitur Poloniae, Lithuaniam, Samogitiam, Russiamque partem huc coniungit 6, 45, 196, 238, 372, contra eum conspirat Vitouandus 6, init eam Hedwige matrimonium 9, 425, Lithuaniae capessit imperium 204, 496, Keystutem patrum ingulari iubet ibid. ei Poloniam Regnum certis offertur sub conditionibus ibid. Lithuanos ab idololatria purgat 210, et Samogitas 309, Viricum de Iungigen magna afficit strage 336, ordo Teutonicus plurima ab eo perpetrata mala ibid. Crucigeros vincit 369, Vilnam exornat episcopatu 447, a Keystuto in vincula conicitur 496, libertati redditur ibid. de eius familia 106 sqq.
 Iamma vrbs Moscia a Suecis erepta 418
 Ianicus sine Ianis laus condit monasterium Clisterense 14
 Ianouia

Ianouia Palatinatus Brescianensis vrbs 207, 492, Podoliae vrbs 187, 503
 Ianouecia Palatinatus Sandomiriensis vrbs 178
 Ianouitius Moscovitarum imperator, pacem ignominiosam cum Olgerdo init 203
 Ianfonius (Iohannes) edidit Atlantem 8, 28
 Ianus Dux Ostrogothiae maximas reliquit diuitias 463
 Iaropelous, Russorum Princeps proditori Villidiae oculos effodiendos, linguam et virilia excandanda curat 43
 Iaroslaua Ducatus 427, vrbs in Russia rubra 503, 507
 Iaroslans fratrem e principatu Kiouleni pellic 9, munit Lowicz 50, a Balclaw Chobri acie vincitur 415
 ——— Senolodiez magnus Moschorum Dux 430, Tueriam aedificat 422, eam filio Iaroslao cum magni titulo Ducis relinquit ibid. eius prolapsia Ducum priuator titulo 423
 ——— Russorum Dux 94
 Iaroslau Polonica vrbs incendio deleta 4, 23, 26, 36, 185, 385
 Iaroslaua Palatinatus Braclauensis vrbs 188, 503
 Iasaph et Iosephus Moschus Patriarchae 383
 Iasdonia arx 199
 Iastowiecia Podoliae vrbs 187
 Iastuni vrbs 23
 Iatwiczeyi delati 495
 Iannatus, Godefridi filius, Vilnam, Ofmianam Braslauamque capit 203, a fratre Keystuto in captiuitatem ducitur 496
 Iauoricius Russiae rubrae vrbs 184, 503, 507, ibi est celebre balneum tepidum 185, ibi est stagnum, cuius aqua aegrotos curant medici 343
 Iaxa Eques, templum Micchopiae aedificat 31
 Iazyges a Boteslao delentur 495
 Icaznia Lithuaniae vrbs 206
 ——— flumius 206
 Iczyes annis 442
 Idololatria Lithuanorum extirpata 211
 Iedlinco, Palatinatus Sandomiriensis vrbs 178
 Iedrzejow elegans oppidum 26
 Ieiunia Russorum 382, multa Moschois sunt ibid.
 ——— praeccepta 418
 Iempsa vrbs ad Dniam 418
 Ientacula ad Polonos non sunt in vlu 303
 Iesupolis Podoliae vrbs 187, 503
 Ieziero lacus in Ukraina 59
 Iezouia oppidulum 483
 Ignazias, Romanae fidei homo sedi Patriarchae a Demetrio impostori sufficitur, a Basilio Suisko in monasterium detruditur 383
 Ignis expiatorius, eum non concedunt Moschi 407
 ——— sacer Vilnae accensus extinguitur 210
 Igor, Rurici filius, dominatur Russis 408
 Ilcusia parus minor in Polonia vrbs 14, 19, 484, 488
 Ilcussum minoris Poloniae oppidum, multae, ibi conspiciuntur fodinae 26, 176
 Ilia Danilowicz Tzaris suer 400
 Ilina flumius 17
 Ilza vrbs in Palatinatu Sandomiriensi, ad Episcopum Cracouiensem pertinens ditionem 488, 178
 Illyricus Tractus 458
 Imagines, eorum Cultus in Moschouia 384
 Imperator Turcarum adoritur Poloniam 317
 ——— Moscovitarum Poloniam et Smolenscum eripit 318, Liouoniam inuadit ibid.

Imperator exercituum summus, munit ei semel traditum, reuocari nequit 319, a nemine nisi a Rege et comitiorum conuentu pendet 323, quamdiu agit in castris, eandem fere cum Rege habet potestatem 323, duo in Polonia notati sunt digni, vnus Poloniae aliorum Lithuaniae ib. noster horum imperatorum propter minus obtinet locum in Senatu ibid. eius potestas et officium 246
 Imperatores Russorum usque ad Alexium 408
 Imperium Polonicum, eius administratio Regem penes atque est nobilitatem 216
 ——— haereditarium abhorrent Poloni 278, 294
 Imprecatio dira implens 23
 Incitamenta amplectenda ad literarum studia in Polonia sunt exigua 343
 Incolae Poloniae 5, 10, 457
 ——— Prussiae 523
 ——— Samogitiae magnam perueniunt ad aetatem 309
 Incommoditas iter facientium in Polonia 305 seq.
 Incursiones Tartarorum crebrae 297, 479, no-uo militum generi instituendo praebent ansam, quod dicitur Quantiani 318
 Indigenatus, quomodo eum acquirat Extraneus in Polonia 256
 Indoles Lithuanorum 309, Polonorum 293, Samogitarum 309
 Indrica flumen 376
 Induiciae viginti sex annorum Polonos inter et Suecos 478, 529
 Induiciae hnted, quae sponso dant foeminae Lithuanicae 309
 Infamia, ea notat ab vnoquoque interfici possunt in Polonia 450
 Intans mortuus nascitur, cuius tergo adheret vnus serpens mortuum redens corpus 22
 ——— gibbosus non facile reperitur in Polonia 297
 Infantes ab vrsa lactati 311 sq.
 Inguleco annis 442
 Ianoentius III, Pontifex 20, 333
 ——— IV, Pontifex 198, Mindogum Lithuaniae coronari iubet Regem 351
 ——— X, Pontifex Iohannem Casimirum in Cardinalium recipit numerum 479
 Inopia Poloniae premens Regnum monetur causatur vilitate 325
 Inouladia Palatinatus in Sandomiriensi vrbs 178, 488
 Inouladislaui Cuiusiae arx 27
 Inouladia vrbs 36
 Inowloz vrbs 5, 19
 Inprimisum Palatinatus Pomerelliae vrbs, ubi aguntur comitia 250
 Inquilini milites 314
 Insigne Ducatus Ofmeciensis et Zatoriensis 178
 Equitum ordinis Teutonici 333, gentis Leliuitanae 298, Lithuaniae 196, 199, Podlachiae 195, Poloniae 469, Poshnienis Palatinatus 169, Podoliae 187, Prussicum 183, 185, Palatinatus Belzensis 189, Brescianensis 208, Calistienis 170, Chelmenis 190, Cracouiensis 178, Cuiusiae 173, Dobrinensis 192, Lancienis 172, Lublinensis 180, Masouiae 191, Miusensis 210, Mei-Clauensis 209, Nouogrodensis 208, Plocensis 192, Poshnienis 169, Rauenis 171, Sandomiriensis 180, Sitadensis 171, Trocensis 107, Vilnensis 206, Virepsensis 209, Regni hierosolymitani 333, Samogitiae 194, Territorii Praemilicensis 185, Sandecensis 178, Vrbs Culmae 182
 Insignia

INDEX

Korsum Russiae vrbs 514
Korsunum Lithuaniae oppidum a Stephano
aedificatum 28
Koryscinskius Regni Poloniae Cancellarius 456
Kosaky insula in Vrkania 58
Koscieleckius (Andreas) fodinarum praefi-
ctus 40
Koscien vrbs 35
Kosietum Moschi a Polonis accipiunt 476
Koskaga vrbs 385
Kosmaka insula in Vrkania 58
Kowalewum Prussiae regiae vrbs 370
Kowalow Palatinatus Brestensis vrbs 5
Kowna vrbs in Palatinatu Trocensi 7
Kozafow oppidum Chamo subiectum 61
Kozariski Orskae Vicepraefectus 445
Krafnam 476
Krafnostaw oppidum in Russia 14
Kremelina Moscae arx 415, 440
Kretzet auis, ceteros falcones audacia corporis-
que mole antecellens 428
Krezywina flumen 376
Krylouia vrbs 54
Kruswica vrbs in Palatinatu Brestensi 5
Krysburgum vrbs 376
Krzemieniec ciuitas lignea in Volhynia 28
Krzyszczow vrbs 55
Krzyszczow insula in Vrkania 59
Krzyszczowius scripsit librum, qui Poloniae
inscribitur status 234
Kuczkofo amnis in Vrkania 57
Kudacum oppidum a Koniecpolsco conditum
442, 514
Kudak insula in Vrkania 56
Kuhnius (Balthasar) nouam Zeileri Poloniae Li-
thuaniaeque transtulit descriptionem 154
Kukouitus Lithuaniae Dux 198, 493
Kumuki Populi, Georgiam inuadunt 429
Kurzbachius (Henricus) Imperatoris in Prus-
siam legatus, vulneratur 471
Kusmademiankia vrbs 385
Kyertus Lithuaniae Dux 197
Kyo Russus Princeps condidit Kyoniam 27, 188
Kyouia vrbs 7, 442, 458, 503, 508, ibi re-
gnat Andreas 9, Russiae vrbs 27, Poloniae subii-
citur 28, cum Borythenes alluit 38, 167, Pa-
latinatus Kyouienis vrbs 188, Volhyniae et to-
tius Vrkaniae vrbs primaria 119, 234, inuo-
lae eius graecam proficuntur religionem ibid. eius
origo et descriptio 415, Olechus eam occupat,
constituitque Russiae metropolim ibid. status,
Tartarorum Rex eam funditus delet et solo ac-
quat 415 sq. in Prouinciam redigitur 416, a
Tartaris omni priuatur splendore ibid. tertio
aedificatur et proprios habet Principes ibid. in
Palatinatum degenerat ibid. 503, 508, vetustissi-
mas numeratur in vrbes 51, Cosaci eam sibi sub-
iiciunt, Poloni recuperant 508
Kayaz oppidum 18, minori in Polonia 175
L
Labian vrbs in Prussia 46, 527
Lachouicia Palatinatus Nouogrodenus vrbs
504, cum palatio quod Lithuaniae imperator
exstruxit 208
Laciezouia Podoliae vrbs 187
Lacus albus, dicitur Biale 167
— Crinicensis Belzensis in Palatinatu, suas cer-
to tempore vndas ignotas abigit per speluncas
pauco post vero horrendo strepitu rursus illas
atrahit 343
— Caronensis 40, Ilmenius 381, Ioannis L.

Odoius 425, Ladoga 382, Meotis 426, Polo-
niae inferioris notabiles 176, Prussiae 181, Re-
cens 167, 238, Spera 420
Ladislaus Polonorum Princeps 524
Lactio legati aut senatoris, lactae habetur pro
maiestatis crimine 254
Lagouia oppidum 23, in Palatinatu Sendomi-
riensi 178, 233, 488
Laland Daniae insula 31
Lambsonius Tabacum, vnam Caribiarum insu-
larum, Kettlero surripere conatur 352
Lanceae, earum vna Polonos apud milites 314
Lancutum Praemilhenis territorii vrbs 185, 508
Landa maiori in Polonia vrbs 16, 241, in Palatina-
tu Celsiensis 170
Landek vrbs in Pomerellia 46, 520
Landiscorona optumum minori in Polonia
propugnaculum 22, 488, a Stephano expugna-
tur 470
Landsberg vrbs in Prussia 46, in Natangia 528
Landichurtz vide Lencicia
Languinus (Shnon) Dux Mscislauiensis 496
Lanlius, eius pro Polonia oratio 1, 11
Lanzig vrbs in Pomerellia 46
Lapis Lazuli 17, 179
— specularis ex rupibus ad Duinam exorsus 418
Lapides, quae ligna antea fuisse dicuntur 343
Lappichyuum oppidulum 481
Lappones partim Moicho, partim Noruego, cae-
teri Sueco parent scepro, gens fera, lylicetris
et rudis 429
Lardum, eo assato maxime delectantur Poloni 303
Laseo (Ioannes de) Lutheri amplectitur doctri-
nam et propagat 114
Lascum Palatinatu in Siradiensi vrbs 170, 483
Laski 503
Lassotin mons 18
Laticzouia vrbs in Podolia 503
Latitudo et longitudo Poloniae 54, 454
Laudanum Suecis conceditur a Lithuania 498
Lauenburg vrbs Cassubiae 520
Lauenicum vrbs in Prussia 525
Lauia Prussiae fluius 181
Laurentius Comes Rossensis epistola ad eum
91 sqq.
Laureus Lithuaniae Princeps eligitur, quem ho-
norem deprecatur 495
Lawenburgum vrbs, nunc in Electorem
Brandenburgicum cum Bythouia alienata 370
Leal vrbs in Esthonia 46
Lechus polonici populi author 2, 5, 16, 165,
215, 457, quo regnasse in Polonia dicitur tem-
pore 2, eius posterum ibid. urbem Gnesen condidit 5,
et Gnesnam 24, Pomeraniam occupat 165
Lecstegum 336
Lecti, quibus vruntur Moschi 396
Lectio veteris Testamenti a Moschis prohibetur 380
Ledzieicus sacerdos, nomen sortitur Radziuili
202
Legati prouinciales 217, hi et senatores in co-
muni separantur 254, illi a nemine nisi a suis
faciis ad poenam trahi possunt ibid. in conclusum
manent donec durant comitia ibid.
— exterorum Principum, quomodo in ele-
ctione Regis Poloniae admittuntur 271, in
Polonia magnifico apparatu vel necesse habent
288, quid eis obseruandum ibid. quomodo in
Moscouia admittuntur 389
Legatus Pontificis cum Lutheranis facit 125
Leges primas et statuta dat Polonis Casimirus
Magnus 266
Leges

INDEX

Leges monachis Moschonicis praescriptae 380
— Moschorum de matrimonio 398
— quaedam corriguntur vel abrogantur vel
mutantur 13
Leixinius Princeps 139
Lelow Palatinatu in Cracouensi vrbs 6, 18, 19,
28, 175, 488
L
Lemberg vide Leopoli
Lemburg vel Leuenburg vrbs in Pomerellia 46
Lemfel vrbs in Esthonia 46
Lencicia seu Landschutz, Palatinatu in Lenci-
censi vrbs 250, 481, in qua aguntur comitia
171, 250, 51, 19, 28
Lenczna Palatinatu in Lublinensi vrbs 180
Leo Russorum Regis filius succedit patri 9, 29, 184,
— Dux Luceoricensis a Gedimino victus 201,
421
— Volodimiris Dux 495
Leobergum oppidum, ibi Ioannis Sobieci
exercitus castra ponit contra Turcas 148
Leopoli vrbs 8, 19, 102, australi in Russia,
eius descriptio 28 sq. in Russia rubra 184, 232,
502, 508, ibi aguntur comitia 250, caput Rus-
siae, Chmielnitscius oppugnat 135
Leopoldus Imperator Romanorum, mittit Le-
gatos ad Alexium Michalowiez Tzarem 361 sqq.
eorum admissio ad Tzarem 389, infirmat Casi-
miri consilium de filio regni successorem pro-
ponendo 278
— Wilhelmus, archidux, quadragesimus ter-
tius ordinis Teutonici magister, Viennae in vi-
uis esse deest 339
Leptum Vitescens in Palatinatu cum aree vrbs
209
Lepores, albi reperiuntur Reschonae 430
— eorum magna in Polonia reperitur mul-
titudo 300
Lescus I, Poloniae eligitur Princeps 89
Lescus II, Poloniae Princeps 90
Lescus III, Poloniae Princeps 90
Lescus, albus, Poloniae Rex 3, 47, 420
— niger, Poloniae Princeps 3, 47, 101, ger-
mani Cracouiae refectionem concedit 21, Rus-
siam inuadit 29, splendidissimam de Lithuania
repperit victoriam 180, Vithenem Lithuaniae
vincit Ducem 200
— siue Praemissus, Poloniae constituitur
Princeps 2
— IV, Poloniae Princeps 2, 46, 92
— V, Poloniae Rex 99, 100
Lesko vrbs in Sanocensi Castellatu 503
Lesla oppidum 28, ibi Poloni atrocissime fac-
iunt in Iudaeos 481
Leslens (Alexander) Germanorum Dux 477
Lesnicus supremus exarsituum Imperator 320
Lessen vel Leszin vrbs in Culmia 46, 528
Lesznice Euangelicorum ob scholam celebris
vrbs 14
Leszno (Vladislaus de) comes 506
Letzen vrbs in Prussia 46, 528
Leuenburg vrbs in Prussia 46, 528
Lewartow paludosus locus 15, Palatinatus
Lublinensis vrbs 180
Lewenberg vide Leopoli
Lex de hereditatis distributione in Polonia 155
— de eo, qui ministrum vulnerat 244
— noua, quomodo ad valorem peruenit 255
— de praescriptis et infamia notatis 460
Lezai seu Palatinatu in Sendomiriensi vrbs 178,
233, 488

Liba vrbs in Curlandia cum portu 46, 356
Liberi Polonorum non facile inueniuntur gib-
bosi 297
— Rusticorum Polonicorum, misera eorum
conditio 291 sq.
— Regum Polonorum magno venerantur ho-
nore 225, eorum curam gerit Senatus 225
— Spurii toto Poloniae in regno male audi-
unt 226, nec haereditatis ius sibi vindicare va-
lent 464
Libertas animum exhilarando corroborat cor-
pus 293
Libmühl, Libna, Libitar vrbs in Prussia 46, 528
Libna oppidulum Michalouiae 528
Liburnum vrbs 477
Lica Prussiae fluius 181
Lick vrbs in Prussia 46, 528
Liceuici gentes in Germania sic dictae 5
Lida Palatinatu in Trocensi ciuitas 6, 7, cum ca-
stello et iudicio aulico 207, Lithuaniae vrbs 30,
491, qua in aguntur comitia 250
Liesland vide Liouonia
Limites Poloniae 5, 166
Limmerus (Augustinus) scripsit relationem Li-
psensem 480, 481, 484, 499, 500, 509
520, 526, 530
Lingua latina, eam discunt Poloni cum verna-
cula 294, in ea conscribuntur causae forenses ib.
— Polonica prorsus est Slaouonica 488
— Vri, magna eius vis 301
Linguae in Polonia vsitatae 341
Lintia vrbs 471, 477
Lipno oppidulum 24
Lipowiec oppidum 30, 175, 488
Lipskian (Andreas) Cracouensis Episcopus 463
170
Liquor rosaceus, pulueri nitrato incendendo aptus
345
Liquores adusti tantum a plebeis vsurpantur 302
Lissa, mons, seu Turzagoria olim dicebatur
Kryunagora 201
— Silecia in Polonia vrbs 481
Litlanus siue Litwo Widouanti filius, dedit no-
men Liouoniae 10
Literae, quibus defuncti ad S. Petrum munian-
tur 11
— restium, quae sint 12, 313
Lithuanii Volhyniam occupant 9, 32, eorum le-
ctorum genera 11, quomodo caedes apud illos
molebatur 21, ad mortem damnatos se ipsos in-
terficere cogunt ibid. inuadunt Dobrzin 24,
200, a Lesco Nigro vincuntur 180, aliis vtuntur
moribus iuribusque ac Poloni 196 sq. Prussiam
infestant 200, 335, ad Jagellonis vsque tem-
pora Deos vel Daemones venerati sunt 210, eo-
rum ritus 211, hos omnes Jagello extirpat ibid.
vno die tricies eorum millia sacro abluuntur
fonte ibid. peculiaribus vtuntur legibus 266, eo-
rum indeles 309, tempore belli vltra Magni
Ducatus fines non possunt inuiri traduci 312, in
verba Romani Micis lai Volodimir atnepotis filii
iurare coguntur 420, a Russia fusi 493, Prussi-
am denastant 524, Suecos in hybernias disposi-
tos interficiunt 135, olim audiebant Alani 492,
a Russia suduntur 493, eorum partes sequuntur
Curlandi 494
Lithuania eius descriptio 1 sqq. 196 sqq. 420,
492 sqq. cum Polonia coniungitur 6, 16, 196,
423, 498, eius Palatinatus 6, 205, ei adicitur
Smolenscum 9, Radziuilo debet, quicquid euang-
elicae religionis reliquum habet 41, duas com-
plectitur
Bbbbbb a

plectitur partes 196, eius insigne ibid. 199, primus eius Dux fuit Palatinus 197, 420, Turcis libere ibi exercendi religionem licitum est 211, magnus ibi velorum est numerus 212, duo potentum genera ex melle parata usurpat 302, de iudiciis 306 sq. misera rusticorum conditio 307, foeminae ante vigesimum quartum non nubere solent annum 309, Crucigeri eam inuadunt 421, Gediminas eius terminos perualde ampliat ibid. donatur propter nuptias Vladislao ibid. decessatur 524
Littalanus seu **Littao** princeps 492, **Alanes** e Prussia educit 191, 236
Liuia in **Masouia** vrbs 191, 236
Liuo in **Polonia** vrbs incendio deleta 4
Liouones et **Prussi** a **Poppe** de **Osterna** afficiuntur clade 334
Liouonia **Gybuto** et **Kyerno** sumunt poenas 197, **Poloniae** se submitunt Regi 114
Liouonia unde ducit nomen 10, a **Polonis** expugnatur 164, a **Magistris** magnis **Prussiae** arripitur 204, **Stephanus** ibi contra **Suecos** gerit bellum 313, eam inuadit **Moschouitarum** Imperator 318, eripitur **Russis** 334, in regiam et ducalem diuiditur 349, ibi **Christiana** funditur religio 350, **Episcoporum** eius series ibid. eius descriptio 373 sq. **Lutheri** doctrina ibi propagatur 373, **Sueci** eam sibi vindicant, ita vt **Liouoniae** totius possessio **Polonis** exiderit 374, vrbes praecipuae 46, 532 sqq. fuit cum **Polonia** iuncta 113
Liuum in **Masouia** vrbs 7
Liwo oppidulum ad **Palatinatum** pertinens **Masouiensem** 23, 243
Lixae non inueniuntur **Polonico** in exercitu 321
Lobau vrbs in **Prussia** 46, 528
Loboiscum vrbs cum arce in **Palatinatu** **Vitepsensi** 209
Lobzouia villa regia extra **Cracouiam** 20
Loca, vbi agantur comitia 250
Silae obita, quomodo a **Samogitis** in agrum vertantur 210
Locticus propter scelera mouetur ab imperio 267
Locus ad **Caluariae** montis similitudinem accommodatus 22
Locusta ea abundat **Tactaria** 74, **Colacorum** regio 121
Lode vrbs in **Esthonia** 46
Loewenhaupt (**Comes de**) **Praefectus** **Suecicus** 533
Lohoisco oppidum 7
Loiowagora vrbs 442
Loitzen vrbs in **Esthonia** 46
Londschütz vide **Lencicia**
Lomza in **Masouia** vrbs 7, 31, 191, 250, 515
Loretum ibi **Vladislaus S. Vladislai** relinquit imaginem 477
Lotharingia ordinis **Teutonici** **Ballipatus** 340
Louaczus flumen 34
Louanium vrbs 477
Loenicum **Rauen** in **Palatinatu** vrbs 171, 476, 482, sedes **Archiepiscopi** 331, ibi aucti nuntii inueniuntur 344, sponta **Electoris** **Bauariarum** pernoctat 159, a **Polonis** capitur 456
Louisa **Charlotta** uxor ex stirpe **Radziuilla**, nupsit **Ludouico** **Electoris** **Brandenburgici** fratris, quo mortuo cum **Carolo Philippo** in matrimonio 235, **Brigae** diem obit supremum ib.
Louo oppidum 36
Lowat fluius 382, 417

Lowicium in **Masouia** vrbs a **Ierislao** munita 30
Lubaczouia **Prussia** in **Regia** vrbs 114, 243
Lubaczow meridionali in **Russia** oppidum 14
Lubartoua vrbs in **Russia** 514
Lubartus, **Gedimini** filius matrimonium init cum **Ducis** **Russiae** filia, ad cuiusque **Ducatus** peruenit imperium 9, 203, **Sanguisorum** pater 496, **Helicium** caput et incendio delet 507
Lubauia vrbs in **Palatinatu** **Culmenensi** 522
Lubecza vrbs 442
Lubienensis (**Matthias**) **Primas** **Regni** 133
Lublania, **Lublo**, **Luboulia** arx ab **Hungariis** venit pignoris loco ad **Poloniam** 486
Lublinum vrbs sic dicti **Palatinatus** 6, 19, 488, eius descriptio 306 sq. ad **Vistulam** 167, est metropolis 180, ibi aguntur comitia 250, instituitur iudicium aulicum 460, 118, a **Theophilo** decessatur 494
Lubnia oppidum 464
Lubomirscius **Tartarorum** magnam fudit multitudinem 149, **Regni** creatur **Marchallus** 150, vrbes et pagos quater mille possidet 287, ei merent septem mille milites ibid. contra **Turcos** ducit exercitum 473, contra **Regem** **bel-lum** gerit **Casimirus** 136
Lubouia **Palatinatu** in **Colmenensi** vrbs 182, 234, 473
Lubowlo arx 36
Lubrantis **Episcopus** 35, 168
Lucardia **Praemili** coniuu ianocens interficitur 16
Lucaschus **Dux** 482
Luceria vrbs episcopalis 6, 8, in **Volhynia** 503, 509
Lucerna vrbs 477
Lucius III., **Pontifex** 20
Lucke, **Lufcum**, v. **Lucortia**
Lucumoria inter **Sibiri** et **Kitaikum** regio 428
Luczosa flumen 376
Ludouica **Maria**, matrimonium init secundum cum **Vladislao** 478, eo mortuo cum eius fratre **Iohanne** **Casimiro** celebrat nuptias 479
Ludouicus **Antonius**, **Philippi** **Wilhelmi** filius, ordinem recipit in **Teutonico** 339, ordinis eligitur magister ibid.
Ludouicus **quintus** ordinis **Teutonici** magister, **Dux** **Bronswicensis** 335
Ludouicus **de Herlingshausen**, duodeviginti ordinis **Teutonici** magister, magna sub eo **Prussiae** pars ad **Casimiri** accedit partes 336, 369, **Regiomonti** mortuus sepelitur 337
Ludouicus **Pius** 23
Vngariae **Rex**, **Poloniae** eligitur **Rex**, 3, 9, 25, 105, 211, 225, recuperat aliquot vrbes 14, contumelia illi a **Senatu** **Polonico** illata 229, eius mors 47, 106
Ludouicus **V.**, **Imperator** 335
Lues venerat ab homine eruditionis experte intra septem octidie dierum spatio sanata 346
Lukow paludosus locus 15
Lulouia **Palatinatus** **Lubliensis** vrbs 180
Lunea **Semigalliae** vrbs 357
Luncolia vrbs 6
Lundorp scripsit **Sleidani** continuationem 18, 21, 41
Lustratio exercitus **Polonici** 313, 320, **Regis** praesentiam in ea requirit **Leges** 314
Lutherani **Cracouiae** obruuntur ab aduersariis 22, 48, a **Polonis** nominantur **Sassowicz**, i. e. **Saxones**, qua ex causa 235, hi soli ad gubernacula **Dantisci**

Dantisci adhibentur 328, cum **Catholicis** pacta ineunt de libera exercendorum sacrorum potestate 478, 124, **Legatus** **Pontificis** cum illis facit 125
Lutherus eius doctrina propagatur in **Liouonia** 373, innotescit in **Polonia** 111
Luriti siue **Luriti** gentes 5
Luwow & **Lwow** vide **Leopolis**
Luxus apud **Polonos** regnat immoderatus 13
Luzow **Palatinatus** **Lubliensis** vrbs 6
Lutzenium **Moschouicis** parens vrbs 374
Eygi olim inhabitauit **Poloniam** 5, 35, 457
Lyndow **Palatinatus** **Chelmensis** vrbs 189
Lyrtamin antiquae **Celticae** promontorium 425
Machmurus **Porpuratus** extorquet **Tauris** **Caphan** 426
Madagascari insula 63
Magdeburgum vrbs 159
Magistratus **Magni** **Moschouiae** **Ducis** 431
Magistri ordinis **Liouonici**, eorum series 350 sqq.
Prussiae **Liouoniam** arripunt 204
Teutonici eorum series 333 sqq.
Maidel (de) nobile genus in **Carlandia** 357
Malagost **Palatinatus** **Sandomirienensis** vrbs 6, 242, 178
Mancupo arx in monte **Boba** 61
Manimi, veteres **Poloniae** incolae 5
Manipulus **Halarum** 315
Manna grani parui in **Polonia** 303, quoddam eius genus **Cracouiae** repertum 177
Manusfeld (de) nobile genus in **Carlandia** 357
Marcaria, **Kiouiensis** **Episcopus**, scribit epistolam ad **S. Petrum** 28
Marchio **Brandenburgicus** **Borussiae** partem accipit a **Sigismundo** 111
de Milsaw 485
Marchionatus **Brandenburgicus** ab **Olgerdo** **Francfortum** ad **Oderam** vsque expoliatur 203
Mare **balticum**, in eam effunditur **Vistula** 167
vnicum quod **Regni** **Poloniae** est finitimum 302
Marggrafstadium, seu **Marggraboua**, noua vrbs **Ducalis** in **Prussia** 46, 528
Maria **Ludouica** **Vladislai** septimi coniuu 225, **Casimiro** cum **Vladislai** fratre init matrimonium 134
Maria **Iagellonia** filia, vxor **Wladislonis** 496
Mariae **B. Virginis** imago a **S. Luca** picta 176
Marienburgum, vrbs quam praeterfuit **Vistula** 167, **Palatinatus** sic dicti 182, 183, hanc urbem extruunt **Equites** **Ordinis** **Teutonici** 332, in **Prussia** 522, 528
Marienburgis vide **Mergentheimium**
Marienburg vrbs capitalis in **Prussia** **Polonia** 46
Marienburgum vrbs **Moschouitarum** sub imperio 374
Marienwerder 46, 335, 528
Maria **Demetriorum** vtroque vxor 475, **Astracani** suffocatur 476
Mariti in **Polonia** ab vxoribus summe venerantur 297, totam rem familiarem administrant foli 298
Marborough (**Comes de**) epistola ad eum 267 sqq.
Marmor omnium colorum effoditur 179, apud **Soleciam** reperitur 485, in **Podolia** 503
Marpurgum 335, **Hessiae** **Landgrauia** a **Schutzbaro** **Ordinis** **Teutonici** **Magistro** excipitur 338
Marchaleus **Regni** **Poloniae** supremus, censurissimus vndevigesimus laicus est **Senator** 244, eius functio ibid.
Regni **Poloniae** inferior, centesimus, vigesimus septimus est laicus **senator** 246

Marchaleus **Curiae** **Magni** **Ducatus** **Lithuaniae** centesimus vigesimus octauus est laicus **Senator** 246, hi **Marchalei** sub **Vladislao VII** de principatu contendunt cum **Cancellariis** 246
Martinoi **Territorii** **Haliciensis** vrbs 186, 503
Martinus **Bielscius** scripsit **annales** **polonicos** 112
Martinus **Gastoldus** **Kioui** a **Casimiro** **Iagellonide** accipit commissam 416
Martinus **Truchies** **Verschhausenis** trigessimus primus **Ordinis** **Teutonici** magister, **Casimiro** praefat homagium, **Regimonte** mortuus mandatur terrae 337
V., **Pontifex** 336
Maslaus, alias **Masor**, **Masouiae** dat nomen 33, **Poloniae** se subiicit imperio 165
Masouia **Polonici** **Regni** **Prouincia**, eius descriptio 190 sqq. 515 sqq. mellis habet copiam 302, quando ad **Poloniam** peruenit, unde accepit nomen 33, misere vastatur a **Prussis** ethnicis 369, **Iagello** eam inuadit 497
Masuria seu **Masouia** 515, partim decessatur 493
Matrimonium **Colacorum** 714
Moschorum 398
inire **Poloniae** **Regi** inuito **Senatu** non licet 276, 468, apud **Lithuanos** haud difficile diuellitur 11, hoc inire non licet illis in **Polonia** qui infantem vna e baptismo suscepunt 299, id etiam obseruatur in **Moschouia** 398
Matthias (**D. Christianus**) **Systema** edidit politicum 28
Matthias **Corvinus** **Hungariae** **Rex** 32
a Miechow scripsit **Chronicon** **Polonicum** 31
primus **Samogitiae** **Episcopus** 372
Romanus **Imperator** 365
Maximilianus **Austriacae** **Archidux**, rex eligitur **Poloniae** 4, 125, 273, 470, **Cracouiam** obsidet 487, a **Iohanne** **Zamoisio** profugatur 189, 471, sed ab illo ducitur captiuus 127, vnde quadragesimus **Ordinis** **Teutonici** magister supremus aduersus **Turcos** in **Hungaria** ordinis constituitur **Dux**, **Oeniponti** decessit 338
I., **Imperator** 337, **Ratibonae** moritur 471, **Senatores** **Regis** **Sigismundi** ad **Ducem** et **Comitum** dignitatem extollere vult, quos illi deprecantur honores 462
Mayerberg (**liber** **Bero de**) mittit **legatus** ad **Alexium** **Michalowitz** **Tzarem** 368, eius itineris in **Moschouiam** descriptio 361 sqq. **Pomerelliam**, **Pruthiam** regiam et ducalem describit 369 sqq. **Samogitiam** describit 378, **Liouoniam** et **Carlandiam** describit 373, ad **Dunam** peruenit, quam describit 376, decenter a **Moschis** excipitur 377, **Marienburgi** conuiuio excipitur, de qua occasione **Moschorum** victus partantur ibid. **Perzaram** venit, templum ibi adeundi illi non datur facultas 380, **Moschouitarum** ieiunia eorumque post **Pascha** describit hilaritatem 382, **Volgam** transiit 385, eius ingressus in urbem **Moschouam** 386 sq. **Tzaris** ministri ei veniunt obuiam, de eorum amictu dispartit 387, in prima coram **Magno** **Duce** **Leopoldi** litteras tradit admissione 389, secundo admittitur 392, sine responsione accepto discedit prima e conferentia 394, a vigiliis perturbatur 397, **Moschouae** a febris corripitur, medici ei negatur copia, qua ex causa 400, **Moschorum** mores fereque totam describit **Moschouiam** 401 sqq. **Alexii** refert familiam 409 sq. eius titulum 412 sq. **Russiae** dispartit de extensione 414-430, de **Magni** **Ducis** ministris et aula facit mentionem 431 sq. de **Tzarissa** Cccccc 433.

I N D E X.

Militicium oppidulum 368
 Milliare Polonicum aequat Germanicum 459
 Millingtonius (Thomas) collegii medici Praef. epistola ad eum 340 sq.
 Minckowicz (Ernfrid Liber Baro a) Rudolphi Legatus 364
 Minda vrbs 159
 Mindogum Lithuaniae rex, a Conrado Stargie expugnatur 200
 Mindogus Lithuaniae Dux, varia gessit bella 198, a genero suo et Nepote ingulatus est 199, ei se tradunt Curlandi 351, Lithaniae coronator Rex 351, 421
 Mindolphus Holstanus Dux II, Kiouiae administratio illi committitur 416
 Mingailus seu Michael Lithuaniae Dux Ducatu Nouogrodenſi potitur 198, Poloniam expugnat 420, 426, 493
 Ministri Aulici Regis Poloniae 227, Regni Polonici 13
 Minſcum Miſceſſis Palatinatus vrbs 7, 209, 304, 309, 315, ibi aguntur comitia 250, deſolationem illi inferunt Moſchi 447
 Miſceſſis Hispaniae gentes 120
 Mirachouia vrbs 370
 Miſericordia non mouet Polonos in aliorum infortuniis 399
 Miſſio ſiligiſnis Roſa laborantibus dicitur admodum periculosa imo mortifera 349
 Mitrauia Semiſſis vrbs a Conrado de Mandern condita 351, 357, 334, a Suecis capitur, nunc vero Curlandiae Ducis agnoſcit imperium ibid. 46
 Mlaue Palatinatus Floceſſis vrbs 191
 Moerw ſuentum 369
 Modus conſequendae et amittendae Nobilitatis 292
 Modziris Palatinatus Meiſſnauieſis vrbs 208, 304, 309, ibi aguntur comitia 250
 Moſſia inferior 442, in eam faciunt irruptionem Ruſſi 8
 Mogil monaſterium 28
 Mogila, Mogillo vide Claratumba
 Mogilna vrbs 482
 Moguntia vrbs 477
 Mohila (Conſtantiuus) 472
 Mohilius (Hieronymus) Dux 473, eius filius Conſtantiuus interſicitur ibid.
 Mohilouia vrbs 8, ad Boryſthenem ſua 38, 128, 442, in Palatinatu Viſeſſenſi 209, 304, 309, eius deſcriptio 446
 — Palatinatus Culmenſis vrbs, vbi aguntur comitia 250
 Mola Danſici, eius reditus, ſingulis horis diuturnis et nocturnis ſingulorum ducatorum Regi facit quaſitum 330
 Molae magna earum copia Polonia abundat, fullonicae et chartariae illi deſunt 325
 Moldaui a Caſimiro auxilia aduerſus Turcas petunt 109
 Moldaui a Scriptoribus etiam Valachia nominata, eius Principes ſub Poloni Regis olim fuerunt tutela, hanc a Turcarum conſtituuntur imperatore 459, 462, Polonis eripitur 472
 Mologa vrbs et fluuius 385
 Moſchemium vrbs 477
 Monachi mendicantes et eorum veſtituum colores 173
 — Moſchoſitici et eorum leges 380
 — omnium ordinum reperiuntur in Polonia exceptis Carthufiis et Minniis ſtratiſis 236, eorum vitae genus ibid. ſq.

Monachi S. Basilii, vitam degunt asperitima 508
 Monachium vrbs 477
 Monarcha Russiæ primus 414
 Monarchia in Polonia aboletur 216 sq. quando
 cepit initium 164
 Monasterium cytheriense conditum 14
 Monasterium Polonis traditur a Moschiis 476
 Monastrum siue Bialogrodia 458
 Moneta, aerea, seditio Moschuenfis plebis pro-
 pter eam 444, posnam launt grauem ibid.
 — polonica, aut cuprea aut cupro et argento
 est mixta 324, ius exendac olim erat penes Re-
 gem, a Casmiko III. reipublicæ conceditur 325,
 et a Sigismundo 474, omnia indiguntur Regis
 nomine et imagine 221
 — Prussica 330
 — Russiæ Moschouitiæ 436
 Moniales in Moschouia 388
 Mons Sioniticus, in illo extrahitur Xenodochium 332
 Montagnius, Gallofrancus, capite plestitur 330
 Montani Tartarorum genus 430
 Montes Hungarici, ibi capiuntur capræ, quas
 annuuntur lautissimis dapibus 301
 — Sabaudici 344
 — Sarmatici 59, vulgo Karpaki et Szepicki
 audient 302
 Montiusidus Gedemini filius a Patre Kyerno-
 niam Sloninumque accipit 202
 Montwile Samogitiæ Dux 493, eius filius ibid.
 Morachus Palatinus Braclaiensis, vrbs 188,
 503
 Morbi in Polonia noti 346
 Morbus Cosacorum 73
 Mord Podlachiae vrbs 194
 Mordwini populi 424
 Mores et vitæ genus Cosacorum 70, Lithuan-
 arum 11, Polonorum 12 sq. 283 sq. Moscho-
 rum 377 sq. Incolarum in Ukraina 49 sq. Tar-
 tarorum 62 sq.
 Morem seu Polonis tradunt Moschi 476
 Morosouius, Alexii educator 410, fit eius as-
 sinis 411, sincera amoris erga eum edit docu-
 menta Alexius 431, morti succumbit 411
 Mors seruo a domino illata non poena afficitur
 284
 — eam sibi ipse inferre seruus cogitur 308
 Morstiniana familia 177
 Morstinus Comes, magnus Regni Polonici the-
 saurarius 141, 190
 Mortui, quæ pompa sepeliuntur in Polonia 300
 Morung vrbs in Prussia 46, 329
 Mosaiscum Moschouiae vrbs 420, 421, 442,
 illis traditur a Polonia 476
 Mosch maioris Poloniæ oppidum 32
 Moschouia, bella ibi gesta 364 sq. lectio vete-
 ris Testamenti Monachis interdicitur 380, de re-
 ligione 383, Iobus consecratur patriarcha ibid.
 imaginum cultus 384, præter Diuorum icones
 nulla ibi videtur imago 385, annorum dicrum-
 que diuisio 397, sexus muliebris parua est in
 veneratione 398, exercitium religionis Vero-
 licis denegatur 407, 443, Lutherani celo et
 Caluinisti conceditur 407, pestis ibi grossatur
 415, senatus Magni Ducis et Magistratus 435
 Mosci maximam albas Russiæ partem eripiunt
 Polonia 10, Smolensco potiuntur 38, graues à
 Polonis accipere conditiones eorum exercitus cogi-
 tur 39, præem ineunt cum Polonis 40, Liouonium
 inuadunt 136, a Sussciæ Regibus illis eripitur Li-
 uonia

nonia 374, eorum victus 377, testamentum ve-
tas tanquam obsecrum interdicunt 380, eorum
ieiunia et post Pascha hilaritas 382, status ecclē-
siasticus 384, quomodo Principes venerantur 390,
eorum baptismus 395, victus ratio 396, de eorum
matrimonio 398, frans mercatorum 401, eorum
festiuitates 405, confessio 406, communia et
meritorum sepultura ibid., non credunt ignem
expiatorium 407, vade se nominant Russos 414,
vrbes aliquas eis eripiunt Suesi 418, processio in
palmarum die 440, Catholicam religionem pla-
ne extinguere student 443, seditionem seueram
ob monetam excitant 444, Smolenticum oblidant
et a Polonis reiciuntur 476, Lithuaniam inua-
dunt 477, eorum insignis prosteritur numerus
37, Vlna potantur, eam vero Polonis resti-
tuere coguntur 206, delent incendio Trocum
207, a Zolkienio octoginta eorum milia parua
opprimuntur manu 318, a Lethionio vertuntur
in tugam 321, Vla is eripitur ibid., eorum bel-
la cum Polonis 364 sq. 475, ad eorum Tem-
pla non admittuntur alii Regioni additi 380,
suum venerantur colunt Dinorum imagines
384, de eorum amicu 387, sedes 388, Rex
Stephanus eos contra capit arina 470, Suisium
tradunt Polonis et Vladislauum deligunt 472,
Michaelem Federonicum sibi eligunt Ducem
472, 476, se Pontifici submittere promittunt
479

Moscaea Praemissensis territorii vrbs 185,
503

Moscaea caput Mosconiae 40, eius descriptio 415,
introitus Mayerbergii in eam 386, Vladislauus
eam oblidet 473, a Polonis incensa 475

Motlaus parua flumina ad urbem Dantiscum
328

Motula Cosacorum Dux, 187

Moulinet (Franciscus Fred. de) Gallus nobilis
133

Mozyrun a Skimundo occupatur 421

Motzni vrbs 464

Mscilauis Russiae albae vrbs 37, 509, a Sue-
rolo Duce Smolensci expugnatur 205, habet
arceem 208, Palatinatus Mscilauensis vrbs 250,
504

Mscouia vrbs 483

Mscouia minoris Poloniae oppidulum 486

Muchauecius Iesuita 514

Muchauecius flumina 207

Mühlhausen vrbs in Prussia 46, 529

Mulieres Cosacorum ambiunt viros 121

Muller (Laurentius D.) Principis Chalonie
Confiliarius, scripsit historiam Polonicam 11, 27,
13 sq. 16, 38

Mulli mirificae magnitudinis 184, 343

Mulum potionis genus in Polonia 308, 309,
327

Multitudo militum Polonorum quaque in ex-
peditione admodum est copiosa 312

Munera in exercitu Polonico 247, ciuilia 248

Munus ad supremum exercitum imperatorem
semel delatum reuocari nequit 319, nunc ex
statuto eius fit transmutatio 323

Castellanorum, Episcoporum, Palatinorum
230

Mares, Popielas vna cum conioge et duobus filiis
deuoratur ab iis 2, 23, 172

Musca in electio repertus 181, apud Cosacos 121

Musina ob defensorum penuriam hosti se dat
23

Musca flumina in Semigallia 357, 376

Mutina vrbs 477

Myedzibosk Podoliae vrbs 7

Mysza Palatinatus Nouogrodensis vrbs 208,
504

Mzeria flumen 442

Nacelum vrbs 476

Nakla vrbs in Pomerellia 520

Nacum maior in Polonia vrbs 483, Polnien-
sem ad Palatinatum peruenit 168

Nagajcum 430

Nagelius Praefectus naui Regis Britannicae,
eum nomen der. Blum en popl' Algencis plu-
tis per prodicionem tradit in manus 354

Naharuali veteres Poloniae incolae 5, 457

Naklo maior in Polonia vrbs 16, 46, 170,
242

Napierescius mouet turbas 488

Nar flumina 195

Naracza oppidum 447

Narew in Podlachia oppidum 32, 194, flumina,
7, 10, 28, 32, 36

Narimundus Lithuaniae Dux, 445, fratri
Daumanto bellum indicit, eius e prouincis ci-
uit 199, Gedonum filium, Prouincias, a patre in
Russia captas obtinet 202

Narua sub Waldepari ff. aedificatur imperio 350

Suedia, a Theodoro expugnatur 364,
534

Narue vrbs in Esthonia 46

Narus flumina ambustus, quomodo curari possit
306

Natio Teutonica 332

Polonica in nobilem et plebeum, in cler-
cum et laicum diuiditur ordinem 461

Naubaris 426

Nawosia vrbs 442

Neapolis 47

Nebichitz (Nicolus Warcolich) Rudolphi le-
gatus 364

Negoria Castellorum, Episcoporum et Pala-
tinorum in Polonia 230

Nelmburgum vrbs in Pomerellia 518

Neimenus flumina, olim adiebat Chronon 17,
25, 36, 420, originem capit in Lithuania 17,
107, 181, 336, 492

Nemira Calmici Iudae ex concubina filius 11

Neoburgum vrbs ad Vistulam 167

Neringa insula 371

Nero Caesar, eius crudelitas cogit Palaeonem
Italia excedere 197

Nerstemum in Semigallia vrbs 357

Nerua flumina 418

Neruas belli est pecunia 319

Nesselrot (Gothardus Kettlerus de) Dux Cur-
landiae et Semigalliae 534

Neslow arx 27, nunc dicitur Diebau 45

Nesupia Palatinatus Nouogrodensis vrbs 208,
504, 509, ad eam originem capit Neimenus 167

Nestoriani edicto Calimna e Poloniae exter-
nantur finibus 235

Neuburg vel Nouum vrbs in Pomerellia 46,
520

Neudenburg vrbs in Prussia 46, 529

Neuela natura loci munissima arx 34, Polo-
norum venit in potestatem 476, 476

Neugebauerus (Salom.) adducitur 5, 11,
14, 23, 40, 279

Neumarconia a Rudolpho expugnatur 335

Neumark

Neumark vrbs in Prussia 46, 529

Neutich vrbs in Prussia 46, 529

Nezansylb lacus 17

Nicolaus IV, Pontifex 334

Chalmerius, Patriarcha Constantinopo-
litanus praestit Hierarchiae in Moschonia 383,
Michaelem metropolitam Kioniae constituit 316

Franka, primatalem in Polonia conlequi-
tur dignitatem 368

Dux Cracouensis 100

Nicon Moschuae Patriarcha 383, factum eius 433

Nida flumina 42, 179

Nidburgum Polonorum venit in potestatem 25

Nieozofus Tribunus interficitur 512

Niewiaza amnis 421

Nikita frater Anastasiae Ioannis Basilidis vxor-
is, Praefectus Nouogrodensis 410

Nimrodia vrbs 148

Nisauia in Palatinatu Brestensi sita vrbs 172

Nissin Sileciae vrbs 477

Nissauia in Colouia vrbs 473

Nitauia Semigalliae vrbs 357

Niuella vrbs 477

Nobiles eorum ingens in Polonia numerus 12,
465 sq. egregis gaudent prerogatiuis 12, 85;
militiam constituunt equestrem 12, 464, eorum
potentia 284, viro et flex famulorum eorum
pendent ex arbitrio ibid., inuito Rege non zap-ta-
li affici possunt supplicio 284, a veltigalibus
sunt immunes 285, qba ratione tanta conlequuti
sint privilegia ibid., eorum opulentia 287, redi-
tus eorum 80, 296, perraro ab iis poenam su-
mere vbi in Regis est potestate 294, contractus vel
scriptae pollicitationes nil valent apud eos 295,
eorum vestes ibid., 468, et testamentum 296,
magno semper stipati sunt famulorum numero
297, castra sequi sunt coacti 311 sq. quotannis
a Ducibus in alium intenduntur militare 313,
captiuos quos faciunt, donant Regi, ipsi vero
captiuos redimuntur ex aereali 317, aliorum
nominali priuatis sumibus copias aliquot in re-
gni comparant salutem 318, mercatorem sine
nobilitate dispendio exercere non possunt 324,
omnes sunt aequales 78

Nobilitas Polonica, quibus viis obtineri et
amitti possit 292, 463, multas distribuitur in
gentes 298

Nochow oppidum, ibi ollae naturae inueniuntur
factae 32

Nogat Prussiae flumina 181

Nomen vrbs acceperit Polonia 5

Russiae vrbs deuenari possit 414

Nomina Venedorum varia 5

Nordenburg vrbs in Prussia 46, 529

Norimberga vrbs 476

Nosokowka insula in Vkrania 48

Notarii militares 323, eorum officium ibid.

Noreburgum in Ingra Moschis eripitur a Suecis
418

Notetius flumina 25, 481

Nouagora minor in Polonia vrbs 484

Nouemiasum vrbs 36

Nouogardia eripitur Russis 364, a Ioanne Ba-
silide recuperatur 364, 382, 420

Ducatus Seueriensis, siue parua, traditur
Polonia a Moschis 476

Magna, Ducatus 417, Ioannes Basilis caeci
filius eam Polonis eripit, sedes est Metropolitae
inter Russos primarii ibid.

Nouogrodecum Masouiae vrbs 7, 32, 510

Russiae Lithuaniae, eius Palatinatus 108, 504

Nouogrodecum Seueriensis 6, 7

Nouogrodia, infera 385, 424

Nouogrodum Lithuaniae vrbs 32, in perpetuum
Polonis concessa 40

Nouopolia vrbs cum arce minori in Polonia
486

Nouotargum vrbs minori in Polonia 484

Nouum Palatinatu in Masieburgenfi vrbs 182,
522

Numerus Archiepiscoporum, Castellorum,
Episcoporum, Otheianum, Palatinorum 461

exercitus Polonici 313

Principum et Regum Polonorum 88

Satellitum Regis Polonae 227

Senatorum Polonicorum 238

Nummi Polonici 326

Prussia seti potius Dantisci 330

Nuntii primo in comitis praesentes 109

Nuntii terrestres, eorum potestas 13

Nuptiae Lithuaniae requirunt 309

Nuptiae Electoris Bauariae et Theresiae Cuni-
gundae, Regis Poloniae filiae 157 sq.

histrum Cosacorum 7019

Lithuanicae 309

Polonicae 298, de iis Dantisci singulare
quoddam abstrusum institutum 330

Nur flumina 15

Nuradunus, Tartarorum Dux, Poloniam inuadit
150

Nurum Masouiae vrbs in qua aguntur comitia 250

Nylla flumina 34

Ondoria, Regio, ob fabulosum aurum anus
idolum nota; pupuli longe omni ab eusta
viuant, ferinaque veniuntur carne 427

Obrasolum Cerambucis flumina 425, 427, 457

Obliczica insula in Vkrania 60

Ohola flumina 370

Obotriti gentes 5

Obicha flumina 430

Ocea flumina 385

Oczacouia Palatinatu in Kionensi vrbs 59,
188, Turcis parat 442, 459

Oczakow Podoliae vrbs 7, 70, prope quam
Borytheneus Euxinum effunditur in Pontum 167

Odae Calmari Sarbieui 340

Odera Sileciae flumina 117

Oderbornius (Paul) Basilidis rerum gestarum
Scriptor 17, 34, 37

Odoius lacus 425

Odolanouia oppidum et arx in Palatinatu Ca-
liffensi 170, 482

Odracko oppidum 7

Odrucium vrbs cum arce in Palatinatu Min-
kensi 210

Odzielsko Lithuaniae oppidulum 32

Oels ciuitas 15

Oendanga Curlandiae vrbs 356

Oenipontum vrbs 338

Oesterlingi in Angliam perueniunt 310

Officia rei militari praepositorum 323

Officiales Regni Polonici 230 sq. 238, infi-
mum in Senatoribus Laicis tenent locum, ordo
eorum 243 sq. eorum munera 247, 461

Officarii supremi adnumerantur Senatoribus
217

Officinae monetariae instituuntur ab Ordinis
Teutonicis Equitibus in Polonia 330

Oglebyus, Particus Iudaeorum, in Polonia
duo milia milia numerat 236

Ogrodenicia pars Cracouensis Palatinatus 489

Okuniphka flumina 198

Odddddd Olaus

INDEX.

Olaus Magnus adductor 13, 40
Olearius (Adamus M.) scripsit itinerarium orientale 39
Olechus, Rurichi sobrinus, Kiouiam aggreditur, constituitque totius Ruthiae metropolim 415, Pereflauia illi a Gedimino eripitur 4 2, Sinoleucaum Ducatum eripit Slauis Kriouine ibid. Polociam condit 426
Olelcouitus (Simon) vltimus Kiouiae Dux 10
Olelko Dux Slacensis 496
Olera quomodo referantur futurum in vltum in Polonia 302
Olesnicens Palatinatus in Sandomiriensi vrbs 178
Oleum in Russia in nigra vrbs 32, ad eam nascitur Bugus 167, Volhyniae vrbs 193, 503, 529
Oleum ex papauere expressum, eo diebus ieiunio confectis vtantur Poloni 303
—— Sacrum, eo vngitur noui coronati Regis brachium cum dextra 281
Olgerdus Gedimini filius Kreuum nascitur 203, patris mortem vltimetur ibid. Marchionatum Brandenburgicum expulsi ibid. Tartaros e Podolia eiicit, Luoniam adducitur, victor euadit ib. 421, 423, 466, vitae antefectissimam, Mosconiamque se confert 203, Magnam Ruthiae partem suam redigit in potestatem ibid. filius eius Vlodimirus Kiouiae possidet Ducatum 416, Lithuaniae fines Mosalicum et Vgram vique profert 421, 424, filio Korybutio Novogrodiam simulque Lithuaniae Seueriaeque eam titulo attribuit 425, Mariam Viticipiae haeredit ducit 427, Francofurtum oblidet 496, grandaeuus e vita decedit ibid. Tartaros e Podolia eiicit 505
Olha flumen 447
Olica Volhyniae vrbs 193, 503, 510
Oliopolis 442
Olina monasterium in Pomerellia 46, 510
Olizarovius (Aron Alexander) Iuris Doctor inque Academia Vilnensi Professor 455
Oliae natura factae 32, 40
Olmiana Palatinatus Vilnensis vrbs, vbi aguntur comitia 250
Olmuzium vrbs 368
Olstinia rex 486, vrbs quam alluit Varta 167
Omielnik riuius 55
Onagri, eorum magna in Rezanja Ducatu reperitur multitudo, quae non curari potest 425
Onesicius (Ioan.) Valsam delet incendio 42
Onkaimum castellum in Samogitia 502
Opalinskus Palatinus Calisienfis 139
Opotoucia vrbs minori in Polonia 486
Opotouia in Palatin. Sandomir. 23, 178, 480, 350
Opifices Moschorum sunt fraudulentissimi 401
Opisso Legatus Pontificis Romani 9
Opoczno Palatinatus Sandomiriensis vrbs 6, 19
Opolia Palatinatus Lublinensis vrbs 182
Opolinskus Marchallus aulae 487
Oppignoratatio Poloniae magis placet, quam scriptae pollicitationes vel contractus 295
Opulentia Principum Labomirsciorum in Polonia 287
Oratorium S. Barbarae 39
Ordinatio Clericorum Dantisci 3 9
Ordines Regni a Sigismundo cudentae monetae accipiunt ius 4 4
—— tres, e quibus Polonica consistit Respublica 219
Ordo Castellanos Senatorius 238-243
—— Clericus in Polonia praefertur laico 234
—— decem Regni Officialium, qui infimum in Senatu Laico tenent locum 243 sq.
Ordo equestris Teutonicus 100, eius origo 331 sq.
Henricum Walpotum primum deligunt magistrum 332, terra sancta amissa in Germaniam se conferunt ibid. Albertus, Marchio Brandenburgicus, posttrudus Magister, Sigismundo, Polonorum Regi se dat in tutelam 332, 338, Prussia illi donatur 312, 493, eorum insignia 333, ieries eorum magistrorum ibid. Siriam relinquere coguntur 334, se Polonis submitunt 314, ex Prussia expulsi capitulum Mergentheimum transferunt 338, 340, Marpurgum Hassiae eripiunt Lantgrauio 338, ritus, quibus equites in eum recipiuntur 339, huius ordinis Praeuias 339 sq. Lithnici Semgallii ei promittunt obedientiam 311, Vebryzi eripiunt Prussiae 24, Cuiusdam deestant 2, Vartam occupant 44, Lithuaniam restant 4. 9 ad internecionem fuduntur 104, aduersus Calmucum bella gerunt 109
—— in comitiis, qui obseruatur 257 sq.
—— quo exterosum Legati excipiuntur Regis in electione 271
—— Praepositorum rei militaris 323
—— regis in exlegiis 279
—— Lithuonici equestris a Pontifice instituitur 350, eius primus magister fuit Vinno 350, horum series 350 sq. vltimus absolutus magister Dux Curlandiae et Semgalliae declaratur 351, sedes eius fuit in Riga ibid. eam relinquere cogitur, ad Carulum ex confugit, hinc in duas partes 35, nulos ex eo duxit vxorem excepto Kettlero ibid. plura se hoc vide si liber 356
—— Principum et Regum Regni Poloniae 269, 461 sqq.
—— Senatorum Laicorum 238-243, Senatorum in Polonia 461
Orel amnis 442, 55
Oreschakum eripitur Moschis a Suecia 418
Orichowicius Canonicius Praemilnensis, sacerdotibus inire licitum esse contendit matrimonium 185, 233
Origo regni Poloniae 86
Oriza Palatinatus Vitpefcensis vrbs, in qua aguntur comitia 250
Orta vrbs Firleianorum 514
Orlonia vrbs 6, 15, 28, 171
Orneta Palatinatus Mariaburgensis vrbs 182, 522
Orsha vrbs 6, ad Borythencum tra 38, in Palatinatu Vitpefcensi 209, 8, 38, 442, Mayerbergius ibi prohibetur excentu 445
Orza vrbs Smolnecensis in Satrapia 504, 510
Orzanka Hamen 442
Ortelsburg vrbs in Prussia 46, 529
Orti moneta Prusica 330
Ortus Calscorum 406 sq.
Osculum Puellae Lithuanicae a mare datum, cultro ab ea puniretur 390
Osiemum 476, ad Vistulam 167, Sandomiriensi in Palatinatu 178
Oslia insula, Danis per pacta Bremsebroensia eripitur 374
Osman Turcarum imperator 129, insignem a Poloniae reportat victoriam 4, ad Cameneciam venit 505, Constantinopoli iugulatur 473, 505
Osmiana vrbs Osmianensi in Palatinatu 7, 447, Lithuaniae vrbs 206, 491
Ossa Prussiae fluius 181, 313, 322
Ossinski excubiarum praefectus Vilnae perit in tumultu 42
Ossolinskus Dux Ratibonae in conuentu Electorali S. I. R. creatus Princeps 462
Ossol-

I N D E X.

Offolinus	supremus regni Cancellarius	13
Offolinum	Palatinatus Sendomiriensis vrbs	178
Ostankirme	Tartarorum vrbs	442
Ostaphaeus	Dalickius Cosacorum Dux	12
Osterode	vrbs in Prussia	46, 529
Ostentatio	Polorum in exequiis	299
Ostrowsow	Poloniae oppidulum	32, 35, 170
Ostriskum	alba in Russia vrbs	504
Ostrogouius	(Constantinus) Lithuaniae Dux	
	Tartaros tribus vincit proelia	37
Ostrogium	Volsyniae vrbs	193, 503, 510
Ostrogouius	supremus Camerarius	56
Ostrow	vrbs 28, 33, a Polonis occupatur	470
Oswiec	Dux Cloubicum exarit	17
Oswiecim	Silesia in Polonica vrbs	6, 14, 489
Oswiecimia	minoris Poloniae vrbs	33, 175,
	Ducatus	242
Otho	Marchio Brandenburgicus	32
Oti des	inueniuntur in Prussia	302
Otto III,	Imperator Boleslaum Chrabry regiam	
	euchit ad dignitatem	21, 24, 93
Otto	de Kerpen, secundus ordinis Teutomei ma-	
	gister, Prolemaide vitae facit finem	333
	de Redenstein, vndecimus ordinis Livoni-	
	ci magister	251
	Sylvius Romanorum Imperator, irruptionem eo regnante in Mosiam faciunt Roxolani	8
Ottocarus	Rex Bohemorum	371
Ouzackum	vrbs 12, in Russia alba	504
Oxenstirnus	(Ericus) regni cancellarius	531
Owneiza	arx Stanislai	508
Ozow	vrbs ad Tanaim	59
P		
Pabianice	Palatinatus Siradiensis vrbs	170
Pacius	Dux exercitus Lithuanici, partes Ducis	
	Lotharingiae in Polonici Regis electione suscipit	144
Pacossium	vrbs 369, Boleslai Pit oppidulum	33
Pacostia	maiori in Polonia sita vrbs, Cuiaviae	
	oppidulum Inouladislausienis in Palatinatu	482
Pacta	Bidgostiensia	570
	Bransebroensia	374
	Catholicos inter et Evangelicos	479
	Conuenta quid sint	275
	qui a nouo Poloniae Regi electi sunt	276
	uands	
	Polonos inter et Solymanum, Turcarum	
	Imperatorem	458
	inter Kettlerum, Curlandiae Ducem, et	
	Carolulum II, Britanniae Regem, de Insula Tabaco	253
	Regem Sueciae inter et Electorem Bran-	
	denburgicum	522
	Oliuensis	374
Pactum	ignominiosum cum Turcis	142
	negotiationem ac navigationem in Vatta	
	concernens	35
Paczanovia	Palatinatus Sendomiriensis vrbs	178
Padiis	vrbs in Ethonia	46
Pakoschum	vrbs	432
Palsemon	Itolorum Dux 10, Lithuaniae Prin-	
	ceps 421, 493, eius fate 197, tres reliquit nepo-	
	tes ibid. filii eius 493, Ziubundum adoptat ib.	
	eius prosapia cum ipso expirat	495
Palatinatus	Lithuaniae 6, 491, propriae sic	
	dicatae 205, eius vrbs 205 seq. Brescianen-	
	sis, vnum tantum continet territorium 207,	
	vrbs celebriores et Senatores ibid. Insigne 208,	
	eius Palatinus Senator XXIX, est Laicus 239.	
Troensis,	quatuor completiur territoria	
	206, vrbs praestantiores 209, Senatores et In-	

ligne ibid. Ossaum fittit Senatorem Laicum 238.
 Vilenensis tria complectitur territoria 205, vr-
 bes eius praeipuae ibid. Senatores et insignia
 206, quantum fittit Senatorem Laicum 238
 Palatinatus Masouae 7, 515 seq. praeipuae
 eius vrbes 190, duodecim complectitur territo-
 ria 190, Senatores et Insigne 191, eius Palatinus
 Laicus XXIV, est Senator 239. Dobrinen-
 sis, praeipuae eius vrbes, Senatores et insigne
 192. Ploenensis, eius territoria et praeipuae
 vrbes 191, Senatores et Insigne 192, eius Pala-
 tinus XXIV, Laicus est Senator 239
 — Podlachiae, eius vrbes 194, 491 seq.
 Senatores et Insigne 195, XXVII Laicum fittit
 Senatorem 239
 — Poloniae maioris, 5, 168 seq. 479
 seq. 483. Brestensis, quatuor comprehendit
 territoria 172, 479, praeipuae vrbes ibid. Coli
 agit comitia 252, eius Palatinus Laicus XIII,
 est Senator 239. Califfienfis eius descriptio
 169, 479, vrbes praeipuae ibid. eius insigne
 170, Coli agit comitia 252, eius Palatinus VII,
 est Laicus Senator 238. Lunildillauieni-
 sis tria continet territoria, praeipuae eius vrbes
 172, 479, 482, Senatores 13, Insigne 173, co-
 mitia agit Coli 252, eius Palatinus XV, est Sena-
 tor Laicus 239. Lancicienfis, 28, 49, tria in se
 conuocat territoria 171, vrbes ibid. Senatores
 172, insigne ibid. Coli agit Comitia 252,
 eius Palatinus XI, est Laicus Senator 238. Pof-
 nanienfis, eius vrbes 168, 479, 483. Sena-
 tores et Insigne 169, Laicum fittit Senatorem
 tertium 238. Rauenfis, 479, diuiditur tria
 in territoria 171, vrbes, Senatores et insigne ibid.
 Comitia agit Coli 252, eius Palatinus XXVIII,
 est Senator Laicus 239. Siradiensis, 479,
 quatuor diuiditur in territoria, vrbes in eo fittae
 170. Senatores ibid. Vexillum 171, vbi agit
 Comitia 252, Laicum fittit Senatorem nōnum
 238
 — Poloniae minoris seu superioris 6,
 173 seq. 484, hi Palatinus Corcini agunt co-
 mitia 252. Cracouiensis, quatuor territo-
 ria et quaeque complectitur ducatus 173, metallis
 reliquos omnes fuparet 176 seq. Senatores 177,
 Insignia 178, Laicus Senator II, est eius Palati-
 nus 238. Lublinensis 180, vrbes praei-
 puae, Senatores et Insigne ibid. Eius Palatinus
 XX, est Senator Laicus 239. Sendomiri-
 fis, octo continet territoria 178, Senatores 179,
 Insigne 180, quantum fittit Laicum Senatorem
 238
 Palatinatus Prussiae eius vrbes 182, 522 fq.
 Senatores et Insigne 183, primus est Pomerani-
 us, qui vero Polonorum defuit esse in potestate
 181. Culmenfis, Vrbes et Insigne 182,
 369, trigefimum fittit Laicum Senatorem 239.
 Mariaburgensis vrbes eius praeipuae 182 fq.
 eius Palatinus Laicus XXXI, est Senator 239.
 Vermienfis, eius vrbes 183, Grudenti vel
 Marineburgi agunt Comitia 252, Prisci eius in-
 colae 523
 — Russiae albae 504 seq. eius vrbes 505
 — Russiae Lithuaniaicae, Minseensis,
 duo continet territoria, vrbes 209, Senatores
 et Insigne 210, Laicum Senatorem fittit XXXV,
 239. Msciflauienfis, duo habet territo-
 ria, vrbes 208, Senatores et Insigne 209, eius
 Palatinus XXX, est Senator Laicus 239. No-
 uogrodensis duo comprehendit territoria,
 vrbes, Senatores et Insigne 208, eius Palatinus
 D d d d d s XXXIII

INDEX

XXIII, est Laicus Senator 239. Polocensis, territoria, Senatores et Insigne 210, Laicum Senatorem fuit XXI, 239. Vitepicensis, Orfanente complectitur territorium, Senatores et Insigne 209, Senatorem XXV, fuit Laicum 219

Palatinatus Russiae rubrae, 503 seq. Belzenis, vrbes, Senatores et Insigne 189, Senatorem XXII, fuit Laicum 239. Bracławensis, Vrbes 187, 503, Senatores 188, laneto traditur a fratribus 203, eius Palatinus XXVIII, est Laicus Senator 239. Chelmenis vrbes 189, 501, Senatores et Insigne 190. Kionienis, vrbes praecipuae 188, 502, Senatores et Insigne 189, XIV, regni fuit Laicum Senatorem 239. Podolia 186, 503, vrbes, Senatores et Insigne 187, Laicum XVIII, fuit Senatorem 239. Volhynia 503. Russia, quatuor comprehendit territoria, vrbes memoria dignae 184, Insigne 185, Senatores 186, decimum sextum Senatorem fuit Laicum 239

Palatini Regni Poloniae primores 89, a Staronolscio recensentur 46, de eorum officiis 113, 230, 240, adnumerantur Senatoribus 217, 238

Palliko insula in Ukraina 60

Palliani, eius praesentia, eo vtuntur Poloni tantum in comitiis 296

Pancernicy Korogwy leues in Polonia equites 315, arma eorum 315

Paniewce ex a Turcis frustra oppugnata 473

Panis, parua eius copia fruantur Poloni 303, quo victitae solent rustici 308, eius sunt infeli Tartari 419, ex raporum quodam confectus genere 309 seq.

Pannoni Ducatum Haliciensem occupant 420

Pantzina 385

Papagode (Ioannes Laurentius) 468

Papauer eius semen abunde comedunt Poloni 309, oleum ex eo exprimebat, quo diebus ieiunio consecratis vtuntur ibid.

Pavatus alicus Regum Polonorum 226, Regnorum 228

Perezouia oppidulum 33, in Palatinatu Siedlenski 6, 15, 180

Parnow vrbs in Curlandia 46, 494, 534

Pascha, Moschouitarum hilaritas post eam 382, quomodo eam celebrent Colaci 72

Pasfaria Prussiae fluvius 180, 183, 525

Pasfentheim vrbs in Prussia 46, 529

Pastorius (Ioachim) descripsit bellum Seythico-Cosacicum 465, 479, 508

Patriarchae Moschici 383

Paulukus, Cosacoruth Imperator a Vladislao IV, Varaviae capite plectitur 416, 464

Paulus Ruldorffensis XXVI, ordinis Teutonici magister, eius sub magisterio plurimae Provinciae et vrbes Prussiae Casimiri IV, se tradunt fidel 336

Paulus Episcopus Cracoviensis 102

Paulus V, Pontifex 22

Paulocia vrbs Zamolscio subiecta 514

Pautzge a Polonis militibus communitur 46, 456, 521

Pax Oliuensis 136

Polonos inter et Moscos 40, 132, 476, 517, eos inter et Lithuanos 202, Caroluiti compoliti 234, 260, Tartaros inter et Polonos 317, 513, inter Casimirum et Ordinem Teutonicum 336, inter Vladislauum et Michaëlem Federowicz 409, 422, inter hunc et Gustauum Adolphum 418, 511, Turcos inter et Polonos 473, 476, 477, Sobiescum inter et Turcos 150, Stephanum inter et Moschouitas 470, Ioannis Alberti cum Batzete 110

Pazanonia illuc vsque veniunt Tartari 22

Pecunia eius sunt cupidissimi Poloni 295, de mutua accepta restituenda plane sunt inuicem ib. ad militum stipendia destinata, quibus ex hauriatur fontibus 321, prima ab Oranis Teutonici equitibus interitur Poloniis 330, est bellu nerus 319, eius vias Prussia ubi erat ignotus 327

Pedites Poloni, quomodo legantur 312, eorum numerus est incertus 313

Pelca filius Casimiri, ex Iudaea conuicina 11

Pelles in laenu quendam cauo tempore intuscae reddantur tuciae 167

Pelussu Magnum se nominat Ducein 495

Peplinia Cisterciense monasterium 521

Pera huc Galata, Genuentium olim colonia a Mahomete subigitur 443

Perdix cana Polono grata suis 300

Peregrini in Polonia ad stupra non adhibentur 223, qua fruuntur commoditate in diuersis 305

Perellauia Palatinatu in Kionienis vrbs 188, 503, Olego a Gedommo entorquatur 421, in Kazanac ruentibus seducta 425

Perfugatum poena 324

Permia magnae amplitudinis Provincia, a Ioanne Basilide edicta 424

Permiana flumen 418

Permutatio eius vltus apud Prussos 327

Perfiae Georgiam inuadunt, misere eam vastant 430

Personae ecclesiasticae, illas omnibus a vechalibus aliisque liberat tribus Boleslaus V. 20

Pestis grauiatur in Moschouia 415, Cracouiae 467, Cameneciae 506, in Prutha 520, 521

Petihorsky Korogwy, leues in Lithuania equites 315

Petricouia ciuitas 5, 19, in Palatinatu Siedlenski 120, 23, 37, ibi iudicium instituitur alicum pro Polonia maiori et Prutha 118, 41, 83

Petrus, Rex Cypri 205

Petrus de la Cage, vigiliarum praefectus 271

Petzarus, Moschouiae vrbs 3, 428

Pezcini Bastarnarum pars, incolae Podoniae 423

vetere Poloniae incolae 497

Pharmacopolae non reperiuntur in Moschouia 399

Phagani reperiuntur in Prussia 302

Philaretus Metropoli Rosthouiensis Moschouae Patriarcha 383

Philippus Comes Flandriae 332

Rex Franciae 332, hinc exornare concedit Insigne Ordinis Teutonici 333

II, imperator 333

Photiniani Racouiae habuerunt scholas 36

Pistecius, Episcopus Praemittiensis, scripsit Chronicon 271, 279, 420, 446, 458, 463, 465, 468, 469, 478, 489, 505, 507, 511, 514, 525, 530, 534

Plastus, cuius Crusicensis, Poloniae eligitur in Principem 2, 91, 23, 226, habitationem Principum Poloniae transfert Gnesnam ibid. eius virtutes 92, et mors 46, 92, vltima ex eius fuit familia Hedwiga 142

Piatek vrbs 15, 28

Picardi e Polonia depelluntur 235

Piezane Bred flumen in Ukraina 59

Pienin

INDEX

Pienin ara 33

Pignoratui, quid in hac juris sit in Polonia 295

Pignus depositum sibi vindicat creditor, tempore ad restituendam pecuniam praeterlapso 295

Pilcia Cracoviensis in Palatinatu vrbs 489

Pilcia fluvius 486

Pilcza amnis 36

Pilkallum vrbs in Semigallia 357

Pillau vrbs in Prussia 46, 529

Pilsna vrbs 23, in Palatinatu Sandomirienti 469

Piltan, episcopus, rixae de eo Poloniae et Daniae inter Regem componuntur a Georgio Fridrico Marchione Anspacensi 374

Piltanum in Curlandia 46, aedificatur sub Waldemari II imperio 350, 356, 535

Pilano Palatinatu in Sandomirienti vrbs 6, 178

Pincum maiori in Polonia vrbs 33

Pinczouia maiori in Polonia vrbs 38

Pinegus flumen 418

Pinscum 493, 499, Skirmundus occupat 6, 421, 207, ibi aguntur comitia 250

Pinsk in Prussia vrbs 10

Piontkum siue Piel ad Bsuram ripam in Palatinatu Lancianensi vrbs 172

Pisa vrbs 477

Pisceos in aere siccati in deliciis habentur 10, eorum captura in Polonia 327, punice redditi 343, mirinorum parum habet Polonia 302, leopolitenses 29

Pisceis eximiae magnitudinis, cuius in ventre homo reperitur 344

Pisdra seu Pisdry oppidum Palatinatu in Poloniensi 483

Pisdros vrbs 19

Pistorius Electoris Bauariae primarius medicus 160

Pisum, eorum vltus in Polonia 303

Pisichen Silesiae Vrbs 471

Plautius (Casp.) edidit librum de noua noui Orbis nauigatione 13

Pleps Lithuanica, misera eius conditio 507

Polonica, de eius seruitute 283 sq.

Plocco uia vrbs 34, 376, eam praeterfuit Vistula 167, Russici eripitur Principibus 364, a Basilio recuperatur ibid. Masouiae vrbs 381, per Alexandrum, Iaroslai filium pristinam vindicatur in libertatem 420, Vitoldus eam cogit ad deditio nem ibid. conspiratione Basilio traditur ib.

Ploffa vrbs 385

Plica siue Colton, morbus quo Poloni saepissime afficiuntur 346 sq. 53

Plocium siue Plosum, Masouiae ciuitas 7, 19, 33, 191, 515, 516, peruenit Regnum ad Poloniam 34, a Ziubundo compuntur 493

Plum bum, argento mixtum inuenitur in Polon. 10

Poculum corneum 193

Poezacouia 476

Podhaecia Territorii Haliciensis vrbs 186, 503

Podhaifum a Turcis oppugnatur, crematur 149

Podkawa (Iwan) Leopoli capite plectitur 470

Podlachia, Regni Polonici Provincia et Palatinatus 10, eius descriptio 194, 491 sq.

Senatores et Insigne 195, a Ziubundo subigitur 197

Podlaffia 491

Podocum Territorii Haliciensis vrbs 186

Podolia a Turcis et Tartaris occupata ab Augusto II recuperatur Poloniaeque coniungitur 166, 466, Russiae Palatinatus, eius descriptio 187 sq. 502, a Polonis facta vechigalis 423, Lithuanii et Poloni vsque ad vnionem bella gestuunt de eo ibid. 7, Casimirus eam suam redunt

git in potestatem 9, ibi agri semel seminati duos per annos ferunt fruges 10, Turci eam inuadunt 140, Russiae Sarrapia 503, ex ea euicuntur Tartari 505

Poena homicidae 307, 460, perfigae 324

Pokutia 5, 502, 503

Polanecia Palatinatus Sandomirientis vrbs 178

Polangen vrbs in Samogitia 46

Polanice Palatinatus vrbs Sandomirientis 6, 242

Polesia 491

Polignacus, Legatus Francicus 158, 218

Pollicitationes scriptae restituenda de pecunia nil valent in Polonia nec sunt in vltu 295

Polocia Sigismundo Augusto eripitur a Moscouitarum Imperatore 318, 427, Mingailus eam occupat 420, Conditorem agnoscit Olechum 426, Troynarus eam cum vniuersa ditione Lithuaniae addit 426, Metropolis Russiae albae 510

Polocium Lithuaniae vrbs quam praeterfuit Duna 34, 167, 376, Palatinatus Polocensis metropolis, Ioannes Basilouitus eam occupat, Stephanus vero Batorius eam toto eius territorio recuperat 210, 470, ibi aguntur comitia 250

Polocum vrbs 6, in Polocensi Sarrapia 504

Poloni e Russia pelluntur 9, sunt ad vindictam procliuiores 12, mendacium illis est opprobrium 13, Vendam in Principem eligunt 2, 89, cum Suecis, Moscouitis, Turcis et Tartaris grauis gerunt bella 4, Tartari magnum illis offerunt damnum 4, 37, Smolensco potiuntur 38 sq. 472, pacem ineunt cum Moschis 40, Seneiam, Czernichouiam, Ukrainamque occupant 165, a Seculo III vsque ad XVII magna sunt in potentia ibid. Cameneciam occupant 187, pristinam Regum suorum minuant potentiam 216, amor in Reges 220, eorum liberis maximam exhibent reuerentiam 225, clericum laico praefereunt ordinem 234, fidem ad christianam conuertuntur 93, 234, quos dies ieiunio destinant 237, de eorum Senatoribus 238, comitiis 249, 253, vrbes habere munus ducunt noxium 262, eorum iudicia 263, nullae vsque ad Casimiri Magni tempora fuisse leges 266, eorum supplicia ibid. consuetudines interregni tempore 267 sq. per suffragia eligunt Reges 272, de potentia nobilitatis, seruitute plebis, moribusque 283 sq. de indole vineque genere 293, cum vernacula latinam discunt linguam 294, 458, de mutua accepta restituenda plane sunt incurti pecunia 295, eorum vestimenta et prodigalitas exornandis in famulis ib. infimis habitent in locis 296, maximas frumenti copias adhibent ad cercuissim 297, balneis domesticis et publicis vtuntur, liberi non facile inueniuntur gibbosi, pedibus incedere ducunt indecorum ibid. eorum nuptiae 298 sq. apparatus splendidus in exequiis 299 sq. cibi eis accepti 300, vros quomodo capiant 301, quomodo futurum in vltum referunt olera 302, potionum habent diuersa genera ibid. non tentant 303, oleo ex papauere expresso diebus ieiunio consecratis vtuntur ibid. Crachat quomodo conficiant ibid. eorum epulae 304, quomodo herba Nicotiana vtantur ibid. eorum deuotioria 306, cum Tartaris bello imponunt finem 317, ad bellum sunt aptissimi 318, quid in eorum exercitu turbas moueat seditionesque 319, exempla eorum bellica de virtute 320 sq. caulae, quibus commoti sunt provinciae non munice castellis 322, pisces quomodo capiant 327, Dantiscum occupant 331, eam ab equitum Ordinis Teutonici liberant oppugnatione, Dirschouiam, Stargardum, Ececece dum,

I N D E X.

dum, Choiniciamque expugnant 337, eorum studiorum conditio 340, quomodo vitrum conficit 343, mirabilis eis vltata curatio vulnerum ex fragmentis vitreis acceptorum ibid. duobus facpius laborant malis, Plica, qui describitur 346 sq. et Rosa 349, maximam Russiae partem Russis extorquent 364, ex Moschonia a Moschis enciuntur 365, bona liberis relictâ ex lege aequali distribuuntur portione 435, lingua fere vtuntur Slauonica 458, pactum ineunt cum Solymanno 458, eorum bella cum Cosacis 464 sq. arma capessunt, contra Michaelen 472, Moldauiam illis detractam adoriantur ibid. atrocissime faciunt contra Iudeos 481, afficiuntur clade 486, 530, Suecorum se liberant a iugo 136

Polonia maior tridie sic dicta 167 sq. 479 sq. minor seu superior 173 sq. metalla vtili generis ibi effodiuntur 176, tres in Satrapias distribuitur 485, cur publicis in consensu maiorem antecedit Poloniam 485, deuastatur 497 eius magnique Lithuaniae Ducatus descriptio 1 sq. eius origo 86, Principum Regumque ordo 2, Cosaci et Tartari vehementer in illa grassantur 4, liberum ibi Euangelicis religionis conceditur exercitum 4, 478, variae ibi domicilia habuerunt gentes 5, 437, vnde nomen accepit 5, 457, eius latitudo, longitudo, limites et Prouinciae 5, 458, de comitiis, iudiciis, legibus atque poenis 249 sq. a Tartaris et Cosacis inundatur 256, in Suecorum fuit potestate, se vindicat in libertatem 262, ibi ciues et agricolaes omnibus ab honoribus sunt exclusi 283, haereditas, quomodo cum ea habetur ibi 289, rusticorum miseria 290, quomodo ibi acquiratur et amittatur nobilitatis ordo 292, contractus restituendis de pecuniis nil in ea valent 295, riget gela acerrimo 297, 306, summe ibi venerantur ab vxoribus mariti 297, perdices canae, nec non rubrae et leporum magna reperitur multitudo ibid. abundat capreae, deuis est eo defertior, vrfos maximi generis capiti 307, aues nuius ibi sunt uenduntur 302, nullum male nisi balhucum ei est finitimum ibid. circuli et potiones in ea vltatae ibid. diuerforia 305, de exercitiis, castris et arcibus huius regni 311 sq. Turcarum Imperator eam adoritur 317, hominum abundat frequentia 318, vnde solacida ad stipendia haec sumat Respublica pecuniam 321, duo ibi notati digni sunt exercitus Imperatores 323, intercarura ibi minus est frequens 324 sq. moneta hoc in regno vltatissima 325, molorum ibi est copia 326, prima pecunia illam infertur a Teutonici Ordinis equitibus 330, de studiorum condicione, lingua, arte medica, rebus naturalibus et moribus 340 sq. 346, Curlandiae Dux eius est Clientes 355, Iohannes Sobiescius ibi eligitur Rex 144 sq. Fridericus Augustus declaratur Rex 163, ab antiquis nominatur Sarmatia europa 457, veteres eius incolae ibid. post bellum cum Moschonia amplius dilatur 459, proscriptis hoc in regno commorari non licet 460, Clientes seu Vassalli huius Regni 462, insignes ad eam accedunt Regiones 476, Regulae, ibi pro fundamentalibus habitae 77, ius haereditatis 79, primus hoc in Regno rex fuit Boleslaus Chrobri 93, Lutheri doctrina ibi innotescit 111

Polonus, puta nobilem, quamuis admiserit scelus, suis neququam potest priuari honoribus 224

Polota flumen 34, 376

Polouccil funditus deleti a Tartaria 465 sq.

Polowicz Palatinatu in Sandomiriensi vrbs 6, 178

Polplin vrbs in Pomerellia 40

Poltew riuus 29

Pomerania a Lecho occupatur 165

Pomerellia, eam obtinet per pacem Ordine cum Teutonico Casimirus 336, olim erat Pomeraniae pars 369, Pomerania minor 518 sq.

Pompa funebria Regum in exequiis 279, caeterorum Polonorum 300

Legatorum Cosacorum ad Tzarem 389 sq.

Ponienitium Trocensis Palatinatus vrbs, in qua aguntur comitia 230

Poniuisia, Territorii Poniuisiensis metropolis 93

Pons a Sigismundo III in fluuio Nemeno factus 207

in Europa non longior Varlauiæ 43, 175, 517

Pontes valde vitiati solent esse in Polonia 506

Pontifex, eam vniuersae caput esse ecclesiae negatur a Russis 232

Pontificii Aristotelis inhaerent maxime cum constantia dogmatibus 155

Pontus (della Gardia) 534, Moscouitis a Carolo Sueciae Rege mittitur in auxilium 472

Popi sic nominantur Graeci sacerdotes 235, 384

Popiel Ier II, Poloniae Reges 90

Popielas, Poloniae Princeps 2, eius filius a muribus denotatur 2, 23, 172, 91

Poponagora 476

Poppo (de Osterma) sextus magister, aduersus Livones, Prussos et Swantopolum felici diuincat marte, a Tartaris occisus Vladislauiae humatur 334, condit Regimontum 378, in proelio occisus 101

Populus polonicus, eius est auctor Lechus 2, eius Principes et Reges ibid. 46 sq.

Porci filis cum vngulis 344

Porohy, quid significet 36

Poroscouia, siue Praxedis, Sanctorum refertur in numerum 494

Poruczknik Legatus manipuli 315

Posnania vrbs maior in Polonia 5, sedificatur a Lecho 88, 238, ibi est vniuersitas 12, eam illud vnde 467 sq. 476, et audit Posna vel Posen, regia totius Poloniae metropolis 483, eius descriptio 34, 233, vrbs insignis Prouinciae Posnanienfis 159

Pospalite Kulzente, quid ita nominentur Poloni 240, 371, 464, qui sint 314

Possessiones suas oppignorant Poloni, si mutuum aliquid sumere sunt coacti 295

Possouinas adducitur 406

(Antonius) Gregorii XIII legatus ad Stephanum de pace cum Moschis componenda 470

Postow in Masouia oppidum 35

Poluidio Russorum Princeps 8

Potaciones Moschorum 396

Potatores in Samogitia praemia accipiunt 309

Potestas Ducis Cosacorum 385, Nobilitatis in Polonia 283 sq. Regum 215 sq. 262 sq. in vrbe Dantisco 330

Potiones Samogiticorum rusticorum 309

illis imposita sunt vestigia in Polonia 304

Potkonia Cosacorum Dux, capite plectitur 12

Potocius (Nicolaus) expeditionem in Cosacos suscipit, ab iis afficitur clade 464

Potocum arx 486

Potucius (Stephanus) Palatinus Bracouienfis 186

Potus Polonorum 293, 301 sq.

Pozwolia vrbs in Semigallia 357

Prac-

I N D E X.

Pracclauia Palatinatu in Sandomiriensi vrbs 178, 489

Pracboria maioris Poloniae oppidum 35

Pracdia, si in Polonia venduntur, mancipia plerumque vna venduntur 291

Pracdislaus Bohemiae Dux, Gnesnam occupat 25, expoliet Posnaniam 35

Pracfecti aulae Curlandiae 356

Pracfectus armorum, eius functio 323

Samogitia, duodecim Laici Senator 238, hunc nobilitas creat, Rex vero eius ratam declarat electionem 239

Pracmislis vrbs Russiae in Palatinatu, vbi aguntur comitia 250, 35, 233, 503, 510

Pracmislus vel Lescus, Poloniae Princeps constituitur 2, eius filius in Regem eligitur 2, 47

Pracuorscia Praemislensis territorii vrbs 188, 503

Pracuorscum vrbs incendio prostrata 36

Praga, eo S. Adalberti corpus deductum esse affirmatur 25

Prasnia Masouiae vrbs 190, 191

Praxedis Rechvoldi filia 494

Prediwinna flumen 447

Pregelâ in Prussia flumen 181

Premecum vrbs Posnaniensem pertinet ad Palatinatum 168 sq. 242

Premislaus Poloniae rex 102

Preuschmark in Prussia vrbs 46, 529

Primas Regni, v. Archiepiscopus Gnesnensis 13

Principatus Muromensis sedes descenduntur Iaroslai 417

Principes, qui sacrae interfuerant expeditioni, quam Fridericus Barbarossa Terram sanctam instituit ad recuperandam 332

Russici Seuerientes ad Moschas deficiunt 32

illi a Moschouitis summe venerantur 390

eorum apud Polonos ordo 2 sq. 46 sq.

Priperia Palatinatus Bresciensis vrbs 207

Priperius flumen 10, 420

Priulegia Nobilium in Polonia 284 sq.

Dantisci vrbs 330

illis magnisque fruuntur in Polonia Iudei et 440

Proecessu Moschorum in dle Palmarum 403

Prochnicum in Russia 503

Procopius (Lupacius) edidit Calendarium historicum 25, 457

Prodigalitas abest a Moschis 401

Polonorum exornando in famulo 296

Proditor loco mercedis poena afficitur 43

Progenies Ioannis III, Regis Poloniae 143, 146, 147

Promptuaria Tzaris 434

Propugnacula cur non curae sint Poloniae 11

Proscripti et infamia notati, iis in Polonia non commorari licet, vnusquisque eos impune interficere potest, Rex tamen ad tempus commorandi iis imperitari valet potestatem 460

Profna flumen 15, 16, 34

Profouia vrbs minori in Polonia 486

Profovice Cracouienfis vrbs Palatinatus 6, 176

Profzewice oppidum 36, 18

Prouentus e vestigalibus, eorum dimidia pars Dantisci ad Regem pertinet 330

Prouentus sutorum de multitudine in Polonia 296

Prouinciae Ordinis Teutonici 339 sq.

Poloniae principales 5, 458, nempe Masouia 7, 190 sq. 515 sq. Podlachia 194, 491 sq.

Polonia maior 5, 166 sq. 479, 483, minor 173 sq. 484, Prussia Polonica 180, 522, Russia rubra 184, 502, Samogitia 190 sq. Volhynia 193 sq.

Prouocationes olim ex Bolonia Halam et Magdeburgum mittebantur 13, quod Casimirus II aboleuit 14

Prussi inuadunt Plocium 33, Terram Dobrinensem 200, religionem amplectuntur christianam 235, rursus ab ea deficiunt 494, contra hos Boleslaus et Casimiro auxiliares dant copias Russi et Tartari 317, Boleslaus II, contra eos facit expeditionem 322, mercatura eorum praecipua olim constabat succino et electro 327

Prussia Poloniae prouincia 10, eius descriptio 180 sq. 522, ius habet singulare 266, eius incolae vltra Vistulam, Oslam, et Drebniciam in bello progredi cogi nequeunt 312, ex parte tantum in Polonici Regis dependet iurisdictione 180, Flumina huius prouinciae et locus 181, diuiditur in regiam et ducalem ibid. occasio huius diuisionis 369, quatuor habet Palatinatus 181, insignes 183, Senatores ibid. eam infestant Lithuani 200, donator Ordini Teutonico 332

Prussia ducalis, eius primus declaratur Dux Marchio Albertus 338, Electoris Brandenburgici subiecta est potestati 183, vrbes eius ibid. 45, territoria 184, Circuli 370

regia, culmensis et varmiensis constat episcopatus 369, eius regimen et conuentus 370

Prutheni ex iis adhuc sunt multi in Russia Podolique 11

Crucigeri, Caenum irrito ausu obsident 17

Equites 16

Prutus, flumen 186

Prysmiscus (Sigismundus) tormentorum Pracfectus 507

Przemec vrbs 36

Pfezol amnis 442

Pizol flumen 53

Ptolemaida expugnatur a Germanis 332, a Saracenis 334, quondam erat sedes equitum Ordinis Teutonici 334

Puckum vrbs in Pomerellia 518, 521

Puellae Lithuanicae, sanam maximo opere teneantur 309

Puer ab vrso lactatus in monasterio educatur, baptizatur, sensimque humanos adducitur ad mores 211 sq. exemplis pluribus approbatur 213

Paltunia episcopi Plocensis oppidum 36, 233, Masouiae Palatinatus 190, 515, 516

Pultowsko Masouiae vrbs 190 sq.

Pultusk vrbs 7, 23

Punitiones foeminarum nobilium sunt in committatu 297

Putzki vrbs 370

Pysdra Palatinatum ad Posnaniensem pertinet vrbs 168 sq.

Pysdry maiori in Polonia vrbs 5, 16, 26, 483

Quaeftor, eius munus non diutius durat, quam vestigal, quod constitutus erat ad colligendum 321

Quaestus, quem emola Dantiscana facit Rex 330

Quartiani Poloniae milites 314, 522, vnde acceperint nomen 318, a Sigismundo Augusto constituuntur 464

Querelae Moschorum mutilatis de Titulis, iis satisfaciunt Ioannes Casimirus 365

Querpalen Vrbs in Esthonia 46

I N D E X.

Raconia ciuitas 36, Palatinatu in Sendomir-
ensi vrbs. 178, 489
Raczanow locus paludofus 15
Raczyaz paludofus locus in Palatinatu Bresteni
15, 172
Raderus (Matthaeus) S.I. Sanctorum scripsit vi-
ridarium 7, 493
Radimino oppidum 36
Radimino oppidum 23
Radimino Palatinatu vrbs incendio-deleta 4, Pala-
tinatu Culmensis vrbs 182, 522
Radlinum 476
Radnoua Palatinatu in Chelmenfi vrbs 189
Radomia Palatinatu in Sendomirensi vrbs 6, 19,
241, 489
Radomium duo huius nominis loca 46, 1, 8
Radiuili duces 7, Birze cum Dubinski ad eos
pertinet 15
Radseuouice ornata castello vrbs Minisceni in
Palatinatu 209
Radzenouia Plocensis vrbs Palatinatu 191
Radzieionius Suecos exorat 135
Radzieiow paludofus locus 15, 16, Bresteni in
Palatinatu vrbs 36
Radzinouia Brestensis vrbs Palatinatu, ibi
aguntur comitia 290
Radziouicius Cardinalis 237, Archiepiscopus
Gnesnensis et Primas Regni 162
Radziuil (Albertus) boprimus Cancellarius
510
Radziuil ab Imperatore Romano Ducis assequi-
tur nomen 402
—— (Christophorus) Palatinus Vildensis 460,
Lithuaniae Ducatus exercituum Imperator 474,
477
Radziuilus Dux Sigismundo II imperante,
Moschouitis Viam eripit 324
—— Bogitlaus 498, 507
—— (Georgius) Episcopus Cracouienis 487
—— (Nicolaus) Sigismundi Augusta sub im-
perio Caluianiani amplectitur religionem 285,
vltimo ex hoc diepe facta uxor Charlotte ib.
—— (Nicolaus) Dux Olkenis et Niesuicia
41, decem florenorum nullia bibiliis Polonicam
transferendis in linguam mpendit ibid, eius Ca-
tholice se addicunt religioni filii ibid, de Mo-
schis insignem reportat victoriam 43
Radziuifciem vrbs in Semigallia 337
Ragneta Castellum occupatur a Gedimino 201
Ragneta Schalauniae castellum 529
Ragozzias Transilvaniae Princeps 136
Ragozno Polnaniensem pertinet ad Palatinatu
vrbs 109
Reigrodt Podlachiae ciuitas 36
Rakow vrbs 7
Rangnit vrbs in Prussia 46
Rani gentes 5
Rapa fluuius, cuius ex spuma conficitur sulphur
14, 175
Rapum ex quo Samogitici rustici conficiunt pa-
nem 309
Rascouia a Turcis diruitur 473
Rastenburg vrbs in Prussia 46, 529
Ratio seminandi mirabilis 310
Ratno Russica in meridionali vrbs 14
Raua in Masouia vrbs, in maiori Polonia 36,
483, in Rauenti Palatinatu, ibi aguntur comitia
250, 5, 571
Rauomoticznum vrbs 36
Razianzum Plocensis Palatinatus oppidum
243, ibi aguntur comitia 250

Rebellea Pontificani magna efficiuntur clade,
Stephano sub Rege, a Zborouio 321
Reczyca Palatinatus Micilaniensis vrbs 8,
cum arce 208, 447, ibi aguntur comitia 250,
442
Reden vrbs, traflu in Culmensi 46, 529
Reditus Magni Moschouiae Ducis 434
—— molae Danticanae 330
—— Regis Polonici 221, Reginae 221
—— Virorum in Polonia tumorum 463
Reges Poloniae, eorum ordo 2 sq. 46 sq. nume-
rus 8, primi eorum audiebant Duces ibid Ro-
mano-catholicae additi esse debent religioni 12,
horum sepulturae 21, duo simul electi 272 sq.
coronatio 267 sq.
Regimen Curlandiae et Semigalliae 314
—— Prussiae regiae 370
Regio Colacorum 10 sq. 183
Regius mons in Prussia 183, 334, 337, Koenigs-
berg dicta 371, aedificatur 101
Regnum Calanenae, eius vrbs 385, 419
Regulae, quae in Polonia habentur pro funda-
mentalibus 77
Regulae ordinis Teutonici 333
Regulus Lechum ad pugnam prouocat, necatur 87
Reia vrbs in Prussia 40, a Polonis Torino di-
cta 1-9
Reinold de Heidenstein scripsit historiam 34
Relatio Francofurtana 24, 4, 8, 487, 489,
50 sq.
Religio Christiana, eam amplectuntur Poloni 93
—— Colacorum 121
—— Lutherana, propagatur in Lithuania 373,
in Polonia 111, 114
—— Moschouitarum 383
—— Pontificia principatum tenet in Polonia
236, nemo nisi huc additus neque Senatorum
recipitur in numerum, neque in comitis admi-
nistratur, vel vltio toleratur in iudicio ibid.
—— Russica 232
Remedium nifi frigore ambaui 306, quomo-
do vitrea fragmenta e carne extrahant Poloni
345, Rola quomodo deperenda 349
Rena insula in Ukraina 60
Renka uka mons 18
Requarta exercitus ad terram aliquam defen-
dendam constituitur 319
—— Nuptiae Lithuanicae 309
Res dubiae, in iis pro certo stipendio Polonae
Reipublicae auxilium promittitur, mutuum a
Tartariis 317
—— memoratu dignae, quae Cracouiae conge-
runt 21
—— quae e Polonia exportantur 325
—— quaedam memoria digna 48
—— militares in iis ius dicit Rex 266
—— naturales in Polonia 343, 344
—— optiales, in his singulare Dantici obtiner
institutum 330
—— Polonorum gestae ab anno MDLXXIV ad
annum MDCLXXIV 116 sq.
Reschoua Ducatus 430
Resla episcopatus Varmienis vrbs 183, in Prussia
528
Resoua Praemissiensis Territorii vrbs 185, 503
Respublica eius talis minus exteris quam in-
quitis confidi potest 319
—— Babina, per iocum sic dicta 115
—— polonica, ius codendae monetae accipit a
Calimiro 325, tribus consistit Ordinibus 419
Ressei vrbs in Prussia 46, 529
Ressonia

I N D E X.

Resouia oppidum 23, Praemissiensis in Castella-
natu 511
Retarii, gentes sic in Germania dictae 3
Reze, quo capiuntur in Polonia vrbs 301
Reualia Woldemari II sub imperio aedificatur
350, Lutheri amplectitur doctrinam 351, in Li-
uonia Vrbs 460
Reuel vrbs in Elthonia 46, 535
Rex Poloniae, de eius potestate 215 sq. 262, eorum
per Electionem constituitur successio 216, poten-
tia non parum minuitur 217, maxime gaudet secu-
ritate 218, quo videtur Titulo 221, quibus fruitur
reditibus 221, 278, 466, 468, liberia nulla
committere potest munera 223, 468, sine ordi-
nari approbatione regni extra fines interstiti
non licet 225, eius apparatus aulicus 227, con-
silia indicit 249, rebus in militaribus dicit ius 266,
de eius coronatione 267 sq. 280, electione 269,
466, per suffragia eligitur 272, pacta, quibus
subscribit 276, ad perpetuum Varias obtri-
tus est domicilium 277, iusjurandum, quod ab
eo praestatur 280, admodum raro est regis
in potestate potestatem sumere a Nobile 294, eius
et Reginae hamatio 308, in exercitus lustratione
praefens esse debet 314, illi dantur captui
317, ius belli per se illi non conuenit 324, ma-
leficis a Dantico magistrato veniam impetiri
potest condemnatis 340, ad ipsum prouentum
e vedigalibus redeantem pertinet dimidia para
ibid, ex mola, quae Rodano adiacet, singulis
horis ducati facit questum 330, dum coronat-
ur, Catholicae, Protestantum, Graecam atque
Iudaicam se defensorum esse promittit religiones
160, controuersias de vedigalibus monis compo-
nit 460, ex Neapolitano Regno magnus ducato-
rum numerus ad eum quotannis redit 468,
illi sine Senatorum consilio et approbatione non
sine licet matrimonium 408
Rex Sueciae, Lithuania regis eius est in potestate
349, Ragofnam et Gnesnam venit 480, ad
Wlofhouicum profpere configit cum Polonis
485, Cracouiam obsidet 487, Rigam et Duna-
mundam redigit suam in potestatem 535, 130,
Poloniam inuadit 135, a Polonis vincitur 530
Rezanis Ducatus, metropolis eius a Tartariis
Criminensibus vastatur, 425, in hoc Ducatu
Borissus Hodunus condit Bonissam ibid.
Rha siue Volga fluuius 385, 458
Rhodum 334
Richardus I, Rex Angliae 332
Riga in Lithuania vrbs Lutheri amplectitur Doctri-
nam 351, sedes Ordinis Lithuaniae ibid, eam re-
linquunt 352, eam adit Duna 376, Rex Sueciae
ea potitur 473, vrbs capitalis in Lithuania 46, 535
Rimanouia Territorii Senocensis vrbs 186, 503
Rimundus, Troideni filius ei succedit in impe-
rio, eo se abdicat vitamque agit solitariam 200
Rihgoldus Lithuaniae Dux 492, Russi et Tarta-
ri bellum in eum mouent, quos fudit 198, pri-
mus Lithuaniae sibi arrogat Ducis titulum 441,
494
Riphaces seu Riphaci gentes 458
Ripinum vrbs 23, 24, 243, 192, 250
Risenburg vrbs in Prussia 46, Polonorum ve-
nit in potestatem 525, 529
Ritiger Princeps Germanus 89
Ritus, quomodo recipiuntur equites Teutonici
339, Colacorum in matrimonio 71, in celebra-
do Pasche 72 sq. Moschorum in baptizando
395, Polonorum celebrant in nuptiis 298 sq.
Russorum sacra in coena 232

Rixa, Casimiri I. 94, mater cum filio elicitur re-
gno 2, vxor Wenceslai 103
Robertus primus Gnesinae Archiepiscopus 25
Rochuologus (Vagnus) Pleconiae Princeps
a Volodimiro negatur ob filiae nuptias occiditur
408, 420, 436
Rocoiani vrbs excitant in Sigismundum 472,
vnde accepit nomen 35
Roda unus paruus ad Dantiscum fluuius 328
Rogozouia vrbs 442
Rogozno 35, Palatinatus Culmensis 182, 322
Polnanienis vrbs 241
Rohatin meridionalis Russiae vrbs 14
Rokosz, imperatorum desertio, qua ex oritur
causa 319, 325, 469, 485
Roma vrbs 477
Romano uia (Theodorus Mikitowicz) a Theo-
doro, Ioannis filio, vltimo ex antiquorum Rus-
siae ducum progenie in successorem eligitur 416
Romanow oppidum Kyouienfi in Ducatu 55,
410
Romanus (Adrianus) vrbum scripsit theatrum
15
—— Dux Vlodimiriae Lithuanos sua iurata co-
git in verba 420, Brancum illi a Gedimino
extorquetur 421, totius Russiae Dominus fa-
ctus, bellum Poloniae indicit, interficitur 507, 9,
26, 31
Rosa fluuius 28, 44
Rosa morbus in Polonia faciens, quomodo a
Polonia exeat 349
Rosa oppidulum 23
Rosen paludofus locus 15
Rosenburg vrbs in Prussia 46
Rosiens vrbs in Semogitia 7, 193, 250
Rosineua Moschouitis parentis vrbs 374
Rostren vrbs in Semigallia 46
Rossauia Polonis traditur a Moschis 475
Rosofia Palatinatus Breicianensis vrbs 207
Rospreza ciuitas 5, 15, 37, Palatinatus Sira-
diensis 176, 242
Rossanum 468
Rosthoua Ducatus 427
Rota equestris 279
Rogo-magister 323, eius munus 324
Roxolani gentes 458
Roxolania sita cis Borythenem vrbs 8
—— fluuius 184
—— sic dicitur Russia rubra 502
Rozana Chelmenfi in Palatinatu vrbs 199, 504
Masouiae vrbs 191, Palatinatus Nouogrodensis
208
Rubel Monetae genus 11
Rubecouia in Volhynia vrbs 193, 503
Rubieszow meridionali in Russia vrbs 14
Rudaus v. Rundissa
Rudnium vrbs 491, in Lithuania 500
Rudolphus Dux Saxoniae XVII ordinis Teuto-
nici magister, Neumarcopiam expugnet Me-
rienwerderi vitae facit finem 335
—— Imperator 334, 471
Rundissa siue Rudaus flumen 18, in Cracoi-
am deducitur 22
Rupertus imperator 336
Rurichouicia stirps 409
Rurichus dominatur Russia, eius successores
408, Nonogardia eius olim erat portio 417
Rusacum vrbs 477
Russaia 385
Russi vetustissimum in Russia oppidum 414
Russi Mosiam inuadunt, multasque sibi alias vin-
dicant
Ffffff

I N D E X.

dicand regiones 8, Hungaros contra et Polonos
pugnauit 9, illos iniqui prosterunt victoria 26,
Villicum incendunt 43, in Mafouis crudelissime
tegerunt 199, scientiarum plene sunt expertes
410, defunctos literis a S. Petrom mununt
11, eorum religio 232, Mulfam ex melle pa-
rent 302, diebus laborant dominici 307, Be-
lellao contra Pruffos auxilia concedunt 317, eis
eripiunt Riga et Livonia 334, verum in eorum
impetio vicissitudines 364, Imperatores eorum
vsque ad Alexium 408, illis eripiuntur Polotia
et Wielkoluk 470, a Polonia vincuntur 474,
Ruthia alba, 504 sq. magnae pars eripitur Po-
lonis 207, sic dicitur Ruthia Lithuana 205, quae
tota fere deficit a Suintigellone 38, a Kyerno
et Gybuo denotatur 197, eius Palatinatus 208,
504, arbores ibi repertae tam nigrae quam rhe-
nom 343
meridionalis, in Castrii II, venit potest
tem inque Poloniam Prouinciam redigitur
lisdem cum Polonia vitur iuribus 9
Moschouica, de ritu, quae ibi colitur Chri-
stus 379, monachorum leges 380, ieiunia quo-
modo celebrantur 382, cur nullae ibi ieiuniae
410, de moneta 436
nigra sine Moscouia 502
parua aut nigra, quinque dispescit in
tractus 8
rubra, Regni Polonici Prouincia 186, septem
continet Palatinatus 184 sq. eius territoria 185 sq.
Senatores 186, continet Belzam 189, Braclauum
188, Chelmann 189, Kioniam 188, Podoliam
187 et dicitur Roxolania, eius descriptio 401 sq.
Rustici inhumaniter tractantur a Polonis no-
bilibus 290, 307, 455, nullius implorare, ne
Regis quidem, possunt auxilium 290, nullum
possunt possidere peculium 297, eorum eibus
et ruguria ibid. eorum liberis non prius quam
matrimonium inierint, in lectis dormire licet
291, victus 292
Lithuani, eis, eadem est misera condi-
tio quam polonici 306 sq. quo leuantur pane
308, eorum vehicula et domus
Samogeti, in omnibus fere consentiunt
cum Lithuanis 309
Rutania Curlandiae vrbs 372
Rydnicus Lithuaniae oppidum 36
Rzecki oppidum 7, 38, 500
Rzemienium arx 485
Sabakzera vrbs 385
Sabillaus Swentorohi nepos occupat Danti-
scum 331
Sacerdotes Rustici, his matrimonium inire li-
cet, vxoribus vero vita defunctis, alteris contre-
here prohibitum est nuptiis 232
Sachaczonia vrbs in Rauenfi Palatinatu 242
Saeken (de) nobile genus in Curlandia 357
Sacrificia, eorum ratio in Samogitia 403
Sacrilegus in Moschouia punitus 380
Sadec locus paludosus 15, 37, in Palatinatu
Cracouensi 6
Saebisch (Ioannes Georgius) nobilis 306
Sal lapideus 33, metallicus 176, 485, huius Cra-
couiae fodinae 177, volatilis ex censuro mittore
345 ex aqua coctus 186, eo plane caret
Vkraina 76
Sala amnia 442
Saladinus Aegypti Calipha, Saracenorum Dux,
terram Sanctam ab Ordine Teutonico occupa-
tam, suam redigit in potestatem 332

Salatrum vrbs in Semigallia 357
Salau vrbs in Prussia 46
Salfeld vrbs in Prussia 46, Pomesaniae oppidu-
lum 330
Salinae Bochniae reperiuntur 485, 486, Colum-
niae 17, Drochowicz 24, Haliciae 26, Vie-
litice 40, 176
Salisfodinae Cracouenses, earum descriptio
et proventus 177
Salisburgum 477
Salomaea, Colomanni vxor 26, Haliciae Regi-
na, eius sepultura 19
Salona flumens 381
Samar flumen in Vkraina 55
Sarmara oppidum 385, fludius 424, 442
Sambor oppidum in Ruthia 14, 186, 503
Samogetas serpentes domesticos magni fide-
re dicitur 11, terram dominentem inuadunt, me-
tropolim eius occupant, eius partem interfici-
unt, partem ducunt in captiuitatem 207, eorum
arborum ramos succidendi arthrum 310, ratio
seminandi mirabilis ibid. ad Sacra christiana
conuertuntur, prius eorum Episcopus 472
Samogetia eius descriptio 7, 308, Regni Polonici
Prouincia, ibi non sunt Palatinatus sed praefec-
turae 192, incolae eius maximam perueniunt
ad senectutem 309, eorum ruditas, et imperiti-
tio 310, eius incolae perpetuum cum Lithuanis
colunt amicitiam 492
Samoiedas gentes Pezoria in conuictio di-
strictu 429
Sancti, eorum intercessio recipitur a Moschiis
404
Sandeia vrbs in Palatinatu Cracouensi 241, 14,
18, 489, bene memorita 36, 175
Sandomiria eam inuadit legello 497
Sancum vrbs 19, in territorio Saraceni 45,
18, in Palatinatu Ruthiae 51, ubi aguntur co-
mitia 14, 250, 503
Sanfoa (Nicolaus) Tabulas edidit Geographicas
40, 44
Santocum Palatinatus Poshanienfis vrbs 242
Sanus flumens aluit larulianam 26, erupit
et montibus Serpeticis 34, adeum inueniuntur
arbores in terra nigra 443
Sapicha (Calimirus Leo) Magni Ducatus Lithua-
niae Prochocellarius 492
Sapicha Princeps, exercituum Imperator Lithua-
niae 247, Moscouitas et Livones a Venda repul-
lit 327, Vilnae Mayerbergum continuo adhibet
449, in electione novi Regis cum Principe de
Conti facit 163, Rex Sueciae eum profigit 485
Sapoy fludius 75
Saraceni Terram Sanctam recuperant 332 sq.
equites Marianos e Syria exigunt 369
Sarcophagum puro ex argento 20
Sarmati Peucinos e Podolia eiciunt 423
Sarmatia Europaea sic dicitur ab antiquis Po-
lonis 86, 447
Sarogradum Palatinatus Braclauensis vrbs
188, 503
Sassowitz nomen Lutheranorum in Polonia
235
Satanonia Podoliae vrbs 187, 503
Sauagius scripsit epistolam de Senatu Poloniarum,
Clericis et Laicis Senatoribus etc. 229 sq. de co-
mittis et conuentibus et iudiciis polonicis 249 sq.
de electione et coronatione, 267 sq. de potentia
nobilitatis, feruitute plebis et moribus 283 sq.
de exercitibus rebusque militaribus 311 sq. de
mercatura, moneta et diuitiis, de Danisco 324 sq.
de

I N D E X.

de Ordine Teutonico 331 sq. de studiorum con-
ditione et arte medica 340 sq. de Curlandia, de
Gothardi et sequentium Ducum imperio 349 sq.
Saxonia ordinis Teutonici Balliuatus 340
Sbigneus petri infert bellum 23, Cracouensis
Episcopatus 38
Sbbrodia vrbs Sandomiriensis in Palatinatu 490
Scala Podoliae vrbs 39
Scalae Polonis sunt molestae 296
Sempe vrbs Dobrinensi sita in tractu 24
Searbimivia minoris Poloniarum vrbs 486
Searga S. h. eius instidua pontificii protestantes
opprimunt Vilnae 42, Concionator austrus
474
Scarfeula vrbs 370
Scarina vrbs 19
Scebrefinum Chelmenfis Palatinatus vrbs 189,
504
Seepuscum sub pignoris titulo pertinet ad Po-
loniam 10, ibi est fons, vbius guttae lapideam
correscunt in duriciem 343
Schadaeus Sleidani continuator 422
Schadecui Palatinatus Siradiensis vrbs ibi
aguntur comitia 250
Schadecum vrbs igne consumpta 37
Schafgorschius liber Baro 507, 139
Schamena sine Sosna flumens 426
Scharnmselium maioris Poloniarum vrbs 484
Schein (Hermanus) ad urbem Smolencium re-
cuperandam mittitur, cum exercitu se dedere
cogitur et capite plectitur 39, 48
Schidlowice vrbs 36
Schikfusius auxit Curei Chronicon 25, 27
Schippenspoil vrbs in Prussia 46, 530
Schleka minoris Poloniarum oppidum 37
Schlichtstadium vrbs 477
Schlichtingius Arrianus, edidit librum in
catholico 4
Schlochau in Suecorum est potestate 46, 456
Schmidius (Tobias) 19, 501
Schmilten vrbs in Semigallia 48
Schoben lacus 29
Schoenebergerus Philosophus 57
Schoeneck vrbs in Pomerellia 46, 521
Schoenfeld vrbs in Prussia 46, 330
Schoenfelda sine Scarfenia vrbs 370, 518, 521
Schroeterus (M. Sebastianus) totius terrarum
orbis scripsit historiam 1
Schuddinga vrbs in Semigallia 357
Schultingheimum vrbs 482
Schwarzherus, seu Milohingus, Marburgum
Ordini Teutonico restituit 338
Schwetza vrbs 25, 46, 334
Schwertzania vrbs maior in Polonia 481, 482
Scientiae cur nullae in Prussia 410
Selouia Palatinatus Mofcouienfis vrbs cum ca-
stello 208
Seodra ibi Wittenbergus, exercitus Suecici im-
perator ponit castra 483
Seofma flumen 385
Seotoroa flumen 385
Seotus Parmensis reuerentissimus artifex 26
Scriptores Polonici recentiores recensentur in
praefatione descriptioni Zeileri posteriori prae-
posita 455
Seyrswa vrbs 37
Sebildus (M. H.) scripsit breuiarium histori-
cum 27, 533
Sebergum Episcopatus Varmienfis vrbs 183,
511

Socinium elegans minoris Poloniarum oppidum 37
Seditio Vilnae Magna 42, Tartarorum grauis
in Polono, componitur a Cosimiro 317, Polo-
norum sedata 475, Moschenfis plebis de moneta
aerea, grauitur punitur 444, Colacorum 56,
Kuenigsbergensis 527
Seditiones, eorum Polonorum in exercitu cau-
sa 319
Seeburg vrbs in Prussia 46, 530
Segeuicrum aedificator a Viano 350
Sehinus Moschorum Dux 477
Selburgum vrbs in Semigallia 357
Selecia vrbs in Palatinatu Nouogrodensi 504
Semen wiruk in Vkraina 59
Semigallia flumens in Guinea 4, Kentlero dete-
gitur 352
Semigallia Curlandiae Prouincia 349, eius im-
colae Ordini Teutonico tributum promittunt
351, eius Duxes 352 sq. Vrbes praecipuae 357
Semovirus Mafouiae Dux 497, a Suarone in-
terficitur 199
Senator Supremus totius Regni est Archiepi-
scopus Gneinensis 228
Senatores Clerici 232 sq.
Laici 238 sq. infimum eorum locum tenent
Regni Officiales 243
minores et maiores 238
Palatinatus Braslauensis 188, Belzenfis
189, Brescianensis 207, Brestensis et Cuiusiae
173, Calisienfis 169, Chelmenfis 190, Cracou-
ienfis 177, Kiouienfis 189, Lancienfis 172,
Mafouiae 191, Mofcouenfis 210, Mofcouienfis
209, Nouogrodensis 208, Plocensis 192, Po-
doliae 187, 503, Prouinciae Podmehiae 195, Sa-
mogitiae 193, Prussiae 183, Polociensis 210,
Polniamenfis 169, Rebenfis 174, Siradiensis 170,
Sandomiriensis 179, Trocensis 207, Vilnenfis
206, Vitepsienfis 209
Regni Polonici 12, eorum dignitas 230,
nemo in eorum recipitur numerum, nisi Ponti-
ficiae additus Religioni 236, eorum diuifio
238, et his plerumque Imperatores exercituum
eliguntur 223, quadripartito ordine a Starouol-
se collocatur 461, qui eis annuuntur 217,
a Rege creantur 229, his cura liberorum regio-
rum tradita est 229, de eorum officiis 229 sq.
Senatus Cracouienfis constat quatuor et viginti
ex viris 263
Magnus Moschouiae Dux 431
Vrbes Dantici 309
Sendifonia Palatinatu in Sandomiriensi Vrbs
178, 489
Sendiungius proditor 16
Sandomiria Palatinatus sic dicta metropolis 6,
19, 178, 490, eius descriptio 36, 167, 238,
Palatinatum inuadit legello 497
Sensburg vrbs in Prussia 46, 530
Sepulchra Rustorum Nobilium, in quibus ca-
dauere adhuc incorrupta 188
Sepulchrum diui Adalberti 169
S. Stanislai argenteum 173
Sepultura Regum Polonorum 21, 174
Sepultura mortuorum in Moschouia 406
Selymus Mechemetum Gereyem deuincit 426
Sercieza Mafouiae vrbs 190, 515
Sergius eius miracula fidem amiserunt 405, ur-
ror de eius morte 406
Series magistrorum Ordinis Lioonica 350 sq.
Sikota flumens 34
Serpentes domestici a Samogetis magni habentur
11
F F F F F F F F Serui

[illegible]

nis cum Polonia 423; heredes per Germanos in
 ducuntur in Polonia 469; prima cum Radziwila,
 deinde cum Catharina matrimonium iungit 513,
 manifestum effugit moris periculum 514. Kny-
 lini murbo exstinguitur 515. 116
 Sigismundus III, regio insignitur diademate 4, 2-5,
 morbo conficitur 4. Cracoviae arcem reddidit plen-
 didiorem 21, extruxit Variasae palatium 190, una
 cum alio eligit 120, 272, eo regnante Cracoviam
 vincitur 318, consilium militarem contrahunt
 324, Smolenkianae oppugnat 310, 311, Gumbah-
 uia posuit Ducatu 425, nascitur, perducitur Polo-
 niaeque creatur Rex 116, 126, haecque perdit re-
 gnum ibid. morti succumbit 130
 Rex Daniae 317
 Silicia Polonia 6, ad Domum Austriacam perve-
 nit 130
 Situae Lithuanae et Poloniae singulae abunde a
 melle 327
 Sammaria kum, urbs 317
 Samon Linguenica, Isagellonis frater, Ducatum
 Micilauentem obtinet 427
 Siniawicze, aulae creatur Marchallus 170
 Simus Codanus sive Venedicus 311
 Granowia 418
 Stradia seu Siatz urbs maiori in Polonia 5, 31,
 37, 170, 483, 107
 Stratus Brogdorphi dissertationem de balneo la-
 quariscenti 185, 143
 IV, Pontifex 337
 Skarbimiria oppidulum 37
 Skanderus Bala, palamentum cum Zolkiewio 472
 Skirgailus, seu Skirgo Lithuanus confidit
 Dux 497, imperio assumitur 498
 Skirmundus Lithuanus Dux, 493, infingens a
 Russis Instanque exportat victorias 118, Bal-
 clauum Scytharum necat Regem 426, 499, Czer-
 nichouiam occupat 424, eius finis ibid.
 Sula, stagnum, cuius aqua medicabilis 8-3
 Sulo urbs allagium 8
 Skompe 515
 Slanconia urbs 6
 Slawetia maiori in Polonia 37, 484
 Slau, Danubiana 47
 Kniwitz, illis ab Olecho eripitur Ducatus
 42
 Slugo, huius nomine 3, magna Regni Po-
 loniae incolarum pars 86
 Slunonici gentes irruptionibus Romanis in
 Provincias inclarescant 157
 Sluzozia, apud eam Turci et Tartari profugi-
 untur 148
 Slupianum vrbs 6, 7, 504, ad eam originem
 capit Nomenis 169, in Palatinatu Nouogrodensi
 250, 252, 208
 Sluzecum in Palatinatu Dobrineni sita urbs 23,
 198, 334
 Sluzeniana flauus 176
 Sluzenica ciuitas et Ducatus 7
 Sluchouia urbs in Pomerellia 518, 521
 Slucum urbs in Palatinatu Nouogrodensi 208,
 504, 511
 Slupcia maiori in Polonia urbs ad Vartiam sita
 34, 37, 169
 Slupcia minor in Polonia urbs 483, 178, 490
 Slupia oppidulum 37
 Slupieza maiori in Polonia urbs 546, 168
 Slucum Lithuanica ciuitas, eius in uicinia Si-
 gismundus I, Tartarus tribus uincit proelia 37
 Slazeuia Ciuiuensis Palatinatus urbs 172

Smigrod ab Hungaris occupatur	23
Smil Turcis parens vrbs	60
Smoiniany Palatinatus Minscensis vrbs	209
Smolenscia Ducatus, ab Olecho Slois eripitur	
4-2, Ducum series in hoc Ducatu ibid. in Lithuania- porum venit potestatem; Alexius totum Ducatum eiusque ritulum retrahit	ibid.
— Vrbs cum arce 443, Sigismundus III eam invasit, incendit; Iwanowicz eam muro circum- dat; Alexia Archipraefulem sufficit, Catholi- ci ad Sacra Moschovitica transire coguntur ibid. a Moschis obfessa, a Vladislao liberatur	477
Smolenscum adicitur magno Lithuaniae Du- catui 9, 38, celebris ad Borysthenem vrbs 37, 38, 167, eguritur a Casimiro 38, eius arce validissima potitur Mofci 38, a Polonis recuperatur ibid. Scheinus ad eam Polonis eripiendam mittitur, se dedere cogitur et capite plechitur 39, 48, in per- petuum Polonis conceditur 40, nunc Moschovi- tarum subest imperio 234, 318, § 11, a Basilio re- cuperatur 364, a Polonis obfidetur 472, illis a Mo- schis traditur	476
Smolniansy Minsceni in Satepria vrbs	524
Smotrica fluvius	187
Smotricia Podoliae vrbs	7
Smotzinum Territorii Haliciensis metropolis	186, 503, 512
Sniegula aui	30
Sobara maiori in Polonia vrbs	40
Sobiescius (Iohannes) Villam novam aedifi- cat 190, Rex Poloniae 221, Turcas profligat 141, Zamofici vidam ducit in matrimonium 142, plura de eo vide sub Ioanne	
— (Marcus) Palatinus Lyblinensis	31
Sobiescriniqui vrbs	483
Socalia Belzensis vrbs Palatinatus 189, in Volhynia	503, 512
Socaloua	492
Sochacovia vrbs § 16, quam apud Christiani a Vichene faduntur 201, vrbs in Palatinatu Rauenfi, vbi aguntur comitia §, 240, 483, Murae adin- cens oppidum	28, 36, 44, 171
Societates offensivae et defensivae, quam Polonae Rex cum Imperatore, Papa et Venetis contra Tur- cas init	152
Sociniiani Poloniae terga dare coguntur 138, 235	
Socalouia Vrbs quam praeterfluit Bugus 167, in Palatinatu Sendomiriensi	178, 489
Sokoly arx	34
Sola piscifum flumen, oritur Moraviae ex mon- tibus	33
Solecza pagus et fluvius	381
Solda vrbs in Prussia	40
Soldania vrbs et ex Luboviae	350
Solea equi ferrea in eodrum mutata	344
Soleburg vrbs in Semigallia	46
Solecia Palatinatus Iuniusladis lauiensis vrbs	172
— Palatinatus Sendomiriensis vrbs	178
Solennia coronationis olim celebrabantur Gnel- nas 279, nunc Varsaviae	ibid.
Solidi, monetae genus in Polonia	324
— in Prussia	330
Solikouius (Iohannes Demetrius) Episcopus praefigitur	533
Solimannus Dux Cosacorum	51
Solitum in Cuiauiam ab Hennebergo, ab in Pomerelliam posita vrbs	41
Solium regium, quadruplici modo redditur vr- cum	267
— Tzaris	390

Solothurnum vrbis	477
Solunia vrbis Polocensi in Satrapia	504
Solutio stipendiorum militarium fit a Commis-	
sariis ad hoc negotium in comitiis delectis	319
Soliman Turcarum Imperator pacta inquit cum	
Polonia	458
Somka fuerit oppidulum	429
Sorabi gentes	5
Soranus flumen	426
Sors milerum agricolarum et rusticorum in Polo-	
nia 290, hi vna cum praedijs venduntur	292
Sofnicia	503
Sofza fluvius	37
Sofzia annis	442
Sozenisua flumen	36
Spelmannus celeberrimus antiquarius	330
Spera Palaeonius filius	493
Spicimixia ciuitas	5, 37, 170, 242
Spinola obidet Bredam	477
Spiritus anisi Polonorum potus	293
Sprenger (Ioh. Theod.)	519, 522
Spurii totam per Poloniam maximo laborant con-	
tentu 226, haereditatis adeundae ius sibi non	
vindicare possunt	464
Squernienicia seu Squiernicicium, archiepi-	
scopi Gnesnensis est in potestate	483
Sreda oppidulum maiori in Polonia	484
Sremia vrbis	35
Sremo maioris Poloniae vrbis	40
Sremicium Palatinatus Pofnaniensis vrbis 168	14
Srensko locus paludofus	15, 191
Sroda Palatinatus Pofnaniensis vrbis, qua in agun-	
tur comitia	250
Stangnum cuius aqua medicabilis	343
Stanislaus Cracouiae Episcopus occiditur 2, 28, 95,	
Boleslaum II a sacris excludit	20
—— Klouienis Dux a Gedomino profugatur	201, 416, 428
—— Masouiae Dux	7
—— Ruslorum Princeps	8
—— S. eius sepulchrum	173, 486
—— Volodimirii filius, Dux Smolentensis	428
Stanislaus Masouiae vrbis	190, 515
Starceia vrbis Polocensi in Palatinatu	210
Stargardia Palatinatu in Mariaburgensi vrbis 182	
—— Pomerelliae vrbis, ibi aguntur comitia 461,	
250, 25, 234, 518, 526	
Stargardum a Polonis expugnatur	337
Starodubum a Skirmundo oppugnatur 421, ab	
Andrea Vigundo capitur	425, 476
Starosta	238
Starouolscia scriptis librum, cui titulus:	
Eques Polonus 12, 167, 187, 313 sq. 316, 320,	
322, 325 sq. 340, 458 sq. 484, 491, 499, 502,	
504, 510, 518, 522, 535	
Starzicia vrbis Polocensi in Satrapia	504
Stafoum Palatinatus Sandomiriensis vrbis 178	
Stafeczia vrbis	385
Statholium occupant Sueci	520
Status Chodkieuicio erecta	534
Status academiae Cracouiensis 19, 174, ecclesiasti-	
cus Moschouiae 383 sq. Regni Polonici 216 sq.	
ab anno post Chr. Nat. DL—MDLXXIV 854.	
Statuta Regni Poloniac 266, quae quomodo per-	
ueniunt ad valorem	255
Statutum de caede peregrini abrogatur	13
Stravissinum vrbis	19
Suum vrbis igne assumta	37, 484
Steinbockius Comes, Starburgum occupat 530	
Stenow vrbis	3

I N D E X.

Stepanonia Palatinatus Kionienfis vrbs 188, 503, 512
Stephanus Bathoreus Poloniae eligitur Rex 3, corrigit regni leges 13, expeditionem facit contra Moscos 44, 119, 223, 3 7, 364, 416, Polociam recuperat 210, 426, duo instituit aulica iudicia 460, Colacis dat Techtimirovium 464, Cracouiae coronatur 117, 467, 470, Landecronam expugnat, Polociam aliasque vrbes eripit Russis 470, Grodnae e vita decedit 122, 471, 364, eius sepultura 21, Episcopatum Wendae instituit 536, Colacis donat privilegia 120, elogiū in eum 123
de Somlio 470
Marcinski Mayerbergium, Leopoldi Legatum, inuentionis aggreditur, proferuntur 452
Walachiae Paistinos, Franciscanus va- stat 36
Stepneius (Georgius) Regis Britanniae Legatus extraordinarius, episcopa Cornubiae ad eum .96sq.
Ster flumen 8, 193
Stezycia vrbs in Masouia 416
Stipendia in Polonia militum in hybernis sunt admodum vilia 316, 319, quod ex fonte haurian- tur 321
Tzeris in equites pedesque 435
Stropnicia Palatinatus Sendomiriensis vrbs 178
Stopoleus siue Suentopolcus, expugnat Kionianam 8, 27, fratres astutia e medio auferit 9
Storchneftum Poloniae maioris vrbs 481, 482
Strabo adducitur 457
Strasburg vrbs tracta in Culmenfi 46, 530, a Steinbockio occupatur ibid.
Strelce vrbs inuoluta in lacu in Palatinatu 484
Strelitz qui sine 397, 435
Strelno oppidum, quod Suchana praetendit 418
Strelne mons 425
Strema Palatinatus Polnapienfis vrbs 241
Striesna vrbs 447
Strifin Palatinatus Msciflantiensis vrbs 209
Strium territorii Haliciensis vrbs 186, 503
Strolnatae, Lithuaniae Dux, Mendogum iugulat 199, a Volstiniis, Mendogi filio, pariter mor- tem ad vlciscendam trucidatur ibid.
Strzeffin vrbs 38
Stubandus (Henricus) Consul Thorani 182
Studia, eorum conditio in Polonia 340
Studio si liberarum artium in Polonia ab antiquis consuetisque tributis sunt immunes 321
Stuha amnis 442
Stum vrbs in Prussia 46
Stuma Palatinatus Mariaeburgensis vrbs 182, ibi aguntur comitia 250, 522, Sueci eam expu- gnant 431
Stumdorfium, ibi paciscuntur induciae Polonos inter et Suecos 478
Stuprum ferui uxori aut filiae a Domino illata, illum liberat a seruitio 284, 291
Styrus flumen 31
Su flumen 385
Suantropelcus Pomerelliae dux Vladislauum dect 44, victus a Pappo de Osternau 334
Suarno Russorum dux, contra Semouitum Malo- niae Ducem expeditionem facit, eumque ipse capite plectitur 199
Suatollaus, Volodomiri parens vniuersam sibi subiicit Russiam 408
Subcouia Prussiae vrbs 233
Subsylvania 431 sq. seu iam Podlachia dicta 495
Suchana fluius 418, eius ortus ibid.
Suchkam vrbs ad Suchanam 418
Succinum siue Electrum
Succellio continua Magnorum Ordinis Teutonici Magistrorum 333 sq.
Succellio arborum artificiosa 310
Sudislaus Russorum Princeps 8
Suece vrbs 370
Sueci inuadunt Prussiam 182, occupant Thoru- niam; eiciuntur ibid. totam occupant Poloniam, eiciuntur 125, 262, in bello contra eos Hungari et Germani merent 313, ignominiosa efficiuntur clade a Chodkiewiczio 321, contra eos fortissime se defendit Danilcum 331, Polonos in Lithuania efficiunt clade 473, Puckum obsidione claudunt 521, Christiburgum expugnant 525, Wendam capiunt 536, Carolum, Sudermanniae Ducem proclamant Regem 126, Vielnuae a Polonis cru- delissime interficiuntur 484, Werder occupant 920
Suecia, Saetza oppidum Pomerelliae 521
totum hoc per regnum Caluinianis non permittitur liberam religionis exercitiam nisi Holmiae 357
Suedi occupant Varsouiam 190
Suentollaus, Princeps Smolenscensis interfici- tur 9, 205, 509, inuadit Lithuaniam 38, 204
Suetonius scripsit vitam Iulii Caesaris 230
Suffragia in vrbanis Poloni in Regis electione 272
Suiderfelds Legatus creatur 319
Suinica Poloniae vrbs incendio deleta 4, 36
Suitorogus Lithuaniae Dux 199, 493, 494, 495
Suiflocium Ruuio cognomini adiacens et in Pa- latinatu Minscensi sita vrbs 209
Suitrigello Lithuaniam inuadit 6, 151 sq. 301 sq. 335, tota lere Russia desinit ab eo 38
Suiflocza flumen 447
Sukau monasterium in Pomerellia 46
Sula fluius 53, 75
Sulcona oppidum 34, vide Crobia
Sulikouus (Iohannes Demetrius) Archiepiscopus Leopoliensis scripsit commentarium rerum Polonicarum 470, 471, 509, 482
Sulouia Palatinatus Sendomiriensis vrbs 178, 490
Sulphur e fluii spuma confectum 14, 175
Suntus Tzeris in equites et pedesque 435
Supplia amnis 442
Supplicia Polonorum 266
Sura flumen 385
Suras Podlachiae ciuitas 10, 492
Susdalla Ducatus 430
Sussa arx 34
Sutor proverbium Polonicum de eo 296
Swertius (Franc.) scripsit delicias variorum itinerum 21
Suyseus (Iohannes Demetrius) Moschorum Dux in captiuitatem ducitur a Polonis 35, in arce Gostinia cum duobus fratribus expirat 190
(Basilus) Magnus Moschorum Dux a Mo- skonis traditur Polonis 472, 475
Swiathia vrbs 385
Swiecus flumen 447
Swienta fluius 7, 440, 447
Swietz vrbs in Russia rubra 410
Swinke (Iacobus) Gnesinae episcopus 102
Swistocz oppidum 7
Sydlouia minori in Polonia vrbs 19, 37, 490
Synagoga in Polonia Lublini primaria 31, 180
Synodus contra haeresin Stancari 178
Chalcedonensis 383
Syria, eam relinquere cogitur Ordo Teutonicus 334
Syskagus fluius 410
Szachischo wa Masouiae municipium 40
Szadek ciuitas 5
Szklowia

I N D E X.

Szklowia ad Daieperum vrbs	442
Szomka flumen	376
Szops quem ita nomen locum Poloni	270
Szyfchouius (Martinus) Cracouienfis Episcopus	173
Tabacus, insula a Kertlero detecta 352, artem ibi adificat, a Lambonio ei expitur ibid. patrum inter eum et Carolum II de ea 353, Comes de Etrece ea potitur 354, quid porro de ea notandum	355
Tabernae Alfaricae	477
Tacitus scripsit Annales	230
Taman vrbscula, sub Turcarum dominio	61
Tamogrodia Chelmenfis Vrbs Palatinatus 189,	504
Tansis fluius a Russis nuncupatur Don, eius origo	425
Tannenberg, Tapiau, Taplauken vrbs in Prussia	46
Tapiaua Prussiae Ducalis arx	531
Taplaukenium arx in Nadraua	511
Tarcinum Masouiae vrbs	190, 191
Tarnopolia Podoliae vrbs	187, 503
Tarnouius minori in Polonia vrbs	40, 490
Tarnouius quatuor virorum millibus, viginti duo Turcarum millia profligat	321
Taroly arx	34
Tartari Crimenses, de Crimea eorum Regione 601 sq. vastant Rezaniam	425
Czyrkassiani, habentur fidelissimi	61
ad Vakae amnis ripas habitantes	451
ex lauelgentinus orti	46
idololatrae in Sibiria, panis vsus sunt nesciunt	419
Krimsey et Nahalscy	62
Prasopenses 38, exorunt Mosouiam 415, Casanum et Astracanum eis eripiuntur 419, Polociam sibi vindicant Olgerdus	421, 423, 466
vehementer in Polonia grassantur 4, 36 sq. ab his insignem reportat victoriam Casimirus 4, Regi Poloniae sunt subiecti 11, inuadunt Russiam 46, Cracouiam multasque alias incendunt vrbes 23, 31, diripiunt Sendomiriam 278, e Podolia ab Olgerdo eiciuntur 203, triginta eorum millia magno in Lithuaniae Ducatu versantur, liberymque illis Turcae religionis conceditur exercitium 236, Casimiro IV. pro pecunia auxiliares concedunt copias 317, 465, sub Sigismundo I. reliciuntur Camenecio 321, sub Sigismundo III Poloniam inuadunt, reliciuntur 321, 334, Russiam sibi faciunt tributariam 408, Polonci et Russi ab his profligantur, delentur 465 sq. Magnam Europae occupant partem 466, efficiuntur clade 474, 507, primo Poloniam infestant 101, e Podolia eiciuntur	505
Tasmin amnis	442, 54
Tathouitia arx	466
Tauchelium 476, vrbs in Pomerellia	46, 521
Tauri, his a Mahometibus Caua extorquetur	426
Tawan insula in Vkrania	58
Techinia Turcarum arx	473
Techtimirovium castellum Colacis a Stephano Rege traditur	464
Tegines vrbs	442
Temerinda olim audiebat Meotis lacus	426
Templa Cracouiae	18 sq.
ligna apud Graeco ritui addictos reperiuntur in Polonia	10
Templum in qua Poloniae Reges coronantur, sepeliuntur	21
Tempus electioni destinatum	269
Tendra insula in Vkrania	60
Tentoria Polonica	322
Tenzinum vrbs minori in Polonia	485, 491
Terki vrbs	430
Terra Dobrinensis	515
Sandta, expeditio Germanorum in eam 332, ab illis Ptolemaida et Hierosolyma occupantur ibid Saracenorum venit in potestatem ibid.	
Territoria siue Balliarius Ordinis Teutonici	339 sq.
Culmenfe, ex eo expelluntur Ethnici 333, Dantiscagum 3-9, Ducatus Lithuaniae 205 — 207, Masouiae 190, Podlachiae 194, Poloniae maioris 168 — 173, 479 sq. Poloniae minoris 173 — 180, Pomerelliae 519, Prussiae Lithuaniae 208 — 210, Prussiae Polonicae 182, Russiae rubrae 184 — 189, 503, Samogitiae 193, Volhyniae	193
Vitouodo a lagellone data	6
Territorium Trubeuense ad Lithuaniam pertinens Moschouitis a Vladislao conceditur	39
Testamentum vetus in templum interri prohibent Moiani, dicentes ob leuam et natoriam in eodem scripta contineri	380
Teutonicus Ordo erigitur in Polonia artem Dobrin 24, vastat Vartan 44, deluit Caluis castellum 169, Prussiam suam redigit in potestatem 181, aedificat Culmen, Thorunum	182
Theatrum Europaeum adducitur	4, 23, 31, 42
Theodoretus valentissimus Russorum Dux 15	
Theodorus Iuani filius nerrauit sueniam in In-	364
gria expugnat	
Theodorus Iuanowicz Moschouiae Dux 40, a Moschis reprobatur et mandato Pseudo-Demetrii laqueo vna cum matre ingulatur	409
Magnus Masouiae Dux 534, ab eo aliquor vrbiū restitutionem postulat Stephanus Rex 38	
Michalowiez Erticheu Tzeri lecti strator	432
Sangusko, Czernikonis a Vitouodo praefigitur	425
Theologus Polonicus	342
Theophilus Polociam occupat 494, christianam amplectitur religionem, rursus eam deserit et Christianos persequitur	ibid.
Theresia Cunigunda, Iohannis Sobiesci filia matrimonium init cum Elestore Bauariae 157, harum nuptiarum celebritas	157 sq.
Theaurarius Regni Poloniae CXXV est Senator laicus	245
Magni Lithuaniae Ducatus CXXVI, est Senator laicus 245, eorum officia	ibid.
Thonawerda vrbs	477
Thoranium vrbs, quam praeterfuit Vistula 167, in Prussiae Palatinatu Culmenfi 182, 369, eius incolae contra equites Teutonicos mouent seditionem 182, Sueci eam occupant et a Polonis eiciuntur ibid. ibi vno anno octo milia hominum pereunt	456
Thraciae gentes	458
Thracia	442
Threthymironia vrbs ad Borysthenem Colacis donat Stephanus	120, 416, 442
Thuanus Regum Polonicorum de vi adducitur testis	1 sq. 86
Thuringia Ordinis Teutonici Balliarius	340
Thyslowice Russia in meridionali oppidum	14
Ticoezinum	492
Tiflis vrbs	429
Tilfa apud eam Nemenus se effundit Balthicum in mare 167, oppidum et arx Schalauniae	531
Tilfit vrbs in Prussia	46
Ggggggg	Tinf

I N D E X.

Tinf monetae genus 326, 331
Tinkawoda iterum in Crimes 61
Titulus Regis Poloniae 221
Tzaris Alexii 412, quis hunc titulum pri-
mus assumeret 413
Tobol'ss Sibiriae metropolis 419
Tolkenit vrbs in Prussia 46, 531
Tolaczinum vrbs in Minscensi Satrapia 504
Tolsburg vrbs in Esthonia 46
Tomaschowka insula in Ukraina 57
Tomakowka Tartaris eripitur 416
Tomasowia Chelmenis in Palatinatu vrbs 189, 504
Tomiza (Stephanus) 472
Topeterkan siue Chersonese 61
Tormenta bellice confiantur a Germania, cuius
quippe artis perum sunt periti Poloni 322
Torn vrbs in Prussia 46, eius descriptio 431
Torpatum Livoniae vrbs Lutheri amplexatur
doctrinam 354, 532
Toranis vrbs Culmensi in Palatinatu 522
Totina ad Suchaniam vrbs 418
Towarzyści Polonici milites 314
Townsend (Carolus) Connoris Epistola ad
eum 165
Trabo Sanogitiae Dux 495
Trahus Lithuaniae Dux 199
Transilio Oliensis 374
Strolbocientis 418
Treiden vrbs in Esthonia 46
Trembosa Podoliae vrbs 187, 503, a Tartaris
oppugnatur 149
Tribunalia duo instituta sunt in Polonia 460,
Petrieouiae et Lublini instituuntur 118
Tributa, ne ab illis quidem agricolae, miseri-
pium hominum genus, sunt liberi 303, 321
Trililium vrbs in Russia 514
Tricheitiae Regno depestantur Polonico 235
Trochos vrbs 6
Trociun vrbs 30
Troquum aedificat Gediminas 201, 421, Lithua-
niae vrbs cum arce 40, 207, 492, 509, Mosconia-
tae cam expolietam incendio deiecit ibid. ibi
aguntur comitia 250
Troidenus Lithuaniae Dux fratri succedit in
imperio 199
Troynatus Algimundum Nouogrodenibus
praeficitur 493
Trubeccum Polonis traditur a Moschis 474
Trubiecc annis 442
Tuccum Carlandiae vrbs 36
Tucholia vrbs 370, 46
Tuguria rusticorum in Polonia 291, Lithuania-
rum 308, Prussorum 310
Tuia vrbs ad Tanaim 425
Tulla vrbs in Masouia 420
Talsenum vrbs in Carlandia 356
Tamenium vrbs in Sibiria 419
Tamultus Cracouiae magnus contra Luthera-
nos 22
Tura fluius 419
Turbas Rocossianos inter et Sigismundum 472,
horum causae Polonico in exercitu 319
Tarcac contra eos suis impensis Andreas Zze-
biccius mittit insignem manum 318, cui et
Cassci in eos ferant opem 310, Tarnouius eos
profligat 3. I, belligerunt cum Polonis 473, Po-
doham irruunt 140, a Koniecpolsko repellantur
477, ad Cochimum, a Polonis profugantur
141, pacem mire coguntur, qua annum pro-
mittunt Polonis tributum 147, nouam succipi-
unt expeditionem 148, fugam capiunt 149, de-

nuo Polonis obuiam eunt, Podholsium oppu-
gnant, duodecim hominum milia abducunt ibi-
terum in Poloniam facientes impetum proster-
nunt et pacem componunt 150, Viennam in-
uadunt, magna ibi efficiuntur strage 151, Socie-
tatem contra eos inuunt Rex Poloniae, Impera-
tor, Papa et Veneti 152, graue cum Polonis ge-
runt bellum 4, 36, Braslauiam capiunt et misere
vastant 188, a Vladislao efficiuntur clade 108,
frigore pereunt in Wallachia et Moldauia 110,
ad pacem rogandam sub Vladislao coguntur
132, a Sobiescio profugantur 141
Turcum Palatinatus Minscensis vrbs 209, 504
Turobinum Chelmenis vrbs Palatinatus 189,
504
Turouia a Skirmundo occupatur 431, 493
Turum flumen 305
Tuueria vrbs 385, Iaroslavus Senodolicez tam
aedificat 422, inter Russicos florentissimus Du-
catu, pristinae vix habet reliquias gloriae 423
Tuuerza fluius 485, 422
Tauerzackum oppidum 385, 422
Tuwisia salinis notum oppidum in Crimea 61
Tykoczyn Podlachiae ciuitas 10, 194, 500, a
Lithuanis et Samogitis frustra tentatur 456
Typographia exat Leopoli 29
Tyrafluius, oriens ad lacum Leopoliens, 167, 503
Tyungiti siue Tynti Volhyniae veteres in-
colae 423
Tyras sic a Ptolemaeo nominatur Dniester 7, 26,
150, 458
Tyrus fluius 5
Tzarissa nec haec nec filiae eius visuntur 433
Tzeremetow a Tartaris oblidetur 400
Tzerwenta amnis 420
Tzetzenium vrbs in Semigalliae finibus 274
Tzornogorum oppidum 385
Vaca flumen 11, 417, 451
Vacea duobus caninis cum capicibus et vacinis
septem pedibus 16
Vaga flumen 418
Vagriacium 46
Valuoda ita nominatur a Moschis Praefectus 402
Valachi, a Tormouo viati 321, Polonos domum
cogunt redire 114
Valachia vnde Moldauia 492
Valentinianus Imperator 492
Valerius Regis Francii frater Dux Andegauensis
469
Vallachia libera fere respublica 105
Vandali gentes 87
Varca Masouiae vrbs 190, 191, 515, 516, cerenitia
in ea a Nobilibus parata praestantia reliquas su-
perat 302
Varna portus maris nigri in Bulgaria 60
Varisquia, Masouiae metropolis, eius descriptio
43, 190 sq. 516 sq. cum praefuit Vistula, Bu-
gus 167, vniuersalia ibi celebrantur comitia 7, 190,
250, a Suedis occupatur 150, ibi baptizatur puer
inter yfos repetitus 213, est perpetuum Regum Po-
lonorum domicilium 277, ibi coronantur 279
Varta maioris Poloniae ciuitas 44, Siradiensi in
Palatinatu 170, 483
fluius 24, 34, ortum habet minori in Po-
lonia, vrbs quas praefuit 167
Vartomberg Episcopatus Varmiensis vrbs 183,
52
Vas vitreum tempestatis praedicena vicissitudines
345
Vasa sua sponte crescentia 40
Vasallus

I N D E X.

Vasallus v. Client 385
Vasilogradia vrbs 41
Vassito (Andreas) Episcopus, primus Lithuan. 18
Vauel Collis 173
Vauelnicia vrbs 19
Vehania vrbs Chelmenis in Palatinatu 504
Vehante palatio et hortis conspicua vrbs 512
Vehantseus (Iacobus) Archiepiscopus Gnesnensis 116
Veianum Lithuan. vrbs nomen gerita Vitene 493
Verania, eius pars, quae occidentali Borys-
thenis in ora sita est, Czeryno excepta, expugna-
tura Sobiescio 48, duo in ea potionum genera
ex melle parata vsurpantur 302, eius vberior
descriptio, limites, et incolarum mores 49 sq.
502 sq. 119
Vdoria v. Ohdoria
Vedigalia, potionibus imposita magnum Polo-
niae ostentant lucrum 304, singulorum capiti sunt
imposita 321
Vehicula Lithuanica et Russica 308
Veidecatus primus Alanorum Prussorumque
dux 402
Velascum, Reginae vrbs, ibi in Sano capitur
eximiae magnitudinis mullus 343
Velicia vrbs 14, 19, 28, 376, 504
Velikoluko vrbs 34
Velisea, Velitzki, Vileicza vrbs minori in Po-
lonia 491
Vellin vrbs in Esthonia 6 occupat, a Carolo 536
Velunia vrbs cum arce 170, maior in Polon. 484
Velzani in Samogitia pagus 7
Venatio vrborum 301
Venceflaus Bohemiae Poloniaeque Rex 25,
103, eo regnante S. Adalberti corpus Pragae
abduatum esse affirmatur ibid.
Vendacastellum, a quo Sappha Princeps Mo-
scouitas et Liouones repulsi 321, exstruitur a
Vinnio 350
Poloniae eligitur Princeps, matrimonium
recusat seque in Vitulam praecipitat 2, 8, eius
tumba 18
Venedi, quo tempore penetrarunt in Poloniam
5, sunt maxima Regni Poloniae incolarum pars
11, 457, incoluerunt olim Liuaniam 373
Vengraua in Masouia vrbs 190, 515
Venia abeundi finito bello Polonis a Palatinis
datur 317
Veprus fluius 189
Verues leopionibus similes 523
Vernerus Viciensis, decimus quartus O. T.
Magister, a Bunsdorffo interficitur 335
Vernonius Secretarius Regni Anglicani, episto-
la ad eum de comitiis Regni Poloniae 249 sq.
Verquius flumen 385
Verton oppidum Pomerelliae 521
Veruex, eius contemptui Polonis est caro 300
Vesella vrbs munitissima ad Rhenum 159
Vesera in Prussia fluius 181
Vestimenta Polonorum 152, 295
Vestis missalis Iesuitarum Leopoliensium 238
Vestitus foeminarum et virorum amictus sibi
sunt congruentes 296
Polonorum lugubres 300
Veta fluius in Carlandia 356
Vetalehi gentes 5
Vetluga flumen 385
Vexillum Palatinatus Siradiensis 171
Vezijk (Iohannes) Primas regni 131
Vglitza vrbs, 183, ibi Demetrius Iuanowicz per-
ficariis necatur 364
Vgra flumen 376, 421

Vherce in Russia robra 503
Viae per quas aditus patet ad Nobilitatem in
Polonia, et quibus amitti potest 292
Viasdum Palatinatu in Rauenis vrbs cum arce
171, 484
Palatinatu in Sendomiriensi oppidum 178
Viasna traditur Moichis a Polonis 476
Viatka Tartarorum Provincia 424
Vicellus Russorum Princeps 8
Vichouia vrbs 169
Victus Moschorum 777, 396, Rusticorum in Li-
thuania 307 sq. in Polonia 292
Vidavia Palatinatu in Siradiensi vrbs 170, 483
Vidua Regis Poloniae Regina regnante alitur 221
Vielisa oppidum et arx a Polon. recuperatur 470
Vieliczka vrbs ob salinas celebris 15, 40, 176, 491
Vielisia flumen 376
Vielunensis terra pertinet ad Palatinatum Si-
radicalem 170, 484
Vielunia ciuitas in Castellatu Velunensi,
5, 19, 37, 40, 250, 41, 484
Vienna a Tartaris oblecta 151, 477
Victmaea ciuitas 38
Viciorca arx 45
Vigiles sunt constituti Moschuae in plateis 397
Vigundus, Alexander vocatur 446, turbas in
Lithuania monet 497
Vikintus Lithuaniae Dux 197, Russis extorquet
Vitepskiam 427
Erdziuilus Nouogrodecum capit 197
Vikundus Vitepskiam occupat 494
Vileomicium Lithuaniae vrbs, habens aulicum
iudicium 206, ibi aguntur comitia 250
Villa amnis in Lithuania 17, 20, 447
Vilkomirz vrbs propediuita 7
Villa noua, topiarium a Ioanne Sobiescio exstru-
tum 155, 190
Vilna fluius 205
Vilna Lithuaniae vrbs 6, 203, 233, 238, 509,
praesenti tempore capitulis 40, eius descriptio 41,
205, 447. Oleincius incendio aetel 42, in pa-
gum redigitur 427, habet iudicium provinciale,
206, ea potantur Moscouitae ibid. ibi aguntur
comitia 200, Conditor eius est Gediminas 447,
496, lagello tam Episcopatu decorat ibid. Mo-
schi eam misere vastant, et Academia gaudet 448,
ibi nascitur infans cum aureo dente 142
Vilzi gentes 5
Vimina (Albertus) scripsit de bello Polonorum
intestino 120
Vincentius (Coruinus Gossenius) Lithuaniae
Thesaurarius captiuis iure belli tenetur in Mo-
schouia 400, captiuitate liberatur 439, vinculari
eum contra indignationem capiunt, qua ex causa
vilna abducitur, in itinere mors intimeretur 450
globis perfossus occumbit 451
Vinculari Gossium globis perfodiunt 452
Vinda siue Vindauia vrbs, in qua sedem olim habue-
re Liouonici Equites, est portus Carlandicus 356
Viniazycia flumen 376
Vinnica oppidum lignum in Podolia 15
Vinnicza Palatinatus Braslauensis vrbs 188,
503, 512, in Provincia Volhyniae, ibi aguntur
comitia 250
Vinnio primas Ordinis Liouonici Magister, Ven-
dum Segeuultum et Ascherodum exstruit 350
Vinuli gentes 5
Vinnu adossam, Polonorum potus 293, Hon-
goricum hispano antecellit 302
Viperac, summa colantur cum reuerentia 192
Virchatura vrbs in Sibiria 419
Virgines in Polonia sine vlla offensione cum vi-
ris conuersari possunt 304
Hhhhhhh Virgi-

I N D E X.

Virgines in Lithuania antequam ad vigesimum
quartum annum pervenerint, nubere non solent
309
Virtus Polonica exemplis illustratur 319 sq.
Visnicens flumen 193
Vischora fluvius 424
Viscontius (Honorius) Pontificis Nuntius 131
Viscouia Masouiae in Palatinatu vrbs 190
Visetum vrbs 477
Visimirus Poloniarum Dux 88
Viskichi vrbs 7
Vislicia Minori in Polonia vrbs 19, 42, 178,
491, eius descriptio 43, ad Palatinatum pertinet
Sandomiriensem 241, 376
Visloca fluvius 17, 23
Vismaria aedificatur 88
Visna in Masouia vrbs 191, 243, ibi aguntur co-
mitia 250
Visnia Praemissensis territorii vrbs 185, 503
Visnicza oppidulum et arx 43, 491
Visniovicia Volhyniae vrbs 193, 503, 514
Vislocia vrbs 492
Visokie Podlachiae vrbs 194
Vissegradum vrbs in Masouia 191, in Cuiavia,
44, ad Masouiam refertur 44, 243, ibi aguntur
comitia 250
Visula fluvius Poloniam partem interficiens 6,
181, oritur Carpatho in monte 167
Viszchorodum Palatinatu in Mscislavensi
vrbs 208
Vitae genus Polonorum 293 sq.
Vitemburgum in Estlandia sub Waldemari II
imperio aedificatur 350
Vitepsca Ducatus pars et Russiae albae, huius
nominis eius primaria vrbs; Vikundus Russa
eum exorquet, a Vitoldo recuperatur, Sigis-
mundus Lithuaniae subdit, denique vero Mo-
schis se dare cogitur 427
Vitepscum vrbs ad Dunam, in Palatinatu Vi-
tepsensi, 6, 8, 44, 167, 209, in pagum redigi-
tur 427, 513
Vithenes Kukouitae filius 493, Magnus Li-
thuaniae creator Dux 200, 495, Lanciam in-
vadit, occupat, incendit, rediens a Castimiro
afficitur clade 28, Cuiaviam aditur 200, Chri-
stianus ad intercessionem fudit 201, a Gedimino
vita priuatur ibid. Castissum inopinato occupat
480, exercitum contra Crucigeros ducit 523 sq.
ab illis vulneratur 496
Vitoldus Lithuaniae Dux 10, 204, 335, 497,
498, Volodimirum et Kiouia eiecit, ex Ducatu
facit Prouinciam 416, 421, Plecouiam ad
deditionem cogit 420, succumbit morti 421, Inster-
burgum dirigit 527
Vitoldus a Iagellone ad mortem damnatus,
uxoris astutia seruatur 6, fidem Iagelloni datam
non seruat 6, pacem cum eo init et Regni consti-
tuitur vasallus 6, 16, Ducatum Smolensensem
Lithuanicam mutat in Prouinciam 38, Vilnam
cingit obsidione 42
Vitrum ex ligni cinere confectum 181, ex escu-
lorum cineribus magnisque silicibus 345
Vla fluvius 209, 376
Vla arx, Augusto regnante contra Moscos erigitur
43, hanc Moscouitis eripit Radziuilus Sigisman-
do II regnante 321, 376
Vladislavia dedit nomen Prouinciae sic dictae,
5, Cuiaviae vrbs 44, in Brestensi sita Palatinatu
167, 172, 233, 484
Vladislaus, cognomine Hermannus Poloniarum
Rex 2, 47, 95
Iagello aedificia extruit in quibus bellica
maiora reuerentur tormenta 322

Vladislaus Lasconus, Poloniarum Rex 100, a
Suentopelco interficitur 3
III, Lothicus Poloniarum Rex 3, 47, 103 recupe-
rat Cracouiam 21, ibi coronatur 279, regno
eiecitur 43, 267
pacis amantissimus Rex 1 sq. Medniki erigit
episcopatum 7
II, Poloniarum Rex 3, 19, 47, 96, Grodecki
naturae soluit debitum 25
IV, Rex Poloniarum, 47, eo regnante datur
decretum contra Arrianos et Anabaptistas 4, con-
iuges eius 14, eius desponsatio 44, foedus init
cum Magno Moschouiae Duce 517
V, sine Iagello 107
VI, Poloniarum Rex 107, Hungariae in se
administrationem suscipit ibid. Hungariae co-
ronatur Rex 108, in pugna interficitur ib.
VII, Poloniarum Rex, 132, maritus Mariae
Ludouicae 225, Caeciliam Renatam Varianae
coronari iubet 279, Sigismundus, a Moscouitis
deligitur Princeps 472, 475, Moscouiam obtinet
473, pater moriens illi imponit coronam succiam
474, Varianae eligitur Poloniarum Rex ibid. ad pe-
reginas videndas terras Varianae exit 476, in Po-
loniam reuertitur 477, bella eius gesta 477 sq.
cum Caecilia Renata celebrat nuptias 478, secun-
das init cum Ludouica Maria, Meritum succum-
bit morti ibid. 132
Vlma, ibi Ordo Teutonicus conuentum celebrat
generalem 338
Vlodana vrbs in Palatinatu Brestianensi 207, 492
Vlodania Chelmenis in Palatinatu vrbs 189, 504
Vlodimirus Volhyniae Dux a Gedimino pro-
figitur 201
Vlricus de Iungingen vigesimus tertius Ordinis
Teutonici Magister, bellicosus, a Iagellone strage
affectus occiditur 336
Vltraiectum O. T. Balliuatus, in Bataurum
est potestate 340
Vneouia minori in Polonia oppidum 37, 43
Vnicouia Palatinatu in Lancienensi vrbs 72, 484
Vnio Lithuaniae et Poloniae 423
Vniuersitates in Polonia 12
Voinia Palatinatu in Brestianensi vrbs 207, 492
Voinice exiguum in Polonia oppidulum 15
Vola pagus apud Varianam 268
Volboria Lancienensis in Palatinatu vrbs 233
Rouensi in Palatinatu vrbs 177, 483
Volcouisum Nouogrodensis in Palatinatu, vrbs, in
qua solent iudicium 208, ibi aguntur comitia 250
Volga seu Volga flumen 419, eius descriptio 385
Volhynia Regni Polonici Prouincia, 7, 503, eius
descriptio, territoria et vrbs 193 sq. 502 in vi-
teriorum et ceterorum diuiditur 423, a Lithuanis
occupatur 9, 32, 421, Lithuaniae adiungitur,
eum qua per vniorem Poloniae accrescit ib. deci-
mam septimum filit Senatorem laicum 239,
eius incolae legibus vtuntur peculiaribus 266
Volisia Polocensis in Palatinatu vrbs 210
Volmar vrbs et arx 536
Volochda Prouincia et flumen 418, 420
Volodimiria Volhyniae ciuitas ad Bugum,
ibi celebrantur comitia 44, 19, 250, 513
Volodimirus Ducatus, eius descriptio 417
Volodimirus, Kiouiae Dux, Christianae mili-
tiae dar nomen 416, post baptismum nominatur
Basilus 417
monachus, sub eo Russiae ditiones in vnum
denuo eunt corpus 422
nothus, Igoris nepos, Rurichi pronepos,
Rochwologum Vargum seu Vagrium, ob ne-
gatas sibi filiae nuptias bello vna duobus cum
filiis necat, amantemque ducit in matrimo-
nium

I N D E X.

nium 420, sacris se addicit Christianis, vna cum
subditis sacris tingitur vndis 383, 404, vrhem
Volodimirum ad Clesiam condit 408, 414
Volodimirus Princeps, 27, a Gedimino pro-
sternitur 421
Volquinius secundus Ordinis Liouonici Magister
350, Felinum in Estlandia aedificat ibid.
Volstinicus rusticus monachus Stroitatum tru-
cidat eiusque Prouinciam occupat 199, Lithuaniae
deligitur Dux 495, a Leone occiditur 199, 494
Volucres, multa eorum genera reperiuntur in
Polonia 301
Vormita Episcopatus Varmiensis vrbs 183, in
Prussia 522
Vuronceium Vrbs castello ornata Vitepsensi
in Palatinatu 209
Vounicia minori in Polonia vrbs 175
Vpita Palatinatus Trocenis ciuitas 6, 7, 207
Vratislavia vrbs in Palatinatu Iunoladi lau-
ensi 172, 400
Vrbani V. Papa 19
Vrbani VI, Pontifex 335, Academiae Craco-
uensis confirmat privilegia 174
Vrbs in quibus aguntur comitia 250, eorum
numerus in Polonia 166
Cruciae, Tartarorum regionis 60 sq.
Hanicati, iis annuuntur Dantiscum 328
Liouoniae praecipuae et Prussiae 45 sq.
Vrbium vrbs 477
Vrcci a natura facti 40
Vrcae lactantes infantes lactare creduntur 212
Vrri quomodo capiuntur 301
Vrus, eius insignem habet copiam Polonia 301,
quomodo illi capiuntur, eorum descriptio 344
Vrzadow paludosus Locus 15
Vrzadow Palatinatu in Lublinski vrbs, 6, 180
Vrzestye oppidulum a Suecis praefidio intru-
sum 456
Vschouia seu Vschoua vide Fraustadium
Vschwendum in Curlandia vrbs 356
Vscie in Pocuia 503
Vstiuga oppidum 418
Vstiatum Polocensi in Palatinatu vrbs 210,
504, oppidum et arx a Polonis recuperatur 470
Vtura de pecunia mutua data 295
Vtus balnearum in Polonia 297
panni generis, quod Cannefall dicunt Ger-
mani 300
Polonorum herbae Nicotianae per Siphonem
304
Vtusfructus bonorum defuncti mariti iuxta
per vitae tempus habet vidua 289
Vtza flumen 447
Vtonus seu Veienus a Kitauris Principibus ducens
originem primus Lithuaniae Samogitiaeque
creator Dux 199
Vtka 385
Vulcini gentes 5
Vusicoidas Russorum Princeps 8
Vuxores Moschouitarum, nulla iis rei familiaris
conceditur cura 398, diuiores ad gynecaea
sunt damnatae 399, contrarium faciunt interio-
res ibid. perraro a maritis impetrant facultatem
adeundi templa 403
Vygnancu locus aquis et piscibus abundans 506
Vzla annis 447
Wagri seu Waregi, slavica gens 408
Walachi ingentem hominum multitudinem
secum e Polonia abducunt 36
Waldau vrbs in Prussia 46, 531
Waldemarus, Danorum Rex Episcopatum
fundat Liouoniae 350
II, Daniae Rex, eius sub imperio extruun-

tur Narua et Vitemburgum in Estlandia, Pil-
tenum in Curlandia 350
Waldemarus marchio Brandenburgicus 496
Wallenrodus O. T. Magister condidit partem
primariam Dantis 328
Walterus de Cromberg, Magnus O. T. deligi-
tur Magister 323, Principis Romani Imperii
sortitur locum, diem obit supremum 338
de Nordeck, decimus tertius O. T. magi-
ster 351
a Plettenberg, ordinis ensiferorum in Li-
ouonia Magister, Basilium Iwanowicz delet 381
Warca vrbs 36
Warsaw, Warschau vide Varania
Warta ciuitas 15, 16, 37
fluvius mediam interfuit Poloniam 5
Wartenburg vrbs in Prussia 46, 531
Wasilkow Podlachiae ciuitas 10, 194
Wasilogrodia Basilium Iwanowicz aedificatur 424
Weda fluvius 374
Wegerika Piechota exercitus pedestris con-
stans ex Hungariis 317
Weisenburg vrbs in Prussia 46, 531
Weisenstein vrbs in Esthonia 46, 536
Weisensteinus Praefectus Suecicus 521
Weixelmunda arx 519
Wela Vrbs in Prussia 46
Welaia vrbs in Prussia 531
Welika fluvius 381
Wenceslaus Poloniarum Rex regno praefigitur 3,
43, moritur 21, 47
Imperator 335
Wenda vrbs in Liouonia 46, 536
Wenden, siue Venedi, veteres Polon. incolae 5, 8
Werder Marieburgense et Elbingense vocatur
territorium 327
inundatur 528, eam occupant Sueci 520
Wernerus de Breitenhausen, nonus O. T. Ma-
gister 351
Wesenberg vrbs in Esthonia 46
Westphalia O. T. Balliuatus 340
Weyherus (Ernestus) Kurzbachium in vincula
conicit 471
Weyherus (Iacobus) Palatinus Mariaeburgensis
507, 528
Widzba flumen 376
Wiedrusa fluvius 425
Wieliczka vrbs in Palatinatu Cracouensi 76
Wielkoluki Moschouitarum vrbs a Stephano
expugnatur 470
Wielky Ostro, insula in Vkrainia 57
Wielun vide Velania
Wientzburgum vrbs 25
Wieprz flumen 31
Wiesma vrbs 442
Wieschnitz arx Palatinatus Cracouensis 491
Wigundus (Andreas) ab eo originem ducunt
Duces Trubecenses 496
Wilda, Wildau, vide Vilna.
Wilhelmus de Furstenberg, Henrici de Galen
socius; sub eo Riga, Reualia, Torpatum Lutheri
amplectuntur doctrinam 351
Kettlerus Curlandiae Dux, fratri succedit;
filius vero hunc succedit 352
Wilia fluvius 199, 201
Willekenus de Schurborg, decimus sextus
Ordinis Teutonici Magister 351
William Dux Deuonensis 116
Windau vrbs in Curlandia 146
Winnica in Podolia vrbs 7
Wiodrayca annis 442
Wirzwirza annis in Samogitiae Ducatu 372
Willica Sandomiriensis in Palatinatu sita vrbs 6
Wifinio

INDEX.

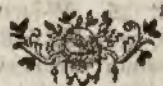
Wislówiecius sive Michael
Wislówiecius Princeps, Belzenſis creatur Dux 150
Wiſſegrod oppidulum 23
Wittenbergus Suecici exercitus imperator 483
Wizna oppidulum 23
Wizogda flumen 418
Włodimiria principalis Volhyniae ciuitas, 6, 7, 8, 44
Włodimirus Ruſſorum Princeps 8, filiorum vnicuique dat urbem, de quibus deinde oritur bellum intestineum ibid.
Wobaditzki pagus 25
Wojdilo Mariam Jagellonis ſororem ducit uxorem 496
Woiwodae ſeu Palatini, eorum officia 1
Wolczna flumen 447
Woldziemiers vide Volodimiria
Wolfgangus Schoenberg, ſupremus O. T. Dux, Dantickum accedit, a Polonis reſicitur 337
Wolkiniki oppidum in Lithuania 44
Wolkonſkia ſylua Ducatus Reſconienſis 376
Wolkow flumen 382, 417
Wolkowifka oppidum 7, 30, 44
Wolmar vrbs in Curlandia 46, arx 536
Wormditum vrbs 532
Worondis vrbs in Pruſſia 46
Woronowka vrbs 54
Worſklo amnis 55
Worſklo amnis 442
Woynicz vrbs Cracouiienſis in Palatinatu 6, 18
Woytko agmen Polonicum 315
Wrangelius (Carolus Guſtauus) 482
— (Ioannes) Polonos elade aſſicit 516, 530
Wrzeſwa vrbs 483
Wſchouia vrbs 35
Wurzburgum vrbs 477
Wybraucys, quid ſit Polonis 392

X
Xenodoſchium in monte ſionitico 332
Xianzum vrbs 31
Xyas vrbs Cracouiienſis in Palatinatu 6

Y
Yarmouth (William comes de) epifſola Connoris ad eum de Rege Ioanne III 143 ſq. eius frater Albertus Venetorum ad Poloniam ſuit legatus 158

Z
Zabra animal quoddam, cuius carne veſcuntur Poloni 293
Zabrocim oppidulum 23, 44, 243
Zacharum in Moſchorum debet abſſe ieiunio 382
Zachlicynum vrbs Sandomirienſis in Palatinatu 79, 489
Zacrolum Vrbs in Maſouia, ubi aguntur comitia 250
Zagza 385
Zakliczyn viciuum in Polonia oppidulum 15, 178
Zalofcius, Plocenſis Epifcopus, eius epifſola ad Connorem de Sobieſcii aduerſa valetudine conſulenda 161 ſq.
Zamoſcium oppidum Chelmenſis in Palatinatu 4, 189, 504, 513
Zamoſcius (Ioannes) Belzenſis capitaneus 469, erigit Zamoſcii vniuerſitatem 12, 44, curat Stephani Bathori ſepulchrum 21, ad Craſnoſtouiā proſigat Maximilianum 127, 189, 321, 471, Carambeium vincit, 318, Tartaros e Polonia reſicit 321, erat Marchaleus ſupremus ſimulque imperator 323, eius coniuges 513, Weiſſenſteinium expugnat 536, eius vidua matrimonium init cum Sobieſcio 142
— (Thomas) 513
Zaremba (Staniflaus) Kiouienſis Epifcopus 133
Zariza oppidum 425
Zarneuſcia vrbs Sandomirienſis in Palatinatu 439
Zarnouia vrbs Sandomirienſis in Palatinatu 6, 178, 241
Zarnowitz monaſterium in Pomerellia 46
Zaſlauia Volhyniae vrbs 193, 503
Zaſſicz abſumile muſtelis animal, huius pellis per aſſatam colore eſt puniceo, niue autem cadente, vna nocte albeſcit 344
Zator Sileſia in Polonica vrbs ad Poloniam minorem pertinet 45
Zatoria vrbs Cracouiienſis in Palatinatu 250, Metropolis Ducatus Zatorienſis 175
Zauchoſtum vrbs Sandomirienſis in Palatinatu 6, 45, 178, 241
Zawalouſia arx in Pocucia 503
Zauolocia arx a Polonis capitur 479

Zawalouſia arx 24, 186
Zbaranſcius (Georgius) Cracouiienſis Caſtellanus, victimus proſapiæ Zbaranſicianæ repente expirat 474
Zbarania vrbs 24
Zbarania Volhyniae vrbs 193, 503, 513
Zborauia vrbs ad Bugum 167, in Ruſſia Rubra 503
Zborocoi, ita dicuntur a Polonis Caluiniani 235
Zborouius exercituum Imperator, Dantiſcanorum rebellium ſudit exercitum 321
— (Ioannes) Praefectus Odolanouienſis 469
— (Samuel) a Polonis proſcriptus in Tranſylvania degit 470, eius auxilio Stephanus regiam peruenit ad auctoritatem, nonas mouet ſeditioes, capitur Regique iuſſu capitis ſufficitur ſupplicio, eius fratres Chriſtianus proſcribitur ibid.
Zea frumenti genus in Italia Flandriaſque notum 301
Zebroidius (Nicolaus) Palatinus Cracouiienſis, locum Hieroſolymitani Caluariae ad montis accommodat ſimilitudinem 22
Zehrzydouius (Michael) Gladifer 487
Zedzeuitus Podoliae Dux 496
Zellerus (Martinus) eius Regni Poloniae Magnique Lithuaniae Ducatus Deſcriptio 1 ſq. Eiusdem poſterior Poloniae et Lithuaniae Deſcriptio 453, ſq.
Zelotypia an dominetur in Polonia 297
Zemouicus Maſouiae Dux Viſegradum alius cum locis occupat 44
Zerdikiū 385
Zerdzia flumen 447
Zerkifowa pagus 386
Zeronſcius Lithuaniae Dux Dubni gladiis concluditur 451
Zidakow Ruſſia in meridionali vrbs 14, 185, 503
Ziemomiflus Leſcilv filius 40, 53
Ziemouitus et eius filius Poloniae Principes 246, 52
— Maſouiae Dux 106
Zieuitium oppidulum et Caſtellum minori in Polonia 491
Zimienick quod nomen dant Deo cui ſacificant 193
Zimmermannus (Lazarus) Moſchouitice interpres 376
Zincouia, Podoliae vrbs 187, 503
Zinren oppidulum in Pruſſia 46, Natangiae oppidum 332
Zips ſic dicitur Cumularius Scepulienſis 486
Zipſerland Hungariae eſt ditionis et niſi pignoris ſub titulo pertinet ad Poloniam 16
Zirgo Polonorum venit in poteſtatem 525
Zitomiria Beclauienſis in Palatinatu vrbs 188, 503, ibi aguntur comitia 251
Ziuibundus Lithuaniae Dux multas a Ruſſis Tartariſque reportat victorias ruſſicumque excutit iugum 197, a Kierno adoptatur, 493, eius ſaſta, mors et ſiluius, ibidem.
Zklowia nobile Polocenſis in Palatinatu oppidum Mayerbergio ibi non conceditur nauis exiſcentis 445
Zloczouia Ruſſiae rubrae vrbs 184, 503
Zmigrodum 486
Znena vrbs maſopi in Polonia 31, 45, 481, 484
Znicz Lithuaniae Dux 210
Zolkienius (Staniflaus) paſſa ſine Regis et Regni iuſſu cum Skindero Baſſa de Moldauia init 472, cum hoc conſigit et tandem exanimis reperitur 473
— octoginta Moſchouitarum milia equitantibus opprimat millibus 318
Zolkiewſcius (Lucas) Turcarum venit in captiuitatem 373
— Summus Regni Polonici Cancellarius apud Cicoriam a Turcis reportat victoriam, imperum eorum eo anno quinquies repetitum reſicit, tandem a ſuis reſiſtus, pugnando expirat 4, 147
Zolkouia vrbs rubra in Ruſſia 184, 503, 514
Zonca Andraſe ſilia, matrimonium init cum Vladiflao 9
Zorowia ibi pacem cum Polonis inire coguntur Turci 147
Zozani Vrbs in Maſouia 250
Zrzebiccius Epifcopus Cracouiienſis, poſtea Primas Regni, manum inſignem ſuis contra Turcas mittit impenſa 318
Zuanecia in Podolia Vrbs 187, 503
Zuina vrbs in Curlandia 46
Zuja (Lambertus) pallium a Pontifice accipere recuſat, deinde ſe ſubmittit 374
Zulaua inſula 183
Zurouicia vrbs in Lithuania 501
Zuſcius (Baſilius) Moſchouitarum proclamatur Imperator 192, Varſaviae moritur in cuſtodia ibid.

Biblioteka Jagiellońska

Ms. 4276/2

Hist. Polon.
a, gener.

